

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi queda condicionat a l'acceptació de les condicions d'ús establertes per la següent llicència Creative Commons: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=ca>

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis queda condicionado a la aceptación de las condiciones de uso establecidas por la siguiente licencia Creative Commons: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=es>

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis it is limited to the acceptance of the use conditions set by the following Creative Commons license: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=en>

**Els topònims del Pallars Sobirà i la seva etimologia.
Una proposta metodològica interdisciplinària**

Núria Garcia-Quera

Tesi doctoral dirigida per
Dr. Francesc Bernat Baltrons
Dr. Albert Pèlachs Mañosa

**Facultat de Filosofia i Lletres
Departament de Geografia**

Any 2023

Amb el suport del programa predoctoral AGAUR-FI ajuts (2020 FI-B 00099) Joan Oró de la Secretaria d'Universitats i Recerca del Departament de Recerca i Universitats de la Generalitat de Catalunya i del Fons Europeu Social Plus.

I, també, del Ministerio de Ciencia e Innovación, subvenció per al projecte “Calibración de indicadores de influencia humana y climática para la (re)interpretación de la expansión postglacial y de las dinámicas de los bosques en los últimos 18.000 años” (PID2019-108282GB-I00), així com de l’AGAUR – Generalitat de Catalunya, per al projecte Grup en Geografia Aplicada (2021 SGR 00522).

Es permet la reproducció total o parcial, la distribució, la comunicació pública de l’obra i la creació d’obres derivades, fins i tot amb finalitats comercials, sempre i quan es reconegui l’autoria de l’obra original.

Ja saps que als cinquanta anys vaig decidir fer un màster i la tesi doctoral. Això em va permetre que, després de trenta anys vivint al Pirineu, de tant en tant tornés a casa teva per anar a la Universitat Autònoma de Barcelona. Va ser tan agradable recuperar les nostres xerrades i adonar-me dels teus detalls discrets. No deixaves que t'ajudés perquè així tingués més temps per estudiar, cuinaves plats que m'agradaven i de vegades entraves a les golfes, on m'havia instal·lat, seies en silenci i a poc a poc començàvem les converses.

Un dia em vas dir que et faria il·lusió visitar la universitat perquè no hi havies estat. Et vaig prometre que t'hi portaria i vaig parlar amb un professor perquè ens fes de guia, però vaig trigar massa a trobar el moment i avui encara em sap greu.

Te'n vas anar sense haver conegut la universitat i quan encara no havia acabat la tesi, però sàpigues que en cadascuna d'aquestes pàgines hi ets tu, mare.

Resum

L'etimologia dels noms de lloc poques vegades s'ha treballat simultàniament des de la lingüística i la geografia com es fa en aquesta tesi. Aquest canvi, que es considera essencial, ha permès estudiar els topònims opacs, considerats fòssils lingüístics, per començar a saber com parlaven els nostres avantpassats i, el que és més important, com pensaven. Per tant, els dos objectius de la tesi són proposar un mètode alternatiu al tradicional, interdisciplinari i amb un enfocament cognitiu, que permeti conèixer l'etimologia dels topònims poblacionals de la comarca del Pallars Sobirà, al Pirineu català, i també obtenir coneixements de la llengua que els va crear.

A partir de la hipòtesi que els topònims opacs són descripcions del lloc on es troben, que els segments repetits dels noms de lloc es refereixen a elements del paisatge i que aquests topònims estarien formats com paraules compostes, s'ha dissenyat un mètode per tal de relacionar estadísticament els trets del paisatge de tots els pobles del Pallars Sobirà amb els diversos segments dels seus topònims. El recull de dades geogràfiques associades a cada topònim s'ha dut a terme a partir del treball de camp, d'entrevistes estructurades a gent gran dels pobles i dels Sistemes d'Informació Geogràfica, mentre que la segmentació dels topònims s'ha fet mitjançant un algorisme matemàtic.

Després d'anàlisis estadístiques i d'estudis sobre els canvis fonètics a partir de les citacions antigues dels topònims, s'han aconseguit aïllar i reconstruir cinc *unitats significatives prototípiques* i conceptualment polivalents (*oil, *esca, *orte, *esta i *on), així com fer una aproximació lingüística a la llengua de creació dels topònims. La tesi demostra que a) Les motivacions humanes i la geografia són imprescindibles en l'estudi etimològic dels topònims opacs; b) Els clústers de topònims molt pròxims geogràficament ajuden a la interpretació etimològica dels topònims; c) Les unitats significatives trobades coincideixen, no només amb algunes arrels del protoindoeuropeu, sinó també amb mots de llengües indoeuropees.

En un moment en què semblen encallades les vies explorades per a conèixer quelcom sobre les llengües antigues que es parlaven als Pirineus, aquesta tesi obre un gran ventall de possibilitats per a recerques que, a partir de la seva interdisciplinarietat, podrien constituir un canvi d'òptica en l'estudi de l'etimologia, apropant-la a una mena d'arqueologia

lingüística. Caldrà continuar identificant altres unitats significatives per estudiar-ne la fonètica, la morfosintaxi i la semàntica. També pot ser revelador examinar l'abast geogràfic d'aquestes unitats significatives en els topònims i la presència en els mots de diverses llengües. I, finalment, caldrà buscar indicadors que ajudin a traçar els camins d'arribada de les unitats significatives al Pallars Sobirà, així com també la seva cronologia.

Resumen

La etimología de los nombres de lugar pocas veces se ha trabajado simultáneamente desde la lingüística y la geografía tal como se hace en esta tesis. Este cambio, que se considera esencial, ha permitido estudiar los topónimos opacos, considerados fósiles lingüísticos, para empezar a conocer cómo hablaban nuestros antepasados y, lo que es más importante, cómo pensaban. Por lo tanto, los dos objetivos de la tesis son proponer un método alternativo al tradicional, interdisciplinario y con un enfoque cognitivo, que permita conocer la etimología de los topónimos poblacionales de la comarca del Pallars Sobirà, en el Pirineo catalán, y también obtener conocimientos de la lengua que los creó.

A partir de las hipótesis de que los topónimos opacos son descripciones del lugar en donde se encuentran, de que los segmentos repetidos de los nombres de lugar se refieren a elementos del paisaje y de que estos topónimos estarían formados como palabras compuestas, se ha diseñado un método para relacionar estadísticamente las características del paisaje de todos los pueblos del Pallars Sobirà con los distintos segmentos de sus topónimos. La recopilación de datos geográficos asociados a cada topónimo se ha realizado a partir del trabajo de campo, de entrevistas estructuradas a personas mayores de los pueblos y de los Sistemas de Información Geográfica, mientras que la segmentación de los topónimos se ha conseguido mediante un algoritmo matemático.

Después de análisis estadísticos y de estudios sobre los cambios fonéticos a partir de las citas antiguas de los topónimos, se han conseguido aislar y reconstruir cinco unidades significativas prototípicas y conceptualmente polivalentes (*oil, *esca, *orte, *esta y *on), así como realizar una aproximación lingüística a la lengua de creación de los topónimos. La tesis demuestra que a) Las motivaciones humanas y la geografía son imprescindibles en

el estudio etimológico de los topónimos opacos; b) Los grupos de topónimos muy próximos geográficamente ayudan a la interpretación etimológica de los topónimos; c) Las unidades significativas halladas coinciden, no sólo con algunas raíces del protoindoeuropeo, sino también con palabras de lenguas indoeuropeas.

En un momento en que parecen estancadas las vías exploradas para el conocimiento de las lenguas antiguas que se hablaban en los Pirineos, esta tesis abre un gran abanico de posibilidades para investigaciones que, a partir de su interdisciplinariedad, podrían constituir un cambio de óptica en el estudio de la etimología, acercándola a una especie de arqueología lingüística. Se tendrá que seguir identificando otras unidades significativas para estudiar su fonética, morfosintaxis y semántica. También puede ser revelador examinar el alcance geográfico de estas unidades significativas en los topónimos y la presencia en las palabras de varias lenguas. Y, por último, se tendrán que buscar indicadores que ayuden a trazar los caminos de llegada de las unidades significativas al Pallars Sobirà, así como su cronología.

Abstract

The etymology of placenames has seldom been studied in both linguistics and geography at the same time as I have done in this thesis. This new approach, which I consider to be essential, has enabled the study of opaque placenames that have been considered linguistic fossils, and has given an insight into the way in which our ancestors spoke and, more importantly, the way they thought. The two objectives of this thesis are therefore to propose an alternative and interdisciplinary method with a cognitive focus which allows an understanding of the etymology of the toponyms of the Pallars Sobirà region of the Catalan Pyrenees, and also to obtain knowledge about the language that created them.

Setting out from the hypotheses that opaque toponyms are description of the places where they are found, that the repeated segments in placenames refer to elements of the landscape, and that these toponyms are formed as compound words, I have designed a method of statistically relating the landscape traits of all the towns and villages in Pallars Sobirà with the different segments of their toponyms. The collection of geographical data associated with each toponym is carried out in fieldwork, structured interviews with the

elderly people of the towns and villages, and Geographical Information Systems, while the segmentation of the toponyms themselves is carried out by means of a mathematical algorithm.

Following statistical analysis and a study of the phonetical variations drawn from historical quotations of the toponyms, I have been able to isolate and reconstruct five significant prototypical and conceptually versatile units (*oil, *esca, *orte, *esta and *on), and have embarked upon a linguistic approach to the language from which the toponyms originated. This thesis demonstrates that a) Human motivations and geography are essential to the etymological study of opaque toponyms; b) Toponym clusters that are geographically very close help with the etymological interpretation of toponyms; c) The units identified coincide not only with some Proto-Indo-European roots but also with words from Indo-European languages.

At a time when the paths explored to find out about ancient languages that were spoken in the Pyrenees seem to have come to a dead end, this thesis opens up a large range of possibilities for research which, grounded in its interdisciplinary nature, could constitute changes in the way in which etymological studies are viewed, bringing them closer to a kind of linguistic archaeology. It is necessary to continue to identify significant units to study their phonetics, morphosyntax and semantics. It may also be revealing to examine the geographical scope of these significant units in toponyms and their presence in words in different languages. Finally, it is necessary to seek further indicators that can help to trace the paths by which these significant units spread to Pallars Sobirà as well as their chronology.

TAULA DE CONTINGUTS

Convencions gràfiques, abreviatures i símbols	21
Índex de les figures	25
Agraïments	31
Capítol I. Justificació, objectius, hipòtesis i estructura de la tesi	33
1. Justificació	35
2. Objectius	39
3. Hipòtesis	45
3.1 Relació de causa-efecte entre el lloc anomenat i el topònim	45
3.2 Els segments recurrents dels topònims opacs: la clau de la seva etimologia	48
3.3 Formació dels topònims per composició i lexicalització	51
4. Estructura de la tesi	56
Capítol II. Marc teòric	59
1. Introducció	61
2. L'etimologia lèxica i els seus mètodes	62
2.1 Breu història de l'etimologia lèxica	63
2.1.1 Des de la tradició antiga fins a l'edat mitjana	63
2.1.2 Edat mitjana	64
2.1.3 Des de finals de l'edat mitjana fins al s. XVIII	65
2.1.4 Des del s. XIX fins als nostres dies	66
2.2 Mètode de l'etimologia lèxica de les llengües romàniques	74
2.3 Mètode de l'etimologia lèxica de l'indoeuropeu	76
2.4 Etimologia lèxica de les llengües romàniques i de les llengües indoeuropees	78
3. L'etimologia toponímica i el seu mètode	84
3.1 Breu història de l'etimologia toponímica a Catalunya	85
3.2 El referent català: l' <i>Onomasticon Cataloniae</i>	88
3.3 Mètode de l'etimologia toponímica	92
4. Propostes etimològiques de Coromines per als topònims del corpus d'estudi	100
4.1 Propostes etimològiques anteriors a Coromines	100
4.2 Propostes etimològiques de Coromines	102
4.3 Classificació temàtica i idiomàtica de les etimologies de Coromines	111
5. Context de la recerca etimològica d'aquesta tesi	114
5.1 El bascoiberisme	115
5.2 El substrat basc dels Pallars i la Ribagorça	119
5.3 Hegemonia de Coromines, de l' <i>Onomasticon Cataloniae</i> i del mètode tradicional	122
5.4 Desinterès acadèmic per l'etimologia toponímica	123

Capítol III. Proposta d'un mètode experimental en etimologia toponímica . . .	129
1. Introducció	131
2. Els principis metodològics	133
2.1 Mètode empíric	133
2.2 Mètode interdisciplinari	134
2.3 Mètode amb un enfocament cognitiu	136
3. Fases del mètode experimental	141
3.1 Fase 1. Elecció del corpus, recopilació de dades i construcció de la BD per a l'estadística	142
3.1.1 Elecció del corpus d'estudi	144
3.1.2 Confecció de la variable morfològica	145
3.1.3 Recopilació de la variable geogràfica	145
3.1.4 Construcció de la BD per a l'estadística	150
3.2 Fase 2. Selecció de segments estadísticament significatius	150
3.3 Fase 3. Reconstrucció d'unitats significatives i aproximació al llenguatge que les va originar	153
Capítol IV. Aplicació del mètode. Construcció del corpus, de les seves variables, de la BD per a l'estadística, i anàlisis estadístiques	155
1. Introducció	157
2. Elecció del corpus i els seus límits	158
2.1 Límits geogràfics: la comarca del Pallars Sobirà	159
2.2 Límits tipològics: els noms de pobles	167
2.2.1 Perdurabilitat dels noms dels assentaments	168
2.2.2 Presència en documents antics dels topònims de pobles	168
2.2.3 Accessibilitat a l'objecte d'estudi	170
3. Disseny del suport informàtic per a l'emmagatzematge de dades	171
4. Recopilació de les mostres del corpus	173
4.1 Mostres dels topònims actuals	173
4.2 Mostres dels topònims en les formes documentals antigues	174
5. Recopilació de la variable morfològica: els segments dels topònims	187
5.1 Preparació de les mostres del corpus per a la segmentació	187
5.2 Convencions algorítmiques i segmentació	188
5.3 Adequació de la variable a la BD per a l'estadística	188
6. Preparació de la variable geogràfica: les característiques geogràfiques de cada poble	190
6.1 Confecció dels camps de les característiques geogràfiques	190
6.2 Recopilació de dades per a cadascun dels camps	194
6.2.1 Coneixement del territori, exploracions i consultes	195
6.2.2 Sistemes d'Informació Geogràfica	196
6.2.3 Entrevistes	198
6.3 Adequació de la variable a la BD per a l'estadística	206
7. Construcció de la BD per a l'estadística	209
8. Anàlisis estadístiques per a relacionar segments toponímics amb característiques geogràfiques	216

Capítol V. Aplicació del mètode. Resultats de les anàlisis estadístiques	219
1. Introducció	221
2. Síntesi dels resultats de les anàlisis estadístiques: variables geogràfiques	222
2.1 Canvi de lloc del poble	223
2.2 Vall principal on es troba el poble	223
2.3 Vall secundària on es troba el poble	224
2.4 Altitud	225
2.5 Desnivell entre el poble i el fons de vall	225
2.6 Orientació dels pobles	225
2.7 Situació dels pobles dins de la seva vall 1	226
2.8 Situació dels pobles dins de la seva vall 2	226
2.9 Situació dels pobles pel que fa al relleu	226
2.10 Situació dels pobles en relació a les conques fluvials	227
2.11 Connexió de valls	227
2.12 Tipus de sòl on està construït el poble	228
2.13 Mida actual del poble	228
2.14 Superfície del terme amb els béns comunals	229
2.15 Conca visual del poble en hectàrees	229
2.16 Abast dels pobles inclosos en la conca visual	229
2.17 Hores d'insolació durant el solstici d'hivern	229
2.18 Hores d'insolació anual	230
2.19 Relació dels pobles amb els camins de transhumància	230
2.20 Altes pastures	231
2.21 Prats plans a la vora dels pobles	231
2.22 Boscos	231
2.23 Grans parets de roca	231
2.24 Conques fluvials estretes	231
2.25 Turons	231
2.26 Esllavissades	231
2.27 Terra roja	231
2.28 Coves naturals	231
2.29 Coves excavades	231
2.30 Torre o castell	231
2.31 Vila closa	231
3. Selecció de segments estadísticament significatius per a les anàlisis qualitatives	232
Capítol VI. Aplicació del mètode. Estudi sincrònic i diacrònic dels topònims del corpus i dels segments seleccionats	237
1. Introducció	239
2. Anàlisi sincrònica dels topònims actuals	243
2.1 Sistema consonàntic	243
2.2 Patrons accentuals dels topònims actuals	250

2.3 Diferents similituds entre topònims	257
2.3.1 Un topònim anomena dos pobles de cotes diferents	257
2.3.2 Dos topònims amb segments compartits anomenen dos pobles en cotes diferents	259
2.3.3 Topònims molt similars anomenen pobles de valls diferents	259
3. Context disglòssic i representació gràfica dels sons en època medieval	260
3.1 La llengua dels <i>vulgares</i> i la llengua dels documents	260
3.2 Estratègies per a representar sons inexistents en llatí	263
3.2.1 Utilització de grafies existents	263
3.2.2 Reduplicació	265
3.2.3 Aprofitament de grafies d'altres alfabetes i creació de noves	265
4. Estudi dels segments estadísticament significatius	268
4.1 Segment UI	270
4.2 Segment CA	278
4.3 Segments ESC i SCA	284
4.4 Segment AR	290
4.5 Segment RT	298
4.6 Segment OS	306
4.7 Segment EST	312
4.8 Segment ON	316
4.9 Segment RRE	324
5. Canvis en els topònims del corpus	335
5.1 Afèresis	336
5.1.1 Supressió d'un so	337
5.1.2 Supressió d'una síl·laba	337
5.2 Africacions	341
5.2.1 Singularitats gràfiques en els topònims actuals	341
5.2.2 Singularitats gràfiques en els topònims de les citacions antigues	342
5.2.3 Procés de creació de les africades alveolars i palatals	345
5.3 Aglutinacions	351
5.4 Anteriorització i deslabialització /o, u/ > [a, e, ə]	359
5.5 Assimilacions	360
5.5.1 Assimilacions vocàliques	360
5.5.2 Assimilacions en les consonants geminades	362
5.5.3 Assimilació consonàntica [n] > [ɲ]	365
5.5.4 Assimilació consonàntica RS > S	365
5.5.5 Assimilació consonàntica RT/TR > RR	366
5.6 Desnasalització	367
5.7 Diftongació o > au	368
5.8 Dissimilacions	369
5.9 Elisions i pèrdues	371
5.9.1 Elisió de les vocals /e/ i /o/ en posició pretònica medial	371
5.9.2 Pèrdua de la /o/ final	371

5.9.3 Pèrdua de dental sonora medial	372
5.9.4 Pèrdua de la segona consonant en grups triconsonàntics	374
5.9.5 Pèrdua de la -n final	375
5.9.6 Pèrdua de ròtica medial en relació amb dentals	376
5.9.7 Elisió per fusió	376
5.9.8 Pèrdua de segments medials de més d'un fonema	376
5.10 Ensordiments	378
5.11 Epènesis	379
5.12 Epítesis	380
5.12.1 Vocal <i>e</i> després de [g]	380
5.12.2 Vocal <i>e</i> després de [on]	380
5.12.3 Vocals <i>e/i</i> després de [r]	382
5.13 Metàtesis	385
5.13.1 bisu > bius	385
5.13.2 bret > bert	385
5.13.3 esc > sec	385
5.13.4 orton > otron	386
5.13.5 sao- > aso-	386
5.13.6 Metàtesi entre les vocals àtones del mateix topònim	387
5.14 Monoftongacions	388
5.14.1 Monoftongació de [aw] en [o]	388
5.14.2 Monoftongació de [boj] en [bo] / [bu]	388
5.14.3 Monoftongació de [iw] en [i], [o], [u]	389
5.14.4 Monoftongació de la terminació [új] en [í]	389
5.15 Nasalitzacions	392
5.16 Posterioritzacions	393
5.17 Pròtesis	394
5.18 Rotacisme l > r	396
5.19 Sonoritzacions	398
5.19.1 Sonoritzacions de dentals	398
5.19.2 Sonoritzacions de velars	398
5.20 Tancaments vocàlics	400
5.20.1 Tancament de /a/ en /e/	400
5.20.2 Tancament de /e/ en /i/	400
5.20.3 Tancament de /o/ en /u/	401
5.21 Terminacions en -e i -o àtona	403
5.22 Vocalitzacions	405
5.22.1 De /l/ implosiva a /w/	405
5.22.2 De [s]/[z] a [j]	407
6. Síntesi de les unitats significatives provisionals	409

Capítol VII. Aplicació del mètode. Estudi de les unitats significatives i el seu llenguatge	411
1. Introducció	413
2. De la unitat significativa provisional *UIL a la prototípica *oil	417
2.1 Interpretació de les anàlisis estadístiques i lingüístiques	417
2.1.1 Conques visuals dels segments UI i LA	419
2.1.2 El segment LA a l'inici dels topònims	424
2.1.3 Indicadors del tancament vocàlic en [újl]	426
2.1.4 *OIL sense metàtesi i amb metàtesi	429
2.2 Proposta etimològica	431
2.2.1 EMBONUI, un topònim del corpus transparent	431
2.2.2 Jaume I i les torres «en semblança d'uyl d'ome»	432
2.2.3 Els escriptors llatins i les seves traduccions	434
2.3 Síntesi dels fenòmens fonètics	435
2.3.1 *oil i el rotacisme	436
2.3.2 *oil i les metàtesis	436
2.3.3 Llistat dels fenòmens fonètics amb els topònims afectats	437
2.3.4 Altres fenòmens fonètics que podrien haver afectat *oil	438
2.4 Possibles topònims del corpus amb *oil	442
2.5 Clústers de pobles i topònims	444
3. De la unitat significativa provisional *ESCA a la prototípica *esca	449
3.1 Interpretació de les anàlisis estadístiques i lingüístiques	452
3.1.1 Els segments CE i CI en 'grans parets de roca' i 'conques fluvials estretes'	453
3.1.2 Indicadors de processos d'africació	453
3.2 Proposta etimològica	454
3.2.1 *esca i les osques	454
3.2.2 *esca i les escales	455
3.2.3 Pervivència de *esca en topònims d'altres llocs	456
3.3 Síntesi dels fenòmens fonètics	457
3.3.1 La e- inicial	457
3.3.2 La sibilant	458
3.3.3 La velar	459
3.3.4 La -a final	459
3.3.5 Llistat dels fenòmens fonètics amb els topònims afectats	460
3.3.6 Altres fenòmens fonètics que podrien haver afectat *esca	460
3.4 Possibles topònims del corpus amb *esca	462
3.5 Clústers de pobles i topònims	464
3.5.1 Vall d'Escart: ESCALÓ, BURGAL i la Torre d'Escaló	465
3.5.2 Valls d'Àneu: ESCALARRE, BURGO i lo Castellot	466
3.5.3 Vall de Tírvia: MONTESCLADO, BURG i el Roc de la Torre	469
3.5.4 Reflexió sobre els clústers	471
4. De les unitats significatives provisionals *ORTE i *ORRE a la prototípica *orte	472

4.1 Interpretació de les anàlisis estadístiques i lingüístiques	473
4.2 Proposta etimològica	479
4.2.1 Les «entrades» i els «passos de la terra» segons Jaume I i Desclot	479
4.2.2 Els passos i les torres o castells	480
4.2.3 Topònims relacionats amb passos per travessar cursos fluvials	483
4.2.4 Topònims relacionats amb passos alts per travessar valls	489
4.2.5 Topònims relacionats amb altres passos	491
4.3 Síntesi dels fenòmens fonètics	492
4.3.1 <i>*orte</i> sense metàtesi vocàlica	493
4.3.2 <i>*orte</i> amb metàtesi vocàlica	493
4.3.3 La <i>o-</i> inicial	496
4.3.4 La ròtica	496
4.3.5 La dental	498
4.3.6 La <i>-e</i> final	498
4.3.7 Llistat dels fenòmens fonètics amb els topònims afectats	500
4.4 Possibles topònims del corpus amb <i>*orte</i>	501
4.5 Clústers de pobles i topònims	503
5. De les unitats significatives provisionals <i>*OST</i> i <i>*ESTA</i> a la prototípica <i>*esta</i>	506
5.1 Interpretació de les anàlisis estadístiques i lingüístiques	507
5.1.1 Prats plans, antigues àrees d'aigües més o menys estancades	509
5.1.2 Orientacions meridionals	512
5.1.3 Evolució fonètica <i>*ESTA</i> > <i>*OST</i> a la terminació dels topònims	512
5.2 Proposta etimològica	514
5.2.1 Els aiguamolls i els assentaments des del Neolític fins als ibers	516
5.2.2 Els aiguamolls, també apreciats a l'edat mitjana	519
5.2.3 Pervivència de <i>*esta</i> en assentaments relacionats amb 'aiguamolls'	520
5.3 Síntesi dels fenòmens fonètics	522
5.3.1 La <i>e-</i> inicial	522
5.3.2 La sibilant	522
5.3.3 La dental	523
5.3.4 La <i>-a</i> final	524
5.3.5 Llistat dels fenòmens fonètics amb els topònims afectats	524
5.4 Possibles topònims del corpus amb <i>*esta</i>	525
5.5 Clústers de pobles i topònims	527
5.5.1 Clústers amb terres bones	528
5.5.2 Clúster de la vall d'Esterrí de Cardós	530
5.5.3 Clúster de lo Vallat	532
5.5.4 Pobles solitaris al costat d'antics aiguamolls	536
6. De la unitat significativa provisional <i>*ON</i> a la prototípica <i>*on</i>	542
6.1 Interpretació de les anàlisis estadístiques	543
6.2 Proposta etimològica	545
6.2.1 <i>*on</i> com a preposició 'damunt de'	545

6.2.2	<i>*on</i> com a locució adverbial ‘de damunt’	549
6.3	Síntesi dels fenòmens fonètics	561
6.3.1	Llistat dels fenòmens fonètics amb els topònims afectats	561
6.3.2	Els topònims amb <i>bon</i> i la unitat <i>*on</i>	562
6.3.3	Els inicis en <i>Mont-</i> i la unitat <i>*on</i>	563
6.4	Possibles topònims del corpus amb <i>*on</i>	568
6.5	Exemple extern al corpus	570
7.	Síntesi dels clústers toponímics que contenen les unitats significatives provisionals, amb les propostes etimològiques dels seus topònims	574
7.1	Clúster de la vall d’Esterrí de Cardós	576
7.2	Clúster de lo Vallat	577
7.3	Clúster de la vall d’Escart	578
7.4	Clúster de la collada de la Bana	579
7.5	Clúster de la vall d’Escós	580
8.	Temàtica i llengua de procedència dels topònims opacs del corpus	585
8.1	<i>*oil</i> ‘ull’	586
8.2	<i>*esca</i> ‘estret rocós’	587
8.3	<i>*orte</i> ‘lloc de pas’	588
8.4	<i>*esta</i> ‘aigües més o menys estancades’	591
8.5	<i>*one</i> ‘damunt’	593
8.6	Paral·lelismes entre les unitats significatives i mots de diversos idiomes	594
9.	Els topònims opacs del corpus: aproximació a alguns dels seus trets lingüístics	596
9.1	Fonètica	597
9.1.1	Tendència als mots plans	597
9.1.2	Sistema consonàntic: betacista i amb presència mínima de /p/, /f/, /d/ i /g/	598
9.1.3	Possibilitat de l’absència de la pròtesi en els grups inicials /sk/, /sp/ i /st/	599
9.1.4	Tendència a l’afèresi d’un fonema i/o d’una síl·laba	600
9.1.5	Tendència al tancament de la /e/ postònica	600
9.1.6	Tendència a la pronúncia vibrant de la ròtica després d’una vocal accentuada	601
9.2	Morfosintaxi	602
9.2.1	Topònims formats per composició patrimonial i juxtaposició	602
9.2.2	Estructura interna dels topònims: nucli semàntic (part genèrica) i especificador	604
9.2.3	Un llenguatge de tendència aïllant?	609
9.3	Semàntica	612
9.3.1	La unitat <i>*oil</i> : Teoria de la Metàfora Conceptual	613
9.3.2	La unitat <i>*orte</i> : del concepte a l’objecte	621
9.3.3	La unitat <i>*esca</i> : de l’objecte al concepte	624
9.3.4	La unitat <i>*esta</i> : la polivalència	631
9.3.5	La unitat <i>*one</i> : els universals lingüístics en la comunicació espacial	634
9.3.6	Primer van ser els <i>conceptes</i> i, després, els <i>objectes</i>	637
10.	Els topònims opacs del corpus: aproximació cronològica	641
10.1	Els estrats en la vida dels topònims opacs	641

10.1.1 Primer estrat: denominació del lloc	641
10.1.2 Segon estrat: estabilització d'una denominació i aglutinació fonètica	643
10.1.3 Tercer estrat: pèrdua de la semàntica i desgast fònic	644
10.2 La simultaneïtat o asincronia dels canvis	647
10.3 Aproximació cronològica	649
10.3.1 Grau de fossilització dels components toponímics: el cas d'Esterrí d'Àneu	649
10.3.2 Polivalència conceptual de les unitats significatives	650
10.3.3 Antropització de les valls del nord	652
Capítol VIII. Discussió sobre metodologies	657
1. Introducció	659
2. Antecedents de les propostes etimològiques de les unitats significatives prototípiques	661
2.1 Unitat significativa prototípica <i>*oil</i>	662
2.2 Unitat significativa prototípica <i>*esca</i>	666
2.3 Unitat significativa prototípica <i>*orte</i>	668
2.3.1 Inicis en <i>Art-</i>	669
2.3.2 Terminacions en <i>-et</i>	670
2.3.3 Terminacions en <i>-arre, -erri, -orre, etc.</i>	673
2.4 Unitat significativa prototípica <i>*esta</i>	678
2.4.1 Topònims començats en <i>Est-</i>	678
2.4.2 Topònims amb les terminacions en <i>-ós, -oz i -ués</i>	682
2.5 Unitat significativa prototípica <i>*one</i>	688
3. Visió crítica del mètode tradicional en etimologia toponímica	691
3.1 Apriorismes idiomàtics	694
3.1.1 Una pràctica antiga i sistèmica	694
3.1.2 L'apriorisme bascoide dels topònims del corpus	697
3.1.3 La repercussió dels apriorismes lingüístics en l'estudi de les unitats significatives	699
3.2 Apriorismes morfolingüístics	704
3.2.1 Una pràctica eurocentrista i continuïsta	704
3.2.2 Les repercussions d'analitzar només allò que s'està preparat per veure	707
3.3 Etimologia associativa	708
3.3.1 L'associació, un mecanisme cognitiu innat	708
3.3.2 L'associació, tant de caràcter culte com popular	710
3.4 Manca de sistematització del mètode comparatiu	712
3.5 Recerca monodisciplinària	715
3.5.1 Més geografia i menys antropònims	717
3.6 Desatenció del lloc concret que anomenen els topònims	718
3.6.1 Algunes etimologies que van apropar-se a la denominació directa	720
3.6.2 Indiferència pels clústers toponímics	721
3.7 Oblit dels humans que van anomenar els llocs	722
3.8 Desinterès pels nous recursos bibliogràfics i tecnològics	724
3.9 Reflexió conclouent sobre el mètode tradicional	729

4. Revisió autocrítica del mètode experimental en etimologia toponímica	730
4.1 L'elecció del corpus i els seus límits	730
4.2 Recopilació de la variable morfològica: els segments dels topònims	732
4.3 Preparació de la variable geogràfica: els atributs paisatgístics de cada poble	733
 Capítol IX. Conclusions	 737
 Referències bibliogràfiques	 749
Annexos	773
Annex 1. Taules de la BD	775
Annex 2. Corpus TOPONIM_LEMA	782
Annex 3. Citacions antigues amb TOPONIM_LEMA	783
Annex 4. Topònims actuals i antics, preparats per a segmentar	792
Annex 5. Algorisme en pseudocodi per fer les segmentacions	796
Annex 6: Variable morfològica	797
Annex 7. Persones entrevistades	811
Annex 8. Guió de les entrevistes	812
Annex 9. Variable geogràfica	816
Annex 10. BD per a les anàlisis estadístiques	816
Annex 11. BD per a les anàlisis estadístiques dels cursos fluvials	816
Annex 12. Gràfiques amb els resultats estadístics	817
Annex 13. Anàlisi comparativa dels caràcters gràfics dels topònims	912
Annex 14. Fonts de les citacions medievals del corpus <i>exhaustiu</i>	938
Annex 15. Unitats cartogràfiques o geològiques amb la descripció geològica	956

CONVENCIONS GRÀFIQUES, ABREVIATURES I SÍMBOLS

Convencions gràfiques

Topònims del corpus d'estudi. A partir del moment en què s'aplica el mètode experimental es grafien en majúscules perquè es consideren contenidors de segments: AIDÍ, ESTERRI, BERNUI...

Segments dels topònims del corpus d'estudi. Es grafien en majúscules: AI, DÍ, ES, TERR, BER, UI...

Part en negreta dels topònims. Engloba els segments rellevants de la discussió: **BAIASCA**, **BAIEN**, **BALESTUI**, **BUIRO**...

Topònims que no són del corpus d'estudi. Es grafien en minúscules i cursiva: *Collegats*, *Corts*, *Onil*, *Pallars*, *Queralt*, *Siarb*...

Representació dels sons: [b]

Representació dels fonemes: /b/

Abreviatures

a.: any

a. ?: se sap que és un document medieval, però es desconeix l'any perquè era fals.

ACPS: Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà

ANE: abans de la nostra era (cristiana).

apt.: apartat

BD: base de dades

C: consonant

ca: *circa* ('al voltant de', 'data aproximada')

cal ANE: data, aconseguida per radiocarboni en valors calibrats, d'abans de la nostra era (cristiana).

cap.: capítol

DCECH: *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, de Joan Coromines amb la col·laboració de José Antonio Pascual Rodríguez (1980-1991)

DCVB: *Diccionari català-valencià-balear* d'Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll (1926-1968)

DEBru: *Diccionari etimològic*, de Jordi Bruguera (1996)

DECat: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines (1980-2001)

DIEC: *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans

DLlat: *Diccionari Llatí – Català*, d'Enciclopèdia Catalana (1993)

doc.: document

DRAE: *Diccionario de la lengua española*,

e.f.a.: en la forma antiga

e.p.: elaboració pròpia

et al.: 'i altres'

FCT: Cesc Capdevila i Torrell

Fig.: Figura

ibíd.: 'en el mateix lloc que en la referència anterior'

ICGC: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

ID: codi identificador únic

IEC: Institut d'Estudis Catalans

JMSL: Joan Manuel Soriano López

m: metres

MGC: Mapa Geològic de Catalunya

n. de l'a.: nota de l'autora

NGQ: Núria Garcia-Quera

OnCat: *Onomasticon Cataloniae*, de Joan Coromines

p. / pàg.: pàgina

p. ex.: per exemple

s. v.: sub voce / sub verbo

s.: segle

SIG: Sistemes d'Informació Geogràfica

t. de l'a.: traducció de l'autora

TFM: Treball Final del Màster

UAB: Universitat Autònoma de Barcelona

UB: Universitat de Barcelona

ug.: unitat geològica

UOC: Universitat Oberta de Catalunya

V: vocal

vol.: volum

Símbols

// representació fonològica

[] representació fonètica

- límit del segment, morfema, ètim...

> ‘x passa a y’

< ‘x deriva de y’

* forma reconstruïda

“ concepte

+ ‘i’

∅ inexistència de l’element

§ remet a un paràgraf

Altres observacions

Els enllaços (ERLs) llargs s’han abreujat amb *ja.cat*: <https://ja.cat/>.

Les citacions de l’OnCat són tan abundants que, per no carregar el text, les referències s’inclouen al peu de pàgina. Es procedeix de la mateixa manera en les referències de les fonts de les citacions antigues dels topònims.

ÍNDIX DE LES FIGURES

- Fig. 1. Fotografia d'una placa de carrer al poble d'Altron. Font: NGQ.
- Fig. 2. Taula de topònims maoris que inclouen la paraula 'riu'. Font: https://ja.cat/Maori_place_names [Enllaç vigent: 6/10/2022].
- Fig. 3. Taula per comparar els mètodes etimològics de les llengües romàniques i les llengües indoeuropees. Font: e.p.
- Fig. 4. Gràfica de les etimologies dels topònims del corpus d'estudi, segons Coromines. Font: e.p.
- Fig. 5. Gràfica de les llengües dels topònims del corpus d'estudi, segons Coromines. Font: e.p.
- Fig. 6. Gràfica de les llengües romàniques i les llengües bascoïdes, segons les etimologies de Coromines. Font: e.p.
- Fig. 7. Diagrama dels topònims en la intersecció del paisatge i els humans. Font: e.p.
- Fig. 8. Taula amb les fases del mètode experimental. Font: e.p.
- Fig. 9. Diagrama de les tres variables de l'estadística multivariant. Font: e.p.
- Fig. 10. Mapa topogràfic de Terveu i Tírvia. Font: e.p.
- Fig. 11. Mapa topogràfic d'Esterrí i Ginestarre. Font: e.p.
- Fig. 12. Mapa situacional de la comarca del Pallars Sobirà, amb els seus municipis. Font: CCT.
- Fig. 13. Fotografia d'Escart. Font: NGQ.
- Fig. 14. Fotografia de Sant Martí de Lladorre des del Pui de Sant Martí. Font: NGQ.
- Fig. 15. Fotografia d'Espluga de Cuberes. Font: NGQ.
- Fig. 16. Fotografia del dipòsit de bronze de Llavorsí. Font: https://ja.cat/diposit_bronze_Llavorsi [Enllaç vigent: 6/10/2022].
- Fig. 17. Fotografia de les bordes de Lapre. Font: NGQ.
- Fig. 18. Mapa dels topònims del corpus georeferenciats. Font: e.p.
- Fig. 19. Taula dels mitjans per obtenir els atributs geogràfics. Font: e.p.
- Fig. 20. Taula amb el resum de dades de les entrevistes. Font: e.p.
- Fig. 21. Imatge de la BD per a l'estadística: columnes de les variables geogràfiques. Font: e.p.
- Fig. 22. Imatge de la BD per a l'estadística: columnes dels segments. Font: e.p.
- Fig. 23. Imatge de la BD per a l'estadística: columnes relació segments/variables geogràfiques. Font: e.p.
- Fig. 24. Imatge de la BD per a l'estadística: columnes amb els topònims seleccionats. Font: e.p.
- Fig. 25. Seleccions del *Filtre Estàndard* de la BD. Font: e.p.
- Fig. 26. Taula amb els segments més significatius de tota la mostra. Font: e.p.
- Fig. 27. Taula amb el nombre de característiques geogràfiques rellevants dels segments més significatius de tota la mostra. Font: e.p.
- Fig. 28. Taula amb els percentatges dels fonemes en els topònims actuals. Font: e.p. a partir de la Taula de Sons (UB).
- Fig. 29. Taula dels segments amb més presència en els topònims. Font: e.p.
- Fig. 30. Taula amb la presència dels segments de 3 grafies. Font: e.p.
- Fig. 31 i 32. Fotografies de Casa Lendo d'Escàs. Font: NGQ.
- Fig. 33. Gràfica dels segments més significatius en els 'prats plans a la vora dels pobles'. Font: e.p.
- Fig. 34. Gràfica dels segments més significatius de les 'grans parets de roca'. Font: e.p.
- Fig. 35. Taula amb possibles processos d'africació en antigues velars dels topònims. Font: e.p.
- Fig. 36. Taula de la presència de grafies en topònims actuals i antics, ressaltant els espais en blanc. Font: e.p.

- Fig. 37. Taula de citacions toponímiques medievals amb essa geminada final. Font: e.p. a partir d'informació extreta de l'OnCat.
- Fig. 38. Gràfica dels segments més significatius en les conques visuals *grans*. Font: e.p.
- Fig. 39. Gràfica dels segments més significatius en les conques visuals *Mitjanes*. Font: e.p.
- Fig. 40. Gràfica dels segments més significatius en les conques visuals *Mitjanes*, *Grans* i *Màximes*. Font: e.p.
- Fig. 41. Taula amb les característiques geogràfiques del segment LA. Valor del *filtre p*: $=<0,2 /$ Topònims seleccionats $=>3$. Font: e.p.
- Fig. 42. Taula amb les característiques geogràfiques de segments amb la lateral 'L'. Font: e.p.
- Fig. 43. Taula amb pròtesis consonàntiques labials i velars. Font: e.p.
- Fig. 44. Mapa de distribució de la unitat significativa prototípica **oil*. Font: e.p.
- Fig. 45a. Fotografia de la Torre d'Escaló. Font: <https://ja.cat/torreescalo>
- Fig. 45b. Imatge explicativa de la comunicació entre ESCALÓ i ESCART. Font: e.p.
- Fig. 46. Fotografia de la Mare de Déu de la Roca. Font: NGQ.
- Fig. 47. Fotografia d'ESCART des de la Mare de Déu de la Roca. Font: NGQ.
- Fig. 48. Fotografia de Sant Pere del BURGAL des de la Mare de Déu de la Roca. Font: NGQ.
- Fig. 49. Fotografia (teleobjectiu) del monestir del BURGAL des de la Mare de Déu de la Roca. Font: NGQ.
- Fig. 50. Gràfica dels segments que representen 'grans parets de roca'. Font: e.p.
- Fig. 51. Taula de les característiques geogràfiques significatives del segment CA (selecció ≥ 3 i $p < 0,05$). Font: e.p.
- Fig. 52. Taula de les característiques geogràfiques significatives dels segments SCA, ESC, ESCA (selecció ≥ 3 i $p < 0,05$). Font: e.p.
- Fig. 53. Gràfica dels segments que representen 'grans parets de roca'. Font: e.p.
- Fig. 54. Gràfica dels segments que representen 'conques fluvials estretes'. Font: e.p.
- Fig. 55. Mapa de distribució de la unitat significativa prototípica **esca*. Font: e.p.
- Fig. 56. Mapa de situació d'ESCALÓ, BURGAL i la Torre d'Escaló. Font: e.p.
- Fig. 57. Fotografia d'ESCALARRE i el congost final del riu d'Unarre. Font: NGQ.
- Fig. 58. Fotografia de situació d'ESCALARRE, lo Castellot i BURGO. Font: NGQ.
- Fig. 59. Fotografia de CERBI (a dalt) i d'UNARRE (a baix), des de lo Castellot. Font: NGQ.
- Fig. 60. Fotografia de SON, des de lo Castellot. Font: NGQ.
- Fig. 61. Mapa de situació d'ESCALARRE, lo Castellot i BURGO. Font: e.p.
- Fig. 62. Mapa de situació de Montesclado, Glorieta, el Roc de la Torre i Burg. Font: e.p.
- Fig. 63. Ortofotomatge de l'any 1945 amb GLORIETA i el Roc de la Torre. Referencial Topogràfic Esc. 1:5.000. Font: e.p. a partir d'imatge de l'ICGC.
- Fig. 64. Taula amb les característiques geogràfiques del segment RT. Valor del *filtre p*: $=<0,2 /$ Topònims seleccionats $=>3$. Font: e.p.
- Fig. 65. Taula amb les característiques geogràfiques del segment RRE. Valor del *filtre p*: $=<0,2 /$ Topònims seleccionats $=>3$. Font: e.p.
- Fig. 66. Taula de les característiques geogràfiques del segment RRE (selecció des de «Núm. de segments o topònims amb característica geogràfica concreta»). Font: e.p.
- Fig. 67. Mapa dels pobles amb la ròtica vibrant a la terminació dels topònims. Font: e.p.
- Fig. 68. Gràfica dels segments que representen 'pobles amb torres o castells'. Font: e.p.
- Fig. 69. Ortofotomatge de l'any 1956 amb el riu Noguera Pallaresa entre CARTANÍS i BRESCA. Referencial Topogràfic Esc. 1:5.000. Font: e.p. a partir d'imatge de l'ICGC.

- Fig. 70. Ortofotomatge de l'any 2021 amb el riu Noguera Pallaresa, la Mare de Déu d'Arboló amb el seu estret i la seva palanca. Referencial Topogràfic Esc. 1:5.000. Font: e.p. a partir d'imatge de l'ICGC.
- Fig. 71a. Fotografia del 18 de juliol de 1892, de Lluís Marià Vidal, des del camí de RIALP a LLAVORSÍ. Palanca sobre el Noguera Pallaresa amb Llavorsí al fons. Font: Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya.
- Fig. 71b. Fotografia del 17 de juliol de 1892, de Lluís Marià Vidal, des de la riba esquerra del riu Noguera Pallaresa. Font: Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya.
- Fig. 72. Fotografia d'ESCART. Font: NGQ.
- Fig. 73. Mapa de distribució de la unitat significativa prototípica *orte. Font: e.p.
- Fig. 74. Ortofotomatge de l'any 1945 amb GLORIETA, el Roc de la Torre i el gual. Referencial Topogràfic Esc. 1:5.000. Font: e.p. a partir d'imatge de l'ICGC.
- Fig. 75. Fotografia des del Roc de la Torre. A sota mateix, les cases de GLORIETA construïdes a fora de la vila closa i, al fons, el poble de TÍRVIA, a l'entrada de la vall. Font: NGQ.
- Fig. 76. Gràfica dels segments que representen 'conca visual: 0 pobles'. Font: e.p.
- Fig. 77. Taula de les característiques geogràfiques significatives del segment ÓS (selecció des de «Núm. de segments o topònims amb característica geogràfica concreta»). Font: e.p.
- Fig. 78. Gràfica dels segments que representen 'prats plans a la vora dels pobles'. Font: e.p.
- Fig. 79. Fotografia del pla d'Esterrí d'Àneu. Font: JMSL.
- Fig. 80. Mapa geològic del pla d'Esterrí d'Àneu. Font: e.p.
- Fig. 81. Gràfica dels segments que representen 'orientació sud'. Font: e.p.
- Fig. 82. Taula de citacions toponímiques medievals amb essa geminada final i ug. compatibles amb antigues aigües més o menys estancades. Font: e.p. a partir d'informació extreta de l'OnCat i del Mapa Geològic de Catalunya (ICGC).
- Fig. 83. Taula de la distribució dels jaciments arqueològics del PNAEM segons la coberta del sòl. Font: captura de pantalla d'article de Gassiot et al. (2016: 50-51).
- Fig. 84. Mapa geològic de la zona de Peramea, dins del pla de Corts. Font: e.p.
- Fig. 85. Mapa de distribució de la unitat significativa prototípica *esta. Font: e.p.
- Fig. 86. Gràfica dels segments que representen 'vall de Cardós'. Font: e.p.
- Fig. 87. Mapa amb les unitats geològiques de la vall d'Esterrí de Cardós. Font: e.p.
- Fig. 88. Fotografia de la vall d'Esterrí de Cardós des del cim del Pui Tabaca (1.718m). Font: NGQ.
- Fig. 89. Mapa topogràfic de lo Vallat. Font: e.p.
- Fig. 90. Mapa amb les unitats geològiques de lo Vallat. Font: e.p.
- Fig. 91. Postal de lo Vallat de data desconeguda. Font: <https://ja.cat/loVallat>.
- Fig. 92. Mapa amb les unitats geològiques d'Estaís. Font: e.p.
- Fig. 93. Fotografia d'ESTAÍS des del castellet de Botiera (Boliera al mapa de l'ICGC). Font: NGQ.
- Fig. 94. Fotografia d'ESTAÍS des del pas de l'Escala Alta. Font: NGQ.
- Fig. 95. Fotografia d'ESTAÍS amb teleobjectiu des del pas de l'Escala Alta. Font: NGQ.
- Fig. 96. Mapa amb les unitats geològiques de Berrós Jussà. Font: e.p.
- Fig. 97. Taula amb les característiques geogràfiques del segment ON. Valor del filtre p: $\leq 0,2$ / Topònims seleccionats $\Rightarrow 3$. Font: e.p.
- Fig. 98. Gràfica dels segments que representen 'abast visual de 4 pobles o més'. Font: e.p.
- Fig. 99. Mapa topogràfic del punt neuràlgic d'UNARRE. Font: e.p.
- Fig. 100. Fotografia de l'església de Sant Julià d'Unarre i, a sota, el pont del riu d'Unarre. Font: Fons del Centre Excursionista de Catalunya. Autor: Joaquim Morelló Nart. Any aprox. 1904.

- Fig. 101. Ortofotomatge del 1945 amb ALTRON, la cabanera i el pont de la Mola de Sall. Referencial Topogràfic Escala 1:5.000. Font: e.p. a partir d'una imatge de l'ICGC.
- Fig. 102. Ortofotomatge de l'any 1945 amb ALTRON, la cabanera i el pont de la Mola de Sall. Referencial Topogràfic Esc. 1:5.000. Font: e.p. a partir d'imatge de l'ICGC.
- Fig. 103. Mapa de la conca visual d'Auló. Font: e.p.
- Fig. 104. Fotografia d'ESTARON des d'ARESTUI. Font: NGQ.
- Fig. 105. Fotografia d'ARESTUI des d'ESTARON. Font: NGQ.
- Fig. 106. Fotografia de BAIASCA i ARESTUI des de Sant Jaume d'Arestui. Font: NGQ.
- Fig. 107. Mapa amb l'estratègia comunicativa relacionada amb la Collada de la Bana. Font: e.p.
- Fig. 108. Mapes de les conques visuals dels pobles implicats en l'estratègia comunicativa relacionada amb la Collada de la Bana. Font: e.p.
- Fig. 109. Fotografia d'ESTARON i l'antiga àrea d'aiguamolls al costat del riu Noguera Pallaresa des d'AIDÍ Jussà. Font: NGQ.
- Fig. 110. Fotografia de MONTCORTÈS des de CORTSCASTELL. Font: NGQ.
- Fig. 111. Mapa de distribució de la unitat significativa prototípica **one*. Font: e.p.
- Fig. 112. Fotografia de l'altiplà de Nestui (Ribagorça aragonesa). Font: NGQ.
- Fig. 113. Fotografia dels camps de l'antiga llacuna de de Nestui des de la pleta. Al fons, el barranc de Malmarrui. Font: NGQ.
- Fig. 114. Mapa amb les unitats geològiques de Nestui. Font: e.p.
- Fig. 115. Taula de correspondència entre els codis de les unitats geològiques de l'IGME i de l'ICGC. Font: e.p.
- Fig. 116. Fotografia del turó de Nestui i la seva erosió. Font: NGQ.
- Fig. 117. Mapa amb les unitats geològiques de la vall d'Escós. Font: e.p.
- Fig. 118. Fotografia d'Estac i Escós. Font: NGQ.
- Fig. 119. Fotografia d'Escós i, al fons, la Roca dels Cabanots. Font: NGQ.
- Fig. 120. Fotografia d'un dels cabanots. Font: NGQ.
- Fig. 121. Fotografia de la Roca dels Cabanots, més a prop. Font: NGQ.
- Fig. 122. Taula-resum de la relació entre les unitats significatives i les paraules de diversos idiomes amb el mateix significat. Font: e.p.
- Fig. 123. Mapa d'Auló i, a sota, els pobles de Beraní, Somponui i Roní. Font: e.p.
- Fig. 124. Taula de topònims opacs amb l'estructura: nucli semàntic + especificador simple. Font: e.p.
- Fig. 125. Taula de topònims opacs amb l'estructura: nucli semàntic + especificador compost. Font: e.p.
- Fig. 126. Taula de topònims opacs amb l'estructura: nucli semàntic compost + especificador simple. Font: e.p.
- Fig. 127. Taula de topònims opacs amb l'estructura: nucli semàntic + especificador simple. Font: e.p.
- Fig. 128. Taula amb exemples de la formació de mots en basc. Font: e.p.
- Fig. 129. Taula amb exemples de la formació de mots en anglès. Font: e.p.
- Fig. 130. Taula amb exemples de la formació de mots en basc. Font: e.p. a partir de <https://ja.cat/IYrvy>.
- Fig. 131. Imatge de la piràmide de les necessitats humanes d'Abraham Maslow. Font: https://ja.cat/Piramide_Maslow.
- Fig. 132. Fotografia de roca tallada a la cara sud del Roc de la Torre de Glorieta, allà on sembla que hi hauria hagut la torre. Font: NGQ.
- Fig. 133 i 134. Fotos d'un forat protegit a la cara oest del Roc de la Torre de Glorieta. Font: NGQ.
- Fig. 135. Taula amb els períodes de *monoftongació* de la terminació *-ui* en *-í*. Font: e.p.
- Fig. 136. Taula amb els períodes de la pèrdua de la nasal en les terminacions en *-on*. Font: e.p.

- Fig. 137. Ortoimatge actual de l'Hospitalet de l'Infant amb les restes de l'antic hospital del s. XIV encerclat en verd i el Torrent de Llastres a l'est. Font: e.p. a partir d'Instamaps.
- Fig. 138. A dalt, ortoimatge de l'Hospitalet de l'Infant (any 1946) amb les restes de l'antic hospital del s. XIV encerclat en verd i el Torrent de Llastres a l'est. A la dreta, ampliació de l'hospital i el poble. El carrer de baix (Via Augusta) esdevé el pont que travessa el Torrent de Llastres. Font: e.p. a partir d'Instamaps.
- Fig. 139. Mapa de la conca visual des de la torre nord de l'antic hospital. Font: e.p.
- Fig. 140. Mapa geològic d'Hospitalet de l'Infant i els seus voltants. Font: e.p.
- Fig. 141. Mapa geològic d'Ullastre (Baix Empordà) i els seus voltants. Font: e.p.
- Fig. 142. Mapa de la conca visual des d'Ullastre (Baix Empordà). Font: e.p.
- Fig. 143. Mapa a esc. 1:100.000 de la reconstrucció de l'ocupació glacial a la conca de la Noguera Pallaresa. Detall del pòster *El Parc Natural de l'Alt Pirineu fa 40.000 anys. El Darrer Màxim Glacial*. Font: Ventura (2021).
- Fig. 144. Corbes de pol·len de l'Estany de la Coma de Burg amb una ampliació detallada del període 4500 cal ANE fins al present. Font: Pèlachs et al. 2017.
- Fig. 145. Taula de les unitats significatives prototípiques i els estudis que se n'haurien fet prèviament. Font: e.p.
- Fig. 146. Taula de les etimologies de topònims pirinencs amb *Est-* inicial. Font: elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'OnCat.
- Fig. 147. Taula de les etimologies de topònims de fora del Pirineu amb *Est-* inicial. Font: elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'OnCat.
- Fig. 148. Topònims de França amb terminacions *-os*, *-osse*, *-ous*, *-ost*, *-oz* i topònims d'Aragó i el País Basc amb terminacions *-ués*, *-ueste*. Font: Bernard i Ruffié, J. (1976: 668).
- Fig. 149. Comparació entre el mètode tradicional i l'experimental. Font: e.p.
- Fig. 150. Mapa de Ginestarre i Esterrí de Cardós. Font: e.p.
- Fig. 151. Mapa dels pobles al voltant de Bonestarre. Font: e.p.
- Fig. 152. Mapa dels pobles al voltant d'Escalarre. Font: e.p.
- Fig. 153. Joan Coromines i Joan Ferrer, al costat de la calaixera. Pineda de Mar, abril 1990. Font: Arxiu Joan Ferrer.
- Fig. 154 (Annex). Taula de la longitud dels topònims actuals segons els seus segments. Font: e.p.
- Fig. 155 (Annex). Taula de la longitud dels topònims antics segons els seus segments. Font: e.p.
- Fig. 156 (Annex). Taula amb l'inventari de caràcters gràfics. Font: e.p.
- Fig. 157 (Annex). Taula amb la freqüència dels caràcters gràfics. Font: e.p.
- Fig. 158 (Annex). Taula de la presència dels caràcters gràfics. Font: e.p.
- Fig. 159 (Annex). Taula de la presència de grafies a l'inici dels topònims. Font: e.p.
- Fig. 160 (Annex). Taula de la presència de grafies a l'interior dels topònims. Font: e.p.
- Fig. 161 (Annex). Taula de la presència de grafies al final dels topònims. Font: e.p.
- Fig. 162 (Annex). Taula de la presència dels segments de 3 grafies. Font: e.p.
- Fig. 163 (Annex). Taula de la presència dels segments de 3 grafies a l'inici dels topònims. Font: e.p.
- Fig. 164 (Annex). Taula de la presència dels segments de 3 grafies a l'interior dels topònims. Font: e.p.
- Fig. 165 (Annex). Taula de la presència dels segments de 3 grafies al final dels topònims. Font: e.p.
- Fig. 166 (Annex). Taula de la presència dels segments de 4 grafies. Font: e.p.
- Fig. 167 (Annex). Taula de la presència dels segments de 4 grafies a l'inici dels topònims. Font: e.p.
- Fig. 168 (Annex). Taula de la presència dels segments de 4 grafies a l'interior dels topònims. Font: e.p.
- Fig. 169 (Annex). Taula de la presència dels segments de 4 grafies al final dels topònims. Font: e.p.
- Fig. 170 (Annex). Taula dels segments amb més presència en els topònims. Font: e.p.

AGRAÏMENTS

Aquesta tesi és el resultat d'una recerca realitzada des de la muntanya i amb la participació de generacions de gent de muntanya. No hauria estat possible sense els avantpassats que, a part d'escollir llocs per viure-hi, per portar-hi els ramats, per treballar-hi la terra, per amagar-se o per vigilar, van anomenar-los i, després, van conservar el mateix nom generació rere generació. Les seves veus encara ressonen en les 177 persones entrevistades que es van avindre a convertir els qüestionaris per al recull de dades en estones inoblidables. Amb paciència i amabilitat, no només em van ajudar a conèixer millor els pobles del Pallars Sobirà, sinó que em van fer un regal d'erudició, cultura i humanitat.

La tesi tampoc no hauria estat possible si no haguessin confluït una sèrie de factors. Per exemple, si jo no hagués nascut al segle XX en un lloc com Barcelona, amb el català com a llengua materna, i en una família que estimen la natura i regenta una llibreria especialitzada en muntanya des de l'any 1916. O, per exemple, si Joan Coromines no s'hagués interessat per la toponímia i no hagués transmès les seves recerques. O si no hagués existit el Centre Excursionista de Catalunya amb els seus refugis de muntanya i no m'haguessin ofert la possibilitat de gestionar-ne un al Pallars Sobirà. O, fins i tot, si no hagués pogut fer la llicenciatura de Filologia Catalana a distància per la UOC o l'Oriol Grau i l'Helena Barril no m'haguessin parlat de l'estadística multivariant.

Cap recerca és individual i per això en aquesta tesi hi ressonen altres veus, moltes de les quals són del Departament de Geografia de la UAB, la calidesa i l'acolliment del qual m'han fet sentir com a casa. Tant el primer director que vaig tenir fins que es va jubilar, en Joan Manuel Soriano López, com el que m'ha acompanyat fins al final, l'Albert Pèlachs Mañosa, pertanyen a aquesta gran família. Les altres dues veus que em desperten un gran sentiment de gratitud són les dels directors especialistes en lingüística, en Joan Torruella Casañas fins que es va jubilar, i el Francesc Bernat Baltrons.

Un sentiment que també me'l desperten les complicitats de persones com el Cesc Capdevila i Torrell, el Joan Nunes Alonso, l'Ester Boixadera Planas, l'Anna Espinal Berenguer, l'Anna Seuba i Barcons, la Mireia Baylina Ferré, l'Oriol Grau Fernández, l'Helena Barril Graells, l'Oriol Bosch Albert, l'Agustí Esteban Amat, l'Abel Albet Mas, la Carme Jiménez Huertas, l'Enric Mendiababal Riera, l'Ermengol Gassiot Ballbé, la Mar

Massanell Messalles, el Xavier Costa Badia, la Marta Comas Sàbat, el Maurici Boldú Pla, l'Oriol Olesti Vila, el Pau Castell Granados, el Raimon Pallas Serra, el Ramon Martí Castelló, la Carme Garcia Salas, el Marc Garriga Lujan, el Ramon Pérez Obiol, el José Angel López López, el Xavier Planas Batlle, el Valentí Turu i Michels, el Jaume Bordonau Ibern, el Jaume Clavé Cinca, l'Ignasi de Loiola Badia Capdevila, el Jesús Sánchez Pellicer, la Carme Maria Marugan Vallvé o el Josep Ventura Roca. L'agraïment també l'estenc a les persones que m'han atès amb amabilitat i interès en arxius, biblioteques o serveis tècnics; les que es dediquen a l'ensenyament i a la recerca; les que organitzen les activitats des de l'Escola de Doctorat o les que transcriuen amb cura documents antics.

L'acompanyament d'aquestes veus m'ha conduït fins a aquest treball, els desencerts del qual són un mèrit exclusivament meu.

Capítol I. Justificació, objectius, hipòtesis i estructura de la tesi

L'estudi dels noms de lloc és una de les coses que més han desvetllat la curiositat dels erudits i àdhuc la del poble en general. És natural que sigui així. Aquests noms s'apliquen a l'heretat de què som propietaris, o a la muntanya que enclou el nostre horitzó, o al riu d'on traiem l'aigua per regar, o al poble o la ciutat que ens ha vist néixer i que estimem per damunt de totes les altres, o a la comarca, el país o l'estat on està emmarcada la nostra vida col·lectiva. ¿Com fóra possible que l'home, que, des que té ús de raó, es pregunta el perquè de totes les coses que veu i que sent, no cerqués el d'aquests noms que tots tenim contínuament en els llavis?

Joan Coromines i Vigneaux, «Introducció a l'estudi de la toponímia catalana» (1965: vol. I, 7)

1. Justificació

Els topònims formen part de la vida quotidiana de la humanitat perquè faciliten la comunicació per referir-nos a l'espai. Anomenen carrers, parades de metro i trens, ciutats i pobles, països i comarques, camps i fonts... Es troben als rètols de les carreteres, a les adreces de cartes i paquets, a les etiquetes de la roba o de qualsevol objecte per informar del lloc de fabricació... Però els topònims van més enllà d'aquest paisatge cultural perquè ens connecten a estrats anteriors de les nostres llengües i ens desperten sentiments de pertinença. Són quelcom més profund, íntim. Per això ja feia temps que volia estudiar-los. Però, des de l'any 1996, que va ser quan vam intercanviar un parell de cartes i una llarga conversa telefònica amb Joan Coromines, fins que vaig decidir entrar en la investigació d'aquesta tesi, van passar vint anys. Durant aquest període vaig fer la carrera de Filologia Catalana a distància per la UOC, vaig escriure més d'una dotzena de guies excursionistes, desenes d'articles i reportatges relacionats amb els Pirineus, novel·les i relats de viatge, i vaig estar observant els topònims i el paisatge de la meua comarca, el Pallars Sobirà. Alguns topònims, almenys aparentment, semblaven fàcils entendre —*Castellnou, Espluga de Cuberes, Freixa, Farrera, la Guingueta, Sarroca...*— i per això en el món de l'onomàstica es diu que són transparents. Però n'hi havia de més complicats, els opacs¹, que em fascinaven i em despertaven una gran curiositat: *Aidí, Escalarre, Embonui, Arrós, Alins, Ancs, Isavarre, Llavorsí, Surp, Tavascan, Esterri...* Observava el paisatge, les etimologies que proposava Coromines en les seves obres, i, com més observava, menys em convencien. Remenava bibliografia sobre etimologia toponímica, devorava els volums de

---

1. **Topònim opac:** no se'n coneix ni l'etimologia, ni la llengua de procedència.

L'*Onomasticon Cataloniae*, i no m'acabava d'encaixar el que llegia amb el que observava, però no entenia el perquè. Havent viatjat, havent caminat durant dies per serralades de diferents continents, havent parlat molt amb la gent gran de la comarca, intuïa que les etimologies proposades no responien a cap lògica. Ni lingüística, ni cognitiva. *Aidí*, el nom d'un petit llogarret, vindria del nom propi llatí *Desidirus*? *Alanis* del nom propi germànic *Nandi-Gis*? *Embonui* del nom propi aquitànic *Seniponnis*? *Alins* del basc *ilintze o *elintze 'lloc abundant en farina'? *Ancs* del sorotàptic² amb el significat de 'cova', 'raconada'? *Llavorsí* del llatí *lupercius* 'home llop'? Tan internacionals, havíem estat, al Pallars Sobirà? Era aquesta, la manera com descrivim un lloc de les muntanyes? Fins que un dia vaig entendre la raó per la qual les explicacions etimològiques que trobava als llibres em desorientaven. El que fallava era el mètode etimològic.

Per tant, vaig decidir sistematitzar la recerca dins de l'àmbit acadèmic. Era quelcom que em despertava vertigen perquè era conscient de dues realitats. La primera era que el material amb què treballaria tenia un valor incalculable: els topònims opacs! Uns topònims que tal vegada em portarien molt lluny en el temps. Coromines havia assegurat que molts eren preromans, però vés a saber fins a quina època em traslladarien! Si era molt enrere voldria dir que el valor patrimonial d'aquells topònims que estudiaria serien més valuosos que qualsevol material arqueològic, fos un dolmen, una ceràmica o un pol·len microscòpic. Perquè mentre que l'arqueologia material pot explicar com vivien els humans, l'arqueologia lingüística potser podria explicar com parlaven i, el que és més important, com pensaven i com entenien el món! L'altre vertigen me'l provocava la consciència d'entrar en una investigació que, o bé no em portaria enlloc, o bé em portaria a uns resultats molt diferents al que s'havia dit fins ara. Per tant, qüestionar les etimologies toponímiques d'erudits com Coromines ja seria complicat, però si es donava el cas que havia de qüestionar molts altres lingüistes, significava que el meu rigor científic havia de ser extrem, sense esclertes. Yakov Malkiel, al seu llibre *Etimología* (1996: 54), es referia a

---

2. **Sorotàptic:** «neologismo [...] que propuse adoptar como denominación del dialecto indoeuropeo arcaico propio de los Urnenfelder, invasores de España. A éstos llamo sorotaptos, y a los campos o cementerios de urnas, que constituían su característica, doy el nombre de sorotafios [...]. [...] procedían del centro de Europa y que al entrar en España, por Cataluña y el bajo Aragón, en fecha muy antigua (hacia el s. VIII antes de J. C.), trajeron consigo una variedad antigua de indoeuropeo netamente distinta del celta, o por lo menos muy diferente de todos los dialectos célticos conocidos, y más arcaica» (DCECH, Vol. 3, 144).

aquest sentiment de vertigen quan comentava que «se han evitado en muchas partes las disertaciones doctorales sobre asuntos etimológicos circunscritos con minuciosidad, quizá por los riesgos que suponían para el candidato». I això no obstant, em va semblar que calia fer una contribució al coneixement científic, tal com milions d'humans ja ho havien fet. A més, no existia cap treball que, almenys al Pallars Sobirà, hagués contrastat les etimologies de Coromines i trobava apassionant poder experimentar un nou mètode en un moment en què em semblaven encallades, i fins i tot exhaurides, les vies obertes en l'àmbit de l'etimologia toponímica.

Amb aquest esperit de col·laboració i la sort de viure en una època engrescadora gràcies als avanços tecnològics i científics, va començar la investigació acadèmica en el Treball Final del Màster Oficial Interuniversitari d'Estudis Avançats de Llengua i Literatura Catalanes. Al capdavant, ¿a qui no li agradaria saber l'etimologia del nom del seu poble o ciutat, o com era la llengua que es parlava quan es van posar aquests noms?

De fet aquesta curiositat és la que em va portar a l'únic contacte directe que vaig tenir amb Coromines: dues cartes i una conversa telefònica. El contacte el vaig començar jo, és clar. El gener del 1996 vaig escriure-li una carta. Llavors ell ja tenia noranta-un anys i encara no havia sortit el volum VII de l'*Onomasticon Cataloniae*, on apareixerien els topònims que començaven per *SAL* i acabaven en *VE*. El nom del meu poble, *Tornafort*, havia d'incloure's en aquell volum i, com que és un poble tan petit que només hi vivim una quinzena de persones, patia per si Coromines no l'incloïa o moria abans que el volum sortís publicat. La curiositat i la impaciència em van fer escriure la carta, però el més extraordinari és el que va venir després. Dos mesos més tard d'haver-la enviat i de no haver rebut resposta, una tarda van trucar a la porta de casa dos homes que no coneixia, tot i que després ja vaig saber qui eren. Un es va presentar com a col·laborador de Coromines, en Roger Lluís, i l'altre era el seu germà Jofre. El Roger em portava el número de telèfon «del mestre» —així era com l'anomenava— perquè el telefonés llavors mateix. Es veu que a les sis de la tarda sopava i aprofitava aquella estona per atendre trucades. Fins fa poc no vaig saber que feia set anys que Coromines vivia preocupat per no acabar a temps l'*Onomasticon Cataloniae* i treballava de dotze a catorze hores diàries. El vaig telefonar i vam estar gairebé una hora parlant o, més ben dit, parlant ell i jo escoltant. S'expressava molt a poc a poc, arrossegant les paraules. Va començar preguntat-me «quina mena de

persona era» jo. La pregunta em va sobtar, però vaig pensar que era lògica perquè ell jugava amb desavantatge ja que jo sí que sabia qui era ell. Es veu que volia saber si el meu perfil encaixava amb la col·laboració que necessitava, així que vaig explicar-li que vaig néixer al centre de Barcelona i que allà la meua família hi tenia la llibreria Quera, on s'hi podien trobar guies de senderisme, guies de natura, mapes, etc. Li vaig dir que, amb les lectures de llibres de muntanya i aquell ambient familiar, quan amb dinou anys vaig tenir l'oportunitat de gestionar el refugi d'Amitges, al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, no m'ho vaig pensar dues vegades. No era un negoci rendible, però per a mi anar a viure al Pirineu i portar un refugi era un somni. Em va dir que recordava haver entrat a la petita llibreria del carrer Petritxol a comprar algun mapa Alpina i, pel que sembla, no devia desagradar-li el meu perfil perquè va prendre nota del meu telèfon tot assegurant que em trucaria perquè «seria interessant fer alguna cosa junts». Després em va regalar una classe magistral sobre l'etimologia, no només de Tornafort, sinó també de pobles de la vora: Malmercat, Soriguera i Vilamur.

Coromines no em va arribar a telefonar. Moria mesos més tard però ara, vint-i-set anys després d'aquella conversa, tinc la sensació que, finalment, hem fet alguna cosa junts. Perquè aquesta tesi no hauria estat possible sense ell. Les seves obres, sobretot l'*Onomasticon Cataloniae* serà una obra de consulta i inspiració constant, no tant per les etimologies proposades, com pel recull de citacions antigues, les comparacions entre topònims i els coneixements lingüístics. A la tesi segueixo alguns dels seus camins i n'incorporo de nous que espero que tinguin continuïtat. Ell hi va dedicar la vida i jo només hi he dedicat uns quants anys. Sé que em queda molt camí per recórrer, però si l'assaig del nou mètode que experimento serveix per reflexionar sobre la disciplina, generar propostes innovadores en la recerca etimològica, i en un futur permet aplicar protocols d'estudi i col·laboració entre diverses disciplines científiques, ja em donaré per satisfeta.

2. Objectius

Els objectius d'aquesta tesi són dos. D'una banda **experimentar un mètode, el més empíric possible, que permeti esbrinar l'etimologia dels topònims poblacionals del Pallars Sobirà**, la majoria dels quals són opacs i, de l'altra, que a partir dels resultats es pugui **obtenir informació de la llengua que els va originar**.

Pel que fa al primer objectiu, la necessitat d'un **mètode empíric** en investigació toponomàstica ja la trobava a faltar el mateix Coromines (1965: vol. I, 67-68) quan escrivia que «aquest estudi està tan poc avançat i els mètodes que alguns hi han aplicat són tan poc segurs que moltes vegades —i això ja és menys disculpable— s'ha tingut per prèromà allò que és senzillament romànic, germànic, llatí, etc». Conclou que «els erudits que s'ocupen preferiblement d'aquest ordre de recerques, solen caure en errors metòdics que no poden deixar de desorientar-los».

S'intentarà, doncs, no caure en errors metòdics, i com que es considera que **un error és començar la recerca etimològica amb l'atribució d'una llengua per als topònims a partir del seu aspecte, l'enfocament del mètode experimental serà diferent**. En el cas del Pallars Sobirà i d'altres zones del Pirineu existeix la idea que la llengua que va crear els topònims era una llengua bascoide, però s'obviarà aquesta presumpció perquè, a més, mai s'ha demostrat. De fet, els coneixements sobre com era aquesta llengua o altres substrats és un dels punts foscos de la lingüística històrica catalana. En paraules de Lluís Gimeno (2005: 19), un dels problemes que més ha seduït als investigadors «consisteix en determinar la importància que tenen en l'origen dels idiomes romànics les llengües existents en els pobles preromans abans de la romanització, allò que s'anomena substrat». I, això no obstant,

no tots els lingüistes es posen d'acord a enumerar quines són les llengües que conformaren el substrat preromà de la nostra llengua. Els indoeuropeistes [...] en donen unes, més aviat minses i molt poc conegudes. Els romanistes de casa nostra són més generosos i diàfans a exposar-les i fins i tot a dibuixar els trets de substrat que han pervingut fins als nostres dies. Segons aquests autors, cal parlar d'un substrat mediterrani, un altre de tipologia bascoide; a continuació hi posen la llengua ibèrica; la llengua dels pobles iberitzats, la llengua arcaica indoeuropea parcelta (el *sorotàptic* de Joan Coromines; Bastardas, 1995: 60), i, finalment, el celta (Gimeno, 2005: 23).

El primer objectiu etimològic d'aquesta tesi, doncs, no serà descobrir en quin idioma es van crear els topònims opacs dels pobles del Pallars Sobirà, sinó a què es referien quan es van crear. Perquè, si s'aconsegueix saber a què es referien, es podran tenir alguns indicis de com parlaven els nostres avantpassats. **El fet de circumscriure's principalment al contingut dels topònims, en allò que volien expressar i transmetre, en la seva motivació, fa que aquesta tesi se centri en la part cognitiva de l'etimologia toponímica. No es plantejarà el tema de l'idioma dels topònims estudiats fins al final de la tesi.**

Pel que fa al segon objectiu, **obtenir informació de la llengua que va crear els topònims**, no és cap quimera, ans al contrari. El món acadèmic especialitzat en lingüística coincideix en què **els topònims opacs poden aportar molta informació lingüística del passat perquè són fòssils d'un llenguatge antic.** S'hi referia Salvador Sanpere (1880: 35) quan, a *Un estudi de toponomàstica catalana*, afirmava que

la toponomàstica, explicant los noms de Tarragona, Lleyda, Barcelona y Gerona, per exemple, presta un inmens servey al estudi dels orígens de la llengua catalana, orígens, que, com se compendrà desd'ara, s'han de fundamentar precisament en los estudis toponomàstichs, puig en los noms topogràfichs y per ells, es cóm podém estudiar y reconstruhir la llengua ó llengüas qu'en los temps anteriors á la historia escrita se parlaren en Catalunya³.

Josep Balari (1899: 27) també s'hi refereria a *Orígenes históricos de Cataluña*, quan postulava que en aquella obra

ocupa lugar preferente la geografía de esta región, porque en su nomenclatura se halla uno de los fundamentos principales de su historia. Los nombres geográficos son vestigios que han quedado como testimonios de los más antiguos pobladores de Cataluña, por cuya razón su estudio ofrece también interés de actualidad.

El mateix Coromines (1955: 37-38) creia que

en les recerques toponomàstiques estem, per dir-ho així, envoltats de tenebres. [...] I no obstant no ens hem de desanimar, perquè solament així podrem aclarir l'enigma del passat ètnic de Catalunya; i de fet aquestes dificultats no deuen descoratjar-nos, perquè si el nostre desconeixement de les llengües primitives de la nostra terra és possible que duri molt de

---

3. En totes les citacions d'aquesta tesi s'han respectat les grafies originals.

temps, la ignorància amb què hem de lluitar, i que tant entrebanca les nostres recerques, en part podria eliminar-se fàcilment.

I s'hi continuen referint els filòlegs actuals, com Maximiliano Trapero (1997: 242), segons el qual

en la toponímia han quedado preservados, como fósiles, infinidad de elementos lingüísticos característicos de épocas pasadas, no sólo de tipo léxico, sino también de tipo fonológico y ciertos procedimientos gramaticales en la formación de derivados y compuestos léxicos. En ninguna otra parcela del léxico pueden estudiarse mejor que en la toponímia los estratos sucesivos de una lengua histórica.

Es diu que són fòssils del llenguatge perquè, malgrat el pas dels segles, no poden haver canviat gaire. La Comissió de Toponímia de Catalunya⁴, encarregada de l'assessorament, la consulta i la proposta en matèria de fixació oficial dels topònims, en el document sobre els [Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal](#), considera que

els noms propis de lloc tenen com a finalitat fonamental l'orientació geogràfica, la localització sobre el territori. Per aquest motiu, **els canvis de nom resulten socialment perturbadors, perquè eliminen referents bàsics i perquè poden provocar confusions geogràfiques, per la qual cosa no és prudent ni aconsellable realitzar modificacions que no siguin estrictament obligades**⁵. (2006: 3)

Ara bé, malgrat aquesta tendència a l'estabilitat, l'estudi dels topònims, entesos com a restes arqueològiques immaterials, comporta unes complexitats relacionades amb la manera com ens han arribat: per via oral i mitjançant fonts escrites. Pel que fa a la via oral —institucionalitzats en les fonts escrites recents, com els nomenclàtors toponímics— no està lliure d'inconvenients. Perquè els topònims, com les paraules, són produccions humanes que s'han transmès oralment durant la major part de la seva existència. Fins al moment que no s'han escrit de manera oficialitzada, no han quedat fixats i, així i tot, igualment canvien. El mateix procés de recollida dels topònims pot comportar errades: alteracions en la pronúncia de l'emissor o l'oïda del receptor; anotació fonètica equivocada; errors de copia, etc. Carme Junyent Figueras (1996: 43) explica a *Estudis africans* que el

---

4. La Comissió de Toponímia de Catalunya està regulada pel [DECRET 133/2020, de 17 de novembre](#) (DOGC 8275, de 19 de novembre de 2020).

5. Les lletres en negreta són nostres.

topònim del riu *Senegal* podria venir d'uns exploradors que, en atansar-se a uns pescadors i assenyalar el riu per saber com es deia, aquests, que no van entendre la pregunta «per si de cas, van contestar: “Aquestes barques són nostres”. Segons això, Senegal vol dir ‘aquestes barques són nostres’». Les preguntes dels exploradors mal enteses o les respostes dels informants mal interpretades van donar lloc a «molts topònims que volen dir ‘no ho sé’, o ‘mira’ o ‘el nostre’» o, fins i tot, ‘allà no hi ha ningú’ (Junyent, 1996: 47-48). Tanmateix, no cal anar tan lluny. Bertran (ibíd.: 42) recorda

el cas dels nombrosos turons, rierols, torrents i altres accidents geogràfics d'Occitània que apareixen als mapes del segle XVIII com a *Sabipa*. Algú va descobrir més tard que quan demanaven a un camperol si aquell turó tenia un nom, aquest responia *sabi pas* «no ho sé» en occità. Per al topògraf francòfon estava clar: *Sabipa* era el nom del turó. Aquest és tan sols un exemple de la quantitat d'errors en la toponímia que podem trobar en un mapa.

Altres inconvenients de les fonts orals deriven del pas del temps, que també juga en contra de la fidelitat fonètica malgrat que les mostres toponímiques es considerin fòssils lingüístics. Alguns exemples d'alteració del Pallars Sobirà serien el de *casa Genxic* d'Alins, que gràcies als documents familiars es va saber que venia de *casa Joan Xic*; la casa, el molí o la borda de *Romaïor* en comptes de *Riu Major* o el del carrer *Astishortes* del llogarret d'Altron.

A una guia sobre la vall d'Àssua (Garcia-Quera et al., 2000: 84), on es troba Altron, apareix una fotografia d'una placa amb el nom d'un carrer, acompanyada d'aquesta explicació:

A Altron, quan fa poc es van voler posar rètols amb els noms dels carrers, n'hi havia un que es deia *Astishortes*. Com que era un nom estrany, es van buscar escriptures de propietats adjacents al carrer. En un document de fa dos-cents anys es va trobar que el carrer, en realitat, es deia el carrer de *Les Tres Hortes* i, per tant, el rètol es va haver de retocar.

Entre *Les Tres Hortes* i *Astisortes* no només van haver-hi canvis i desgast fònic, sinó que es va produir la fússió de tres sintagmes. I tot, en només 200 anys. En canvi, el primer document localitzat en què surt Esterrí d'Àneu, datat el 23 de desembre de l'any 522, «Sterri sitam in territorio Anauitano» mostra que ni tal sols ha canviat el complement del nom *Anauitano*. Són 1.500 anys d'immutabilitat en un topònim, fet que no invalida la possibilitat que abans d'aquest testimoni no s'haguessin produït canvis. D'altres topònims

també es troben escrits gairebé igual que als s. VIII, IX o X: *Burg* (Burg), *Isil* (Isil), *Viros* (Virós), *Alende* (Alendo), *Ferrera* (Farrera), *Tirbia* (Tírvia), etc. Més de 800 anys d'estabilitat lingüística!

Fig. 1. Fotografia d'una placa de carrer al poble d'Altron. Font: NGQ.

Pel que fa a la manera com ens han arribat els topònims a partir de les fonts escrites històriques, la primera dificultat és que les fonts són força limitades. Segons el corpus a analitzar és fàcil que no s'obtinguin citacions de topònims anteriors al s. VIII, la qual cosa dificulta conèixer com eren abans d'aquest moment, i hi haurà casos en què, malgrat que se'n trobin citacions, poden ser insuficients o poc significatives com per estudiar-ne la diacronia. La segona dificultat és que no es coneix plenament com era l'accentuació i la pronúncia de les formes antigues, i la tercera és la que deriva dels propis escriptors. Poden haver-hi errors de transcripció o, com apunta Josep Maria Bertran (2013: 37), errors per

la llatinització dels noms en època medieval, sovint arbitrària i sota un precari coneixement del llatí, o la imaginació de l'escriptor, el desconeixement del territori i de vegades de la llengua per part dels redactors, les ultracorreccions, el pes de l'etimologia popular i de la no tan popular, els canvis forçats de models de llengua i fins de la llengua mateixa i la presència de funcionaris exolingües amb unes consignes lingüístiques ben clares.

Dos factors més que Trapero (1997: 243) aconsella prendre en consideració al moment d'estudiar l'etimologia dels topònims són les variacions lingüístiques històriques o

dialectals. Les primeres alerten que les mostres del corpus seran d'èpoques diferents, i les segones, com il·lustra el següent exemple, poden conduir-nos a vies equivocades:

a los fenómenos fonéticos generales del español hay que añadir los particulares de cada dialecto. Estos suelen ser los causantes principales de muchísimos topónimos particulares. Por ejemplo, las *Rosas*, *Rosetas*, *Rosillas* y *Rosaltas* (< *Rosa Alta*) de que está llena la toponimia de Canarias (y que pueden dar lugar a etimologías equivocadas) no son otra cosa que resultados léxicos del *seseo*, pues derivan todas de *Roza* 'terreno virgen roturado para el cultivo'. El *seseo* hace confundir también en Gran Canaria, por homofonía, *El Cebadal* (escrito así pero pronunciado con *s*), referido a 'lugar de algas marinas' y no a 'cebada'; *Calzado* (con elisión de *-l-* líquida) y *Casado*; *Alzados* 'guanches que se refugiaron en las alturas después de la conquista' y *Asados*; *Ciberio* 'conquistador de Gran Canaria' y *Siberio* 'nombre actual', *Cima* 'altura' y *Sima* 'profundidad'; etc.

Per tant la toponímia pot ser una via per arribar a una llengua antiga, de la mateixa manera que per a conèixer el passat existeixen altres vies com els treballs arqueològics i paleobotànics, la consulta de documents antics i la memòria oral. I és que la permanència dels topònims al llarg dels segles respon a la necessitat. Perquè és necessari moure's i quedar en un lloc o en un altre; perquè abans s'havia de transmetre informació sobre on hi havia les millors pastures, les fonts, els amagatalls o els punts de vigilància, i ara cal indicar on hi ha el mercat, l'hotel, la platja, l'aeroport o la universitat; perquè, tal com encara és costum a les altes serralades del món, quan hom es creua algú pels camins, les preguntes obligades són *d'on vens* i *on vas*... Per totes aquestes situacions és cert que els noms de lloc eren, són i seran imprescindibles com a punts de referència espacials i avui poden esdevenir una porta oberta al coneixement de les llengües del passat, però caldrà tenir en compte que alguns poden haver patit canvis importants amb el pas dels segles.

3. Hipòtesis

Les tres hipòtesis sobre les quals es construeix el mètode experimental d'aquesta tesi parteixen de qüestionar-se com un petit grup d'humans que arriben a un territori verge anomenarien el lloc específic on es volen instal·lar. La primera hipòtesi és que descriurien aquell punt: *al costat dels aiguamolls, al davant del congost, a la roca negra*, etc. Per tant, existiria una relació de causa-efecte entre el lloc anomenat i el topònim (§ 3.1). La segona és que els segments recurrents que es troben en els topònims opacs podrien estar relacionats amb paraules referides al paisatge i, per tant, podrien ser la clau per a estudiar l'etimologia (§3.2). I, la tercera, és que els topònims opacs estarien formats, bàsicament, per composició i lexicalització (§ 3.3).

3.1 Relació de causa-efecte entre el lloc anomenat i el topònim

La relació entre els topònims opacs i el lloc que anomenen, sigui perquè es refereixen a algun element geogràfic (propòsit descriptiu), sigui perquè en destaquen algun element pràctic (propòsit funcional), semblaria quelcom lògic. D'una banda perquè la mateixa paraula *topònim* 'nom de lloc', està formada pels noms grecs per a referir-se al 'lloc', *topos*, i al 'nom', *ònoma*. D'altra banda perquè si en arqueologia és imprescindible tenir en compte el context on es troben les peces, en etimologia toponímica —es podria anomenar, *arqueologia toponímica*— també s'hauria de tenir en compte el context dels topònims. Tant el punt geogràfic on es troben, com el nom i la situació dels topònims pròxims. Aquest darrer context toponímic és bàsic perquè, en el cas de topònims que tinguin relació amb un element del paisatge singular, és fàcil que aquest també sigui el punt de referència d'altres topònims propers.

Per tant, si bé és cert que es pot donar el cas de topònims opacs que es refereixin al nom d'una persona o a d'altres camps semàntics (zoònims, hagiòtopònims, teònims, etc.), en aquesta tesi es considerarà que **la majoria de topònims —i sobretot els més antics— són descripcions del lloc on es troben o, si més no, hi tenen una relació directa**. Buscant un símil amb les paraules de Josep Pla, el qual assegurava que «la cuina d'un país és el seu paisatge posat a la cassola», la toponímia d'un país seria el seu paisatge posat en el nom. En aquest nom hi quedaria reflectit l'entorn geogràfic on se situa i, també, el passat històric, cultural i cognitiu de quan es va formar. No són iguals els topònims de zones marítimes, de zones planes de l'interior o de zones munta-

nyenques dels Pirineus, perquè uns i altres reflecteixen el seu món. D'aquí que l'arbitrarietat no seria la tònica general de la toponímia i que el paisatge que Pla trobava a la taula o a la cassola, també es trobaria al nom. Tot plegat ho avalaria un **argument de caire cognitiu**. I és que els humans, en les seves comunicacions, necessiten anomenar per entendre's. S'anomenen coses, sentiments, accions..., i també punts de l'espai. Calia i cal anomenar uns llocs però, com ho feien, aquells humans? Com ho fariem per quedar en un punt concret del territori que encara no té nom? En primer lloc, ho fariem naturalment, d'una manera no premeditada, impulsiva; en segon lloc, utilitzant els mots del nostre vocabulari; i, en tercer lloc, descrivint aquell lloc a partir de quelcom que el caracteritza. Així, en un lloc de muntanyes els humans distingirien els plans, els congostos, les grans parets de roca, les grans voltes del riu, els estanys, els colors diferents de la terra o les roques..., i utilitzarien expressions com «al final de», «al davant de», «al costat de», «al damunt de...», etc. Sense anar més lluny, al Pallars Sobirà hi ha topònims transparents com el poble de *Cabestany* ('cap de l'estany'), els camps de Sellui anomenats *Campollongs* ('camps llongs'), els camps de Pujalt anomenats *Campsolans* ('camps solans'), una casa de Rubió coneguda per *Caplloc* ('cap del lloc'), el turó, coll i bosc de Cuberes amb el nom de *Passavent* ('passa vent') o el prat de la serra de Mollet conegut per *Pratfang* ('prat del fang').

La intenció descriptiva que hi ha al darrere de topònims és defensada, també, per altres investigadors. Coromines (1965: vol. I, 17), per exemple, deia que «sovint l'aspecte del lloc ens guiarà vers el significat». Tort (2003: 678) ja fa temps que es va adonar que «un topònim tendeix a reflectir algun aspecte geogràficament significatiu del territori al qual fa referència». Trapero (1997: 245) creu que

los primeros pobladores de un territorio cualquiera que se enfrentan a una geografía sin bautizar (y por tanto «ilimitada», es decir, sin límites, pues éstos los pone la lengua) echan mano generalmente de un vocabulario preexistente que se acomode a las características del accidente geográfico que quieren nombrar: a un valle lo llamarán, según sea: *Valleseco, Valverde, Vallehermoso...*; a un espacio rico en vegetación, según la especie predominante: *Las Palmas, El Pinar, Sabinosa...*; a una gran depresión *Barranco Hondo, Hoya Grande...*; a una elevación preeminente: *El Montañón, Roque Grande, Las Mesas...*

La pràctica de descriure un lloc, i que aquesta descripció acabi esdevenint un topònim, es produeix a tot el món. En unes illes colonitzades entre els segles XI i XIII com les de Nova Zelanda, els maoris arribats de la Polinèsia van començar a descriure els llocs amb expressions com 'el mar d'aigües ondulants' (*Waikaremoana: moana* 'mar' + *wai* 'aigua' + *kare* 'ondulant')

o 'el segon llac' (*Rotorua*: *roto* 'llac' + *rua* 'el segon'). En una ciutat fundada al segle XII com Amsterdam, a mesura que anava creixent s'anaven utilitzant expressions com «la plaça de l'església vella» (*Oudekerksplein*: *oude* 'vella' + *kerk* 'església' + *plein* 'plaça') o «el pati interior de l'església del sud» (*Zuiderkerkhof*: *zuid* 'sud' + *er* 'del' + *kerk* 'església' + *hof* 'pati interior'). Al sud del Camerun, Marie-Rose Abomo-Maurin (2013: 47) detecta que

les toponymes liés au relief et à ses aspérités sont nombreux: si Nkoleyop signifie «le sommet de la colline», Ndonko indique «une pente raide», alors qu'Akoéman signale «le bout du rocher» et que Ngoa-Ekelle évoque «le rocher suspendu». Il arrive que la particularité reconnue du sol soit à l'origine du toponyme. Tel est le cas de Evelessi (la terre rouge) ou de Evindisi (la terre noire)⁶.

A Mèxic, Ernesto Valenzuela (2010: 19) assenyala que

el nombre de Oztotepec es el de un pueblo de la delegación Milpa Alta y significa «En el cerro de las cuevas» y el nombre de Popocatépetl, es el de un volcán al oriente del Distrito Federal que significa «Montaña que humea» [...]. En la lengua náhuatl el vocablo «alli» significa agua, pero únicamente se usa en composición, son ejemplos de su uso en nombres de pueblos: Alpuyecá, que significa «En donde tienen agua salada» o el de Almoloya que equivale a «Donde mana el agua». Los casos en donde se nombra específicamente el cuerpo de agua, se refiere a los hidrónimos, como por ejemplo, Amacuzac «Río de los amates⁷ amarillos», Atoyac «En donde se derrama el río», Papaloapan «Río de las mariposas» y Chapala «En donde abunda lo muy mojado».

La necessitat descriptiva d'un lloc la va trobar Coromines (1972: vol. I, 134) en zones de parla quítxua, on els acabaments toponímics en *-marca* creu que signifiquen 'ciutat, regió' (*Catamarca*); *-yaco* 'aigua' (*Cuchiyaco*), *-llacta* 'poble' (*Uspallata*), *-gasta* 'poble' (*Calingasta*, *Salagasta*), etc.

Per acabar amb una dada curiosa, la funció localitzadora dels topònims va portar als gal·lesos a inventar a meitats del s. XIX el topònim més llarg del Regne Unit i, pel que sembla, el tercer més llarg del món. És tracta d'un poble de l'illa de Mona (Anglesey) anomenat... *Llan-*

---

6. **t. de l'a.:** hi ha molts topònims relacionats amb el relleu i les seves asprors: si Nkoleyop significa «el cim del turó», Ndonko indica «un pendent pronunciat», mentre que Akoéman indica «el final de la roca» i Ngoa-Ekelle evoca «la roca penjant». La particularitat reconeguda del sòl, doncs, està en l'origen del topònim. És el cas d'Evelessi (la terra vermella) o Evindisi (la terra negra).

7. **Amate:** arbre del qual s'obté el paper *amate*, el paper mexicà.

*fairpwllyngyllgogerychwyrndrobwlllantysiliogogoch*⁸. La seva etimologia seria: ‘Parròquia de Santa Maria a la fondalada de l’avellaner blanc prop del remolí ràpid i de la parròquia de Sant Tysilio de la cova roja’.

Per tant, si la majoria de topònims transparents descriuen quelcom del lloc on es troben, es podria deduir que al llarg de la història sempre ha estat així i, també, en el cas dels topònims opacs. La diferència és que aquests serien el resultat d’una gènesi en una llengua diferent o en un estrat anterior i, també, de transformacions fonètiques.

En resum, la hipòtesi seria que els topònims van néixer per informar sobre la ubicació d’un lloc a partir de descriure’n els seus trets geogràfics i d’aquí la relació de causa-efecte entre el lloc anomenat i el topònim.

3.1 Els segments recurrents dels topònims opacs: la clau de la seva etimologia

La segona hipòtesi neix de l’observació morfològica dels topònims que seran objecte d’estudi, els noms dels pobles del Pallars Sobirà, en els quals es repeteixen uns segments a l’inici i al final. Es poden classificar fàcilment per sèries. Per exemple, les dels topònims que comencen igual:

Ai-: Aidí, Ainet de Besan, Ainet de Cardós, Aineto...

Al-: Alendo, Alins, Alós, Altron...

An-: Anàs, Àneu, Ancs...

Ar-: Araós, Àrreu, Arcalís, Àreu, Arestui, Arrós...

Esc-: Escalarre, Escaló, Escart, Escàs, Escós...

Est-: Estac, Estaís, Estaon, Estaron, Esterri...

Lla-: Lladrós, Llagunes, Llarvén, Llavorre, Llavorsí...

O les sèries dels topònims que acaben de la mateixa manera:

-sca: Baiasca, Bresca...

-et: Ainet, Lleret...

-eu: Àreu, Àrreu, Buseu, Enseu, Terveu, Useu...

-ó: Escaló, Rubió, Tolzó, Montenartró...

-ón: Altron, Estaon, Estaron, Son...

---

8. **Font:** <http://www.llanfairpwllyngyllgogerychwyrndrobwlllantysiliogogoch.co.uk> [Enllaç vigent: 6/10/2022].

-ós: Alós, Araós, Arrós, Aurós, Berrós, Cassibrós, Escós, Lladrós...

-arre: Bonestarre, Escalarre, Ginestarre, Isavarre, Unarre...

-erri: Esterri d'Àneu, Esterri de Cardós, Gerri...

-ui: Arestui, Balestui, Bernui, Bressui, Bretui, Embonui, Mencui, Mentui...

Per poc que es viatgi pel món i s'observin els noms del lloc hom s'adona que aquesta recurrència és un fenomen general. És molt interessant, per exemple, l'article de Carmen Díaz Alayón i Francisco Javier Martín (1997: 81-118) sobre la llengua que es parlava a la Gomera abans de l'arribada dels conqueridors europeus del segle XV. S'hi recullen referències, tant del lèxic com de l'onomàstica, a partir del buidatge de textos escrits per personatges singulars com un navegant genovès (Niccoloso da Recco), un viatger venecià (Aluise de Cadamosto), un historiador portuguès (Gomes Eannes de Azurara), un alferes conqueridor (Alonso Jaimes de Sotomayor), un capellà llicenciat (Pedro Gómez Escudero), un clergue extremeny que escrivia poesies (Vasco Díaz Tanco), el copista de l'obra de Gonzalo Argote de Molina (Juan de Abreu Galindo), un clergue de les Azores (Gaspar Frutuoso) o aventurers normands (Jean Béthencourt i Gadifer de La Salle). Una de les aportacions més interessants i profundes és la del naturalista, historiador i etnòleg francès Sabin Berthelot (1794–1880), que va escriure *Histoire Naturelle des Iles Canaries*. En l'inventari dels topònims prehistòrics de la Gomera s'observen segments que es van repetint, sigui per anomenar muntanyes, pobles, fonts, districtes, ports o d'altres indrets (ibíd: 96-97). N'hi ha que es repeteixen al principi del topònim:

Ar-: Aragerode, Aragigual, Arasarode, Argodez, Arinule, Armgona, Arure...

Che-: Chegere, Chehelae, Chemele, Cherepin, Chererepi...

Or-: Orenyagana, Oroja, Orone...

I n'hi ha que es repeteixen al final:

-an: Gorvadan, Borbolan, Ipalan...

-ar: Aguatar, Ajudar...

-le: Aceysele, Arinule, Chemele, Iguale...

-na: Agana, Ansona, Armgona, Auamorna, Erena, Garojona, Orenyagana...

Segurament pel caire de l'article, però també perquè els humans les hem normalitzat, no es comenten aquestes recurrències. Hi són a tot el món. Per Coromines (1972: vol. I, 130-156), la musicalitat característica de les terminacions dels topònims confereixen el seu *paisatge toponímic*,

però en aquest paisatge també s'hi podrien incloure els inicis. Tan sols a tall d'exemple, aquest fenomen és comú a llocs tan diferents com Mali (Àfrica), Nova Zelanda (Oceania), Brasil (Amèrica), Índia (Àsia), Rússia (Euràsia) o les illes britàniques (Europa). A Mali, a la zona de parla songhai, hi ha els pobles amb les terminacions *-bori* —*Hómbori, Tómbori, Fómbori, Nómbori*— o les muntanyes acabades en *Tondo*: *Suri Tondo, Hendu Tondo* o *Kaga Tondo*. A Nova Zelanda, on encara es parla maori, hi ha els pobles amb les terminacions *-moana* —*Aramoana, Haumoana, Moana*—, i també les muntanyes que comencen en *Maunga-*: *Maunganui, Maungatautari* o *Maungataniwha*. Al Brasil, en zones de llengües tupí-guaraní, hi ha les ciutats o poblacions d'*Itabira, Itaboraí* o *Itati*. A la Índia, Bangladesh o el Nepal diverses ciutats amb topònims sànscrits acaben en *-pur*: *Bhaktapur, Bharatpur, Jaipur, Kirtipur, Nagpur, Nurgpur* o *Udaipur*. A Rússia, en noms de ciutats són força comuns els sufixos *-ov* —*Kírov, Koroliov, Kovrov, Pskov, Rostov, Saràtov, Tambov*— o *-sk* —*Ijevsk, Irkutsk, Krasnoiarsk, Novossibirsk, Omsk, Txeliàbinsk* o *Uliànovsk*. A les illes britàniques es repeteixen els inicis en *aber-* —*Aberystwyth, Aberdyfi, Aberdeen, Abergavenny, Aberuthven*—, els *avon* —*River Avon, Avonmouth, Avonwick, Glanyrafon*—, els *auch-* —*Auchendinny, Auchenshuggle, Auchinairn, Achnasheen*— i un llarg etcètera.

Aquesta presència dels segments repetits i aquesta regularitat no és fruit de la casualitat, ja que l'atzar no pot tenir lloc d'una manera tan àmplia en tot el planeta. És, més aviat, una *causalitat* no explicada, poc explicada o mal explicada. Al darrere hi ha una lògica que, en el cas dels topònims del nostre estudi, cal esbrinar perquè podria ser la clau etimològica i, connectant amb la hipòtesi anterior, passaria pel fet que els segments repetits fossin noms comuns referits al paisatge.

Tan sols cal observar que avui, per als habitants de molts indrets del Pirineu, el riu que tenen més a prop del poble ha passat de ser *el riu* a ser *el Riu*, la muntanya propera on pugen el bestiar durant l'estiu ja no és *la muntanya*, sinó *la Muntanya*, la font que sempre ha proveït d'aigua el poble és *la Font*, el camp més bo d'una casa *lo Camp*, i així amb *el Barranc, el Bosc, la Cultia, l'Obaga, el Pont, el Ras, la Serra, el Solà, el Tossal, la Vall*, etc. El fet que es trobin aquests noms genèrics escrits en majúscules reflecteix que aquell *riu, muntanya, font, camp, pont...* són excepcionals per a uns humans i que s'han singularitzat uns noms comuns, convertint-se en noms propis. Per Josep Moran (2006: 9):

pel que fa sobretot als antropònims i els topònims, des del moment que esdevenen o es consideren noms d'un ens individual, els apel·latius d'origen perden generalment llur significat com a noms comuns i passen a significar unívocament l'ens que designen.

Doncs bé, el mateix procés es devia produir quan fa segles uns humans van arribar a un lloc i van anomenar l'entorn amb la seva llengua. A partir del moment en què la denominació va quedar consolidada o fixada, va néixer el topònim. Aquells noms comuns esdevindrien noms propis i, com a tals, es tornarien més immutables en relació a la llengua que els va crear. Com diu Moran (2006: 15), «els topònims són lingüísticament molt conservadors, perquè quan s'aplica un nom a un lloc aquest nom sol perdurar encara que desapareguin la llengua o els elements lingüístics d'origen». A partir d'aquí, sigui per l'evolució de la llengua en contrast amb el major grau d'immobilisme dels noms propis, sigui pel desgast fonètic dels mateixos noms de lloc, va arribar un moment en què aquells topònims van passar, de ser transparents en el moment de la seva creació, a esdevenir opacs per a les futures generacions.

El més important, de moment, és que la recurrència de segments indica que en la forma dels topònims, per més antics que siguin, hi respira una estructura.

3.3 Formació dels topònims per composició i lexicalització

La tercera hipòtesi és que la majoria de topònims del Pallars Sobirà s'haurien format per composició i posterior lexicalització. Aquest fet sembla obvi tenint en compte els exemples que s'han ofert a l'apartat de la primera hipòtesi (§ 3.1), en els quals els topònims estan formats d'aquesta manera (*Cabestany*, *Campollongs*, *Campsolans*, etc.), però de fet aquesta tercera hipòtesi s'allunya de l'opinió general. Perquè fins ara, quan els filòlegs han intentat explicar els segments repetits dels topònims opacs als quals es feia referència a la segona hipòtesi, han donat per fet que es trobaven al davant de prefixos i sufixos, i han basat les seves propostes en la recerca d'aquests afixos, fins al punt que algunes discussions filològiques versaven sobre quina part del topònim formava part del radical o dels afixos:

Hi ha sobretot una falta en què cauen molt sovint els recercadors del pre-romà: ha estat denunciada sovint, i el prof. Pokorny ho ha subratllat expressivament i amb gran encert: «mit dieser Methode», va escriure (V Rom., X, 222), «der willkürlichen Zerlegung einheitlicher kurzer Worte kann man schliesslich alles beweisen und führt dadurch die etymologische Wissenschaft ad absurdum». És arbitrari i abusiu de tallar radicals molt breus tals com alp-,

car- o pal- atribuint-ne la consonant darrera a un sufix, o bé subdividir mots d'extensió mitjana, tals com *senera*, suposant dos sufixos -ra i -ne-, i no deixant a l'arrel sinó les dues lletres se-: procedint d'aquesta manera ens privem de tota possibilitat de demostració susceptible de crítica i de contra-prova, i sense crítica ni contra-proves no hi ha demostració científica, no resta més que un entreteniment de la mateixa naturalesa que els mots en creu o les endevinalles (Coromines, 1965: vol. I, 71).

En nota a peu de pàgina, Coromines tradueix les paraules de Pokorny —«Amb aquest mètode de descompondre arbitràriament mots curts i unitaris es pot acabar per demostrar tota cosa, i així es redueix la ciència etimològica *ad absurdum*»— i, per si no havia quedat clar, rebla que:

el qui fa tals combinacions és perfectament comparable a l'imprudent que s'enfila per un arbre, i deixant els troncs i branques gruixudes es llança cap als cimals i branquillons cada vegada més prims, que no deixaran de rompre's sota el seu pes (Coromines, 1965: vol. I, 71).

Tot i així, és curiós que Coromines renegué de partícules massa curtes quan ell mateix va defensar que existien algunes arrels monosil·làbiques —segons ell, preromanes— relacionades amb el paisatge. Avui és acceptat que el segment *car*, *quer* remet a roca i que es va utilitzar per crear topònims com *Queralbs*, *Queralt*, *Carançà*, o *el Quer Foradat*. Coromines (1965: vol. I, 162) també defensava que *est-*, en l'antic basc pirinenc, tenia el sentit de 'clos', 'pleta', 'cleda' o 'tancat'. D'aquí vindria la partícula *esta*, inclosa a *Estavar*, *Estaguja*, *Esterri*, etc. O que *Art-*, que es va repetint a *Artesa*, *Artés*, *Arties*, i als alt-aragonesos *Artaso* o *Artasona*, vindria de l'iberobasc *arte*, 'entremig' (Coromines, 1989-1997: vol. IV, 100). A més, en català existeixen topònims i mots ben mínims. Topònims com *All*, *Ber*, *Err*, *Ix*, *Llo*, *Olp*, *Os*, *Tor* o *Ur*, i mots com *pa*, *vi*, *mà*, *all*, *any*, *as*, *au*, *bé*, *be*, *bo*, *ca*, *do*, *fe* o *fi*.

Deixant de banda aquestes disquisicions, cal dir que els filòlegs sobretot s'han fixat en els sufixos, ja que els remetien a sufixos coneguts, fins al punt que no han donat cap importància a la recurrència dels començaments dels topònims assenyalats en el cas del Pallars Sobirà i d'altres indrets. Ramón Almela i Alicia López López (2013: 139), a partir d'un estudi morfològic d'un corpus de topònims d'Aragó i Andalusia, asseguren que

encontramos muy pocos ejemplos de topónimos prefijados dentro del corpus estudiado. Casi el único en que se puede señalar con total certeza la presencia de un prefijo es Remolinos, topónimo perteneciente al territorio de Zaragoza. Esto nos lleva a pensar que la toponimia española no se sirve

apenas de prefijos en la formación de sus nombres, si bien es cierto que en español, en general, la prefijación se muestra como un fenómeno menos usual que la sufijación.

Sense fixar-se en el lloc on se situa el topònim, donen per descomptat que el sufix -ero, -era, que es troba a *Chalamera, Laperdiguera, Sotonera, La Cerollera, La Codoñera, Manzanera, Herrera de los Navarros*, etc., té «en español distintos valores como “poseedor”, como en el caso de Carboneras (que tiene carbón) o Pedrera (que tiene piedras), pero también puede señalar “lugar”, como en el caso de Lobera (lugar para los lobos) u Osera (lugar para los osos), o designar “oficio”, como en Caballeros o Vaqueros (ibíd.: 141)». I el mateix amb els acabats en -on (*Altorricón, Antillón, Castejón de Monegros, Castejón de Sos, Aguatón, Castejón de Tornos, Cucalón, Moscardón, Pozondón...*), amb el valor augmentatiu que s'atribueix a aquest sufix (*grandullón, ratón, tropezón...*); els acabats en -ena (*Calderenas, Isábena, Olvena, Ontiñena, Quincena, Bádenas, Báguena, Burbáguena, Camarena de la Sierra...*), amb valor col·lectiu (quincena...); en -al (*Barbuñales, Berbegal, Naval, Novales, Bronchales, Perales de Alfambra, Rubiales...*) amb un sentit d'abundància (*romeral, cerezal, avenal...*); en -illo, -illa (*Albalatillo, Chimillas, Estadilla, Peraltilla, Salillas, Secastilla, Camarillas, Cedrillas, Salcedillo, Torrecilla de Alcañiz...*), que es pren com un diminutiu, etc. Els autors reconeixen que és difícil certificar els valors augmentatius, col·lectius, diminutius, etc., en els topònims, però la recurrència fa que assegurin que «claramente estamos ante un sufijo por su frecuencia de aparición» (ibíd.: 142).

Doncs bé, la hipòtesi que aquí es planteja és diferent: sense rebutjar una possible creació per derivació, la majoria dels topònims estarien formats per composició i posterior lexicalització, entenent per lexicalització la descripció de Charles Bally (1932) com un procés pel qual un conjunt sintagmàtic esdevé un element lingüístic equivalent a un sol mot. Així, en els topònims opacs s'haurien soldat mots comuns d'una llengua antiga referits a elements del paisatge —*riu, sortida, pas, vall, roca, turó, bosc, pastures...*—, que ara costa reconèixer. De fet s'hauria seguit el mateix procés de noms de lloc del Pallars Sobirà, possiblement d'època alt-medieval, com *Peracalç, Perabella, Peramea, Vilanova, Vilamur...* O el mateix procés en èpoques menys llunyanes i amb topònims més transparents, també al Pallars Sobirà, com *Bonaigua* (port entre el Pallars Sobirà i l'Aran), *Cantallops* (bosc de Sellui), *Castellarnau* (poble), *Castellnou* (poble), *Comacastell* (camps de Sellui), *Fontcaps* (font de Pernui), *Matanegra* (bosc de Cuberes), *Matacabres* (bosc de Sellui), *Peramulla* (camp de Sant Sebastia), *Plamaior* (borda d'Isil), *Portaran* (torre

medieval de València d'Àneu), *els Purrois* (camps de Peracalç), *es Purroissos* (camps d'Estac), *Puiolroi* (antiga vinya de Gerri), *Puiolborí* (costa de Montcortès), *Quatrepins* (bosc d'Espot), *Rocamoros* (partida d'Estac), *Rocastell* (antic castell de Bresca), *Terracasa* (camí de Gavàs), *Terraplè* (partides de Gerri o de Sort), *Tressiera* o *Tessières* (partida de Jou), *Tresserres*, *Tresserra* o *Trasserra* (partida de Tornafort), etc.

Topònims d'altres llocs del món mostren que els segments repetits poden ser mots. A Nova Zelanda, per exemple, en una web del govern neozelandès s'ofereix un apartat sobre la llengua maori i els seus topònims. N'hi ha 1.000. Els topònims els formen paraules maoris com *au* 'corrent', *awa* 'riu', *iti* 'petit', *kai* 'menjar', *mania* 'pla', *maunga* 'muntanya', *motu* 'illa', *nui* 'gran', *one* 'sorra' 'terra', etc. Així, amb *awa* 'riu' es formen tota una sèrie de topònims, alguns dels quals són

Topònims	awa: riu	Traducció
<i>Awahōhonu River</i>	<i>awa</i> : riu; <i>hōhonu</i> : deep	Deep river
<i>Awahōu</i>	<i>awa</i> : riu; <i>hōu</i> : new	New river
<i>Awaiti</i>	<i>awa</i> : riu; <i>iti</i> : little	Little river
<i>Awakeri</i>	<i>awa</i> : riu; <i>keri</i> : dig	Ditch or trench
<i>Awamangu</i>	<i>awa</i> : riu; <i>mangu</i> : black	Black river
<i>Awamarino</i>	<i>awa</i> : stream; <i>marino</i> : calm	Calm stream
<i>Awamoana</i>	<i>awa</i> : stream; <i>moana</i> : sea	Sea stream
<i>Awamoko</i>	<i>awa</i> : stream; <i>moko</i> : lizard	Lizard stream
<i>Awanui</i>	<i>awa</i> : riu; <i>nui</i> : large	Large river
<i>Awapikopiko</i>	<i>awa</i> : stream; <i>pikopiko</i> : winding about	Winding stream
<i>Awapuni</i>	<i>awa</i> : stream; <i>puni</i> : blocked up	Blocked-up river
<i>Awarere</i>	<i>awa</i> : stream; <i>rere</i> : to flow	Flowing stream
<i>Awariki</i>	<i>awa</i> : riu; <i>riki</i> : small	Little river
<i>Awaroa</i>	<i>awa</i> : riu or valley; <i>roa</i> : long	Long river
<i>Awarua</i>	<i>awa</i> : stream or riu; <i>rua</i> : two	Two streams
<i>Awatere River</i>	<i>awa</i> : riu; <i>tere</i> : swift	Swift river
<i>Awatōtō</i>	<i>awa</i> : stream; <i>tōtō</i> : hauling place	Stream for hauling (canoes)

Fig. 2. Taula de topònims maoris que inclouen la paraula 'riu'.
Font: https://ja.cat/Maori_place_names [Enllaç vigent: 6/10/2022].

Finalment, estudis d'altres lingüistes avalen la hipòtesis de topònims formats per composició. És el cas d'Almela i López (2013: 160) que, a partir de l'estudi morfològic sobre els topònims d'Aragó i Andalusia, van poder adquirir una visió global en els procediments de formació dels topònims i van comprovar que

los procedimientos de formación de palabras esenciales a la hora de construir los distintos topónimos que dan nombre a nuestro territorio son la sufijación y la composición. Otros procedimientos como la prefijación o la parasíntesis se dan también, aunque indiscutiblemente en menor medida si los comparamos con los anteriores.

D'entre la sufixació o la composició, van arribar a la conclusió que «la composición es, sin duda, el procedimiento de formación de palabras más productivo en la formación de los topónimos españoles» (ibíd.: 147).

També va arribar a la mateixa conclusió el grup de recerca que entre els anys 2014-2016 va dur a terme un experiment emmarcat en el projecte *The Cognitive Toponymy: People and Places in Synergy Research Network*. Estava finançat per la Royal Society of Edinburgh i hi participaven les universitats de Copenhaguen (Dinamarca), Glasgow i St. Andrews (ambdues d'Escòcia). Es tractava d'esbrinar com les persones d'Europa occidental conceptualitzen l'espai, de manera que durant el Glasgow Science Festival, celebrat entre els dies 5 i 15 de juny del 2014, es va incentivar la participació ciutadana repartint als participants les fotografies de deu elements paisatgístics de diferents parts d'Escòcia (una cascada, un turó, un gorg, una illa, una roca, etc.) i convidant-los a posar un nom a cadascun. Un dels resultats de l'anàlisi de les respostes va ser que l'estratègia de denominació dels elements del paisatge es basava en la composició: «The vast majority of suggested names were compound (481), containing a defining term modified by one or more descriptors (e.g. White Falls, Black Spray Falls)» (Alison Burns, Carole Hough, David Simmons, 2016: 127).

Resumint, doncs, en aquesta tesi es considerarà que la gran majoria dels topònims pallaresos són composicions lingüístiques creades amb l'objectiu de denominar un lloc.

4. Estructura de la tesi

Aquesta tesi s'articula en nou capítols, els dos primers de la qual són conceptuals. Com s'ha vist, el primer versa sobre la justificació de la tesi, els objectius i les hipòtesis de partida (§ cap. I). El segon, titulat de *Marc teòric* (§ cap. II), revisa els estudis etimològics tradicionals en etimologia lèxica, així com les metodologies aplicades, d'una banda, a les llengües romàniques i, de l'altra, a l'indoeuropeu. A continuació, ja en l'àmbit de l'etimologia toponímica, després d'una breu història d'aquesta disciplina a Catalunya, s'entra també en la descripció del seu mètode tradicional. Aquí s'hi inclouen les propostes etimològiques d'estudiosos predecessors sobre els topònims del corpus d'estudi —els noms dels pobles del Pallars Sobirà—, amb un protagonisme significatiu de les proposades per Coromines, ja que és el filòleg que hi va treballar de manera més extensa. El capítol es clou amb una descripció del context en el qual té lloc la tesi.

Els cinc capítols següents ja entren de ple en el mètode que es vol experimentar en aquesta tesi. És el cos del treball. Comença per la formulació de la proposta metodològica —basada en l'estadística—, amb els seus principis i les seves fases (§ cap. III), i continua amb l'aplicació del mètode. Al cap. IV s'explica detalladament com s'ha construït el corpus d'estudi i les seves variables morfològiques i geogràfiques —les mostres que s'hauran de sotmetre a l'estadística—, així com el disseny del suport informàtic per a l'emmagatzematge de dades. Finalment, després de descriure la base de dades per a l'estadística, es duen a terme les anàlisis estadístiques per a relacionar segments toponímics amb característiques geogràfiques. Al cap. V es mostren els resultats d'aquestes anàlisis fins a aconseguir seleccionar els segments estadísticament més significatius per tal d'estudiar-los qualitativament. El cap. VI, de caire lingüístic, el protagonitzen estudis sincrònics i diacrònics dels topònims del corpus i dels segments seleccionats, els quals, després de la seva reconstrucció a partir de les citacions medievals i de les lleis fonètiques, rebran el nom d'*unitats significatives provisionals*. Finalment, al cap. VII, el darrer dedicat a l'aplicació del mètode, s'estudien aquestes unitats a partir d'anàlisis lingüístiques i estadístiques, fins a aconseguir que cadascuna esdevingui una *unitat significativa prototípica*. En aquest apartat també s'estudiaran alguns clústers toponímics i s'emprendrà una aproximació al llenguatge que va utilitzar les unitats significatives obtingudes per a crear els topònims que avui han esdevingut opacs.

Capítol I. Justificació, objectius, hipòtesis i estructura de la tesi

Els dos darrers capítols es dediquen, d'una banda, a la discussió sobre el mètode tradicional i l'experimental (§ cap. VIII) i, de l'altra, a les conclusions, en les quals es confronten les hipòtesis de sortida amb els resultats finals, i s'exposen les futures línies d'investigació (§ cap. IX). Completen la tesi les referències bibliogràfiques i un apartat d'annexos.

Capítol II. Marc teòric

...és una qüestió de saber quan pensem nosaltres pròpiament i quan no fem res més que repetir tot allò que ja han dit uns altres, perquè si et dediques a repetir tot allò que es diu difícilment estaràs pensant.

Daniel Gamper Sachse, *Ara* (08/06/2019)

1. Introducció

Els treballs de recerca lingüística acostumen a desenvolupar-se dins d'uns marcs teòrics que varien en el temps. Generalment són teories lingüístiques contemporànies, o més o menys recents. Per exemple l'estructuralisme, l'enfocament tipològic, l'enfocament funcionalista, el generativisme o el cognitivisme. D'altres vegades són teories metodològiques que tracten, per exemple, la lingüística del corpus, l'expressió oral i escrita, l'aprenentatge d'idiomes o la seva docència. Aquesta tesi, centrada en l'àmbit de les teories metodològiques en etimologia toponímica, no ha trobat un marc de referència metodològic convincent per a l'estudi que es vol dur a terme, si més no com a model global de la disciplina que serveixi tant per a la part descriptiva (recull de dades, anàlisis i cerca regularitats per poder esbossar generalitzacions) com per a la part interpretativa (conegudes les regularitats, cerca de les raons per les quals aquestes es produeixen, formulació d'hipòtesis i, si s'escau, teories o models).

Amb aquesta conjuntura òrfena d'un model metodològic en toponímia diferent al tradicional, com que l'objectiu de la recerca és experimentar-ne un de nou, el marc teòric s'inicia amb una revisió als mètodes etimològics que s'utilitzen per al lèxic. En primer lloc, després d'un breu repàs a la història de l'etimologia, s'examinen i es contrasten els dos grans mètodes: el de tradició romànica basat en el llatí i el de tradició germànica basat en el protoindoeuropeu (o indoeuropeu) (§ 2). En segon lloc, després d'una breu incursió a la història de l'etimologia a Catalunya i a l'obra de referència, l'*Onomasticon Cataloniae*, es descriu el mètode tradicional de l'etimologia toponímica (§ 3). En el proper apartat es mostren les etimologies proposades per als topònims que s'estudiaran, ja que reflecteixen la metodologia emprada tradicionalment (§ 4) i, finalment, es contextualitza la metodologia tradicional per als topònims del Pallars Sobirà en la seva esfera epistemològica —el bascoiberisme— i acadèmica (§ 5).

2. L'etimologia lèxica i els seus mètodes

Abans d'entrar en la història i els mètodes de l'etimologia lèxica, és obligat referir-se de manera puntual sobre què s'entén per *lèxic* i, també, per *etimologia lèxica*. El *lèxic*, en el marc d'aquesta tesi, cal entendre'l com el 'conjunt de mots d'una llengua'. Des d'algunes teories lingüístiques el *lèxic* és «el conjunt d'expressions fixes d'una llengua» (Mateu, 2010: 6), de manera que un element lèxic es pot compondre de més d'un mot. Aquí no es tindrà en compte aquesta accepció i *lèxic* serà el que apareix al *Diccionari etimològic* de Jordi Bruguera⁹ (a partir d'ara, DEBru), escrit amb la col·laboració d'Assumpta Fluvià i Figueras. Així, *lèxic* és una paraula que es troba per primera vegada en català l'any 1868 al *Diccionari suplement de tots els diccionaris publicats fins ara de la llengua catalana*, escrit per la Societat de Literats i revisat per Antoni C. Costa, i vindria del grec *lexikón*, derivat de *léxis* 'mot' (1996: 527). Ara bé, d'on sorgeixen, els mots? La disciplina que ha intentat respondre a aquesta qüestió és l'*etimologia lèxica*. Com s'observarà al següent apartat, l'etimologia s'ha entès de maneres diferents segons les societats i les èpoques, però avui sembla que existeix un consens. És pertinent remetre's de nou al DEBru (1996: 11) el qual, per l'esforç de síntesi a partir del buidatge d'altres diccionaris i monografies, ha esdevingut una obra de consulta en català:

un diccionari etimològic intenta d'explicar l'origen, la formació i la història dels mots d'una llengua, tant pel que fa a la forma com el significat. Per tant, demanar l'etimologia d'una paraula vol dir cercar i reconstruir les relacions que manté amb alguna unitat lingüística més antiga o ètim, que n'és l'origen i l'explica.

Al llibre que es va publicar a partir d'un curs¹⁰ impartit per Bruguera a Barcelona i València, *Introducció a l'etimologia* (2008: 11), es defineix aquesta disciplina com «l'estudi de l'origen dels mots. Això vol dir que estudiar l'origen, la procedència, d'un mot implica de relacionar-lo amb una altra unitat lingüística més antiga per explicar-lo» i afegeix que «l'etimologia exigeix la història completa del mot amb totes les seves derivacions de formes i sentits».

---

9. Jordi Bruguera Talleda (1926 – 2010) és autor d'obres com *Història del lèxic català* (1985), *Diccionari etimològic* (1996) o el *Diccionari de la formació de mots* (2006).

10. Curs organitzat per la Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'IEC amb el títol: *L'etimologia. Part de la lingüística o ciència autònoma?*

En definitiva, avui s'entén per etimologia l'estudi de la història de les paraules. Alberto Zamboni (1988: 9) matisa que aquesta disciplina pren cada vegada més un sentit històric i

de ahí la exigencia actual de hacer de la etimología una verdadera «historia de palabras», que siga las formas desde su origen más lejano hasta los resultados más recientes a través de todas las etapas documentadas o documentables (p. e. incluso con la reconstrucción), tanto en la evolución morfofonológica como en la semántica, razonando además también en términos de asociaciones y apuntando por tanto a la reconstrucción de estructuras completas, si no de verdaderos sistemas.

Als següents apartats es revisarà la història de la disciplina (§ 2.1) i, tot seguit, els dos mètodes de les dues grans escoles etimològiques del món occidental: la de les llengües romàniques (§ 2.2) i la de l'indoeuropeu (§ 2.3).

2.1 Breu història de l'etimologia lèxica

A grans trets s'acostumen a distingir quatre etapes en la història de l'etimologia lèxica: la que abraça la tradició antiga fins a l'edat mitjana; l'edat mitjana; des de finals de l'edat mitjana fins al s. XVIII; i des del s. XIX fins als nostres dies.

2.1.1 Des de la tradició antiga fins a l'edat mitjana

Durant la tradició antiga es creia que tot havia rebut un nom d'acord amb la seva naturalesa (en grec *phýsei*, en llatí *secūndum natūram*) i no per convenció (grec *nómōi*, llatí *plācītum*). Per tant, com que existia un vincle natural entre la forma i el significat, s'intentava esbrinar quin era el significat primitiu de les paraules i, per aquesta via, descobrir la veritable naturalesa de les coses. És per aquest motiu que per als grecs estoics *etimologia* era la 'recerca d'allò veritable', per bé que les propostes etimològiques eren subjectives. Aquesta especulació és present a l'obra índia *Yāska* de Nirukta, a la grega *Cràtil* de Plató i a la romana *De lingua latina* de Varró. No se n'escapa cap cultura. Els hebreus, per exemple, buscaven motivacions en els noms propis de l'Antic Testament, que interpretaven segons qualitats o fets dels personatges. De fet l'hebreu es va considerar la llengua primigènia durant centúries.

2.1.2 Edat mitjana

Aquest pensament etimològic va assolir el seu punt àlgid a l'edat mitjana cristiana. Llavors el món era el resultat de la voluntat de Déu, el qual també va posar un nom a tot:

Déu digué:

—Que existeixi la llum.

I la llum va existir. Déu veié que la llum era bona, i separà la llum de les tenebres. Déu va donar a la llum el nom de *dia*, i a les tenebres, el de *nit*. (Gènesis 1, 3-5).

Per tant, el que calia era desxifrar la mà divina en els noms de les coses.

El representant d'aquesta època va ser Isidor de Sevilla (Cartagena, ~560 - Sevilla, 636). En paraules de Yakov Malkiel, autor del llibre *Etimología*¹¹ (1996: 15), Isidoro de Sevilla va ser un erudit «situado en el umbral de la Edad Media pero con acceso directo todavía a numerosas fuentes de las últimas etapas de la antigüedad de las que en parte no disponemos», el qual «supo encontrar tiempo en su actividad febril como teólogo, moralista, jurista e historiógrafo, para compilar un inestimable volumen de etimologías de la Antigüedad, relacionadas principalmente, como era de esperar, con el latín». Ho va fer a *Originum sive etymologiarum libri viginti* (~627–630), a mig camí entre un diccionari etimològic i una enciclopèdia. Un dels paràgrafs dels vint llibres d'aquest compendi medieval permet contextualitzar-lo en el seu temps:

Nam dum videris unde ortum est nomen, citius vim eius intellegis. Omnis enim rei inspectio etymologia cognita planior est. Non autem omnia nomina a veteribus secundum naturam inposita sunt, sed quaedam et secundum placitum, sicut et nos servis et possessionibus interdum secundum quod placet nostrae voluntati nomina damus.¹²

Entre les moltes etimologies curioses d'Isidoro de Sevilla, es troba l'explicació de la paraula *aquila* 'àguila', que prendria el nom de *acumine oculorum* 'nitidesa dels ulls'¹³; *caelum* 'cel' de *caelatum* 'got cisellat', perquè un got cisellat presenta impreses les senyals

---

11. *Etimología* és la versió castellana d'*Etymology*, editat el 1993.

12. **Font:** https://ja.cat/El_Almanaque [Enllaç vigent: 6/10/2022]. **T. de l'a.:** Doncs quan t'adones d'on sorgeix el nom, de seguida entens quina és la seva força. La investigació de qualsevol cosa és més planera quan en coneixes l'etimologia. Però no tots els noms van ser posats pels antics d'acord amb la naturalesa de les coses, sinó que uns els van posar d'acord amb el seu caprici, de la mateixa manera que nosaltres de vegades donem els noms als nostres serfs i possessions segons ve de gust a la nostra voluntat.

13. **t. de l'a.:** *Aquila* ab *acumine oculorum* vocata.

de les estrelles¹⁴; *ignis* ‘foc’, de *nihil gigni* ‘res pot néixer’¹⁵; o *medecina*, que vindria de ‘mesura’, ja que tot allò que es fa i es pren amb moderació porta a la salut mentre que la immoderació porta al perill (*Inmoderatio enim omnis non salutem, sed periculum affert*)¹⁶. Malkiel (ibíd.: 15) assegura que, «en los siglos siguientes, pocas obras se leyeron con tanto interés o fueron copiadas con tanta aplicación por amanuenses especializados de diversos países europeos (incluida Alemania) como este tratado isidoriano».

2.1.3 Des de finals de l'edat mitjana fins al s. XVIII

La tercera etapa etimològica abraça l'Humanisme i el Renaixement. En aquesta època torna a aparèixer Isidoro de Sevilla i el seu tractat perquè, a partir que Felip II en patrocinés la publicació, va esdevenir un model per a tots aquells que publicarien obres etimològiques. Fora de l'àmbit espanyol es troben les obres italianes de Celso Cittadini amb el *Trattato della vera origine, e del processo, e nome della nostra Lingua, scritto in vulgar Sanese* (1601), d'Angelo Monosini amb *Floris Italicae linguae libri novem* (1604) i Ottavio Ferrari amb *Origines linguae Italicae* (Padova 1676). A Espanya, seguint l'estudi de Carriazo (2017: 7-33), en destaquen tres: Bernardo de Aldrete amb *Del origen y principio de la lengua castellana o romance que oi se usa en España* (1606), Francisco del Rosal amb *Origen y etimología de todos los vocablos originales de la lengua castellana* (1601) i Sebastián de Covarrubias amb el *Tesoro de la lengua castellana o española* (1611). Totes aquestes obres van tenir com a precedent la *Gramática castellana* (1492) d'Antonio de Nebrija. Després apareixerien, també, els repertoris generals d'etimologies romàniques del francès Gilles Ménage amb *Origines de la langue française* (1650) i *Origini della lingua italiana* (1669). En aquestes obres s'anaven afinant les etimologies llatines, fixant-se en el baix llatí.

Pel que fa al català, les primeres propostes etimològiques del s. XVII es troben en diccionaris bilingües, a les entrades de les quals sovint s'hi afegeix l'etimologia. És el cas

---

14. Caelum vocatum ed quod, tamquam caelatum vas, inpressa lumina habeat stellarum veluti signa. Nam caelatum dicitur vas quod signis eminentioribus refulget. Distinxit enim eum Deus claris luminibus, et inplevit; sole scilicet et lunae orbe fulgenti et astrorum micantium splendentibus signis adornavit.

15. Ignis autem dictus quod nihil gigni potest ex eo.

16. Nomen autem Medicinae a modo, id est temperamento, inpositum aestimatur, ut non satis, sed paulatim adhibeatur. Nam in multo contristatur natura, mediocriter autem gaudet. Vnde et qui pigmenta et antidota satis vel assidue biberint, vexantur. Inmoderatio enim omnis non salutem, sed periculum affert.

del *Fons verborum ac phrasium* (1637) d'Antoni Font, del *Thesaurus verborum ac phrasium* (1640) de Pere Torra o del *Gazophylacium Catalano Latinum, dictiones phrasibus illustratas comprehendens, cui subicitur irregularium verborum elenchus* (1696) de Joan Lacavalleria i Dulac. Aquest darrer diccionari es considera una obra cabdal perquè constitueix el recull lèxic més extens del s. XVII.

2.1.4 Des del s. XIX fins als nostres dies

Finalment, la tercera gran etapa de l'etimologia es coneix amb el nom de *científica*. Són diversos els factors que van contribuir als avanços de la disciplina, però un dels que va ser transcendent va ser el descobriment de les semblances entre el sànscrit i les llengües europees. Al llarg de la història diversos viatgers es devien adonar d'aquestes semblances, però el primer que es coneix és el viatger i comerciant florentí, Filippo Sassetti (1540 – 1588). A partir de les cartes que escrivia des de la Índia se sap que ell va observar semblances entre el sànscrit i l'italià. També se'n va adonar l'erudit i professor neerlandès, Marcus Zuerius van Boxhorn (1612 – 1653). En els seus escrits relaciona el sànscrit amb paraules del neerlandès, grec, llatí, persa, alemany, gòtic, saxó antic, danès, suec, lituà, txec, croat i gal·lès. No hi inclou l'hebreu, que com s'ha comentat es considerava la mare de totes les llengües, i anomena *escita* el que seria l'antiga llengua comuna.

Boxhorn teoritza sobre el que, gairebé dos segles més tard, esdevindrien alguns dels principis de la posterior lingüística comparada. Per exemple, considera que no tota semblança significa una relació; que les similituds entre llengües han de ser sistemàtiques i que ha d'haver-hi una coincidència versemblant de significat. Això no obstant, afirma que encara és millor quan les similituds es produeixen en la gramàtica, i millor quan apareix una excepció o anomalia en les mateixes llengües que es comparen.

El filòleg i religiós suec, Andreas Jäger (1660 – 1730), no va trobar semblances amb el sànscrit, però sí entre el grec, el llatí, el persa, les llengües germàniques, celtes i eslaves. A *De lingua vetustissima Europae*¹⁷ (1686) defensa que aquestes llengües compartirien una llengua mare, parlada antigament a prop del Caucas. La va anomenar *Scythocelt*. El missioner francès, Gaston-Laurent Cœurdox (1691 – 1779), també va ser conscient de les

---

17. **t. de l'a.:** La llengua europea més antiga.

semblances etimològiques, fonètiques i gramaticals entre el sànscrit i el llatí, el grec, l'alemany i el rus, i se'n fa ressò en una memòria enviada el 1767 a l'Académie des inscriptions et belles-lettres. Tanmateix, la figura que més s'ha citat ha estat la del lingüista anglès, Sir William Jones, i la missiva que l'any 1786 va enviar a la Royal Asiatic Society de Calcuta. Després d'exalçar la llengua sànscrita i els estudis gramàtics que n'havien fet els indis, hi apuntava la possibilitat d'un parentiu entre ella, el grec, el llatí i les llengües germàniques. Durant el s. XVIII van continuar apareixent aportacions sobre el sànscrit, la classificació de les llengües i els mètodes, fins arribar, al s. XIX, amb un punt d'inflexió cap a l'anomenada *etimologia científica*, basada en la sistematització de la recerca. Segons Zamboni (1988: 58) a finals del s. XVIII s'inicia la lingüística moderna: «el punto de giro que prefigura la evolución filosófica, ideológica y científica del XIX: la esencia de ésta consiste en el paso de una concepción sistemática, linneana y mecanicista de las ciencias (y, por consiguiente, también del lenguaje) a una concepción histórica y, más tarde, evolucionista». Per tant, les llengües s'agrupen per famílies i es configura una història evolutiva de cadascuna. Zamboni (ibíd.: 59) considera que el plantejament del lingüista August Schleicher, el qual «concibe la lengua como un organismo natural, sometido a las leyes del evolucionismo biológico», però «perfeccionado por los Neogramáticos y codificado en el concepto de “ley fonética”», «constituye, todavía hoy, en gran parte el núcleo del acercamiento histórico al lenguaje». Malkiel (1996: 20) coincideix en què, amb l'arribada del s. XIX, «la lingüística histórico-comparada cobró fuerzas. Su nacimiento, en la era napoleónica, coincidió con la adquisición de una supremacía sin precedentes en lingüística (o en la ciencia lingüística, *Sprachwissenschaft*, como se denominó con admiración desde entonces) de Alemania y los países escandinavos».

És una obra cabdal *A Grammar of the Sanscrit Language*¹⁸ (1805), de l'anglès Henry Thomas Colebrooke, perquè aquesta publicació seria de consulta obligada per totes les recerques europees relacionades amb l'indoeuropeisme. Per exemple, *Über die Sprache und Weisheit der Indier*¹⁹ (1808), de l'alemany Karl Wilhelm Friedrich Schlegel, el qual, entre d'altres repercussions, aportà la denominació de *lingüística comparativa*, esbossà una

---

18. **t. de l'a.:** Una gramàtica de la llengua sànscrita.

19. **t. de l'a.:** De l'idioma i la saviesa dels indis.

classificació morfològica de les llengües (flexives, aglutinants, etc.) i corroborà la relació genètica entre les llengües esmentades (sànskrit, grec, llatí, persa...). Una altra obra important va ser *Über das Konjugationssystem der Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen Sprache*²⁰ (1816), de l'alemany Franz Bopp, considerat cofundador de la gramàtica comparada per la sistematització del mètode comparatiu i de la idea que les llengües no vindrien del sànskrit, sinó d'una llengua anterior. Finalment a *Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse*²¹ (1818), del danès Rasmus Christian Rask, l'altre cofundador, es troben parentius entre les llengües a partir de la fonètica. Aquestes obres, i també d'altres, van servir per anar depurant el mètode comparatiu i, també, per anar incloent llengües a dins de la gran família indoeuropea. Es diu que l'obra *Etymologische Forschungen*²² (1833-1836), de l'alemany August Friedrich Pott, constitueix el naixement de l'etimologia científica. Per Malkiel (ibíd.: 27) «es a Pott a quien hay que reconocer el mérito de haber puesto la piedra angular de la “etimología pura” de hoy en día».

La propera fase transcendent seria l'intent de reconstrucció del protoindoeuropeu. Els protagonistes van ser, en gran part, els neogramàtics, *Junggrammatiker* en alemany. També es coneixien per *Escola de Leipzig* per ser acadèmics d'aquesta universitat. Eren August Leskien, Berthold Delbrück, Hermann Paul, Hermann Osthoff, Karl Brugmann, Wilhelm Braune i Eduard Sievers. L'objectiu era reconstruir l'hipotètic protoindoeuropeu amb mètodes empírics basats en la lingüística històrica i comparada, l'interès per explicar els canvis lingüístics a partir de les regularitats, i la relació del sànskrit amb les llengües europees antigues. Aquestes tres premisses van marcar les investigacions del s. XIX. El mètode històrico-comparatiu, basat en les correspondències fonètiques, va suposar un salt cap l'etimologia científica i va aportar importants coneixements teòrics. Dels neogramàtics van sorgir lleis fonètiques regulars com la de *Grimm* —que, per exemple, relaciona la /h/ germànica amb la /k/ grega, llatina, sànskrita, etc.—, la llei de *Verner* —sobre el pas de sordes a sonores de les fricatives no inicials de la branca germànica de l'indoeuropeu— o la

---

20. **t. de l'a.:** Sobre el sistema de conjugació de la llengua sànskrita en comparació amb la de les llengües grega, llatina, persa i germànica.

21. **t. de l'a.:** Estudi sobre l'origen de l'antiga llengua nòrdica o islandesa.

22. **t. de l'a.:** Investigació etimològica.

lleï de *Leskien* —afirma que el canvi fonètic, en igualtat de condicions, comporta el mateix resultat. També és un resultat del mètode històric-comparatiu la gran síntesi *Grundriß der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*²³ (1897 - 1916) de Brugmann. Noti's que a Alemanya no és *indoeuropeu* sinó *indogermanisch*, i tampoc *protoindoeuropeu*, sinó *urindogermanisch*. Un altre nom rellevant és l'alemany August Schleicher, autor dels dos volums del *Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*²⁴ (1861/62). I, no cal dir, el suís Ferdinand de Saussure el qual, tot i mantenir contacte amb els neogramàtics i arribar a impartir cursos d'indoeuropeu i sànscrit, no estava interessat en l'etimologia. De fet Malkiel (ibíd.: 70) diu que Saussure afirmava que era legítim que un investigador sentís curiositat per l'etimologia popular²⁵, però que descartés «la investigación seria del origen de las palabras, por ser ésta una meta demasiado caprichosa y, por consiguiente, ociosa como para granjearle el respeto de los investigadores de mente analítica entregados a tan arcana disciplina». Saussure, per aportacions com la distinció entre diacronia i sincronia del llenguatge o entre llengua i parla; per la interrelació entre els elements lèxics, gramàtics i fonològics de la llengua; per la teoria de l'arbitrarietat del signe; i per altres avanços, es considera el pare de la semiologia²⁶ i de l'estructuralisme.

A Espanya, al s. XIX destaquen les obres de Ramón Cabrera amb el *Diccionario de etimologías de la lengua castellana* (1837), de Pere Felip Monlau amb el *Diccionario etimológico de la lengua castellana* (1856), i de Roque Barcia amb el *Primer diccionario general etimológico de la lengua española* (1880-1883). Tanmateix, malgrat el valor i la importància d'aquestes obres, Zamboni (1988: 271) es refereix al «desenfreno pseudoetimológico de los repertorios decimonónicos» i, fent-los una ullada, és evident que sovint el que fan és repetir el que ja s'ha escrit anteriorment, en moltes entrades remetent-se a Isidoro de Sevilla. Pel que fa a la romanística, s'inicia amb els tractats *Grammatik der romanischen Sprachen*²⁷ (1836-38) i *Etymologisches Wörterbuch der romanischen*

---

23. **t. de l'a.:** Esquema de la gramàtica comparada de les llengües indoeuropees.

24. **t. de l'a.:** Compendi de gramàtica comparativa de les llengües indoeuropees.

25. **Etimologia popular:** «Relació espontània que estableix un parlat entre dos mots d'origen diferent que presenten, però, una semblança formal» (Bernat i Massanell, 2000: 144).

26. **Semiologia:** llenguatge no verbal.

27. **t. de l'a.:** Gramàtica de les llengües romàniques.

*Sprachen*²⁸ (1853), de l'alemany Friedrich Christian Diez, considerat el fundador de la romanística moderna.

Durant el s. XIX, per tant, l'etimologia es va convertir en una disciplina acadèmica de prestigi, fins i tot en una «empresa erudita que requería el uso constante de boletines académicos; de archivos de diversas revistas, a veces imprevisiblemente irregulares, en ocasiones incluso de diarios y publicaciones por el estilo» (Malkiel, 1996: 29). Tanmateix, per aquest mateix autor «el movimiento de los neogramáticos alcanzó su punto culminante en torno a 1890, mientras que sus principios se abandonaron o aplicaron de manera menos estricta medio siglo después» (ibíd.: 192).

I és que el s. XX comença amb dos moviments que sorgeixen en oposició a les estrictes i fredes doctrines neogramàtiques, en les quals el llenguatge funciona com un aparell autònom amb les seves pròpies lleis i mecanismes. El primer moviment té a veure amb el filòsof, escriptor i polític italià Benedetto Croce (1866-1952) i la seva obra, *Estetica come scienza dell'espressione e linguistica generale*²⁹. *Teoria e storia*, (1902). S'hi concep el llenguatge, més que com un mitjà de comunicació, com un mitjà d'expressió. Per tant, el llenguatge ja no és un ens desvinculat de l'humà, sinó que és aquest el que el crea. Amb la terminologia de Saussure, l'important no seria la *llengua*, sinó la *parla*. L'obra va tenir una forta influència en els neolingüistes italians i, també en l'alemany Karl Vossler (1872-1949), que va anomenar *idealisme* la filosofia que transmetia, i va escriure *Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft*³⁰ (1904), convertida en el manifest de l'escola idealista. El segon moviment és a Alemanya. Es tracta de l'Escola lingüística d'Hamburg (RFA), amb Rudolf Meringer, Wilhelm Meyer-Lübke i Hugo Schuchardt. El nom del moviment és *Wörter und Sachen*, 'paraules i coses', títol d'una revista que surt per primer cop el 1909. Malkiel (ibíd.: 76) apunta que estava dirigida per grups d'experts: «indoeuropeístas, germanistas, romanistas, estudiosos de culturas exóticas, etc.; este carácter cosmopolita casi no tenía precedentes en ese momento en los bastiones intelectuales centroeuropeos». L'atmosfera avantguardista, però també la qualitat dels treballs i el fet que anessin acompanyats de material gràfic com dibuixos, mapes i

---

28. **t. de l'a.:** Diccionari etimològic de les llengües romàniques.

29. **t. de l'a.:** L'estètica com a ciència de l'expressió i la lingüística general. Teoria i història.

30. **t. de l'a.:** Positivisme i idealisme en la ciència del llenguatge.

fotografies, va comportar que tingués molt d'èxit. El moviment defensava que l'estudi etimològic dels mots no es podia desvincular d'allò que s'anomena perquè, entre la paraula i els objectes, hi ha la ment. Cada paraula, doncs, té la seva *història*. Aquesta visió més cultural va donar lloc a l'estudi de noms d'eines i recipients, a l'estudi del folklore i a la geografia dialectal, protagonitzada per francès Jules Gilliéron i els neolingüistes italians. L'*Atlas Linguistique de la France* (1902-1912), de Gilliéron, elaborat a partir d'enquestes dialectals als nadius, de treball de camp i de cartografia, va precedir atlas d'altres llocs del món, entre els quals el primer *Atlas Lingüístic de Catalunya* (1923), d'Antoni Griera i Gaja. Altres noms de l'època són Paul Aebischer, Ramón Menéndez Pidal, Johannes Hubschmid, Antoine Meillet i, sobretot, Wilhelm Meyer-Lübke pel diccionari *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*³¹ (1911-1920), que segueix el camí del seu predecessor, Friedrich Christian Diez. Les entrades o lemes són paraules llatines i de cadascuna es presenta una llista de les paraules derivades en diversos idiomes romànics.

Per tant, res a veure amb la visió historicista que va facilitar una obra com *Französisches etymologisches Wörterbuch*³² (1922, edició en alemany) del suís Walther von Wartburg. S'hi aplega el lèxic francès, occità i francoprovençal, explicant-ne l'etimologia i tenint en compte, no només l'origen, sinó també la història, les transformacions, els derivats, la documentació i les hipòtesis anteriors, encara que siguin contradictòries. Altres diccionaris van seguir el mateix model: el *Lessico Etimologico Italiano* de Max Pfister (1979), el *Dicionário Etimológico Nova Fronteira da Língua Portuguesa* d'Antônio Geraldo da Cunha, el *Diccionario Etimológico Rumano* de Alejandro Cioranescu, etc.

A partir de la consolidada relació que mantenien erudits catalans amb el moviment alemany *Wörter und Sachen*, també van sorgir a casa nostra dues grans obres que prenen la del suís com a model. La primera són els deu volums del *Diccionari català-valencià--balear* (1930-1962) d'Antoni M. Alcover i Francesc de Borja Moll. És significatiu que l'any 1906 Alcover emprengués el seu viatge d'investigació filològica pel Pirineu català acompanyat del filòleg, fonetista i dialectòleg alemany Bernhard Schädell. La segona gran obra són els deu volums del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*

---

31. **t. de l'a.:** Diccionari Etimològic Romànic.

32. **t. de l'a.:** Diccionari etimològic francès.

(1980-2001) de Joan Coromines, el qual és la base de les etimologies que recull el DEBru. En castellà destaquen Vicente García de Diego amb el *Diccionario etimológico español e hispánico* (1956) i, sobretot, Joan Coromines amb el *Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana* (1954). En definitiva, Malkiel (1996: 105) conclou que totes aquestes innovacions experimentals i avantguardistes van ser característiques de la primera meitat del s. XX i que, sobretot gràcies als romanistes, es va aconseguir «el indiscutible ascenso de la etimología de la modesta posición que ocupaba en el campo de la gramática histórica (principalmente la fonología diacrónica) a una mucho más destacada en la esfera recién inaugurada de la lexicología, en sus aspectos más arcanos y complejos».

Finalment, és important destacar un projecte actual que pot tenir una important repercussió tant en la metodologia etimològica, com la perspectiva de les famílies lingüístiques. Es tracta del *Dictionnaire Étymologique Roman*. Es va presentar públicament per primer cop l'any 2007, al XXV Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romànica, celebrat a Innsbruck i promogut per la Société de Linguistique Romane, fundada el 1924. Els lingüistes Éva Buchi i Wolfgang Schweickard, que en serien els coordinadors, van presentar la ponència «À la recherche du protoroman: objectifs et méthodes du futur *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom)». Presentaven el diccionari com una continuació dels diccionaris de Christian Diez i Meyer-Lübke, però sense ser-ne una actualització. De fet el plantejament era completament diferent i, tot convidant a la col·laboració de tots els romanistes, explicaven el mètode que volien dur a terme. Lluny de la metodologia de les llengües romàniques en què el llatí era el referent obligat, el mètode que s'utilitzaria seria el *méthode de la grammaire comparée-reconstruction*, preconitzat per J.-P. Chambon³³, el qual serviria per reconstruir el lèxic del protoromanç, ancestre comú de les llengües romàniques. No es partiria d'ètims llatins, sinó a l'inrevés. Es partiria de totes les llengües i dialectes romànics per arribar, a través de la reconstrucció comparativa, a uns ètims del protoromanç. Els passos serien tres: en primer lloc la cerca del parentiu entre les llengües a comparar, en segon lloc la formulació de la hipòtesi genètica i, en tercer lloc, la formalització d'allò comparat. I tot, tenint en compte un

---

33. CHAMBON, Jean-Pierre (2007). «Remarques sur la grammaire comparée-reconstruction en linguistique romane (situation, perspectives)». Dins de: *Mémoires de la Société de linguistique de Paris* 15 (pàg. 57-72).

buidatge de la bibliografia sobre lexicologia i etimologia romànica de cadascuna de les llengües.

El fet que s'apliqués el mètode de la reconstrucció comparativa entre les llengües romàniques sense tenir en compte el llatí va provocar un enfrontament entre el romanista Alberto Vàrvaro i els coordinadors. En teoria el fil conductor de les discussions era sobre el mètode, però el cert és que afloraven qüestions més profundes. Per Vàrvaro, ¿per què s'havia d'aplicar el mètode de l'indoeuropeu a les llengües romàniques, quan ja hi havien els testimonis llatins? ¿Per què revisar etimologies que és consideraven segures? ¿Per què revisar els ètims romànics? ¿Què s'ha de reconstruir, entre les llengües romàniques, si ja tenim el llatí? Durant el 2011 entre les dues parts es van publicar quatre articles a la *Revue de Linguistique Romane* i també es van presentar algunes comunicacions.

Avui és un macro-projecte amb uns dotze països implicats i un treball en equip que inclou professionals, estudiants, redactors, revisors, documentalistes, informàtics, etc. Les entitats capdavanteres són franco-alemanyes: l'ATILF (*Analyse et Traitement Informatique de la Langue Française*), que és d'on sorgeix la iniciativa i que té el bagatge d'haver informatitzat altres obres; el Centre national de la recherche scientifique, l'Université de Lorraine, la Universität des Saarlandes. El finançament ha anat variant amb els anys, però hi han col·laborat l'ANR francesa (*Agence nationale de la recherche*), la DFG alemanya (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*), ajuts europeus i la mateixa Université de Lorraine.

Fins avui han aparegut tres volums amb la recopilació de diversos estudis i les entrades dels ètims protoromanç reconstruïts, desenes de publicacions d'articles, tesis de màster i doctorals, etc. A més, al diccionari en línia³⁴ es van penjant les novetats sobre el projecte, a més de les entrades dels ètims que es consideren més treballats. Les consultes es poden emprendre a partir de diferents filtres: des dels ètims del protoromanç, grafiats amb l'Alfabet fonètic Internacional (AFI); des dels correlats llatins, els quals apareixen a les entrades dels ètims després de la comparació de les formes romàniques; des dels cognats de les llengües romàniques; des de les formes protoromàniques dels cognats, grafiades amb l'AFI; per significats; des de les categories gramaticals; des dels idiomes i dialectes

---

34. Font: <http://stella.atilf.fr/DERom> [Enllaç vigent: 6/10/2022].

romànics; des de la bibliografia; des dels col·laboradors; i des de les versions pujades de cada ètim. La llengua explicativa és el francès.

Per tant, es tracta d'un projecte rebutjat, discutit o aplaudit per uns i altres romanistes, però el cert és que, com apunta Toribio Fuente (2020: 226),

la aplicación de la metodología reconstructiva representa, sin lugar a dudas, un cambio profundo de concepción en la investigación de la etimología románica, un cambio de paradigma avalado por los resultados recopilados en los dos volúmenes publicados. Estos resultados obtenidos junto con las formulaciones teóricas derivadas de la reconstrucción de los étimos protorromances deben ser el punto de partida para una renovación de los estudios románicos que en un futuro puede y debe fructificar en una nueva gramática de las lenguas románicas.

2.2 Mètode de l'etimologia lèxica de les llengües romàniques

La recerca bibliogràfica no ofereix gaires opcions a l'hora d'esbrinar quin és el mètode etimològic aplicat a les llengües romàniques. L'explicació és, segons Zamboni (1988: 61), que una teorització no pot ensenyar a fer metodologies. Per ell «el núcleo de la actual metodología» és «descubrir y reconstruir la relación formal y semántica entre dos formas *x* e *y*, de las cuales una se da como precedente (y constituye el étimo), y la otra, como derivada». Això és una teorització i «una teorización, en efecto, puede enseñar a hacer gramáticas, pero ninguna, al menos por ahora, enseñar a hacer etimologías, y es precisamente este ineliminable aspecto empírico-intuitivo el que relega, o tiende a relegar, esta disciplina al campo de las actividades no «científicas» (es decir, al nivel de «arte»)».

Més endavant matisa aquesta afirmació assegurant que

pierde mucha importancia la cuestión de si se trata de una ciencia o más bien de un arte, porque el elemento casual e intuitivo, que ciertamente ha de tenerse en cuenta, no es más que un momento de síntesis que debe apoyarse necesariamente en una crítica rigurosa y completa de todos los datos, internos y externos: lo mismo que el investigador, el lexicólogo (léase el etimólogo) debe responder a un conjunto de preguntas: qué, con qué, cómo, por qué, quién, dónde, cuándo... , y sólo en el momento en que se haya contestado satisfactoriamente a todas estas preguntas, podrá considerarse resuelta la etimología (ibíd: 72).

Bruguera també es va referir a la mancança de bibliografia en la primera sessió del curs *L'etimologia. Part de la lingüística o ciència autònoma?* Laia Castanyer Teixidor (2009: 505) a la ressenya sobre el curs repetia les seves paraules dient que,

malgrat que en tot el conjunt de llengües romàniques s'han elaborat molts estudis sobre etimologia, paradoxalment no s'han publicat gaires textos que s'ocupin d'una manera sintètica de la teoria, els problemes i els mètodes de l'etimologia. Per a Bruguera, un dels motius pels quals segurament no s'ha vist la necessitat de teoritzar-hi és el fet que la lingüística històrica ha usat sempre mètodes etimològics.

Per tant, es pot dir que pràcticament no existeix bibliografia sobre els mètodes de l'etimologia lèxica. Bruguera, a *Introducció a l'etimologia* (2008: 12), creu que la relació amb la lingüística històrica «ha estat també la raó que a les universitats, entre les diverses càtedres o assignatures de la lingüística, no n'hi hagi cap d'etimologia, atès que de cada una ja se'n serveix prou segons que li convé». Però potser hi ha alguna cosa més, perquè després afegeix que

la lingüística moderna assumeix, afinant-la qualitativament, la concepció antiga de l'etimologia com a recerca del valor intrínsec de les paraules o signes lingüístics. Però també és conscient que el caire conjectural i força intuïtiu en què s'ha de moure l'etimologia ha pogut fer que alguns estudiosos la consideressin una disciplina no gaire científica, sinó més aviat un art (ibíd.: 20).

Així, Bruguera (ibíd: 20-21) creu que

l'etimologia descriu fets, però la seva descripció no és rígidament metòdica, ja que no es fa en cap direcció determinada. A propòsit d'una paraula presa com a objecte d'estudi, l'etimologia pren els seus elements d'informació alternativament de la fonètica, la morfologia, la semàntica, etc.

Només s'ha localitzat un llibre de Vittore Pisani i un apunt de Bruguera, força esclaridor, de la metodologia utilitzada en les llengües romàniques. El llibre de Pisani es va publicar l'any 1947, *L'etimologia. Storia - questioni – metodo*. Al pròleg de la segona edició (1967) l'autor reconeix que la primera edició va passar desapercebuda entre els estudiosos i la segona edició respon al convenciment que el llibre pot ser útil als estudiants, fet que conforma Joseph Gulsoy (1970: 137) en una ressenya quan escriu que el llibre «is addressed mainly to the student rather than the specialist, and it will certainly prove useful

with its many merits³⁵». L'apunt de Bruguera es troba al llibre *Introducció a l'etimologia* (2008: 63):

Metodològicament, el procés investigador sol seguir aquest ordre: 1) Davant d'un mot a estudiar ens servim primàriament de la intuïció (procediment legítim i vàlid de coneixement directe de les realitats, sense inferències o raonaments) per a avançar, com a hipòtesi de treball, la possible identificació de l'origen del mot: el llatí, una altra llengua, un ètim popular, un derivat, una onomatopeia, etc. Intuïció que, evidentment, caldrà confirmar o no amb criteris científics. 2) Recull de les possibles fonts documentals que puguin informar-nos de l'existència del mot, de la seva localització, de les seves possibles etapes de variació, de les vies de penetració, amb les datacions corresponents. Naturalment, aquí entra l'estudi dels manuscrits en els mots més antics. 3) Estudi fonètic. 4) Estudi semàntic. 5) Confrontació dialectal. 6) Exposició del resultat interpretatiu, amb remarca, si escau, de les dificultats que ha presentat la investigació, o dels problemes pendents de millor solució en mots d'origen obscur o incert.

Finalment Bruguera (2008: 27) apunta que

l'etimologia moderna exigeix alguns requisits en el lingüista que s'hi dedica: coneixements de lingüística general i de lingüística romànica (amb coneixement indispensable del llatí!), de gramàtica històrica (amb un domini especial de la fonètica), dialectologia, formació de mots, història de la llengua (per a descobrir sobretot les vies i etapes de desenvolupament i penetració de diversos mots), cultura popular, sociolingüística, formació filològica (per al maneig paleogràfic i hermenèutic dels textos que són testimonis fonamentals de la transmissió dels mots). Sense oblidar el foment d'una certa imaginació, controlada per raons científiques, i l'acceptació humil de la limitació humana, que no sempre ho pot resoldre tot.

2.3 Mètode de l'etimologia lèxica de l'indoeuropeu

Com s'ha esmentat, el mètode etimològic de l'hipotètic indoeuropeu és l'històrico-comparatiu, és a dir, la unió de dos mètodes. L'*històric* estudia la diacronia dels fenòmens i es pot utilitzar només en una llengua o en diverses simultàniament. El *comparatiu* en

---

35. **t. de l'a.:** s'adreça principalment a l'estudiant més que a l'especialista, i sens dubte resultarà útil pels seus múltiples mèrits.

lingüística estudia les relacions entre diverses llengües i es pot fer sincrònicament, sense tenir en compte la història de les llengües.

El problema ve, com en el cas de l'etimologia romànica, quan es tracta de trobar bibliografia sobre el mètode aplicat. N'hi ha molta sobre la descripció del mètode, però no la seva aplicació. En graus universitaris sobre les llengües clàssiques i de l'antiguitat s'inclou l'indoeuropeu i, en efecte, hi apareix un apartat sobre el mètode, però el que s'acostuma a explicar és el *què* i no el *com*. El *què* es resumeix en *què*, a partir d'atestacions antigues de diverses llengües europees, s'analitzen les semblances i diferències lèxiques i fonètiques, i, una vegada establertes les regularitats o les diversitats, es constaten relacions. D'una banda s'estableixen relacions de parentesc i, de l'altra, es reconstrueixen arrels de sèries lèxiques, les quals es consideren representants d'un arquetip indoeuropeu prehistòric. El *com*, és a dir, l'aplicació, es pot trobar en alguns manuals de lingüística històrica general amb capítols sobre el mètode com en Hock (1986), Anttila (1989), Fox (1995), etc. Comprèn tres fases principals a partir de les quals se n'obren de secundàries:

1) S'estableix una llista de paraules de diferents llengües que es volen posar en relació. Per exemple, *nit*: *night* (anglès), *nuit* (francès), *nacht* (alemany), *nacht* (neerlandès), *nat* (danès), *noc* (txec i polonès), *noch* (rus), *noc* (croat), *noc* (serbi), *nox* (llatí), *nakti-* (sàncrit), *nate* (albanès), *nos* (gal·lès), *nueche* (asturià), *nit/nuet/nueit* (aragonès), *noite* (gallec i portuguès), *notte* (italià), *nuèch/nuèit* (*nuòch/nuit*) (occità), *noche* (castellà), *noapte* (romanès), *nott* (islandès) i *naktis* (lituà)³⁶.

2) S'observen les coincidències i discrepàncies entre les paraules i les correlacions regulars entre sons en forma de lleis fonètiques.

3) Per cada correlació es dedueix quins serien els fonemes primigenis en la protollengua i, també quines evolucions regulars van derivar en els diversos sons, de manera que es pot establir quina era l'arrel. En l'exemple de *nit* es diu que vindria d'una paraula protoindoeuropea amb la forma arquetípica **nek^w t-*. A partir d'aquí cal explicar les evolucions regulars que van portar la forma arquetípica a les diverses realitzacions actuals i valorar si els canvis es deuen a un préstec —canvi conscient— o d'una herència —canvi inconscient, intern.

---

36. **Font:** [Cognat - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure \(wikipedia.org\)](https://ca.wikipedia.org/wiki/Cognat) [Enllaç vigent: 18/03/2023].

Per tant, d'una banda la llista del primer punt serien els *cognats*. En lingüística històrica són termes amb el mateix origen etimològic, amb formes i canvis fonètics regulars, i amb el mateix significat. En aquest cas, totes les paraules remeten al mateix, és a dir, a la «part del dia solar compresa entre el vespre i la matinada» (DIEC2). D'altra banda, la forma arquetípica seria l'*arrel*, la base dels indoeuropeistes. Les arrels són les que aporten el sentit general del concepte mentre que els *afixos* aporten informacions sobre les arrels. Tanmateix, alguns estudiosos consideren que, malgrat que s'ha aconseguit avançar en la fonologia, no s'ha aconseguit el mateix en la semàntica de les arrels i molt menys en els afixos. Per Julián Santano (2017: 16)

el inventario léxico del indoeuropeo reconstruido está constituido esencialmente por signos internamente articulados, formados mediante la combinación de “módulos” dotados de una relativa autonomía recíproca: raíces y afijos. La raíz era la portadora del valor lexemático general; los afijos expresaban una serie de nociones “categoriales” accesorias y relacionales (por ejemplo, las de “acción”, “actor”, “medio”, “cualidad”, “objeto”, etc.”).

El método comparativo consigue reconstruir la estructura formal (fonológica) de tales “módulos”, mientras que los aspectos semántico-funcionales resultan en gran parte inciertos e indefinidos. En el caso de las raíces, el “significado” se obtiene por abstracción, intentando aislar el núcleo semántico (normalmente genérico y vago) común a las formas de las diferentes lenguas que comparten la misma raíz. Más complejo es el intento de reconstruir el valor o función específica de los innumerables afijos formativos reconstruibles (*-o-, *-i-, *-u- *-es-, *(i)yo-, *-mo-, *-men-, *-t-, *-ti-, *-to-, *-tu-, *-ter-, *-tro-, *-lo-, etc.)

2.4 Etimologia lèxica de les llengües romàniques i de les llengües indoeuropees

És conegut en el món de la lingüística que l'etimologia romànica i l'etimologia indoeuropea s'han desenvolupat de manera coetània, però sense tenir-se gaire en compte mútuament. És cert que algun indoeuropeista, com el mateix Schuchardt, segons Malkiel (1996: 89) va aportar «aún más prestigio a la erudición románica —hasta entonces subestimada— a escala internacional», però són casos aïllats. En el que coincideixen és que, segons els experts, es denota un cert estancament en ambdues. Per Malkiel (ibíd.: 53) «la incapacidad de varios lingüistas muy respetados para incluir capítulos independientes sobre métodos etimológicos en sus importantes obras ha contribuido por un tiempo a la pérdida de atractivo de la disciplina» i «se observa una lamentable escasez de iniciaciones

de tamaño considerable a la teoría, metodología y técnicas de la metodología» (ibíd.: 54). Una de les causes d'aquest desinterès seria «la conocida subjetividad intrínseca de la disciplina» (ibíd.: 54), la qual ha comportat «la posición actualmente marginal de la etimología dentro de las disciplinas lingüísticas» (ibíd.: 56). En un altre capítol l'autor, després d'assegurar que en els darrers temps l'etimologia «parece haber desaparecido por completo en ciertos lugares influyentes», que «no figura en las corrientes principales de la lingüística» i que «su mera mención evoca pasados entusiasmos ya irrecuperables, algo pintoresco», enumera tretze motius que explicarien aquesta situació (ibíd.: 155-163). Resumits, són els següents:

- a) Predomini de l'interès per la sincronia en detriment de la diacronia.
- b) Absència de teories ben travades en les «elucubraciones etimológicas».
- c) Pèrdua de prestigi de l'escola alemanya.
- d) Manca d'interès per l'arqueologia, la mitologia o les civilitzacions antigues o rurals, en pro de les matemàtiques, la lògica, la teoria de la percepció, l'estadística, etc.
- e) El «alto grado de subjetividad manifiesto en las exposiciones etimológicas».
- f) La consciència de la complexitat de la disciplina.
- g) La competència dels índexs de paraules amb sintètica referència etimològica en substitució als diccionaris etimològics.
- h) L'exigència que els etimòlegs, en proposar una nova solució etimològica, abans examini les explicacions anteriors, mentre que «esta exigencia no es tan grande cuando se trata de una cuestión gramatical».
- i) El fet que a les reedicions de textos amb finalitats filològiques no s'inclouen glossaris amb les etimologies.
- j) L'elevat cost d'una monografia etimològica pel fet d'haver d'incloure mapes, dibuixos i fotografies.
- k) La quantitat enorme de lèxic a analitzar, fins al punt que cal plantejar-se si als diccionaris també hi han d'aparèixer els milers de neologismes, incloent els cultismes creats amb afixos grecs i llatins.

Els dos últims punts, l) i m), més que arguments que expliquin la desaparició de l'etimologia del món acadèmic, són una barreja que comença per la descripció de l'estereotip del «etimólogo puro» [les cometes són de Malkiel], continua amb un cúmul de diatribes contra Coromines i acaba amb un consell descoratjador i dissuasiu als etimòlegs

(ibíd.: 161-163). Pel que fa al «etimólogo puro», per ell és un individu que corre el risc de causar als erudits de la comunitat a què pertany

una mala impresión: de romántico trasnochado, una especie de soñador descentrado e intuitivo que no acaba de adaptarse a la organización racional y el buen funcionamiento de su entorno académico, que está empeñado en hacer una extraña mezcla de datos acumulados con muchísima paciencia y de soluciones (conjeturas, «teorías») encontradas de forma inexplicable, a cuyo abandono se resiste hasta el último momento, incluso bajo la presión de convincentes argumentos en contra.

Com a exemple d'aquest model, l'autor creu que Coromines n'és el «máximo exponente» i, a partir d'aquest moment, el menyspreu es trasllueix en cadascun dels paràgrafs que li dedica. Comença referint-se a la seva «rigidez progresiva» i, gairebé tres pàgines després, acaba sentenciant que «Corominas pasará a la historia de la erudición como un investigador unilateral, entusiasmado con las increíbles aventuras de las biografías de palabras a costa de toda investigación gramatical nueva». Més amunt ha observat que «tan alto grado de concentración febril en las minucias de los enigmas etimológicos hizo que el autor descuidara casi por completo lo que estaba ocurriendo entre tanto (1930-1990)». Acaba el punt m) assegurant que als etimòlegs «cabría aconsejarles (de manera un tanto cínica) que eviten el uso de la palabra «etimología» en el título de sus notas o artículos, dada la hipersensibilidad de ciertos directores de revistas a la aversión que sienten muchos lectores jóvenes por este término».

No és fins després d'esbossar «algunas ideas para revitalizar la etimología desde una perspectiva comparativa» (ibíd.: 164), que Malkiel (ibíd.: 168) es torna a referir al mètode. Afirmar que l'etimologia «lo que se necesita con urgencia, a modo de remedio, es un experimento estimulante de revitalización metodológica», i avisa que «desde el principio hay que tener en cuenta una pequeña probabilidad de error inicial, y es indispensable algo de flexibilidad para no caer en tácticas demasiado arriesgadas ni en expectativas demasiado optimistas». Després proposa com s'hauria d'estudiar, comparativament, una paraula qualsevol de qualsevol llengua, partint de la base que aquesta paraula té una arrel i una «llengua padre». Tanmateix, l'explicació a partir dels símbols A 'llengua a estudiar, a 'paraula de la llengua a estudiar', X 'llengua pare' i x 'arrel de a, afegit a la quantitat de supòsits diferents, fa difícil la comprensió. I els exemples que ofereix després, extrets

d'estudis seus, tampoc no ajuden a entendre el mètode proposat, fins al punt que després s'hi refereix com una «compilación libre de ideas dispersas [...] que ni siquiera de manera provisional se han organizado en un todo coherente» i com a «deshilvanadas observaciones» (ibíd.: 186).

Pel que fa a Zamboni (1988: 262), les objeccions al mètode van en una altra línia, només apareixen quan es refereix als diccionaris i les extreu de l'italià Giacomo Devoto, el qual

critica la tradicional actitud de los romanistas (y de los compiladores de diccionarios etimológicos de lenguas modernas) de hacer remontar el punto de partida a la base latina sin preocuparse de lo que hay detrás, es decir, de la larga y compleja interacción de corrientes lingüísticas e históricas que han acabado por configurar la unidad que conocemos precisamente con el nombre de latín.

Citant una frase textual de Devoto, «la salida de la cárcel románica es indispensable» i cal anar a buscar o bé l'arrel indoeuropea, o bé «en el crisol “mediterráneo” (bastante mal conocido, por otra parte)». Zamboni (ibíd: 263) apunta que «la idea de Devoto, por otra parte, opera ya plenamente, aunque con criterios técnicamente invertidos (partir de la raíz indoeuropea, o de la base más antigua posible para llegar a las lenguas europeas modernas), en Grandsaignes d'Hauterive»³⁷.

Després, ara citant la lexicòloga francesa Jacqueline Picoche, Zamboni (ibíd: 263) afegeix sis qüestions tècniques i metodològiques que s'haurien de tenir en compte en els diccionaris etimològics. Més enllà de les qüestions tècniques, com ara canviar el nombre i la manera de presentar les entrades, pel que fa al mètode, Picoche considera que és important «superar el criterio exageradamente lineal de la relación entre una palabra y un étimo, como requiere la concepción del diccionario dedicado a una lengua». Zamboni afegeix que «el ejemplo devotiano, por un lado (con la prehistoria del vocablo), y, por otro, el del FEW (diccionario no sólo del francés, sino de todas las hablas galorrománicas) constituyen una prueba eficaz de esta exigencia».

Finalment, el fet que el gran diccionari de les arrels indoeuropees continuï sent el de Julius Pokorny (1959), també denota un cert estancament. Perquè, tal com apunten Francisco

---

37. Robert Grandsaignes d'Hauterive (1881-1962), lingüista francès.

Rodríguez Adrados, Alberto Bernabé Pajares i Julia Mendoza (1995: 141), conté diverses dificultats de consulta. Per exemple,

nos presenta una imagen considerablemente confusa y mezclada del léxico, que aparece «amontonado» con no demasiado orden en las raíces que sirven de lemas, con abundantes referencias cruzadas entre raíces con un alargamiento u otro, sin que se vean con claridad las razones por las que un determinado término se clasifica en uno u otro epígrafe. A ello se añade el continuo entrecruzarse de niveles cronológicos distintos, clases de palabras diferentes y un profundo conservadurismo en la reconstrucción fonológica y morfológica.

Arribats fins aquí, cal dir que amb el projecte esmentat del *Dictionnaire étymologique Roman* (§ 2.1), sorgit a principis del s. XXI, és evident que l'etimologia, una vegada més, pot tornar a agafar embranzida.

A continuació s'inclou un quadre amb les diferències principals entre els dos mètodes tradicionals:

L'OBJECTIU I ELS MÈTODES DE L'ETIMOLOGIA LÈXICA	
Mètode de les llengües romàniques	Mètode de les llengües indoeuropees
Objectiu: estudiar la història de les paraules de les llengües romàniques, considerades filles del llatí.	Objectiu: estudiar la història de les llengües indoeuropees i reconstruir el protoindoeuropeu.
Abast lingüístic: les llengües romàniques.	Abast lingüístic: llengües celtes, germàniques, romàniques, eslaves, bàltiques, indoiranianes, albanès, grec i armeni.
Tipologia morfològica de les llengües estudiades: es consideren fusionals (o flexives), amb arrels i morfemes gramaticals.	Tipologia morfològica de les llengües estudiades: es consideren fusionals (o flexives), amb arrels i morfemes gramaticals.
Teoria del mètode: des de paraules romàniques, amb forma i significat semblant, es busca la paraula mare llatina a partir del mètode històric-comparatiu. Hi intervé la fonètica, la semàntica i la dialectologia.	Teoria del mètode: des de paraules de la família indoeuropea, amb forma i significat semblant, es busca l'arrel comuna a partir del mètode històric-comparatiu. Les lleis fonètiques observades entre les paraules i l'arrel serveixen per reconstruir el protoindoeuropeu. Hi intervé la fonètica, la semàntica i la dialectologia.
Aplicació del mètode: es busca la relació amb el llatí. Si no es troba una paraula llatina semblant, es busquen paraules semblants en altres llengües.	Aplicació del mètode: es busca una arrel comuna en diverses llengües, entre les quals es troben el sànscrit, el grec i el llatí, a partir de la qual s'estableixen les relacions genètiques entre les llengües.
Aplicació del mètode: s'estudien els canvis diacrònics des de paraules llatines.	Aplicació del mètode: s'estudien els canvis diacrònics comparant paraules de diverses llengües i, després, a partir de l'arrel reconstruïda.
Les arrels: no es relacionen les arrels de les paraules estudiades amb altres arrels de significats semblants. No s'intenten reconstruir.	Les arrels: es relacionen les arrels de les paraules estudiades i s'estableixen sèries d'arrels amb significats semblants. S'intenten reconstruir.
Diccionaris: l'etimologia remunta fins al llatí. P. ex., al DEBru, <i>nit</i> : del llatí NOX, NOCTIS, català antic <i>nuit</i> .	Diccionaris: l'etimologia remunta fins a la hipotètica arrel indoeuropea. P. ex., a Online Etymology Dictionary, <i>night</i> : from late Old English <i>niht</i> , from Proto-Germanic <i>*nahts</i> , from PIE <i>*nekwt</i> ³⁸ .
Tipologia de diccionaris: s'explica la història de la paraula.	Tipologia de diccionaris: no s'explica la prehistòria i/o la història de la paraula; són un lèxic d'arrels.

Fig. 3. Taula per comparar els mètodes etimològics de les llengües romàniques i les llengües indoeuropees. Font: e.p.

38. S'ha simplificat l'entrada: <https://www.etymonline.com/search?q=night> [Enllaç vigent: 6/10/2022].

3. L'etimologia toponímica i el seu mètode

Fins ara s'ha tractat l'etimologia del lèxic comú i ara és el moment de l'etimologia toponímica i el seu mètode, ja que els detonants i protagonistes de la tesi són **els topònims**. La seva definició es troba en la mateixa paraula, formada el s. XX a partir dels mots grecs *topo(s)* [τόπος] 'lloc', i *ònym(a)* [ώνυμα] 'nom'. Un topònim, doncs, és el nom d'un lloc (*place name* en anglès). El fet que es consideri un nom propi ha comportat que la branca de la lingüística que els estudia sigui l'onomàstica, que també inclou els noms propis de persona (antroponímia). Avui la toponímia és un **patrimoni immaterial de la humanitat** segons la novena Conferència de les Nacions Unides sobre la normalització dels noms geogràfics (2007). A la Resolució IX/4 s'explicita que els topònims formen part del patrimoni cultural immaterial de la humanitat i que, per tant, d'acord amb la Convenció de la UNESCO per a la *Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial* (17 d'octubre de 2003) s'han d'inventariar, protegir i promoure.

Dels topònims se n'han fet moltes **classificacions**, sobretot quan es tracta de topònims intel·ligibles, però aquí només s'esmentaran les classificacions que apareixen a la tesi. La primera és precisament sobre la seva intel·ligibilitat o obscuritat. Es diu que un topònim és *transparent* quan s'entén el seu significat. Per exemple *Castellarnau*, *Puigforniu* o *Pujalt*. En canvi, es diu que un topònim és *opac* quan l'etimologia és obscura: *Lladorre*, *Esterri* o *Berrós*. Els topònims transparents i opacs són un fenomen mundial. A Finlàndia, per exemple, Terhi Ainiala, Minna Saarelma i Paula Sjöblom (2016: 85) apunten, pel que fa als opacs, que «we cannot always grasp the semantic content of all place names. This is apparent under many old names which are often contextually obscure. In Finland, these names include, for example, many city names: Espoo, Helsinki, Kajaani, Oulu, Tampere, Turku, Vantaa and several others as well»³⁹.

D'altra banda, depèn dels llocs que s'anomenen es distingeix entre els *macrotopònims* i els *microtopònims*, per bé que la línia que classifica uns i altres és difícil de definir. Els *macrotopònims*, també anomenats *topònims majors*, es refereixen a continents, països,

---

39. **t. de l'a.:** no sempre podem copsar el contingut semàntic de tots els topònims. Això és evident en molts noms antics que sovint són contextualment foscos. A Finlàndia aquests noms inclouen, per exemple, molts noms de ciutats: Espoo, Hèlsinki, Kajaani, Oulu, Tampere, Turku, Vantaa i diversos altres.

regions, comarques, ciutats o pobles. Segons alguns estudiosos també s’hi inclouen els grans cursos fluvials o les grans muntanyes perquè els seus usuaris transcendeixen les petites comunitats. Els *microtopònims*, també anomenats *topònims menors*, són els orònims que es refereixen al relleu: els hidrònims (rius afluents, rieres, barrancs, fonts, estanys), els prats al voltant dels pobles, les pastures més enlairades, els turons, els serrats, les coves, etc.

Finalment, una altra classificació és entre topònims *tradicionals* i topònims *oficials*. Seguint Ainiala et al. (ibíd.: 65), els topònims *tradicionals* són els emesos pels habitants de la zona o viatgers anteriors a ells i en general es refereixen a la geografia del lloc que anomenen. En canvi els topònims *oficials* són els emesos per una autoritat que té la necessitat i la capacitat d’anomenar espais situats dins de les seva jurisdicció, i no tenen perquè referir-se a la geografia del lloc que anomenen. Seria l’exemple dels noms de municipis que agrupen diversos pobles —com l’*Alt Àneu*, el *Baix Pallars* o la *Vall de Cardós*—, de les comarques o de les vegueries.

3.1 Breu història de l’etimologia toponímica a Catalunya

A diferència d’altres disciplines científiques, l’etimologia toponímica no és gaire antiga. Coromines (1965: vol. I, 8) afirmava que, «l’estudi científic de l’origen dels noms de lloc és recentíssim: no data sinó de mitjans del segle passat» [es referia al s. XIX]. Altres filòlegs coincideixen en el mateix: va començar a meitats o el darrer quart del s. XIX amb la publicació de llibres i revistes monogràfiques, sobretot a Alemanya, França, Itàlia i Bèlgica.

A Catalunya l’interès per la toponímia es desvetlla a finals del s. XIX amb el moviment conegut per *catalanisme cultural*. En el context de recuperació del prestigi de la llengua i la cultura catalana es comencen a confeccionar inventaris toponímics, els quals seran imprescindibles per després poder dur a terme el seu estudi. Ho fan persones interessades en el territori i, sovint, els integrants de l’excursionisme científic. Alguns són socis de l’Associació Catalana d’Excursions Científiques, fundada el 1876, o de l’Associació d’Excursions Catalana, fundada el 1878. Més endavant ambdues es fusionarien per crear el Centre Excursionista de Catalunya (1890).

Precisament l'Associació d'Excursions Catalana un any després de la seva fundació (el 1879) va atorgar un premi a Salvador Sanpere Miquel (1840-1915) per *Un estudi de toponomàstica catalana*. Com es veurà més endavant (§ 3.3) en aquesta obra Sanpere explica el seu mètode etimològic. Tanmateix, les seves propostes no devien ser gaire aprovades perquè Ramon Abadal (1888-1970), després de llegir el pròleg del jurat que va donar-li el premi, escrit per Josep Balari Jovany (1844-1904), es refereix a Balari dient que

se adivinaba una pluma más seria y formada que las elucubraciones a menudo desbordadas de Sanpere, amigo siempre de elevarse por las nubes y exhibir desde allí arriesgados equilibrios. Se calla el nombre del autor, pero es evidente que aquella pluma era manejada por el secretario del Jurado; como es evidente también que este señor estaba ya metido de tiempo en la moda dominante, porque las cosas que decía y las objeciones que hacía a Sanpere no podían ser fruto de una improvisación; precisaba que dispusiese de un utillaje científico que sólo una larga preparación y un ingente trabajo podían haberle proporcionado (Abadal, 1962: 5-6).

El secretari del jurat era, segons consta en l'acta del veredict, l'esmentat Balari, que més endavant escriuria una obra de referència per generacions coetànies i posteriors: *Orígenes históricos de Cataluña* (1899). Ramón Menéndez Pidal, Paul Aebischer, Gerard Rohlfs, Coromines, Enric Moreu-Rey, Antoni Badia i Margarit i Ramon Amigó, entre d'altres estudiosos, coincidirien en què Balari va ser el precursor dels estudis científics sobre etimologia lèxica i toponímica a Catalunya, però també d'altres disciplines. A l'obra esmentada, Balari, fruit d'una important recerca arxivística, utilitza documents del s. IX fins al XII per explicar la història de Catalunya i l'etimologia dels seus noms comuns i propis. Sense tenir en compte Sanpere, que anys abans ja havia defensat la necessitat de la consulta documental en l'estudi etimològic (§ 3.4), Coromines (1965: vol. I, 10) va escriure que

el primer, o almenys important entre els primers d'adonar-se de tota la importància de les formes documentals antigues per als estudis de toponomàstica catalana, va ésser un catedràtic de la Facultat barcelonina de Filosofia i Lletres, l'eminent En Josep Balari i Juvany, i és gràcies a aquesta idea seva, que avui encara el podem mirar com el fundador i un mestre d'aquesta ciència a casa nostra.

L'interès toponímic de l'època va comportar que, al primer Congrés Excursionista Català, celebrat a Lleida l'any 1911, un dels temes importants va ser establir unes bases per a l'estudi de la toponímia catalana. Aquest interès conflueix, l'any 1921, en la creació de

L'Oficina de Toponímia i Onomàstica, dins de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i més endavant, l'any 1935, en la creació de la Societat Catalana de Geografia, també dins de l'Institut d'Estudis Catalans. Ambdues institucions incentiven la compilació dels noms de lloc i l'any 1936 apareix la primera guia metodològica per dur-la a terme d'una manera sistemàtica i rigorosa: *Toponímia catalana: Mètodes i resultats*, publicat a *Mai enrera*, el Butlletí del Club Excursionista de Gràcia, i escrita per Coromines i Enric Ribas.

Després de l'aturada de la guerra civil, que va comportar l'exili de filòlegs com el mateix Coromines, van caldre uns anys per a reprendre l'activitat investigadora sobre toponímia. Es va estimular amb propostes com el premi Eduard Brossa, destinat a guardonar els reculls toponímics sobre municipis dels Països Catalans. Va ser convocat per primera vegada l'any 1955 per la Societat Catalana de Geografia, i es va celebrar fins a l'any 1979. Després el van seguir altres premis com el Josep Iglésies, d'investigació onomàstica, que es va convocar durant cinc anys. Tots eren reconeixements a treballs de compilació, cap sobre etimologia.

L'any 1980 es fundava la Societat d'Onomàstica (a partir d'ara SdO). L'impulsor i president va ser l'Enric Moreu-Rey (1917-1992), que llavors tenia seixanta-tres anys i ja havia publicat gran part de la seva obra. L'any 2016 la SdO es va adherir a l'Institut d'Estudis Catalans. Segons els estatuts del 2009 l'objectiu de la SdO és:

- a) El foment de l'inventari, l'estudi i la defensa de l'onomàstica, i en especial dels noms propis de persona (antroponímia) i dels de lloc (toponímia).
- b) La coordinació de les activitats dels investigadors.
- c) L'edició d'una publicació periòdica i de monografies especialitzades.
- d) L'assessorament tècnic a persones i col·lectivitats.
- e) L'establiment de relacions científiques amb societats o institucions similars.
- f) L'organització de col·loquis i conferències sobre els temes indicats en el punt a) i també el desenvolupament i la promoció d'activitats culturals afins.
- g) L'inventari de bibliografia i documentació.
- h) La conservació del patrimoni toponímic.

Durant els quaranta anys d'existència la SdO ha destacat per dur a terme un gran nombre de publicacions, col·loquis, cursos, jornades i conferències, entre d'altres.

3.2 El referent català: l'*Onomasticon Cataloniae*

L'obra de referència per a totes aquelles persones que vulguin consultar l'etimologia d'un topònim de les Balears, Catalunya, el País Valencià, el Rosselló o la zona oriental d'Aragó són els vuit volums de l'*Onomasticon Cataloniae* (OnCat), de Coromines. En aquesta tesi serà una obra de consulta constant per la recopilació de citacions antigues, per la ingent tasca de recopilació de topònims i per tota la informació aplegada. El fet que l'any 2021 es digitalitzés i que, a més, es puguin fer consultes des dels segments inicials i finals, ha estat de molta utilitat. És, doncs —per la seva monumentalitat i singularitat, per la metodologia que es va seguir en les propostes etimològiques i perquè sense aquesta obra mai s'hauria pogut dur a terme aquesta tesi—, necessari dedicar-hi un apartat que serveixi per entendre el seu procés de gestació, redacció, finalització i recepció.

Gulsoy (2000: 248), filòleg canadenc i únic deixeble de Coromines que col·laborà amb ell durant tota la seva vida, recorda que el seu mestre tenia 84 o 85 anys i una «salut precària» quan va començar la redacció de l'OnCat, fet que incidiria en el resultat final de l'obra. Llavors Coromines ja havia arreglat uns 400.000 topònims i havia fet enquestes en més de 2.000 municipis, però calia endreçar el material que havia anat recollint i començar la redacció. Tal com explica Gulsoy (ibíd.: 248), es va decidir dividir la feina entre Coromines i els seus col·laboradors. El mestre s'encarregaria, sobretot, dels «topònims d'origen obscur, en majoria de substrat pre-romanic (ibero-basc, o cèltic o indoeuropeu pre-cèltic), o de provinença diversa (germànica, àrab o mossàrab)», mentre que Xavier Terrado, Joseph Gulsoy, Philip Rasico, i Joan Ferrer —que signaven respectivament com X.T., J.G., Ph.R. i J.F.C— redactarien els apartats dels «noms l'estudi dels quals presenten dificultats, però en general d'origen menys problemàtic» i els «noms l'origen dels quals és transparent o es poden considerar aclarida en estudis anteriors».

Els deu propers anys serien frenètics per a Coromines i, segons el seus col·laboradors, l'edat i la pressa van comportar que l'OnCat mostrés algunes mancances. Joan Ferrer (2000: 199), secretari de Coromines des de l'any 1992 fins al 1997, comenta que no va ser fins que Coromines va ser octogenari que «va poder començar a redactar l'obra més anhelada i treballada de la seva vida com a lingüista». Seria per aquest motiu que

els resultats no han estat els que potser haurien estat si l'obra hagués estat redactada en l'època de plenitud del gran Coromines, a l'estil, fonamentalment, dels treballs toponomàstics

publicats dins *Estudis de toponímia catalana*, que constitueixen avenços més emblemàtics i sòlids del que hauria pogut ser l'*OnCat*, si l'autor l'hagués pogut redactar molts anys abans (Ferrer et al., 2000: 199).

Però, a part de l'edat, hi havia la pressa en publicar els vuit volums abans que no morís. Alguns exemples⁴⁰ del que va comportar aquesta pressa són, en primer lloc, que el primer volum, dedicat a la *Toponímia antiga de les Balears* i redactat per Josep Mascaró a partir del contingut de les cèdules etimològiques de Coromines,

va decebre als lectors i al mateix Coromines. [...] una obra que prometia tractar de la toponímia de les Illes Balears, resulta que no parlava gairebé de cap dels pobles o ciutats importants de les Illes, que el lector no era informat de l'abast i els objectius reals de l'obra i, d'altra banda, es ressentia d'un estil àrid, explicable pel fet que no havia estat redactat per Coromines (Ferrer et al., 2000: 189).

Als altres volums també hi ha mancances. A nivell formal, Emili Casanova (2000: 252) lamenta que no sempre se seguís l'estructura de presentació dels topònims —nom, localització geogràfica, pronunciació, documentació antiga, etimologia—, la qual cosa «provoca dubtes d'interpretació, sobretot quan són topònims poc importants, de poca documentació o que ell els considera clars»; Gulsoy (2000: 248) apunta que, «si l'origen d'un topònim ja fou aclarit en definitiva en un treball previ, com ara en el *DECat*, o en *E.T.C.*, o en *EntreDL*, l'article de l'*Onomasticon* sovint és breu, limitant-se a indicar l'ètim i les dades essencials i fent una remissió a l'obra en qüestió per a més detalls; Ferrer (2000: 187) troba a faltar un glossari dels nombrosos abreuïjaments i signes de referència que utilitzava, cosa que complica la comprensió dels textos.

Finalment, a les acaballes del 1996 Coromines acabava la revisió dels originals de l'*OnCat* i veia publicat el cinquè volum. Va treballar fins cinc dies abans de morir, que va ser el 2 de gener de l'any 1997, any en què es van publicar la resta dels volums. L'últim inclou un índex dels 45.383 noms de lloc i de persona, elaborat per Joan Ferrer, Josep Ferrer i Joan Pujadas.

---

40. Per ampliar el tema: CASANOVA, Emili (2000). «Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana». Dins: *Estudis Romànics* Vol. XXII (pàg. 249-260). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

L'obra, única i singular en el món de la Romània, posava fi a més de 60 anys de treball onomàstic: d'arreglada oral, de buidatge documental, d'ordenació i fixació lemmàtica, d'anàlisi i opinió etimològica. Faena portada a terme per un homenot, Joan Coromines, qui veia fer-se realitat el seu somni quan decidí, en 1935, dedicar-se a l'estudi onomàstic, conscient que per a completar el lèxic i les regles fonètiques vives o històriques, necessitava conèixer la toponímia, sabedor que un munt de lexemes no és possible conèixer-los més que a través de la toponímia, sobretot el referent als estrats precatalans i al català preliterari (Casanova, 2000: 249).

Des de l'aparició de l'OnCat s'han anat reconeixent els encerts d'aquesta obra magna i, també, les mancances, tant per part dels seus col·laboradors com d'altres lingüistes. Els elogis provenen, sobretot, de la seva generositat. El mestre que, conscient que li queda poc temps, s'esforça per deixar el seu llegat de coneixements a generacions futures denota una grandesa humana que cal remarcar. És una filantropia que s'expressa en cadascuna de les entrades dels milers de topònims, en les quals hi apareixen lliçons de diacronia fonètica, de morfologia, d'etimologia popular, de normativització toponímica, de lexicologia històrica, de recerca toponímica i bibliogràfica, d'humilitat i ponderació científica en mostrar diverses possibilitats etimològiques d'un topònim, etc. Casanova (2000: 251), que va conèixer més de tres anys amb ell, es refereix a les llargues reflexions de moltes entrades:

L'objectiu de Coromines d'oferir als seus successors una part dels seus coneixements acumulats durant tota una vida intensa crec que justifica a bastament la decisió que va prendre d'editar les seues reflexions, a pesar de les llacunes i problemes que ell percebia millor que nosaltres, tot esperant donar pistes perquè els seus successors poguérem justificar-les o completar-les.

Més amunt ja s'ha fet ressò d'algunes de les crítiques rebudes. D'altres tenen a veure amb diversos aspectes. Per exemple, quelcom que crida l'atenció a qualsevol persona que busqui informació sobre algun topònim són els comentaris negatius que el mestre fa d'alguns dels seus col·legues. Gulsoy (2000: 258-259) subratlla que

trobarem en els articles enllestits per Coromines, sovint un comentari molt poc afalagador, com ara que l'erudit suís [Aebischer] va esmaperdut, o bé que evita l'estudi del problema per la seua ignorància de la fonètica històrica catalana, i pel seu confessat menyspreu de les lleis fonètiques, etc. Lamentem aquest comportament del mestre, sobretot perquè la crítica era infundada i injusta.

Aquest tarannà ha estat força criticat. Maria-Pilar Perea Sabater (2018: 411) va examinar les referències als treballs de Coromines en el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), la presència del DCVB en l'obra de Coromines i l'epistolari de Coromines, i va concloure que

l'exemple titànic de Coromines hauria de servir per "humanitzar" les humanitats. Lluny de promoure i sobrevalorar l'addicció al treball, les actituds egocèntriques, l'individualisme o l'absència d'autocrítica i d'empatia, caldria ponderar la seva saviesa i formació i els sentiments que va experimentar: l'amor per la llengua i per les terres catalanes i la dedicació vital a un ideal sublim en benefici de la ciència i del coneixement.

Gulsoy (2000: 259), amb esperit equànime, si bé es dol d'aquest tarannà del mestre, ho matisa en pro de la llengua:

Aebischer no havia estat l'únic filòleg que havia atret els atacs, de vegades, violents, de Coromines, i avui s'accepta en molts cercles, amb resignació i a contracor, que aquesta mena de reaccionar és una característica del modus operandi d'aquest gran romanista. Els qui el coneixem bé sabem que ell solia sostenir el credo que en qüestions lingüístiques els errors i mals hàbits filològics s'han de condemnar severament, perquè si no es fa això s'arrelarien i farien estralls greus a la llarga.

Altres crítiques, pel que fa al contingut de l'OnCat, són, segons Casanova (2000: 251), «l'ànsia per explicar-ho tot, d'especular per arribar a una solució com siga» i, sobretot, que «la necessitat vital de Coromines d'acabar la seua obra, perquè no es desaprofitaren els seus immensos coneixements [...] li va fer decidir a no buidar les aportacions toponímiques o documentals, aparegudes en els darrers 30 anys». Tanmateix, Joan Veny (2007: 10), que havia rebutjat algunes de les etimologies de Coromines, no coincideix en aquesta darrera crítica:

pensem que el gran etimologista es posa a redactar el diccionari català als setanta anys (i l'*Onomasticon* als vuitanta) i que, si hagués hagut de revisar la bibliografia lingüística i les edicions de textos dels darrers trenta anys, potser no hauria passat del primer volum; i beneïda sigui l'hora d'haver emprès la realització del diccionari català i de l'*Onomasticon* perquè així ens hem nodrit dels portentosos coneixements del savi lingüista que, fins i tot quan s'equivoca, obre finestres de llum o ens estimula a cercar altres camins

La conclusió a què arriben alguns dels seus col·laboradors són, pel que fa a Casanova (2000: 254), que

el tipus d'obra que ha fet, la mateixa necessitat d'acabar l'obra i donar-la a l'editor, la voluntat d'explicar-ho tot, almenys el que és difícil i fonamental en la llengua, i la seua gosadia etimològica en bé de Catalunya, han estat la causa que molts lexemes estiguen insuficientment explicats, que no analitze prou els derivats, els topònims transportats, o els transparents o clars, o que la redacció siga boirosa a voltes. No la seua preparació, que és insuperable. Perquè realment podem veure inconsistències, especulacions quasi mítiques, dubtes, en algunes explicacions, però davant d'elles nosaltres tampoc no podem aportar-hi pràcticament res en una gran part d'aquestes etimologies.

I, pel que fa a Gulsoy (2000: 249), que

com és normal, i àdhuc inevitable, que en el cas d'un nombre considerable de noms l'ètimon assignat no serà del tot satisfactòria, i recordem altrament que en múltiples articles la conclusió és només provisional, o bé hipotètica, oferida amb la nota que la solució desitjable es deixa pendent de l'aparició de noves dades. Serà bo de no oblidar, amb aquest motiu, que són molts els noms de lloc que han estat objecte d'indagació etimològica ací per primera vegada. Així, doncs, hi ha encara molt de treball a realitzar, siga amb vistes de complementar o completar, o matitzar, o siga, per modificar i rectificar, les explicacions i conclusions que es presenten en l'Onomasticon. Ara bé, el que no puc subratllar a bastament és que l'especialista que s'ocuparà d'aquestes qüestions sovint comptarà amb l'avantatge de tenir el tema ben documentat i discutit, i trobarà, a més, ensenyaments de tota mena que li puguen orientar en la seua tasca: fets de fonètica o de morfologia històriques poc observats, o novament formulats, i mètodes d'anàlisi forca instructius.

3.3 Mètode de l'etimologia toponímica

El primer en referir-se al mètode etimològic va ser Sanpere (1880: 5) a *Un estudi de toponomàstica catalana*. En aquesta obra esbossa la seva metodologia etimològica i adverteix que per a ell l'etimologia ha d'estar subordinada a la història, de manera que si històricament es considera que en un lloc van haver-hi uns colonitzadors determinats, s'ha de buscar una etimologia a partir de les llengües d'aquests pobles:

Nosaltres aprobém lo sistema d' En Gartschet: Ortsetymologische Forschungen als Beitrage zu einer Toponomastik der Schweiz, —Berna, 1867, in 8.º que subordina lo método filològich al histórich, y per dita rahó, diu, «que no hi vol saber res ab lo céltich, per quant no s'en sab res de la estada de las tribus célticas en Suissa» y luego, rahó que s'ha de tenir molt present,

«per la gran facilitat que dona lo céltich pera explicarho tot, quan un se contenta de lo que surt, en rahó d'esser una llengua monosilábica.» Herr Gartschet per lo dit demana al llatí y al gótic, á las llenguas dels pobles conquistadors l'explicació, la etimología dels noms de llocs y ciutats de la Suissa.⁴¹

Per tant, seguint Sanpere (ibíd.: 48-49), l'ideal seria «lo coneixement de las llenguas vasca, céltica, llatina, grega, hebraica, gòtica, antich alemany y frank, alarb, castellá y cáatala» i, «se pot assegurar que fins á tant que d'una ó altra manera aixó no succehesca, no tindrem una toponomástica perfecta». Mentrestant,

las bases á que ha d'obehir tot estudi etimológich, son las següents, sempre y quant se tracti d'estudis toponomástichs catalans:

1.ª Comparar los noms moderns ab las formas antigüas, conservadas en las monedas, lápidas, pergamins y demás documents de nostres arxius.

2.ª **Comprobar per comparació tot nom que s' dongui explicat per una llengua que se suposi parlada entre nosaltres, ab los noms topográfichs del país ó comarca en que se sab positivament que tal llengua se parla.**

3.ª Comparar los noms catalans d'un y altre costat del Pyrineu.

4.ª No proposar mes etimologías que aquellas que son evidents per si mateixas, ó prou justificadas per los caràcters físichs de las localitats.

5.ª Observar las reglas generáls y de sentit comú á las que obeheixen totas las toponimias.

6.ª No fer may cap substitució ni supressió de vocals ni de consonants, que no s'expliqui rotundament per la gramática ó la fonética, ja de la llengua primitiva, ja de la llengua catalana.

A un capítol d'*Orígenes históricos de Cataluña* (1899), titulat *Geografia*, Balari enfila una argumentació, sempre sustentada per les notes que va fer en el buidatge documental, sobre el fet que la història i l'etimologia toponímica es nodreixen mútuament. La història li serveix per avalar tesis etimològiques, i a l'inrevés. Balari no es deté a explicar la metodologia etimològica que utilitza tot i que, salvant les distàncies de la seva monumental recerca documental i la sistematització classificatòria, és la mateixa que utilitza Sanpere amb la diferència, això sí, que a Balari la majoria de topònims el remetent al llatí i en canvi, a Sanpere, al basc. Abadal (1962: 8-9) resumeix aquesta llatinització gairebé absoluta en l'obra de Balari quan diu que

---

41. S'ha respectat la grafia original.

tuvo que constatar Balari que la latinización del país fue tan profunda, afectó de manera tan viva la lengua y el sentir de los habitantes, que ni las locuciones más incommovibles, las más enraizadas a la tierra invariable, pudieron sobrevivir al empuje formidable de la romanización. Explícitamente él no lo confiesa; intenta unas disquisiciones sobre la traducción en palabras latinas de formas de pensar más primitivas, que son –afirma– exponente psicológico del pueblo que las aplicó: así, las metáforas derivadas del buey, dice por ejemplo, son de aplicación indígena por más que traducidas al latín (tossal, coll, costa, pallar, jou...), mientras que las metáforas derivadas del circo son propiamente romanas (mola, cárcara, puig, balc, grau...).

A Coromines (1972: vol. I, 25-26) la necessitat d'un mètode d'investigació en el seu àmbit el preocupava i ho manifestava amb aquest escaient símil:

Muchas veces me parece que Tovar, yo y demás investigadores de la toponimia prerromana [...] somos unos mineros que tratamos de hacer que se encuentren nuestras galerías, y más de una vez, en medio de nuestra febril tarea, oímos que otro golpea por ahí cerca. Concebimos entonces grandes esperanzas de acertar, y nos envanecemos de nuestra intuición, pero seguimos empeñados en trabajar sin luz, sin planos y sin brújula. Así lo probable es que no nos encontremos nunca, y no lleguemos a abrir paso a ninguna parte.

Per això, a l'article *Toponomástica cuyana*, publicat per primer cop el 1944, hi estableix «algunos indicios, comunes a toda investigación toponomástica» (Coromines, 1972: vol. I, 130-156). Els divideix en nou apartats i són força interessants perquè, malgrat que els exemples que ofereix són de regions argentines, apunten a unes regles que marquen una època. Així, per esbrinar l'etimologia d'un topònim creu que:

I. S'han de buscar noms entre les llengües que, segons la història, hi han hagut en aquell lloc: «No deben buscarse nombres mapuches donde no hubo Aucaes ni cacanes adonde no llegaron Diaguitas ni es razonable esperar muchos nombres quichuas lejos de las zonas peruanizadas y de los caminos del Inca».

II. Cal fixar-se en les terminacions característiques d'aquell lloc perquè «en todos la países hay terminaciones típicas de una zona, que caracterizan, por decirlo así, su “paisaje toponímico”. Ellas constituyen un precioso indicio para la etimología del nombre, puesto que se sabe a qué idioma pertenecen».

III. Abans de buscar un mot que s'assembla al topònim, cal conèixer l'estructura gramatical de l'idioma del topònim: «Para establecer una etimología no basta encontrar en el diccionario de un idioma indígena un vocablo que se parezca al topónimo en estudio y que ofrezca un

significado oportuno. Debemos antes conocer la estructura gramatical del idioma de origen para no incurrir en error».

IV. La diacronia fonètica del topònim s'ha d'ajustar a les regles de la fonètica històrica.

V. S'han de conèixer el màxim nombre de formes documentals d'un topònim.

VI. La presència o absència de fonemes o combinacions fonètiques pot orientar les indagacions cap a una llengua o tipologia de llengües.

VII. Topònims iguals de països diferents i llunyans justifiquen una mateixa etimologia semàntica.

VIII. Si un element d'un topònim remet a una dada geogràfica, com per exemple aigua, cal sospitar que un altre element també tingui un sentit hidrogràfic.

IX. La informació històrica pot orientar o confirmar la recerca.

El 1955, al «Recueil de Travaux offerts à M. Clovis Brunel», Coromines aporta l'article «Toponímia d'Andorra», reeditat més endavant al segon volum dels *Estudis de toponímia catalana* (1970: vol. II, 5-42). Tot l'article destil·la el procés que seguia en l'estudi etimològic dels topònims, però no és fins al final (ibíd: 38-39) en què explicita «tres menes de dades que són d'importància vital en la nostra indagació»: la primera és un «un coneixement total de la toponímia de la regió i dels països veïns» per tal de poder comparar els noms i perquè «sovint és el nom d'un indret obscur i sense importància avui dia el que conté la clau de tota la qüestió»; la segona és l'aplec de les formes antigues documentades perquè «quan d'un nom no coneixem més que la forma moderna, anem bastant a cegues i amb gran risc d'equivocar-nos del tot»; i, la tercera, el coneixement exacte de la pronúncia actual del topònim per la gent del país perquè «solament la gent vulgar ens dóna el nom tal com s'ha transmès de pares a fills, sense influències arbitràries»⁴².

Deu anys més tard, el primer volum d'*Estudis de toponímia catalana* s'inicia amb un article inèdit de Coromines, per bé que basat en una conferència que l'any 1932 va impartir a la Universitat de Barcelona. Amb el títol d'*Introducció a l'estudi de la toponímia catalana* (1965: vol. I, 7-30) es refereix, també, a la metodologia etimològica. Creu que les bases han de ser:

---

42. S'han respectat les grafies del text original.

- «el coneixement de les formes antigues del nom» (ibíd.: 8)
- conèixer «a fons la geografia de l'encontrada» (ibíd.: 10), «sovint l'aspecte del lloc ens guiarà vers el significat» (ibíd.: 17)
- «Esbrinada l'etimologia d'un cert nombre de noms d'una terra, formarem entre ells sèries de topònims que tinguin la mateixa terminació (o el mateix element inicial), i a tots els noms d'origen desconegut que tinguin el mateix element inicial o terminal provarem de cercar-los una etimologia semblant.» (ibíd.: 13)
- conèixer «perfectament la gramàtica històrica del català» (ibíd.: 17)
- estudiar «a fons el vocabulari de la nostra llengua: de vegades la toponímia ens conserva mots rars que en el llenguatge corrent són gairebé desconeguts i no sobreviuen sinó en algun dialecte apartat» (ibíd.: 17)
- conèixer «les altres llengües emparentades [al català], i la lingüística romànica en general, car de vegades a la nostra toponímia apareixen mots romànics perduts totalment en català però vius en llengües germanes» (ibíd.: 19)
- conèixer «el llatí a fons», el grec, l'àrab, les llengües germàniques «especialment el gòtic o el franc», tenir coneixements del cèltic, del «poc que se sap de l'ibèric» i «sobre la lingüística basca» (ibíd.: 19-20)

Els treballs esmentats fins aquí són els únics testimonis explícits sobre el mètode que s'utilitza en l'etimologia toponímica. Avui es continuen desenvolupant treballs sobre la metodologia en la confecció d'inventaris toponímics i sobre la normativització toponímica, però no sobre el seu estudi etimològic, potser perquè, com el mateix Moreu-Rey (1992: 15) escrivia, aquest àmbit es considera *especulació etimològica*:

La toponímia avança molt més enllà de la simple especulació etimològica, certament utilíssima per a la història de la llengua. Però els topònims i els antropònims són maons de l'edifici social, són fites del devenir històric, són marques oronímiques o hidronímiques; són ecos dels pensaments individuals o col·lectius, o armes estilístiques en mans d'escriptors i poetes; vestigis de monuments, d'activitats artesanals desaparegudes; del pas de vies de comunicació, o d'estructures defensives, etc. I en tots aquests aspectes, i d'altres, mereixen el nostre respecte i examen, i no solament com a residus despintats, desactivats, de llengües mortes.

Maximiliano Trapero, al llibre *Para una teoría lingüística de la toponimia* (1995), titula el segon capítol *Un nuevo método de estudio del léxico toponímico: las estructuras semánticas* (pàg. 57-83). S'hi expliquen teories a tenir en compte per estudiar els topònims, però no el mètode per a fer-ho. Javier Terrado, per la seva banda, a *Metodología de la*

investigación en toponimia (1999) bàsicament es refereix a la metodologia per al recull dels topònims. No és fins al capítol IV que entra en l'etimologia i, pel que fa al mètode, remet als nou punts esmentats de Coromines.

La majoria d'estudiosos de la toponímia de les zones de parla catalana —molts dels quals a les terres del Camp de Tarragona— han seguit l'oració de Ramon Amigó (1999: 85), «Que les etimologies quedin per als etimòlegs», i s'han dedicat a la recopilació. Amb aquesta oració Amigó titula el quart capítol del llibre *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia* (1999), en el qual titlla l'etimologia com «un exercici ple de perills de desencert» i subratlla les discrepàncies entre especialistes:

l'Albiol pels uns és procedent del llatí i per un altre ve de l'àrab. El Lloar, com a derivat de «llosa» o significant 'pendissos'. Encara hi podríem afegir Ullastret, un poble del Baix Empordà, que Joan Coromines creu que té un nom procedent de l'olivera borda, l'ullastre, l'oleastrum, en forma diminutiva, mentre que Pere Balañà defensa una composició híbrida, del llatí «oculu» amb el sentit de font, naixement d'aigua, tal com queda ben clar a Ulldeter, el naixement del Ter; ajuntat a una paraula àrab que equival a 'blava' (ibíd., 1999: 97).

De fet Amigó (ibíd.: 19) a les primeres pàgines del llibre ja insisteix en «la diferència profunda que hi ha entre els compiladors de noms propis i els analitzadors de cada nom», i especifica quin és el seu terreny: «He de deixar clar que jo em circumscric al camp de la recopilació d'onomàstica i que no trepitjo el terreny de la interpretació dels noms, per la senzilla raó que la meva preparació lingüística és insuficient». De ben segur que aquest és el motiu pel qual, malgrat el títol genèric del llibre, explica la metodologia de la recopilació, però no la dels etimòlegs, per bé que després proposa unes quantes etimologies per a *Motllats, el Burgar, el Groguet, la Baralluca, Prenafeta, la Sesca, el Penal*, etc.

Un llibre coral publicat recentment per la SdO també es, bàsicament, sobre la compilació: *Manual per a l'elaboració de reculls onomàstics* (2021). Està editat per Mar Batlle, Òscar Bagur i Pere Navarro, amb capítols escrits pels mateixos curadors, més altres estudiosos com Rosa Maria Anglès, Joan Tort, Sílvia Veà, Eugeni Perea, Joan Anton Rabella, Albert Turull i Emili Casanova.

Arribats en aquest punt, no és estrany que només existeixi una obra de referència etimològica, com l'*Onomasticon Cataloniae*. Ara bé, quina va ser la metodologia que va seguir Coromines en aquest projecte? En parlen, els seus col·laboradors? Efectivament,

Gulsoy (2000: 248) escriu que l'estudi etimològic del OnCat «es duu a terme amb la mateixa metodologia practicada en els diccionaris [...] DCEC/ DECH i el DECat, efectuant en primer lloc una anàlisi dels problemes fonètics o semàntics o històrics, i, en segon lloc, emprenent un examen crític de les propostes prèviament avançades». Coincideixen en aquest parer Joan Ferrer et al. (2000: 196). En editar l'epistolari entre Pompeu Fabra i Coromines, van poder comprovar que

pel que fa al mètode d'estudi etimològic dels mots, també per aquestes dates Coromines ja tenia perfectament fixat i definit el seu mètode. És a dir, l'autor de *l'OnCat*, del *DECat* i del *DECH* a principis de la dècada dels quaranta ja tenia fixat el mètode d'anàlisi etimològica dels mots de la llengua comuna i dels topònims. El mètode, de fet, no evolucionà gens al llarg de més de cinquanta anys, en què Coromines l'aplicà a totes les seves grans obres de lingüística.

Aquesta invariabilitat en el mètode es pot estendre a d'altres qüestions lingüístiques. Joan Solà (2004: 99) creu que

a partir d'un cert moment l'autor es tancà en la redacció dels diccionaris catalans i no va poder (o no va voler, en els casos ja esmentats de certs col·legues) aprofitar l'allau de noves investigacions o noves edicions de textos, ni va poder posar-se al dia de les noves aportacions de la lingüística general. No entraré en detall en aquest aspecte [...]. Várvaro (1999) diu clarament que més hauria valgut que Coromines hagués refet el primer diccionari castellà amb les noves aportacions que ell mateix havia estimulat que no pas que continués redactant els materials recollits per a l'obra catalana: aleshores hauria fet una obra verament inexpugnable i duradora. Jo no comparteixo aquesta opinió, sobretot per la pèrdua que això hauria representat per a la nostra llengua.

Finalment, al curs que va impartir Bruguera l'any 2008, *L'etimologia. Part de la lingüística o ciència autònoma?*, va entrar de puntetes en el mètode etimològic de l'onomàstica, fent només referència a la importància del coneixement històric: «si per a establir l'etimologia de qualsevol mot cal tenir en compte la història de la llengua, per a conèixer l'etimologia d'un topònim o d'un antropònim l'estudi històric resulta indispensable. Potser és per aquest motiu que l'onomàstica reflecteix d'una manera tan clara els mètodes i els problemes de l'estudi etimològic» (Laià Castanyer Teixidor, 2009: 507-508).

Per tant, a partir de les explicacions dels nou punts de Coromines —que s'inclouran entre parèntesis i en números romans—, es dedueix que l'ordre del mètode seguit per a la recerca etimològica és el següent:

1er Aplegar formes documentals antigues del topònim (V)

2on Decidir l'idioma del topònim:

- buscar entre les llengües que, segons la història, hi ha hagut en aquell lloc (I)
- tenir en compte que la informació històrica pot orientar o confirmar la cerca (IX)
- fixar-se en les terminacions característiques d'aquell lloc, ja que són un indicatiu de l'idioma (II)
- prendre en consideració que la presència o absència de fonemes o combinacions fonètiques pot orientar cap a una llengua o tipologia de llengües (VI)

3er Buscar paraules en la llengua escollida que s'assemblin al topònim

4rt Proposar l'etimologia, tenint en compte l'estudi diacrònic. Per aquesta fase és important:

- conèixer l'estructura gramatical de l'idioma del topònim (III)
- que, si un element d'un topònim remet a una dada geogràfica, com ara aigua, cal sospitar que un altre element també tingui un sentit hidrogràfic (VIII)
- considerar que la diacronia fonètica del topònim s'ha d'ajustar a les regles de la fonètica històrica (IV)
- reparar que topònims iguals de països diferents i llunyans justifiquen una mateixa etimologia semàntica (VII)

Abans de cloure aquest apartat cal subratllar que la metodologia que va utilitzar Coromines al llarg de la seva vida no era un mètode propi, sinó que va ser utilitzat, de manera genèrica i sistemàtica, des de finals del s. XIX, durant el s. XX i fins avui. A l'apartat següent es podrà observar-ne el resultat.

4. Propostes etimològiques de Coromines per als topònims del corpus d'estudi

Aquí s'exposen les etimologies proposades fins ara per a la majoria dels topònims dels pobles del Pallars Sobirà, tant els actuals com els desapareguts, perquè seran el corpus d'estudi del mètode experimental. Al capítol sobre l'aplicació del mètode i la construcció del corpus s'explicaran les raons per les quals es trien aquests 180 topònims (§ cap. IV, 2). El motiu d'aquest salt cronològic de la recerca és la pertinència de mostrar a dins del marc teòric les propostes etimològiques d'altres estudiosos com a exemples de la metodologia tradicional. Per a alguns d'aquests topònims, estudiosos com Sanpere, Balari, Balañà o Coromines en van proposar etimologies. En concret, Sanpere en va proposar sis, Balari quatre i Balañà quinze (§ 4.1). Això no obstant, la consulta obligada per a tothom que vulgui saber l'etimologia del nom del seu poble o ciutat és l'*Onomasticon Cataloniae*. És la font més exhaustiva sobre etimologia toponímica del Pallars Sobirà, de manera que en el present apartat, després de la presentació de les seves 159 propostes (§ 4.2), se'n fa una classificació temàtica i idiomàtica (§ 4.3).

4.1 Propostes etimològiques anteriors a Coromines

Sanpere, a *Un estudi de toponomàstica catalana* (1880), proposa etimologies per a:

1. *Alòs*: *Alos, Lies, Lers* són noms àrabs i tots es refereixen al nom d'una planta (p. 97)
2. *Esterri*: «*Este* es una variant d' *Esi* —*Van Eys pl. I 3 I*, y *esi* significa *cercat*: *Este-erri*, “poblet del Cercat”» (p. 141)
3. *Llavorsí*: del català *llavor* (p. 97)
4. *Sort*: «la etimología de *Sor(t)* pot ésser fénica, *IVW*, que vol dir *Torre*» (p. 159)
5. *Tor*: del català *torre* (p. 65)
6. *Unarre*: «Aquest nom que porta un poble de la provincia de Lleyda, partit judicial de Sort, es euskariense pur, estant escrit tant sols ab una lleugera incorrecció ortogràfica, puig que per compte d'ésser *Uuarre*, es *Uharre*, y vol dir “torrent”» (p. 163)

Balari, a *Orígenes históricos de Cataluña* (1899) se centra sobretot en noms comuns del paisatge. Per tant, del Pallars Sobirà només proposa les següents etimologies:

1. *Llagunes*: de *lacus* (p. 145)

2. *Llavaners*: del baix llatí *lab-and-arias*, que va donar el català *llab-and-eres*, «se encuentra generalmente usada como vocablo topográfico para designar *cascadas* en arroyos y torrentes. Se formó de la radical *lab-* del verbo latino *labor, eris, lapsus sum, labi, caer*. Esta radical es adecuada para expresar la caída del agua» (p. 138-141)
3. *Peracalç*: de la paraula llatina *petra* ‘roca’ i el *calç* català. «El terreno es pedregoso, siendo casi todo él una elevada montaña, que cria una especie de piedra azul, *de la que se hace cal*, llamada *cals* en catalán, de lo cual toma el pueblo el nombre de *Peracals*» (p. 42)
4. *Peramea*: de media. «El nombre del castillo de *Petra media* se explica por el parangóns que se establece con el de *Petra alta*, que estaba cerca» (p. 221)

Després de l’obra de Balari van anar apareixent articles amb etimologies de Coromines i altres estudiosos, però fins noranta anys més tard no es publicava un compendi etimològic. Va ser el 1989 quan la Generalitat de Catalunya va publicar el recull de noms de municipis de Pere Balañà Abadia, *Els noms de lloc de Catalunya*. Durant anys es va tenir per la versió etimològica oficial. Ara bé, com que al Pallars Sobirà cada municipi agrupa uns quants pobles, d’aquesta comarca només hi surten quinze topònims i alguns no són de pobles, sinó els nous noms oficials per anomenar els municipis. És el cas d’Alt Àneu, Baix Pallars i la Vall de Cardós. Observant les etimologies, és evident que Balañà va utilitzar les fonts bibliogràfiques del que fins llavors havia publicat Coromines. Tanmateix, com que encara no havia sortit l’OnCat, s’hi troben algunes etimologies diferents a les propostes que va fer Coromines (§ 4.2). Al Pallars Sobirà succeeix en el cas de Lladorre i Llavorsí. Les etimologia que proposa Balañà, doncs, són les següents:

1. *Alins*: «del basco-ibèric irin “farina” + sufix col·lectiu -tze, o d’ilinti “tió, fumall”» (p. 175)
2. *Alt Àneu*: Àneu «del basco-ibèric (?) + sufix -be “sota”» (p. 175)
3. *Baix Pallars*: Pallars «del llatí *paleares* “cabanes, bordes”» (p. 175)
4. *Espot*: «de l’indoeuropeu (?) “?”» (p. 175)
5. *Esterri d’Àneu*: Esterri «del basco-ibèric *esto* “tanca, clos” + sufix col·lectiu català -ar derivat del llatí -are» (p. 175)
6. *Esterri de Cardós*: Cardós «del llatí vulgar *carduosus* “card”» (p. 176)
7. *Farrera*: «del llatí vulgar *ferraria* “del ferro, dotada de fargues”» (p. 176)
8. *Guingueta i Jou, la*: Guingueta «del francès *guinguette* “taverna, hostalet”». Jou: «del llatí *jugum* “collada” [metàfora]» (p. 176)
9. *Lladorre*: «de l’àrab clàssic ad-dúr “les cases”, amb palatalització de l’article romànic prefixat (1) i pronúncia bascoide (2)». (1) «ETC classifica aquest nom de lloc entre els

indoeuropeus, però les pròpies argumentacions de Coromines i les aportacions de Pere Balañà i Abadia, “Sobre els mots catalans de tipus “Ll” procedents de l'àrab”, aboquen a conclusions que semblen prou definitives». (2) «Fenomen estès per tota la franja septentrional de la península, sobretot des del País Basc fins a la costa catalana. En aquest cas es presenten topònims catalans i castellans indistintament (Loarre, Benavarre, etc. entre el segons)» (p. 176)

10. *Llavorsí*: «de l'àrab clàssic (al)-aurád “(els) abeuradors” + sufix adjectival -i (?)» (p. 176)
11. *Rialp*: Ri «del llatí *rivu* “riu” i Alp «del llatí *albu* “blanc”» (p. 176)
12. *Soriguera*: «del llatí *soricaria* “amagatall de ratolins”» (p. 176)
13. *Sort*: «del basc *çubi-iri-ti* “a la vila del pont”» (p. 177)
14. *Tírvia*: «del llatí vulgar *trivia* derivat del llatí clàssic *trivium* “cruïlla de tres camins”» (p. 177)
15. *Vall de Cardós, la*: Cardós «del llatí vulgar *carduosus* “card”» (p. 177)

4.2 Propostes etimològiques de Coromines

De les 180 mostres del corpus, a continuació s'exposen les etimologies que s'han localitzat a l'OnCat. Són 159, ja que al Pallars Sobirà alguns pobles s'anomenen igual: *Aidí Jussà* i *Sobirà*; *Aineto*, *Ainet de Besan* i *de Cardós*; *Alós Jussà* i *Sobirà*; *Berrós Jussà* i *Sobirà*; *Boldís Jussà* i *Sobirà*; *Esterri d'Àneu* i *de Cardós*; i *Montardit de Baix* i *de Dalt*. A més, alguns topònims no apareixen a l'OnCat: *Aransal*, *Castellsalat*, *Santa Creu*, *Sant Romà de Tavèrnoles*, *Sant Sebastià de Buseu*, *Sersui*, *Sestui* i *Villa Furoris*. A aquesta llista cal sumar-hi, d'una banda, *Benui*, topònim que Coromines creu que és un error de lectura i que es devia referir a *Mencui* (Estac), a *Mentui* (Peramea) o a *Ballui* o *Bellui* (serradeta de Ballui al poble de Tendrui)⁴³. I, d'altra banda, uns topònims considerats d'etimologia incerta: *Dorve*, del qual es diu que és preromà, probablement de la branca iberobasca, però no es veu clara l'etimologia⁴⁴; *Estevaren*, d'etimologia incerta⁴⁵; *Norís*, del qual no se'n proposa cap etimologia, tot i que es diu que probablement seria basc i estaria relacionat

---

43. OnCat, 1994: vol. II, 453.

44. OnCat, 1995: vol. IV, 25.

45. OnCat, 1995: vol. IV, 156.

amb *Núria* i *Andorra*⁴⁶; i, finalment, *Seguis*⁴⁷ i *Torena*, que serien preromans, però d'etimologia incerta⁴⁸.

A cada entrada dels topònims s'hi acompanya la transcripció fonètica (no s'hi inclou si es tracta d'un topònim que només apareix en documents medievals i del qual, per tant, no se'n coneix la pronúncia), la localització del topònim dins de l'OnCat (volum i pàgina), i l'etimologia.

1. *Aidí* [ajðí]: de l'antropònim llatí *Desidirus* > *Desdir* > *Deidí(r)* (vol. II, 33)
2. *Ainet* [ajné]: del llatí *asinetum* 'lloc destinat a criar ases' (vol. II, 41)
3. *Aineto* [ajnéto]: del llatí *asinetum* 'lloc destinat a criar ases' (vol. II, 41)
4. *Alanis*: nom propi germànic *Nandi-Gis*. L'evolució seria «VILLA NANDIGISI > vila lanniisi > vila Lanís» (vol. II, 56)
5. *Alendo* [aléndo]: del basc **ilin-bide* 'el camí de la farina' (vol. II, 117)
6. *Alins* [alíns]: de basc **ilintze* o **elintze* 'lloc abundant en farina' (vol. II, 142)
7. *Alós* [alós]: del basc *al- alha* 'pastura' i *-ós -utz* (no explica el sufix) (vol. II, 165)
8. *Altron* [altrón]: del romànic *alt tron* 'cim aplatat' (vol. II, 177)
9. *Anàs* [aná]: del basc *An- andi* 'gran' i *-às -atze*, 'bedoll': 'el gran bedoll' (vol. II, 186)
10. *Ancs* [ánks]: del sorotàptic, amb el significat de 'cova', 'raconada' (vol. II, 186)
11. *Araós* [araós]: *ara-* del preromà 'riu' i *-os* del basc *otz* 'fred': 'riu fred' (vol. II, 214)
12. *Arcalís* [arkalís]: del basc *erkaritze*. En basc *erki* és 'arbust': 'lloc d'arbusts' (vol. II, 223)
13. *Arestui* [arestúj]: del basc *ar(e)itz* 'roure' 'arbre' i el sufix *-toi*, amb valor col·lectiu: 'roureda', 'arbrada' (vol. II, 232)
14. *Àreu* [árew]: del celto-basc o cèltic *ara* 'conreu' 'camp conreat' (vol. II, 233)
15. *Àrreu* [árew]: del basc *árro-be* o *árro-be*: *arro* 'agre, rònc, socarrat' i *be* 'a sota de' (vol. II, 250)
16. *Arrós* [arós]: del basc *árro* 'agre, rònc, socarrat', amb el sentit de 'bosc' (vol. II, 251)
17. *Aurós* [awrós]: del basc *aur*, 'aigua' i *-os* 'fred': 'aigua freda' (vol. II, 280)
18. *Baén* [baén]: del basc *bage-* 'sense, misèria' i *en* 'vessant elevat': 'vessants elevats poc fèrtils' (vol. II, 300)
19. *Baiasca* [bajáska]: del basc *bage-* 'sense, misèria' i *-asca* (no explica el segment) (vol. II, 310)

---

46. OnCat, 1996: vol. V, 485.

47. OnCat, 1997: vol. VII, 113.

48. OnCat, 1997: vol. VII, 300.

20. *Baien*: del basc *bage-* ‘sense, misèria’ i *en* ‘vessant elevat’: ‘vessants elevats poc fèrtils’ (vol. II, 300)
21. *Balestui* [balestúj]: del basc *belatz-* ‘herbassar’ i *-toi* ‘lloc de’, ‘plantació de’: ‘paratge ple d’herbassars’ (vol. II, 325)
22. *Bana, la* [la bána]: del català *ban* ‘devesa’ (vol. II, 332)
23. *Baro* [báro]: del basc *ibar* ‘vall’ (vol. II, 350)
24. *Bastida, la* [la bastíða]: del romànic ‘fortificació’ (vol. II, 376)
25. *Benante* [benánte]: del basc *iben* ‘tija’, ‘tronc’ i *anti* ‘gran’: ‘gran (bosc) de troncs’ (vol. II, 423)
26. *Beraní* [beraní]: del basc *bera* ‘bla’, ‘moll’, ‘tou’. No diu res del sufix *-ui* (vol. II, 454)
27. *Bernui* [bernúj]: del basc *bera* ‘bla’, ‘moll’, ‘tou’. No diu res del sufix *-ui* (vol. II, 454)
28. *Berrós* [berós]: del basc *berra-untza*, *berro* ‘esbarzer, tanca o lloc humit o llaurat de nou...’ i *untze* ‘indret’: ‘lloc dels esbarzers’ (vol. II, 474)
29. *Besan* [bezán]: del basc *besa-* ‘bosc’ i *andi* ‘gran’: ‘gran bosc’ (vol. II, 482)
30. *Biuse* [bíwze]: del basc *bi* ‘dos’ i *-sue* (no l’explica) (vol. III, 30)
31. *Boldís* [boldís]: de la forma antiga *buslis*, que vindria del basc *bos-*, amb sentit hidronímic com *ibos*, i *-itze*, que vindria de *-egia* (no n’explica el sentit) (vol. III, 53)
32. *Bonestarre* [bònestáre]: del romànic *benestar* i el sufix basc *-rre* (no n’explica el sentit) (vol. III, 70)
33. *Borén* [borén]: del basc *buru* ‘cap’ ‘capdamunt’ i *inde* ‘el viarany’ ‘el camí’: ‘el camí del cap’ (vol. III, 80)
34. *Botella* [botélla]: «...contracció de *Buatella* o *Boatella* (cf. *Batella*, supra), deriv. del germanisme *buada* ‘cúpula, arcada, sutinya’ (DECat n, 308.911), amb la *-T-* originària conservada per arcaisme pallarès (E.T.C, i, 28;), veg. l’article *Buada*, i cf. *Boatella*» (vol. III, 103)
35. *Bresca* [bréska]: del català medieval *bresca*. La «terminació sufixal suggereix derivació comparativa, amb un sentit com ‘cosa semblant a ---’ o ‘conjunt de ---’». Així, a partir de *brescat* ‘cleda’ ‘tanca espinosa de filferro’, el *Bresca* pallarès al·ludiria als merlets del castell del poble o a la silueta de les cases retallades en el cel (vol. III, 117)
36. *Bressui* [bresúj]: del nom propi germànic *Bergsuin* > *Bereksuin* > *Breksúin* > *Bresúin* > *Bressui* (vol. III, 118)
37. *Bretui* [bretúj]: del basc *buru* ‘cap’ ‘cap d’alt’ i *toi* col·lectivitzador: ‘lloc de caps’ (vol. III, 118)
38. *Buiro* [bújro]: del grec·llatí *boreas* ‘vent de muntanya’ (vol. III, 138)

39. *Burg* [búrg]: del basc *bürkhi* ‘bedoll’ (vol. III, 146)
40. *Burgal* [burgál]: del basc *bürkhi* ‘bedoll’ i *alde* ‘costat de’: ‘vessant cobert de bedolls’ (vol. III, 146)
41. *Burgo* [búrgo]: del basc *bürkhi* ‘bedoll’ (vol. III, 146)
42. *Buseu* [buzéw]: del basc *ibos-itze*. *Bos-* té un sentit hidronímic com *ibos*, i *-itze*, que vindria de *-egia*, també. A vol. IV, 69 del diu que significaria ‘riachuelo’ (vol. III, 151)
43. *Cabestany* [kaβestán]: del llatí *caput stagni* (vol. III, 161)
44. *Calbera*: del llatí *calvaria* ‘muntanya pelada’ (vol. III, 185)
45. *Canals* [kanàls]: del català ‘canal’ (vol. III, 230)
46. *Caregue* [karéye]: del basc *kare* ‘roca’ i *sue* (no n’explica el sentit) (vol. III, 273)
47. *Cartanís* [kartanís]: del basc *karri* ‘pedra’ (vol. III, 294)
48. *Cassibrós* [kasiβrós]: del basc *kartze* ‘pedregar’ i *buruz* ‘de cara a’: ‘de cara al pedregar’ (vol. III, 301)
49. *Cassovall*: del romànic. «...origen a base de la idea d’‘olla, cadolla, gorja’ format amb cassola’» (vol. III, 302)
50. *Castellarnau*: de *castell de l’Arnau*
51. *Castellnou* [kastélnów]: del romànic «CASTELLU NOVU, ètmon que s’ha continuat en innumbrables homònims toponímics arreu del territori romànic» (vol. III, 319)
52. *Castellviny* [kastélvín]: del llatí *castellum vicinia* ‘el castell de la rodalia’ (vol. III, 327)
53. *Cerbi* [sérbí]: del basc *açeari* ‘guineu’ i *bide* ‘camí’: ‘camí de guineus’ (vol. VII, 114)
54. *Cercho Santo*: del llatí ‘roure sagrat’ (vol. V, 12)
55. *Colomers*: o bé ‘puig dels coloms o tudons’, llocs escarits; o bé ‘blancor d’un lloc visible de lluny’; o bé hi havia un colomar (vol. III, 413)
56. *Comte, el* [el kómte]: del català *comte* (vol. III, 419)
57. *Cortscastell* [kòrtskastéʎ]: del llatí *cortis castellum* ‘castell de Corts’ (vol. III, 448)
58. *Cuberes* [kuβéres]: del llatí *cupus* ‘cup de trepitjar raïm’ ‘tina’ (vol. III, 476)
59. *Embonui* [ambonúj]: d’un nom propi aquitànic semblant a *Seniponnis* (vol. IV, 51)
60. *Enseu* [anséw]: del basc. *Ens-* ve de *antz-*, *antzu* ‘cabra’, ‘ovella’ o ‘animal estèril’, i la terminació *-eu* ve de la terminació *-itze*: ‘lloc abundant en ovelles o cabres’ (vol. IV, 69)
61. *Enviny* [ambín]: del llatí *in vicinio*, ‘en el veïnat’ (vol. IV, 74)
62. *Escalarre* [esk-/askaláre]: del llatí tardà *scalare* ‘escala’ i del basc *-arre* (no explica el sufix) (vol. IV, 91)
63. *Escaló* [askaló]: del català i romànic *escaló* (vol. IV, 94)

64. *Escart* [áskart]: del basc *aska* ‘cavitat, fossa, solc, pastera’ i *arte* ‘entre’: ‘entre solcs, entremig de clots’ (vol. IV, 100)
65. *Escàs* [askás]: del basc *aska* ‘cavitat, vall, fossat, solc, cubeta, pastera’ (vol. IV, 102)
66. *Escós* [askós]: del basc *aska otz* ‘solc geliu’, ‘coma freda’ (vol. IV, 106)
67. *Espluga de Cuberes* [asplúya ðe kuβeres]: del romànic *speluca*, ‘cova’ (vol. IV, 132)
68. *Espot* [aspót]: del basc *ez* ‘no’ i *-potu* ‘junts’: ‘no junts’ (perquè Espot estava dividit en dos nuclis) (vol. IV, 137)
69. *Estac* [asták]: del català *estaca* i *estacar* (vol. IV, 142)
70. *Estaís* [estaís]: del sorotàptic **stallo-* ‘pleta petita, corralet muntanyenc’ (vol. IV, 145 i vol. VII p.49)
71. *Estaon* [astáon]: del llatí *statio*, *-onem* ‘parada’, ‘lloc d’estatge’, lloc de parades dels ramats transhumants (vol. IV, 151)
72. *Estaron* [astarón]: del llatí *statio*, *-onem* ‘parada’, ‘lloc d’estatge’, lloc de parades dels ramats transhumants. El fet que a *Estaon* la *-ti-* d’*estationem* hagués «reduït a zero» i a *Estaron* no, ho atribueix al «fet de ser *Estaon* més important, i petit centre administratiu, de més subjecció a la fonètica del català comú [...]», mentre que a *Estaron* «es propagà una pronúncia més dialectal» (vol. IV, 151)
73. *Esterri* [astéri]: del basc *esto-erri* ‘el lloc de la tanca, del clos’ (vol. IV, 158)
74. *Farrera* [faréa]: del llatí *ferraria* ‘mina de ferro’ (vol. IV, 210)
75. *Força, la* [la fɔrsa]: del llatí *fortia* ‘força’, amb el sentit de ‘fortalesa’, la part més alta i fortificada d’una població (vol. IV, 255)
76. *Freixa* [fréjfa]: del romànic *freixe* (vol. IV, 280)
77. *Gavàs* [gaβás]: del basc *gabe* ‘pobre, privat de’, amb la partícula postposada *-az*, que funcionaria a manera de terminació adjectiva (vol. IV, 338)
78. *Gerri* [džéri]: del basc *girr-*, *agerr-* ‘manifest, palès, obert’, ‘exposat (al vent, etc.)’ (vol. IV, 349)
79. *Gilareny* [dʒjlaréɲ]: del nom propi germànic *Wislasind* (vol. IV, 400)
80. *Ginestarre* [dʒinestáre]: del català ‘ginestar’ i el basc *-rre*. L’acabament en *-rre* és «deguda a la convivència amb el pre-català bascoide» (vol. IV, 353)
81. *Glorieta* [gloriéta]: del «llatí *glareta*, plural de *glaretum* ‘codolar’, derivat del col·lectiu de *glarea* ‘areny, pedregar, de la costa, o del llit d’un riu o barranc’» (vol. IV, 358)
82. *Guingueta d’Àneu, la* [la gingéta]: del francès *guinguette* ‘taverna, hostalet’ (vol. IV, 404)

83. *Isavarre* [izaβáre]: podria estar format pel basc *isil* ‘silenciós, amagat’, *il* ‘mort’ o *is-* ‘lloc aigualós o humit’, més *barre* ‘el lloc de més avall’. Tindria relació amb *Isil*, que és més amunt de la vall (vol. IV, 449)
84. *Isil* [izil]: del basc *isil* ‘silenciós, amagat’ o potser *il* ‘mort’ (vol. IV, 448)
85. *Jou* [dʒow]: malgrat que molts colls tenen el nom de *Jou* per «una aplicació metafòrica del ll. *jugum* (l’aparell de junyir animals)», en no trobar-se el poble de Jou en un coll, potser ve del «nom pagà del déu JOVIS, forma de Juppiter, JOVEM en acusatiu, que és la forma normal en romànic» (vol. IV, 477)
86. *Lladorre* [laðóre]: de l’arrel basca *lut-/lit-* ‘lloc fondo’, ‘despreniment de terra’ i el sufix *-rr*, comú en altres topònims pallaresos, sense que n’especifiqui el sentit (vol. V, 26)
87. *Lladrós* [laðrós]: el nom, romànic, prové «del gran Bosc de Lladrós en el qual abunda la fusta d’arbre». *Lladre* seria una variant del nom de l’*albeca* (capa blanquinosa de sota de l’escorça dels arbres), ja que en pallarès és *llaire* i aranès *ladre* (vol. V, 28)
88. *Llagunes* [laɣúnes]: del català *llacuna* ‘estany de dimensions reduïdes’ (vol. V, 27)
89. *Llaràs* [laɾás]: del cèltic *laro* ‘lloc pla’, ‘sòl de terra’ (vol. V, 41)
90. *Llarvén* [laɾβén]: del basc *ler* ‘pi’ (vol. V, 11)
91. *Llavaners* [laβanés]: del romànic *lavandarium ‘safareig, rentador’, derivat del llatí *lavare* (vol. V, 51)
92. *Llavorre* [laβóre]: del basc *leor* o *legor* ‘sec’ o *labur* ‘curt’ (vol. V, 53)
93. *Llavorsí* [laβorsí]: de la base *lupercioi*, que vindria del llatí *lupercius* ‘home llop’ (vol. V, 53)
94. *Lleret* [leɾét]: del llatí *aceretum* ‘bosc d’aurons’ (vol. V, 64)
95. *Llessui* [lesúj]: del basc *leçe* o *leize* ‘cova’, ‘caverna’, ‘avenc’, ‘precipici’, ‘gorja’, ‘un vall o fossat’ (vol. V, 68)
96. *Llort* [lórɾt]: del basc *le(g)or* ‘sec’, com en el cas de Llavorre (vol. V, 52)
97. *Mallolís* [maʎolís]: del català antic *mallol* (vinya novella), en forma d’adjectiu o de diminutiu a través del sufix *-ís* (vol. V, 155)
98. *Malmercat* [malmerkát]: del català *mal mercat* (vol. V, 143)
99. *Mencui* [meɲkúj]: del basc *mend-goi* ‘el poble de dalt de les muntanyes’ (vol. V, 253)
100. *Meneurí* [menewrí]: del cognom francès *Maounourí* amb el sentit de ‘maleducat’ o ‘malaltís’ (vol. V, 250)
101. *Mentui* [mentúj]: del basc *mend-oi* ‘el poble de muntanya’ (vol. V, 253)
102. *Montanis*: *Montan* és l’equivalent romànic de l’ibero-basc *mendi* ‘muntanya’ (vol. V, 328-330)

103. *Montardit* [muntardít]: del català *ardit* ‘coratjós’, «sigui amb valor metafòric de turó o castell que no es rendeix, o com sobrenom del senyor del lloc» (vol. V, 330)
104. *Montcortès* [mòŋkortés]: del llatí *monte cortense* ‘muntanya on hi ha corts o cortals’ (vol. III, 445)
105. *Montenartró* [montenartró]: del basc *mendino artone* ‘l’arc de la muntanyeta’, per bé que posteriorment es va traduir *mendi* per *monte* (vol. IV, 425)
106. *Montesclado* [monteskláðo]: del llatí *mont usclat* ‘bosc socarrat’, ‘víctima d’incendi’ (vol. V, 346)
107. *Olone*: de l’ibero basc *olo* ‘cabana’, ‘botiga’ i el sufix *-ne* o *-no* com a diminutiu hipocorístic: ‘la cabanella’ (vol. VI, 40)
108. *Olp* [ól̥p]: del basc *olobe*, derivat de *olo* ‘petit edifici rústic’, i *-be* ‘dessota’: ‘a cobert de les posts, sota el refugi’ (vol. VI, 41)
109. *Perabella*. Del llatí i compost de *pera-abella*, és a dir *pedra-abella*. «Es tracta de paratges, tots més o menys penyalosos, on les roques apareixen amb múltiples foradets, o covetes o sécs i badalucs; a la manera de les bresques dels ruscs d’abelles» (vol. V, 148)
110. *Peracalç* [prakáls]: composició romànica que ajunta *pera/pedra* i *calç* (vol. VI, 155)
111. *Peramea* [prameía]: del llatí *petra media* ‘pedra del mig’ (vol. VI, 198)
112. *Pernui* [permúj]: del llatí i contracció de *Per(o)nui*, que vindria de *pedró/peiró* ‘oratori’ (vol. VI, 204)
113. *Pui*, el [púj]: variant de *puig*, del llatí *podiu(m)* ‘turó, elevació petita’ (vol. VI, 290)
114. *Puiforniu* [puj furníw]: del català *puig* (vol. VI, 290)
115. *Pujalt* [pújál]: variant de *puig*, que ve del llatí *podiu(m)* ‘turó, elevació petita’, i *alt*, és a dir *puig alt* (vol. VI, 291)
116. *Pujol* [pujól]: variant de *puig*, que ve del llatí *podiu(m)* ‘turó, elevació petita’, i *ol*, diminutiu (vol. VI, 291)
117. *Rialp* [riálp]: del llatí *rivo albo* ‘riu blanc’ (vol. VI, 355)
118. *Ribera* [riβé̞ra]: del llatí *ripa*, ‘riba’ (vol. VI, 385)
119. *Rocafort*: de ‘castell roquer’ o ‘castell en penya inexpugnable’. Neollatinisme derivat de ‘roca’ (vol. VI, 411)
120. *Rodés* [roðés]: de *rodée*, *rodesa* en català antic, en el sentit de ‘roda de molí’ (vol. VI, 418)
121. *Romadriu* [romaðríw]: de l’acusatiu llatí *matricem*, de *matrix*, *-icis* ‘matriu’, amb el sentit de ‘mare o origen’. Per tant *Rivo-matricem*, ‘mare o llit del riu’ (vol. V, 127)
122. *Roní* [roní]: del basc *erro-noi* ‘barranc’ (vol. VI, 427)

123. *Rose*. Com que a l'acta de la Seu d'Urgell apareix com *assor*, podria haver-hi relació amb Sorpe, el qual podria voler dir 'sota o més avall d'Assor', tenint el compte el basc *-be*, com a 'sota de'. Però no s'explica el significat d'*assor* (vol. VI, 395)
124. *Rubió* [ruβiój]: del nom propi llatí *Rubius* i *Rubbius* (vol. VI, 440)
125. *Sarnui* [sarnúj]. Topònims com *sarnera*, *sarneres*, *sarnabés*, *sarnet*, *sernals*... tenen l'arrel basca *sarna/sarra* 'escòria, graveta, pedruscall', 'serradures', granellada o granissons, de la sarna, de l'herpes, de la caspa'. A més, *Sarnui* té el sufix *-ui* (vol. VII, 51)
126. *Sarret*: «De sarro o sarró, espècie d'espinaç silvestre que mengen els pastors a muntanya» (vol. VII, 55)
127. *Sarroca* [saróka]: del català *sa* (article arcaic) i *roca* (vol. II, 407)
128. *Saurí* [seurí]: del nom propi germànic *Sabirik* (vol. V, 155, 251; vol. VI, 419; vol. VII, 65, 69)
129. *Savarneda* [saβarnéða]: del català *sa* (article arcaic) i el col·lectiu *verneda*, de 'vern' (vol. VI, 459; vol. VII, 467)
130. *Sellui* [sełúj]: del basc *çulo* 'forat' i el sufix *-ui* (vol. VII, 92)
131. *Serra* [séra]: del català 'serra' (vol. VII, 119)
132. *Servas*. Del basc *açeari* 'guineu' i *bide* 'camí': 'camí de guineus' (vol. VII, 114)
133. *Sobac*: del català *sa* (article arcaic) i *obac* (vol. VIII, 49)
134. *Solduga* [soldúya]: del basc o ibèric *çaldu* 'cavall' i *bide* 'camí': 'camí de cavalls' (vol. VII, 152). Es confon, ja que creu que «és un llogaret (també conegut com Cuberes)», quan en canvi Cuberes és un altre poble.
135. *Somponui*: creu que és aquitànic i que podria tenir relació amb un nom propi semblant a *Seniponnis* (vol. IV, 51). Es confon perquè considera que les citacions antigues de *Somponui* corresponen al poble actual d'Embonui. D'aquí el comentari: «L'únic punt un poc extraordinari és que la S- de les formes *Samponuí*, *Samponí*, tan predominants i antigues, hagi desaparegut en la forma moderna *Embonui*. Però potser s'explicaria, perquè aquesta és una zona on havia existit l'article arcaic *S'*, *Es*, *Sa-*».
136. *Son* [són]: del basc *isun* 'multa, penyora' (vol. VII, 158)
137. *Soriguera* [soriyéra]: del català 'soriguer' *falco tinnunculus* (variant de 'xoriguer'), «derivat del llatí *sorex*, *-ricis* 'rata, ratolí', perquè aquest rapinyaire sol capturar rates» (vol. VII, 162)
138. *Sorpe* [sópe]: com *Sorre*, *Surp*, *Surri*, *So* i d'altres, del basc *çur* 'fusta, llenya', i *-be* 'dessota': 'dessota la fusta' (vol. VII, 167)

139. *Sorre* [sóri]: com *Sorpe*, *Surp*, *Surri*, *So* i d'altres, del basc *çur* 'fusta, llenya', i *-be* 'dessota', que s'hauria transformat en *-re*: 'dessota la fusta' (vol. VII, 167)
140. *Sort* [sórt]: del basc *suburiti*, que té *çubi* 'pont': 'la vall del poble del pont' (vol. VII, 169; vol. VII, 185)
141. *Surp* [súrþ]: com *Sorpe*, *Sorre*, *Surri*, *So* i d'altres, del basc *çur* 'fusta, llenya', i *-be* 'dessota', que s'hauria transformat en *-re*: 'dessota la fusta' (vol. VII, 167)
142. *Surri* [súri]: com *Sorpe*, *Surp*, *Sorre*, *So* i d'altres, del basc *çur* 'fusta, llenya', i *-be* 'dessota', que s'hauria transformat en *-re*: 'dessota la fusta' (vol. VII, 167)
143. *Tavascan* [taβaskán]: del basc *ata-be* 'sota del port, sota la porta' i *azcan* 'últim, final': *atab(e)-azkan* 'final o acabament dels sotaports' (vol. VII, 248)
144. *Terveu* [terbéw]: del basc *trivi-ib* 'ribera del Trivium' (vol. VII, 278)
145. *Tírvia* [tírbia]: del llatí *trivia*, plural de *trivium* 'cruïlla de tres camins' (vol. VII, 278)
146. *Tolzó* [tolzó]: com *Toluges*, *Tolustre*, *Tolosa*, *Tolba* i altres, del nom propi ibèric semblant a *Tolobias* (vol. VII, 289)
147. *Tor* [tóɾ]: del preromà *tor* 'turó' (vol. VII, 293)
148. *Tornafort* [tornafórt]: del català 'torna·s·fort' o 'torna·t·fort' (vol. VII, 306)
149. *Torre* [tóre]: del català 'torre' (vol. VII, 311)
150. *Unarre* [unáre]: del basc *ur* 'aigua' i *arre* 'tèrbol': «agua turbia, torrencial, torrente». D'*Urarre* a *Unarre* s'hi passa per dissimilació (vol. VII, 388)
151. *Useu* [uzéw]: dues etimologies: 1) «arrel proto-basca al·lusiva a les forces de la natura, encarnades en unes petites deesses temibles, les 'Matres Useae' a qui es fa un vot conciliador en una inscripció romana trobada a Àlaba (m. L. Albertos Firmat, Homen. a Baráibar, 1970, p. 38)» 2) del basc *us-itze*, 'lloc on fa molt vent' (vol. IV, 69)
152. *València* [balénsia]: nom propi de la comtessa València (vol. VII, 393)
153. *Vallespir*: del llatí *vall* i *asperos*, 'vall aspra' (vol. VII, 423)
154. *Vellanega*: D'*Avellànega*, ja que potser el monestir havia format part del monestir de les Avellanes (Bellpuig de) i el nom vindria d'aquí: «(VILLA) AVELLANICA masada (fundada) per Les Avellanes». El nom del monestir ve de les *avellanes* (vol. VII, 452)
155. *Vilamur* [bilamú]: del llatí *villa muri* 'la vila del mur, l'emmurallada' (vol. V, 424)
156. *Vilanflor*: de «vila de Fra Ot», tal com succeeix en *Torredeflot* (vol. VIII, p. 50)
157. *Vilanova*: del català 'vila nova' (vol. VIII, 19)
158. *Vilesa* [biléza]: diminutiu de 'vila' (vol. VIII, 14-15)
159. *Virós* [birós]: del basc *berri* 'nou' i el sufix *-os* (no l'explica) (vol. VIII, 79)

4.3. Classificació temàtica i idiomàtica de les etimologies de Coromines

Tan sols a tall descriptiu, les 159 etimologies proposades per Coromines per als topònims del corpus s'han classificat per temes i per llengües de procedència. En la classificació per temes s'han comptabilitzat 170 topònims perquè s'ha considerat interessant incloure els topònims repetits: *Aidí Jussà i Sobirà; Aineto, Ainet de Besan i de Cardós; Alós Jussà i Sobirà*, etc.:

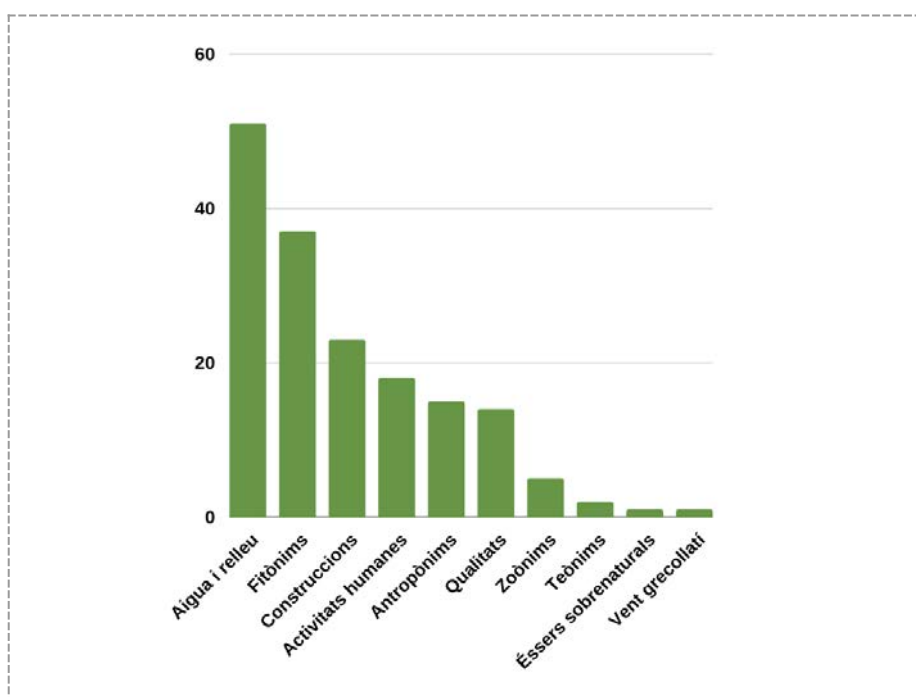

Fig. 4. Gràfica de les etimologies dels topònims del corpus d'estudi, segons Coromines. Font: e.p.

Descripció geogràfica, 111 (65,29%)

- **Aigua i relleu**, 51 (30%): 'riu fred', 'aigua freda', 'riu blanc', 'riba', 'rierol', 'aigua tèrbola', 'roca', 'pedregar', 'coma freda', 'entre solcs', 'cova', 'lloc fondo', 'llacuna', 'lloc pla', 'forat'...
- **Fitònims**, 37 (21,76%): 'pastura', 'el gran bedoll', 'lloc d'arbusts', 'roureda', 'herbassar', 'aurons', 'vinya abandonada', 'arç', 'bosc socarrat', 'verneda', 'lloc poc fèrtil'...
- **Construccions**, 23 (13,52%): 'fortificació', 'corts', 'castell', 'lloc del clos', 'vila', 'taverna', 'safareig', 'petit edifici rústic', 'oratori', 'torre', 'poble de dalt de les muntanyes'...

Activitats humanes, 18 (10,58%): 'lloc de cria d'ases', 'camí de la farina', 'lloc de molta farina', 'camp conreat', 'cup de trepitjar raïm', 'veïnat', 'escala', 'mal mercat', 'roda de molí', 'multa o penyora'...

Antropònims, 15 (8,82%): València (nom de comtessa), Sabirik, fra Ot, Maounourí, Rubius, Tolbias, Desidirus, Bergsuin, Seniponnis...

Qualitats, 14 (8,23%): ‘nou’, ‘tornar-se fort’, ‘silenciós’, ‘benestar’, ‘coratjós’, ‘sota de’, ‘sec’, ‘curt’...

Zoònims, 5 (2,94%): ‘camí de guineus’, ‘cabra’, ‘camí de cavalls’, ‘rata’ i ‘coloms’

Teònims, 2 (1,17%): déu Jovis i deesses Matres Useae

Éssers sobrenaturals, 1 (0,58%): ‘home-llop’

Vent grecollatí, 1 (0,58 %): ‘boreas’

En la classificació per llengües de procedència s’han pogut comptabilitzar 4 topònims més que en el cas de la classificació *temàtica* perquè Coromines, encara que apunti que són d’etimologia incerta, especifica que són preromans. Així, dels 174 topònims n’hi hauria de bascoïdes, llatins, catalans, romànics, germànics, francesos, preromans, aquitans⁴⁹, sorotàptics, celtes, grecollatins i ibers:

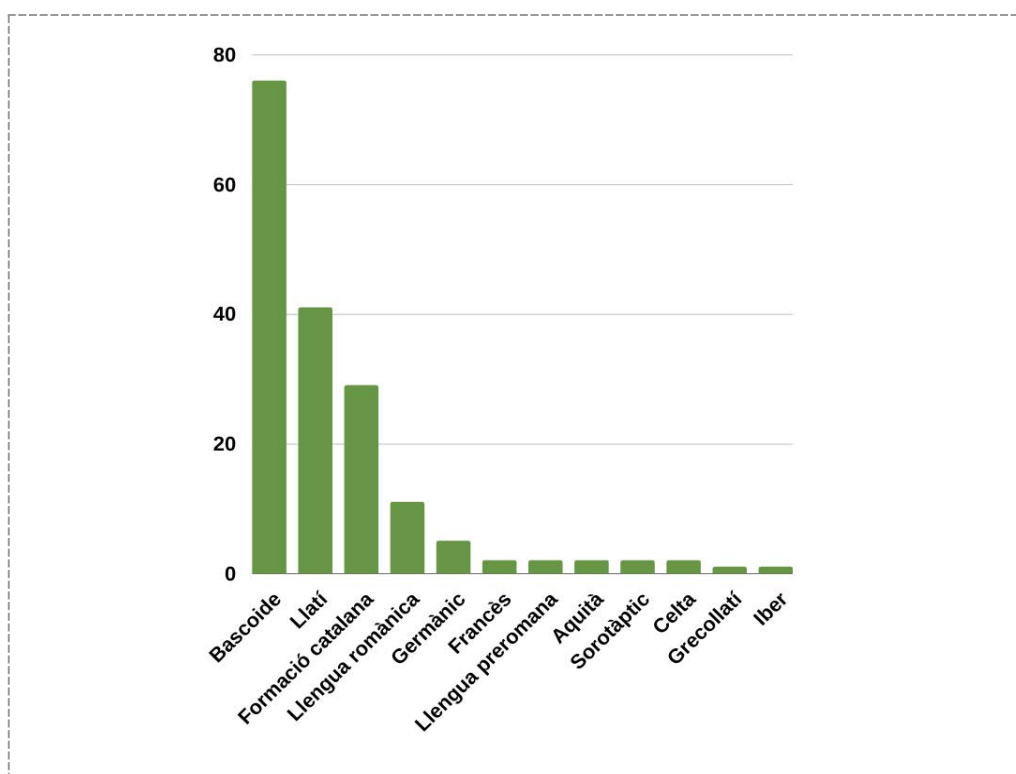
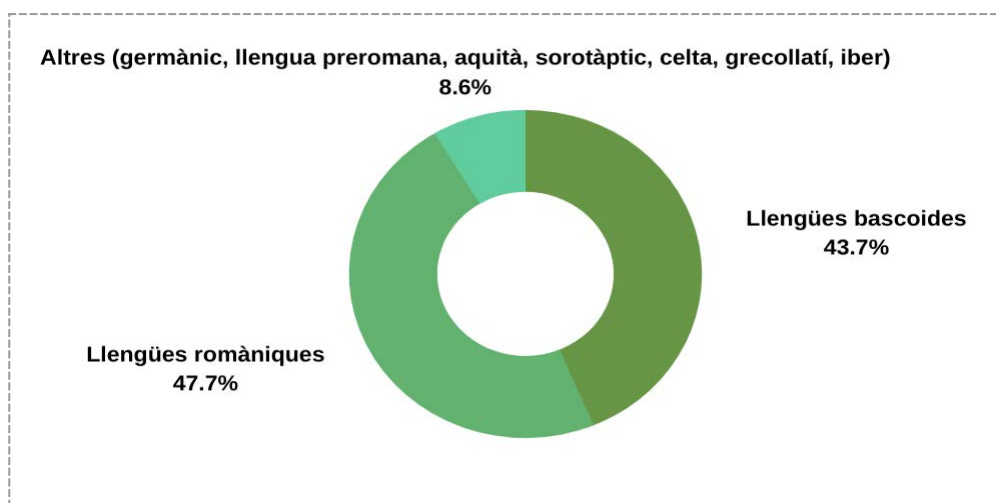

Fig. 5. Gràfica de les llengües dels topònims del corpus d’estudi, segons Coromines. Font: e.p.

49. L’aquità podria ser una llengua bascoïde segons algunes hipòtesis. Aquí s’ha inclòs de manera diferenciada perquè aquest apartat només pretén mostrar una visió general.

Bascoide: 76 (43,67%)
Llatí: 41 (23,56%)
Formació catalana: 29 (16,66%)
Llengua romànica (sense especificar): 11 (6,32%)
Germànic: 5 (2,87%)
Francès: 2 (1,14%)
Llengua preromana (sense especificar): 2 (1,14%)
Aquità: 2 (1,14%)
Sorotàptic: 2 (1,14%)
Celta: 2 (1,14%)
Grecollatí: 1 (0,57%)
Iber: 1 (0,57%)

Per tant, segons Coromines, la llengua majoritària dels topònims seria de tipus bascoide. Això no obstant, si s'agrupen les llengües de la família romànica (llatí, català, llengua romànica i francès), aquesta llengua ja no seria majoritària:

Fig. 6. Gràfica de les llengües romàniques i les llengües bascoïdes, segons les etimologies de Coromines. Font: e.p.

5. Context de la recerca etimològica d'aquesta tesi

L'experimentació metodològica que es vol emprendre en aquesta tesi s'emmarca en dos contextos molt singulars i destacats. El primer ve donat pel corpus d'estudi que s'ha escollit: els noms dels pobles de la comarca del Pallars Sobirà, en ple Pirineu. La llengua que s'hi parla és el català i, dins d'aquest, un dialecte nord-occidental que es coneix per *pallarès*. Això no obstant, malgrat que hi ha citacions de l'antiguitat clàssica i inscripcions des del s. V ANE⁵⁰ fins a principis del s. I que conjecturen que una de les llengües que es parlaven en zones properes al Pallars Sobirà (Pallars Jussà, Cerdanya) abans de l'arribada dels romans era l'iber, sojorna el convenciment que la majoria dels noms de lloc del Pallars Sobirà no són ni catalans, ni llatins, ni ibers, sinó fills d'una llengua bascoide. No existeix cap estudi que identifiqui possibles reminiscències basques en el *pallarès* —tot i que hi ha força lèxic autòcton—, no s'ha desenvolupat cap teoria lingüística que ho avaluï, però es dona per suposat que s'hi va parlar una llengua bascoide fins als s. X i XI a partir que Coromines ho va escriure en un article. Així, malgrat que es tracta d'una presumpció no avalada científicament, la recerca etimològica que s'ha dut a terme dels topònims opacs al Pallars Sobirà i d'altres zones s'ha fet a partir del basc. Perquè, tal com apunta Coromines en el primer punt dels nou que s'han comentat en l'apartat sobre la metodologia (§ 3.3), s'han de buscar noms entre les llengües que, segons la història, hi han hagut en aquell lloc. Per tant, com que es creu que al Pirineu s'havia parlat una llengua bascoide, s'han buscat noms bascos que s'assemblin als topònims i, si no hi ha cap nom que s'assembli al basc, llavors es busca en altres llengües. Per entendre com s'ha arribat fins aquí a continuació es revisarà la teoria bascoiberista en general (§ 5.1) i la teoria bascoiberista pel que fa a la zona d'estudi (§ 5.2).

El segon context en què s'emmarca aquesta tesi té a veure amb el moment actual de l'etimologia lingüística i toponímica a les terres de parla catalana. D'una banda pel que fa a l'hegemonia de les propostes etimològiques de Coromines a l'OnCat (§ 5.3) i el mètode tradicional emprat de forma generalitzada, i de l'altra, pel que fa al desinterès acadèmic per la disciplina i, encara més, per l'etimologia toponímica com a estudi del substrat (§ 5.4).

---

50. ANE: abans de la nostra era (cristiana).

5.1 El bascoiberisme

La teoria bascoiberista ha estat analitzada per Idoia Estornés Zubizarreta a «El fenómeno vascofílo en la Europa de la primera mitad del siglo XX (1900-1945)» (1992) i per Susana Pastor Cesteros als articles «En busca de la lengua original: la teoría del vasco primitivo en Julio Cejador» (2001) i, sobretot, a «Humboldt, Schuchardt y Menéndez Pidal: tres momentos del vascoiberismo» (2002). Els tres treballs són la font d'aquest apartat.

Estornés (1992: 324) defineix el bascoiberisme com una

teoría histórico-antropológica según la cual los primeros pobladores de la península ibérica habrían sido los vascos —o antepasados de los vascos— que, al advenimiento de los romanos, se habrían latinizado salvo en los alrededores de los Pirineos donde habrían conservado la lengua autóctona.

Aquesta teoria parteix d'una lliure interpretació de la mateixa Bíblia i, concretament, del capítol desè del Gènesi, quan es refereix a Tubal, fill de Jàfet i net de Noè, i també de la frase del

cronista judeo-romano Flavio Josefo (s. I), según la cual Tubal, nieto de Noé, fundó a «los tubelos, los que ahora se llaman iberos». A partir de esta frase y de las sucesivas interpretaciones —la Biblia será siempre en España, hasta bien entrado el s. XVIII, el referente último— se irá tejiendo un entramado de suposiciones cada vez más complejo y doctrinal.

Durant segles, malgrat que es creia que la llengua que va originar les altres llengües era l'hebreu —i ho defensaven autors tan notoris com Dante Alighieri a *De vulgari eloquentia* (1304)—, es va anar estenent que la llengua de gran part de la península ibèrica, abans de l'arribada dels romans, era el basc. Humanistes com Lucio Marineo Sículo (1460-1533) o Juan de Valdés (1509-1541) ho recullen als seus escrits. Aquest convenciment es va refermar durant el s. XVI amb els *apologistes bascos*:

Esteban de Garibay, cronista de Felipe II, ya argumentaba, a través de la toponimia, sobre los orígenes orientales de la lengua vasca. Andrés de Poza, por su parte, que tenía un gran conocimiento de las lenguas europeas y de su posible clasificación, consideraba que el euskera era la lengua primitiva de la península, después de la lengua hebrea y antes de las colonizaciones históricas, con lo que otorgaba al vasco el carácter de lengua 'babilónica', porque derivaría directamente de la confusión de Babel. Ya en el s. XVII, Arnould Oihenart, a quien debemos una exposición de la gramática vasca incluida en un libro de carácter histórico,

y también el religioso e historiador Joseph de Moret, insisten en considerar el vasco como una de las 72 lenguas que se derivaron de Babel, llevada a la península por Túbal, y como la lengua de la población primitiva de España (Pastor, 2001: 14-15).

D'altres defensors de la tesi van ser el jesuïta Manuel de Larramendi (1690-1766) o erudits que, encara que no fossin del grup dels apologistes bascos, continuaven en la mateixa línia. Pastor (2001: 21) cita Gregorio Mayans Siscar (1699-1781) o Lorenzo Hervás Panduro (1735-1809), el qual

establece una relación entre el vasco y el georgiano y considera prueba del viaje de Túbal la coincidencia de ciertos nombres caucásicos y vascos; fundamentalmente, opina que el latín posee muchos elementos del vasco (en lugar de hablar más bien de latinismos de la lengua vasca) y no la considera una lengua matriz, sino una mezcla de etrusco, griego, céltico y cantábrico; en definitiva, defiende un sustrato vasco previo al latín hablado en la península.

Pedro Pablo de Astarloa (1752-1806) anava més enllà i creia, amb una visió etnocèntrica, que el basc, com a llengua primitiva, natural i innata en la humanitat, hauria donat lloc a totes les altres llengües. Astarloa va influir, entre d'altres estudiosos, a

Juan Bautista de Erro y Aspiroz (1773-1854) que publica en 1806 un *Alfabeto de la lengua primitiva de España y explicación de sus más antiguos monumentos de inscripciones y medallas*, confuso y carente de interés ya desde su publicación (aunque fue incluso traducido al inglés en 1829); la obra intenta leer las inscripciones ibéricas a través del vasco con el objeto de probar que el euskera es la lengua primitiva de España y pretende demostrar que el alfabeto griego proviene del alfabeto vasco; todo ello tiene como base la teoría platónica de la significación natural de los signos (Pastor, 2001: 18).

Com s'ha vist a la història de l'etimologia lèxica (§ 2.1.4), el convenciment de l'existència d'una llengua antiga comuna és la que va portar, a filòlegs de finals del s. XVIII i principis del XIX, a buscar semblances entre la majoria de les llengües europees i moltes d'asiàtiques per tal de reconstruir l'hipotètic indoeuropeu. El fet de no observar cap llengua que tingués un parentesc amb el basc, de considerar enigmàtic que una llengua preromana continués viva entre llengües romàniques i de creure que els bascos podien ser els primers pobladors europeus, va despertar l'interès d'erudits estrangers com Wilhelm von Humboldt (1767-1835), considerat el pare de la tesi bascoiberista. És l'autor de *Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens vermittelt der Baskischen Sprache*

(1821)⁵¹, en què «a través de un análisis detallado de la toponimia de la Hispania antigua [...] establece la identidad entre pueblos ibéricos y pueblos que hablaban vasco, un aspecto controvertido a partir de entonces en los estudios sobre los pobladores de la Península; así se sentaban las bases de lo que más tarde se denominaría tesis vascoiberista» (Pastor, 2001: 19).

Estornés (1992: 326) posa en valor l'aportació científica de Humboldt:

a finales del s. XVIII, cuando el criticismo moderno y el interés político echan a rodar por los suelos el tubalismo y sus derivaciones político-ideológicas, hace su aparición en la escena el erudito prusiano Guillermo de Humboldt, uno de los padres de los estudios vascos y de la lingüística comparada en Europa. [...] Humboldt, fundador de la Universidad de Berlín, analiza los nombres ibéricos peninsulares (radicales y derivados) comparándolos con los vascos y llega en su *Prüfung* de 1821 a la conclusión de que la formación de los nombres de lugar ibéricos sigue en total el sistema fonético de la lengua vasca, principio que aún hoy es aceptado por los principales lingüistas (Tovar, 1980:156. Corominas, 1965: 97).

Un altre interessat en el basc va ser el professor de química Alexandre Edouard Baudrimont (1806-1880). A *Histoire des Basques ou Euscaldunais primitifs restaurée d'après la langue, les caractères ethnologiques et les mœurs des Basques actuels*⁵² (París, 1854) apunta la famosa teoria que defensa que el mot basc *aizkora* 'destral' ve de *aitz* 'roca', i que aquest fet avala l'origen primitiu del basc:

Le mot *acha*, pierre ou rocher, est remarquable pour nous, parce que c'est de lui que vient le nom de la *hache*, que l'on faisait primitivement en pierre; et, observation bien digne de l'attention des philosophes, la hache des Basques, *aizkora*, dérive d'un autre nom basque de la pierre, *aitz*, et *aizkora* veut sans doute dire *pierre coupante*.

L'origine *primitive* des mots *hache* et *aizkora* est donc trouvée, et les racines qui permettent de remonter à celle origine existent dans la langue basque; elle vient de l'époque où les Celtes et les Basques, confondus dans une même nation, et probablement avant d'arriver en Europe, possédaient le mot *acha* dans leur langue, puisque l'un de ces peuples en a fait le nom de la hache, et que l'autre a conservé la racine *acha*. De plus, le mot *acha* a dû être créé après la

---

51. **t. de l'a.:** 'Examen dels estudis sobre els indígenes d'Hispania utilitzant la llengua vasca'.

52. **t. de l'a.:** *Història dels bascos o euscalduns primitius a partir de la llengua, els caràcters etnològics i els costums dels bascos actuals.*

séparation de ces peuples, parce que, sans cela, le nom de la *hache*, instrument très-vulgaire, très-répandu, devrait s'être conservé chez les Basques⁵³ (Baudrimont, 1854: 80-81).

Aquesta teoria de les eines lítiques i l'èuscar després s'ha atribuït al filòleg i polític francès Louis Lucien Bonaparte Bleschamp (1813-1891) —per bé que les seves obres són posteriors a la de Baudrimont—, però també a Miguel de Unamuno (1864-1936), a José Miguel de Barandiarán Ayerbe (1889-1991), a Ramón Menéndez Pidal (1869-1968), a Tovar (1911-1985), etc., i avui encara aixeca polseguera entre els que defensen l'origen d'*aizkora* des d'aquest supòsit o des del llatí *asciola* (diminutiu d'*ascia* 'destral').

Altres bascòfons van ser el ja citat Bonaparte, el finlandès Willem Jan van Eys (1825-1914), l'austriac Hugo Schuchardt (1842-1927), l'anglès Edward Spencer Dodgson (1857-1922), els alemanys Linschmann y Karl Bouda (1901-1979), els francesos Julien Vinson (1843-1926) i René Lafon (1899-1974)..., i, sobretot, Menéndez Pidal.

A l'article *Sobre las vocales e y o en los nombres toponímicos*, publicat a la *Revista de Filología Española* l'any 1918, a partir de citacions a treballs de predecessors bascoiberistes com José Moret Mendi (1615-1687), Bonaparte o Schuchardt, Pidal defensa que la romanització tardana va facilitar que des del Cantàbric fins al riu Noguera Pallaresa persistissin topònims que en altres zones havien estat romanitzats. Tres anys més tard, a la conferència que Pidal va impartir el 1921 i que encapçala el llibre *En torno a la lengua vasca* (1962), «se hace eco del resurgimiento de la filología vasca, que ha dejado por entonces los afanes mitologizantes y megalomaniacos que consideraron esta lengua el origen de toda la humanidad» i, a continuació, «expone su opinión sobre los orígenes del vasco, que corrobora la teoría vascoiberista, y abonan la tesis del emparentamiento de esta lengua con la bereber». Finalment, Pidal conclou que «no hay motivos para dejar de creer con Aranzadi que el vasco es una de las lenguas que se hablaron en los dólmenes de la

---

53. **t. de l'a.:** La paraula *acha*, pedra o roca, ens és remarcable, perquè d'ella prové el nom de la *hache* [destral], que originàriament era de pedra; i, una observació ben digna de l'atenció dels filòsofs, la *hache* [destral] dels bascos, *aizcora*, deriva d'un altre nom basc de la pedra, *aitza*, i *aizcora*, que sens dubte significa *pedra de tallar*. Es troba, doncs, l'origen primitiu de les paraules *hache* [destral] i *aizcora*, i les arrels que permeten remuntar-nos a aquest origen existeixen en la llengua basca; ve de l'època en què els celtes i els bascos, confosos en una mateixa nació, i probablement abans d'arribar a Europa, tenien el mot *acha* en la seva llengua, ja que un d'aquests pobles en va fer el nom de la *hache* [destral], i l'altre va conservar l'arrel *acha*. A més, el mot *acha* devia ser creat després de la separació d'aquests pobles, perquè, si no fos així, entre els bascos s'hauria conservat el nom de la *hache* [destral], instrument molt vulgar i estès.

edad del cobre, y acaso en las cavernas cuaternarias, por pueblos que es lo más corriente identificar con los que llamaron iberos los autores antiguos» (Pastor, 2002: 2221).

5.2 El substrat basc dels Pallars i la Ribagorça

La idea d'un substrat basc als Pallars i la Ribagorça ja es troba en Sanpere (1880: 14) quan, a *Un estudi de toponomàstica catalana* (§ 3.1) reconeix que «proseguim una idea ab lo present treball». Aquesta idea era que, referint-se al llibre ja citat de Humboldt, *Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens vermittelt der Vaskischen Sprache*⁵⁴ (1821), pretenia «ajudar á tant gran obra demostrant cóm l'éuskar fou parlat en Catalunya». Tot seguit enumera les conclusions de l'alemany, «que á nostre fi fan»:

1.ª L'estudi comparatiu dels noms de llocs de la península pirenaica [després justifica el canvi d'ibèrica per pirenaica] y de la llengua basca demostra qu'aquesta llengua era la de sa primitiva rassa, que no n'parlava mes que una, y aixís mateix l'identitat dels pobles pirenaíchs y dels pobles parlant la llengua basca.

2.ª Se troban noms de llocs bascos en tots los recons de la Península sense excepció

3.ª Fora d'Espanya, cap al N. no se troba cap rastre de la llengua éuskara, excepte en l'Aquitània y en Provenza. (Sanpere, 1880: 20-21)

Sanpere (1880: 19-20) també defensava l'etimologia lítica del mot basc *aizkora* 'destral':

L' éuskar dona á la «destral» lo nom d'*Aizkora*; la «pala» se diu en dita llengua *Aitzur*; y á las «estisóras y forcas» los hi dihuen *Aichturrak*, y al «ganibet» *Aiztto*; paraulas compostas ab la radical *Aitz*, *ach*, que vol dir «roca.» De modo que'ls éuskars feyan de roca, de pedra, llurs *destrals*, llurs *palas*, llurs *estisoras*, llurs *ganibets*. Vegis donchs, á quina remotíssima edat s' enfila la llengua éuskara; puig ja está dit que si la llengua s'hagués format en lo período tant sols de l'edat dels metalls, no hauria donat radicáls com las ditas á noms representant útils é instruments que'ls pobles féren de metall tant aviat sapiguéren treballarlo.

L'any 1904, gairebé un any abans que nasqués Coromines, sortia el número 113 del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* amb la primera part d'un monogràfic de les Valls d'Àneu que el seu autor, Joaquim Morelló i Nart (1858-1926), havia llegit a la seu de l'associació un mes abans: *La Vall d'Àneu*. El farmacèutic havia nascut a Esterri d'Àneu

---

54. **t. de l'a.:** 'Examen dels estudis sobre els indígenes d'Hispania utilitzant la llengua vasca'.

l'any 1858 i era un home de cultura. D'entre les diverses informacions que en aquell monogràfic ofereix de les Valls d'Àneu, hi ha un moment en què es refereix als seus topònims i, també, a «la teoria euskàrica» referent als primers pobladors de la vall:

El nom d'alguns pobles de la vall, com Isabarre, Escalarre, Unarre, Llaborre, sembla confirmar la teoria euskàrica referent als primers pobladors de la vall, teoria que suposa a la raça bascongada representant de la primitiva població aborígena. L'igualtat de costums y llengua fa suposar que la segona influència fou la mateixa que a les terres orientals de Catalunya, que la raça occidental camita o sarda no's deturà a la Cerdanya, sinó que s'extengué a les properes valls del Segre y del Noguera.

A l'arribar les invasions cartaginesa y romana, se sab ja ab seguretat els pobles que ocupaven els territoris de Catalunya. Els Ilergetes, que eren la gent més important de l'Iberia, s'extenien per tot el Pireneu desde'l Segre fins a les terres d'Aragó, confrontant pel S. ab els països Celtíbers. Eren dels Ilergetes les ciutats d'Orgia (Seu d'Urgell), Erga (Trempe), Osca (Huesca), ab lo que queda ben determinada la població de la vall en l'època citada (Morelló, 1904: 172-173).

Morelló, doncs, també estava influït pel bascoiberisme, però encara faltaven uns anys perquè la teoria del substrat basc als Pallars i la Ribagorça fes eclosió en un erudit i en una gran obra: Coromines i l'*Onomasticon Cataloniae* (§ 3.2). Avui la teoria de Coromines segons la qual als Pallars i l'Alta Ribagorça es va parlar el basc fins als s. X i XI és gairebé hegemònica, però poc de sap que tot parteix d'un article d'aquest mateix autor. La primera versió és de l'any 1958 i es pot trobar a les *Actes du VI Congrès International de Sciences Onomastiques*. La segona, amb alguns retocs, es troba a *Estudis de toponímia catalana* amb el títol «La Survivance du Basque jusqu'au Bas Moyen Age. Phénomènes de bilinguisme dans les Pyrénées centrales». S'hi pot llegir que

au moment de l'entrée des musulmans en Espagne, le basque pallarais n'était plus parlé du côté de Trempe; et après, peu à peu, il a été chassé de la partie inférieure du Haut Pallars (Ribera de Gerri) et refoulé dans les hautes vallées: son dernier refuge a été dans les vallées de Cardós et Vall Ferrera, surtout la vallée d'Àneu, la plus nordique et la plus archaïque de toutes, aussi les vallées de Cabdella et de Boí, enfin le haut et moyen Val d'Aran. [...] Ces vallées, en pleine époque romane, **x et xi siècles**, ont dû présenter un cadre linguistique singulier. Une

longue symbiose du basque et du latin a abouti là à une toponymie aux traits phonétiques extrêmement aberrants⁵⁵. (1965: vol I, 120-121)

Seguint Joan Anton Rabella (2007: 201), «les principals obres de referència sobre història de la llengua i sobre toponímia catalana han adoptat, reflectit i difós aquest plantejament, [...] que ha esdevingut pràcticament l'única orientació de la recerca etimològica per als topònims pirinencs que no tenen un origen llatí o romànic». Existeixen veus escèptiques, com les dels catedràtics de lingüística Joaquín Gorrochategui Churruca o Javier de Hoz, però el parer d'aquests especialistes no arriba a la societat. Gorrochategui (2002: 94), com a bon coneixedor del basc, apunta que «muchas de las explicaciones etimológicas de Coromines no tienen suficientemente en cuenta procesos formativos o históricos conocidos en la lengua vasca y solo se parecen a ellos de manera superficial» i, també, que alguna etimologia «no tiene en cuenta en absoluto la cronología de los procesos fonéticos vascos» (citada per Rabella, 2007: 207). De Hoz (citada per Rabella, 2007: 210), per la seva banda, assegura que «en el fondo lo que queremos decir de los nombres de lugar romances al darles una etimología por el vasco, es simplemente que son elementos preromanos no indoeuropeos, y esto es todo lo que podemos asegurar». Segons aquests especialistes en llengües preromanes, la llengua basca antiga només hauria arribat des del Cantàbric fins a l'Aran, i no pas als Pallars i a l'Alta Ribagorça.

Per tant, encara seguint Rabella (ibíd.: 206), a hores d'ara es desconeix quantes llengües es parlaven als Pirineus catalans i quina distribució tenien, ja que la informació material és pràcticament inexistent. L'únic del que es disposa és dels topònims, els quals «presenten una estructura que no es pot connectar ni amb el llatí, ni amb el celta ni amb l'ibèric», «no sabem com poden haver estat modificats al llarg dels segles» i «tampoc posseïm cap certesa material que ens indiqui que realment són noms de formació preromana des del punt de vista cronològic». El que se sap del món preromà parteix dels textos escrits en grec

---

55. **t. de l'a.:** en el moment de l'entrada dels musulmans a Espanya, el basc pallarès ja no es parlava al costat de Tremp; i després, a poc a poc, va ser expulsat de la part baixa de l'Alt Pallars (Ribera de Gerri) i va reular cap a les valls altes: el seu darrer refugi va ser a les valls de Cardós i de la Vall Ferrera, especialment a la vall d'Àneu, la més septentrional i arcaica de totes, també a les valls de Cabdella i Boí, i finalment a l'alta i mitjana Val d'Aran. [...] Aquestes valls, en plena època romànica, **segles X i XI**, devien tenir un entorn lingüístic singular. Una llarga simbiosi entre basc i llatí va donar lloc a una toponímia amb trets fonètics extremadament aberrants. [La negreta és nostra]

i llatí. A través d'ells es coneixen els límits geogràfics i cronològics de la cultura ibèrica. Ara bé, tot i que hi ha abundants materials arqueològics que contenen inscripcions ibèriques, l'escriptura ibèrica es resisteix al seu desxiframent. Bé sigui perquè es desconeix el valor d'alguns caràcters o perquè altres no han estat interpretats correctament, el fet és que no s'entén. Arribats en aquest punt, Rabella (2007: 214) conclou que:

malgrat que encara pugui sobtar a casa nostra, sembla que al Pallars i la Ribagorça hauríem de parlar d'una altra o altres llengües preromanes no indoeuropees que no podem identificar amb el basc antic [...]. Cal replantejar-se l'etimologia d'aquests noms de lloc i no continuar repetint-la acríticament: no ens ha de fer por considerar que la majoria d'aquests topònims tenen un origen lingüístic desconegut i que s'haurien de qualificar simplement com a *preromans (no indoeuropeus)* més que com a "bascos".

5.3 Hegemonia de Coromines, de l'*Onomasticon Cataloniae* i del mètode tradicional

Casanova (2014: 2854), després de fer un estudi sobre l'impacte de l'OnCat més enllà de la nostra geografia, va demostrar que l'obra de Coromines havia tingut un ressò escàs, fins al punt que «a diferència dels seus estudis d'etimologia lèxica, que han rebut moltes ressenyes i anàlisis de filòlegs europeus i americans, no es coneix cap estudi sobre el valor de les seues propostes toponímiques al si de la Romània». En les causes d'aquest fet hi distingeix les internes (§ 3.2) i les externes, basades en

les característiques de l'onomàstica romànica: poca presència en la universitat; matèria auxiliar de la filologia; lococentrisme nacional i regional en la investigació; la dificultat de llegir en una llengua minoritària a pesar de ser fàcilment comprensible; la poca difusió que en fa l'editorial; la realització de monografies per jòvens i erudits però no per lingüistes experts, la falta de calor que va rebre l'obra en els ambaixadors de la filologia catalana a Europa, Badia, Colón o Solà, i especialment, els pocs anys transcorreguts per a sedimentar esta obra (Casanova, 2014: 2864).

Ara bé, als indrets de parla catalana, tal com es comentava a l'apartat anterior (§ 5.2), **les etimologies dels topònims de l'OnCat, més que propostes han esdevingut creences generalitzades**. Sembla que no es té en compte l'obvietat d'Alain Polguère (2003):

Les dictionnaires sont, pour la plupart, des ouvrages écrits par des spécialistes de la langue pour un public de non-spécialistes. De plus, le grand public perçoit les dictionnaires comme des symboles de la langue elle-même. S'acheter un dictionnaire revient en quelque sorte à s'approprier la connaissance véritable de ce qu'est la langue. La foi dans l'infaillibilité des dictionnaires est parfois totale; on perd de vue que ces ouvrages sont élaborés par des êtres humains, qui mangent, boivent, dorment, sont fatigués, font des erreurs, font des omissions, ignorent certaines données...⁵⁶

El problema de preeminències ideològiques és que es qüestionen poc i, fins i tot, poden bloquejar altres propostes tot restringint l'avanç científic. Rabella (2007: 202) considera que «no hi ha estudis que, a partir d'una anàlisi sistemàtica i detallada, contradiguin o divergeixin de la hipòtesi de Coromines». Josep Maria Bertran (2013: 33) considera que

molts treballs es donen per acabats després d'una recollida més o menys exhaustiva de noms propis, sense una metodologia ni una crítica de les fonts, i tot seguit es limiten a veure què en diuen els nostres investigadors de més renom. És un començament, però què aporten de nou aquests treballs? On és la dialèctica entre aquella insatisfacció que ens esperona i la curiositat creativa inherent a tot progrés?

Però el més greu és que no s'hagi plantejat en cap moment que el mètode potser es podria millorar i ningú gosi qüestionar-lo.

Tot plegat està relacionat amb un desinterès acadèmic per la disciplina i, encara més, per l'etimologia toponímica com a estudi del substrat.

5.4 Desinterès acadèmic per l'etimologia toponímica

La toponímia sempre ha despertat atracció, i així continua sent per part de la societat, de les administracions i de les empreses. Però, en canvi, ja fa uns anys que aquest interès no es veu reflectit a les universitats. Al *Seminari de metodologia en toponímia i normalització*

---

56. **t. de l'a.:** Els diccionaris són, en la seva majoria, obres escrites per especialistes de la llengua per a un públic no especialitzat. A més, el públic en general percep els diccionaris com a símbols de la pròpia llengua. Comprar un diccionari equival en certa manera a apropiar-se del veritable coneixement de què és la llengua. La fe en la infal·libilitat dels diccionaris és de vegades total; perdem de vista que aquestes obres estan desenvolupades per éssers humans, que mengen, beuen, dormen, estan cansats, s'equivoquen, fan omissions, ignoren certes dades...

lingüística celebrat a Palma els dies 27 i 28 d'octubre de 2005, Rabella (2006: 29) insistia que,

com que en l'àmbit de la llengua catalana és una disciplina [l'onomàstica] que generalment no s'imparteix a les nostres universitats —malgrat l'existència d'estudiosos de prestigi en aquest camp—, sovint es té la visió d'una matèria desvinculada del camp científic i acadèmic, molt més pròxima al món de l'erudició local, és a dir, més relacionada amb un àmbit amateur que professional. Contràriament, no solament hi ha persones que, sobretot en l'àmbit individual, hi han dedicat treballs científics rigorosos (com Joan Coromines, Joan Veny, Ramon Amigó, Josep Moran, Emili Casanova, Cosme Aguiló, Enric Ribes, Ramon Sistac, Albert Turull, etc.), sinó que, a més, també es tracta d'una matèria molt relacionada amb l'ús social, que té una aplicació pràctica directament connectada amb moltes activitats professionals (en el món editorial, en els mitjans de comunicació, en la cartografia, les obres públiques i l'urbanisme, el turisme, etc.). Però aquesta visió de la toponímia, i l'onomàstica, com a matèria poc científica i sense una aplicació professional actual es dona fins i tot en el món de la lingüística, sobretot com a conseqüència del predomini d'escoles de caràcter molt teòric, les quals no només han ignorat aquesta disciplina, sinó que també desconeixen la relació evident entre la toponímia i la lingüística aplicada.

Aquesta situació es pot extrapolar a altres societats. El geògraf americà Wilbur Zelinsky (2002: 243) començava el seu article «Slouching toward a Theory of Names: A Tentative Taxonomic Fix» assegurant que

the theoretical scene in the study of names leaves much to be desired. Such a situation smacks of the paradoxical, as Klaas Willems has stated, “proper names are complex signs with specific linguistic, pragmatic, logical, philosophical, semiotic, historical, psychological, social, and juridical properties, and hence represent a vast interdisciplinary field of study” (2000, 86). [...] For whatever reasons (and I have none to present), the number of serious students of names has always been relatively limited. Moreover, onomastics [the study of proper names] has been an academic orphan (Murray 1994)⁵⁷.

---

57. **t. de l'a.:** l'escena teòrica en l'estudi dels noms deixa molt a desitjar. Tal situació té pinta de paradoxal, com ha afirmat Klaas Willems, “els noms propis són signes complexos amb propietats lingüístiques, pragmàtiques, lògiques, filosòfiques, semiòtiques, històriques, psicològiques, socials i jurídiques específiques i, per tant, representen un ampli camp interdisciplinari d'estudi” (2000, 86). [...] Per qualsevol motiu (i no en tinc cap per presentar), el nombre d'estudiants seriosos de noms sempre ha estat relativament limitat. A més, l'onomàstica [l'estudi dels noms propis] ha quedat òrfena acadèmicament.

Terrado (2008: 336-340), a l'article «El proyecto corominiano de un Onomásticon Hispánico», ofereix una llista dels diversos projectes que es van dur a terme el darrer quart del s. XX a nivell estatal:

- Galícia: Proyecto Toponimia de Galicia, *Nomenclátor de Galicia. Toponimia oficial das provincias, concellos, parroquias e lugares*.
- Astúries: treballs de José Luis García Arias a través de la Academia de la Llingua Asturiana.
- Cantàbria: *Diccionario etimológico de la toponimia mayor de Cantabria*.
- Navarra i País Basc: *Onomasticon Vasconiae, Nafarroa toponimia eta mapagintza. Navarra, toponimia y cartografía, Elaboración de la toponimia para la cartografía*.
- Aragó: *Nombres de lugar de Sobrepuerto, Toponimia de Ribagorza*.
- Catalunya: *Nomenclátor oficial de toponímia major de Catalunya*.
- País Valencià: *Màster de toponímia (1990-1991, Universitat de València), Atlas toponímico valencià, Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*.
- Balears: *Nomenclátor de nuclis de població de les illes Balears*.
- Canàries: *Diccionario de toponimia canaria (Léxico de referencia oronímica), Toponimia de la Isla de El Hierro*.
- Andalusia: *Inventario de toponimia andaluza, Toponimia de la sierra norte de Sevilla, Toponimia de la región de Carmona*.
- Castella i Lleó: *Toponimia de la comarca de los Oteros (León)*.

A la vista d'aquest important volum de treballs, Terrado (2008: 341) observa que les institucions tenen interès en la toponímia perquè la necessiten. Per exemple,

la administración de Hacienda crea documentos catastrales, el Ministerio de Fomento señala y rotula la red de carreteras, los municipios normalizan los nombres de sus calles y parajes rurales, las empresas turísticas difunden la toponimia a través de folletos de propaganda. Todos ellos necesitan propuestas para el uso y la escritura de los nombres de lugar.

En canvi, deu anys després de l'aparició d'aquest article, en una de les sessions d'un *Curs d'onomàstica* (2018) organitzat per la Secció Filològica de l'IEC, Navarro va fer un repàs de l'estat actual de l'onomàstica a les universitats dels Països Catalans —Perpinyà, Girona, Lleida, Barcelona, l'Autònoma de Barcelona, la Rovira i Virgili, l'Oberta de Catalunya, i les de les Balears, València i Alacant—, i va constatar que només existeixen 6 crèdits de docència sobre onomàstica a la Universitat de Lleida i, de tant en tant, a la Rovira i Virgili i a la de les Illes Balears. Cap crèdit és sobre etimologia toponímica o els substrats. Navarro

també va posar sobre la taula que en els darrers anys, d'entre totes les universitats només s'havien defensat deu tesis doctorals sobre el tema, i totes eren reculls, monografies o inventaris.

En una altra sessió del *Curs d'onomàstica* (2018), en aquest cas sobre la tipologia de les investigacions, Rabella va dir que de manera pràcticament unànime avui la recerca s'encamina cap als inventaris i que, quan algú vol fer un recull toponímic, es remet a les metodologies d'Amigó. El treball toponímic, doncs, es basa en la recollida i inventaris de topònims, i en estudis sobre la seva classificació per camps semàntics o per tipus de formació (derivació, composició), però no sobre etimologia.

De fet, l'etimologia està tan oblidada que el dia que es vulgui compartir a Infoling⁵⁸ la URL de la tesi doctoral d'aquestes pàgines no es trobarà cap àrea temàtica de les proposades en el desplegable que s'ha d'omplir:

Adquisición del español como lengua primera (L1), Alteraciones del lenguaje, Análisis del discurso, Antropología lingüística, Ciencia cognitiva, Español como lengua extranjera (ELE), Español como segunda lengua (EL2), Filosofía del lenguaje, Fonética, Fonología, Historia de la lingüística, Historiografía lingüística, Humanidades digitales, Lengua de señas, Lenguas indígenas o de fuerte tradición oral y/o transmisión comunitaria, Lexicografía, Lexicología, Lingüística cognitiva, Lingüística computacional, Lingüística de corpus, Lingüística forense, Lingüística histórica, Lingüística románica, Morfología, Neurolingüística, Pragmática, Psicolingüística, Retórica, Semántica, Sintaxis, Sociolingüística, Técnicas de comunicación, Teorías lingüísticas, Terminología, Tipología, Traducción, Variedades del español

L'opció serà *Otras especialidades*.

Això no obstant, és important destacar que l'any 2021 es comença a desenvolupar el projecte *Toponomasticon Hispaniae*, amb l'objectiu d'estudiar i divulgar un corpus seleccionat de topònims de tot el territori espanyol i portuguès. També es volen establir unes bases metodològiques per al seu estudi. El projecte gaudeix d'un ajut del Ministerio

---

58. **Infoling** (Informació + lingüística): projecte col·laboratiu creat l'any 1996. D'una banda és una llista de distribució moderada, especialitzada en lingüística hispànica teòrica i aplicada. A part del castellà, s'inclouen altres llengües romàniques —castellà, català, gallec, portuguès...— i natives d'Amèrica. Difon informacions sobre esdeveniments científics, novetats bibliogràfiques i ofertes de feina. D'altra banda, el lloc web també inclou una base de dades amb milers de llibres, articles, tesis i anuncis.

de Ciencia, Innovación y Universidades, i està compost per sis subprojectes territorials coordinats per sis universitats espanyoles: Universidade de Santiago de Compostela, Universidad de Oviedo, Universidad de Zaragoza, Universidad Pública de Navarra, Universitat de València i Universidad Autónoma de Madrid. Els impulsors d'aquest projecte, el professor de la Universitat de Lleida, Xavier Terrado Pablo, juntament amb Emili Casanova Herrero, professor de la Universitat de València, el curs 2022-2023 coordinen la primera edició del *Postgrau en onomàstica hispànica i catalano-valenciana*, el qual es presenta informant que s'hi

ofereix una visió actualitzada dels problemes, mètodes i eines de l'estudi dels noms de lloc. Presenta un panorama del treball realitzat fins al moment actual en l'àmbit hispànic: projectes generals, projectes sectorials, nomenclàtors, bases de dades. Fa una introducció a l'eina informàtica del projecte Toponomastion Hispaniae, que permet un tractament unificat de les dades arreplegades fins ara. El treball en el camp de la toponímia exigeix una formació multidisciplinària. Per una banda es troben les disciplines lingüístiques: lexicologia, semàntica, etimologia, gramàtica històrica. D'altra banda tenim les disciplines lligades a l'espai: geografia, cartografia, sistemes d'informació geogràfica. Tenim també les ciències unides al temps: història, documentació, paleografia, diplomàtica, arqueologia... També les ciències de la cultura humana: l'antropologia cultural, l'etnologia. El curs va adreçat als titulats de qualsevol d'aquestes àrees de coneixement que desitgin tenir una visió global del que es pot fer en el nostre àmbit i vulguin treballar-hi⁵⁹.

Només s'hi inscriuen 6 estudiants, tots de la Universitat de València, i no es pot fer.

Ara bé, tot i que es pugui entendre que a les universitats, segons la citació de Rabella (2006: 29), «sovint es té la visió d'una matèria desvinculada del camp científic i acadèmic, molt més pròxima al món de l'erudició local, és a dir, més relacionada amb un àmbit amateur que professional», el que costa més de comprendre és el desinterès, també, per l'estudi de les llengües antigues i, per tant, pel pensament dels avantpassats. Entre els anys 1999 i 2002 la Societat Catalana de Llengua i Literatura va organitzar una sèrie de conferències aplegades al llibre *Els substrats de la llengua catalana: una visió actual*. A la introducció d'aquest recull Rabella (2002: 8) es lamenta del «poc interès que,

---

59. Font: <http://www.formaciocontinua.udl.cat/ca/programes-formatius/cursos/3586/> [Enllaç vigent: 6/10/2022].

malauradament, en alguns àmbits universitaris catalans desvetlla avui aquest tema, precisament en un moment en què la lingüística històrica, i la lingüística romànica en un sentit més ampli, tornen a prendre força en el món universitari europeu».

Així les coses, el cert és que s'ha avançat molt poc en el coneixement del substrat català. Tot gira entorn de conjectures, sense arribar a resultats contrastats que guiïn cap al desxiframent definitiu dels topònims opacs i cap al coneixement de les llengües antigues amb les quals es van pronunciar aquests noms de lloc. Una situació enquistada que, segons Elvis Mallorquí (2006: 144), només es desencallarà «si la toponímia entra de ple en els estudis superiors de les universitats catalanes i, sobretot, si es té ben clar que no és patrimoni exclusiu de cap disciplina en concret, sinó que es troba a la confluència de moltes ciències humanes». També ho detecta Francesc Roma (2006: 144), el qual apunta que «entendre els topònims com a manifestacions de la vida social i col·lectiva ens ha de permetre sobrepassar l'estadi inicial de simple recollida de topònims. No és poca feina que queda per fer, per no dir que encara queda tota. Però, sense oblidar el treball de camp i les arplegues de topònims, ja va sent hora de començar a pensar els noms de lloc en clau d'interpretació».

Capítol III. Proposta d'un mètode experimental en etimologia toponímica

I think that a failure of statistical thinking is the major intellectual shortcoming of our universities, journalism and intellectual culture. Cognitive psychology tells us that the unaided human mind is vulnerable to many fallacies and illusions because of its reliance on its memory for vivid anecdotes rather than systematic statistics⁶⁰.

Steven Pinker, The Guardian, The Observer (15/10/2011)

1. Introducció

En la proposta de mètode experimental, els topònims, en tant que reminiscències d'un llenguatge antic, es tractaran com si fossin les restes de l'activitat humana d'un jaciment arqueològic. Els jaciments seran els pobles de la comarca del Pallars Sobirà i les restes immaterials els noms d'aquests pobles. Aquí les mostres toponímiques s'estudiaran a partir de tècniques de camp i de laboratori, alternant mètodes quantitius i qualitius. De vegades s'utilitzarà un mètode qualitatiu per a identificar conceptes, construir tipologies o generar hipòtesis, però es recorre al quantitatiu per a mesurar i confirmar; d'altres vegades serà necessari el mètode quantitatiu per a identificar regularitats, però el qualitatiu per a explicar-les. L'objectiu, doncs, serà el mateix que persegueix l'arqueologia material. De la mateixa manera que un tros de ceràmica ofereix dades del moment històric en què es va modelar i coure, els topònims han de poder oferir dades de com era l'estrat i la llengua amb què van ser generats. Per aconseguir-ho, l'arqueologia material treballa amb l'arqueometria, una disciplina científica multidisciplinària que aplica tècniques analítiques pròpies d'altres disciplines com la geologia, la física, la química, la biologia, l'antropologia, etc. Amb l'arqueologia immaterial es farà el mateix. Per arribar a datar els topònims caldrà analitzar allò que anomenen i com ho anomenen, caldrà observar els trets que els caracteritzen, estudiar-ne la seva manufactura per permetre'n una reconstrucció i investigar-ne l'origen, i serà necessària l'ajuda d'especialistes en d'altres disciplines: la lingüística del corpus, els Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG), l'estadística, la lingüística cognitiva, la geologia... La suma de diversos coneixements focalitzats en els topònims ha d'ajudar a conèixer millor com pensaven, com vivien i com parlaven els

---

60. **t. de l'a.:** Crec que la falta de pensament estadístic és la principal mancança intel·lectual de les nostres universitats, periodisme i cultura intel·lectual. La psicologia cognitiva ens diu que la ment humana sense ajuda és vulnerable a moltes fal·làcies i il·lusions perquè depèn de la memòria d'anècdotes vívides en comptes de les estadístiques sistemàtiques.

Capítol III. Proposta d'un mètode experimental en etimologia toponímica

nostres avantpassats. Des del punt de vista del raonament, doncs, es treballarà amb un mètode lògic inductiu. Perquè, a partir de les hipòtesis formulades a la vista d'unes mostres recollides —els topònims poblacionals del Pallars Sobirà—, d'unes anàlisis i, finalment, d'unes conclusions, es pretén arribar a una generalització amb la qual es pugui inferir que mostres semblants es comportaran com les analitzades.

2. Els principis metodològics

Els principis metodològics cal entendre'ls com unes condicions *sine qua non* sobre les quals es fonamenta, s'articula i es desenvolupa aquesta recerca sobre etimologia toponímica. Una recerca que només té raó de ser si es basa en un **mètode empíric, interdisciplinari** i amb un **enfocament cognitiu**. El fet d'esmentar aquests principis rau en la certesa que, per més que s'experimenti un nou mètode, si no es canvia la manera d'analitzar la qüestió, el més probable és que els resultats siguin molt semblants als proposats fins ara.

2.1 Mètode empíric

L'objectivitat és necessària d'una banda perquè evita caure en etapes contaminades que condicionin els procediments posteriors, fins al punt de desembocar en vies equivocades i, de l'altra perquè pretén evitar la crítica de manca científica d'aquest mètode experimental. Perquè, com assenyala Alberto Zamboni (1988: 284),

la historia de la etimología está indefectiblemente marcada por un escepticismo siempre acre y recurrente, que no sólo se identifica con el rechazo instintivo de quien es y se siente ajeno a esta especulación, sino que encuentra terreno abonado incluso dentro del campo específico de intereses y de estudios, partiendo en general de la crítica a los fundamentos epistemológicos de la disciplina lingüística y generalizando, a veces de un modo demasiado drástico, sus conclusiones.

Seguint aquest principi, **no es partirà de cap idea preconcebuda de l'origen lingüístic dels topònims segons el seu aspecte o la història del lloc on estan situats, i tampoc no es donarà per suposat que els topònims es van formar des d'una llengua amb arrels i afixos —prefixos o sufixos—, fins que no es tinguin clars els components i les seves funcions**. En canvi, sí que es contemplaran les ciències del llenguatge. Joan Torruella (2017: 236) és inspirador quan reflexiona sobre que

en nuestras investigaciones hemos de ser capaces de dejar de lado, al menos en sus inicios, todas las ideas preconcebidas que provengan de discursos no demostrados científicamente y enfrentarnos directamente a los datos tangibles para empezar de nuevo a establecer hipótesis a partir de las evidencias obtenidas en la utilización de corpus, si bien teniendo en cuenta

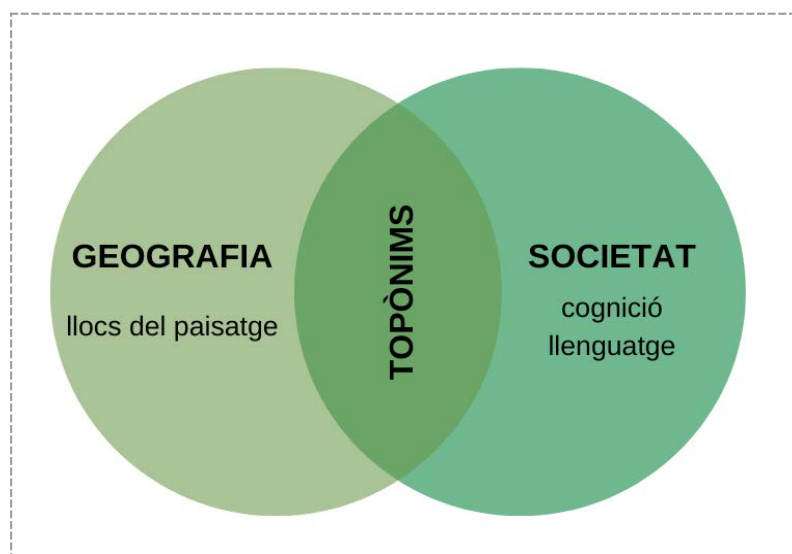
posibles estudis previsos fundamentats en bases científiques. No se debe olvidar que la finalidad de la ciencia es lograr descubrimientos que permitan avanzar en las teorías existentes, o rechazarlas si es el caso, y que estos, los descubrimientos, por ser nuevos, muchas veces desconciertan e, incluso, algunas veces se enfrentan a las opiniones mayoritariamente admitidas. Sin embargo, el investigador no debe dejarse influir por las ideas instauradas o asustarse ante los resultados alcanzados en sus exploraciones si van en contra de ellas, mientras estas hayan sido hechas con rigor y experimentación. El conocimiento científico no es dogmático, y siempre debe estar sujeto a ser revisado, a ser estudiado de nuevo y reformulado a partir de nuevos puntos de vista.

Les dades objectives s'aconseguiran des de la recopilació de les mostres i les dades associades, passant pel seu processament, fins a la interpretació dels resultats. Així, la recopilació de les mostres del corpus d'estudi (els topònims) es farà a partir de la **lingüística del corpus** i la recopilació de les dades geogràfiques associades a cadascun dels topònims a partir del **treball de camp, entrevistes i dels Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG)**. El corpus i les dades associades se sotmetran a **l'estadística multivariant**, protagonista del mètode experimental.

2.2 Mètode interdisciplinari

Joan Manuel Soriano (2003: 31), a l'article *¿Cómo se construye el paisaje?*, explica com en la recerca sobre les altes conques de la Garona i les Nogueres es van treballar conjuntament disciplines com la geografia física, la geografia humana, la història i l'arqueologia, utilitzant «técnicas paleobotánicas (palinología, antracología, etc.), técnicas geohistóricas (censos, catastros, etc.), técnicas históricas (interpretación de documentación antigua, cabreos, etc.) y arqueológicas (yacimientos arqueológicos)».

Qualsevol estudi sobre els elements del paisatge ha de passar per l'estudi del medi físic i de les societats humanes, i l'etimologia toponímica no en pot ser una excepció. Perquè és una disciplina integradora i heterogènia, i perquè hi conflueixen axiomes com l'existència del paisatge (geografia), la d'una societat que hi viu, la necessitat d'aquesta societat per anomenar uns llocs (cognició) i la manera com els anomenen (llenguatge). La intersecció d'aquests fenòmens interrelacionats es podria expressar al diagrama següent:

Fig. 7. Diagrama dels topònims en la intersecció del paisatge i la societat. Font: e.p.

D'una banda hi ha la geografia, entesa com la ciència que estudia la interacció entre la societat i el medi. Ja és per sí mateixa una ciència integradora. D'acord amb Roger Brunet (2001: 15),

l'espace géographique est fait de l'ensemble des populations, de leurs œuvres, de leurs relations localisées, de leur milieu de vie, c'est-à-dire considérées dans leur étendue et dans leurs lieux. Il ne peut pas être confondu avec les objets qui le peuplent: s'il les contient, il les place, les organise et les dépasse. Il naît avec le travail des sociétés et ne finira qu'avec elles⁶¹.

D'altra banda hi ha la societat, associada indefectiblement amb la cognició i el llenguatge, el qual, lluny de ser una facultat autònoma, neix a partir de la relació entre el món i la cognició. És lògic, doncs, que els topònims s'estudiïn com un producte de la intersecció d'aquests fenòmens complexos i que la investigació etimològica dels topònims no es pugui sustentar només des de la geografia, l'antropologia, la psicologia cognitiva o la lingüística, sinó que cal trobar la manera de dur-la a terme de manera convergent i horitzontal. Joan Tort (2001: 8-9) s'hi referix quan afirma que

---

61. **t. de l'a.:** l'espai geogràfic està format a la vegada per les poblacions, les seves obres, les seves relacions localitzades, el seu mitjà de vida, és a dir, es considera en la seva extensió i en els seus llocs. No es pot confondre amb els objectes que el poblen: si l'espai geogràfic els conté, els col·loca, els organitza i va més enllà. L'espai geogràfic neix amb el treball de les societats i només s'acabarà amb elles.

la toponímia implica un nombre considerable de coneixements, però integrats no d'una manera directa o "vertical" (o sigui, com a "suma" de disciplines, cosa que emmenaria a parlar de *pluridisciplinarietat*), sinó més aviat de forma indirecta o horitzontal. És per això que gosaríem qualificar-la com un coneixement *interdisciplinari*; és a dir, un coneixement que s'imbrica amb els coneixements implicats sense confondre-s'hi, que s'hi interrelaciona sense negar-los.

2.3 Mètode amb un enfocament cognitiu

Un dels principis del mètode a experimentar en aquesta tesi és que **l'enfocament ha de ser cognitiu ja que els topònims són una creació del llenguatge i aquest és un producte de la ment humana**. Aquest enfocament és pertinent perquè els topònims serveixen per situar-se en l'espai i precisament els estudis cognitius destaquen la importància d'aquest com a base de la nostra experiència en el món. De fet la relació entre espai, cognició i llenguatge és un dels aspectes més investigats en les ciències cognitives. La realitat es percep a partir del nostre cos en relació amb l'espai i per aquest motiu els humans utilitzem constantment expressions espacials per referir-nos a tota mena de conceptes: «ha *avançat* molt en els estudis», «aquest trimestre ha fet un *retrocés*», «el preus *pugen* i els sous *baixen*», «tinc la moral *per terra*», etc. Això no obstant, fins a l'any 2020 no va aparèixer un terme que encaixa els estudis toponímics amb la cognició: *toponímia cognitiva* (Irina Martynenko, 2020: 55). Aquesta denominació apareix quan ja fa uns anys que es comença a veure un incipient interès per relacionar l'onomàstica amb la lingüística cognitiva. Si es repassen les conferències i comunicacions que des de l'any 1990 han tingut lloc dins dels macrocongressos triennals de l'International Council of Onomastic Sciences (ICOS)⁶², hom s'adona que es treballa amb disciplines com la lingüística, la història, la sociologia, l'antropologia, la psicologia, la geografia i la recerca literària, però encara hi ha pocs estudis onomàstics relacionats amb la lingüística cognitiva. El primer treball presentat sobre aquesta disciplina va ser l'any 1996, al XIX congrés de l'ICOS celebrat a la Universitat d'Aberdeen (Escòcia). Olaf Jäkel, d'Hamburg (1996: 4-11), encapçala l'article de la seva comunicació, «Metonymy as a Cognitive Principle in Onomastics», amb una declaració de principis: «this paper is an attempt at bringing together two linguistic

---

62. El primer congrés es va celebrar a París l'any 1938.

disciplines which, though they have not been in close contact so far, could benefit from each other: Cognitive Linguistics and Onomastics»⁶³. La seva recerca, amb el corpus del directori telefònic d'Hamburg del 1993/94, era sobre les estratègies metonímiques i el seu poder explicatiu per donar compte de l'etimologia dels cognoms alemanys. És l'únic article d'aquell congrés en què es parlava de la lingüística cognitiva. Sis anys més tard, el 2002, al XXI congrés d'Uppsala (Suècia), dels 200 articles que es van publicar tan sols quatre mostren una recerca que treballi amb aquesta disciplina: Akselberg, de Noruega, utilitza la teoria dels prototips per a les diverses categoritzacions dels topònims; Sjöblom, de Finlàndia, analitza l'etimologia i la funció dels noms de les empreses finlandeses del s. XIX; Brendler, d'Alemanya, analitza la naturalesa dels noms propis des de la lingüística cognitiva; i Issers, de Rússia, estudia els mecanismes cognitius bàsics per distingir objectes a partir de com els ciutadans anomenen els espais de les ciutats. L'any 2008, al XXIII congrés de Toronto (Canadà), no s'ha localitzat cap article que tingui en compte aquesta disciplina. En canvi, l'any 2011, que va ser quan el XXIV congrés de l'ICOS es va celebrar a Barcelona, de les més de 300 comunicacions publicades, se n'han localitzat tres. Aleh I Kopach, de Bielorússia, a «The Resource of a Communicative and Functional Paradigm in Studying Place-names», tracta l'aplicació de la teoria dels actes de parla en l'estudi dels noms de pantans amb dos components de Bielorússia, Eslovàquia, Anglaterra i els Estats Units. D'acord amb aquest autor, **durant les activitats cognitives, la persona passa de la idea menys detallada d'una entitat a la més detallada i, d'aquesta manera, construeix estructures categòriques típiques dels noms de lloc.** Andrea Bölcskei, d'Hongria, a «Culture Dependent Toponym Types (The Concept of SETTLEMENT in Different Cultures)» observa com un plantejament lingüístic cognitiu contribueix a detectar quins aspectes diferents de la cultura humana es reflecteixen en els noms dels assentaments en diferents idiomes. Finalment Barbara Bába, d'Hongria, a «A study of two-part toponyms from a cognitive aspect», després d'observar que **en el sistema toponímic hongarès la forma més habitual de formació de topònims és la combinació d'un indicatiu geogràfic com a marcadors de tipus i un element que presenta alguna característica individualitzadora**, realitza un estudi cognitiu i arriba a la conclusió que **la principal**

---

63. **t. de l'a.:** aquest article és un intent d'unir dues disciplines lingüístiques que, encara que no han estat en contacte estret fins ara, podrien beneficiar-se mútuament: la lingüística cognitiva i l'onomàstica.

motivació de la denominació és la ubicació exacta del lloc, de manera senzilla i inequívoca, per a una comunitat de parla determinada. L'any 2014, al XXV congrés de Glasgow (Escòcia), es troben més treballs. Concretament n'hi ha vuit de relacionats amb la toponímia, tot i que també n'hi havia dos més relacionats amb l'antroponímia. Rachael Hamilton, Ellen Bramwell i Carole Hough, d'Anglaterra, a «Mapping Metaphor with the Historical Thesaurus: A New Resource for Investigating Metaphor in Names», mostren com, fent ús d'aquest mapa de metàfores en anglès, es pot saber, per exemple, que **entre els anys 1.200 i 1.249 es detecta una metàfora sistemàtica que connecta les parts del cos amb el paisatge o, dit d'una altra manera, que s'utilitzen parts del cos per a descriure el paisatge. S'adonen, però, que mentre que les parts del cos també s'usen metafòricament en el lèxic mitjançant la metàfora «Landscape is a body», hi ha algunes parts que queden restringides als topònims.** Olena Karpenko, d'Ucraïna, a «Cognitive Onomastics» teoritza sobre les diferències entre el lèxic comú i l'onomàstic des d'una aproximació cognitiva i constata que, per exemple, la lingüística cognitiva es concentra en el lèxic mental i la seva estructura, mentre que l'onomàstica cognitiva es concentra en l'existència mental de noms propis. Clou l'article el desig que «the nature and functioning of the mental lexicon and its organization only start opening their mysteries to onomatologists»⁶⁴ i la bona notícia de la creació del Cognitive Toponymy Project a la Universitat de Glasgow, juntament amb les de Copenhagen i St. Andrews: «Hopefully, the black box of our mind will open its onomastic secrets to the aspiring (and inspiring) investigators of proper names»⁶⁵ (Karpenko, 2016: 73). Rangel, de França i Espanya, a «Pour une structuration prototypique de la catégorie nom propre en français» es basa en la teoria dels prototips per avaluar la progressió dels membres de la categoria de nom propis des d'un punt de vista formal i des del punt de vista de la relació pragmàtica-semàntica amb l'entitat individualitzada. **Sanda Rapa, de Letònia, a «Some Semantic Universals in Latvian Toponymy» observa com, a partir de l'estudi dels topònims letons, el 20% dels quals deriven de paraules que denoten parts del cos i objectes utilitaris, els universals**

---

64. **t. de l'a.:** la naturalesa i el funcionament del lèxic mental i la seva organització comencin a obrir els seus misteris als onomatòlegs.

65. **t. de l'a.:** Amb sort, la caixa negra de la nostra ment obrirà els seus secrets onomàstics als investigadors aspirants (i inspiradors) dels noms propis.

semàntics es produeixen en idiomes de famílies lingüístiques diferents. Rutkiewicz-Hanczewska, de Polònia, investiga sobre l'accés al lèxic mental dels noms propis, la qual cosa s'exemplifica per trastorns del llenguatge afàtic amb l'anomia acompanyada, és a dir, la deficiència en la recuperació dels noms. Reszegi, d'Hongria, a «Cognitive Description of Multilingual Toponym Pairs» ofereix una visió general de la forma en què es poden representar parelles de topònims multilingües a la ment i al lèxic mental dels parlants. Alison Burns, Carole Hough i David Simmons, d'Anglaterra, a «An Experiment in Public Engagement with the Cognitive Toponymy Project» expliquen un experiment en què, en el marc d'un festival sobre ciència, es mostraven fotografies de deu elements del paisatge de diferents indrets d'Escòcia i es demanava a la gent que suggerissin noms per a cadascun. L'objectiu era identificar estratègies de denominació i esbrinar quins aspectes de les imatges es consideraven més destacats. Gyórfy, d'Hongria, a «Toponyms on the Cognitive Map» presenta un esquema del mapa cognitiu de la població de l'assentament de Tépe.

Per tant, la connexió entre els estudis dels noms de lloc i la lingüística cognitiva o la cognició és força recent però, com s'ha vist, salvant algun cas esporàdic, no s'estan produint en l'àmbit espanyol. Pel que fa a Catalunya, si es repassen les publicacions de les universitats o de la Societat d'Onomàstica, la inexistència d'estudis que apliquin algunes teories de la lingüística cognitiva en toponímia és absoluta.

Finalment, ha estat la investigadora russa Irina Martynenko (2020: 55) la que s'ha referit a *toponímia cognitiva* en un article específic sobre l'anàlisi del terme. Conscient que «any modern scientific research requires the use of new approaches in the consideration of geographical nominations and their comprehensive study using new methods», no només constata que «recent studies in the field of cognitive linguistics have given impetus to the development of toponymy research in this aspect», sinó que conclou que «the terms 'cognitive toponymy' and 'cognitive place name' should be widely used. In general, the future lies with a comprehensive method of studying toponymic units by means of a cognitive matrix analysis in combination with statistical analysis, historical and

geographical reconstruction, a descriptive method and a GIS mapping method»⁶⁶. Cal dir, tanmateix, que de moment no coneixem cap estudi que abordi l'etimologia toponímica des de la lingüística cognitiva. En canvi, és justament aquest enfocament el que es vol donar a la recerca. Perquè si fins ara l'etimologia tradicional anava a la recerca de la paraula semblant als topònims o al lèxic per fer-ne una proposta etimològica, ara el que es vol és anar a la recerca d'allò que hi ha al darrere dels mots, en aquest cas els topònims. S'anirà a la recerca del concepte: què és i com és allò que s'anomena? Què és i com és el que hi ha darrere d'un topònim? En comptes d'anar a buscar a fora i, a partir de la forma, treure conclusions, s'anirà a buscar a dins, des del contingut cognitiu.

---

66. **t. de Pa.:** qualsevol recerca científica moderna requereix l'ús de nous enfocaments en la consideració de les denominacions geogràfiques i el seu estudi exhaustiu mitjançant nous mètodes», no només constata que «els estudis recents en l'àmbit de la lingüística cognitiva han donat impuls al desenvolupament de la investigació toponímica en aquest aspecte», sinó que conclou que «els termes «toponímia cognitiva» i «topònim cognitiu» s'han d'utilitzar àmpliament. En general, el futur passa per un mètode integral d'estudi de les unitats toponímiques mitjançant l'anàlisi de matrius cognitives en combinació amb l'anàlisi estadística, la reconstrucció històrica i geogràfica, un mètode descriptiu i un mètode de cartografia GIS.

3. Fases del mètode experimental

Les fases del mètode experimental són tres. Primer es presenten a la taula següent i després es desenvolupen:

Fases del mètode experimental	
<p style="text-align: center;">1</p> <p style="text-align: center;">Elecció del corpus d'estudi, recopilació de dades i construcció de la BD per a l'estadística (§ cap. IV)</p>	<p>Elecció del corpus d'estudi i dels seus límits geogràfics i tipològics.</p>
	<p>Disseny del suport informàtic per a l'emmagatzematge de dades.</p> <p>Recopilació de:</p> <ul style="list-style-type: none"> • els topònims actuals i les seves formes documentals antigues • la variable morfològica: els segments dels topònims • la variable geogràfica: les característiques geogràfiques de cada poble <p>Adequació de les mostres dels topònims del corpus i de les variables morfològica i geogràfica a la BD per a l'estadística.</p>
	<p>Construcció de la BD per a l'estadística.</p>
<p style="text-align: center;">2</p> <p style="text-align: center;">Anàlisis quantitatives per a la selecció de segments estadísticament significatius (§ cap. V)</p>	<p>Anàlisis estadístiques per a relacionar els segments toponímics amb les característiques geogràfiques.</p> <p>Selecció de segments estadísticament significatius per a les anàlisis qualitatives.</p>
<p style="text-align: center;">3</p> <p style="text-align: center;">Anàlisis qualitatives i quantitatives per a la reconstrucció formal i semàntica d'unes unitats significatives prototípiques i per a una aproximació al llenguatge que va originar-les (§ cap. VI i VII)</p>	<p>Estudi sincrònic i diacrònic dels topònims del corpus i dels segments seleccionats fins a obtenir unes unitats significatives provisionals.</p>
	<p>Estudi i reconstrucció de les unitats significatives provisionals fins a obtenir unes unitats significatives prototípiques.</p> <p>Síntesi dels clústers toponímics que contenen les unitats significatives prototípiques, amb les propostes etimològiques dels seus topònims</p> <p>Aproximació a alguns trets lingüístics del llenguatge que va originar els topònims opacs del corpus (fonètica, morfosintaxi i semàntica).</p> <p>Aproximació cronològica dels topònims opacs del corpus.</p>

Fig. 8. Taula amb les fases del mètode experimental. Font: e.p.

3.1 Fase 1. Elecció del corpus, recopilació de dades i construcció de la BD per a l'estadística

Abans d'entrar en l'elecció del corpus, la recopilació de dades i la construcció de la BD per a l'estadística, és imprescindible explicar-ne els antecedents, els quals es remunten a les hipòtesis d'aquesta tesi. **Així, com que segons aquestes hipòtesis els topònims s'haurien d'estudiar com a composicions lingüístiques creades amb l'objectiu de descriure un lloc i, a més, mostren uns segments repetits (§ cap. I, 2), creiem que si s'aconsegueixen aïllar aquests segments i, després, relacionar-los amb característiques geogràfiques, s'obtidran unes unitats significatives antigues.** Per arribar a aquest objectiu **l'estadística serà l'eina que ha de permetre trobar relacions entre les recurrències morfolingüístiques (segments repetits dels topònims) i les característiques geogràfiques dels pobles.**

Com a ciència per identificar allò que és significatiu, **l'estadística** és molt emprada en les ciències de la salut, les ciències naturals (biologia, agricultura, medi ambient...), les ciències socials (economia, arqueologia...) i en alguns aspectes de la lingüística (corpus orals i textuals). Aquesta versatilitat i aplicabilitat en diverses ciències i, sobretot, la fiabilitat d'aquest instrument per distingir els resultats significatius dels no significatius i per, a través de mètodes matemàtics informatitzats, recopilar, organitzar sintetitzar, analitzar i obtenir noves dades, és el que ha portat a considerar-la essencial per utilitzar-la en el nou mètode experimental d'etimologia toponímica.

I és que, a diferència de l'estudi dels antropònims, en els topònims hi ha un element clar que pot ajudar a descobrir l'etimologia: el lloc que anomenen. Aquest lloc és el concepte, el referent, és la part cognitiva que pot desvetllar l'etimologia. Els noms de persona preromans de la península ibèrica com *Bodocena*, *Conicodius*, *Loancini*, *Medugenus*, *Silliborus* o *Pictelanci*, per més que es considerin compostos per alguns estudiosos, i malgrat que s'hi repeteixen alguns segments, serà difícil conèixer-ne l'etimologia perquè no es disposa de cap referent extralingüístic. En canvi en toponímia sí: es disposa dels llocs geogràfics que anomenen els topònims i cal aprofitar aquesta oportunitat per esbrinar-ne l'etimologia. La prova és que en alguns topònims opacs s'ha aconseguit aïllar algun dels seus components i relacionar-lo amb algun element d'allà on es troba. Un exemple clàssic són els topònims que comparteixen el segment *car*, *quer*: *Queralbs*, *Queralt*, *Quer Foradat*, *Carançà* o

Carol, etc. En aquest cas va ser definitiva la troballa d'un document de l'any 1104 que avala el significat de *car*, *quer* com a 'roca': «kastum firmissime rupis, quod *cher* dicitur a rusticis» (DECat, s. v. quer, VI, 927a11-13). Seria molt útil trobar documents tan reveladors com aquest però, mentre no hi hagi aquesta sort, s'han de provar altres vies. D'una banda poden servir les tautologies que es produeixen quan es perd el significat d'aquests components. Per exemple, avui se sap que s'han produït tautologies en topònims pallaresos com *Roques de Queralt* (al congost de Collegats), *Roc del Quero* (a Aineto) o *Roca de Peracanella* (a Estac). Aquest últim podria ser un tautotopònim⁶⁷ triple ja que es repetiria el mateix element geogràfic 'roca' en diversos estrats de la llengua: *Roca*, el més modern; *Pera*, del català medieval; i el *car*, *quer* preromànic. Aquesta diversitat estratigràfica també s'exemplificaria en una tautologia de l'estrat medieval al *Roc de Peralta* (Alt Urgell) o a la *Roca de Peralta* (Alta Ribagorça) i en una de l'estrat preromànic al *Roc de Quer* (Andorra). D'altra banda pot servir l'estadística. Perquè, si es dona per fet que *car*, *quer* remet a 'roca', ¿què fa pensar que no poden haver-hi altres ètims que remetin a altres elements del paisatge i que hagin portat a altres tautologies? És per tot això que és tan important identificar i relacionar els segments repetits dels topònims amb elements del paisatge. I l'estadística pot ajudar a fer-ho de manera sistemàtica i empírica. Pot ajudar a estudiar les relacions subjacents entre els *topònims del corpus* i les seves variables *morfològiques* i *geogràfiques* a partir d'anàlisis quantitatives (§ cap. V) i qualitatives (§ cap. VI i VII) . Les quantitatives serviran per observar les freqüències dels fenòmens i les qualitatives per a descriure'ls.

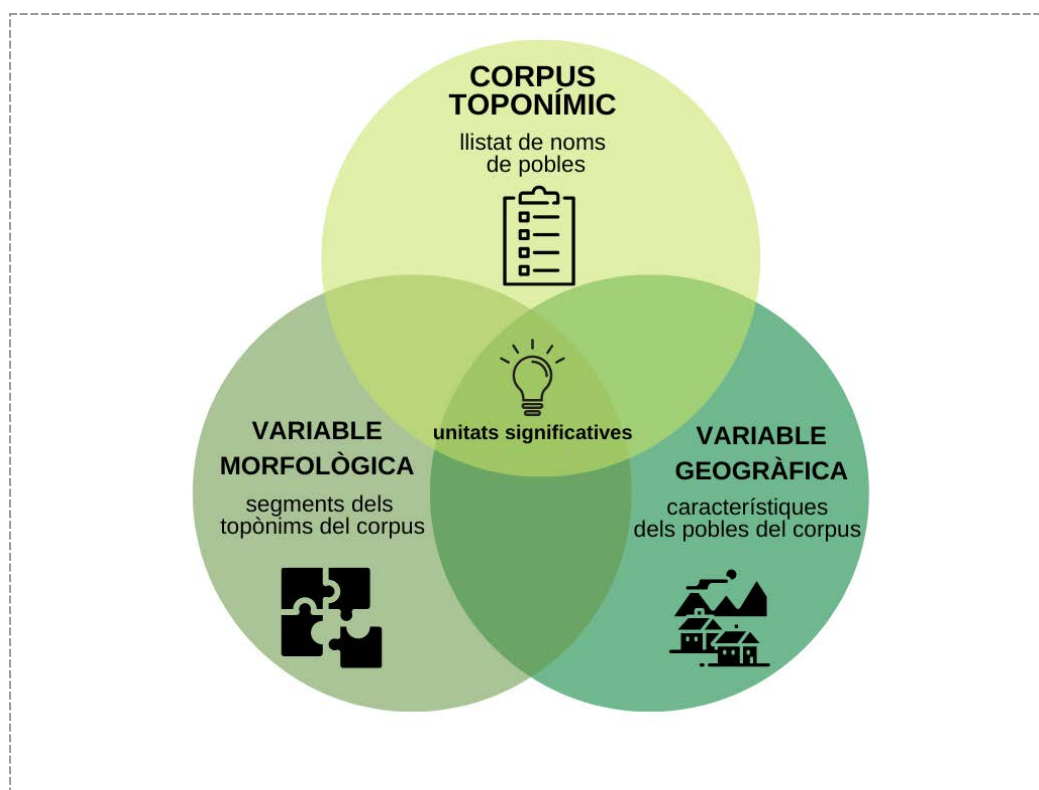
Al proper diagrama es pot observar com funcionarà el sistema d'exclusió i d'inclusió de les tres variables o, dit d'una altra manera, de conjunts i subconjunts. Els conjunts són tres:

- 1) **Corpus toponímic.** És la llista de noms dels pobles en les seves formes actuals i antigues. Per exemple, ALENDO, ALINS, ALÓS, ANÀS, ARAÓS, ARCALÍS, BAÉN, BAIASCA, ESTERRI, UNARRE, etc.
- 2) **Variable morfològica.** Són els segments dels topònims del corpus. Per exemple, AL, EN, DO, LE, ENDO, INS, ÓS, AN, ÀS, ARC, ÍS, BA, ÉN, BAI, ASCA, etc.

---

67. **Tautotopònim:** designació composta referida a un lloc, sovint un accident geogràfic, en què almenys dos dels constituents repeteixen un mateix significat genèric, generalment expressat amb formes lingüístiques procedents de llengües diferents. Font: <https://www.termcat.cat/ca/neoloteca/fitxa/NDEwMTc4MA%3D%3D> [Enllaç vigent: 16/03/2023].

3) **Variable geogràfica.** Són els trets geogràfics dels pobles que anomenen els topònims del corpus. Per exemple, l'altitud, el desnivell entre el nucli i el fons de vall, l'orientació, el relleu, l'abast de la conca visual en hectàrees, l'abast dels nuclis inclosos en la conca visual, la situació del nucli en relació amb les valls veïnes, el tipus de sol, la mida actual, les hores d'insolació durant tot l'any, etc.

Fig. 9. Diagrama de les tres variables de l'estadística multivariant. Font: e.p.

El resultat que es busca és que la intersecció dels tres conjunts permeti descobrir unes unitats significatives referides a característiques geogràfiques. A continuació s'amplia la informació de cadascun dels conjunts.

3.1.1 Elecció del corpus d'estudi

Per a l'elecció i construcció del corpus la disciplina de referència serà la **lingüística del corpus**, necessària perquè, com assegura Torruella (2017: 16), és «una herramienta imprescindible para poder realizar estudios sobre la lengua con métodos empíricos a partir de grandes cantidades de datos representativos, clasificables y cuantificables». En l'àmbit de la *lingüística del corpus* es dona per fet que es tracta de *corpus digitalitzats*, però la diferència entre els corpus tradicionals i els d'aquesta disciplina, nascuda a la segona meitat del s. XX, no és només aquesta. D'acord amb Torruella (ibíd.: 27-28),

el lingüista tradicional se construye su propio corpus según sus intuiciones y sus intereses, sin pretender la exhaustividad, sin tener en cuenta cuestiones de representatividad o equilibrio y sin llevar a cabo análisis cuantitativos y comparativos, mientras que el lingüista que trabaja bajo las premisas de la lingüística del corpus lo hace a partir de corpus contruidos casi siempre por otras personas, que han usado criterios de diseño y selección establecidos con una metodología concreta y siguiendo técnicas estadísticas.

Per comprovar si la construcció del corpus del mètode experimental segueix els principis d'*exhaustivitat*, *representativitat* i *equilibri*, i usa els *criteris de disseny* i *selecció* establerts amb una metodologia concreta i seguint tècniques estadístiques, s'adoptaran els paràmetres que Torruella (ibíd.: 42- 57) enumera per tal de classificar els corpus. Després, ja amb el corpus construït, es prepararan les variables que després se sotmetran a l'estadística i menaran a uns resultats que s'hauran d'interpretar. Les disciplines a recórrer són diferents segons les variables a preparar.

3.1.2 Confecció de la variable morfològica

Per a la confecció de la *variable morfològica* des del primer moment caldrà, en primer lloc, l'expertesa en **programació informàtica** i, després en **estadística**. La programació informàtica serà necessària per aconseguir, mitjançant un algorisme matemàtic, el màxim de segmentacions possibles dels topònims del corpus. L'exhaustivitat respon al fet que es desconeixen els límits dels segments primigenis, avui fusionats entre els possibles sintagmes que componen els topònims. Dit d'una altra manera, el pas del temps pot haver comportat modificacions i pèrdues fòniques que avui dificulten com haurien estat originalment els segments, amb la conseqüència d'haver de tenir en compte totes les casuístiques.

3.1.3 Recopilació de la variable geogràfica

Per a la recopilació de les característiques geogràfiques de cada poble per tal de confeccionar la *variable geogràfica* serà imprescindible la **geografia de proximitat**, entesa com el coneixement profund del lloc on es troba el topònim a analitzar. Un coneixement que és essencial per a obtenir els atributs geogràfics de cadascun dels topònims del corpus i arribar a proposar-ne l'etimologia. Només així es pot distingir allò que fa singular aquell lloc i es pot aplicar el *principi de la negativitat relativa* o d'excepcionalitat. Segons Tort

(2001: 16) aquest principi va ser formulat pel toponimista rus F. P. Savarensky i recollit pels quebequesos Dorion i Poirier (citats per Tort), els quals creuen que

els fets excepcionals exciten més la memòria que els fets comuns, i per això qualsevol persona tindrà tendència, d'una manera més natural, a inscriure en el seu record o en un nom que el conservarà una sorpresa més que no pas una banalitat (...). Enlloc com al Sàhara hom troba tants noms formats a partir de radicals que fan referència a l'aigua. Allò que és estrany i vital mereix ésser consignat, localitzat, posat en relleu, senyalitzat com ara marcat amb balises.

Els topònims, doncs, descriurien l'element excepcional en referència amb el seu entorn: una gran volta que fa variar la direcció d'un riu; una gran roca que sobresurt en un espai herbós; una gran esllavissada; un gran congost en el recorregut d'un riu; un pla en una zona de muntanya; roques roges en terreny calcari... És evident que per percebre aquestes singularitats cal conèixer a fons el territori a estudiar. Altrament, un forà no sabrà apreciar la importància d'aquests fenòmens perquè no té prou elements per distingir allò que és comú d'allò que és singular. Quan hom coneix a fons un territori també pot adonar-se de convergències toponímiques, geogràfiques i culturals.

La geografia de proximitat requerirà el següent:

- **consultes constants cartogràfiques i bibliogràfiques**
- l'ús de les eines que proporcionen els **Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG)**
- el **treball de camp sobre el terreny** que inclogui **exploracions geogràfiques i entrevistes a informadors locals**

En primer lloc, la **cartografia**, com a ciència de la representació gràfica de la terra, serà imprescindible perquè en ella s'hi troba la geografia i també la toponímia (ciència dedicada a la transmissió lingüística dels llocs de la terra). Els mapes serviran per a les prospeccions inicials, durant el treball de camp, per a la confecció de dades amb o sense sistemes d'informació geogràfica, per a la presentació dels resultats i per a la divulgació. En prospeccions inicials, per exemple, la cartografia permetrà detectar l'entorn toponímic per si poden haver-hi connexions toponímiques i geogràfiques. Tan sols a nivell informatiu, un parell d'exemples. En un cas, dos pobles veïns, l'un al davant de l'altre, comparteixen l'inici dels seus topònims, *Terv-* / *Tirv-* (escrit *Ter-* en documents antics). Són a l'entrada de la vall de Tírvia: ***Terveu*** i ***Tírvia***.

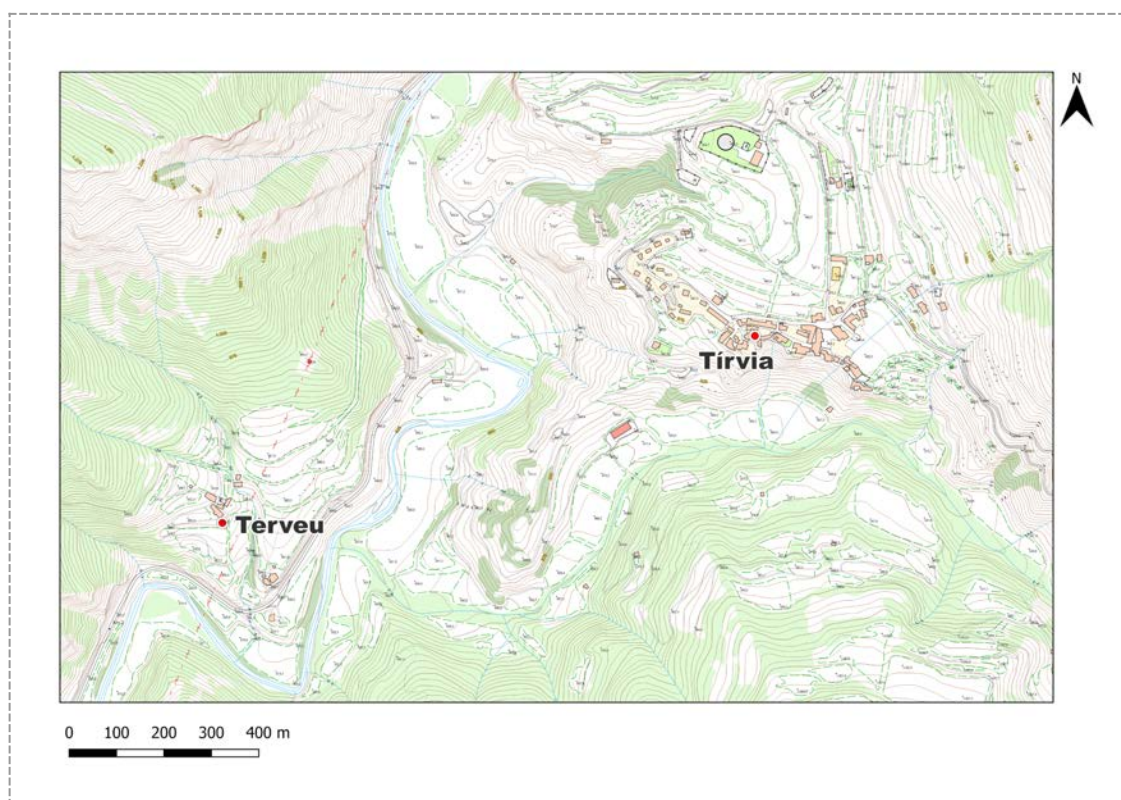

Fig. 10. Mapa topogràfic de Terveu i Tírvia. Font: e.p.⁶⁸

En un altre cas dos pobles veïns, l'un al damunt de l'altre, comparteixen el segment final dels seus topònims *esterr* i *-estarr*. Són a la vall d'Esterrí de Cardós: *Esterrí* i *Ginestarre* (Fig. 11).

Aquests exemples, i molts altres, no poden ser fruit de la casualitat perquè mostren unes recurrències tant des del punt de vista morfolingüístic com geogràfic, de manera que caldrà buscar-hi una explicació que tant de bo que serveixi per corroborar les paraules de Jairo Javier García (2015: 10) quan assegura que

mediante la explicación de los topónimos, esto es, mediante el descubrimiento de su etimología y, sobre todo, de su motivación, se contribuye a un mejor conocimiento de los lugares que designan y de la realidad antigua, tanto en lo que se refiere a la lengua como también a otros muchos aspectos histórico-culturales.

68. **Base cartogràfica:** en vectorial, capa de rius de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icg.cat/appdownloads/>) i capes de construccions, transports, cobertes del sol, relleu; construccions i relleu; i relleu de la Topografia Territorial-v1r0-2020 ICGC (<https://www.icgc.cat/ca/Descarregues/Cartografia-vectorial/Referencial-Topografic-Territorial>) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

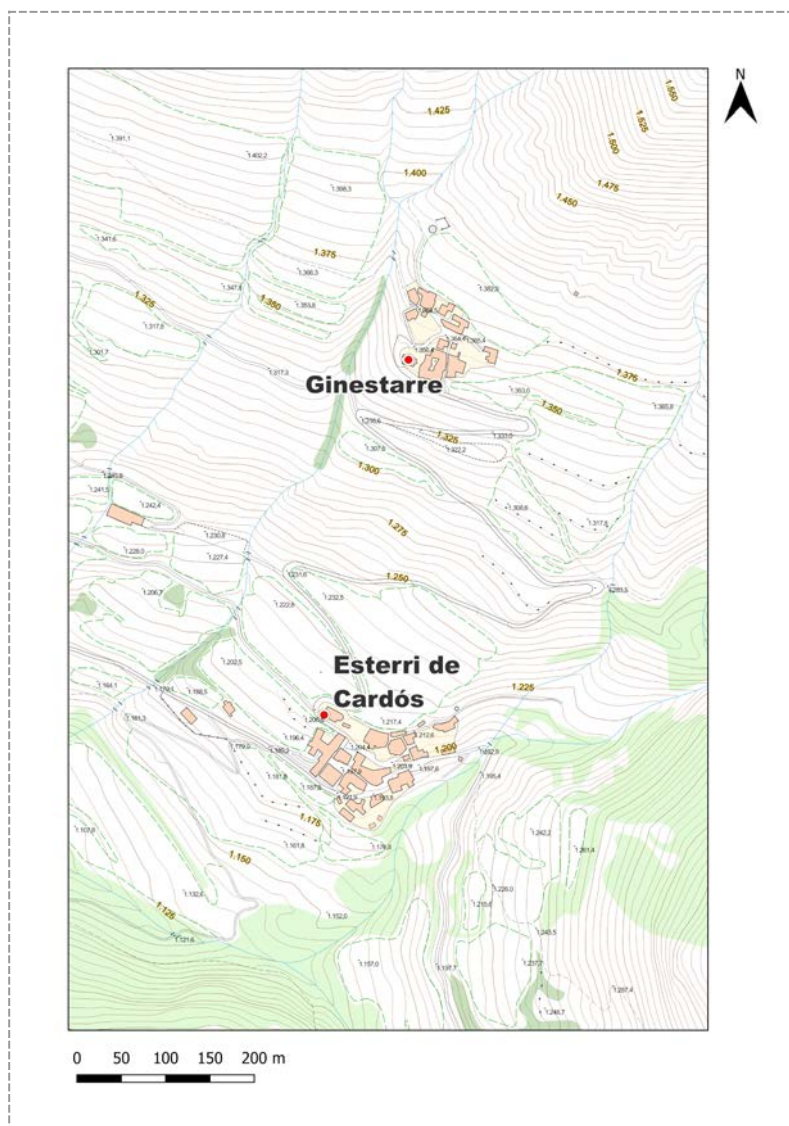

Fig. 11. Mapa topogràfic d'Esterri i Ginestarre. Font: e.p.⁶⁹

En segon lloc, l'ús de les eines que proporcionen els els **Sistemes d'Informació Geogràfica** (SIG) servirà per obtenir dades de cadascun dels pobles del corpus. Els SIG formen part de les Ciències o Tecnologies d'Informació Geogràfica. Segons Joan Nunes Alonso (2013: ICGC), «un sistema d'informació geogràfica (SIG o, en anglès, GIS) és un sistema informàtic, format per maquinari, programari, dades, usuaris i un marc

---

69. **Base cartogràfica:** en vectorial, capa de rius de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>) i capes de construccions, transports, cobertes del sol, relleu; construccions i relleu; i relleu de la Topografia Territorial-v1r0-2020 ICGC (<https://www.icgc.cat/ca/Descarregues/Cartografia-vectorial/Referencial-Topografic-Territorial>) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

organitzatiu, que permet enregistrar, emmagatzemar, gestionar, analitzar, consultar, visualitzar, presentar i difondre qualsevol tipus d'informació geoespacial». Avui, encara seguint Nunes, els SIG

han esdevingut l'eina bàsica de gestió i tractament de la informació geoespacial. Alguns dels àmbits destacats d'aplicació dels sistemes d'informació geogràfica són, entre d'altres, la gestió de recursos naturals, el cadastre, la planificació urbana i territorial, l'arqueologia, l'agricultura, la gestió d'emergències, la logística i els transports, la gestió d'infraestructures o la sanitat.

En aquesta tesi els SIG serviran, d'una banda, per obtenir dades geogràfiques com les altures, el desnivell entre el poble i el fons de la seva vall, les conques visuals dels pobles, l'orientació, el grau d'insolació anual o en un moment determinat de l'any, etc. Són dades que, com qualsevol eina, poden contenir algun error, però en tot cas oferiran uns valors geoespacionals objectius, individuals i generals de les mostres a analitzar, impossibles d'obtenir per altres mitjans. D'altra banda, serviran per confeccionar mapes. Per Jordi Bolòs i Imma Sánchez-Boira (2018: 270), en tots els estudis

sobre el paisatge preterit, la realització de mapes té una importància fonamental [...] el mapa no serveix només per il·lustrar el nostre discurs, ans el mapa pot arribar a esdevenir la font que omple de contingut aquest discurs, que ens permet comprendre el perquè de la ubicació dels pobles, dels camps, de les séquies o de les vies de comunicació i alhora és una eina fonamental per relacionar els diferents elements del paisatge.

Finalment, el **treball de camp sobre el terreny** també servirà per recopilar dades de cada poble. Un treball que, més enllà del coneixement físic, requereix el coneixement de la relació entre la societat que habita un lloc i la terra que la sustenta. El convenciment que no es pot interpretar la societat i les seves produccions lingüístiques sense tenir en compte el medi on aquesta es troba i, a la vegada, que tampoc no es pot estudiar el medi sense tenir en compte la seva societat i les seves produccions lingüístiques, fa que es consideri fonamental la **confecció d'entrevistes** a informadors locals de cadascun dels pobles dels quals es vol estudiar el seu topònim. Perquè, ¿com es poden estudiar els noms que han creat unes societats sense tenir en compte les societats d'aquell lloc, encara que siguin de generacions posteriors? ¿Què són els topònims, sinó el resultat d'un espai humanitzat, un espai viscut? Brunet (2001: 20) observa que

les individus et les sociétés humaines créent de l'espace, se servent de l'espace, laissent des traces dans l'espace. Ils plantent et ils implantent. Ils aménagent et ils déménagent. Ils investissent et ils abandonnent. Ils ouvrent, épuisent, ferment et rouvrent mines et carrières. Ils taillent, cousent, découpent, usent, améliorent et délaissent des parcelles à cultiver. Ils tracent et oublient des chemins. Ils barrent des vallées, ils équipent des ports. Ils font des villes, et çà et là les anéantissent. Ils essartent, écobuent et replantent des forêts. Ils ferment des frontières et dressent des murs ; ou ils ouvrent, et laissent passer. Ils se rassemblent, se divisent, se déplacent. Ils magnifient et vénèrent des lieux, ils en maudissent d'autres. Ils salissent, et parfois nettoient⁷⁰.

Brunet hauria pogut afegir, també, que ells —els individus i les societats humanes— anomenen, obliden i reanomenen els llocs a partir del que és rellevant d'aquests llocs. Les persones que hi viuen i creen aquest espai també en són els seus usuaris i els que més el coneixen, fins al punt que per a ells el seu lloc és singular i diferent a tots els altres punts del planeta. Les entrevistes, doncs, han de servir per relacionar cadascun dels pobles amb les seves característiques geogràfiques des del coneixement d'uns humans que poden comparar-les amb les característiques geogràfiques del seu entorn. Perquè, d'acord amb Georges Bertrand (2000: 61),

le paysage n'est pas seulement l'apparence des choses, décor ou vitrine. C'est aussi un miroir que les sociétés se tendent à elles-mêmes et qui les reflète. Construction culturelle et construction économique confondues. Et, sous le paysage, il y a le territoire, son organisation spatiale et son fonctionnement. Le complexe territoire-paysage est en quelque sorte l'environnement dans le regard des hommes, un environnement à visage humain. Sous cette acception, à la fois globale et finalisée, le paysage apparaît à la fois comme objet et sujet. Il est l'objet-territoire dans sa matérialité de mer ou de montagne, de ville ou de campagne. Il est en même temps sujet, né dans le regard porté sur le territoire avec sa charge émotionnelle et toute sa profondeur humaine⁷¹.

---

70. **t. de l'a.:** Els individus i les societats humanes creen constantment un espai, utilitzen aquest espai, deixen la seva empremta a l'espai. Planten i implanten. Engeguen projectes i es traslladen. Inverteixen i abandonen. Obren, esgoten, tanquen i tornen a obrir mines i pedreres. Tallen, cusen, retallen, utilitzen, milloren i abandonen parcel·les per cultivar. Tracen camins i després els obliden. Barren valls, equipen ports. Construeixen ciutats i després les destrossen. Artiguen, eixerment i tornen a plantar boscos. Tanquen fronteres i aixequen parets; o sinó obren i deixen passar. S'ajunten, se separen, es desplacen. Magnifiquen i veneren llocs, en maleeixen d'altres. Embruten i, de vegades, netegen.

3.1.4 Construcció de la BD per a l'estadística

Després de la recopilació dels topònims actuals i antics del corpus d'estudi i de les variables associades (morfològica i geogràfica), arribarà el moment de l'adequació de totes aquestes dades a la BD per a l'estadística. Per tant, caldrà l'expertesa externa en **estadística aplicada** per a preparar les dades, per a elaborar una BD que permeti aplicar-hi les anàlisis estadístiques i per a guiar-nos en la gestió de dades i de les anàlisis.

3.2 Fase 2. Selecció de segments estadísticament significatius

En aquesta etapa cada *topònim del corpus* ja tindrà associades unes variables concretes del conjunt de *segments* i del conjunt d'*atributs geogràfics*. Per exemple, ALENDO tindrà associats els segments A, AL, ALEN, LE, LEN, LEND, etc., mentre que ESTERRI tindrà associats els segments ES, EST, ESTE, ESTERR, S, ST, STE, STERR, T, TE, TERR, TERRI, etc. Pel que fa als atributs geogràfics, ALENDO tindrà associats uns atributs diferents. Per exemple:

vall principal [vall Ferrera]

vall secundària [vall de la Coma de Burg]

altitud [entre 1001 m i 1300 m]

desnivell entre el nucli i el fons de vall [entre 361 m i 660 m]

orientació [est]

situació dins de la vall [entrada vall cota superior], [sortida cap a la capçalera de vall]

relleu [no a la part fonda de la vall, als peus d'un turó]

abast de la conca visual en hectàrees [Gran: entre 2.501 ha i 6.000 ha]

etc.

ESTERRI també tindrà associats els seus atributs:

vall principal [vall Noguera Pallaresa]

---

71. **t. de l'a.:** el paisatge no és només l'aparença de les coses, la decoració o l'aparador. També és un mirall que les societats s'aixequen i que les reflecteix. Construcció cultural i construcció econòmica combinades. I, sota el paisatge, hi ha el territori, la seva organització espacial i el seu funcionament. El conjunt territori-paisatge és en certa manera l'entorn als ulls dels homes, un entorn amb rostre humà. Sota aquest sentit, tant global com finalitzat, el paisatge apareix com a objecte i subjecte. És l'objecte-territori en la seva materialitat de mar o muntanya, ciutat o camp. És alhora subjecte, neix en la mirada llançada sobre el territori amb la seva càrrega emocional i tota la seva profunditat humana.

Capítol III. Proposta d'un mètode experimental en etimologia toponímica

vall secundària [vall d'Isil]

altitud [entre 590 m i 1000 m]

desnivell entre el nucli i el fons de vall [entre 0 m i 60 m]

orientació [sud]

situació dins de la vall [entrada vall cota superior], [entre dues sortides de la vall principal]

relleu [a la part fonda de la vall, en costa]

etc.

En aplicar l'estadística es podrà saber quins són els *segments* més rellevants i significatius i, també, les característiques geogràfiques més significatives de cada *segment*, així com els *topònims* en els quals es troben uns i altres (tant en els actuals com en les seves citacions antigues). Així, per exemple, els atributs geogràfics més significatius del *segment* AL potser seran:

ALTITUD: Entre 590 m i 1000 m

VALL_PRINCIPAL: vall Noguera Pallaresa

TORRE_CASTELL: Sí

TIPUS_SOL: Penya

D'altra banda, AL apareix als següents *topònims*:

ALENDO i les seves formes antigues: ALENDE, ALENDIS

ALINS i la seva forma antiga: ALINSE

ALÓS i la seva forma antiga: ALOS, ALOSE

ALTRON

ARCALÍS i la seva forma antiga: ARCHALIS

BALESTUI i les seves formes antigues: BALASTUY, VALESTUI

ESCALARRE i les seves formes antigues: ESCALARR, ESCALARRI, SCALARRE

etc.

L'objectiu final d'aquesta fase és seleccionar uns quants segments per a sotmetre'ls als estudis qualitius de la fase següent.

3.3 Fase 3. Reconstrucció d'unitats significatives i aproximació al llenguatge que les va originar

Si l'estadística serà el cervell que permetrà una relació matemàtica entre segments i elements del paisatge, les anàlisis qualitatives i quantitatives per a la reconstrucció formal i semàntica d'unes *unitats significatives prototípiques* i per a una aproximació al llenguatge que va originar-les, serà el cor de la tesi.

En primer lloc es durà a terme un estudi sincrònic dels topònims actuals (sistema consonàntic, patrons accentuals dels topònims actuals, similituds entre topònims) i, després de contextualitzar les citacions antigues dels topònims del corpus, s'emprendrà l'estudi dels segments seleccionats per l'estadística i relacionats amb elements concrets del paisatge. Durant aquest procés es podran observar, a partir de les citacions antigues, els canvis i les pèrdues fòniques dels segments seleccionats, però també d'altres parts dels topònims del corpus. Tots aquests canvis es recolliran i s'analitzaran en un glossari (afèresis, africacions, aglutinacions, etc.) i, per tant, durant aquests estudis les disciplines protagonistes seran la **morfologia** i la **fonètica històrica**. D'acord amb Mónica Bécue-Bertaut (1999: 86), especialitzada en estadística i investigació operativa, «reducir el corpus a su aspecto formal permite, paradójicamente, una mayor comprensión de la coherencia del texto y del funcionamiento global del conjunto de formas empleadas». El primer capítol d'aquesta fase acabarà amb una primera reconstrucció d'unes *unitats significatives provisionals* sorgides dels segments seleccionats.

En segon lloc la combinació de la interpretació de les anàlisis estadístiques i de les anàlisis lingüístiques (desenvolupades al capítol anterior) convergirà en la consecució d'unes *unitats significatives prototípiques* que formarien part dels topònims del corpus. La reconstrucció haurà estat morfofonològica i semàntica. Morfofonològica perquè s'haurà de proposar la forma primitiva de les *unitats significatives prototípiques*, així com la seva evolució, i semàntica perquè s'haurà de proposar el significat primigeni el qual, tal com apunten Mar Garachana i Joseph Hilferty (2011: 51) «és la part més interessant del llenguatge, sobretot per a aquells lingüistes que pensen que la llengua és primordialment un vehicle de comunicació». A partir d'aquest moment es necessitarà la **cartografia** per a representar i explicar resultats i la disciplina de referència serà la **lingüística cognitiva**. En primer lloc perquè «estudiar semàntica implica estudiar psicologia cognitiva. El significat és un

concepte, una representació mental, i, per tant, és un objecte d'estudi de la psicologia cognitiva» (Salvador Climent i Jaume Mateu, 2011: 37). En segon lloc perquè, tal com apunten Garachana i Hilferty (2011: 52), «per la lingüística cognitiva, el significat inclou tant trets pròpiament lingüístics com trets extralingüístics. La separació del coneixement lingüístic i del coneixement del món no és taxativa i, per tant, aquests dos vessants del significat es poden estudiar conjuntament». En aquest sentit, el coneixement de les paraules i el coneixement del paisatge dels avantpassats que van anomenar uns llocs s'ha de tenir en compte. Una prova de la relació entre la cognició, la llengua, el paisatge i la percepció d'aquest és la similitud morfolingüística i geogràfica dels topònims que s'han exposat a l'apartat anterior (§ 3.1.3), junt amb els mapes, o les repeticions de segments. No poden ser casuals o producte del caprici. Denoten un sistema lingüístic que està categoritzant quelcom i, per tant, aquesta categorització ha de tenir una relació absoluta amb la cognició i la motivació de les societats que van crear aquells topònims concretament per a aquells llocs. L'interès de repetir un segment en una denominació no és irrellevant i ha de respondre a unes regles que els parlants van aplicar per a produir i rebre un missatge lingüístic. Per tant, en alguns casos en què hi ha diversos topònims molt pròxims i amb segments compartits, es duran a terme anàlisis dels topònims a partir de clústers. Aquestes anàlisis estan inspirades per l'observació del paisatge, dels seus topònims i, també, per Ainiala et al. (2016), que als seus estudis alerten que en els topònims acostumen a haver-hi uns motius denominatius molt clars i, per tant, és lògic que topònims propers s'hi refereixin.

Finalment, amb totes les noves dades acumulades al llarg del procés, es podrà dur a terme una aproximació a alguns trets lingüístics dels topònims opacs (fonètica, morfosintaxi i semàntica) i a la seva cronologia.

Capítol IV. Aplicació del mètode. Construcció del corpus, de les seves variables, de la BD per a l'estadística, i anàlisis estadístiques

Si cerques resultats diferents, no facis sempre el mateix.
Albert Einstein

1. Introducció

Al capítol introductori (§ cap. I) s'ha manifestat el propòsit d'investigar l'etimologia dels topònims opacs pel que fa a la relació amb el punt geogràfic on es troben. Creiem que la producció dels topònims per part d'uns parlants d'un moment determinat de la història de la humanitat pot constituir, efectivament, un reflex lingüístic, però també cognitiu. És quelcom que gairebé no s'ha tingut en compte en etimologia toponímica i és per aquest motiu que s'ha presentat la proposta d'un mètode experimental. Aquest quart capítol constitueix el primer pas entre la teoria i la pràctica. És el punt de partida de l'aplicació d'aquest mètode: la construcció del corpus d'estudi amb el qual es treballarà durant tot el procés, la recopilació de les variables associades a aquest corpus, la confecció de la base de dades per treballar estadísticament i les anàlisis estadístiques.

Primer s'expliquen les raons per les quals s'han escollit tots els noms dels pobles del Pallars Sobirà com a corpus (§ 2). En segon lloc es dona compte de com s'ha dissenyat el suport informàtic que emmagatzemarà les dades (§ 3). En tercer lloc es descriu com s'ha dut a terme la recopilació dels topònims actuals i les seves citacions antigues, i com aquestes s'han seleccionat i desat per a que puguin sotmetre's a l'estadística (§ 4). En quart lloc, una vegada recopilat el corpus d'estudi, es detalla com s'han confeccionat les variables morfològiques —les segmentacions dels topònims del corpus (§ 5)— i geogràfiques —els atributs paisatgístics dels llocs on s'ubiquen els pobles (§ 6)—, tenint en compte una configuració adient per al tractament estadístic. I, finalment, s'explica com està construïda la base de dades per treballar estadísticament (§ 7) i com es duen a terme les anàlisis estadístiques per a relacionar segments toponímics amb característiques geogràfiques (§ 8).

2. Elecció del corpus i els seus límits

Com s'ha assenyalat al *Marc Teòric* (§ Cap. II), l'elecció dels topònims com a objecte d'estudi rau en el seu interès com a fòssils lingüístics d'una llengua antiga, mentre que la finalitat de treballar amb un corpus toponímic que segueixi els principis de la **lingüística del corpus** rau en l'interès d'investigar la seva etimologia de la manera més empírica possible (§ cap. III, 2.1). D'acord, doncs, amb aquesta disciplina, i a partir dels paràmetres classificatoris de Joan Torruella (2017: 42- 57), el corpus amb el qual es treballa en el mètode experimental té les següents característiques:

- 1) **Modalitat.** Els corpus poden treballar amb mostres orals, escrites o mixtes, depenent de quina sigui la seva finalitat. En aquest cas es treballa amb un corpus escrit.
- 2) **Temàtica.** Poden haver-hi corpus generals o especialitzats. Aquí és especialitzat. Està format per un tipus de lèxic, que són els noms propis; dins dels noms propis, els topònims; dins dels topònims, els d'una comarca; dins de les comarques, la del Pallars Sobirà; i, dins d'aquesta, tots els noms dels pobles. S'ha buscat l'*exhaustivitat* i la *representativitat* en el fet d'incloure tots els topònims dels pobles del Pallars Sobirà, i s'ha buscat l'*equilibri* en el fet d'incloure, pel que fa a les citacions antigues de cada topònim, una proporció adequada respecte del total⁷².
- 3) **Època.** És un corpus contemporani, perquè es compilen mostres toponímiques actuals, però també històric, ja que també n'hi ha del passat.
- 4) **Temporalitat.** Entre els corpus sincrònics o diacrònics, en aquest cas és diacrònic: des del s. VIII fins al s. XXI.
- 5) **Magnitud.** És un corpus restringit, estructurat i representatiu per tal de poder treballar amb l'estadística.
- 6) **Evolució.** Poden haver-hi corpus oberts, tancats o monitors (s'exclouen textos antics i se n'incorporen de nous per tal que el volum textual sigui sempre el mateix). Per a l'estadística se n'utilitzarà un de tancat, ja que és la base d'un projecte concret.
- 7) **Distribució.** D'entre els corpus proporcionals o equivalents, en el nostre estudi es treballa amb un d'equivalent per tal de disposar de la citació més antiga i més moderna de cada

---

72. Sobre els criteris d'*exhaustivitat*, *representativitat* i *equilibri* que han de regir la lingüística del corpus, vegeu Cap. III, 3.1.1. Per més informació sobre l'*exhaustivitat*, llegiu l'apartat 2.1 del present capítol i, sobre la *representativitat* i l'*equilibri*, l'apartat 4.2.

topònim, les formes gràfiques antigues més freqüents, i també les que poden ser rellevants per a l'estudi sobre l'evolució diacrònica.

La finalitat d'aquest corpus és doble. D'una banda ha de permetre disposar d'una base documental que permeti conèixer quelcom sobre la llengua amb què van ser creats els topònims. De l'altra ha de permetre disposar d'una base per a crear i encreuar, mitjançant l'estadística, dues variables: una de *morfològica*, formada pels segments dels topònims, i una de *geogràfica*, formada pels atributs geogràfics del lloc concret que anomenen els topònims. L'estadística, doncs, ha de ser l'eina que desvetlli les relacions conceptuals entre els topònims, els seus segments i els seus elements geogràfics.

A continuació s'explica la raó per la qual s'han escollit els topònims d'una comarca i, d'entre les comarques, la del Pallars Sobirà; i perquè, dins de la comarca del Pallars Sobirà, s'han seleccionat els noms dels seus pobles. Les respostes a aquestes preguntes es troben en un apartat sobre els límits geogràfics (§ 2.1) i els tipològics (§ 2.2) del corpus d'estudi.

2.1 Límits geogràfics: la comarca del Pallars Sobirà

El fet d'escollir els **límits d'una demarcació administrativa comarcal actual** respon a la necessitat d'*exhaustivitat*, *representativitat* i *equilibri* del corpus. Per complir aquests tres requisits s'ha buscat una superfície geogràfica que permeti construir un corpus prou gran com per obtenir l'*exhaustivitat* de les mostres que interessin (els noms de *tots* els pobles), però que a la vegada sigui prou dúctil com per poder recopilar les variables per a les anàlisis estadístiques i lingüístiques. Aquests límits no els ofereix una vall o un municipi, ja que la suma de *tots* els topònims dels seus pobles ofereix poca *representativitat*, ni tampoc una conca fluvial principal o una vegueria, on n'hi ha massa. L'elecció d'un territori més extens i, per tant, d'un corpus més gran, pot ser útil per copsar una idea general dels topònims en referència al tipus de paisatge i per tenir més dades a contrastar, però dificulta l'estudi detallat. En aquest sentit, és interessant trobar un *equilibri* que permeti el major nombre de mostres, sense perdre les dades que només es poden adquirir amb el coneixement profund del lloc. Una comarca, doncs, entre les considerades més *naturals* (amb límits geogràfics més naturals, malgrat algunes zones externes i uns límits que han anat variant al llarg de la història) pot complir els requisits. D'altra banda, l'elecció del **Pallars Sobirà** enfront d'altres comarques no és arbitrària, ja que aquesta comarca

pirinenca reuneix unes característiques geogràfiques, toponímiques, lingüístiques i històriques que la fan molt interessant per a l'estudi de la tesi, a part d'oferir l'avantatge de ser la zona més coneguda i recorreguda per la persona que escriu aquestes pàgines. Aquesta autoreferència és pertinent en tant que un requeriment imprescindible de qualsevol investigació toponímica hauria de ser el coneixement profund de la zona d'estudi.

Pel que fa a les **característiques geogràfiques**, la gran superfície (1.378 km²) del Pallars Sobirà i l'orografia tancada fan que sigui una comarca especial. Des del punt de vista geomorfològic, és la comarca de Catalunya amb el relleu més abrupte i l'accés més difícil, de manera que fins al segle XX no hi arriben les primeres carreteres i encara avui queda algun poble que no en té. I, per estrany que sembli, la roda va arribar primer als pobles enlairats, sense carretera d'accés, que no pas a les carreteres del fons de les valls. L'explicació és que als pobles es necessitaven carros per transportar la collita des dels camps. Per tant, si no hi havia bosc i fusta a la vora per construir-los, els taulons per bastir-los es pujaven a càrregues de ruc i, una vegada al poble, es muntaven els carros.

La comarca del Pallars Sobirà es troba entre les cotes 550 m i 3.143 m. La cota més alta és la del pic més alt de Catalunya, la Pica d'Estats. Al sud queda tancada pel congost de Collegats, a l'oest per les muntanyes i colls de la serralada pirinenca, al nord pel port de la Bonaigua, de 2.076 m, i a l'est pel del Cantó, de 1.718 m. En conseqüència, durant els llargs mesos hivernals, amb neu als ports d'accés, els habitants reduïen els desplaçaments.

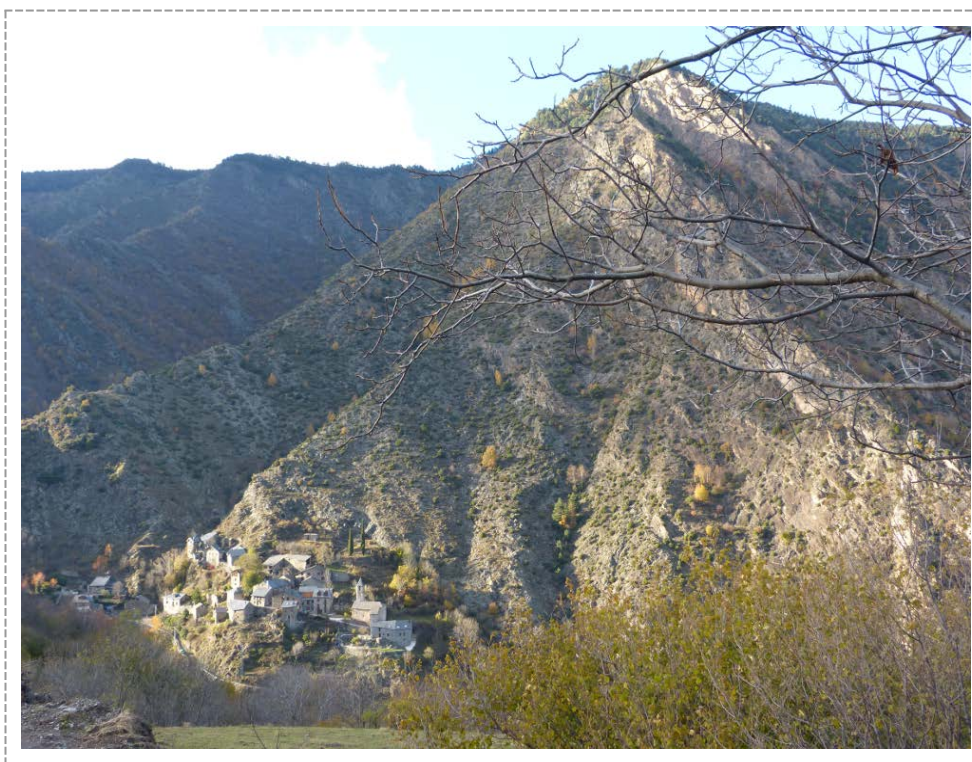
La població es reparteix en petits nuclis dispersos, fet que ha comportat una variabilitat paisatgística menor que en d'altres llocs. L'any 2019, de les 42 comarques de Catalunya, el Pallars Sobirà és la que tenia una densitat de població més baixa (5 hab/km²) i, durant el seu màxim demogràfic conegut (any 1860), els seus 20.112 habitants tan sols representaven una densitat de 14 hab/km². El paisatge del Pallars Sobirà, doncs, si bé ha estat antropitzat des de la prehistòria, en comparació amb d'altres zones de Catalunya ha tingut una escassa transformació. Avui, a més, la major part del seu territori està protegit i, per tant, és difícil que es transformi molt més. Té àrees incloses dins del Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, el Parc Natural de l'Alt Pirineu i Aran, l'Espai Natural Protegit de Collegats-Querant i la Reserva Nacional de Caça de Boumort. L'escassa transformació del paisatge és evident quan es comprova que la majoria dels petits nuclis actuals apareixen en documents medievals i la majoria ja existien. Per tant, en tractar-se de pobles que han

cregut poc al llarg dels segles, és més fàcil imaginar-se el relleu que hi havia hagut abans que s'iniciés l'assentament, fet rellevant per a l'estudi toponímic. Si a això s'hi afegeix la seva difícil orografia, és comprensible que s'hi hagi produït una major fossilització dels topònims i la continuïtat d'elements culturals i lingüístics ancestrals.

Fig. 12. Mapa situacional de la comarca del Pallars Sobirà, amb els seus municipis. Font: CCT.

En referència a les **característiques toponímiques**, els noms dels pobles del Pallars Sobirà són interessants perquè la majoria són els *tradicionals*. En comarques veïnes, com el Pallars Jussà, molts noms de pobles es van oficialitzar durant la cristianització i es van canviar per noms de sants o santes: *Santa Engràcia*, *Sant Esteve de la Sarga*, *Sant Joan de Vinyafrescal*, *Sant Martí de Canals*, *Sant Romà d'Abella*, *Sant Serni*... En canvi al Pallars Sobirà aquest canvi només es va produir en els pobles de *Sant Sebastià* i *Sant Romà de Tavèrnoles* (*Sebastia* i *Tavernoles* segons la pronunciació local). D'altra banda, el Pallars Sobirà té un gran potencial en topònims opacs, no només de pobles, sinó també orogràfics. De fet és de les comarques catalanes amb una quantitat més elevada d'orònims (pics, colls, serres, planes, valls, boscos...) i hidrònims (rius, torrents, fonts...), fins al punt que només el 30% dels seus topònims són poblacionals (Parella, 2015: 2-6). Per tant, encara que els orònims no s'incloguin al corpus, poden aportar dades útils en diverses fases d'estudi.

Fig. 13. Fotografia d'Escart. Font: NGQ.

Quant a les **característiques lingüístiques**, malgrat que el dialecte que s'hi parla és el pallarès, com que la comarca limita amb França pel nord i amb l'Aran pel nord-oest, tradicionalment ha tingut contacte amb la parla occitana i, més modernament, el francès, fet que aporta una gran variabilitat de lèxic i fonètica entre les diverses valls. Tan sols a tall

d'exemple, les *pigasses*, els *armolls* o les *corbelles* de Llavorsí cap al nord són *destrals*, *tenalles* o *cartres* cap al sud.

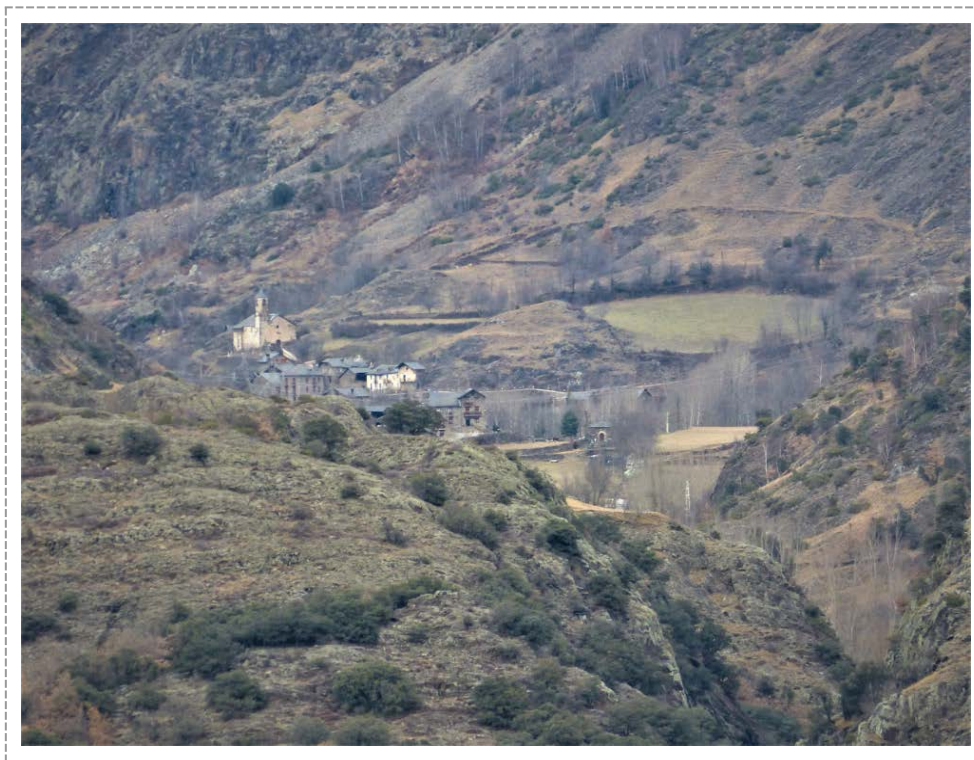

Fig. 14. Fotografia de Sant Martí de Lladorre des del Pui de Sant Martí. Font: NGQ.

Finalment, les **característiques històriques i prehistòriques** també són interessants en relació amb el substrat lingüístic. Malgrat que aquí no es pretén oferir una revisió històrica exhaustiva, **és interessant tenir en compte en quin moment va iniciar-se el poblament, ja que va ser llavors quan, amb l'arribada d'aquelles societats, va arribar la denominació dels llocs.** Així, se sap que el Pallars Sobirà és una comarca que fins fa uns 20.000 anys havia estat gairebé íntegrament coberta per les glaceres (Bordonau, 1992). De fet, segons Valentí Turu *et al.* (2011: 37), «la Noguera Pallaresa albergava l'aparell més extens del sector meridional dels Pirineus, amb una longitud durant el darrer màxim glacial superior als 50 Km (Bru *et al.*, 1985), amb un front glacial situat entre Sort i Llavorsí». Durant segles, doncs, va ser una comarca despoblada. Tanmateix, a mesura que s'anava enretirant el gel, les tundres s'anaven convertint en boscos i prats, i a partir del Tardiglacial i l'Holocè inicial les condicions ambientals ja feien possible una ocupació

humana en cotes altes (Albert Pèlach *et al.*, 2012). De fet, gràcies al Grup d'Arqueologia d'Alta Muntanya del Departament de Prehistòria de la UAB–CSIC (GAAM), que des de l'any 2011 està duent a terme campanyes de prospecció i excavació al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, s'ha posat de manifest una seqüència de poblament prehistòric gairebé ininterrompuda des de principis de l'Holocè (Ermengol Gassiot *et al.*, 2014). Els primers vestigis de presència humana per part de grups de caçadors recol·lectors abracen des del 9500 fins al 5500 cal ANE⁷³. Aquestes societats vivien gran part de l'any a més de 2.000 m d'altura, fins al punt que els jaciments que més abunden són entre els 2.200 m i els 2.400 m.

Entre 5500–5000 cal ANE va arribar la ramaderia domèstica al Pirineu i, també, l'agricultura i la ceràmica —que encara no es coneixien—, així com les destrals de pedra, etc. Aquesta societat d'agricultors i pastors neolítics continuaven recol·lectant, però també conreaven blat, civada, pèsols..., i es tenien i consumien cabres, ovelles, bous, porcs... Llavors van començar a haver-hi incendis i el bosc va anar baixant de cota perquè es necessitaven prats perquè hi pasturessin els animals. De fet, a mesura que es van fent excavacions es va confirmant la hipòtesi

de un primer poblamiento neolítico, basado en la explotación pastoral estacional de las zonas de alta montaña, entre finales del VI e inicios del V milenio cal ANE (ROJO-GUERRA *et al.* 2013) [...] El modelo de ganadería que se propone para el neolítico antiguo, a tenor de los análisis de materiales de la Cova del Sardo (MAZZUCCO *et al.* 2013) y de la Cova dels Trocs (ROJO-GUERRA *et al.* 2013), sería algún sistema de movilidad estacional altitudinal, desde los valles hasta las áreas de alta montaña, y longitudinal, sur-norte (David Rodríguez, 2016: 334).

A partir del IV mil·lenni cal ANE augmenta la xifra de contextos neolítics, de manera que al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici

actualment hi ha un únic jaciment datat per al període comprès entre el 5500 i el 3400 cal ANE i, en canvi, deu entre els anys 3400 i 2400-2350 cal ANE (Gassiot *et al.* 2016). La informació procedent de la VMPC apunta en la mateixa direcció (Orengo 2010; Orengo *et al.* 2014; Orengo, aquest volum). Igualment és il·lustratiu que els contextos clars de cronologia neolítica

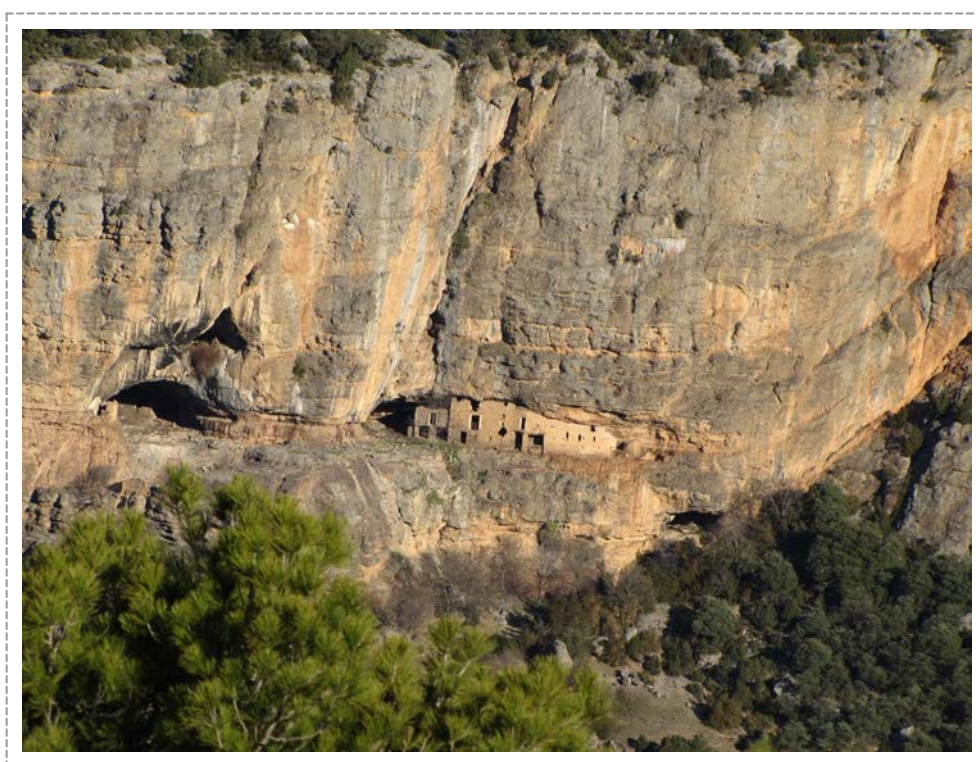
---

73. **cal ANE**: data, aconseguida per radiocarboni en valors calibrats, d'abans de la nostra era (cristiana).

de la muntanya d'Enveig també corresponen a aquest període (Ermengol Gassiot i Ignacio Clemente, 2018: 67)

Al Pla de Corts i als voltants de l'estany de Montcortès també es detecten indicis que aporten una colonització durant el IV mil·lenni:

La possibilitat de dur a terme datacions radiocarbòniques en una de les cavitats estudiades, i la contrastació dels materials ceràmics prehistòrics estudiats en una altra d'aquestes cavitats (M35), permet afirmar l'existència de grups humans durant el període del neolític final, és a dir, una colonització d'aquests espais de muntanya durant el IV mil·lenni (Maite Arilla, 2012: 31)

Fig. 15. Fotografia d'Espluga de Cuberes. Font: NGQ.

Tanmateix, d'entre el 2300 cal ANE i el 300 cal ANE, que segons la cronologia tradicional és l'edat del Bronze i gran part de l'edat del Ferro, a l'alta muntanya es detecta un buit d'estructures d'assentaments. S'hi han trobat, però, diversos amagatalls de material ceràmic, fet que demostra que, tot i no trobar-se assentaments, sí que hi havia presència humana. De fet, a partir de dades paleoambientals i paleoecològiques, durant aquest període l'activitat antropològica no només es manté, sinó que s'intensifica, junt amb una diversificació en l'explotació del territori (més incendis per guanyar pastures) i, també, en el tipus d'assentaments (a l'aire lliure i amb materials peribles). Tot plegat fa pensar en un augment

demogràfic i un canvi de patró en el poblament de l'alta muntanya, que passaria, dels abrics i coves (que serviren més com a espais d'emmagatzemar), a edificacions a l'aire lliure. No s'abandonarien les zones alpines i subalpines, però s'ampliarien les pastures cap a cotes més baixes i possiblement els assentaments s'hi situarien més a prop (Gassiot *et al.*, 2014). Avalarien aquests fets els testimonis del poblament en cotes més baixes com les ceràmiques, indústria lítica i pedres de molí barquiformes que es van trobar al despoblat de Santa Creu de Llagunes (Roig, 2003), el jaciment del Pla de la Guineu amb evidències d'explotació de la sal de Gerri a l'inici del Bronze (Piera, 2015), els materials trobats en cavitats, megàlits i restes arqueobotàniques del Pla de Corts (Arilla, 2012) o el de la cova sepulcral del municipi de Soriguera (Gassiot, 2020), on de moment s'hi han trobat les restes humanes més antigues de la comarca, d'entre el 1610 cal ANE i el 1505 cal ANE, i on és fàcil que hi apareguin restes d'altres individus. Cal afegir, també, que entre finals del VIII cal ANE i començaments del VII cal ANE van arribar a Catalunya uns objectes de bronze (destrals d'aletes, plaques de cinturó, braçalets, botons, etc) provinents del centre-est de França. Els més antics eren del Bronze Mitjà i començaments del Final. Són 148 objectes de bronze que es van trobar al municipi de Llavorsí i actualment és el dipòsit més important de Catalunya. Sembla, doncs, que malgrat que un primer poblament d'aquesta zona se situa al Neolític final, el màxim poblacional prehistòric va tenir lloc entre l'edat del Bronze i del Ferro.

Fig. 16. Fotografia del dipòsit de bronze de Llavorsí.

Font: https://ja.cat/diposit_bronze_Llavorsi [Enllaç vigent: 6/10/2022].

Aquesta ullada prehistòrica, superficial i insuficient, és tan sols per apuntar que, a partir del moment en què es detecta un canvi en el patró del poblament de muntanya, és a dir, a partir del 2300 cal ANE, a l'edat del Bronze, l'antropització mostra un increment notable, cosa que tal vegada podria tenir relació amb alguns topònims actuals.

2.2 Límits tipològics: els noms de pobles

L'elecció dels topònims de pobles enfront d'altres topònims respon a la seva **perdurabilitat**, a la **presència en documents antics** i, també, a una raó **extralingüística**.

2.2.1 Perdurabilitat dels noms dels assentaments

S'escullen els noms d'assentaments perquè **perduren** més que altres tipus de topònims. Per exemple, en converses amb pastors, caçadors i pagesos del Pallars Sobirà sovint es comenta que abans, com que passaven molt temps a la muntanya i els calia situar-se, tot tenia nom —una roca, una cruïlla de camins, un pla, una font...—, i es lamenten que ara, amb la davallada del sector primari, tots aquells noms s'han perdut. És el mateix que succeeix amb els topònims que es troben al voltant dels pobles per anomenar camps, horts, fonts, llaus, camins o àrees dels boscos. De fet, és un fenomen mundial. En un estudi sobre topònims finlandesos desenvolupat per Terhi Ainiala l'any 1997 es va desvetllar que en 200 anys havien desaparegut el 71% de topònims de Kurhila i el 84% de Närhilä i tots eren microtopònims: «The names in these calculations include artefact names, cultivation names, topographic names and hydronyms, however no settlement names». Van concloure que els noms dels assentaments rarament desapareixen perquè hi ha més necessitat d'identificar-los i anomenar-los (Ainiala et al., 2016: 93)⁷⁴.

Per tant, els topònims es perden quan no són necessaris i els microtopònims estan circumscrits a un àmbit molt més reduït, fet que els fa més volàtils. Són coneguts per les petites comunitats que els utilitzen i, per tant, són molt més mutables que no pas dels noms dels pobles, els quals transcendeixen més enllà d'aquest àmbit perquè fins i tot són emprats per viatgers ocasionals i comunitats llunyanes.

---

74. **t. de l'a.:** Els noms d'aquests còmputos inclouen noms d'artefactes, noms de conreu, noms topogràfics i hidrònims, però no hi ha noms d'assentaments.

2.2.2 Presència en documents antics dels topònims de pobles

Una altra avantatge d'escollir topònims poblacionals enfront d'altres tipus de topònims és que els noms de pobles són els que majoritàriament es troben en **documents antics** de caire jurídic (consagracions d'esglésies, donacions i/o compravendes de pobles sencers amb els seus habitants, alous⁷⁵, horts, etc.), la qual cosa permet estudiar-los diacrònicament. Al respecte, Marcos Fernández i José Carlos Sánchez (2018: 206), en un estudi sobre el potencial dels topònims històrics de Galícia per a recerques del passat, arriben a la conclusió que

os topónimos referidos a entidades e núcleos de poboación amosan unha maior facilidade de localización na toponimia actual e, xa que logo, unha maior supervivencia, ca aqueles referidos a axentes naturais. Un dato de interese dende o noso punto de vista por canto son estes últimos os que a priori teñen un carácter máis permanente sobre o terreo. Quizais isto demostra o carácter plenamente histórico da rede de poboamento disperso galego, que deste xeito afonda as súas orixes nun pasado que acada ata un milleiro de anos⁷⁶.

Aquí cal assenyalar que també han tingut una presència dilatada en el temps les bordes, les ermites i els rius principals. Pel que fa a les bordes, al tret de permanència cal afegir-hi que alguns grups de bordes comparteixen la tipologia de topònims poblacionals amb la repetició dels mateixos segments (*Noarre, Ansui, Arnui, Aixerto, Airoto, Artamont...*), de manera que podrien ser noms productius per augmentar el corpus. Tanmateix, no s'inclouen al corpus perquè majoritàriament no es troben en la documentació medieval i, per tant, no es pot estudiar la diacronia lingüística. Però, a més, s'hi afegeix un altre factor lingüístic que contribueix a desestimar-les: els seus noms. En primer lloc, les bordes solitàries que es troben disseminades per la muntanya acostumen a portar el nom del propietari i, per tant, són topònims que no ens poden aportar res: *borda de Barber, de*

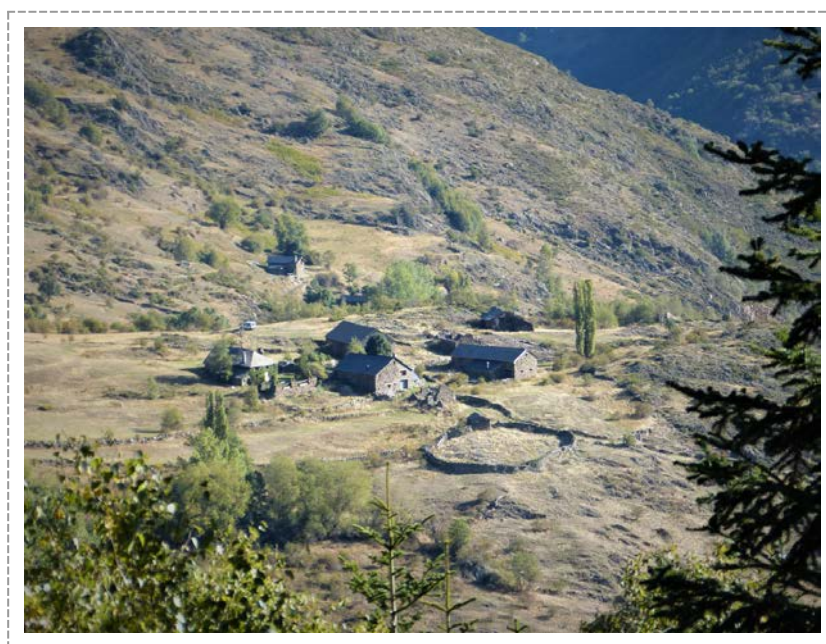
---

75. **Alou:** propietat territorial lliure i exempta de tota càrrega i dret senyorial.

76. **t. de l'a.:** els topònims referits a entitats i nuclis de població mostren una major facilitat de localització en la toponímia actual i, per tant, una major supervivència, que no pas els referits als agents naturals. És un fet interessant, sota el nostre punt de vista, perquè són aquests últims els que a priori tenen un caràcter més permanent sobre el terreny. Potser això demostra el caràcter plenament històric de la xarxa del poblament dispers gallec, la qual remuntaria els seus orígens a un passat que arriba fins als mil anys.

Bartomeu, del Batlle, de Benetó, de Bernat, de Domingo, etc. En segon lloc, les bordes que formen grups sovint reben el nom del poble al qual pertanyen: *bordes de Buiro, de Burg, de Llessui, de Son, de Virós*, etc. I, en tercer lloc, alguns grups de bordes se les coneix per un nom amb el qual també s'anomenen altres elements del paisatge, fet que implica no saber què és el que es va anomenar primitivament. Per exemple, *Airoto* dona nom a un bosc, a unes canals, a un coll, a uns estanys, a uns prats, a uns tarters i a unes bordes; *Aixerto* anomena un barranc, una collada, una solana i unes bordes; *Noarre* una collada, un pic, uns prats, un riu i unes bordes, etc.

Fig. 17. Fotografia de les bordes de Lapre. Font: NGQ.

Pel que fa a les ermites, no s'inclouen perquè tampoc no es troben gaire en citacions antigues i, a més, la gran majoria són noms hagiogràfics (*Sant Quirc, Santa Anna, Sant Joan, Sant Martí*) o transparents (*Mare de Déu de la Roca, del Pont, de les Neus, del Soler, de la Ribalera, de la Torre, d'Esplà, de la Muntanya, de la Serra*). I, finalment, quant als rius principals, Fernández i Sánchez (2018: 206) també s'adonen que «no caso dos ríos, esta variabilidade nominativa é percibida con gran claridade nos de pequena entidade, mentres que os caudais principais si amosan unha moito máis elevada estabilidade onomástica»⁷⁷.

---

77. **t. de l'a.:** en el cas dels rius aquesta variabilitat nominativa es percep amb gran claredat en entitats petites, mentre que els cabals principals sí que mostren una estabilitat onomàstica molt més elevada.

Tanmateix, altra vegada la mancança de presència documental, però també de representació, hauria estat un escull per al nostre estudi.

2.2.3 Accessibilitat a l'objecte d'estudi

Finalment, una raó que influeix en l'elecció dels topònims poblacionals té a veure amb la **logística i l'essència de la tesi**. Pel que fa a la logística, com que es defensa que per a l'estudi toponímic són tan interessants les dades lingüístiques com extralingüístiques, els pobles tenen l'avantatge que, a diferència dels topònims no poblacionals, gairebé sempre s'hi pot accedir amb vehicle, la qual cosa facilita la recollida de dades del treball de camp. Quant a l'essència, com que es considera molt important el testimoni humà local, les persones entrevistades coneixeran molt millor els seus pobles que no pas altres llocs del paisatge.

3. Disseny del suport informàtic per a l'emmagatzematge de dades

En la confecció de les taules de la base de dades (a partir d'ara, BD) es busca la màxima versatilitat per tal de poder incloure nous paràmetres i modificar els existents. La raó d'aquesta decisió, que aviat es constata encertada, és que, en treballar amb un mètode experimental, no es disposa de referents o models previs i s'intueixen rectificacions constants.

El programa informàtic utilitzat és un full de càlcul de LibreOffice Calc (§ Annex 1), en el qual l'element vertebrador són les mostres del corpus, anomenades TOPONIM_LEMA. Cada mostra té el seu codi numèric, anomenat ID_LEMA⁷⁸, i disposa d'espais per emmagatzemar les dades bibliogràfiques, lingüístiques, geogràfiques, culturals i documentals que poden ser susceptibles d'utilitzar al llarg de la recerca. A la següent explicació es fa una distinció entre les dades analitzades directament, marcades amb l'acrònim AD 'anàlisi directe', i les que se sotmetran a l'estadística, marcades amb EM 'estadística multivariant':

- a) **Dades bibliogràfiques** (AD). Dels 159 topònims estudiats per Coromines, se'n referencia el volum i la pàgina de l'OnCat on es troben, així com l'etimologia proposada, i la seva classificació temàtica i idiomàtica (§ cap. II, apt. 4.2, 4.3).
- b) **Dades lingüístiques** (AD). De cada topònim del qual se'n coneix la pronúncia actual se'n apunta la transcripció fonètica (amb els signes de l'Alfabet Fonètic Internacional) i, també, on recau l'accent (agut, pla, esdrúixol).
- c) **Dades geogràfiques** (EM). Els atributs geogràfics que s'emmagatzemen per a cadascun dels pobles, amb l'objectiu d'encreuar-los després amb les variables morfològiques i les variables toponímiques, són els següents: Coordenades; Altitud; Desnivell entre el poble i el fons de vall; Conca fluvial de referència; Vall principal; Vall secundària; Orientació; Situació dins de la vall; Relleu; Relació amb conques fluvials; Situació del poble en relació amb les valls veïnes; Tipus de sòl; Terra roja; Mida actual del poble; Superfície del terme; Abast de la conca visual en hectàrees; Abast dels pobles inclosos en la conca visual; Hores d'insolació durant el solstici d'hivern; Hores d'insolació durant tot l'any; Relació del poble amb els camins de transhumància, les altes pastures, els prats plans a la vora, els boscos, les grans parets de roca,

---

78. **ID**: identificador únic.

les conques fluvials estretes, els turons, les esllavissades, les coves naturals i artificials, les torres i castells, les viles closes. També s'apunta si es té constància d'algun testimoni — documentat, arqueològic o oral— segons el qual alguns pobles havien canviat de lloc en algun moment de la seva història.

d) **Dades culturals** (AD). S'apunten les advocacions de les esglésies de cada poble i també es classifiquen aquestes advocacions entre antigues, visigòtiques i gàl·liques (seguint el criteri classificatori de Jordi Bolòs i Víctor Hurtado, 2012)⁷⁹.

e) **Dades documentals** (AD) (EM). És la recopilació de les citacions antigues dels topònims.

---

79. Per falta de temps, aquestes dades no s'analitzaran.

4. Recopilació de les mostres del corpus

Després d'haver dissenyat el suport informàtic, comença el lent procés de localització i recopilació de les mostres del corpus. Primer es localitzen les mostres dels topònims actuals i, després, les seves variables gràfiques antigues.

4.1 Mostres dels topònims actuals

Pel que fa a les mostres dels topònims actuals, el procés de confecció del corpus s'inicia amb el recull dels 145 topònims dels pobles del Pallars Sobirà que apareixen al *Nomenclàtor oficial de toponímia de Catalunya*, elaborat per l'Institut Cartogràfic i Geològic de la Generalitat de Catalunya, l'Institut d'Estudis Catalans, el Consorci per a la Normalització Lingüística, l'Associació Catalana de Municipis i Comarques, el Consell General d'Aran i la Federació de Municipis de Catalunya. Tanmateix, de seguida es comprova que no és suficient. En consultar l'*Atlas dels comtats de Pallars i Ribagorça*, de Bolòs i Hurtado (2012), es considera que també és pertinent incloure els pobles antics, avui desapareguts, i alguns llocs que avui no figuren com a pobles, però que ho havien estat antigament: *Aidí Sobirà, Alós Sobirà, Biuse, Botella, Buiro, Burgal, Castellnou, Cartanís, el Pui, Gilareny, Llor, Sarroca, Tolzó, Torena, Vilesa, Vellànega*, etc. En aquest sentit cal dir, d'una banda, que de la major part de pobles desapareguts no se'n coneix la ubicació, però s'inclouen per les dades que poden aportar en l'estudi lingüístic. D'altra banda hi ha una sèrie de topònims amb un aspecte que es podria considerar transparent, com *la Bastida, la Guingueta, Sant Romà de Tavèrnoles, Vilamur, Saverneda* o *Peramea*, però s'inclouen al corpus per tal de complir els requisits de la lingüística del corpus i perquè la tendència a reinterpretar topònims podria amagar topònims opacs. Així, d'una banda podria ser que en alguns casos s'hagués modificat la forma d'un topònim anterior que ja resultés opac als escriptors, per tal d'aproximar-lo a un de transparent que s'hi assemblés. Per exemple *Somponui* apareix grafiat igual en un document de l'any 834, en un del 1010, en un del 1016-1024, però l'any 1518 al mateix document ja apareix *Sanct Poní* i *Samponí*, i finalment l'any 1645 ja s'ha santificat en *Sant Poní*. D'altra banda es podrien haver afegit elements lèxics transparents a vells topònims opacs, produint topònims híbrids, és a dir, amb una part antiga (*Ardit, Esclat, Ortó, Cortès, Torna*) i una de nova (*Castell, Vila, Mont, Fort, Forniu*).

Per tant, es passa dels 145 topònims inicials als 180 topònims que conformen el corpus, anomenat a la BD TOPONIM_LEMA. D'aquests 180 topònims, 153 són topònims de pobles actuals i 27 són topònims de pobles que avui no existeixen (§ Annex 2). Els que se'n coneix la ubicació es poden veure al mapa de la Fig. 18. Són 164.

4.2 Mostres dels topònims en les formes documentals antigues

La recopilació de citacions antigues dels topònims a estudiar és una de les fases del mètode tradicional (§ cap. II, 3.3) que se segueixen en el mètode experimental d'aquesta tesi. Balari (1899: 27) ja apuntava que «los más antiguos documentos, que contienen nombres de lugares en su forma original ó la más próxima a su origen, son los únicos monumentos que han de servir de base del estudio geográfico, porque la nomenclatura actual presenta más ó menos alteradas las formas primitivas». Coromines ho repetia en diversos articles:

Abans de pronunciar-nos sobre l'origen d'un nom tindrem, doncs, cura de llegir els documents antics de la comarca, com més antics millor, medievals almenys i, si pot ser, anteriors a l'any 1000, que ens donaran les formes antigues i, per consegüent, més acostades a la forma originària, del nom que ens interessa (Coromines, 1965: vol. I, 10)

Al punt V sobre el mètode de l'etimologia toponímica (§ cap. II, 3.3) també anotava que «s'han de conèixer el màxim nombre de formes documentals d'un topònim» (Coromines, 1972: vol. I, 130-156).

En efecte, la recollida de citacions antigues dels topònims, malgrat que sigui una tasca feixuga —implica la consulta de moltes fonts i la dedicació de moltes hores—, és imprescindible. Perquè, per bé que les transcripcions poden aparèixer contaminades per la llengua, l'oïda o els lapsus —siguin *calami*, *linguae* o *memoriae*— del notari, ofereixen la forma més propera a l'original (des d'un punt de vista cronològic) i una valuosa informació per descobrir fenòmens relacionats amb l'evolució dels topònims. La diferència respecte a quan Balari o Coromines feien recerca és que avui, gràcies a la feina d'estudiosos com Ignasi M. Puig i Ferreté, Cebrià Baraut Obiols, Manuel Ravina o Pilar Ostos Salcedo entre d'altres, d'una banda es disposa d'un repositori molt més ampli de documents transcrits sobre la zona objecte d'estudi i, de l'altra, d'eines informàtiques per processar-los.

Per tant, per ampliar el recull dels 180 TOPONIMS_LEMA en les seves formes gràfiques antigues, es dediquen més de 200 hores de recerca a l'Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà (a partir d'ara, ACPS). La primera font consultada és l'OnCat, però presenta dos problemes. El primer és la impossibilitat d'entendre les fonts consultades per Coromines pel que fa a la documentació antiga⁸⁰, ja que mai se citen de la mateixa manera. Només per posar-ne uns exemples, a continuació s'enumeren algunes de les fonts de Coromines i tal com apareixen citades (en negreta):

- BOFARULL Y MASCARÓ, Próspero de (1856). *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón, publicada de Real orden por su cronista D. Próspero de Bofarull y Mascaró, Tomo XII, Censo de Cataluña ordenado en tiempo del rey Don Pedro el Ceremonioso*. Barcelona: Imprenta del Archivo: **Cens de Catalunya de 1359 / 1359, CoDoACA XIII, 76**
- CARRERAS Y CANDI, Francisco (1905). *Miscelanea histórica catalana*. Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de Caridad: **Ccandi MI. HI. Cat. II, 54 / Carreras Candi. MI. HI. Cat. II, 54**
- VALLS i TABERNER, Ferran (1915). *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques. Volum 3: Vall d'Andorra* (pàg. 168). Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat: **Acte de C. de la SdUrg. / Acta C. Sd. Urg. / Acte de la Seu / Acta de la Seu / Acte SdUrg. / Acte C.SdUrg.**
- VALLS i TABERNER, Ferran (1917). *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques. Volum 2. Vall d'Aneu, Vallferrera i Vall de Querol*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat:
  - (pàg. 289 de VALLS i TABERNER): **Valls, Àneu, 289 / Valls Tab., Àneu 289 / Valls Tab. V. d'Àneu, 289 / Valls Tab. V. P. Àneu, 289 / Valls Tab., Priv. Pir., V. d'Àneu, p. 289**
  - (pàg. XX de VALLS i TABERNER): **Valls, Àneu, p. XX / Valls Tab. (V. Pir., Àneu, p. XX)**
  - (pàg. XXI de VALLS i TABERNER): **Valls, Àneu, p. XXI / Valls Tab. ib., p. XXI / Valls Tab., Priv. V. Pir. Àneu, p. xxi**
- ABADAL I DE VINYALS, Ramon (1955). *Catalunya Carolíngia, vol. III: Els comtats de Pallars i Ribagorça*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: **Abadal, Pall. i Rbg. / Abadal, P. i R.**
- PUIG I FERRETÉ, Ignasi M. (1991). *Monestir de Santa Maria de Gerri (segles XI-XV)* (pàg. 109). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: **document original del Papa Alexandre / Puig i Ferreté, Cart. Gerri, doc. 153**

---

80. Quan es duu a terme la confecció del corpus toponímic l'OnCat encara no està digitalitzat.

El desconcert s'agreuja quan hom comprova que en cap dels vuit volums es va incloure un índex de la bibliografia citada, de manera que, com que les citacions estan mal referenciades, és necessari un exercici d'investigació per arribar a consultar els documents utilitzats per Coromines. Això no obstant, es revisen totes les seves citacions i es duu a terme un buidatge de les seves fonts llevat de les següents, que no s'aconsegueixen localitzar. Se citen en negreta tal com es troben e l'OnCat:

- **Cart. Alart-Aragó I, 10:** és possible que amb aquesta referència Coromines es refereixi al manuscrit conegut per *Cartulari rossellonès (Cartulaire roussillonnais)*, de Julià Bernat Alart. Es conserva a la Biblioteca Municipal de Perpinyà.
- **Hist. Lgd. V, 672, 673:** referència de la *Histoire générale de Languedoc*. La primera versió, dels pares benedictins dom Claude Devic i dom Joseph Vaissète, és de la primera meitat del segle XVIII. No sabem la versió que va consultar Coromines.
- **Cart. de la Grassa per Hist. Ldg. V, 1653:** referència de la *Histoire générale de Languedoc*.
- **Cartulari de Lavaix, 15.4**
- **Capbreu de Rialp**
- **Col·lecció Moreau I, II, III, XLIV:** col·lecció de còpies autenticades de documents provinents dels principals monestirs de França, conservada a la Bibliothèque nationale de Paris i recopilada per Jacob-Nicolas Moreau (1717-1803)⁸¹.
- **Litigi de Bellera**
- **MIRET I SANS, Joaquim, BABL VII, 178**

El segon escull, després d'haver fet el buidatge de l'OnCat, és que les citacions són insuficients per tal d'obtenir una perspectiva prou àmplia com per estudiar-ne la diacronia. Malgrat que abans del 1997, que va ser quan es va acabar d'imprimir el darrer volum de l'OnCat, ja s'havien transcrit gairebé tots els documents de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell, Coromines no en va fer el buidatge toponímic. Per tant, es duu a terme una recerca minuciosa a partir de 32 fonts diferents entre les quals hi ha tesis doctorals inèdites o publicades, estudis històrics que contenen transcripcions i treballs monogràfics inèdits. Són les següents:

---

81. **Font:** Bibliothèque nationale de Paris <http://comitehistoire.bnf.fr/dictionnaire-fonds/moreau> [Enllaç vigent: 6/10/2022].

- ABADAL I DE VINYALS, Ramon (1955). *Catalunya Carolíngia, vol. III: Els comtats de Pallars i Ribagorça*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1978). «Les actes de consagracions d'esglésies del Bisbat d'Urgell (segles IX-XIII)». Dins de: *Urgellia I. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 11-182). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1981). «Els documents, dels anys 1010-1035, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia IV. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-186). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1982). «Els documents, dels anys 1036-1050, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia V. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-158). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1983). «Els documents, dels anys 1051-1075, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia VI. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-243). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1984-1985). «Els documents, dels anys 1076-1092, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia VII. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-218). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1986-1987). «Els documents, dels anys 1093-1100, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia VIII. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-149). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1988-1989). «Els documents, dels anys 1101-1150, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia IX. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-312). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell Col·lecció de Joan Lluís Pallarès.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1990-1991). «Els documents, dels anys 1151-1190, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia X. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-349). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.

- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1992-1993). «Els documents, dels anys 1191-1200, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia XI. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-160). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1994-1995). «Diplomatari del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles IX-XIII)». Dins de: *Urgellia XII. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-414). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1998-2001). «Diplomatari del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles XIV-XVI)». Dins de: *Urgellia XIV. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 315-465). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- CARRERAS Y CANDI, FRANCISCO (1905). *Miscelanea històrica catalana*. Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de Caridad.
- BOFARULL Y MASCARÓ, Próspero de (1856). *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón, publicada de Real orden por su cronista D. Próspero de Bofarull y Mascaró, Tomo XII, Censo de Cataluña ordenado en tiempo del rey Don Pedro el Ceremonioso*. Barcelona: Imprenta del Archivo [En línia: https://ja.cat/documentos_ineditos_Corona_Aragon] [Enllaç vigent: 6/10/2022].
- BOLDÚ I PLA, Maurici (2001). *Toponímia de les valls d'Àneu als fons Pallars i Catalunya general de l'Arxiu Ducal de Medinaceli*. Treball en part inèdit, encarregat pel Consell Cultural de les Valls d'Àneu.
- COY Y COTONAT, Agustín (1907). *Sort i la comarca de la Noguera Pallaresa*. Barcelona: Impr. la Vda. de José Cunill
- FELIU MONTFORT, Gaspar; SALRACH MARÈS, Josep M. (1999). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*. Vol III. Barcelona: Fundació Noguera.
- MARQUÈS SALA, Benigne (2006-2007). «Els documents del monestir de Santa Cecília d'Elins: segles XIII-XV». Dins de: *Urgellia XVI. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-169). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- MARQUÈS SALA, Benigne (2008-2010). «Els pergamins del convent dels dominics de la Seu d'Urgell (1257-1574)». Dins de: *Urgellia XVII. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 441-570). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.

- MIQUEL ROSELL, Pbro. Francisco (1945). *Liber Feudorum Maior. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- OSTOS SALCEDO, Pilar (1981). «Documentación del Vizcondado de Vilamur en el Archivo Ducal de Medinaceli (1126-1301). Estudio diplomático y edición». Dins de: *Historia. Instituciones. Documentos*, 8 (pàg. 267-384). Sevilla: Universidad de Sevilla. Departamento de Historia Medieval y CC.TT.HH.
- OSTOS SALCEDO, Pilar (1985). *Génesis, transición y formas del documento de los condes de Pallars (1286-1327)*. Tesis doctoral inèdita. Universidad de Sevilla.
- OSTOS SALCEDO, Pilar (1986). «Los notarios de los documentos de los condes de Pallars». Dins de: *Historia. Instituciones. Documentos*, 13 (pàg. 111-175). Sevilla: Universidad de Sevilla. Departamento de Historia Medieval y CC.TT.HH.
- OSTOS SALCEDO, Pilar (2003). «Prestaciones de homenaje y fidelidad en el condado de Pallars (1297)». Dins de: *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 25 (pàg. 179-200). Sevilla: Universidad de Sevilla. Departamento de Historia Medieval y Ciencias y Técnicas Historiográficas.
- PADILLA LAPUENTE, José Ignacio (1999). *L'esperit d'Àneu. Llibre dels costums i ordinacions de les valls d'Àneu*. Esterri d'Àneu: Consell Cultural de les Valls d'Àneu.
- PUIG I FERRETÉ, Ignasi M. (1991). *Monestir de Santa Maria de Gerri (segles XI-XV)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- RAVINA MARTÍN, Manuel (1972). *Documentación de Pallars en el Archivo Ducal de Medinaceli de Sevilla (974-1229)*. Tesis de llicenciatura inèdita. Universidad de Sevilla. Facultad de Filología y Letras.
- SÁNCHEZ PELLICER, Jesús (transcripció). *Pergamins del monestir de Gerri*. Treball inèdit. Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà.
- TRAGÓ, Pere. Cebrià Baraut (edició) (1982). *Spill manifest de totes les coses del vescomdat de Castellbò 1518-1519*. La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana.
- VALLS i TABERNER, Ferran (1915). *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques. Volum 1: Vall d'Aran*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat.
- VALLS i TABERNER, Ferran (1915). *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques. Volum 3: Vall d'Andorra*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat.
- VALLS i TABERNER, Ferran (1917). *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques. Volum 2. Vall d'Àneu, Vallferrera i Vall de Querol*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat.

La recerca permet aplegar el corpus de citacions antigues més complet que avui es disposa sobre els topònims dels pobles del Pallars Sobirà. Concretament, 1.594 citacions. Totes es recullen i emmagatzemen a partir de documents transcrits prèviament, sense consultar la font original, i tampoc no es fa un buidatge de les fonts següents:

- **Regestos⁸² en francès del Vescomtat de Castellbò** (els documents originals es van cremar). Es troben a l'Arxiu Departamental de l'Ariege (Foix. Llibre segon), però l'ACPS disposa de còpies microfilmades. Els topònims apareixen amb una grafia⁸³ afrancesada.
- **Fons de l'Arxiu Ducal de Medinaceli, Casa Segorbe-Cardona, secció Pallars.** Són 1.732 unitats documentals que abracen un període que va des de l'any 970 fins al 1763. L'ACPS té els 44 rotlles de microfilm, però són difícils de llegir i, a més, igualment es poden consultar diversos estudis sobre aquesta font, en els quals prèviament s'han transcrit desenes de documents. El darrer estudi que es consulta és posterior al tancament del corpus per a fer l'encreuament estadístic, de manera que no serveix per a aquesta anàlisi, però sí per als estudis diacrònics. Es tracta del buidatge toponímic esmentat més amunt, efectuat per Maurici Boldú i Pla. Del primer fons, que consta de 1734 documents, Boldú en va utilitzar 160, mentre que del fons Catalunya General en va consultar 50.
- **Fons de l'Arxiu Ducal de Medinaceli, Casa Segorbe-Cardona, secció Vilamur.** Són 187 unitats documentals produïdes pel Vescomtat de Vilamur des de l'any 1126 fins al 1751. L'ACPS disposa dels 3 rotlles de microfilm on apareixen, però no cal consultar-los perquè es pot fer el buidatge documental de diversos treballs que prèviament han transcrit els documents.
- **Fons notariais arxivats al Bisbat de la Seu o en diversos arxius de Catalunya.** Malgrat que són documents de cronologies més recents i haurien ofert algunes citacions de topònims que potser haurien estat interessants, la majoria d'aquests documents no es troben transcrits i, per tant, la recerca hauria estat molt més llarga. A més, a nivell de variables diacròniques tampoc no s'haurien aportat canvis destacables.

A part de no haver fet el buidatge d'aquestes fonts, també cal assenyalar que a mesura que s'avança en la investigació es van trobant altres topònims els quals no s'inclouen per dos motius diferents. El primer és perquè d'alguns d'aquests topònims no se'n coneix l'emplaçament exacte i, a més, al moment de tancar el corpus es disposa de citacions

---

82. **Regest:** registre o catàleg que conté el resum del contingut d'un o diversos documents.

83. **Grafia:** símbol o conjunt de símbols que representen un so o un mot.

insuficients o dubtoses. Aquesta mancança comporta que no es podria estudiar l'evolució lingüística i, com que no se'n coneix la ubicació, tampoc la seva semàntica. Són els següents⁸⁴:

Ales	Moriri
Arboló	Muntaner
Ansuy, Ancuy	Nibrós
Vagén, Bagen, Baienne (vall de Tírvia)	Novelles
Bagastell	Ordao
Cantarui	Osoe, Osue, Ose
Colinos	Ruberea, Rubeream, Ruiria
Eca	Serbaos
Enreth	Siarb
Gervas	Sovilges
Karag, Charay, Caragio	Stadon
Mala Vela o castell de Malavilla	Vilamitjana

El segon motiu pel qual no s'inclouen altres topònims és que, malgrat que se'n coneix l'emplaçament, no se'n troba cap (o gairebé cap) citació, fet que no permet un estudi diacrònic. Són:

Burg, Bruch (de la vall de Siarb)	Pui de Sant Martí o Sant Martí del Pui
Cases Velles	Recallers
Castellviny (de la vall de Siarb)	Rial
Espós	Solà o Sant Joan del Solà

Finalment, a la vista del gran nombre de citacions antigues aplegades, s'observa la necessitat de dos corpus diferents per tal de donar resposta a dos requeriments diferents: un **corpus exhaustiu i obert**, i un **corpus selectiu i tancat**. El **corpus exhaustiu i obert** el formen totes les citacions antigues dels 180 topònims, és a dir, les 1.594 esmentades, i es va incrementant amb noves aportacions al llarg de la tesi. És un corpus necessari per a l'estudi fonètic i morfològic de les mostres, tant sincrònic com diacrònic, però no per a l'estadística. Per entendre aquesta distinció és clar l'exemple de *Gerri de la Sal*. De Gerri se n'han recollit desenes de citacions, i desenes són idèntiques. Són interessants per saber

---

84. S'ha respectat la grafia original.

que la forma *Gerre* va ser estable durant segles i que, a partir d'un moment, es va començar a tancar la *-e* final en *-i*. La freqüència en diversos documents i durant llargs períodes de temps és important registrar-la i tenir-la en compte perquè aporta informació sobre l'estabilitat o la velocitat dels canvis diacrònics i serveix per discernir si les formes diferents són esporàdiques o regulars. Tanmateix, no tindria sentit entrar les desenes de citacions en què *Gerr*, *Gerre* o *Gerri* apareix escrit igual a la BD preparada per a l'estadística, perquè aquesta redundància no aporta res a la semàntica. Per a aquesta altra utilitat cal el **corpus selectiu i tancat**. És un corpus que cal construir amb molta cura per tal que sigui representatiu dels canvis diacrònics i, a la vegada, sigui pràctic. Una vegada aplicada l'estadística, s'acaba la seva funció. Amb l'objectiu de conjuminar *representativitat* i *practicitat*, es decideix que a la BD de l'estadística, per a un mateix TOPONIM_LEMA s'associaran fins a quatre variants gràfiques antigues, sempre que n'hi hagin de diferents.

En general la selecció de les quatre variants és senzilla, però en alguns casos no és així. És el cas, per exemple, del topònim *Castellnou*, que es troba escrit de més de dotze maneres diferents: *Castel Nouvo*, *Chastel Nou*, *Castel Nou*, *Castel Novo*, *Kastronovo*, *Kastelnou*, *Kastelnovi*, *Castro Novo*, *Castronovo*, *Castrinovi*, *Castrumnovum*, *Castelnou*, etc. Aquesta varietat és interessant perquè reflecteix un moment històric en el qual es parlava el català, però s'intentava escriure en llatí; perquè s'observa com es llatinitzaven els mots catalans; perquè mostra les grafies de l'època i perquè posa de manifest les aglutinacions i lexicalitzacions, entre d'altres, però no ho és per a la recerca de segments de topònims opacs que, a través de l'estadística, han d'apropar-nos a la semàntica opaca. Per tant, l'elecció de les quatre variants gràfiques es fa seguint tres criteris: s'inclou sempre la citació més antiga (en l'exemple, seria *Castell Novo*), la forma gràfica més freqüent (*Kastronovo*) i les citacions que poden ser rellevants per a l'estudi sobre l'evolució diacrònica. En el cas de l'exemple, *Castel Nou* mostra els sintagmes previs a la lexicalització.

Així, dels 180 TOPONIM_LEMA s'emmagatzemen a la BD 431 variants gràfiques antigues, a cadascuna de les quals se'ls atorga un codi numèric i se'ls associa la referència de la font documental on s'ha localitzat —també codificada— i l'any del document (§

Annex 3). També s'especifica si és una citació amb una forma igual a l'actual i si es tracta de la citació més antiga. El resultat és que, dels 180 TOPONIM_LEMA:

- 8 topònims actuals no tenen associada cap citació antiga: *Baro, la Bastida, Boldís Sobirà, Buiro, el Comte, la Força d'Àreu, la Guingueta d'Àneu* i *Montardit de Baix*. El fet que no s'hagin localitzat citacions antigues pot respondre almenys a quatre causes: que aquests pobles no existien durant el període del qual s'ha fet el buidatge; que existien, però tenien altres noms; que apareixen en documents antics que no s'han localitzat; que existien, però no es van esmentar en cap document.
- 22 topònims actuals tenien associada 1 citació antiga
- 41 topònims actuals tenien associades 2 citacions antigues
- 57 topònims actuals tenien associades 3 citacions antigues
- 25 topònims actuals tenien associades 4 citacions antigues
- 27 citacions antigues no tenen cap topònim actual perquè són poblacions avui desconegudes

A continuació es mostra el mapa dels topònims del corpus (Fig. 18)⁸⁵ i tot seguit s'esbossa com s'ha confeccionat la BD general per incloure, no només els topònims del corpus en les seves formes actuals i antigues, sinó tota la informació associada a cadascun dels topònims.

---

85. **Base cartogràfica:** en vectorial, Límits comarcals. Divisions administratives. Comarques 1:5.000 de l'ICGC (Pluguin Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) i la capa de rius de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>). En ràster, Model d'elevacions del terreny 5m 2020 de l'ICGC (Pluguin Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

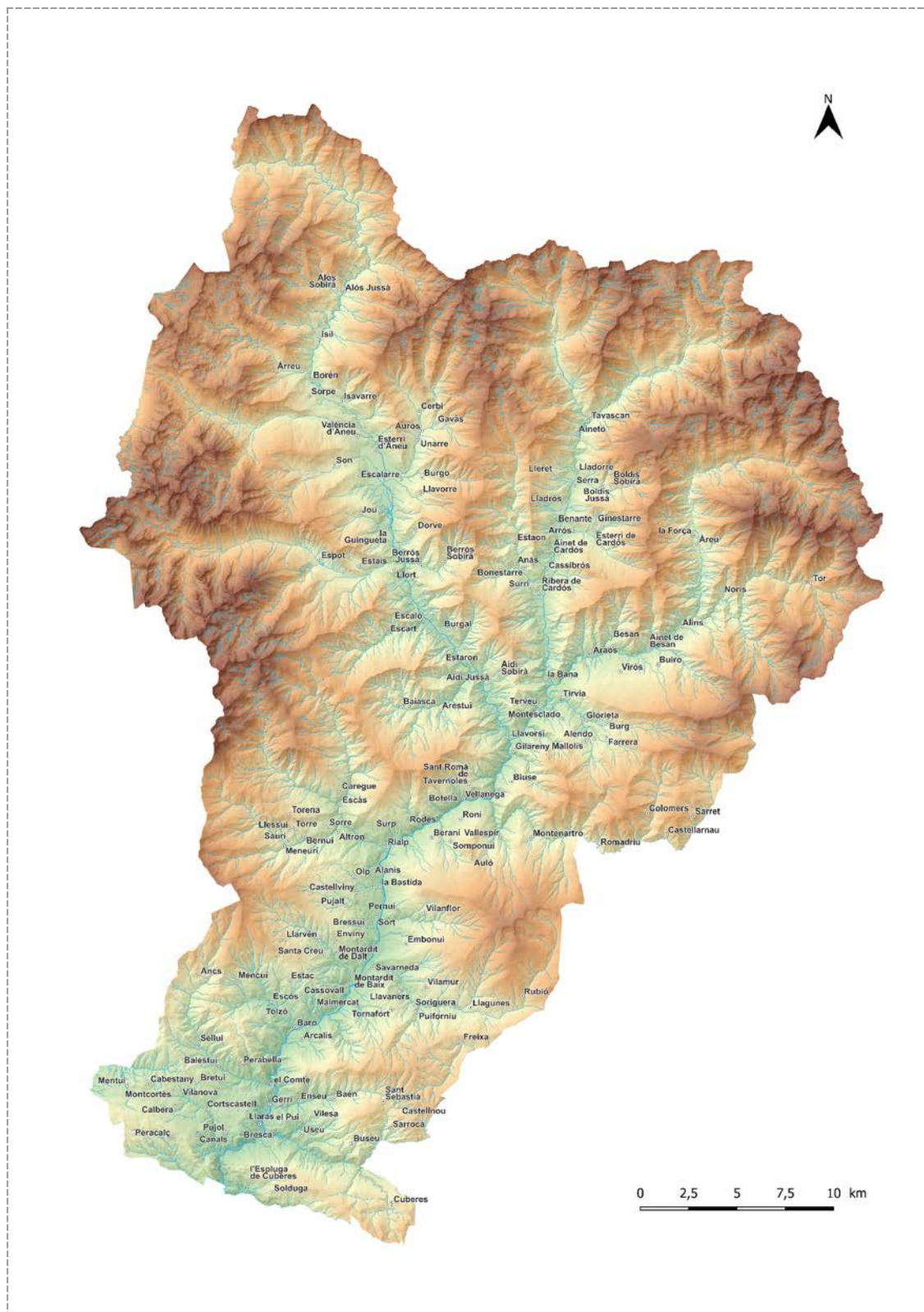

Fig. 18. Mapa dels topònims del corpus georeferenciats. Font: e.p.

5. Recopilació de la variable morfològica: els segments dels topònims

El fet de tenir en compte les sèries de topònims amb els mateixos inicis o terminacions és una de les fases del mètode tradicional (§ cap. II, 3.3) que se segueixen en el mètode experimental d'aquesta tesi, però arribant fins a les últimes conseqüències, ja que s'analitzaran tots els segments possibles, sigui quina sigui la seva posició dins del topònim.

Els segments dels topònims de la *variable morfològica* s'obtenen dels 584 topònims del corpus: els 153 amb les formes actuals i les seves 431 variants gràfiques antigues. Per tal d'obtenir-los, en primer lloc es preparen en una BD les 584 mostres del corpus per a ser segmentades (5.1); en segon lloc es determinen les convencions que regiran l'algorisme per a la segmentació i es duu a terme (5.2); i, finalment, s'adequa la BD per al seu tractament estadístic (5.3).

5.1 Preparació de les mostres del corpus per a la segmentació

Per a preparar les mostres del corpus que han de ser segmentades se segueixen les instruccions tècniques de l'informàtic especialitzat en el llenguatge de programació Java, Cesc Capdevila i Torrell. Com que l'objectiu és obtenir la totalitat dels segments dels topònims sense interferències, es crea un nou camp per incloure els topònims depurats, tant els actuals com els antics. Les interferències són les preposicions, els complements dels noms i les convencions gràfiques com les majúscules o minúscules. Els paràmetres que es tenen en compte són:

- Incloure els topònims **sense els afegits moderns**, ja que poden distorsionar els resultats. Per exemple, JUSSÀ, SOBIRÀ, DE BAIX, DE DALT, DE BESAN, DE CARDÓS, DE LA SAL, DEL PI, DE CUBERES, D'ISIL, D'ÀNEU, DE BUSEU, DE TAVÈRNOLES...
- Respectar el fet que hi hagi topònims repetits —AIDÍ, BOLDÍS, ALÓS, BERRÓS, MONTARDIT...— perquè retrata la realitat de pobles homònims (sovint existeix el poble de dalt i el de baix,) i perquè cadascun té els propis trets geogràfics.
- Tractar igual les minúscules i les majúscules, convenció gràfica dels noms propis, ja que el que interessa és aïllar i conèixer la funció i el referent geogràfic dels segments.

També se segueixen les instruccions del Servei d'Estadística Aplicada (a partir d'ara, SEA) de la UAB, concretament de l'Ester Boixadera Planas, que acompanyarà el procediment

estadístic de la tesi. Aquesta BD del corpus rep el nom de *toponims_per_segmentar* (§ Annex 4).

5.2 Convencions algorítmiques i segmentació

El proper pas és establir unes convencions a l'algorisme que durà a terme la segmentació.

Són les següents:

- S'han d'obtenir el màxim de segmentacions de cada topònim, des de les partícules mínimes (grafies soltes) a les màximes (topònim sencer).
- No s'han de separar els grups CH, LL, L·L, NY, SS i RR perquè són dígrafs (representen un únic so).
- En les citacions antigues no s'han de separar els grups II, MM, NN, DD i UU perquè són geminades.
- No s'han de separar els grups GUE, GUI, QUE, QUI perquè, si tan sols s'agafen els dígrafs GU i QU, el programa també seleccionaria LLAGUNES, GUAUAS o LAQUNUIS.
- S'han de respectar els espais entre els sintagmes com si fossin un caràcter més.
- S'ha d'especificar si el segment va al principi, a l'interior o al final del topònim.
- Cada segment obtingut tindrà un ID (codi identificador) que estarà relacionat amb l'ID del topònim del qual s'extreu el segment (anomenat TOPONIM_LEMA).

L'últim pas per dur a terme la segmentació dels topònims actuals i les seves variants gràfiques antigues és la creació d'unes taules (*lemes*, *citacions*, *segments*) en una BD Mysql. Finalment s'aplica un algorisme amb Java, el qual llegeix les taules *lemes* i *citacions*, i crea totes les combinacions possibles per produir el màxim de *segments*. Es pot consultar l'algorisme en pseudocodi a l'Annex 5. Dels 584 topònims s'obtenen 16.748 segments, que són codificats. Cal subratllar que en la confecció de l'algorisme per a la segmentació es produeixen diversos errors que s'han de solucionar a mesura que sorgeixen i aquests contratemps sovint comporten haver de començar de nou el procés amb el qual s'està treballant.

5.3 Adequació de la variable a la BD per a l'estadística

La BD dels 16.748 segments dels topònims es lliura al SEA per tal que la validi i la construeixi per tractar-la posteriorment en l'aplicació de l'estadística. En primer lloc es procedeix a un cribratge dels segments no productius, ja que es considera que aportaran

massa pes, però també soroll quan es dugui a terme l'encreuament estadístic. Aquest cribratge es fa en dues fases. En la primera se suprimeixen els següents segments:

- **Segments amb espais entre mots:** LA G; NT RO; TA CR; A BAST... Aquests espais denoten una formació més recent de topònims no opacs com LA GUINGUETA, SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES, SANTA CREU, LA BASTIDA, CASTELLO VILLICO, CAMP STAGNUM...
- **Segments amb més de quatre fonemes:** ALENDO, ALEND, LENDO, ALTRO, LTRON, ARCAL, ARCALI, ARCALÍS, RCALÍ, RCALÍS, etc. Els dígrafs, les geminades de les citacions antigues i els grups GUE, GUI, QUE es tracten com un sol fonema. D'altra banda, la H no es considera un so de manera que, per exemple, el segment ARAHO es tracta com un grup de quatre fonemes i no cinc.
- **Segments d'un fonema:** A, B, C, D, E, F, etc. S'aplica en tots els segments llevat de les A inicials (ja que es considera la possibilitat que podria haver estat una preposició), les -Í tòniques finals (perquè a la documentació antiga es detecta que és una diftongació de -UI), les -Ó tòniques finals (segons la documentació antiga, algunes podrien ser una reducció de -ON) i algunes poques excepcions.
- **Segments de menys de quatre fonemes que es consideren no productius:** GF, GFO, GFOR, GN, GNN, GNUM, LB, LBE, LC, LD, LLNO, MB, MP, MT, NB, NC, TSC, RB...

Amb aquest primer cribratge s'aconsegueix reduir de 16.748 segments a 6.878. El segon és més laboriós perquè es van repassant, un per un, els 584 topònims. Se suprimeixen els següents segments:

- **Segments de quatre fonemes que formen topònims sencers, ja que aquests ja apareixen a la variable toponímica:** AIDÍ, ALÓS, ANÀS, ANCS, ÀREU, ÀRREU, ARRÓS, BAÉN, BARO, BURG, USEU, GERRI...
- **Segments que, malgrat que podrien ser productius, se suprimeixen per reduir el pes de la BD i fer-la més àgil:** AID, ID, AIN, AINE, INE, INET, NETO, LEND, ALE, ALTR, CS...

Amb la segona selecció el nombre de segments per a encreuar amb les altres dues variables queda establert en 5.156 (d'aquests, són diferents 1.179). Conformaran la variable morfològica que servirà per construir la BD per a l'estadística multivariant. Rep el nom de *Variable morfològica* (§ Annex 6).

6. Preparació de la variable geogràfica: les característiques geogràfiques de cada poble

Un altre aspecte del mètode tradicional (§ cap. II, 3.3) que se segueix al peu de la lletra en el mètode experimental d'aquesta tesi és el consell de Coromines (1965: vol. I, 10), en el sentit que cal

que coneguem a fons la geografia de l'encontrada, cas si no, podria ésser que atribuíssim a una localitat mencions que en realitat es refereixin a una altra de nom semblant, i això podria desorientar-nos, com ha succeït més d'un cop a autors estrangers, per altra banda benemèrits, que s'han ocupat de la nostra toponímia.

Per tant, la variable geogràfica ha de mostrar, per a cadascun dels pobles del corpus georeferenciats, el màxim d'atributs geogràfics que els caracteritzen. En primer lloc es confecciona el llistat d'atributs que poden ser significatius i es podrien haver esmentat en la creació dels topònims (6.1); en segon lloc es recopilen les dades per omplir els camps dels atributs a partir del coneixement del territori, d'exploracions i consultes sobre el terreny, dels Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG) i d'entrevistes a gent gran de cada poble (6.2). Finalment, es prepara la base de dades per al tractament estadístic, el qual oferirà la relació entre els segments dels topònims i els atributs geogràfics (6.3).

6.1 Confecció dels camps de les característiques geogràfiques

Al moment de confeccionar les característiques geogràfiques que poden ser susceptibles a aparèixer en els topònims sorgeixen molts dubtes ja que no hi ha referents previs. Es decideix pecar per excés que no pas per defecte, malgrat saber que sempre hi haurà algun atribut amb el qual no s'hi haurà pensat i que tal vegada alguns atributs seran estèrils. Finalment, les variables que es consideren importants són les següents:

- a) **Vall principal.** Cal entendre per *valls principals* les grans conques fluvials on es troben els pobles objecte d'estudi. Són la Noguera Pallaresa; la Noguera de Vallferrera; la Noguera de Cardós (la Noguera de Lladorre); el Flamisell; el Segre.
- b) **Vall secundària.** Per tal d'ubicar els pobles d'una manera més precisa es diferencien 42 valls secundàries, tot i que alguns pobles es troben a la mateixa vall principal. Són: vall de Solduga; pla de Corts; vall de Buseu; vall de Baén; vall d'Ancs; vall d'Escós; vall d'Arcalís; vall de Siarb; vall de Llarvén; vall del barranc de Santa Anna; Batlliu; vall

- d'Àssua; vall de Santa Magdalena; vall de la Coma de Burg; vall de Besan; vall de Virós; vall de Tor; vall d'Estaon; vall d'Esterrí de Cardós; vall dels Boldissos; vall de Lleret; vall de Baiasca; vall d'Estaron; vall d'Escart; vall d'Espot; vall dels Berrosos; vall de Dorve; vall de Jou; vall de Burgo; vall d'Unarre; vall de Son; vall d'Isil; vall del riu de Castellàs; vall de la Bonaigua; vall d'Aixerto; vall del riu de Tavascan; vall del riu de Lladorre; estret de Vellàniga; vall de Ruixou; és a la mateixa vall principal 1 (Noguera Pallaresa); és a la mateixa vall principal 2 (Vall Ferrera); és a la mateixa vall principal 3 (Vall de Cardós).
- c) **Altitud.** Les altituds dels pobles van aproximadament des dels 590 m fins als 1860 m.
- d) **Desnivell entre el poble i el fons de vall.** Els desnivells s'agafen respecte les 5 conques fluvials esmentades: la Noguera Pallaresa; la Noguera de Vallferrera; la Noguera de Cardós (la Noguera de Lladorre); el Flamisell; el Segre.
- e) **Orientació** dels diversos vessants cap a on estan situats els pobles: sud; sud-est; sud-oest; est; oest; nord-oest; nord-est; nord.
- f) **Situació dels pobles dins de la vall**, segons si estan situats a l'entrada de la vall per la cota inferior; al mig de la vall; a l'entrada de la vall per la cota superior. També es contempla si els pobles es troben en un punt des del qual se surt cap a la capçalera de vall (*la Muntanya*, segons la gent dels pobles); a les portes inferiors de valls secundàries; es troben entre dues sortides de la vall principal.
- g) **Relleu.** Es distingeix entre els pobles que es troben a la part fonda de la vall (al pla, a la costa, dalt d'un turó, als peus d'un turó o a dins d'una cova) i els que no es troben a la part fonda de la vall (al pla, a la costa, a dalt d'un turó, als peus d'un turó o a dins d'una cova).
- h) **Conques fluvials.** Es té en compte la relació dels pobles pel que fa a l'accés a l'aigua i, concretament, a les conques fluvials. Es classifiquen els pobles de la següent manera, tenint en compte que un poble pot estar en més d'un grup: a tocar de curs fluvial principal; a tocar de curs fluvial secundari; al mig de la V on s'ajunten dos cursos fluvials; entre dos cursos fluvials paral·lels; a la desembocadura d'un curs fluvial; relacionat una volta d'un curs fluvial principal; cap curs fluvial; a prop de curs fluvial secundari; a prop de curs fluvial principal; a prop de la desembocadura d'un curs fluvial.
- i) **Situació del poble en relació amb les valls veïnes.** Es classifiquen els pobles en relació a les valls veïnes segons si es troben en punts clau per passar a una altra vall important; si són pobles de pas per anar a un port o coll, important; si són pobles clau per accedir a diverses valls; si són pobles que no estan relacionats amb cap connexió.
- j) **Tipus de sòl.** S'apunta si els pobles estan construïts sobre penya; terra; penya i terra; molans.

- k) **Mida actual.** Per *mida* s'entén el nombre de cases. Malgrat que la mida dels pobles ha canviat en el temps, interessa considerar-la per si es donés el cas que tingués relació amb algun segment dels topònims (per exemple, s'ha dit que la terminació *-et* és un diminutiu). D'altra banda, també podria ser que la mida tingués relació amb un altre atribut geogràfic i, per tant, fos un indicador important. Per exemple, si un segment amb l'atribut de *gran conca visual* coincidís amb *pobles molt petits i orientats al nord*, es podria concloure que la motivació d'aquell assentament va ser funcional com a punt de guaita.
- l) **Superfície dels béns comunals.** S'entén per *bé comunal* la definició d'Algarra citada al llibre *Béns comunals. Un sistema d'organització del passat per gestionar el present* (2016: 27), en que aquests s'entenen com «un cos de béns rústics pertanyents al comú, que per la seva naturalesa són un complement del conreu de la terra i de la subsistència familiar. Recursos comunals són les pastures, els boscos, les aigües, els erms, les salines, la caça, etc. Sobre aquests béns radicats en un terme, els habitants d'un lloc n'exerceixen un dret d'aprofitament per a les necessitats de cada casa, amb què no podien ser utilitzats per al lucre o la comercialització». Es té en compte aquest paràmetre perquè «els béns comunals són un aspecte de l'organització social i cultural i de la gestió territorial» (ibíd.: 16) i «han estat, durant segles, el tipus de propietat que ha donat resposta a les necessitats de la societat de muntanya per tal de desenvolupar-se» (ibíd.: 20). Avui en molts pobles els comunals no només suposen una font d'ingressos (pastures, fusta, bolets...), sinó que també representen un fort lligam. El sentiment de propietat i cura dels comunals és troba en les arrels més profundes del veïnat. Per tant, podria ser que el nombre de béns pertanyents al comú aportés alguna dada rellevant. Les dades sobre la superfície dels comunals s'han extret del llibre esmentat, per bé que tan sols se n'ofereixen de 80 dels 180 pobles del corpus. D'altra banda, en la superfície de cada poble cal tenir en compte que, en el cas que entre les seves terres n'hi hagi de compartides amb altres pobles (condominis), no s'ha dividit la superfície entre els pobles, sinó que en cadascun s'ha tingut en compte la superfície total. S'ha procedit d'aquesta manera perquè el que interessa és comparar la importància dels pobles pel que fa a la superfície de comunals de què disposen, malgrat que algunes terres es tinguin en condomini amb altres pobles.
- m) **Abast de la conca visual en hectàrees.** La *conca visual* és l'espai físic (graus) de domini visual, allò que l'humà domina amb la mirada. L'anàlisi de conques visuals o de visibilitat permet comparar les superfícies visuals dels diferents pobles i, per tant, del control de l'espai.

- n) **Abast dels pobles inclosos en la conca visual.** L'anàlisi de conques visuals o de visibilitat en aquest cas permet saber el nombre de pobles que es veuen des de cada poble. Aquesta dada, a part de poder donar llum a algunes etimologies, és interessant perquè la intervisibilitat entre assentaments pot informar de possibles sincronies d'ocupació.
- o) **Hores d'insolació durant el solstici d'hivern.** El nombre d'hores d'insolació de cada poble durant l'hivern pot ser interessant, d'una banda, per la possibilitat d'indicar enclavaments estratègics quan són pobles que gairebé no disposen de sol durant l'hivern. Pobles que es van aixecar bo i sabent la importància de la insolació al Pirineu. Perquè als llocs assolellats la neu fon abans i, per tant, comença a verdejar abans que no pas als llocs obacs on la neu no fon fins entrada la primavera. Per tant, un poble amb poc sol durant els mesos més freds de l'any podria respondre a la necessitat de control espacial o de respectar els punts assolellats per als camps de conreu i les pastures. D'altra banda, les zones solanes (el *solà*, *solau*) i obagues (*obac*) sovint queden reflectides en la parla quotidiana i en la toponímia. Sense anar més lluny, al poble d'Espot es distingeix entre el barri de *l'Obago* i de *lo Solau*, i un dels topònims del corpus que apareix als documents antics és *Sobac* i es referix a un grup de pobles encarats al nord.
- p) **Hores d'insolació durant tot l'any.** Aquesta dada permet saber el nombre d'hores d'insolació de cada poble al llarg de l'any. L'explicació que motiva aquest paràmetre és la mateixa que s'ha ofert al punt o).
- q) **Relació del poble amb els camins de transhumància.** Se sap que les vies pecuàries acostumen a seguir els grans cursos fluvials, els quals acostumen a evitar recorreguts innecessaris tot seguint una direccionalitat rectilínia. Tanmateix, aquests camins ramaders no van per la vora dels rius, on es troben els camps de conreu, sinó per les carenes. Només quan és imprescindible baixen de les altures per creuar cursos fluvials o per avançar pel fons de les valls, paral·lelament a aquests. Al llibre *Tot el que vols saber sobre la transhumància i les vies pecuàries a Catalunya* s'apunta que quan ho fan és perquè «aquests indrets acostumen a ser les fronteres entre les divisions territorials (municipals, comarques, províncies, estats), ja que si hi ha danys es reparteixen entre les dues parts» (2012: 14). L'excepcionalitat del pas dels camins de transhumància per la vora de pobles es creu que podria quedar reflectit en els noms d'aquests. En aquesta variable geogràfica es distingeix entre camins de transhumància (*carrerades*, *carrelades*, *camí* o *pas ramader*, *cabaneres* o *lligallos*) locals o externs.
- r) **Relació del poble amb altes pastures, prats plans a la vora, els boscos, grans parets de roca, conques fluvials estretes, turons, esllavissades, coves naturals i artificials, torres**

i castells, viles closes. Es té en compte la relació dels pobles amb aquests elements del paisatge ja que també poden orientar sobre la funció dels segments dels topònims. No es mesuren valors, sinó que s'indica la presència o absència d'aquests atributs geogràfics.

- s) **Ubicació del poble al mateix lloc.** Aquest paràmetre és clau per al mètode a experimentar ja que una de les hipòtesis de la tesi és que els topònims opacs dels pobles són la descripció del punt on es troben. Per tant, si un poble hagués canviat de lloc malgrat mantenir el mateix topònim, es podrien tergiversar els resultats.

6.2 Recopilació de dades per a cadascun dels camps

Una vegada decidits els camps, el procedeix a la recopilació de les dades de cadascun dels pobles per anar-los omplint. Els procediments que se segueixen són diversos, però els uneix la mateixa finalitat: l'objectivitat. Per això en alguns casos per a l'obtenció d'un mateix atribut geogràfic se segueix més d'un mitjà. Es poden veure a la taula següent :

MITJANS PER OBTENIR ELS ATRIBUTS GEOGRÀFICS	
Atributs	Mitjà
Vall principal i secundària / Situació dins de la vall / Altitud/ Relleu / Conques fluvials / Situació del poble en relació amb les valls veïnes / Superfície dels béns comunals	Coneixement del territori, exploracions sobre el terreny, consultes cartogràfiques i bibliogràfiques
Desnivell entre el poble i el fons de vall / Orientació / Abast de la conca visual en hectàrees / Abast dels pobles inclosos en la conca visual / Hores d'insolació durant el solstici d'hivern / Hores d'insolació durant tot l'any	Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG)
Tipus de sòl / Conques fluvials / Mida actual / Superfície dels béns comunals / Camins de transhumància / Altes pastures / Prats plans a la vora / Boscos / Grans parets de roca / Congostos / Turons / Eslavissades / Coves naturals / Coves artificials / Torres o castells / Viles closes / Ubicació del poble al mateix lloc	Entrevistes

Fig. 19. Taula dels mitjans per obtenir els atributs geogràfics. Font: e.p.

A continuació s'expliquen les vies que se segueixen per a l'obtenció de les dades. S'han agrupat en tres apartats: Coneixement del territori, exploracions i consultes (6.2.1), Sistemes d'Informació Geogràfica (6.2.2) i Entrevistes (6.2.3).

6.2.1 Coneixement del territori, exploracions i consultes

El coneixement del territori, les exploracions sobre el terreny i les consultes cartogràfiques i bibliogràfiques són algunes de les fonts que permeten omplir els camps dels diversos atributs geogràfics esmentats a la Fig. 19: Vall principal i secundària / Situació dins de la vall / Altitud/ Relleu / Conques fluvials / Situació del poble en relació amb les valls veïnes / Superfície dels béns comunals.

Des de l'inici de la recerca és té clar que el **coneixement profund del territori** és imprescindible, però a mesura que es va avançant aquesta condició esdevé més evident. Això no obstant, el coneixement previ no eximeix dur a terme **exploracions sobre el terreny**. La visita als pobles habitats i deshabitats, a les ermites i monestirs, a les bordes, a les antigues torres i castells avui convertides en ruïnes, serveixen per obtenir els atributs geogràfics susceptibles de donar significat als segments dels noms de lloc. No n'hi ha prou en obtenir-los sobre el mapa, a través de SIG o de les entrevistes. Cal anar-hi perquè la visita permet la contextualització en relació a l'entorn. Per exemple, pel que fa a les dimensions dels elements paisatgístics, el que al Pallars Sobirà pot ser una *gran paret de roca*, potser a la comarca de la Noguera –on es troben les grans parets del congost de Terradets– és insignificant. O, pel que fa als resultats estadístics, es pot donar el cas que la descripció geogràfica implícita en un topònim serveixi per l'ermita del costat del poble i no pel poble mateix. Aquestes exploracions sobre el terreny és millor fer-les a l'hivern amb absència de neu perquè és llavors quan el paisatge despulat de vegetació permet estudiar millor les comunicacions visuals, el relleu, els antics camins, les ruïnes, etc.

Finalment, les **consultes cartogràfiques** de les quals s'extrauen dades són bàsicament del servidor en línia Vissir2 de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (a partir d'ara, ICGC). Aquest sistema permet la consulta, selecció i descàrrega de les sèries d'ortofotoimatges i mapes topogràfics a escales 1:5.000, 1:10.000, 1:25.000 i 1:50.000, així com dels ortofotoimatges dels anys 1945 i 1956, molt útils per observar l'abast dels camps de conreu en moments de màxims demogràfics, el recorregut dels antics camins de ferradura, l'existència d'antics edificis, etc. Les **consultes bibliogràfiques**, com ja s'ha comentat, se centren en el llibre *Béns comunals. Un sistema d'organització del passat per gestionar el present* (2016), per omplir el camp de la superfície dels comunals.

Les exploracions sobre el terreny i les consultes cartogràfiques i bibliogràfiques seran constants i no restaran circumscrites només al moment d'obtenir les dades per a construir la variable geogràfica.

6.2.2 Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG)

Per a la recopilació de dades mesurables de l'entorn geogràfic dels pobles es recorre, també, a les eines que proporcionen els programes de SIG. En aquesta etapa es rep el suport d'en Joan Nunes Alonso, periodista, doctor en Geografia, professor, i director durant anys del Laboratori d'Informació Geogràfica i de Teledetecció de la UAB. El programa per aconseguir dades geogràfiques sobre els pobles i el seu context espacial, difícils o impossibles d'aconseguir per mitjans manuals, és l'Arcgis. De cada poble es calculen els següents paràmetres:

- Desnivell entre el poble i el fons de vall
- Orientació
- Abast de la conca visual en hectàrees
- Abast dels pobles inclosos en la conca visual
- Hores d'insolació durant el solstici d'hivern
- Hores d'insolació durant tot l'any

Els pobles dels quals s'obtenen les dades són 150 ja que 30 no estan georeferenciats (Alós Sobirà, Seguís, Rose, Sarnui, Servàs, Sestui, Vilanflor, Castellsalat, Cassovall, Benui, Calbera, Sersui, Baien, Aransal, Rocafort, Olone, Castellarnau, Colomers, Sarret, Torena, Villa Furoris, Montanis, Sobac, Estevaren, Vellanega, Gilareny, Alanis, Llort, Vallespir i Cercho Santo). Dels georeferenciats, les coordenades es prenen dels mapes en línia de l'ICGC. El criteri general és que, de cadascun dels pobles, s'agafen les coordenades dels campanars de les esglésies en consideració a la seva antiguitat en relació amb els altres edificis. Hi ha, però, algunes circumstàncies particulars a tenir en compte. Per exemple, en el cas de no haver-hi una església, s'escullen les coordenades d'altres elements:

- **Alanis:** ruïnes del que es considera que havia estat l'ermita de Sant Andreu.
- **Botella:** ruïna de la borda de dalt del camí.
- **Burgal:** ruïnes del que es considera que havia estat el monestir.
- **Cartanís:** ruïna que potser havia estat una torre de vigilància.
- **Cassovall:** no en queden ni les ruïnes, així que s'han marcat les coordenades a partir de la ubicació assenyalada pels entrevistats.

Capítol IV. Aplicació del mètode. Corpus, variables i anàlisis estadístiques

- **Castellnou:** una de les cases.
- **Gilareny:** ruïnes del castell.
- **la Bana:** borda de casa la Fàbrica, potser antigament església de Santa Llogàia.
- **Llaràs:** punt al mig de les dues masies actuals. Se sap per la documentació antiga que hi havia hagut una església dedicada a Sant Serni, però no se'n coneix la ubicació.
- **Llort:** ruïnes del castell.
- **Olone:** Roques d'Auló.
- **Santa Creu d'Enviny:** la masia.
- **Somponui:** la Masia.
- **Tolzó:** la casa més alta.
- **Vallespir:** ruïnes del que es considera que havia estat el monestir.
- **Vellànega:** ruïnes de la borda de Curiós, on segons la memòria oral es diu que hi havia hagut el monestir de Sant Pere de Vellànega.
- **Vilanflor:** la ruïna del que es considera que havia estat la torre de vigilància.
- **Vilanova:** casa Enjaume.

En el cas d'haver-hi una església, però a partir de la documentació antiga comprovar que la seva existència és posterior a algun altre element, s'han escollit les coordenades d'aquests:

- **Cortscastell:** ruïna de dalt de la roca a tocar de la qual s'hi van construir les cases.
- **Cuberes:** Roc dels Castellons, ja que l'única església que coneixen (avui en ruïnes) és lluny del poble (també en ruïnes).

En el cas d'haver-hi dues o més esglésies, s'ha escollit la que es considera més antiga:

- **Estaon:** Sant Jaume i no Santa Eulàlia (en ruïnes).
- **Gerri:** Sant Feliu i no Santa Maria.
- **Isil:** Immaculada i no Sant Joan.
- **Son:** Sant Just i Sant Pastor i no Sant Pere o la Mare de Déu de Belleró.

En el cas de saber que l'església antiga era en un altre lloc, però sense saber-ne la ubicació exacta, s'opta per incloure les coordenades de l'església nova. Ha estat així a Ancs, Jou, Llarvén, Montesclado, Surri, Tor i Useu.

Per calcular l'*Abast de la conca visual en hectàrees* i l'*Abast dels pobles inclosos en la conca visual*, d'una banda no es tenen en compte els edificis del voltant de la coordenada a partir de la qual s'han fet els càlculs, ja que sovint són posteriors a l'existència de l'església. D'altra banda, quan es disposa de l'altura de torres de guaita o campanars, tot i

ser conscients que molts campanars són del segle XVIII, aquesta altura se suma a l'altura real de les coordenades. Les altures dels campanars s'extreuen del llibre *Entre el seny i la rauxa. Campanars i campanes al Pallars Sobirà*. Cal dir, però, que malgrat que s'ha ajustat l'altura del punt d'observació afegint l'altura d'una torre de guaita o d'una torre de campanar, es detecten alguns errors, fet que alerta que la millor manera d'assegurar-se del que es veu des d'un punt determinat és fer l'observació sobre el terreny.

6.2.3 Entrevistes

Les entrevistes tenen tres **objectius**. D'una banda obtenir dades, potencialment útils, per omplir els següents camps de la variable geogràfica: Tipus de sòl / Conques fluvials / Mida actual / Superfície dels béns comunals / Camins de transhumància / Altes pastures / Prats plans a la vora / Boscos / Grans parets de roca / Congostos / Turons / Esllavissades / Coves naturals / Coves artificials / Torres o castells / Viles closes / Ubicació del poble al mateix lloc. D'altra banda les entrevistes serveixen per copsar factors lingüístics. El primer és la fonètica dels topònims del corpus que, en alguns casos, és sorprenent. Per exemple, la pronúncia en africada postalveolar sonora [dʒ] de la sibilant [z] seguida de [a], [i] i [o] en *Isavarre* [dʒaβáre], *Isil* [dʒil] o *Ison* (o *Son*) [dʒon]⁸⁶. El segon factor lingüístic és la fonètica i el lèxic general. Per exemple, paraules locals referents a elements del paisatge com *baser* o *basera* per referir-se a un 'tall rocós'; *vedat* o *bedre* per 'petits boscos a prop dels pobles'; *bornal* o *ribot* pels 'marges'; *borda* o *cortal* per 'edificis d'emmagatzematge agrícola allunyats dels pobles'; *barranc*, *riu* o *llau* per diversos tipus de 'conques fluvials'; *esterregall*, *ensulsiada* o *esbixigada* per 'esllavissada'; *saramball* per 'soroll fort', etc. Finalment, les entrevistes són útils per a obtenir factors extra-lingüístics. Per exemple, la percepció geogràfica, social, històrica i cultural dels entrevistats, o l'acompanyament en exploracions sobre el terreny per arribar a ermites, torres i castells enrunats, eremitoris, petrogràfics o despoblats.

S'efectuen **138 entrevistes sobre 134 pobles** entre l'abril del 2017 i el setembre del 2018. Les quatre primeres —als pobles d'Aidí, Estaron, Sorpe i València d'Àneu— són

---

86. Ison (Son) no és entre els topònims del corpus. Són unes bordes més amunt de Tavascan.

exploratòries i es duen a terme en el marc del TFM. La resta es fan durant el primer curs del doctorat. Els pobles⁸⁷ dels quals s'obtenen dades són

Aidí	Burg	Glorieta	Ribera de Cardós
Ainet de Besan	Burgo	Isavarre	Rodés
Ainet de Cardós	Buseu	Isil	Romadriu
Aineto	Cabestany	Jou	Roní
Alendo	Caregue	La Bana	Rubió
Alins	Cartanís	La Bastida	Sant Romà de
Alós d'Isil	Cassibrós	La Guingueta	Tavernoles
Altron	Castellnou	Lladorre	Sant Sebastià de
Anàs	Castellviny	Lladrós	Baén
Ancs	Cerbi	Llagunes	Santa Creu
Araós	Cortscastell	Llaràs	Sarroca
Arcalís	Cuberes	Llarvent	Saurí
Arestui	Dorve	Llavorre	Sellui
Àreu	Embonuí	Llavorsí	Serra
Àrreu	Enseu	Lleret	Solduga
Arrós	Enviny	Llessui	Son
Aurós	Escalarre	Mallolís	Soriguera
Baén	Escaló	Malmercat	Sorpe
Baiasca	Escart	Mencui	Sorre
Balestui	Escàs	Mentui	Sort
Baro	Escós	Montardit de Baix	Surp
Benante	Espluga de	Montardit de Dalt	Surri
Beraní	Cuberes	Montcortès	Tavascan
Bernui	Espot	Montenartró	Terveu
Berrós Jussà	Estac	Montesclado	Tírvia
Berrós Sobirà	Estaís	Norís	Tor
Besan	Estaon	Olp	Tornafort
Boldís Jussà	Estaron	Peracalç	Unarre
Boldís Sobirà	Esterrí d'Àneu	Peramea	Useu
Bonestarre	Esterrí de Cardós	Pernui	València d'Àneu
Borén	Farrera	Puigforniu i	Vilamur
Botella	Freixa	Llaveners	Vilanova
Bresca	Gavàs	Pujalt	Vilesa
Bressui	Gerri	Pujol	
Bretui	Ginestarre	Rialp	

En total s'entrevisten **177 persones** (§ Annex 7). En el 67% dels casos s'entrevista una persona per poble, però no sempre és així. També es produeixen altres conjuntures. Per exemple,

- en 5 ocasions cal fer dues entrevistes en moments i persones diferents per obtenir dades d'un mateix poble ja que el primer informant no va ser productiu, sigui per l'edat avançada i els problemes associats (de memòria, auditiu o d'expressió), sigui perquè tenia pocs

---

87. Es recorda que, per tal de complir els criteris d'*exhaustivitat*, *representativitat* i *equilibri* de la *lingüística del corpus*, s'inclouen tots els noms dels pobles de la comarca del Pallars Sobirà, siguin opacs o transparents.

coneixements del poble per haver-ne marxat de jove o per no haver tingut poc contacte amb les feines del camp. Aquesta circumstància es va donar a Escaló, Esterrí d'Àneu, Montardit de Dalt, Sant Romà de Tavèrnoles i Unarre.

- d'altres vegades diverses persones participen en una mateixa entrevista. En el 23% d'aquests casos participen en l'entrevista 2 o 3 persones, mentre que les més multitudinàries són a Llessui, amb 6 persones, i als Boldissos (Boldís Jussà i Sobirà), també amb 6, ja que hi ha una relació estreta entre els dos pobles. Es dona aquesta circumstància en 37 pobles: Aidí, Aineto, Alendo, Anàs, Arcalís, Arrós, Baiasca, Bernui, Berrós Jussà, Berrós Sobirà, Boldís Jussà, Boldís Sobirà, Borén, Castellviny, Dorve, Escós, Estaís, Estaon, Farrera, Freixa, Gerri, Isil, La Guingueta, Lladrós, Llaveners, Llessui, Malmercat, Olp, Puigforniu, Rubió, Sant Sebastià de Baén, Saurí, Sellui, Surp, Surri, Tírvia i Tornafort.
- finalment, 15 persones informen sobre un o dos pobles diferents, sigui perquè van néixer i criar-se en un poble i després es van casar i viure en un altre, sigui perquè informen de pobles a tocar un de l'altre (Boldís Jussà i Sobirà, Berrós Jussà i Sobirà, etc.). Es produeix en 17 pobles: Benante, Boldís Jussà, Boldís Sobirà, Dorve, Enseu, Espluga de Cuberes, Farrera, La Guingueta, Lladrós, Lleret, Ribera de Cardós, Sant Romà de Tavèrnoles, Solduga, Surp, Tírvia, Unarre i Vilesa.

Pel que fa al **perfil dels entrevistats**, 66 són dones i 111 homes. Les edats van dels 47 als 100 anys (3 no van dir l'edat), concretament,

- 1 persona de 100 anys (nascuda l'any 1918)
- 27 entre 90 i 96 anys (nascuts entre el 1922 i el 1928), un 15,5%
- 57 entre 80 i 89 anys (nascuts entre el 1929 i el 1938), un 32,7%
- 32 entre 70 i 79 anys (nascuts entre el 1939 i el 1948), un 18,3%
- 41 entre 60 i 69 anys (nascuts entre el 1949 i el 1958), un 23,5%
- 14 entre 50 i 59 anys (nascuts entre el 1959 i el 1968), un 8,04%
- 1 de 48 anys (1970) i 1 de 47 (1971)

Per tant, gairebé el 50% de les persones entrevistades tenen més de 80 anys, però la gran majoria, tinguin l'edat que tinguin, han viscut sempre, o gran part de la seva vida, als pobles objecte d'estudi. Fins i tot van néixer als mateixos pobles. És el cas del 89% dels entrevistats. De fet són el 100% dels nascuts abans del 1960, tot i que 4 persones, nascudes els anys 1960, 1961, 1963 i 1968, encara hi van néixer. A partir del 1960, 7 persones ja van néixer a l'hospital de Tremp i una al de Lleida. La resta dels entrevistats que no van néixer

als petits pobles del Pallars Sobirà és perquè són sobrevinguts i van néixer a Centelles, Terrassa, Miralcamp, les Escaldes (Andorra), Tolosa (França), Segòvia o Alba de Tormes (Salamanca).

120 dels entrevistats (67,8%) es defineixen com a pagesos i pageses, tot i que 22 d'aquests (12%) també han fet de carters, carnisers, paleta, pintors, pastors, transportista, treballadors de centrals elèctriques, etc. Són persones que han criat bestiar oví, boví o equí, entre d'altres (porcs, conills, gallines...), que coneixen a fons el territori del seu poble i que responen sense problemes les preguntes formulades. Per exemple, la majoria saben l'hora en què el sol arriba al poble al cor de l'hivern i l'hora en què marxa. Fins i tot saben les hores que el sol marxa durant una estona perquè una muntanya el tapa i, després, torna a sortir. A Escaló, per exemple, diuen que el sol cada dia els «visita dos camins» i a Estaís aquesta visita doble només la fa el dia de Reis ja que llavors el sol passa per darrere del serrat de Quatrepins. A Borén el sol els arriba tot l'any a la mateixa hora perquè el serrat per on surt té la inclinació del recorregut del sol. A Montenartró, al cor de l'hivern, el sol mai no els arriba al mig del poble. Aquí cal puntualitzar que la dada del nombre d'hores d'insolació també es recull a partir dels SIG i és la que s'utilitza en l'estudi quantitatiu, mentre que les explicacions dels informants poden aportar informació en la fase de l'estudi qualitatiu. Altres vegades, en canvi, les dades provenen exclusivament dels informants locals. És el cas del tipus de terra que tenen als pobles. Deixant de banda la quantitat de denominacions que poden rebre els diversos tipus de terra a partir del color (*blanca, rogenca, negra...*), composició (*argila, guix...*) o la capacitat de resiliència contra la sequera (*terra forta, grossa, grassa, compacta...*) és interessant l'apreciació de les terres fèrtils (*les bones*) per sembrar blat, sègol, ordi, patates, trepadella..., i les terres menys productives, anomenades *crues, sense adob*. Finalment, les persones entrevistades també estan acostumades a observar la natura i escoltar-les és un gaudi. L'entrevistat de Bretui, per exemple, explica que des de fa dos anys en un turó del darrere del poble hi nia el milà reial i a Enseu recorden l'any que van criar unes àguiles marcenques (*culebrera*, diu l'entrevistat) perquè aquell any van haver-hi menys serps. La majoria de la resta dels entrevistats van viure la infantesa i la joventut als pobles, però després no van fer de pagès. Alguns van marxar del Pallars Sobirà i altres s'hi van quedar. Professions que es repeteixen són la de paleta (7 entrevistats), professors de secundària o mestres (7), guardes forestals

(5), carters rurals (3), i taxistes o transportistes (4). La resta de professions amb un sol representant són força variades: administratiu, banquer, constructor, economista, enginyer tècnic agrícola, ferrer, fuster, geòleg, guia de museu, infermera, jardiner, metge, veterinari, etc. Els coneixements de totes les persones entrevistades han estat imprescindibles per a la investigació.

La selecció dels informants no és difícil perquè, malgrat que l'èxode dels anys seixanta i setanta del s. XX va fer que es perdés gairebé el 40 % de la població i que és una comarca amb baixa demografia, el perfil que es busca és el majoritari de les persones de més de setanta o vuitanta anys i, a més, és una generació força longeva. Fins al punt que, en una entrevista, un home de 88 anys explicava que la setmana anterior havia estat caminant tres hores de pujada i tres de baixada per anar a *plegar murgues*, i no se'n sabia avenir que l'endemà li fessin mal les cames. Estava trist perquè s'adonava que allò ja no ho podria fer més.

S'accedeix a les persones entrevistades a partir de coneixences prèvies i del mètode bola de neu. Per tant, s'hi arriba per via directa o per recomanació. Aquesta darrera via, la recomanació, genera dos situacions. Una és que, en ser les preguntes sobre temes geogràfics, es recomanin més homes que dones. Tot i que les dones també treballaven al tros, aviaven el bestiar, es traslladaven a les bordes i es desplaçaven a peu a altres pobles, la vinculació a les tasques domèstiques les retenien més a casa i es considera que els homes sabran més sobre el tema. A més, el fet que un entrevistat porti a l'altre també comporta que, si s'ha entrevistat un home, aquest acostumi a recomanar un altre home. L'altra situació és que se'ns adreça a l'estudiós o intel·lectual local i llavors s'ha de matisar que el perfil que es busca no és aquest, sinó el de persones que s'hagin embrutat les mans amb la terra, hagin hagut de caminar per arribar al tros o al poble, i hagin dallat, segat, mallat, batut i ventat a mà. Unes frases força escoltades, doncs, són «poca cosa et podré dir perquè jo no sé res» i «si haguessis vingut uns anys abans hauries pogut parlar amb tal o qual perquè aquell (o, de vegades, aquella) sí que en sabiva, de coses!».

L'emplaçament de les entrevistes s'intenta que sigui el poble del qual se'n recullen les dades per tal de contextualitzar allò que s'explica i per aprofitar per fer exploracions i prospeccions sobre el terreny. Aquest requisit es compleix en 87 dels 134 pobles, és a dir, en el 64%. Com que són les persones entrevistades les que escullen el lloc i l'hora, en la

resta de casos no s'ha pogut fer als pobles perquè els entrevistats viuen en residències geriàtriques o en altres pobles o ciutats. És per aquest motiu que el 63,4% de les entrevistes són a l'estiu, ja que és llavors quan els padrins o padrines que la resta de l'any viuen en altres indrets tornen al seu poble per viure-hi els mesos de bonança.

El tipus d'entrevista és amb preguntes tancades i obertes. Tancades per a l'estudi quantitatiu i obertes per permetre una visió qualitativa més integral. Així, per exemple, és interessant saber quantes cases havia arribat a tenir un poble (visió quantitativa) per valorar si havia estat un lloc apte per viure-hi més o menys famílies, però també és interessant saber si es considera que les terres són de bona qualitat per valorar aquest mateix paràmetre al moment d'arribar a conclusions sobre la ubicació del poble. En tot cas, l'objectiu és aconseguir la informació necessària, molestar el mínim i passar una estona agradable i distesa.

El guió, després de les entrevistes exploratòries esmentades més amunt, es modifica una mica i després en algun moment s'inclou alguna altra pregunta. També, a mesura que es va observant la dinàmica de les entrevistes, es canvia l'ordre d'algunes preguntes per adaptar-se a la seqüenciació natural de les converses i dotar-les de major fluïdesa. Les preguntes (§ Annex 8) es distribueixen en blocs:

- a) *Dades generals de l'entrevista* (data, lloc) i *de l'entrevistat* (nom i cognoms, any i lloc de naixement, nombre de germans, procedència dels pares, professió i aficions, lloc on ha viscut la major part de la vida, nom de la casa on ha viscut, telèfon).
- b) *El poble*. S'ha dit sempre de la mateixa manera? Ha estat sempre al mateix lloc? Quantes cases hi havia hagut? Està construït sobre roca o sobre terra? A la vora hi ha algun poble antic, ermita, torre, castell..., encara que estigui en ruïnes?, etc.
- c) *Església i ermites properes*. Patró o patrona? Església sempre al mateix lloc? Comunicació visual amb altres campanars, pobles, torres? Tenen els goigs? Ermita on anaven a l'aplec? Quins altres pobles hi anaven?, etc.
- d) *Bordes o cortals*, en el cas que el poble en tingui.
- e) *Antics camins veïnals, cabaneres*⁸⁸ o *carrerades*. Quins eren els camins més importants? Com es diuen? Era un poble de pas per saltar a les valls veïnes? Alguna cabanera a prop?

---

88. **Cabanera**: camí ramader de més de 32 pams d'amplària.

Per on passava? D'on venia i on anava? Com es diu? Pel poble s'hi passava per pujar a les pastures d'estiu?, etc.

- f) *Terres de conreu del poble*. Hi ha bones terres? Noms de terres o partides, etc.
- g) *Comunals*. Hi havien hagut comunals? Quantes hectàrees tenien? Conllogaven les pastures a gent de fora?, etc.
- h) *Preguntes finals sobre temes diversos*: animals salvatges, boscos, zones planes properes, fonts, rius, barrancs, llaus, ponts, esllavissades, roques destacades, coves naturals o artificials, etc.

Cada entrevista requereix hores de dedicació abans, durant i després. La fase més laboriosa i delicada és la **preparació individualitzada** i, la que requereix més hores, la del **processament de dades després de l'entrevista**. Pel que fa a **l'abans de les entrevistes**, cal tenir-ho tot a punt perquè el moment de l'entrevista sigui exitós i no es desaprofitin els esforços per a realitzar-la: l'obtenció del contacte; l'estipulació d'una data, lloc i horari; el desplaçament, etc. A més, de vegades s'optimitza el viatge al poble de l'entrevista per prospectar llocs del voltant com ruïnes de castells, torres, ermites, pobles, etc. Per tant, prèviament es tenen en compte dues tasques. La primera és immaterial i la segona, material. La immaterial té a veure amb **l'obtenció d'informació sobre el poble per tal d'enriquir la trobada**. Es consulten en línia mapes topogràfics per si hi ha elements patrimonials a prop, així com topònims interessants, poblacionals i no poblacionals. També es consulten ortofotoimatges actuals i antigues per saber on eren les partides de terres conreables i fins a on arribava el bosc en comparació d'on arriba actualment. Altres consultes en línia són al Viquipèdia o al Cercador del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, entre d'altres. Es consulta, també, bibliografia concreta del lloc, com guies i monografies de la vall, publicacions etnològiques o sobre tradicions, articles, etc. La tasca material es referix a la **preparació de l'equipatge necessari**. És important no oblidar-se res, sobretot el més imprescindible com el guió de l'entrevista, quelcom per escriure i l'enregistradora d'àudio. Les entrevistes, previ consentiment per part de la persona entrevistada, s'enregistren per poder omplir després les dades geogràfiques de cada poble, per fer-ne ús en cas de necessitat, per poder ser revisades per altres investigadors que vulguin comprovar-ne el rigor metodològic i la bondat dels resultats, i per possibles futurs estudis lingüístics, geogràfics, etnològics, etc. Després de la pèrdua d'una entrevista per culpa d'un enregistrament fallit, a partir d'aquell moment també s'enregistren amb el mòbil. A

l'equipatge no hi falten mapes del lloc, màquina de fotos, carregadors i bateries, brúixola o prismàtics, entre d'altres, i de vegades s'afegeixen materials concrets, com el portàtil (amb cables, disc dur extraïble, etc.) per si s'han de consultar o mostrar imatges als entrevistats, Pel que fa al **després de les entrevistes**, les tasques són l'emmagatzemament i transcripció (no literal) de l'entrevista enregistrada, l'organització i classificació dels apunts i de les possibles fotografies del treball de camp, i el processament de tot plegat per obtenir les variables codificades. Dels enregistraments també s'extrauen informacions susceptibles d'interès per a futures fases de la investigació.

ENTREVISTES EN XIFRES	
Entrevistes	138
Dates	De 12/04/2017 fins a 29/09/2018
Dies	99
Hores aprox. per la preparació, el desplaçament, les entrevistes i el processament de les dades	1.340 h
Km. aprox. de desplaçaments	12.140 km
Pobles objecte d'entrevistes	134
Entrevistes fetes al poble del topònim	64%
Persones entrevistades	177
Homes	111
Dones	66
Edats	15,5% entre 90 i 96 anys 32,7% entre 80 i 89 anys 18,3% entre 70 i 79 anys 23,5% entre 60 i 69 anys 8,04% entre 50 i 59 anys 1,96% majors de 96 anys i menors de 50
Van néixer al poble	89%
Professions	55,3% pagesia 12,4% pagesia i una altra professió 32,3% altres professions

Fig. 20. Taula amb el resum de dades de les entrevistes. Font: e.p.

Cal dir que, de les 138 entrevistes, tot i disposar d'apunts, no es disposa de 8 gravacions perquè o bé es van registrar malament (Burg, Sant Romà de Tavernoles, Arcalís, Castellnou) o bé van ser fetes amb un dispositiu que després no s'ha pogut reproduir (Aidí, Estaron, Sorpe i València d'Àneu).

6.3 Adequació de la variable a la BD per a l'estadística

Una vegada buidades a la BD les informacions obtingudes a partir de consultes cartogràfiques i bibliogràfiques, exploracions sobre el terreny, SIG i entrevistes, aquesta es lliura al Servei d'Estadística Aplicada de la UAB per tal que la validi i la construeixi per ser tractada en l'aplicació de l'estadística. Sorgeix un problema amb la variable dels cursos fluvials (ID_CURS_FLUVIAL) ja que els seus pobles de referència (ID_LEMA) tenen més d'un tipus de curs fluvial. Primer es decideix que quan un poble té més d'un tipus de curs fluvial (*A prop d'un curs fluvial principal, A la desembocadura d'un curs fluvial, Al mig de la V on s'ajunten dos cursos fluvials, etc.*) es pugui escollir la variable *Més d'un tipus de curs fluvial*, però més endavant es considera que és una descripció poc explícita i es construeix una gràfica exclusiva per als cursos fluvials.

D'altra banda, és necessari categoritzar les variables numèriques en grups per facilitar les posteriors anàlisis estadístiques. Les categoritzacions són les següents:

Altitud. Es classifiquen les altituds com a

1. *Baixa*: entre 590 m i 1000 m.
2. *Mitjana-baixa*: entre 1001 m i 1300 m.
3. *Mitjana-alta*: entre 1301 m i 1500 m.
4. *Alta*: entre 1501 m i 1860 m.

Desnivell entre el poble i el fons de vall (el nivell del riu principal). La classificació en 5 grups es fa seguint el criteri que entre el classificat 1 i el 2 hi ha 100 m de desnivell; entre el 2 i el 3, 200 m de desnivell; entre el 3 i el 4, 300 m de desnivell; i entre el 4 i el 5, 400 m de desnivell. Per tant, els grups són:

1. Entre 0 m i 60 m. *Mínim, Cota al fons de la vall*: pobles al fons de la vall, a tocar del riu.
2. Entre 61 m i 160 m. *Baix, Cota baixa*: pobles una mica més amunt del riu.
3. Entre 161 m i 360 m. *Mig, Cota mitja*: pobles allunyats del riu.
4. Entre 361 m i 660 m. *Alt, Cota mitja-alta*: pobles sense relació amb el riu.
5. Entre 661 m i 1060 m. *Màxim, Cota alta*: pobles de vegades a les capçaleres de les valls.

Hores d'insolació durant tot l'any. Es classifiquen les hores d'insolació entre grups amb 275 hores de diferència:

1. *Mínima*: de 2.400h a 2.675h
2. *Baixa*: de 2.676h a 2.950h

3. *Mitjana-baixa*: de 2.951h a 3.225h
4. *Mitjana-alta*: de 3.226h a 3.500h
5. *Alta*: de 3.501h a 3.775h
6. *Màxima*: de 3.776h a 4.050h

Hores d'insolació durant el solstici d'hivern. Per mesurar aquest paràmetre amb els SIG es pren com a base el solstici d'hivern de l'any 2019, que coincideix amb el 22 de desembre, i es classifiquen les hores d'insolació de la manera següent:

1. *Mínima*: de 0h a 3,99h
2. *Baixa*: de 4h a 4,99h
3. *Mitjana-baixa*: de 5h a 5,99h
4. *Mitjana-alta*: de 6h a 6,99h
5. *Alta*: de 7h a 7,99h
6. *Màxima*: de 8h a 8,99h

Superfície del terme comunal del poble. La classificació és la següent:

1. Terme sense comunal o sense que en coneguem les dades: de 0 ha
2. Terme amb comunal *petit*: de 1 ha fins a 500 ha
3. Terme amb comunal *mitjà*: de 501 ha fins a 1000 ha
4. Terme amb comunal *gran*: de 1001 ha fins a 2500 ha
5. Terme amb comunal *molt gran*: de 2501 fins a 10500 ha

Mida del poble. Per a aquesta classificació es pren com a model la de Josep Maria Bosch i Pont a la seva tesi doctoral. *Evolució dels nuclis de població petits del Pallars Sobirà. Del 1850 a inicis del segle XXI*:

1. *Habitatge aïllat*: 1 sol habitatge
2. *Caseriu*: 2-6 habitatges
3. *Llogaret*: 7-12 habitatges
4. *Poble molt petit*: 13-21 habitatges
5. *Poble petit*: 22-31 habitatges
6. *Poble mitjà*: 32-41 habitatges
7. *Poble gran*: 42-60 habitatges
8. *Vila*: més de 61 habitatges

Conca visual del poble en hectàrees. Es classifiquen en pobles amb conques visuals

1. *Mínima*: entre 80 ha i 500 ha. Llocs sovint enclotats i situats al fons de les valls, a tocar del riu principal. Queden tancats per les muntanyes.
2. *Petita*: entre 501 ha i 1.299 ha. Llocs una mica més oberts, però l'abast ocular no va més enllà de la mateixa vall on es troben. Molts són al fons de vall o gairebé.
3. *Mitjana*: entre 1.300 ha i 2.500 ha. Es pot allargar la vista perquè en general són pobles més enlairats o situats en punts més amples de les seves valls.
4. *Gran*: entre 2.501 ha i 6.000 ha. Són pobles alts de grans panoràmiques més enllà de les pròpies valls.
5. *Màxima*: entre 6.001 ha i 12.000 ha. Són talaies excepcionals.

Abast dels pobles inclosos en la conca visual. Malgrat que hi ha pobles des dels quals no es veu cap poble i pobles des dels quals se'n veuen 14, es classifiquen en 5 categories per facilitar l'anàlisi de dades:

1. 0 pobles
2. 1 poble
3. 2 pobles
4. 3 pobles
5. 4 pobles o més

La BD de la variable geogràfica que serveix per a construir la gràfica per a l'estadística multivariant rep el nom de *BD_Variable fisiografica.odt* (Annex 9).

7. Construcció de la BD per a l'estadística

Després de tres anys de preparació de les BD del corpus d'estudi i de les variables morfològica (els segments dels topònims) i geogràfica (els trets geogràfics de cada poble), arriba el moment de l'estadística. Són necessàries diverses reunions amb el Servei d'Estadística Aplicada (SEA) de la UAB per tal d'elaborar una BD que permeti aplicar-hi les anàlisis estadístiques. El programari emprat és l'Statistical Analysis System (SAS) v9.4, creat pel SAS Institute Inc. de Cary, North Carolina (USA). De les moltes eines i opcions d'aquest programari, s'utilitza la gestió de dades i les anàlisis multivariants. El fet que SAS estigui adaptat per a treballar amb el sistema operatiu Windows facilita les tasques a desenvolupar perquè les finestres superiors desplegable tenen les mateixes opcions que un full de càlcul Excel. Aquesta BD per a l'estadística es basteix a partir de les tres BDs treballades els darrers anys:

- *BD_toponims_per_segmentar* (els 584 topònims del corpus)
- *BD_variable_morfologica* (els 5.156 segments dels topònims del corpus)
- *BD_Variable fisiografica*⁸⁹ (les característiques geogràfiques dels pobles: 31 generals i 133 concretes)

Després de fer una primera lectura i gestió de la BD amb el software SAS v9.4, cal fer alguns retocs. De vegades són senzills. Per exemple, a la BD *toponims_per_segmentar*, un topònim antic apareix accentuat quan, en canvi, les citacions medievals mai van accentuades, o hi ha espais en blanc al final d'alguns topònims que s'han d'eliminar. Altres vegades són processos més complicats perquè tot el que es demana és nou. Per exemple, pel que fa a la BD *variable_morfologica*, costa trobar la manera d'agrupar els segments dels topònims actuals per tal que quedin ben identificats informàticament i, a la vegada, es puguin comparar amb els segments dels topònims antics. També es duu a terme una validació de la consistència interna, així com dels valors fora de rang i valors mancats de les tres variables. Per exemple, pel que fa a la BD *variable_fisiografica*, es millora la categorització del camp ID_CONCA_VISUAL_PUNTS.

---

89. La variable geogràfica a les BD apareix amb el nom de *variable-fisiografica* o *var_fisio* perquè al principi de la confecció de la tesi empràvem aquesta terminologia. Després vam considerar que podria confondre el nom de *fisiografia* amb *morfologia*, i es va decidir utilitzar *geografia* per tal de diferenciar més clarament el vessant geogràfic i el lingüístic.

Una vegada construïda la BD per a l'estadística, encara es fan altres ajustaments, però ja només pel que fa a petits problemes tècnics i a canvis en la denominació de les columnes. Finalment, els apartats de la gràfica són els següents:

a) Columnes de les variables geogràfiques

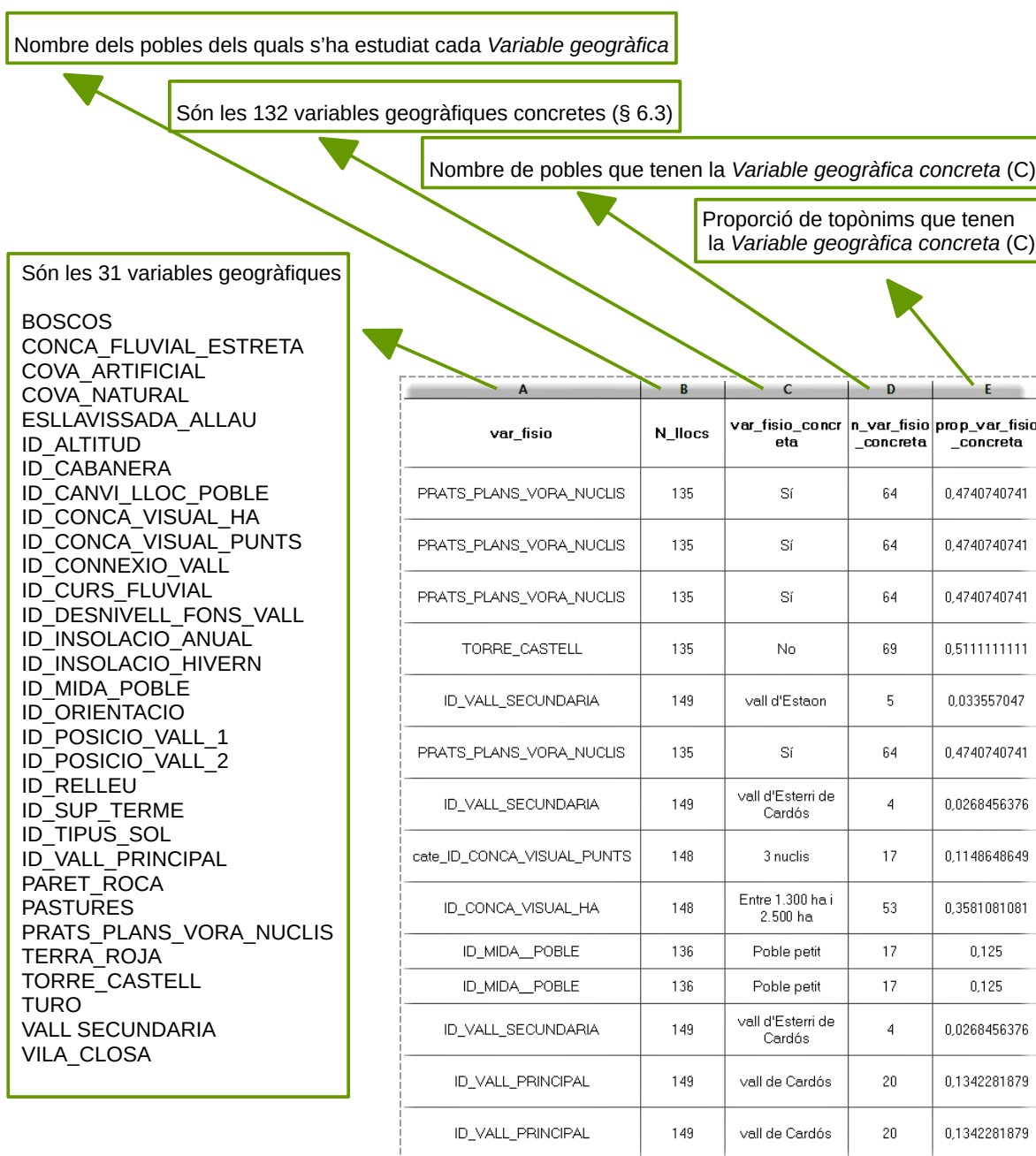
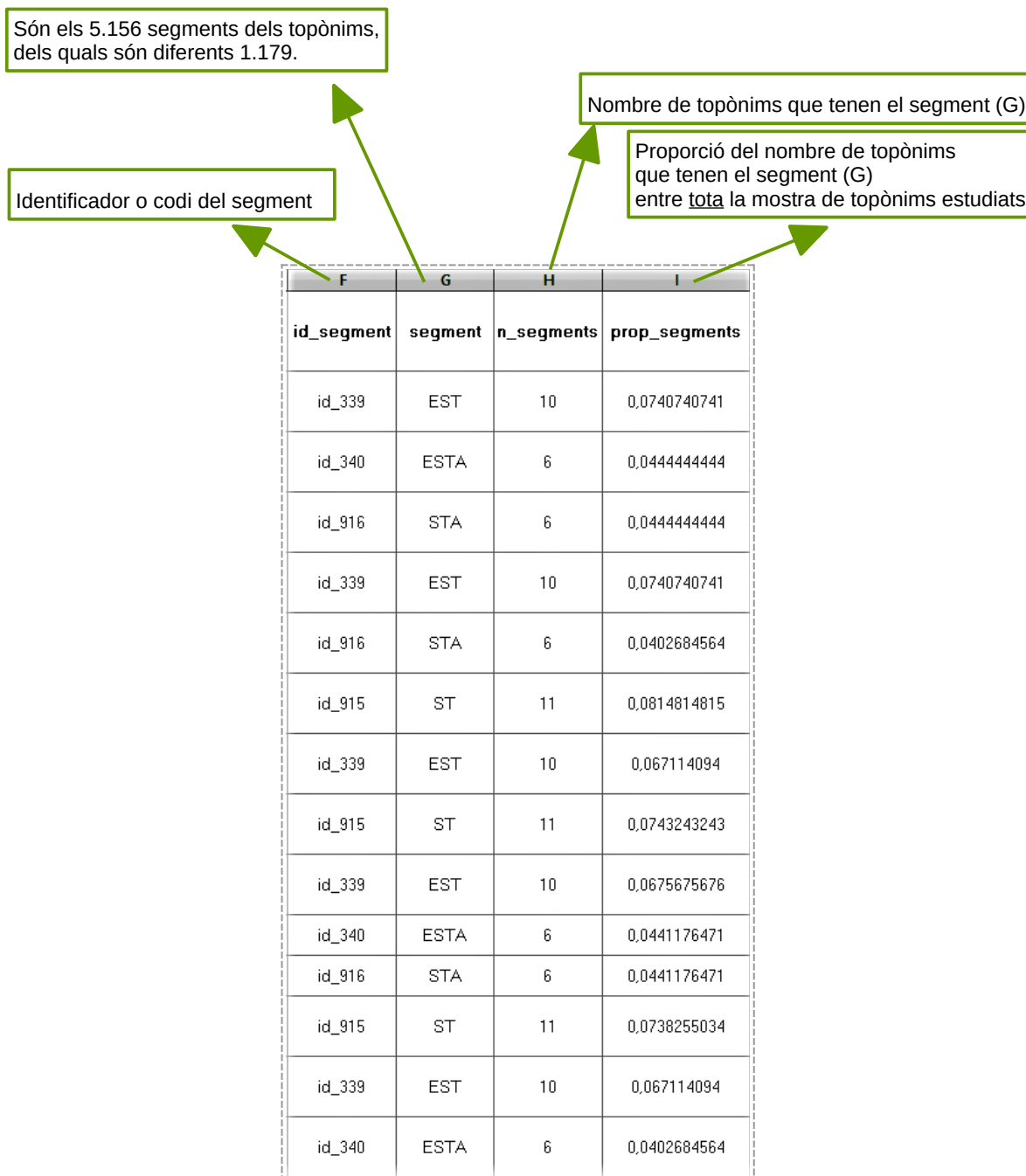

Fig. 21. Imatge de la BD per a l'estadística: columnes de les variables geogràfiques. Font: e.p.

b) Columnes dels segments

Fig. 22. Imatge de la BD per a l'estadística: columnes dels segments. Font: e.p.

c) Columnes per relacionar segments amb variables geogràfiques

A partir de (H), que és el nombre de topònims que tenen el segment (G), aquí se'ns diu el nombre de topònims que només tenen la variable geogràfica concreta (D)

Proporció de topònims que només tenen la variable geogràfica concreta (D) i, a més, tenen el segment (G)

J	K
n_segment_var_fisio_concreta	prop_segmen_t_var_fisio_co_ncreta
9	0,140625
6	0,09375
6	0,09375
9	0,1304347826
2	0,4
9	0,140625
2	0,5
4	0,2352941176
7	0,1320754717
3	0,1764705882
3	0,1764705882
2	0,5
4	0,2
3	0,15

d) Columnes de relacions significatives entre segments i variables geogràfiques

Exclusivitat de la característica: (J) n_segment_var_fisio_concreta / (H) n_segments (per ex. 9/10 = 0,9% de llocs amb aquella característica dels llocs amb el segment (G))

El filtre p calcula la diferència entre (I), que és la proporció del segment entre tota la mostra de topònims estudiats, i (K), que és la proporció del segment només amb els topònims que tenen una variable geogràfica concreta (§ 8)

L	M	N
proporcio Exclu_Car act_Segm ent	p	p_NO
0,9	0,00534989	0,99465011
1	0,00998083	0,990019173
1	0,00998083	0,990019173
0,9	0,01036124	0,989638756
0,3333333333	0,01287521	0,987124789
0,8181818181	0,01786234	0,98213766
0,2	0,02274265	0,977257354
0,363636364	0,02412488	0,975875115
0,7	0,02527061	0,974729394
0,5	0,0259152	0,974084797
0,5	0,0259152	0,974084797
0,181818182	0,02753626	0,972463744
0,4	0,02957293	0,970427074
0,5	0,03209252	0,967907484

Fig. 23. Imatge de la BD per a l'estadística: columnes relació segments/variables geogràfiques. Font: e.p.

f) Columnes dels topònims que contenen els segments

34 columnes (des de la O fins a la AV) per als topònims (amb el seu ID) que tenen el segment i la característica geogràfica concreta

O	P	Q	R	S	T	U	V
COL1	COL2	COL3	COL4	COL5	COL6	COL7	COL8
ID=23; BALESTUI *	ID=23; VALESTUI	ID=36; BENESTAR RE	ID=36; BONESTAR	ID=36; BONESTAR RE	ID=36; BONESTAR RE *	ID=66; ESTAC *	ID=66; ESTACH
ID=36; BENESTAR RE	ID=36; BONESTAR	ID=36; BONESTAR RE	ID=36; BONESTAR RE *	ID=66; ESTAC *	ID=66; ESTACH	ID=66; ESTAG	ID=66; ESTAGO
ID=36; BENESTAR RE	ID=36; BONESTAR	ID=36; BONESTAR RE	ID=36; BONESTAR RE *	ID=66; ESTAC *	ID=66; ESTACH	ID=66; ESTAG	ID=66; ESTAGO
ID=16; ARESTUI	ID=16; ARESTUI *	ID=16; ARESTUY	ID=23; BALESTUI *	ID=23; VALESTUI	ID=36; BENESTAR RE	ID=36; BONESTAR	ID=36; BONESTAR RE
ID=36; BENESTAR RE	ID=36; BONESTAR	ID=36; BONESTAR RE	ID=36; BONESTAR RE *	ID=68; ESTAON	ID=68; ESTAON *	ID=68; STAON	
ID=23; BALASTUY	ID=23; BALESTUI *	ID=23; VALESTUI	ID=36; BENESTAR RE	ID=36; BONESTAR	ID=36; BONESTAR RE	ID=36; BONESTAR RE *	ID=66; ESTAC *
ID=71; ESTERRI	ID=71; ESTERRI *	ID=71; ESTIRRI	ID=77; GENESTAR RE	ID=77; GENESTAR RI	ID=77; GINESTAR RE *		
ID=36; BENESTAR RE	ID=36; BONESTAR	ID=36; BONESTAR RE	ID=36; BONESTAR RE *	ID=69; ESTARON	ID=69; ESTARON *	ID=69; STARON	ID=70; ESTERR
ID=23; BALESTUI *	ID=23; VALESTUI	ID=67; ESTAIS	ID=67; ESTAIS *	ID=68; ESTAON	ID=68; ESTAON *	ID=69; ESTARON	ID=69; ESTARON *
ID=66; ESTAC *	ID=66; ESTACH	ID=66; ESTAG	ID=66; ESTAGO	ID=67; ESTAIS	ID=67; ESTAIS *	ID=69; ESTARON	ID=69; ESTARON *
ID=66; ESTAC *	ID=66; ESTACH	ID=66; ESTAG	ID=66; ESTAGO	ID=67; ESTAIS	ID=67; ESTAIS *	ID=69; ESTARON	ID=69; ESTARON *
ID=71; ESTERRI	ID=71; ESTERRI *	ID=71; ESTIRRI	ID=77; GENESTAR RE	ID=77; GENESTAR RI	ID=77; GINESTAR RE *		
ID=36; BENESTAR RE	ID=36; BONESTAR	ID=36; BONESTAR RE	ID=36; BONESTAR RE *	ID=68; ESTAON	ID=68; ESTAON *	ID=71; ESTERRI	ID=71; ESTERRI *
ID=36; BENESTAR RE	ID=36; BONESTAR	ID=36; BONESTAR RE	ID=36; BONESTAR RE *	ID=68; ESTAON	ID=68; ESTAON *	ID=77; GENESTAR RE	ID=77; GENESTAR RI

Fig. 24. Imatge de la BD per a l'estadística: columnes amb els topònims seleccionats. Font: e.p.

En consideració a possibles rèpliques del mètode que s'experimenta en aquesta tesi, cal deixar constància de que, si bé la BD per a l'estadística té un funcionament òptim, després d'uns mesos treballant-hi es detecten alguns topònims del corpus que no permeten relacionar amb claredat els seus segments amb els trets geogràfics del lloc on s'ubiquen els seus pobles. Dels 584 topònims del corpus, són 120, tant en les seves formes actuals com

Capítol IV. Aplicació del mètode. Corpus, variables i anàlisis estadístiques

antigues. Uns són els que no estan geolocalitzats. Apareixen als documents antics amb diverses grafies:

ARANSAL	IDI	SERBASSE
ARANSALE	MONTANIS	SERESUI
ARROSSE	OBAG	SERSUI
BAGIENE	OBAT	SERSUI
BAIEN	ROCAFORT	SERSUY
BAYA	ROCHA FORT	SERVÀS
BENUI	ROCHAFORT	SESTUI
BINNUI	ROCHAFORTE	SOBAC
CERCENT	ROSE	VILLA ENFERORUM
CERCHO SANCTO	SARBASSI	VILLA FURORIS
CERCHSENT	SARNUI	YDINO
ESTEVAAREN	SEGUIS	ZOBACH
EYDI	SEGUIX	
HIDIROR	SEQUESE	

Els altres es poden classificar en:

- Topònims llatinitzats.
- Hagiotopònims.
- Topònims transparents de factura recent, alguns dels quals amb article.

S'inclouen a continuació amb la lletra que indica de quin tipus de topònim es tracta, per bé que n'hi ha algun que es podria incloure en més d'un grup:

ANASENSIS (a)	ESPLUGA DE CUBERES (c)	PERAMEA (c)
BAGIENE (a)	ESPLUGA DE ZELDUA (c)	PERAMEYA (c)
CABESTANY (c)	FRAAXANO (a)	PETRA APELIE (a)
CAMP STAGNUM (a)	FREIXA (c)	PETRA APILIE (a)
CANALIBUS (a)	FREXA (c)	PETRA MEDIE (a)
ÇAROCHA (c)	FREXAN (c)	PETRACALCE (a)
CASTEL NOU (c)	GLORIETA (c)	PETRACALCI (a)
CASTELL NOVO (a)	LA BASTIDA (c)	PETRAMEIA (c)
CASTELL SALAT (c)	LA FORÇA (c)	PUGFORMID (c)
CASTELLARNAU (c)	LA GUINGUETA (c)	PUIFORMID (c)
CASTELLNOU (c)	LA ROCA (c)	PUIFORNIU (c)
CASTELLO SALADO (a)	LAGUNUAS (c)	PUIG FORMICI (a)
CASTELLO SALATO (a)	LAGUNULAS (c)	PUIO FORMICE (a)
CASTELLO VILLICO (a)	LAGUNULIS (c)	RUBIONE (a)
CASTELLVINY (c)	LAROCA (c)	SANCTA CRUCE (b)
CASTELUIL (c)	MALMERCATI (a)	SANCTE CRUCIS (b)
CASTRINOVI (a)	MALO MERCHANTO (a)	SANCTI SEBASTIANI (b)
CASTRO ARNALDI (a)	MONTANO ORTONE (a)	SANCTO ROMANO (b)
CASTRUM SALAT (a)	MONTE ARDIT (c)	SANCTO SEBASTIANO (b)
CORTSCASTELL (c)	MONTE CORTES (c)	SANCTUM SEBASTIANUM (b)
CUBERAS (c)	MONTECURTES (c)	SANT PONÍ (b)
CURTES CASTEL (c)	OLONE (a)	SANT ROMA (b)
CURTES CASTELLO (a)	OTRONE (a)	SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES (b)
CURTOCASTELLO (a)	PERABELLA (c)	SANT SEBASTIÀ DE BUSEU (b)
EL COMTE (c)	PERACALÇ (c)	SANTA CREU (b)
EL PUI (c)	PERACALZ (c)	

SARROCA (c)
SAVARNEDA (c)

TERVIENSIS (a)

Es decideix eliminar aquests topònims, de manera que es passa de l'anàlisi estadística de 584 topònims a 464. Aquest cribratge fa que canviïn els percentatges generals de la BD i variïn els resultats de la totalitat dels segments, fet que comporta que s'hagin de tornar a fer les anàlisis. Això no obstant, el canvi permet veure més clarament quins són els trets geogràfics als quals es refereixen alguns segments.

La BD final rep el nom de *BD_estadistica.xlsx* (§ Annex 10) i l'específica dels cursos fluvials, *BD_estadistica_cursos_fluvials.xlsx* (§ Annex 11).

8. Anàlisis estadístiques per a relacionar segments toponímics amb característiques geogràfiques

L'anàlisi quantitativa aplicada a la BD per a l'estadística té per objectiu descobrir quins, dels 1.179 segments diferents dels topònims, es poden relacionar de manera clara amb elements o trets geogràfics concrets. Aquest procés passa per l'anàlisi de cadascuna de les variables geogràfiques, de les quals s'obtenen els segments amb més presència en els topònims i que, a la vegada, mostren més exclusivitat en referència aquestes variables geogràfiques.

Per a identificar quins són aquests segments significatius s'utilitza l'eina *Filtre Estàndard* de la BD i es pren com a nivell de significació el valor 0,05 del *filtre p*. Aquest filtre, que rep el nom a partir del mot *Presència*, fa un càlcul suposant una distribució del que en estadística i teoria de la probabilitat es coneix per distribució hipergeomètrica. A la BD objecte d'anàlisi el *filtre p* selecciona els segments rellevants d'una variable geogràfica concreta després de calcular la diferència entre la proporció dels segments de *tota* la mostra de topònims estudiats, i dels segments que *només* apareixen en els topònims que tenen una variable geogràfica concreta. Dit d'una altra manera, el *filtre p* permet visualitzar que la proporció de segments d'una variable geogràfica concreta és *significativament* major que la proporció de segments a tota la mostra. Aquesta operació és necessària perquè, com que en els topònims tenen una gran presència uns segments determinats (A, AR, ES...), si no s'apliqués el *filtre p* en cada cerca de variable geogràfica concreta apareixerien els mateixos segments. Ara bé, perquè el *filtre p* pugui contrastar si per una característica geogràfica hi ha una major presència d'un segment que no pas globalment a tots els topònims, cal que tingui un valor inferior a 0,05 perquè, com més baix és el valor, més alta és l'exclusivitat d'aquell segment en la variable geogràfica concreta.

A l'eina *Filtre Estàndard* de la BD també se selecciona una presència mínima de 3 pobles amb la característica geogràfica.

Operador	Nombre del campo	Condición	Valor
	var_fisio	=	ID_VALL_PRINCIPAL
Y	var_fisio_concreta	=	vall Noguera Pallaresa
Y	n_segment_var_fisio_concreta	>=	3
Y	p	>=	0,05

Fig. 25. Seleccions del *Filtro Estàndard* de la BD. Font: e.p.

Com es pot observar, al filtre se selecciona simultàniament:

- una **característica geogràfica (var_fisio)**: *Vall principal (ID_VALL_PRINCIPAL), Altitud (ID_ALTITUD), Pastures (PASTURES), Orientació (ID_ORIENTACIO), Conca visual (ID_CONCA_VISUAL_HA)*, etc.
- una **característica geogràfica concreta (var_fisio_concreta)**: *Vall de la Noguera Pallaresa, Vall de Cardós, Entre els 590 m i els 1000 m, S (sud), N (nord-est)*, etc.
- el **nombre de segments de la característica geogràfica concreta** que es vol que es mostri (**n_segment_var_fisio_concreta**): **3 segments o més (>=3)**
- el valor que es vol aplicar del **filtre p**: **igual o menor de 0,05 (<= 0,05)**

Per tal de detectar tendències, es fa la mateixa anàlisi amb un valor 0,2 del *filtre p*. Els resultats de totes les anàlisis es presenten al capítol següent (§ V).

Capítol V. Aplicació del mètode. Resultats de les anàlisis estadístiques

Estranya preocupació, la de rastrejar l'origen amb què, a partir de l'impuls humà de donar nom a totes les coses, els llocs arriben a ser batejats amb un nom, en principi potser descriptiu, però al final sovint molt allunyat d'aquell primer impuls, i arriben a ser topònims amb majúscules, noms propis que acaben amagant aquell gest que era el primer esforç per convertir els llocs en espais habitables. Perquè donar nom a un lloc és minimitzar-ne l'estranyesa, fer-lo identificable en l'acte que el diu. Donar nom als llocs, així, és humanitzar-los: convertir-los en transitables per la llengua que se'ls fa seus.

Xavier Antich i Valero, Ara (6/8/2017)

1. Introducció

En aquest capítol es presenten els resultats de les anàlisis quantitatives aplicades a la BD per a l'estadística. Tal com s'ha explicat al capítol anterior (§ cap. IV, 8), l'objectiu d'aquestes anàlisis és descobrir quins, dels 1.179 segments diferents dels topònims, es poden relacionar de manera clara amb elements o trets geogràfics concrets. En aquest procés s'ha analitzat cadascuna de les variables geogràfiques i s'han obtingut els segments que mostren més exclusivitat en referència aquestes variables. En el primer apartat del capítol, doncs, es presenta una síntesi dels resultats (§ 2). No s'inclouen totes les gràfiques-resum de cada anàlisi perquè ocupen moltes pàgines, però es poden consultar a l'Annex 12. En el segon apartat (§ 3) s'explica com, a partir dels segments dels topònims més significatius⁹⁰, se n'escullen 7 per a fer-ne un estudi qualitatiu en els següents capítols. D'una banda, una anàlisi dels canvis lingüístics (§ cap. VI) i, de l'altra, una interpretació dels resultats de l'anàlisi dels canvis lingüístics i, també, de les estadístiques (cap. VII).

---

90. **Segment significatiu:** en aquesta tesi és el segment d'un topònim que no només té una presència important en els topònims del corpus, sinó que també té un alt grau d'exclusivitat estadística en referència a alguna característica geogràfica.

2. Síntesi dels resultats de les anàlisis estadístiques

A continuació es presenta una síntesi dels resultats de les anàlisis quantitatives aplicades a la BD per a l'estadística. El detall dels resultats es pot consultar a l'Annex 12, en el qual s'hi trobarà un apartat per a cada característica geogràfica, seguint sempre el mateix patró:

Característica geogràfica a analitzar. Entre parèntesis s'especifica com es troba escrita aquesta característica a la gràfica de treball i, a sota, el nombre de pobles dels quals es disposa informació de la característica geogràfica.

S'indica quina és la variable geogràfica concreta.

Eix vertical: nombre de segments que apareixen en els topònims. Eix horitzontal: segments. És important tenir en compte que pot ser que un segment tingui un nombre baix (barra més baixa), però estigui millor posicionat que un de la seva dreta amb més quantitat (barra més alta) ja que el que es té en compte és la seva significança.

Gràfic resum per visualitzar els segments més rellevants de la característica geogràfica. A la part superior s'indica la variable geogràfica, la variable geogràfica concreta i el nombre dels pobles amb la variable geogràfica concreta.

Llegenda dels colors utilitzats en les barres; valor del filtre p aplicat; i nombre de topònims seleccionats ≥ 3 . Les barres dels segments amb un valor del filtre p inferior o igual a 0.05 són de color verd fosc; les superiors a aquest valor són verd clar.

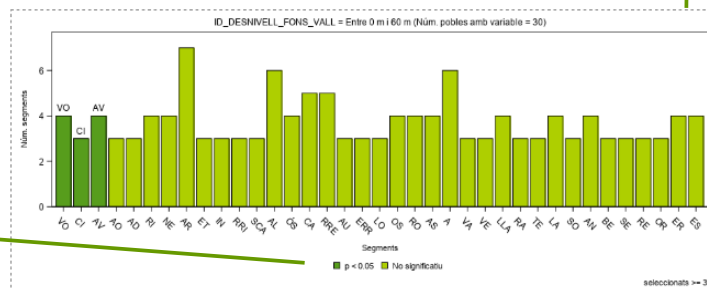
Segments ordenats de més a menys significatius amb el seu codi; el nombre de vegades en què coincideix el segment i la variable geogràfica concreta; i els topònims en els quals es produeix aquesta conjunció. Quan el segment només apareix en les citacions antigues dels topònims, el topònim es marca amb l'acrònim *e.f.a.* 'en la forma antiga'.

3.5 Variable geogràfica: desnivell entre el poble i el fons de vall

(ID_DESNIVELL_FONS_VALL)

Nombre de pobles comptabilitzats: 147

Variable geogràfica concreta: Pobles entre els 0 m i 60 m sobre el nivell del riu principal

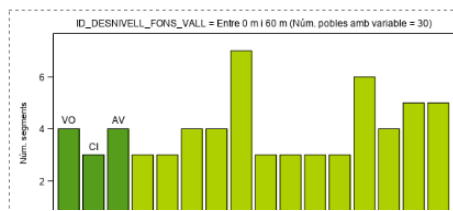
Alguns pobles a tocar del riu principal de la vall, entre els 0 m i 60 m sobre el seu nivell, comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_1143 VO**, **id_213 CI** i **id_109 AV**.

id_1143 VO: 4. LLAVORSI, RIALB (*e.f.a.* RIVO ALBO), ROMADRIU (*e.f.a.* RIVO MADRIZ), SORT (*e.f.a.* SAVORT)

id_213 CI: 3. CASSIBROS (*e.f.a.* CARCIBROS), LLAVORSI (*e.f.a.* LEBORCI), ROMADRIU (*e.f.a.* RIVIMATRICI)

id_109 AV: 5. ISAVARRE (ISAVARE, ISSAVARI), LLAVORSI, SAVARNEDA, SORT (*e.f.a.* SAVORT), TAVASCAN (TAVASCANNI)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

A les taules que s'adjunten a continuació⁹¹ les dues primeres columnes es presenten en negreta per remarcar la relació entre els trets de la geografia i els segments toponímics significatius, és a dir, amb un valor del *filtre p* igual o inferior a 0,05. A la tercera columna es mostren altres segments, amb un valor del filtre *p* superior a 0,05, però inferior a 0,2, per tenir en consideració segments amb un valor de poc més de 0,05 i, també, per observar possibles tendències. Els segments —a diferència del detall de les anàlisis estadístiques de l'Annex 12— apareixen sense els seus codis (id_1036 UI, id_185 CA, etc.) per facilitar la intel·ligibilitat i perquè és un codi intern del nostre estudi que no té més rellevància que aquesta. A més, els segments sempre es presenten per ordre de més a menys significança.

2.1 Canvi de lloc del poble

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel <i>filtre p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel <i>filtre p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Sí	cap	EN
Podria ser	OS, A, RRO, RROS, RRÓ, ÓS	AL, CA, SCA, ERR, IA, EU, RO, SE
No	cap	UR, RI, SU

2.2 Vall principal on es troba el poble

De les 5 valls o conques fluvials principals, la *Vall del Segre* i de la *Vall del Flamisell* no s'analitzen perquè en cadascuna només hi ha un poble, *Freixa* i *Mentui* respectivament.

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel <i>filtre p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel <i>filtre p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Vall de la Noguera Pallaresa	UI	RT, LO, AL, SO, OR, VO, GA, NUI, UY
Vall Ferrera	A	RA, TE
Vall de Cardós	ET, ROS, EST, NE, ESTA, STA, ST, TA	IN, RRI, ERR, AS, NA, ARR, ÓS, BO

91. Tant la taula anterior, com les següents, són d'elaboració pròpia.

2.3 Vall secundària on es troba el poble

De les 42 valls secundàries, no s'analitzen les següents perquè en cadascuna només hi ha un poble: *vall de Solduga, vall d'Arcalís, vall del barranc de Santa Anna, vall de Besan, vall de Virós, vall de Lleret, vall de Dorve, vall de Jou, vall de Son, vall del riu de Castellàs, vall d'Aixerto, vall de Ruixou.*

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Vall dels Boldissos	cap	cap
V. d'Unarre	cap (però en 2 topònims AU)	cap
V. d'Esterrí de Cardós	cap (però en 2 topònims RRI, ERR, EST, ARR, ST, TE)	cap
V. de Santa Magdalena	cap	cap
V. principal de Cardós	cap (però en 2 topònims ÓS)	cap
V. d'Ancs	cap (però en 2 topònims UI)	cap
V. d'Escós	cap	cap
V. d'Estaon	cap (però en 2 topònims ESTA, STA, EST, ST, NE)	cap
V. de Baén	cap (però en 2 topònims EN)	cap
V. d'Estaron	cap	cap
V. d'Escart	cap (però en 2 topònims ESCA, SCA, ESC, CA, AL)	cap
V. d'Espot	cap	cap
V. de Burgo	cap (però en 2 topònims RRE, LA)	cap
V. de Tor	cap (però en 2 topònims OR)	cap
V. de Baiasca	cap	cap
V. dels Berrosos	cap	cap
V. d'Assua	AU, RI, TO	UR, SE, UI, OR
Pla de Corts	RT	cap
V. de Siarb	NE, ER	ER, LLA, UI
Estret de Vellàniga	Í, AN, ON	EN
V. d'Isil	A, RRE	AL
V. principal del Noguera Pallaresa	OR	cap
V. de Buseu, «sobre Gerri»	ES	cap
Coma de Burg	TE	ER
V. de Llarvén	ARD, AR	cap
V. principal de la Vall Ferrera	A	cap
Batlliu	UI	cap

2.4 Altitud

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Entre els 590 m i els 1000 m	AL, CA	BR, CAL, AN, VE, BA, ELL, ESCA, EZ, AR, ESC, IA
Entre els 1001 m i els 1300 m	UR, EN, ARE	URI, BE, A, NUI, AUR, ÉN, LAD, MEN, NOR, ORI, PE, RRO, RROS, RRÓ, RÍ, SO, AU, RE, UI, ROS
Entre els 1301 m i els 1500 m	CE, VO	BO, ÍS, BU, IS, RRE
Entre els 1501 m i els 1860 m	cap	cap

2.5 Desnivell entre el poble i el fons de vall

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Pobles entre els 0 m i 60 m sobre el nivell del riu principal	VO, CI, AV	AO, AD, RI, NE, AR, ET, IN, RRI, SCA, AL, ÓS, CA, RRE
Pobles entre els 61 m i els 160 m sobre el nivell del riu principal	A, IS	TO, ÓS, AN, AL, OS
Pobles entre els 161 m i els 360 m sobre el nivell del riu principal	ES, RON, EST, ESC	ST, TUI, TUY, ÀS, TAR, ON, AR, US, ESCA, IR, UI, UY, BE
Pobles entre els 361 m i els 660 m sobre el nivell del riu principal	AG	UI, UE, NUI, SO, ER, URI, VIL, GO, UR, VI, AI, RU
Pobles entre els 661 m i els 1060 m sobre el nivell del riu principal	cap	cap

2.6 Orientació dels pobles

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
sud	ÓS, GO	OS, LLA, VO, ESTA, STA, EST, NE, RO, IN, RU
sud-est	ARA, UO, RA	NA, AN, AS, CA, RU, SCA, AU, IA
sud-oest	DÍ, BO	RRE, ORR, DI, GA, EST, OS, BU, UR, ST, ES
est	BE, LE, UY, OR, BER, ET, TE	EN, NA, TO, VE, Í, ER, AN, ON
oest	AD, ESC	CA, LA, ON, AL, ES
nord-oest	cap	cap
nord-est	EU	cap
nord	RO	cap

2.7 Situació dels pobles dins de la seva vall 1

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Pobles situats a l'entrada de la vall per la cota inferior	ESC, TE	ESCA, AD, VO, AV, ET, RRI, SCA
Pobles situats al mig de la vall	UI, NUI, ROS	SO, TUI, TUY, GO, NI, RÓS, ÍS, BU, IS, LLA, RO, ASS, UN, ÉN, ALL, CASS, ELLA, LAR, LIS, NÍ, OSO, PE, PU, SSO, UR, UY, BO
Pobles situats a l'entrada de la vall per la cota superior	cap	cap

2.8 Situació dels pobles dins de la seva vall 2

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Sortida cap a la capçalera de vall	cap	TU, UA, EC, ERE, OLD, SI
Porta inferior d'una vall secundària	TUI, TUY, URG, BURG	VO, BR, BUR, CI, ET, IN, ESCA, AD, ESC, UY
Entre dues sortides de la vall principal	ERRI, TI, RRI, TE	ERR, VA, EST, ER, ST

2.9 Situació dels pobles pel que fa al relleu

No s'analitzen les variables geogràfiques concretes *No a la part fonda de la vall, al peus d'un turó*; *No a la part fonda de la vall, dins d'una cova*; i *A la part fonda de la vall, als peus d'un turó*, perquè només tenen una mostra.

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
No a la part fonda de la vall, en costa	UE, Í	URI, ÀS, BEN, DÍ, NES, ESTA, STA, UN, ENES, LIS, NOR, ORI, RÍ, ARRI, AG, RRE, ARRE, EST, ORR
No a la part fonda de la vall, en pla	PU, UI	IA, RO
A la part fonda de la vall, en costa	VO, AV, CI, ÓS, AD, RI, OS	ERR, IA, RO, RRE, VA
A la part fonda de la vall, al pla	ES	cap
No a la part fonda de la vall, dalt d'un turó	TO	cap
A la part fonda de la vall, dalt d'un turó	cap	cap

2.10 Situació dels pobles en relació a les conques fluvials

La variable geogràfica dels pobles en relació amb les conques fluvials s'analitza amb la BD *BD_estadistica_cursos_fluvials.xlsx*. És una BD diferent a la de la resta de variables (etiquetada com *BD_estadistica.xlsx*) perquè, en el cas dels cursos fluvials, hi ha més d'una variable geogràfica concreta per a cada poble.

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
A tocar d'un curs fluvial principal	NET, VO, IN, AO, AD, NE	ET, ERR, IA, A, AI, RI
A tocar d'un curs fluvial secundari	cap	cap
A prop d'un curs fluvial principal	BE, OS, AN, ÓS, TE	Í, ER
A prop d'un curs fluvial secundari	ON, ES, RON	EU, EZ, RES, SE, ESTA, NUI, STA, UI, ELL, ME, NES, SEU, ST, RO
Al mig de la V on s'ajunten dos cursos fluvials	BA, SCA, VA	AS, CA, LA, AN
A la desembocadura d'un curs fluvial	cap (però en 2 topònims BOR, VO, AV, RI)	cap
A prop de desembocadura d'un curs fluvial	SOR, VO, AV, SAU, OR, LO	SU, SO, AU, RE, RRE, RI, SA, BO, UR, AL
Entre dos cursos fluvials paral·lels	cap	cap
Relacionat amb la volta d'un curs fluvial principal	AL, OL	A, RO, IS
Cap curs fluvial	UI	UY, SO

2.11 Connexió de valls

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Poble clau per passar a una altra vall important	BU, IN, BUR, DÍ, A	EST, URG, BURG, NET, ET, ST, AI, ES, SE, NE, ARRE, TUI, TUY, ÀS, DO, GO, ARA, NES, DI, ESTA, STA
Poble de pas per anar a un port, coll, important	RI, RÓS, RO, AT, RIA, SOR, IR, AD, ROS	RT, SA, IA, SO, URI, ORTE, RTE, SAU, UR, VI, LA, RU, SU, TE
Poble clau per accedir a diverses valls	cap	cap
No connexió	UI, NUI, NO	EZ, EU, EN, UE, VE, OL, MON, MONT, ONT

2.12 Tipus de sòl on està construït el poble

El baix nombre de mostres fa que no surti cap resultat representatiu ni pel tipus de sòl *Penya i terra*, ni pel tipus de sòl *Molans*.

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Penya	IA, RRI	RI, CAR, AD, CI, CU, NI, NO
Terra	EU, UE, BO, ET	ÀS, ED, SEU, AV, BU, A, VE, US, EZ, ORR

2.13 Mida actual del poble

El baix nombre de mostres (4) fa que no surti cap resultat representatiu per *Habitatge aïllat* (1 sol habitatge).

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Caseriu (2-6 habitatges)	BE	AN, NA, DI, NUI, BER
Llogaret (7-12 habitatges)	BO, DÍ, US, BI	NE, BU, IN, RU, ARRE
Poble molt petit (13-21 habitatges)	MA, AT, ESC, ÀS, BR, CI	RRI, ESCA, AD, RES, CA, IS, ASS
Poble petit (22-31 habitatges)	ESTA, STA, ST, TA	EST, A, OR, UR, ON
Poble mitjà (32-41 habitatges)	SCA, CA	LLA, LA
Poble gran (42-60 habitatges)	cap	cap
Vila (més de 61 habitatges)	TE	ER

2.14 Superfície del terme amb els béns comunals

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Terme amb comunal petit (Entre 1 ha i 500 ha)	ET, IN, RRI	EN, AI, EST, UY, ST
Terme amb comunal mitjà (Entre 501 ha i 1000 ha)	MON, MONT, ONT	ES, BE, OS, ON, RU
Terme amb comunal gran (Entre 1001 ha i 2500 ha)	RI, RES, UN, VO	URI, CAL, LI, SAU, CA, AR, ÍS, SCA, Í, ER, CE, ESCA, ORT, AD, ARE, UR, ESC, IA, IS, RE, RA, NA, A
Terme amb comunal molt gran (Entre 2501 i 10500 ha)	cap	cap

2.15 Conca visual del poble en hectàrees

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Conca visual Mínima: entre 80 ha i 500 ha	cap	cap
Conca visual Petita: entre 501 ha i 1.299 ha	A, EL, ERS	AR, ET, SCA, NE, BA, ÓS, BO, ESC, LO, AN, ES, AI
Conca visual Mitjana: entre 1.300 ha i 2.500 ha	RRI, ASS, EST, LA, LAD, LAR, ARRI, TI, ST	AU, ARRE, RRE, VO, ESTA, STA, ÀS, DO, RÓS, ES
Conca visual Gran: entre 2.501 ha i 6.000 ha	UI, ERE	NUI, UY, CU, NI, ER, RE, MON, BER, MONT, ONT, LE, ME, UR, EN
Conca visual Màxima: entre 6.001 ha i 12.000 ha	cap (però en 2 topònims LO, OL)	cap

2.16 Abast dels pobles inclosos en la conca visual

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
0 pobles visibles	ÓS, OS, LO, Ó, CI, RÓS	A, RO, ME, AD, ROS, AI, ASS, OR
1 poble visible	RRE, UO, ORR, IA, GA, ORRE	AV, BU, RRI, VA, ARE, ERA
2 pobles visibles	GO	DI, ET, AL
3 pobles visibles	TAR, AR, ST, ES	CA, EST, LA, TA, TE, SO
4 pobles visibles o més	NUI, RU, ON, EZ, UI, EN, UE, RA, NI	ER, LA, SE, US, RE, EU, VE, LE, SA

2.17 Hores d'insolació durant el solstici d'hivern

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Insolació mínima (de 0h a 3,99h)	VA, AN	ES, OR
Insolació baixa (de 4h a 4,99h)	NET, A, NE, CI, ET	BE, IS, IN, RRI, SU, ÓS, ERR, LO, AR
Insolació mitjana-baixa (de 5h a 5,99h)	AB, LAB, LAD, NÍ, SOR, BA, AD	VO, UR, ÓS, BUR, ERRE, NI, RÓS, RO, BU, RU, RRE, ROS
Insolació mitjana-alta (de 6h a 6,99h)	RES, LAR	CU, ARD, RE, MON, MONT, ONT, ES, EST, UI, EZ, ARE, ST, TA, ON, IS, AR, DI, ESTA, NUI, STA
Insolació alta (de 7h a 7,99h)	VI, VIL	UI, LLA, TO, RT
Insolació màxima (de 8h a 8,99h)	cap	cap

2.18 Hores d'insolació anual

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Insolació mínima (de 2.400h a 2.675h)	cap (però en 2 topònims SCA)	cap
Insolació baixa (de 2.676h a 2.950h)	NE, CI, VE, ET, AN	BE, NA, RI, ÓS
Insolació mitjana-baixa (de 2.951h a 3.225h)	A, AL, SSO, SO, RRE, ERRE, RRI	ÓS, ROS, ERR, VO, ASS, ARR, ES, OS
Insolació mitjana-alta (de 3.226h a 3.500h)	AR, NÍ, BA, ARE, Í	UE, AB, CU, ARD, CA, ÍS, RU, VA, CAR, ME, AU, ESC, LA, BO, ON
Insolació alta (de 3.501h a 3.775h)	PU, NUI, UI	ON, BI, IR, IA, TO, OL, MON, MONT, ONT
Insolació màxima (de 3.776h a 4.050h)	BER	VI, RE, BE

2.19 Relació dels pobles amb els camins de transhumància

Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
Poble de pas de ramats de fora de la comarca	A	AD, AI, OS, SCA
Poble de pas de ramats de dins de la comarca	Í	cap
No hi passa cap cabanera	cap	UR, BA

2.20 – 2.31 Diverses variables geogràfiques

Variable geogràfica	Variable geogràfica concreta	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.05 i que es trobin en 3 topònims o més	Segments seleccionats pel filtre <i>p</i> amb un valor igual o inferior a 0.2 i que es trobin en 3 topònims o més
2.20 Altes pastures	Sí	MON, MONT, ONT	BI, AU, ARRE, UR, DO, NES, ARD, AV, RU
	No	BR, UI	BRE, EB, PU, RRO, RROR, RRÓ, BA, UY, ET, AI, AL, ESC, TUI, TUY, SEU, CA
2.21 Prats plans a la vora dels pobles	Sí	EST, ESTA, STA, ST, NES	ES, ENES, OSO, PU, RRO, RROR, RRÓ, TI, ERR, IA, TE, OS, UO, IR, AO, ROS, RRI
	No	AI, SE, CAR, CE, RES, Í	TO, URI, BUR, CI, CU, DÍ, EL, LI, MA, CA, ÍS, BU, RU, A, UR, AT, TR, URG, ÉN, BURG, DE, EB, EC, IC, LIS, NET, NOR, OLD, ORI, RÍ, ART
2.22 Boscos	Sí	cap	RI, ESC, UR, URI, EL, MA, SE, MON, MONT, ONT, SU
	No	ET, DÍ, AVA	VE, ED
2.23 Grans parets de roca	Sí	CA, CAR, SCA, ESC	NA, BI, CE, ESCA, RES, RT, TOR, CI
	No	ESTA, STA, EST, SA	AO, ORR, RRE, AU, ERR, DO, DÍ, ORRE, SAU, TAR, BO, ST, TA
2.24 Conques fluvials estretes	Sí	AR, OLO, RO, LO, OR, BOR, LAR, OM, SOR	UO, CE, AO, ARE, RA, SA, AU, RE, VO, GA, SO, CI, ERS, ARA, ARD, REN, RÓS, SAU, A, UR
	No	cap	SE, AI, US, ES, IA, DÍ, NES, SEU, ST, BE
2.25 Turons	Sí	UY	UI, BER
	No	cap	UR, EST, RI, Í, ERR, ESC
2.26 Esllavissades	Sí	cap	cap
	No	cap	cap
2.27 Terra roja	Sí	ME, UI	RI, LLA, UY, EN, SE
	No	cap	Í
2.28 Coves naturals	Sí	BA, GA	VA, ER
	No	cap	Í, ST, TA
2.29 Coves excavades	Sí	BA, AS	SCA, ES, ESC, CA, UR
	No	cap	cap
2.20 Torre o castell	Sí	UO, BI, ESCA	SCA, CI, VO, DE, EB, OT, CA, RT, CAR, AO, ORR
	No	EST, ST	NE, BU, ET, TUI, TUY, NES, UI, NA, ESTA, GA, STA, UY, UA, UG, AUR, ENES, MEN, OLD, PU, SI, AG, US, BA, ROS
2.31 Vila closa	Sí	VO, TE, IA	AL, OR
	No	cap	cap

3. Selecció de segments estadísticament significatius per a les anàlisis qualitatives

L'anàlisi quantitativa que ha relacionat estadísticament els 1.179 segments dels topònims amb les característiques geogràfiques concretes posa de relleu 132 segments significatius:

A	BA	ERE	LA	OLO	RÓS	TE
AB	BE	ERRE	LAB	OM	RRE	TI
AD	BER	ERRI	LAD	ON	RRI	TO
AG	BI	ERS	LAR	ONT	RRO	TUI
AI	BO	ES	LE	OR	RRÓ	TUY
AL	BOR	ESC	LLA	ORR	RROS	UE
AN	BR	ESCA	LO	ORRE	RT	UI
AR	BU	EST	MA	ORT	RU	UN
ARA	BUR	ESTA	ME	OS	SA	UO
ARD	BURG	ET	MON	ÓS	SCA	UR
ARE	CA	EU	MONT	PU	SE	URG
ARRI	CAR	EZ	NE	RA	SO	US
AS	CE	GA	NES	RE	SOR	UY
ÀS	CI	GO	NET	RES	SSO	VA
ASS	DÍ	Í	NI	RI	ST	VE
AT	EL	IA	NÍ	RIA	STA	VI
AU	ELL	IN	NO	RO	SU	VIL
AV	EN	IR	NUI	RON	TA	VO
AVA	ER	IS	Ó	ROS	TAR	

Aquests segments es troben en un nombre més elevat de topònims i, a la vegada, tenen més exclusivitat en referència a les característiques geogràfiques. Per seleccionar quins d'aquests segments poden ser més interessants per a unes anàlisis qualitatives aplicarem una nova fórmula a la BD per a l'estadística en la qual es restringirà la selecció de segments a aquells que es troben en més de 8 topònims i, a la vegada, mostren una relació més evident amb les variables geogràfiques:

n_segment_var_fisio_concreta >= 8

filtre p <= 0,05

Amb aquesta selecció apareixeran els segments amb més presència de tota la mostra en detriment d'altres, però pot ser interessant per obtenir coneixements de què era el que més s'anomenava del paisatge del Pallars Sobirà. En futures recerques es pot fer un altre tipus de selecció.

El resultat és que, dels 1.179 segments dels topònims del corpus, els 43 més exclusius per a les característiques geogràfiques concretes són els que es presenten a la Fig. 26. Estan ordenats de més a menys segons el *filtre p*:

Capítol V. Aplicació del mètode. Resultats de les anàlisis estadístiques

Característica fisiogràfica	Característica fisiogràfica concreta	segment	Núm. segments o topònims amb característica fisiogràfica concreta	filtre p
ID_CONCA_VISUAL_HA	Entre 2.501 ha i 6.000 ha	UI	17	0,00002
PARET_ROCA	Sí	CA	12	0,00026
CONCA_FLUVIAL_ESTRETA	Sí	AR	15	0,00080
ID_POSICIO_VALL_1	al mig de la vall	UI	21	0,00260
ID_CANVI_LLLOC_POBLE	PODRIA SER	A	9	0,00313
ID_INSOLACIO_ANUAL	De 3.226h a 3.500h	AR	12	0,00369
ID_INSOLACIO_ANUAL	De 2.951h a 3.225h	A	11	0,00382
cate_ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	0 nuclis	OS	8	0,00480
ID_ALTITUD	Entre 1001 m i 1300 m	UR	10	0,00512
PRATS_PLANS_VORA_NUCLIS	Sí	EST	9	0,00535
ID_ALTITUD	Entre 590 m i 1000 m	AL	11	0,00595
ID_CURS_FLUVIAL	a prop de curs fluvial secundari	ES	15	0,00734
ID_CONNEXIO_VALL	no connexió	UI	11	0,00820
ID_CONCA_VISUAL_HA	Entre 501 ha i 1.299 ha	A	11	0,00851
cate_ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	4 nuclis o més	ON	9	0,00865
ID_INSOLACIO_HIVERN	De 4h a 4,99h	A	9	0,00867
ID_ALTITUD	Entre 590 m i 1000 m	CA	9	0,01022
TORRE_CASTELL	No	EST	9	0,01036
ID_INSOLACIO_ANUAL	De 2.951h a 3.225h	AL	9	0,01089
ID_RELLEU	no a la part fonda de la vall, en pla	UI	9	0,01177
cate_ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	1 nuclis	RRE	8	0,01250
ID_DESNIVELL_FONS_VALL	Entre 161 m i 360 m	ES	14	0,01285
cate_ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	4 nuclis o més	UI	11	0,01643
ID_ALTITUD	Entre 1001 m i 1300 m	EN	15	0,01676
ID_CONNEXIO_VALL	nucli de pas per anar a un port, coll, important	RO	9	0,01680
ID_VALL_PRINCIPAL	vall Noguera Pallaresa	UI	24	0,01783
PRATS_PLANS_VORA_NUCLIS	Sí	ST	9	0,01786
ID_CURS_FLUVIAL	a prop de curs fluvial secundari	ON	10	0,01830
cate_ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	4 nuclis o més	EN	9	0,02034
CONCA_FLUVIAL_ESTRETA	Sí	RO	9	0,02151
PRATS_PLANS_VORA_NUCLIS	No	AI	8	0,02417
ID_TIPUS_SOL	Penya	IA	8	0,02546
ID_RELLEU	no a la part fonda de la vall, en costa	Í	12	0,02589
PASTURES	No	UI	15	0,02848
ID_CONNEXIO_VALL	nucli clau per passar a una altra vall important	A	14	0,03129
ID_INSOLACIO_ANUAL	De 3.501h a 3.775h	UI	10	0,03132
TORRE_CASTELL	No	ST	9	0,03259
CONCA_FLUVIAL_ESTRETA	Sí	OR	10	0,03383
ID_CONCA_VISUAL_HA	Entre 1.300 ha i 2.500 ha	LA	10	0,03539
PRATS_PLANS_VORA_NUCLIS	No	SE	11	0,03579
ID_INSOLACIO_ANUAL	De 3.226h a 3.500h	Í	8	0,03907
ID_CABANERA	externa	A	9	0,04420
PRATS_PLANS_VORA_NUCLIS	No	Í	12	0,04813

Fig. 26. Taula amb els segments més significatius de tota la mostra. Font: e.p.

En aquesta taula es pot apreciar que alguns segments estan ben posicionats en diverses característiques geogràfiques. Per exemple, el més ben posicionat de tots els segments del corpus, el segment UI, d'una banda sobresurt per l'associació amb el tret geogràfic:

[ID_CONCA_VISUAL_HA: Entre 2.501 ha i 6.000 ha]

Però d'altra banda també sobresurt per:

[ID_POSICIO_VALL_1: al mig de la vall]

[ID_CONNEXIO_VALL: no connexió]

[ID_RELLEU: no a la part fonda de la vall, en pla]

[ID_CONCA_VISUAL_PUNTS: 4 nuclis o més]

[ID_VALL_PRINCIPAL: vall Noguera Pallaresa]

[PASTURES: No]

[ID_INSOLACIO_ANUAL: de 3.501h a 3.775h]

En total són 20 segments diferents. Com es pot veure a la gràfica següent, n'hi ha que només estan ben posicionats en una característica geogràfica (OS, UR, RRE, AI...) i, en canvi, com en el cas de UI, n'hi ha que en tenen fins a 8:

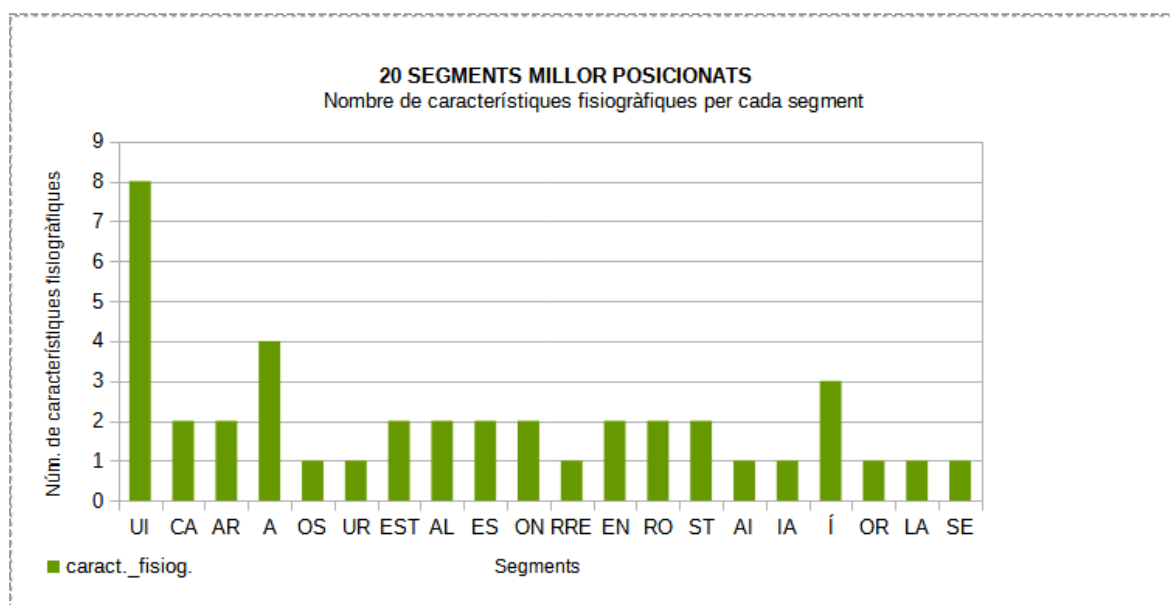

Fig. 27. Taula amb el nombre de característiques geogràfiques rellevants dels segments més significatius de tota la mostra. Font: e.p.

A la gràfica estan ordenats de més a menys ben posicionats segons el filtre *p*.

Per a l'elecció dels segments per dur a terme una anàlisi qualitativa es decideix escollir-ne la meitat, és a dir, els 10 primers. Ara bé, d'aquests, el segment **id_1 A** a l'inici de topònim es descarta perquè la seva rellevància estadística respon al fet que A és la grafia majoritària.

Així, dels 153 topònims actuals (sense tenir en compte el cribratge), el segment A apareix un 62,753% de vegades i, dels 431 topònims antics, un 62.18% (Annex 13). A més, el segment id_1 A a l'inici del topònim és present en 25 topònims i forma diverses combinacions, algunes d'elles també representades en la selecció dels 20 segments millor posicionats:

- AI-, en 4 topònims: **AIDÍ**, **AINETO**, **AINET**, **AINET**
- AL-, en 5 topònims: **ALINS**, **ALANIS**, **ALENDÓ**, **ALÓS**, **ALTRON**
- AN-, en 3 topònims: **ANÀS**, **ANCS**, **NORÍS** (e.f.a. **ANORIIS**)
- AR-, en 5 topònims: **ARANSAL**, **ÀREU**, **ARAÓS**, **ARCALÍS**, **ARESTUI**
- ARR-, en 3 topònims: **ÀRREU**, **ARRÓS**, **ROSE** (e.f.a. **ARROSSE**)
- AS-, en 4 topònims, tots en les formes antigues: **AINETO** (e.f.a. **ASNETO**), **AINET** (e.f.a. **ASNET**), **SORPE** (e.f.a. **ASSOR**), **SORRE** (e.f.a. **ASORRE**)
- AU-, en 1 topònim: **AURÓS**

Sense comptar, doncs, l'id_1 A, dels 10 primers segments també se'n descarten 3, però en aquest cas és per la poca claredat del referent geogràfic:

- **id_1067 UR**: relacionat amb 'altura entre 1000 m – 1300 m'.
- **id_16 AL**: relacionat amb 'altura entre 590 m – 1000 m'.
- **id_329 ES**: relacionat amb 'a prop d'un curs fluvial secundari'.

A partir d'aquest cribratge, per ordre de més a menys rellevància segons el *filtre p* se n'escullen 7 per fer-ne una anàlisi qualitativa.

id_1036 UI: relacionat amb 'conca visual *gran* (entre 2.501 ha i 6.000 ha)'.

id_185 CA: relacionat amb 'parets de roca'.

id_54 AR: relacionat amb 'conca fluvial estreta'.

id_668 OS: relacionat amb 'abast de 0 pobles en la seva conca visual'.

id_339 EST: relacionat amb 'prats plans a la vora dels pobles'.

id_627 ON: relacionat amb 'abast de 4 pobles o més en la seva conca visual'.

id_779 RRE: relacionat amb 'abast de 1 poble en la seva conca visual'.

Capítol VI. Aplicació del mètode. Estudi sincrònic i diacrònic dels topònims del corpus i dels segments seleccionats

Todas las unidades léxicas existentes en todas las lenguas del mundo provienen de la fusión de antiguos compuestos; y al revés: todas las unidades léxicas de una lengua se irán desvaneciendo en un futuro más o menos lejano.

Helmud Lüdtke, 1998: 28

1. Introducció

A partir de les anàlisis estadístiques s'han identificat 7 segments que, de la mostra de 1.179 segments diferents, representen millor unes característiques geogràfiques concretes (§ cap. V, 3). Ara és el moment de desenvolupar l'estudi dels canvis lingüístics d'aquests segments i dels topònims del corpus. S'entra de ple, doncs, en l'àmbit de la morfologia i la fonètica històrica.

Per descriure els canvis regulars que han operat al llarg del temps a partir d'unes lleis evolutives s'ha comptat amb el suport de dues fonts de consulta principals: el mòdul de la UOC, *Gramàtica històrica catalana II: l'evolució del sistema* (2000), dedicat a la *Fonètica*, de Francesc Bernat i Baltrons, i Mar Massanell i Messalles; i el llibre *Fonètica històrica del català* (2017), de Daniel Recasens i Vives. Malgrat que aquestes obres descriuen bàsicament les evolucions del llatí al català, la majoria de lleis fonètiques són aplicables perquè són regles evolutives generals. També ha estat una font de consulta el lloc digital *Sons del català* (UB).

L'estudi del present capítol es desenvoluparà des d'una visió general a una de més concreta, i des del present al passat. És a dir, des dels topònims actuals fins al detall dels canvis fonètics que van experimentar aquests topònims i, sobretot, els segments seleccionats. Així, en primer lloc es durà a terme una anàlisi sincrònica dels topònims del corpus actuals, siguin transparents o opacs (§ 2). Es pretén conèixer el seu sistema consonàntic i els seus patrons accentuals per comprovar si s'han adaptat al del català, que és el seu entorn lingüístic actual, així com observar la similitud entre topònims, la qual configura el paisatge toponímic del Pallars Sobirà. En segon lloc l'estudi d'aquest capítol fa un salt al context medieval en què apareixen les citacions antigues dels topònims. D'una banda s'aporten fragments amb informació lingüística sobre la consciència disglòssica d'aquells moments i, de l'altra, com que el sistema fonètic llatí no estava pensat per a les llengües vulgars, s'apunten algunes estratègies dels escriptors per a representar alguns sons (§ 3). En tercer lloc, s'empenirà l'estudi dels 7 segments seleccionats (§ 4):

- **id_1036 UI:** relacionat amb ‘conca visual *gran* (entre 2.501 ha i 6.000 ha)’.
- **id_185 CA:** relacionat amb ‘parets de roca’.
- **id_54 AR:** relacionat amb ‘conca fluvial estreta’.
- **id_668 OS:** relacionat amb ‘abast de 0 pobles en la seva conca visual’.
- **id_339 EST:** relacionat amb ‘prats plans a la vora dels pobles’.
- **id_627 ON:** relacionat amb ‘abast de 4 pobles o més en la seva conca visual’
- **id_779 RRE:** relacionat amb ‘abast de 1 poble en la seva conca visual’.

Aquí és important remarcar que, de cadascun d’aquests segments, s’enumeraran *tots* els topònims del corpus en què hi són presents, tant els transparents com els opacs. Es procedeix d’aquesta manera perquè en la *Lingüística del corpus* la selecció del corpus no és subjectiva, sinó objectiva, i ha de complir els criteris d’*exhaustivitat*, *representativitat* i *equilibri*. Tal com s’explica al capítol IV, en construir el corpus es va buscar l’*exhaustivitat* i la *representativitat* en el fet d’incloure *tots* els topònims dels pobles del Pallars Sobirà, i es va buscar l’*equilibri* en el fet d’incloure, pel que fa a les citacions antigues de cada topònim, una proporció adequada respecte del total (§ cap. IV, 4.2).

Així, de cada segment, a part de presentar una llista de *tots* els topònims del corpus en què hi és present, s’observaran les combinacions més freqüents amb altres segments, si hi recau o no la tonicitat, l’evolució que es percep a partir de les citacions medievals, etc. Aquí cal apuntar que en aquest capítol s’utilitza el corpus de citacions medievals *exhaustiu i obert*, format per totes les citacions dels 180 topònims, és a dir, al voltant de 1.600. És el recull més important que existeix dels topònims poblacionals del Pallars Sobirà i, gràcies al gran nombre de testimonis al llarg d’uns quants segles, s’han pogut estudiar importants canvis lingüístics. Per tal que tothom pugui consultar-lo a mesura que apareixen les citacions antigues, però també perquè es pugui utilitzar en estudis futurs, s’adjunta a l’Annex 14. De cadascuna de les citacions s’especifica la font d’on s’ha extret. També és important apuntar que al llarg del capítol sovint s’aporten exemples de citacions medievals de topònims, externs al Pallars Sobirà, per exemplificar canvis fonètics. És quelcom que no ha de sorprendre ja que el Pallars Sobirà és tan sols una àrea administrativa que no implica una illa lingüística. Els seus topònims van ser formats, de ben segur, amb la mateixa llengua que les comarques veïnes i més enllà.

Finalment, l'últim apartat (§ 5) és un recull dels canvis morfològics i fonètics observats en els topònims del corpus, alguns dels quals ja tractats en l'estudi individual dels segments escollits. Es presenten per ordre alfabètic: *Afèresis*, *Africacions*, *Aglutinacions*, *Assimilacions*, *Desnasalització*, *Diftongació* o > au, *Dissimilacions*, *Elisions i pèrdues*, etc.

I, per acabar, dos aclariments. D'una banda, s'ha fet un estudi comparatiu entre les grafies dels topònims actuals i antics (la longitud a partir dels caràcters gràfics, la freqüència, presència i situació d'aquests caràcters, etc), per tal de detectar fenòmens diacrònics. Aquest estudi no s'ha inclòs al capítol anterior perquè no té relació amb l'àmbit geogràfic dels topònims, i tampoc no s'inclou en aquest per no trencar el fil conductor de les anàlisis lingüístiques dels topònims i els segments seleccionats. Es trobarà a l'Annex 12 i en algun moment puntual ens hi referirem. D'altra banda, en les explicacions sobre les característiques geogràfiques no s'utilitzaran els valors numèrics (*Entre 0 m i 60 m*, *De 2.400h a 2.675h*, etc.), sinó els descriptius com *Baix*, *Mitjà*, *Alt*, *Màxim*, etc., per facilitar la comprensió comparativa. S'adjunten les correspondències perquè es puguin consultar:

ALTITUD

Entre 590 m i 1000 m	<i>Baixa</i>
Entre 1001 m i 1300 m	<i>Mitjana-baixa</i>
Entre 1301 m i 1500 m	<i>Mitjana-alta</i>
Entre 1501 m i 1860 m	<i>Alta</i>

DESNIVELL RESPECTE EL RIU

Entre 0 m i 60 m	<i>Mínim</i> , <i>Cota al fons de la vall</i> : pobles al fons de la vall, a tocar del riu
Entre 61 m i 160 m	<i>Baix</i> , <i>Cota baixa</i> : pobles una mica més amunt del riu
Entre 161 m i 360 m	<i>Mig</i> , <i>Cota mitja</i> : pobles allunyats del riu
Entre 361 m i 660 m	<i>Alt</i> , <i>Cota mitja-alta</i> : pobles sense relació amb el riu
Entre 661 m i 1060 m	<i>Màxim</i> , <i>Cota alta</i> : pobles de vegades a les capçaleres de les valls

INSOLACIÓ ANUAL

De 2.400h a 2.675h	<i>Mínima</i>
De 2.676h a 2.950h	<i>Baixa</i>
De 2.951h a 3.225h	<i>Mitjana-baixa</i>
De 3.226h a 3.500h	<i>Mitjana-alta</i>
De 3.501h a 3.775h	<i>Alta</i>
De 3.776h a 4.050h	<i>Màxima</i>

Capítol VI. Aplicació del mètode. Estudi dels topònims del corpus i dels segments seleccionats

INSOLACIÓ SOLSTICI D'HIVERN

De 0h a 3,99h	<i>Mínima</i>
De 4h a 4,99h	<i>Baixa</i>
De 5h a 5,99h	<i>Mitjana-baixa</i>
De 6h a 6,99h	<i>Mitjana-alta</i>
De 7h a 7,99h	<i>Alta</i>
De 8h a 8,99h	<i>Màxima</i>

SUPERFÍCIE DEL TERME COMUNAL

Terme sense comunal	<i>0 ha</i>
Entre 1 ha i 500 ha	<i>Petit</i>
Entre 501 ha i 1000 ha	<i>Mitjà</i>
Entre 1001 ha i 2500 ha	<i>Gran</i>
Entre 2501 i 10500 ha	<i>Molt gran</i>

MIDA POBLE

1 sol habitatge	Habitatge aïllat
2-6 habitatges	Caseriu
7-12 habitatges	Llogaret
13-21 habitatges	Poble molt petit
22-31 habitatges	Poble petit
32-41 habitatges	Poble mitjà
42-60 habitatges	Poble gran
més de 61 habitatges	Vila

CONCA VISUAL

Entre 80 ha i 500 ha	<i>Mínima</i>	Llocs sovint enclotats i situats al fons de les valls, a tocar del riu principal. Queden tancats per les muntanyes.
Entre 501 ha i 1.299 ha	<i>Petita</i>	Llocs una mica més oberts, però l'abast ocular no va més enllà de la mateixa vall on es troben. Molts són al fons de vall o gairebé.
Entre 1.300 ha i 2.500 ha	<i>Mitjana</i>	Es pot allargar la vista perquè en general són nuclis més enlairats o situats en punts més amples de les seves valls.
Entre 2.501 ha i 6.000 ha	<i>Gran</i>	Pobles alts de grans panoràmiques més enllà de les pròpies valls.
Entre 6.001 ha i 12.000 ha	<i>Màxima</i>	Talaies excepcionals.

2. Anàlisi sincrònica dels topònims actuals

En aquest apartat s'estudiaran algunes manifestacions lingüístiques dels topònims dels corpus (siguin transparents o opacs) en un moment determinat de la seva evolució, que és l'actual. En primer lloc es posarà el focus en el sistema consonàntic i es compararà amb el sistema consonàntic del català i del llatí clàssic⁹² (§ 2.1). En segon lloc s'analitzaran els patrons accentuals dels topònims del corpus (allà on hi recau l'accent) (§ 2.2). Aquestes dues anàlisis, malgrat que no es duen a terme en estudis d'etimologia toponímica, ens han semblat interessants per comprovar si els topònims, generats a partir de les llengües que siguin, s'adapten a l'entorn lingüístic on es troben, que en el cas objecte d'estudi és el català i, dins d'aquest, el dialecte nord-occidental pallarès. A més, aquestes anàlisis poden utilitzar-se en algun estudi sobre la fonètica dels topònims d'àmbit pirinenc, català, pallarès, etc. En tercer lloc s'observarà la similitud que presenten alguns topònims del corpus. Una similitud que contribueix a obtenir una fotografia del paisatge toponímic i que, com es veurà als següents capítols, no és gens casual (§ 2.3).

2.1 Sistema consonàntic

En l'estudi del sistema consonàntic dels topònims del corpus només es tenen en compte els topònims actuals perquè són els que se sap com es pronuncien. Se n'han estudiat 141 i no 153 perquè en aquesta anàlisi no s'han tingut en compte els repetits (AIDÍ Jussà i Sobirà, AINET de Besan i de Cardós, ALÓS Jussà i Sobirà, BERRÓS Jussà i Sobirà, BOLDÍS Jussà i Sobirà, ESTERRI d'Àneu i de Cardós, etc.) i tampoc els hagiotoponims: SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES, SANT SEBASTIÀ DE BUSEU i SANTA CREU. S'han classificat els fonemes dels topònims segons el mode d'articulació i, dins d'aquest, el lloc d'articulació ordenat segons el punt d'articulació des de fora cap a dins de la boca: bilabial, labiodental, dental, alveolar, postalveolar, palatal i velar. També es distingeixen els sons sords i sonors.

---

92. S'entén per *llatí clàssic* —el màxim exponent de la qual fou Ciceró— d'una banda, el registre formal, normatiu i literari d'aquesta llengua i, de l'altra, el llatí el de l'època d'or (s. I ANE, quan mor August).

a) Fonemes oclusius

- Bilabial:
  - Sord /p/: *Espluga* [asplúɣa], *Espot* [aspót], *Olp* [ólɫ], *Peracalç* [prakáls], *Peramea* [prameía], *Pernui* [pernúj], *el Pui* [púj], *Puiforniu* [pujfuɾníw], *Pujalt* [pújál], *Pujol* [pujól], *Rialp* [riálp], *Sorpe* [sóɾpe], *Surp* [súɾp]
  - Sonor /b/: *Baén* [baén], *Baiasca* [bajáska], *Balestui* [balestúj], *la Bana* [bána], *Baro* [báro], *la Bastida* [bastíða], *Benante* [benánte], *Bernui* [bernúj], *Beraní* [beraní], *Berrós* [berós], *Besan* [bezán], *Biuse* [bíwze], *Boldís* [boldís], *Bonestarre* [bònestáɾe], *Borén* [borén], *Botella* [botéla], *Bresca* [bréska], *Bressui* [bresúj], *Bretui* [bretúj], *Buiro* [bújro], *Burg* [búɾɟ], *Burgal* [burgál], *Burgo* [búɾɟo], *Buseu* [buzéw], *Castellviny* [kastélbíjɲ], *Cerbi* [séɾbi], *Embonui* [ambonúj], *Enviny* [ambíjɲ], *Terveu* [terbéw], *Tírvia* [tírɓia], *València* [balénsia], *Vilamur* [bilamú], *Vilesa* [biléza], *Virós* [birós]
- Dental:
  - Sord /t/: *Ainet* [ajnét], *Aineto* [ajnéto], *Altron* [altrón], *Arestui* [arestúj], *Balestui* [balestúj], *la Bastida* [bastíða], *Benante* [benánte], *Bonestarre* [bònestáɾe], *Botella* [botéla], *Bretui* [bretúj], *Cabestany* [kaβestájɲ], *Cartanís* [kartanís], *Castellnou* [kastélnów], *Castellviny* [kastélbíjɲ], *el Comte* [kómte], *Cortscastell* [kòɾtskastéɫ], *Escart* [áskart], *Espot* [aspót], *Estac* [asták], *Estaís* [estaís], *Estaon* [astéon], *Estaron* [astarón], *Esterri* [astéɾi], *Ginestarre* [dʒinestáɾe], *Glorieta* [gloriéta], *la Guingueta* [gingéta], *Lleret* [leɾét], *Llort* [lóɾt], *Malmercat* [malmerkát], *Mentui* [mentúj], *Montardit* [muntardít], *Montcortès* [mòɲkòɾtés], *Montenartró* [montenartró], *Montesclado* [monteskláðo], *Peracalç* [prakáls], *Sort* [sóɾt], *Tavascan* [taβaskán], *Terveu* [terbéw], *Tírvia* [tírɓia], *Tolzó* [tolzó], *Tor* [tóɾ], *Tornafort* [tornafóɾt], *Torre* [tóɾe]
  - Sonor /d/: *Alendo* [aléndo], *Boldís* [boldís], *Montardit* [muntardít], *Solduga* [soldúɣa]
- Velar:
  - Sord /k/: *Ancs* [áɲks], *Arcalís* [arkalís], *Baiasca* [bajáska], *Bresca* [bréska], *Cabestany* [kaβestájɲ], *Canals* [kanàls], *Caregue* [kaɾéɣe], *Cartanís* [kartanís], *Cassibrós* [kasiβrós], *Castellnou* [kastélnów], *Castellviny* [kastélbíjɲ], *el Comte* [kómte], *Cortscastell* [kòɾtskastéɫ], *Cuberes* [kuβéɾes], *Escalarre* [esk-/askaláɾe], *Escaló* [askaló], *Escart* [áskart], *Escàs* [askás], *Escós* [askós], *Estac* [asták], *Malmercat* [malmerkát], *Mencui* [meɲkúj], *Montcortès* [mòɲkòɾtés], *Montesclado* [monteskláðo], *Sarroca* [saróka], *Tavascan* [taβaskán]
  - Sonor /g/: *Burg* [búɾɟ], *Burgal* [burgál], *Burgo* [búɾɟo], *Gavàs* [gaβás], *Glorieta* [gloriéta], *la Guingueta* [gingéta]

b) Fonemes africats

- Alveolar:
  - Sord /t̪s̪/: Ø
  - Sonor /d̪z̪/: Ø
- Postalveolar:
  - Sord /t̪ʃ̪/: Ø
  - Sonor /d̪ʒ̪/: *Gerri* [dʒéri], *Gilareny* [dʒjlaréɲ], *Ginestarre* [dʒinestáre], *Jou* [dʒow]

c) Fonemes fricatiu

- Labiodental:
  - Sord /f/: *Farrera* [faréɾa], *la Força* [fɔɾsa], *Freixa* [fréjʃa], *Puiforniu* [pujfuɾniw], *Tornafort* [tornafóɾt]
  - Sonor /v/: Ø
- Alveolar:
  - Sord /s/: *Alins* [alíns], *Alós* [alós], *Anàs* [anáɫ], *Ancs* [áɲks], *Araós* [araós], *Arcalís* [arkalís], *Arestui* [arestúj], *Arrós* [arós], *Aurós* [awrós], *Baiasca* [bajáska], *Balestui* [balestúj], *la Bastida* [bastíða], *Berrós* [berós], *Bonestarre* [bònestáre], *Bresca* [bréska], *Bressui* [bresúj], *Cabestany* [kaβestáj], *Canals* [kanàɫ], *Cartanis* [kartanís], *Cassibrós* [kasiβrós], *Castellnou* [kastélnów], *Castellviny* [kastéɫbíɲ], *Cerbi* [séɾbi], *Cortscastell* [kòɾtskastéɫ], *Cuberes* [kuβéres], *Enseu* [anséw], *Escalarre* [esk-/askaláre], *Escaló* [askaló], *Escart* [áskart], *Escàs* [askás], *Escós* [askós], *Espluga* [asplúɣa], *Espot* [aspót], *Estac* [asták], *Estaís* [estaís], *Estaon* [astəón], *Estaron* [astarón], *Esterrí* [astéɾi], *la Força* [fɔɾsa], *Gavàs* [gaβás], *Ginestarre* [dʒinestáre], *Lladrós* [ɫaðrós], *Llaràs* [ɫarás], *Llavaners* [ɫaβanés], *Llavorsí* [ɫaβoɾsí], *Llessui* [ɫesúj], *Mallolís* [maɫolís], *Montcortès* [mòɲkòɾtés], *Montesclado* [monteskláðo], *Norís* [noɾís], *Peracalç* [pɾakáɫs], *Rodés* [roðés], *Sarroca* [saróka], *Saurí* [seuɾí], *Savarneda* [saβarnéða], *Sellui* [selúj], *Serra* [séɾa], *Solduga* [soldúɣa], *Son* [són], *Soriguera* [soɾiyéɾa], *Sorpe* [sóɾpe], *Sorre* [sóɾi], *Sort* [sóɾt], *Surp* [súɾp], *Surri* [súɾi], *Tavascan* [taβaskán], *València* [balénsia], *Virós* [biɾós]
  - Sonor /z/: *Besan* [bezán], *Biuse* [bíwze], *Buseu* [buzéw], *Isavarre* [izaβáre], *Isil* [izil], *Tolzó* [tolzó], *Useu* [uzéw], *Vilesa* [biléza]
- Postalveolar:
  - Sord /ʃ/: *Freixa* [fréjʃa]
  - Sonor /ʒ/: Ø

d) Fonemes nasals

- Bilabial /m/: *el Comte* [kómte], *Embonui* [ambonúj], *Enviny* [ambíj], *Mallolís* [małolís], *Malmercat* [malmerkát], *Mencui* [meɲkúj], *Meneurí* [menewríg], *Mentui* [mentúj], *Montardit* [muntardít], *Montcortès* [mòɲkortés], *Montenartró* [montenartró], *Montesclado* [monteskláðo], *Peramea* [praméia], *Romadriu* [romaðríw], *Vilamur* [bilamú]
- Labiodental /ɲ/: Ø
- Alveolar /n/: *Ainet* [ajnét], *Aineto* [ajnétu], *Alendo* [aléndo], *Alins* [alíns], *Altron* [altrón], *Anàs* [anás], *Baén* [baén], *la Bana* [bána], *Benante* [benánte], *Beraní* [beraní], *Bernui* [bernúj], *Besan* [bezán], *Bonestarre* [bònestáre], *Borén* [borén], *Canals* [kanàls], *Cartanís* [kartanís], *Castellnou* [kastélnów], *Embonui* [ambonúj], *Enseu* [anséw], *Estaon* [astéon], *Estaron* [astarón], *Ginestarre* [dzinestáre], *la Guingueta* [gingéta], *Llagunes* [łayúnes], *Llarvén* [łarβén], *Llavaners* [łabánés], *Meneurí* [menewríg], *Mentui* [mentúj], *Montardit* [muntardít], *Montenartró* [montenartró], *Montesclado* [monteskláðo], *Norís* [norís], *Pernui* [pernúj], *Puiforniu* [pujfurńíw], *Roní* [roníg], *Savarneda* [saβarnéða], *Son* [són], *Tavascan* [taβaskán], *Tornafort* [tornafórt], *Unarre* [unáre], *València* [balénsia]
- Palatal /ɲ/: *Cabestany* [kaβestáj], *Castellviny* [kastéłbíg], *Enviny* [ambíj], *Gilareny* [dzjlaréj]
- Velar /ŋ/: *Ancs* [ájks], *Mencui* [meɲkúj], *Montcortès* [mòɲkortés]

e) Fonemes vibrants

- Alveolar /r/: *Àreu* [árew], *Arrós* [arós], *Berrós* [berós], *Bonestarre* [bònestáre], *Escalarre* [esk-/askaláre], *Esterri* [astéeri], *Farrera* [faréera], *Geri* [dzéeri], *Ginestarre* [dzinestáre], *Isavarre* [izaβáre], *Lladorre* [łaðóre], *Llavorre* [łabóre], *Rialp* [riálp], *Ribera* [riβéera], *Rodés* [roðés], *Romadriu* [romaðríw], *Roní* [roníg], *Rubió* [ruβió], *Sarroca* [saróka], *Serra* [séera], *Sorre* [sóeri], *Surri* [súeri], *Torre* [tóre], *Unarre* [unáre]

f) Fonemes bategants

- Alveolar /t/: *Altron* [altrón], *Araós* [araós], *Arcalís* [arkalís], *Arestui* [arestúj], *Àreu* [árew], *Aurós* [awrós], *Baro* [báero], *Beraní* [beraní], *Bernui* [bernúj], *Borén* [borén], *Bresca* [bréska], *Bressui* [bresúj], *Bretui* [bretúj], *Buiro* [búiro], *Burg* [búrg], *Burgal* [burgál], *Burgo* [búrgo], *Caregue* [karéye], *Cartanís* [kartanís], *Cassibrós* [kasiβrós], *Cerbi* [séerbi], *Cortscastell* [kòrtskastéł], *Cuberes* [kuβéeres], *Escart* [áskart], *Estaron* [astarón], *Farrera* [faréera], *la Força* [foɾsa], *Freixa* [fréjja], *Gilareny* [dzjlaréj], *Glorieta* [gloriéeta], *Lladros* [łaðrós], *Llaràs* [łarás], *Llarvén* [łarβén], *Llavorsí* [łaborsíg], *Lleret* [łerét], *Llort* [łórt], *Malmercat* [malmerkát], *Meneurí* [menewríg], *Montardit* [muntardít], *Montcortès* [mòɲkortés],

Montenartró [montenartró], *Norís* [norís], *Peracalç* [prakáls], *Peramea* [praméia], *Pernui* [pernúj], *Puiforniu* [pujfuníw], *Ribera* [ribéra], *Romadriu* [romađríw], *Saurí* [seurí], *Savarneda* [saβarnéða], *Soriguera* [soriyéra], *Sorpe* [sópe], *Sort* [sórt], *Surp* [súr], *Terveu* [terbéw], *Tírvia* [tírbia], *Tor* [tó], *Tornafort* [tornafórt], *Virós* [birós]

g) Fonemes laterals

- Alveolar /l/: *Alendo* [aléndo], *Alins* [alíns], *Alós* [alós], *Altron* [altrón], *Arcalís* [arkalís], *Balestui* [balestúj], *Boldís* [boldís], *Burgal* [burgál], *Canals* [kanàls], *Escalarre* [esk-/askaláre], *Escaló* [askaló], *Espluga* [asplúga], *Gilareny* [dzjlaréɲ], *Glorieta* [gloriéta], *Isil* [izil], *Mallolís* [maɫolís], *Malmercat* [malmerkát], *Montesclado* [monteskláðo], *Olp* [ól], *Peracalç* [prakáls], *Pujalt* [pújál], *Pujol* [pujɔl], *Rialp* [riálp], *Solduga* [soldúga], *Tolzó* [tolzó], *València* [balénsia], *Vilamur* [bilamú], *Vilesa* [biléza]
- Palatal /ʎ/: *Botella* [botélla], *Castellnou* [kastélnów], *Castellviny* [kastélbín], *Cortscastell* [kòrtskastéll], *Lladorre* [laðóre], *Lladrós* [laðrós], *Llagunes* [laɣúnes], *Llaràs* [larás], *Llarvén* [larbén], *Llavaners* [laβanés], *Llavorre* [laβóre], *Llavorsí* [laβorsí], *Lleret* [lerét], *Llessui* [lesúj], *Llort* [lórt], *Mallolís* [maɫolís], *Sellui* [selúj]

h) Fonemes aproximants

- Bilabial /β/: *Cabestany* [kaβestán], *Cassibrós* [kasiβrós], *Cuberes* [kubéres], *Gavàs* [gaβás], *Isavarre* [izaβáre], *Llarvén* [larbén], *Llavaners* [laβanés], *Llavorre* [laβóre], *Llavorsí* [laβorsí], *Ribera* [ribéra], *Rubió* [ruβió], *Savarneda* [saβarnéða], *Tavascan* [taβaskán]
- Dental /ð/: *Aidí* [ajðí], *la Bastida* [bastíða], *Lladorre* [laðóre], *Lladrós* [laðrós], *Montesclado* [monteskláðo], *Rodés* [roðés], *Romadriu* [romađríw], *Savarneda* [saβarnéða]
- Palatal /j/: *Aidí* [ajðí], *Ainet* [ajnéɲ], *Aineto* [ajnéto], *Arestui* [arestúj], *Baiasca* [bajáska], *Balestui* [balestúj], *Bernui* [bernúj], *Bressui* [bresúj], *Bretui* [bretúj], *Buiro* [bújro], *Embonui* [ambonúj], *Freixa* [fréjʃa], *Gilareny* [dzjlaréɲ], *Llessui* [lesúj], *Mencui* [menjúj], *Mentui* [mentúj], *Pernui* [pernúj], *el Pui* [púj], *Puiforniu* [pujfuníw], *Pujalt* [pújál], *Pujol* [pujɔl], *Sellui* [selúj]
- Velar /ɣ/: *Caregue* [karéɣe], *Espluga* [asplúga], *Llagunes* [laɣúnes], *Solduga* [soldúga], *Soriguera* [soriyéra]
- Labiovelar /w/: *Àreu* [árew], *Àrreu* [árew], *Aurós* [awrós], *Biuse* [bíwze], *Buseu* [buzéw], *Castellnou* [kastélnów], *Enseu* [anséw], *Jou* [dzow], *Meneurí* [menewrí], *Puiforniu* [pujfuníw], *Romadriu* [romađríw], *Terveu* [terbéw], *Useu* [uzéw]

A tall de resum, els percentatges dels fonemes en els topònims del corpus es poden observar a la Fig. 28:

Mode d'articulació	Bilabial		Labiodental		Dental		Alveolar		Postalveolar		Palatal		Velar	
	p	b			t	d							k	g
Oclusiu	9,2%	24,1%			30,5%	2,8%							18,4%	4,2%
Africat							ts̃	dz̃	tʃ	dʒ̃				
Fricatiu			f	v			s	z	ʃ	ʒ				
Nasal		m		ɱ				n				ɲ		ŋ
Vibrant								r						
Bategant								ɾ						
Lateral								l				ʎ		
Aproximant		β					ð					j	ɣ	w
		9,2%					5,6%					15,6%	3,5%	9,2%

Fig. 28. Taula amb els percentatges dels fonemes en els topònims actuals. Font: e.p. a partir de la Taula de Sons (UB).⁹³

D'aquesta taula, se'n pot deduir el següent:

- Fonemes no representats en els topònims:** ts̃, dz̃, tʃ, v, ʒ, ɱ. El so fricatiu labiodental sonor [v], vigent en català fins als segles XV i XVI, actualment és present en valencià, alguerès i balear. El Pallars, però, és una àrea betacista.
- Fonemes amb representació mínima (fins a un 10%):** p, d, g, dʒ̃, f, z, ʃ, ɲ, η, β, ð, γ, w. A destacar la baixa presència de l'oclusiva bilabial sorda [p] en contrast amb la sonora [b] i, en canvi, la baixa presència de les sonores dentals [d] i velar [g] en contrast amb les sordes [t] i [k]. A més, la presència de [p], i també de [f], és majoritària en topònims transparents: *Espluga, Peracalç, Peramea, el Pui, Puiforniu, Pujalt, Pujol, Farrera, la Força, Freixa i Tornafort*. Aquesta baixa presència provaria la seva modernitat respecte als topònims opacs i

93. Font: <http://www.ub.edu/sonscatala/ca/central> [Enllaç vigent: 24/11/2022].

podria obrir la porta a reflexions sobre la llengua d'aquests. Perquè, o bé no existien aquests sons, o bé hi tenien una freqüència d'aparició tan baixa que apareixen escassament en altres mostres del corpus. El fonema /f/, per exemple, el qual tan sols apareix en topònims transparents, en llatí es trobava només en posició inicial de mot i no era un so que compartissin gaires paraules perquè provenia d'una primitiva aspirada en posició inicial. Per això va donar lloc a dobles com *haedus/faedus* 'cabra jove'; *harena/fasena* 'arena'; *hariolus/fariolus* 'endeví'; *hircus/fircus* 'boc' 'cabró'; *hordeum/fordeum* 'ordi'; *hostis/fostis* 'enemic', etc. A més, si bé l'aragonès, el català, el francès o l'italià tenen la /f/, tradicionalment no apareix en basc, castellà, gascó o occità.

- c) **Fonemes amb representació mitjana (entre un 10% i un 20%):** k, m, r, l, ʎ, j. Els fonemes r, ʎ i j, amb una representació *mitjana* entre els topònims del corpus, són interessants bo i tenint en compte que l'estudi que es duu a terme en aquesta tesi és etimològic i aquests sons no existien en llatí.
- d) **Fonemes amb representació alta (entre un 20% i un 30%):** b, n.
- e) **Fonemes amb representació màxima (en més d'un 30% dels topònims):** t, s, r.

Atenent a aquests resultats, i tan sols com una aproximació al sistema consonàntic dels topònims actuals del corpus, es pot apreciar que en el camí d'adaptació dels topònims opacs al sistema consonàntic de la llengua catalana ha quedat el resultat de més o menys freqüència de l'ús de certes consonants. Per exemple, l'alta freqüència de [b] [t] i [k] en contrast amb [p], [d] i [g], o l'escassa presència de [f].

Com a dada curiosa, dels 141 topònims comptabilitzats, 86 s'articulen amb sons que no existien en llatí clàssic i, per tant, no es podien ni pronunciar, ni representar amb les grafies del seu alfabet. Són un 61 %, més de la meitat dels topònims. Com apunten Bernat i Massanell (2000: 80), «es tracta de consonants de l'ordre palatal, de les africades, de les fricatives sonores i de la ròtica vibrant. El sistema consonàntic llatí era, doncs, molt més reduït que el català». Per tant, si es tenen en compte les consonants que pertanyen a aquests ordres (/ɲ/, /ʎ/, /j/, /dʒ/, /ʃ/, /z/, /r/) i les consonants aproximants que tampoc no existien en llatí (/β/, /ð/, /ɣ/, /w/), alguns topònims amb 3 d'aquestes consonants haurien comportat força problemes de pronúncia. Per exemple *Gilareny* [dʒjlaɾéɲ], *Isavarre* [izaβáre], *Lladorre* [ʎaðóre], *Llavorre* [ʎaβóre] i *Romadriu* [romaðríw].

2.2 Patrons accentuals dels topònims actuals

Els patrons accentuals, juntament amb els patrons d'entonació i els patrons rítmics, constitueixen els esquemes prosòdics generals de la llengua, fins al punt que de vegades n'hi ha prou per escoltar-ne una per saber de quina es tracta malgrat no entendre-la. Per tant, l'anàlisi dels topònims actuals a partir d'on recau l'accent pot ser pertinent per dilucidar-ne l'estructura interna, però també per saber amb quins patrons accentuals d'altres llengües es poden relacionar els topònims.

En aquesta anàlisi sincrònica es tenen en compte els 153 topònims actuals, tant els transparents com els opacs. També els hagiòtopònims com SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES, SANT SEBASTIÀ DE BUSEU i SANTA CREU.

Els accents es troben distribuïts de la manera següent:

Topònims aguts: 86 (56,20%)⁹⁴

Topònims plans: 63 (41,17%)

Topònims esdrúixols: 4 (2,61%)

Els seus patrons accentuals són:

Topònims aguts, acabats en vocal: 12

Topònims aguts, acabats en consonant: 74

Topònims plans, acabats en vocal: 60

Topònims plans, acabats en consonant: 3

Topònims esdrúixols, acabats en vocal: 4

Topònims esdrúixols, acabats en consonant: 0

En contra del comportament general del català en què, segons Pep Serra i Salvador Oliva (2002: 348), «les paraules que acaben en vocal són planes (*residu, divorci*) i les que acaben en consonant són agudes (*enemic, pernil*)», hi ha:

- a) 12 topònims aguts que acaben en vocal:
- en -í: AIDÍ JUSSÀ, AIDÍ SOBIRÀ, BERANÍ, LLAVORSÍ, MENEURÍ, RONÍ, SAURÍ
  - en -ó: ESCALÓ, MONTENARTRÓ, RUBIÓ, TOLZÓ
  - en -à: SANT SEBASTIÀ

---

94. Els monosíl·labs es consideren aguts.

b) 3 topònims plans que acaben en consonant o aproximant: CUBERES, ÀREU I ÀRREU

El fet que, segons el patró del català, que és la llengua actual del lloc on s'ubica el corpus d'estudi, aquests topònims siguin marcats⁹⁵, requereix examinar-los amb deteniment.

a) Topònims aguts que acaben en vocal

Dels 7 topònims aguts que acaben amb la vocal *-í* es disposa de citacions antigues que indiquen una terminació en diftong decreixent —com en el cas de SEL·LUI o L·LESSUI— i, per tant, amb la consonant aproximant palatal (la *iod*) al final⁹⁶:

- **BERANÍ**: en 5 citacions, des de l'any 860 BERENUY, fins al 1297 BERANUY
- **LLAVORSÍ**: en 8 citacions, des de l'any 903 LOBERSUI, fins al 1319 LOBERÇUY
- **MENEURÍ**: a. 1247 MENERHUI
- **RONÍ**: a. 1010 RABENUI, 1051/1081 RUUNUI, 1199 ROANUI
- **SAURÍ**: a. 1100 SEUERUI

A la vista d'aquestes citacions, no semblaria gaire agosarat deduir que AIDÍ (Jussà i Sobirà), malgrat que no s'hagin localitzat citacions antigues, també hauria tingut un estadi d'acabament en diftong decreixent i que la pèrdua d'aquest va convertir-lo en agut marcat. D'altra banda, avalaria que fos un diftong decreixent —malgrat no conèixer la pronúncia dels topònims escrits en època medieval—, la grafia 'Y' que es troba en ARESTUI (ARESTUY), BERANÍ (BERANUY), BERNUI (BERNUY), BRETUI (BRETUY), BALESTUI (BALASTUY), LLAVORSÍ (LOBERTZUY), L·LESSUI (LLAÇUY), MENCUI (MONTCUY), MENTUI (MENTUY), EL PUI (PUY), SEL·LUI (SELUY) i SERSUI (SERSUY). Aquesta grafia en documents medievals i fins al s. XVIII, sovint representa la *iod* dels diftongs *ui*. Per exemple en *bescuyt*, *fruyts*, *cuyro*, *cuyxes* o *huyt*. Segons Bernat i Massanell (2000: 81), «sovint els sons palatals, de creació nova, es representaven gràficament amb *i* o *y*, que actuava com a marca de palatalització⁹⁷. Així, en la documentació antiga es poden trobar formes del tipus *vinya*, *viyna*, *viya* o *uil*, *uyl* per a indicar que el so nasal o lateral d'aquestes formes era de caràcter palatal». Atenent a

---

95. *Marcat* en el sentit de 'excepcional'.

96. **Fonts de les citacions antigues**: Annex 14.

97. **Palatalització**: canvi de l'articulació cap a un espai postpalatal. Per Bernat i Massanell (2000: 82), «l'aparició de les primeres palatals ha de ser antiga, aproximadament dels segles I o II dC, ja que totes les llengües romàniques han conegut i coneixen aquests tipus de consonants».

aquesta citació en què s'inclou l'exemple *uil, uyl*, els diftongs decreixents UI al final dels topònims podrien formar part d'un mot monosíl·lab agut acabat en iod, de manera que així encaixarien amb el patró accentual català. L'explicació dels passos evolutius [új] > [wí] > [í] s'explicarà al cinquè apartat (§ 5.14.4).

Continuant amb els mots acabats en *i* tònica [-í], cal apuntar que, malgrat no disposar de cap testimoni escrit, també podrien haver tingut la consonant subjacent [n]. Seria el cas d'hagiònims del Pallars Sobirà com *Sant Aventí (Aventí-n)*, *Agustí (Agustí-n)* o *Martí (Martí-n)*. Aquesta consonant és present a les formes bàsiques que són el punt de partida en l'assignació de l'accent. Per exemple, *català* o *camí* presenten el patró que és regular en els mots que acaben en consonant perquè, en el moment que se'ls va assignar l'accent hi acabaven. Se sap perquè relacionats morfològicament amb *català* hi ha *catalana*, *catalans* o *catalanisme*, tots amb una [n] prèvia als morfemes de flexió o derivació. De la mateixa manera, de *camí* ve *caminet*. Aquest fenomen també es troba en topònims castellans en relació amb els catalans —*Aragón/Aragó*, *Castellón/Castelló* o *León/Lleó*— i, també, en centenars de mots com ara *aberración/aberració*, *avión/avió*, *bastón/bastó*, *botón/botó*, *camión/camió*, *conexión/connexió* o *cotón/cotó*. Però, tal com ho avalen les citacions antigues, no seria el cas dels topònims del corpus que s'acaben d'exposar (ARESTUI, BERANÍ, BERNUI, etc.).

En canvi, sí que seria el cas dels 4 topònims acabats en [ó] —*AULÓ*, *ESCALÓ*, *MONTENARTRÓ*, *RUBIÓ* i *TOLZÓ*— perquè es disposa de citacions en què apareix la consonant final⁹⁸:

- **AULÓ**: a. 1051/1081 *OLONE*; a. 1088 *OVELON / OVELO*; a. 1129 *OLONE*; a. 1189 *OLONE*; a. 1298 *OLONE*; a. 1312 *OLONE*
- **MONTENARTRÓ**: a. 839 *MONTANO ORTONE*; a. 1060 *MONTANORTONE*; a. 1087 *MONTANORTONI*
- **RUBIÓ**: *RUBION* en diverses citacions des de l'any 1047-1081 fins al 1230

Si es té en compte que les llatinitzacions dels topònims sovint inclouen una vocal al final (*BOISICE / BUSEU*; *PETRACALCE/ PERACALÇ*; *SANCTA CRUCE / SANTA CREU*; *SANCTI SEBASTIANI / SANT SEBASTIÀ*; *UILLAMURI / VILAMUR*; *TAVASCANNI*

---

98. **Fonts de les citacions antigues:** Annex 14.

/ TAVASCAN), podria ser que els topònims OLONE / AULÓ; MONTANO ORTONE / MONTENARTRÓ; i RUBIONE / RUBIÓ haguessin acabat en -ON, tal com ho fan altres topònims poblacionals del Pallars Sobirà: ALTRON, ESTAON, ESTARON i SON. A la comarca també hi ha altres topònims, com el de la Mare de Déu d'Arboló, amb nombroses citacions en què apareix la [n] subjacent:

- **Arboló**⁹⁹: a. 1033 o 1035 *Orbolon*; a. 1082 *Orbolon*; a. 1105 *Erbolone*; a. 1120 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*; a. 1204 *Erbolon*.

Altres topònims no poblacionals de la comarca també podrien haver tingut la mateixa terminació en -on: *Ausó*, *Belló*, *Boscarró*, *Boteró*, *Burgó*, *Campuntó*, *Cantó*, *Codó*, *Cogulló*, *Cumó*, *Envelló*, *Falcó*, *Germaló*, *Guiló*, *Lliuró*, *Marguilló*, *Mascaró*, *Montanyó* o *Muntanyó*, *Moró*, *Palleró*, *Parragó*, *Peiró*, *Peçó* o *Pessó*, *Pinetó*, *Portarró*, *Redó* o *Rodó*, *Saburó*, *Salambó*, *Senó* o *Tressó*. De fet alguns d'aquests topònims encara conserven la nasal final en altres comarques, com és el cas de *Ausoneta*, *Bellons*, *Bellonc*, *Cantons*, *Cantonigrós*, *els Cogullons*, *la Cogullona*, *Pessons*, *Pessonada*, *Redon*, *Redona*, etc.

Finalment, de la llista dels 12 topònims aguts acabats en vocal, queda SANT SEBASTIÀ. Aquest hagiotopònim pot caure de la llista per la mateixa raó que s'acaba d'explicar —consonant subjacent que apareix a *Sebastiana* o *Sebastianet*— o a partir del procés, tan curiós com revelador, que s'explica a continuació. D'entrada, però, s'ha de saber que al Pallars Sobirà només existeixen tres hagiotopònims que anomenen poblacions: SANT SEBASTIÀ DE BUSEU, SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES i SANTA CREU. Els tres van arribar amb la cristianització i potser algun va servir per a cristianitzar un topònim pagà. Com a exemple, el poblament que l'any 834 es coneix per SOMPONUI, 684 anys és tard, en un document de l'any 1518, apareix com el mas de... SANCT PONÍ. Però el que és interessant és que en aquesta comarca la pronunciació del topònim SEBASTIÀ és plana, [seβastía]. Tothom pronuncia el nom de forma plana i en dona fe la rima de l'antic goig de la Mare de Déu de la Guia (avui a l'Alt Urgell):

---

99. El topònim *Arboló* no s'escriu en majúscules perquè, segons les convencions gràfiques d'aquesta tesi, només s'escriuen en majúscules els topònims del corpus d'estudi. **Fonts de les citacions antigues:** Annex 14.

En devota romeria
enmig de la cantoria d'ocells
acuden Sant Sebastia
Castellnou, Freixe i Castells
Sarroca i sa rodalia
Junyent i el primer Tahús.

I no només es pronuncia *Sebastià* de forma plana, sinó també *Tavèrnoles*, és a dir, [taβernóles]. Cal destacar que un i altre poble queden ben lluny i que, a més, aquest fenomen també es dona en els casos següents:

- *Sant Serni*, amb accent pla. Prové de *Sant Sadurní*. És la mateixa grafia i pronúncia en totes les esglésies amb aquest nom (gairebé totes romàniques): *Sant Serni* de BAIASCA, *Sant Serni* de CERBI, *Sant Serni* d'ÀRREU, *Sant Serni* de BUSEU, *Sant Serni* de NORÍS, *Sant Serni* de LLAVANERS, *Sant Serni* de BERANÍ, etc.
- *Sant Júlia*, escoltat i recollit així, *sant* en masculí i *Júlia* en femení, a MONTARDIT DE DALT, SANTA CREU, ENVINY, LLARVÉN i ESCÓS.
- *Sant Llise*, amb accent pla. Prové de Sant Lliser. Escoltat a una dona d'ESCÀS en referir-se a uns camps del poble.
- *Sant Clémen* o *Sant Clem*, en comptes de *Sant Climent*, escoltat a MENCUI.

Aquest desplaçament de l'accent cap a l'esquerra potser es podria explicar pel fet que, quan van arribar a la zona els mots externs de sants i santes, aquests noms s'incorporessin al patró accentual dels parlants i fossin ells els que decidissin, sense ser-ne conscients, quina era la síl·laba que havia de portar l'accent. Aquest procés encaixa amb Serra i Oliva (2002: 359) quan afirmen que «el mecanisme d'assignació de l'accent es projecta [...] sobre mots no inclosos en el conjunt dels que han servit de base per a l'aprenentatge del mecanisme. En l'adaptació de mots d'altres llengües hi podem veure també l'actuació del mecanisme responsable de l'assignació de l'accent».

b) Topònims plans que acaben en consonant

Pel que fa a topònims plans que acaben en consonant quan, en canvi, el patró català relaciona l'accent pla amb les vocals, hi ha CUBERES, ÀREU i ÀRREU. El topònim CUBERES des de l'any 814 es troba escrit de la mateixa manera, amb les úniques excepcions puntuals de l'acabament en -AS, CUBERAS, i, en un cas, en -IS, CUBERIS. Tot sembla indicar un plural de *CUBERA i, per tant, no seria un mot marcat. Quant a

ÀREU i ÀRREU amb la terminació en semivocal [w], les úniques citacions antigues que poden aportar alguna pista són la majoria de formes en ARAU (7 d'un total de 12) d'ÀREU, les quals abracen des d'un document de l'any 1016-1024 fins a un del 1193. El diftong [aw] al llarg de la història ha alternat sempre amb la pronúncia [ɔ], de manera que no es pot descartar un estrat anterior amb o oberta i potser la pèrdua d'algun so posterior a la vocal. Si fos així, tenint en compte que la diftongació de les /o/ àtones inicials és molt comuna (*ovella / auvella*), la terminació -EU indicaria una aglutinació de sintagmes.

c) Topònims esdrúixols

Finalment, dels 4 topònims esdrúixols —TÍRVIA, VALÈNCIA (d'Àneu), SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES, i VELLÀNEGA—, els dos primers, TÍRVIA i VALÈNCIA, s'han d'incloure al grup d'esdrúixols que, segons Serra i Oliva (2002: 355-356), presenten una vocal final que correspon al morfema de gènere. Serien casos com *família*, *Emília* o *ingènua*, que parteixen dels radicals *famíli+a*, *Emíli+a* o *ingènu+a*. Si se n'exclou el morfema final de femení, el mot esdevé pla i no marcat. Però per Serra i Oliva el que és rellevant per incloure'ls amb reserves en el grup d'esdrúixols és el diftong final *-ia* perquè

de fet, la formació de diftongs, amb la semivocalització de l'última vocal del radical, quan es produeix, té lloc després del procés de flexió, quan ja s'ha assignat l'accent. La síl·laba accentuada continua essent la mateixa encara que la seva posició relativa canvia: el mot passa d'esdrúixol a pla, perquè el diftong fa desaparèixer una síl·laba de la dreta.

En el cas de TÍRVIA i VALÈNCIA, però, en tractar-se de topònims formats amb el sufix àton *-ia* com *Alcúdia*, *Anoia*, *Costòia*, *Dénia*, *Dòrria*, *Llívia*, *Múrcia*, *Palència*, *Súria* o *Túria*, entre desenes d'altres, els radicals serien *TIRV (o *TERV si s'atenen les primeres citacions) i *VALENC. Per tant, passarien a ser considerats aguts.

Pel que fa a SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES, s'ha vist que al Pallars Sobirà es pronuncia com a mot pla. A les entrevistes també vam recollir *Angela* en comptes d'*Àngela*. Podrien ser casos d'antiesdrúixolisme, molt comuns en rossellonès i en mallorquí, però també en gascó i aragonès: *bèstia>bestis*, *conèixer-los>conèixe'ls*, *família>famili*, *gàbia>gabi*, *gràcies>graci*, *història>histori*, *Llúcia>Lluci*, etc. Si en un mot pla, com en el cas de CUBERES, s'obvia el plural, quedaria *TAVERNOL, que també seria un mot agut. Per tant, l'únic mot pròpiament esdrúixol seria VELLÀNEGA.

Després d'aquestes observacions, **la distribució dels 153 topònims actuals** segons els seus accents quedaria de la manera següent:

- Topònims aguts, acabats en consonant: $74 + 12^{100} + 3^{101} = 89$ (58,16%)
- Topònims plans, acabats en vocal: 61 (39,86%)
- Topònims plans, acabats en consonant: 2^{102} (1,30%)
- Topònims esdrúixols, acabats en vocal: 1 (0,65%)

El patró dels topònims, doncs, coincideix amb el català tant pel nombre més elevat de topònims aguts en relació amb els plans, com pel fet que pràcticament la totalitat de topònims aguts acaben en consonant i, de plans, amb vocal. Això no obstant, hi ha els canvis d'accents en *Sebastia / Sebastià*, *Tavèrnoles / Tavernoles*, *Sadurní / Serni*, *Julià / Júlia*, *Lliser / Llise* o *Climent / Clemen*, els quals recorden un comentari de Coromines (1965: vol. I, 131)¹⁰³ en què es refereix al pellarès:

On sait que les basque est une langue à accentuation indifférente, sans une syllabe plus intense que les autres du même mot, d'où hésitation constante dans les noms de personnes pris du basque par l'espagnol (*mujíca* et *mújica*, *iturbíde* et *itúrbide*, *azcárate* et *azcaráte*). Des traces d'un état de choses pareil semblent se déceler dans l'ancien pellarais, d'où une accentuation aussi répugnante pour le sentiment catalan et roman que celle de *sórguen*¹⁰⁴.

---

100. Al principi de l'anàlisi, considerats aguts acabats en vocal.

101. Al principi de l'anàlisi, considerats esdrúixols: TÍRVIA, VALÈNCIA, SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES.

102. Són ÀREU i ÀRREU.

103. Reproducció de l'article publicat per primer vegada l'any 1958, «La Survivance du Basque jusqu'au Bas Moyen Age. Phénomènes de bilinguisme dans les Pyrénées centrales».

104. **t. de l'a.:** Sabem que el basc és una llengua d'accentuació indiferent, sense una síl·laba més intensa que les altres en la mateixa paraula, d'aquí la vacil·lació constant en els noms de les persones preses del basc pel castellà (*mujíca* i *mújica*, *iturbíde* i *itúrbide*, *azcarate* i *azcarate*). En l'antic Pellarès sembla que es detecten rastres d'un estat de coses semblant, d'aquí una accentuació tan repugnant al sentiment català i romà com la de *sórguen*.

2.3 Diferents similituds entre topònims

Entre els topònims del corpus, a part de la repetició de segments, s'observen tres tipus de similituds: un mateix topònim (§ 2.3.1), o dos topònims amb segments compartits (§ 2.3.2), anomenen dos pobles de cotes diferents, i topònims iguals o molt similars anomenen pobles de valls diferents (§ 2.3.3). Segurament aquestes casuístiques requereixen diverses explicacions en les quals poden contribuir-hi els estudis a partir dels resultats estadístics, geogràfics i lingüístics. Es veurà al capítol VII, a la síntesi dels clústers toponímics (§ cap. VII, 7).

2.3.1 Un topònim anomena dos pobles de cotes diferents

Al Pallars Sobirà es troben diversos topònims iguals que anomenen dos pobles molt propers situats en cotes diferents. Per al poble de la cota més alta les denominacions, tant oficials com populars, són *Sobirà, de Dalt* o *de Damunt*. Per al poble de la cota més baixa les denominacions són *Jussà, de Baix* o *de Davall*. En documents medievals acostumava a ser *Superiore* i *Subteriore*. A continuació se'n presenta la llista¹⁰⁵:

- **AIDÍ.** De l'AIDÍ de la cota superior se'n té constància pels testimonis orals de les entrevistes i per les citacions antigues: a. 1105 *Idi Superior*; a. 1317 *Ydino Sotirano*; a. 1318 *Ydino Sotirano*; a. 1319 *Ydino Sotirano*; a. 1375 *Eydi Josà*. Actualment només hi ha el poble de la cota més baixa, anomenat AIDÍ, i al de la cota més alta, on hi havia hagut un castell, només hi queden les restes de l'ermita de Sant Miquel. AIDÍ és un poble clau per accedir a la vall de Cardós per la **collada de la Bana**.
- **Alés.** És un poble desaparegut que no es va incloure al corpus perquè, al moment de tancar-lo, es disposava de poques citacions i, a més, no se'n coneixia l'emplaçament exacte. Això no obstant, apareix en una citació antiga i es refereix a dos pobles en cotes diferents: a. 1075 *Ales superiore* i *Ales subteriore*. Més tard vam deduir que l'Alés de davall seria l'actual LA BASTIDA de Sort, el primer poble per entrar a la vall d'Àssua, la qual comunica amb la vall Fosca a través del **coll del Triador**.
- **ALÓS.** De l'ALÓS de la cota superior se'n té constància pels testimonis orals de les entrevistes i per les citacions antigues: a. 1090 *Alos Subterior* i *Alos Superiore*; a. 1356 *Alos Josa* i *Sobira*. Actualment només hi ha el poble de la cota més baixa, anomenat

---

105. Segons les convencions gràfiques d'aquesta tesi, només s'escriuen en majúscules els topònims del corpus d'estudi.

simplement ALÓS, i al de damunt hi queden les restes d'un castell i l'ermita de Santa Eulàlia. ALÓS és un poble clau per accedir als ports que comuniquen amb França, **com Salau o Aulà**, o a l'Aran.

- **BERRÓS Sobirà i BERRÓS Jussà.** Entre les citacions antigues només s'ha localitzat un document en què apareix *Berros superiori* (a. 1180). A prop del de davall hi queden les restes d'un castell. Són pobles de pas per anar a la vall de Cardós pel **coll d'Orla**.
- **BOLDÍS Sobirà i BOLDÍS Jussà.** Entre les citacions antigues només s'ha localitzat un document en què apareix *Buslis superiore atque subteriore* (a. 1016-1024). Són pobles de pas per anar a la Vall Ferrera pel **coll de Tudela**.
- **ESTARON.** De l'ESTARON de la cota superior se'n té constància per una entrevista en què es recordava l'apel·latiu de *Sobirà* pel que avui es coneix per les *bordes*. ESTARON, com AIDÍ, comunica amb la vall de Cardós per la **collada de la Bana**.
- **SEGUÍS.** Aquest poble apareix en diversos documents medievals, però se'n desconeix la ubicació. En tot cas, també n'hi hauria dos de situats en cotes diferents: a. 807 *Sequese Superiore / Sequese Superiore et Subteriore* (doc. fals, no se'n coneix la data),
- **SURP.** Del SURP de la cota superior se'n té constància pels testimonis orals de les entrevistes i per les citacions antigues. Era el que avui es coneix com les *Bordes de Surp* o de *Sant Esteve*, segurament perquè, tal com trobem en dos documents, hi havia una església dedicada a Sant Esteve: a. 834 *Sancto Stephano*; a. 1058-1081 *uillo Sancti Stephani de Pardisagole, Surb Superiore*. Al SURP actual, de la cota més baixa, va haver-hi un castell del qual en queden les restes.

Finalment, hi ha MONTARDIT de Dalt i MONTARDIT de Baix, però és una denominació moderna. Antigament el poble del fons de la vall es coneixia per la *Ribera de Montardit*, *les Hostals de Montardit* o, simplement, *les Hostals*.

En altres comarques també es troba la circumstància de pobles dividits en dos cotes diferents. Al Pallars Jussà, en un document de l'any 840 en què apareix *Sensui*, es distingeix el de dalt: «et de parte meridiana usque ad *Cenzobi subteriore*»¹⁰⁶. I en dos documents del 846 que es refereixen a *Sentís*, antigament *Subilgas* o *Subilicas*, en un surt

---

106. ABADAL, 1955. DOC. 17.

«ipsa villa *Subilicas subteriores*»¹⁰⁷ i a l'altre «vilare qui dicitur *Subilicas vico superiore*»¹⁰⁸.

2.3.2 Dos topònims amb segments compartits anomenen dos pobles en cotes diferents

Pel que fa a dos topònims que comparteixen segments i anomenen dos pobles en cotes diferents, hi ha: GINESTARRE i ESTERRI, amb contacte visual entre un i altre (§ cap. III, Fig. 11); ESCART i ESCALÓ, sense contacte visual perquè entremig hi ha un congost (§ cap. VII, Fig. 41); o TERVEU i TÍRVIA, situat un al davant de l'altre i connectats visualment (§ cap. III, Fig. 10).

2.3.3 Topònims molt similars anomenen pobles de valls diferents

Finalment, pel que fa a un mateix topònim, o dos o més topònims molt similars, que anomenen pobles situats en valls diferents, hi ha:

- AINET de Cardós, AINET de Besan, AINETO
- ÀREU, ÀRREU
- ARRÓS, AURÓS
- BAÉN (sobre Gerri), BAIEN (vall de Tírvia) i BAÉN (vall de Siarb) (els dos últims localitzats a la documentació antiga)
- BERNUI, PERNUI, BERANÍ
- BONESTARRE, GINESTARRE
- BURG, BURGAL, BURGO
- ESCALARRE, ESCALÓ, MONTESCLADO
- ESTARON, ESTAON
- ESTERRI d'Àneu, ESTERRI de Cardós
- LLADORRE, LLAVORRE
- MENCUI, MENTUI
- SERSUI, SARNUI, SESTUI (els 3 localitzats en la documentació antiga)
- SORPE, SURP
- SORRE, SURRI
- USEU, BUSEU

---

107. ABADAL, 1955. Doc. 29.

108. ABADAL, 1955. Doc. 32.

3. Context disglòssic i representació gràfica dels sons en època medieval

Per estudiar els topònims extrets dels documents medievals és important valorar el context lingüístic d'aquestes citacions, absolutament relacionat amb la realitat cultural i social del moment. Així, d'una banda s'ha de tenir en compte que, com ja sabem, llavors convivien dues llengües: la parlada, dels *vulgares* o *rusticus*, i la dels documents, que era el llatí. S'aportaran alguns fragments amb informació lingüística sobre la consciència disglòssica d'aquells moments (§ 3.1). D'altra banda, per representar els sons de la llengua parlada els escriptors es van trobar amb algunes dificultats. Si recordem el que s'ha comentat sobre el fet que un 61 %, (més de la meitat dels topònims del corpus), tenen sons inexistents en llatí (§ 2.1), com s'ho feien per representar-los? El sistema gràfic llatí no estava pensat per representar els sons de les llengües vulgars, però tanmateix els escriptors van trobar diversos recursos per a fer-ho (§ 3.2).

3.1 La llengua dels *vulgares* i la llengua dels documents

La situació lingüística de quan es van transcriure els topònims, majoritàriament entre el s. X i el s. XIII, era que es parlava el català, però els documents gairebé sempre s'escriuen en llatí. Per tant, el català apareix de tant en tant entre els textos llatins, sobretot quan interessava que quedés constància d'allò que es rebia com a testament o quins eren els delmes que s'havien de pagar:

- a. 1036: «Et ipso **bovo** qui erat in Savaris [et ipso] suo **cavallo** iussit ut donassent manumissores sui pro uno captivo. Et ad Aianricho sacer mancusadas .II. simul cum ipsa **cannada** et ipsa **scudellas**»¹⁰⁹
- a. abans de 1070. «decem solidos pro vino [...] sive de **blado** sive de sale [...]. Si vollunt se recuperare ipsas decimas sive de pane sive de vino, sive de omnia que hominibus possident [...] XIII modios de blado, VII de **forment** et de VII de **ordio**, et omnes VI, tres de **forment** et III de **ordio**...»¹¹⁰

---

109. BARAUT, 1982. Doc. 495.

110. PUIG, 1991. Doc. 12.

- abans de a. 1150: «.M. solidos; .V. centos **en bons diners barcelones (!)** et .V. centos en **mul**s et en **mulas**»¹¹¹
- a. 1150: «.I. **gallina**, et .I. sextarium de **ordio**, et unum **parell de fogazes**»¹¹²

En el cas dels topònims, com que estan relacionats amb compres i vendes de terres, també era important que quedés clar de quin indret s'estava parlant i, per tant, de vegades s'especifica tal com anomenaven aquell lloc els *vulgares* o *rusticus*:

- a) **Cardós**: a.? «ecclesiam Sancte Maria de Riparia, qui est in valde **quam vulgares dicunt Cardosa**»¹¹³.
- b) **BURGAL**: a. ? «in valle quam nuncipant Anaviense, in loco **quam vulgares dicunt Burgali**, ecclesiam Sancti Petri et Sancta Maria et Sancti Micahelis seu Sancti Ioannis»¹¹⁴.
- c) **GILARENY** i **LLORT**: a. ? «omnes ecclesias quae sunt in valle vocitata Aniani (sic), de ipso pontem qui est ad locum **vocatum Gilardum, ad rusticanum autem vocatum Gelarennem**, seu **foro nundignali, quae vulgares vocantur Mercatum**, usque ad **castrum Leovultum, quem vulgares dicunt Leovorte**, sive a pontum ipsius quem vocant Hurrexte»¹¹⁵.
- d) **GILARENY** i **LLORT**: a. 1006 «de ipso ponte qui est ad locum Gilaren **seu foro nundiali, qui vulgus dicitur Merchato, usque ad castrum quae vocatur Livorte, sive pontum ipsius quae vocatur Vresta**»¹¹⁶.

El document b) és un exemple d'un antic poble, anomenat BURGALI, que acaba fusionat amb el nom de l'advocació: *Sant Pere del Burgal*. En els documents a) i c) és possible que *Cardós* o *Àneu* (*Aniani* per error al document c) antigament denominessin pobles, però han acabat denominant valls. En c) i d) s'especifiquen les diverses maneres com anomenen els llocs els locals: a *Gilardum* l'anomenen *Gelarennem*; al *foro nundignali*¹¹⁷, *mercatum*; i al castell de *Leovultum*, *Leovorte*.

Les mateixes denominacions com a *vulgo* o *vulgares* es troben en altres comarques. Al Solsonès, per exemple, en un document en què apareix *Lladurs*, es pot llegir:

---

111. PUIG, 1991. Doc. 142.

112. PUIG, 1991. Doc. 140.

113. PUIG, 1991. Doc. Fals XI. Interpolació de l'autoritas.

114. PUIG, 1991. Doc. Fals VI.

115. PUIG, 1991. Doc. Fals I de Burgal.

116. DE VIC i VAISSETE, 1841. Pàg. 478.

117. **Nundinal**: en l'antiguitat romana, relatiu o pertanyent als mercats.

- a. 1097 «in locum nominatum vel **que vulgo dicunt Lardurcium**»¹¹⁸.

Però hi havia altres maneres d'anomenar els locals. Per exemple, quan es tracta dels avantpassats, antiquitus:

- **GERRI**: a. 1096 «inter cetera cognovi unum pre ceteris monasterium, in honore sancte Dei genitricis Marie aliorumque sanctorum consecratum, **qui et antiquitus Geir dicitur**, nobilis antea et habundantissimum». Més endavant, al mateix document: «locum sancte Maria [...] quod vocatur **Geire**» i «monasterio sancte Marie de **Geirs**»¹¹⁹.

En altres llocs també es troba la mateixa denominació. Per exemple, en un document sobre *Sentís* (Pallars Jussà):

- a. 1068 «donamus glorie vestrae in territorio Sasso, in locum **qui ab antiquis nominatur Subiligas, at nunc nominatur Sancti Tirsi**»¹²⁰.

Com *Subiligas*, van haver-hi altres pobles del corpus que van canviar completament de nom:

- **CASTELLNOU**: a. 1092 «donamus nos vobis **ipso chastro de Castel Nouvo que dicunt Vill**» i, al mateix document, «ipso castro **que dicunt Castel Nou lo Vill**»¹²¹.
- **VALLESPER**: a. 1112 «et evacuavit se de **ipsa villa antiquitus vocitata Cantauri et nunc vocatur Valle Aspera**» i, al mateix document, «villam de Vallespir»¹²².
- **BOTELLA**: a. 1121 «Damus terciam partem de **villa Eschasoe que vacuatur (sic) Boteylla** cum suas fines et ipsa ecclesie Sancti Juliani ab suas decimas et primicias et aliis iuribus ecclesie continentur»¹²³.

Així, *Vill* es va passar a conèixer per *Castell Nou*; *Cantauri* per *Vallespir*; i *Eschasoe* per *Botella*, i segurament els escriptors no van tenir-hi res a veure malgrat que tenien una gran tendència a traduir al llatí o a llatinitzar els topònims. Per exemple, els topònims de CASTELLARNAU, CASTELLNOU o CORTSCASTELL es troben escrits de moltes maneres diferents i, potser perquè *castell* ja es percebia com a topònim, es troben formes

---

118. RODRÍGUEZ, 2016. Doc. 291.

119. PUIG, 1991. Doc. 55.

120. PUIG, 1991. Doc. 11.

121. PUIG, 1991. Doc. 51.

122. BARAUT, 1994-1995. Doc. 121.

123. BARAUT, 1994-1995. Doc. 128.

com *castro de CASTEL ARNALL* (a. 1178); *castro de CORTES CASTELLO* (a. 1058-1081); *castrum CORTES CASTEL* (a. 1058-1081) o *kastro CORT CASTELL* (a. 1133):

- **CASTELLARNAU:** a. 1040 CASTRO ARNALDI; a. 1087 ARNALLI CASTELLUM; a. 1093 CASTRUM ARNALLI; a. 1099 CASTRUM ARNALLI / ARNALL CASTRUM; a. 1107 CHASTELLO ARNALLI; a. 1133 CASTELLO ARNALL; a. 1154-1159 CASTRUM ARNAL; a. 1165 CASTRUM ARNAL; a. 1178 *castro de CASTEL ARNALL*; a. 1181 KASTELLO ARNALLO; a. 1184 CASTEL ARNALL; a. 1186 CASTRO ARNALDO; a. 1186 CASTELARNALD; a. 1187 CASTRO ARNALDO; a. 1292 CASTRO ARNALDI; a. 1434 CASTRO ARNALDO; a. 1480 CASTELLARNAU; a. 1488 CASTELLARNAU; a. 1518 CASTELL ARNAU / CASTELLARNAU
- **CASTELLNOU:** a. 1066-1092 CASTELL NOVO; a. 1092 CASTEL NOUVO / CHASTEL NOU / CASTEL NOU; a. 1113 CASTEL NOVO; a. 1175 KASTRONOVO; a. 1180 KASTRONOVO; a. 1188 KASTELNOU / KASTELNOVI; a. 1204 CASTRO NOVO; a. 1204 CASTRONOUO; a. 1239 CASTRONOVO / CASTRONOVO; a. 1292 CASTRINOVI / CASTRUMNOVUM; a. 1368 CASTRINOVI; a. 1428 CASTELNOU
- **CORTSCASTELL:** a. 834 CHASTRO CORTES; a. 949 CURTES CASTELLO; a. 1058-1081 *castro de CORTES CASTELLO*; a. 1058-1081 *castrum CORTES CASTEL*; a. 1083 CURTES CASTEL; a. 1133 *kastro CORT CASTELL*; a. 1164 Sancte Marie de CURTOCASTELLO; a. 1187 CORTZ CASTEL

3.2 Estratègies per a representar sons inexistent en llatí

En estudiar els topònims transcrits en època medieval s'ha de valorar que les grafies que es van utilitzar eren les de l'alfabet llatí, és a dir, les d'una llengua parlada molts segles abans i a molts quilòmetres de distància. A més, amb les grafies llatines els escriptors no en tenien prou per transcriure els sons d'altres llengües i van haver de seguir diverses estratègies per a fer-ho. En aquest apartat, doncs, lluny d'abordar un estudi sobre les correspondències entre paleografia, grafies i fonètica, tan sols es posaran de relleu algunes d'aquestes estratègies, tot i que van passar molts segles fins a arribar a un consens gràfic. La conseqüència és que en les citacions dels topònims es percep una certa variabilitat.

3.2.1 Utilització de grafies existents

Una de les estratègies per representar sons que no existien en llatí va ser l'ampliació del valor fonètic de les grafies existents. Així, es podia donar el cas que diverses grafies servien

per a representar un mateix so i una grafia podia representar diversos sons. Pel que fa al primer exemple, un so africacat com [ʒ] generalment es representava amb *i* o *j* al davant de vocals posteriors, i amb *g* al davant de vocals anteriors. Així, en JOU podem veure en les citacions de què disposem que durant més de tres segles es van utilitzar indistintament les dues primeres grafies:

- **JOU**: a. 1016-1024 **JOUO**; a. 1038 **IOUO**; a. 1116 **IOU**; a. 1118 **JOU**; a. 1155 **IOU**; a. 1167 **IOU**; a. 1289 **IOU**; a. 1337 **JOU**

En canvi en GERRI, malgrat dues citacions com IERRE, la resta de desenes de citacions de què disposem apareix amb G- inicial.

Pel que fa al segon exemple, tant la ròtica *r*, com la lateral *l*, van ser durant segles unes grafies polivalents. D'una banda, una sola *r* podia representar una ròtica bategant o vibrant, tot i que arriba un moment en què es tendeix per representar aquest darrer so amb dues *rr*. D'altra banda, la polivalència de *l* s'ha pogut constatar en el cas dels topònims que avui comencen amb la lateral palatal /ʎ/: LLADORRE, LLADRÓS, LLARÀS, LLARVÉN, LLAVANERS, LLAVORSÍ, LLAVORRE, LLERET, LLESSUI, LLORT, etc. Per representar la lateral palatal avui fem la el·la doble, però els topònims de les citacions antigues estan grafats amb la el·la simple fins al s. XVI. Significa, això, que la pronúncia no era palatal [ʎ]?

Segons Recasens (2017: 311) la palatalització de la lateral inicial, L- > [ʎ], és un fenomen general en català i es va produir en mots derivats del llatí com *llum* LUMEN, *lloc* LOCU, *lluna* LUNA, *llençol* LINTEOLU, *llit* LECTU, etc. El canvi *l* > [ʎ] estaria documentat almenys des del s. IX (ibíd.: 313), tot i que en textos del s. XIV les grafies encara denoten una possible iodització i despalatalització. Per exemple, María Teresa Moret Oliver i Giralt, a *Sin documentos no hay historia* (2022: 81) mostren dos documents del s. XIV en què en un d'ells *ull*¹²⁴ apareix grafat amb el·la simple i en un altre amb el·la doble:

- «la dita partició e divisió de la dita val, vistes a *huul* les dites fites e mullons que ladonchs feyts»¹²⁵

---

124. Al s. XIV ja s'emprava l'expressió *a ull*.

125. a. 1331, Mequinensa.

- «diverses vegades vos haia mostrada la carta de la franquesa e la us mostraré encara e a present vos ne faç promta fe, si veure la volrets a *huyll ara*»¹²⁶

Per bé que, segons Recasens (2017: 313), al s. XIV la grafia d'ela simple «devia correspondre ja al so lateral alveolopalatal», els textos transmeten un conservadorisme gràfic. Per això en un document del 1518 es pot trobar LLESSUI grafiat com LLAÇUY al costat de LAÇUI i LESUY, i també LLAVORSÍ encara amb L-: LEBORCI, LIBORCI. La primera citació de LLORT amb ela doble és LLEORT, de l'any 1528.

Una altra grafia polivalent va ser *c*. A principi de mot en llatí representava [k], després en certs contextos fonètics va africcar quan es trobava al davant de les vocals *e* o *i* (§ 6.2) i va passar a representar també una africada dental sorda [ts], i avui encara representa una fricativa alveolar sorda [s], com en el cas de CERBI.

3.2.2 Reduplicació

Una altra estratègia per representar sons desconeguts en llatí va ser la *reduplicació*. L'antecedent serien les geminades llatines, però per Bernat i Massanell (2000: 79) aquestes va arribar un moment en què «es van simplificar totes, en el seu pas al català, en la consonant simple corresponent», i van mantenir el mateix so. Això no obstant, van haver-hi uns casos en què la reduplicació va acabar donant altres resultats. Així, la *-ll-* medial va donar un resultat palatal [ʎ]; la *-nn-* medial la palatal [ɲ]; i la *-rr-* medial la ròtica vibrant [r] (íbid.: 91). Cal dir, però, que la *r* durant segles també va ser polivalent i servia per a representar tant la ròtica bategant com la vibrant.

3.2.3 Aprofitament de grafies d'altres alfabetes i creació de noves

A part de la polivalència i la reduplicació de les grafies existents, una altra estratègia dels escriptors va ser l'aprofitament de grafies d'altres alfabetes. Una que es troba molt en les citacions antigues dels topònims és la *z*:

- **ENVINY**: a. 1038 ENBIZINNO; a. 1244 ENVEZI
- **LLAVORSÍ**: a. 1149 LOBERZIU / LOBERZUY; a. 1297 LEBERZUY
- **LLESSUI**: a. 1061 LEZUI; a. 1184 LEZUI
- **PERACALÇ**: a. 1118 PETRACALZ

---

126. a. 1380, Fraga.

- **SOLDUGA**: 1298 ZELDUA
- **USEU**: a. 1110 OSEZ

Segons Bernat i Massanell (2000: 80) la z, junt amb x i y, són lletres «de l'alfabet grec que van ser incorporades al llatí al llarg del segle I aC per a ser utilitzades en préstecs d'aquesta llengua». Com es veurà a l'apartat sobre els processos d'africació (§ 5.2), la z, malgrat que en algunes llengües de la Romania més aviat representava el so africacat alveolar sonor [dz] (era el so de la *zeta* de l'alfabet grec, junt amb /z/), també representava [ts]. En tot cas, el que sembla segur és que, tant en posició inicial, com medial o final, el punt de partida del procés que faria aparèixer la grafia z en els topònims del corpus seria l'africació de les velars. Així, per Bernat i Massanell (ibíd.: 83):

les primeres consonants africades del llatí parlat van ser de tipus palatal i es van formar sempre a partir de combinacions entre consonants oclusives i un element vocàlic o una glide de tipus palatal (la iod). L'antiga I en posició inicial de síl·laba (a principi de mot o entre vocals) també va patir un procés de reforçament de la palatalitat que la va dur a esdevenir una africada.

A part de l'aprofitament de caràcters gràfics d'altres alfabetes, a l'edat mitjana es crea una grafia, inexistent en llatí, també per a representar sons africats: la ç. No hi ha consens de com va néixer. D'una banda es creu que la *ce cedilla*, que és com es coneix en castellà tot i que des del s. XVIII ja no s'utilitza, provindria de la combinació gràfica de una c amb una z a sota per tal de marcar el so africacat.

$\text{ç} \rightarrow \text{ç}$

D'altra banda, segons els paleògrafs Jesús Alturo i Tània Alaix (2023: 31-32) «la ce trencada és una evolució gràfica de l'enllaç *ci*, escrit cursivament *cj*¹²⁷», i apunten que, quan s'escrivía amb rapidesa es donaven enllaços gràfics en els quals s'unien els traços de dues lletres contigües o més. En aquest cas la fusió de les grafies *c* i *i* «era particularment, però no exclusivament, emprat per reemplaçar la síl·laba *ti* o *ci* quan aquestes anaven seguides d'una vocal i tenien llavors un so sibilant, com en els casos

---

127. En no disposar de la grafia que utilitzen els autors per a representar ce trencada dels documents medievals, la substituïm per *cj*, tot i que seria més aviat com si una *i* pengés de la base de la *c*.

conuenientia>*conueniencia*>*conueniencja* ‘convinença’». Pel que fa al so, segons Coromines (1976: vol. I, 14-17),

abans de 1200 la *ç* era una africada, gairebé *t + s*, el so que fonèticament representem per *ê*. Avui és idèntic al d’una *s* sorda, en tot el territori lingüístic, llevat de dues zones minúscules, arran de la frontera lingüística amb el castellà, en les quals té, com en aquesta llengua, el so de *θ*, o sigui la *th* sorda anglesa (de *thought*, *thumping*, etc.).

Creu que la pronúncia de la *ç* com a africada era general al darrere de la *r*:

Darrere *r* el català del Rosselló, fins el de Perpinyà i la plana, seguí pronunciant una africada, que se sol grafiar *ts* (i alguns cops *tç* o *tz*) en tota l’edat mitjana. L’inventari d’Alart registra *fortses* en els anys 1309, 1339 (bis), 1346, 1362, 1366, 1368, 1369, 1385; *fortçes* 1346; *Fortza* 1377; *reffortsar* i *reffortsament* 1313; del segle XIV ja dóna algunes excepcions d’aquest mot.» També cita: *Bartssalona* 1317, *marts* 1435 i 1593.

Per tant, *ç* també representava el so africad alveolar sord [ts], de manera que sovint es pot trobar l’alternança entre *z* i *ç*:

- **LLESSUI** < a. 1061 LEZUI; a. 1184 LEZUI; s. XII - XIII LEZUI; a. 1314-1315 LAÇUY; a. 1342 LASSUY / LASSUY; a. 1359 LA SUY; a. 1518 LAÇUI / LLAÇUY / LESUY
- **SOLDUGA**: a. 1192 CELDUA; a. 1209 SSALDUA; a. 1245 CELLUA; a. 1290 CALDUA; a. 1298 ZELDUA; a. 1314-1315 ÇALDUA.

4. Estudi dels segments estadísticament significatius

El capítol V, dedicat a les anàlisis estadístiques, es clou amb la selecció de 7 segments significatius entre els 1.179 de tota la mostra, entenent per *significatius* aquells que no només tenen una presència important en els topònims del corpus, sinó que també mostren un alt grau d'exclusivitat estadística en referència a alguna característica geogràfica. Són els següents:

- **id_1036 UI:** relacionat amb 'conca visual *Gran* (entre 2.501 ha i 6.000 ha)'.
- **id_185 CA:** relacionat amb 'parets de roca'.
- **id_54 AR:** relacionat amb 'conca fluvial estreta'.
- **id_668 OS:** relacionat amb 'abast de 0 pobles en la seva conca visual'.
- **id_339 EST:** relacionat amb 'prats plans a la vora dels pobles'.
- **id_627 ON:** relacionat amb 'abast de 4 pobles o més en la seva conca visual'.
- **id_779 RRE:** relacionat amb 'abast de 1 poble en la seva conca visual'.

En el present apartat s'analitzaran aquests segments amb l'objectiu de començar a obtenir unes *unitats significatives* que de moment es consideraran *provisionals* perquè caldrà treballar-les a fons al proper capítol (§ VII). Cal entendre *unitats significatives* com a 'un grup de fonemes referits a una idea'.

De moment, l'estudi dels 7 segments s'abordarà a partir de les seccions següents:

a) Segment. S'enuncia, en cada cas, quin és el segment a analitzar (id_1036 UI, id_185 CA, id_54 AR, id_668 OS, id_339 EST, id_627 ON, id_779 RRE), la característica geogràfica més rellevant amb la qual es relaciona, quantes vegades apareix el segment en el corpus i, en el cas que n'hi hagués hagut, els topònims que es van suprimir en el cribratge previ a les anàlisis estadístiques per tal de minvar distorsions (§ Cap. IV, 7). Per exemple,

- **Topònims no geolocalitzats, però citats en documents medievals:** ARANSAL, ARROSSE, BAGIENE, BENUI, CERCENT, ESTEVAREN, MONTANIS, OBAG, ROCAFORT, SARBASSI, etc.
- **Topònims llatinitzats:** ANASENSIS, CANALIBUS, CORSTCASTELL (e.f.a. CURTOCASTELLO), MALMERCAT (e.f.a. MALO MERCHATO), TERVIENSIS, VILLA ENFERORUM, etc.
- **Hagiotopònims:** SANCTA CRUCE, SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES, SANT SEBASTIÀ DE BUSEU, etc.

- **Topònims transparents de factura recent, alguns dels quals amb article:** CABESTANY, CASTELLNOU, CASTELLSALAT, PERACALÇ, PERAMEA, PETRAMEIA, LA BASTIDA, LA FORÇA, LA GUINGUETA, LA ROCA, EL PUI, EL COMTE, SAVARNEDA, SARROCA, etc.

b) Tots els topònims del corpus amb el segment. És el llistat de *tots* els topònims del corpus que inclouen el segment abans del cribratge. Per tant, n'hi ha de no geolocalitzats perquè s'han trobat en documents antics, n'hi ha de transparents i n'hi ha d'opacs. Les citacions antigues, tant dels topònims de pobles actuals, com de pobles avui desapareguts, es marquen amb l'acrònim e.f.a. 'en la forma antiga'.

c) Perfil del segment. S'observa, de *tots* els topònims dels corpus amb el segment:

- **La posició** del segment a dins del topònim (inici, interior, final) i s'estableix, si és el cas, la posició prototípica.
- **La combinació** amb d'altres segments, és a dir, els segments i/o grafies que precedeixen i/o van al darrere dels segments que s'analitzen, ja que poden informar sobre possibles sintagmes que, a partir del seu ús combinat, s'hagin lexicalitzat.
- **La tonicitat** del segment, ja que, a part d'informar-nos sobre el patró accentual dels topònims del corpus, la tonicitat pot aportar llum a l'etimologia. Per exemple, se sap que els sufixos tòncics (ho són la majoria), imposen l'accent en els mots que creen, canvien el seu sentit i, fins i tot, el seu nivell gramatical.

c) Estudi de les citacions medievals. L'estudi de les citacions medievals és important perquè permet observar canvis en les grafies dels mateixos topònims, els quals poden ser indicis escripturals de canvis fonètics i fonològics.

d) Extracte de dades rellevants. És un recull de dades importants des de diferents punts de vista: quantitativs, fonètics, documentals, contextuals, etc.

4.1 Segment UI

Codi: id_1036 UI

Núm. de segments en el corpus: 31. Dels topònims que inclouen el segment, 5 no es van tenir en compte en les anàlisis estadístiques perquè, com que no estan georeferenciats, produïen soroll (§ cap. V, 7): BENUI (BINNUI), SARNUI, SEGUIS (SEGUIX), SERSUI (SERESUI, SERSUY) i SESTUI.

Característica geogràfica més significativa amb la qual es relacionen, en les anàlisis estadístiques, 17 dels 26 topònims amb el segment: [conca visual *Gran* (entre 2.501 ha i 6.000 ha)]

Tots els topònims del corpus amb en segment¹²⁸

ARESTUI, BALESTUI (VALESTUI), BENUI (BINNUI), BERNUI, BRESSUI (BRACUI), BRETUI (BRETUINO), BUIRO, BUSEU (e.f.a. BUISECE), CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS), LLESSUI (LEZUI), LLAVORSÍ (e.f.a. LOBERSUI), MENTUI (MONTUI), MENCUI, PERNUI, EL PUI, PUIFORNIU (PUIFORMID, PUIG FORMICI, PUIO FORMICE), PUJALT (e.f.a. PUIAL), PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO), RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI, RUUNUI), SARNUI, SEGUIS (SEGUIX), SELLUI (SELUI), SERSUI (SERESUI, SERSUY), SESTUI, SURP (e.f.a. SUIRB), SOMPONUI, SAURÍ (e.f.a. SEUERUI), VILAMUR (e.f.a. UILAMUR, UILLAMURI), VILAMFLOR (e.f.a. UILLA FLORE)

Perfil del segment (31 mostres)

Posició

El segment UI es troba a l'inici, al mig i al final dels topònims del corpus:

- a) a l'inici en 2 topònims, però només en les citacions antigues:

VILAMUR (e.f.a. UILAMUR, UILLAMURI)

VILAMFLOR (e.f.a. UILLA FLORE)

- b) al mig en 10, majoritàriament en les citacions antigues:

---

128. Al següent llistat i al següent perfil del segment s'inclouen tots els topònims del corpus amb el segment UI, sense tenir en compte si són transparents o opacs, o si la grafia U antigament representava, o no, una fricativa labiodental.

BUIRO

PUIFORMIU (PUIFORMID, PUIG FORMICI, PUIO FORMICE)

SEGUIS (SEGUIX)

BUSEU (e.f.a. BUISECE)

PUJALT (e.f.a. PUIAL)

PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO)

SURP (e.f.a. SUIRB)

CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL)

BRETUI (e.f.a. BRETUINO) (UI es troba al mig i al final del topònim, de manera que es troba als dos grups)

LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS)

c) al final en 20:

ARESTUI

BALESTUI (VALESTUI)

BENUI (BINNUI)

BERNUI

BRESSUI (BRACUI)

BRETUI

EMBONUI (EBONUI, ENBONUI)

LLAVORSÍ (e.f.a. LOBERSUI)

LLESSUI (LEZUI)

MENTUI (MONTUI)

MENCUI

PERNUI

EL PUI

RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI,

RUUNUI)

SARNUI

SAURÍ (e.f.a. SEUERUI)

SELLUI (SELUI)

SERSUI (SERESUI)

SESTUI

SOMPONUI

Combinació

Les grafies i segments que precedeixen el segment UI, de més a menys freqüents són:

N+UI (NUI), en 8 topònims:

BENUI (BINNUI)

BERNUI

EMBONUI (EBONUI, ENBONUI)

PERNUI

SARNUI

SOMPONUI

Capítol VI. Aplicació del mètode. Estudi dels topònims del corpus i dels segments seleccionats

RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI, RUUNUI)

LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS)

S+UI (SUI), en 5 topònims:

SURP (e.f.a. **SUIRB**)

LLAVORSÍ (e.f.a. LOBERSUI)

SERSUI (e.f.a. SERESUI)

BRESSUI

LLESSUI

T+UI (TUI), en 5 topònims:

BRETUI (BRETUINO)

ARESTUI

BALESTUI (VALESTUI)

MENTUI (MONTUI)

SESTUI

P+UI (PUI), en 4 topònims:

PUJALT (e.f.a. **PUIAL**)

PUIFORMIU (PUIG FORMICI, PUIO FORMICE, PUIFORMID)

PUJOL (e.f.a. **PUIOL, PUIOLO**)

EL **PUI**

L+UI (LUI), en 2 topònims:

CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL)

SELLUI (e.f.a. SELUI)

B+UI (BUI), en 2 topònims:

BUIRO

BUSEU (e.f.a. **BUISECE**)

R+UI (RUI), en 2 topònims:

SAURÍ (e.f.a. SEUERUI)

Aquí caldria afegir una citació antiga que es va localitzar després d'haver tancat el corpus i que, justament, és del poble situat al davant i a poca distància de SAURÍ: MENEURÍ, transcrit l'any 1247 com MENERHUI.

C+UI (CUI), en 2 topònims:

BRESSUI (e.f.a. BRACUI)

MENCUI

G+UI (GUI), en 1 topònim:

SEGUIS (SEGUIX)

LL+UI (LLUI), en 1 topònim:

SELLUI

Z+UI (ZUI), en 1 topònim:

LLESSUI (e.f.a. LEZUI)

Pel que fa a les grafies i segments que segueixen el segment UI, de més a menys freqüents són:

UI+S (UIS), en 3 topònims:

SEGUIS

LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS)

BUSEU (e.f.a. BUISECE)

UI+L (UIL), en 2 topònims:

CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL)

VILAMUR (e.f.a. UILAMUR)

UI+LL (UILL), en 2 topònims:

VILANFLOR (e.f.a. UILLA FLORE)

VILAMUR (e.f.a. UILLAMURI)

UI+R (UIR), en 2 topònims:

SURP (e.f.a. SUIRB)

BUIRO

UI+O (UIO), en 2 topònims:

PUIFORNIU (e.f.a. PUIO FORMICE)

PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO)

UI+A (UIA), en 1 topònim:

PUJALT (e.f.a. PUIAL)

UI+F (UIF), en 1 topònim:

PUIFORNIU (PUIFORMID)

UI+G (UIG), en 1 topònim:

PUIFORNIU (e.f.a. PUIG FORMICI)

UI+N (UIN), en 1 topònim:

BRETUI (e.f.a. BRETUINO)

UI+X (UIX), en 1 topònim:

SEGUIS (e.f.a. SEGUIX)

Tonicitat

Dels 14 topònims actuals amb el segment UI (la resta són citacions antigues de les quals no se'n sap la pronúncia), 13 són aguts i hi recau la tonicitat. En el cas de BUIRO, malgrat no ser un topònim agut, també hi recau. L'únic topònim en què UI s'escapa de la tonicitat és PUIFORNIU, segurament perquè és la unió de dos sintagmes, PUI + FORNIU, tal com es demostra en una citació de l'any 1045, PUIO FORMICE.

Estudi de les citacions medievals

- a) El segment UY es troba en 12 topònims: ARESTUI (e.f.a. ARESCUY, ARESTUY), BERANÍ (e.f.a. BERANUY, BERENUY), BERNUI (e.f.a. BERNUY), BRETUI (e.f.a. BERTUY, BRETUY), BALESTUI (e.f.a. BALASTUY), LLAVORSÍ (e.f.a. LEBERZUY), LLESSUI (e.f.a. LA SUY, LLAÇUY), MENCUI (e.f.a. MANCUY, MONTCUY), MENTUI (e.f.a. MENTUY), EL PUI (e.f.a. PUY), SELLUI (e.f.a. SELUY), SERSUI (e.f.a. SERSUY). UY és la grafia antiga del segment actual UI (§ 2.2.1).
- b) Topònims avui grafats en -Í, com BERANÍ, LLAVORSÍ, MENEURÍ, RONÍ o SAURÍ antigament es troben grafats en -UI o -UY, de manera que s'hauria produït una monoftongació de la terminació [új] en [í] (§ 2.2.1; 5.14.4).
- c) El poble de CASTELLNOU antigament es coneixia per un nom grafat VILL, tal com es troba un document de l'any 1092: «donamus nos vobis ipso chastro de CASTEL NOUVO que dicunt VILL», «ipso castro que dicunt CASTEL NOU lo VILL»¹²⁹.
- d) Devia haver-hi alguna relació entre **VILL/UIIL** i **CASTELL**. Es detecta en aquest document del 1092 i, també en un de CASTELLVINY de 1099 en què apareix la citació CASTELLO **VILLICO**. Després en un del 1176 com CASTEL**UIIL** i en un del 1187 igual: CASTEL**UIIL**.
- e) CASTELL**VINY**, avui acabat en -VINY, antigament es troba grafat en -UIIL en citacions dels anys 1176 i 1187 CASTEL**UIIL**. Per tant, ENVINY, a 7 km. per carretera i al mateix vessant de la muntanya, podria haver tingut una terminació

---

129. PUIG, 1991. Doc. 51.

igual en -UIL, malgrat que no s'hagin localitzat citacions antigues. Es podria haver donat una *nasalització* (§ 5.15).

- f) El segment UIL apareix en VILAMUR, VILANFLOR o VILLÀNEGA com a resultat de la tradició gràfica medieval:
- **VILAMUR**, UIL des de l'any 1108-1137 UILAMUR fins al 1192 UILLAMUR.
  - **VILANFLOR**, UILL en les dues primeres citacions: a. 1189 UILLA FLORE; a. 1192 UILLAFLOR / UILLA FLOR / UILLA FLORE.
  - **VELLÀNEGA**, alternant VILL i UIL: finals s. X VILLA NECHA; a. 1011 (o 1021) VILLANICA; a. 1099 VILLANEGA; a. 1112 VILLANICA; a. 1161 UILANEGA; a. 1195 UILANICA / UILANEGA.
- g) El segment UI apareix en PUIFORNIU, i també en les formes antigues de PUJALT (e.f.a. PUIAL) i PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO), com a resultat de la pronúncia local de *puig* per *pui*.
- h) LLAGUNES, en les primeres citacions antigues de què disposem, mostra que darrere de 'U' hauria pogut haver-hi una lateral 'L': LACUNULIS (a. 1010), LAQUNUIS (a. 1010), LAGUNULAS (a. 1045).
- i) MENCUI es troba en una citació de l'any 1314-1315 com MUNTCUYL.

Extracte de dades rellevants

- a) El segment UI es troba en 31 topònims, però en 26 analitzats estadísticament. És, junt amb ES, el que es troba en més topònims del corpus (Fig. 29).
- b) S'observa una preferència del segment UI pels finals dels topònims, en els quals és una síl·laba tònica formada pel diftong decreixent [új]. En posició inicial i medial es troba, sobretot, en les citacions antigues.
- c) El fet que el segment es trobi en diverses posicions indica que no es tracta d'un afix.
- d) Les combinacions més freqüents amb grafies anteriors a UI són N, S, T i P:

- **N- (NUI)**, en 8 topònims: BENUI (BINNUI), BERNUI, EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), PERNUI, SARNUI, SOMPONUI, RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI, RUUNUI), LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS).
  - **S- (SUI)**, en 5: SURP (e.f.a. SUIRB), LLAVORSÍ (e.f.a. LOBERSUI), SERSUI (e.f.a. SERESUI), BRESSUI, LLESSUI
  - **T- (TUI)**, en 5: BRETUI (BRETUINO), ARESTUI, BALESTUI (VALESTUI), MENTUI (MONTUI), SESTUI
  - **P- (PUI)**, en 4: PUJALT (e.f.a. PUIAL), PUIFORNIU (PUIG FORMICI, PUIO FORMICE, PUIFORMID), PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO), EL PUI
- e) Les combinacions més freqüents amb grafies posteriors a UI són L, S, R:
- **-L (-UIL/-UILL)**, en 4 topònims en les seves formes antigues, tot i que 2 són de topònims transparents: CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL) i MENCUI (e.f.a. MUNTCUYL) d'una banda, i VILAMUR (e.f.a. UILAMUR) i VILANFLOR (e.f.a. UILLA FLORE) de l'altra. En 1 sense la iod: LLAGUNES (e.f.a. LACUNULIS, LAGUNULAS). En 1 amb la grafia V per U: **VILL** (el poble que després s'anomenaria CASTELLNOU). En VELLÀNEGA, tant amb VILL com en UIL: finals s. X **VILLA NECHA**; a. 1011 (o 1021) **VILLANICA**; a. 1099 **VILLANEGA**; a. 1112 **VILLANICA**; a. 1161 **UILANEGA**; a. 1195 **UILANICA** / **UILANEGA**. **Algunes d'aquestes mostres podrien ser un indicador d'una lateral final després de UI.**
  - **-S (-UIS)**, en 3 topònims: SEGUIS, LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS), BUSEU (e.f.a. BUISECE).
  - **-R (-UIR)**, en 2 topònims: SURP (a. 1102 SUIRB) i BUIRO. La grafia R podria ser una realització de L per equivalència acústica entre líquides (§ 5.18 *Rotacisme l>r*).

Segments	Núm. segments
ES	29
UI	26
A	23
ER	23
AR	22
EN	20
AL	19
AN	18
ON	18
LA	17
OR	17
Í	16
CA	15
IS	15
LLA	15
RE	15
RRE	15
AS	14
BE	14
OS	14
RO	14
SE	14
SO	13
RA	12
TE	12
BO	11
ÓS	11
ST	11
TA	11
UR	11
UY	11
ARR	10
EST	10
LE	10
NE	10
OL	10
RT	10
SA	10
TO	10
VA	10
VE	10
AI	9
EU	9
NA	9
RI	9
VI	9
ARRE	8
AU	8
ERR	8
ESC	8
IA	8
LO	8

Fig. 29. Taula dels segments amb més presència en els topònims. Font: e.p.

- f) Les citacions antigues de BERANÍ, LLAVORSÍ, MENEURÍ, RONÍ i SAURÍ indiquen un estrat anterior amb la terminació -UI (§ 2.2.1; 5.14.4).

Atenent al que s'ha exposat, una *unitat significativa provisional* podria ser UI, però amb una lateral posterior, *UIL. Es tractarà al capítol següent (§ VII) a partir de la interpretació dels resultats de les anàlisis estadístiques (§ V) i dels estudis lingüístics del present capítol (§ VI).

4.2 Segment CA

Codi: id_185 CA

Núm. de segments en el corpus: 24. Dels topònims que inclouen el segment, 9 no es van tenir en compte en les anàlisis estadístiques perquè, per motius diferents, produïen soroll (§ cap. V, 7): CABESTANY (CAMP STAGNUM), CASTELLNOU (CASTEL NOU, CASTELL NOVO, CASTRINOVI), CASTELL SALAT (CASTELLO SALADO, CASTELLO SALATO, CASTRUM SALAT), CASTELLARNAU (CASTRO ARNALDI), CASTELLVINY (CASTELLO VILLICO, CASTELUIL), CORTSCASTELL (CURTES CASTEL, CURTES CASTELLO, CURTOCASTELLO), PERACALÇ (PERACALZ, PETRACALCE, PETRACALCI), SARROCA (LA ROCA, LAROCA) i ROCAFORT (ROCHAFORT, ROCHAFORTE, ROCHA FORT).

Característica geogràfica més significativa amb la qual es relacionen, en les anàlisis estadístiques, 12 dels 15 topònims amb el segment: [paret de roca].

Tots els topònims del corpus amb el segment¹³⁰

ARCALÍS, BAIASCA (BAYASCA, VAYASCA), BRESCA, CABESTANY (CAMP STAGNUM), CANALS (CANALES, CANALIBUS), CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE), CARTANÍS (CARTONISE), CASSIBRÓS (CARCEBROS, CARCIBROS), CASTELLNOU (CASTEL NOU, CASTELL NOVO, CASTRINOVI), CASTELL SALAT (CASTELLO SALADO, CASTELLO SALATO, CASTRUM SALAT), CASOVALL (CASOAL, CASOVALLE), CALBERA (CALVERA), CASTELLARNAU (CASTRO ARNALDI), CASTELLVINY (CASTELLO VILLICO, CASTELUIL), CORTSCASTELL (CURTES CASTEL, CURTES CASTELLO, CURTOCASTELLO), ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI, SCALARRE), ESCALÓ (SCALO), ESCART, ESCÀS (ESCASSE, SCASS, SESCAS), MALMERCAT (MALMERCAD, MALMERCATI), PERACALÇ (PERACALZ, PETRACALCE, PETRACALCI), SARROCA (LA ROCA, LAROCA), ROCAFORT (ROCHAFORT, ROCHAFORTE, ROCHA FORT), TAVASCAN (TAVASCANNI)

---

130. Al següent llistat s'inclouen tots els topònims del corpus amb el segment CA, sense tenir en compte si són transparents o opacs.

Perfil del segment (24 mostres)

Posició

El segment CA es troba a l'inici, al mig i al final dels topònims del corpus:

a) en 11 a l'inici:

CABESTANY (CAMP STAGNUM)

CALBERA (CALVERA)

CANALS (CANALES, CANALIBUS)

CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE)

CARTANÍS (CARTONISE)

CASSIBRÓS (CARCEBROS, CARCIBROS)

CASSOVALL (CASOAL, CASSOVALLE)

CASTELL SALAT (CASTELLO SALADO, CASTELLO SALATO, CASTRUM SALAT)

CASTELLARNAU (CASTRO ARNALDI)

CASTELLNOU (CASTEL NOU, CASTELL NOVO, CASTRINOVI)

CASTELLVINY (CASTELLO VILLICO, CASTELUIL)

b) en 10 al mig:

ARCALÍS

CORTSCASTELL (CURTES CASTEL, CURTES CASTELLO, CURTOCASTELLO)

ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI, SCALARRE)

ESCALÓ (SCALO)

ESCART

ESCÀS (ESCARS, ESCASSE, SCASS, SESCAS)

MALMERCAT (MALMERCAD, MALMERCATI)

PERACALÇ (PERACALZ, PETRACALCE, PETRACALCI)

ROCAFORT (ROCHAFORT, ROCHAFORTE, ROCHA FORT)

TAVASCAN (TAVASCANNI)

c) en 3 al final:

BAIASCA (BAYASCA, VAYASCA)

BRESCA

SARROCA (LA ROCA, LAROCA)

Combinació

Quan el segment -CA no es troba a l'inici de topònim, les grafies i segments que precedeixen CA, de més a menys freqüents són:

S+CA (SCA), en 8 topònims:

BAIASCA (BAYASCA, VAYASCA)

BRESCA

CORTSCASTELL

ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI, SCALARRE)

ESCALÓ (SCALO)

ESCART

ESCÀS (ESCASSE, SCASS, SESCAS)

TAVASCAN (TAVASCANNI)

O+CA (OCA), en 2 topònims:

ROCAFORT (ROCHAFORT, ROCHAFORTE, ROCHA FORT)

SARROCA (LA ROCA, LAROCA)

R+CA (RCA), en 2 topònims:

ARCALÍS

MALMERCAT (MALMERCAD, MALMERCATI)

A+CA (ACA), en 1 topònim:

PERACALÇ (PERACALZ, PETRACALCE, PETRACALCI)

Pel que fa a les grafies i segments posteriors a CA-, de més a menys freqüents són:

CA+S (CAS), en 8 topònims:

ESCÀS (ESCASSE, SCASS, SESCAS)

CASSIBRÓS

CASSOVALL (CASOAL, CASSOVALLE)

CASTELL SALAT (CASTELLO SALADO, CASTELLO SALATO, CASTRUM SALAT)

CASTELLARNAU (CASTRO ARNALDI)

CASTELLNOU (CASTEL NOU, CASTELL NOVO, CASTRINOVI)

CASTELLVINY (CASTELLO VILLICO, CASTELUIL)

CORTSCASTELL (CURTES CASTEL, CURTES CASTELLO, CURTOCASTELLO)

CA+L (CAL), en 6 topònims:

ARCALÍS

CALBERA

CASSIBRÓS (e.f.a. **CALCIBROS**)

ESCALARRE

ESCALÓ

PERACALÇ (**PERACALZ**, **PETRACALCE**, **PETRACALCI**)

CA+R (CAR), en 4 topònims:

CAREGUE

CARTANÍS

CASSIBRÓS (e.f.a. **CARCEBROS**, **CARCIBROS**)

ESCART

CA+N (CAN), en 2 topònims:

CANALS

TAVASCAN

CA+B (CAB), en 1 topònim:

CABESTANY

CA+D (CAD), en 1 topònim:

MALMERCAT (e.f.a. **MALMERCAD**)

CA+F (CAF), en 1 topònim:

ROCAFORT (**ROCHAFORT**, **ROCHAFORTE**, **ROCHA FORT**)

CA+T (CAT), en 1 topònim:

MALMERCAT

Tonicitat

De les 15 mostres amb el segment CA, les úniques en què recau la tonicitat en el segment són ESCART, ESCÀS, MALMERCAT i TAVASCAN.

Estudi de les citacions medievals

- a) El fenomen més destacable, no de CA, però si de la velar C, és que en qualsevol posició (inicial, medial o final), en alguns topònims acabarà esdevenint, o bé una sibilant si es troba a l'inici o al mig, o bé una /u/ si es troba al final (§ 5.2):
- **CERBI** < 1016-1024 **CERUO**; 1090 **CERVO**; 1090 **CERB**; 1081 – 1124 **CORB**; cap a 1090 **CERBI**; 1281 **CERP**; 1337 **CERVE**; 1356 **CERBE**; 1373 **CERUI**; 1403 **SCERBE**
  - **SOLDUGA** < 1192 **CELDUA**; 1245 **CELLUA**; 1290 **CALDUA**

- **BRESSUI** < 1071 BRACUI; darrer quart s. XI BRACUI
- **CASSIBRÓS** < 1095-1122 CARCEBROS; 1120 CARCEBROS; 1120-1122 CARCIBROS; 1145 CARCIBROS; 1174 CARCIBROS; 1193 CARCIBROS; 1314-1315 CARCIBROS, CALCIBROS
- **LLAVORSÍ** <: 1128 LEBORCI; 1129-1161 LOBERCUI; 1164 LOBERCIN; 1164 LOBERCIA; 1375 LOBERCUI; 1518 LEBORCI / LIBORCI
- **ROMADRIU** < 1016-1024 RIOMATRICE; 1081 RIVO MATRICCE; 1087 RIVIMATRICI; 1093 RIVIMATRICI; 1096 RIVIMATRICI; 1099 RIVIMATRICI; 1154-1159 RIVIMATRICII; 1162 RIVOMATRICIO; 1165 RIVIMATRICI
- **PUIFORNIU** < 1045 puio FORMICE; 1067 PUIG FORMICI
- **BUSEU** <: 817 **BOISICE**, 839 BUISEZE; 1011 **BUSECE**; 1089 BUSEÇ; 1099 **BUSECE**
- **PERACALÇ**: 1059 PETRACALCE / PETRACALCI; 1071 PETRA CALCZ

Extracte de dades rellevants

- a) El segment CA es troba en 29 topònims, però 15 analitzats estadísticament ja que els topònims amb els mots *castell* o *roca*, entre d'altres, aportaven massa soroll en els càlculs (§ 4.1, Fig. 29).
- b) El fet que el segment es trobi en diverses posicions dins dels topònims podria indicar que no es tracta d'un afix.
- c) La combinació més freqüent amb grafies anteriors al segment CA és SCA:
  - **S- (SCA)**, en 7 topònims: ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI, SCALARRE), ESCALÓ (SCALO), ESCART, ESCÀS (ESCASSE, SCASS, SESCAS), BRESKA, TAVASCAN (TAVASCANNI), BAIASCA (BAYASCA, VAYASCA)¹³¹.
- d) Les combinacions més freqüents amb grafies posteriors al segment CA són CAL, CAR, CAS i CAN, tot i que els resultats estan afectats per topònims transparents com els que inclouen el mot *castell*. Totes les grafies correspondrien a sons alveolars, fet que podria haver facilitat alguns intercanvis entre L i R (§ 5.18):
  1. **-S (CAS)**, en 8 topònims: ESCÀS, CASSIBRÓS, CASSOVALL, CASTELL SALAT, CASTELLARNAU, CASTELLNOU, CASTELLVINY, CORTSCASTELL

---

131. No s'inclou CORTSCASTELL, producte d'una aglutinació de sintagmes.

Capítol VI. Aplicació del mètode. Estudi dels topònims del corpus i dels segments seleccionats

2. **-L (CAL)**, en 7 topònims: **ARCALÍS**, **CALBERA**, **CASSIBRÓS** (e.f.a. **CALCIBROS**), **ESCALARRE**, **ESCALÓ**, **PERACALÇ** (**PERACALZ**, **PETRACALCE**, **PETRACALCI**)
3. **-R (CAR)**, en 4 topònims: **CAREGUE**, **CASSIBRÓS** (e.f.a. **CARCEBROS**, **CARCIBROS**), **CARTANÍS**, **ESCART**
4. **-N (CAN)**, en 2 topònims: **CANALS**, **TAVASCAN**

Com que s'ha observat que CA podria formar part de segments amb més de dos fonemes i que la combinació més freqüent amb grafies anteriors és SCA, en 7 topònims, aquesta combinació es tractarà de manera específica a l'apartat següent (§ 4.3).

4.3 Segments ESC i SCA

Codis: id_332 ESC, id_845 SCA. Aquests dos segments es troben majoritàriament als mateixos topònims i ambdós remeten a [paret de roca]. Per tant, s'analitzaran conjuntament.

Núm. de segments en el corpus: 12. Dels topònims que inclouen ESC i/o SCA, 2 citacions antigues no es van incloure al corpus perquè no s'havien localitzat al moment de tancar-lo: CAREGUE (e.f.a. CARESC) i CERBI (e.f.a. SCERBE).

ESC: característica geogràfica més significativa amb la qual es relacionen, en les anàlisis estadístiques, 6 dels 8 topònims amb el segment: [paret de roca].

SCA: característica geogràfica més significativa amb la qual es relacionen, en les anàlisis estadístiques, 6 dels 7 topònims amb el segment: [paret de roca].

Topònims del corpus amb els segments

ARESTUI (e.f.a. ARESCUY), BAIASCA (BAYASCA, VAYASCA), BRESCA, CAREGUE (e.f.a. CARESC), CERBI (e.f.a. SCERBE), ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI), ESCALÓ, ESCART, ESCÀS (ESCARS, ESCASSE, SESCAS), ESCÓS (ESCOSE, ESCOSS), MONTESCLADO (MONT ESCLAT), TAVASCAN (TAVASCANNI)

Perfil del segment neutre SC (12 mostres)

Malgrat que el segment SC no es troba entre els segments del corpus perquè es va suprimir en el cribratge de la variable morfològica (§ Cap. IV, 5.3), aquí s'ha escollit com a neutre perquè inclou tant ESC com SCA.

Posició

El segment SC es troba a l'inici, al mig i al final dels topònims del corpus:

- a) en 7 a l'inici:
  - CERBI (e.f.a. SCERBE)
  - ESCALÓ
  - ESCART
  - ESCÀS (ESCARS, ESCASSE)
  - ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI)
  - ESCÓS (ESCOSE, ESCOSS)

MONTESCLADO (e.f.a. **MONT ESCLAT**)¹³²

b) en 5 al mig:

ARESTUI (e.f.a. **ARESCUY**)

BAIASCA (**BAYASCA**, **VAYASCA**)

BRESCA

MONTESCLADO (e.f.a. **MONT ESCLAT**)

TAVASCAN (**TAVASCANNI**)

c) en 1 al final:

CAREGUE (e.f.a. **CARESC**)

Combinació

Quan el segment SC no es troba a l'inici de topònim, les grafies i segments posteriors, de més a menys freqüents són:

E+SC (ESC), en 10 topònims:

ARESTUI (e.f.a. **ARESCUY**)

BRESCA

CAREGUE (e.f.a. **CARESC**)

CERBI (e.f.a. **SCERBE**)

ESCALARRE (**ESCALARR**, **ESCALARRI**)

ESCALÓ

ESCART

ESCÀS (**ESCARS**, **ESCASSE**)

ESCÓS (**ESCOSE**, **ESCOSS**)

MONTESCLADO (e.f.a. **MONT ESCLAT**)

A+SC (ASC), en 2 topònims:

BAIASCA (**BAYASCA**, **VAYASCA**)

TAVASCAN (**TAVASCANNI**)

Pel que fa a les grafies i segments posteriors, de més a menys freqüents són:

SC+A (SCA), en 7 topònims:

BAIASCA (**BAYASCA**, **VAYASCA**)

BRESCA

ESCALÓ

---

132. En **MONTESCLAT**, depenent de si el topònim apareix aglutinat o desaglutinat, SC es troba al mig o a l'inici, de manera que es troba als dos grups.

ESCALARRE

ESCART

ESCÀS

TAVASCAN (TAVASCANNI)

SC+E (SCE), en 1 topònim:

CERBI (e.f.a. **SCERBE**)

SC+L (SCL), en 1 topònim:

MONTESCLADO

SC+O (SCO), en 1 topònim:

ESCÓS

SC+C (SCU), en 1 topònim:

ARESTUI (e.f.a. ARESCUY)

Tonicitat

En els topònims del corpus, SC sovint forma part de dues síl·labes diferents i en cap hi recau plenament la tonicitat. No sabem com es pronunciaven les formes antigues de CAREGUE (e.f.a. CARESC) i CERBI (e.f.a. SCERBE).

Estudi de les citacions medievals

- a) Entre els s. IX i XI s'observa una alternança gràfica en els inicis ES- / S- perquè els escriptors, possiblement amb la voluntat de llatinitzar els topònims, els escrivien sense la vocal inicial:
- **ESCALARRE**: a. 981-985 **SCHALARRE**; a. 1118 **SCALARRE**
  - **ESCALÓ**: a. 1453 **SCALO**; a. 1454 **SCALO**; a. 1518: **SCALO**
  - **ESCART**: a. 908 **SCARDO**; a. 1182-1199 **SCAHARD**; a. 1192 **SCHARD**; a. 1368 **SCART**; a. 1518 **SCART**; a. 1549 **SCART**
  - **ESCÀS** : a. 1058-1081 **SCASS**; a. 1518 **SCAS**
  - **ESCÓS**: a. 981-985 **SCOSS(IS)**
- b) En l'evolució de CERBI, l'hàpax SCERBE (a. 1403) potser estaria marcant una assibilació de la velar i la fusió posterior de les dues sibilants: a. 1016-1024 CERUO; a. 1090 CERVO; a. 1090 CERB; a. 1081–1124 CORB; a. 1281 CERP; a.

- 1337 CERVE; a. 1356 CERBE; a. 1373 CERUI; **a. 1403 SCERBE; a. 1529 SERVI**. El problema d'aquesta citació és que és molt tardana i, a més, és un hàpax.
- c) En l'evolució de CAREGUE es detecta una alternança entre SEC /ESC (§ 5.13.3), una sonorització de la velar *c>g* (§ 5.19.2) i una epítesi¹³³ amb *-e* (§ 5.11): a. 1058-1081 CARESEC; darrer quart s. XI CARESEG; a. 1081–1124 CARESC; a. 1102 CARESG; a. 1164 CARESGUE; a. 1176 CARESGUE; a. 1193 CARERGUE; a. 1199 CAREGE; a. 1226 CARESERGUE; a. 1314-1315 CAREGA, CARECGA; a. 1319 CARESGE; a. 1321 CAREGE; a. 1427 CAREGUE
- d) D'ARESTUI només es disposa de 3 citacions —a. 1199 ARESTUI; **a. 1359 ARESCUY**; a. 1645 ARESTUY—, i la primera és molt tardana, fet que no permet saber si l'hàpax ARESCUY pot ser rellevant.

Extracte de dades rellevants

- a) La combinació més nombrosa d'SC és E+SC (ESC), en 10 topònims, de manera que es pot considerar la prototípica malgrat la variable A+SC (ASC) en dos topònims.
- b) Dels 12 topònims amb el segment ESC, en 7 es troba a l'inici, en 5 al mig i en 1 al final. Aquí es té en compte que MONTESCLADO es troba desaglutinat (§ 5.3) en citacions antigues i, per tant, es comptabilitza a l'inici i al mig.
- c) El fet que el segment ESC es trobi a l'inici, al mig i al final dels topònims indica que no es tracta d'un afix.
- d) L'alternança gràfica ESC- / SC- en els inicis dels topònims de les citacions antigues podria indicar que la vocal fos una pròtesi (§ 5.17).
- e) La citació antiga de CERBI com a SCERBE (a. 1403) podria estar relacionada amb fenòmens fonètics d'africació (§ 5.2), d'assimilació consonàntica (§ 5.5) i/o d'afèresi (§ 5.1.2), tot i que el fet que sigui un hàpax molt tardà aconsella cautela.

---

133. *Epítesi*: Addició d'un so no etimològic al final d'un mot.

- f) Com es pot apreciar a la Fig. 29 (§ 4.1), el segment ESC, junt amb ARRE i EST, són importants perquè, dels 1.179 segments del corpus, són els únics formats per tres fonemes amb una presència superior a 7 topònims (§ Annex 13, 13.5).
- g) A la Fig. 30 es pot observar que els segments ESC i SCA són dels segments de tres fonemes amb una presència més alta en els topònims actuals (en 7 cadascun), després de EST, que es troba en 11 (§ Annex 13, 13.3.1).

Actuals			Antics		
Segments	Recompte	Percentatge	Segments	Recompte	Percentatge
EST	11	7.19%	AST	20	4.64%
ESC	7	4.58%	EST	20	4.64%
SCA	7	4.58%	ORT	18	4.18%
STA	7	4.58%	STE	16	3.71%
ARRE	6	3.92%	CAS	15	3.48%
AST	5	3.27%	SCA	15	3.48%
ERA	5	3.27%	ESC	14	3.25%
MON	5	3.27%	MON	14	3.25%
ONT	5	3.27%	ONT	14	3.25%
ORT	5	3.27%	STA	14	3.25%
STE	5	3.27%	BER	12	2.78%
ANT	4	2.61%	CAL	12	2.78%
AVA	4	2.61%	NUI	12	2.78%
BER	4	2.61%	ALA	11	2.55%
CAL	4	2.61%	ARE	11	2.55%
INE	4	2.61%	RTE	11	2.55%
LA\$	4	2.61%	ERA	10	2.32%
NUI	4	2.61%	FOR	10	2.32%
ORRE	4	2.61%	RES	10	2.32%
RÓS	4	2.61%	SAN	10	2.32%
SAN	4	2.61%	ARRE	9	2.09%
SEU	4	2.61%	CAR	9	2.09%

Fig. 30. Taula amb la presència dels segments de 3 fonemes. Font: e.p.

- h) Els topònims **ESCALÓ** i **ESCALARRE** fan pensar que **ESCLAT** (de **MONT ESCLAT**) podria haver vingut d'un antic **ESCALAT**.
- i) La combinació **ESCA**, que es troba en 7 dels 12 topònims, obre la porta a contemplar la possibilitat de considerar-la una *unitat significativa provisional*. Sorgeix el dubte de si la vocal final /a/ caldria considerar-la com a part de la unitat significativa, com a resultat d'una unió de fonemes quan es troba al mig dels topònims, com un fenomen d'epítesi (addició d'un so no etimològic a final de mot) o com a resultat de la simplificació del sufix **-IA** que es troba en **TÍRVIA**, **VALÈNCIA**, i en les citacions antigues **PETRAMEIA** (**PERAMEA**), **RIPARIA** (**RIBERA**) i **SOREGARIA** (**SORIGUERA**). Avalarien la forma **ESCA** topònims

Capítol VI. Aplicació del mètode. Estudi dels topònims del corpus i dels segments seleccionats

com BAIASCA o BRESCA, però també d'altres de la península com *Biosca*, *Biescas*, etc., o de poblacions occitanes com *Griasca*, *Vanasca*, *Manosca*, etc. Només un parell de citacions antigues de CAREGUE, CARESC (a. 1081–1124) i CARESG (a. 1102), fan pensar que, o bé la unitat significativa seria ESC, o bé seria ESCA amb una pronúncia feble de la /a/ àtona final o, fins i tot, la seva pèrdua.

Per tot el que s'ha exposat, una unitat significativa provisional podria ser *ESCA. És tractarà al capítol següent (§ VII) a partir de la interpretació dels resultats de les anàlisis estadístiques (§ V) i dels estudis lingüístics del present capítol (§ VI).

4.4 Segment AR

Codi: id_54 AR

Núm. de segments en el corpus: 28. Dels topònims que inclouen el segment, una citació antiga no es va tenir en compte en les anàlisis estadístiques perquè no s'havia localitzat al moment de tancar el corpus: GILARENY (e.f.a. **GILARDUM**). A més, 6 topònims tampoc no es van tenir en compte en aquestes anàlisis estadístiques perquè, per motius diferents, produïen soroll (§ cap. V, 7): 3 perquè no estan geolocalitzats (**ARANSAL**, **SERVÀS** (e.f.a. **SARBASSI**) i **SARNUI**) i 3 per la seva factura recent: **CASTELLARNAU** (**CASTRO ARNALDI**), **SARROCA** (e.f.a. **LAROCA**) i **SAVARNEDA**.

Característica geogràfica més significativa amb la qual es relacionen, en les anàlisis estadístiques, 15 dels 22 topònims amb el segment: [conques fluvials estretes]

Tots els topònims del corpus amb el segment¹³⁴

ÀREU (e.f.a. ARAO, AREO, HARAUO, HAREU), ARANSAL, ARAÓS (ARAHOS, ARAOS), ARCALÍS (ARCALIS, ARCHALIS), ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY), ARRÓS (e.f.a. AROS), BARO, BONESTARRE (e.f.a. BONESTAR), CARTANÍS (CARTONISE), CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE, KARAG), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), ESCART (ESCHARD, SCHARD), ESCÀS (e.f.a. ESCARS), CASTELLARNAU (CASTRO ARNALDI), ESTARON (STARON), GILARENY (GILAREN, GILARDUM), ISAVARRE (e.f.a. ISAUAR, ISAVARE, ISSAVARI), LLARÀS (LARAS, LARSASS, LARSASSI), LLARVÉN (LARDUEN, LARUEN, LARTUEN), MONTARDIT (MONT ARDIDO, MONTARDID, MONTE ARDIT), MONTARDIT, MONTENARTRÓ (MONTONARTO), RIBERA (e.f.a. RIPARIA), SARNUI, SARROCA (e.f.a. LAROCA), SAVARNEDA, SERVÀS (e.f.a. SARBASSI), SORIGUERA (e.f.a. SOREGARIA)

Perfil del segment (28 mostres)

Posició

El segment AR es troba a l'inici, al mig i al final dels topònims del corpus:

---

134. Al següent llistat s'inclouen tots els topònims del corpus amb el segment AR, sense tenir en compte si són transparents o opacs.

a) en 8 a l'inici:

ARANSAL

ARAÓS (ARAHOS, ARAOS)

ARCALÍS (ARCALIS, ARCHALIS)

ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY)

ÀREU (ARAO, AREO)

ARRÓS (e.f.a. AROS)

CASTELLARNAU¹³⁵

MONTARDIT (e.f.a. MONT ARDIDO, MONTE ARDIT)¹³⁶

b) en 20 al mig:

BARO

CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE, KARAG)

CARTANÍS (CARTONISE)

CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS)

CASTELLARNAU (CASTRO ARNALDI)

ESCART (ESCHARD, SCHARD)

ESCÀS (e.f.a. ESCARS)

ESTARON (STARON)

GILARENY (GILAREN, GILARDUM)

ISAVARRE (e.f.a. ISAVARE, ISSAVARI)

LLARÀS (LARAS, LARSASS, LARSASSI)

LLARVÉN (LARDUEN, LARUEN)

MONTARDIT (e.f.a. MONT ARDIDO, MONTE ARDIT)

MONTENARTRÓ (MONTONARTO)

RIBERA (e.f.a. RIPARIA)

SARNUI

SARROCA (e.f.a. LAROCA)

SAVARNEDA

SERVÀS (e.f.a. SARBASSI)

SORIGUERA (e.f.a. SOREGARIA)

---

135. CASTELLARNAU es comptabilitza a l'inici i al mig dels topònims perquè en moltes citacions antigues es troba desaglutinat, CASTELL ARNAU, i el segment AR és a l'inici del segon sintagma.

136. La mateixa explicació que s'ha ofert en CASTELLARNAU serveix per MONTARDIT ja que MONT i ARDIT apareixen desaglutinats en 8 de les 16 citacions antigues de què disposem.

c) en 2 al final:

BONESTARRE (e.f.a. BONESTAR)

ISAVARRE (e.f.a. ISAUAR)

Combinació

Les grafies i segment que precedeixen AR són, de més a menys freqüents:

C+AR (CAR), en 5 topònims:

CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE, KARAG)

CARTANÍS (CARTONISE)

CASSIBRÓS (e.f.a. **CARCEBROS, CARCIBROS**)

ESCART (ESCHARD, SCHARD)

ESCÀS (e.f.a. **ESCARS**)

LL+AR (LLAR) / L+AR (LAR), en 5 topònims:

CASTELLARNAU

GILARENY

LLARÀS (LARAS, LARSASS, LARSASSI)

LLARVÉN (LARDUEN, LARUEN)

SARROCA (e.f.a. **LAROCA**)

T+AR (TAR), en 3 topònims:

BONESTARRE (e.f.a. BONESTAR)

ESTARON (STARON)

MONTARDIT

S+AR (SAR), en 3 topònims:

SERVÀS (e.f.a. **SARBASSI**)

SARROCA (e.f.a. LAROCA)

SARNUI

V+AR (VAR), en 1 topònim:

ISAVARRE (e.f.a. ISAUAR, ISAVARE, ISSAVARI)

SAVARNEDA

B+AR (BAR), en 1 topònim:

BARO

G+AR (GAR), en 1 topònim:

SORIGUERA (e.f.a. SOREGARIA)

N+AR (NAR), en 1 topònim:

MONTENARTRÓ

P+AR (PAR), en 1 topònim:

RIBERA (e.f.a. **RIPARIA**)

Pel que fa a les grafies que segueixen AR, de més a menys freqüents són:

AR+A (ARA), en 5 topònims:

ARANSAL

ARAÓS

ÀREU (e.f.a. **ARAO**, **HARAUO**)

CAREGUE (e.f.a. **KARAG**)

LLARÀS

AR+E (ARE), en 5 topònims:

ÀREU (**AREO**, **HAREU**)

ARESTUI (**ARESCUY**, **ARESTUY**)

CAREGUE (**CAREGE**, **CARESEC**, **CARESGUE**)

GILARENY (**GILAREN**)

ISAVARRE (e.f.a. **ISAVARE**)

AR+T (ART), en 4 topònims:

CARTANÍS (**CARTONISE**)

ESCART

LLARVÉN (e.f.a. **LARTUEN**)

MONTENARTRÓ (**MONTONARTO**)

AR+D (ARD), en 4 topònims:

ESCART (e.f.a. **ESCHARD**, **SCHARD**)

GILARENY (e.f.a. **GILARDUM**)

LLARVÉN (e.f.a. **LARDUEN**)

MONTARDIT (**MONTARDIDO**, **MONTARDID**, **MONTEARDIT**),

AR+O (ARO), en 4 topònims:

ARRÓS (e.f.a. **AROS**)

BARO

ESTARON

SARROCA (e.f.a. **LAROCA**)

AR+N (ARN), en 3 topònims:

CASTELLARNAU

SARNUI

SAVARNEDA

AR+C (ARC), en 2 topònims:

ARCALÍS

CASSIBRÓS (e.f.a. **CARCEBROS**)

AR+IA (ARIA), en 2 topònims:

RIBERA (e.f.a. **RIPARIA**)

SORIGUERA (e.f.a. **SOREGARIA**)

AR+S (ARS), en 2 topònims:

ESCÀS (e.f.a. **ESCARS**)

LLARÀS (e.f.a. **LARSASS, LARSASSI**)

Tonicitat

De les 30 mostres amb AR, tan sols recau la tonicitat en la totalitat del segment a ESCART pel que fa a topònims actuals, i a ESCARS en la forma antiga del topònim ESCÀS.

Estudi de les citacions medievals

- a) El segment AR forma part de citacions medievals amb la terminació llatina -ARIA, actualment -ERA. Els 5 topònims actuals amb aquesta terminació són CALBERA, CUBERES, FARRERA, RIBERA i SORIGUERA. Les citacions antigues són:
  - **CALBERA**: a. ? CALVARIAM
  - **FARRERA**: a. 908 FERRARIA; a. 1105 FERRARIA; a. 1281 FERRARIA; a. 1313 FERRARIA.
  - **RIBERA**: a. ? RIPARIA; a. 977 RIPARIA; a. 981-985 RIPARIA.
  - **SORIGUERA**: a. 1289 SOREGARIA.
- b) El fet que es trobi la forma FERRARIA, després FARRERA o FERRERA en 5 citacions, i de nou altra vegada FERRARIA dos segles més tard, indica que es llatinitzaven els topònims. És el mateix cas de SORIGUERA, que després de 5 citacions com SORIGUERA, apareix com SOREGARIA.
- c) El segment AR en posició final només es troba en citacions medievals i en topònims que avui acaben en -ARRE, fet que respon al fet que la ròtica vibrant de vegades es representava amb una sola R (§ 3.2.1):
  - **ISAVARRE**: a. 1081–1124 ISAUAR; a. 1510 ISSAUAR

- **BONESTARRE**: a. 1136 **BONESTAR**
  - **ESCALARRE**: ca. 1090 **ESCALARI**; a. 1228 **ASCALARI**
  - **UNARRE**: ca. 1046 **UNAR**; ca. 1090 **UNARI**; a. 1213 **UNARI**
- d) Dos topònims mostren el fenomen de dissimilació (§ 5.8) amb resultat d'anteriorització i deslabialització (§ 5.4):
- **MONTENARTRÓ**: a. 1016 – 1024 **MONTANO ORTONE**; a. 1034 **MONTANORTO**; a. 1060 **MONTANORTONE**; a. 1087 **MONTANORTONI**; a. 1241 **MONTONARTO**; a. 1244 **MONTANORTÓ**; a. 1257-69: **MONTONORTO**; a. 1314-1315 **MUNTANARTO**; a. 1328 **MONTANARTO**; a. 1518 **MONTANARTO**; a. 1645: **MONTENARTÓ**
  - **LLARVÉN**: a. 1064-1079 **LERTUEN**; a. 1080 **LERTUEN**; a. 1082-1088 **LERTVEN**; a. 1094 **LERUENT**; a. 1094 **LERTVEN**; a. 1095 **LERTVEN**; a. 1126 **LARDUEN**; a. 1129 **LARUEN**; a. 1281 **LARTUEN**; a. 1297 **LARUEN**; a. 1314-1315 **LARTVEN**
- e) Dos topònims mostren una alternança entre AR i ER:
- **SARNUI**: a. 949 **SARNUI**; a. 1102 **SERNUI**
  - **SERVÀS**: a. 833 **SERBASSE**; a. 966 **SERVASSE**; a. 1024 **SARBASSI**; finals XI-principis del XII **SERVASSI**
- f) La combinació AR+dental es troba representada com ART i ARD en els mateixos topònims en els cas de:
- **ESCART**: a. 908 **SCARDO**; a. 1081 **ESCART**; a. 1082 **ESCARD**; a. 1144 **ESCART**; a. 1182-1199 **SCAHARD**; a. 1188, 1190, 1192 **Martinus d.ESCHARD** (en tots **ESCHARD**); a. 1192 **Martinus de SCHARD**; a. 1194 **ESCHARD**; a. 1197 **ESCHARD**; a. 1201, 1202, 1203, 1202 **Martinus d.ESCHARD**; a. 1295 **SCARR**; a. 1329 **ESCART**; a. 1329 **DESCARR**; a. 1337 **ESCART**; a. 1338 **ESCART**; a. 1368 **SCART**; a. 1518 **SCART**; a. 1549 **SCART**
  - **LLARVÉN**: a. 1064-1079 **LERTUEN**; a. 1080 **LERTUEN**; a. 1082-1088 **LERTVEN**; a. 1094 **LERUENT**; a. 1094 **LERTVEN**; a. 1095 **LERTVEN**; a. 1126 **LARDUEN**; a. 1129 **LARUEN**; a. 1281 **LARTUEN**; a. 1297 **LARUEN**; a. 1314-1315 **LARTVEN**
- g) En aquesta combinació ART o ARD s'observa el debilitament de la dental (§ 5.9.3) fins a la desaparició en:
- **GILARENY**: ca. 945 **GILARDUM**

- **LLARVÉN**: a. 1064-1079 **LERTUEN**; a. 1126 **LARDUEN**
- h) L'evolució de **CASSIBRÓS** mostra que **AR+velar**, tal vegada per un procés d'africació de la velar (§ 5.2), va provocar que la ròtica acabés assimilant-se a la nova sibilant (§ 5.5.4):
  - **CASSIBRÓS**: a. 1095-1122 **CARCEBROS**; a. 1120 **CARCEBROS**; a. 1120-1122 **CARCIBROS**; a. 1145 **CARCIBROS**; a. 1174 **CARCIBROS**; a. 1193 **CARCIBROS**; a. 1257 **CARCIBROS**; a. 1314-1315 **CARCIBROS**

Extracte de dades rellevants

- a) El segment **AR**, amb 22 mostres analitzades estadísticament, és el cinquè més freqüent en els topònims del corpus després de **ES**, **UI**, **A-** i **ER** (§ 4.1, Fig. 29).
- b) Actualment **AR** només es troba a l'inici i al mig dels topònims. Entre els topònims del corpus predomina al mig.
- c) Com s'acaba de veure a les citacions medievals, **AR** en posició medial àtona podria ser el resultat de dissimilacions (§ 5.8) i/o alternança **AR / ER**.
- d) La combinació més freqüent amb grafies anteriors a **AR** és **CAR**. Després, **LLAR** o **LAR**, **TAR** i **SAR**, tot i que alguns d'aquests grups són el resultat de l'aglutinació de sintagmes com **CASTELLARNAU**, **LAROCA**, **MONTARDIT** i **SARROCA**:
  - **C-** (**CAR**), en 5 topònims, tot i que la citació **ESCARS**, d'**ESCÀS**, és un hàpax: **CAREGUE**, **CARTANÍS**, **CASSIBRÓS** (e.f.a. **CARCEBROS**, **CARCIBROS**), **ESCART**, **ESCÀS** (e.f.a. **ESCARS**)
  - **LL-** (**LLAR**), en 5 topònims: **GILARENY**, **LLARÀS**, **LLARVÉN**, **CASTELLARNAU**, **SARROCA** (e.f.a. **LAROCA**)
  - **T-** (**TAR**), en 3 topònims: **BONESTARRE** (e.f.a. **BONESTAR**), **ESTARON**, **MONTARDIT**
  - **S-** (**SAR**), en 3 topònims: **SERVÀS** (e.f.a. **SARBASSI**), **SARROCA** (e.f.a. **LAROCA**), **SARNUI**
- e) Les combinacions més freqüents amb grafies posteriors a **AR** són **ARA**, **ARE**, **ART**, **ARA** i **ARD**:
  - **-A** (**ARA**), en 5 topònims: **ARANSAL**, **ARAÓS**, **ÀREU** (e.f.a. **ARAO**, **HARAUO**), **CAREGUE** (e.f.a. **KARAG**), **LLARÀS**

- **-E (ARE)**, en 5 topònims: ÀREU¹³⁷, ARESTUI, CAREGUE, GILARENY, ISAVARRE (e.f.a. ISAVARE)
  - **-D (ARD)**, en 4 topònims: ESCART (e.f.a. ESCHARD, SCHARD), GILARENY (e.f.a. GILARDUM), LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN)¹³⁸, MONTARDIT (MONTARDIDO, MONTARDID, MONTE ARDIT)
  - **-O (ARO)**, en 4 topònims: ARRÓS (e.f.a. AROS), BARO, ESTARON, SARROCA (e.f.a. LAROCA)
  - **-T (ART)**, en 4 topònims: CARTANÍS, ESCART, LLARVÉN (e.f.a. LARTUEN), MONTENARTRÓ
  - **-N (ARN)**, en 3 topònims: CASTELLARNAU, SARNUI, SAVARNEDA
- f) La proximitat entre les dentals D i T, observada en les citacions antigues d'ESCART i LLARVÉN, fa que el **grup AR+dental** sigui el més freqüent, amb 6 mostres: CARTANÍS, ESCART, GILARENY (e.f.a. GILARDUM), LLARVÉN (e.f.a. LARTUEN), MONTARDIT i MONTENARTRÓ.

A la vista del que s'ha exposat, tant el segment AR com ER, ambdós dels més freqüents en els topònims del corpus, podrien ser el resultat de diversos canvis fonètics (assimilacions, dissimilacions, rotacismes, etc.) i, a més, podrien formar part de segments amb més de dos fonemes. Seria el cas de la combinació ART (o ARD), en 6 topònims, que podria remetre a una *unitat significativa provisional*. Ara bé, el fet que s'hagi observat el canvi T > D (LLARVÉN) i, després, la debilitació de la sonora fins a la desaparició (LLARVÉN, GILARENY), així com algunes dissimilacions (MONTENARTRÓ, LLARVÉN) i l'alternança entre AR i ER (SARNUI, SERVÀS) fa dubtar de quina podria haver estat la forma més antiga (ART?, ERT?, ORT?), de manera que al següent apartat (§ 4.5) es farà un estudi del segment neutre RT, el qual es troba en totes les formes.

---

137. ÀREU es troba en ARE i ARA perquè es troben citacions antigues amb la forma ARA.

138. ESCART i LLARVÉN es troben en els grups ART i ARD perquè es troben citacions antigues en les dues formes.

4.5 Segment RT

Codi: id_796 RT

Núm. de segments en el corpus: 10.

Característica geogràfica més significativa amb la qual es relacionen, en les anàlisis estadístiques, 6 dels 10 topònims amb el segment: [nucli de pas per anar a un port, coll, important]

Tots els topònims del corpus amb el segment¹³⁹

BRETUI (e.f.a. BERTUY), CARTANÍS (CARTONISE), CORTSCASTELL (CURTES CASTEL, CURTES CASTELLO, CURTOCASTELLO), ESCART, LLARVÉN (e.f.a. LERTUEN), MONTCORTÈS (MONTE CORTES, MONTECURTES), SORT (SAORT, SAORTE, SAUORTE, SAVORT), TORNAFORT (TORNA FORTEM, TORNASTORT), LLORT (LABORTE, LEORT, LEORTE), MONTENARTRÓ (MONTANO ORTONE, MONTANORTO, MONTONARTO)

Perfil del segment (10 mostres)

Posició

El segment RT es troba al mig i al final dels topònims del corpus:

a) en 6 és al mig:

BRETUI (e.f.a. BERTUY)

CARTANÍS (CARTONISE)

CORTSCASTELL (CURTES CASTEL, CURTES CASTELLO, CURTOCASTELLO)

LLARVÉN (e.f.a. LERTUEN)

MONTCORTÈS (MONTE CORTES, MONTECURTES)

MONTENARTRÓ (MONTANO ORTONE, MONTANORTO, MONTONARTO)

b) en 4 és al final:

ESCART

LLORT (LABORTE, LEORT, LEORTE)

SORT (SAORT, SAORTE, SAUORTE, SAVORT)

TORNAFORT (TORNA FORTEM, TORNASTORT)

---

139. Al següent llistat s'inclouen tots els topònims del corpus amb el segment RT, sense tenir en compte si són transparents o opacs.

Combinació

Les grafies i segments que precedeixen el segment RT, de més a menys freqüents són:

O+RT (ORT), en 6 topònims:

CORTSCASTELL

LLORT (LABORTE, LEORTE, LEORT)

MONTCORTÈS (MONTE CORTES)

MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANORTO, MONTANO **ORTONE**)

SORT (SAORTE, SAVORT, SAORTE, SAORT)

TORNAFORT (TORNASTORT, TORNA FORTEM)

A+RT (ART), en 4 topònims:

CARTANÍS (CARTONISE)

ESCArt

LLARVÉN (e.f.a. LARTUEN)

MONTENARTRÓ (MONTONARTO)

E+RT (ERT), en 2 topònims:

BRETUI (e.f.a. BERTUY)

LLARVÉN (e.f.a. LERTUEN)

U+RT (URT), en 2 topònims:

CORTSCASTELL (e.f.a. CURTES CASTEL, CURTOCASTELLO)

MONTCORTÈS (e.f.a. MONTECURTES)

Pel que fa a les grafies i segments que segueixen el segment RT, de més a menys freqüents són:

RT+E (RTE), en 4 topònims:

LLORT (e.f.a. LABORTE, LEORTE)

MONTCORTÈS (e.f.a. MONTE CORTES, MONTECURTES, CURTES CASTEL)

SORT (e.f.a. SAORTE, SAORTE)

TORNAFORT (e.f.a. TORNA FORTEM)

Podria haver-se donat el cas que algunes combinacions fossin el resultat de l'addició de la desinència llatina *-e*.

RT+O (RTO), en 3 topònims:

CARTANÍS (e.f.a. CARTONISE)

CORTSCASTELL (e.f.a. CURTOCASTELLO)

MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTONARTO, MONTANORTO, MONTANO **ORTONE**)

Podria haver-se donat el cas que algunes combinacions fossin el resultat de l'addició de la desinència llatina *-o*.

RT+U (RTU), en 2 topònims:

BRETUI (e.f.a. **BERTUY**)

LLARVÉN (e.f.a. **LERTUEN**)

RT+A (RTA), en 1 topònim:

CARTANÍS

RT+R (RTR), en 1 topònim:

MONTENARTRÓ

RT+S (RTS), en 1 topònim:

CORTSCASTELL

Tonicitat

Dels 11 topònims amb el segment RT, només hi recau la tonicitat en 4: ESCART, SORT, TORNAFORT i LLORT.

Estudi de les citacions medievals

- a) La citació antiga de BRETUI —**BERTUY**— responsable que aquest topònim estigui seleccionat pel segment RT, és un hàpax tardà i, per tant, segurament és el resultat d'una metàtesi gràfica (§ 5.13.2):
  - **BRETUI**: Finals XI- principis XII BRETUI; a. 1128 BRETUINO; a. 1129 BRETUY; a. 1164 BRETUI; a. 1217 BRETUI; a. 1231 BRETUY; a. 1274 BRETUY; a. 1274 BRETUY; a. **1281 BERTUY**; a. 1301 BRETUY; a. 1304 BRETUY; a. 1427 BRETUY
- b) En MONTENARTRÓ i LLARVÉN hi va operar una dissimilació (§ 5.8), essent les formes més antigues /ort/ i /ert/ respectivament:
  - **MONTENARTRÓ**: a. 1016 – 1024 MONTANO **ORTONE**; a. 1034 MONTANORTO; a. 1060 MONTANORTONE; a. 1087 MONTANORTONI; a. 1241 MONTONARTO; a. 1244 MONTANORTÓ; a. 1257-69: MONTONORTO; a. 1314-1315 MUNTANARTO; a. 1328 MONTANARTO; a. 1518 MONTANARTO; a. 1645 MONTENARTÓ
  - **LLARVÉN**: a. 1064-1079 **LERTUEN**; a. 1080 **LERTUEN**; a. 1082-1088 **LERTVEN**; a. 1094 **LERUENT**; a. 1094 **LERTVEN**; a. 1095 **LERTVEN**; a. 1126

LARDUEN; a. 1129 **LARUEN**; a. 1281 **LARTUEN**; a. 1297 **LARUEN**; a. 1314-1315
LARTVEN

- c) En MONTENARTRÓ es va donar una epèntesi (§ 5.11) de ròtica després del s. XVII: a. 1645 MONTENARTÓ > avui, MONTENARTRÓ.
- d) El segon element, **ORTONE**, de la primera citació de MONTENARTRÓ (a. 1016 – 1024 MONTANO ORTONE), podria haver estat la forma original d'ALTRON. Ho avalaria la primera citació d'ALTRON, a. 1096 **OTRONE**, amb la possibilitat que hi hagués operat una metàtesi: **ORTONE** > **OTRONE** (§ 5.13.4).
- e) En SORT i LLORT s'observa la invariabilitat de la terminació ORT durant més de 10 segles. L'únic canvi és que en les primeres citacions, des de l'any 947 en SORT fins a l'any 1047/1081, apareix **la -E final**. D'entrada semblaria una llatinització, però tenint en compte la facilitat dels escriptors per llatinitzar els topònims, el fet que no torni a grafiar-se mai més i que es trobi la mateixa circumstància en els dos topònims, fa pensar que podria ser etimològica (§ 5.21).
- **LLORT**: a. 966 **LEORTE**; a. ? **LEOVORTE**; a. 1007 **LIUORTE**; a. ? **LEORTE**; a. ? **LEORTE**; a. 1047/1081 **LEORT**; a. 1064/1079 **LEORT**; a. 1067 **LEORT**; a. 1093 **LEORT**; a. 1095 **LEORT**; a. 1276 **LEORT**; a. 1278 **DEL ORT**; a. 1297 **LEORT**; a. 1325 **LEORT**; a. 1342 **SLOR**; a. 1528 **LLEORT**
  - **SORT**: a. 947 **SAORTE**; a. 981-985 **SAORT**; a. 1038 **SAUORTE / SAVORTE**; a. 1047/1081 **SAORT**; a. 1055 **SAUORT**; a. 1069 **SAVORT**; a. 1079 **SAUORTI**; a. 1099 **SAORT**; a. 1122 **SAORT**; a. 1122 **SAORT**; a. 1154-1159 **SAORT**; a. 1164 **SAORTH**; a. 1165 **SAORT**; a. 1172 **SAORT**; a. 1292 **SORT**; a. 1297 **SORT**; a. 1298 **SORT**; a. 1306 **SORT**; a. 1315 **SAORT**; a. 1317 **SAORT**; a. 1319 **SAORT**; a. 1321 **SORT**; a. 1325 **SAORT**; a. 1357 **SSORT** (2 vegades); a. 1368 **SORT**
- f) Els segments ORT i URT s'alternen en citacions antigues de CORTSCATELL (§ 5.20.3), mentre que en MONTCORTÈS és gairebé unànime ORT:
- **CORTSCATELL**: a. 834 **CHASTRO CORTES**; a. 949 **CURTES CASTELLO**; a. 1058-1081 **CORTES CASTELLO**; a. 1058-1081 **CORTES CASTEL**; a. 1083 **CURTES CASTEL**; a. 1133 **CORT CASTELL**; a. 1164 **CURTOCASTELLO**; a. 1187 **CORTZ CASTEL**
  - **MONTCORTÈS**: a. 1066-1092 **MONTE CORTES**; a. 1076 **MONCORTES / MONCORTES**; a. 1111 **MONTE CHORTES / MONTE CORTES**; a. 1114 **MUNTE**

CORTES; Finals s. XI- principis s. XII **MONTCORTES**; a. 1120 **MONTCORTES**; a. 1128 **MONTE CORTETANO** / **MONTEM CORTESO**; a. 1120 **MONTCORTES**; a. 1133 **MONT CORTES**; a. 1149 **MONTCORTES**; a. 1158 **MONT CORTES**; a. 1164 **MONTECURTES**; a. 1217 **MONT CORTES**; a. 1290 **MONTCORTES**

g) En **ESCART** s'observen tres fenòmens gràfics que podrien estar relacionats amb fenòmens fonètics. D'una banda una alternança gràfica entre **ART** / **ARD** amb el resultat actual **ART** (§ 5.19.1). D'altra banda, dues citacions amb **R** doble, a. 1295 **SCARR** i a. 1329 **DESCARR**, que podrien indicar una pronúncia vibrant de la ròtica fins al punt d'haver assimilat la dental. Finalment, després de la primera citació amb **R** doble, ja sempre es troba **ART** i mai més la grafia **D**:

- **ESCART**: a. 908 **SCARDO**; a. 1081 **ESCART**; a. 1082 **ESCARD**; a. 1144 **ESCART**; a. 1182-1199 **SCAHARD**; a. 1188, 1190, 1192 **Martinus d.ESCHARD** (en tots **ESCHARD**); a. 1192 **Martinus de SCHARD**; a. 1194 **ESCHARD**; a. 1197 **ESCHARD**; a. 1201, 1202, 1203, 1202 **Martinus d.ESCHARD**; a. 1295 **SCARR**; a. 1329 **ESCART**; a. 1329 **DESCARR**; a. 1337 **ESCART**; a. 1338 **ESCART**; a. 1368 **SCART**; a. 1518 **SCART**; a. 1549 **SCART**

En referència a aquesta evolució, és pertinent que ens referim aquí a una citació de **PERAMEA** com **PERRAMEYA**, a partir de la qual també es produeix un canvi ja que es perd la dental medial. A més, coincideix amb les dates del canvi que opera en **ESCART**:

- **PERAMEA**: a. 849 **PETRA MEDIE**; a. 850 **PETRAMEIA**; a. 908 **PEDRAMEI**; a. 949 **PERMEDI**; a. 981-985 **PETRAMEIA**; fi s. X **PETRAMEIA**; a. 1060 **PETRA MEDIA**; a. 1081 **PETRA MEDIA**; a. 1118 **PETREMEDIE**; a. 1120 **PETRAMEIA**; a. 1133 **PETRA MEDIA**; a. 1163 **PETRA MEDIA**; a. 1164 **PETRAMEIA**; a. 1235 **PETRAMEIA**; a. 1297 **PETRAMEIA**; a. 1298 **PETRAMEIA**; a. 1314 i 1315 **PERRAMEYA**; a. 1387 **PERAMEYA**; a. 1497 **PEREMEYA**

En aquest cas la ròtica també hauria assimilat la dental, però no del grup **RT**, sinó **TR**.

h) En **LLARVÉN** s'observa que en les citacions antigues, mentre la primera vocal és anterior, les grafies són sempre **ERT**. Ara bé, a partir del moment en què opera la

dissimilació e – e > a – e, la dental es representa **ARD**, /Ø/ o **ART** (§ 5.19.1), fins que avui ja no es pronuncia:

- **LLARVÉN**: a. 1064-1079 **LERTUEN**; a. 1080 **LERTUEN**; a. 1082-1088 **LERTVEN**; a. 1094 **LERUENT**; a. 1094 **LERTVEN**; a. 1095 **LERTVEN**; a. 1126 **LARDUEN**; a. 1129 **LARUEN**; a. 1281 **LARTUEN**; a. 1297 **LARUEN**; a. 1314-1315 **LARTVEN**
- i) El debilitament i la desaparició de la dental (§ 5.9.3) que s'observa en **LLARVÉN** també es dona en **GILARENY** i en **AURÓS**:
- **GILARENY**. a. 966 **GELARENDE**; a. 945(?) **GELARENEM** / **GILARDUM**; a. 1007 **GILAREM**; a. 1051/1081 **GILAREN**; a. 1076 **GILARENNO**; a. 1076-1086 **GILAREN**
  - **AURÓS**: a. 981-985 **ORDAROS**; a. 1049-1081 **ORDAO**; a. 1064 **ORDAO**; a. 1094 **ORDAO**; a. 1342 **OROS**; a. 1356 **AUROS**

Extracte de dades rellevants

- a) Com es pot apreciar a la Fig. 29 (§ 4.1), el segment **RT** és dels que tenen una presència important entre els topònims del corpus, ja que apareix en 10.
- b) El segment 'vocal+RT' es troba en totes les posicions dins dels topònims, fet que avalaria que aquest grup no es tracta d'un afix:
- **a l'inici**: **MONTENARTRÓ** (e.f.a. **MONTANO ORTONE**)
  - **al mig**: **CARTANÍS**, **CORTSCASTELL**, **LLARVÉN** (e.f.a. **LARTUEN**), **MONTCORTÈS**
  - **al final**: **ESCART**, **LLORT**, **SORT**
- c) L'alternança gràfica **T / D** que es troba en les citacions antigues d'**ESCART** i **LLARVÉN** també es mostra en les grafies de citacions antigues de:
- **MALMERCAT**: a. 1108 – 1137 **MALMERCHAD**; a. 1115 **MALMERCAD**
  - **MONTESCLADO**: a. 1390 – 1400 **MUTUSCLAT**; a. 1518 **MONTESCLAT** / **MONTUSCLAT** / **MONT ESCLAT** / **MUNTSCLAT**)
  - **ROMADRIU**: a. 1016-1024 **RIOMATRICE**; a. 1087 **RIVIMATRICI**)
- d) La combinació més freqüent de **RT** amb una grafia anterior és **ORT** (6 topònims), tant en les seves formes antigues com actuals. Després, **ART** (4 topònims):

Capítol VI. Aplicació del mètode. Estudi dels topònims del corpus i dels segments seleccionats

- **O- (ORT)**, en 6 topònims: **CORTSCASTELL**, **LLORT**, **MONTCORTÈS**, **MONTENARTRÓ** (e.f.a. MONTANO **ORTONE**), **SORT**, **TORNAFORT**
- **A- (ART)**, en 4 topònims: **CARTANÍS**, **ESCART**, **LLARVÉN** (e.f.a. **LARTUEN**), **MONTENARTRÓ**

Amb la dental sonora, en canvi, és més freqüent **ARD**:

- **O- (ORD)**, en 1 topònim: **AURÓS** (e.f.a. **ORDAROS**)
- **A- (ARD)**, en 2 topònims: **GILARENY** (e.f.a. **GILARDUM**), **MONTARDIT**

e) En 3 topònims els segments **ARD** o **ORD** perden l'oclusiva (§ 5.9.3):

- **AURÓS**: a. 981-985 **ORDAROS**; a. 1049-1081 **ORDAO**; a. 1064 **ORDAO**; a. 1094 **ORDAO**; a. 1342 **OROS**; a. 1356 **AUROS**
- **GILARENY**: ca. 945 **GILARDUM**
- **LLARVÉN**: a. 1064-1079 **LERTUEN**; a. 1126 **LARDUEN**

Per tant, podria ser que aquesta elisió s'hagués produït en altres topònims que avui conserven els segments **AR** o **OR**.

f) **ART** és la transformació per dissimilació (§ 5.8) de les formes antigues **ERT** i **ORT** en **LLARVÉN** i **MONTENARTRÓ** respectivament:

- **LLARVÉN**: a. 1064-1079 **LERTUEN**; a. 1080 **LERTUEN**; a. 1082-1088 **LERTVEN**; a. 1094 **LERUENT**; a. 1094 **LERTVEN**; a. 1095 **LERTVEN**; a. 1126 **LARDUEN**; a. 1129 **LARUEN**; a. 1281 **LARTUEN**; a. 1297 **LARUEN**; a. 1314-1315 **LARTVEN**
- **MONTENARTRÓ**: a. 1016 – 1024 MONTANO **ORTONE**; a. 1034 **MONTANORTO**; a. 1060 **MONTANORTONE**; a. 1241 **MONTONARTO**; a. 1244 **MONTANORTÓ**; a. 1257-69: **MONTONORTO**; a. 1314-1315 **MUNTANARTO**

Recopilant el que s'ha dit fins aquí, **pel que fa a la vocal inicial que podria haver precedit RT**, el grup més freqüent és **ORT**, amb la variant **ORD** en un topònim, malgrat que alguns podrien ser transparents:

O+RT (**ORT** / **ORD**), en 7 topònims:

- AURÓS** (e.f.a. **ORDAROS**)
- CORTSCASTELL**
- LLORT** (**LABORTE**, **LEORTE**, **LEORT**)
- MONTCORTÈS** (**MONTE CORTES**)
- MONTENARTRÓ** (e.f.a. **MONTANORTO**, MONTANO **ORTONE**)
- SORT** (**SAUORTE**, **SAVORT**, **SAORTE**, **SAORT**)

TORNAFORT (TORNASTORT, TORNA FORTEM)

Els grups ART i ERT podrien ser el resultat d'assimilacions:

A+RT (ART / ARD), en 3 topònims:

CARTANÍS (CARTONISE)

ESCART

GILARENY (e.f.a. GILARDUM)

E+RT (ERT), en 1 topònim:

LLARVÉN (e.f.a. LERTUEN)

A partir de les citacions d'ESCART —a. 1295 SCARR i a. 1329 DESCARR—, **s'apunta la possibilitat que la pronúncia de la ròtica fos vibrant.**

Finalment, és possible que la **vocal àtona final -e** que es troba en les primeres citacions de LLORT i SORT, i present en topònims actuals del Pallars Sobirà (§ 5.21), més que no pas una llatinització, podria ser etimològica.

- **LLORT:** a. 866 LEORTE; a. ? LEOVORTE; a.950 LEORTE; a.966 LEORTE; a. 1007 LIUORTE
- **SORT:** a. 947 SAORTE; a. 1038 SAUORTE / SAVORTE

Com s'ha comentat, malgrat que aquesta vocal final podria tractar-se d'una llatinització (com ALOSE d'ALÓS, ESCOSE d'ESCÓS, etc.), el fet que només es grafii a les primeres citacions i que es trobi la mateixa circumstància en LLORT i SORT, fa pensar que potser no era ni una desinència llatina, ni una llatinització. També ho fa pensar l'existència de topònims de la comarca com el Coll de Baborte o la Collada de Naorte. En d'altres topònims com el Port de Broate i la Serra de Niarte es podria haver donat una anteriorització i deslabialització (§ 5.4) de la primera vocal i, en la Collada d'Aixerto i el Serrat de Cabanerto, la metàtesi entre vocals anteriors i posteriors o – e > e – o (§ 5.13.6). Aquesta vocal final en molts casos després s'hauria perdut, com en LLORT i SORT, convertint els topònims en aguts quan potser havien estat plans.

Per tot el que s'ha exposat, la forma d'una unitat significativa provisional podria ser *ORTE. Es tractarà al capítol següent (§ VII) a partir de la interpretació dels resultats de les anàlisis estadístiques (§ V) i dels estudis lingüístics del present capítol (§ VI).

4.6 Segment OS

Codi: id_668 OS

Núm. de segments en el corpus: 14

Característica geogràfica més significativa amb la qual es relacionen, en les anàlisis estadístiques, 8 dels 14 topònims amb el segment: [abast de 0 pobles en la seva conca visual]

Tots els topònims del corpus amb el segment¹⁴⁰

ALÓS (e.f.a. ALOS, ALOSE, OLOS), ALÓS (e.f.a. ALOS), ANCS (e.f.a. ANCHOS), ARAÓS (e.f.a. ARAHOS, ARAOS), ARRÓS (e.f.a. AROS, ARROS), AURÓS (e.f.a. AUROS, OROS), BERRÓS (e.f.a. BERROS, BORROSO), BERRÓS (e.f.a. BERROS), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), DORVE (e.f.a. OSOE, OSUE), ESCÓS (e.f.a. ESCOS, ESCOSE), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO), USEU (e.f.a. OSEU, OSEZE, OSEÇ), VIRÓS (e.f.a. VIROS)

Perfil del segment (14 mostres)

Posició

El segment OS es troba a l'inici i al final dels topònims del corpus:

a) en 2 a l'inici:

DORVE (e.f.a. **OSOE**, **OSUE**)

USEU (e.f.a. **OSEU**, **OSEZE**, **OSEÇ**)

b) en 12 al final:

ALÓS (ALOS, ALOSE, OLOS)

ALÓS (ALOS)

ANCS (e.f.a. ANCHOS)

ARAÓS (ARAHOS, ARAOS)

ARRÓS (AROS, ARROS)

AURÓS (AUROS, OROS)

BERRÓS (BERROS, BORROSO)

BERRÓS (BERROS)

---

140. Al següent llistat s'inclouen tots els topònims del corpus amb el segment OS, sense tenir en compte si són transparents o opacs.

CASSIBRÓS (CARCEBROS, CARCIBROS)

ESCÓS (ESCOS, ESCOSE)

LLADRÓS (LADROS, LADROSO)

VIRÓS (VIROS)

Combinació

Les grafies i segments que precedeixen el segment -OS, de més a menys freqüents són:

R+OS (ROS), en 5 topònims:

ARRÓS (e.f.a. AROS)

AURÓS (OROS)

CASSIBRÓS (CARCEBROS, CARCIBROS)

LLADRÓS (LADROS, LADROSO)

VIRÓS

RR+OS (RROS), en 3 topònims:

ARRÓS

BERRÓS (BORROSO)

BERRÓS

C+OS (COS), en 2 topònims:

ESCÓS (ESCOSE)

ANCS (e.f.a. ANCHOS)

L+OS (LOS), en 2 topònims iguals:

ALÓS

ALÓS (OLOS, ALOSE)

A+OS (AOS), en 1 topònim:

ARAÓS

Pel que fa a les grafies que segueixen el segment OS-, de més a menys freqüents són:

OS+E (OSE), en 3 topònims:

ESCÓS (e.f.a. ESCOSE)

ALÓS (e.f.a. ALOSE)

USEU (e.f.a. OSEÇ, OSEU, OSEZE)

OS+O (OSO), en 3 topònims:

LLADRÓS (e.f.a. LADROSO)

BERRÓS (e.f.a. BORROSO)

DORVE (e.f.a. OSOE)

Tonicitat

Els 11 topònims en què el segment –OS se situa al final, avui aquest és tònic.

Estudi de les citacions medievals

- a) Tots els topònims seleccionats pel codi id_668 OS, sense accentuar a diferència del codi id_1191 ÓS, són citacions medievals ja que llavors les paraules no s'accentuaven. Avui, 11 dels 14 segments OS es troben accentuats i a la terminació dels seus topònims.
- b) En 3 topònims apareix una essa geminada a la terminació, possiblement com a resultat d'assimilacions consonàntiques (§ 5.5.2):
  - **ARRÓS**. Citacions: a. 1149 ERROSS; a. 1314 i 1315 AROSS, ARROSS
  - **ESCÓS**. Citacions: a. 981-985 SCOSS(IS); a. 1047-1081 ESCOSS; a. 1081 ESCOSSE; a. 1094 ESCOSS; 1122 ESCOSS
  - **ROSE**. Poble georeferenciat, però del qual només en queden les ruïnes. Citacions: a. 1342 ARROSSE a. 1403 ARROSSE

Extracte de dades rellevants

- a) Com es pot apreciar a la Fig. 29 (§ 4.1), el segment OS és dels que tenen una presència important entre els topònims del corpus, ja que apareix en 14 mostres analitzades estadísticament. Té la variable accentuada amb el codi id_1191 ÓS, la qual apareix en 11 topònims.
- b) S'observa una preferència gairebé absoluta del segment OS pel final dels topònims (en 10 de 12 mostres sense comptar les repeticions d'ALÓS i BERRÓS) i en síl·laba tònica. Els únics topònims que s'escapen de la tònica general són USEU (e.f.a. OSEU, OSEZE, OSEÇ) i unes citacions antigues que s'han atribuït a DORVE (e.f.a. OSOE, OSUE).
- c) Per tant, aquesta situació d'OS quasi unànime en la terminació dels topònims comporta que la seva combinació amb grafies posteriors sigui només el resultat de llatinitzacions: BORROSO, de BERRÓS; ESCOSE d'ESCÓS; ALOSE d'ALÓS, est. L'únic cas diferent seria USEU, en què la -E posterior seria etimològica: e.f.a. OSEÇ, OSEU.

- d) Les combinacions més freqüents amb grafies anteriors al segment OS són R i, després, RR, C i L:
- **R- (ROS)**, en 5 topònims: ARRÓS (e.f.a. AROS), AURÓS (OROS), CASSIBRÓS (CARCEBROS, CARCIBROS), LLADRÓS (LADROS, LADROSO), VIRÓS
  - **RR- (RROS)**, en 3 topònims: ARRÓS, BERRÓS (BORROSO), BERRÓS
  - **C- (COS)**, en 2 topònims: ESCÓS (ESCOSE), ANCS (e.f.a. ANCHOS)
  - **L- (LOS)**, en 1 topònim: ALÓS (OLOS, ALOSE)
- e) La presència de la essa geminada en les citacions antigues de ROSE, així com en ARRÓS i ESCÓS, podria indicar l'existència d'una dental sorda final, que en algun moment s'hagués perdut o assimilat per la sibilant (§ 5.5.2). Aquest fenomen no seria estrany bo i tenint en compte que, en l'anàlisi de la freqüència de les grafies en els topònims del corpus (§ Annex 13), s'observa que el percentatge de 'T' és un 0,65% més alt en els topònims antics, possiblement per la sonorització o l'elisió de la dental sorda en alguns contextos (§ 5.9.3). Un d'aquests contextos és en posició final. Recasens (2917: 170) observa que el grup llatí final *-st* es va simplificar en *-s* en la forma verbal *est*, la qual va quedar reduïda en *es*. Entre els topònims del corpus no tenim cap citació antiga en què aparegui la *-t* final, però sí d'un poble no georeferenciat i no inclòs al corpus, però al Pallars Sobirà: *Ales*, situat a la vall d'Àssua¹⁴¹. Les citacions mostren un estadi antic en *-est* final, *Alest*. Però en una citació posterior apareix la grafia *Aless* amb essa geminada:

- **Alés**: a. 1075 *Ales superiore, Ales subteriore, Alest subteriore*; a. 1058-1081 *Ales*; a. 1314 **Aless**; a. 1662 *Ales*; a. 1679 *Ales*¹⁴²

Segurament era un nom agut, com tants altres del corpus amb la mateixa morfologia.

A partir de l'evolució d'aquest topònim, s'apunta la possibilitat que els altres topònims amb essa geminada final en les citacions antigues amaguessin, també, una /t/ implosiva. Per exemple, els que tenen la terminació -ÓS, però també:

- **ANÀS**. a. 1314 i 1315 ENASS, ANASS

---

141. Tenim arguments per creure que *Ales* era l'actual *la Bastida* de Sort.

142. **Fons de les citacions antigues**: Annex 14.

- **ESCÀS.** a. 850 ESCASSE; a. 1058-1081 ESCASS / SCASS / SCASS; a. 1124 ESCASS
- **GAVÀS.** a. 1081–1124 GAUASSE; a. 1090 GAVASSOR
- **LLARÀS.** a. 1017-1035 LARASSE; a. 1104 LARSASS; a. 1112 LARSASSI
- **SERVÀS.** Poble no georeferenciat, però situat molt a prop de Gerri: a. 833 SERBASSE; a. 966 SERVASSE; a. 1024 SARBASSI; Finals XI-principis del XII SERVASSI

Coromines aporta dues dades significatives al respecte. Una és a la mateixa entrada d'*Alés*¹⁴³, quan afirma que a França hi ha un altre *Alés*, grafiat *Alès*, però que en occità és *Alèst*. Segons diu, «antigament [era] *ALESTUM* (Mistral, TdF), veg. en Holder (III, 562), documentat des d'antic junt amb el derivat, nom de la comarca, l'*Alestenc* [a. 1335]». Assenyalem que la població d'*Alèst*, situada al departament del Gard i a la regió d'Occitània, és al límit de la gran zona de muntanya del Parc National des Cévennes i es caracteritza per ser una plana fèrtil entre els rius le Gardon d'Alès, Grabieux, Ruisseau de Brugès i l'Auverne. L'altra dada és l'entrada d'*Elest*¹⁴⁴, un nom de lloc a prop d'*Adons* (Alta Ribagorça) documentat l'any 1035 (?) en el Cartulari de Lavaix, però sense que en coneguem el seu emplaçament: «et est ipsum alode in Castro Atonze, ipsa villa de *Elest*». Finalment, Coromines creu que el nom preromà del riu *Merlès* era quelcom semblant a *Azest*, ja que apareix un riu amb aquest nom en diversos documents relacionats amb el castell *Merlès*: 976 «Kastrum Merlès...in flumine *Azesto*; 979 «flumine *Azest*; 997 «flumen *Adesto*»¹⁴⁵.

Un altre argument a favor d'aquesta dental assimilada per la sibilant en el cas de les /s/ geminades seria que han quedat reminiscències de *-ast*, *-est*, *-ist* i *-ost* en topònims com *Ginast* (Ribagorça), *Tagast* (Berguedà), *Eriste* o *Grist* (Aragó), *Bossòst* (Aran) o *Olost* (Osona). A més, aquesta pèrdua fònica també és evident en topònims d'altres indrets, com els de França *Alès*, *Agès*, *Airès*, *Arlès*, *Tidès*, *Vic de Sos* (*Vicdessos*), *Vidalès*, etc., o de l'Aran: *Arrès*, *Begès*, *Benès*, *Tredès*, *Vilamès*,

---

143. OnCat, 1994: vol. II, 121.

144. OnCat, 1995: vol. IV, 45.

145. OnCat, 1996: vol. V, 260.

etc. De vegades en una mateixa àrea conviuen topònims que han perdut l'oclusiva i d'altres no. Per exemple, a la llarga vall del riu Ousse, situada al departament dels Alps Pirineus i a la regió d'Occitània, s'hi troben els pobles d'Agòs i Vidalòs, però també Òst, Gasòst (en francès *Gazost*) i Adast. I a l'Aran, a llarg del riu Garona, hi ha Arròs, Vilamòs, Garòs o Tredòs, però també Bossòst.

Finalment, al Pallars Sobirà, s'han trobat testimonis documentals d'un pont amb la terminació *-est*. Potser era on avui hi ha la presa del pantà de la Torrassa, a sota del castell de LLORT:

- *Orest*. a. 945? *Hurrexte*, a. 1007 *Ureste*, a. 1082 *Orast* i a. 1090 *Orest*¹⁴⁶

Aquesta elisió de la dental final és un procés fonètic que vindria de lluny. Mar Batlle et al. (2016: 89) aporten un grafit de Pompeia —anterior a l'erupció del Vesuvi de l'any 79— que demostra que ja succeïa en la parla popular de la Itàlia meridional: «*Quisquis ama valia, peria qui nosci amare*», en comptes de «*Quisquis amat valeat, pereat qui nosci amare*». Seguint Batlle et al., la *-t* final també va desaparèixer «a la resta de la Romània excepte a la Gàl·lia del nord, on es mantingué en francès antic fins al segle XII en formes verbals com *AMAT > aimet*».

Després del que s'ha exposat, l'estudi es focalitzarà en el segment accentuat -ÓS a la terminació dels topònims, actualment en ALÓS (Sobirà i Jussà), ARAÓS, ARRÓS, AURÓS, BERRÓS (Sobirà i Jussà), CASSIBRÓS, ESCÓS, LLADRÓS i VIRÓS. La forma d'una unitat significativa provisional seria *OST. Es tractarà al capítol següent (§ VII) a partir de la interpretació dels resultats de les anàlisis estadístiques (§ V) i dels estudis lingüístics del present capítol (§ VI).

---

146. **Fonts de les citacions antigues:** Annex 14.

4.7 Segment EST

Codi: id_339 EST

Núm. de segments en el corpus: 13. Dels topònims que inclouen el segment, 3 no es van tenir en compte en les anàlisis estadístiques perquè produïen soroll (§ cap. V, 7): CABESTANY perquè inclou noms comuns actuals, i ESTEVAREN i SESTUI perquè no estan georeferenciats.

Característica geogràfica més significativa amb la qual es relacionen, en les anàlisis estadístiques, 9 dels 10 topònims amb el segment: [prats plans a la vora dels pobles]

Tots els topònims del corpus amb el segment¹⁴⁷

ARESTUI (ARESTUY), BALESTUI (VALESTUI), BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), CABESTANY, ESTERRI (ESTIRRI), ESTERRI (ESTERR), ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAON, ESTARON, ESTAÍS, ESTEVAREN, GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI), SESTUI

Perfil del segment (13 mostres)

Posició

El segment EST es troba a l'inici i al mig dels topònims del corpus:

a) en 7 a l'inici:

ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO)

ESTAÍS

ESTAON

ESTARON

ESTERRI (ESTERR)

ESTERRI (ESTIRRI)

ESTEVAREN

b) en 6 al mig:

ARESTUI (ARESTUY)

BALESTUI (VALESTUI)

BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR)

---

147. Al següent llistat s'inclouen tots els topònims del corpus amb el segment EST, sense tenir en compte si són transparents o opacs.

CABESTANY

GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

SESTUI

Combinació

Les grafies i els segments que precedeixen EST, de més a menys freqüents són:

N+EST (NEST), en 2 topònims:

BONESTARRE

GINESTARRE

R+EST (REST), en 1 topònim:

ARESTUI

L+EST (LEST), en 1 topònim:

BALESTUI

S+EST (SEST), en 1 topònim:

SESTUI

Pel que fa a les grafies que segueixen EST, de més a menys freqüents són:

EST+A (ESTA), en 6 topònims:

ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO)

ESTAON

ESTARON

ESTAÍS

BONESTARRE

GINESTARRE

EST+E (ESTE), en 3 topònims:

ESTERRI

ESTERRI (ESTERR)

ESTEVAREN

EST+U (ESTU), en 3 topònims:

ARESTUI

BALESTUI

SESTUI

Tonicitat

En els 13 topònims el segment queda dividit en dues síl·labes i, en tots menys en 4 (ESTAON, ESTARON, ESTAÍS, ESTEVAREN), la tonicitat recau en la segona, que comença amb la grafia T-.

Estudi de les citacions medievals

- a) Entre els s. VI i XVI a l'inici dels topònims s'observa l'alternança gràfica ES- / S-, normal en els textos medievals com a resultat de les llatinitzacions dels escriptors. Les citacions sense la vocal inicial són:
- **ESTAC**: a. 1151 STAG; a. 1423 STACH
  - **ESTAÍS**: a. 1082 STAIS; a. 1213 STAHIS; a. 1337 STAHIS
  - **ESTAON**: a. 1126 – 1164 STAON; a. 1174 STAON; a. 1174 STAON
  - **ESTARON**: a. 1199 STARON; a. 1533 STARON
  - **ESTERRI** d'Àneu: a. 522 STERRI; a. 1016 – 1024 STIRRI; a. 1368 STERRE; a. 1347 STERRE; a. 1414 STERRE
- b) Es disposa de testimonis documentals de dos topònims del Pallars Sobirà amb la terminació *-est*, tot i que no estan georeferenciats. Se n'ha parlat a l'apartat anterior (§ 4.6). Són *Ales* i *Orest*:
- **Ales**: a. 1075 *Ales superiore*, *Ales subteriore*, **Alest** *subteriore*; a. 1058-1081 *Ales*; a. 1314 **Aless**; a. 1662 *Ales*; a. 1679 *Ales*.
  - **Orest**: a. 945? **Hurrexte**, a. 1007 **Ureste**, a. 1082 **Orast** i a. 1090 **Orest**¹⁴⁸.

Extracte de dades rellevants

- a) A Fig. 29 (§ 4.1) s'observa que el segment EST, junt amb ARRE i ESC, són importants perquè, dels 1.179 segments del corpus, són els únics formats per tres fonemes amb una presència superior a 7 topònims.
- b) A la Fig. 30 (§ 4.3) es pot veure que EST és el segment de tres fonemes amb una presència més alta en els topònims actuals i el segon en els topònims antics perquè

---

148. **Fons de les citacions antigues**: Annex 14, malgrat que aquests topònims no formen part del corpus d'estudi.

el primer, AST, es troba en els topònims que inclouen el nom comú *castrum* i *castell*.

- c) EST també és el segment de tres grafies millor seleccionat en posició inicial (§ Annex 13) i en segon lloc en posició medial, després de STA (en 7).
- d) S'observa una preferència del segment EST per l'inici (en 7 mostres comptant que hi ha 2 ESTERRI) i el mig (en 5) dels topònims. En el corpus mai no es troba al final, tot i que les citacions antigues d'*Alest* i *Orest* indiquen que el segment també podia trobar-s'hi.
- e) L'alternança gràfica EST- / ST- en els inicis dels topònims de les citacions antigues podria indicar que la vocal fos una pròtesi (§ 5.17).
- f) El fet que el segment es trobi en diverses posicions indica que no es tracta d'un afix.
- g) En les grafies i els segments que precedeixen EST no s'observa homogeneïtat. Tan sols la grafia N- (al final dels segments BON, GIN) precedeix més d'una vegada el segment.
- h) Ben diferent, en canvi, és el balanç dels segments posteriors, en els quals s'observa homogeneïtat en el fet que sempre són vocals. Concretament A, E, U:
  - -A: ESTA, en 6 topònims: ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAON, ESTARON, ESTAÍS, BONESTARRE, GINESTARRE
  - -E: ESTE, en 3 topònims: ESTERRI, ESTERRI (ESTERR), ESTEVAREN
  - -U: ESTU, en 3 topònims: ARESTUI, BALESTUI, SESTUI

Després del que s'ha exposat, *ESTA podria ser una unitat significativa provisional i podria estar relacionada amb *OST (§ 4.6) o, fins i tot, tractar-se de la mateixa unitat significativa. Així s'explicaria el fet que avui *ESTA només es trobi només a l'inici i al mig dels topònims, i *OST només es trobi al final. Aquesta discussió es tractarà al capítol següent (§ VII) a partir de la interpretació dels resultats de les anàlisis estadístiques (§ V) i dels estudis lingüístics del present capítol (§ VI).

4.8 Segment ON

Codi: id_627 ON

Núm. de segments en el corpus: 20. Dels topònims que inclouen el segment, 2 no es van tenir en compte en les anàlisis estadístiques perquè, per motius diferents, produïen soroll (§ cap. V, 7): MONTANIS i CASTELLNOU (e.f.a. KASTRONOVO).

Característica geogràfica més significativa amb la qual es relacionen, en les anàlisis estadístiques, 9 dels 18 topònims amb el segment: [abast de 4 pobles o més inclosos en la conca visual]

Tots els topònims del corpus amb el segment¹⁴⁹

ALTRON (OTRON, OTRONE), BONESTARRE (BONESTAR), CARTANÍS (e.f.a. CARTONISE), CASTELLNOU (e.f.a. KASTRONOVO), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), ESTAON (STAON), ESTARON (STARON), MENCUI (e.f.a. MONTCUY), MENTUI (e.f.a. MONTUI), MONTANIS, MONTARDIT, MONTARDIT (MONT ARDIDO, MONTARDID, MONTE ARDIT), MONTCORTÈS (MONTCORTES, MONTE CORTES, MONTECURTES), MONTESCLADO (MONT ESCLAT, MONTUSCLAT), MONTENARTRÓ (MONTANO ORTONE), OLONE, RONÍ, RUBIÓ (e.f.a. RUBION, RUBIONE), SON, SOMPONUI (SAMPONÍ, SANT PONÍ)

Perfil del segment (20 mostres)

Posició

El segment ON es troba al mig i al final dels topònims del corpus:

a) al mig en 13:

BONESTARRE (BONESTAR)

CARTANÍS (e.f.a. CARTONISE)

CASTELLNOU (e.f.a. KASTRONOVO)

EMBONUI (EBONUI, ENBONUI)

MENCUI (e.f.a. MONTCUY)

MENTUI (e.f.a. MONTUI)

---

149. Al següent llistat s'inclouen tots els topònims del corpus amb el segment ON, sense tenir en compte si són transparents o opacs.

MONTANIS

MONTARDIT (**MONT** ARDIDO, **MONTARDID**, **MONTE** ARDIT)

MONTCORTÈS (**MONTCORTES**, **MONTE** CORTES, **MONTECURTES**)

MONTESCLADO (**MONT** ESCLAT, **MONTUSCLAT**)

MONTENARTRÓ (**MONTANO** ORTONE)

RONÍ

SOMPONUI (**SAMPONÍ**, **SANT** PONÍ)

b) al final en 7 topònims:

ALTRON (**OTRON**, **OTRONE**)

ESTAON (**STAON**)

ESTARON (**STARON**)

MONTENARTRÓ (**MONTANO** ORTONE)

AULÓ (e.f.a. **OLONE**)

RUBIÓ (e.f.a. **RUBION**, **RUBIONE**)

SON

Combinació

Les grafies i segments que precedeixen el segment ON són, de més a menys freqüents:

M+ON (**MON**), en 7 topònims:

MENCUI (e.f.a. **MONTCUY**)

MENTUI (e.f.a. **MONTUI**)

MONTANIS

MONTARDIT (**MONT** ARDIDO, **MONTARDID**, **MONTE** ARDIT)

MONTCORTÈS (**MONTCORTES**, **MONTE** CORTES, **MONTECURTES**)

MONTENARTRÓ (**MONTANO** ORTONE, **MONTANORTO**, **MONTONARTO**)

MONTESCLADO (**MONT** ESCLAT, **MONTUSCLAT**)

R+ON (**RON**), en 3 topònims:

ALTRON (**OTRON**, **OTRONE**)

ESTARON (**STARON**)

RONÍ

B+ON (**BON**), en 2 topònims:

BONESTARRE

EMBONUI

T+ON (**TON**), en 2 topònims:

CARTANÍS (e.f.a. CARTONISE)

MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANO ORTONE)

A+ON (AON), en 1 topònim:

ESTAON

I+ON (ION), en 1 topònim:

RUBIÓ (e.f.a. RUBION, RUBIONE)

L+ON (LON), en 1 topònim:

AULÓ (e.f.a. OLONE)

P+ON (PON), en 1 topònim:

SOMPONUI (SAMPONÍ, SANT PONÍ)

S+ON (SON), en 1 topònim:

SON

Pel que fa a les grafies i segments que segueixen ON, de més a menys freqüents són:

ON+T (ONT), en 6 topònims:

MENCUI (e.f.a. MONTCUY)

MENTUI (e.f.a. MONTUI)

MONTARDIT

MONTCORTÈS

MONTENARTRÓ

MONTESCLADO

ON+I (ONI), en 3 topònims:

CARTANÍS (e.f.a. CARTONISE)

RONÍ

SOMPONUI (SAMPONÍ, SANT PONÍ)

ON+U (ONU), en 2 topònims:

EMBONUI

SOMPONUI

ON+E (ONE), en 1 topònim:

BONESTARRE

Tonicitat

Quan el segment ON es troba al mig dels topònims del corpus és àton i quan és al final és tònic. En les terminacions ONUI l'accent no recau en ON perquè s'ha desplaçat a la dreta.

És el mateix fenomen que es produeix en els sufixos tòncics (ho són la majoria), els quals imposen l'accent en els mots que creen: *fusta, fuster, fusteria*.

Estudi de les citacions medievals

- a) Citacions antigues mostren una afèresi (§ 5.1) que podria estar relacionada amb el segment ON en posició inicial i el fenomen d'anteriorització i deslabialització (§ 5.4). En NORÍS s'hauria perdut la vocal inicial i en ANÀS s'hauria conservat:
- **NORÍS**: a. 1162 ANORIS; a. 1165 ANORIS; a. 1224 ANORIS; a. 1314-1315 ANORIS
  - **ANÀS**: a. 1095-1122 NAS
- b) ON es troba dins del segment MONT en 7 topònims.
- c) El segment MONT apareix desaglutinat (§ 5.3) en les primeres citacions de 4 topònims, menys en MONTESCLADO, en què apareix a la tercera citació i molt tardanament:
- **MONTENARTRÓ**: a. 1016 i 1024 MONTANO ORTONE
  - **MONTCORTÈS**: a. 1066-1092 MONTE CORTES
  - **MONTARDIT**: a. 1082-1088 MONT ARDIDO, MONTE ARDIT
  - **MONTESCLADO**: a. 1518 MONT ESCLAT
- d) Citacions antigues de MENTUI mostren que aquest topònim podria haver tingut l'inici MONT-:
- **MONTUI**: a. 1035 **MONTUI**; a. 1182-1199 **MONTUI**; a. 1297 **MENTUY**
- En canvi, en MENCUI les primeres citacions i la forma actual és MENCUI, mentre que les citacions amb MONT són de finals del s. XIII, fet que indueix a pensar en una interpretació dels escriptors:
- **MENCUI**: a. 1047-1081 MENCUI; a. 1280 MANCUY; a. 1281 **MONTCUY**; a. 1314-1315 **MUNTCUY** / **MUNTCUYL**
- e) Si en MENTUI s'hagués produït l'evolució MONTUI > MENTUI, el canvi es podria haver desencadenat a partir de la /ú/ tònica de UI, la qual devia provocar la **dissimilació de vocals velars o - ú > e - ú** en MONT (§ 5.8). El resultat hauria estat l'anteriorització i deslabialització (§ 5.4) de l'àtona respecte a la tònica.

- f) En CARTANÍS la vocal tònica palatal /í/ hauria provocat l'assimilació (§ 5.5.1) de la vocal velar prèvia /o/, **o - í > a - í**, de manera que en aquesta operaria un canvi cap a l'anteriorització i deslabialització (§ 5.4):
- **CARTANÍS**: a. 807 CARTONISE; a. ? CARTONISE / CARTENISE / CARTONISE; a. 1202 CARTANIS; a. 1342 CARTANIS
- g) Les citacions antigues de RONÍ mostren una variabilitat de grafies vocàliques abans de la nasal (**EN, UN, AN**), de manera que sembla que hauria passat per diversos estadis fins a finals del s. XIII:
- **RONÍ**: a. 1010 RABENUI; a. 1051/1081 RUUNUI; a. 1199 ROANUI; a. 1298 RONI /RUNI; a. 1298 RONI; a. 1312 RONI; a. 1338 RONÍ; a. 1375 RONI; a. 1518 RONY.
- h) Citacions antigues de topònims que avui acaben en -Ó tònica mostren que antigament havien acabat en -ON (§ 2.2; § 5.9.5):
- **AULÓ**: a. 1051/1081 OLONE; a. 1088 OVELON / OVELO; a. 1129 OLONE; a. 1189 OLONE; a. 1298 OLONE; a. 1312 OLONE
  - **MONTENARTRÓ**: a. 839 MONTANO ORTONE; a. 1060 MONTANORTONE; a. 1087 MONTANORTON
  - **RUBÍÓ**: RUBION en diverses citacions des de l'any 1047-1081 fins al 1230
- i) El fet que als primers documents dels topònims amb la terminació -ON aparegui la vocal final -E, fa pensar que, més que un llatanisme, podria ser o bé una epítesi, o bé etimològica (§ 5.12.2):
- **SON**: a. 1016 – 1024 SONNE
  - **MONTENARTRÓ**: a. 1016 – 1024 MONTANO ORTONE; a. 1060 MONTANORTONE; a. 1087 MONTANORTONI
  - **ALTRON**: a. 1096 OTRONE

En AULÓ i *Arboló* (Pallars Sobirà), no només apareix la -e final a la terminació de les primeres citacions, sinó que després també és present en altres documents:

- **AULÓ**: a. 1051/1081 OLONE; a. 1088 OVELON / OVELO; a. 1098-1112 AVOLO, AVOLO; a. 1129 OLONE; a. 1146 AULEM; a. 1189 OLONE; a. 1298 OLONE; a. 1298 OLONE; a. 1312 OLONE; a. 1518 rocha DOLO.

- **Arboló:** a. 920 *Erbolone*; a. (1033) 1035 *Orbolon*; a. 1049 *Erbolone*; a. 1075 *Sancta Maria de Bolo*; a. 1082 *Orbolon*; a. 1105 *Erbolone*; a. 1120 *Erbolo*; a. 1120 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*;

Extracte de dades rellevants

- a) Com es pot apreciar a la Fig. 29 (§ 4.1), el segment el segment ON té 18 mostres analitzades estadísticament, el mateix nombre que AN. Són els vuitens segments més nombrosos després de ES, UI, A-, ER, AR, EN i AL.
- b) La proximitat fonètica de les dues vocals velars, /o/ i /a/, de ON i AN, i el fet que estigui documentat el canvi ON > AN en CARTANÍS, fa pensar que en alguns casos es podria tractar del mateix segment (§ 5.4).
- c) ON es troba al mig i al final dels topònims. Això no obstant, UNARRE, pronunciat [awnára] per la gent del poble, indicaria una diftongació de la *o-* inicial força usual al Pallars i, per tant, un possible inici en ON-. Caldrà observar-ne els trets geogràfics per si podria ser un candidat a incloure el segment ON.
- d) UNARRE com a possible cas del segment ON a l'inici dels topònims i l'afèresi documentada de NORÍS i ANÀS fan pensar en la possibilitat que, altres topònims que actualment comencen en N-, haguessin perdut la vocal inicial. No seria un fenomen estrany. Per exemple ANÀS es grafia conservant la vocal inicial malgrat que la pronúncia habitual és [nás] (i d'AINETO, [néto]), mentre que a la Cerdanya el poble de *Nas* va arribar un moment en què es va deixar de grafiar:

- **Nas** (Cerdanya): a. 964 *Anàs*; a. 1200, 1260 i 1271 *Anacz*; a. 1294 *Anaç*; a. 1620 *Anas*¹⁵⁰

Hi ha molts altres exemples d'aquest fenomen fonètic, per bé que amb l'inici ON- només s'ha localitzat una citació antiga de *Nestui* (Aragó)¹⁵¹:

- **Nestui** (Aragó): a. 992 *Onestui*

A la resta d'exemples¹⁵² primer hauria operat l'anteriorització i deslabialització (§ 5.4) i, després, l'afèresi (§ 5.1):

---

150. OnCat, 1994: vol. II, 186.

151. OnCat, 1996: vol. V, 459.

152. Les següents citacions s'han extret de l'OnCat.

- **Nagol** (Andorra): a. 1175 *Enagual*
- **Nalec** (Urgell): s. XII *Analeg*
- **Natjà** (la Llitera, Aragó): a. 1090 *Annaga*
- **Navarri** (Aragó): finals del s. XI *Anabarri*; a. 1381 *Nauari*
- **Niula** (Cerdanya): a. 964 *Anivola*; a. 982 *Aniula*; s. XIII *Aniula*; a. 1293 *Aniula*; a. 1271, 1280, 1285, 1299 *Aniula*
- **Noals** (Aragó): a. 1023 *Annuales*; a. 1023 *Annualis*; s. XI *Annouals*; a. 1036 *Annuales*; a. 1044 *Annoales*; a. 1045 *Annoales*; a. 1277 *Novals*
- **Núria** (Ripollès): a. 1087 *Annuria*; a. 1170 *Anuria*

L'afèresi (§ 5.1) podria haver operat en topònims externs al corpus del Pallars Sobirà com *Naorte*, *Negua* (o *Nequa*), *Niarte*, *Nibrós*, *Noarre* o els diversos *Noguera* (*Pallaresa*, *de Cardós*, *de Vallferera*). D'altra banda, l'anteriorització i deslabialització (§ 5.4) es podria haver donat en ANÀS i ANCS, i fora del corpus en *Ansui* i *Àneu* (ja amb *An-* en un document de l'any 522: *Anauitano*).

- e) El segment ON forma part de dues composicions amb els sintagmes BON i MONT:
- **BON**: **BONESTARRE**, **EMBONU**
  - **MONT**: **MENCUI** (e.f.a. **MONTCUY**), **MENTUI** (e.f.a. **MONTUI**), **MONTANIS**, **MONTARDIT**, **MONTCORTÈS**, **MONTENARTRÓ**, **MONTESCLADO**

Ambdues composicions es troben principalment a l'inici dels topònims, però mentre que BON apareix en totes les citacions fusionat als segments posteriors, MONT en les primeres citacions medievals apareix desaglutinat (§ 5.3).

- f) A l'Annex 13, a l'apartat sobre la presència dels segments de quatre grafies en els topònims, el segment MONT té un clar protagonisme perquè és el segon amb més presència en els topònims actuals (en 5) i el primer en els topònims antics (en 14). En posició inicial encapçala la resta dels segments tant en els topònims actuals (en 5), com en els antics (en 14).
- g) La possible evolució MON- > MEN- observada en les tres úniques citacions de què es disposa de **MENTUI**¹⁵³ no és del tot fiable perquè es disposa d'altres topònims amb l'inici MEN- o MAN- en què no s'hi hauria donat: *Mentet* (França), en què la

---

153. **MONTUI**: a. 1035 **MONTUI**; a. 1182-1199 **MONTUI**; a. 1297 **MENTUY**

única citació amb *Mont-* és un hàpax del s. XIV; i MENCUI, MENEURÍ i MALLOLÍS:

- **Mentet**: a. 1010 *Mentedo*; a. 1022 *Mented*; a. 1044 *Mented*; a. 1102 *Mentedi*; a. 1183 *Menteto*; a. 1359 **Montet**; a. 1369 *Menteto*; a. 1372 *Mentet*; a. 1395 *Mentet*
  - **MENCUI**: a. 1047-1081 MENCUI; a. 1280 MANCUY; a. 1281 **MONTCUY**; a. 1314-1315 **MUNTCUY** / **MUNTCUYL**
  - **MENEURÍ**: a. 1247 **MENERHUI**; a. 1314-1315 **MENORI**; a. 1518 **MENAURI**; a. 1645 **MENORI** / **BENAURI**
  - **MALLOLÍS**: a. 1064 **MANNOLIS**; a. 1128 MAIOLIS; a. 1143 **MANOLIS**; a. 1177 **MANNOLIS**; a. 1177 **MANIOLIS**; a. 1177 MAIOLIS; a. 1190 MAIOLIS; a. 1191 MAIOLINS; a. 1191 MAILONIS / MAIOLINS; a. 1314-1315 MAYOLINS; s. XII-XIII **MANNOLIS**; a. 1393 **MANYOLIS**; a. 1518 MALLOLIS. Força gent de la vall de Tírvia continua pronunciant [maɲolís] i no [maʎolís].
- h) Si s'arriba a considerar ON com una *unitat significativa provisional*, el fet de trobar-lo enmig dels topònims pot ser útil per conèixer on acabava un sintagma i començava el següent.
- i) La combinació més freqüent del segment -ON- o -N- en relació amb les grafies posteriors, és N+UI. Si la nasal fos la del segment ON, la combinació es trobaria en 8 topònims: BENUI, BERNUI, EMBONUI (ENBONUI), PERNUI, SARNUI, SOMPONUI, RONÍ (e.f.a. RABENUI) i LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS).
- j) En les primeres citacions medievals de topònims amb la terminació -ON, la presència regular de la vocal -E després de -ON fa pensar que era un fenomen generalitzat (§ 5.12.2).

Per tot el que s'ha exposat, *ONE podria ser una unitat significativa provisional. Es tractarà al capítol següent (§ VII) a partir de la interpretació dels resultats de les anàlisis estadístiques (§ V) i dels estudis lingüístics del present capítol (§ VI).

4.9 Segment RRE

Codi: id_779 RRE

Núm. de segments en el corpus: 15

Característica geogràfica més significativa amb la qual es relacionen, en les anàlisis estadístiques, 8 dels 15 topònims amb el segment: [1 poble inclòs en la conca visual]

Tots els topònims del corpus amb el segment¹⁵⁴

ÀRREU (ARREU), BERRÓS (e.f.a. BERRES), BONESTARRE (BENESTARRE), ESCALARRE (SCALARRE), ESTERRI (e.f.a. STERRE), FARRERA (FERRERA), GINESTARRE (GENESTARRE), GERRI (e.f.a. GERRE), ISAVARRE, LLADORRE (LADORRE), LLAVORRE (LABORRE, LAVORRE), SARRET (SARRED), SORRE (ASORRE, SAORRE, SAUORRE, SAURRE), TORRE, UNARRE

Perfil del segment (15 mostres)

Posició

El segment RRE es troba al mig i al final dels topònims del corpus:

a) en 4 al mig:

SARRET

FARRERA

ÀRREU

BERRÓS (e.f.a. BERRES)

b) en 11 al final:

BONESTARRE (BENESTARRE)

ESCALARRE (SCALARRE)

ESTERRI (e.f.a. STERRE)

GINESTARRE (GENESTARRE)

GERRI (e.f.a. GERRE)

ISAVARRE

LLADORRE (LADORRE)

---

154. Al següent llistat s'inclouen tots els topònims del corpus amb el segment RRE, sense tenir en compte si són transparents o opacs.

LLAVORRE (LABORRE, LAVORRE)

SORRE (ASORRE, SAORRE, SAUORRE, SAURRE)

TORRE

UNARRE

Combinació

Les grafies i segments que precedeixen el segment RRE, de més a menys freqüents són:

A+RRE (ARRE), en 8 topònims:

SARRET (SARRED)

FARRERA

ÀRREU

BONESTARRE (BENESTARRE)

ESCALARRE (SCALARRE)

GINESTARRE (GENESTARRE)

ISAVARRE

UNARRE

E+RRE (ERRE), en 4 topònims:

FARRERA (e.f.a. FERRERA)

BERRÓS (e.f.a. BERRES)

ESTERRI (e.f.a. STERRE)

GERRI (e.f.a. GERRE)

O+RRE (ORRE), en 4 topònims:

LLADORRE (LADORRE)

LLAVORRE (LABORRE, LAVORRE)

SORRE (ASORRE, SAORRE, SAUORRE)

TORRE

U+RRE (URRE), en 1 topònim:

SORRE (e.f.a. SAURRE)

Pel que fa a les grafies i segments que segueixen RRE, no hi ha cap regularitat entre els 4 topònims en què aquest segment es troba al mig:

RRE+D, en 1 topònim:

SARRET (e.f.a. SARRED)

RRE+T, en 1 topònim:

SARRET

RRE+R, en 1 topònim:

FARRERA (FERRERA)

RRE+S, en 1 topònim:

BERRÓS (e.f.a. BERRES)

RRE+U, en 1 topònim:

ÀRREU

Tonicitat

Dels 15 topònims que tenen el segment RRE, només hi recau la tonicitat en 2: FARRERA i SARRET.

Estudi de les citacions medievals

- a) Les citacions més antigues dels topònims amb el segment -RRI o -RRE són:
  - **ESTERRI** d'Àneu: a. 522 **STERRI**
  - **GERRI**: a. 807 **GERR**, a. 834 **GER**, a. 839 **GERRE**.
- b) Entre les citacions antigues hi ha alguns casos de grafies sense la vocal final¹⁵⁵:
  - **BONESTARRE**: a. 1136 **BONESTAR**
  - **ESCALARRE**: a. 1081–1124 **ESCHALARR**; a. 1090 **ESCALARR**
  - **ESTERRI d'Àneu**: a. 1081–1124 **ESTERR**
  - **ISAVARRE**: a. 1081–1124 **ISAUAR**
  - **UNARRE**: a. 1046 **UNAR**; a. 1081–1124 **UNARR**

Com es veurà al llistat de les citacions del següent apartat c), són casos aïllats: cap citació sense la vocal final en **GINESTARRE**, **LLADORRE**, **LLAVORRE**, **SORRE** i **ESTERRI** de Cardós; 1 citació de les 7 de **BONESTARRE**; 3 de les 14 d'**ESCALARRE**; 1 de les 12 d'**ESTERRI d'Àneu**; 3 de les 14 d'**ISAVARRE** i 2 de les 10 d'**UNARRE**. En canvi, la situació és diferent en **GERRI**, del qual es disposa de més de 200 citacions, gràcies a les quals es pot resseguir l'evolució del topònim. Així, de les 85 citacions des de l'any 807 fins al 1150, en 61 es troba la grafia **GER** o **GERR** i en 24 **GERRE** (en una, **GERE**). En 3 documents en què apareix **GERRE**,

---

155. **Fonts de les citacions antigues**: Annex 14.

també apareix la citació GERR sense la vocal final. A part, hi ha alguns hàpaxs: una vegada IERRE (a. 839), una vegada GEIR, GEIRE i GEIRS al mateix document (a. 1096), una vegada GERRO (final del s. XI, principis del s. XII GERRENSIS) i una vegada GERRA (a. 1135). Per tant, en el 71,8% de citacions no es grafia la vocal final i en el 28,2% sí. Després, des de l'any 1150 sempre es troba GERRE, tot i que hi ha algun cas de tancament de la -e final en -i (a. 1159, a. 1163, a. 1337, a. 1338, a. 1361), fins que, a partir de finals del s. XV, ja sempre es troba la forma actual GERRI (§ 5.12.3).

c) El segment -RRE, quan és -ARRE, a la terminació dels topònims de vegades es grafia -ARRI (casos subratllats al llistat següent) (§ 5.20.2):

- **ÀRREU**: a. 1342 ARREU; a. 1342 ARRIU; a. 1510 ARRIU; a. 1536-37 ARREO
- **BONESTARRE**: a. 1095-1122 BONESTARRE; a. 1108 – 1137 BONESTARRE; a. 1120 BONESTARRE; a. 1136 BONESTAR; a. 1145 BONESTARRE; a. 1281 BENESTARRE; a. 1314 i 1315 BONESTARRI
- **ESCALARRE**: a. 981-985 SCHALARRE; a. 1081–1124 ESCHALARR; a. 1090 ESCALARR; a. 1090 ESCALARRI; ca. 1090 ESCALARI; ca. 1090 ESCHALARR; a. 1118 SCALARRE; a. 1176 ESCALARRE; a. 1228 ASCALARI; a. 1278 ESCALARRE; a. 1281 ESCALARRE; a. 1338 ESCALARRI; a. 1373 SCALARRI; a. 1533 SCALARRI
- **GINESTARRE**: s. XI GENESTARRE; a. 1069 GENESTARRI; a. 1145 GENESTARRE; a. 1281 GENESTARRI; a. 1314 i 1315 GENESTARRI; a. 1632 GENESTARRE
- **ISAVARRE**: a. 1064 ISSAVARI; a. 1081–1124 ISAUAR; a. 1090 ISAVARE; ca. 1090 ISAUARR; a. 1094 ISVARRE; a. 1278 ISAUARRE; a. 1281 ISAVARRE; a. 1337 ISAVARI; a. 1338 ISABARRE; a. 1342 ISAVARII; a. 1368 YSAVARRE; a. 1449 ISAUARRA; a. 1510 ISSAUAR; a. 1904 ISABARRE
- **UNARRE**: a. 1046 UNAR; a. 1081–1124 UNARR; a. 1090 UNARRE; a. 1090 UNARRI; ca. 1090 UNARI; a. 1112 UNARRE; a. 1203 UNARRE; a. 1213 UNARI; a. 1242 DUNARRI; a. 1281 UNARRE

En els topònims amb la terminació -ORRE és interessant observar que no es dona cap citació amb el tancament final en -I:

Capítol VI. Aplicació del mètode. Estudi dels topònims del corpus i dels segments seleccionats

- **LLADORRE:** a. 1095-1122 LADORRE; a.1145 LADORRE; a. 1168-1169 LADORRE; a. 1174 LADORRE; a. 1193 LADORRE; a. 1196 LADORRE; a. 1196 LADORRE; a. 1314 i 1315 RIBERA AYGUA
- **LLAVORRE:** a. 1176 LABORRE; a. 1342 LA BORRE; a. 1356 LABORRE; a. 1403 LAVORRE; a. 1904 LLABORRE
- **SORRE:** a. 1100 SAUORRE; a. 1120 ASORRE; a.1164 ASORRE; a. 1167, 1195, 1247 SAORRE; a. 1247, 1248, 1269 SAORE; a. 1232 SAURRE; a. 1359 SORRE

I, finalment, amb la terminació -ERRI:

- **ESTERRI d'Àneu:** a. 522 STERRI; a. 1016 – 1024 STIRRI; a. 1081–1124 ESTERR; a. 1090 ESTIRRI; ca. 1090 ESTIRRI; a. 1164 ESTIRRI; a. 1278 ESTERRI; a. 1337 ESTERRE; a. 1338 ESTERRI; a. 1368 STERRE; a. 1347; a. STERRE; a. 1414 STERRE
  - **ESTERRI de Cardós:** a. 1095-1122 ESTERRI; a. 1120-1122 ESTIRRE; a. 1145 ESTURI; a. 1146 ESTIRRI; a. 1177 ESTERRII; a. 1190 ESTERRI; a. 1196 ESTIRRI; a. 1314 i 1315 ESTERRI
  - **GERRI:** vegeu les explicacions de més amunt, al punt b).
- d) Les evolucions de GERRI i d'ESTERRI d'Àneu mostren que en GERRI el tancament de la terminació -RRE en -RRI no es va estabilitzar fins al s. XV, mentre que, en el cas que s'hagués produït en ESTERRI d'Àneu, hauria estat abans del s. VI (§ 5.20.2).
- e) A partir de les citacions antigues, podem concloure que GERRI i ESTERRI d'Àneu són dos mostres d'estabilitat toponímica durant els darrers segles:
- **GERRI:** 6 segles d'estabilitat en GERRE i, des del s. XV fins ara, 8 d'estabilitat en GERRI.
  - **ESTERRI:** 15 segles d'estabilitat en ESTERRI.
- f) Es detecta una evolució paral·lela entre les citacions antigues de SORRE i SORT:

	Estrat 1	Estrat 2	Estrat 3
SORRE	a. 1100 SAUORRE	a. 1167 SAORRE	a. 1359 SORRE
SORT	a. 1038 SAORTE	a. 1165 SAORT	a. 1368 SORT

Al Pallars Sobirà també hi ha el testimoni documental del *Coll de So*: a. 1060 collo de **Sou**re; a. 1087 colle **Saurri**; a. 1095-1122 collo de **Sor**; a. 1518 coll de **Sor**.

Un exemple del mateix doblat ORRE / ORTE podrien ser les collades de *Noarre* i de *Naorte*, situades ambdues a la capçalera de la vall de Cardós o, si només ens fixem amb la ròtica vibrant o bategant, **ÀRREU** i **ÀREU**. Dues citacions d'ESCART com SCARR (a. 1295) i DESCARR (a. 1329) també fan pensar en una relació entre -ART i -ARR.

Extracte de dades rellevants

- a) Com es pot apreciar a la Fig. 29 (§ 4.1), el segment RRE, amb 15 mostres analitzades estadísticament, és dels més nombrosos del corpus.
- b) Com s'ha vist a les *combinacions del Perfil del segment*, RRE sempre apareix després d'una vocal, fet que fa sospitar l'existència d'un **segment consolidat ARRE, ERRE o ORRE**. A partir d'ara, doncs, es tindrà en compte la vocal prèvia a RRE.
- c) El segment ARRE, junt amb ESC i EST, és important perquè, dels 1.179 segments del corpus, són els únics formats per tres fonemes amb una presència superior a 7 topònims (§ 4.1, Fig. 29).
- d) La posició prototípica dels segments ARRE, ERRE o ORRE és al final dels topònims. Només es troben a l'inici en **ÀRREU**, i al mig en **SARRET** i **BERRÓS** (e.f.a. **BERRES**).
- e) Les grafies tòniques de la penúltima síl·laba que actualment precedeixen el segment -RRE són:
  - **ARRE**, en 8 topònims: **ÀRREU**, **BONESTARRE**, **ESCALARRE**, **FARRERA**, **GINESTARRE**, **ISAVARRE**, **SARRET**, **UNARRE**. Els topònims **FARRERA** i **SARRET** no responen al patró accentual de la resta.
  - **ORRE** en 4 topònims: **LLADORRE**, **LLAVORRE**, **SORRE**, **TORRE**
- f) La combinació **ERRE** es troba tan sols en citacions antigues:
  - **BERRÓS** (e.f.a. **BERRES**)
  - **ESTERRI** (e.f.a. **STERRE**)

- FARRERA (e.f.a. **FERRERA**)
  - GERRI (e.f.a. **GERRE**)
- g) Hi ha també la combinació **ERRI**, en 3 mostres: **ESTERRI** d'Àneu (e.f.a. **STERRE**), **ESTERRI** de Cardós, **GERRI** (e.f.a. **GERRE**).
- h) Tant per les combinacions de RRE amb segments anteriors, com per la tonicitat, els segments morfològicament prototípics d'aquest segment serien ARRE, ERRI o ORRE (ja que ERRE només es troba en les citacions antigues). Avui es troben als topònims següents:
- **ARRE** en 6 mostres: **ÀRREU**, **BONESTARRE**, **ESCALARRE**, **GINESTARRE**, **ISAVARRE**, **UNARRE**
  - **ERRI** en 3 mostres: **ESTERRI** d'Àneu, **ESTERRI** de Cardós, **GERRI**
  - **ORRE** en 3 mostres: **LLADORRE**, **LLAVORRE**, **SORRE**

També podrien estar relacionats amb aquests segments de tres fonemes **SURRI** i **SERRA**, tot i que amb canvis vocàlics i/o elisions. Si, a més, s'hi afegeixen canvis accentuals cap a la dreta per aglutinació de sintagmes, també serien candidats **ARRÓS**, **BERRÓS** Jussà i **BERRÓS** Sobirà. Així, serien 17 els topònims que contindrien o contenen encara aquest grup, el qual es podria trobar en diverses posicions, tot i que majoritàriament al final.

- i) A l'apartat sobre el sistema consonàntic dels topònims del corpus (§ 2.1), s'ha vist que la ròtica vibrant /r/ és present en el 17% de les mostres. Per Recasens (1991: 326), «la realització [r] és especialment freqüent darrera de vocal accentuada» i, en efecte, així és en **ÀRREU**, **BONESTARRE**, **ESCALARRE**, **ESTERRI**, **GERRI**, **GINESTARRE**, **ISAVARRE**, **LLADORRE**, **LLAVORRE**, **SERRA**, **SORRE**, **SURRI** i **UNARRE**. Sense trobar-se abans de la vocal anterior accentuada la ròtica vibrant és present en **ARRÓS** i **BERRÓS**.
- j) Al Pallars Sobirà es detecten algunes alternança entre les dues ròtiques, com *Farro* o *Faro*, i ja en una àrea més àmplia, *furro* o *furra*, un adjectiu molt comú al Pallars amb el sentit de 'persona esquerpa, poc sociable, salvatge', que es pronuncia amb la ròtica vibrant /r/, però, segons Coromines (1936: 292), al Maestrat i al Priorat es pronuncia amb la ròtica bategant /r/, exactament amb el mateix significat.

- k) L'alternança entre les vocals palatals posttòniques *-e* i *-i* que s'ha mostrat en les citacions antigues, i el tancament *e > i* observat en GERRI, també es va detectar a les entrevistes (§ 5.20.2). Un entrevistat de SURRI parlava de casa *Peri* per referir-se a casa *Pere*; un de JOU pronunciava [bo'gare] per un topònim que oficialment és *Bogarri*; un d'ALÓS es referia a *Bisorre* pronunciant *Bijorre*, i altres veïns a *Bijorri*; el mateix parlava de la partida de *Biscarre*, que «és a l'aubaga i és tot penya», mentre que al Pallars Jussà hi ha *Biscarri*. A més, els habitants de la vall d'Àssua pronuncien [sóri] per SORRE.

Del fenomen del tancament de la /e/ posttònica n'han parlat diversos estudis recollits per Isaac Beà (2015: 69-71), el qual creu que ha patit un fort retrocés fins al punt de trobar-se pràcticament extingit. Això no obstant, al Pallars Sobirà i la Vall Fosca recull alguns exemples d'aquest tret característic del *parlar xipella*: *alfàbriga* per *alfàbrega*, *bedri* per *bedre*, *mànic* per *màneg*, *màniga* per *mànega*, *mari* per *mare*, *màrfiga* per *màrfega* i *préssic* per *préssec*, a part del *Sorri* per *Sorre* ja esmentat.

Antigament també devia ser un fenomen més extens. A l'Aragó, pel que fa al grup *-arre/-arri*, hi ha *Benavarri* o *Loarri*, que oficialment són *Benabarre* i *Loarre*. I arreu, tot i que es troben més terminacions en *-arre*, també se'n troben en *-arri*: al Pallars Sobirà *Toscarri*; al Pallars Jussà *Baiarri*, *Biscarri*, *Llastarri* i *Montibarri*; a l'Aran *Montgarri*; a l'Alt Urgell, *Sarri*; a Andorra *Bixessarri*; a l'Aragó, *Chavarri*, *Larri*, *Lasquarri*, *Llastarri*, *Navarri*, *Suerri* o *Ovarri*; a Navarra *Etxarri* (el mateix topònim a Pamplona, Cuenca de Pamplona i Larraun), etc.

Hi ha d'altres variables, però amb menys exemples. Unes són les terminacions en *-èrri*, com ESTERRI i GERRI, però també *Buixerri* o *Juverri* a la mateixa comarca. En altres indrets també es troben exemples: a l'Alta Ribagorça *Besiberri*, *Colldeberri*, *Montiberri* i *Igüerri*; a la Noguera, *Algerrri*; a l'Aragó *Bigüerri*, *Entierri*, *Laquerri*, *Viuerri*, *Suerri*, *Zuferri*, etc. Una altra variable són els topònims acabats en *-òrre* o *-úrri* com LLAVORRE, LLADORRE, SORRE i SURRI, però també *Llurri* al Pallars Sobirà; *Asnurri* o *Canturri* a l'Alt Urgell, *Creixenturri* al Ripollès o *Bigorre* al sud de França.

- l) Les citacions més antigues d'ESTERRI d'Àneu i de GERRI, del s. VI i IX respectivament, amb ERR+vocal final, indueixen a suposar una anteriorització (§ 5.4) en les mostres del grup més nombrós, ARRE, les citacions del qual són més tardanes: **ÀRREU**, **BONESTARRE**, **ESCALARRE**, **GINESTARRE**, **ISAVARRE**, **UNARRE**. El canvi hauria estat ÉRRE > ÁRRE.
- m) L'evolució paral·lela entre les citacions antigues de SORRE i SORT, el doblet *Noarre* i *Naorte*, i les citacions d'ESCART com SCARR (a. 1295) i DESCARR (a. 1329), fan pensar en una relació entre ORRE/ORTE i ARR/ART. Altres estudis han relacionat els grups -RR- i -RD- (variable sonora de -RT-), però aportant exemples diferents. Del primer del qual en tenim notícia és de Manuel Alvar (1949: 61-62). Al llibre *Toponímia del Alto Valle del río Aragón* escriu, referint-se a *gaparra* o *kaparra* (el nom basc de la *Rosa Canina*), que aquest aquest nom hauria donat doblets toponímics com els catalans *Gavarra*, *Gavarrera*, *Gavarresa* o *Gavarret*, i els aragonesos *Gabardiella*, *Gabardea*, *Gabardia*, *Gabarderal*, *Gabardosa* o *Gabardué*. Conclou que «la disimilación -rr-> -rd- es frecuente en pirenaico» i, a partir d'aquest moment, Coromines va referir-s'hi sovint, i sempre amb el convenciment que l'evolució havia estat des de paraules i topònims bascoïdes amb el grup -RR- a les llengües romàniques amb el grup -RD- (1965: vol. I, 111)¹⁵⁶. Quant a les paraules, a l'entrada de *tina* del DECat (vol. VIII, 491), que en principi no té res a veure amb les paraules de què parlem, en descord amb l'opinió de «l'autor d'aquesta nota de l'*AlcM*¹⁵⁷», apunta que aquest

ignora que -arr s'ha canviat en -ard- bastant sovint (segons el fet fonètic -RR- > -rd- tan freqüent en els mots de substrat (*EZKUERR* > *esquerdo/esquerre*, *CIRRA* > *cerda*, *BARRU* > *bardo*, *massamorra/-morda* etc.): està ben establert que hi ha una variant secundària -ard- o -ardo/-arda de l'-ARR de gènesi pre-romana fins i tot amb caràcter sufixal, no sols en mots com **ISARD/gc. sarri, arag.**

---

156. Reproducció de l'article publicat per primer vegada l'any 1958, «La Survivance du Basque jusqu'au Bas Moyen Age. Phénomènes de bilinguisme dans les Pyrénées centrales».

157. Es refereix a Mossèn Antoni Maria Alcover i Sureda, autor del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB).

sarrío, sinó com a veritable sufix **moscarda/moscardón/moscarrón, mascard, -arda (màscara), bigarra/pikarda**, i bastants més [...] ¹⁵⁸

Pel que fa a topònims, creu que *Segarra* i un poble de Biscaia, *Sagarta*, tindrien la mateixa etimologia ¹⁵⁹, i considera *Garvarna* i *Gavarda* com a variants de *Gavarra*, amb molta més extensió de les dues darreres mostres. Aquestes variants respondrien al «desdoblament de la -RR- que es produeix en arrels pre-romanes, del qual es troben casos donant -rn-, no tan sovint com -rd-» ¹⁶⁰. Així, *Gavarda*, poble de la Ribera Alta del Xúquer, vindria «de la variant GABARD- del nom de la *gavarra*, que està tan estesa en els dominis aragonès (*DECat*, 431a11-20, 430a29), gascó (430a3-21, *PV ArGc*, 470), basc (430a24-26), i també representat en els Pirineus catalans (supra, *Gavardesa*) i llenguadocians (*Gavardo*, a. 1324)». ¹⁶¹

En canvi Ramón Menéndez i Antonio Tovar (1958: 202), a les conclusions de l'article «Los sufijos con -rr- en España y fuera de ella, especialmente en la toponimia», apunten que l'evolució hauria estat a la inversa, és a dir, -RD- > -RR-: «Otras veces un primitivo -rd- ha sufrido evolución hacia -rr-, así el cat. *esquerra* o el vasc. *ezker* (*ezkerra* con artículo) aparecen como formas evolucionadas de una situación primitiva que nos conserva el esp. *izquierda*».

- n) Una reminiscència d'aquesta relació entre els grups RT/RD i RR seria el poble d'*Err* (Alta Cerdanya). Segons les citacions següents, havia estat un topònim com les primeres citacions de GERRI, és a dir, amb la terminació -ERRE:

- **Err** (Alta Cerdanya): a. 930 **Ezerre**; a. 1016 – 1024 **Ezerre**; a. 1030 **Edzerr**; a. XII **Ezerr**; a. 1205 **Hezerr**; 2ª meitat s. XIII **Err**; a. 1359 **Er**; a. 1018, 1048, 1143, 1183, 1195, 1200 **Ederr**; a. 1086 **Herr**; a. 1102, 1163 **Ezerr**; a. 1160, Ss. XII o XVII **Eyer** ¹⁶²

Ara bé, tan bon punt es va perdre la vocal final, es va deixar de pronunciar la ròtica vibrant i, això no obstant, segons Coromines la pronúncia és «ér o ért, oït a

---

158. La grafia en negreta és nostra.

159. OnCat, 1997: vol. VIII, 76.

160. OnCat, 1997: vol. VII, 167.

161. OnCat, 1995: vol. IV, 336.

162. OnCat, 1995: vol. IV, 75.

Puigcerdà (1924), Urtx (1935), i en el poble mateix i tots els de la rodalia (1959); en context, de vegades se sent “és a *iér(t)*”¹⁶³.

Per tot el que s’ha exposat, hi hauria una *unitat significativa provisional* amb la forma *ARRE, *ERRE o *ORRE que, a la vista del paral·lelisme entre les citacions antigues de SORRE, SORT i el *coll de So*, entre d’altres, podria ser la mateixa que *ORTE (§ 4.5), però amb l’assimilació de la dental per part de la ròtica vibrant. Es tractarà al capítol següent (§ VII) a partir de la interpretació dels resultats de les anàlisis estadístiques (§ V) i dels estudis lingüístics del present capítol (§ VI).

---

163. OnCat, 1995: vol. IV, 75.

5. Canvis en els topònims del corpus

En aquest apartat es presenten els canvis que s'han pogut estudiar a partir del **corpus de citacions antigues *exhaustiu i obert***, el qual s'ha anat enriquint al llarg dels anys de la tesi i compta amb unes 1.600 mostres (§ Annex 14). La major part d'aquests fenòmens haurien passat desapercebuts si no s'hagués fet aquest recull. Els fenòmens es presenten per ordre alfabètic (*Afèresis, Africacions, Aglutinacions, Assimilacions, etc.*). En cadascun es comença per una breu definició del fenomen per entrar, a continuació, en els casos localitzats en el corpus. De vegades també s'adjunten exemples de topònims externs.

5.1 Afèresis

Una *afèresi* és la supressió d'un so, d'una síl·laba o de més d'una síl·laba en situació àtona i al començament d'una paraula. A les entrevistes que es van dur a terme en la fase de recollida de dades es comprova que és un fenomen molt freqüent i es va apuntar la pronúncia de topònims amb la caiguda de la vocal àtona inicial:

ALENDO com [léndo]

ALÓS [lós]

ANÀS [nás]

AINETO [néto]

ARRÓS [rós]

ISIL com [dʒil]

ISAVARRE com [dʒaβáre]

Es van apuntar, també, paraules com *mari* per *armari*, *larma* per *alarma* i *teleat* per *ataleiat*. Beà (2015: 56), per la seva banda, al Pallars Sobirà observa *ministració* per *administració*, *xeta* per *aixeta* o *vacuar* per *evacuar*.

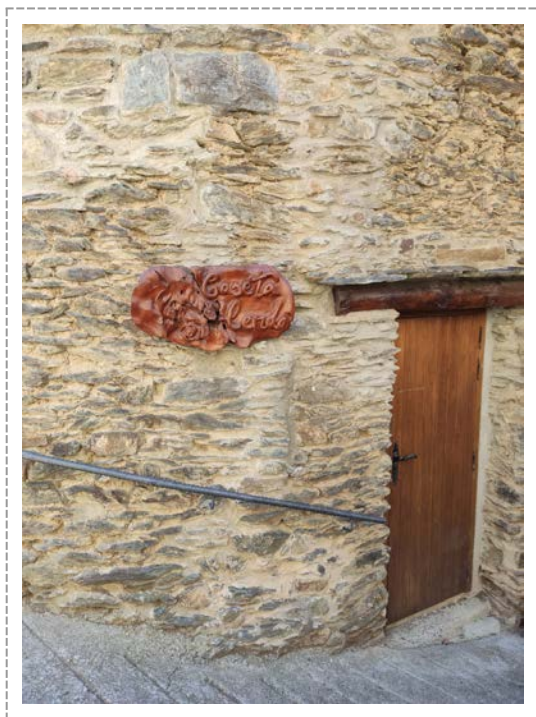

Fig. 31 i 32. Fotografies de Casa Lendo d'Escàs. Font: NGQ.

Sembla que en català existeix una forta tendència a l'afèresi, fins al punt que el truncament dels noms propis s'acostuma a fer suprimint la primera part, en el que es coneix per *afèresi hipocorística*: *Bartomeu*>*Tomeu*, *Cristina*>*Tina*, *Francesc*>*Cesc*, *Josefina*>*Fina*, *Joaquim*>*Quim*, *Elisabet*>*Bet*, *Ignasi*>*Nasi*, *Meritxell*>*Txell*, etc. També *Eulàlia*>*Laia*, *Carolina*>*Lina* o *Hilari*>*Lari*.

5.1.1 Supressió d'un so

Entre els topònims del corpus s'han localitzat citacions documentals que avalen la supressió d'un so inicial:

- **NORÍS**: a. 1162 **ANORIS**; a. 1165 **ANORIS**; a. 1224 **ANORIS**; a. 1314-1315 **ANORIS**
- **ROSE**: a. 1337 **ARROSE**; a. 1342 **ARROSSE**; a. 1373 **ROSE**; a. 1403 **ARROSSE**; a. 1474 **ROSE**; a. 1586 **ARROSE / ROSE**; a. 1627 **ROSE**. A partir d'aquí, sempre **ROSE**.
- **SORRE**: a. 1120 **ASORRE**; a. 1164 **ASORRE**
- **SORPE**: a. 1016-1024 **ASSOR**

La pèrdua de la vocal àtona inicial és un fenomen general, de manera que es troba en algunes citacions de topònims del corpus que avui la conserven:

- **ALANIS**: a. 1375 **LANIS**
- **ANÀS**: a. 1095-1122 **NAS**

També es troba en topònims d'altres indrets¹⁶⁴:

- **Das** (Cerdanya): a. 1011 **Adacio**; a. 1104 **Adas**; S. XII **Adaç**; a. 1163 **Adas**; 2a. meitat S. XIII **Adacz**; a. 1359 **Adas**; a. 1369 **Adas**; a. 1399 **Adaz**; a. 1418 **Adaç**; a. 1632 i 1735 **Das**
- **Dorres** (Alta Cerdanya): a. 892 **Etorres**; a. 839 **Edorrs**; a. 1011 **Edors**; a. 1072 **Edors**; a. 1163 **Edorres**; ca. 1200 **Edors**; a. 1260 **Edorris**; a. 1286-1287 **Etorres / Eдорres / Eдорres**; 1290 **Edorss**; s. XIII **Eдорres**; a. 1359 **Dorres**; a. 1632 i 1660 **Dorras**
- **Larén** (Pallars Jussà): a. 1227 **Alaren**; a. 1359 **Dalarent**

5.1.2 Supressió d'una síl·laba

Entre els topònims del corpus s'han detectat alguns casos que podrien estar relacionats amb un fenomen que en els estudis sobre el protoindoeuropeu es coneix com *s-mòbil*. La presència i absència d'aquesta sibilant a principi de mot es detecta en mots amb el mateix significat, de manera que els que comencen amb les oclusives T- i K-, entre d'altres consonants (P, L, M, N, etc.), podrien haver començat amb una S- prèvia, *(S)T-, *(S)K-. Francisco Rodríguez Adrados et al. (1995: Vol. I, 220-222) per exemple, apunten que a partir de l'arrel *(s)ten- 'fer un soroll fort, tronar', l'antic indi té el doblet *stánati / tányati* (ibíd.: Vol. I, 221) o que a partir de l'arrel *(s)ker- 'tallar', l'antic irlandès té el doblet *scar(a)im/cert* i el lituà *skiriù/karnà* (1995: Vol. I, 220-222). Per Yakov Malkiel (1996: 186)

---

164. Les següents citacions s'han extret de l'OnCat.

«la simplificación prácticamente inevitable de grupos consonantes iniciales (por ejemplo, en las adaptaciones románicas del germánico *br-*, *wr-*) es un claro recordatorio de que la raíz y el resultado no tienen por qué haber empezado con la misma consonante».

Aquests exemples són de llengües que no necessiten una vocal com a pròtesi (§ 5.17). En català, com que sí que la necessita, l'afèresi seria d'una síl·laba, de manera que podria haver-hi els dimorfismes *estancar* i *tancar*, ambdós amb el significat de 'cloure'; *estirar/tirar* (del davant cap a si); *estirabec/tirabec*; *extraure, extreure/traure, treure* (de dins a fora), *estrapussar/trapussar, regar a tesa/regar a l'estesa* (per inundació), etc. Mots com *estenalles/tenalles, estisora/tisora* o *estovalles/tovalles* s'expliquen per l'aglutinació de l'article (*l*)es anterior, i possiblement *terregall/esterragall* també, però aquest fenomen no és extrapolable a tots els casos. Altres mots sempre es pronuncien sense la síl·laba inicial, com el *tirapeu* dels pastors, un bastó acabat en un ganxo amb què els pastors garfeixen les potes de les espantadisses ovelles per curar-les, xollar-les, etc.

Des d'un punt de vista toponímic, a partir de les anàlisis estadístiques del capítol anterior (§ cap. V) s'observa, d'una banda, que en la selecció dels segments de la característica geogràfica 'prats plans a la vora dels pobles' (§ cap. V, 2.21) hi ha topònims que comencen en EST- (en verd fosc) i altres en T- (TI-, TE-, en verd clar):

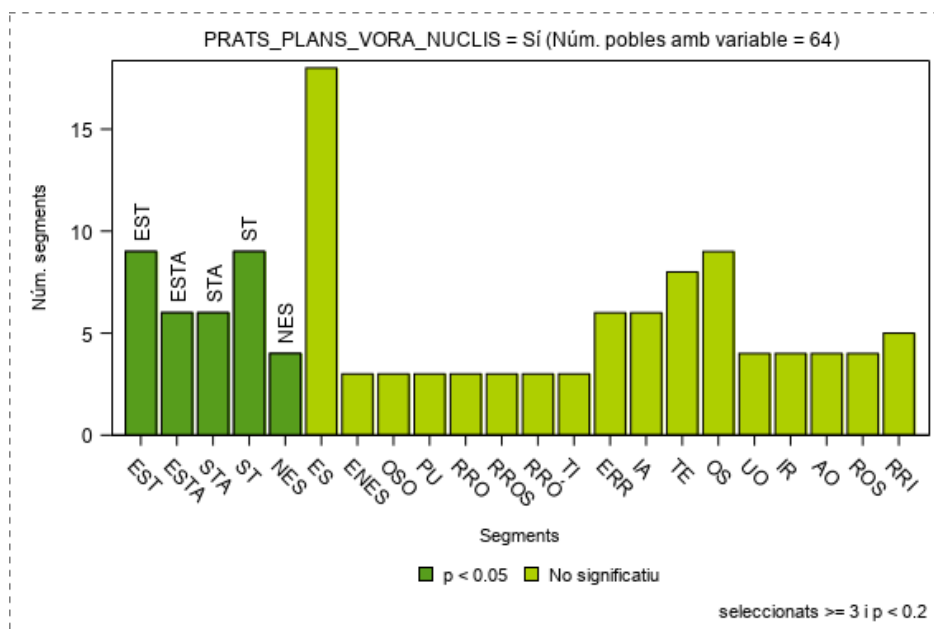

Fig. 33. Gràfica dels segments més significatius en els 'prats plans a la vora dels pobles'. Font: e.p.

Els topònims són:

- **EST-:** ESTAC (STACH), ESTAIS (STAIS), ESTAON (STAON), ESTARON (STARON), ESTERRI d'Àneu (STERRI), ESTERRI de Cardós.
- **TE, TI-:** TERVEU, TÍRVIA

En aquests topònims amb el mateix referent geogràfic es podria haver donat una pèrdua de la S- inicial, de manera que TERVEU o TÍRVIA podrien haver tingut una forma prèvia *ESTERVEU o *ESTÉRVIA.

Entre topònims de fora del corpus hi ha els testimonis documentals del **riu Terri**, al Pla de l'Estany, que durant segles hauria conservat la S- o la síl·laba *Es-* inicial ¹⁶⁵:

- **Terri:** a. 844 fluvium *Sterriam*; a. 844 fluvium *Sterria*; a. 860 fluvium *Sterriam*; a. 879 *Sterriae*; a. 880 fluvium *Sterria*; a. 892 *Sterria*; a. 1029 *Esterria*; a. 1076 *Sterria*; a. 1167 *Sterria*; a. 1188 *Sterria*; 1359 *Sterria*.

Coromines comenta al respecte que el *fluvium Sterria* «en aquestes cites es refereix al riu (explícitament o indirectament). Però degué designar també un alou o altre paratge poblat». La seva proposta etimològica és que el *Terri antic* vindria de *Es Terri*, amb l'article salat¹⁶⁶, tot i que també podria tenir la mateixa etimologia «dels dos *Esterri* de l'Alt Pallars»¹⁶⁷.

D'altra banda, en la selecció dels segments de la característica geogràfica 'grans parets de roca' (§ cap. V, 2.23) (Fig. 34) hi ha topònims que comencen en ESC- (en verd fosc) i altres en C- (CA- en verd fosc i CE- en verd clar).

Són els topònims següents:

- **ESC-:** ESCALÓ (SCALO), ESCÀS (SCASS), ESCART (SCARDO, SCHARD), ESCÓS (SCOSS(IS))
- **CE, CI-:** CERBI (CERUO, CERVE, CERVO) i SOLDUGA (CELDUA, CELLUA)¹⁶⁸

---

165. S'adjunten les cites del riu *Terri* extretes de dues entrades de l'OnCat: de l'entrada d'ESTERRI (1995: vol. IV, 158) i de l'entrada de TERRI (1997: vol. VII, 268).

166. OnCat, 1995: vol. IV, 158.

167. OnCat, 1997: vol. VII, 268.

168. Pel que fa als inicis en CE- recordem que en les citacions antigues la grafia 'C' de CERBI (CERUO, CERVE, CERVO) i SOLDUGA (CELDUA, CELLUA) es pronunciava com la velar [k].

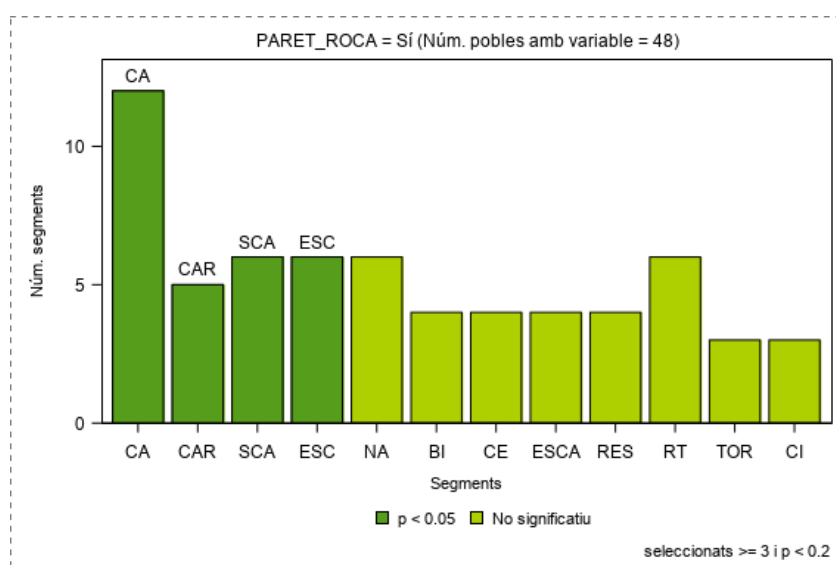

Fig. 34. Gràfica dels segments més significatius de les 'grans parets de roca'. Font: e.p.

En el cas de CERBI es disposa d'una citació segons la qual hauria perdut la S- inicial:

- **CERBI**: a. 1403 SCERBE¹⁶⁹

Fora del corpus hi ha altres exemples:

- **Cérvoles** (Pallars Jussà): *Scarbolis* (a. 1163)¹⁷⁰
- **Centelles** (Osona): *Scintillis* (a.1279), *Scintillis* (a. 1332 i 1335)¹⁷¹
- **Escornalbou** (Baix Camp): *Cornabous* (a. 1158), *Scornalbou* (a. 1163), *Schornabous* (a. 1170), *Cornu Bovis* (a. 1172), *Cornalbou* (a. 1173), *Scornalbou* (a. 1178), *Descornalbou* (a. 1359), *Scornalbou* (a. 1362)¹⁷²

Tenint en compte que estem a la característica geogràfica concreta de 'parets de roca', és pertinent apuntar que tots aquests pobles tenen relació amb cingles.

169. OnCat, 1997: vol. VII, 114.

170. OnCat, 1995: vol. III, 367.

171. OnCat, 1995: vol. III, 346-347.

172. OnCat, 1995: vol. IV, 105.

5.2 Africacions

Un so *africat* és aquell que «s'articula mitjançant una obstrucció total del pas de l'aire seguida d'una constricció produïdes pel contacte i la proximitat entre dos articuladors, amb el vel del paladar tocant la paret faríngia, i amb vibració o sense vibració de les cordes vocals». ¹⁷³ Els sons africats poden ser alveolars —[ts] (de *potser*), [dz] (de *setze*)— o postalveolars —[tʃ] (de *cotxe*), [dʒ] (de *mitja*, *suggeriment*). Quan hom es refereix a *africació* és perquè un so, arran d'una sèrie de lleis fonètiques, esdevé africat.

En el corpus toponímic s'observen dos tipus d'africacions. Les unes serien tan antigues que no es disposa de citacions medievals que mostrin els canvis i les altres es poden seguir gràcies a una sèrie de singularitats gràfiques que mostrarien la intervenció de sons de tipus africat. A continuació s'expliquen les singularitats que es troben en els topònims actuals, després entre les citacions antigues i, finalment, els processos d'africació que podrien haver afectat alguns topònims del corpus.

5.2.1 Singularitats gràfiques en els topònims actuals

Entre els **topònims actuals** n'hi ha 6 amb grafies 'G' i 'J'. Sense tenir en compte la grafia 'J' de PUJALT i PUJOL, la qual no representa la pronúncia local amb iod, [pújál] i [pujól], en GERRI, GILARENY, GINESTARRE i JOU aquestes grafies avui representen consonants africades postalveolars [dʒ], per bé que anteriorment podrien haver representat altres sons. Per exemple, 'G' podria haver estat la grafia emprada per reproduir el so velar [g] (de *gos*). Així, la paraula *gerregare* 'guerrejar', que apareix escrita de la mateixa manera des de meitats del s. XI fins a finals del s. XII¹⁷⁴, podria haver emprat una sola grafia per dos sons diferents (§ 3.2.1).

D'altra banda, entre els **topònims actuals** no n'hi ha cap que tingui el segment o dígraf 'QU', que representa el so [k] (de *casa*), de manera que no s'hi troben les combinacions

---

173. **Font:** *Els sons del català* <http://www.ub.edu/sonscatala/ca/glossari/africat-0> [Enllaç vigent: 25/11/2022]

174. **Exemples:** «in ipsum castrum de Sancto Romano intrada et exide ad *gerregare*» (a. 1050) (RAVINA, 1972. Doc. 3), «Valencia comitissa intrare et exire et *gerregare* contra omnes homines vel feminas» (a. 1066) (<https://epistolae.ctl.columbia.edu/letter/25922.html>), «ibi intrare et exire, et *gerregare* contra cunctor omnes» (a. 1098) (<https://mat.uab.cat/~xmora/historia/VallverdDocs.pdf>), «defendre et *gerregare*» (a. 1119) ([file:///C:/Users/USUARI/Downloads/Dialnet-SeguintElRastreDeGuerauDeJorbaIElSeuLinatge-4625602%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/USUARI/Downloads/Dialnet-SeguintElRastreDeGuerauDeJorbaIElSeuLinatge-4625602%20(2).pdf)) [Enllaços vigents: 4/11/2022].

gràfiques i sons QUE [ke], QUI [ki]. Pel que fa al dígraf 'GU' [g], amb GUE [ge], GUI [gi], només hi ha 3 topònims que el continguin: CAREGUE, LA GUINGUETA i SORIGUERA. Aquesta nul·la o poca representativitat dels segments QUE, QUI, GUE, GUI contrasta amb els 24 topònims amb CA (§ 4.2). El nombre d'altres combinacions no és tan elevat: 5 amb CO, 2 amb CU, 3 amb GA, 1 amb GO i 1 amb GU (LLAGUNES).

5.2.2 Singularitats gràfiques en els topònims de les citacions antigues

Observi's com la grafia antiga 'C' [k] dels següents topònims, tant en posició inicial, medial com final, avui es pronuncia [s] o [u]:

En posició inicial C, Ç SC, SS, Z > [s]

- **CERBI** < a. 1016-1024 CERUO; a. 1090 CERVO; a. 1090 CERB; a. 1081 – 1124 CORB; cap a a. 1090 CERBI; a. 1281 CERP; a. 1337 CERVE; a. 1356 CERBE; a. 1373 CERUI; a. 1403 SCERBE; a. 1529 SERVI.
- **SOLDUGA** < a. 1192 CELDUA; a. 1209 SSALDUA; a. 1245 CELLUA; a. 1290 CALDUA; a. 1298 ZELDUA; a. 1314-1315 ÇALDUA.

Fora del corpus es troben altres exemples. Alguns són força antics, com la menció del geògraf romà Pomponi Mela (s. I), de *Cervera*, al Rosselló, grafiada com *Cervaria* («*Cervaria locus, finis Galliae*»), en què C- representava un so velar. Altres més recents:

- **Montsonís** (la Noguera) < a. 1122 *Munt Cenis*; a. 1155 *Montcenis*; a. 1159 *Monte Cenis*; a. 1162 *Montcinis*; a. 1179 *Montcenis*; a. 1257 *Montezenis*; a. 1261 *Montcenis*; a. 1280 *Montçenis*; a. 1359 *Muntçonis*¹⁷⁵
- **Senet** (Alta Ribagorça) < tercer terç del s. XIII *Ceneto*¹⁷⁶; a. 1318 *Çanet*; a. 1319 *Senet*¹⁷⁷
- **Sensui** (Pallars Jussà) < a. 840 *Cinzobi*, *Cenzobi* (3 vegades igual)¹⁷⁸; a. 923 *Cenzovi* (2 vegades igual)¹⁷⁹; a. ? *Censovi*¹⁸⁰; a. 995 *Cencui*¹⁸¹; 1043 *Sancta Maria de Censui*¹⁸²

En posició medial C, Ç SS, Z > [s]

- **BRESSUI** < a. 1071 BRACUI; darrer quart s. XI BRACUI

---

175. OnCat, 1996: vol. V, 386.

176. OnCat, 1997: vol. VII, 103.

177. OnCat, 1997: vol. VII, 103.

178. ABADAL, 1955. Doc. 17.

179. SALRACH, 2018. Doc. 66.

180. PUIG, 1984. Doc. Fals I de Bellera.

181. SALRACH, 2018. Doc. 126.

182. SALRACH, 2018. Doc. 285.

- **CASSIBRÓS** < a. 1095-1122 CARCEBROS; a. 1120 CARCEBROS; a. 1120-1122 CARCIBROS; a. 1145 CARCIBROS; a. 1174 CARCIBROS; a. 1193 CARCIBROS; a. 1314-1315 CARCIBROS, CALCIBROS.
- **ENVINY** < a. 1016-1024 INVICINIO; a. 1015 INBICINIO; a. 1038 ENBIZINNO; a. 1047/1081 EVENZINIO; a. 1066 ENVECING; a. 1071 ENVECINIO; a. 1081 ENVECINIO; a. 1082 ENVEZIN; a. 1082-1088 ENVECINIO; a. 1089 INVICINIO; a. 1164 ENVEZIN; a. 1173 ENVEZINO; a. 1244 ENVEZI; a. 1247 ENVESINO / ENVESIN; a. 1290 ENVEZI; a. 1297 ENVEY; a. 1314-1315 ENVEY; a. 1321 ENVYN
- **LLAVORSÍ** < a. 1128 LEBORCI; a. 1129-1161 LOBERCUI; a. 1149 LOBERZIU / LOBERZUY; a. 1163: LOBERÇUI; a. 1164 LOBERCIN; a. 1164 LOBERCIA; a. 1242 LEBERZUI; a. 1281 LEBERZUY / LOBERTZUY; a. 1297 LEBERZUY; a. 1319 LOBERÇUY; s. XIII LOBERÇUI; a. 1375 LOBERCUI; a partir d'aquí es perd el diftong: a. 1518 LEBORCI / LIBORCI; a. 1574 LEBORSI; a. 1604 LABORSI

Fora del corpus, un clàssic del pas d'oclusiva velar a fricativa seria l'ibèric *Barkeno* que donaria *Barcelona*. Altres podrien ser:

- **Arsèguel** (Alt Urgell) < a. 930 «villa *Arcekale*»; a. 964 «serra de *Arcegal*»; a. 996 *Arcegal*; a. 1010 *Arcegal*; a. 1016-1024 *Arcegal*; a. 1077 *Arcegal*; a. 1143 *Arcegal*; a. 1154 i 1165 *Arcegal*; a. 1277 *Arcegal*; a. 1458 *Arcegel*¹⁸³
- **Balsareny** (Bages) < a. 987 *Balciaren*; a. 990 *Balciarenno*; a. 1022: *Balzaren*; a. 1023: *Balceren*; a. 1053 *Balçaren*; a. 1168 *Balczaren*; a. 1196 *Balsarene*; a. 1235 i 1236 *Bauzareins*; a. 1339 i 1331 *Balcereyn*; a. 1359 *Balaçeren*; a. 1390 *Balçareny*; a. 1254 *Bauczaren*; a. 1434 *Balçereny*¹⁸⁴.

En posició final C, Ç, Z, T, D > [w]

- **BUSEU** < a. 817 **BOISICE**; a. 839 BUISEZE; a. 1011 **BUSECE**; a. 1089 BUSEÇ; a. 1099 **BUSECE** / **BUISECE**; a. 1139 BUSEZ; ¿doc. fals? BUISEDE; començaria la vocalització: a. 1409 BUSEU; a. 1518 BUSEU
- **PUIFORNIU** < a. 1045 puio **FORMICE**; a. 1067 PUIG **FORMICI**; a partir d'aquí sembla que es perd l'africació: a. 1195 PUGFORMID; a. 1202 PUIFORMID
- **ROMADRIU** < a. 1016-1024 **RIOMATRICE**; a. 1034 RIUMADRIZ; a. 1050 RIVO MADRIZ; a. 1051 / 1081 RIVO MATRICCE; a. 1060 RIVO MADRIZ; a. 1087

183. OnCat, 1994: vol. II, 254.

184. OnCat, 1994: vol. II, 330.

RIVIMATRICI; a. 1093 RIVIMATRICI; a. 1096 RIVIMATRICI; a. 1099 RIVIMATRICI;
a. 1107 RIUMADRIZ; a. 1119 RIVOMADRIZ; a. 1123-1141 RIUMADRIZ; a. 1133
RIUMADRIZ; a. 1154-1159 RIVIMATRICII; a. 1162 RIVOMATRICIO; a. 1165
RIVIMATRICI; a partir d'aquí sembla que es perd l'africació: a. 1178 RIVI MADRIT; a.
1186 RIVOMADRIDE; a. 1187 RIVO MADRID; a. 1197 RIUMADRID; a. 1199
RIUMADRIT; a. 1200 RIVOMADRID; començaria la vocalització: a. 1314-1315
RIUMADRIU; a. 1518 RIUMADRIU

En posició final C, Ç, Z, T, D > [s]

- **PERACALÇ**: a. 1033 PERACALZ; a. 1059 PETRACALCE / PETRACALCI; a. 1071
PETRA CALCZ; a. 1071 PETRA CALZ; a. 1118 PETRACALZ; a. 1135 PERACALZ; a.
1235 PERACUALS

Fora del corpus:

- **Civís** (Alt Urgell) < a. 1016-1024 *Ciuici*; a. 1080 Ceviz; a. 1084 *Zevic* / *Ceuic*; a. 1092
Ceuiz; a. 1102 Ceuiz; a. 1110 Seuic; a. 1110 *Sevic*; a. 1162 Ceviz; a. 1397 *Ceuiz*¹⁸⁵
- **Teulís** (Rosselló, en francès Taulis) < a. 853 *Teulicius*; a. 953 *Teullicii*; a. 991 *Tevolici*; a.
1020 *Theuolici*; a. 1095 Teuliz; a. 1141 Tevoliz; a. 1271 *Teulis*; a. 1359 *Taulis*¹⁸⁶

Hi ha topònims dels quals no es disposa cap citació amb la grafia C, però sí amb les grafies Z, T, D, les quals denotarien igualment el procés d'africació. Alguns donarien el resultat final [w]:

- **LLESSUI** < a. 1061 LEZUI; a. 1184 LEZUI; s. XII - XIII LEZUI; a. 1314-1315 LAÇUY;
a. 1342 LASSUY / LASSUY; a. 1359 LA SUY; a. 1518 LAÇUI / LLAÇUY / LESUY
- **ENSEU** < Posterior a a. 807 ENSEDEZ; a. 1104 ENSEHET; a. 1105 ENSEEZ; a. 1112
ENSEDEZ; ¿doc. fals? ENSEDEGH; a. 1187 ENSEZ; a. 1197 ENSED; a. 1227 ENSEU;
a. 1233 DENSED; a. 1237 ENSSEU; a. 1240 ENSETZ; a. 1245 ENSSEVO / ENSEU /
ENSEU / ENSEVO; a. 1261 ENSEU; a. 1270 ENSEU; a. 1305 ENSEU
- **USEU** < a. 802 OSET; a. 1099 OSEZE; a. 1109 OSEÇ; a. 1110 OSEZ; a. 1150 HOSEZ; a.
1150 OSEZ; a. 1164 a. OSEZ; a. 1174 OSEZT / OSEZ; a. 1180 OSEZ; a. 1201 OSEZ; a.
1203 OSEZ; a. 1204 OSETH; a. 1293 OSEU; a. 1359 OSEU; a. 1368 OSEU; a. 1368
OSEU; post a. 1368 OSEU; a. 1398 USEU; a. 1427 OSEU; a. 1427 OSEU; a. 1518 USEU
- **TERVEU** < a. 1191 TERUEZ; a. 1199 TERVET

---

185. OnCat, 1995: vol. III, 378.

186. OnCat, 1997: vol. VII, 272.

Fora del corpus:

- **Baliu** (antic poble de la Cerdanya) < a. 880 *Belis*; a. 891 *Belit*; a. 983 *Beliz*; a. 1293 *Beliu*; 1396 *Baliu*¹⁸⁷
- **Juseu** (Ribagorça aragonesa) < a. 987 *Jonsedh*, *Jonsed*, *Jonsed*; a. 1067 *Josset*; a. 1212 *Jusse*; a. 1276 *Juseu*; a. 1276 *Juseu*; a. 1277 *Juseu*; a. 1279 *Iusseu*; a. *Iusseu* (3 vegades); a. 1280. *Iusseu* (3 vegades); a. 1495 *Jusseu*; a. 1524 *Jusseu*¹⁸⁸

Altres donarien el resultat final [s]:

- **BOLDÍS** < a. 1016 – 1024 BUSLIS; a. **1115 BULLIZS**; a. 1095-1122 BOLDIS
- **NORÍS** < a. 1162 ANORIS; a. 1165 ANORIS; a. 1224 ANORIS; a. **1280 NURIZ**; a. 1314-1315 ANORIS; a. 1518 NORIS / NURIS
- **RODÉS**: a. 1058-1081 RUDERS / RODERS; a. **1100 RODEZ**; a. 1100 RODERS; a. 1100 RODERS; a. 1124 RODERS; a. 1176 RUDERS; a. 1183 RUDERS / RODERS; a. 1193 RODERS; a. 1281 RODES; a. 1319 RODES; a. 1359 RODES; a. 1518 RODERS

5.2.3 Procés de creació de les africades alveolars i palatals

Tal com es pot veure a la Fig. 35, les velars dels topònims, fossin sordes o sonores, donarien resultats diversos depenent del seu context. Entre les sordes es troben 4 evolucions diferents (a-d):

a) k + [j] / ke, ki a inici de mot i després de consonant. La velar [k] va mantenir el so velar al davant de *a*, i potser de *o*, *u*, però al davant de la iod i de les vocals *e*, *i*, atreta per la palatabilitat d'aquests sons, va desenvolupar sons africats¹⁸⁹. Lluís Gimeno (2005: 26, 27) comença el seu estudi diacrònic del català amb un capítol titulat *De l'any 197 aC al segle V*, perquè el 197 aC «marca l'inici de la introducció del món romà a la Península Ibèrica» i la «fi de l'imperi romà», al segle V. Considera que durant aquest període es produí «un dels canvis més importants que afectà tota la Romània» (llevat del sard, concretament el dialecte logudorès) en el pas del llatí al romanç: «la palatalització de les consonants velars C i G (sorda i sonora) en contacte amb les vocals palatals e, i». Aquest procés, «si hem de fer cas dels gramàtics Terencià Maur (finals del segle III) i Màrius

---

187. OnCat, 1994: vol. II, 404.

188. OnCat, 1995: vol. IV, 487.

189. A diferència d'aquest procés, alguns préstecs que les llengües germàniques van adoptar del llatí mantenen el so velar. Per exemple, *Celtic* en anglès, pronunciat ['keltik].

Victorí (meitat del segle IV)» ja es va produir al segle III. Tot i que la palatalització del so velar sord i sonor va esdevenir alhora, la combinació oclusiva velar sorda+e [ke], [kɛ] va començar abans que la sonora+e [ge] [gɛ]. Com a exemples inclou: CAELUM > [kelo] > [tʃelo]; PACEM > [páke] > [patʃe], etc.; GENTEM > [gente] > [dʒente], etc.

So sord / so sonor	Combinació de la velar	Posició de la velar	(palatalització) Africació (sonorització)	Desafricació (s. XI - XV)	Resultat	Exemples llatí / català medieval > català actual
sord	a) k + [j] ke, ki	Inici de mot i després de consonant	(s. III-V) /ts/ /tʃ/ > /ts/	[s]	[s]	CEPA > [ts]epa > ceba CICONIA > [ts]igonya > cigonya ERICONE > eri[ts]one > eriçó
	b) ke, ki	Entre vocals	(després del s. V) /tʃ/ > /ts/ > /dz/ /ts/ > /dz/	[[ð]	∅ [z]	PLACERE > pla[ts]ere > pla[dz]ere > pla[ð]er > plaer (<i>plaisir</i> en francès) DECENA > desena DECEMBRE > desembre
	c) ke, ki	Final de síl·laba o de mot (per pèrdua de vocal final)	/dz/	[ð]	[w]	CRUCEM > [króð] > [krów] DEC(I)MU > de[ð]me > de[w]me > delme (<i>deume</i> > <i>delme</i> per ultracorrecció)
	d) ke, ki	Després de consonant	/dz/		[ð] [z]	SAL(I)CE > salze
sonor	e) g + [j] ge, gi	Posició inicial i medial	/dʒ/, /ʒ/		[dʒ], [ʒ]	PLAGIA > platja GELU > gel
	f) I	Inici de mot	/dʒ/, /ʒ/		[dʒ], [ʒ]	IANUARIU > gener IVENE > jove
	g) tik, dik, nik	Posició medial intervocàlica	/dʒ/		[dʒ]	FORMATICU > formatge HERETICU > heretge NATICA > natja

Fig. 35. Taula amb possibles processos d'africació en antigues velars dels topònims. Font: e.p.

No hi ha consens sobre si els sons africats van ser directament alveolars ([k] + e,i > /ts/ > [s]), o si van passar per unes variants palatoalveolars o alveolopalatals prèvies ([k] + e, i > /tʃ/ > /ts/ > [s]) (Recasens, 2017: 193). En tot cas, si s'hagués produït el segon procés, és a dir, que l'oclusiva velar sorda seguida de vocal palatal primer hagués esdevingut [tʃ] i, després, hagués passat a [ts], aquest pas ja hauria tingut lloc en llatí parlat i el resultat africacat [ts] s'hauria mantingut «en català fins al segle XIV, aproximadament, i se simplifica posteriorment en [s]» (Bernat i Massanell, *ibíd.*: 111).

Recasens (ibíd.: 193-194) explica com les seqüències llatines /k(:)j/ (C[j], CC[j]) i /k(:)e,i/ (Ce,i, CCe,i) s'acabarien convertint en una africada alveolar en català antic «a través d'un procés de mescla entre els gestos postpalatal o palatovelar de /k/ anterior i palatal o alveolopalatal del segment vocàlic següent». Aquesta africada hauria estat sorda o sonora depenent del context. Així, hauria donat /ts/ en les evolucions següents:

- C[j], CC[j] > [c] > /ts/
- CCe,i > [c] > /ts/
- Ce,i inicial de mot i postconsonàntica > [c] > /ts/

Sembla ser que els sons alveolars afavoririen l'africació de la següent velar, com en el cas de *Barkeno* / *Barcelona*, *Arcegal* / *Arsèguel* o *Balciaren* / *Balsareny*. Després s'hauria produït el procés de desafricació entre els s. XI i XV. Així, la desafricació de [ts] en [s] tindria com a resultat les paraules llatines de la taula, o també CENTU > *cent*, CIVITATE > *ciutat*, CICERONE *cigró* o CIRCARE > *cercar* a inici de mot, i MINACIA *menaça*, LACIU *llaç* o *TORCERE < TORQUERE *tòrcer* després de consonant, tenint en compte pèrdues vocàliques prèvies. Coromines (1976: vol. I, 14-17) considera que la desafricació es va iniciar a l'àrea de Barcelona cap al s. XI, es va estendre per la costa mediterrània des de Rosselló fins a València durant el s. XIII, a mitjan del s. XIV ja havia arribat a Mallorca, i al s. XV també a les àrees del dialecte nord-occidental i valencià septentrional. La grafia ç com a africada, però, «en el segle XV mantenia encara inexpugnable un gran tascó resistent dessora els Pirineus al voltant de la Seu d'Urgell, ultra el Pallars i comarques més a l'oest i nord de la Seu».

Com s'ha dit, la palatalització i africació s'hauria produït entre els segles III-V en el cas de les seqüències amb iod (C[j], CC[j]) i més tard en el de les altres seqüències, tot i que s'admeten casos de palatalitzacions tardanes.

b) ke, ki entre vocals. La velar [k] entre vocals, essent les posteriors *e, i*, va donar /dz/. Tampoc no hi ha consens sobre si els sons africats van ser directament alveolars ([k] + e,i > /ts/ > dz/), o si van passar per unes variants palatoalveolars o alveolopalatals prèvies ([k] + e, i > /tʃ/ > /ts/ > dz/) (Recasens, 2017: 193). En tot cas, només en posició intervocàlica [ts] va sonoritzar en [dz] i [ð], i a partir d'aquí, es van donar diverses realitzacions com la desaparició del so [ð] (Ø) o la transformació de la [ð] en [z]. A part dels exemples de la taula, també hi hauria VICINU *veí* o FACIENDA > FACENDA > *feina*.

c) *ke, ki* a final de síl·laba i de mot per pèrdua de la vocal final. En força casos la [ð] intervocàlica va esdevenir final —sil·làbica o de mot— per la pèrdua de la vocal final i el resultat va ser una wau. Així, en posició preconsonàntica i davant de ròtica bategant + *ke, ki*, [ð] vocalitza en [w] com en *COCERE* > *coure* o *CREDERE* > *creure*. En posició medial també es va donar en *DEC(I)MU* > *de[ð]me* > *de[w]me* (el pas de *deume* a *delme* és una ultracorrecció) (Bernat i Massanell, 2000: 119) o en *VŌCEM* > *veu/vou*. A final de mot, a partir del segle IX es va anar produint una pèrdua de les consonants àtones finals (diferents a *-a*), fet que va provocar que les oclusives, fricatives i aproximants deixessin de ser intervocàliques per esdevenir consonants finals. Es van mantenir així durant un cert temps, fins que a partir del s. XII la consonant [v] i les aproximants [β], [ð] i [ɣ] es van transformar en la glide wau [w]. A part dels exemples de la taula, també hi ha *DECE* *deu*.

Molts lingüistes es refereixen a aquest procés. Per Gimeno (2005: 71) un dels trets consonàntics remarcables en català «que es produeix a les darreries del segle X o al principi de l'XI (Rasico, 1982: 164-165), és la vocalització [w] de la dental espirant o fricativa [ð]. Així *CREDERE* > [krɔðre] > [krɔwre]; *CRUCEM* > [króð] > [krów], i finalment *creu*». A una versió del *Llibre Jutge* de l'any 1140, per exemple, Gimeno (ibíd.: 85-86) localitza *alods* i *ereds* en comptes d'*alous* i *hereus*, cosa que mostra «l'estadi evolutiu en què aquella consonant dental presentava previ al pas a *-u*, provinent de les consonants llatines D, C+e, i, TY quan es troben a final de mot o a fi de síl·laba davant de consonant». A les Homilies, de l'any 1204, encara apareixen les formes *plader* 'plaire', *pad* 'pau', *crod* 'creu', *fed* 'feu' o *cretre* 'creure'. Recasens (ibíd.: 247) comenta al respecte que «el català vocalitzà i no elidí les realitzacions consonàntiques aproximants provinents d'oclusiva sonora etimològica esdevingudes finals de síl·laba». Així, la fricativa dental [ð] va vocalitzar (w) en posició final de síl·laba: *SEDE* > [seð] > *seu*.

Per tant, l'evolució gràfica hauria estat **C > Z > D > U** i representaria l'evolució fonètica [k] > [ts] > [dz] > [ð] > [w]. Aquests estadis gràfics s'han observat en les citacions antigues de *PUIFORNIU*, *ROMADRIU*, *BUSEU*, *ENSEU*, *TERVEU* o *USEU*. També en altres topònims d'altres comarques:

- **Arderiu** (Berguedà): a. 983 *Arderic*; a. 1017 *Ardariz*; a. 1174 *Ardarid*; a. 1326 *Ardariu*¹⁹⁰
190. OnCat, 1995: vol. III, 151.

- **Caborreu** (Andorra), que segons Coromines¹⁹¹ hauria tingut l'evolució CAPUT RECI 'cap de rec', hauria passat per *kaborez* > *kabored* > *kaboréu*
- **Estamariu** (Alt Urgell): a. 996 *Stamarice*; a. 1016-1024 *Stamariz*; a. 1016 *Estamariz*; a. 1040 *Stamariz*; princ. s. XII *Stamarit*; a. 1141 *Estamarid*; a. 1151 *Estamarit*; s. XII *Stamarid*; a. 1244 *Stamarid*; a. 1288 *Estamariu*¹⁹²
- **Malanyeu** (Berguedà) mostra citacions com a. 886 *Malangeci*; a. 1004 *Mallaneti*; a. 1016-1024 *Malangez*; a. 1044 *Malengez*; a. 1278 *Malanyeto*¹⁹³
- **Tartareu** (la Noguera): a. 1090 *Tartarencio*; a. 1093 *Tartarentii*; a. 1094 *Tartarentii*; a. 1116 *Tartareuz*; a. 1126 *Tartarenz*; a. 1180 *Tartarenç*¹⁹⁴

Finalment, Recasens (ibíd.: 237) observa, també, que «l'oclusiva velar sonora postvocàlica pogué ser resolta en [w] a través d'una realització aproximant [ɣ] quan es trobava davant de consonant o en posició final de mot»: JACOMU > *Ja[ɣ]me* > *Ja[w]me*, TEGULA > *teula*, JUGU > [ʒɔɣ] > *jou*.

Entre les velars sonores es troben 5 evolucions diferents (d-h):

d) ke, ki després de consonant. Els sons [ð] i [z] no només van ser el resultat de contextos intervocàlics; per Recasens (ibíd.: 216) podien venir de contextos postconsonàntics:

- ròtica + ke, ki > [ð] com en el topònim *VILLARICELLU > *Vilardell*
- [l] + ke, ki > [ð] / [z] com en SALICES > *Saldes*. També [z] SALICE > *salze*
- /n/ i d'oclusiva oral > [z] com en UNDECE *onze*

e) g + [j] / ge, gi a inici de mot i després de consonant. La velar [g] va mantenir el so velar al davant de *a*, i potser de *o*, *u*, però al davant de la iod i de les vocals *e*, *i*, atreta per la palatabilitat d'aquests sons, va desenvolupar els sons africats [dʒ], [ʒ]. A part dels aportats a la taula, també en són exemples GENERU > *gendre* o GENUCULU > *genoll*.

f) I- a inici de mot. Les combinacions /j/, /g/ i /dj/ + e, van presentar solucions fricatives o palatoalveolars sonores segons Recasens (ibíd.: 196). Així, a l'inici JANUARIU > *gener*; DIURNU > *jorn* i GENERU > *gendre*. Ara bé, en els topònims del corpus GERRI, GILARENY, GINESTARREL i JOU, quina seria la pronúncia de les primeres citacions? Ja

---

191. OnCat, 1995: vol. III, 166.

192. OnCat, 1995: vol. IV, 147.

193. OnCat, 1996: vol. V, 145.

194. OnCat, 1997: vol. VII, 244.

es pronunciaven com avui, amb l'africada postalveolar sonora [dʒ]? La resposta seria afirmativa i es troba en la dificultat dels escriptors per representar alguns sons que en llatí no existien, de manera que, com es veurà, a l'època alternen les formes G-, Y-, I-, J- en posició inicial per representar el so postalveolar. Així:

- d'entre les tres primeres citacions de GERRI hi ha la del testament del bisbe Sisebut d'Urgell (a. 839), en la qual apareix la grafia IERRE¹⁹⁵. Si el so hagués estat una oclusiva velar sonora [g] no s'hauria representat amb una 'I'. Més endavant, el 1237¹⁹⁶, al mateix document surt IERRE (2 cops) i GERRE un. Ferreté va corregir el primer IERRE de la transcripció de Llobet, però no el segon.
- en un document sobre ESCÓS de l'any 1099-1101 es parla de «villa ESCOSE, in ipso pugo de Sancto *Iuliano*» i «in valle ESCOSE, in villa quae vocatur Sancti *Iuliani*»¹⁹⁷.
- JOU apareix escrit amb alternança de J i I: a. 1016-1024 JOUO; a. 1038 IOUO; a. 1116 IOU; a. 1118 JOU; a. 1155 IOU; a. 1167 IOU; a. 1289 IOU; a. 1337 JOU

Fora del corpus d'estudi:

- **Josa** (Alt Urgell) es troba grafiat 1016-24 (acta Seu) *Iausa*; 1090 *Yossa*; 1107 *Iosa*¹⁹⁸.
- **Jorba** (Anoia) es grafia de diverses maneres i de manera alternada G, Y, I, J: *Gorba* (a. 1051), *Yorba* (a. 1074), *Iorba* (a. 1118), *Jorba* (a. 1125)
- el mot **jaquir**, 'deixar' en català antic, «tuum nepotem cui tu *iachiràs* aut testabis tuum uicecomitatum» (a. 1088) (DCVB)

g) tik, dik, nik en posició medial intervocàlica. En l'estudi del pas del llatí al català hi ha unes seqüències intervocàliques que han generat diverses evolucions segons els estudiosos (Recasens, 2017: 212-214). Són TIC, DIC i NIC, que haurien donat respectivament STATICU > *estatge*, JUDICO > *jutjo* o MEDICU > *metge*, i MONICU > *monja* o CANONICA > *Canonja*. Els problemes de les diverses reconstruccions evolutives provenen, bàsicament:

- de la tendència del català a conservar l'oclusiva velar intervocàlica.
- de que en llatí primer s'elidissin les vocals àtones i la lenició de les oclusives.
- de que les vocals posteriors als grups són diverses (A, E, O, U) i no només la e i la i.

---

195. BARAUT, 1986-1987. Doc. ap. 1.

196. PUIG, 1991. Doc. 232.

197. PUIG, 1991. Doc. 67.

198. OnCat, 1995: vol. IV, 476.

5.3 Aglutinacions

L'aglutinació és un procés indeliberat en el qual es fusionen dos o més sintagmes. En diversos topònims s'han trobat els sintagmes separats en les citacions antigues, de manera que, en analitzar la presència de les grafies dels topònims, s'ha observat que els espais en blanc, representats amb el símbol \$, són gairebé el doble en el cas dels topònims antics (10,21%) en relació amb els actuals (5,88%):

Actuals		Antics	
Fonemes	Percentatge	Caràcters gràfics	Percentatge
A	62.75%	A	62.18%
E	60.78%	E	59.40%
S, Ç, C, SS	50.98%	S	52.44%
O	43.14%	R	48.96%
R	43.14%	O	43.62%
I	41.83%	I	39.21%
B, V	34.64%	N	35.03%
N	34.64%	U	33.41%
T	32.68%	T	30.86%
U	28.76%	L	29.00%
L	24.18%	C	22.04%
C	18.30%	B	21.11%
RR, R	17.65%	M	12.76%
D	11.76%	V	11.14%
LL	11.76%	\$	10.21%
M	11.11%	RR	9.74%
P	9.15%	D	9.51%
G	7.84%	P	7.66%
\$	5.88%	G	7.42%
S, Z	5.88%	Y	6.03%
G, J	3.92%	LL	5.80%
F	3.27%	F	4.41%
NY	2.61%	CH	3.94%
X	0.65%	SS	3.71%
		Z	3.25%
		H	2.32%
		NN	1.86%
		X	0.93%
		Ç	0.93%
		GUE	0.70%
		K	0.70%
		GUI	0.46%
		J	0.46%
		Q	0.23%
		QUE	0.23%

Fig. 36. Taula de la presència de grafies en topònims actuals i antics, ressaltant els espais en blanc. Font: e.p.

Aquests espais en blanc majoritàriament són un indicatiu d'antics topònims sintagmàtics, actualment aglutinats. Entre aquests topònims, es poden trobar diverses tipologies:

a) Amb el sintagma *castell*

- **CASTELLARNAU** < a. 1040 CASTRO ARNALDI; a. 1093 CASTRUM ARNALLI; a. 1099 CASTRUM ARNALLI; a. 1107 CHASTELLO ARNALLI; a. 1133 CASTELLO ARNALL; a. 1154-1159 CASTRUM ARNAL; a. 1165 CASTRUM ARNAL; a. 1178 CASTRO DE CASTEL ARNALL; a. 1181 KASTELLO ARNALLO; a. 1184 CASTEL ARNALL; a. 1186 CASTRO ARNALDO, etc. Als s. XV i XVI cada vegada hi ha més citacions en què apareixen els dos sintagmes aglutinats, però continuen apareixent desaglutinats.
- **CASTELLNOU** < a. 1066-1092 CASTELL NOVO; a. 1092 CASTEL NOUVO / CHASTEL NOU / CASTEL NOU; a. 1113 CASTEL NOVO; a. 1204 CASTRO NOVO. A partir del primer quart del s. XIII apareix sempre aglutinat, tant amb les formes catalanes com llatinitzades: a. 1239 CASTRONOVO / CASTRONOVO; a. 1292 CASTRINOVI / CASTRUMNOVUM; a. 1368 CASTRINOVI; a. 1428 CASTELNOU.
- **CASTELLSALAT** < a. 1081 CASTELLO SALADO; a. 1145 KASTEL SALAD; a. 1164 CASTRUM SALAT; a. 1173 KASTELSALAD; a. 1176-1177 CASTELLO SALATO. Castell no geolocalitzat. De les 5 citacions de què es disposa, només en una (la subratllada) apareix aglutinat.
- **CASTELLVINY** < a. 1099 CASTELLO VILLICO. L'any 1176 ja apareix aglutinat: CASTELUIL
- **CORTSCASTELL** < a. 834 CHASTRO CORTES; a. 949 CURTES CASTELLO; a. 1058-1081 castro de CORTES CASTELLO; a. 1058-1081 castrum CORTES CASTEL; a. 1083 CURTES CASTEL; a. 1133 kastro CORT CASTELL; a. 1164 Sancte Marie de CURTOCASTELLO; a. 1187 CORTZ CASTEL. De les 8 citacions de què es disposa, només en una apareix aglutinat.

La citació més antiga és de CORTSCASTELL: a. 834 CHASTRO CORTES.

b) Amb el sintagma *mont*

- **MONTARDIT** < a. 1082-1088 MONTE ARDIDO; a. 1092-1093 MONT ARDIDO; a. 1095 MONTE ARDIDO / MONTE ARDIDO; a. 1095-1098 MONTE ARDIDO; segona meitat segle XI MONTARDIT / MONTARDIT / MONTARDIT; darrer quart segle XI MONTARDIT; a. 1122 MONTARDID; a. 1163 MONTE ARDIT; a. 1164 MONTEARDIT; a. 1180 MONTE ARDITO; a. 1187 MONT ARDID; a. 1244 MONTE ARDITO / MONTE

ARDITO / MONTE ARDITO. A partir de la darrera citació del s. XIII, ja sempre apareix aglutinat.

- **MONTCORTÉS** < a. 1066-1092 MONTE CORTES; a. 1076 MONCORTES / MONCORTES; a. 1111 MONTE CHORTES / MONTE CORTES; a. 1114 MUNTE CORTES; Finals s. XI- principis s. XII MONTCORTES; a. 1120 MONTCORTES; a. 1128 MONTE CORTETANO / MONTEM CORTESO; a. 1120 MONTCORTES; a. 1133 MONT CORTES; a. 1149 MONTCORTES; a. 1158 MONT CORTES; a. 1164 MONTECURTES; a. 1217 MONT CORTES. A partir de la darrera citació del s. XIII, ja sempre apareix aglutinat.
- **MONTENARTRÓ** < a. 1016 – 1024 MONTANO ORTONE. Només apareix desaglutinat en aquesta primera citació. A les 10 següents ja sempre apareix aglutinat.
- **MONTESCLADO** < a. 1149 MONTEUSCLAD; a. 1390 – 1400 MUTUSCLAT; a. 1518 MONTESCLAT / MONTUSCLAT / MONT ESCLAT / MUNTSCLAT; a. 1645 MONTSCLADO; a. 1673 i 1688 MONTISCLADO. Presentem totes les citacions disponibles per mostrar que només en una apareix desaglutinat (la subratllada), però al mateix document apareix aglutinat.

La citació més antiga és de MONTENARTRÓ: a. 1016 – 1024 MONTANO ORTONE.

c) Amb el sintagma *petra*

- a. 845-846 **PETRA APILIA**; a. ? PETRE APELIE / PETRA APILIE; a. 966 PETRA APILIE; darrer quart s. XI PETRA APILIA. Poble no geolocalitzat, tot i que es diu que és l'actual Roca de Sant Pere Vella, a l'àrea del Pla de Corts.
- **PERAMEA** < a. 849 PETRA MEDIE; a. 850 PETRAMEIA; a. 908 PEDRAMEI; a. 949 PERMEDI; a. 981-985 PETRAMEDIA; fi s. X PETRAMEDIA; a. 1060 PETRA MEDIA; a. 1060-1075 PERAMEDIA; a. 1081 PETRA MEDIA; a. 1118 PETREMEDIE; a. 1120 PETRAMEDIA; a. 1133 PETRA MEDIA; a. 1163 PETRA MEDIA. A partir d'aquesta última citació del s. XII, ja sempre apareix aglutinat.

La citació més antiga és: a. 845-846 PETRA APILIA.

d) Amb el sintagma *pui*

- **PUIFORNIU** < a. 1045 PUIO FORMICE; a. 1067 PUIG FORMICI. Les dues altres citacions de què disposem ja apareix el nom aglutinat.

e) Amb el sintagma *riu*

- **RIALP** < a. 1066 RIALB; a. 1082 RIVO ALBO; a. 1194 RIVO ALBO; a. 1222 RIALB; a. 1284 RIALB; a. 1359 RIALP; a. 1443 RIALP. De les 7 citacions de què es disposa, només en dues (les subratllades) apareix desaglutinat.
- **ROMADRIU** < a. 1050 RIVO MADRIZ; a. 1051 / 1081 RIVO MATRICCE; a. 1060 RIVO MADRIZ; a. 1178 RIVI MADRIT a. 1187 RIVO MADRID. De les 24 citacions de què disposem des de l'any 1016-1024 fins al 1518 només apareixen desaglutinats aquests 5 i barrejats amb els aglutinats.

La citació més antiga és de ROMADRIU: a. 1050 RIVO MADRIZ.

f) Amb el sintagma *roca*

- **ROCAFORT** < a. 1175 ROCHA FORT. De les 16 citacions de què disposem des de l'any 1086 fins al 1322 només apareix desaglutinat en aquesta citació.
- **SARROCA** < a. 1192 LA ROCHA; a. 1212 LAROCA / LAROCHA / LA ROCA; a. 1301 ÇAROQUETA (4 vegades); a. 1359 LA ROQUETA; a. 1368 ÇARROCHA. Amb l'article salat el topònim no apareix mai desaglutinat.

La citació més antiga és de ROCAFORT: a. 1175 ROCHA FORT.

g) Amb el sintagma *vall*

- **VALLESPIR** < a. 1112 VALLE ASPERA / VALLESPIR; a. 1359 VALL ESPIR; a. 1518 VALL SPIR. Dels 6 documents disponibles, en 3 apareix desaglutinat, però es pot observar que en un mateix es troba amb les dues formes.

h) Amb el sintagma *vila*

- **VILANFLOR** < a. 1189 UILLA FLORE; a. 1192 UILLAFLORE / UILLA FLOR / UILLA FLORE; a. 1281 VILAN FLOR; a. 1314-1315 VILAMFLOR; a. 1378 VILANFLOR; a. 1518 VILAMFLOR; a. 1519 VILAFLORE; a. 1645 VILAR FLOR
- **VILANOVA** < a. 1121 VILAM NOVAM. De les 7 citacions disponibles, només en la segona apareix desaglutinat.
- a. 923 **VILLA ENFERORUM**; a. 1016-1024 VILLA FURORIS. Poble no geolocalitzat, tot i que se sap que era a l'àrea de la vall de Siarb.

La citació més antiga és: a. 923 VILLA ENFERORUM.

h) Amb el sintagma *sant*

- **SOMPONUI** < a.? SOMPONUI; a. 1010 SOMPONUI; a. 1016-1024 SOMPONUI; a. 1518 SANCT PONI / SAMPONÍ (TRAGÓ, 1982); a. 1645 SANT PONÍ. El topònim es va desaglutinar a partir d'una interpretació que el santificava. Avui hi ha *la Masia* i el *Quadre de SANTPONER*.
- a. 1046 **CERCHO SANCTO**; a. 1126 CERCHSENT; a. 1175 CERCENT; s. XII CERCO SANCTO. Poble no geolocalitzat, tot i que se sap que era a l'àrea de la vall de Siarb.

La citació més antiga és de SOMPONUI: a. 1010 SOMPONUI.

i) Altres creacions sintagmàtiques

- **CABESTANY** < a. 1237 CAMP STAGNUM. Només disposem d'aquesta citació.
- **MALMERCAT** < a. 1045 VALLATO MALO; a. 1089 PUGOLO MERCATARIO; a. 1110-1111 MALO MERCHATO; a. 1124-1167 MAL MERCHAD; a. 1193 MALO MERCHATO / MALMERCAD; a. 1194 MALO MERCHATO. A partir de la darrera citació de finals del s. XII, ja sempre apareix aglutinat.
- **TORNAFORT** < a. 1066/1092 TORNA FORTEM. Dels 12 documents de què disposem, només en el segon per ordre d'antiguitat apareix desaglutinat.

j) Aglutinació d'articles i preposicions

En SARROCA i SAVARNEDA s'aglutina l'article salat a partir del s. XIV:

- **SARROCA** < a. 1192 LA ROCHA; a. 1212 LAROCA / LAROCHA / LA ROCA; a. 1301 ÇAROQUETA (4 vegades); a. 1359 LA ROQUETA; a. 1368 ÇARROCHA. Amb l'article salat el topònim no apareix mai desaglutinat.
- **SAVERNEDA** < a. 1235 VERNEDA; a. 1314-1315 ÇA VERNEDA; a. 1359 SAVERNEDA

En ALTRON s'aglutina la contracció de la preposició *a* i de l'article *el*:

- **ALTRON**: a. 1096 **OTRONE**; a. 1118 **OTRON**; a. 1164 **OTRON**; a. 1195 **OTRON**; a. 1222 **OTRON**; a. 1314-1315 ELTRON; a. 1359 LOCH DEL TORN; a. 1518 **TRON** / LO TRON; a. 1525 ALTRON

En les citacions del topònim AIDÍ és possible que a partir del s. XIV s'aglutinés la preposició *a*, i d'aquí l'AIDÍ actual: *Idí* > *Aidí*.

- a. 1105 IDI SUPERIOR; a. 1317 YDI; a. 1317 YDINO SOTIRANO; a. 1318 YDINO SOTIRANO; a. 1319 YDINO SOTIRANO; a. 1346 EYDI; a. 1357 EYDI; a. 1375 EYDI JOSÀ; a. 1391 EYDI

Els únics topònims que no s'han trobat desaglutinats i que, a la vista de mostres semblants, podrien haver-ho estat, són PERACALÇ i VILAMUR.

Atenent a aquestes aglutinacions, en primer lloc es constata que s'haurien d'estudiar més a fons perquè s'observen diverses tipologies de topònims i de cronologies. En segon lloc, es pot extreure el següent:

- a) En general a l'edat mitjana per anomenar indrets habitats s'emprava, en primer lloc, un nom comú (*castell, mont, petra, pui, riu, roca, vall o vila*) i, en segon lloc, un adjectiu (*nou, salat, mig, fort, etc.*): CASTELLNOU, CASTELLSALAT, PERAMEA, PUIFORNIU, VILANOVA... L'ordre tan sols s'inverteix en CORTSCASTELL, ja que a la primera citació *castell* apareix en primer lloc, a. 834 CHASTRO CORTES. Després, malgrat que *castell* fins avui es troba al final del topònim, en 3 citacions s'incideix en què es tracta d'un *castell*: a. 1058-1081 *castro* de CORTES CASTELLO; a. 1058-1081 *castrum* CORTES CASTEL; a. 1133 *kastro* CORT CASTELL.
- b) El nom comú es referia a un element natural del paisatge: *mont, petra, pui, riu, roca* i *vall*. Només és diferent en el cas de *castell* i *vila*. Ambdós elements, el natural i l'antropitzat, formaven part de la realitat del moment.
- c) Els sintagmes generalment s'uneixen per juxtaposició: CASTELLARNAU, CORTSCASTELL.
- d) En ROCAFORT no hi ha concordança entre el *roca* femení i el *fort* masculí.
- e) El mateix procés d'aglutinació de noms comuns > lexicalització > nom propi, es podria haver produït en èpoques anteriors, ja que també es troben uns components que sempre es van repetint: UI, EST, BER, ÓS, ARRE, ESCA, CAL, etc.
- f) Aparentment només es troba un antropònim en l'aglutinació de sintagmes: ARNAU a CASTELLARNAU.
- g) SARROCA i SAVERNEDA ofereixen informació sobre la història de la llengua, ja que en ambdós s'aglutina l'article *salat* al s. XIV. En SARROCA cap al 1301 a ÇAROQUETA i en SAVERNEDA cap al 1359 a SAVERNEDA. En AIDÍ

- s'aglutinaria la preposició *a* durant el mateix segle, mentre que en ALTRON la contracció *al* s'aglutinaria al s. XVI.
- h) CASTELLARNAU també ofereix informació de la història de la llengua ja des de l'any 1040 fins al 1434 ARNAU sempre es grafia amb la lateral final: ARNALDI, ARNALLI, ARNALL, ARNAL, ARNALDO o ARNALD. En canvi, a partir de l'any 1480 cap endavant ja es troba representada la vocalització de la lateral implosiva: CASTELLARNAU o CASTELL ARNAU.
- i) En diversos casos es podria haver produït una «hibridació toponímica» de mots de llengües o estrats diferents, tot i que és difícil de detectar per les llatinitzacions o possibles traduccions al llatí. En tot cas, dels 5 topònims amb *castell*, en 2 es podria haver donat la hibridació (CASTELLVINY i CORTSCASTELL) i, en canvi, dels 4 amb *mont*, tots en serien candidats: MONTARDIT, MONTCORTÉS, MONTENARTRÓ i MONTESCLADO. Podria ser el mateix cas de RIALP, malgrat dues citacions amb RIVO ALBO. Al Pallars Jussà, per exemple, hi ha el poble de *Rivert*, que se sap per un document de l'any 840 que es coneixia per *Erte*¹⁹⁹. A la propera citació de què disposem, 83 anys més tard, ja s'ha produït l'aglutinació amb *riu*: a. 923 *Reverte*²⁰⁰.
- j) Devia haver-hi alguna relació entre VILL i CASTELL ja que en un document de CASTELLNOU de 1092 es parla de «ipso chastro de CASTEL NOUVO que dicunt VILL» i «ipso castro que dicunt CASTEL NOU lo VILL» i en un de CASTELLVINY de 1099 apareix grafiat com CASTELLO VILLICO. Després en un del 1176 com CASTELUIL i en un del 1187 igual: CASTELUIL.
- k) Es detecten santificacions de topònims en SOMPONUI i potser CERCHSENT. El primer apareix grafiat SOMPONUI en documents dels anys 834, 1010 i 1016-1024, però l'any 1518 al mateix document ja apareix SANCT PONI i SAMPONÍ. L'any 1645 s'ha santificat en SANT PONÍ i avui és SANTPONER. En el segon cas el topònim perquè primer apareix santificat: a. 1046 CERCHO SANCTO. 80 anys més tard apareix aglutinat: a. 1126 CERCHSENT; a. 1175 CERCENT. I al segle següent torna a aparèixer santificat: s. XII CERCO SANCTO.

---

199. ABADAL, 1955. DOC. 17.

200. ABADAL, 1955. DOC. 134.

- l) Es detecten possibles interpretacions de topònims per part dels escriptors. Per exemple CAMP STAGNUM per CABESTANY quan, a la vista de la situació del lloc, seria *cap estany* ‘al damunt de l’estany’; CASTELLO VILLICO per CASTELLVINY; MONT ESCLAT per MONTESCLADO; RIVO ALBO per RIALP, etc.
- m) Alguns topònims mostren més resistència a l’aglutinació. Per exemple CASTELLARNAU no sabem quan s’aglutina definitivament ja que la darrera citació de què disposem, del 1518, al mateix document es troba desaglutinat i aglutinat: CASTELL ARNAU / CASTELLARNAU.
- n) Les dates del procés d’aglutinació indiquen que no hi ha una cronologia per a les aglutinacions i que, malgrat que la majoria de vegades a partir del moment en què un topònim s’aglutina, ja sempre apareix aglutinat, no sempre és així.

5.4 Anteriorització i deslabialització /o, u/ > [a, e, ə]

L'anteriorització i deslabialització és el procés a partir del qual les vocals posteriors o velars *o*, *u*, en determinats contextos perden la posició retreta de la llengua i el seu dors passa a acostar-se a la part anterior de la volta del paladar. Recasens (2017: 127, 146-148) n'apunta alguns casos en el pas de mots llatins al català, sigui per assimilació (§ 5.5) o dissimilació (§ 5.8): **COLOSTRU** > *calostre*, **HOROLOGIUM** > *rellotge*. Pel que fa a topònims, només per citar-ne uns quants de coneguts, observi's les citacions (a. 977) *Bitulona* > *Badalona*²⁰¹, (a. 966) *Bisuldunum* > *Besalú*²⁰² o (a. 868) *Colonicum* > *Calonge*²⁰³.

Entre els topònims del corpus l'anteriorització i deslabialització és un canvi fonètic comú i podria haver contribuït a la freqüència diferent dels caràcters gràfics 'O' i 'A' en els topònims antics i actuals (§ Annex 13). Així, s'ha observat que en els topònims antics la grafia 'O' té una freqüència del 8,11% i en els actuals un 7,54% (per tant, apareix un 0,57% de vegades més en els antics), mentre que en 'A' és a la inversa: té una freqüència de 12,56% en els topònims antics i una de 13,53% en els actuals (és a dir, un 0,97% superior en els actuals).

Es troben exemples d' anteriorització i deslabialització /o, u/ > [a, e, ə] a la primera vocal de:

- **LLAVORSÍ**: a. 903 **LOBERSUI**; a. 1128 **LEBORCI**; a. 1129-1161 **LOBERCUI**; a. 1149 **LOBERZIU** / **LOBERZUY**; a. 1164 **LOBERCIA**; a. 1242 **LEBERZUI**; a. 1281 **LEBERZUY** / **LOBERTZUY**; a. 1297 **LEBERZUY**; s. XIII **LOBERÇUI**; a. 1319 **LOBERÇUY**; a. 1375 **LOBERCUI**; a. 1518 **LEBORCI** / **LIBORCI**; a. 1574 **LEBORSI**; a. 1604 **LABORSI**; a. 1645 **LLEVORSÍ**; a. 1766 **LLAVORCI**.

Fora del corpus, a les primeres vocals de:

- **Arboló** (Pallars Sobirà)²⁰⁴: a. 920 *Erbolone*; a. (1033) 1035 *Orbolon*; a. 1049 *Erbolone*; a. 1075 Sancta Maria de *Bolo*; a. 1082 *Orbolon*; a. 1105 *Erbolone*; a. 1120 *Erbolo*; a. 1120 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*; a. 1180 *Erbolo*; a. 1204 *Erbolon*; a. 1314-1315 *Erbolo*.

---

201. OnCat, 1994: vol. II, 294.

202. OnCat, 1994: vol. II, 477.

203. OnCat, 1995: vol. III, 199.

204. **Fonts de les citacions antigues**: Annex 14.

- **Argolell** (Alt Urgell): a. 839 *Horgolelle*; a. 924 *Orgolello*; a. 992 *Orgolello*; a. 1008 *Ergatelo*; a. 1156 *Ergolel*; a. 1198 *Ergolel*; a. 1206 *Ergolel*; a. 1838 *Argolell*

Podrien ser candidats del fenomen topònims del corpus com **NORÍS**, del qual tenim documentada l'afèresi (§ 5.1) que hi va operar:

- **NORÍS**: a. 1162 **ANORIS**; a. 1165 **ANORIS**; a. 1224 **ANORIS**; a. 1314-1315 **ANORIS**

L'AN- inicial, doncs, hauria pogut ser un antic ON-: *ONORÍS.

Altres candidats serien:

- **ARAÓS** < ***ORAÓS**
- **ARCALÍS** < ***ORCALÍS**
- **ARESTUI** < ***ORESTUI**
- **CARTANÍS** (e.f.a. a. 807 **CARTONISE**) < ***CORTONÍS**
- **CASSIBRÓS** (e.f.a. 1095-1122 **CARCEBROS**) < ***CORKIBRÓS**
- **MALLOLÍS** (e.f.a. a. 1064 **MANNOLIS**) < ***MONOLÍS**
- **TAVASCAN** < ***TOVASCAN**

Observi's en les citacions antigues de **LLAVORSI**, *Arboló* i *Argolell* que hi ha un estadi intermedi entre les primeres citacions en **LLO-**, **Or-** i **Or-** respectivament, com **LLE-**, **Er-** i **Er-**, amb resultat final **LLA-**, **Ar-** i **Ar-**. Per tant, en alguns topònims dels quals es disposa de citacions antigues en **EL-** o **ER-** també es podria haver donat l'evolució /o/ > /e/ > /a/:

- **ALINS**: a. 1016 – 1024 **HELINSI**; a. 1080 **ELINSE**; a. 1090 **HELINSI**; a. 1120 **ELINS**; a. 1163 **ELINS**; a. 1164 **ELINS**; a. 1165 **ELINS**; a. 1176 **ELINS**; a. 1193 **HELINS**; a. 1314-1315 **ELINS**; a. 1333 **ELINS**; a. 1518 **ALINS** / **ELINS**
- **ARRÓS**: a. 1095-1122 **ARROS**; a. 1120 **ARROS**; a. 1145 **AROS**; a. 1149 **ERROSS**; a. 1314 i 1315 **AROSS** / **ARROSS**
- **LLARVÉN**: a. 1064-1079 **LERTUEN**; a. 1080 **LERTUEN**; a. 1082-1088 **LERTVEN**; a. 1094 **LERUENT**; a. 1094 **LERTVEN**; a. 1095 **LERTVEN**; a. 1126 **LARDUEN**; a. 1129 **LARUEN**; a. 1281 **LARTUEN**; a. 1297 **LARUEN**; a. 1314-1315 **LARTVEN**

Fora del corpus, en:

- **Alàs** (Alt Urgell): a. 920 *Eloasso*; a. 963 *Elasso*; a. 1045 *Alasso*; a. 1050 *Alass*; a. 1051 *Alass*; a. 1065 *Elas*
- **Aramunt** (Pallars Jussà): a. 958 *Eramonte*; a. 1056 *Eramont*; ca. 1070 *Eramon*; s. XII *Eramont*; a. 1343 *Aramunt*; a. 1359 *Aramunt*; a. 1366 *Aramont*; a. 1408 *Aramont*
- **Arbolí** (Baix Camp): a. 1262 *Herbulino*; a. 1340 *Erboli*; a. 1426 *Erboli*; a. 1574 *Erboli*

5.5 Assimilacions

S'entén per *assimilació* el «procés pel qual un so esdevé idèntic o similar a un altre i que implica un canvi de categoria del primer so»²⁰⁵.

5.5.1 Assimilacions vocàliques

Entre les citacions dels topònims del corpus s'ha detectat el cas de la *o* àtona que assimila el tret d'anterioritat de la vocal tònica següent *í* (**o - í > a - í**) en:

- **CARTANÍS**: a. 807 CARTONISE; a. ? CARTONISE / CARTENISE / CARTONISE; a. 1202 CARTANIS; a. 1342 CARTANIS

Són rellevants les dues primeres citacions de CARTANÍS perquè són de les més primerenques del corpus (malgrat que no es conegui la data exacta de la segona) i perquè mostren el segment ON sense l'assimilació posterior, amb el resultat d'anteriorització i deslabialització, AN (§ 5.4). La seqüència vocàlica seria: **o - í > a - í**. Així, d'acord amb aquest canvi, altres topònims amb la mateixa seqüència el podrien haver sofert:

- NORÍS e.f.a ANORIS < ***ONORÍS**
- ALINS < ***OLINS**
- ARCALÍS < ***ARCOLÍS**
- BERANÍ < ***BERONÍ**
- BERNUI < ***BERONUI**
- PERNUI < ***BERONUI**
- ESTAÍS < ***ESTOÍS**
- MENTUI < ***MONTUI**
- MONTANIS < ***MONTONIS**
- MONTARDIT < ***MONTORDIT**
- ROMADRIU < ***ROMODRIU**
- SARNUI < ***SARONUI**

Una seqüència semblant seria **o - é > a - é**. Podria haver operat en:

- ALENDO < ***OLENDO**
- GILARENY < ***GILORENY**

---

205. **Font:** *Els sons del català* <http://www.ub.edu/sonscatala/ca/glossari/assimilacio> [Enllaç vigent: 9/11/2022].

5.5.2 Assimilacions en les consonants geminades

Seguint Bernat i Massanell (2000: 79), «les consonants geminades del llatí tenien valor fonemàtic, distintiu, ja que la seva substitució per la consonant simple corresponent podia suposar un canvi semàntic». Com a exemples proposen *ĀNNVS* ‘any’ i *ĀNUS* ‘vella’, o també, *STĒLLA* ‘estrella’ o *STĒLA* ‘columna de pedra que s’alçava al costat d’una tomba’. En llatí parlat el nombre de geminades va anar augmentant a mesura que es van anar assimilant consonants. Els autors adjunten els exemples següents (íbid.: 96):

- RS > [ss]: BURRSA > *BOSSA
- PS > [ss]: IPSE > *ISSE
- PT > [tt]: SEPTIMANA > *SETTIMANA
- ND > [nn]: GERUNDA > *GERONNA
- MB > [mm]: LUMBUS > *LUMMUS

Recasens (2017: 170-171) i Batlle et al. (2016: 87) també coincideixen en què les geminades podien ser fruit de l’assimilació produïda en un contacte entre dues consonants que, inicialment, eren diferents. Així, AD SATIS va donar el català antic *assats* i AD FACIO el llatí AFFICIO. Aquesta assimilació es devia produir en els últims segles de l’Imperi (s. IV-V) però, com s’ha vist en l’exemple de *assats*, quan en documents medievals es troben consonants geminades cal sospitar que una de les dues, habitualment la implosiva (la que tanca síl·laba), pot amagar la transformació d’una consonant antiga anterior i diferent.

Entre els topònims del Pallars Sobirà, gràcies a citacions que encara conserven la consonant implosiva, en general s’ha pogut saber quina havia estat l’evolució d’aquestes assimilacions consonàntiques. Per exemple en els grups **NT / ND > NN** i **ST > SS**, que s’analitzen a continuació.

a) Grup NT / ND > NN. Disposem de dos topònims en els quals es pot observar l’evolució. Un amb el grup al mig i l’altre al final:

- **ALANIS.** a. 1070 ALANNIS, ALANDIS i ALANDIS; a. 1070-1075 ALANNIS, ALANNIS; a. 1111 ALANIS. Les properes citacions ja són sempre com ALANIS. L’any 1518 s’informa que «lo lloch de Sanct Andreu de Alanis és ciutat dins lo terme de Rialp e dins les dittes affrontacions. Dit lloch és despoblat y no és memòria dels hòmens agen vist

que degú y habitàs. En lo terme de Alanis conreen alguns de Rialp, altres de Olp y de Sort»²⁰⁶.

- **GILARENY**. a. 945(?) GELARENNEM; a. 966 GELARENDE; a. 1076 GILARENNO; a. 1129 AGILARENNO.

En posició final, tot i que no es disposa de l'estrat NT o ND, sí que hi ha algunes citacions força antigues amb la N geminada:

- **BAÉN** de la vall de Siarb. Poble no georeferenciat. a. 1105 BAIENNE.
- **BAÉN** de sobre de Gerri. a. 782 BAIENNE; a. ? BAIENNE.
- **BORÉN**. a. 908 BOREHNNE.
- **ENVINY**. a. 1038 ENBIZINNO.
- **SON**. 1016 – 1024 SONNE.
- **TAVASCAN**. 1016 – 1024 TAVASCANNI.

En posició topònims externs al corpus també es troba en:

- *Adraén* (Alt Urgell): a. 835 Atrase~~me~~; principis s. IX Adrage~~me~~.
- *Berén* (Alt Urgell): a. 1030 Bere~~me~~.
- *Espaén* (Alt Urgell): a. 923 Espa~~me~~.
- *Orient* (Pallars Jussà): s. XI Uli~~me~~.

El grup en posició final al Pallars Sobirà també es trobaria en:

- topònims del corpus com **ALEND**, **BENANTE**, **LLARVÉN** i, potser, **ALINS**.
- topònims del corpus no geolocalitzats: a. 1126 CERCHSENT; a. 1175 CERCENT / a. 1060 ESTEVAREN; a. 1093 ESTAVAREN; a. 1278 ESTAVARENY.
- *Borente*, *Bonyente*, *Calberante*, *Conflent*, *Montsent*, *Orient*, *Sellente*, etc.

b) Grup ST > SS. Disposem del topònim *Ales*, ja tractat a l'apartat sobre el segment OS, en el qual n'hem pogut observar l'evolució (§ 4.6):

- *Alés*: a. 1075 *Ales superiore*, *Ales subteriore*, **Alest** *subteriore*; a. 1058-1081 *Ales*; a. 1314 **Aless**; a. 1662 *Ales*; a. 1679 *Ales*²⁰⁷

Els topònims del corpus que mostren la essa geminada final són els següents:

- **ANÀS**. a. 1314 i 1315 ENASS, ANASS

---

206. TRAGÓ, 1982. Pàg. 84-85.

207. **Fonts de les citacions antigues**: Annex 14.

- **ARRÓS.** a. 1149 ERROSS; a. 1314 i 1315 AROSS, ARROSS
- **ESCÀS.** a. 850 ESCASSE; a. 1058-1081 ESCASS / SCASS / SCASS; a. 1124 ESCASS
- **ESCÓS.** a. 981-985 SCOSS(IS); a. 1047-1081 ESCOSS; a. 1081 ESCOSS; a. 1094 ESCOSS; 1122 ESCOSS
- **GAVÀS.** a. 1081–1124 GAUASSE; a. 1090 GAVASSOR
- **LLARÀS.** a. 1017-1035 LARASSE; a. 1104 LARSASS; a. 1112 LARSASSI
- **ROSE.** Poble georeferenciat, però del qual només en queden les ruïnes. a. 1342 ARROSSE
a. 1403 ARROSSE
- **SERVÀS.** Poble no georeferenciat, però situat molt a prop de Gerri. a. 833 SERBASSE; a. 966 SERVASSE; a. 1024 SARBASSI; Finals XI-principis del XII SERVASSI

Més enllà del Pallars Sobirà la essa geminada en posició final es troba de manera generalitzada en els primers documents medievals en *-às*, *-és*, *-ós* i *-òs*, per bé que després també desapareix:

Terminacions en <i>-às</i>	<p>Àlàs (Alt Urgell): a. 988 <i>Elasso</i>; a. 1001 <i>Elasse</i>; a. 1016-1024 <i>Alasso</i>; a. 1038 <i>Elass</i>; a. 1045 <i>Alasso</i>; a. 1050 <i>Alasso</i></p> <p>Sagàs (Berguedà): a. 957 <i>Sagasse</i>; a. 957 <i>Sagasse</i>; a. 1016-1024 <i>Sagasse</i></p> <p>Salàs (Pallars Jussà): a. 840 <i>Salasse</i>; a. 995 <i>Salasse</i>; a. 1023 <i>Salass</i>; a. 1093 <i>Salassi</i>; a. 1094-1110 <i>Salass</i>; a. 1105 <i>Salass</i>; a. 1111 <i>Salass</i></p> <p>Sornàs (Andorra): a. 1176 <i>Surnass</i>; s.XII Pere Ponz de <i>Sornass</i></p> <p>Turbiàs (Alt Urgell): a. 1016-1024 <i>Turbiasse</i></p>
Terminacions en <i>-és</i>	<p>Artés (Bages): a. 889 <i>Artesse</i>; a. 955 <i>Artesse</i></p> <p>Les (Cerdanya): a. 1016-1024 <i>Lesse</i></p> <p>Llaés (Ripollès): a. 821 <i>Lazess</i>; a. 943 <i>castrum Lazesse</i>; a. 954 <i>castrum Lacesse</i>; a. 955 <i>Lacesse</i>; a. 957 <i>villa Lazesse</i>; a. 960 o 961 <i>kastro Lazesse, villa Lazesse</i></p>
Terminacions en <i>-ós</i>	<p>Ós (Alt Urgell): a. 1016-1024 <i>Oousse</i>; a. 1178 <i>ville de Aoss</i></p>
Terminacions en <i>-òs</i>	<p>Bolòs (Ripollès): a. 859 <i>Bolosso</i>; a. 859 <i>Bolosso</i></p>

Fig. 37. Taula de citacions toponímiques medievals amb essa geminada final. Font: e.p. a partir d'informació extreta de l'OnCat.

Finalment, es disposa 4 quatre citacions amb essa geminada que, fins que no s'estudiïn els topònims des del punt de vista geogràfic i s'interpretin els resultats estadístics, no se sabrà quina podria ser la consonant anterior. Són:

SS en posició inicial:

- **SOLDUGA.** a. 1209 SSALDUA
- **SORPE.** a. 1016-1024 ASSOR
- **SORT.** a. 1357 SSORT (2 vegades) / SORT (2 vegades)

SS en posició medial:

- **BIUSE.** a. 903 VISSOE
- **ISAVARRE.** a. 1064 ISSAVARI

5.5.3 Assimilació consonàntica [ɲ] > [ʎ]

- **MALLOLÍS:** a. 1064 MANNOLIS; a. 1128 MAIOLIS; a. 1143 MANOLIS; a. 1177 MANNOLIS; a. 1177 MANIOLIS; a. 1177 MAIOLIS; a. 1190 MAIOLIS; a. 1191 MAIOLINS; a. 1191 MAILONIS / MAIOLINS; a. 1314-1315 MAYOLINS; s. XII-XIII MANNOLIS; a. 1393 MANYOLIS; a. 1518 MALLOLIS. Força gent de la vall de Tírvia continua pronunciant [maɲolís] i no [maʎolís].

5.5.4 Assimilació consonàntica RS > S

A l'apartat que analitza la freqüència de les grafies en els topònims del corpus (§ Annex 13, 13.2.1) s'ha observat que el percentatge de 'R' és un 0,94% més alt en els topònims antics, possiblement pel costum de grafiar amb una 'R' simple els sons tant bategants com vibrants de la ròtica i, també, per l'elisió de la ròtica bategant en alguns contextos. Un d'aquests contextos és quan es troba en contacte amb una sibilant. Així, en CASSIBRÓS s'observa la pèrdua de la ròtica a partir del moment en què la velar 'C' va africar en [s] (§ 5.2):

- **CASSIBRÓS:** 1095-1122 CARCEBROS; 1120 CARCEBROS; 1120-1122 CARCIBROS; 1145 CARCIBROS; 1174 CARCIBROS; 1193 CARCIBROS; 1314-1315 CARCIBROS, CALCIBROS

Després de l'africació, el grup -RS- va assimilar en -SS-, tal com també s'observa en RODÉS:

- **RODÉS:** a. 1058-1081 RODERS / RUDERS; a. 1100 RODEZ; a. 1100 RODERS; a. 1100 RODERS; a. 11124 RODERS; a. 1176 RUDERS; a. 1183 RUDERS / RODERS; a. 1193 RODERS; a. 1281 RODES; a. 1319 RODES; a. 1359 RODES; a. 1518 RODERS

Recasens (2017: 347) ofereix els exemples del pas del llatí al català URSU > os, VERSARE > vessar o BURSA > bossa, entre d'altres. D'altra banda, dues ròtiques en el

mateix mot tenen tendència una dissimilació eliminadora que en fa desaparèixer una de les dues (*arbre* > *abre*, *propri* > *propi*).

5.5.5 Assimilació consonàntica RT/TR > RR

En l'estudi del segment RT (§ 4.5) s'han aportat tres citacions que podrien indicar una pronúncia de la ròtica com a vibrant en els grups RT i TR, almenys durant els s. XIV i XV. Dues citacions són d'ESCART com SCARR (a. 1295) i DESCARR (a. 1329):

- **ESCART:** a. 908 SCARDO; a. 1081 ESCART; a. 1082 ESCARD; a. 1144 ESCART; a. 1182-1199 SCAHARD; a. 1188, 1190, 1192 Martinus d.ESCHARD (en tots ESCHARD); a. 1192 Martinus de SCHARD; a. 1194 ESCHARD; a. 1197 ESCHARD; a. 1201, 1202, 1203, 1202 Martinus d.ESCHARD; a. 1295 SCARR; a. 1329 ESCART; a. 1329 DESCARR; a. 1337 ESCART; a. 1338 ESCART; a. 1368 SCART; a. 1518 SCART; a. 1549 SCART

L'altra és de PERAMEA com PERRAMEYA (a. 1314 i 1315):

- **PERAMEA:** a. 849 PETRA MEDIE; a. 850 PETRAMEIA; a. 908 PEDRAMEI; a. 949 PERMEDI; a. 981-985 PETRAMEDIA; fi s. X PETRAMEDIA; a. 1060 PETRA MEDIA; a. 1081 PETRA MEDIA; a. 1118 PETREMEDIE; a. 1120 PETRAMEDIA; a. 1133 PETRA MEDIA; a. 1163 PETRA MEDIA; a. 1164 PETRAMEDIA; a. 1235 PETRAMEDIA; a. 1297 PETRAMEDIA; a. 1298 PETRAMEDIA; a. 1314 i 1315 PERRAMEYA; a. 1387 PERAMEYA; a. 1497 PEREMEYA

A partir de les tres citacions es produeix un canvi de tendència. En ESCART ja sempre més es grafia -ART en comptes de -ARD i, en PERAMEA, ja mai més es grafia la dental medial de PETRA a favor de PERA. En tot cas, és interessant que aquestes tres citacions podrien reflectir una pronúncia vibrant de la ròtica, fins al punt d'assimilar la dental.

5.6 Desnasalització

La *desnasalització* es produeix quan es perd el caràcter normalment nasalitzat d'una articulació. Entre els topònims del corpus està documentada l'evolució del topònim MALLOLÍS, en el qual es va produir la pèrdua del so nasal de la N geminada a partir d'una assimilació (§ 5.5.3):

- **MALLOLÍS**: a. 1064 **MANNOLIS**, a. 1128 **MAIOLIS**, a. 1143 **MANOLIS**, a. 1177 **MANNOLIS**, a. 1177 **MANIOLIS**, a. 1177 **MAIOLIS**, a. 1190 **MAIOLIS**, a. 1191 **MAIOLINS**, a. 1191 **MAILONIS** / **MAIOLINS**, a. 1314-1315 **MAYOLINS**, s. XII-XIII **MANNOLIS**, a. 1393 **MANYOLIS**, a. 1518 **MALLOLIS**

És interessant constatar que a les entrevistes es va comprovar que la gent gran de la vall de Tírvia, on es troba el poble, continua pronunciant la nasal palatal en comptes de la líquida.

5.7 Diftongació o > au

S'entén per *diftongació* el «procés pel qual un *monoftong* —un vocal simple o pur— esdevé un *diftong*. Per exemple, en el pas del mot llatí PŎRTA ['pɔrta] a l'espanyol *puerta* ['pwerta]»²⁰⁸.

Entre els topònims del corpus s'observa, d'una banda, la diftongació de la vocal o en aw en posició inicial, tal com és usual en pallarès: obaga > *aubaga*, olor > *aulor*, ovella > *auvella*. En AULÓ i AURÓS es pot observar una alternança en les grafies de les citacions antigues O, OV, AU, fins que finalment preval el diftong:

- **AULÓ**: a. 1051/1081 **OLONE**; a. 1088 **OVELON** / **OVELO**; a. 1098-1112 **AVOLO**, **AVOLO**; a. 1129 **OLONE**; a. 1146 **AULEM**; a. 1189 **OLONE**; a. 1298 **OLONE**; a. 1298 **OLONE**; a. 1312 **OLONE**; a. 1518 rocha **DOLO**
- **AURÓS**: a. 981-985 **ORDAROS**; a. 1049-1081 **ORDAO**; a. 1064 **ORDAO**; a. 1094 **ORDAO**; a. 1342 **OROS**; a. 1356 **AUROS**; a. 1408 **AUROS**; a. 1586 Sant Joan **DAUROS**

A les entrevistes vam escoltar [aw'nare] per UNARRE.

D'altra banda, es dona la diftongació en posició medial en MENEURÍ:

- **MENEURÍ**: a. 1247 **MENERHUI**; a. 1314-1315 **MENORI**; a. 1518 **MENAURI**; a. 1645 **MENORI** / **BENAURI**

---

208. **Font**: *Els sons del català* <http://www.ub.edu/sonscatala/ca/glossari/diftongacio> [Enllaç vigent: 8/11/2022].

5.8 Dissimilacions

S'entén per *dissimilació* el «procés pel qual un segment idèntic o similar a un altre tendeix a diferenciar-se'n o, fins i tot, a desaparèixer»²⁰⁹. Es dona, per exemple, en paraules amb dues /o/ seguides: COLOSTRU > *calostre*, HOROLOGIU > *rellotge* o TONSORIAS > *tesores* (català antic) > *tisores*. El canvi que operaria és el següent:

o - ó > a - ó

En aquests casos la /o/ tònica devia provocar la dissimilació de vocals velars, de manera que en l'àtona es donaria una anteriorització i deslabialització (§ 5.4) respecte a la tònica. S'observa en citacions d'ALÓS, *Arboló*, BERRÓS i MONTENARTRÓ:

- **ALÓS**: a. 1016-1024 **ALOS**; a. 1018-1026 **ALOS** (castell); a. 1076 **OLOS** (castell). A partir d'aquest moment, sempre **ALOS**.
- **Arboló**: a. 920 *Erbolone*; a. (1033) 1035 *Orbolon*; a. 1049 *Erbolone*; a. 1075 Sancta Maria de Bolo; a. 1082 *Orbolon*; a. 1105 *Erbolone*; a. 1120 *Erbolo*; a. 1120 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*; a. 1180 *Erbolo*; a. 1204 *Erbolon*; a. 1314-1315 *Erbolo*²¹⁰.
- **BERRÓS**: a. 1016 – 1024 **BORROSO**; a. 1085 **BERRES**; a. 1116 **BERROS**; a. 1151 **BERROS**; a. 1180 **BERROS** superior; a. 1193 **BERROS**
- **MONTENARTRÓ**: a. 1016 – 1024 MONTANO **ORTONE**; a. 1034 MONTANORTO; a. 1060 MONTANORTONE; a. 1087 MONTANORTONI; a. 1241 MONTONARTO; a. 1244 MONTANORTÓ; a. 1257-69: MONTONORTO; a. 1314-1315 MUNTANARTO; a. 1328 MONTANARTO; a. 1518 MONTANARTO; a. 1645: MONTENARTÓ

No disposem de testimonis documentals, però el patró d'aquest canvi es podria haver donat en topònims que avui mostren la seqüència resultant **a - ó**. Per exemple en:

- **ARAÓS**: a. 1231 ARAOS; a. 1314-1315 ARAHOS; a. 1363 ARAHOS; a. 1518 ARAHÓS
- **ARRÓS**: a. 1095-1122 ARROS; a. 1120 ARROS; a. 1145 AROS; a. 1149 ERROSS; a. 1314 i 1315 AROSS / ARROSS
- **ESCALÓ**: a. 1112 ESCALO; a. 1231 ESCHALO; a. 1242 ESCALO; a. 1254 ESCALO; a. 1295 SCALO; a. 1321 ESCALO; a. 1372 SQUALO; a. 1453 SCALO; a. 1454 SCALO; a. 1518 SCALO

---

209. **Font**: *Els sons del català* <http://www.ub.edu/sonscatala/ca/glossari/dissimilacio> [Enllaç vigent: 9/11/2022].

210. **Fonts de les citacions antigues**: Annex 14.

- **LLADORRE:** a. 1095-1122 LADORRE; a.1145 LADORRE; a. 1168-1169 LADORRE; a. 1174 LADORRE; a. 1193 LADORRE; a. 1196 LADORRE; a. 1196 LADORRE; a. 1314 i 1315 RIBERA AYGUA
- **LLADRÓS:** a. 1016 – 1024 LADROSO; a. 1087 LADROSO; a. 1095-1122 LADROS; a. 1099 LADROS; a. 1120 LADROS; a. 1120-1122 LADROS; a. 1145 LADROS; a. 1164 LADROS; a. 1196 LADROS; a. 1314-1315 LADRONES; a. 1337 LADROSIO
- **LLAVORRE:** a. 1176 LABORRE; a. 1342 LA BORRE; a. 1356 LABORRE; a. 1403 LAVORRE

Podria haver-se donat, amb la variable **o - ú > e - ú**, en:

- **MENTUI:** a. 1035 MONTUI; a. 1182-1199 MONTUI; a. 1297 MENTUY

En altres casos la dissimilació hauria estat entre vocals palatals:

e - í > a - í

- **ALINS:** a. 1016 – 1024 **HELINSI**; a. 1080 **ELINSE**; a. 1090 **HELINSI**; a. 1120 **ELINS**; a. 1163 **ELINS**; a. 1164 **ELINS**; a. 1165 **ELINS**; a. 1176 **ELINS**; a. 1193 **HELINS**; a. 1314-1315 **ELINS**; a. 1333 **ELINS**; a. 1518 **ALINS / ELINS**

e - é > a - é

- **LLARVÉN:** a. 1064-1079 **LERTUEN**; a. 1080 **LERTUEN**; a. 1082-1088 **LERTVEN**; a. 1094 **LERUENT**; a. 1094 **LERTVEN**; a. 1095 **LERTVEN**; a. 1126 **LARDUEN**; a. 1129 **LARUEN**; a. 1281 **LARTUEN**; a. 1297 **LARUEN**; a. 1314-1315 **LARTVEN**

En ambdós casos en l'àtona s'hauria produït una posteriorització i obertura respecte a la tònica. Altres exemples de posterioritzacions (§ 5.16) són **ALENDO**, en què l'àtona final -E dissimila en -O per allunyar-se de l'anterioritat de la tònica -É-, i **SAVARNEDA**, en què la que dissimila és la E àtona prèvia a l'àtona:

- **ALENDO:** a. 1016-1024 **ALENDE**; a. 1073 **ALENDE**; a. 1076-1086 **ALENDE**; a. 1076-1086 **ALENDO**; a. 1093 **ALENDE**; a. 1096 **ALENDE**; a. 1100 **ALENDIS**; a. 1177 **ALENDE**; a. 1190 **ALENDE**; a. 1191 **ALENDE**; a. 1493 **ALENDO**; a. 1518 **ALENDO**
- **SAVARNEDA:** a. 1174 **VERNEDAM**; a. 1196 **VERNEDA**; a. 1235 **VERNEDA**; a. 1314-1315 ÇA **VERNEDA**; a. 1359 **SAVERNEDA**

5.9 Elisions i pèrdues

Una *elisió* és la

supressió d'un so tant en posició interior de mot com en enllaços fònics entre mots. En els casos d'enllaç fònic, quan dos segments idèntics entren en contacte en frontera de mot i un dels dos s'elideix, també se sol parlar de *fusió*. N'hi ha exemples en moltes llengües: en català —*una escola / l'escola* [u.nəs'kɔ.lə] / [ləs'kɔ.lə]; *casa elegant* [,ka.zə. lə'ɣan], *pas segur* [,pa. sə'ɣu], *dos ximplets* [,do Jim'plɛts]; *però* ['pɾɔ].²¹¹

5.9.1 Elisió de les vocals /e/ i /o/ en posició pretònica medial

La pèrdua de les vocals pretòniques /e/ i /o/ en síl·laba interior es coneix per *síncope vocàlica*. Afectaria mots en el pas del llatí al català com VERECUNDIA > *vergonya* o SOLITARIU > *solter* (Recasens, 2017: 53-55) o també COLORARE > *colrar* o CALIDA > *caldà*. La feblesa d'aquestes vocals fa que s'elideixin quan es troben en contacte amb una ròtica bategant alveolar, amb una lateral alveolar, just abans d'una bategant (*b(a)rana*, *b(e)renar*, *p(e)rò*, *v(e)ritat*) o en d'altres posicions. Durant les entrevistes, a ANÀS vam recollir *Prefita* en comptes de *Perafita* i al Pla de Corts *Pramea* en comptes de *Peramea*. Entre els topònims del corpus està documentat en:

- **SERSUI**: a. 969 SERESSUI > a. 1098 SERSUY
- **SAURÍ**: a. 1100 SEUERSUI > a. 1234 SEURII

En alguns casos els mateixos topònims actuals mostren doblats sense i amb la pèrdua de la vocal:

- BERANUI / BER(-)NUI, PER(-)NUI
- ESCALARRE, ESCALÓ / MONTESC(-)LADO

Es podria haver donat en AI(-)NET, AI(-)NETO, B(-)RESCA, B(-)RESSUI o B(-)RETUI, entre d'altres.

5.9.2 Pèrdua de la /o/ final

L'observació de les citacions antigues indica que alguns topònims haurien perdut la /e/ o la /o/ final i altres l'haurien conservat. Per exemple, s'hauria perdut en ESTAC:

---

211. **Font:** *Els sons del català* <http://www.ub.edu/sonscatala/ca/glossari/elisio> [Enllaç vigent: 9/11/2022].

- **ESTAC**: a. 1061–1098 **ESTAGO**; a. 1061-1108 **ESTAGO**; a. 1081-1098 **ESTAGO**; a. 1089 **ESTAGO**; a. 1092 **ESTAG**; a. 1105 **ESTAGO**; a. 1149 **ESTAG**; a. 1151 **ESTAG / STAG**; a. 1173 **ESTAG**; a. 1193 **ESTACH**; a. 1297 **ESTACH**; a. 1314-1315 **ESTACH**; a. 1337 **ESTACH**; a. 1338 **ESTACH**; a. 1344 **ESTACH**; a. 1423 **STACH**

També s'hauria perdut en **AINET**, mentre que s'hauria conservat en **AINETO**:

- **AINET de Besan**: a. 1016 – 1024 **ASNETO**; a. 1075 **ASNET / ASNET / ASNET**; a. 1120 **ASNETO**; a. 1164 **ASNET**; a. 1165 **ASNET**; a. 1193 **ASNET**; a. 1231 **ASNETO**; a. 1280 **HAYNET**; a. 1314-1315 **AYNET**; a. 1518 **AYNET**

Al Pallars Sobirà també està documentada la pèrdua en:

- **Bovet**. s. X-XI *Boveto*²¹²
- *Serra de Mollet*. Des del s. X-XI fins a l'any 1428, en 8 de 9 documents surt grafiat *Molletto*²¹³.

A l'Alta Ribagorça, a part de *Colieto* i *Llubriqueto*, la /o/ es troba en citacions antigues com per exemple:

- **Senet** (Alta Ribagorça). Fins al tercer terç del s. XII com a *Ceneto*²¹⁴.
- **Aulet** (Alta Ribagorça). Des de l'any 851 fins al 1249, *Avoletto*, *Auleto* o *Avilleto* en 10 citacions. Després, *Aulet*²¹⁵.

Es conserva en *Aneto* (Ribagorça Aragonesa).

5.9.3 Pèrdua de dental sonora medial

La pèrdua de l'oclusiva dental sonora medial és un fenomen comú. De vegades la sonora apareix pel debilitament de la sorda (§ 5.19.1) i acaba desapareixent. Per exemple en:

- **LLARVÉN**: a. 1064-1079 **LERTUEN**; a. 1080 **LERTUEN**; a. 1082-1088 **LERTVEN**; a. 1094 **LERUENT**; a. 1094 **LERTVEN**; a. 1095 **LERTVEN**; a. 1126 **LARDUEN**; a. 1129 **LARUEN**; a. 1281 **LARTUEN**; a. 1297 **LARUEN**; a. 1314-1315 **LARTVEN**

La dental es perd també en **GILARENY** i **AURÓS**:

---

212. PUIG, 1991. Doc. Fals I.

213. **Fonts de les citacions antigues**: Annex 14.

214. OnCat, 1997: vol. VII, 103.

215. OnCat, 1994: vol. II, 276.

- **GILARENY.** La dental apareix només a la primera citació del topònim, de data desconeguda perquè es tracta del Fals I de Burgal. La citació és interessant perquè remet a la manera com s'anomena el lloc per part dels locals: «ipso pontem qui est ad locum vocatum **GILARDUM**, ad rusticanum autem vocatum *Gelarennem* seu foro nundignali quae vulgares vocantur mercatum».
- **AURÓS.** a. 981-985 **ORDAROS**; a. 1049-1081 **ORDAO**; a. 1064 **ORDAO**; a. 1094 **ORDAO**; a. 1342 **OROS**; a. 1356 **AUROS**; a. 1408 **AUROS**; a. 1586 Sant Joan **DAUROS**

El mateix s'hauria pogut donar en **ENSEU**:

- **ENSEU:** a. 807 **ENSEDEICE**; post. 807 **ENSEDEZ**; ca. 1017-1035 **ENSEDEGH**; a. 1104 **ENSEHET**; a. 1105 **ENSEEZ**; a. 1112 **ENSEDEZ**; a. 1187 **ENSEZ**; a. 1197 **ENSED**; a. 1227 **ENSEU**; a. 1233 **DENSED**; a. 1237 **ENSSEU**; a. 1240 **ENSETZ**; a. 1245 **ENSSEVO**; a. 1261 **ENSEU**

El cas de l'aparició de la 'D' en **BUSEU** i **USEU** és més dubtós, ja que podria indicar processos d'africació (§ 5.2):

- **BUSEU:** a. 817 **BOISICE**; a. 839 **BUISEZE**; a. ? **BUISEDE**; a. 1011 **BUSECE / BUSECE**; a. 1089 **BUSEÇ**; a. 1099 **BUSECE / BUISECE / BUISEZE**; a. 1139 **BUSEZ**; a. 1409 **BUSEU**; a. 1518 **BUSEU**
- **USEU:** a. 802 **OSET**; a. ? **OZEDE**; a. ? **OSEZ**; a. ? **OSEZT**; a. ? **OSEGH**; a. 1099 **OSEZE**; a. 1109 **OSEÇ**; a. 1110 **OSEZ**; a. 1150 **HOSEZ**; a. 1150 **OSEZ**; a. 1164 **OSEZ**; a. 1174 **OSEZT / OSEZ**; a. 1180 **OSEZ**; a. 1201 **OSEZ**; a. 1203 **OSEZ**; a. 1204 **OSETH / OSETH**; a. 1293 **OSEU**; a. 1359 **OSEU**; a. 1368 **OSEU**; a. 1368 **OSEU**; ca. 1368 **OSEU**; a. 1398 **USEU**; a. 1427 **OSEU**; a. 1427 **OSEU**; a. 1518 **USEU**

D'altres vegades la dental sonora simplement desapareix, com en el cas de **PERAMEA**. El resultat és que avui els locals continuen pronunciant la 'I' de **MEDIE**. Es podria tractar tant d'una reminiscència de la pronúncia antiga com d'una inserció de la *i* antihiàtica (§ 5.11):

- **PERAMEA:** a. 849 **PETRA MEDIE**; a. 850 **PETRAMEIA**; a. 908 **PEDRAMEI**; a. 949 **PERMEDI**; a. 981-985 **PETRAMEIA**; fi s. X **PETRAMEIA**; a. 1060 **PETRA MEDIA**; a. 1081 **PETRA MEDIA**; a. 1118 **PETREMEDIE**; a. 1120 **PETRAMEIA**; a. 1133 **PETRA MEDIA**; a. 1163 **PETRA MEDIA**; a. 1164 **PETRAMEIA**; a. 1235 **PETRAMEIA**; a. 1297 **PETRAMEIA**; a. 1298 **PETRAMEIA**; a. 1314 i 1315 **PERRAMEYA**; a. 1387 **PERAMEYA**; a. 1497 **PEREMEYA**

5.9.4 Pèrdua de la segona consonant en grups triconsonàntics

Les citacions antigues de LLARVÉN mostren que havia tingut una oclusiva dental que es va acabar perdent:

- **LLARVÉN**: a. 1064-1079 LERTUEN; a. 1080 LERTUEN; a. 1082-1088 LERTVEN; a. 1094 LERUENT; a. 1094 LERTVEN; a. 1095 LERTVEN; a. 1126 LARDUEN; a. 1129 LARUEN; a. 1281 LARTUEN; a. 1297 LARUEN; a. 1314-1315 LARTVEN

Fora del corpus, però al Pallars Sobirà, també s'ha localitzat una forma antiga -ARTS que va evolucionar a l'-ARS actual. Es la partida de camps *Comadars* (municipi del Baix Pallars). Al mateix indret hi ha l'*Obaga*, el *barranc* i la *Gessera* de *Comadars*. Al costat dels camps de *Comadars*, a l'est, hi ha els camps de la *Collada*, que comuniquen amb els del Pla de Corts. Per tant, *Comadars* és el pas principal per entrar al Pla de Corts des de l'oest i, concretament, des del poble de Senterada, que queda en una cota d'uns 350 m més avall, ja al fons de la vall. Doncs bé, *Comadars* l'any 1076 es troba escrit en un mateix document *coma Darts* i, més endavant, *coma Arts*²¹⁶. El topònim apareix en la descripció dels límits del *castrum* de MONTCORTÈS, que són des del riu «Nocharia usque ad ipsa *coma Darts*» i, després, «de *coma Arts* usque in Molleto». D'altra banda el poble d'*Ars*, a l'Alt Urgell, en un document del segle IX apareix escrit *Harts* i en un de l'any 1145, *castro Arts*²¹⁷. Aquest poble és el punt de partida per anar a diversos colls: al coll del Grau, al coll d'Ares, al coll de l'Estalella, etc. Finalment, *Corsaví* (Vallespir, França) antigament es grafia *Curtesavino* (a. 1001) o *Curte Savini* (a. 1119)²¹⁸.

La pronúncia sense la dental també es dona en MONTCORTÈS o *Montserrat*, d'entre molts altres exemples.

Recasens (2017: 257) observa que l'elisió de la segona consonant en grups triconsonàntics s'esdevé quan les dues primeres consonants són homorgàniques²¹⁹ o (quasi)-homorgàniques i, en canvi, la tercera presenta un lloc d'articulació velar força allunyat. En

---

216. PUIG, 1991. Doc. 12.

217. OnCat, 1994: vol. II, 253.

218. OnCat, 1995: vol. III, 442.

219. **Homorgànic**. So que presenta el mateix punt d'articulació que un altre, pel fet que les respectives articulacions es realitzen amb els mateixos òrgans. Font: *Els sons del català* <http://www.ub.edu/sonscatala/ca/glossari/rotacisme> [Enllaç vigent: 12/12/2022]. En l'exemple triconsonàntic STC, mentre S [s] i T [t] tenen un lloc d'articulació alveolar i dental respectivament, C [k] el té velar.

aquests casos s'elideix la segona consonant. Presenta exemples en el pas del llatí al català en què també s'hauria elidit la dental: ADAESTIMARE > **ST'M** > *esma*, i BLASTMARE > **ST'M** > *blasmar*.

5.9.5 Pèrdua de la -n final

Segons Gimeno (2005: 54), entre els segles VIII i X es produeix «un dels trets lingüístics que singularitzen el català enfront de la resta de llengües hispàniques». Es refereix a «la caiguda de la -n final de mot, procedent d'una n intervocàlica llatina», cosa que té lloc «en tots els substantius, adjectius i adverbis i en algunes formes verbals (*té* < TENET; *ve* < VENIT, etc.). Aquesta elisió està documentada en els textos catalans des de mitjans del segle X aproximadament. Així: PANEM > [pán] > [pá]; RATIONEM > [rraðón] > [rraðó], finalment *raó*; MOLINUM > [molín] > [molí], etc». Els exemples serien inacabables —MAN(U) > *mà*, BEN(E)> *bé*, HOMIN(E)>*home*, etc.—, fet que indica que en català, a diferència d'altres llengües com el castellà, és un procés generalitzat.

És tan generalitzat que també va operar en alguns topònims que potser eren anteriors al llatí. A l'apartat sobre els patrons accentuals dels topònims actuals (§ 2.2) s'ha vist que alguns topònims aguts que acaben en /o/ haurien d'acabar en la nasal alveolar, però la consonant s'hauria elidit. Són AULÓ, ESCALÓ, MONTENARTRÓ, RUBIÓ, TOLZÓ. Se sap que la terminació havia de ser la nasal, d'una banda perquè es disposa de citacions en què apareix la consonant subjacent:

- **AULÓ**: a. 1051/1081 OLONE; a. 1088 OVELON / OVELO; a. 1129 OLONE; a. 1189 OLONE; a. 1298 OLONE; a. 1312 OLONE.
- **MONTENARTRÓ**: a. 839 MONTANO ORTONE; a. 1060 MONTANORTONE; a. 1087 MONTANORTON.
- **RUBIÓ**: RUBION en diverses citacions des de l'any 1047-1081 fins al 1230.

D'altra banda, se sap quina hauria de ser la terminació d'ESCALÓ i TOLZÓ, de les quals no es disposa de citacions amb -ON final, perquè hi ha altres topònims que la van conservar: ALTRON, ESTAON, ESTARON i SON.

Finalment, ESTAC no acaba en /o/ tònica, però en les primeres citacions antigues apareix la /o/ final de manera molt clara, de manera que podria ser un topònim candidat a la terminació en -on:

- **ESTAC**: a. 1061–1098 ESTAGO; a. 1061-1108 ESTAGO; a. 1081-1098 ESTAGO; a. 1089 ESTAGO; a. 1092 ESTAG; a. 1105 ESTAGO; a. 1149 ESTAG; a. 1151 ESTAG / STAG; a. 1173 ESTAG; a. 1193 ESTACH; a. 1297 ESTACH; a. 1314-1315 ESTACH; a. 1337 ESTACH; a. 1338 ESTACH; a. 1344 ESTACH; a. 1423 STACH

5.9.6 Pèrdua de ròtica medial en relació amb dentals

Entre els topònims del corpus s'observen algunes terminacions en -RT i altres en -T, les quals podrien indicar una simplificació en aquest grup final. El grup es manté en **ESCART**, **LLORT**, **SORT**, però es podria haver perdut en **AINET**, **AINET**, **ESPOT**, **LLERET** i, potser també, en la posició medial de **AINETO** i **BRETUI**. Fora del corpus es donen casos de conservació en *Quart* (Gironès), *Aubèrt* (Aran), *Rivert* (Pallars Jussà) o *Suert* (Alta Ribagorça), i de possible pèrdua en *Covet*, *Gavet*, *Gavarnet*, *Gramanet* o *Perolet* (Pallars Jussà), *Beret* (Aran), *Saulet* (Alt Urgell) o *Senet* (Alta Ribagorça), entre molts altres. Aquesta pèrdua de la ròtica es podria haver donat per la conjuntura de dues consonants quasi homorgàniques: l'alveolar /r/ i, després, la dental /t/.

5.9.7 Elisió per fusió

L'elisió per fusió es pot donar entre dos sons amb el mateix lloc d'articulació o entre segments repetits en dos sintagmes contigus. Entre els topònims del corpus s'observa en:

- **MONTENARTRÓ**: 1016 – 1024 MONTANO ORTONE > a. 1034 MONTANORTO

Fora del corpus, però al Pallars Sobirà, en topònims més actuals:

- **Parteriu** (ARRÓS) < 'part de riu'
- **Porredon** (TORNAFORT) < 'pui redon'
- **Romaïor** (USEU) < 'riu maior'
- **Tressera** (TORNAFORT) < 'tras serra'

5.9.8 Pèrdua de segments medials de més d'un fonema

Entre els topònims del corpus s'han detectat pèrdues medials de més d'un fonema a partir de les citacions antigues. Són interessants perquè poden mostrar un patró de pèrdues i canvis fonètics:

- **AURÓS**: a. 981-985 **ORDAROS**; a. 1049-1081 ORDAO; a. 1064 ORDAO; a. 1094 ORDAO; a. 1342 OROS; a. 1356 AUROS; a. 1408 AUROS; a. 1586 Sant Joan DAUROS
- **BUSEU**: a. 817 **BOISICE**; a. 839 BUISEZE; a. 1011 BUSECE; a. 1089 BUSEÇ; a. 1099 BUSECE / BUISECE; a. 1139 BUSEZ; a. ? BUISEDE; a. 1409 BUSEU; a. 1518 BUSEU

Capítol VI. Aplicació del mètode. Estudi dels topònims del corpus i dels segments seleccionats

- **ENSEU:** ca. 807 **ENSEDEZ**; a. 1104 **ENSEHET**; a. 1105 **ENSEEZ**; a. 1112 **ENSEDEZ**; a. ? **ENSEDEGH**; a. 1187 **ENSEZ**; a. 1197 **ENSED**; a. 1227 **ENSEU**; a. 1233 **DENSED**; a. 1237 **ENSSEU**; a. 1240 **ENSETZ**; a. 1245 **ENSSEVO / ENSEU / ENSEU / ENSEVO**; a. 1261 **ENSEU**; a. 1270 **ENSEU**; a. 1305 **ENSEU**
- **LLERET:** **LESERET**, grafiat igual en 11 citacions (amb variables com **LESERETH** o **LESERED**), des de l'any 1069 fins al 1315. No disposem de citacions posteriors.
- **LLORT:** a. 966 **LEORTE**; a. ? **LEOVORTE**; a. 1007 **LIUORTE**; a. ? **LEORTE**; a. ? **LEORTE**; a. 1047/1081 **LEORT**; a. 1064/1079 **LEORT**; a. 1067 **LEORT**; a. 1093 **LEORT**; a. 1095 **LEORT**; a. 1276 **LEORT**; a. 1278 **DEL ORT**; a. 1297 **LEORT**; a. 1325 **LEORT**; a. 1342 **SLOR**; a. 1528 **LLEORT**
- **RONÍ:** a. 1010 **RABENUI**; a.1051/1081 **RUUNUI**; a. 1199 **ROANUI**; a. 1298 **RONI /RUNI**; a. 1298 **RONI**
- **SORRE:** a. 1100 **SAUORRE**; a. 1120 **ASORRE** (**BARAUT**, 1988-1989. Doc. 1324); a.1164 **ASORRE** (**BARAUT**, 1990-1991. Doc. 1584); a. 1167, 1195, 1247 **SAORRE**; a. 1247, 1248, 1269 **SAORE**; a. 1232 **SAURRE**; a. 1359 **SORRE**
- **SORT:** a. 947 **SAORT**; a. 1038, 1055, 1069, 1079 **SAUORT** o **SAVORT**; a. 1099, 1122, 1122, 1154, 1164, 1165, 1172 **SAORT**; a. 1292 **SORT**

L'elisió segmental és un fet comú. Al Pallars és freqüent *naltres* o *valtres* en comptes de *nosaltres* i *vosaltres*, i casos de pèrdues segmentals per fusió de sintagmes serien *Castellins* (Alt Urgell), de 'castell Elins' o *Rocastell* (Pallars Sobirà), de 'roca castell'.

5.10 Ensordiments

En l'*ensordiment* un so sonor (les cordes vocals vibren) esdevé sord. Aquest fenomen està testimoniats en algunes citacions antigues dels topònims del corpus. En oclusives bilabials, per exemple, en:

- **RIALP**: a. 1066 **RIALB**; a. 1082 RIVO ALBO; a. 1194 RIVO ALBO; a. 1222 **RIALB**; a. 1284 **RIALB**; a. 1359 **RIALP**; a. 1443 **RIALP**
- **SURP**: a. 1058-1081 **SURB** SUPERIORE; a. 1100-1109 **SURB**; a. 1102 **SUIRB**; a. 1112 SURO; a. 1124 **SURB**; a. **SURB**; a. 1164 **SURB**; a. 1176 **SURB**; a. 1183 **SURB**; a. 1189 **SURB**; a. 1194 **SURB**; a. 1199 **SURB**; a. 1204 **SURB**; a. 1314-1315 **SURP**; a. 1359 **SURP**; a. 1518 **SURP**

També en oclusives velars:

- **ESTAC**: a. 1061–1098 **ESTAGO**; a. 1061-1108 **ESTAGO**; a. 1081-1098 **ESTAGO**; a. 1089 **ESTAGO**; a. 1092 **ESTAG**; a. 1105 **ESTAGO**; a. 1149 **ESTAG**; a. 1151 **ESTAG** / **STAG**; a. 1173 **ESTAG**; a. 1193 **ESTACH**; a. 1297 **ESTACH**; a. 1314-1315 **ESTACH**; a. 1337 **ESTACH**; a. 1338 **ESTACH**; a. 1344 **ESTACH**; a. 1423 **STACH**

Es poden deduir ensordiments a partir de topònims semblants. Per exemple en **PERNUI** l'oclusiva inicial hauria esdevingut sorda però en altres topònims del corpus, com **BERNUI** o **BERANÍ**, s'hauria conservat sonora (hi ha altres **BERANUI** al Pallars Jussà o a la Ribagorça aragonesa).

5.11 Epèntesis

L'epèntesi és la inserció d'un so en posició interior de mot (2017: 384- 394). Entre els topònims del corpus es troba en MONTENARTRÓ, per exemple, en què la -R- prèvia a la -Ó final no apareix en cap citació antiga, però sí en la forma actual:

- **MONTENARTRÓ**: a. 1016 – 1024 MONTANO ORTONE; a. 1034 MONTANORTO; a. 1060 MONTANORTONE; a. 1087 MONTANORTONI; a. 1241 MONTONARTO; a. 1244 MONTANORTÓ; a. 1257-69 MONTONORTO; a. 1314-1315 MUNTANARTO; a. 1328 MONTANARTO; a. 1518 MONTANARTO; a. 1645 MONTENARTÓ

Quan l'epèntesi es produeix en inserir un so entre dues vocals per tal d'evitar un hiat es coneix per *epèntesi antihiatàtica*. Es pot inserir una iod:

- **BAÉN**: a. ? BAIENNE; a. ? BAIEN; a. ? BEAEM; a. ? BAIEN; a. 1060-1075 BAIEN; a. 1075 BAIEN (6 vegades igual); a. 1076 BAIEN; a. 1077 BAEN; a. 1086 BAIEN; a. 1087 BAIEN; a. 1118 BAIEN; a. 1133 BAEN; a. 1149 BAIEN; a. 1156 BAEN; a. 1162 BAEN; a. 1164 BAIEN; a. 1170 BAEN; s. XII BAEN; a. 1355 BAIEN; a. 1368 BAEN; a. 1368 BAEN; a. 1368 BAEN; a. 1426 BAEN; a. 1427 BAEN; a. 1427 BAEN; a. 1439 BAEN; a. 1518 BAEN
- **BAIEN** (vall de Tírvia): a. 960 BAGIENE; a. 1016-1024 BAIEN; a. 1051-1081 BAIEN; a. 1060 BAIEN; a. 1073 BAIEN; a. 1105 BAIEM

També es pot inserir una velar:

- **BAIEN** (vall de Tírvia): a. 960 BAGIENE; a. 1016-1024 BAIEN; a. 1051-1081 BAIEN; a. 1060 BAIEN; a. 1073 BAIEN; a. 1105 BAIEM

I també una bilabial. En alguns topònims d'Aragó, com *Loarri* (català) o *Loarre* (castellà), es troben citacions antigues sense la bilabial (*Luar*, *Luarr*, *Loarre*, *Loarr*) i amb la bilabial, tal com es coneix el topònim en aragonès: *Lobarre*. Un altre poble aragonès, *Noals*, apareix en diverses citacions antigues amb la bilabial per la mateixa raó: *Annouals*, *Annoales*, *Annoales*, *Novals*, etc.

5.12 Epítesis

L'*epítesi* és l'addició d'un so no etimològic al final d'un mot.

En aquest apartat en primer lloc es presenta el cas documentat de l'epítesi de la *-e* final de CAREGUE. En segon lloc s'analitza si la vocal /e/, que apareix en documents medievals després del segment final -ÓN, seria etimològica, una epítesi o un llatinisme. I, en tercer lloc, es fa el mateix amb les vocals /e/ i /i/ després de [r] en les terminacions *-arre*, *-erri*, *-orre* o *-urri*. Aquest darrer cas és un tema discutit tradicionalment i és pertinent abordar-lo perquè, entre els segments seleccionats per l'estadística, hi ha RRE (§ 4.9), present en ESCALARRE, LLAVORRE, UNARRE, etc.

5.12.1 Vocal e després de [g]

Es pot observar l'addició gràfica de la vocal a partir de la citació de l'any 1164:

- **CAREGUE**: a. 1058-1081 CARESEC; darrer quart s. XI CARESEG; a. 1081-1124 CARESC; a. 1102 CARESG; a. 1164 CARESGUE; a. 1176 CARESGUE; a. 1193 CARERGUE; a. 1199 CAREGE; a. 1226 CARESERGUE; a. 1314-1315 CAREGA, CARECGA; a. 1319 CARESGE; a. 1321 CAREGE; a. 1427 CAREGUE

5.12.2 Vocal e després de [on]

Els topònims del corpus amb la terminació *-on*, sigui només en les citacions antigues o en l'actualitat, són:

- amb la conservació de la nasal: ALTRON, ESTAON, ESTARON, SON.
- amb la pèrdua de la nasal: AULÓ, ESCALÓ, MONTENARTRÓ, RUBIÓ, TOLZÓ.

A l'apartat 5.9.5 s'ha comentat que la pèrdua de la *-n* final és un dels trets lingüístics que singularitzen el català enfront de la resta de llengües hispàniques, però no s'ha dit res de la *-e* final que apareix després de la nasal en les citacions antigues.

Aquesta vocal final, força present en llatí (*fācīle* 'fàcil', *pūrē* 'netament', *proxīmē* 'molt a prop', etc.), en català es va elidir de manera generalitzada i la seva presència al final dels topònims sovint respon a un llatinisme dels escriptors. Això no obstant, el fet que als primers documents dels topònims amb la terminació *-on* aparegui la vocal final *-e*, però després desaparegui, fa pensar que podria ser, o bé una epítesi, o bé etimològica:

- **SON**: a. 1016 – 1024 SONNE
- **MONTENARTRÓ**: a. 1016 – 1024 MONTANO ORTONE; a. 1060 MONTANORTONE

- **ALTRON:** a. 1096 OTRONE

No són els únics casos d'aparició de la vocal en els primers documents. També es troba en:

- **Artedó** (Alt Urgell): a. 902 *Artedone*; a. 929 *Artedone*; a. 1058 *Artedono*
- **El Voló** (Rosselló): a. 976 *Volone*; a. 976 *Volone*; a. 1145 *Volono*

Si la *-e* final fos un llatinisme, no només es trobaria als primers documents. Per exemple en el cas de RUBIÓ²²⁰ es veu clar que ho seria perquè la terminació *-one* només apareix en 2 documents i són citacions tardanes:

- **RUBIÓ:** a. 1047-1081 RUBION; a. 1195 RUBIO; a. 1202 RUBION; a. 1230 RUBIONE; a. 1047/1081 RUBION; a. 1282 RUBIO; a. 1314-1315 RUBIO; a. 1322 ROBIO; a. 1326 ROBIO; a. 1330 ROBIO; a. 1346 RUBIONE; a. 1359 ROBIO; a. 1362 ROBIO

En canvi hi ha casos com AULÓ i *Arboló* (Pallars Sobirà) que fan dubtar perquè, tot i que, efectivament, la primera citació és amb *-e* final, després la seva presència alterna amb la seva absència:

- **AULÓ:** a. 1051/1081 OLONE; a. 1088 OVELON / OVELO; a. 1098-1112 AVOLO, AVOLO; a. 1129 OLONE; a. 1146 AULEM; a. 1189 OLONE; a. 1298 OLONE; a. 1298 OLONE; a. 1312 OLONE; a. 1518 rocha DOLO.
- **Arboló:** a. 920 *Erbolone*; a. (1033) 1035 *Orbolon*; a. 1049 *Erbolone*; a. 1075 Sancta Maria de Bolo; a. 1082 *Orbolon*; a. 1105 *Erbolone*; a. 1120 *Erbolo*; a. 1120 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*; a. 1180 *Erbolo*; a. 1204 *Erbolon*; a. 1314-1315 *Erbolo*

Provaria la seva antiguitat la regularitat en què va apareixent, el fet que es trobi en altres topònims amb la terminació *-on* i, també, el nombre de vegades que es grafia: en AULÓ en 6 dels 10 documents de què es disposa i, en *Arboló*, en 6 dels 13.

Per tot el que s'ha exposat, la *-e* final de *on* no sempre seria un llatinisme. Podria haver estat, o bé una epítesi com a resultat d'una pronúncia forta de la nasal, o bé etimològica. Després s'hauria elidit, malgrat que al Pallars Sobirà queda la relíquia del microtopònim *Ortone*, a la Vall Ferrera.

---

220. **Rubió:** a. 1047-1081 Rubion; a. 1195 Rubio; a. 1202 Rubion; a. 1230 Rubione; a. 1047/1081 Rubion; a. 1282 Rubio; a. 1314-1315 Rubio; a. 1322 Robio; a. 1326 Robio; a. 1330 Robio; a. 1346 Rubione; a. 1359 Robio; a. 1362 Robio

5.12.3 Vocals *e/i* després de [r]

Els topònims del corpus amb les terminacions del tipus *-arre*, *-erri*, *-orre* o *-urri* són: BONESTARRE, ESCALARRE, ESTERRI, GERRI, GINESTARRE, ISAVARRE, LLADORRE, LLAVORRE, SORRE, SURRI, TORRE i UNARRE. Com s'ha vist a l'apartat sobre el segment RRE (§ 4.9), d'una banda s'observa una alternança entre les /e/ i /i/ finals i, d'altra banda, entre les citacions antigues hi ha alguns casos de grafies sense la vocal final. Aquests casos, tanmateix, són testimonials llevat del cas de GERRI en què, de les 85 citacions des de l'any 807 fins al 1150, en 61 es troba la grafia GER o GERR i en 24 GERRE. En 3 documents en què apareix GERRE, també apareix la citació GERR sense la vocal final. Per tant, durant aquest període, en el 71,8% de citacions no es va grafiar la vocal final i en el 28,2% sí.

Les citacions de GERRI poden tenir dues lectures. D'una banda es pot deduir que, malgrat que només en el 28,2% de les citacions del primer període es grafia la *-e* final, és una prova de la seva presència ja que, si no hi hagués estat, no s'hauria grafiat mai. De fet, de les 10 primeres citacions de què disposem, es grafia la meitat de vegades:

- **GERRI**: a. 807 GERR; a. 834 GER; a. 839 IERRE; a. 839 GERRE; a. 849 GERR; a. 908 GERRE; a. 910 GER; a. 923 GERR; a. 966 GERRE; a. 966 GERRE

A més, si la *-e* final hagués estat una epítesi, es continuaria pronunciant encara que no es grafiés a l'escriure els topònims. En canvi, tal com es pot comprovar als diferents topònims de la Cerdanya i el Conflent, tan bon punt es va elidir la vocal final i es va deixar de pronunciar, la ròtica vibrant va esdevenir bategant:

- **Bor** (Cerdanya): a. 1016-1024 **Borre**; a. 982 **Bor**; a. 1011 **Bor**; a. 1011 **Borro**; a. 1061 **Borr**; s. XII **Bor**; s. XIII **Borr**; a. 1270 **Borre**; a. 1359 **Bor**; a. 1371 **Borr**²²¹
- **Err** (Alta Cerdanya): a. 930 **Ezerre**; a. 1016 – 1024 **Ezerre**; a. 1030 **Edzerr**; a. XII **Ezerr**; a. 1205 **Hezerr**; a. 2a.meitat s. XIII **Err**; a. 1359 **Er**; a. 1018, 1048, 1143, 1183, 1195, 1200 **Ederr**; a. 1086 **Herr**; a. 1102, 1163 **Ezerr**; a. 1160, Ss. XII o XVII **Eyer**²²²

---

221. OnCat, 1995: vol. III, 75.

222. OnCat, 1995: vol. IV, 75.

- **Ger** (Cerdanya): a. 899 **Gere**; a. 959 **Geir**; a. 965 **Gerre / Gere**; a. 972 **Ger**; a. 978 **Ger**; a. 982 **Gere**; a. 1011 **Ger**; a. 1016-1024 **Geri**; a. 1037 **Ier**; a. 1040 **Ger**; a. 1079, 1090, 1177 **Ger**; ca. 1182 **Ger**; a. 1186 **Gerr**; 1379 **Ger**²²³
- **Nyer** (Alt Conflent): ca. 800 **Agnerre**; a. 871 **Agnerra**; a. 875 **Agyerra**; a. 950 **Anyerro**; a. 968 **Anger**; a. 1070 **Engerr**; a. 1337 **Anyerr**; a. 1435 A<n>**yerrio**; s. XVI **Nyer**²²⁴

D'altra banda es pot pensar que l'alternança de la seva presència en les citacions i, després, la consolidació, indicaria que no era etimològica sinó el resultat de la necessitat articulatòria després de la ròtica vibrant. Seria el mateix tipus de vocal de suport per a l'articulació de la ròtica vibrant final que es troba en altres mots catalans. Coromines (1972: vol. 2, 131) s'hi refereix quan apunta que «en catalán hay -o después de r, siempre, o sea en todas las palabras y en todos los dialectos: *ferro, carro, porro, verro, modorro, morro, farro, folro, cerro*. En *torre*, que es un femenino, la vocal de apoyo es una -e». També ho argumenta Gimeno (2005: 50), segons el qual entre els segles VIII i X es produeix «l'eliminació de les -E i -O finals, tant llatines com romàniques». Creu que «es va esdevenir en català, llevat dels casos en què la necessitat de pronúncia ha fet emergir la vocal de suport /e/, durant el segle IX, període en què és documentat, i és probable que aquest fenomen comencés abans en el llenguatge col·loquial. Exemples: CAMPUS > [kámpə] > [kámp]; CELLUM > [tsɛlə] > [tsɛl]; FERRUM > [fɛrr] > [fɛrre] > [fɛrro]». També ho defensen Bernat i Massanell (2000: 72-74) quan apunten que, malgrat que «les llengües gal·loromàniques mostren una forta tendència a eliminar les vocals àtones finals», en el pas del llatí al català es mantenen després de grups formats per oclusiva + líquida, com per exemple en AGRV > *agre*, FEBRE > *febre* o LIBRV > *llibre*, o també després d'una ròtica geminada RR: CARRV(M) > *carro*, FERRV(M) > *ferro*. Aquesta tendència fonètica és la que explicaria la persistència generalitzada de les vocals finals dels topònims esmentats, tot i que el fenomen toponímic seria força anterior i extens. Es disposa d'una primera citació d'ESTERRI d'Àneu de l'any 522 en què la -e final, tancada en -i, ja hi apareix:

---

223. OnCat, 1995: vol. IV, 346.

224. OnCat, 1996: vol. V, 487.

- **ESTERRI** d'Àneu: a. 522 «Pari modo et domum Sabarinsse in Orritensi territorio constitutam cum mancipiis et omni iure suo. Casam idemque **Sterri** sitam in territorio Anaitano cum mancipiis et omni iure suo»²²⁵

Per tant, sense descartar que les vocals després de ròtica final dels topònims poguessin ser epentètiques per una necessitat articulatòria, però descartant que es tractessin de desinències locatives llatines o de llatinismes, el que sembla clar és que hi serien des de fa molts segles i de manera generalitzada. Ho confirmaria l'alt nombre de topònims amb aquestes terminacions arreu del Pirineu i de més enllà.

---

225. TOMAS-FACI i MARTÍN-IGLESIAS, 2017. Pàg. 278.

5.13 Metàtesis

Una *metàtesi* és

qualsevol intercanvi —tant des d'un punt de vista diacrònic com des d'un punt de vista sincrònic— de la posició de dos segments en un mot. Per exemple, en el pas del llatí **MIRACULU** a l'espanyol *milagro* (*miraglo); també es dona en mots com el català *ganivet*, pronunciat de vegades [gə.βi'net]. En sentit ampli, designa qualsevol canvi en l'ordre lineal dels segments d'un mot. Per exemple, del llatí **CROCODILU** al català *cocodril*.²²⁶

A continuació es presenten per ordre alfabètic les que s'han pogut detectar en els topònims del corpus.

5.13.1 bisu > bius

En BIUSE, tal com es pot observar a les citacions antigues, hauria operat l'evolució següent, amb metàtesi final:

- **BIUSE**: a. 903 **VISSOE**; a. 1128 **BISUE**; a. 1129 castro **BISUE**; a. 1146 kastrum de **BISUE**; a. 1161 castro de **BISOUE**; a. 1164 **BISUE**; a. 1199 castrum de **BISUE**; s. XII-XIII **BISUA**;

A partir d'aquí ja es troba la metàtesi amb el canvi BI-SU-E per BI-US-E:

a. 1281 **BIUSA**; 1289 a. **BIUSA**; a. 1314-1315 **BIUSE**; a. 1318 **BIUSE**; a. 1518 **BIUSE** / **BUIUZE** / **BIUZE**; a. 1657 **BUISE**; a. 1662 **BIUSE**; a. 1698 **BIUSE**; a. 1734 **VIUSE**.

5.13.2 bret > bert

Podria ser una metàtesi puntual perquè la citació **BERTUY** és un hàpax tardà:

- **BRETUI**: Finals XI- principis XII **BRETUI**; a. 1128 **BRETUINO**; a. 1129 **BRETUY**; a. 1164 **BRETUI**; a. 1217 **BRETUI**; a. 1231 **BRETUY**; a. 1274 **BRETUY**; a. 1274 **BRETUY**;
a. **1281 BERTUY**; a. 1301 **BRETUY**; a. 1304 **BRETUY**; a. 1427 **BRETUY**

5.13.3 esc>sec

Entre les citacions antigues de **CAREGUE**, les dues primeres són amb la terminació **SEC** o **SEG**, tot i que ni de l'una ni de l'altra se'n coneix la data exacta: a. 1058-1081 CARESEC;

---

226. **Font:** *Els sons del català* <http://www.ub.edu/sonscatala/ca/glossari/metatesi> [Enllaç vigent: 9/11/2022].

darrer quart s. XI CARESEG; a. 1081–1124 CARESC; a. 1102 CARESG; a. 1164 CARESGUE; a. 1176 CARESGUE; a. 1193 CARERGUE; a. 1199 CAREGE; a. 1226 CARESERGUE; a. 1314-1315 CAREGA, CARECGA; a. 1319 CARESGE; a. 1321 CAREGE; a. 1427 CAREGUE. Podria semblar que la forma SEC fos anterior a ESC i s'hagués produït una metàtesi, però pensem que devia ser una llatinització de l'escrivent o copista perquè, si la pronúncia hagués estat relacionada amb les grafies SEC o SEG, no s'hauria pogut donar l'evolució ESC > ESGUE > EGUE. Es troba un hàpax amb SIC en comptes d'ESC / ESG en *Bernesga*, un riu que neix a la serralada Cantàbrica i després baixa per Castella i Lleó: a. 915 *aqua in Vernesga*; a. 1002 *flumine Vernesga*; a. 1144 *flumen Vernesga*; a. 1145 *Vernesica*; a. 1152 *ponti de Vernesga*.

5.13.4 orton > otron

A l'apartat sobre les epèntesis (§ 5.11) s'ha observat que a partir del s. XVII es va inserir una ròtica prèvia a la –O tònica final a MONTENARTRÓ. A les 11 citacions disponibles, des de la de l'any a. 1016 – 1024, MONTANO ORTONE, fins a la del 1645, MONTENARTÓ, sempre apareix ARTO. Aquí no va haver-hi cap metàtesi, però sí que es podria haver donat en ALTRON, amb unes primeres citacions molt semblants al segon element de la primera citació MONTANO ORTONE:

- ALTRON: a. 1096 OTRONE; a. 1118 OTRON; a. 1164 OTRON; a. 1195 OTRON; a. 1222 OTRON; a. 1314-1315 ELTRON; a. 1359 LOCH DEL TORN; a. 1518 TRON / LO TRON; a. 1525 ALTRON

De ORTONE de MONTENARTRÓ a OTRONE d'ALTRON es podria haver produït la metàtesi *orton > otron*.

5.13.5 sao- > aso-

Entre les citacions antigues de SORRE se'n detecten dues en les quals, tenint en compte les altres disponibles i la seva cronologia, es podria haver donat una metàtesi:

- SORRE: a. 1100 SAUORRE; a. 1120 ASORRE; a. 1164 ASORRE; a. 1167, 1195, 1247 SAORRE / a. 1247, 1248, 1269 SAORE / a. 1232 SAURRE

Ho avalaria el fet que, les que no tenen la metàtesi, mostren el diftong AU o AO.

5.13.6 Metàtesi entre les vocals àtones del mateix topònim

Recasens (2017: 152) observa la freqüència de l'intercanvi entre dues vocals àtones d'una mateixa paraula, sobretot en posició pretònica, i apunta que la deslabialització acostuma a afectar la primera vocal. Ofereix com a exemples de la parla ofegar-se > *afogar-se*, entropessar > *entrepossar*, llonganissa > *llangonissa*, rogallós > *ragollós* o tombarella > *tamborella*, entre d'altres. Entre els topònims del corpus s'ha observat aquest canvi, relacionat amb el fenomen d'anteriorització i deslabialització (§ 5.4), en:

- **LLAVORSÍ**: a. 903 **LOBERSUI**; a. 1128 **LEBORCI**; a. 1129-1161 **LOBERCUI**; a. 1149 **LOBERZIU** / **LOBERZUY**; a. 1164 **LOBERCIA**; a. 1242 **LEBERZUI**; a. 1281 **LEBERZUY** / **LOBERTZUY**; a. 1297 **LEBERZUY**; s. XIII **LOBERÇUI**; a. 1319 **LOBERÇUY**; a. 1375 **LOBERCUI**; a. 1518 **LEBORCI** / **LIBORCI**; a. 1574 **LEBORSI**; a. 1604 **LABORSI**; a. 1645 **LLEVORSÍ**; a. 1766 **LLAVORCI**

5.14 Monoftongacions

La *monoftongació* és la reducció d'un diftong a una sola vocal. A continuació es presenten per ordre alfabètic les que s'han pogut detectar en els topònims del corpus.

5.14.1 Monoftongació de [aw] en [o]

Recasens (2017: 46) apunta que la monoftongació /aw/ > [ɔw] > [ɔ] va operar en el pas de mots llatins al català, com AURU > *or*, GAUDIUM > *goig*, PAUPERE > *pobre* o TAURUM > *toro*. Se sap que als s. III o IV ja es produïa la monoftongació perquè és assenyalada com un error a l'*Appendix Probi*²²⁷, en què s'hi pot llegir la correcció «auris non oricla».

Entre els topònims del corpus estan testimoniats alguns casos de monoftongació com:

- **LLORT**: a. 966 LEORTE; a. ? LEOVORTE; a. 1007 LIUORTE; a. ? LEORTE; a. ? LEORTE; a. 1047/1081 LEORT; a. 1064/1079 LEORT; a. 1067 LEORT; a. 1093 LEORT; a. 1095 LEORT; a. 1276 LEORT; a. 1278 DEL ORT; a. 1297 LEORT; a. 1325 LEORT; a. 1342 SLOR; a. 1528 LLEORT
- **SORT**: a. 1038, 1055, 1069, 1079 SAUORT o SAVORT; a. 1099, 1122, 1122, 1154, 1164, 1165, 1172 SAORT.
- **SORRE**: a. 1100 SAUORRE; a. 1167, 1195, 1247 SAORRE.

Al Pallars Sobirà també hi ha el testimoni documental del *Coll de So*:

- **Coll de So**: 1060 collo de Soure; 1087 colle Saurri; 1095-1122 collo de Sor; 1518 coll de Sor.

5.14.2 Monoftongació de [boj] en [bo] / [bu]

La monoftongació de [boj] en [bo] / [bu] està testimoniada en BUSEU:

- **BUSEU**: a. 817 BOISICE; a. 839 BUISEZE; a. 1011 BUSECE; a. 1089 BUSEÇ; a. 1099 BUSECE; a. 1139 BUSEZ; ¿? BUISEDE; a. 1409 BUSEU; a. 1518 BUSEU

Fora del corpus, però al Pallars Sobirà, a *Pui redon* > *Porredon* (Tornafort).

---

227. *Appendix Probi*: són cinc documents dels quals no se'n coneix l'autoria. Un d'ells recull una llista de 227 errors de pronúncia del llatí de l'època (possiblement entre els s. III i IV). El nom de *Probi* prové del fet que els documents es van trobar en una còpia de l'obra de Marc Valeri Probe (s. I), *Instituta Artium*.

5.14.3 Monoftongació de [iw] en [i], [o], [u]

Recasens observa que mots com *diumenge* pot donar *d[u]menge* (2017: 350, 356-357) o *d[i]menge*. Així, topònims començats per *Riu-* poden reduir en **Rublanc** o **Rudovelles**, i d'altres, en canvi, esdevenen **Ridellots** o **Ritort**. Entre els exemples de /iw/ també aporta **si(u)s plau**, que esdevé **sisplau**. Entre els topònims del corpus s'hauria donat la simplificació del diftong decreixent /iw/ en /o/ en ROMADRIU, tot i que seria posterior a l'any 1518:

- **ROMADRIU**: a. 1016-1024 RIOMATRICE; a. 1034 RIUMADRIZ; a. 1050 RIVO MADRIZ; a. 1051 / 1081 RIVO MATRICCE; a. 1060 RIVO MADRIZ; a. 1087 RIVIMATRICI; a. 1093 RIVIMATRICI; a. 1096 RIVIMATRICI; a. 1099 RIVIMATRICI; a. 1107 RIUMADRIZ; a. 1119 RIVOMADRIZ; a. 1123-1141 RIUMADRIZ; a. 1133 RIUMADRIZ; a. 1154-1159 RIVIMATRICII; a. 1162 RIVOMATRICIO; a. 1165 RIVIMATRICI; a. 1178 RIVI MADRIT; a. 1186 RIVOMADRIDE; a. 1187 RIVO MADRID; a. 1197 RIUMADRID; a. 1199 RIUMADRIT; a. 1200 RIVOMADRID; a. 1314-1315 RIUMADRIU; a. 1518 RIUMADRIU

Fora del corpus, però a la mateixa comarca, es troben els casos de *Riu Major* > *Romaïor* (Gerri) o *Riu Fredo* > *Rufredo* (Espot).

5.14.4 Monoftongació de la terminació [új] en [í]

Seguint el fil de l'apartat anterior (§ 5.14.3), per Recasens (2017: 356-357) «el procés de simplificació dels diftongs decreixents amb segments alts /iw/ i /uj/ està en consonància amb la dificultat articulatòria que comporta el pas d'un segment alt anterior a un d'alt posterior i viceversa». Entre els exemples de /uj/, apunta **Puimorent**, que esdevé **Pimorent**. Seria una simplificació com la que ja s'ha observat a l'apartat sobre els *Patrons accentuals* (§ 2.1), en què les citacions antigues de BERANÍ, LLAVORSÍ, MENEURÍ, RONÍ i SAURÍ, i també l'actual *Santponer*, indiquen un estrat anterior amb la terminació -UI:

- **BERANÍ**: en 5 citacions, des de l'any 860 BERENUY, fins al 1297 BERANUY
- **LLAVORSÍ**: en 8 citacions, des de l'any 903 LOBERSUI, fins al 1319 LOBERÇUY
- **MENEURÍ**: a. 1247 MENERHUI
- **RONÍ**: a. 1010 RABENUI, 1051/1081 RUUNUI, 1199 ROANUI
- **SAURÍ**: a. 1100 SEUERUI
- **SAMPONÍ** (avui, Quadre de *Santponer*): a. 1016-1024 SOMPONUI

A partir dels 5 primers exemples, la monoftongació s'hauria produït entre al s. XIII, llevat de SAURÍ, en què el canvi hauria estat al s. XII. De SAMPONÍ no es pot saber la cronologia del canvi perquè hi ha un buit de testimonis documentals entre la citació de l'any 1016-1024 SOMPONUI i la de l'any 1518 SANCT PONI / SAMPONÍ. És interessant afegir que aquest canvi també va tenir lloc en paraules del lèxic comú com *nit*, en què l'evolució hauria estat: NOCTE > *nujt* > **n[wí]t* > *nit*.

Això no obstant, en els topònims d'una banda no va ser un fenomen sistemàtic, ja que a la mateixa comarca es troben topònims sense monoftongar —BERNUI, BRESSUI, EMBONUI, SELLUI, etc.—, i de l'altra, un mateix topònim com BERANÍ va monoftongar al Pallars Sobirà, però no al Pallars Jussà o a la Ribagorça aragonesa, on encara existeix *Beranui*.

Aquest fenomen havia estat observat per altres estudiosos. Coromines, a l'entrada de RONÍ de l'OnCat²²⁸, escriu que

Badia i Margarit documenta la var. antiga *Ronui*, en una seva nota (de c. 1950, que se m'ha extraviat), on assenyala algun altre cas de reducció de *-ui* a *-í*, com en *Leborçui* > *Llavorsí*: cf. *Beraní* < *-anui* (i potser *Aidí*); era, doncs, un deis incomptables noms en *-ui* de Pallars i Rbg.; de probable origen bascoide; per més que ja aparegui reduït a la moderna en una menció de 1645 (Capbreu de Rialb, f° 39v).

Esmenta el mateix a l'entrada de LLAVORSÍ²²⁹:

Recordo que fou En Badia i Margarit que c. 1950 va assenyalar per primer cop la forma en *-çui* de la doc. medieval d'aquest nom, reconeixent-la com etimològica (en opuscle que tinc extraviat): es tracta, en efecte de la reducció del diftong *-ui* a *-i*, tal com en *nit/nit*, *Ronui/Roní*, *Beraní*, *Emboní* (cf. la reducció *Ardoné* < *Ardanué*, més cap a Aragó).

Coromines (1974: 250) explica que el pas de l'estrat [új] de [nujt] (vigent fins al s. XIV) a l'estrat [í] actual, hauria implicat un canvi accentual cap a la dreta, de manera que es crearia un diftong creixent i, després, la reducció d'aquest. La seqüència hauria estat:

[új] > [wí] > [í]

En efecte, el grup *ui* forma dos tipus de diftong segons els parlars del català:

---

228. OnCat, 1996: vol. VI, 427.

229. OnCat, 1996: vol. V, 52.

a) decreixent: [új]. Predomina en la majoria de parlars catalans i és on es troben els segments toponímics *-ui*. *Buit* es pronuncia [bújt].

b) creixent: [wí]. Predomina en el valencià i l'alguerès (val. *huí* 'avui', val. *huít* 'vuit', val. *buít* 'buit', alg. *cuína* 'cuina').

Per entendre la reducció del diftong decreixent [új] en [í], cal observar, d'una banda, que es desconeix com era la pronúncia antiga al Pallars Sobirà, per més que la grafia antiga en *y* semblaria avalar el diftong decreixent actual (§ 2.2). D'altra banda, el canvi accentual de diftong decreixent [új] a diftong creixent [wí], al qual es referia Coromines, encara s'està produint i, si no queda reflectit en els nomenclàtors, és perquè avui la toponímia, a partir de la seva normativització, ha quedat més fossilitzada. Aquesta darrera afirmació parteix de la observació efectuada durant les entrevistes. Al Pallars la gent gran encara pronuncia el diftong decreixent —[arestúj] ARESTUI, [balestúj] BALESTUI, [bernúj] BERNUI, [bresúj] BRESSUI, [bretúj] BRETUI, [ambonúj] EMBONUI, [lesúj] LLESSUI, [meɲkúj] MENCUI, [mentúj] MENTUI, [pernúj] PERNUUI o [selúj] SELLUI—, però la gent més jove i, sobretot, els forans, pronuncien els mateixos topònims amb el diftong creixent: [arestwí] ARESTUI, [balestwí] BALESTUI, [bernwí] BERNUI, [breswí] BRESSUI, [bretwí] BRETUI, etc. Avala aquesta oscil·lació el senzill experiment d'escriure en un cercador informàtic, com ara Google, aquests topònims amb la *-í* final accentuada. És evident que els topònims es poden escriure amb faltes d'ortografia, però és revelador que a la prova efectuada el 6/3/2019 es van localitzar, de més a menys resultats i ometent les entrades que no es corresponien a la nostra cerca, els següents resultats. Observi's que es troben de tots els exemples llevat de MENCUI:

*Llessuí: 81 resultats	*Arestuí: 29 resultats	*Embonuí: 3 resultats
*Selluí: 58 resultats	*Bernuí: 27 resultats	*Pernuí: 2 resultats
*Bressuí: 30 resultats	*Balestuí: 26 resultats	*Mencuí: 0 resultats
*Bretuí: 30 resultats	*Mentuí: 9 resultats	

Finalment, la monoftongació de la terminació [új] en [í] també es podria haver donat en ISIL i, fora del corpus, en *Casarilh* (Aran), *Erill* (Alta Ribagorça), *Nerill* o *Neril* (Aragó), *Onil* (País Valencià) o *Travil* (Berguedà).

5.15 Nasalitzacions

Es produeix una *nasalització* quan un so esdevé totalment o parcialment nasal. L'articulació alveolar de /l/ i /n/ afavoreix aquest canvi, de manera que avui al Pallars Sobirà sovint es pronuncia *fa[n]dilles* per *faldilles*, *a[n]tre* per *altre*, *na[n]tres* per *naltres* (*nosaltres*) o *qua[n]sivol* per *qualsevol* (Beà: 2015, 190). Recasens (2017: 374) explica el pas de l'alveolar lateral a l'alveolar nasal d'una banda a partir de dissimilacions (§ 5.8) de tipus regressiu com el llatí *PILLULA* > *píldola* > 'píndola'; *CULTELLU* > 'coltell' > *contell*; o també 'faldilla' > *fandilla*. D'altra banda, també a partir de dissimilacions com 'un altre' > *antre*; 'mortaldat' > *mortandat*; 'multiplicar' > *muntiplicar*; o 'nosaltres' > *naltres* > *nantres*.

Entre els topònims del corpus la nasalització està documentada en CASTELLVINY, que apareix com a CASTELUIL en citacions de l'any 1176 i 1187. Per la proximitat geogràfica i toponímica amb ENVINY, ambdós topònims podrien haver experimentat una palatalització i nasalització de la lateral. Per Recasens (2017: 378) l'equivalència acústica entre les palatals [ʎ] i [ɲ] pot produir /ʎ/>[ɲ] i, també, /ɲ/>[ʎ]. En CASTELLVINY i ENVINY, doncs, «la substitució de /ʎ/ per [ɲ] pot haver estat propiciada per un increment del grau de contacte dorsal en el context d'una vocal alta o anterior». Seria el context d'aquests topònims ja que en ambdós la nasal té, just abans, la vocal més alta i més anterior de totes, que és la /i/. El procés hauria estat [iʎ] > [iɲ].

5.16 Posterioritzacions

S'entén per *posteriorització* el procés a partir del qual les vocals anteriors *i* i *e*, en determinats contextos perden la posició anterior de la llengua i el seu dors passa a acostar-se a la part posterior de la volta del paladar. S'hauria donat en els següents topònims a partir de dissimilacions (§ 5.8):

- **ALINS**: a. 1016 – 1024 **HELINSI**; a. 1080 **ELINSE**; a. 1090 **HELINSI**; a. 1120 **ELINS**; a. 1163 **ELINS**; a. 1164 **ELINS**; a. 1165 **ELINS**; a. 1176 **ELINS**; a. 1193 **HELINS**; a. 1314-1315 **ELINS**; a. 1333 **ELINS**; a. 1518 **ALINS / ELINS**
- **ALENDO**: a. 1016-1024 **ALENDE**; a. 1073 **ALENDE**; a. 1076-1086 **ALENDE**; a. 1076-1086 **ALENDO**; a. 1093 **ALENDE**; a. 1096 **ALENDE**; a. 1100 **ALENDIS**; a. 1177 **ALENDE**; a. 1190 **ALENDE**; a. 1191 **ALENDE**; a. 1493 **ALENDO**; a. 1518 **ALENDO**
- **LLARVÉN**: a. 1064-1079 **LERTUEN**; a. 1080 **LERTUEN**; a. 1082-1088 **LERTVEN**; a. 1094 **LERUENT**; a. 1094 **LERTVEN**; a. 1095 **LERTVEN**; a. 1126 **LARDUEN**; a. 1129 **LARUEN**; a. 1281 **LARTUEN**; a. 1297 **LARUEN**; a. 1314-1315 **LARTVEN**
- **SAVERNEDA**: a. 1174 **VERNEDAM**; a. 1196 **VERNEDA**; a. 1235 **VERNEDA**; a. 1314-1315 **ÇA VERNEDA**; a. 1359 **SAVERNEDA**

5.17 Pròtesis

La *pròtesi* és l'addició d'un so no etimològic al començament de mot. No seria una *epètesi* perquè, en gramàtica històrica, aquesta sempre és medial, i tampoc a *epítesi*, perquè és final. Entre els topònims del corpus es podrien haver donat pròtesis en els inicis en [sk] de topònims com ESCÓS, ESCART o ESCÀS i en [st] com ESTERRI, ESTAON o ESTAC.

En les anàlisis dels segments ESC, SCA (§ 4.3) i EST (§ 4.7) s'ha vist que la realització més nombrosa és la que inclou la vocal E- a l'inici: ESC- i EST-. És normal que sigui així perquè, malgrat que s'enumeren diverses citacions antigues en què topònims amb inicis ESC- o EST- apareixen sense la vocal inicial, l'únic que demostren és que en documents medievals era freqüent aquesta alternança gràfica. L'omissió podria respondre al costum dels escrits llatins de no grafiar-la (perquè en llatí clàssic no es pronunciava), a llatinitzacions o al fet de considerar la /e/ com a part de la preposició *de*, present en la majoria de les citacions i anterior al topònim. En tot cas, no indica un fet fonètic perquè en llatí vulgar la pronúncia de S+consonant ja tenia la vocal de suport i paraules llatines amb aquestes seqüències inicials ja van prendre les [e] protètiques. Per exemple SCRIBERE, que en català donaria *escriure*, SCAENA *escena* o SCUTU *escut* (Recasens, 2017: 52).

Avui el català, el portuguès, l'occità o l'espanyol, però també el turc, el persa o l'hindi, necessiten aquesta obertura vocàlica per pronunciar paraules que comencen en 'SC' o 'ST', mentre que l'anglès, l'alemany, l'italià o el romanès no la necessiten. Per aquest motiu multitud de mots en català porten una /e/ a l'inici. És el cas d'*escola*, *especial* o *estany*, per citar-ne tres amb les diverses combinacions consonàntiques i per compara-les amb paraules d'altres idiomes (Eulàlia Bonet Alsina i Maria-Rosa Lloret Romañach, 1998: 73):

<u>català</u>	<u>anglès</u>	<u>llatí</u>	<u>italià</u>
escola	<i>school</i>	<i>schola</i>	<i>scuola</i>
especial	<i>special</i>	<i>specialis</i>	<i>speciale</i>
estany	<i>stank</i>	<i>stagnum</i>	<i>stagno</i>

El procés de la pròtesi, doncs, és universal i, a més, sovint implica que les llengües que la necessiten fins i tot la pronuncien en mots manlevats d'altres llengües. Així, en català s'afegeix de manera sistemàtica la /e/ de suport en els préstecs de mots amb grups consonàntics inicials S+consonant, fins al punt que molts préstecs (generalment anglesos)

s'han afegit al diccionari normatiu sense modificar (o modificant molt poc) el mot base: eslàlom/*slalom*, eslip/*slip*, esmòquing/*smoking*, esprint/*sprint*, esport/*sport*, espot/*spot*, estàndard/*standard*, esquí/*ski*, etc. L'explicació, segons Teresa Cabré (2009: 111), és que, malgrat que «els parlants tendeixen a preservar aquells trets l'absència dels quals seria molt notòria i fan canvis quan cal, substituint un so pel que sembla més pròxim a l'original», en el cas dels manlleus «la inserció d'una vocal de suport [...] quan el mot original comença amb un grup consonàntic que no és pot sil·labificar, és indefugible» (Teresa Cabré, 2002: 928). Un altre tema és què, en el cas que es tractessin de vocals de suport fonètic, però no etimològiques, les /e/ inicials no tindrien valor semàntic.

5.18 Rotacisme l>r

S'entén per *rotacisme* el «procés pel qual un so consonàntic esdevé *aproximant* —[ɹ]— o *ròtic* —[r]»²³⁰. És un fenomen inherent a la parla i se sap que ja es produïa en llatí gràcies a inscripcions a les muralles i parets de Pompeia (anteriors o coetànies a l'any 79), en què es troba *Frorus* en comptes de *Florus*, o gràcies a la llista d'errors de l'època de l'*Appendix Probi*²³¹ (s. III o IV), en què es pot llegir la correcció «*flagellum non fragellum*».

Pel fet de ser sons alveolars, l'equivalència articulatòria entre líquides produeix força intercanvis. Per exemple, al corpus hi ha el poble de SORIGUERA i a la Vall de Cardós s'hi troba el topònim *Soliguera* en dues valls: a la *Coma de Soliguera* (municipi de Lladorre), amb un barranc, una canal, un pic i una collada amb el mateix nom, i a l'*estany i torrent de Soliguera* (municipi de Vall de Cardós). D'altra banda, les diverses *Santa Eulàlia* de la comarca es coneixen per *Santa Eulària*. Entre la documentació medieval es troba l'hàpax CALCIBRÓS per CARCIBRÓS (a. 1314-1315). Es troben exemples en altres indrets. *Bulbuent* (Aragó), per exemple, es troba grafiat de diverses maneres en la documentació antiga, i de vegades amb rotacisme. Així, a. 1246 *Bolbuén*; a. 1247 *Bulbón* o *Bolbón*, però també a. 1495 *Borbuen*²³².

Beà (2015: 188), en un estudi del lèxic del Pallars Sobirà i la Vall Fosca a través de la seva fonètica, deixa constància de testimonis d'intercanvi entre /l/ i /r/ en *alcalde/arcalde*, *brincar/blincar*, *brossat/borsat/bolsat*, *clàudia/cràudia*, *crina/clina*, *frare/flare*, *juliol/juriol*, *polalla/poralla*, *plena/prena*, *xorís/xolís*, i l'esmentat *Soriguera/Soliguera*. D'aquests exemples, es produeixen intercanvis per dissimilacions (*Soriguera*, *Eulàlia*, *alcalde*, *frare*, *juliol*, *polalla*) (§ 5.8) o per consonants tautosil·làbiques²³³ (*brincar*, *brossat/borsat/bolsat*, *clàudia*, *crina*, *plena*), però hi ha un tret comú en alguns d'ells. Recasens (1991: 313) s'hi refereix quan apunta que el pas l>r en posició intervocàlica se sol

---

230. **Font:** *Els sons del català* <http://www.ub.edu/sonscatala/ca/glossari/rotacisme> [Enllaç vigent: 9/11/2022].

231. **Appendix Probi:** són cinc documents dels quals no se'n coneix l'autoria. Un d'ells recull una llista de 227 errors de pronunciació del llatí de l'època (possiblement entre els s. III i IV). El nom de *Probi* prové del fet que els documents es van trobar en una còpia de l'obra de Marc Valeri Probe (s. I), *Instituta Artium*.

232. **Font:** Ayuntamiento de Bulbiente <http://aytobulbiente.es/> [Enllaç vigent: 7/02/2023].

233. **Tautosil·làbic:** grup vocàlic o consonàntic que pertany a una mateixa síl·laba.

produir quan les vocals adjacents són posteriors: tancada [u], semitancada [o] o semioberta [ɔ]. Aquest rotacisme pot estar relacionat, o bé amb el fet que el contacte amb articulacions posteriors provoca la necessitat d'incrementar el grau de perceptibilitat de /l/ velaritzada, o bé amb l'afinitat de les configuracions linguals. Seria el cas de *Soliguera*, *juliol* o *polalla*.

5.19 Sonoritzacions

Es produeix una *sonorització* quan un so, que normalment és sord, esdevé sonor (vibren les cordes vocals).

5.19.1 Sonoritzacions de dentals

A l'apartat sobre la freqüència de les grafies dels topònims del corpus (§ Annex 13, 13.2.1) s'ha observat que el percentatge de 'T' és un 0,65% més alt en els topònims antics i, en canvi 'D' és un 0,35% més baix. Aquests valors podrien indicar que algunes oclusives dentals sordes van sonoritzar.

Un dels contextos en què es dona aquest procés és quan l'oclusiva dental sorda es troba després d'una líquida. Seria el cas de *Cerdanya*. Sabem que Estrabó (20 ANE – 18), quan descriu Ibèria al llibre III de *Geographica*, en parlar dels Pirineus es refereix als seus habitants com als Κερρητανοί, els *Keretans*. Per la seva banda, Recasens (2017: 177-179) també aporta alguns exemples llatins com PORTULACA > *verdolaga*, URTICA > *ordiga*, *espart* > *espardenyà* o *Portella* > la *Bordella*. Un doblat com aquest darrer podria ser el castell d'*Artesa* (la Noguera) i el castell d'*Ardesa* (Anoia).

Entre els topònims del corpus hi ha alguns exemples d'alternança gràfica entre dental sorda i sonora. Per exemple en ESCART, que finalment va mantenir la sorda:

- **ESCART**: a. 908 SCARDO; a. 1081 ESCART; a. 1082 ESCARD; a. 1144 ESCART; a. 1182-1199 SCAHARD; a. 1188, 1190, 1192 Martinus d.ESCHARD (en tots ESCHARD); a. 1192 Martinus de SCHARD; a. 1194 ESCHARD; a. 1197 ESCHARD; a. 1201, 1202, 1203, 1202 Martinus d.ESCHARD; a. 1295 SCARR; a. 1329 ESCART; a. 1329 DESCARR; a. 1337 ESCART; a. 1338 ESCART; a. 1368 SCART; a. 1518 SCART; a. 1549 SCART

Aquesta alternança, també observada en LLARVÉN, va acabar amb la desaparició de la dental, i el mateix s'hauria donat en GILARENY, AURÓS, ENSEU, etc. (§ 5.9.3)

5.19.2 Sonoritzacions de velars

Un altre context que va afavorir les sonoritzacions d'oclusives va ser quan es trobaven en posició intervocàlica medial (Recasens, 2017: 173). Aquest fenomen està documentat en 4 topònims:

- **CAREGUE.** Es detecta, primer, una alternança gràfica entre la terminació -C/-G i, després, a partir de principis del s. XII, la sonorització definitiva de la velar: a. 1058-1081 CARESEC; darrer quart s. XI CARESEG; a. 1081–1124 CARESC; a. 1102 CARESG; a. 1164 CARESGUE; a. 1176 CARESGUE; a. 1193 CARERGUE; a. 1199 CAREGE; a. 1226 CARESERGUE; a. 1314-1315 CAREGA, CARECGA; a. 1319 CARESGE; a. 1321 CAREGE; a. 1427 CAREGUE.
- **LLAGUNES.** De les moltes citacions de les què es disposa, només s'inclouen les que apareix la grafia C i, després, la primera ja amb la grafia G: LACUNULIS (a. 1010), LAQUNUIS (a. 1010), LAGUNUAS (a. 1016 – 1024).
- **SEGUÍS.** És un topònim no georeferenciat i del qual no es disposa de cap citació actual. A partir de les citacions medievals, sembla que estaria situat a l'est de GERRI: a. 807 SEQUESE; a. 910 SEQUESE; a. 1092 SEGUIS; a. 1104 SEGUIS; a. 1109 SEGUIS; a. 1139 SEGUIS; a. 1150 SEGUIS; a. 1197 SEGUIS; a. 1204 SEGUIS; a. 1435 SEGUIX / SEGUIX
- **VELLÀNEGA.** Avui tenen aquest nom unes bordes, però havia estat el d'un monestir. Les citacions de què es disposa, són: finals s. X VILLA NECHA; a. 1011 (o 1021) VISLLANICHA; a. 1011 (o 1021) VILLANICA; a. 1023 (1093) VILANEGA / VILANEGES; a. 1053 BISLANICA; a. 1099 VELLANICA; a. 1099 VILLANEGA; a. 1112 VILLANICA; a. 1161 UILANEGA; a. 1195 UILANICA / UILANEGA; a. 1199 VILANEGA; a. 1232 VILLANICE; a. 1259 VILANIGA; a. 1266-1267 VILLANICA; a. 1268 VILANICA; a. 1314 i 1315 VILANEGA; a. 1391 VEYLLANEGA; a. 1512 AVELANEGA; a. 1518 AVELLANEGA / VALLENEGA. A partir d'aquest document ja sempre es troba la grafia de la velar sonora 'G'.

Entre els 180 topònims del corpus, actualment 26 inclouen en la seva pronúncia la velar sorda, mentre que només 11 inclouen la velar o l'aproximant sonora:

- **Velar /g/:** BURG [búrg], BURGAL [burgál], BURGO [búrgo], GAVÀS [gaβás], GLORIETA [gloriéta], la GUINGUETA [gingéta]
- **Aproximant velar /ɣ/:** CAREGUE [karéɣe], ESPLUGA [asplúɣa], LLAGUNES [laɣúnes], SOLDUGA [soldúɣa], SORIGUERA [soriɣéra]

5.20 Tancaments vocàlics

Els *tancaments vocàlics* es donen quan el grau d'elevació lingual augmenta, de manera que de la *vocal baixa* es canvia a la *vocal mitjana baixa*, de la *mitjana baixa* a la *mitjana alta*, etc.

5.20.1 Tancament de /a/ en /e/

S'observa en la terminació d'ÀREU:

- **ÀREU**: a. 1016-1024 HARAUO; a. 1120 ARAO; a. 1126 ARAU; a. 1159 ARAU; a. 1159 ARAU; a. 1164 AREO; a. 1165 ARAU; a. 1193 ARAU; a. 1193 ARAU; a. 1280 HAREU; a. 1314-1315 AREU; a. 1518 AREU

5.20.2 Tancament de /e/ en /i/

La proximitat entre les vocals anteriors /e/ i /i/, afegit al fet de trobar-se en posició àtona, comporta que entre les citacions antigues es detecti una certa alternança i, després, el tancament vocàlic. S'observa en:

- **CASSIBRÓS**: a. 1095-1122 CARCEBROS; a. 1120 CARCEBROS; a. 1120-1122 CARCIBROS; a. 1145 CARCIBROS; a. 1174 CARCIBROS; a. 1193 CARCIBROS; a. 1257 CARCIBROS; a. 1314-1315 CARCIBROS
- **GERRI**: Des l'any 807 fins al 1150 es troba la grafia GER o GERR i, en un 28,2% dels casos, també GERRE (a part d'alguns hàpaxs). Després, des de l'any 1150 sempre es troba GERRE, tot i que ja hi ha algun cas de tancament de la -e final en -i, fins que, a partir de finals del s. XV, ja sempre es troba la forma actual **GERRI**.
- **GILARENY**: a. 966 GELARENDE; a. 945(?) GELARENEM / GILARDUM; a. 1007 GILAREM; a. 1051/1081 GILAREN; a. 1076 GILARENNO; a. 1076-1086 GILAREN; a. 1076-1086 GILAREN; a. 1095-1122; a. GILAREN; a. 1120-1122 GILAREN; a. 1129 AGILARENNO; a. 1129-1161 GILAREM; a. 1146 GELAREN; a. 1189 GILLA[REN]; a. 1298 GUILARENY; a. 1298 GUILARENY; a. 1518 GUILLARENY / GUILARENY / GUILAREMII
- **GINESTARRE**: s. XI GENESTARRE; a. 1069 GENESTARRI; a. 1145 GENESTARRE; a. 1281 GENESTARRI; a. 1314 i 1315 GENESTARRI; a. 1632 GENESTARRE
- **ISIL**: a. 1016-1024 ISIL; a. 1064 ESIL; a. 1081-1124 ISIL; a. 1090 ISIL; a. 1090 ISIL; a. 1094 ESIL; a. 1213 ESIL; a. 1278 ESIL; a. 1281 ESIL; a. 1313 ISILL; a. 1337 ESILL /

ESIL; a. 1338 **ISIL**; a. 1449 **SIL**; a. 1491 **ASSILL**; a. 1497 **ESILL**; a. 1515 **ASIL**; a. 1553 **ESILL**; a. 1625 **ISIL**

- **TÍRVIA**: De les 18 citacions de què es disposa, la forma gairebé hegemònica és **TÍRVIA** (amb variables gràfiques com **TYRVIA**, **TIRBIA** o **TIRUIA**). Tanmateix, hi ha 4 citacions, una de les quals és la més antiga, que fa pensar en un tancament vocàlic e > i: a. 835 **TERVIENSIS**; a. 1024 **TERBIENSIS**; a. 1079 / 1080 **TIRBIA** i **TERBITANUS** al mateix document; a. 1161 **TERBIA**.

En **SORRE**, malgrat que es grafia amb /e/ final, la pronúncia local és [‘suri].

Per Recasens (2017: 77) el tancament en /i/ és un procés usual en «poblacions emplaçades en una franja estreta que recorre la frontera entre els dialectes central i nord-occidental des de l’Urgell fins a la Conca de Barberà», en les quals es produeixen realitzacions com *alfàbriga*, *mànic*, *màrfiga*, *préssic*, etc.

5.20.3 Tancament de /o/ en /u/

S’observa en els topònims:

- **BUSEU**: a. 817 **BOISICE**; a. 839 **BUISEZE**; a. ? **BUISEDE** (Fals XI, Interpolació de l’«auctoritas»); a. 1011 **BUSECE** / **BUSECE**; a. 1089 **BUSEÇ**; a. 1099 **BUSECE** / **BUISECE** / **BUISEZE**; a. 1139 **BUSEZ**; a. 1409 **BUSEU**; a. 1518 **BUSEU**
- **CORTSCASTELL**: a. 834 **CHASTRO CORTES**; a. 949 **CURTES CASTELLO**; a. 1058-1081 **CORTES CASTELLO**; a. 1058-1081 **CORTES CASTEL**; a. 1083 **CURTES CASTEL**; a. 1133 **CORT CASTELL**; a. 1164 **CURTOCASTELLO**; a. 1187 **CORTZ CASTEL**
- **USEU**: a. 802 **OSET**; a. ? **OZEDE**; a. ? **OSEZ**; a. ? **OSEZT**; a. ? **OSEGH**; a. 1099 **OSEZE**; a. 1109 **OSEÇ**; a. 1110 **OSEZ**; a. 1150 **HOSEZ**; a. 1150 **OSEZ**; a. 1164 **OSEZ**; a. 1174 **OSEZT** / **OSEZ**; a. 1180 **OSEZ**; a. 1201 **OSEZ**; a. 1203 **OSEZ**; a. 1204 **OSETH** / **OSETH**; a. 1293 **OSEU**; a. 1359 **OSEU**; a. 1368 **OSEU**; a. 1368 **OSEU**; ca. 1368 **OSEU**; a. 1398 **USEU**; a. 1427 **OSEU**; a. 1427 **OSEU**; a. 1518 **USEU**

Fora del corpus, en alguns topònims de l’Aragó s’observa el tancament al final dels topònims en:

- **Beranui**: a. 871 *Veranoi*; a. 922 *Ueranoi*; a. 929 *Veranoi*; a. 1067 *Berannue*; a. 1082 *Beraniu*; a. 1223 *Beranie* / *Beranie*; a. 1277 *Beranuy*; a. 1381 *Beranuy*; a. 1381 *Beranuy*; a. 1385 *Beranuy*; a. 1495 *Beranuy*; a. 1551 *Veranuy*; a. 1595 *Veranui*

- **Rallui:** a. 930 *Lorroi*; a. 990 *Lorroi*; a. 1004 *Lloroi*; a. 1007 *Loroi*; a. 1008 *Loroi*; a. 1009 *Loroi*; a. 1043 *Largui*; a. 1124-1134 *Lorrui*; a. 1135 *Lorrui*; a. 1135 *Lorue*; a. 1162 *Lorue*; a. 1182 *Lorrue*; a. 1218 *Lorrue*; a. 1225 *Lorrue*; a. 1495 *Reluy*; a. 1554 *La Ruy*; a. 1595 (potser a. 1571) *Larrui*; a. 1620 *Lalluy*
- **Pedruí:** a. 972 *Petroí*

Gràcies a aquestes citacions es pot apreciar que fins als segles IX i X es conserva el diftong /oi/ però, a partir d'aquell moment, es produeix el tancament en /ui/.

5.21 Terminacions en *-e* i *-o* àtona

Entre els topònims del corpus, sense tenir en compte els que acaben en *-arre* (BONESTARRE, ESCALARRE, GINESTARRE, ISAVARRE, LLADORRE, LLAVORRE, SORRE, TORRE i UNARRE), dels quals se n'ha parlat a l'apartat sobre les epítesis (§ 5.11), avui n'hi ha diversos que mostren les terminacions en *-e* i *-o* àtones. Per exemple,

- **AINETO**: a. 1146 ANIET; a. 1314-1315 AYET
- **ALENDO**: a. 1016-1024 ALENDE; a. 1073 ALENDE; a. 1076-1086 ALENDE; a. 1076-1086 ALENDO; a. 1093 ALENDE; a. 1096 ALENDE; a. 1100 ALENDIS; a. 1177 ALENDE; a. 1190 ALENDE; a. 1191 ALENDE; a. 1493 ALENDO; a. 1518 ALENDO
- **BARO** (no disposem de cap citació antiga)
- **BENANTE**: a. 1015 VENANTE; a. 1146 BENNET; a. 1314-1315 BENANT
- **BIUSE**: a. 903 VISSOE; a. 1128 BISUE; a. 1129 BISUE; a. 1146 BISUE; a. 1161 BISOUE; a. 1164 BISUE; a. 1199 BISUE; s. XII-XIII BISUA; a. 1281 BIUSA; a. 1289 BIUSA; a. 1314-1315 BIUSE; a. 1318 BIUSE; a. 1518 BIUSE / BUIUZE / BIUZE; a. 1657 BUISE; a. 1662 BIUSE; a. 1698 BIUSE; a. 1734 VIUSE; a. 1758 BIUZE; a. 1904 VIUSE
- **BUIRO** (no disposem de cap citació antiga)
- **BURGO**: a. 1016 – 1024 BURGI; a. 1337 BURGO; a. 1342 BURGO
- **DORVE**: 1521 torre de DORBEN; 1553 DORBE²³⁴
- **MONTESCLADO**: a. 1149 MONTEUSCLAD; a. 1390 – 1400 MUTUSCLAT; a. 1518 MONTESCLAT / MONTUSCLAT / MONT ESCLAT / MUNTSCALAT; a. 1645 MONTSCALADO; a. 1673 i 1688 MONTISCLADO
- **ROSE**: a. 1337 ARROSE; a. 1342 ARROSSE; a. 1373 ROSE; a. 1403 ARROSSE; a. 1474 ROSE; a. 1586 ARROSE / ROSE; a. 1627 ROSE
- **SORPE**: a. 1016-1024 ASSOR

En les citacions antigues d'alguns topònims també es troben aquestes terminacions en els testimonis més antics. Només se'n citen uns quants:

- **CARTANÍS**: a. 807 CARTONISE; a. ? CARTONISE / CARTENISE / CARTONISE

---

234. En obres sobre etimologia s'ha repetit que un poble anomenat *Osoe* en el document més antic que hem localitzat, seria l'actual DORVE, i així ho vam tenir en compte al construir el corpus. Això no obstant, no hem trobat cap indicador que ho corrobori. Adjuntem les citacions de què disposem a l'apartat 8.

- **GAVÀS:** a. 1081–1124 GAUASSE
- **GILARENY.** a. 966 GELARENDE
- **JOU:** a. 1016-1024 JOUO; a. 1038 IOUO; a. 1116 IOU
- **LLORT:** a. 966 LEORTE; a. ? LEOVORTE; a. 1007 LIUORTE; a. ? LEORTE; a. ? LEORTE; a. 1047/1081 LEORT
- **PUIFORNIU:** a. 1045 PUIO FORMICE
- **ROMADRIU:** a. 1016-1024 RIOMATRICE; 1081 RIVO MATRICCE
- **SORT:** a. 947 SAORTE a. 1038 SAORTE / SAVORTE

Fora del corpus, però al Pallars Sobirà, disposem d'una citació antiga d'*Aixerto*, a AINET de Besan, i de *Baladredo*, en què no apareixen les vocals finals:

- **Aixerto:** a. 1075 *Exert*
- **Baladredo:** a. 1160 *Baladred*

En canvi, sí que apareix la -o final en *Salito*:

- **Salito:** a. 1061-1108 *Salito*

La -o final també es conserva en *Ballado*, *Bellero*, *Bassiero*, *Cardedo*, *Coscolledo*, *Escalado*, *Saboredo*, *Monestero*, *Monteixo*, *Moredo*, *Morto*, etc. Pel que fa a la -e final, es troba en *Areste*, *Baborte*, *Bonyente*), *Borente*, *Broate*, *Calberante*, *Naorte*, *Niarte*, *Sellente*, etc. En canvi, és absent en *Comacalent*, *Conflent*, *Montsent* o *Orient*, entre d'altres.

Les terminacions en -e i -o àtones és un tema abordat per diversos estudiosos sense que hi hagi consens. No podem entrar-hi a fons, però l'únic que ens sembla probable, a la vista de la majoria de citacions antigues, és que seria la persistència d'un fenomen més antic, més generalitzat i localitzat més cap a l'oest que no pas cap a l'est del Pallars Sobirà. De fet a la Ribagorça aragonesa són in comptables les paraules que, a diferència del català, acaben en -o àtona: baix / *baixo*, budell / *budello*, castell / *castiello*, com / *como*, cremall / *cremallo*, curt / *curto*, dolç / *dolso*, dret / *dreto*, escolà / *escolano*, fill / *fillo*, fosc / *fosco*, fred / *fredo*, llaminer / *llaminer*, lloc / *lloco*, març / *marso*, etc. (Ferraz, 2013 [1934]).

5.22 Vocalitzacions

Es produeix una *vocalització* quan «un so consonàntic esdevé vocàlic, generalment no sil·làbic. Per exemple, en fonètica històrica: del llatí *PACE* ‘pau’ [‘pake] al català [‘paw]; del llatí *ALTERU* ‘altre’ al francès *autre* [‘awtre] > [‘otχ]»²³⁵.

Exemples com el de *PACE* ‘pau’ s’han tractat en referir-nos a les africacions (§ 5.2). Aquí ens referirem a exemples com el cas *altre / autre* i a una vocalització en iod que es troba en alguns topònims del corpus.

5.22.1 De /l/ implosiva a /w/

Entre els topònims del corpus el canvi de /l/ implosiva a /w/ només està testimoniats en CASTELLARNAU. De les quasi 40 citacions de què es disposa, des de l’any 1040 fins al 1434 sempre es grafia amb la lateral final, de manera que, durant quatre segles, les grafies són *ARNALDI*, *ARNALLI*, *ARNALL*, *ARNAL*, *ARNALDO* o *ARNALD*. En canvi, a partir de l’any 1480 ja es troba representada la vocalització: *CASTELLARNAU* o *CASTELLARNAU*.

Altres topònims al Pallars Sobirà amb la terminació *-au* són *Baiau*, *Llosau*, *Llunau*, *Salau*, *Renau*, *Ventolau*, etc., i tots els troben a les àrees més septentrionals. De fet a la comarca es pronuncia de manera generalitzada *a[w]fals* per *alfals*, *ta[w]pa* per *talp* o *vida[w]ba* per *vidalba*. Fins al punt que durant l’entrevista de NORÍS se’ns va apuntar que allà no diuen Escala *Calba*, tal com apareix al mapa de l’ICGC, sinó Escala *Cauba*. Per tant, entre els topònims externs al corpus també es troben exemples amb la vocalització medial: *Caubera*, *lo Caubo*, *Tuc del Caubo*, etc.

Aquests diftongs podrien ser el resultat de diversos processos però, en tot cas, s’ha de distingir entre dos tipus de vocalitzacions. D’una banda el pas de /l/ implosiva a /w/ podria ser un fenomen molt antic. De fet es troben els doblats del llatí *ALTUS* ‘alt’ i el francès *haut* o del llatí *ALTERU* ‘altre’ i el francès *autre*. També les terminacions *CÖLLUM* ‘coll’ i *cou*, *CAULIS* ‘col’ i *chou* o *GENŮCŮLUM* ‘genoll’ *genou*. D’altra banda, la vocalització també formaria part del procés més tardà que, tal com apunten Bernat i

---

235. **Font:** *Els sons del català* <http://www.ub.edu/sonscatala/ca/glossari/vocalitzacio> [Enllaç vigent: 9/11/2022].

Massanell (2000: 118), va operar tant en època medieval com avui en alguns dialectes com el pallarès. La tendència a la vocalització en època medieval era molt forta i és fàcil trobar en els textos *auba* per *alba* o *fauç* per *falç*. El cas de CASTELLARNAU seria un exemple de vocalització del s. XV. En comarques veïnes es troben altres exemples. A l'Aran el poble de *Montcorbau* encara es troba grafiat *Montcorballo*, amb la lateral final, l'any 1310-12²³⁶. També hi ha els pobles de *Casau* o *Escunyau*. Més al sud sembla que la vocalització es va donar abans, de manera que al s. XIV ja estaria consolidada. Així, al Pallars Jussà el poble d'*Orcau*, de les 27 citacions de què es disposa des de l'any 1010 fins al 1435, en les 4 primeres es grafia amb doble *ela* (*Orcall*, *Urcallo*, *Orcallo*, *Orcall*), fet que, segons Coromines, «cal interpretar probablement com *-al·lo*, *-al·l*». Després, entre les 15 citacions següents, sempre amb la lateral final (*Orchaldo*, *Orcaldo*, *Orchal*, *Orcal*, etc.), es troben 2 excepcions amb la vocalització: a. 1151 *Orcau* i a. 1205 *Orcauth*. Finalment, a partir del 1242 ja es troba la vocalització, tot i que amb algunes grafies en dental final en un període de traspàs des del 1242 fins al 1319: a. 1242 *Orchau*, *Orchou*, *Orchat*; a. 1257-69 *Orcad*; a. 1261 *Orcad*. A partir del 1319 s'escriu definitivament amb la terminació *-au*, sigui *Orcau* o *Orchau*²³⁷. A la Noguera, *Tarabau* ja es grafia amb la terminació *-au* l'any 1359: *Taravau*²³⁸. I a Osona, després d'un període de traspàs durant el s. XII amb terminacions en *-ad* (*Villa Adrad*), *-al* (*Vilar Edral*) o *-at* (*Villa Adrat*), al s. XIV ja es troba *Viladrau* (a. 1330)²³⁹.

Això no obstant, seguint amb Bernat i Massanell (2000: 118), va haver-hi un moment en què aquesta vocalització «va ser frenada per una reacció cultista que restituïa la L originària». Abans que triomfés, però, els grups formats per L+consonant labial van perdre la *wau*. Els autors presenten els exemples de COLPU > *colp* > *co[w]p* > *cop* o POL(I)PU > *polp* > *po[w]p* > *pop*, tot i que les formes *colp* i *polp* encara són usuals en valencià i eivissenc. En alguns dialectes és freqüent *a[w]bergínia*, *a[w]bercoc* o *a[w]mosta*, tot i que, com es pot comprovar als exemples, el pas de /l/ implosiva a /w/ es produeix sobretot a inici de mot i després de *a*. En antroponímia es troben els dobles *Arnal/Arnau*,

---

236. OnCat, 1996: vol. V, 341.

237. Citacions extretes de OnCat, 1996: vol. VI, 59 i de PUIG, 1991. Docs. 98, 108, 138, 142, 143, 157, 158, 160, 163, 165, 180, 196, 210, 212, 338, 476, 497.

238. OnCat, 1997: vol. VII, 232.

239. OnCat, 1995: vol. III, 306.

Ermengol/Ermengou o *Golball/Gombau* i, en toponímia, *Palou/Palol*, *Pujou/Pujol*, i en documents antics, *Gornau/Gornal* o *Òpol/Òpou* (Recasens (2017: 329).

5.22.2 De [s]/[z] a [j]

Els pobles d'AINET de Besan i de Cardós es troben grafats com ASNET en diversos testimonis documentals:

- **ASNET (de Besan)** des del 1016 – 1024 fins al 1231, en 7 documents. Després, amb les grafies HAYNET, AYNET o AINETH, el primer document és del 1280.
- **ASNET (de Cardós)** des del 1095-1122 fins al 1145, en 3 documents. El primer document amb l'inici en AI- és del 1196.

És el mateix cas del poble d'*Eina*, a la Cerdanya francesa, el qual es troba escrit ESNA en diversos documents des de l'any 913 fins al 1163 i, a partir d'un document de l'any 1260, ja sempre més Eyna²⁴⁰. D'altra banda, el *riu Saldes*, conegut també per *riu d'Eina*, apareix a la documentació medieval com *Esna* (a. 1068)²⁴¹ i avui, allà on desemboca al Llobregat, hi ha el *collet d'Aina* (Berguedà).

De la vocalització que indica l'evolució gràfica ASN- > AIN- entre els segles XII i XIII en parlen diversos estudis. Per Bernat i Massanell (2000: 118) el canvi que va produir-se en DIS(IU)NARE > *disnar* > *di[j]nar* > *dinar* «afecta a un nombre limitat de casos i la consonant que esdevé iod és sempre una s implosiva. Amb tota probabilitat aquesta iod no ha desaparegut perquè és de creació relativament recent, quan la llengua ja havia fet desaparèixer totes les altres iods». Coromines²⁴², en referir-se al topònim *Ainer* (de *Port-Ainé*, que situa equivocadament a tocar d'Andorra), proposa una etimologia relacionada amb «el nom de persona *Ainer*, que apareix sota la forma *Asner* o *Asnerus* en la documentació medieval». Considera que «l'evolució de la -s- implosiva sonora (davant consonant sonora) en *i* és normal en català; pensem en el cas de *almosna* > *almoina* (cf. DECat I, 218a39)». Finalment Recasens (2017: 245-246), a l'apartat sobre la fricativa /s/, observa que «el català general presenta casos de vocalització de [z] en [j] en posició final de síl·laba davant de consonant sonora, si bé força menys freqüents que els existents en

---

240. OnCat, 1995: vol. IV, 38.

241. OnCat, 1995: vol. IV, 38.

242. OnCat, 1994: vol. II, 41.

occità». Entre els exemples occitans inclou ASINU > *aine* ‘ase’²⁴³. Aquest canvi, continua Recasens, es produeix sobretot davant de [n] i [l], però també d’altres consonants sonores com [b] en esblaimat de BLASTEMARE o com [g] en *iglésia*, que es troba en català antic i dialectal, i hauria passat per ECCLESIA > *església* > *eiglésia > *iglésia*.

---

243. L’evolució ASINU>*aine* és l’etimologia que duu a Coromines a proposar-la per als dos AINET i AINETO: ‘lloc destinat a criar ases’ (OnCat, 1994: vol. II, 41).

6. Síntesi de les unitats significatives provisionals

El capítol V, dedicat als resultats de les anàlisis estadístiques, es clou amb la presentació dels 7 segments més *significatius* entre els 1.179 de tota la mostra: **UI**, **CA**, **AR**, **OS**, **EST**, **ON** i **RRE**. Són *significatius* perquè tenen una presència important en els topònims del corpus i, a la vegada, mostren un alt grau d'exclusivitat estadística en referència a alguna característica geogràfica. Ara en aquest capítol, després de l'estudi dels 7 segments estadísticament significatius i dels topònims del corpus des d'un punt de vista sincrònic i diacrònic, s'han detectat diversos fenòmens que afectarien els segments i s'han pogut deduir unes *unitats significatives* considerades *provisionals*. Són les següents:

UI: possible *unitat significativa* ***UIL**.

CA: formaria part d'una possible *unitat significativa* ***ESCA**.

AR: formaria part d'una possible *unitat significativa* ***ORTE**.

OS: possible *unitat significativa*, però amb una dental final, ***OST**.

EST: formaria part d'una possible *unitat significativa* ***ESTA**, relacionada amb ***OST**, de manera que així s'explicaria que avui ***ESTA** només es trobi a l'inici i al mig dels topònims, i ***OST** només al final.

ON: possible *unitat significativa*, però amb la vocal final *-e*, ***ONE**.

RRE: formaria part d'una possible *unitat significativa* ***ARRE**, ***ERRE** o ***ORRE**, que podria ser la mateixa que ***ORTE**, però amb l'assimilació de la dental per part de la ròtica vibrant.

**Capítol VII. Aplicació del mètode. Estudi de les unitats significatives
i el seu llenguatge**

Molts dels nostres noms de lloc han nascut i viscut dintre de la llengua catalana i, malgrat tot, no son intel·ligibles per a nosaltres. La raó d'això és que pertanyen a nivells profunds dintre d'aquest estrat, a etapes ja superades històricament. Sobre aquests nivells s'han superosat capes de terra més fèrtils i plenes de vida. Aitals topònims romanen amagats i se'ns apareixen com a enigmàtics vestigis del passat.

Xavier Terrado i Pablo, 1994: 55

1. Introducció

El capítol V, dedicat als resultats de les anàlisis estadístiques, es clou amb la presentació dels 7 segments més *significatius* d'entre els 1.179 de tota la mostra: **UI, CA, AR, OS, EST, ON** i **RRE**. Són *significatius* perquè tenen una presència important en els topònims del corpus i, a la vegada, mostren un alt grau d'exclusivitat estadística en referència a alguna característica geogràfica. A continuació **el capítol VI**, centrat en l'estudi sincrònic i diacrònic dels topònims del corpus i dels 7 segments, permet detectar unes unitats significatives considerades *provisionals* (§ 4):

- **UI** podria ser una *unitat significativa*, però amb una lateral final, ***UIL**.
- **CA** podria formar part d'una *unitat significativa* amb la forma ***ESCA**.
- **AR** podria formar part d'una *unitat significativa* amb la forma ***ORTE**.
- **OS** podria ser una *unitat significativa*, però amb una dental final, ***OST**.
- **EST** podria formar part d'una *unitat significativa* amb la forma ***ESTA**, relacionada amb ***OST**, de manera que així s'explicaria el fet que avui ***ESTA** es trobi només a l'inici i al mig dels topònims, i ***OST** només al final.
- **ON** podria ser una *unitat significativa*, però amb la vocal final *-e*, ***ONE**.
- **RRE** podria formar part d'una *unitat significativa* amb les formes ***ARRE, *ERRE** o ***ORRE**, que podria ser la mateixa que ***ORTE**, però amb l'assimilació de la dental per part de la ròtica vibrant.

Per tant, en els topònims podrien haver-hi unes *unitats significatives* relacionades amb elements del paisatge que, de moment, serien les següents:

- ***UIL**
- ***ESCA**
- ***ORTE**, potser relacionat amb ***ARRE, *ERRE** o ***ORRE**
- ***OST**, potser relacionat amb ***ESTA**
- ***ONE**

Aquí és important distingir entre *segments* i *unitats significatives provisionals*:

- **Segments.** Els *segments* dels topònims del corpus es presenten en majúscules (com els mateixos topònims als quals pertanyen), tenen un codi identificador intern i constitueixen la *variable morfològica* de l'estadística (id_1036 UI, id_185 CA, id_668 OS, etc.). Fins al capítol de les anàlisis estadístiques (§ V) eren segments buits de significat i no estaven relacionats amb elements del paisatge. Això no obstant, a partir d'aquelles anàlisis, i també dels estudis lingüístics (§ VI), alguns segments no només se'ls ha relacionat amb elements del paisatge, sinó que, amb més o menys canvis, s'han reconstruït en una *unitat significativa provisional*.
- **Unitats significatives provisionals.** Al capítol anterior s'ha esmentat que les *unitats significatives* és com en aquesta tesi s'anomenen 'un grup de fonemes referits a una idea' ja que no sabem si són arrels, ètims, mots, morfemes, etc., però en canvi sí que sabem que es refereixen a alguna característica geogràfica. Són *UIL, *ESC, *ORTE, etc. S'empra l'apel·latiu *provisionals* perquè són necessàries les anàlisis que es duren a terme durant el capítol present. Una *unitat significativa provisional* pot ser el resultat, o bé de la unió de diversos *segments*, o bé d'algun *segment* que hagi sofert pèrdues fòniques. Per exemple, el segment id_185 CA s'ha vist que formava part dels segments id_845 SCA i id_333 ESCA i, a partir d'aquí, s'ha arribat a la *unitat significativa provisional* *ESCA. I el segment id_1036 UI s'ha detectat que potser havia tingut pèrdues fòniques i la *unitat significativa provisional* podria ser *UIL.

En el capítol present les *unitats significatives provisionals* continuaran grafiant-se amb majúscules perquè parteixen dels *segments*, però després de les anàlisis apareixeran en minúscules i passaran a anomenar-se *unitats significatives prototípiques*. Es mantindran els asteriscs perquè seran propostes configurades a partir de reconstruccions, però s'escriuran en minúscules perquè ja estaran més a prop d'un *mot* que no pas de *segments* buits de significat. A més, seran *prototípiques* perquè es tracta d'un model a partir del qual poden haver-hi variacions. Alguns lingüistes com Francisco Moreno (2012), seguint Rocío Caravedo (1990), es refereixen a la *zona funcional*, entesa com un espai de realització fònic ampli que inclou espais acceptables de variabilitat. Perquè, des del moment en què els topònims són el resultat d'una intenció humana i, per tant, psicològica i social, s'ha de tenir en compte aquest espai permisible de variabilitat funcional. El límit seria el significat, concepte o idea del referent físic. En altres paraules: per a un únic referent,

poden haver-hi variables fòniques i gràfiques segons les comunitats humanes i els indrets que s'analitzin.

En aquest capítol, doncs, en primer lloc s'analitzaran les *unitats significatives provisionals* en diversos apartats:

a) **Interpretació de les anàlisis estadístiques i lingüístiques.** És l'estudi qualitatiu. S'analitzen conjuntament els resultats estadístics i els estudis lingüístics de cada unitat significativa. Tal com s'ha fet al capítol anterior (§ cap. VI), la referència a les categories de les característiques geogràfiques no serà amb valors numèrics (*Entre 590 m i 1000 m, Entre 0 m i 60 m, De 2.400h a 2.675h*, etc.), sinó descriptius: *Baix, Mitjà, Alt, Màxim*, etc.²⁴⁴. Tampoc no s'inclouran els codis identificadors dels segments dels topònims (id_1036 UI, id_185 CA, etc.), perquè és un codi intern del nostre estudi que no té recorregut més enllà d'aquest.

b) **Proposta etimològica.** Es proposa i s'argumenta la forma i l'etimologia de la *unitat significativa prototípica*. És possible que s'adjuntin noms comuns amb els quals la unitat mostra una relació semàntica i formal. No és estrany, bo i tenint en compte que és lògic que la unitat formés part del lèxic comú quan es van anomenar els llocs i que en quedin reminiscències en el lèxic actual. De fet, quan Coromines (1965: vol. I, 21) es preguntava, «¿en quins sentits ens poden ésser de profit les dades toponímiques?», la resposta que ell mateix es donava era que

en primer lloc, és clar que per a l'estudi de la nostra llengua. Aquesta és certament la utilitat més gran i indiscutible, la més segura, de la toponímia. No solament perquè [...] una part del nostre antic vocabulari no es conserva més que en els noms de lloc [...]. També per la Gramàtica històrica de la nostra llengua és d'importància vital la toponomàstica.

c) **Síntesi dels fenòmens fonètics.** En la síntesi dels fenòmens fonètics, a partir dels estudis previs que s'han dut a terme en el capítol present i anterior, es recull l'evolució que podria haver operat a la *unitat significativa prototípica*. A més, s'adjunta una taula amb els canvis fonètics dels diversos fonemes de la unitat i els topònims afectats, així com un llistat dels fenòmens fonètics (*afèresi, diftongació, rotacisme*, etc.) i els topònims afectats per cadascun.

d) **Possibles topònims del corpus amb la unitat significativa prototípica.** És el llistat dels topònims amb una probabilitat alta de contenir la *unitat significativa prototípica*. En aquesta

---

244. Correspondència entre els valors numèrics i els descriptius al Capítol VI, apartat 1. Introducció.

secció s'ha optat per la prudència i pecar més per defecte que no pas per excés. S'adjunta un mapa de la comarca amb la distribució de cadascuna de les unitats.

e) **Clústers de pobles i topònims.** Es produeix un *clúster toponímic* quan hi ha dos o més pobles amb topònims relacionats geogràficament i toponímica amb la *unitat significativa prototípica* objecte d'estudi.

En aquest capítol, en segon lloc, ja amb disposició de les 5 *unitats significatives prototípiques*, es presentarà una síntesi dels clústers toponímics que s'han citat al llarg dels apartats anteriors, però ara amb la visió global que ofereix el coneixement de les 5 unitats (§ 7). Per tant, de cada clúster s'ofereix la informació contextual que permeti entendre'ls i es presenten les propostes etimològiques dels topònims que els contenen.

I, en tercer lloc serà ara, al final de la tesi, quan finalment es disposa del màxim d'informació aconseguida sobre els topònims, que es podrà dur a terme una aproximació sobre alguns dels seus trets lingüístics (§ 9). Finalment, el capítol es clourà amb una aproximació cronològica dels topònims opacs del corpus (§ 10). S'exploraran els estrats en la vida dels topònims opacs i, tot seguit, es duran a terme tres aproximacions cronològiques: a partir del grau de fossilització dels components toponímics; de la polivalència conceptual de les unitats significatives i de l'antropització tardana de les valls del nord de la comarca.

Aquesta introducció es clou amb una referència als diversos mapes que il·lustren el capítol. Han estat necessàries converses i provatures amb l'ambientòloga especialitzada en senders i SIG, Anna Seuba Barcons, per tal d'elaborar uns mapes que permetessin explicar de la manera més senzilla i efectiva allò que es vol transmetre en cada cas: conques visuals, sistemes de comunicació virtual per la transmissió de missatges, bases geològiques en relació amb el relleu del terreny, distribució de les *unitats significatives prototípiques*, funcionament dels clústers, etc. El programari lliure emprat és el QGIS (Quantum GIS) i les bases necessàries per a cadascun dels mapes s'indiquen a peu de pàgina. La paleta de colors que s'escull per a les representacions de les bases geològiques és la de la llegenda de l'ICGC²⁴⁵. En alguns casos també s'utilitza l'eina Instamaps.

---

245. **Llegenda de les unitats cartogràfiques de la base geològica 1:250000 de l'ICGC:** https://app1.icgc.cat/bd/icgc_geoindex_v_cartogeol.pdf

2. De la unitat significativa provisional *UIL a la prototípica *oil²⁴⁶

2.1 Interpretació de les anàlisis estadístiques i lingüístiques

A les **anàlisis estadístiques** (§ cap. V, 2) que relacionen els 1.179 segments dels topònims amb les característiques geogràfiques s'observa, no només que el **segment UI** —amb presència en 26 topònims— és el més significatiu de tots, sinó que, a més, és el que apareix més vegades en característiques geogràfiques concretes, sovint com a únic seleccionat. Concretament, en 13 característiques. La primera és la que comporta l'estudi qualitatiu d'aquest segment, és a dir, una conca visual classificada com a *Gran*²⁴⁷:

- (§ cap. V, 2.15) **ID_CONCA_VISUAL_HA, Gran**. Primer segment seleccionat dels dos que s'hi inclouen, present en 17 topònims.

Cal recordar que l'estudi de les conques visuals o, dit d'una altra manera, l'estudi de la capacitat de domini visual de cada poble, es va dur a terme amb SIG²⁴⁸ amb la intenció d'entendre millor el control de l'espai dels pobles tot contemplant la possibilitat que hi hagués alguna relació entre aquest control i algun dels segments dels topònims.

Les altres 12 característiques són les següents:

- (§ cap. V, 2.7) **ID_POSICIO_VALL_1, al mig de la vall**. Són pobles que no es troben ni al fons de les valls, a la vora dels rius, ni a les seves capçaleres, sinó a mitja cota. Primer segment seleccionat dels 3 que s'hi inclouen, present en 21 topònims. NUI, dins de UI, està inclòs en 6 topònims.
- (§ cap. V, 2.11) **ID_CONNEXIO_VALL, no connexió**. Primer seleccionat dels 3 que s'hi inclouen, present en 11 topònims. El segon, NUI, inclou 4 topònims ja inclosos al primer: BERNUI, EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), PERNUI, SOMPONUI.
- (§ cap. V, 2.10) **ID_CURS_FLUVIAL, cap curs fluvial**. Únic segment seleccionat, present en 7 topònims.
- (§ cap. V, 2.9) **ID_RELLEU, no a la part fonda de la vall, en pla**. Un dels dos segments seleccionats, present en 9 topònims.

---

246. **Fonts de les citacions antigues:** es trobaran a l'Annex 14.

247. **Categorització de les conques visuals:** *Mínima:* entre 80 ha i 500 ha; *Petita:* entre 501 ha i 1.299 ha; *Mitjana:* entre 1.300 ha i 2.500 ha; *Gran:* entre 2.501 ha i 6.000 ha; *Màxima:* entre 6.001 ha i 12.000 ha.

248. **SIG:** Sistemes d'Informació Geogràfica.

Capítol VII. Aplicació del mètode. Estudi de les unitats significatives i el seu llenguatge

- (§ cap. V, 2.16) **ID_CONCA_VISUAL_PUNTS, 4 pobles o més.** De la categorització del nombre de pobles que es veuen des de cadascun (0, 1, 2, 3 o 4 pobles o més), és la més alta. Dels 9 segments seleccionats, UI és el cinquè més ben posicionat pel *filtre p*, present en 11 topònims. Pel fet de compartir els mateixos topònims, sembla que hi ha una connexió entre els segments que inclouen UI, com NUI i UI, i els que inclouen les nasals ON, EN i NI.
- (§ cap. V, 2.3) **ID_VALL_SECUNDARIA, Batlliu.** Únic segment seleccionat, present en 3 topònims: BRESSUI, CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL), PUJALT (e.f.a. PUIAL).
- (§ cap. V, 2.2) **ID_VALL_PRINCIPAL, vall Noguera Pallaresa.** Únic segment seleccionat, present en 24 topònims.
- (§ cap. V, 2.20) **PASTURES, No.** Un dels 2 segments seleccionats, present en 15 topònims.
- (§ cap. V, 2.18) **ID_INSOLACIO_ANUAL, Alta.** Un dels 3 segments seleccionats, present en 10 topònims. Relacionat morfològicament amb els altres 2 seleccionats: PU i NUI. Pel seu valor només lleugerament més alt al 0,05 del *filtre p* (0,0714279528) i pel nombre de mostres (7) es destaca, també, el segment ON.
- (§ cap. V, 2.27) **TERRA_ROJA, Sí.** Un dels 2 seleccionats, present en 6 topònims: LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS), MENTUI (MONTUI), MENCUI, PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO), SELUI (SELUI), VILAMUR (e.f.a. UILAMUR, UILLAMURI)
- (§ cap. V, 2.5) **ID_DESNIVELL_FONS_VALL, Alt.** No seleccionat per poc, amb un valor del *filtre p* de gairebé 0,05 (0,058880402). Presència en 13 topònims.
- (§ cap. V, 2.25) **TURO, Sí.** Únic seleccionat, present en 5 topònims: BERNUI (e.f.a. BERNUY), BRETUI (e.f.a. BERTUY, BRETUY), LLESSUI (e.f.a. LA SUY, LLAÇUY), MENTUI (e.f.a. MENTUY), SELUI (e.f.a. SELUY).

Per tant, l'abast visual Gran i la Connexió visual amb 4 pobles o més configuren UI com un segment relacionat amb una situació estratègica per tal de controlar visualment l'entorn. El fet que, a més, 7 pobles amb UI no tinguin cap curs fluvial a prop (només hi ha un 10,79% de pobles del corpus amb aquesta especificitat), corroboraria la importància de la funció tàctica per sobre, fins i tot, de la necessitat d'aigua.

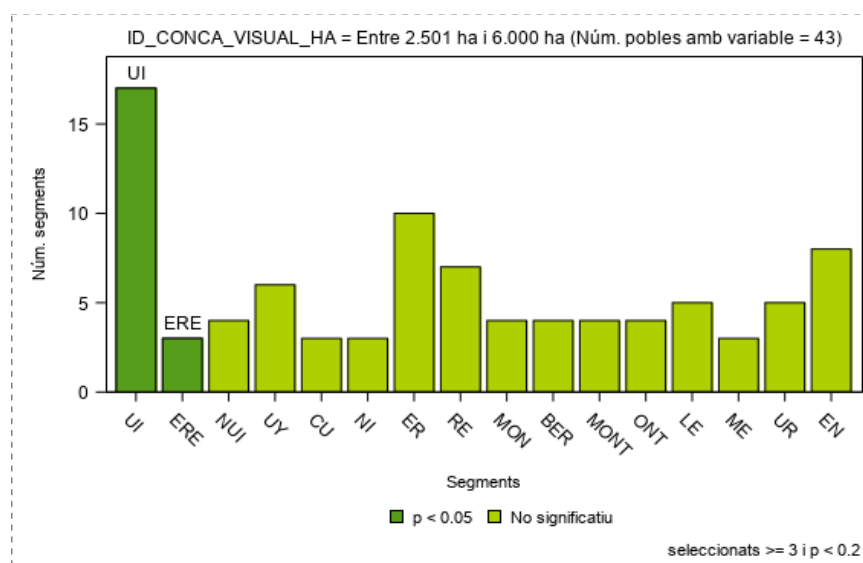
A partir de l'estudi lingüístic sincrònic i diacrònic del segment UI (§ cap. VI, 4.1) s'han detectat uns fenòmens que l'haurien afectat:

- Monoftongació de la terminació [új] en [í] en BERANÍ, LLAVORSI, MENEURÍ, RONÍ o SAURÍ (§ cap. VI, 2.1; 4.1; 5.14.4).
- Nasalització (§ cap. VI, 5.15) UIL > VINY en CASTELLVINY i ENVINY.
- Presència de lateral final en citacions (§ cap. VI, 4.1) de MENCUI (e.f.a MUNTCUYL); LLAGUNES (e.f.a. LACUNULIS, LAGUNULAS); CASTELLVINY (e.f.a CASTELUIL).
- Relació entre UI i el mot *castell* (§ cap. VI, 4.1) en CASTELLVINY (e.f.a CASTELUIL < CASTEL + UIL); el poble de VILL, posteriorment anomenat CASTELLNOU.
- Tancament de /o/ en /u/ (§ cap. VI, 5.20.3) en topònims aragonesos com el *Beranui* del corpus (a. 871 *Veranoi* > a. 1277 *Beranuy*).

La unitat significativa provisional que s'ha apuntat després d'aquest estudi és *UIL, però caldrà confirmar si el segment UI podria haver tingut una lateral final i, també, si com s'ha vist en el cas dels tancaments de *Beranui*, *Rallui* i *Pedruí* d'Aragó, es va donar el tancament final *oi* > *ui*. Es començarà per les anàlisis estadístiques.

2.1.1 Conques visuals dels segments UI i LA

A les anàlisis estadístiques destaquen, per la significança (*filtre p*) i pel nombre, dos segments relacionats amb les conques visuals (§ cap. V, 2.15). Com s'ha dit, un és UI, relacionat amb conques visuals *Grans*. L'altre és LA, relacionat amb conques visuals *Mitjanes*. Es pot apreciar a les gràfiques següents:

Fig. 38. Gràfica dels segments més significatius en les conques visuals *grans*. Font: e.p.

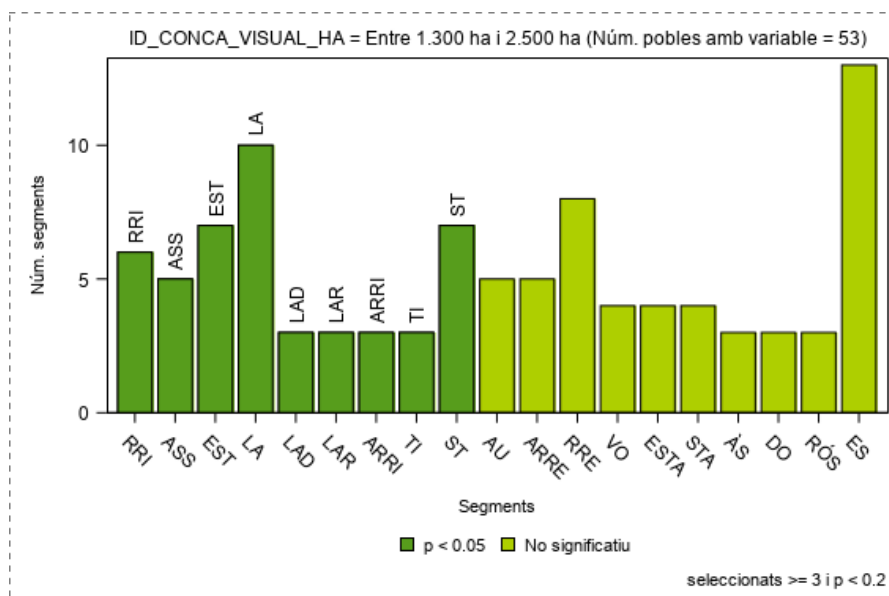

Fig. 39. Gràfica dels segments més significatius en les conques visuals Mitjanes. Font: e.p.

El bon posicionament d'un i altre segment convida a observar quins són, de tota la mostra de segments, els més significatius de les conques visuals Mitjanes, Grans i Màximes. Es pot apreciar a la gràfica següent, ordenats de més a menys (d'esquerra a dreta) a partir del filtre *p*.

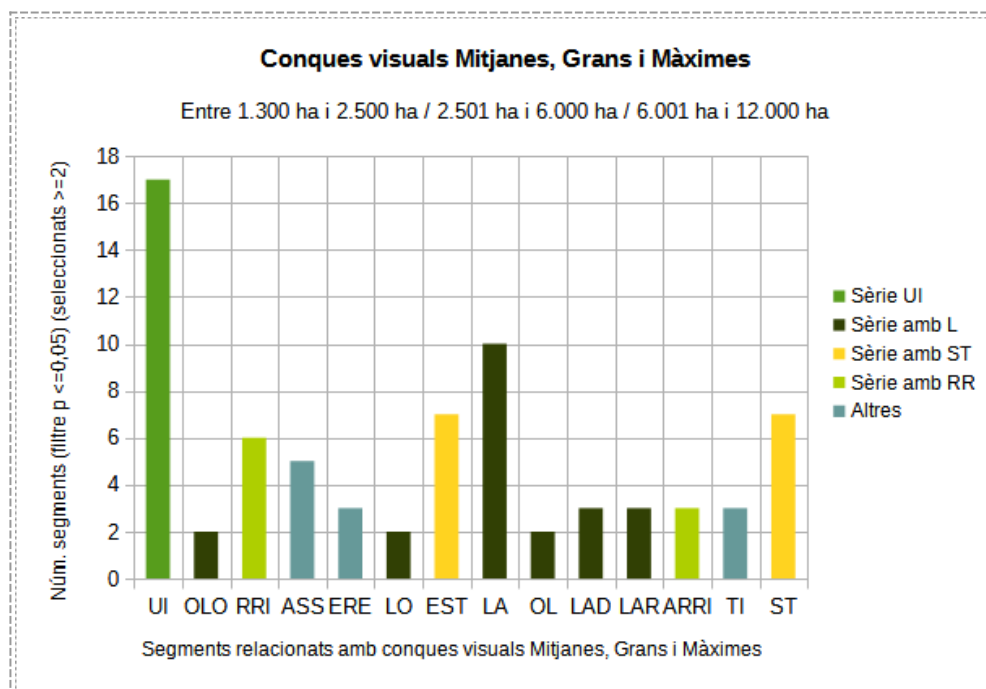

Fig. 40. Gràfica dels segments més significatius en les conques visuals Mitjanes, Grans i Màximes. Font: e.p.

És rellevant que, dels 14 segments seleccionats (UI, OLO, RRI, ASS, ERE, etc.), n'hi ha 6 que inclouen 'L': OLO, LO, LA, OL, LAD i LAR. A continuació es farà una revisió d'aquests segments per ordre de més a menys mostres i de més a menys bon posicionament segons el *filtre p*. L'anàlisi més exhaustiva serà de LA, ja que a la Fig. 40 és el segon amb més mostres (10) després de UI (17).

Segment LA

Des del punt de vista lingüístic, a continuació s'inclou la llista dels topònims amb el segment. Són els que es van incloure a les anàlisis estadístiques (fossin transparents o opacs):

Topònims del corpus amb el segment

ALANÍS (ALANDIS, ALANNIS), BALESTUI (e.f.a. BALASTUY), LA BANA (LABAN), ESCALARRE (SCALARRE, ESCALARR, ESCALARRI), GILARENY (GILAREN), LLAVORRE (e.f.a. LABORRE, LAVORRE), LLADORRE (e.f.a. LADORRE), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO), LLARÀS (e.f.a. LARAS, LARSASS, LARSASSI), LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN, LARUEN), LLAGUNES (e.f.a. LACUNULIS, LAGUNUAS, LAGUNULAS, LAQUNUIS), LLAVANERS (e.f.a. LAVENES), LLESSUI (e.f.a. LA SUY), LLORT (e.f.a. LABORTE), MONTESCLADO (MONT ESCLAT, MONTUSCLAT, MUTUSCLAT), VILESA (e.f.a. VILELA), VILAMUR (UILAMUR), VILANFLOR, VILANOVA

Perfil del segment

Posició: el segment LA es troba a l'inici, al mig i al final dels topònims del corpus:

- a) en 10 a l'inici. Observi's que LA només es troba en les citacions antigues, llevat de a LA BANA:

LA BANA (LABAN)	LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN, LARUEN)
LLADORRE (e.f.a. LADORRE)	LLAVANERS (e.f.a. LAVENES)
LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO)	LLAVORRE (e.f.a. LABORRE)
LLAGUNES (e.f.a. LACUNULIS, LAQUNUIS)	LLESSUI (e.f.a. LA SUY)
LLARÀS (e.f.a. LARAS, LARSASS, LARSASSI)	LLORT (e.f.a. LABORTE)
- b) en 8 al mig:

ALANÍS (ALANDIS, ALANNIS)	MONTESCLADO (MONT ESCLAT)
BALESTUI (e.f.a. BALASTUY)	VILAMUR (UILAMUR)
ESCALARRE (SCALARRE)	VILANFLOR
GILARENY (GILAREN)	VILANOVA (VILAM NOVAM)
- c) en 1 al final:

VILESA (e.f.a. VILELA)

Des del punt de vista estadístic, LA està ben posicionat per les *Conques visuals Mitjanes*.

També per la *Connexió visual amb 3 pobles* i per la *Connexió visual amb 4 pobles o més*:

Característica geogràfica	Característica geogràfica concreta	id_segment	segment	Núm. Segments de tot el corpus	Núm. topònims amb característica fisiogràfica concreta	filtre p
ID_CONCA_VISUAL_HA	Entre 1.300 ha i 2.500 ha	id_470	LA	17	10	0,03539
cate_ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	4 nuclis o més	id_470	LA	17	7	0,07101
ID_SUP_TERME	0 ha	id_470	LA	17	8	0,08368
cate_ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	3 nuclis	id_470	LA	17	4	0,10998
ID_MIDA_POBLE	Poble mitjà	id_470	LA	17	3	0,11195
ID_CURS_FLUVIAL	al mig de la V on s'ajunten dos cursos fluvials	id_470	LA	17	3	0,13478
ID_ORIENTACIO	O	id_470	LA	17	3	0,14375
ID_INSOLACIO_ANUAL	De 3.226h a 3.500h	id_470	LA	17	7	0,15119
ID_CONNEXIO_VALL	nucli de pas per anar a un port, coll, important	id_470	LA	17	8	0,18667

Fig. 41. Taula amb les característiques geogràfiques del segment LA. Valor del *filtre p*: $\leq 0,2$ / Topònims seleccionats ≥ 3 . Font: e.p.

A part del *filtre p*, els valors numèrics també són contundents pel que fa al nombre de pobles que es veuen des de cada poble i el bon abast visual de la majoria:

ID_CONCA_VISUAL_PUNTS:

Des de 7 pobles, es veuen 4 pobles o més

Des de 4 pobles, es veuen 3 pobles

Des de 3 pobles, es veuen 2 pobles

Des de 2 pobles, es veu 1 poble

Des d'1 poble, no se'n veu cap

ID_CONCA_VISUAL_HA:

Màxima, en 0 topònims

Gran, en 4 topònims

Mitjana, en 10 topònims

Petita, en 3 topònims

Mínima, en 0 topònims

La resta dels segments es presenten a la taula següent:

Segments amb 'L'	Característiques geogràfiques
LAD	<p>Dels 3 topònims que inclouen el segment LAD, els 3 coincideixen en els primers trets geogràfics que selecciona el <i>filtre p</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> ID_INSOLACIO_HIVERN, <i>Mitjana-baixa</i>, en 3 topònims ID_CONCA_VISUAL_HA, <i>Mitjana</i>, en 3 topònims ID_ALTITUD, <i>Mitjana-baixa</i>, en 3 topònims <p>L'aportació de les bones conques visuals ve per part de la lateral 'L' ja que, si s'analitza el segment AD sense la lateral inicial, els trets geogràfics que selecciona el <i>filtre p</i> dels 5 pobles que contenen AD no tenen res a veure amb aquestes:</p> <ul style="list-style-type: none"> ID_ORIENTACIO, O, en 3 topònims ID_RELLEU, a la part fonda de la vall, en costa, en 3 topònims ID_INSOLACIO_HIVERN, <i>Mitjana-baixa</i>, en 4 topònims ID_DESNIVELL_FONS_VALL, <i>Mínim</i>, en 3 topònims ID_POSICIO_VALL_1, entrada vall cota inferior, en 3 topònims
LAR	<p>Dels 3 topònims que inclouen el segment LAR, els 3 coincideixen en els primers trets geogràfics que selecciona el <i>filtre p</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> ID_INSOLACIO_HIVERN, <i>Mitjana-alta</i>, en 3 topònims CONCA_FLUVIAL_ESTRETA, Sí, en 3 topònims ID_CONCA_VISUAL_HA, <i>Mitjana</i>, en 3 topònims

	<p>A diferència del segment AD, el segment AR, que es troba en 22 topònims, sí que té relació amb conques visuals, però són més modestes:</p> <ul style="list-style-type: none"> • CONCA_FLUVIAL_ESTRETA, Sí, en 15 topònims • ID_INSOLACIO_ANUAL, <i>Mitjana-alta</i>, en 12 topònims • ID_VALL_SECUNDARIA, vall de Llarvén, en 3 topònims • ID_CONCA_VISUAL_PUNTS, 3 pobles, en 6 topònims • ID_CONCA_VISUAL_HA, <i>Petita</i>, en 9 topònims
OLO	<p>Dels 4 topònims que inclouen el segment OLO, els primers trets geogràfics que selecciona el filtre <i>p</i> dels seus pobles, acceptant un nombre inferior a 3, són:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ID_CONCA_VISUAL_HA, <i>Màxima</i>, en 2 topònims • ID_ALTITUD, <i>Alta</i>, en 2 topònims • CONCA_FLUVIAL_ESTRETA, Sí, en 4 topònims
LO	<p>Dels 8 topònims que inclouen el segment LO, els primers trets geogràfics que selecciona el filtre <i>p</i> dels seus pobles i acceptant un nombre inferior a 3, són:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ID_CONCA_VISUAL_PUNTS, 0 pobles, en 5 topònims • ID_CONCA_VISUAL_HA, <i>Màxima</i>, en 2 topònims • CONCA_FLUVIAL_ESTRETA, Sí, en 6 topònims • ID_VALL_SECUNDARIA, és a la mateixa vall principal 1 (Noguera Pallaresa), en 2 topònims • ID_ALTITUD, <i>Alta</i>, en 2 topònims
OL	<p>Dels 10 topònims que inclouen el segment OL, els primers trets geogràfics que selecciona el filtre <i>p</i> dels seus pobles i acceptant un nombre inferior a 3, són:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ID_VALL_SECUNDARIA, vall dels Boldissos, en 2 topònims • ID_TIPUS_SOL, Penya i terra, en 2 topònims • ID_CONCA_VISUAL_HA, <i>Màxima</i>, en 2 topònims • ID_ALTITUD, <i>Alta</i>, en 2 topònims

Fig. 42. Taula amb les característiques geogràfiques de segments amb la lateral 'L'. Font: e.p.

Per tant, el fet que **les citacions antigues** alertin sobre un possible estrat /új]/, anterior a /uj/, i que les **anàlisis estadístiques** seleccionin per les bones conques visuals la lateral 'L', confirmaria que els topònims que acaben en *-ui* haurien tingut la lateral final. La transició hauria estat:

[új] > [új]

Ho avalarien, també, citacions antigues de topònims de fora del corpus com *Tercui* (Pallars Jussà), que apareix com *Torcuyl* (a. 1315)²⁴⁹; el *port de Torcuil* (Cerdanya, a. 1128)²⁵⁰, o el castell i poble de *Culla*, grafiat com *Cuylle*, *Cuyllia* (País Valencià, a. 1234)²⁵¹. També es troben reminiscències de la lateral després de UI en topònims actuals, per bé que amb diverses variants:

249. PALAU, 2009: 122.

250. FERRER GODOY, Joan (2009). *Diplomatari del monestir de Sant Joan de les Abadesses (995-1273)*. Barcelona: Fundació Noguera. Doc. 72.

251. VIRGILI et al., 2018. Doc. 936.

- **-uil:** *Ansuil* (Aragó), *Buil* (Aragó), *Verfeuil* (Rosselló)
- **-uils:** *Suïls* (Aragó)
- **-üls:** *Paüls* (Aragó), *Paüls de Flamisell* (Pallars Jussà), *Paüls* (Baix Ebre)
- **-ull:** *el Brull* (Osona, Costera), *el Mesull* (Pallars Jussà), *Montsull* (Ripollès), *el Sull* (Berguedà), *Montargull* (Noguera, l'Alt Urgell, la Conca de Barberà, Alt Penedés), *Berfull* (Ribera Alta), *Verfull* (Baix Camp), *Benicull* (Ribera Baixa), *el Cormull* (Alt Maestrat), *el Gassull* (Plana Alta), *el Martull* (Ribera Alta), *el Xiricull* (la Safor), *l'Escull* (Marina Alta), *lo Montull* (Baix Maestrat)
- **-üll:** *Carauïll* (Osona), *el Meüll* (Pallars Jussà), *Tauïll* (Alta Ribagorça), *Talteüll* (Segarra i Rosselló)
- **-ülls:** *Sauïlls* (Pallars Jussà)

2.1.2 El segment LA a l'inici dels topònims

Continuant amb el segment LA, s'ha vist que, entre els topònims del corpus que el contenen i que estan seleccionats per les conques visuals *Mitjanes*, en 5 es troba a l'inici. Són LLADORRE (e.f.a. LADORRE), LLADRÓS (e.f.a. LADROS), LLARÀS (e.f.a. LARAS), LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN) i LLAVORRE (e.f.a. LAVORRE). En 3 més l'inici és en LE: LLERET (e.f.a. LESERET), LLORT (e.f.a. LEORTE) i LLESSUI (e.f.a. LEZUI).

Topònims amb l'inici en Ll-	Conques visuals
LLERET	<i>Gran</i>
LLESSUI	“
LLORT	“
LLADORRE	<i>Mitjana</i>
LLADRÓS	“
LLARÀS	“
LLARVÉN	“
LLAVORRE	“
LLAVORSÍ	<i>Petita</i>

Al capítol anterior (§ VI, 3.2.1) s'ha explicat l'ús polivalent de la *l* simple per tal de representar laterals alveolars i palatals, però el que aquí es vol subratllar és que, a la vista d'aquestes conques visuals, sembla clar que la lateral inicial d'aquests topònims formaria part de la *unitat significativa provisional* *UIL en la qual s'haurien produït dues *afèresis* (§ cap. VI, 5.1). La primera seria de la vocal /u/ i, després, de la iod:

[új] > [j] > [ɫ]

Aquesta *afèresi* podria tenir relació amb les *afèresis* de topònims que apareixen en textos clàssics o en seques de diverses èpoques (del s. III ANE²⁵², visigòtiques, etc.). N'hi ha amb inicis en:

- **El-:** **Eliberri** (també *Iliberri* o **Liberrri**²⁵³), **Elizarra** (a l'edat mitjana, **Lizarra**, i avui *Estella*, Navarra), *Elo* o *Elvora*.
- **Ol-:** *Olcadia*, *Olith* (avui *Olite*, Navarra), *Oliovasio*, **Olisipo** (avui **Lisboa**, Portugal), *Olkairun*, *Olontigi* o *Oluia* (avui, *les Oluges*).
- **Ul-:** *Ulia* (avui *Montemayor*, Córdoba).

Això no obstant, la majoria comencen en **Il-**:

- **Il-:** *Ilbas*, *Ilbira*, *Ildum*, *Ilercavonia*, *Ilerda*, *Ilergetia*, *Iliberri*, *Ilici*, *Iliorici*, *Ilipa*, *Ilditurgi*, *Ilorci*, *Ilse*, *Iluro*, etc.²⁵⁴.

Alguns d'aquests topònims no estan geolocalitzats; d'altres sí, com *Ilbas* (avui, *Elvas*, Portugal) *Iliberri* (avui, Granada); *Iliberis* (avui, *Elna*, al Rosselló); *Ilici* (avui, *Elx*); o **Iliocrice**, **Ilocrice**, **Iliorici** o **Ilocrici**, avui **Lorca**.

També **Ilirta** i més tard **Ilerda**, l'actual **Lleida**. A l'entrada d'aquest topònim Coromines (OnCat, 1996: vol. V, 58) afirma que

l'omissió de la I- inicial, tant en aquesta forma com en totes les post-romanes, té explicació coneguda, ben clara i segura: no per cap raó de nivell romànic ni aràbic, sinó que la I- inicial desapareix, ací i allà —arreu— en les relíquies ibèriques.

A més, tal com es pot comprovar a les entrades dels següents topònims de l'OnCat, per al lingüista molts altres noms de poblacions haurien tingut aquests inicis: **Llardecans**²⁵⁵ (Segrià), **Lladurs**²⁵⁶ (Solsonès), **Llebro**²⁵⁷ (Ripollès), **Llerona**²⁵⁸ (Vallès Oriental), **Llers**²⁵⁹ (Alt Empordà), **Llíber**²⁶⁰ (Marina Alta, País Valencià), etc. Entre les citacions medievals de

---

252. ANE: abans de la nostra era (cristiana).

253. Es marquen en negreta els topònims en els quals s'hauria donat l'*afèresi*.

254. **Font d'aquests topònims citats en textos clàssics o en seques de diverses èpoques:** *Tesoros del Patrimonio Cultural de España*: <http://tesoros.mecd.es/tesoros/> [Enllaç vigent: 19/02/2023].

255. OnCat, 1996: vol. V, 42

256. OnCat, 1996: vol. V, 29

257. OnCat, 1996: vol. V, 54

258. OnCat, 1996: vol. V, 65

259. OnCat, 1996: vol. V, 67

260. OnCat, 1996: vol. V, 75

vegades encara es troba algun inici en *Il-*. Per exemple, **Llaguarres**, a l'Alta Ribagorça aragonesa, en la primera citació de l'any 996 és **Illacorre**. A la propera citació (a. 1034-63) ja hi ha operat l'*afèresi*: *Laguarres*²⁶¹.

Caldria un estudi de les conques visuals d'aquests indrets per confirmar que podrien tenir quelcom a veure amb un possible *UIL però, en tot cas, molts d'aquests pobles que s'acaben de citar i que estan geolocalitzats haurien tingut castells, i això ja implica abast visual. Per exemple seria el cas d'*Elizarra* (Estella), *Olisipo* (Lisboa), *Iliocrice* (Lorca), *Iltirta* o *Ilerda* (Lleida), *Llardecans* (Segrià), *Lladurs* (Solsonès), *Llerona* (Puig del Castell de Samalús), *Llers* (Alt Empordà) o *Llaguarres* (Alta Ribagorça aragonesa). I no són els únics. De castells amb aquests inicis toponímics, n'hi ha força: *Llor* (Segarra i Solsonès), *Llaés* (Ripollès), *Llorac* (Conca de Barberà), *Lloret* (la Selva), *Llanera* (Segarra), *Llordà* (Pallars Jussà), *Llívia* (Cerdanya), *Lluçà* (Osona), *Llobera* (Solsona), *Llastarri* (Pallars Jussà), *Llimiana* (Pallars Jussà), etc. En alguns d'aquests indrets s'hi han localitzat restes ibèriques. Els inicis dels seus topònims podrien haver estat [újl] tot i que, com es veurà a continuació, la vocal inicial podria haver estat més oberta.

2.1.3 Indicadors del tancament vocàlic en [újl]

Tot i que fins ara s'han desenvolupat les anàlisis a partir d'una *unitat significativa provisional* *UIL, hi ha raons per creure que la vocal inicial /u/ és el resultat del tancament de /o/, tal com s'hauria donat en el pas del llatí al català de *VÖLEO>*vull*, MÖLLIAT>*mulla*, DESPÖLIAT>*despulla*, LÖLIU>*jull* o FÖLIA>*fulla* (Recasens, 2017: 18).

Com s'ha dit, un dels indicadors és el tancament de /o/ en /u/ observat en les primeres citacions d'alguns topònims aragonesos (§ cap. VI, 5.20.3):

- **Beranui**: a. 871 *Veranoi* > a. 1277 *Beranuy*
- **Rallui**: a. 930 *Lorroi* > a. 1124-1134 *Lorrui*
- **Pedruí**: a. 972 *Petroi*

Un altre indicador es troba en els inicis de topònims amb citacions molt antigues. Un cas il·lustratiu és l'actual **torrent de Llastres** (Baix Camp), el riu que desemboca a l'Hospitalet

---

261. OnCat, 1996: vol. V, 33.

de l'Infant. Gràcies als escrits del geògraf Estrabó (62 ANE - circa 20) i de l'*Itinerari d'Antolí*²⁶² (s. III), així com a les recerques des d'altres àmbits (arqueologia, arquitectura, geografia, etc.) per part de diversos estudiosos²⁶³, se sap que l'actual *Hospitalet de l'Infant* en grec es coneixia per **Oléastron** (al voltant del s. I); després en llatí com **Oleastrum** (s. III); i, gairebé dotze segles més tard, el nom va perdurar en la denominació del riu **Ullastre** (a. 1191)²⁶⁴. A partir d'aquest moment algunes de les citacions de què es disposa són **Riudyllastre** (a. 1362)²⁶⁵, riu **Ullastre** (a. 1460)²⁶⁶, **torrent del riu de Ollastre** (a. 1660)²⁶⁷ fins al **torrent de Llastres** actual, en què ja hi ha operat l'*afèresi*. A més, hi ha altres casos de topònims que, com *Llastres*, antigament es troben transcrits en *Ol-* i, després, en *Ull-*. Per exemple:

- a. 834 Olianus²⁶⁸ > **Ullà** (Baix Empordà)
- a. 882 Oleastrum²⁶⁹ > **Ullastre** (Alt Empordà), homònim de l'Ullastre del Baix Camp.
- a. 1023 Oleastrello²⁷⁰ > **Ullastrell** (Vallès Occidental)
- a. 899 Oliastreto²⁷¹ > **Ullastret** (Baix Empordà).

Un altre exemple d'aquest procés en topònims amb citacions molt antigues és el que s'ha citat més amunt, **Lisboa** (Portugal):

- **Segle I:** s'hi refereix Pomponi Mela o Mel·la (*Chorographia*, III, 8) com **Ulisippo**.
- **Entre els segles I i II:** en parla Claudi Ptolomeu (*Geographia*, II, 5) amb el nom d'**Olissipo**.
- **Segle III:** en l'*Itinerari d'Antolí* és **Olisippone**.
- **Des del segle III fins al VII:** segons l'*Anònim de Ravenna* (*Ravennatis Anonymi Cosmographia*), es denominava **Olisipona**.

---

262. *Itinerari d'Antolí*, en llatí *Itinerarium Antonini*, possiblement escrit per Marc Aureli Antoní, conegut per *Caracal·la*. Va governar entre el 211 i el 217.

263. SANAHUJA (1865), BASSEGODA (1981), ARASA (1995), ROSSELLÓ (2001), DUPRÉ (2006), JÁRREGA (2010).

264. OnCat, 1996: vol. V, 44.

265. BASSEGODA, 1981. Pàg. 39.

266. OnCat, 1996: vol. V, 44.

267. OnCat, 1996: vol. V, 44.

268. OnCat, 1997: vol. VII, 379.

269. OnCat, 1997: vol. VII, 380.

270. OnCat, 1997: vol. VII, 380.

271. OnCat, 1997: vol. VII, 380.

- **Cap al segle XI:** ja en temps dels àrabs, primer és *Ulisibuna* i després ja hi ha operat l'*afèresi*, *Lisbuna*²⁷².

Coromines (OnCat, 1996: vol. V, 59-60), sobre els pobles de l'antiguitat ibèrica amb inicis en *Il-* (*Ilbas, Ilbira, Ildum, Ilercavonia*, etc.), en l'estudi que fa de *Lleida* apunta que

el nom d'*Olèrdola* m'ha semblat sempre una formació paral·lela a (I)LERDA. Si aquest es forma amb la *I-* «amovible», en O-LERD-ULA, hi hauria un O- ibèric prefixat, de paper més o menys comparable.

Llavors reflexiona en el fet que, si fos així,

això, successivament, ens conduiria a lligar-hi *Olorda*, prop de Barcelona; i admès que *O-* hi sigui prefix, ens duria a *Lord* (St. Llorens de Morunys), a *Llordà*, i a *Lorde*, de Bigorra («*Lourdes*»). Però d'altra banda, paral·lelament a aquests, *Lord-* sense *O-* ni *I-* potser també, comparant-ho amb LERT-IUM i LERDA, ho retrobaríem en LARTO-, de vocalisme més atansat a la E [...]

Aquests raonaments, finalment, el porten a concloure que el fet

que li sapiguem molta parentela [es refereix a (I)LERDA] no ens ha de donar gaire esperança de saber el significat del nom: possibilitat sempre problemàtica en el camp ibèric. La cosa menys arriscada sembla admetre que aquí tinguem l'íbero-basc ILI- (irí) 'ciutat o vila', com en ILIBERIS, etc.

En efecte, la hipòtesi iberobasca de *Ili-* 'ciutat o vila' és la que més s'ha repetit, però, a la vista de les conques visuals dels pobles del corpus i dels llocs amb torres i/o castells, potser l'explicació tindria quelcom a veure amb aquesta característica geogràfica.

Finalment, altres indicadors del tancament vocàlic són la quantitat de topònims en què la vocal de *Ol-* no s'hauria tancat, no hi hauria hagut palatalització i, tampoc, *afèresis*. Per exemple *Olèrdola* (Alt Penedès), *Olesa* (Alt Penedès, Baix Llobregat), *Oló* (Moianès), *Olorda* (Barcelonès), *Olost* (Osona), *Olot* (Garrotxa), *Oluges* (Segarra), *Olvan* (Berguedà), etc. Tots aquests pobles havien tingut torres i/o castells.

Ara bé, suposant que la unitat significativa hagués estat *OIL, per què en alguns casos hi hauria operat l'*afèresi* i en d'altres no? Per exemple, per què hauria operat en *Lleida*, però

---

272. **Font:** *Tesoros del Patrimonio Cultural de España*: <http://tesoros.mecd.es/tesoros/> [Enllaç vigent: 10/03/2023].

no en *Olèrdola*? La resposta podria tenir a veure amb l'accent prosòdic, però per arribar-hi abans cal referir-se a la metàtesi que en alguns casos va afectar la unitat significativa.

2.1.4 *OIL sense metàtesi i amb metàtesi

És possible que la forma més antiga de la *unitat significativa provisional* *UIL hagués estat *OIL, probablement amb /o/ oberta, però en alguns casos podria haver-hi operat una metàtesi (§ cap. VI, 5.13) relacionada amb les evolucions futures: *OIL > *OLI. Primer s'estudiarà l'evolució sense metàtesi i, després, amb metàtesi.

a) Evolució sense metàtesi: ójl- > il- > ll-

*OIL a l'inici dels topònims hauria tingut dues evolucions:

- Pèrdua de la iod medial i despalatalització de la lateral: /ójl/ > /ól/. Entre els topònims del corpus s'hauria donat en 2 pobles amb una conca visual *Màxima* —ALÓS (e.f.a. OLOS) i AULÓ (e.f.a. OLONE)— i en 3 que la tenen *Gran*: OLP, SOLDUGA i TOLZÓ²⁷³. D'aquests, ALÓS, OLP i AULÓ (e.f.a. OLONE) havien tingut castells i aquest darrer gaudeix de 15 pobles en la seva conca visual. Fora del corpus seria els que ja s'han esmentat a l'apartat anterior: *Olèrdola, Olesa, Oló, Olorda*, etc.
- Doble *afèresi* /ójl/ > /jl/ > /k/. Entre els topònims del corpus serien els que ja s'han esmentat: LLADORRE, LLADRÓS, LLARÀS, LLARVÉN, LLAVORSÍ, LLAVORRE, LLERET, LLESSUI i LLORT. D'aquests, LLADORRE, LLARVÉN, LLAVORSÍ, LLAVORRE, LLESSUI i LLORT havien tingut castells. Fora del corpus, d'una banda hi ha les citacions antigues que mostren la meitat de l'*afèresi*, és a dir, només la vocal posterior /o/: *Iliocrice, Iltirta* o *Ilerda*, etc. D'altra banda hi ha, també, els topònims que ja s'han esmentat: *Llardecans, Lladurs, Llerona, Llers, Llor, Llaés, Llorac, Lloret, Llanera*, etc.

La resposta de per què en LLORT (avui, castell en ruïnes) l'any 866 ja hi hauria operat la doble *afèresi* i, en canvi, no va operar en AULÓ (e.f.a. OLONE) (també un antic castell), podria tenir quelcom a veure amb l'accent prosòdic. Així,

- quan just després de /ójl/ hi recau la tonicitat, no hi hauria tanta tendència a l'*afèresi*. Seria el cas d'ALÓS (e.f.a. OLOS) o AULÓ (e.f.a. OLONE), i també d'altres pobles amb bones conques visuals en els topònims dels quals hi hauria operat una *assimilació* (§ cap. VI, 5.5)

---

273. En SOLDUGA i TOLZÓ *OIL no es trobaria exactament a l'inici.

Capítol VII. Aplicació del mètode. Estudi de les unitats significatives i el seu llenguatge

amb *anteriorització i deslabialització* (§ cap. VI, 5.4). Per exemple, **ALEND**O i **ALIN**S, ambdós amb torres i/o castells. El mateix fenomen es produeix quan /ójl/ és medial en **ARCALÍS**, **ESCALARRE**, **ESCALÓ** o **RIALP**, tots amb torres i/o castells. Aquí s'hi trobaria *Olèrdola, Olesa, Oló, Olorda*, etc.

- quan just després de /ójl/ no hi recau la tonicitat, hi hauria més tendència a l'*afèresi*. Seria el cas de **LLADORRE**, **LLADRÓS**, **LLARÀS**, **LLARVÉN**, **LLAVORSÍ**, **LLAVORRE**, **LLERET**, **LLESSUI** o **LLORT** (e.f.a.: a. 866 **LEORTE**; a. 966 **LEORTE**; a. 1007 **Liuorte**; a. 1047/1081 **LEORT**; a. 1095 **LEORT**; a. 1276 **LEORT**; a. 1325 **LEORT**; 1528 **LLEORT**).

Pel que fa al segment **AL** com a possible variable de **OL**, és pertinent apuntar que l'anàlisi estadística dels 19 pobles amb **AL** mostren sobretot conques visuals *Mitjanes, Altes i Màximes*.

ID_CONCA_VISUAL_HA	Entre 80 ha i 500 ha	0 topònims amb AL
ID_CONCA_VISUAL_HA	Entre 501 ha i 1.299 ha	3 topònims amb AL
ID_CONCA_VISUAL_HA	Entre 1.300 ha i 2.500 ha	7 topònims amb AL
ID_CONCA_VISUAL_HA	Entre 2.501 ha i 6.000 ha	7 topònims amb AL
ID_CONCA_VISUAL_HA	Entre 6.001 ha i 12.000 ha	2 topònims amb AL

*OIL al final dels topònims també hauria tingut dues evolucions:

- Pèrdua de la iod: /ójl/ > /ól/. Entre els topònims del corpus, amb *anteriorització i deslabialització* (§ cap. VI, 5.4), en **BURGAL**. Fora del corpus, en *Ardèvol* (Solsonès), *Borriol* (Plana Alta), *Bunyol* (Foia de Bunyol), *Claverol* (Pallars Jussà), *Papiol* (Baix Llobregat), *Querol* (Alta Cerdanya), *Querol* (Alt Camp), etc. Tots aquests pobles havien tingut torres i/o castells.
- Tancament de la vocal i pèrdua de la lateral: /ójl/ > /új/. Entre els topònims del corpus serien **ARESTUI**, **BALESTUI**, **BENUI**, **BERNUI**, **BRESSUI**, **BRETUI**, etc.

b) Evolució amb metàtesi: oil- > oli- > li-

Sembla que en alguns casos s'hauria produït la metàtesi *OIL > *OLI i, després, a l'inici dels topònims hauria tingut dues evolucions:

- Conservació del grup després de la metàtesi. Seria el cas d'*Olià* (Cerdanya), *Oliana* (Alt Urgell), *Oliano* (Priorat), *Oliola* (la Noguera), *Olius* (Solsonès), *Oliva* (la Safor), *Olivesa* (Andorra), *Olith* (*Olite*, Navarra), *Ulía* (avui *Montemayor*, Córdoba), etc. Gairebé tots havien tingut torres i/o castells.

- Conservació del grup després de la metàtesi fins que es produeix una *afèresi*. Per exemple en *Oliovasio*, *Olisipo* i *Ulisibuna*, avui *Lisboa* (Portugal).

2.2 Proposta etimològica

Per tot el que s'ha dit fins aquí, la proposta etimològica és que *UIL podria correspondre a la *unitat significativa prototípica* *oil, un estrat antic del mot català *ull*, l'òrgan visual dels éssers vius, amb el sentit metonímic de 'visió atenta' i metafòric de 'punt de guaita'. Aquesta unitat significativa es trobaria en diferents posicions en les composicions toponímiques i, com s'ha observat, s'hi generarien diversos canvis fonètics. Per avaluar la proposta, a part dels arguments exposats, a continuació se'n presenten d'altres:

2.2.1 EMBONUI, un topònim del corpus transparent

2.2.2 Jaume I i les torres «en semblança d'uyl d'ome»

2.2.3 Els escriptors llatins i les seves traduccions

2.2.1 EMBONUI, un topònim del corpus transparent

El topònim del corpus, EMBONUI, podria haver estat la lexicalització de l'expressió *en bon ull*. Ho evidencia l'escriptura del topònim en documents antics i els càlculs de la conca visual del poble amb SIG. Pel que fa a la documentació antiga, la primera citació, força tardana, és ENBONUI (a. 1110-1111)²⁷⁴, citat de la mateixa manera en dues ocasions al mateix document: «una vinea que est subtus *Enbonui*» i «vineam que est sub *Enbonui*». L'expressió *en bon ull* apareix lexicalitzada, però encara es reconeixen els sintagmes. La propera citació localitzada encara és més tardana, de l'any 1202. Es tracta d'un dels documents del vescomtat de VILAMUR, en què apareix [E]Bonui i d'Ebonui²⁷⁵, de manera que l'absència de la nasal podria denotar una vacil·lació de la preposició *en*. Més endavant la nasal de la preposició *en*, en trobar-se al davant de la bilabial [b], ja ha labialitzat: «valle de Vilamur videlicet de Verneda usque ad Lagunardam et de Tornafort usque ad *kastrum de Embonui*» (a. 1235)²⁷⁶. Amb tot, el que és definitiu per abonar la proposta etimològica

---

274. PUIG, 1991. Doc. 101.

275. OSTOS, 1981. Doc. 9.

276. OSTOS, 1981. Doc. 20.

‘en bon ull’ és que, dels 164 pobles del Pallars Sobirà dels quals s’ha calculat l’abast de les seves conques visuals, EMBONUI és el segon que en té més després de TORNAFORT. Des de TORNAFORT s’abracen 9.372 ha i des d’EMBONUI 6.201 ha. En canvi, des del punt on s’ha agafat la conca visual de TORNAFORT només es veuen 3 pobles, mentre que des d’EMBONUI se’n veuen 13. Dels 164 pobles, és el segon poble des d’on se’n veuen més. El primer és el castell d’AULÓ (e.f.a. OLONE), des del qual se’n veuen 15.

2.2.2 Jaume I i les torres «en semblança d’uyl d’ome»

En el present apartat (§ 2) en diverses ocasions s’ha relacionat *oil amb torres i/o castells. Doncs bé, a la vista de la documentació medieval, sembla que la denominació *ull* per ‘punts de guaita’ no era tan estranya com sembla actualment. S’ha explicat el cas d’EMBONUI, on hi havia hagut un castell i una gran conca visual. A ALINS hi ha la *Castellolia* (potser *castell+oil+ia) i ja s’ha citat, pel que fa als topònims del corpus, que segons un document de l’any 1092²⁷⁷ CASTELNOU antigament es coneixia per VILL: «donamus nos vobis ipso **chastro de Castel Nouvo que dicunt Vill**, cum terminos et fines et omnia sibi pertinencia esse, cum ipsa vila que dicitunt Aransal ad vestrum proprium alaudium» i «ipso **castro que dicunt Castel Nou lo Vill** cum ipsa vila Aransal». També s’ha esmentat que el castell que l’any 1099 s’anomenava CASTELLO VILLICO, el 1176 es grafiava CASTELUIL i avui es coneix com a CASTELLVINY. Tots aquests exemples són dels segles XI i XII, però més tard encara queden reminiscències de l’ús d’*ull* per anomenar punts de guaita, de manera que, en tres de les *Quatre grans cròniques* (s. XIII-XIV), hi apareix una torre o castell, de nom *Ull*, possiblement situada a l’entrada de la *canal de Jaca o de Berdún* venint de Navarra:

- E vengren a I castelet qui era en I pla, lo qual **castelet avia nom Huyl** (crònica de Desclot)
- **la torra d’Uyl**, que tenia N’Exemèn d’Arteda, I cavaller d’Aragon qui era molt bon cavaller. Et parech-ho en deffendre **la torra d’Uyl** (crònica de Ramon Muntaner)
- E havia I **torre en Ull** la qual tenia Ximèn d’Artieda, e no era de gran fortalea (crònica de Pere el Cerimoniós)

---

277. PUIG, 1991. Doc. 51

D'altra banda, a la crònica de Jaume I, al capítol 196 del *Llibre dels fets* (s. XIII), hi ha un moment en què el rei, adreçant-se als seus homes, compara les *torres de València* amb un *uyl d'ome*:

- **les torres** hi son de València, e **son en semblança d'uyl d'ome**, car aqueles torres guarden a València de pendre mal moltes vegades que.l pendria.

A la mateixa crònica també apareix *Uyl de Cona*, per *Ulldecona* (Montsià).

La relació entre la *unitat significativa prototípica* *oil i les torres també és evident en un topònim a tocar del Pallars Sobirà. Es tracta d'*Orient* (Pallars Jussà), que avui dona nom a una coma i un barranc. Benito (1984: 47) al volum del *Catalunya Romànica* dedicat al Pallars apunta que la torre d'*Olient*, la qual apareix en diversos documents antics, podria estar situada a la *Coma d'Olient*. Aquí cal fer notar que aquesta *coma*, tal com s'ha dit, avui es coneix per *Orient*. Després, Sabina Batlle Baró al seu Treball Final de Fi de Grau (2015/2016: 24) apunta que «la transformació del topònim *Olient* a *Orient* s'explica per etimologia popular o atracció, un procés comú en l'evolució dels noms de lloc (Moreu-Rey, 1965: 146), facilitada, en aquest cas, per la situació de la zona, a l'est d'Hortoneda». Bé, més aviat sembla que en *Olient* un dels fenòmens fonètics que s'hauria produït és el *rotacisme* (§ cap. VI, 5.18) i, a la vista de les citacions de què disposem fins al s. XIII, hauria estat posterior a aquesta data: **Orient**: s. XI turre de **Ulienne**; s. XI turre de **Ulien**; a. 1071 castro de **Ulien**; a. 1081 Turre **Dulien**; a. [1081-1098] torre de **Ulien**; a. 1097 torre de **Ulien**; a. 1101 Turris de **Ulien**; a. 1209 terra d.**Ulien**; a. 1282 torre d'**Olien**²⁷⁸

L'estudi de Batlle (2015/2016: 43), d'altra banda, és interessant perquè, després d'haver fet una anàlisi amb SIG sobre la visibilitat de la torre (avui, *la Torreta*), conclou que

la major visibilitat de La Torreta, sobretot destacable pel que fa a l'extensió de zones amb una visibilitat d'alta incidència (menys de 90°), reforça la hipòtesi de **la seva funcionalitat defensiva i de control del territori** (fig. 20). **La seva relació amb el pas de la cabanera** i, en general, amb la xarxa viària es veu també afermada relacionar la reconstrucció del traçat dels camins i els resultats de les anàlisis de visibilitat. **Des de La Torreta es té una visibilitat directa sobre el Prat Muntaner –límit amb la vall de Cabó, i per on passa la**

---

278. **Fonts de les citacions antigues:** Annex 14.

carrerada que puja de Carreu i Basturs– i del camí que, travessant la coma, va d’Horteda a Taús, així com de pràcticament tota la Coma d’Orient.²⁷⁹

2.2.3 Els escriptors llatins i les seves traduccions

Amb el benentès que s’han de prendre amb cautela les traduccions de topònims que feien els escriptors medievals, el cert és que es troben diversos topònims que avui contenen *uïl* o *ull*, i els escriptors van escriure’ls amb el llatí *ōcūlus* i variants. Com que les citacions són de diversos indrets lluny els uns dels altres, i de segles diferents, cal contemplar la possibilitat que els escriptors sabessin l’etimologia d’aquells topònims i per això els traduïssin al llatí:

- *Suïls* (Ribagorça): a. 1092 ***Siculus***²⁸⁰
- *Ulldemolins* (Priorat): a. 1163 ***Oils de Molins***²⁸¹; a. 1168 ***Oculo de Molinis***²⁸²; a. 1172 ***Oculi Molendinorum***²⁸³
- *Ullastret* (Baix Empordà): a. 1316 ***castrum de Occulo stricto***²⁸⁴; a. 1361 i 1691 ***Oculo stricto***²⁸⁵
- *Sant Esteve de Saüll* (Garrotxa), avui *Sant Esteve d’en Bas*. Després de l’any c. 1008 com a *Ullo* (Sti. Stephani quae est sita in Basso in locum quem *Ullo*), sovint es tradueix al llatí: a. 1098: Sancti Stephani de ***Oculo***; a. 1119: in loco qui dicitur ad ***Occulum***... in collo... de Basso; a. 1131: Ecclesia Sancti Stephani de ***Oculo***; a. 1245: Sti. Stephani de ***Oculo***; a. 1362: Sti. Stephani de ***Oculo***; s. XIV: Ecclesia parochialis sancti Stephani de ***Oculo***²⁸⁶.

---

279. Les negretes són nostres.

280. <https://www.enciclopedia.cat/catalunya-romanica/sant-miquel-de-suïls-les-pauls> [Enllaç vigent: 13/03/2023].

281. OnCat, 1997: vol. VII, 384.

282. OnCat, 1997: vol. VII, 384.

283. OnCat, 1997: vol. VII, 384.

284. OnCat, 1997: vol. VII, 380.

285. OnCat, 1997: vol. VII, 380.

286. **Font:** Arnall i Juan, Maria Josepa (1986). «Toponímia medieval de la comarca de la Garrotxa (Municipis i agregats)». Dins de: Assemblees d’estudis (Besalú), vol. 5, pàg. 259-294.

2.3 Síntesi dels fenòmens fonètics

*oil		
vocal inicial i iod	iod	consonant final
<p>oil- > il- > ll- (a l'inici del topònim, doble afèresi, primer de la vocal o, després de la iod)</p> <p>LLADORRE LLADRÓS LLARÀS LLARVÉN LLAVORRE LLAVORSÍ LLERET LLESSUI LLORT</p> <p>oil- > il- (al mig i al final del topònim, afèresi simple)</p> <p>GILARENY ISIL</p>	<p>oil > ol (a l'inici i al mig dels topònims, pèrdua de la iod)</p> <p>ALANIS ALENDO ALINS ALÓS ARCALÍS AULÓ (e.f.a. OLONE) BOLDÍS BURGAL ESCALARRE ESCALÓ LLADORRE LLADRÓS LLAGUNES (e.f.a. LACUNULIS) LLARÀS LLARVÉN LLAVORRE LLAVORSÍ LLERET LLESSUI LLORT MALLOLÍS MONTECLADO OLP RIALP SOLDUGA SORIGUERA SORPE SURP TOLZÓ</p> <p>oil > ol > aul (diftongació posterior al s. XVI)</p> <p>AULÓ (e.f.a. OLONE)</p> <p>oil > ol > al (a l'inici i al mig dels topònims, pèrdua de iod i assimilació o dissimilació amb resultat d'anteriorització i deslabialització)</p> <p>ALANIS ALENDO ALINS ALÓS ARCALÍS BURGAL ESCALARRE ESCALÓ MONTESC(A)LADO RIALP</p>	<p>oil > oi > ui (al final dels topònims, pèrdua de la lateral i tancament de la vocal o)</p> <p>ARESTUI LLESSUI BALESTUI MENTUI BENUI MENCUI BERNUI PERNUI BRESSUI SARNUI BRETUI SELLUI EMBONUI SERSUI LLAGUNES SESTUI (LAQUNUIS) SOMPONUI</p> <p>oil > oi > ui > í (al final dels topònims, pèrdua de la lateral, tancament de la vocal o, canvi d'accent i monoftongació)</p> <p>AIDÍ BERANÍ LLAVORSÍ MENEURÍ RONÍ SAURÍ</p> <p>oil > oir > uir (al mig dels topònims, rotacisme de la lateral i tancament de la vocal o)</p> <p>BUIRO SURP (a. 1102 SUIRB)</p> <p>oil > ol > or (al mig dels topònims, pèrdua de iod i rotacisme de la lateral)</p> <p>SORIGUERA SORPE</p>

2.3.1 *oil i el rotacisme

Entre els diversos fenòmens que haurien afectat *oil i que ja s'han comentat, pel que fa al *rotacisme* cal fer notar que en l'anàlisi del segment UI (§ cap. VI, 4.1) es va observar que dues de les combinacions més freqüents amb grafies posteriors al segment UI són UI+L (UIL) i UI+R (UIR). Aquesta segona combinació es troba en SURP (a. 1102 **SUIRB**²⁸⁷) i **BUIRO**. La situació estratègica dels dos pobles, ambdós amb una conca visual *Gran* i l'abast visual de 14 pobles des de SURP, fa pensar en un possible *rotacisme* (§ cap. VI, 5.18) per la similitud acústica entre els sons alveolars /l/ i /r/ observada en SORIGUERA / *Soliguera* o *Orient / Olient*, entre d'altres. En SURP s'hauria produït el *rotacisme* i també una *monoftongació*, mentre que en **BUIRO** només el *rotacisme*.

2.3.2 *oil i les metàtesis

Sembla que entre els topònims del corpus no s'hauria donat la metàtesi, tot i que hi ha dos casos dubtosos. Un és **LLORT**, ja que en les citacions antigues es detecta l'inici LE-, en què la /e/ posterior a la lateral fa pensar en el procés *oil- > oli- > ole- > lle- > ll-:

- **LLORT**: a. 966 LEORTE; a. ? LEOVORTE; a. 1007 LIUORTE; a. ? LEORTE; a. ? LEORTE; a. 1047/1081 LEORT; a. 1064/1079 LEORT; a. 1067 LEORT; a. 1093 LEORT; a. 1095 LEORT; a. 1276 LEORT; a. 1278 DEL ORT; a. 1297 LEORT; a. 1325 LEORT; a. 1342 SLOR; a. 1528 LLEORT

L'altre és **BURGAL**, perquè les primeres citacions, força antigues, són **BURGALI**, i es repeteix la grafia **ALI** al s. XII. És cert que podria tractar-se d'una desinència llatina, d'una llatinització o d'un recurs gràfic per representar el possible so palatal de la lateral, però en tot cas sorprèn la repetició:

- **BURGAL**: a. 859-866 VOCABULO; a. 908 **BURGALI**; a. ? **BURGALI**; a. ? **BURGALI**; a. ? **BURGALI**; a. ? **BURGALI**; a. ? **BURGALI**; a. 966 **BURGAVI**; a. 1006 **BURGALI**; a. 1061-1108 **BURGAL**; a. 1064/1079 **BURGAL**; a. 1094 **BURGAL**; a. 1112 **BURGALI**; a. 1164 **BURGALI**; a. 1199 **BURGAL**; a. 1321 **BURGALE**

---

287. PUIG, 1991. Doc. 58.

2.3.3 Llistat dels fenòmens fonètics amb els topònims afectats

A continuació s'enumeren els fenòmens fonètics i s'adjunten els topònims que podrien haver estat afectats per cadascun. L'ordre dels fenòmens segueix el del quadre de síntesi:

- **Afèresi doble** (§ cap. VI, 5.1), primer de la vocal posterior /o/ i, després, de la iod: **LLADORRE, LLADRÓS, LLARÀS, LLARVÉN, LLAVORSÍ, LLAVORRE, LLERET, LLESSUI, LLORT.**
- **Afèresi simple de la vocal posterior /o/** (§ cap. VI, 5.1): **ISIL, GILARENY.**
- **Pèrdua de la iod:** **ALANIS, ALENDO, ALINS, ALÓS, ARCALÍS, AULÓ** (e.f.a. **OLONE**), **BOLDÍS, BURGAL, ESCALARRE, ESCALÓ, LLADORRE, LLADRÓS, LLAGUNES** (e.f.a. **LACUNULIS, LAQUNUIS, LAGUNULAS**), **LLARÀS, LLARVÉN, LLAVORRE, LLAVORSÍ, LLERET, LLESSUI, LLORT, MALLOLÍS, MONTESCLADO, OLP, RIALP, SOLDUGA, SORIGUERA, SORPE, SURP, TOLZÓ.**
- **Diftongació inicial posterior al s. XVI** (§ cap. VI, 5.7): **AULÓ** (e.f.a. **OLONE**).
- **Rotacisme** (§ cap. VI, 5.18): **BUIRO, SORIGUERA, SORPE** i **SURP** (a. 1102 **SUIRB**).
- **Assimilació** (§ cap. VI, 5.5) **amb el resultat d'anteriorització i deslabialització** (§ cap. VI, 5.4): **ALANIS, ALENDO, ALINS, ARCALÍS.**
- **Dissimilació** (§ cap. VI, 5.8) **amb el resultat d'anteriorització i deslabialització** (§ cap. VI, 5.4): **ALÓS** (e.f.a. **OLOS**), **BURGAL, ESCALARRE, ESCALÓ, MONTESC(A)LADO, RIALP.**
- **Pèrdua de vocal pretònica en síl·laba interior** (§ cap. VI, 5.9.1): **MONTESCLADO.**
- **Pèrdua de la lateral** (§ 2.1): **AIDÍ, ARESTUI, BALESTUI, BENUI, BERANÍ, BERNUI, BRESSUI, BRETUI, EMBONUI, LLAGUNES** (e.f.a. **LACUNULIS, LAQUNUIS, LAGUNULAS**), **LLAVORSÍ, LLESSUI, MENTUI, MENCUI, MENEURÍ, PERNUI, RONÍ, SARNUI, SAURÍ, SELLUI, SERSUI, SESTUI, SOMPONUI** i **SURP** (a. 1102 **SUIRB**).
- **Tancament de la vocal posterior** (§ cap. VI, 5.20.3): **ARESTUI, BALESTUI, BENUI, BERNUI, BRESSUI, BRETUI, BUIRO, EMBONUI, LLAGUNES** (e.f.a. **LACUNULIS, LAQUNUIS**), **LLESSUI, MENTUI, MENCUI, PERNUI, SARNUI, SELLUI, SERSUI, SESTUI** i **SOMPONUI.**
- **Pèrdua de la lateral** (§ 2.1), **tancament de la vocal posterior** (§ cap. VI, 5.20.3) i **monoftongació** (§ cap. VI, 5.14): **AIDÍ, BERANÍ, LLAVORSÍ, MENEURÍ, RONÍ, SAURÍ, SURP** (a. 1102 **SUIRB**).

2.3.4 Altres fenòmens fonètics que podrien haver afectat *oil

És pertinent apuntar que alguns topònims no s'han inclòs en aquesta síntesi perquè hi haurien operat altres canvis fonètics, a part dels esmentats, i requeririen estudis més extensos. Un fenomen seria la **possible diftongació de la /o/ inicial de *oil**. El canvi *oil > *auil no seria menor perquè explicaria l'absència de terminacions en -UI a les valls més septentrionals del Pallars Sobirà i, per tant, la poca presència de punts de guaita en aquestes àrees. Es pot observar al mapa de la Fig. 44, en què s'han marcat en blau els topònims amb les terminacions en -UI (o monoftongades en -Í).

Sense entrar-hi a fons, d'una banda avalarien la diftongació de /o/ les diverses citacions d'Àneu²⁸⁸, un topònim que avui anomena un conjunt de valls i que no és al corpus perquè en cap citació antiga es diu que havia estat un poble. L'any 522, a la citació «Sterri sitam in territorio *Anauitano*» es pot llegir la terminació **-au**, la qual es va repetint en citacions de segles després, de manera que durant 573 anys, entre la citació del 522 i la de l'any 1095, en 12 citacions es troba *Anavi* o *Anaui*. No és fins al 1164 en què es troba la forma *Anau* per caiguda de la iod final. A partir del s. XIV, després de vacil·lacions entre la terminació **-au** i **-eu**, acabaria donant la forma actual, *Àneu*.

La mateixa evolució es podria haver donat en ÀREU i ÀRREU, també topònims plans amb la terminació actual -EU i situats a les valls del nord (Vall Ferrara i Valls d'Àneu respectivament). En ÀREU, a més, es pot resseguir el mateix procés de tancament final d'Àneu:

- **ÀREU**: a. 1016-1024 (839) HARAUI; a. 1120 ARAO; a. 1126 ARAU; a. 1159 ARAU; a. 1159 ARAU; a. 1164 AREO; a. 1165 ARAU; a. 1193 ARAU; a. 1193 ARAU; a. 1280 HAREU

ÀRREU i ÀREU, amb castells medievals que controlaven un lloc de pas, són els únics casos de topònims del corpus plans acabats en consonant i, per tant, aquesta excepció podria indicar alguna pèrdua o transformació fònica. A més, a la vista d'altres topònims de pobles estratègics i/o amb bones conques visuals, seria força probable que la diftongació hagués

---

288. **Fonts de les citacions antigues**: es trobaran a l'Annex 14.

estat més general. Ho provarien una sèrie de citacions de topònims de les valls del nord, llevat de SORT i SORRE:

- la presència del diftong *au* en citacions antigues: SORRE (a. 1100 SAUORRE); SORT (1038, SAUORT o SAVORT)
- la presència del diftong *au* en posició medial i amb la consonantització de la /u/, en topònims antics i actuals: ESTEVARENY (a. 1060 ESTEVAREN); GAVÀS (a. 1081–1124 GAUASSE); ISAVARRE (a. 1081–1124 ISAUAR); TAVASCAN
- la conservació de la /a/ del possible diftong en hiats actuals: ARAÓS, ESTAON, ESTAÍS

D'altra banda, avalaria la *diftongació* de /o/ inicial el fet que el diftong /au/ al llarg de la història ha alternat sempre amb /o/, i més amb les /o/ àtones inicials. De la mateixa manera que *ovella* al Pallars Sobirà es pronuncia *auvella*, *orella* /*aurella* o *ocell/aucell*, **oil* podria haver diftongat fos quina fos la seva posició en la composició toponímica.

Un altre fenomen seria la **nasalització amb el canvi [il] > [in]**. Hauria operat en CASTELLVINY i ENVINY (§ cap. VI, 5.15). Seria un canvi rellevant perquè demostraria que la lateral de **oil* hauria tingut un cert grau palatal i, a més, implicaria que la nasalització també podria haver operat en GINESTARRE. Aquest poble, per la morfofonologia del topònim (GIN + ESTARRE) i per seva situació al damunt del poble d'ESTERRI de Cardós, més amagat, podria haver estat el guaita d'aquest. Això no obstant, CASTELLVINY, ENVINY i GINESTARRE no s'inclouran com a candidats dels pobles amb **oil* perquè, a part de la *nasalització*, també podria haver-hi operat una *consonantització* en els dos primers i una *pròtesi consonàntica* en el tercer (§ cap. VI, 5.17). La consonantització seria el pas de la /u/ inicial a /v/, reflectida en les citacions CASTELLO VILLICO>CASTELUIL>CASTELLVINY. Quant a la *pròtesi consonàntica* de GINESTARRE, l'africada inicial, igual que les de GILARENY, GERRI o JOU, podria haver aparegut a partir de l'africació d'una velar protètica. Recasens (2017: 24-25) detecta aquestes pròtesis en paraules com ÖCULU 'ull', ÖCTO 'vuit' i HÖDIE 'avui' (Fig. 43). És interessant fixar-se en la pròtesi del mot *ull* en gascó i aragonès, d'una banda perquè durant l'entrevista de BAIASCA es va recollir la pronúncia de *Ulleri* (nom d'un pont) en comptes del *Gulleri* oficial, i de l'altra perquè els quatre pobles amb topònims que comencen en africada podrien tenir quelcom a veure amb punts de guaita, de manera que la velar protètica prèvia a **oil* podria haver derivat cap a les respectives africades.

	pròtesi labial		pròtesi velar	
	català	parlars occitans ²⁸⁹	gascó	aragonès
ÖCULU ‘ull’	en documents medievals es troba <i>vull</i> ‘ull’, <i>Vulldemolins</i> ‘Ulldemolins’, <i>Vulldecon</i> ‘Uldecona’, etc.		<i>gouèy/goué</i>	<i>güello</i>
ÖCTO ‘vuit’	<i>vuit</i>	be[j]t	<i>gouéyt</i>	<i>güeito/ueito</i>
HÖDIE ‘avui’	<i>avui</i>	be[j]	<i>gouèlh</i>	<i>güé/guey</i>

Fig. 43. Taula amb pròtesis consonàntiques labials i velars. Font: e.p.

Altres pobles estratègics amb topònims que podrien reflectir pròtesis, en aquest cas labials, al davant de *oil, podrien ser **BOLDÍS**, **BUIRO**, **VELLÀNEGA**, **VILESA** o **VIRÓS**. De fet es troben força citacions antigues amb la conservació de la bilabial abans de -ol o -ull:

- *Niula* (Cerdanya): a. 964 *Anivola*²⁹⁰.
- *Sant Genís de Caraiüll* (Osona): a. 955 «in valle q.d. *Karavullo*».
- *Olesa* (Baix Llobregat): a. 951 *Evolesa*²⁹¹; a. 982 *Evolosa*; a. 1013 *Evolesa* (escrit igual 3 vegades al mateix document)²⁹²; *Evolesa* en dos documents diferents (a. 1019)²⁹³.
- *Oltra* (o *Ultrera*), antic castell d’Argelers (Rosselló), destinat a la vigilància i defensa del pas natural entre el Rosselló i l’Empordà: «castrum *Vulturaria*» (a. 672), «castrum *Vulturarium* in Suvereda, in adjacentia Sti. Aciscli, sub castro *Vulturaria*» (a. 981), *Ultraria* (a. 1074), «Ste. Marie de *Vultrera* [...] Guillemi *Vultraria*» (a. 1100), «ad Sta. Maria de *Vultraria* que est ad Mont Eschot» (a. 1128), *Vultrera* (a. 1149), *Ultrera* (a. 1157), «vinea d’*Outrera*» (a. 1273), «term. Ste. Marie de *Ultraria*» (a. 1292)²⁹⁴.

Al Pallars Sobirà hi ha l’ermita i antic castell de la Mare de Déu d’*Arboló* (Pallars Sobirà) o el pic de *Boliera*, on queden les restes d’una torre de guaita. En altres indrets hi hauria hagut el castell de la Mare de Déu i Miravet d’*Arbul* (Pallars Jussà), *Boí* (Alta Ribagorça), Santa Maria de *Buil* (també escrit Boil en català) (Aragó) o *Beuil* (França), *Boldú* (Urgell), *Bolvir* (Cerdanya), *Montboló* (Vallespir), *Montbui* (Vallès Oriental i Anoia), etc. Coromines

289. Recasens especifica que són regions llenguadocianes adjacents a la Catalunya del Nord.

290. OnCat, 1996: vol. V, 463.

291. Font: http://www.revistadegirona.cat/rdg/recursos/1978/0083_149.pdf [Enllaç vigent: 14/03/2023].

292. OnCat, 1996: vol. VI, 22.

293. Font: <https://www.fundacionoguera.com/publicacio/diplomatari-de-larxiu-capitular-de-la-catedral-de-barcelona-segle-xi-volum-ii/> [Enllaç vigent: 14/03/2023].

294. OnCat, 1997: vol. VIII, 90.

troba doblats en **Oli-** o **Boli-**, com en el cas d'**Olibencs**, a Sant Cugat del Vallès, i **el Bolibenc**, al Vallespir²⁹⁵, així com altres exemples²⁹⁶:

Boilgas riuet afl. del Túria en el Rincón de Ademuz te Vallanca (Cavanilles 11, 74); i *Buielgas* BOVILICAS (entre Benasc i Les Paüls); n'hi ha homònims *Buil*, prop d'Ena (entre Osca i Jaca); i en plural *Boíles*, dos pobles asturians (prop de Grado), i p. de Cangas de Onís. *Boíls*, ja cat., nom oficial d'un veïnat, oït *buíls*, cases te. Alsamora, a l'esq. de la Ribagorçana.

Coromines recull tres grans sèries de topònims començats per *Bol-*, *Bul-* i *Vol-*. Els primers, aplegats dins de l'entrada *BOL-* de l'OnCat²⁹⁷, l'autor els considera una «sèrie de NLL²⁹⁸ del Migjorn, tots els quals, més o menys segurament, vénen de l'àrab». Són: *Bolanyo*, *Bolarí*, *Bolatar*, *Bolaví*, *Bolbaite*, *Bolcacim*, *Bolinxes*, *Bolom*, *Boluda*, *Bolufer*, *Bolaix*, *Bolvens*, etc. També hi ha *Bolvir* (Cerdanya) o *Boldú* (Urgell). Els segons, començats amb *Bul-* són els diversos *Bula*, i també *Bulella*, *Bulbena*, les *Buleries*, la vall de *Buli* o *Bultra*, a part dels *BULL-*, «una sèrie de noms que deriven, en una forma o altra, i amb certitud més o menys completa, del ll. BULLIRÉ 'bullir, estar en ebullició'; aplicat sobretot a aigües que emergeixen amb força»²⁹⁹. Són els *Bullent*, *Bull* o *la Bullosa*, entre d'altres. Finalment, els tercers topònims, amb l'inici *Vol-*³⁰⁰, es troben cadascun en més d'un indret. Són *Voló*, *Volpellerà*, *Vulpellac*, *Voltor*, *Voltregà*, i els actuals *Oltrera*, que antigament eren *Voltrera* o similar. També hi ha *Voloriu* o *Boloriu* (Alt Urgell). Els diversos *Volpellerà* Coromines³⁰¹ els relaciona amb el llatí VULPECULA, diminutiu de VULPES 'guineu' i els «VOLTRERA i noms anàlegs» amb 'voltor': «com ho mostren les mencions més antigues aquest nom i els següents, vénen tots VULTURARIA, -ARIUM, adj. aplicat a un lloc acinglerat, que sotgen els voltors: ll. VULTURES»³⁰².

295. OnCat, 1996: vol. VI, 27.

296. OnCat, 1995: vol. III, 43-44.

297. OnCat, 1995: vol. III, 51-53.

298. NLL: noms de lloc.

299. OnCat, 1995: vol. III, 143.

300. OnCat, 1997: vol. VIII, 86-93.

301. OnCat, 1997: vol. VIII, 90.

302. OnCat, 1997: vol. VIII, 93.

2.4 Possibles topònims del corpus amb *oil

AIDÍ, ALANIS, ALENDO, ALINS, ALÓS, ARCALÍS, ARESTUI, AULÓ, BALESTUI, BERANÍ, BERNUI, BOLDÍS, BRESSUI, BRETUI, BUIRO, BURGAL, EMBONUI, ESCALARRE, ESCALÓ, GILARENY, ISIL, LLADORRE, LLADRÓS, LLAGUNES, LLARÀS, LLARVÉN, LLAVORRE, LLAVORSÍ, LLERET, LLESSUI, LLORT, MALLOLÍS, MENCUI, MENEURÍ, MENTUI, MONTESCLADO, OLP, PERNUI, RIALP, RONÍ, SAURÍ, SELLUI, SOLDUGA, SOMPONUI, SORIGUERA, SORPE, SURP, TOLZÓ.

A part dels 49 topònims de la llista presentats al mapa (Fig. 44), hi hauria 4 pobles no geolocalitzats però que, per la morfologia dels topònims, serien candidats d'incloure *oil. Són BENUI, SARNUI, SERSUI i SESTUI.

Fig. 44. Mapa de distribució de la unitat significativa prototípica **oil*. Font: e.p.³⁰³

303. **Base cartogràfica:** en vectorial, Límits comarcals. Divisions administratives. Comarques 1:5.000 de l'ICGC (Pluguin Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) i la capa de rius de la base topogràfica 1:25.000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>). En ràster, Model d'elevacions del terreny 5m 2020 de l'ICGC (Pluguin Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

2.5 Clústers de pobles i topònims

A partir de la recerca que s'ha dut a terme fins ara, el mapa de distribució de *oil (Fig. 44) seria el mapa dels punts de guaita, i la importància d'estar comunicats és la raó per la qual, entre els topònims del corpus, n'hi ha tants que l'inclourien.

En un futur caldrà estudiar les diverses tipologies d'estratègies comunicatives. Tan sols recorrent la comarca i observant les relacions visuals entre els pobles, ja s'intueix la seva complexitat. Per exemple, s'observa que de vegades la comunicació funciona horitzontalment, en ziga-zaga entre un i altre vessant d'una vall tancada. En aquest cas els pobles acostumen a situar-se entre 300 m i 500 m per sobre del riu principal i comuniquen amb els de l'altra banda del riu en diagonal.

Altres vegades la comunicació funciona verticalment per tal de connectar les cotes inferiors de les valls secundàries amb les cotes superiors, i a la inversa. Per tancades que siguin les valls, igualment se les enginyaven per establir la comunicació altitudinal. A continuació es presenta un exemple d'aquest tipus de comunicació perquè evidencia, d'una banda, que la comunicació era tan important que fins i tot havien de situar un guaita al mig d'una paret de roca i havien de recórrer a seqüències comunicatives complexes. D'altra

Fig. 45a. Fotografia de la Torre d'Escaló. Font: <https://ja.cat/torreescalo>

banda, perquè evidencia que aquests punts de guaita, imprescindibles per garantir la seguretat, en alguns casos es van convertir en ermites on avui encara s'hi celebren aplecs anuals. I, finalment, perquè subratlla la importància d'estudiar els topònims

tenint en compte que és molt probable que formin part d'un clúster en el qual hi hagi un element geogràfic al qual es refereixin diversos topònims.

Aquest cas il·lustratiu és el de la vall d'Escart, coneguda pel seu congost. Els llocs i topònims protagonistes són **ESCART**, **l'ermita de la Mare de Déu de la Roca**, **el monestir de Sant Pere del BURGAL** i **ESCALÓ**. Els pobles d'ESCART i ESCALÓ, situats als extrems del congost, inclourien la *unitat significativa prototípica* *esca, que s'estudiarà al proper apartat (§ 3) i que remet, precisament, a 'estret rocós'. La unitat *oil es trobaria en BURGAL i ESCALÓ.

A continuació es pot observar una imatge amb aquesta estratègia comunicativa (Fig. 45b). S'hi pot veure que cada color representa un punt i l'àrea de la seva conca visual. Així, la *Torre d'Escaló* (Fig. 45a), en blau, és la que rebia i difonia la comunicació:

- nord: amb el castell i torre de LLORT, en taronja.
- sud: un punt proper a ESTARON, al llarg del riu Noguera Pallaresa.
- est: on avui queden les restes del monestir de Sant Pere del BURGAL, en verd.

Aquí cal fer un parèntesi per apuntar que la conca visual de la *Torre d'Escaló* no arriba fins a ESTARON i, per tant, caldrà prospectar sobre el terreny si allà on arriba l'ombra blava hi ha algun indici d'antiga construcció. De fet, en un document de l'any 1491 es parla de la *Torre Destaron* i al poble hi ha la *Torre de Casa Teixidó*, de planta circular i a sota de la plaça principal, avui reaprofitada com a casa. Això no obstant, des d'aquesta torre tampoc es comunicaria amb la d'ESCALÓ.

Seguint amb la seqüència comunicativa, per aconseguir la comunicació entre el monestir de Sant Pere del BURGAL (en verd) i ESCART (en vermell), calia el punt intermedi de la vertiginosa ermita de la *Mare de Déu de la Roca* (en rosa), literalment penjada a la paret rocosa de Siselledo (Fig. 46). Ja apareix en un document de l'any a. 1082: «sancti Martini confessoris atque alia ecclesia sancte Dei genitricis Maria»³⁰⁴. Des de l'ermita, tal com es pot apreciar a les fotografies, es veu tant ESCART (Fig. 47) com el monestir de Sant Pere del BURGAL (Fig. 48 i 49).³⁰⁵

---

304. PUIG, 1991. Doc. 543.

305. Es trobarà una síntesi d'aquest clúster a l'apartat 7.3.

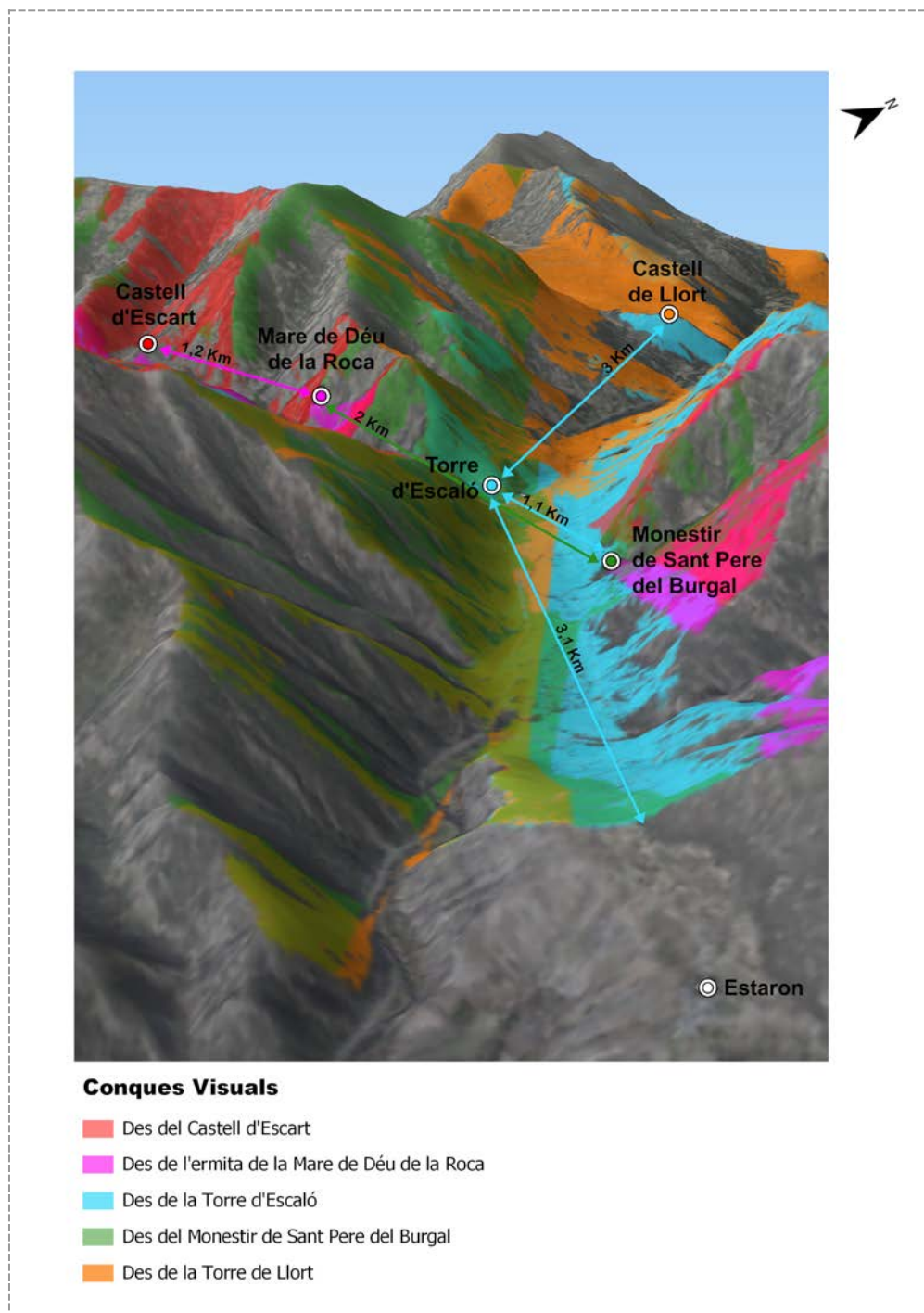
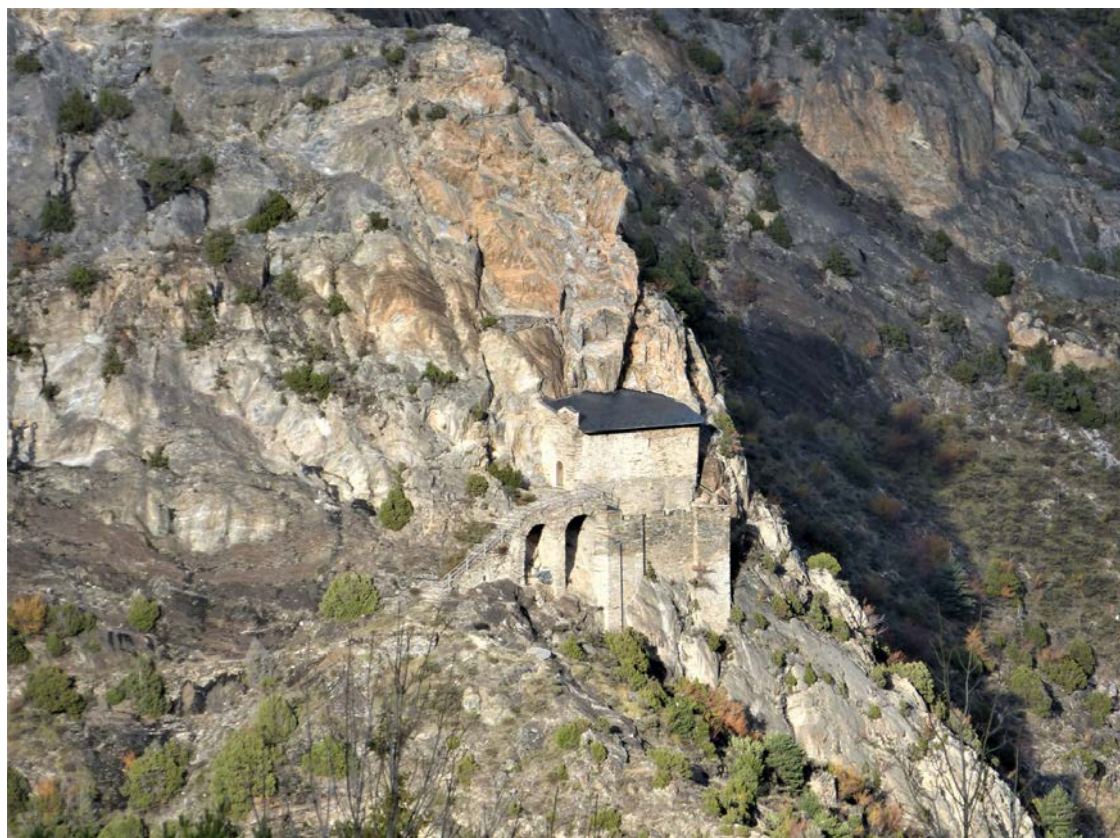

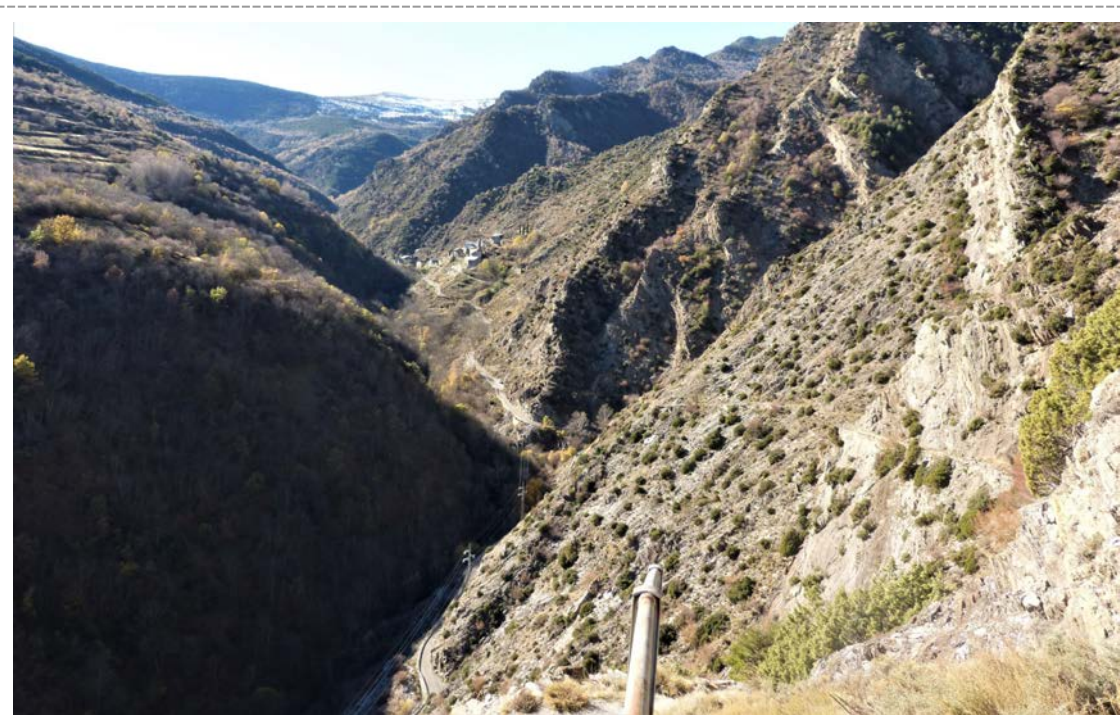
Fig. 45b. Imatge explicativa de la comunicació entre ESCALÓ i ESCART. Font: e.p.³⁰⁶

306. **Base cartogràfica:** en ràster, Ortopotomapa color 2022 i Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Pluguin Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. Les conques visuals s'han calculat a partir d'aquest MDT. En aquesta imatge no s'indica l'escala perquè l'aixecament i la perspectiva de 3D fa que es perdi la proporció entre les dimensions del mapa i les del paisatge.

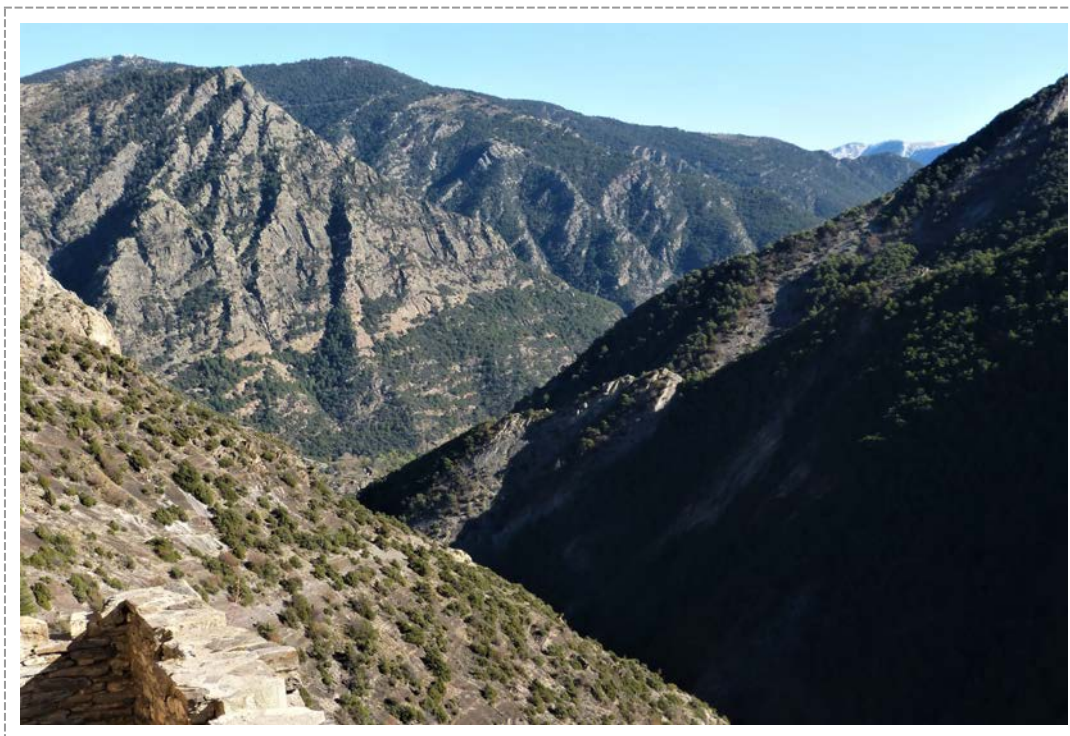

Fig. 46. Fotografia de la Mare de Déu de la Roca. Font: NGQ.

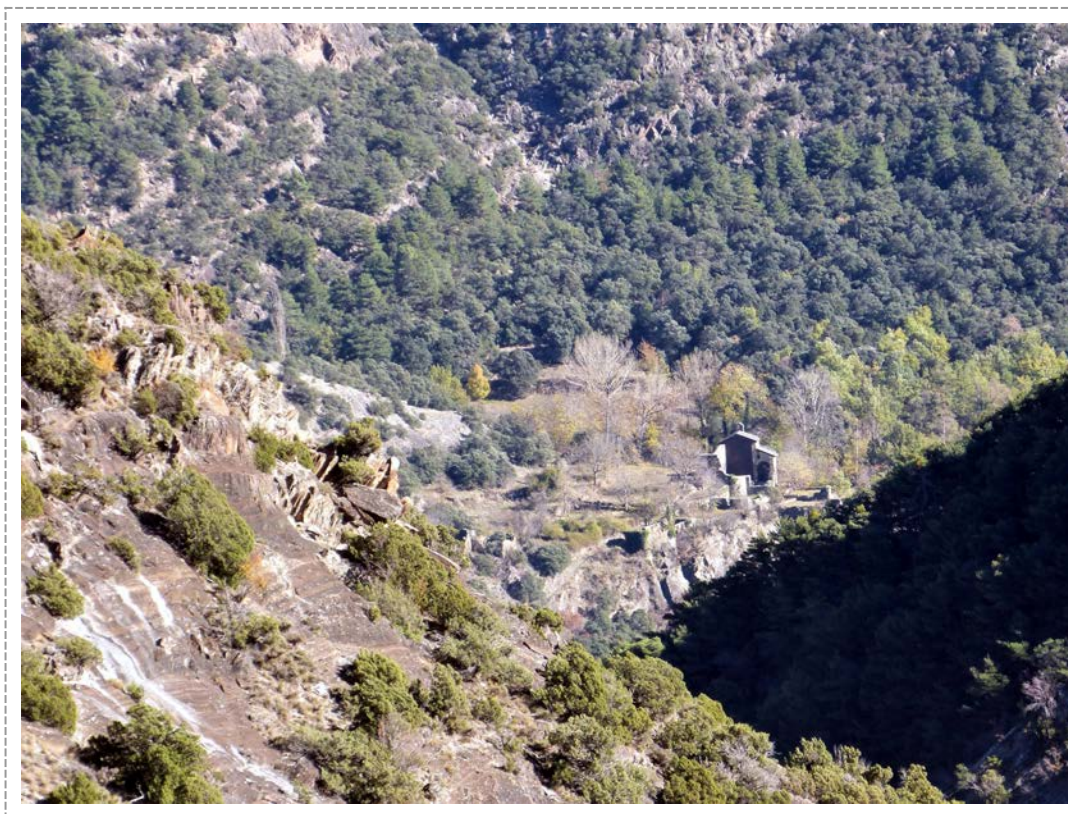

Fig. 47. Fotografia d'ESCART des de la Mare de Déu de la Roca. Font: NGQ.

Fig. 48. Fotografia de Sant Pere del BURGAL des de la Mare de Déu de la Roca. Font: NGQ.

Fig. 49. Fotografia (teleobjectiu) del monestir del BURGAL des de la Mare de Déu de la Roca. Font: NGQ.

3. De la unitat significativa provisional *ESCA a la prototípica *esca³⁰⁷

3.1 Interpretació de les anàlisis estadístiques i lingüístiques

A les **anàlisis estadístiques** que relacionen els 1.179 segments dels topònims amb característiques geogràfiques s'observa la connexió entre ESC o SCA i 'grans parets de roca' (§ cap. V, 2.23). ESCA també hi té relació, tot i que amb un valor del *filtre p* lleugerament superior a 0,05, 0,052862, i per això el segment es marca en verd clar a la gràfica següent :

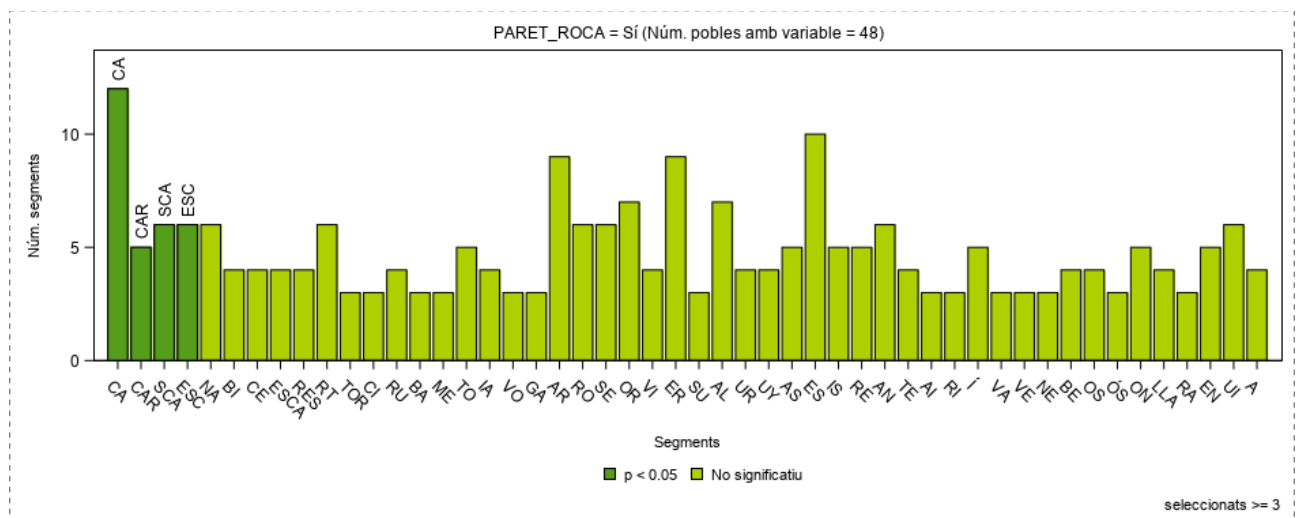

Fig. 50. Gràfica dels segments que representen 'grans parets de roca'. Font: e.p.

ESC, SCA o ESCA es troben en formes actuals o antigues d'ARESTUI (e.f.a. ARESCUY), BAIASCA, BRESCA, CAREGUE (e.f.a. CARESC), ESCALARRE, ESCALÓ, ESCART, ESCÀS, ESCÓS, MONTESCLADO i TAVASCAN. Aquests topònims coincidents morfològicament i geogràfica fan suposar una *unitat significativa provisional* *ESCA relacionada amb 'gran paret de roca'. Ara bé, quina seria la diferència geogràfica entre CA d'una banda (el segment millor seleccionat de la Fig. 50), i *ESCA, de l'altra? Per a esbrinar-ho, observi's les característiques geogràfiques més rellevants de CA i de ESC, SCA i ESCA.

Les de CA són les següents:

307. **Fonts de les citacions antigues:** es trobaran a l'Annex 14.

Característica geogràfica	Característica geogràfica concreta	Núm. característica geogràfica concreta	id_segment	Segment	Núm. segments	Núm. segments o topònims amb característica geogràfica concreta	Filtre p
PARET_ROCA	Sí	48	id_185	CA	15	12	0,00026
ID_ALTITUD	Entre 590 m i 1000 m	44	id_185	CA	15	9	0,01022
ID_MIDA_POBLE	Poble mitjà	10	id_185	CA	15	4	0,01385

Fig. 51. Taula de les característiques geogràfiques significatives del segment CA (selecció ≥ 3 i $p < 0,05$). Font: e.p.

Les característiques geogràfiques més rellevants d'ESC, SCA i ESCA es poden observar a la taula que es presenta a continuació:

Característica geogràfica	Característica geogràfica concreta	Núm. característica geogràfica concreta	id_segment	Segment	Núm. segments	Núm. segments o topònims amb característica geogràfica concreta	Filtre p
PARET_ROCA	Sí	48	id_845	SCA	7	6	0,00824
ID_MIDA_POBLE	Poble mitjà	10	id_845	SCA	7	3	0,00871
ID_POSICIO_VALL_1	entrada vall cota inferior	32	id_332	ESC	8	5	0,01297
ID_MIDA_POBLE	Poble molt petit	32	id_332	ESC	8	5	0,01780
ID_ORIENTACIO	O	12	id_332	ESC	8	3	0,01832
PARET_ROCA	Sí	48	id_332	ESC	8	6	0,02379
TORRE_CASTELL	Sí	66	id_333	ESCA	5	5	0,02578
ID_DESNIVELL_FONS_VALL	Entre 161 m i 360 m	43	id_332	ESC	8	5	0,04746

Fig. 52. Taula de les característiques geogràfiques significatives dels segments SCA, ESC, ESCA (selecció ≥ 3 i $p < 0,05$). Font: e.p.

L'observació de les dues taules i, concretament, el *Núm. de segments* en relació amb el *Núm. de segments o topònims amb la característica geogràfica concreta* mostra que, si ens fixem en un número de segments superior a 4, mentre que en CA les característiques més significatives i nombroses són les 'grans parets de roca' i les 'altituds *Baixes*', en els altres són les 'grans parets de roca', però també pobles situats a les 'entrades de les valls per les cotes inferiors', '*Pobles molt petits*', la presència de 'torres i/o castells' i un 'desnivell respecte el riu del fons de la vall classificat com a *Mitjà*'.

En observar com són les 'grans parets de roca' que es troben a les 'entrades de les valls per les cotes inferiors' de seguida es detecta la diferència respecte a CA perquè, allò que defineix ESC, SCA i ESCA sembla que són els estrets entre roques:

Capítol VII. Aplicació del mètode. Estudi de les unitats significatives i el seu llenguatge

- **ARESTUI** (e.f.a. ARESCUY) i **BAIASCA** són els dos pobles de la vall de Baiasca, vertebrada pel riu del mateix nom. És coneguda l'entrada a la vall per la cota inferior a través de la part més tancada i feréstega del riu i el vessant escarpat esquerra del seu recorregut per la vall. A ARESTUI hi havia hagut un castell.
- **BRESCA** és el primer poble del fons de la vall que es troba a la sortida nord del congost de Collegats. És un petit nucli situat al capdamunt d'una penya rocosa amb una paret on s'hi practica l'escalada. Just a sota hi desemboca el Riu Major, després de passar per un estret rocós. BRESCA també té relació visual amb les entrades del Congost de Collegats i de l'Estret d'Arboló. Hi havia hagut un castell.
- **CAREGUE** (e.f.a. CARESC) i **ESCÀS**, a la vall d'Àssua, són dos pobles entre els quals hi discorre el riu de Caregue abans d'unir-se al Rialbo a la zona de Sall. En tot aquest tram abunden les penyes rocoses. Entre un i altre poble hi ha 150 m de desnivell i a ESCÀS hi havia hagut un castell.
- **ESCALARRE**, a la gran planura d'ESTERRI d'Àneu, és a la desembocadura del riu d'Unarre. Al curs baix d'aquest riu es troben uns passos de roques verticals on es practica barranquisme, amb ràpels de 12, 15 i 23 metres. Al damunt del poble hi ha les restes del Castellot.
- **ESCALÓ** i **ESCART** estan situats a la part baixa i mitjana del riu d'Escart. Els separa un imponent congost al mig del qual hi ha la vertiginosa ermita de la Mare de Déu de la Roca. Al riu s'hi practica barranquisme i a la part final, abans d'arribar a ESCALÓ, hi ha 8 ràpels, l'últim dels quals és de 60 m. En ambdós pobles hi havia hagut castells i a ESCALÓ encara hi queda la torre de guaita.
- **ESCÓS** és en un pla fèrtil i bastant obert, però en canvi el seu voltant és força abrupte, sobretot el barranc de les Milleres, de les Aigüeres i la llau de Rodareny. El riu d'Escós també té algun tram tancat, però no es pot comparar amb els altres congostos de la llista.
- **MONTESCLADO**, a l'entrada de la vall de Tírvia, no està situat en un lloc en relació directa amb cap estret rocós. En canvi, és un bon punt d'observació de les entrades de la vall de Cardós i de la Vall Ferrera pels respectius estrets.
- **TAVASCAN**, a la capçalera de la vall de Cardós, es troba encaixonat entre les penyes rocoses del riu de Tavascan i el riu de Lladorre. Hi havia hagut un castell.

Per tant, malgrat que la situació d'ESCÓS i MONTESCLADO difereix de la resta d'exemples, en general sembla que la *unitat significativa provisional* *ESCA podria tenir relació amb 'estrets rocósos'.

3.1.1 Els segments CE i CI en ‘grans parets de roca’ i ‘conques fluvials estretes’

Seguint amb la gràfica de la Fig. 53, ara ampliada, s’observa el bon posicionament dels segments CE i CI, malgrat no ser dels més significatius.

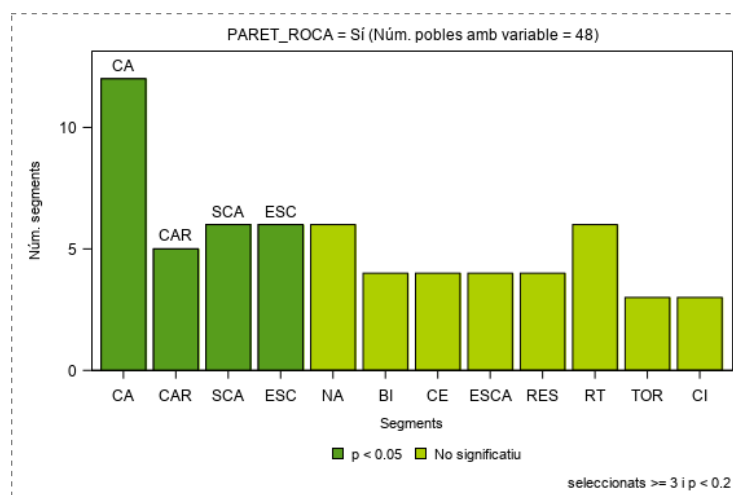

Fig. 53. Gràfica dels segments que representen ‘grans parets de roca’. Font: e.p.

Els topònims que contenen **CE** són les formes actuals o antigues de CASSIBRÓS (CARCEBROS), SOLDUGA (CELDUA, CELLUA), ROMADRIU (RIOMATRICE) i CERBI (CERVE, CERVO). Els que contenen **CI** són les formes antigues de CASSIBRÓS (CARCIBROS), ROMADRIU (RIVIMATRICI) i LLAVORSÍ (LEBORCI). Entre CE i CI hi ha el segment **ZE**, que no apareix a la gràfica perquè només es troba en 2 topònims en les seves citacions antigues: SOLDUGA (ZELDUA) i USEU (OSEZE). Els mateixos segments CE i CI tornen a aparèixer a la gràfica de les conques fluvials estretes:

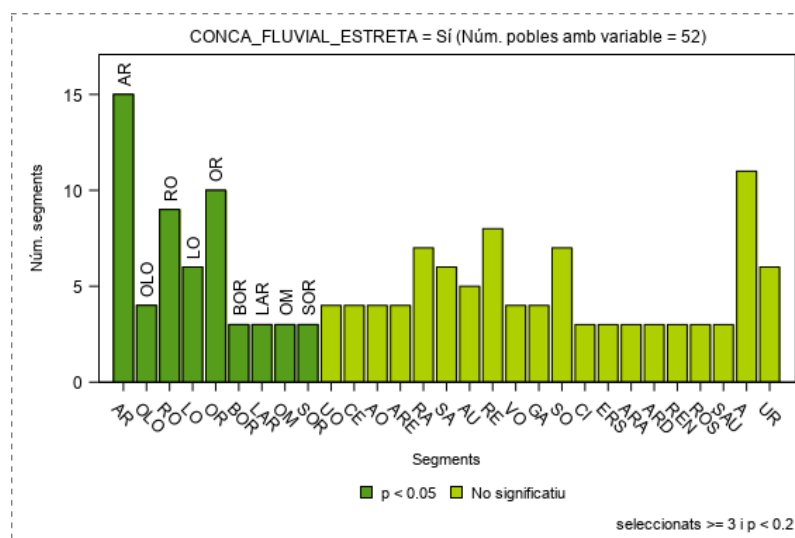

Fig. 54. Gràfica dels segments que representen ‘conques fluvials estretes’. Font: e.p.

A la gràfica de la Fig. 54 hi hauria un altre segment, situat entre CE i CI, que no hi apareix perquè només es troba en les citacions antigues de 2 topònims: **IZ**, en ROMADRIU (RIUMADRIZ, RIVO MADRIZ) i NORÍS (NURIZ).

D'aquestes dues gràfiques el que se n'extreu és que, el que tenen en comú aquests pobles des del punt de vista geogràfic, són les penyes rocoses i, en algun cas, les penyes relacionades amb conques fluvials estretes:

- **CASSIBRÓS**, a la Vall de Cardós, és al darrere de l'estret de la Noguera de Cardós entre l'Obaga de Sant Miquel i el Mirador de Belleró. A l'entrada de l'estret hi ha el pont romànic de Cassibrós. Hi havia hagut un castell.
- **CERBI**, on també hi havia hagut un castell, és a la capçalera del riu d'Unarre, als peus del qual hi ha les parets esmentades d'ESCALARRE, que queden força lluny.
- **LLAVORSÍ** és a l'entrada del congost de Vellànega, on també hi ha el castell de GILARENY.
- **NORÍS** és en una vall secundària de la Vall Ferrera, coneguda pel seu congost al final del qual es troba el poble de TOR. Hi havia hagut un castell.
- **ROMADRIU** es troba a la vall tancada del riu de Santa Magdalena, abans de la presa que aprofita un dels punts més estrets. Hi havia hagut un castell.
- **SOLDUGA** és un poble situat als peus d'una gran paret.
- **USEU** es troba al capdamunt d'una penya.

Per tant, els segments CE, CI, ZE, IZ, presents en citacions antigues, podrien ser indicadors de processos d'africació que podrien haver afectat *ESCA.

3.1.2 Indicadors de processos d'africació

Sense tenir en compte els hàpax tardans d'ARESTUI (a. 1359 ARESCUY) i CERBI (a. 1403 SCERBE)³⁰⁸, perquè podrien ser transcripcions errònies, entre els topònims del corpus la unitat *ESCA s'hauria conservat en BAIASCA, BRESCA, ESCALÓ, ESCALARRE, ESCART, ESCÀS i TAVASCAN, però també quan al darrere hi havia:

- una vocal posterior /o/, /u/: ESCÓS
- una consonant: MONTESCLADO

En posició final s'hauria conservat en les citacions antigues de CAREGUE:

---

308. OnCat, 1997: vol. VII, 114.

- **CAREGUE**: a. 1058-1081 CARESEC; darrer quart s. XI CARESEG; a. 1081–1124 CARESC; a. 1102 CARESG; a. 1164 CARESGUE; a. 1176 CARESGUE; a. 1193 CARERGUE; a. 1199 CAREGE; a. 1226 CARESERGUE; a. 1314-1315 CAREGA, CARECGA; a. 1319 CARESGE; a. 1321 CAREGE; a. 1427 CAREGUE

Ara bé, el fet que després de *ESCA no es trobin les vocals E o I, així com la presència dels segments CE, CI, EZ i IZ en citacions antigues, fan sospitar que es podrien haver donat fenòmens fonètics d'africació (§ cap. VI, 5.2). Fora del corpus està documentat *Cérvoles* (Pallars Jussà) o *Centelles* (Osona). El primer, *Cérvoles*, es troba grafiat *Scarbolis* (a. 1163)³⁰⁹ i geogràficament està penjat al damunt d'un cingle. El segon, *Centelles*, era *Scintillis* (a.1279), *Scintillis* (a. 1332 i 1335)³¹⁰ i està situat al damunt del riu Congost. En el pas del llatí al català també van haver-hi mots en què el segment llatí SC va simplificar en [s]: SCEPTRUM (SCAEP-) > *cepre*; SCHEDULA > *cèdula*; SCIENTIA > *ciència*; SCINTILLA -AE > *centella* o SCISSURA, -AE > *cissura*. Aquests fenòmens es tindran en compte a l'apartat sobre els fenòmens fonètics (§ 3.3).

3.2 Proposta etimològica

La proposta etimològica és que un 'estret rocós' s'anomenava *esca i que aquesta unitat significativa prototípica es trobaria en diferents posicions en les composicions topòniques. Per avalar-ho, a part dels arguments exposats, se'n presenten d'altres:

3.2.1 *esca i les osques

3.2.2 *esca i les escales

3.2.3 Pervivència de *esca en topònims d'altres llocs

3.2.1 *esca i les osques

La unitat *esca amb la idea de 'estret rocós' podria tenir quelcom a veure amb el mot **osca**, que com a topònim es troba abundantment. A l'OnCat³¹¹ se'n citen uns quants: l'*Osca de Cabrera*, «gran i cèlebre esclatxa en els cingles de Cabrera»; l'*Osca Foradada*; l'*Osca de Migdia*, etc. N'hi ha arreu. L'*Osca* són les penyes de sota el Pla de Llet, al damunt

---

309. OnCat, 1995: vol. III, 367.

310. OnCat, 1995: vol. III, 346-347.

311. OnCat, 1996: vol. VI, 92.

d'Aristot (Alt Urgell); el *Pas de l'Osca* és una via del Montsec a la zona de Llimiana (Pallars Jussà); el *Tossal de l'Osca* és un trencament rocós en forma de circ al penya-segat del Montsec (Castell de Mur, Pallars Jussà), etc.

Segons el DCVB una *osca* és un 'tall' i, com a tal, pot ser des d'un 'senyal que es fa a una ovella, consistent en un tall en angle recte a un costat de l'orella', fins a una «**depressió ràpida del terreny; pas estret i acinglerat en una serra**». Es considera d'etimologia obscura malgrat que

la presència de formes paral·leles [...] en diferents dialectes romànics (fr. ant. *osche*, fr. *hoche*, astur. *guesca*, arag. *guesca*, gallec *asca*, bearnès *osco*) i en el basc (*ozka*) dóna a entendre que es tracta d'un mot primitivament d'ampla difusió, que no s'explica satisfactòriament per cap paraula llatina coneguda, però que difícilment pot considerar-se com a ibèric si tenim en compte la seva presència en el francès del nord.

Segons Carles Domingo (ibíd.: 105), «**una osca és un 'pas estret i acinglerat en una serra'** [...]; però no és tan sols per una "depressió ràpida del terreny", sinó també perquè, com s'esdevé a *l'Osca de Cabrera*, del Collsacabra, el lloc de pas s'estreny perquè els cingles que s'obren als peus a banda i banda s'acosten més».

3.2.2 *esca i les *escales*

La unitat *esca amb la idea de 'estret rocós' també podria tenir quelcom a veure amb el mot *escala* i els seus derivats: *escalers*, *escales*, *escalell*, *escalella*, *escaleta*, etc. Coromines³¹², per exemple, apunta que en alt-aragonès *escalar* és un «**paso angosto en una montaña**» i en bearnès també té un sentit igual: *escalà* és «**un petit ressaut escarpé**». Per tant, arriba a la conclusió que un *escalar* o *escalà* és el que en català en «diem un *grau* en un carni de cingles». Afegim al respecte que en aquests *graus* o *passos* sovint s'originen duplicitats de termes en topònims com *Serrat de l'Escala Grau* (Pallars Sobirà), *Sant Pere de Graudescales* (Solsonès), *Grau de les Escales* de Sallent (la Garrotxa), *Grau d'Escales* (Garrotxa), *Pas de l'Escala* (Baix Camp) o *Escala del Pas Nou* (Noguera).

Per tant, les *escales* són talls, naturals o antròpics, a les penyes rocoses. A ESCALÓ mateix, per l'*Escala Alta* hi passa el camí que s'endinsa al congost. En altres punts del Pallars Sobirà hi ha les *Escales d'Àrreu*, el *Clot de l'Escala*, les *Escales de Pallars*, la *Serra de les*

---

312. OnCat, 1995: vol. IV, 91-92.

Escales, l'Escala de Peracalç, la Roca d'Escalado, l'Escala d'Espona, etc. L'Escala Cauba, per exemple, és una serra a l'est de del poble de NORÍS que va donar peu a una anècdota coneguda per la gent de la zona i explicada per Jacint Verdaguer a *Excursió a l'Alt Pallars*. El camí vell que surt de NORÍS s'enfila per *l'Escala Cauba*, la travessa i després la flanqueja pel costat est tot perdent cota fins a TOR. En un punt concret, però, hi ha un pas tan exposat que el dia 11 de juliol de 1882, quan hi passa Verdaguer, el descriu tot explicant que «se troben dues creus gravades en la roca viva per lo bisbe Voltas, que digué, al despedir-se des d'aquest cim d'eixos pobles Os i Tor: “Si puedo salir de aquí, ¡no quiero más toros ni osos!”». Verdaguer es referia al bisbe d'Urgell, Josep de Boltas i Vélez, que va haver de seguir aquest camí entre els anys 1785 i 1795. Més enllà del comentari sobre els ossos i toros que li recorden els topònims Os (de Civís) i Tor, l'anècdota és adient per assenyalar la importància del mot *escala* amb la idea de 'estret rocós'.

3.2.3 Pervivència de *esca en topònims d'altres llocs

Al Pallars Sobirà es troba una bona representació de *esca en noms de rius i barrancs de conques fluvials escarpades com els de *l'Escarriella, d'Escasse, d'Escalze, d'Escobet, d'Escorbes, d'Escrita* o *d'Escarmes*, entre d'altres. A Catalunya es troba el Pas de *l'Escaell* (Berguedà), *l'Engorjat de l'Escala* (Pallars Sobirà), *l'Estret de l'Escrura* (Pallars Sobirà), *l'Estret d'Escriu* (Berguedà), *l'Estret de la Rendisclera* (Noguera), la *Rasa de l'Escura* (Alt Urgell), etc. Tenint en compte que *esca remetria a un 'estret rocós', tots aquests topònims podrien ser tautotopònims³¹³. També ho serien *l'Estret del Congost* (Pallars Jussà), *l'Estret de la Garganta* (Berguedà), els *Grau d'Escales* de la Garrotxa i del Solsonès, o el *Grau de l'Escletxa* de lo Cingle, al damunt de la Cartoixa d'Escaladei (Priorat).

A l'Aragó es troba el congost d'*Escales*, la *garganta d'Escuaín*, el *cañón de Añisclo* o *d'Escarrilla*, per on hi passa el riu *Escarra*, conegut per la pràctica del barranquisme. També es troben rius escarpats com els que es relacionen amb els pobles de *Bescós de Garcipollera, Biescas* o *Biscarrués*, entre molts altres.

---

313. **Tautotopònim.** Designació composta referida a un lloc, sovint un accident geogràfic, en què almenys dos dels constituents repeteixen un mateix significat genèric, generalment expressat amb formes lingüístiques procedents de llengües diferents. Font: <https://www.termcat.cat/ca/neoloteca/fitxa/NDEwMTc4MA%3D%3D> [Enllaç vigent: 16/03/2023].

A Navarra abunden noms de lloc que comencen en *Ezc-* com *Ezkaba*, *Ezkaldo*, *Ezkanda*, *Ezkaurre*, *Ezkandi*, *Ezkati...* i hi ha la *foz de Oskia* (Navarra), per on passa el riu Arakil i on s'hi troba Nuestra Señora de Oskia.

A França i Itàlia hi ha desenes de poblacions, cingles i gorges espectaculars que contendrien *esca amb més o menys transformacions. Així, a França es troben els *Canyons de Lantosque* amb les seves vies ferrades; *Valmasque* és una vall amb un riu conegut amb el mateix nom, amb un congost imponent a la cota més baixa; les *Gorges de la Mescla*, al riu la Tinée, impressionen quan es passa per la carretera de sota; la construcció de la presa de *Mesches* (*Mesce* en italià) va aprofitar el tall d'un congost; *Escaréne* també té relació amb un congost; *Greasque* (*Griasca* en occità) és una zona de gorges on hi havia hagut mines de carbó; *Venasque* (*Vanasca* en occità) és un poble que queda tancat per un estret on hi ha l'església de Notre Dame de la Vie; *Manosque* (*Manosca* en occità i antigament *Manoasca*) queda tancat per una serralada al nord, travessada per dos rius que arriben a *Manosca* passant per dos estrets; *Artignosc-sur-Verdon* (*Artinhòsc* en occità) és just a sobre de les Gorges del Verdon, etc. A Itàlia es practica l'escalada, entre molts d'altres indrets, tant a *Scarenna* com als llacs de *Valscura*, on es troben nombroses vies ferrades.

Finalment, tant a les comarques pirinenques dels Pallars i la Ribagorça fins al Montsec, com a algunes àrees europees, hi ha els *caranto* o *scaranto*. Per Coromines (DECat II, 562) un *carant* és una «canaleta molt pendent i rocosa per on salta l'aigua» i apunta que se'n troben amb aquest nom a les «províncies de Verona, Vicenza, Pàdua i Treviso». A més, «de la variant en *s-* deriva l'antic SCARANTIA d'on prové el nom de la vall tirolesa *Scharnitz* (*Scarinze* a. 1160, *Scharniza* 1176)».

3.3 Síntesi dels fenòmens fonètics

A continuació s'analitzaran les principals evolucions fonètiques de la unitat significativa *esca, seguint l'ordre dels seus fonemes.

3.3.1 La *e-* inicial

Com s'ha explicat al capítol dedicat a alguns estudis lingüístics dels topònims del corpus i els seus segments, la vocal inicial de *esca podria ser una *pròtesi* (§ cap. VI, 5.17) perquè en català es necessita aquesta obertura vocàlica per pronunciar paraules que comencen en

[sk]. Tanmateix, tant si ho fos com si no, es trobaria en tots els topònims, malgrat que en posició medial s'obriria en -a- per *assimilació* de la vocal anterior (BAIASCA, TAVASCAN) i, en posició tònica final en la majoria dels casos en tancaria en -í (ARCALÍS, BOLDÍS, CARTANÍS, ESTAÍS, MALLOLÍS i NORÍS).

3.3.2 La sibilant

La sibilant hauria experimentat quatre evolucions diferents:

- ***esca en posició inicial dels topònims:** tal com s'ha tractat al capítol anterior (§ cap. VI, 5.1.2) en alguns casos es podria haver donat una *afèresi* sil·làbica, *esca > *ca, de manera que la sibilant s'hauria perdut. Podria haver operat en CERBI (CERUO, CERVE, CERVO) o SOLDUGA (CELDUA, CELLUA), en què després la velar hauria africacat.
- ***esca a l'inici o al mig dels topònims:** s'hauria conservat en ESCALARRE, ESCALÓ, ESCART, ESCÀS, ESCÓS, MONTESCLADO i TAVASCAN. També en posició final en alguns casos com BAIASCA i BRESCA.
- ***esca a la terminació dels topònims:** s'hauria perdut en CAREGUE i VELLÀNEGA, tot i que el cas de CAREGUE és més recent perquè el procés de pèrdua està documentat a partir de l'any 1058-1081. Es pot resseguir el procés gràfic (no se sap quin era el fonètic) dels diversos canvis: a. 1058-1081 CARESEC; darrer quart s. XI CARESEG; a. 1081-1124 CARESC; a. 1102 CARESG; a. 1164 CARESGUE; a. 1176 CARESGUE; a. 1193 CARERGUE; a. 1199 CAREGE; a. 1226 CARESERGUE; a. 1314-1315 CAREGA, CARECGA; a. 1319 CARESGE; a. 1321 CAREGE; a. 1427 CAREGUE

Aquests canvis serien:

- una possible metàtesi en les 2 primeres citacions, tot i que podria ser una interpretació de l'escrivent
- la pèrdua de la vocal final i sonorització de la velar
- una possible epítesi, tot i que podria ser que la vocal final es pronunciés, però no s'hagués grafiat
- la pèrdua de la sibilant

En VELLÀNEGA la primera citació ja apareix sense la sibilant (NECHA), però la seva situació al congost on encara queden les *bordes de Vellàneg*a fan pensar en la unitat *esca amb la pèrdua de la sibilant. En canvi, sí que està documentada la sonorització de la velar: (finals s. X) VILLA NECHA; a. 1011 (o 1021) VISLLANICHA; a. 1011 (o 1021) VILLANICA; a. 1023 (1093) **VILANEGA / VILANEGES**; a. 1053 BISLANICA; a. 1099 VELLANICA; a. 1099 **VILLANEGA**; a. 1112 VILLANICA, etc.

- ***esca a la terminació dels topònims:** podria haver operat una *assimilació* de la velar per part de la sibilant en ARCALÍS, BOLDÍS, CARTANÍS, ESTAÍS, MALLOLÍS i NORÍS.

3.3.3 La velar

L'oclusiva velar sorda hauria experimentat tres evolucions diferents:

- En general s'hauria conservat, sempre que no anés seguida de les vocals *-e* o *-i*. Seria el cas de BAIASCA, BRESCA, ESCALARRE, ESCALÓ, ESCART, ESCÀS, ESCÓS, MONTESCLADO i TAVASCAN.
- Amb **esca* en posició final la velar hauria perdut la sonoritat en CAREGUE i VELLÀNEGA.
- Amb **esca* en posició final podria haver operat la caiguda de la vocal final *i*, després, una *assimilació* de la velar per part de la sibilant. S'hauria donat en ARCALÍS, BOLDÍS, CARTANÍS, ESTAÍS, MALLOLÍS i NORÍS. L'evolució hauria estat: [eska] > [isk] > [is].

3.3.4 La -a final

La *-a* final hauria experimentat dues evolucions diferents:

- ***esca en posició medial:** pèrdua en posició pretònica en ESCÓS i MONTESCLADO.
- ***esca en posició final:** pèrdua, fet que hauria propiciat l'*assimilació* de la velar per part de la sibilant. Hauria operat en ARCALÍS, BOLDÍS, CARTANÍS, ESTAÍS, MALLOLÍS i NORÍS (§ 3.3.3).

Així, doncs, la síntesi dels fenòmens fonètics que haurien operat en la unitat significativa **esta*, junt amb els topònims afectats, seria la següent:

<i>*esca</i>		
vocal inicial	grup consonàntic central	vocal final
<p>ésca > ásc (assimilació amb resultat d'anteriorització i deslabialització)</p> <p>BAIASCA TAVASCAN</p>	<p>ésca > ésc > ég (pèrdua de la sibilant i sonorització de la velar)</p> <p>CAREGUE VELLÀNEGA</p>	<p>esca > asc (pèrdua en posició pretònica)</p> <p>ESCÓS MONTESCLADO</p>
<p>ésca > ís (en posició final tònica, tancament)</p> <p>ARCALÍS BOLDÍS CARTANÍS ESTAÍS MALLOLÍS NORÍS</p>	<p>ésca > ísc > ís (pèrdua en posició final i tònica)</p> <p>ARCALÍS BOLDÍS CARTANÍS ESTAÍS MALLOLÍS NORÍS</p>	<p>ésca > ís (pèrdua en posició final)</p> <p>ARCALÍS BOLDÍS CARTANÍS ESTAÍS MALLOLÍS NORÍS</p>

No s'hauria donat cap canvi en BRESKA, ESCALARRE, ESCALÓ, ESCART, ESCÀS.

3.3.5 Llistat dels fenòmens fonètics amb els topònims afectats

A continuació s'enumeren els fenòmens fonètics i s'adjunten els topònims que podrien haver estat afectats per cadascun. L'ordre dels fenòmens segueix el del quadre de síntesi:

- **Pròtesi** (§ cap. VI, 5.17): ARCALÍS, BAIASCA, BOLDÍS, BRESKA, CAREGUE, CARTANÍS, ESCALARRE, ESCALÓ, ESCART, ESCÀS, ESCÓS, ESTAÍS, MALLOLÍS, MONTESCLADO, NORÍS, TAVASCAN, VELLÀNEGA.
- **Assimilació vocàlica** (§ cap. VI, 5.5.1): BAIASCA, TAVASCAN.
- **Tancament de la vocal inicial de /e/ en /i/** (§ cap. VI, 5.20.2): ARCALÍS, BOLDÍS, CARTANÍS, ESTAÍS, MALLOLÍS i NORÍS.
- **Pèrdua de la sibilant**: CAREGUE, VELLÀNEGA.
- **Sonorització de la velar** (§ cap. VI, 5.19.2): CAREGUE, VELLÀNEGA.
- **Possible metàtesi** (§ cap. VI, 5.13.3): CAREGUE.
- **Possible pèrdua de la vocal final** (§ cap. VI, 5.9): CAREGUE.
- **Possible epítesi** (§ cap. VI, 5.12): CAREGUE.
- **Assimilació consonàntica de sibilant per part de la velar** (§ cap. VI, 5.5): ARCALÍS, BOLDÍS, CARTANÍS, ESTAÍS, MALLOLÍS i NORÍS.
- **Africació de la velar** (§ cap. VI, 5.2): ARCALÍS, BOLDÍS, CARTANÍS, ESTAÍS, MALLOLÍS i NORÍS.
- **Elisió de vocal final en posició pretònica medial** (§ cap. VI, 5.9.1): ESCÓS, MONTESCLADO.
- **Pèrdua de la vocal final** (§ cap. VI, 5.9): ARCALÍS, BOLDÍS, CARTANÍS, ESTAÍS, MALLOLÍS i NORÍS.

3.3.6 Altres fenòmens fonètics que podrien haver afectat *esca

Al capítol IV, en explicar les raons per les quals es van escollir els topònims poblacionals del Pallars Sobirà com a corpus d'estudi, es deia que, des del punt de vista geomorfològic, és la comarca de Catalunya amb el relleu més abrupte i l'accés més difícil, fins al punt que fins al segle XX no van arribar-hi les primeres carreteres (§ cap. IV, 2.1). L'entrevistat d'ALÓS, per exemple, recordava que a l'*Escala Grau* hi ha un pas en un camí «tot fet de penya» i «van haver d'obrir roca per passar», o que una partida anomenada *Biscarre* «és a l'aubaga i és tot penya». Tanmateix, al mapa situacional dels topònims amb *esca (Fig. 55) es pot observar que només n'hi ha 17. Aquest fet, així com els indicadors de processos

d'africació (§ 3.1.2) del present apartat, indueixen a considerar 3 evolucions diferents per a *esca quan al darrere de la velar s'hi trobaven les vocals /e/ o /i/. S'expliquen a continuació i s'adjunten els topònims que en podrien ser candidats, però no s'inclouen al llistat final perquè caldria fer-ne un estudi més aprofundit.

a) Pèrdua de la sibilant i africació de la velar en posició inicial i medial: [eska] > [ka] > [ke] [ki] > [ts] > [s] (§ cap. VI, 5.2, evolució a). El grup *esca hauria simplificat a [ka] i, després, a partir de canvis vocàlics, hauria operat l'africació i desafricació amb resultat [s]. Podrien avalar els diversos estadis evolutius:

- **estadi [k]:** citacions de CASSIBRÓS com CARCEBROS (a. 1095-1122); SOLDUGA com CELDUA (a. 1192); CERBI com CERUO (1016-1024) i de LLAVORSÍ com LEBORCI (1128).
- **estadi [ts]:** citacions de SOLDUGA com ZELDUA (a. 1298) i ÇALDUA (a. 1314-1315); LLAVORSÍ com LOBERZIU / LOBERZUY (a. 1149) o LOBERÇUI (a. 1163) entre moltes altres.

Possibles candidats: BRESSUI³¹⁴, CASSIBRÓS, CERBI, LLAVORSÍ, LLESSUI³¹⁵, SOLDUGA.

b) Metàtesi esc > sec (§ cap. VI, 5.13.3) **i africació: [eska] > [esk] > [sek] > [sets] > [sedz] > [seð] > [sew]** (§ cap. VI, 5.2, evolució c). Després de la pèrdua de la vocal final, s'hauria produït la metàtesi [esk] > [sek]. La velar en posició final de síl·laba o de mot africaria amb el resultat [w]. Ho abonaria la presència de SEU en SAURÍ (e.f.a. SEUERUI) i les evolucions d'ENSEU, BUSEU i USEU, fet que indicaria una evolució prèvia [sek] > [sew] al final de topònim:

- **BUSEU:** a. 817 BOISICE; a. 839 BUISEZE; a. ? BUISEDE; a. ? 1011 BUSECE; a. 1089 BUSEÇ; a. 1099 BUISECE / BUISEZE; a. 1139 BUSEZ; a. 1409 BUSEU; a. 1518 BUSEU
- **ENSEU:** a. 807 ENSEDEICE; post. 807 ENSEDEZ; ca. 1017-1035 ENSEDEGH; a. 1104 ENSEHET; a. 1105 ENSEEZ; a. 1112 ENSEDEZ; a. 1187 ENSEZ; a. 1197 ENSED; a. 1227 ENSEU; a. 1233 DENSED; a. 1237 ENSSEU; a. 1240 ENSETZ; a. 1245 ENSSEVO; a. 1261 ENSEU

---

314. **BRESSUI:** a. 1071 BRACUI; darrer quart s. XI BRACUI

315. **LLESSUI:** a. 1061 LEZUI; a. 1184 LEZUI; s. XII - XIII LEZUI; a. 1314-1315 LAÇUY; a. 1342 LASSUY / LASSUY; a. 1359 LA SUY; a. 1518 LAÇUI / LLAÇUY / LESUY

- **SAURÍ:** SEUERUI (en 2 doc. de l'any 1100), SEURII (a. 1234), SAURI (a. 1297), SARUI (a. 1314 i 1315), SAURI (a.1359, 1518), SEURI (a. 1566)
- **USEU:** a. 802 OSET; a. ? OZEDE; a. ? OSEZ; a. ? OSEZT; a. ? OSEGH; a. 1099 OSEZE; a. 1109 OSEÇ; a. 1110 OSEZ; a. 1150 HOSEZ; a. 1150 OSEZ; a. 1164 OSEZ; a. 1174 OSEZT / OSEZ; a.1180 OSEZ; a. 1201 OSEZ; a. 1203 OSEZ; a. 1204 OSETH / OSETH; a. 1293 OSEU; a. 1359 OSEU; a. 1368 OSEU; a. 1398 USEU; a. 1427 OSEU

Recasens (2017: 214) es refereix a «la possibilitat que la palatalització de la consonant velar pugui ser promoguda per una vocal anterior precedent i no només per una vocal anterior següent», fet que quadraria amb el grup SEU. D'altra banda, Bernat i Massanell (2000: 109) puntualitzen que «l'evolució cap a la wau, a més d'afectar la posició final de mot, també es pot donar en posició final de síl·laba». Posen com a exemples CADERE > *caure* o CREDERE > [krɔðre] > [krɔwre] *creure*, que ja s'ha presentat anteriorment. En serien possibles candidats: ALINS (per la terminació SI i SE de les primeres citacions antigues HELINSI, ELINSE), BUSEU, ENSEU, SAURÍ (e.f.a SEUERUI) i USEU.

3) Africació de la velar (§ cap. VI, 5.2, evolució d) [eska] > [isk] > [ists] > [isdz] > [iz].

Es podria haver donat a l'inici i al final (§ 3.3.1). **A l'inici**, les citacions primerenques de ISAVARRE (ISSAVARI a. 1064) i de BIUSE (a. 903 VISSOE) amb essa geminada, podrien indicar l'assimilació d'una consonant antiga anterior en posició implosiva (§ cap. VI, 5.5). Essent BIUSE i ISSAVARI dos pobles que es troben al mig de congostos (el de Vellànega i el de la vall d'Isil), podria ser que la consonant assimilada hagués estat la velar de *esca. Seria el cas d'Isòvol (Cerdanya), just a sobre de l'Estret d'Isòvol, al Segre; o d'altres pobles de la península relacionats amb congostos, foces, gargantas, desfiladeros o cañones com Isaba (Foz de Burgui, garganta del Congusto, Foz de Sigüés, etc.); Isábena (Congosto de Obarra); Isuela (Foz de San Clemente), etc. Possibles candidats: BIUSE (e.f.a. a. 903 VISSOE; a. 1128 BISUE), ISAVARRE, ISIL i BESAN. Potser també SORPE (a. 1016-1024 ASSOR) i SURP, en què hi hauria operat una afèresi (§ cap. VI, 5.1).

3.4 Possibles topònims del corpus amb *esca

ARCALÍS, BAIASCA, BOLDÍS, BRESCA, CAREGUE, CARTANÍS, ESCALARRE, ESCALÓ, ESCART, ESCÀS, ESCÓS, ESTAÍS, MALLOLÍS, MONTESCLADO, NORÍS, TAVASCAN, VELLÀNEGA.

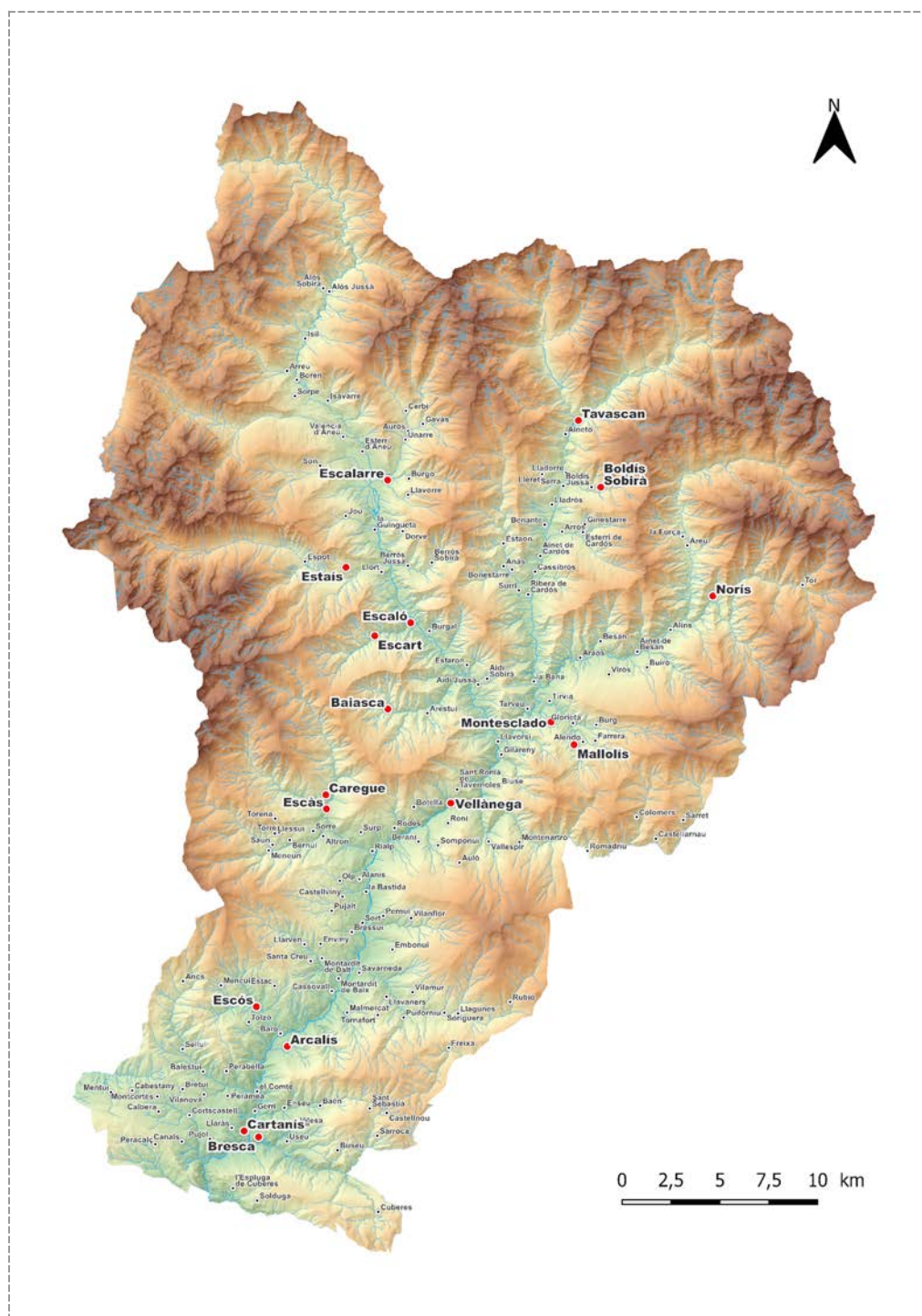

Fig. 55. Mapa de distribució de la unitat significativa prototípica *esca. Font: e.p.³¹⁶

316. **Base cartogràfica:** en vectorial, Límits comarcals. Divisions administratives. Comarques 1:5.000 de l'ICGC (Pluguin Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) i la capa de rius de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>). En ràster, Model d'elevacions del terreny 5m 2020 de l'ICGC (Pluguin Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

3.5 Clústers de pobles i topònims

L'estudi dels topònims a partir de clústers permet observar les semblances geogràfiques i toponímiques de tres parells de topònims:

3.5.1 Vall d'Escart: ESCALÓ, BURGAL i la **Torre d'Escaló**

3.5.2 Valls d'Àneu: ESCALARRE, BURGO i **lo Castellot**

3.5.3 Vall de Tírvia: MONTESCLADO, BURG i el **Roc de la Torre**

D'una banda hi hauria **ESCALÓ**, **ESCALARRE** i **MONTESCLADO**; de l'altra, BURGAL, BURGO i BURG; i tots tindrien relació amb una torre i/o castell: la *Torre d'Escaló*, *lo Castellot* i el *Roc de la Torre*.

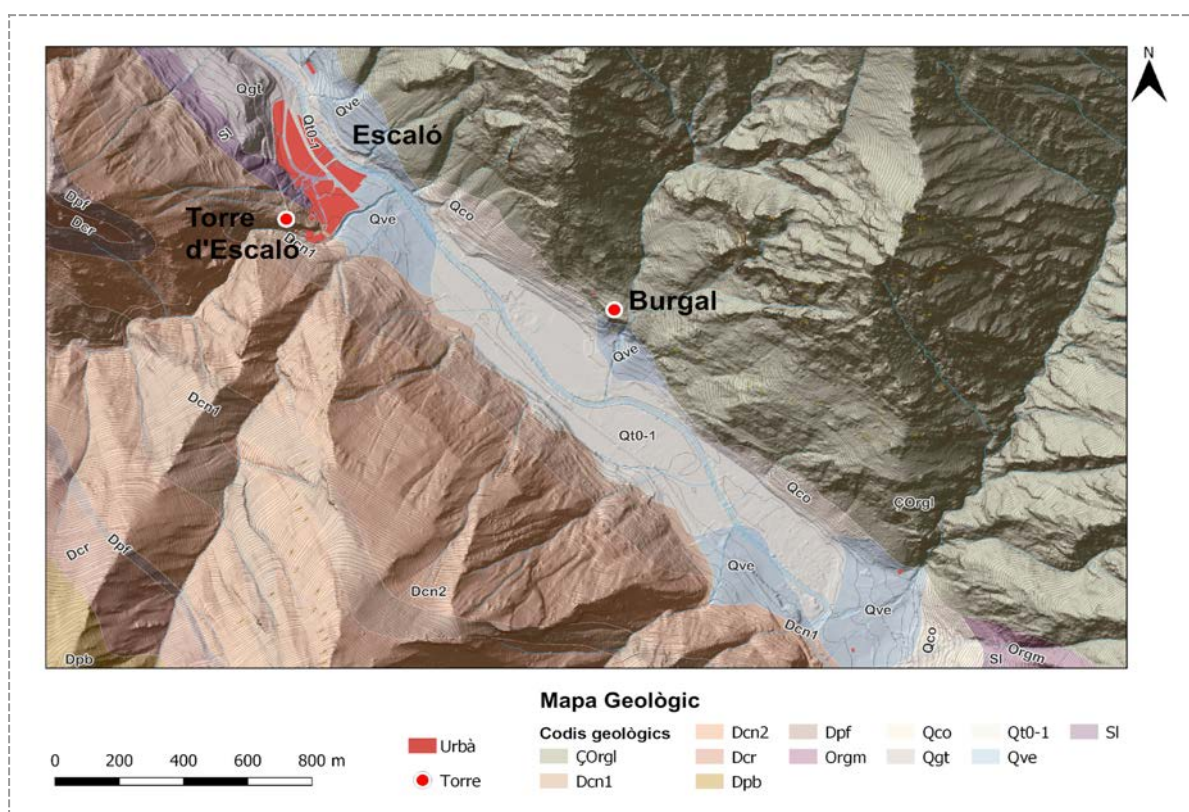

Fig. 56. Mapa de situació d'ESCALÓ, BURGAL i la Torre d'Escaló. Font: e.p.³¹⁷

317. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius i de construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icgc.cat/appdownloads/>) i el Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000 (<https://www.icgc.cat/ca/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Pluguin Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

Es poden observar els tres parells de topònims als mapes de les Fig. 56, 61 i 62. A part del relleu, es destaquen les unitats geològiques.

3.5.1 Vall d'Escart: ESCALÓ, BURGAL i la Torre d'Escaló

A l'apartat sobre els clústers de la unitat significativa **oil* (§ 2.5) s'ha observat que la seqüència comunicativa visual entre ESCART, ESCALÓ i BURGAL necessitava l'emplaçament intermedi d'on avui hi ha l'ermita de la Mare de Déu de la Roca. Però, de fet, totes les baules d'aquesta cadena comunicativa eren imprescindibles. Des de la cota més alta del congost, eren: castell d'ESCART – Mare de Déu de la Roca – monestir de Sant Pere del BURGAL – torre d'ESCALÓ i, des de la torre, la comunicació continuava per la vall principal, riu Noguera Pallaresa amunt i avall.

D'aquests topònims s'ha proposat la presència de **oil* en BURGAL i ESCALÓ. Doncs bé, ara també es pot proposar la presència de **esca* en ESCART i ESCALÓ, els dos pobles dels extrems del congost. En un i altre, doncs, el primer element del topònim seria situacional ja que es referiria al congost i, després, en ESCALÓ hi hauria **oil*, el punt de guaita que seria la mateixa *Torre d'Escaló* al voltant de la qual, segons els informadors locals i les recerques històriques, hi havia el poble vell:

**ESCALÓ < ESC AL Ó < *esca 'estret rocós' *oil 'guaita' + Ó?
'a l'estret rocós, el guaita + Ó?'**

El darrer segment d'ESCALÓ s'explicarà més endavant (§ 6). Ara el que interessa tenir en compte és que, si l'etimologia d'ESCALÓ fos correcta, voldria dir que els inicis d'ESCALARRE i MONTESCLADO serien els mateixos:

**ESCALARRE < ESC AL ARRE < *esca 'estret rocós' *oil 'guaita' + ARRE?
'a l'estret rocós, el guaita + ARRE?'**

**MONTESCLADO < MONT³¹⁸ ESC (A)L ADO < *esca 'estret rocós' *oil 'guaita' + ADO?
'a l'estret rocós, el guaita + ADO?'**

Pel que fa als canvis fonètics, en la unió dels sintagmes **esca *oil* hi haurien operat:

---

318. L'inici MONT es tractarà a l'apartat 3.5.3.

- Elisió de vocals per fusió esca oil (§ cap. VI, 5.9.7). A partir d'aquí, possiblement per *assimilacions* o *dissimilacions*, es va donar l'*anteriorització* i *deslabialització* de la vocal resultant **al** (§ cap. VI, 5.4).
- Elisió de vocal en posició pretònica medial (§ cap. VI, 5.9.1) en MONTESCLADO.

Ara bé, quines eren les seqüències comunicatives d'ESCALARRE i MONTESCLADO?

3.5.2 Valls d'Àneu: ESCALARRE, BURGO i lo Castellot

ESCALARRE està situat a la gran planura d'ESTERRI d'Àneu, però a l'enquesta per a la recollida de dades geogràfiques els informadors locals van dir que el poble vell era on avui hi ha les ruïnes de *lo Castellot*. Per tant, **esca* es referiria als passos de roca del final del riu d'Unarre, on es fa barranquisme (Fig. 57), i **oil* seria el punt de guaita del que queda del *Castellot*, situat en una cruïlla de camins. Pujant des de la cota més baixa de la vall, una vegada allà es pot girar cap a l'esquerra per entrar a la vall d'UNARRE o cap a la dreta per anar a les valls de BURGO, LLAVORRE, DORVE, etc. D'altra banda, dins de la conca visual del *Castellot* hi ha els pobles de la gran planura d'Esterrí d'Àneu, com SON o VALÈNCIA; els pobles de la vall d'Unarre, com UNARRE i CERBI; i també BURGO, que és al capdavant de la vall del Riuet de Burgo però, a diferència de BURGAL, sembla que no contindria la unitat **oil*.

Fig. 57. Fotografia d'ESCALARRE i el congost final del riu d'Unarre. Font: NGQ.

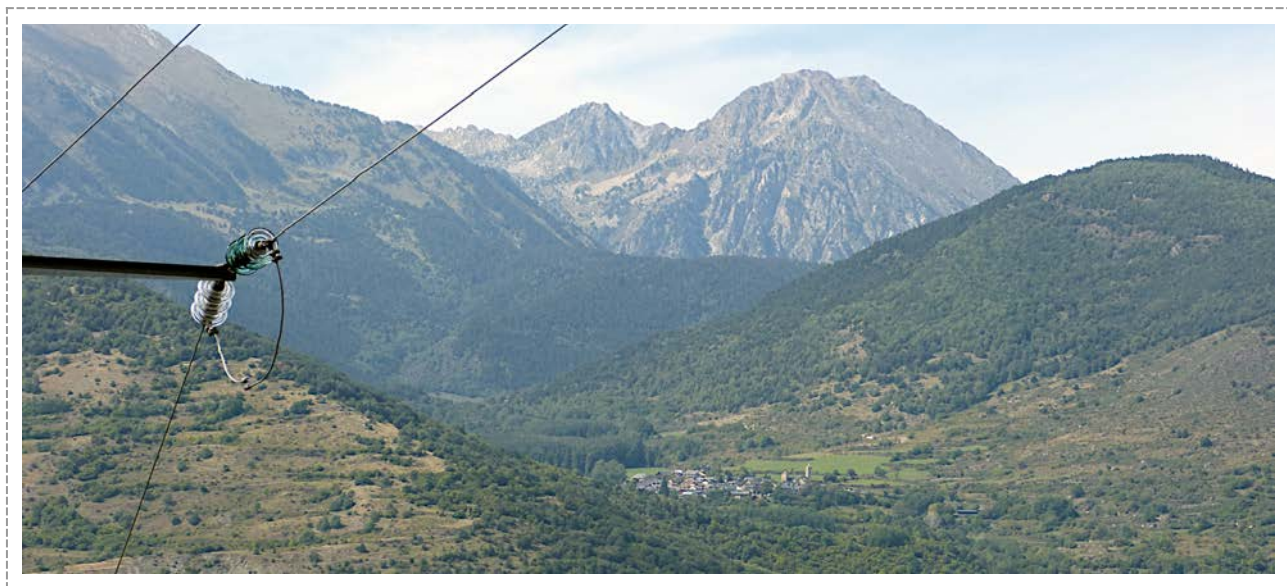

Fig. 58. Fotografia de situació d'ESCALARRE, lo Castellot i BURGO. Font: NGQ.

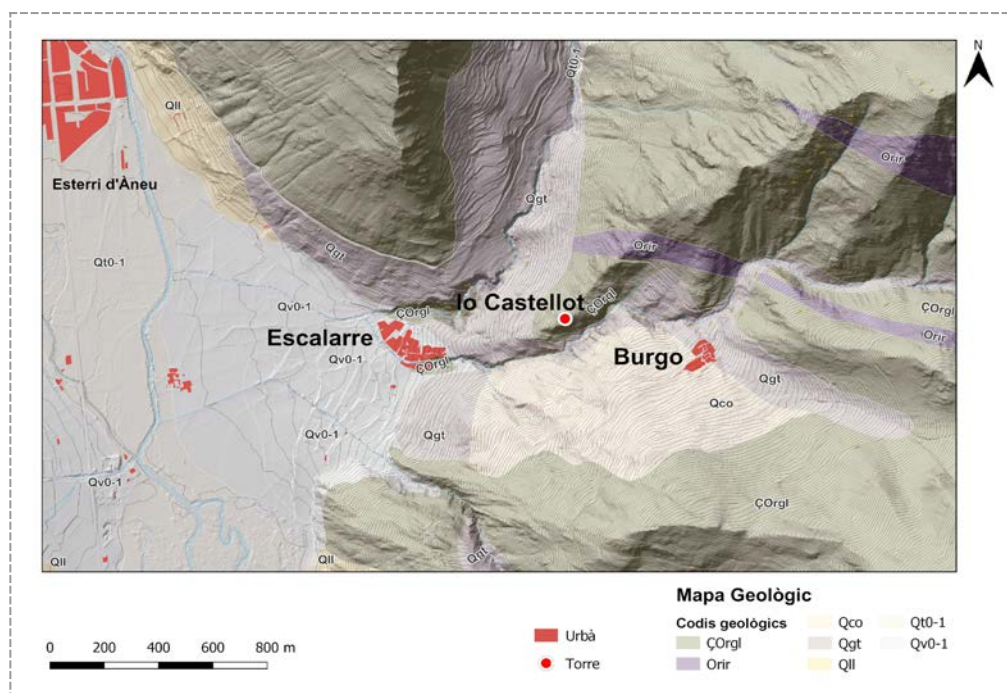

Fig. 59. Fotografia de CERBI (a dalt) i d'UNARRE (a baix), des de lo Castellot. Font: NGQ.

Fig. 60. Fotografia de SON, des de lo Castellot. Font: NGQ.

Fig. 61. Mapa de situació d'ESCALARRE, lo Castellot i BURGO. Font: e.p.³¹⁹

319. **Base cartogràfica:** en vectorial, capa de rius, construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icgc.cat/appdownloads/>) i Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000 (<https://www.icgc.cat/ca/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000>). En ràster, Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Pluguin Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

3.5.3 Vall de Tírvia: MONTESCLADO, BURG i el Roc de la Torre

Fins ara s'ha vist que tant ESCALÓ com ESCALARRE tindrien relació directa amb un 'estret rocós' perquè són pobles que es troben al seu costat. En canvi, com s'ha dit a l'apartat 3.1, MONTESCLADO estaria situat a l'entrada de la vall de Tírvia, però no té una relació directa amb cap estret rocós més enllà de connectar visualment amb les entrades de la vall de Cardós i de la Vall Ferrera en què, en efecte, hi ha els respectius estrets. Per tant, aquesta circumstància, així com el fet que el topònim es trobi per primera vegada en una citació molt tardana de l'any 1149 (MONTEUSCLAD) i que en una altra aparegui desaglutinat (a. 1518 MONT ESCLAT)³²⁰, fa pensar que estaria format per dos sintagmes: d'una banda *MONT i, de l'altra, *ESCLAT.

El sintagma *ESCLAT, però, és possible que es referís al nucli de sota, l'actual GLORIETA. Per argumentar-ho, cal tenir present que avui GLORIETA és un llogarret de quatre cases situades a sota del *Roc de la Torre*, i que en aquest Roc hi queden les ruïnes del que havia estat una vila closa que encara subsistia a principis del s. XVI. Se sap aquest detall cronològic gràcies a l'*Spill manifest de totes les coses del vescomtat de Castellbò*, en què Pere Tragó recull els drets de la casa senyorial en els terrenys del vescomtat. Amb el títol de *La Cavalleria de Glorieta e Montesclat*, Tragó (1982 [1518]: 60) descriu GLORIETA de la manera següent:

Són dits la cavalleria, dins la qual [són] scituats lo castell e lloch de Glorieta e lo lloch de Montesclat, y són cituats prop la vila de Tírvia. **Lo castell de Glorieta és fortaleza e lo lloch ab algunes cases, altres cases y ha fora que no són dins la fortaleza.** Lo lloch de Montesclat no és murat. Prop lo lloch de Muntscat és **la eclésia parrochial sots invocació de sanct Steva**³²¹.

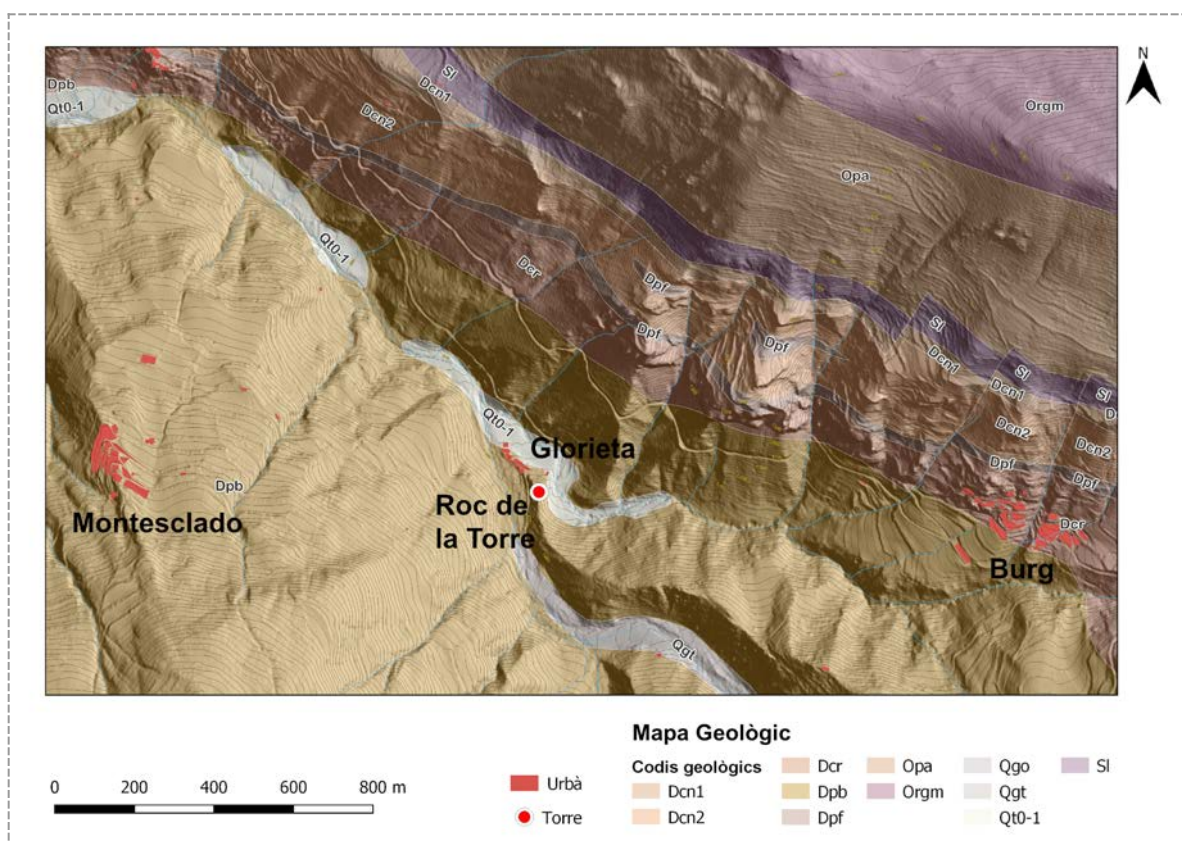
Segons les persones entrevistades, GLORIETA sempre havia format part de MONTESCLADO, fins al punt que tots els prats i camps dels voltants de GLORIETA són d'alguna casa de MONTESCLADO. A més, la gent de GLORIETA anaven a missa a Sant Esteve, a sota de MONTESCLADO, i recorden que «quan tocaven les campanes se sentiven igual a Glorieta que a Montesclado».

---

320. **Fonts de les citacions antigues:** Annex 14.

321. S'ha respectat la grafia original. Les lletres en negreta són nostres.

El topònim GLORIETA també apareix molt tardanament. La primera citació és del 1164 i és d'un home anomenat *Glorieta* que signa en un document sobre el castell de Mur. No se sap si podria tenir relació amb un tal *Guillem de Glorieta*, que 13 anys més tard fa una donació d'un mas d'ALENDO. Es parla de GLORIETA i el seu castell per primera vegada l'any 1242 «castrum et villam de Glorieta»³²².

Fig. 62. Mapa de situació de Montesclado, Glorieta, el Roc de la Torre i Burg. Font: e.p.³²³

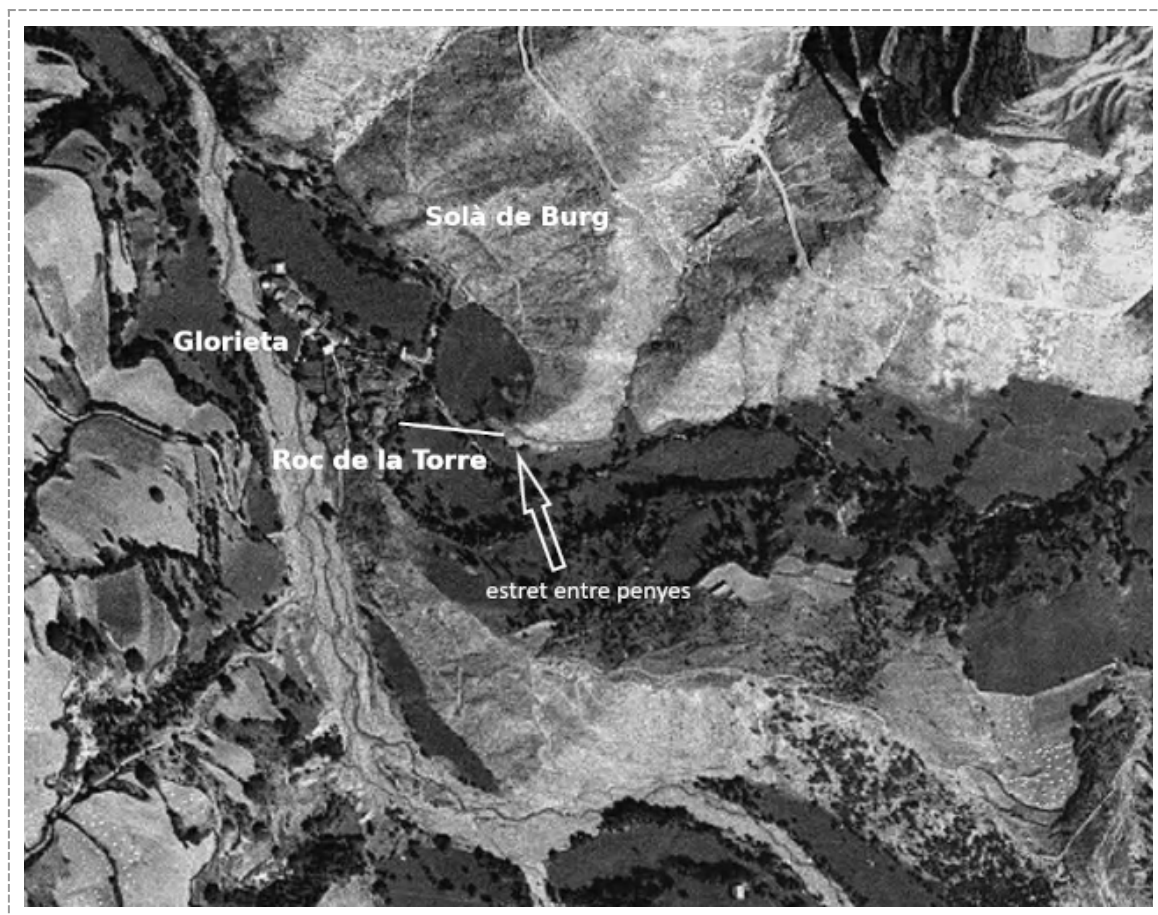
Si *ESCLAT es referís al lloc on se situa GLORIETA, *esca podria ser l'estret entre la penya on hi havia hagut el castell i avui es coneix com el Roc de la Torre, i la muntanya del Solà de Burg. Es pot veure a la Fig. 63. Entre les dues penyes hi passa el Torrent de Burg i hi ha menys de 100 m. D'altra banda, des de dalt del Roc de la Torre es veu l'antic gual,

322. **Fonts de les citacions antigues:** Annex 14.

323. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius i de construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icg.cat/appdownloads/>) i el Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000 (<https://www.icgc.cat/ca/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Pluguin Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

avui anomenat encara *vadén* per la gent de GLORIETA, i es comunica visualment amb el poble de BURG, TÍRVIA i MONTESCLADO (a l'apartat 4.5 es tornarà a tractar el topònim MONTESCLADO).

Fig. 63. Ortofotomatge de l'any 1945 amb GLORIETA i el Roc de la Torre. Referencial Topogràfic Esc. 1:5.000. Font: e.p. a partir d'imatge de l'ICGC.

3.5.4 Reflexió sobre els clústers

El fet de treballar a partir de clústers ha permès plantejar, d'una banda, que ESCALARRE hauria estat on avui hi ha les restes de *lo Castellot* i que ESCALÓ era al costat de la *Torre d'Escaló*, a l'antic recinte murallat del qual en queden restes. D'altra banda, MONTESCLADO podria haver estat l'aglutinació de *MONT ESCLAT amb el sentit de 'al damunt d'ESCLAT', essent *ESCLAT el nom antic de GLORIETA i el que avui es coneix com *Roc de la Torre*. És important apuntar que les persones entrevistades d'ESCALARRE, ESCALÓ i GLORIETA van comentar que sempre havien sentit a dir que els respectius pobles vells eren als llocs que s'han apuntat.

4. De les unitats significatives provisionals *ORTE i *ORRE a la prototípica *orte³²⁴

Al capítol anterior s'ha observat, d'una banda, que el segment AR, però també ER, ambdós dels més freqüents en els topònims del corpus, podrien ser el resultat de diversos canvis fonètics (*assimilacions, dissimilacions, rotacismes, etc.*) i/o podrien formar part de segments amb més de dos fonemes (§ cap VI, 4.4). Com que entre els topònims del corpus n'hi ha 6 que contenen la combinació ART o ARD, en alguns casos amb citacions antigues en ERT i ORT, es decideix fer un estudi del segment RT perquè inclou la majoria d'aquestes combinacions. Després d'estudiar aquest segment s'arriba a la conclusió que la forma d'una unitat significativa provisional podria ser *ORTE (§ cap VI, 4.5) perquè:

- ORT (en un cas amb la variant sonora ORD) és el grup més freqüent en els topònims del corpus, en 7 mostres, mentre que ART i ERT, en 3 i 1 respectivament, podrien ser el resultat d'assimilacions.
- La vocal àtona final -E de *ORTE es troba en les primeres citacions de LLORT i SORT i en topònims de la comarca com el Coll de Baborte o la Collada de Naorte. En d'altres topònims com el Port de Broate o la Serra de Niarte es podria haver donat una anteriorització i deslabialització (§ cap VI, 5.4) de la O- i, en la Collada d'Aixerto i el Serrat de Cabanerto, la metàtesi entre vocals anteriors i posteriors o – e > e – o (§ cap VI, 5.13.6). Aquesta vocal final en molts casos s'hauria perdut, com en LLORT i SORT, convertint els topònims en aguts quan potser havien estat plans.

D'altra banda, en l'estudi del segment RRE (§ cap VI, 4.9) s'ha vist que aquest podria formar part de segments amb més de dos fonemes, en unes unitats significatives provisionals *ARRE, *ERRE o *ORRE, i que aquestes unitats estarien relacionades amb ART, ERT i ORT ja que, per exemple, pel que fa *ARRE, es detecta:

- el doblet dels pobles ÀRREU i ÀREU
- dues citacions antigues d'ESCART: SCARR (a. 1295) i DESCARR (a. 1329)

Quant a *ORRE:

- el doblet de les collades de Noarre i de Naorte, ambdues a la capçalera de la vall de Cardós
- una evolució paral·lela entre les citacions antigues de SORRE i SORT:

---

324. **Fonts de les citacions antigues:** es trobaran a l'Annex 14.

	Estrat 1	Estrat 2	Estrat 3
SORRE	a. 1100 SAUORRE	a. 1167 SAORRE	a. 1359 SORRE
SORT	a. 1038 SAUORTE	a. 1165 SAORT	a. 1368 SORT

Al Pallars Sobirà també hi ha el testimoni documental del *Coll de So*:

- **Coll de So**: 1060 collo de **Sou**re; 1087 colle **Saur**ri; 1095-1122 collo de **Sor**; 1518 coll de **Sor**.

A l'anàlisi del segment RRE també s'ha comentat que altres estudis han relacionat els grups -RR- i -RD- (variable sonora de -RT-) i han aportat dobles topònims com:

- *Gabardea* / *Gavarrera*
- *Gavarda* / *Gavarra*
- *Sagarta* / *Segarra*

En referència a dobles de mots, exemples com:

- *izquierda* / *esquerra*
- *cerda* / *cirra*
- *bardo* / *barro*
- *massamorda* / *massamorra*
- *isard* / *sarri* o *sarrio*
- *moscarda* o *moscardón* / *moscarrón*
- *pikarda* / *bigarra*

Malgrat que en aquests estudis hi ha consens sobre la relació -RD- i -RR-, en el que no es posen d'acord és en si l'evolució va ser -RD- > -RR-, o bé -RR- > -RD-.

En el proper apartat (§ 4.1) s'intentarà corroborar la relació toponímica entre les unitats significatives provisionals *ORTE i *ORRE a partir d'esbrinar si comparteixen un mateix referent geogràfic. Després, a l'apartat sobre els fenòmens fonètics (§ 4.3) s'argumentaran les raons per les quals considerem que l'evolució hauria estat *ORTE > *ORRE i no *ORRE > *ORTE.

4.1 Interpretació de les anàlisis estadístiques i lingüístiques

Es començarà per les **anàlisis estadístiques del segment RT** ja que, com s'ha vist al capítol anterior, és el més inclúsiu d'ART, ERT i ORT. El que indiquen aquestes anàlisis és

que RT, que es troba en 10 topònims³²⁵, està relacionat amb les característiques geogràfiques següents:

Característica geogràfica	Característica geogràfica concreta	Núm. característica geogràfica concreta	id_segment	Segment	Núm. segments	Núm. segments o topònims amb característica geogràfica concreta
ID_VALL_SECUNDARIA	pla de Corts	9	id_796	RT	10	3
ID_VALL_PRINCIPAL	vall Noguera Pallaresa	112	id_796	RT	10	10
ID_CONNEXIO_VALL	nucli de pas per anar a un port, coll, important	47	id_796	RT	10	6
PARET_ROCA	Sí	48	id_796	RT	10	6
TORRE_CASTELL	Sí	66	id_796	RT	10	7
ID_INSOLACIO_HIVERN	De 7h a 7,99h	22	id_796	RT	10	3

Fig. 64. Taula amb les característiques geogràfiques del segment RT. Valor del filtre p : $=<0,2$ / Topònims seleccionats $=>3$. Font: e.p.

Deixant de banda les dues primeres característiques geogràfiques relacionades amb valls, la tercera característica, ‘poble de pas per anar a un port, coll, important’, així com les dues següents, la presència de ‘grans parets de roca’ i de ‘torres i/o castells’, són rellevants ja que mostren una situació molt comuna en el paisatge: l’enclavament de torres i castells sobre penyes rocoses per tal de vigilar llocs de pas.

Pel que fa a les **anàlisis estadístiques del segment RRE**, present en ARRE, ERRE i ORRE, les característiques geogràfiques amb què es relaciona són les següents:

Característica geogràfica	Característica geogràfica concreta	Núm. característica geogràfica concreta	id_segment	Segment	Núm. segments	Núm. segments o topònims amb característica geogràfica concreta
ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	1 nuclis	37	id_779	RRE	15	8
ID_INSOLACIO_ANUAL	De 2.951h a 3.225h	34	id_779	RRE	15	7
ID_CONCA_VISUAL_HA	Entre 1.300 ha i 2.500 ha	53	id_779	RRE	15	8
ID_RELLEU	no a la part fonda de la vall, en costa	67	id_779	RRE	15	10
ID_INSOLACIO_HIVERN	De 5h a 5,99h	47	id_779	RRE	15	7

Fig. 65. Taula amb les característiques geogràfiques del segment RRE. Valor del filtre p : $=<0,2$ / Topònims seleccionats $=>3$. Font: e.p.

325. **Topònims que inclouen RT:** BRETUI (e.f.a. BERTUY), CORTSCASTELL, MONTCORTÈS, CARTANÍS, ESCART, LLARVÉN (e.f.a. LERTUEN), MONTENARTRÓ (MONTANO ORTONE), SORT (SAURTE), TORNAFORT, LLORT (LEORTE).

El segment RRE, a part d'estar relacionat amb l'abast visual d'un sol poble, també destaca per una insolació anual *Mitjana-baixa*; una conca visual *Mitjana*; pel fet de ser pobles que no es troben a la part fonda de les valls, sinó més amunt i en una costa; i, finalment, per una insolació al solstici d'hivern *Mitjana-baixa*. Pel que fa a l'abast visual, dels 15 topònims que contenen RRE, a part dels 8 des dels quals només es veu un poble:

- des de 3 pobles es veuen 3 pobles
- des d'1 poble es veuen 2 pobles
- des de 3 pobles no es veu cap poble

A partir d'aquests resultats, i després d'observar les altres característiques del segment, es detecta que **la característica geogràfica millor valorada numèricament són les connexions entre les valls:**

Característica geogràfica	Característica geogràfica concreta	Núm. característica geogràfica concreta	id_segment	Segment	Núm. segments	Núm. segments o topònims amb característica geogràfica concreta
ID_CONNEXIO_VALL	nucli clau per passar a una altra vall important	56	id_779	RRE	15	7
ID_CONNEXIO_VALL	nucli de pas per anar a un port, coll, important	47	id_779	RRE	15	5
ID_CONNEXIO_VALL	nucli clau per accedir a diverses valls	3	id_779	RRE	15	1
ID_CONNEXIO_VALL	no connexió	30	id_779	RRE	15	1
PASTURES	Sí	82	id_779	RRE	15	11
ID_RELLEU	no a la part fonda de la vall, en costa	67	id_779	RRE	15	10
ID_TIPUS_SOL	Penya	86	id_779	RRE	15	9
ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	1 nuclis	37	id_779	RRE	15	8
ID_CONCA_VISUAL_HA	Entre 1.300 ha i 2.500 ha	53	id_779	RRE	15	8
PRATS_PLANS_VORA_NUCLIS	Sí	64	id_779	RRE	15	8
TORRE_CASTELL	Sí	66	id_779	RRE	15	8
ID_POSICIO_VALL_2	sortida cap a la capçalera de vall	66	id_779	RRE	15	8
BOSCOS	Sí	85	id_779	RRE	15	8
ID_INSOLACIO_ANUAL	De 2.951h a 3.225h	34	id_779	RRE	15	7
ID_INSOLACIO_HIVERN	De 5h a 5,99h	47	id_779	RRE	15	7

Fig. 66. Taula de les característiques geogràfiques del segment RRE (selecció des de «Núm. de segments o topònims amb característica geogràfica concreta»). Font: e.p.

Tal com es pot apreciar a la taula, dels 15 pobles, només un no estaria relacionat amb cap connexió. La resta:

- 7 pobles són en un lloc de pas imprescindible per passar a una altra vall important

- 5 pobles són en un lloc de pas per anar a un port, coll, important
- 1 poble és en un lloc de pas imprescindible per accedir a diverses valls

El segment RRE, doncs, coincideix amb el segment RT pel que fa a les connexions i, com es pot apreciar a la mateixa Fig. 66, també coincideix amb la presència de torres i castells.

A partir d'aquestes observacions sembla que, en efecte, *ORTE i *ORRE podrien ser la mateixa unitat significativa relacionada amb 'llocs de pas', però amb pronúncies diferents. Aquesta hipòtesi pren força quan se situen els 17 topònims amb la ròtica vibrant a sobre del mapa (Fig. 67). S'hi pot apreciar que aquests topònims es troben bàsicament a les valls d'Àneu i de Cardós. Afegim que a les valls d'Àneu també hi ha els topònims no poblacionals de *Biscarre*, *Bisorre*, *Bogarri*, *Buixerri* o *Coscurarre* i, ja a l'Aran seguint el riu Noguera Pallaresa amunt, *Montgarri* o *Arró*. A la de Cardós, per la seva banda, hi ha els topònims de *Noarre*, *Llurri*, *Punturri* o *Salibbarri*. Per tant, es podria pensar en una isoglossa d'aquest tret lingüístic, però hi ha dues excepcions: *GERRI*, al sud de la comarca, i *SORRE*, a la vall d'Àssua. A més, es troben topònims similars, no només a orient i a occident del Pallars, sinó molt més al sud. Cap a orient, per exemple, els pobles d'*Asnurri* o *Canturri* a l'Alt Urgell i, a l'Alta Cerdanya, *Dorres*. Cap a occident, encara al Pallars Jussà, però ja a la frontera d'Aragó, el poble medieval d'*Orrit*, del qual es disposa d'una citació de l'any 522, *Orritensi territorio*. A l'Alta Ribagorça hi ha els pobles d'*Igüerri* i *Montiberri*, però també microtopònims com *Besiberri* o *Colldeberri*. I més a occident, a l'Aragó, Navarra i el País Basc, els exemples es multipliquen: *Benabarre*, *Bisaúrri*, *Igüerre*, *Loarre*, *Navarri*, *Echeberri*, *Alcubierre*, etc. Quant a mostres al sud, per exemple hi ha *Albatàrrec* (Segrià), *Segarra* o el jaciment ibèric i romà d'*Adarró* (Garraf), entre molts d'altres.

A més, és important apuntar que, **malgrat que avui a orient del Pallars Sobirà es localitzin casos comptats de topònims amb la terminació -RRE, gràcies a la documentació medieval se sap que n'hi havia hagut més. Topònims de pobles de la Cerdanya i el Conflent apareixen grafiats amb RR doble, que era el recurs d'alguns escriptors per transmetre el so vibrant de la ròtica.** Per exemple, és el cas dels següents:

- **Bor** (Cerdanya): a. 1016-1024 **Borre**; a. 982 **Bor**; a. 1011 **Bor**; a. 1011 **Borro**; a. 1061 **Borr**; s. XII **Bor**; s. XIII **Borr**; a. 1270 **Borre**; a. 1359 **Bor**; a. 1371 **Borr**³²⁶
- **Err** (Alta Cerdanya): a. 930 **Ezerre**; a. 1016 – 1024 **Ezerre**; a. 1030 **Edzerr**; a. XII **Ezerr**; a. 1205 **Hezerr**; a. 2a.meitat s. XIII **Err**; a. 1359 **Er**; a. 1018, 1048, 1143, 1183, 1195, 1200 **Ederr**; a. 1086 **Herr**; a. 1102, 1163 **Ezerr**; a. 1160, Ss. XII o XVII **Eyer**³²⁷
- **Ger** (Cerdanya): a. 899 **Gere**; a. 959 **Geir**; a. 965 **Gerre / Gere**; a. 972 **Ger**; a. 978 **Ger**; a. 982 **Gere**; a. 1011 **Ger**; a. 1016-1024 **Geri**; a. 1037 **Ier**; a. 1040 **Ger**; a. 1079, 1090, 1177 **Ger**; ca. 1182 **Ger**; a. 1186 **Gerr**; 1379 **Ger**³²⁸
- **Nyer** (Alt Conflent): ca. 800 **Agnerre**; a. 871 **Agnerra**; a. 875 **Agyerra**; a. 950 **Anyerro**; a. 968 **Anger**; a. 1070 **Engerr**; a. 1337 **Anyerr**; a. 1435 **A<n>yerrio**; s. XVI **Nyer**³²⁹

Segons Recasens (1991: 326) el pas de la ròtica vibrant a bategant [r] > [r̥] s'esdevé quan la ròtica perd el seu context fonètic de posició medial intervocàlica, i davant de [j] i [w]. Per tant, en aquests topònims podria ser que algunes ròtiques haguessin perdut la vibració a partir del desgast i de pèrdues fòniques, tal com sembla que va succeir en el cas documentat del *Coll de So*:

- **Coll de So**: 1060 collo de Sourre; 1087 colle Saurri; 1095-1122 collo de Sor; 1518 coll de Sor

---

326. OnCat, 1995: vol. III, 75.

327. OnCat, 1995: vol. IV, 75.

328. OnCat, 1995: vol. IV, 346.

329. OnCat, 1996: vol. V, 487.

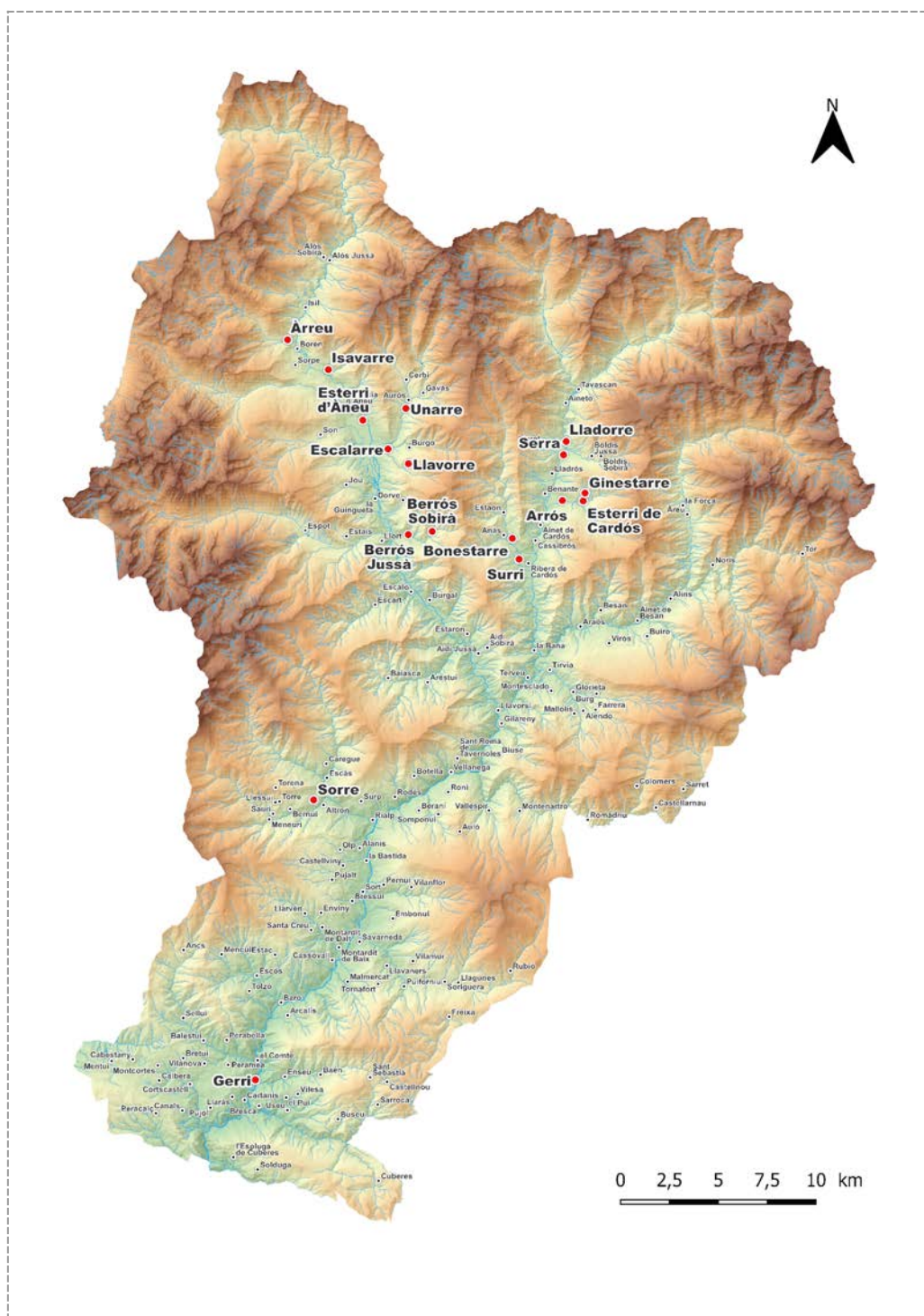

Fig. 67. Mapa dels pobles amb la rònica vibrant a la terminació dels topònims. Font: e.p.³³⁰

330. **Base cartogràfica:** en vectorial, Límits comarcals. Divisions administratives. Comarques 1:5.000 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) i la capa de rius de la base topogràfica 1:25.000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>). En ràster, Model d'elevacions del terreny 5m 2020 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

4.2 Proposta etimològica

Per tot el que s'ha dit fins aquí, la proposta etimològica és que ***ORTE correspondria a la unitat significativa prototípica *orte amb el sentit de 'lloc de pas'**. Serien passos naturals i necessaris per anar d'una riba del riu a l'altra, d'una vall a una altra o per accedir a qualsevol altre punt del paisatge. Per tant, ***orte en cotes baixes anomenaria guals (depenent de les zones, coneguts com pas o passant) i en cotes altes, colls (o collades), ports (al Pallars, sovint Portell o Portella), graus, etc. I, en qualsevol cota, també anomenaria cruïlles**. Els llocs anomenats **orte*, doncs, serien els passos que han articulat des de sempre la mobilitat pel paisatge, de manera que aquesta unitat podria ser molt prolífica i es trobaria en diferents posicions en les composicions toponímiques.

Per avalar la proposta, a part dels arguments exposats, a continuació se'n presenten d'altres:

4.2.1 Les «entrades» i els «passos de la terra» segons Jaume I i Desclot

4.2.2 Els passos i les torres o castells

4.2.3 Topònims relacionats amb passos per travessar cursos fluvials

4.2.4 Topònims relacionats amb passos alts per travessar valls

4.2.5 Topònims relacionats amb altres passos

4.2.1 Les «entrades» i els «passos de la terra» segons Jaume I i Desclot

A l'apartat sobre la unitat significativa **oil* (§ 2.2.2) s'ha vist que Jaume I compara les torres de guaita amb el «uyl d'ome» i, certament, la seva expressió il·lustra la proposta que relaciona **oil* (possiblement, la forma antiga d'*ull*) amb punts de guaita que en molts casos havien estat torres. Doncs bé, en altres passatges Jaume I es refereix a l'*adalil* que, segons el DCVB, és un «guia, home ben coneixedor d'una terra, que anava amb els exèrcits per mostrar-los el camí o per observar l'enemic i donar-ne notícia als seus». Aquests adalils són exalçats a les quatre grans Cròniques i Jaume I, per exemple, escriu: «Com fariem ne con no ab los *adalils* qui ginyen e qui saben les **entrades** de la terra»³³¹. Desclot també s'hi refereix: «Et yo llibrarvos-he bons *adalils* que saben be la terra e'ls **passos**»³³². Les *entrades*, els *passos*, han estat punts clau i de vegades cal conèixer molt bé el territori per

---

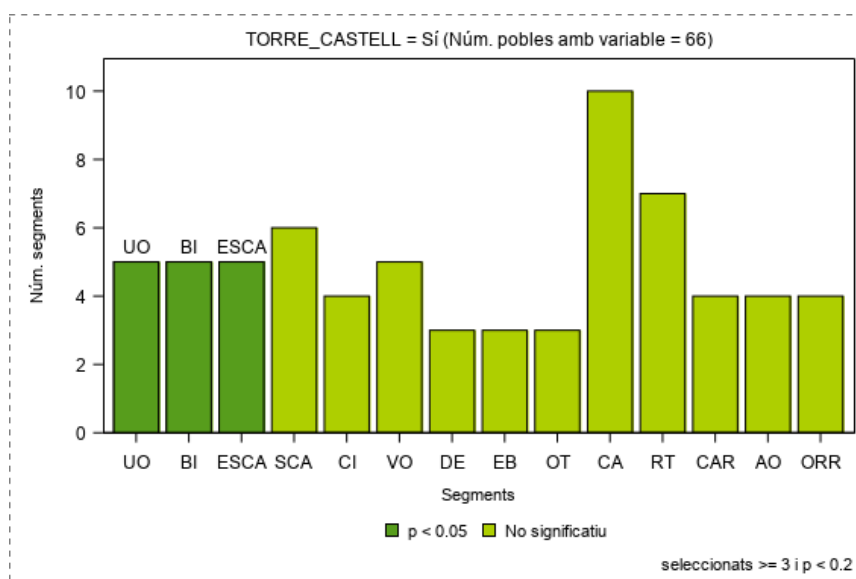
331. Jaume I, 1229-1276: *Llibre dels fets*.

332. Bernat Desclot, 1288: *Llibre del rei En Pere d'Aragó e dels seus antecessors passats*.

saber on són, siguin guals per creuar rius o ports per travessar valls. Com, s'ha dit, la proposta és que aquests passos s'haurien anomenat **orte*.

4.2.2 Els passos i les torres o castells

En pro de la seguretat, els 'llocs de pas' es devien haver controlat des de sempre i d'aquí les torres i/o els castells. L'anàlisi estadística que relaciona aquestes construccions amb els segments mostra que numèricament sobresurt el segment CA i, després, RT, que és el segment central de **orte*:

Fig. 68. Gràfica dels segments que representen 'pobles amb torres o castells'. Font: e.p.

A un d'aquests passos dels topònims del corpus s'hi refereix l'any 1777 el monjo Marià Ribas. Autor de l'informe *Breve minuta historial de todas las villas y lugares del Real Abadiato de Gerri*, va escriure que

llegaba el término de Llarás por el oriente hasta Cartanís, que es un peñón que está en la carretera que passa a Gerri, a quien pertenece en el día. Sobre este peñón tenían los condes de Pallás **un castillo que guardaba el passo** y se comunicaba con los que había en Peramea. Este castillo de Cartanís estaba en frente del de Bresca y entre los dos castillos **passa** el río Noguera³³³.

333. MOLINÉ, 1993. Pàg 176. S'ha conservat la grafia original del text, tot i que el ressaltat en negreta és nostre.

En efecte, **CARTANÍS**, amb el segment **ART** que podria haver estat la unitat **orte*, és un lloc especial i, com bé apunta Ribas, estratègic. És especial per la penya de roca negra amb forma de tambor al damunt de la qual encara queden les restes d'una construcció i perquè, en trobar-se entre dos viratges del riu, en aquell tram les aigües s'amaneixen i, tal com es pot apreciar a les ortofotoimatges del del 1945 i 1956, s'hi fa una illa al mig:

Fig. 69. Ortofotomatge de l'any 1956 amb el riu Noguera Pallaresa entre **CARTANÍS i **BRESCA**. Referencial Topogràfic Esc. 1:5.000. Font: e.p. a partir d'imatge de l'ICGC.**

CARTANÍS és estratègic perquè és el punt antic de connexió entre el fons de la vall del riu Noguera Pallaresa i l'altiplà del Pla de Corts. Aquest altiplà, quan el congost de Collegats era infranquejable, constituïa l'entrada tradicional al Pallars Sobirà des del sud, tot travessant la serra de Peracalç (també coneguda com la Geganta Adormida). El camí vell, que encara es pot seguir, connecta **GERRI**, al fons de la vall, amb el poble de **LLARÀS**, al Pla de Corts. Però **CARTANÍS** també és estratègic perquè, com comenta Ribas, per allà es podia creuar el riu. Potser aquell punt havia estat un gual, però el que està clar és que en alguns moments hi havia hagut un pont, per rústec que fos. Lluís (1961: 86), per exemple, es refereix a «un palancó» que es trobava on avui hi ha «el pont de la carretera de Baién». Un *palancó* és una palanca senzilla i basta, i una *palanca* és com s'anomenen al Pallars i altres indrets les **passeres** de taulons per unir les ribes dels rius. En tot cas, tal com apunta Ribas, no ha de ser casualitat que a un costat d'aquella part del riu hi hagués el castell de

CARTANÍS i, a l'altre, el de BRESCA, com tampoc no és casualitat que les possibles unitats *oil i *orte sovint es trobin juntes en topònims que tenen relació amb torres i/o castells.

A partir del que s'ha argumentat, la unió d'ambdues significaria 'guaita del pas' i podria ser la primera part de topònims com els que se citen a continuació. Observi's que a la majoria s'hauria donat l'*afèresi* doble de *oil (§ 2.1.2) i la sonorització de la dental de *orte (§ cap. VI, 5.19):

- (castell de) **Lladurs**³³⁴ (Solsonès). En citacions antigues: a. 1034 *Ladurci*; a. 1097 «*in locum nominatum vel que vulgo dicunt Lardurcium*»³³⁵; a. 1101 *Ladurc*; a. 1103 *Ladurcii*; a. 1104 *Ladurz*. El seu emplaçament en una balconada del terreny permet controlar la conca de Solsona i el pas cap al nord per passar el coll de Jou.
- (castell de) **Llardecans**³³⁶ (Segrià). La vila closa de Llardecans es troba a la frontera entre l'àrea abrupta del nord i la vall fèrtil del sud, i tradicionalment ha estat una cruïlla de camins. El turó a dalt del qual hi havia el castell és un gran mirador dels voltants.
- (castell de) **Lleida (Ilerda)** (Segre). Podria ser que l'antiga *Ilerda*, a part de controlar el territori circumdant, controlés també el pas del riu Segre pel pont Vell. En parlen les cròniques romanes i se sap que l'any 47 ANE³³⁷ ja estava construït.
- (castell de) **Llers** (Alt Empordà). En citacions antigues: a. 974 *Lertio*; a. 982 *Lercio*; a. 928 *Lertio*; a. 1020 *Lercio*. Punt relacionat amb el riu la Muga, el puig del Pont i el Pont de Molins.
- (castell de) **Llordà** (Pallars Jussà). Important punt de control del coll de Comiols.
- (castell de) **Olèrdola** (Alt Penedès). Situat en un punt estratègic, *Olèrdola* (o *Erdol*) controlava l'entorn i potser també el pont que devia haver-hi a sobre de la riera de Vilafranca (de l'Adoberia o de Canyelles), avui només de règim pluvial.
- (castell de) **Olorda** (Barcelonès). Malgrat que apareix en documents medievals, no se'n coneix l'enclavament exacte.

---

334. OnCat, 1996: vol. V, 29.

335. RODRÍGUEZ, 2016. Doc. 291.

336. OnCat, 1996: vol. V, 42.

337. ANE: abans de la nostra era.

4.2.3 Topònims relacionats amb passos per travessar cursos fluvials

Entre els topònims del Pallars Sobirà la unitat **orte* està relacionada amb alguns punts en què hi havien hagut antics guals. CARTANÍS podria ser un exemple, però en els quatre documents de què disposem (el més antic, de l'any 807: CARTONIS) no es menciona cap gual. En canvi, sí que d'alguns topònims amb la possible presència de **orte* se'n té documentació escrita. Un seria l'ermita de la *Mare de Déu d'Arboló*. El nom d'*Arboló* és un dels exemples amb un inici en *Ar-* que, gràcies a la documentació medieval, sabem que anteriorment havia estat *Or-*, *Orbolon*, i després *Er-*, *Erbolone*. Per tant, entre *Orboló* i *Arboló* s'hauria donat una *anteriorització i deslabialització* a l'inici del topònim (§ cap. VI, 5.4). Suposant que *Orbolon* hagués començat en **orte*, la segona consonant s'hauria perdut per trobar-se en un grup triconsonàntic *-rtb-* (§ cap. VI, 5.9.4):

*ort(e) bol on > *or(t) bol on

Seria el mateix procés documentat de LERTUEN (a. 1064-1079) > LARTVEN (a. 1314-1315) > LLARVÉN (§ cap. VI, 5.9.4), un poble en què avui hi ha un pont, el de l'*Abeller*, imprescindible per pujar a la serra que comunica amb ESTAC.

La *Mare de Déu d'Arboló* és en un dels extrems de l'Estret d'Arboló, hi havia hagut un castell i al maig s'hi celebra un aplec força concorregut. En diversos documents apareix un *vadum anticum*. Estaria situat entre la boca nord de l'Estret d'Arboló i l'antic *Espital d'Erta*:

- a. 920 «in ipso puio de Salisarre quomodo discurrit aqua et descendit per **ipso castro qui dicitur Erbolone**, cum oratorio Sancte Marie quod ibidem fundatus est, et pervadit in **vadum anticum** et pervenit usque ad collum de Berenuy qui est trans prescripto oratorio Sancte Marie vel trans ipso castro Erbolone»³³⁸
- a. ? «**vadum anticum** qui est trans ipso oratorio Sanctæ Mariæ vel trans ipso **castro Erbolone**»³³⁹
- a. 1164 «et cum tota riveria de **Vado antiquo** quod est supra **Erbolone** usque in Scalam margaritam»³⁴⁰

---

338. ABADAL, 1955. Doc. 132.

339. PUIG, 1991. Doc. Fals I, pàg. 400.

340. PUIG, 1991. Doc. 153.

- a. 1204 «**vetus vadum d'Erbolon**»³⁴¹
- a. ? «et **vado antico**, quod est supra castrum **Erbolone**»³⁴²
- a. ? «**vadum antiquum** quod est supra ipsum castrum vel supra ipsum oratorium Sancte Marie de **Erbolo**»³⁴³

A l'àrea del *vado anticum* avui hi ha la Palanca d'Arboló i, una mica més amunt, el topònim *Espital d'Erta*, on sembla que hi havia hagut un hostel conegut, també, com l'*Hostal de la Bona Mossa*. Com es veurà més endavant, *Erta* és un topònim comú i seria un candidat de **orte*.

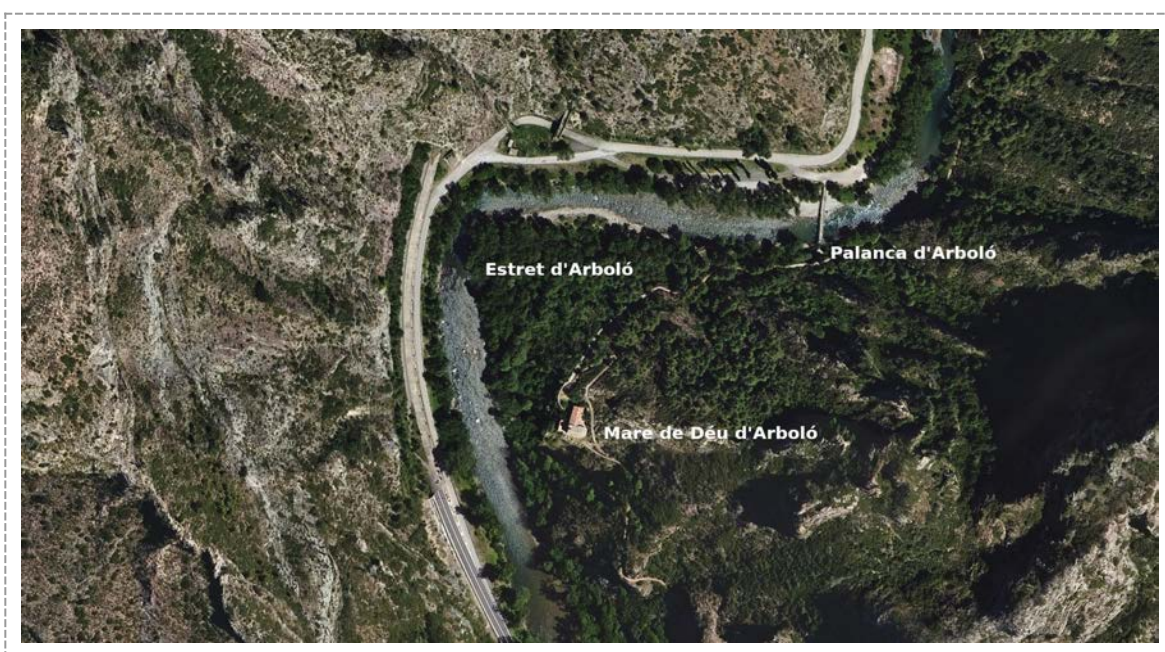

Fig. 70. Ortofotomatge de l'any 2021 amb el riu Noguera Pallaresa, la Mare de Déu d'Arboló amb el seu estret i la seva palanca. Referencial Topogràfic Esc. 1:5.000. Font: e.p. a partir d'imatge de l'ICGC.

Observi's que en tots els passos per travessar rius que s'han esmentat fins ara, CARTANÍS, *Arboló* i *Erta*, i LLARVÉN, es tingui notícia documental o no de la presència de guals, tard o d'hora hi hauria hagut un pont. Per això és interessant tenir en compte altres documents que es refereixen a ponts, ja que poden indicar antics guals. Per exemple, se n'han localitzat quatre que es refereixen a un pont que potser era on avui hi ha la presa del pantà de la Torrassa, a sota del castell de LLORT. Apareix amb les formes **pontem ipsius quem**

341. PUIG, 1991. Doc. 192.

342. PUIG, 1991. Doc. Fals V, pàg. 405.

343. PUIG, 1991. Doc. Fals VII, pàg. 408.

vocani Hurrexte (a. 945?), **pontum ipsius quae vocatur Vresta** (a. 1006), **pontum ipsius que vocatur Ureste** (a. 1006), **ponte de Orast** (a. 1082) i **ponte de Orest** (a. 1090)³⁴⁴. És remarcable la ròtica vibrant de la primera citació i l'inici en *Or-*, com en el cas de les citacions antigues d'*Arboló*.

Un altre document es refereix a un pont que hi hauria hagut a MONTARDIT de Baix, on encara queden les restes de Sant Pere del Pallars i de CASSOVALL:

dono ecclesiam Sancti Petri de Palears qui est sitam super fluvium Nocharie et subter ipsum puium quod dicunt Civitate Exposita, et cum suis subjectis ecclesiis, scilicet ecclesiam Sancti Mikaelis et Sancti Cipriani qui sunt in villa Cassovalle [...]; ad Armenta usque in flumen Nochariae et ad rivo quan vocant Riardo, delinde pervenit ad Cornella qui est propre ipso **ponte**³⁴⁵.

El pont del document podria ser el mateix que va arribar per transmissió oral a l'entrevistat de MONTARDIT de Baix, el qual va explicar que

hi havia una palanca a sota la ITV i passava a Malmercat. Encara hi ha els pilars. Allí quan va baixar tot la llau que es va enfonsar Malmercat, la llau que hi ha al darrera de Malmercat, va tancar lo riu i va baixar l'aigua fins aquí la prada de l'Agustí, a Montardit. I fins que lo riu va poder tornar a aubrir allò, va estar tot inundat. I allí hi havia un pont i encara hi ha les pilastres. Aquell pont es va rebotar llavors, amb aquella llevantada. Va tancar la Noguera Pallaresa i tot Montardit va ser un llac fins a l'empalme d'Estac, i va durar mentre no es va rebotar lo riu. Això va passar molt per antes! A Pau de Canal, que era un padrí, li ho havien explicat.

Del pont de GILARENY (e.f.a. GILARDUM) se'n parla en diversos documents. Al costat del pont hi havia un *forum nundinalis* (plaça del comerç), que la gent anomenaven *mercat*:

- a. ? «ipso **pontem** qui est ad locum vocatum Gilardum, ad rusticanum autem vocatum Gelarennem seu foro nundignali quae vulgares vocantur *mercatum*»³⁴⁶
- a. 950 «ipso **ponte** ad ipso Mercadale»³⁴⁷

---

344. **Fonts de les citacions antigues:** Annex 14.

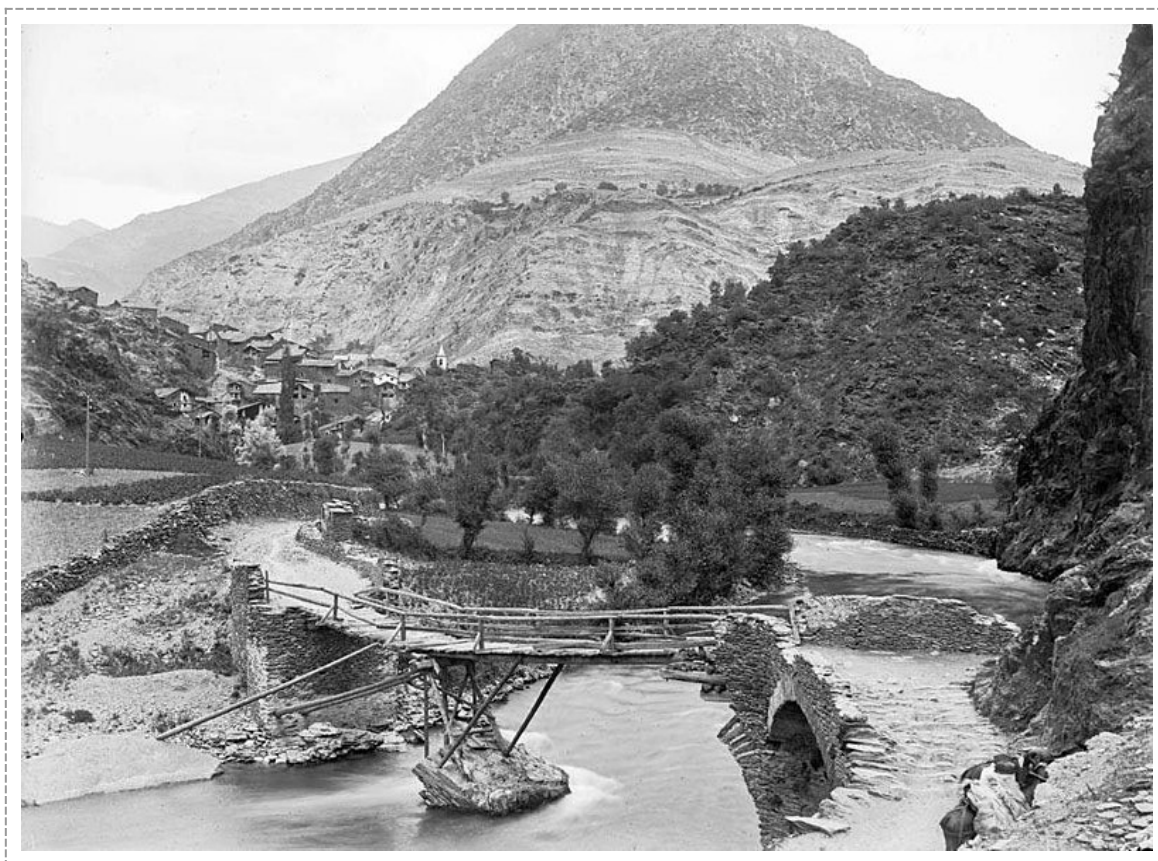
345. PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació de l'auctoritas, pàg. 414.

346. PUIG, 1991. Doc. Fals I de Bural, pàg. 414.

347. ABADAL, 2009.

- a. 1006 «ipso **ponte** qui est ad **locum Gilaren** seu foro nundiali, qui vulgus dicitur *Merchato*»³⁴⁸

Es possible que aquest pont hagués estat el pont de la Palomera:

Fig. 71a. Fotografia del 18 de juliol de 1892, de Lluís Marià Vidal, des del camí de RIALP a LLAVORSÍ. Palanca sobre el Noguera Pallaresa amb Llavorsí al fons. Font: Arxiu fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya.

A la fotografia es pot apreciar que el pont anteriorment havia tingut arcs de pedra. Era a sota del castell de GILARENY i del pont sortia el camí cap a la Colomina i, després, cap a la vall de Cardós i Vall Ferrera. Segons Verònica Rapalino et al. (2007: 124) es pagava un pontatge per passar-hi. Per exemple, «el 1871 es pagava un diner català per cada persona, cavalleria, cap de bestiar vacum i porquí que passava el pont, i un sou per cada cent caps de bestiar de llana o cabrum; no pagaven ni l'exèrcit ni els funcionaris». Avui al mateix indret, potser uns 40 metres més avall, hi ha un altre pont per anar a la Borda Minguet.

---

348. DE VIC, 1841. Pàg. 478. <https://ja.cat/HistoireLanguedocIII> [Enllaç vigent: 23/03/2023].

Fins aquí s'han presentat alguns exemples de topònims que avui mostren el segment AR (*Arboló*, *CARTANÍS*, *GILARENY*, *LLARVÉN*, *MONTARDIT*) o ER (*Erta*, *Erte*), tot i que ja s'ha vist que en alguns casos van haver-hi pèrdues fòniques de la dental i, també, canvis en les vocals. Però hi ha topònims que haurien conservat *orte fins al s. XI. Per exemple SORT (a. 947 SAORTE; a. 1038 SAUORTE / SAVORTE) i LLORT (a. 966 LEORTE; a.? LEOVORTE; a. 1007 LIUORTE; a.? LEORTE; a.? LEORTE). A SORT, efectivament, avui hi ha un pont i hi ha testimonis gràfics que el riu havia passat a tocar de la vila closa i hi havia un pont. Això no obstant, de moment no hem trobat cap testimoni documental medieval en què es parli del pont.

Fig. 71b. Fotografia del 17 de juliol de 1892, de Lluís Marià Vidal, des de la riba esquerra del riu Noguera Pallaresa. Font: Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya.

Del pont de sota de les actuals ruïnes del castell de LLORT en parla Jacint Verdaguer al relat que va llegir al Centre Excursionista de Catalunya el 7 de març de 1884, després de la seva excursió a l'Alt Pallars. En descriure «el sistema de torres i forts», relacionat amb el

castell de València d'Àneu, es refereix a «lo **pont** de la **Torra**» com el pont que hi havia a sota de la torre i el castell de LLORT, que ell anomena la **torre** «de la Roca Blanca»:

la torra de Burgo, que està, amb la de la Roca Blanca, davant lo Mall de Roldan; esta se comunicava amb lo **pont** de la **Torra**, i aquella, amb la torra d'Escaló.³⁴⁹

Més tard, el 1904, Morelló es refereix al «**pont** de la **Torrassa**, a qual esquerra, y en el puig que toca al pont, hi havia la **torre** que comunicava ab la d'Escaló, y ab la de Burgo pel nord».³⁵⁰

La unitat *orte, doncs, primer denominaria els passos fluvials naturals i, a partir d'un moment, també les construccions humanes dels ponts. Fora del corpus hi ha l'exemple del poble de *Rivert* (Pallars Jussà), que al segle IX encara es coneixia com a *Erte*. Seria 'el gual'. Se sap que es deia així gràcies a l'acurada descripció de la situació de l'actual poble de *Sensui* en un document de l'any 840³⁵¹:

vinderemus vilam nostram qui dicitur *Cinzobi* (*Sensui*), qui est in ipso Jubello, ipso vico qui est contra parte orientis prope via qui discurrit ad *Toralia* (*Toralla*) [...] et est ipsa villa inter castros *Turalia* et *Salasse* (*Salàs*), prope **rivo qui discurrit de *Erte*** (*Rivert*)

Vuitanta-tres anys més tard els sintagmes *riu* i *erte* ja s'havien fusionat: a. 923 **Reverte**³⁵², a. 995 **Reverte**, rio de **Reberte**³⁵³.

Alguns passos s'han mantingut en forma de guals. Seria el cas de **Vilert** (Pla de l'Estany), situat on avui hi ha un gual del riu Fluvià, anomenat *passallís*³⁵⁴ de **Vilert**. S'esmenta perquè a la documentació antiga el topònim apareix desaglutinat: a 965 *Viladert*; a. 979 **Villa erte**; a. 1017 «in Cisteriano quae dicunt **Villavert**»; a. 1097 «Sanctae Mariae de **Vila Azert**»; a. 1174 S. M. de **Villa Azert**; a. 1279 i 1289 Bernat de *Vilazert*; a. 1291 Bern. de *Villazert*; a. 1359 *Vilert*; a. 1362. Ste. Ma. de *Villazerto*; a. 1379 *Vilerto*³⁵⁵. Un altre exemple és el poble i castell d'**Ortafà**, oficialment *Ortaffa* (França, Pirineus Orientals),

349. VERDAGUER, 1884. Pàg. 61. S'ha respectat la grafia original.

350. MORELLO, 1904. Pàg. 202. S'ha respectat la grafia original.

351. ABADAL, 1955. Doc. 17. Les cursives i els parèntesis són nostres.

352. ABADAL, 1955. Doc. 134.

353. ABADAL, 1955. Doc. 297.

354. **Passallís**: guals consolidats en els quals s'instal·len cilindres de formigó per deixar passar-hi l'aigua i, al damunt, una capa de formigó arran del llit del riu.

355. OnCat, 1997: vol. VIII, 56.

situat a la vora del riu Tec allà on hi ha un «passage à gué», és a dir, un gual per on, en aquest cas, poden passar-hi vehicles. En les primeres citacions s'escriu com: a. 913 **Ortufan**; 922 **Ortafano**; a. 976 **Ortafano**; a. **Ortuafan**; a. 1067 **Ortafano**. També podria ser un **orte*. En altres passos s'acabarien construint ponts. Per exemple el pont d'**Hurrexte** o **Orest**, ja citat, o el pont d'**Oroniu** o **Orniu** del Berguedà, a part d'altres pobles que segurament van rebre el nom a partir d'aquest pas natural on avui hi ha ponts: **Orrit** (Pallars Jussà), **Oristà** (Osona), **Arrós** (Aran), **Bixessarri** (Andorra), etc. Pel que fa al corpus d'estudi, també serien llocs de guals (o ponts posteriors) pobles amb la pronúncia de la erra vibrant com ÀRREU, ARRÓS, BERRÓS Jussà, GERRI o UNARRE.

4.2.4 Topònims relacionats amb passos alts per travessar valls

Entre els topònims del Pallars Sobirà, **orte* també té relació amb passos alts, com ports i colls. Els que inclouen aquesta unitat, sola o formant part d'una composició denominativa, són diversos, però abans cal referir-se al topònim **Lagunarda**, extern al corpus però relacionat amb topònims del corpus. Apareix en documents com a límit d'alous i termes:

- límit est dels alous del poble de LLAGUNES: a. 1045 «Et affrontat predictus alaudes de LAGUNULAS de parte orientis in **Lagunarda**»³⁵⁶
- límit est dels alous del monestir de Gerri: a. 1082 «aludios que habet vel tenet Sancta Maria de Gerr, de castro Orbolon usque in RIVO ALBO et de **Lagunarda** usque in Capristano»³⁵⁷
- límit de la vall de Siarb: a. 1235 «valle de VILAMUR videlicet de VERNEDA usque ad **Lagunardam** et de TORNAFORT usque ad kastrum de EMBONUJ»³⁵⁸

Aquest límit és el que avui es coneix com el *port del Cantó*, tal com se'n desprèn d'aquests documents i, també, d'un document de l'any 1518³⁵⁹ en el qual es pot observar que el seu nom era **Lagunarda**. Fixem-nos que la paraula *cantó* apareix en tres citacions i es refereix al *cantó* que hi havia a Lagunarda: «*cantó* de **Lagunarda**», «*cantó* dit de **Lagunarda**» i «al dit *cantó*». És possible que *cantó* fos el menhir que hi havia hagut al port, del qual en queda un testimoni fotogràfic (i, avui, una rèplica) però, en tot cas, **Lagunarda** seria un

---

356. BARAUT, 1982. Doc. 585.

357. ABADAL, 1955. Doc. 30.

358. OSTOS, 1981. Doc. 20.

359. TRAGÓ, 1982. Pàg. 25.

topònim compost per *lagun* i *arda*. *Lacun* es referiria, o bé a una possible llacuna de dalt del port del Cantó, o bé a la llacuna del poble de LLAGUNES, en una àrea on mai s'hi ha construït cap edifici perquè sovint encara és un aiguamoll. El sintagma *arda* seria la unitat *orte 'lloc de pas', en aquest cas referit a 'port'. Ho avalaria que aquest mateix topònim compost es troba a l'Aragó, on hi ha el *puerto de Lacunarda*, documentat des d'antic pels conflictes de pastures d'aquesta zona entre el veïnat d'Hecho i el d'Aspe (França). Avui es coneix per *Portillo de la Conarda*, tot i que *Lacunarda* es va repetint a altres valls aragoneses, però amb diverses formes: *col de la Cunarda*, la *Lacunarda* o la *Cunarda*.

A continuació s'adjunta un llistat de topònims del Pallars Sobirà relacionats amb els passos alts, en els quals s'hi podria trobar *orte, amb diverses variables:

- ***orte:**
  - *Collada de Naorte*. A la capçalera de la vall de Cardós.
  - *Coll de Baborte*. A la capçalera de la Vall Ferrera.
- ***erto:**
  - *Collada d'Aixerto*. A sobre d'AINET de Besan.
  - serrat de *Cabanerto*, serrat de *Canaledo*, serra de *Saboredo*
- ***arte:**
  - *Port de l'Artiga*. A la frontera amb França. No és casualitat que hi hagi diversos *coll d'Art*, de *l'Artiga*, i variables.
  - *Serra de Niarte*. Entre la Vall Ferrera i la vall de Cardós.
- ***erta:**
  - *Canals d'Erta*. Són a sota del *coll del Cantó*, el qual uneix la vall d'Àssua amb la capçalera de la vall de Baiasca. Per tant, el coll devia conèixer-se per *erta*.
  - *Serra d'Erta*. Situada a l'entrada de la coma a de Burg, la Vall Ferrera i la vall de Cardós, era la comunicació principal entre la vall de Tírvia i la Vall Ferrera per tal d'evitar el congost del riu del fons de la vall.
  - *Coll de Certascan*. Entre la vall de Noarre i de Certescan.

També es troba el poble d'*Erta* a l'Alta Ribagorça. El port del damunt, el port d'*Erta*, comunica la vall de Manyanet i la vall de Boí. En un dels diversos documents en què surt

el poble, de ca. 955-961, s'especifica que es tracta del poble d'*Erta de Sas*, fet que indica que hi havia algun altre *Erta* i, per tant, s'havien de distingir.³⁶⁰

Finalment, les terminacions en -ET, a la vista de topònims que encara conserven la ròtica com *Rivert*, però també *Llert* (a l'Aragó, relacionat amb el port de la Muria), *Massivert* (Alta Ribagorça), *Biert* (Gironès), *Xivert* (Baix Maestrat), *Erts* (Andorra), *Aubèrt* (Aran) o *Suert* (Alta Ribagorça), sembla que podrien ser el resultat de la variant ERTA o ERTO. Al Pallars Sobirà, es troben el *Port de Romaset* (o port Vell) i el *Port de Boet*, a la frontera amb França, i diverses serres amb passos per passar d'un vessant a un altre: serra de *Bovet*, serra de *Gavarnet*, serra de *Mollet*, serrat de *Malet*, serrat del *Campet*, serrat del *Collet*, serrat del *Salzet*.

4.2.5 Topònims relacionats amb altres passos

De vegades els passos potser no tenien relació amb guals, colls o ports, sinó que simplement eren punts imprescindibles per accedir a algun lloc. El poble d'ESCART (Fig. 72), per exemple, situat a l'extrem superior del congost als peus del qual es troba ESCALÓ, podria haver estat:

**ESCART < ESC ART < *esca 'estret rocós' *orte 'lloc de pas'
'a l'estret rocós, el pas'**

La vall on es troba ESCART és tan estreta que, en efecte, aquest poble és de pas obligat (Fig. 43 i 64). Per la seva banda ESCALARRE, referit al congost del riu d'Unarre, seria on queden les restes del seu Castellot, situat en una cruïlla de camins, i podria haver estat:

**ESCALARRE < ESC AL ARRE < *esca 'estret rocós' *oil 'guaita' *orte 'lloc de pas'
'a l'estret rocós, el guaita del pas'**

---

360. «et est ipsum alode in villa Biluba, in loco ubi dicitur Erta de Sasso, in amonte usque in Cervino et de Fatas usque in Orreto» (ABADAL, 1955. DOC. 185).

Fig. 72. Fotografia d'ESCART. Font: NGQ.

4.3 Síntesi dels fenòmens fonètics

En la síntesi dels fenòmens fonètics que podrien haver afectat **orte*, en primer lloc es revisarà la unitat sencera (la pronúncia plana i possibles casos de metàtesi) i després s'entrarà en el detall de cadascun dels seus fonemes: la *o* inicial, la ròtica, la dental i la *e* final. Pel que fa a la unitat sencera, és rellevant assenyalar-ne **la pronúncia plana** ja que, malgrat la tendència del català i dels topònims del corpus als mots aguts (un 58,16% dels topònims), la perseverança de l'accent pla comporta que, entre els 39,86% topònims plans acabats en vocal, hi hagi un 9,80% que podrien haver inclòs **orte* al final. Avui són els que avui acaben en *orre*, *erri* o *arre*: BONESTARRE, ESCALARRE, ESTERRI d'Àneu, ESTERRI de Cardós, GERRI, GINESTARRE, ISAVARRE, LLADORRE, LLAVORRE, SERRA, SORRE, SURRI i UNARRE. Fins i tot ÀRREU, en què **orte* es trobaria a l'inici, també manté la *-e*, fins al punt que ÀRREU i ÀREU, ambdós amb castells medievals que controlaven un lloc de pas, són els únics casos de topònims plans acabats en consonant.

Però antigament els topònims plans amb la terminació **orte* podrien haver estat més extensos. D'una banda perquè, amb la variable de l'assimilació de la dental per part de la ròtica vibrant, com s'ha vist en alguns topònims de pobles de la Cerdanya i el Conflent, en perdre la *-e* final van esdevenir aguts: *Bor*, *Err*, *Ger*, *Nyer* (§ 4.1). D'altra banda perquè, amb la variable sense l'assimilació, va passar el mateix i, en perdre la *-e* final, casos com LLORT i SORT van esdevenir aguts:

- **LLORT**: a. 866 LEORTE; a. ? LEOVORTE; a.950 LEORTE; a.966 LEORTE
- **SORT**: a. 947 SAORTE; a. 1038 SAUORTE / SAVORTE

Aquestes terminacions sense l'assimilació s'haurien conservat en topònims no poblacionals com el Coll de Baborte, el Port de Broate, la Serra de Niarte, la Collada de Naorte, el Coll d'Aixerto, el Serrat de Cabanerto, les Canals d'Erta, la Serra d'Erta, etc.

Encara amb una mirada general, també es rellevant assenyalar una possible **metàtesi entre les vocals velar i palatal**, **orte* > *erto* (cap. VI, 5.13.6), de manera que a continuació es presentarà la síntesi dels fenòmens que haurien operat en la unitat sense metàtesi i, després, amb metàtesi.

4.3.1 **orte* sense metàtesi vocàlica

Tal com es pot apreciar a la taula següent, en la majoria de topònims del corpus no hi hauria operat cap metàtesi entre les vocals velar i palatal. Com en els apartats anteriors, la informació es presenta en columnes, en la primera de les quals s'observen els canvis de la vocal inicial *o-*; en la segona els canvis que haurien operat en el grup central *-rt-*; i, finalment, a la tercera columna, els canvis que hauria experimentat la vocal final *-e*.

4.3.2 **orte* amb metàtesi vocàlica

Entre els topònims del corpus se n'ha detectat cinc en què es podria haver donat una **metàtesi entre les vocals velar i palatal**, **orte* > *erto*. Serien els dos AINET, AINETO, LLERET i MONTESCLADO. Aquest tipus de metàtesi no seria un fet estrany ja que s'ha observat algun cas de citacions antigues d'un mateix topònim en què les vocals velars i palatals van alternant. Per exemple, LLAVORSÍ. Observi's que, llevat d'algunes excepcions, es dona la metàtesi **o – e > e – o**:

- **LLAVORSÍ**: a. 903 LOBERSUI; a. 1128 LEBORCI; a. 1129-1161 LOBERCUI; a. 1149 LOBERZIU / LOBERZUY; a. 1164 LOBERCIA; a. 1281 LEBERZUY / LOBERTZUY; a.

1297 LEBERZUY; s. XIII LOBERÇUI; a. 1319 LOBERÇUY; a. 1375 LOBERCUI; a. 1518 LEBORCI / LIBORCI; a. 1574 LEBORSI; a. 1604 LABORSI; a. 1645 LLEVORSÍ

El resultat de **orte* > **erto* serien topònims com *Aixerto*, *Cabanerto* o *Deserto*. A partir d'aquí, es podrien haver donat altres canvis com:

- a) **orte* > *erto* > *eto/et*: pèrdua de la ròtica (§ cap. VI, 5.9.6) i, en la majoria dels casos, també de la vocal final (§ cap. VI, 5.9.2). La vocal final s'hauria conservat en AINETO i AINET de Besan en la primera citació de què disposem i, també, en dues més: a. 1016 – 1024 ASNETO; a. 1120 ASNETO; a. 1231 ASNETO. *Bovet* es troba en un document del s. X-XI *Boveto* i la *Serra de Mollet* es troba en 8 dels 9 documents en què apareix, com a *Molleto*. Això no obstant, la majoria de topònims avui mostren la terminació *-et*: *Bovet*, *Gavarnet*, *Mollet*, *Malet*, *Campet*, *Collet*, *Salzet*, etc.
- b) **orte* > *erto* > *erdo*: sonorització de la dental (§ cap. VI, 5.19). Hi ha diversos llocs *Erdo* relacionats amb passos com colls i ports: el poble d'*Erdo* (Pallars Jussà) amb el *coll de Fades*; el *Pletiu d'Erdo* (Alta Ribagorça) amb el *Portarró d'Espot* o la *Pleta d'Erdo* (Alta Ribagorça) amb la *collada de Montanyó*.
- c) **orte* > *erto* > *edo*: pèrdua de la ròtica (§ cap. VI, 5.9.6) i sonorització de la dental (§ cap. VI, 5.19) en *Baladredo*, *Canaledo*, *Cardedo*, *Cerquedo*, *Coscolledo*, *Escobedo*, *Guinedo*, *Hedredo*, *Moredo*, *Neredo*, *Saboredo*, etc.
- d) **orte* > *erto* > *ero*: pèrdua de la dental (§ cap. VI, 5.9.3) en *Basiero*, *Bellero*, *Monestero*, *Portiero*, etc.
- e) **orte* > *erto* > *erta*: anteriorització i deslabialització (§ cap. VI, 5.4) de la segona vocal en *Erta* o *Certescan*. Possiblement entraria en aquest grup *Lagunarda*.

*orte		
vocal inicial	grup consonàntic central	vocal final
<p><u>orte > a/erte</u> (assimilació o dissimilació amb resultat d'anteriorització i deslabialització)</p> <p>ARAÓS ARCALÍS ARESTUI ÀREU ÀRREU ARRÓS AURÓS (ORDAROS) BERRÓS Jussà / Sobirà BONESTARRE CARTANÍS CASSIBRÓS (CARCEBROS) ESCALARRE ESCART ESTARON ESTERRI d'Àneu / de Cardós GERRI GILARENY (GILARDUM) GINESTARRE ISAVARRE LLARVÉN MONTARDIT MONTENARTRÓ SERRA UNARRE</p> <p><u>orte > aurte</u> (diftongació al s. XIV) AURÓS (ORDAROS, OROS) MENEURÍ (MENORI)</p>	<p><u>orte > ot</u> (pèrdua de la ròtica) ESPOT</p> <p><u>orte > orde</u> (sonorització de la dental) LLADRÓS MONTARDIT AURÓS (ORDAROS) GILARENY (GILARDUM) LLARVÉN (LERTUEN, LARDUEN)</p> <p><u>orte > orde > ore</u> (pèrdua de la dental) ARAÓS ARCALÍS ARESTUI ÀREU AURÓS (ORDAROS) CASSIBRÓS (CARCEBROS) ESTARON GILARENY (GILARDUM) LLARVÉN (LERTUEN, LARDUEN) MENEURÍ</p> <p><u>orte > orde > orre</u> (possible sonorització de la dental i assimilació per part de la ròtica) ÀRREU ARRÓS BERRÓS Jussà / Sobirà BONESTARRE ESCALARRE ESTERRI d'Àneu / de Cardós GERRI GINESTARRE ISAVARRE LLADORRE LLAVORRE SERRA SORRE SURRI UNARRE</p> <p><u>orte > otre</u> (possible metàtesi de consonants) ALTRON (OTRONE, OTRON) LLADRÓS</p>	<p><u>orte > orre > erri</u> (tancament) ESTERRI d'Àneu / de Cardós GERRI SURRI</p> <p><u>orte > ort</u> (pèrdua de la vocal final en posició pretònica) ESCART LLORT SORT</p>

4.3.3 La o- inicial

L'inici en o- l'avalaria el fet que *ort* és el grup més freqüent en els topònims del corpus. Per exemple es troba en LLORT (e.f.a. LEORTE, LEOVORTE), MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANORTO) o SORT (e.f.a. SAORTE, SAVORTE). En canvi, els topònims amb *art* i *ert* podrien ser *assimilacions* (§ cap. VI, 5.5) o *dissimilacions* (§ cap. VI, 5.8) amb el resultat d'*anterioritzacions i deslabialitzacions* (§ cap. VI, 5.4). Per tant, diversos topònims que avui comencen en a-, o consonant+a-, podrien haver començat en o-, o consonant+o. El canvi s'ha detectat en AURÓS (antigament **ORDAROS**), MONTENARTRÓ (abans MONTANO **ORTONE**), o *Arboló* (amb el testimoni *Orbolone*). Conseqüentment, podrien ser candidats alguns topònims del corpus relacionats amb passos i amb la conservació de la dental en citacions antigues o actuals com:

- CARTANÍS (e.f.a. 807 CARTONISE) < *CORTONÍS
- ESCART
- GILARENY (e.f.a. GILARDUM) < *GILORDUM
- LLARVÉN (e.f.a. LERTVEN) < *LORTVEN
- MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANO **ORTONE**)
- MONTARDIT < *MONT **ORDIT**

En d'altres topònims s'hauria donat l'*anteriorització i deslabialització* de la o- inicial, i també la caiguda de la dental. Seria el cas d'ARAÓS (*ORAÓS), ARCALÍS (*ORCALÍS), ARESTUI (*ORESTUI), ÀRREU, ARRÓS, BERRÓS Jussà, BERRÓS Sobirà, BONESTARRE, CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS), ESCALARRE, ESTERRI d'Àneu, ESTERRI de Cardós, GERRI, GINESTARRE, ISAVARRE, UNARRE. En SURRI, en canvi, s'hauria donat un tancament de o en u (§ cap. VI, 5.20.3).

4.3.4 La ròtica

Com s'ha comentat, queden exemples de citacions del s. XIII i XIV que demostren que la pronúncia de la ròtica devia ser vibrant: ESCART com SCARR (a. 1295) i DESCARR (a. 1329), o PERAMEA com PETRAMEDIA (a. 1298) o PERRAMEYA (a. 1314 i 1315). Per tant, en *orte la ròtica medial hauria tingut quatre evolucions:

- a) S'hauria mantingut la pronúncia vibrant, però la ròtica hauria assimilat la dental, *orte > *orre (§ cap. VI, 5.5.5), en topònims com LLADORRE, LLAVORRE o SORRE. Aquesta *assimilació* podria haver estat afavorida pel fet que «la realització [r] és especialment

Capítol VII. Aplicació del mètode. Estudi de les unitats significatives i el seu llenguatge

freqüent darrera de vocal accentuada» (Recasens, 1991: 326). Si, a més, la vocal prèvia és posterior, fins i tot provoca que ròtiques bategants es pronuncin com a vibrants. Recasens (1991: 336) aporta els exemples de *espà(r)ec*, *ar(r)encada (arengada)* o *sar(r)ampió*, i atribueix el canvi a «la presència d'una vocal posterior adjacent a [r] a molts dels mots afectats; efectivament, aquest context vocàlic hauria propiciat un increment del grau de retracció del cos lingual durant la producció de la bategant, i contribuït, en conseqüència, a la transformació de la bategant en vibrant».

- b) S'hauria mantingut la ròtica en **ESCART**, **LLORT**, **MONTENARTRÓ** (e.f.a. **MONTANORTO**) o **SORT**, però sense la vibració.
- c) S'hauria mantingut la ròtica en **ALTRON** i **LLADRÓS**, però amb una metàtesi entre consonants i sense la vibració: *orte > *otre. En **ALTRON**³⁶¹ abans de la primera citació (a. 1096) ja hi hauria operat la metàtesi ***ORTONE** > **OTRONE** (§ cap. VI, 5.13.4). Després, a partir de la citació del 1314-1315 es va produir l'aglutinació de la contracció de la preposició *a* i de l'article *el* (§ cap. VI, 5.3.j). La metàtesi d'**ALTRON** i **LLADRÓS** l'avalaria la relació amb guals o ponts d'ambdós pobles, però també les citacions antigues de **MONTENARTRÓ**, antigament **MONTANO ORTONE**, i d'un lloc anomenat **Ortone**. És important destacar que passaven ramats pels passos fluvials de sota d'**ALTRON**, **LLADRÓS**, **MONTENARTRÓ**, i també pel de sobre de **BESAN**. En el cas d'**ALTRON** i **LLADRÓS** diverses persones entrevistades van explicar que hi passava la transhumància. A l'entrevista de **LLADRÓS** es va dir que les ramades «venien de la plana de Lleida i puiaven per dins del poble. Buscaven la muntanya i allà s'hi ajuntaven fins a 2.000 ovelles». El pont de **LLADRÓS** és conegut perquè a la banda oposada al poble hi ha l'ermita de la Mare de Déu del Pont. En una de les entrevistes sobre **ALTRON** es va comentar que les ramades «que baixaven d'Altron es quedaven una nit a Escàs i els bogaven els trossos. Donaven sopar i lloc per dormir als pastors»; a **MONTENARTRÓ** es va recollir que «als sòls del poble hi havia la carrerada que baixava cap al riu per anar a la Solana»; i, en el cas de **BESAN**, que pel poble i el pas d'**Ortone** no hi passava cap cabanera, però hi passaven els ramats per pujar a les pastures de la muntanya.
- d) S'hauria perdut la ròtica en **AINET**, **AINETO**, **ESPOT** o **LLERET** (§ cap. VI, 5.9.6), i potser també en pobles amb **AT** o **AD** com **MONTESCLADO** (e.f.a. **MONT ESCLAT**,

---

361. **ALTRON**: a. 1096 **OTRONE**; a. 1118 **OTRON**; a. 1164 **OTRON**; a. 1195 **OTRON**; a. 1222 **OTRON**; a. 1314-1315 **ELTRON**; a. 1359 **LOCH DEL TORN**; a. 1518 **TRON** / **LO TRON**; a. 1525 **ALTRON**.

MONTUSCLAT, MUTUSCLAT). Aquesta pèrdua de la ròtica es podria haver donat per la conjuntura de dues consonants quasi homorgàniques: l'alveolar /r/ i, després, la dental /t/.

4.3.5 La dental

Al capítol anterior (§ cap. VI, 4.9) s'ha comentat que estudiosos com Manuel Alvar (1949: 61-62), Coromines (1965: vol. I, 111) o Ramon Menéndez i Antonio Tovar (1958: 202) havien relacionat topònims i mots que contenen el grup -RD- amb topònims i mots que contenen -RR-: *Gavarda/Gavarra*, *izquierda/esquerra*, *isard/sarri*, etc. Això no obstant, malgrat que els exemples proposats mostren la dental sonora, considerem que, almenys en la unitat *orte, era sorda. Ho abonaria l'evolució de sorda a sonora en citacions antigues de LLARVÉN, però també altres de fora del corpus com el cas de *Cerdanya*, provinent de *Keretans*. A més, la sonorització de dentals és un fenomen comú observat també en el pas del llatí al català en mots com PORTULACA > *verdolaga* o URTICA > *ordiga*.

Aquesta dental hauria tingut tres evolucions:

- a) S'hauria mantingut en ESCART, LLORT, MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANORTO) o SORT.
- b) S'hauria mantingut, però sonoritzada, en topònims com LLADRÓS o MONTESCLADO i, a fora del corpus, en *Lligordà*, *Llordà*, *Lord*, *Olorda*, *Ordal*, *Ordeix*, *Ordèn*, *Ordino*, etc.
- c) Hauria sonoritzat (§ cap. VI, 5.19.1) i després s'hauria perdut (§ cap. VI, 5.9.3), tal com es pot apreciar en citacions antigues d'AURÓS (a. 981-985 **ORDAROS**), GILARENY (ca. 945 GILARDUM) o LLARVÉN (a. 1064-1079 LERTUEN; a. 1126 LARDUEN). De vegades s'hauria perdut a partir del moment en què es va trobar en grups triconsonàntics (§ cap. VI, 5.9.4): a. 1064-1079 LERTUEN > LLARVÉN. Per tant, podria ser que aquesta elisió s'hagués produït en altres topònims que avui conserven els segments AR o OR.

4.3.6 La -e final

Les -e finals en les citacions antigues dels topònims sovint indiquen llatinitzacions, però quan aquestes vocals, o bé apareixen regularment fins a una citació determinada en què ja desapareixen per sempre, o bé han persistit fins avui, cal qüestionar-se si, en aquests casos, també són llatinitzacions. En aquesta línia s'havia dit que les vocals de les terminacions -rre o -rri (§ cap. VI, 5.12.3) serien epítesis, però és força probable que, més que respondre a una necessitat articulatòria, fossin etimològiques. Així, els arguments a favor de la forma *orte amb la vocal àtona final -e serien tres. El primer és que la -e es troba en les primeres

citacions de LLORT o SORT i apareix regularment fins al s. XI en els dos casos. Amb la facilitat que tenien els escriptors per llatinitzar els topònims, el fet que no torni a grafiar-se mai més fa pensar que no es tractaria de llatinitzacions o epítesis:

- **LLORT:** a. 966 **LEORTE**; a. ? **LEOVORTE**; a. 1007 **LIUORTE**; a. ? **LEORTE**; a. ? **LEORTE**; a. 1047/1081 **LEORT**; a. 1067 **LEORT**; a. 1093 **LEORT**; a. 1095 **LEORT**; a. 1276 **LEORT**; a. 1278 **DEL ORT**; a. 1297 **LEORT**; a. 1325 **LEORT**; a. 1342 **SLOR**; a. 1528 **LLEORT**
- **SORT:** a. 947 **SAORTE**; a. 981-985 **SAORT**; a. 1038 **SAORTE / SAVORTE**; a. 1047/1081 **SAORT**; a. 1055 **SAUORT**; a. 1069 **SAVORT**; a. 1079 **SAUORTI**; a. 1099 **SAORT**; a. 1122 **SAORT**; a. 1122 **SAORT**; a. 1154-1159 **SAORT**; a. 1164 **SAORTH**; a. 1165 **SAORT**; a. 1172 **SAORT**; a. 1292 **SORT**; a. 1297 **SORT**; a. 1298 **SORT**; a. 1306 **SORT**; a. 1315 **SAORT**; a. 1317 **SAORT**; a. 1319 **SAORT**; a. 1321 **SORT**; a. 1325 **SAORT**; a. 1357 **SSORT** (2 vegades); a. 1368 **SORT**

El segon argument és que la *-e* final persisteix en topònims de la comarca com el *Coll de Baborte*, la *Collada de Naorte*, el *Port de Broate* o la *Serra de Niarte*. Finalment, el tercer és que la vocal es troba en **BONESTARRE**, **ESCALARRE**, **ESTERRI**, **GERRI**, **GINESTARRE**, **ISAVARRE**, **LLADORRE**, **LLAVORRE**, **SORRE**, **SURRI**, **TORRE** i **UNARRE**.

Les evolucions de la vocal haurien estat tres:

- a) S'hauria mantingut en topònims com **BONESTARRE**, **ESCALARRE**, **GINESTARRE**, **ISAVARRE**, **LLADORRE**, **LLAVORRE**, **SORRE** i **UNARRE**. Fora del corpus, però al Pallars Sobirà, en *Biscarre*, *Bisorre*, *Coscunarre* o *Noarre*, i també en el *Coll de Baborte*, la *Collada de Naorte*, el *Port de Broate* o la *Serra de Niarte*.
- b) S'hauria mantingut, però s'hauria tancat en *-i* (§ cap. VI, 5.20.2) en **ESTERRI** d'Àneu, **ESTERRI** de Cardós, **GERRI** o **SURRI**. Fora del corpus, però al Pallars Sobirà, en *Biscarri* o *Toscarri*.
- c) S'hauria perdut, com en el cas dels exemples de **LLORT** i **SORT**.

4.3.7 Llistat dels fenòmens fonètics amb els topònims afectats

A continuació s'enumeren els fenòmens fonètics i s'adjunten els topònims que podrien haver estat afectats per cadascun. L'ordre dels fenòmens segueix el del quadre de síntesi:

- **Assimilació vocàlica** (§ cap. VI, 5.5) **amb el resultat d'anteriorització i deslabialització** (§ cap. VI, 5.4): **ARAÓS, ARCALÍS, ARESTUI, ÀREU, ÀRREU, ARRÓS, AURÓS (ORDAROS), BERRÓS** Jussà / Sobirà, **BONESTARRE, CARTANÍS, CASSIBRÓS (CARCEBROS), ESCALARRE, ESCART, ESTARON, ESTERRI** d'Àneu / de Cardós, **GERRI, GILARENY (GILARDUM), GINESTARRE, ISAVARRE, LLARVÉN, MONTARDIT, MONTENARTRÓ (MONTANO ORTONE), UNARRE.**
- **Pèrdua de la vibració de la ròtica:** **ALTRON, AURÓS, ARAÓS, ÀREU, ARCALÍS, ARESTUI, CARTANÍS, CORTSCASTELL, ESCART, ESTARON, GILARENY, LLADRÓS, LLARVÉN, LLERET, LLORT, MONTCORTÈS, MONTARDIT** de Dalt, **MONTENARTRÓ, SORT.**
- **Assimilació consonàntica: possible sonorització de la dental i assimilació per part de la ròtica** (§ cap. VI, 5.5.5): **ÀRREU, ARRÓS, BERRÓS** Jussà, **BONESTARRE, ESCALARRE, ESTERRI** d'Àneu, **ESTERRI** de Cardós, **GERRI, GINESTARRE, ISAVARRE, LLADORRE, LLAVORRE, SORRE, SURRI, UNARRE.**
- **Diftongació o > au** (§ cap. VI, 5.7): **AURÓS** (a. 981-985 **ORDAROS**; a. 1049-1081 **ORDAO**; a. 1064 **ORDAO**; a. 1094 **ORDAO**; a. 1342 **OROS**; a. 1356 **AUROS**; a. 1408 **AUROS**; a. 1586 **Sant Joan DAUROS**). **MENEURÍ** (a. 1247 **MENERHUI**; a. 1314-1315 **MENORI**; a. 1518 **MENAURI**; a. 1645 **MENORI / BENAURI**).
- **Sonorització de la dental** (§ cap. VI, 5.19.1): **LLADRÓS, MONTARDIT, AURÓS (ORDAROS), GILARENY (GILARDUM), LLARVÉN (LERTUEN, LARDUEN).**
- **Pèrdua (o possible pèrdua) de la dental** (§ cap. VI, 5.9.3): **ARAÓS, ARESTUI, ÀREU, AURÓS (ORDAROS), ESTARON, GILARENY (GILARDUM), MENEURÍ.**
- **Pèrdua (o possible pèrdua) de la dental en grups triconsonàntics** (§ cap. VI, 5.9.4): **ARCALÍS, CASSIBRÓS (CARCEBROS), LLARVÉN (LERTUEN, LARDUEN).**
- **Possible metàtesi de consonants** (§ cap. VI, 5.13.4): **ALTRON, LLADRÓS.**
- **Aglutinació de la contracció de la preposició a i de l'article el amb pèrdua de la vocal inicial de *orte** (§ cap. VI, 5.3.j): **ALTRON** (a. 1096 **OTRONE**; a. 1118 **OTRON**; a. 1164 **OTRON**; a. 1195 **OTRON**; a. 1222 **OTRON**; a. 1314-1315 **ELTRON**; a. 1359 **LOCH DEL TORN**; a. 1518 **TRON / LO TRON**; a. 1525 **ALTRON**).
- **Pèrdua de ròtica medial en relació amb dentals** (§ cap. VI, 5.9.6): **AINET, AINETO, ESPOT, LLERET, MONTESCLADO.**

- **Tancament de /e/ en /i/** (§ cap. VI, 5.20.2): **ESTERRI** d'Àneu / de Cardós, **GERRI**, **SURRI**.
- **Pèrdua de la vocal final** (§ cap. VI, 5.9): **AURÓS**, **AINET** de Besan, **AINET** de Cardós, **ALTRON**, **ARCALÍS**, **ARESTUI**, **ARRÓS**, **BERRÓS** Jussà, **CASSIBRÓS** (**CARCEBROS**), **CORTSCASTELL**, **ESCART**, **ESPOT**, **LLADRÓS**, **LLARVÉN** (**LERTUEN**, **LARDUEN**), **LLERET**, **LLORT**, **MENEURÍ** (**MENORI**), **MONTENARTRÓ**, **SORT**.
- **Metàtesi entre vocals velars i palatals** (§ cap. VI, 5.13.6): **AINET** (Besan), **AINET** (Cardós), **AINETO**, **LLERET**, **MONTESCLADO**.

4.4 Possibles topònims del corpus amb *orte

AINET de Besan, AINET de Cardós, AINETO, ALTRON, AURÓS, ARAÓS, ÀREU, ARCALÍS, ARESTUI, ÀRREU, ARRÓS, BERRÓS Jussà, BONESTARRE, CARTANÍS, CASSIBRÓS, CORTSCASTELL, ESCALARRE, ESCART, ESPOT, ESTARON, ESTERRI d'Àneu, ESTERRI de Cardós, GERRI, GILARENY, GINESTARRE, ISAVARRE, LLADORRE, LLADRÓS, LLARVÉN, LLAVORRE, LLERET, LLORT, MENEURÍ, MONTCORTÈS, MONTARDIT de Baix, MONTENARTRÓ, MONTESCLADO, SERRA, SORRE, SORT, SURRI, UNARRE.

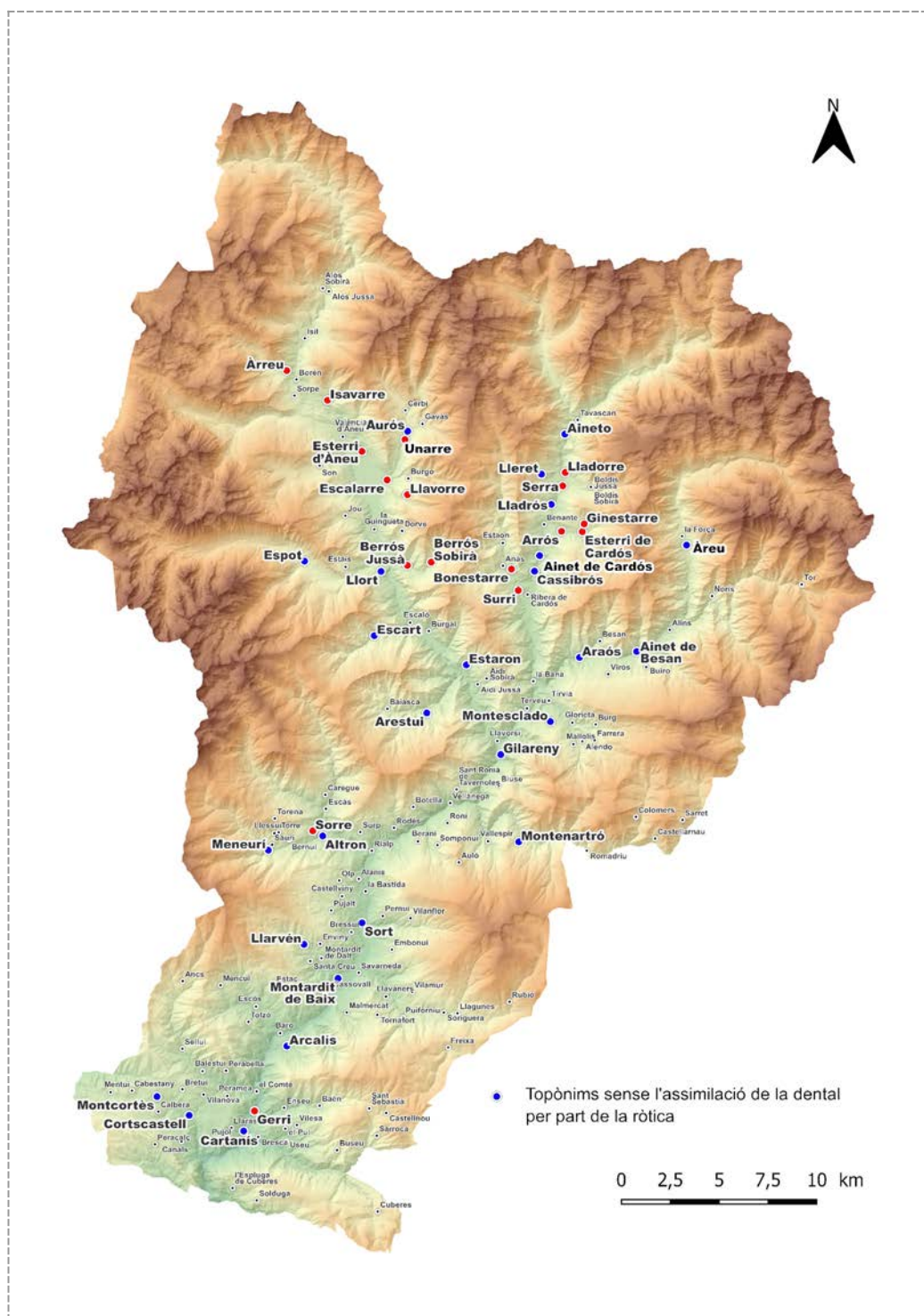

Fig. 73. Mapa de distribució de la unitat significativa prototípica *orte. Font: e.p.³⁶²

362. **Base cartogràfica:** en vectorial, Límits comarcals. Divisions administratives. Comarques 1:5.000 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) i la capa de rius de la base topogràfica 1:25.000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>). En ràster, Model d'elevacions del terreny 5m 2020 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

4.5 Clústers de pobles i topònims

Els clústers als quals es farà referència seran els tres que ja s'han tractat en els anteriors apartats sobre les unitats **oil* i **esca*:

- Vall d'Escart: ESCALÓ, BURGAL i la **Torre d'Escaló**
- Valls d'Àneu: ESCALARRE, BURGO i **lo Castellot**
- Vall de Tírvia: MONTESCLADO, BURG i el **Roc de la Torre**

Fins ara s'ha explicat que la primera part d'ESCALÓ, ESCALARRE i (MONT)ESCLADO podria compartir l'etimologia

ESC AL < *esca 'estret rocós' *oil 'guaita'

Queden pendents les terminacions:

ESCAL + ON

ESCAL + ARRE

ESC(A)L + ADO

La terminació -ON s'esclarirà més endavant (§ 6), però -ARRE i -ADO podrien remetre a 'lloc de pas'.

La terminació -ARRE, d'ESCALARRE, seria el resultat de:

- l'*assimilació* de la primera vocal (§ cap. VI, 5.5) amb el desenllaç d'una *anteriorització i deslabialització* (§ cap. VI, 5.4)
- una *assimilació* consonàntica (§ cap. VI, 5.5.5) de la dental per part de la ròtica

ESCALARRE formaria part de la sèrie de topònims com BONESTARRE, GINESTARRE, ISAVARRE o UNARRE. El lloc de pas es podria referir a *lo Castellot*, ja que es troba en una cruïlla de camins. Pujant des de la cota més baixa de la vall, una vegada a *lo Castellot* hom pot girar cap a l'esquerra per entrar a la vall d'UNARRE o cap a la dreta per anar a les valls de BURGO, LLAVORRE, DORVE, etc.

Per tant, l'etimologia proposada seria la següent:

**ESCALARRE < ESC AL ARRE < *esca 'estret rocós' *oil 'guaita' *orte 'lloc de pas'
'a l'estret rocós, el guaita del pas'**

La terminació -ADO, de MONT+ ESC(A)L + ADO, seria el resultat de:

- la metàtesi que hauria operat en *orte (§ cap. VI, 5.13.6): *orte > erto
- la pèrdua de la ròtica (§ cap. VI, 5.9.6)
- la sonorització de la dental (§ cap. VI, 5.19.1): *orte > erto > edo.

MONTESCLADO, doncs, formaria part de la sèrie *Baladredo*, *Canaledo*, *Cardedo*, *Cerquedo*, *Coscolledo*, *Escobedo*, *Guinedo*, *Hedredo*, *Moredo*, *Neredo*, *Saboredo*, etc., però en ESC(A)LADO s'hauria donat una *assimilació* de la *a* anterior: *-edo* > *-ado*.

GLORIETA es troba on s'ajunten el torrent de Burg i el barranc de Mallolís, que abans rep les aigües del barranc de la Coma de Farrera. El 'lloc de pas' es podria referir al gual que encara es pot apreciar a la Fig.

74. S'han ressaltat en verd els camins que hi passaven. El de la dreta, sortint

de Glorieta, anava a l'església de Sant Esteve i MONTESCLADO, i el de l'esquerra als camps de la Canerilla. Després, a l'ortofotoimatge de l'any 1956 ja s'havia construït la carretera actual, però el punt en què aquesta travessa el barranc de Mallolís es continua coneixent per «lo vadén», que podria derivar del llatí VADUM 'gual'. Des de la vila closa del Roc de la Torre, que seria l'antic ESC(A)LADO, es controlava el gual i, a més, tal com es pot apreciar a la fotografia presa des d'aquest punt (Fig. 75), es comunicava amb TÍRVIA, a la boca de la vall, i també amb els pobles de BURG i MONTESCLADO.

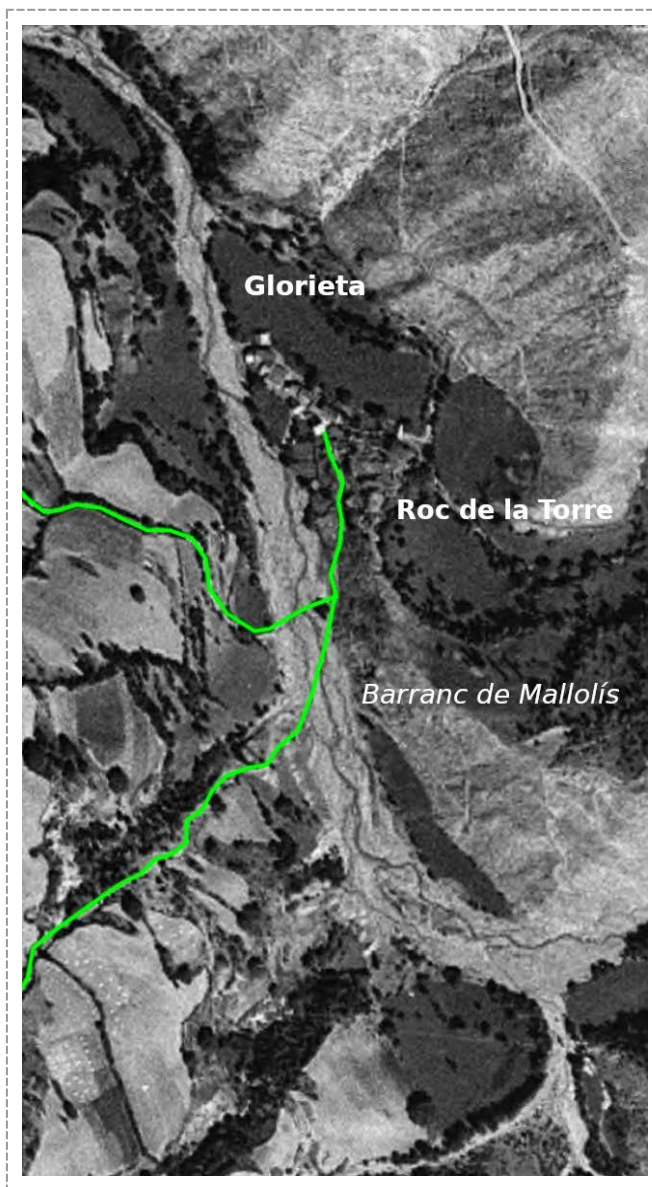

Fig. 74. Ortofotoimatge de l'any 1945 amb GLORIETA, el Roc de la Torre i el gual. Referencial Topogràfic Esc. 1:5.000. Font: e.p. a partir d'imatge de l'ICGC.

Fig. 75. Fotografia des del Roc de la Torre. A sota, les cases de GLORIETA construïdes a fora de la vila closa i, al fons, el poble de TÍRVIA, a l'entrada de la vall. Font: NGQ.

L'etimologia proposada seria la mateixa que en el cas d'ESCALARRE:

**ESCLADO < ESC AL ADO < *esca 'estret rocós' *oil 'guaita' *orte 'lloc de pas'
'a l'estret rocós, el guaita del pas'**

Les evolucions de la unitat *orte en -ARRE i -ADO podrien tenir quelcom a veure amb la isoglossa de la Fig. 67 ja que, mentre que a les Valls d'Àneu es troben topònims amb l'assimilació de la ròtica vibrant (ESCALARRE, ESTERRI, ISAVARRE, etc.), a la Vall Ferrera no se'n troba cap. Per tant, sembla que es confirma que els topònims ESCALÓ, ESCALARRE i ESC(A)LADO es referirien als enclavaments de les actuals ruïnes de la Torre d'Escaló, lo Castellot i el Roc de la Torre, respectivament, tal com van explicar els entrevistats locals.

5. De les unitats significatives provisionals *OST i *ESTA a la prototípica *esta³⁶³

Al capítol anterior, en l'estudi del **segment OS** (§ cap VI, 4.6), s'han posat de manifest les següents particularitats:

- El segment tònic ÓS es troba sempre a la terminació dels topònims.
- La sibilant de -ÓŠ podria haver assimilat una dental sorda final -ÓŠT (§ cap VI, 5.5.2), ja que es disposa de citacions antigues amb essa geminada final (**ARRÓS**: a. 1149 ERROSS; **ESCÓS**: a. 1047-1081 ESCOSS) i de topònims actuals que conserven la dental. Per exemple, *Bossòst* (Aran) o *Olost* (Osona).
- Altres topònims amb la terminació -ÀŠ, i amb citacions antigues amb essa geminada, podrien haver tingut una dental final -ÁŠT: **ANÀŠ**: a. 1314 i 1315 ANASS; **ESCÀŠ**: a. 850 ESCASSE; **GAVÀŠ**: a. 1081–1124 GAUASSE; **LLARÀŠ**: a. 1017-1035 LARASSE; **SERVÀŠ**: a. 833 SERBASSE. Hi ha topònims actuals que conserven la dental, per exemple *Ginast* (Ribagorça) o *Tagast* (Berguedà).

Per tant, s'ha apuntat que el segment final -ÓŠ podria haver estat una *unitat significativa provisional*, *ÓŠT, que hauria format part d'ALÓŠ (Sobirà i Jussà), ARAÓŠ, ARRÓŠ, AURÓŠ, BERRÓŠ (Sobirà i Jussà), CASSIBRÓŠ, ESCÓŠ, LLADRÓŠ i VIRÓŠ. Amb la variant -ÀŠ, es trobaria en ANÀŠ, ESCÀŠ, GAVÀŠ, LLARÀŠ i SERVÀŠ.

D'altra banda, al capítol anterior, en l'estudi del **segment EST** (§ cap VI, 4.7) s'ha observat que:

- El segment EST es troba a l'inici i al mig dels topònims.
- Alguns topònims antigament tenien el segment EST a la terminació. Per exemple *Alest* (a. 1075 *Alest*), situat a la vall d'Àssua i després *Ales*³⁶⁴, i també *Orest* (a. 945? *Hurrexte*, a. 1007 *Ureste*, a. 1082 *Orast* i a. 1090 *Orest*)³⁶⁵, el nom d'un antic pont possiblement situat a les valls d'Àneu.

---

363. **Fonts de les citacions antigues:** es trobaran a l'Annex 14.

364. **Alés** no es va incloure en el corpus perquè, al moment de tancar-lo, es disposava de poques citacions i, a més, no se'n coneixia l'emplaçament exacte.

365. **Fonts de les citacions antigues:** Annex 14, malgrat que aquests topònims no formen part del corpus d'estudi.

- La combinació més freqüent d'EST és amb una -A final, en **ESTAC**, **ESTAON**, **ESTARON**, **ESTAÍS**, **BONESTARRE** i **GINESTARRE**. Després, amb -E en els dos **ESTERRI** i **ESTEVAREN**.

En atenció a aquestes observacions, el segment *ESTA podria ser una unitat significativa que es trobaria a l'inici dels topònims (en ESTERRI d'Àneu, ESTERRI de Cardós, ESTAC, ESTAON, ESTARON, ESTAÍS i ESTEVAREN) i en posició medial (en ARESTUI, BALESTUI, BONESTARRE, GINESTARRE i SESTUI).

Per tant, el fet que avui *OST només es trobi al final dels topònims i *ESTA només a l'inici i al mig, indica que es podria tractar d'una mateixa unitat significativa. Conseqüentment, al proper apartat (§ 5.1) es comprovarà si comparteixen un mateix referent geogràfic i es discutirà una possible evolució fonètica *ESTA > *OST.

5.1 Interpretació de les anàlisis estadístiques i lingüístiques

A les **anàlisis estadístiques** que relacionen els 1.179 segments dels topònims amb les característiques geogràfiques s'observa que, dels 14 topònims amb el segment OS, 8 'no tenen cap poble a la seva conca visual' (§ cap. V, 3.16):

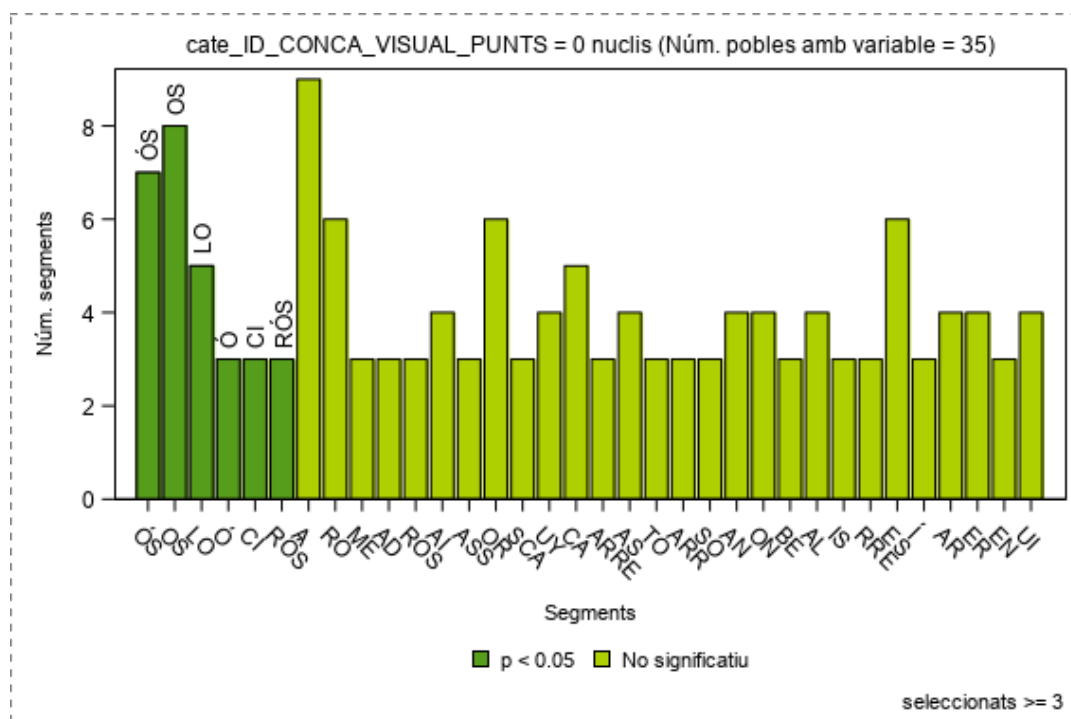

Fig. 76. Gràfica dels segments que representen 'conca visual: 0 pobles'. Font: e.p.

Els topònims seleccionats per aquesta característica geogràfica són:

- 8 topònims amb **OS**: 8. ALÓS (e.f.a. ALOS, ALOSE, OLOS), ALÓS (e.f.a. ALOS), ANCS (e.f.a. ANCHOS), ARAÓS (e.f.a. ARAHOS, ARAOS), BERRÓS (e.f.a. BERROS), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO), VIRÓS (e.f.a. VIROS).

Ara bé, d'entre els 11 topònims que contenen el segment OS n'hi ha 4 que no compleixen el requisit de pobles no connectats visualment (ARRÓS, BERRÓS de Baix, ESCÓS i AURÓS), fet que exhorta a recelar d'aquesta característica geogràfica i a observar les altres característiques del segment. La taula següent (Fig. 77) revela que la característica millor valorada numèricament són els 'prats plans a la vora dels pobles' i, com sabem, és la característica escollida per la unitat *ESTA:

Característica geogràfica	Característica geogràfica concreta	Núm. característica geogràfica concreta	id_segment	Segment	Núm. segments	Núm. segments o topònims amb característica geogràfica concreta
ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	0 nuclis	35	id_1191	ÓS	11	7
PRATS_PLANS_VORA_NUCLIS	Sí	64	id_1191	ÓS	11	7
ID_ALTITUD	Entre 1001 m i 1300 m	75	id_1191	ÓS	11	7
ID_POSICIO_VALL_2	sortida cap a la capçalera de vall	66	id_1191	ÓS	11	7
BOSCOS	Sí	85	id_1191	ÓS	11	7
ID_ORIENTACIO	S	33	id_1191	ÓS	11	6
ID_INSOLACIO_HIVERN	De 5h a 5,99h	47	id_1191	ÓS	11	6
ID_POSICIO_VALL_1	al mig de la vall	80	id_1191	ÓS	11	6
ID_TIPUS_SOL	Penya	86	id_1191	ÓS	11	6
ID_RELLEU	a la part fonda de la vall, en costa	21	id_1191	ÓS	11	5

Fig. 77. Taula de les característiques geogràfiques significatives del segment ÓS (selecció des de «Núm. de segments o topònims amb característica geogràfica concreta»). Font: e.p.

A la gràfica (Fig. 78) dels 'prats plans a la vora dels pobles' (§ cap. V, 3.21) també s'aprecia aquesta coincidència. D'una banda EST és el segment més ben posicionat, però observi's que els 4 primers segments formarien part del mateix segment ESTA perquè comparteixen gairebé els mateixos topònims. La diferència en el nombre de topònims seleccionats és que ESTA i STA, en comparació amb EST i ST, són més restrictius. Per exemple, BALESTUI inclou EST, però no ESTA, perquè en la unió dels sintagmes ESTA i *oil s'hauria assimilat la -A final. D'altra banda cal fer notar la presència del segment OS, el qual té el mateix nombre de mostres que EST i ST, i un valor del *filtre p* entre 0,05 i 0,2:

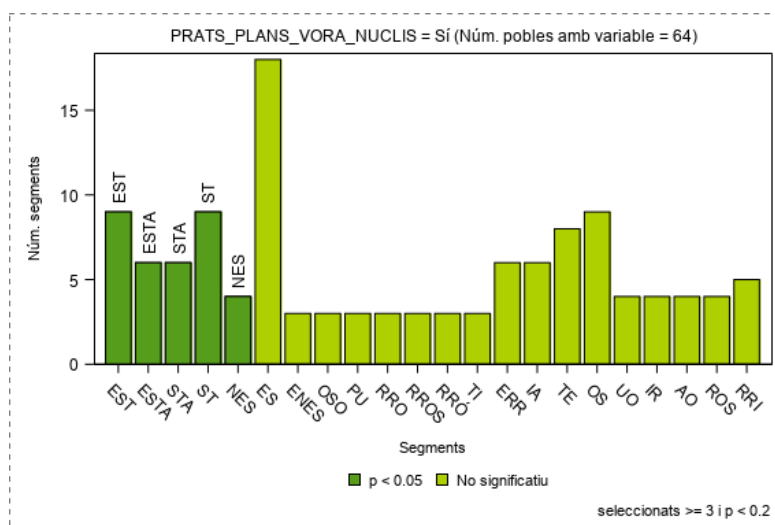

Fig. 78. Gràfica dels segments que representen 'prats plans a la vora dels pobles'. Font: e.p.

5.1.1 Prats plans, antigues àrees d'aigües més o menys estancades

Per tant, sembla que podria haver-hi hagut una unitat significativa *ESTA, relacionada amb 'prats plans', amb la forma *osta* a la terminació dels topònims.

Fig. 79. Fotografia del pla d'Esterri d'Àneu. Font: JMSL.

L'abundància de topònims que inclouen *ESTA —sigui a l'inici, al mig o al final de la composició denominativa—, en una comarca com el Pallars Sobirà, caracteritzada per la

seva orografia abrupta, no deixa de ser curiosa. De fet la gran planura del davant d'ESTERRI d'Àneu és del tot excepcional (Fig. 79). Per tant, **la claredat dels resultats estadístics que relacionen *ESTA amb 'prats plans' instiga a consultar mapes geològics³⁶⁶ per saber com es van formar aquests prats. El desenllaç de la recerca és que les unitats geològiques³⁶⁷ (a partir d'ara ug.) d'aquests prats coincideixen amb bases del Quaternari³⁶⁸, generalment de l'Holocè³⁶⁹, de ventalls al·luvials, dipòsits col·luvials, dipòsits de lliscament mixtes o lacustres, dipòsits glacio-lacustres o la barreja de tots ells. Per tant, bases compatibles amb el fet que hi haguessin hagut aigües més o menys estancades.** Es poden apreciar algunes d'aquestes ug. al mapa d'ESTERRI d'Àneu (Fig. 80). En aquest cas les bases geològiques són el resultat del retrocés de la glacera que cobria la vall i posterior desaparició, amb el resultat d'un gran estany que, finalment s'acabaria reblint. Les ug. més extenses són dues:

- la Qt0-1: correspon al llit actual de la Noguera Pallaresa, una plana d'inundació ordinària i terrassa més baixa (0-2 m). Aquesta ug. també es troba en ARAÓS, AURÓS, ESTARON i ESPOT.
- la Qv0-1: més extensa, formada per clasts angulosos, sorres o llims, típics dels ventalls al·luvials i relacionats amb la terrassa anterior. La mateixa ug. també es troba en ESPOT.

A l'apartat 5.5 es presentaran mapes d'altres pobles del corpus amb ug. compatibles amb **àrees d'aigües més o menys estancades**. Per exemple, els clústers de la Vall d'Esterrri de Cardós amb ARRÓS, ESTERRI de Cardós i GINESTARRE (Fig. 87) o de lo Vallat amb ANÀS, BONESTARRE i ESTAON (Fig. 90).

---

366. **Mapa geològic:** representació, sobre un mapa topogràfic, dels diferents tipus de roques que afloren a la superfície terrestre i els tipus de contactes entre elles. Per distingir les roques s'utilitzen colors. En un mapa geològic també s'hi reflecteixen les estructures tectòniques (plecs i falles), jaciments fòssils, fonts, recursos minerals, etc. (Font: ICGC).

367. **Unitat geològica:** cos tridimensional que correspon a volums de roca caracteritzats per la litologia i l'edat geològica. Cada litologia te assignat un epígraf amb unes sigles que indiquen, en la majoria dels casos, l'edat i la litologia principal de la unitat (Font: ICGC). **A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica. Per exemple, Q correspon a la unitat de «Sediments recents de fons de valls, rieres i peu de mont. Holocè».**

368. **Quaternari:** comprèn el període des de fa 2,58 milions d'anys fins ara.

369. **Holocè:** s'inicia cap al 9600 ANE.

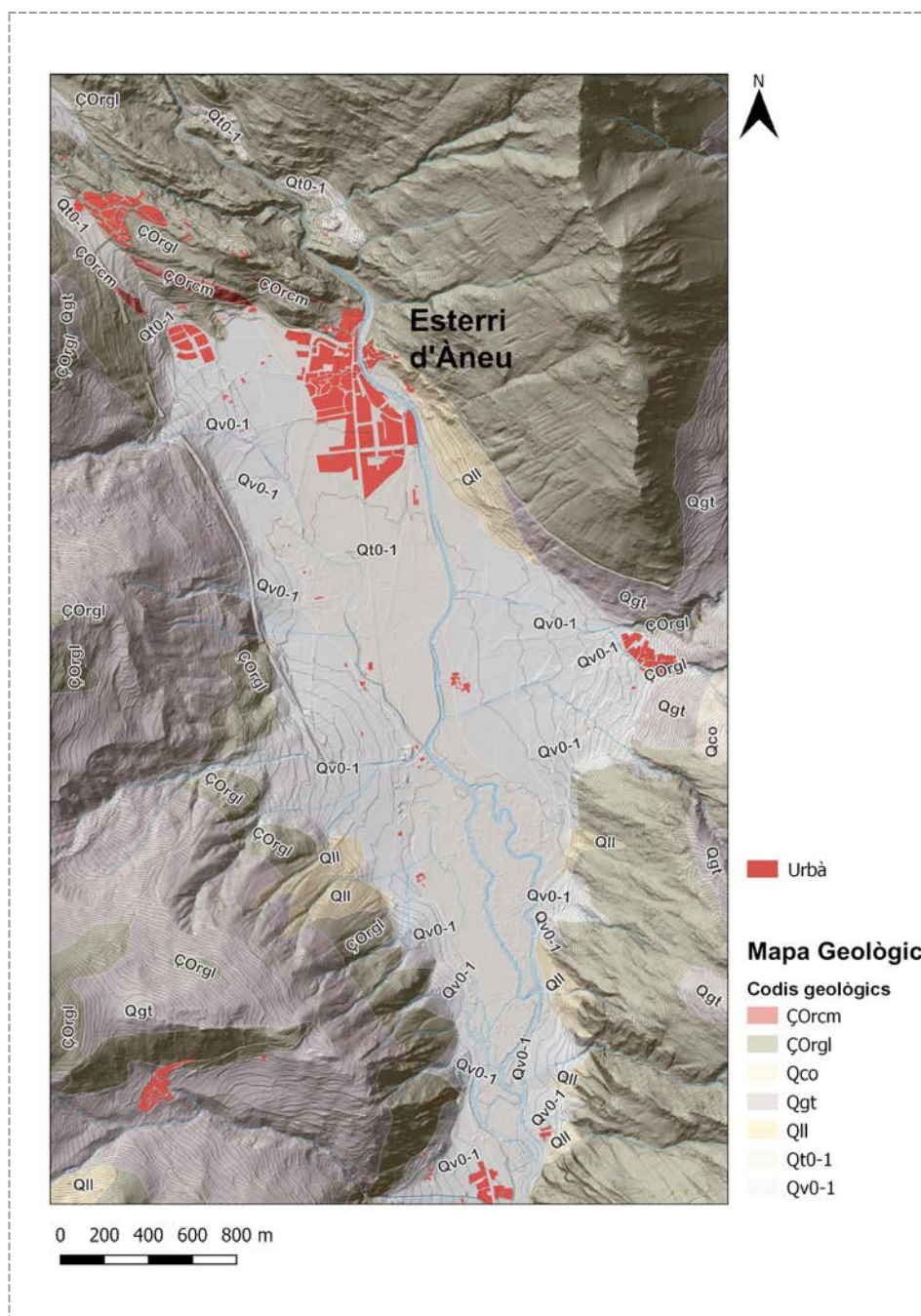

Fig. 80. Mapa geològic del pla d'Esterrí d'Àneu. Font: e.p.³⁷⁰

370. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius i de construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icg.cat/appdownloads/>) i el Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000 (<https://www.icgc.cat/ca/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

5.1.2 Orientacions meridionals

Els pobles seleccionats pels prats plans també estan seleccionats per la seva orientació sud, de manera que a la gràfica de la Fig. 81 el segment millor posicionat és ÓS, amb 6 topònims: ALÓS Jussà, ALÓS Sobirà, ARAÓS, AURÓS, ESCÓS i LLADRÓS. A continuació, ben posicionats pel *filtre p*, però amb valors una mica més elevats a 0,05, també hi ha els segments ESTA en 3 topònims, STA en 3, i EST en 4. Els topònims seleccionats són ESTAC, ESTAON, ESTARON i ESTERRI d'Àneu.

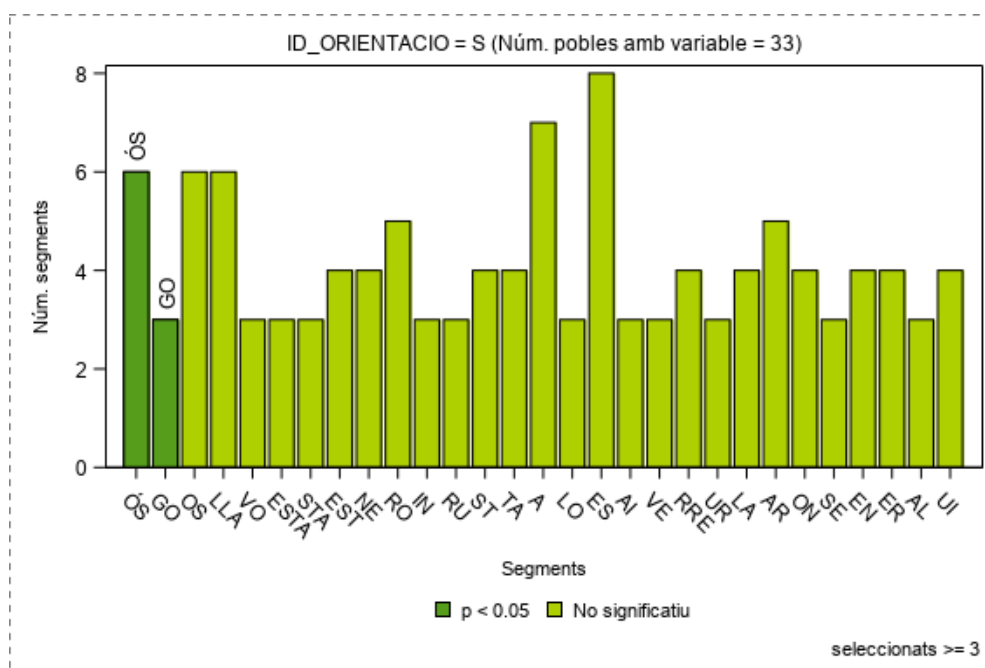

Fig. 81. Gràfica dels segments que representen 'orientació sud'. Font: e.p.

Altres topònims amb prats plans i orientats al sud-est són ANÀS, BERRÓS Sobirà, ESTAÍS i LLARÀS. I, orientats al sud-oest, BALESTUI, BERRÓS Jussà, BONESTARRE, CASSIBRÓS, ESTERRI de Cardós, GAVÀS, GINESTARRE i MONTCORTÈS.

5.1.3 Evolució fonètica *ESTA > *OST a la terminació dels topònims

A les **anàlisis lingüístiques** (§ cap. VI) s'han presentat algunes *assimilacions* i *dissimilacions* a partir de la forma actual dels topònims. Per tant, són fenòmens des d'un punt de vista sincrònic. En la present fase de la recerca, però, gràcies a alguns coneixements adquirits en la diacronia fonètica dels topònims i a la presència de possibles unitats significatives, es poden deduir *assimilacions* i *dissimilacions* anteriors. Per exemple

s'ha comentat que **ARRÓS** podria ser una mostra de la *dissimilació* **o - ó > a - ó** (§ cap. VI, 5.8). La /o/ tònica hauria provocat la *dissimilació* de les dues vocals velars, de manera que en l'àtona es donaria una *anteriorització i deslabialització* (§ cap. VI, 5.4) respecte a la tònica. Doncs bé, posem per cas que poguéssim argumentar que **ARRÓS** fos la lexicalització de **orte* i **esta*, amb l'etimologia següent:

ARRÓS < ARR ÓS < *orte 'lloc de pas' *esta 'aigües més o menys estancades'
'pas de les aigües més o menys estancades'

A la Fig. 87 es podran observar les ug. de la vall on es troba **ARRÓS**, compatibles amb aigües més o menys estancades (ug. Qve, Qco), i on els tres pobles de la vall inclouen **esta*: **ESTERRI** de Cardós, **GINESTARRE** i **ARRÓS**. **A ARRÓS, a més, hi ha el pont per anar als camps de l'altra banda del Torrent d'Estერი, anomenats *Parteriu***³⁷¹. Però el que aquí es vol subratllar és que, suposant que aquesta hipòtesi etimològica fos correcta, el que s'hauria produït, ara des d'un punt de vista diacrònic, seria, en primer lloc l'*assimilació* **o - e > o - o** (**orte ésta > orte óst*) (§ cap. VI, 5.5) i, després, en efecte, la *dissimilació* detectada **o - ó > a - ó** (§ cap. VI, 5.8) (**orte óst > art ós > arr ós*). Aquesta mateixa evolució (primer *assimilació* i, després, *dissimilació*) es podria haver donat en **ALÓS** (ug. Qve, Qac), **ANÀS** (ug. Qve, Qco), **ARAÓS** (ug. Qve, Qco, Qt0-1 i Qt0), **AURÓS** (ug. Qco, Qt0-1 i Qt0), **BERRÓS** (ug. Qco), **ESCÀS** (ug. Qll, Qt0) o **LLADRÓS** (ug. Qco)³⁷².

En tot cas, l'evolució **ESTA > *OST*, amb les variables -AS, -OS, -ES la corroboraria la coincidència entre els topònims amb aquests segments finals, les citacions antigues amb la essa geminada final (§ cap VI, 5.5.2) i, a la vegada, els seus pobles en ug. compatibles amb antigues aigües més o menys estancades. Fora del corpus i en altres comarques es troba la mateixa coincidència:

371. *Parteriu*: lexicalització de *part de riu*, és a dir, 'a l'altra banda del riu'.

372. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

Terminacions	Citacions antigues amb essa geminada	Unitats geològiques
-às	<i>Alàs</i> (Alt Urgell): a. 988 <i>Elasso</i> ; a. 1001 <i>Elasse</i> <i>Sagàs</i> (Berguedà): a. 957 <i>Sagasse</i> ; a. 957 <i>Sagasse</i> <i>Salàs</i> (Pallars Jussà): a. 840 <i>Salasse</i> ; a. 995 <i>Salasse</i> <i>Sornàs</i> (Andorra): a. 1176 <i>Surnass</i> ; s.XII <i>Sornass</i> <i>Turbiàs</i> (Alt Urgell): a. 1016-1024 <i>Turbiasse</i>	Qmm, Qv0-1 Qv4, Qv5, Qtr4, Qv0-1 Q Rebliment fluvial i dipòsit lacustre Qt0-1
-és	<i>Artés</i> (Bages): a. 889 <i>Artesse</i> ; a. 955 <i>Artesse</i> <i>Les</i> (Cerdanya): a. 1016-1024 <i>Lesse</i> <i>Llaés</i> (Ripollès): a. 821 <i>Lazess</i> ; a. 943 <i>Lazesse</i>	Qt3, Qt0-1 Qt0, Ql, Qv0-1 Pemp (margues ³⁷³)
-ós	<i>Ós</i> (Alt Urgell): a. 1016-1024 <i>Ouosse</i> ; a. 1178 <i>Aoss</i>	Qco
-òs	<i>Bolòs</i> (Ripollès): a. 859 <i>Bolosso</i> ; a. 859 <i>Bolosso</i>	Qt0-1

Fig. 82. Taula de citacions toponímiques medievals amb essa geminada final i ug. compatibles amb antigues aigües més o menys estancades³⁷⁴. Font: e.p. a partir d'informació extreta de l'OnCat i del Mapa Geològic de Catalunya (ICGC).

També es troba aquesta conjunció en pobles que han conservat la /t/ final:

- Bossòst (Aran): ug. Qve, Qco, Qa
- Ginast (Ribagorça): ug. Qv0-1, Qve, Qco
- Olost (Osona): ug. Qt3
- Tagast (Berguedà): ug. Qmm

5.2 Proposta etimològica

Per tot el que s'ha exposat fins aquí, és possible que la *unitat significativa provisional* *ESTA, així com les terminacions tòniques AS(T), ES(T) i OS(T), fossin realitzacions de la mateixa *unitat significativa prototípica* *esta. Aquesta unitat es trobaria en qualsevol posició dins dels topònims del corpus, tot i que la fragilitat de la vocal final i, després de la caiguda d'aquesta, de la dental final, haurien comportat un canvi morfològic i fonològic important.

373. *Margues*: roques constituïdes per fraccions variables de carbonat de calci i de minerals argilosos, resultat d'un ambient sedimentari de llacuna.

374. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

Pel que fa a la semàntica, **esta* a les anàlisis estadístiques es relaciona amb ‘prats plans’, però s’ha advertit que aquests prats antigament havien estat zones lacustres o palustres. De fet és significativa l’abundància de les composicions amb *pla* i *estany* (*Pla d’Estany*, *Pla de l’Estany*, *Pla de l’Estanyol*, *Pla dels Estany*, etc.), fins al punt que dona nom a una comarca de Catalunya. És una composició toponímica lògica perquè centenars de zones humides de tot el món s’han anat dessecant durant segles per tal de convertir-les en uns prats que, en ser àrees reblertes, són plans.

És molt probable, doncs, que quan es van posar els noms dels pobles **esta* remetés a aquestes àrees d’aigües més o menys estancades i no a ‘prats plans’. Unes àrees que podrien ser des d’estany fins a aiguamolls o torberes i des d’aigües completament estancades fins a aigües amb un cert moviment.

Un 81,25%³⁷⁵ dels pobles del corpus amb aquests aquífers i amb **esta*, a més, estaven orientats al sud, sud-est i sud-oest, per la qual cosa tot sembla indicar que aquelles terres, irrigades tot l’any gràcies a l’orientació meridional i a una bona insolació, serien molt apreciades perquè comportarien herbatges, però també que la neu es fongués abans i l’herba creixés abans. Avui els ramats dels pobles del corpus només peixen les herbes d’alta muntanya quatre mesos —des del 29 de juny (Sant Pere) fins al 29 de setembre (Sant Miquel)—, de manera que és fàcil deduir que aquests assentaments amb aigua i herbatges gairebé permanents eren especials.

Per tant, les circumstàncies mediambientals descrites indueixen a pensar que els emplaçaments anomenats amb la unitat significativa **esta* haurien convidat a assentar-s’hi de manera semipermanent o permanent.

A part dels arguments lingüístics i estadístics considerats fins aquí, avalarien la proposta que relaciona **esta* amb ‘aigües més o menys estancades’ altres factors que s’enumeren a continuació. Abans, però, cal aclarir que a partir d’ara, en comptes d’utilitzar l’expressió ‘aigües més o menys estancades’ s’utilitzarà ‘aiguamolls’ per simplificar, però amb el benentès que la idea més exacta seria l’anterior.

---

375. El càlcul s’ha fet tenint en compte els 32 possibles topònims del corpus amb **esta* (§ 5.4).

5.2.1 Els aiguamolls i els assentaments des del Neolític fins als ibers

5.2.2 Els aiguamolls, també apreciats a l'edat mitjana

5.2.3 Pervivència de **esta* en assentaments relacionats amb 'aiguamolls'

5.2.1 Els aiguamolls i els assentaments des del Neolític fins als ibers

Ermengol Gassiot et al. (2016: 50-51), en la recerca arqueològica que des de fa anys s'està duent a terme al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, constata que la majoria dels 344 jaciments del Parc es troben en pastures. Després, ja en menor quantitat, en zones rocoses, boscos i matolls, i també, «**otro tipo de espacio en el que hay un número muy elevado de restos, tomando en cuenta su superficie**». Es refereix a «**las zonas de humedales de montaña. En ellas se ubican hasta 15 yacimientos a pesar de representar bastante menos del 1% de la extensión del Parque**». Al quadre que s'adjunta (Fig. 83), extret del mateix article de Gassiot et al., s'aprecia que **aquestes zones humides o aiguamolls tenen un percentatge de sobrerepresentació que gairebé multiplica per deu la d'herbassars i pastures. Estem parlant de fa 5.400 anys.**

Tabla 1. Distribución de los yacimientos según el tipo de cubierta del suelo. El % de sobrerepresentación se establece como $[(\%R-\%T)/\%T] \times 100$; donde %R es el porcentaje de yacimientos existente en cada tipo de cubierta y %T es el teórico si su distribución a la superficie que cubre actualmente cada diferente tipo de cubierta.

Tipo cubierta	Area (Ha)	%Area PNAESM	Nº yacimientos	% yacimientos	% sobrerepresentación
Bosques	32	9,30%	9680,9	24,22%	-61,59%
Matorrales	12	3,49%	2559,6	6,40%	-45,52%
Humedales de montaña	15	4,36%	151,7	0,38%	1049,08%
Herbazales y pastos	215	62,50%	11955,7	29,91%	108,98%
Canchales y zonas rocosas	69	20,06%	14464	36,18%	-44,56%
Otras	1	0,29%	1164,4	2,91%	-90,02%

Fig. 83. Taula de la distribució dels jaciments arqueològics del PNAEM segons la coberta del sòl. Font: captura de pantalla d'article de Gassiot et al. (2016: 50-51).

Però aquesta circumstància no es troba només a l'alta muntanya. **Els exemples d'assentaments prehistòrics en zones d'aiguamolls són nombrosos.** Al Pla de Corts, on es troben els topònims del corpus més meridionals, hi ha el conegut estany de Montcortès.

Als documents apareix sovint com *stagno Aquila*³⁷⁶ (data desconeguda), *stagnum Aquile*³⁷⁷ (a. 1164), etc. Però també n'hi havia hagut un altre, d'estany. Se cita en un document de l'any 908³⁷⁸ en el qual es parla del castell de *Pedramei* (actual poble de PERAMEA), d'un lloc que es deia *Vadello*, del seu riu (avui *barranc del Baell*), i de l'estany del qual sortia aquest riu fins a un lloc més avall anomenat terra *Eguinin*:

vindimus ab omni integritate et recepimus a te cambio in **castro Pedramei** in loco qui dicitur **Vadello** terra de **ipso rivo** qui discurrit de ipso **stagno** insuper usque in terra *Eguinin*³⁷⁹.

Doncs be, si s'observa el mapa de la Fig. 84 es pot apreciar que aquest antic *stagno* (de color beix i amb la ug. Ql) naixia al Prat del Comú i avui s'ha convertit en els camps anomenats *els Baells*, *els Escorrals* i una part del *Prat del Comú*.

A aquests camps s'hi referia vuit segles i mig més tard el monjo Marià Ribas quan va escriure que a prop de Peramea «hay muchos **aguamolles**, que forman prados para el pasto de los animales domésticos»³⁸⁰ (a. 1777). També s'hi va referir l'informant de Peramea quan assegurava, d'una banda, que allà «hi ha un estany que es fa quan plou bastant» i, de l'altra, que també hi havia hagut un assentament de l'edat del Bronze. Maite Arilla (2012: 24), en la descripció dels resultats de quatre intervencions arqueològiques d'urgència que es van dur a terme en aquella zona durant el 1999, detalla que al prat i nivell de terrassa de la granja de Parramon es va detectar la «presència d'abundant material tant metàl·lic (bronzes) com ceràmic, aquest darrer fet a mà amb cordons aplicats i decoracions acanalades, i indústria lítica com alguna resta dispersa de destrals polides, així com restes antropològiques i estructures assignables al període de l'edat del bronze». Per exemple, al darrere de la granja hi ha un corral de pedra que va aprofitar dos dòlmens: un que marca l'est i al costat oposat un altre que marca l'oest. Entre un i altre hi ha parets de pedra seca amb grans roques. També s'hi van trobar les socolades de pedres circulars d'antigues cabanes. S'hi distingia la porta d'entrada i el forat central on es clavava un pal per aguantar l'embigat.

---

376. PUIG, 1991. Doc. Fals IX.

377. PUIG, 1991. Doc. 153.

378. ABADAL, 1955. Doc. 108.

379. Les negretes i les cursives són nostres.

380. MOLINÉ, 1993: 175.

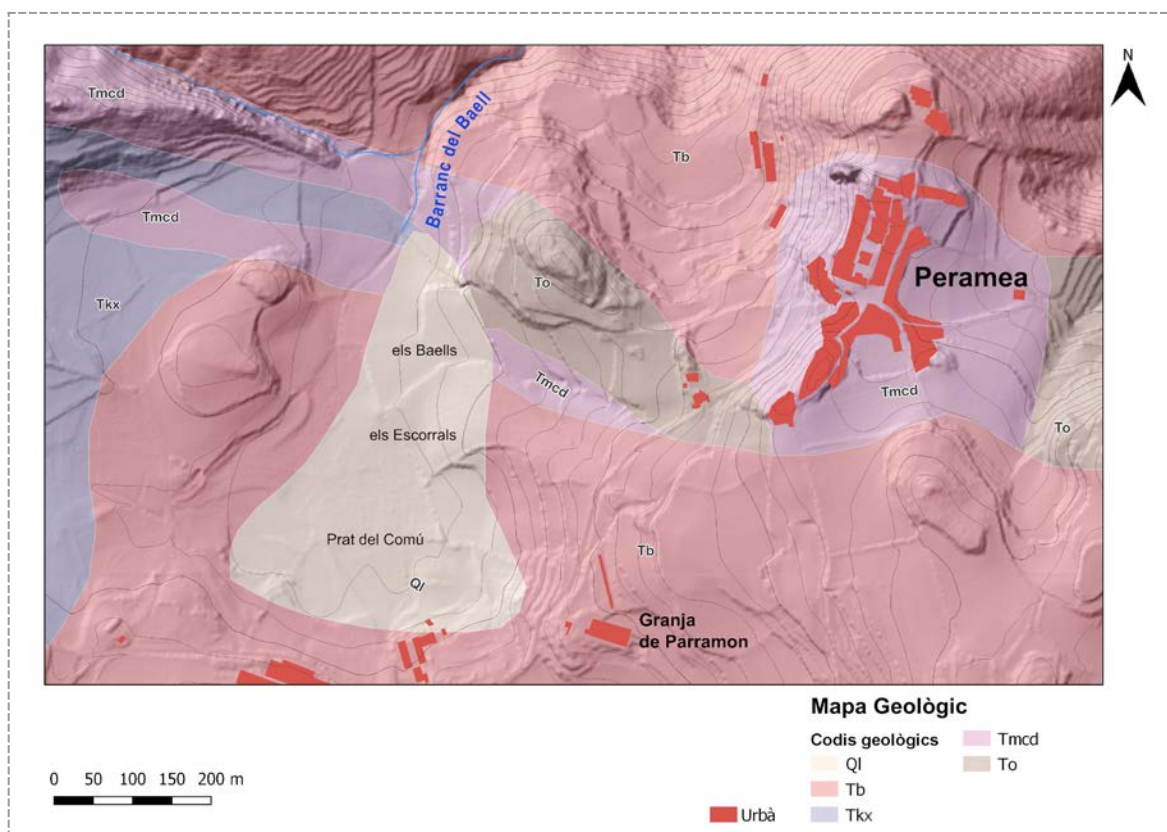

Fig. 84. Mapa geològic de la zona de Peramea, dins del pla de Corts. Font: e.p.³⁸¹

A Catalunya hi ha molts exemples d'assentaments prehistòrics en zones d'aiguamolls. Només per citar-ne uns quants, comptem amb l'assentament Neolític de Mas Isach (Alt Empordà), just al damunt de la zona d'aiguamolls dels quals avui encara queden els *Aiguamolls de l'Empordà*; la ciutat ibèrica d'Ullastret (Baix Empordà), a tocar dels prats coneguts amb el nom de *l'Estany d'Ullastret*; el poblat ibèric de Castell (Baix Empordà), on encara queda la *Llacuna de la platja de Castell*; l'assentament Neolític de la Draga (Pla de l'Estany) amb *l'Estany de Banyoles*, transcendental per a l'enclavament; la ciutadella ibèrica de les Toixoneres o Alorda Park (a l'Estany, Baix Penedès), en un turó al davant dels antics *Estanys* de la platja de Calafell; el poblat iber de la partida dels *Estinclells* (a

381. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius i de construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icg.cat/appdownloads/>) i el Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000 (<https://www.icgc.cat/ca/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

Verdú, l'Urgell), situat entre planures agrícoles que havien tingut un passat palustre; el poblat fenici d'*Aldovesta* (Baix Ebre), a tocar de les terres al·luvials de l'Ebre, etc. No és estrany, doncs, que les excavacions arqueològiques a la vall d'en Bas (Garrotxa) generessin una sèrie d'articles amb el títol de *Sis mil anys vivint a la vora dels aiguamolls de la vall d'en Bas* (2009). Fixem-nos, a més, que alguns d'aquests assentaments, com *Ullastret*, *Estinçells* o *Aldovesta*, tenen topònims que contenen la unitat significativa *esta.

5.2.2 Els aiguamolls, també apreciats a l'edat mitjana³⁸²

Jaume Oliver (2003: 206-207), a partir de l'estudi de documents medievals dels Pallars, l'Aran i la Ribagorça pirenenca, anota que les «insulas» que hi apareixen «**no son porciones de tierra rodeadas de agua por todas partes, sino tierras próximas al lecho de los ríos periódicamente inundadas o por las crecidas estacionales, o bien que tienen tendencia al estancamiento de las aguas**». Com a exemple ofereix una «insula» localitzada a la riba del riu Valira de Castanesa, a la Ribagorça aragonesa, anomenada *Apolestinsi*. Apareix en un document de l'any 910:

Vindo tibi terra mea que mihi advenit de alode parentum meorum; & **est ipsa terra prope flumen Valeria, in ipso Apolestinsi**. Vindo tibi ipsa mea portione ab omni integritate; de parte occidentis in terra Gittisculi & de orientis terra Gittisculi & de suptus in ipsa **insula** & de super in ipsa sponda.

Per a l'estudi de la unitat significativa *esta la citació és interessant perquè *Apolestinsi* la conté, però també per l'etimologia que proposa Oliver. Creu que *Apolestinsi* és «muy ilustrativo sobre el estancamiento del agua y la presencia de fangos, si es cierta la probable etimología relacionada con el éuscara < [apo] = «rana» + [listuontzi] = «saliva/derivado de lertzó = «lodo»». Deixant de banda que segueix el mètode etimològic tradicional —erroni sota el nostre punt de vista perquè parteix d'una premissa idiomàtica i es basa en les semblances entre mots—, el que és interessant és que Oliver observa que

los fondos de valle, con sus suelos profundos y fértiles resultantes de la erosión de las vertientes y la acumulación de sedimentos (Leveau, 1993), aparecen en la documentación como el lugar privilegiado para los prados, aunque también para cierta arboricultura y para otros cultivos en general (ibíd.: 210).

---

382. Les negretes d'aquest apartat són nostres.

Oliver també es refereix a les *ciénagas*, els «padule» dels documents en llatí, «un terreno con un drenaje natural imperfecto o insuficiente, cuyo acondicionamiento puede conducir a la creación de un espacio de cultivo permanente o la creación de un estanque con sus recursos específicos, como la pesca» (ibíd.: 208). Per Coromines un «padule» és un «aiguamoll o prada aigualosa» (OnCat, Vol. VII: 331). Oliver (ibíd.: 210) observa que les *ciénagas* es troben als límits dels espais agraris organitzats i la seva importància com a «fuente de recursos para comunidades montaňesas se refleja en su función de hito principal en la delimitación de términos». Per exemple, «de parte Orientis est usque in ipsa *padule* de Villa Tovos, et de Occidente usque in *rigo*» (CCIII, doc. 145, a. 939).

5.2.3 Pervivència de **esta* en assentaments relacionats amb ‘aiguamolls’

La unitat significativa **esta* es conserva sencera en topònims possiblement transparents com *Estaredono* (Alta Ribagorça), amb la ug. Qgm³⁸³, o els *Bellestar* de diverses comarques, gairebé el 100% en unitats geològiques relacionades amb zones lacustres o palustres (dos enclavaments del Berguedà, un al municipi de l’Espunyola i l’altre al del Castell de l’Areny, són en altres ug.). Els *Bellestar* que coincideixen amb zones que havien estat inundades són a la Noguera (ug. Qvpu), l’Alt Penedès (ug. Qt1, Qt2, Qt3), la Selva (ug. Qac1, Qac, Ql1), la Garrotxa (ug. Qt2, Qt4) o l’Alt Urgell (ug. Qac), aquest darrer llatinitzat com a *Pulcro*³⁸⁴ *Stadio* en un document de l’any 1292.

La llatinització toponímica també es troba als Pirineus Orientals, a la comarca la Fenolleda. L’any 1173 *Bellestar* es tradueix en un document com a *Pulcro Novo Estar* perquè substituïa el poble anomenat antigament *Riberal* (topònim que remet a ‘riba’ i, per tant, a ‘aigua’), mentre que l’any 1312 ja es troba escrit *Pulchro Stare*. D’altra banda, és possible que una traducció també es produís en un document de l’any 1202 en el qual apareix la llista dels pobles de la vall de Siarb i els censos que havien de pagar al vescomte de Vilamur. Curiosament no surt LLAGUNES, caracteritzat per la seva àrea palustre, però sí que surt *Stadon*, que es podria referir al mateix poble.

---

383. A l’Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica. Per exemple, Qgm correspon a la unitat de «Restes de dipòsits morènics. Dipòsits caòtics d’argiles, llims, sorres, clasts i blocs. Plistocè-Holocè».

384. *Pulcher, -chra, -chrum*: ‘bell, bonic, formós’ (DLlat).

Per tant, *Bellestar* sembla que descriuria els llocs **esta* com a espais idonis per establir-se, tant per la presència d'aigumolls com per possibles bones orientacions. Coromines (ONCat, II p. 405), que dedica una entrada als adjectius *bell*, *bella*, i posa com a exemples *Coma Bella* o *Canal Bella*, apunta que «els noms formats amb aquest adjectiu com a segon membre no necessiten gaire explicació», però tampoc els noms que hi comencen, ja que:

així com en aquests [topònims acabats en *bell*, *bella*] ens hem estalviat detalls topogràfics, i la innecessària semàntica, també podem procedir sumàriament amb molts dels compostos on l'adjectiu és primer membre, abreujant tals indicacions; i, fins si hi ha història documental, escaurà que ens limitem a donar l'any, sense la font en què el trobem.

A continuació s'inclou una llista de microtopònims del Pallars Sobirà amb la unitat significativa **esta* (sencera o amb variables fonètiques). Gairebé tots compleixen els indicadors geològics. Caldria comprovar si també es compleixen altres criteris mediambientals, com l'orientació meridional, però s'indicaran només els geològics perquè es consideren rellevants. Així, no compleix els indicadors geològics el *Pla d'Estavell*, a la muntanya d'ESTAC, ja que la ug. Dcr,

Fig. 81. Ortofotomapa de l'any 2021 del Plan d'Estaro i de les Estanyeres. Es pot apreciar un alt nivell de reblliment dels antics estanys. Referencial Topogràfic Esc. 1:5.000. Font: e.p. a partir d'imatge de l'ICGC.

formada per calcàries noduloses rogenques de la formació Manyanet (Devonià inferior-mitjà), res tenen a veure amb les bases de l'Holocè. En canvi, sí que els compleixen els següents: *Bordes de Costuix* (ug. Qll), *Estaoís* (damunt de ug. Qt0-1), *borda d'Estabello* (damunt de ug. Qco), *Estadina* (damunt de ug. Qco i Qll), *Estiessa* (ug. Qve), *Estover* (ug. Qll), *Pleta d'Estalavedra* (ug. ÇOrgl), *Pleta d'Estallo* (damunt de ug. Qt0-1, Qve), *Pleta Gran d'Arreste* (ug. Qgp), *Plan*

d'Estaro (ug. Qgt), *Pletiu d'Estanyardo* (ug. Qve), *Prat de Monestero* (ug. Qve, Qgr, Qlg, Qpm), etc. Aquest últim, *Monestero*, forma un clúster de topònims entre els quals se'n troben de descriptius dels estats palustres i lacustres de la zona: *Prat de Monestero*, *estany de Monestero*, *Fangassals de Monestero* o *estany Xic de Monestero*.

D'altra banda, observi's els topònims amb el sintagma *pleta*, que segons el DIEC2 és, o bé «lloc o clos on es recull el bestiar que pastura al camp o a la muntanya», o bé «clos, porció de terreny tancada generalment de paret, dins la qual pastura el bestiar»: *Pleta Gran d'Arete*, *Pleta d'Estalavedra*, *Pleta d'Estallo* o *Pletiu d'Estanyardo*.

5.3 Síntesi dels fenòmens fonètics

A continuació s'analitzaran les principals evolucions fonètiques de la unitat significativa **esta* seguint l'ordre dels seus fonemes.

5.3.1 La e- inicial

A l'apartat 5.1.3 s'ha tractat una part de l'evolució fonètica que hauria experimentat **esta* quan es trobava a la terminació dels topònims i, per tant, al darrere d'altres sintagmes. Concretament, la part que afecta la primera vocal, que hauria assimilat la vocal dels sintagmes anteriors: **esta* > **os(ta)*, **as(ta)*. Pel que fa a aquesta primera vocal, tal com s'ha observat en **esca* (§ 3.3), podria ser una *pròtesi* (§ cap. VI, 5.17), necessària en català per pronunciar paraules que comencen en [st] o [sk].

5.3.2 La sibilant

Encara amb l'inici de la unitat significativa, es podria haver donat el cas d'una *afèresi* de la primera síl·laba, **esta* > **ta*. D'aquest fenomen se n'ha parlat al capítol anterior (§ cap. VI, 5.1.2) i s'ha presentat l'exemple del riu *Terri*, antigament grafiat *Sterriam* (a. 844) o *Esterria* (a. 1029) en una dotzena de documents. Un altre cas seria *Estavill*, al Pallars Jussà, grafiat *Estaville* (a. 1093), però també *Tavill* (a. 1359). El mateix es podria haver produït en els inicis d'alguns topònims del corpus que avui comencen en /t/ i que geogràficament estan relacionats amb estrats geològics compatibles amb aiguamolls. Només per tenir en compte una hipotètica possibilitat al moment d'estudiar l'etimologia d'un topònim, podria ser el cas de TAVASCAN (ug. Qco, Qgt, Qt0-1), TERVEU (ug. Qco, Qt0-1), TÍRVIA (ug. Qve, Qgo, Qt0-1) o TOLZÓ (ug. Qve).

Al mateix Pallars Sobirà es dona el doblet de la *pleta d'Estovarres* o *Tovarres* (ug. Qgr, Qgt) i fora del corpus també es troben poblacions amb la mateixa circumstància. Per exemple, tenen unitats geològiques associades a la unitat significativa **esta* doblats com:

- *Estamariu* (Alt Urgell, ug. Qco) / *Tamarit* (la Llitera, Aragó), amb l'estany de Queraltó, una llacuna natural estacional, i *Tamarit* de Mar (Tarragonès, ug. Qpa, Qp), a la desembocadura del riu Gaià.
- *Estaràs* (la Segarra, ug. Qg, Qt0-1) / *Tarascó* (Solsonès, ug. Qac), *Taradell* (Osona, ug. Qga) o *Taravaus* (Alt Empordà, ug. Qt0-1, Qt2, Qt3).
- *Estartit* (Baix Empordà, ug. Qp, Qm, Qma) / *Tartareu* (la Noguera, ug. Qac).
- *Estaiüja* (Cerdanya, ug. S_Qt3, Qt0-1) / *Taiüll* (Alta Ribagorça, ug. Qv0-1).
- *Estavar* (Cerdanya, ug. S_Qt3, Qt0-1), **TAVASCAN** (ug. Qco, Qgt, Qt0-1).

També es trobarien en aquest tipus d'unitats geològiques poblacions com *Tarragona* (Tarragonès), *Tàrrega* o el *Tarròs* (Urgell), només per citar-ne uns quants.

D'altra banda, al capítol anterior s'ha tractat el fenomen de la *vocalització* que hauria convertit la sibilant en una iod pel fet de trobar-se en posició final de síl·laba i al davant d'una consonant sonora (§ cap. VI, 5.22.2). Aquesta consonant seria una nasal en **AINET** de Besan i de Cardós, i **AINETO**, els tres amb formes antigues amb l'inici AS-: **ASNET**. **AIDÍ**, per la seva situació geogràfica i l'inici igual a **AINET**, també podria ser un candidat.

5.3.3 La dental

La consonant oclusiva dental hauria tingut tres evolucions diferents:

- S'hauria conservat quan **esta* es trobava a l'inici o al mig del topònim: **BONESTARRE**, **ESTAC**, **ESTAÍS**, **ESTAON**, **ESTARON**, etc.
- Hauria sonoritzat, com en **AIDÍ** (§ cap. VI, 5.19.1).
- S'hauria perdut en trobar-se en grups triconsonàntics després de perdre la vocal final (§ cap. VI, 5.9.4). Seria el cas de les formes antigues **ASNET** (dels dos **AINET** i **AINETO**), en què ja hauria operat **est(a) + n = estn- > asn-*. També hauria caigut la dental en **ESPOT**: **est(a) + pot = estp- > esp-*.
- S'hauria perdut quan es trobava a la terminació, tal com es va perdre en el grup **-ST** llatí, que va simplificar en **-s**. Seria el cas de la forma verbal **EST > es**. Per tant, la dental hauria estat assimilada per la sibilant (§ cap VI, 5.5.2) i l'indicador d'aquest procés serien les essos geminades en citacions antigues i topònims amb la dental, com *Bossòst* o *Olost*.

5.3.4 La -a final

La -a final podria haver estat etimològica o el resultat d'una epítesi però, en tot cas, el fet de trobar-se en posició àtona i, en alguns topònims, en posició final absoluta, la convertia en un so vulnerable i procliu a l'elisió. Dels 29 topònims que podrien haver inclòs la unitat significativa *esta, 23 l'haurien perdut o s'hauria fusionat amb altres vocals.

La síntesi dels fenòmens fonètics que haurien operat en la unitat significativa *esta, junt amb els topònims afectats, es pot veure a la taula següent.

<i>*esta</i>		
vocal inicial	grup consonàntic central	vocal final
<u><i>esta > osta</i></u> (assimilació primerenca amb resultat de posteriorització)	<u><i>esta > esda</i></u> (sonorització de la dental) AIDÍ	<u><i>esta > os</i></u> (pèrdua) AINET de Besan (e.f.a ASNET) AINET de Cardós (e.f.a ASNET) AINETO (e.f.a ASNETO)
ALÓS Jussà ALÓS Sobirà ARAÓS ARRÓS AURÓS BERRÓS Jussà CASSIBRÓS ESCÓS LLADRÓS VIRÓS	<u><i>esta > es / as</i></u> (pèrdua de la dental en grups triconsonàntics) AINET de Besan (e.f.a ASNET) AINET de Cardós (e.f.a ASNET) AINETO (e.f.a ASNETO) ESPOT	ALÓS Jussà ALÓS Sobirà ANÀS ARAÓS ARESTUI ARRÓS AURÓS BALESTUI BERRÓS Jussà CASSIBRÓS ESCÀS ESCÓS ESPOT
(assimilació tardana a la vocal anterior)	<u><i>esta > as > ai</i></u> (vocalització de la sibilant) AINET de Besan (e.f.a ASNET) AINET de Cardós (e.f.a ASNET) AINETO (e.f.a ASNETO)	ESTERRI d'Àneu ESTERRI de Cardós GAVÀS LLADRÓS LLARÀS VIRÓS
ANÀS ESCÀS GAVÀS LLARÀS	<u><i>esta > os</i></u> (assimilació de la dental per part de la sibilant) ALÓS Jussà ALÓS Sobirà ANÀS ARAÓS ARRÓS AURÓS BERRÓS Jussà CASSIBRÓS ESCÀS ESCÓS GAVÀS LLADRÓS LLARÀS VIRÓS	

No hauria operat cap canvi fonètic en BONESTARRE, ESTAC, ESTAÍS, ESTAON, ESTARON i GINESTARRE.

5.3.5 Llistat dels fenòmens fonètics amb els topònims afectats

A continuació s'enumeren els fenòmens fonètics i s'adjunten els topònims que podrien haver estat afectats per cadascun. L'ordre dels fenòmens segueix el del quadre de síntesi:

- **Pròtesi** (§ cap. VI, 5.17): AINET de Besan, AINET de Cardós, AINETO, ALÓS Jussà, ALÓS Sobirà, ANÀS, ARAÓS, ARESTUI, ARRÓS, AURÓS, BALESTUI, BERRÓS Jussà, BONESTARRE, CASSIBRÓS, ESCÀS, ESCÓS, ESPOT, ESTAC, ESTAÍS, ESTAON, ESTARON, ESTERRI d'Àneu, ESTERRI de Cardós, GAVÀS, GINESTARRE, LLADRÓS, LLARÀS, VIRÓS.
- **Depenent dels sintagmes anteriors, assimilació primerenca de la primera vocal *esta* > *osta*** (§ cap. VI, 5.5): ALÓS Jussà, ALÓS Sobirà, ARAÓS, ARRÓS, AURÓS, BERRÓS Jussà, LLADRÓS. En CASSIBRÓS, ESCÓS i VIRÓS és possible que s'hagués perdut un segment medial amb la /o/ que hauria provocat l'assimilació.
- **Assimilació tardana de la vocal anterior** (§ cap. VI, 5.5): ANÀS, ESCÀS, GAVÀS, LLARÀS.
- **Sonorització de la dental** (§ cap. VI, 5.19.1): AIDÍ.
- **Pèrdua de la dental en grups triconsonàntics** (§ cap. VI, 5.9.4): AINET de Besan (e.f.a ASNET), AINET de Cardós (e.f.a ASNET), AINETO (e.f.a ASNETO), ESPOT.
- **Vocalització de [s]/[z] a [j]** (§ cap. VI, 5.22.2): AINET de Besan (e.f.a ASNET), AINET de Cardós (e.f.a ASNET), AINETO (e.f.a ASNET).
- **Assimilació de dental sorda final per part de la sibilant** (§ cap VI, 5.5.2): ALÓS Jussà, ALÓS Sobirà, ANÀS, ARAÓS, ARRÓS, AURÓS, BERRÓS Jussà, CASSIBRÓS, ESCÀS, ESCÓS, GAVÀS, LLADRÓS, LLARÀS, VIRÓS.
- **Pèrdua de la vocal final** (§ cap. VI, 5.9): AINET de Besan, AINET de Cardós, AINETO, ALÓS Jussà, ALÓS Sobirà, ANÀS, ARAÓS, ARESTUI, ARRÓS, AURÓS, BALESTUI, BERRÓS Jussà, CASSIBRÓS, ESCÀS, ESCÓS, ESPOT, ESTERRI d'Àneu, ESTERRI de Cardós, GAVÀS, LLADRÓS, LLARÀS, VIRÓS.

5.4 Possibles topònims del corpus amb **esta*

AIDÍ, AINET de Besan, AINET de Cardós, AINETO, ALÓS Jussà, ALÓS Sobirà, ANÀS, ARAÓS, ARESTUI, ARRÓS, AURÓS, BALESTUI, BERRÓS Jussà, BONESTARRE, CASSIBRÓS, ESCÀS, ESCÓS, ESPOT, ESTAC, ESTAÍS, ESTAON, ESTARON, ESTERRI d'Àneu, ESTERRI de Cardós, GAVÀS, GINESTARRE, LLADRÓS, LLARÀS, VIRÓS.

Fig. 85. Mapa de distribució de la unitat significativa prototípica *esta. Font: e.p. ³⁸⁵

385. **Base cartogràfica:** en vectorial, Límits comarcals. Divisions administratives. Comarques 1:5.000 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) i la capa de rius de la base topogràfica 1:25.000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>). En ràster, Model d'elevacions del terreny 5m 2020 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

5.5 Clústers de pobles i topònims

Com es pot observar al mapa de distribució dels topònims del corpus amb la unitat significativa **esta* (Fig. 85), la majoria dels pobles es troben a la vall de Cardós, de manera que no és estrany que a la gràfica dels resultats estadístics d'aquesta vall (Fig. 86), entre els segments toponímics més significatius, hi hagi els mateixos que a a gràfica dels 'prats plans' (Fig. 78): EST, ESTA, STA o ST.

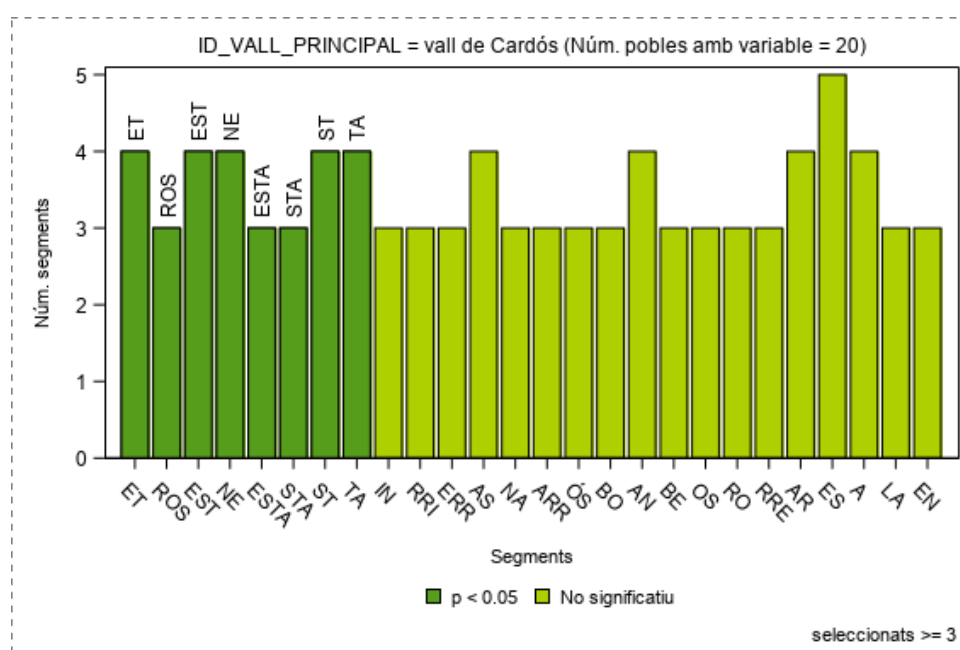

Fig. 86. Gràfica dels segments que representen 'vall de Cardós'. Font: e.p.

A la Fig. 85 també es pot apreciar que l'altre gruix de topònims amb **esta* són a les valls d'Àneu i de la Vall Ferrera. De fet, dels 29 possibles topònims de pobles amb aquesta unitat significativa, 24 (un 82,75%) són al nord de la comarca. Aquesta distribució no és casual ja que aquestes àrees durant el Darrer Màxim Glacial de fa ca. 40.000 anys estaven cobertes per glaceres gegants (Fig. 138) i, a mesura que van anar retrocedint, el paisatge que en restava era, precisament, d'estanys i aiguamolls. Josep Ventura, al pòster referenciat al peu de pàgina³⁸⁶, explica que fa ca. 20.000 anys es va formar l'estany de la cubeta de

386. Informació extreta del pòster *El Parc Natural de l'Alt Pirineu fa 40.000 anys. El darrer màxim glacial*, elaborat per Josep Ventura: <https://scgeo.iec.cat/wp-content/uploads/2021/02/Mapa-glaceres.pdf> [Enllaç vigent: 13/04/2023].

sobreexcavació d'Esterrí d'Àneu, la més gran del vessant sud dels Pirineus. Va contribuir a aquesta dimensió el fet de

situar-se a la zona de confluència de diverses glaceres (Pallaresa, Bonaigua, Unarre i Espot). Amb 6,5 km de longitud i 400 m de fondària màxima és la [cubeta de sobreexcavació] més extensa i profunda del vessant Sud del Pirineu. Amb la Deglaciació les llengües glacials retrocedeixen cap a les capçaleres i es forma un estany glacial de vall. Al seu rebliment hi han contribuït, a part de la Noguera Pallaresa, els grans cons de dejecció fluviotorrencials situats als marges de la cubeta alimentats a expenses de l'erosió de les morenes situades a mig vessant a les valls laterals.

Així, els 27 pobles que després de la Deglaciació acabarien ocupant aquells espais tindrien relació amb les glaceres següents:

- **Glacera de la Pallaresa.** Amb una llargada de 63 km i un gruix de més de 600 m, va ser la glacera més extensa del vessant Sud dels Pirineus. Els pobles que avui es troben dins de la seva àrea són AIDÍ, ALÓS Jussà, ALÓS Sobirà, ARESTUI, BERRÓS Jussà, ESTARON i ESTERRI d'Àneu.
- **Glacera d'Unarre.** Pobles dins de la seva àrea: AURÓS, GAVÀS.
- **Glacera d'Espot.** Pobles dins de la seva àrea: ESPOT, ESTAÍS.
- **Glacera de Cardós.** Pobles dins de la seva àrea: AINET de Cardós, AINETO, ANÀS, ARRÓS, BONESTARRE, CASSIBRÓS, ESTAON, ESTERRI de Cardós, GINESTARRE, LLADRÓS.
- **Glacera de Vallferrera.** Pobles dins de la seva àrea: AINET de Besan, ARAÓS, VIRÓS.

Fins a on arriben els nostres coneixements actuals, els únics pobles de la comarca lluny de les glaceres de fa ca. 40.000 anys, però a prop d'aiguamolls i amb noms que reflecteixen aquest fet, són BALESTUI, ESCÀS, ESCÓS, ESTAC i LLARÀS.

5.5.1 Clústers amb terres bones

Els clústers que es presenten a continuació són de la *vall d'Esterrí de Cardós* i de la vall coneguda per *lo Vallat*, ambdues a la vall de Cardós i considerades com a valls de terres bones a partir dels testimonis de diverses entrevistes. Tal com s'ha apuntat a la proposta etimològica (§ 5.2), les *terres bones* serien camps planers amb sediments profunds que aguanten la saó —resultat del rebliment dels antics estanys— i encara avui, malgrat la davallada del sector primari, força valorats perquè, a més, són grans i a prop dels pobles. Molts d'aquests camps són a ESTERRI d'Àneu, de manera que, en preguntar a una de les

persones entrevistades d'aquest poble si la terra era bona, la resposta va ser que «encara es treballa tota per gent de tots les pobles. Vénen de *Gil* [Isil], de *Jabarre* [Isavarre], d'Escalarre... Fan herba de tot arreu. És molt pla». Aquí és rellevant afegir els noms d'alguns camps d'ESTERRI enumerats per l'entrevistat ja que denoten el passat lacustre de la zona: «a sota València, *els Llacs*; al mig del poble, *les Fangassals*. Ara amb les pluges torna a ser un *xarquer* i, on s'acaben les cases, antes era tot *patamoll*».

Pel que fa al clúster de la *vall d'Esterrí de Cardós*, format pels pobles d'ESTERRI de Cardós, GINESTARRE i ARRÓS, la resposta d'un dels entrevistats sobre la qualitat general de les terres d'ARRÓS i sobre la raó per la qual les famílies no tenien bordes lluny del poble va ser que les terres eren

molt bones, per això es diu *senyoriu d'Arrós*. Tot a la mà i trossos plans. Les prats se regaven a tesa [...], a cada prat hi havia una segla i l'agafaven del riu d'Arrós, Esterrí... Perquè no tenir bordes ja vol dir que no cal que en tinguin. La casa amb bordes és una casa farta, però de pena! N'estaven farts, de les bordes! A les bordes s'hi anava espardenyant!

Quant al clúster de *lo Vallat*, format pels pobles d'ANÀS, BONESTARRE i ESTAON, un entrevistat d'ANÀS va comentar que la millor terra era la de BONESTARRE perquè «és solana, plana, és la millor cultia, ja ho diu lo nom: Bona Terra». El de BONESTARRE també creia que el nom de BONESTARRE venia de *bones* + *tarre* «bones terres». Curiosament això ja ho va escriure Jacint Verdager després de l'excursió pels Pirineus de l'any 1882. Deia que la gent d'allà assegurava que BONESTARRE volia dir «bona terra».

Algunes d'aquestes terres s'anomenen *Culties*. Segons els entrevistats rebien aquest nom les terres més bones dels pobles i de vegades a les respostes s'afegia que era on es feia el millor blat. Dels 32 pobles que inclourien **esta*, tenen camps anomenats *Culties* 15 pobles: AINET de Besan, AINET de Cardós, ARESTUI, ARRÓS, AURÓS, BALESTUI, BERRÓS, BONESTARRE, CASSIBRÓS, ESCÓS, ESTAÍS, ESTAON, ESTARON, ESTERRI d'Àneu i LLADRÓS. Així, hi ha *Culties* tant a ARRÓS com a BONESTARRE. De fet, en preguntar als entrevistats d'ARRÓS si algun camp tenia el nom de *Cultia*, van respondre que allà «a *cultia* n'hi diuen a tot!» perquè totes les terres són bones. El de BONESTARRE, per la seva banda, va respondre que *la Cultia* eren «els trossos grans de la solana».

5.5.2 Clúster de la vall d'Esterrí de Cardós

Formen el clúster de la vall d'Esterrí de Cardós els pobles d'ESTERRI de Cardós, GINESTARRE i ARRÓS, i observi's que la unitat significativa **esta* és a l'inici d'ESTERRI, al mig de GINESTARRE i al final d'ARRÓS. ESTERRI, es troba a la part més elevada del ventall al·luvial de la ug. Qve, antigament lacustre o palustre (àrea blavosa del mapa). GINESTARRE, és més amunt d'ESTERRI i comparteix amb aquest gran part del topònim: GIN + ESTARRE (variable d'ESTERRI). ARRÓS és al mig de la llengua de prats fèrtils i planers de la ug. Qve. Ja a tocar del riu Noguera de Cardós, l'àrea Qt0-1 correspon al llit actual del riu, a la plana d'inundació ordinària i a la terrassa més baixa.

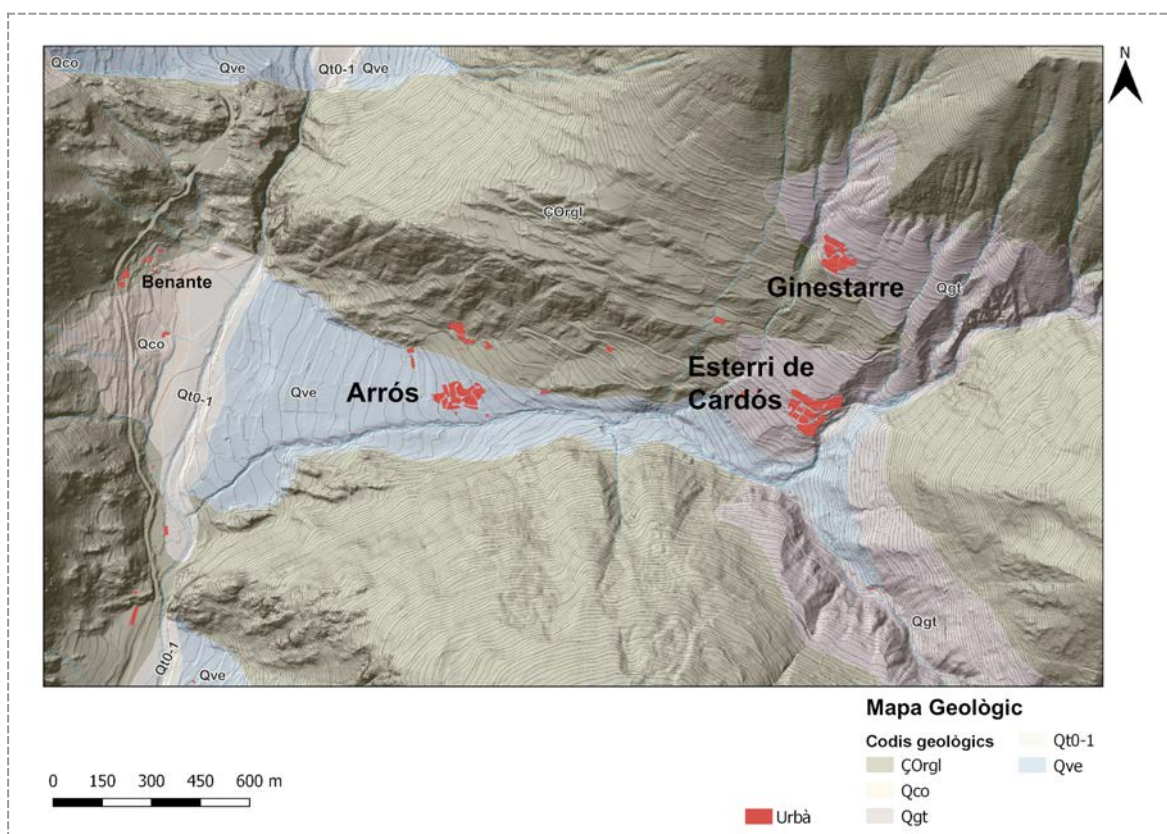

Fig. 87. Mapa amb les unitats geològiques de la vall d'Esterrí de Cardós. Font: e.p.³⁸⁷

387. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius i de construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>) i el Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000 (<https://www.icgc.cat/ca/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

Com s'ha comentat (§ 5.1.3), ARRÓS podria estar format per les unitats significatives *orte (avui ARR) 'lloc de pas' i *esta (avui ÓS) 'aiguamolls':

**ARRÓS < ARR ÓS < *orte 'lloc de pas' *esta 'aiguamolls'
'pas dels aiguamolls'**

El 'pas dels aiguamolls' podria haver-se referit a un antic gual que se substituiria per un pont com el d'avui, imprescindible per accedir als camps del poble de l'altra banda del Torrent d'Esterrí, anomenats *Parteriu*³⁸⁸. En canvi, en ESTERRI l'ordre seria diferent: primer *esta (avui EST(A)) 'aiguamolls' i després *orte (avui ÉRRI) 'lloc de pas'. La situació, tant d'aquest ESTERRI, com el de les valls d'Àneu (§ Fig. 80), és a l'extrem més elevat de l'antiga àrea d'aiguamolls. En el cas d'ESTERRI d'Àneu s'ha de tenir en compte que el poble vell era a l'actual barri de Sant Pere, elevat respecte a la planura i on queden les restes de l'església de Sant Pere. L'església d'ESTERRI de Cardós està dedicada a Sant Pere i Sant Pau, i potser no és casual que els dos pobles tinguessin com a advocat el sant relacionat amb les claus i les 'portes'. En tot cas, la proposta etimològica podria ser

**ESTERRI < EST ERRI < *esta 'aiguamolls' *orte 'lloc de pas'
'als aiguamolls, el pas'**

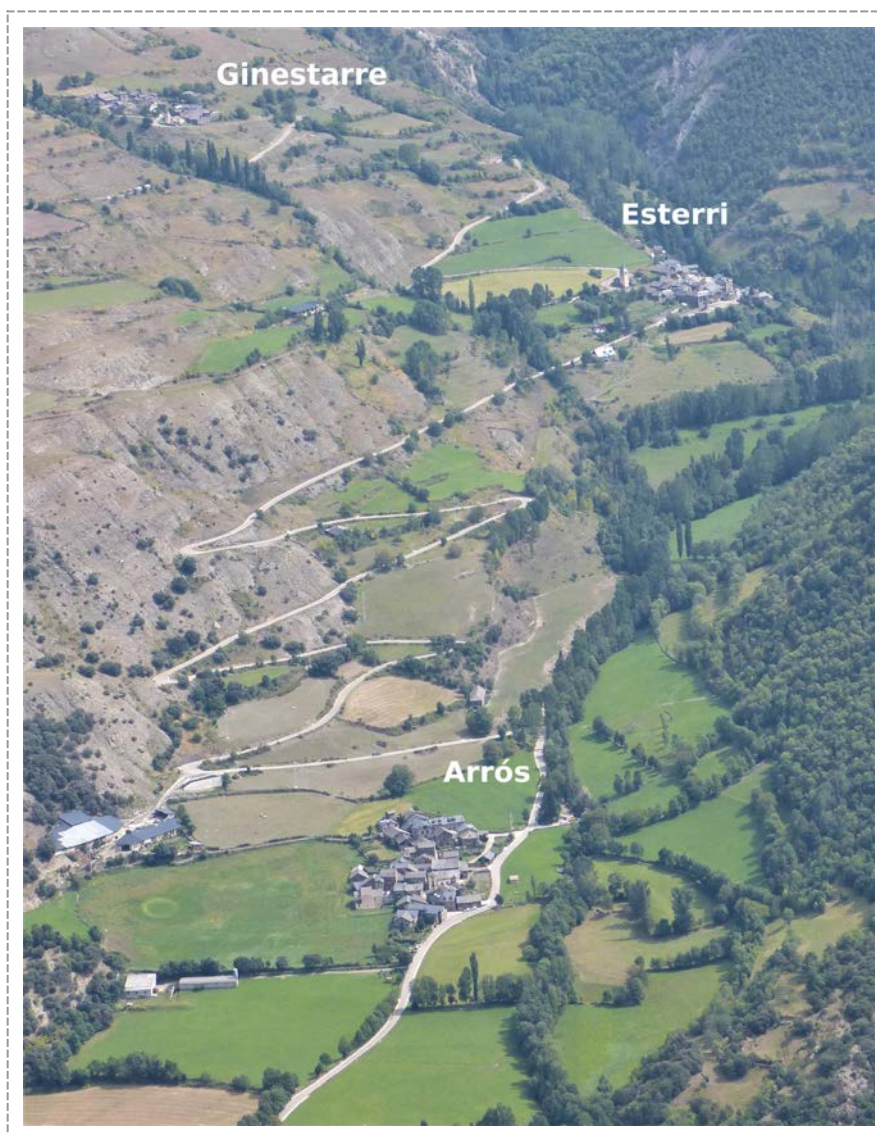
Finalment, GINESTARRE, tal com s'ha apuntat (§ 2.3.4), podria haver tingut *oil a l'inici: *oil + ESTARRE. El problema és que avui és difícil reconèixer-la perquè hauria estat afectada per una *pròtesi consonàntica* al davant de *oil, que també es podria haver donat en GILARENY o GERRI. Seria el mateix tipus de pròtesi que Recasens (2017: 24-25) detecta en paraules llatines com ŌCULU 'ull', ŌCTO 'vuit' i HŌDIE 'avui', que en gascó van donar *gouèy/goué, gouéyt i gouèlh*, i en aragonès *güello, güeito/ueito i güé/guey* (Fig. 43). També hauria operat una nasalització amb el canvi [uil] > [in], avalada per citacions antigues de CASTELLVINY com CASTELUIL (§ cap. VI, 5.15). Seria un canvi rellevant perquè demostraria que la lateral de *oil hauria tingut un cert grau palatal. GINESTARRE (GIN + ESTARRE), per la situació al damunt d'ESTERRI, podria haver estat un guaita

**GINESTARRE < GIN EST ARRE < *oil 'guaita' *esta 'aiguamolls' *orte 'lloc de pas'
'al guaita dels aiguamolls, el pas'**³⁸⁹

388. *Parteriu*: lexicalització de *part de riu*, és a dir, 'a l'altra banda del riu'.

389. Es trobarà una síntesi d'aquest clúster a l'apartat 7.1.

Fig. 88. Fotografia de la vall d'Esterra de Cardós des del cim del Pui Tabaca (1.718m).
Font: NGQ.

5.5.3 Clúster de lo Vallat

El nom de *lo Vallat* per referir-se a la vall d'ANÀS, BONESTARRE i ESTAON apareix grafiat amb les formes *vallat*, *ballad*, *valato*, *valand* o *valad* en 7 documents des de l'any 1064 fins al 1095. Segons Segons Oliver (2003: 225), a la regió francesa d'Ardèche, un *vallat* «es un curso de agua que descende perpendicularmente al curso principal al que desemboca», fet que coincideix amb lo Vallat, vertebrat pel riu d'Estaon i els seus afluents, fins a desembocar al riu Noguera de Cardós.

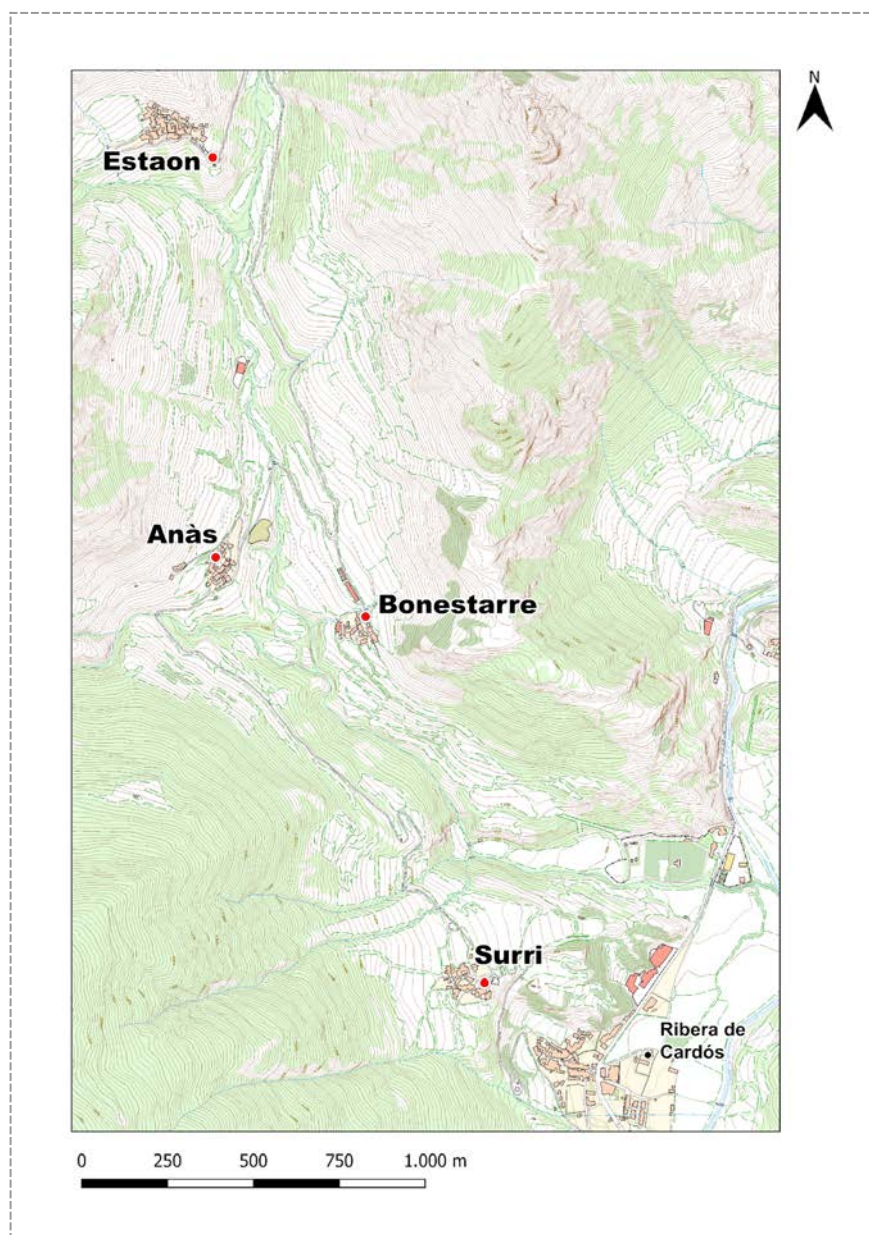

Fig. 89. Mapa topogràfic de lo Vallat. Font: e.p.³⁹⁰

390. **Base cartogràfica:** en vectorial, capa de rius de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>) i capes de construccions, transports, cobertes del sol, relleu; construccions i relleu; i relleu de la Topografia Territorial-v1r0-2020 ICGC (<https://www.icgc.cat/ca/Descarregues/Cartografia-vectorial/Referencial-Topografic-Territorial>) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

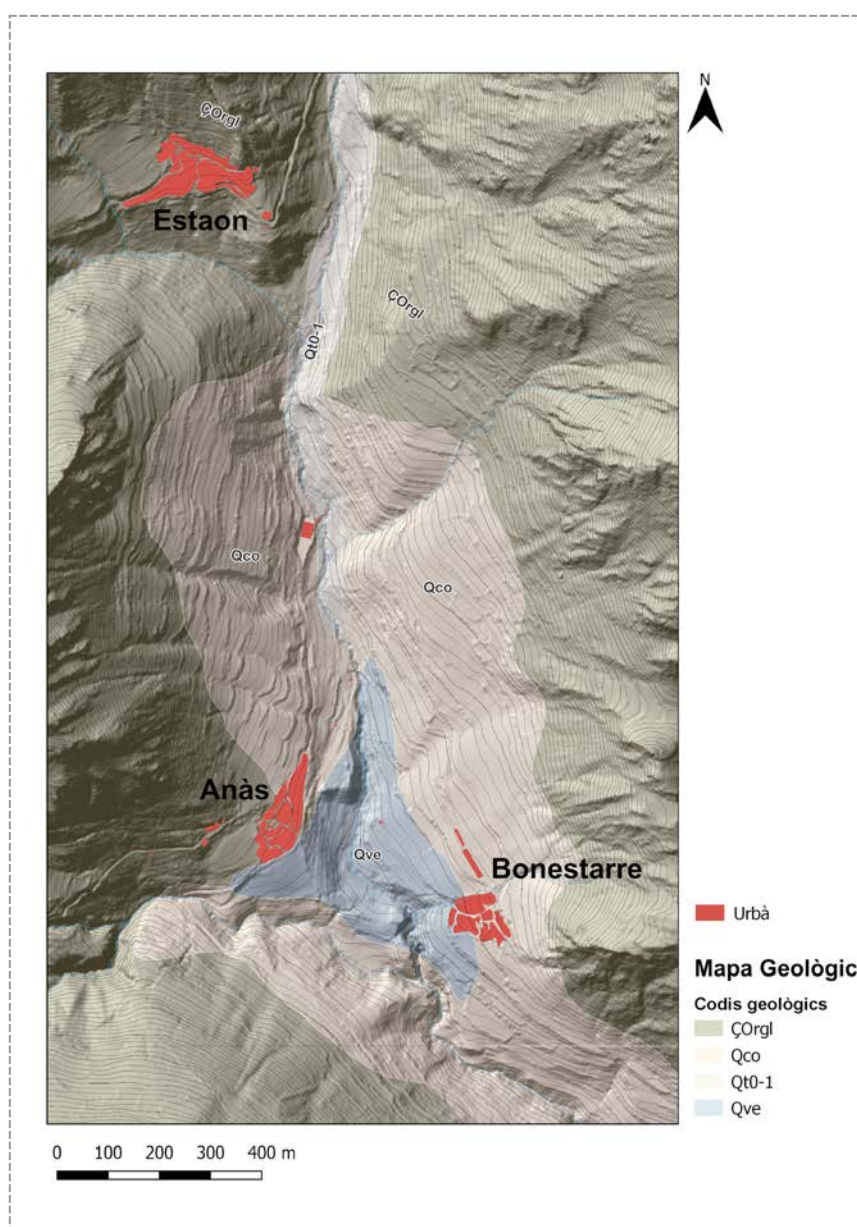
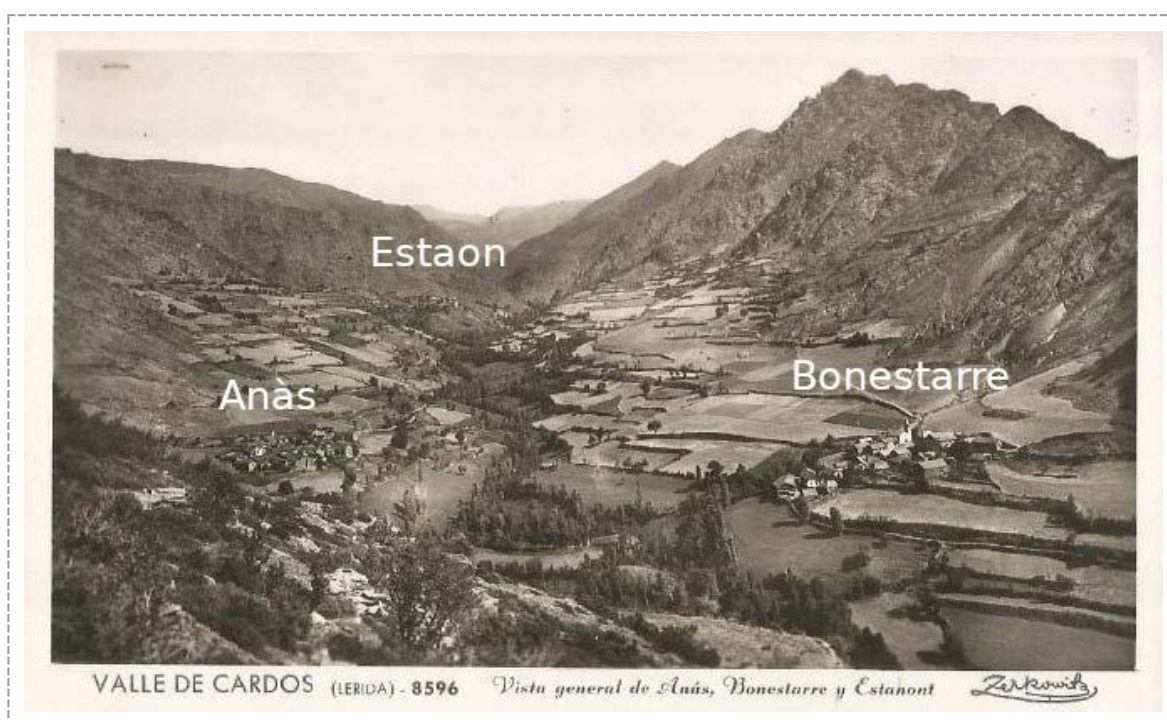

Fig. 90. Mapa amb les unitats geològiques de lo Vallat. Font: e.p.³⁹¹

Com a la vall d'Esterrí de Cardós, *esta es trobaria a l'inici d'**ESTAON**, al mig de **BONESTARRE** i al final d'**ANÀS**. A la Fig. 90 es pot apreciar que **ESTAON** és a la part

391. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius i de construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icg.cat/appdownloads/>) i el Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000 (<https://www.icgc.cat/ca/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

més elevada del ventall al·luvial de la ug. Qve (blocs i graves. Vessant d'esbaldregalls), antigament lacustre o palustre. Observi's que és la mateixa ug. que la de la vall d'ESTERRI de Cardós. BONESTARRE està situat més avall d'ESTAON i constitueix l'entrada de la vall per l'est. Finalment, ANÀS és al davant de BONESTARRE, de manera que el triangle de la zona humida es troba al mig dels tres pobles i, a partir de la nostra recerca, l'etimologia dels tres hi tindria molt a veure. De fet és pertinent apuntar que, just al mig d'aquesta antiga àrea d'aiguamolls, hi ha les ruïnes de l'ermita de Santa Maria de la Llata. El nom *Llata*, com altres noms de Mares de Déu, possiblement tenia relació amb el lloc on es trobava, ja que existeix la Mare de Déu de la Roca, de la Plana, del Coll, del Prat, del Solà, del Far, del Pont, etc. Per tant, en estar ubicada en una àrea d'antics aiguamolls que avui encara és un espai humit i obac, el nom podria venir-li de les llates que s'extreien de les espècies arbòries que creixien allà, aptes per a elaborar paners, paneretes, corberes, cistells, etc. Aquestes espècies podrien ser avellaners (*Corylus avellana*), tintolaines (*Viburnum lantana*), diverses salanques (*Salix*), bedolls (*Betula pendula*), etc. El nom de *llata* acabaria donant el nom a l'ofici de *llater* o *llatera*, tot i que al Pallars Sobirà, almenys actualment, el terme de *llata* no s'usa per a referir-se a les *tires* o *colles* amb les quals es teixeixen els cistells.

Fig. 91. Postal de lo Vallat de data desconeguda. Font: <https://ja.cat/loVallat>.

Així, tenint present que al proper apartat s'analitzarà la *unitat significativa provisional* *ONE, amb la proposta etimològica que remetria a 'damunt' (§ 6.2), els tres pobles es podrien haver format a partir de les composicions següents. En el cas d'ESTAON:

ESTAON < ESTA ON < *esta 'aiguamolls' *one 'damunt'
'als aiguamolls, damunt'

Aquesta proposta es grafia en gris perquè podria estar incompleta. Per la situació del poble, entre *esta i *ONE podria haver-hi hagut, o bé la unitat *oil, de manera que la proposta seria 'als aiguamolls, el guaita del damunt', o bé la unitat *orte, amb la proposta 'als aiguamolls, el pas de damunt'. Se'n tornarà a parlar més endavant (§ 6.2.2). De moment, la proposta per als dos topònims restants, ANÀS i BONESTARRE, seria:

ANÀS < AN ÀS < *one 'damunt' *esta 'aiguamolls'
'damunt dels aiguamolls'

BONESTARRE < (B)ON EST ARRE < *one 'damunt' *esta 'aiguamolls' *orte 'lloc de pas'
'damunt dels aiguamolls, el pas'

Noti's que ANÀS i BONESTARRE tindrien el mateix inici, però en BONESTARRE s'hauria afegit la consonant bilabial per possible etimologia popular. Ho provaria el fet que la primera citació de què es disposa és de l'any a. 1095-1122, ja com BONESTARRE³⁹².

5.5.4 Pobles solitaris al costat d'antics aiguamolls

De vegades no es pot parlar de clústers perquè tan sols hi ha un poble aïllat al costat d'una àrea que havia estat lacustre o palustre. Seria el cas d'ESTAÍS i de BERRÓS Jussà.

A ESTAÍS l'àrea amb un passat d'aigües estancades té la ug. Qlg, formada per llims i sorres de dipòsits glacio-lacustres del Plistocè (àrea beix del mapa). Avui alguns noms de camps d'aquesta àrea, com *lo Canemar* i els camps de *la Font*, remetent a aquest passat. Aquests últims, encara amb feners i patamolls, són apreciats perquè sempre tenen prou aigua en superfície com per abeurar el bestiar. A més, pel que fa a la qualitat de les terres,

---

392. Més endavant es tornarà a tractar aquest tema (§ 6.3.2). Cal entendre *Etimologia popular* com el procés segons el qual «els parlants, fonamentant-se en certes semblances formals, relacionen inconscientment o conscientment una forma lingüística amb una altra amb la qual no tenia cap parentiu originari» (Bruguera, 2008: 68). Es trobarà una síntesi d'aquest clúster a l'apartat 7.2.

hi ha els camps anomenats *Cultia*. Les persones entrevistades, en demanar per la qualitat de la terra, van respondre que al poble hi havia una «bona *argenda*³⁹³» i van dir que «els trossos són bons». Un geòleg de professió també va comentar que a ESTAÍS hi havia «dos metres de terra, que és sediment. Hi pots llaurar i sempre hi ha el mateix».

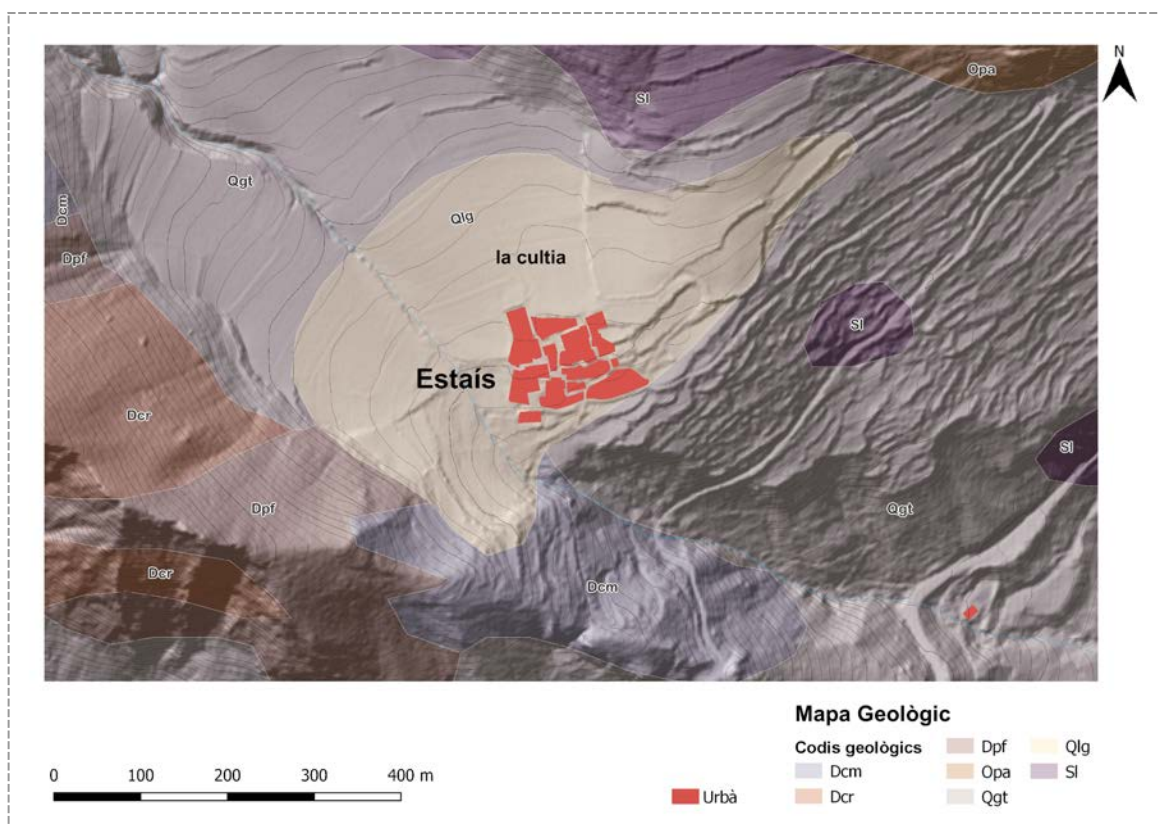

Fig. 92. Mapa amb les unitats geològiques d'Estais. Font: e.p.³⁹⁴

L'etimologia proposada, com en el cas d'ESTAON, passaria per la hipòtesi d'un possible sintagma medial que s'hauria perdut. Sense aquest sintagma, estaria format per dues unitats significatives:

ESTAÍS < ESTA ÍS < *esta 'aiguamolls' *esca 'estret rocós'
'als aiguamolls, estret rocós'

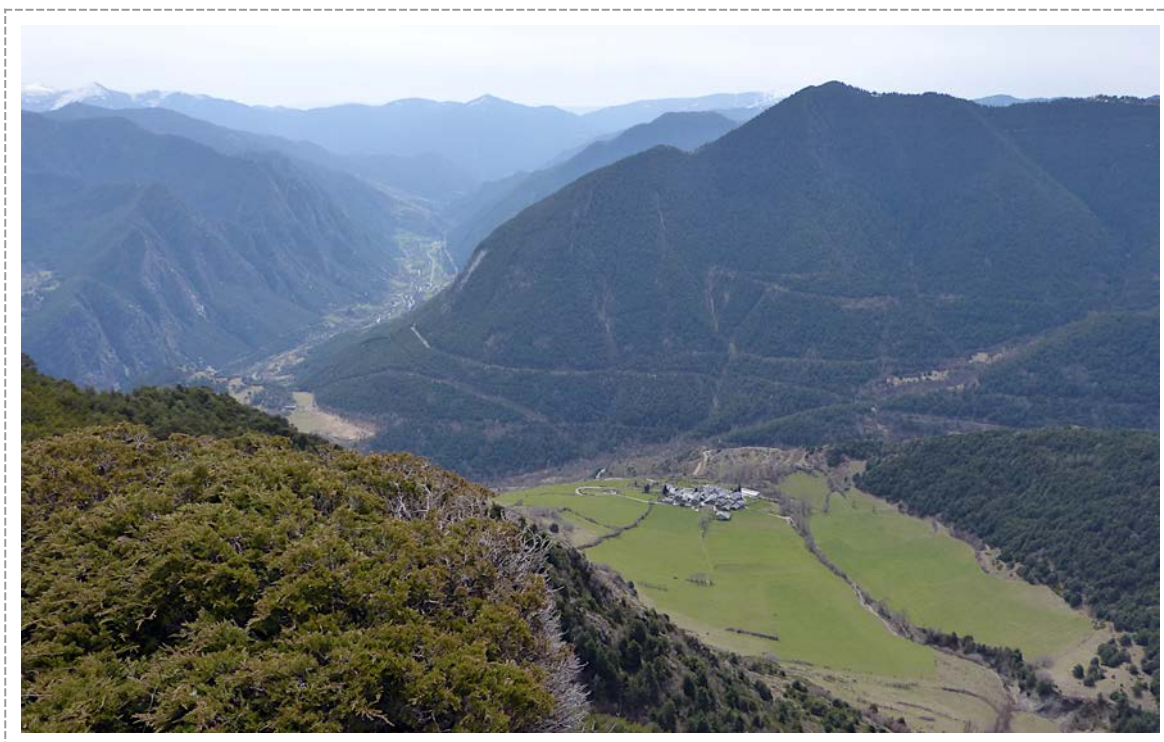
393. **Argenda**: conjunt de terres, patrimoni familiar (Febrer i Bringué, 2007: 197).

394. **Base cartogràfica**: en vectorial, la capa de rius i de construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icg.cat/appdownloads/>) i el Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000 (<https://www.icgc.cat/ca/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

Això no obstant, per la conca visual *Mitjana* des del poble i per la connexió visual amb l'estret rocós de l'Escala Alta (Fig. 94), per on, segons els entrevistats, hi passava la transhumància, el segment medial podria haver estat **oil*:

**ESTAÍS < ESTA ¿? ÍS < **esta* 'aiguamolls' **oil* 'guaita' **esca* 'estret rocós'
'als aiguamolls, el guaita de l'estret rocós'**

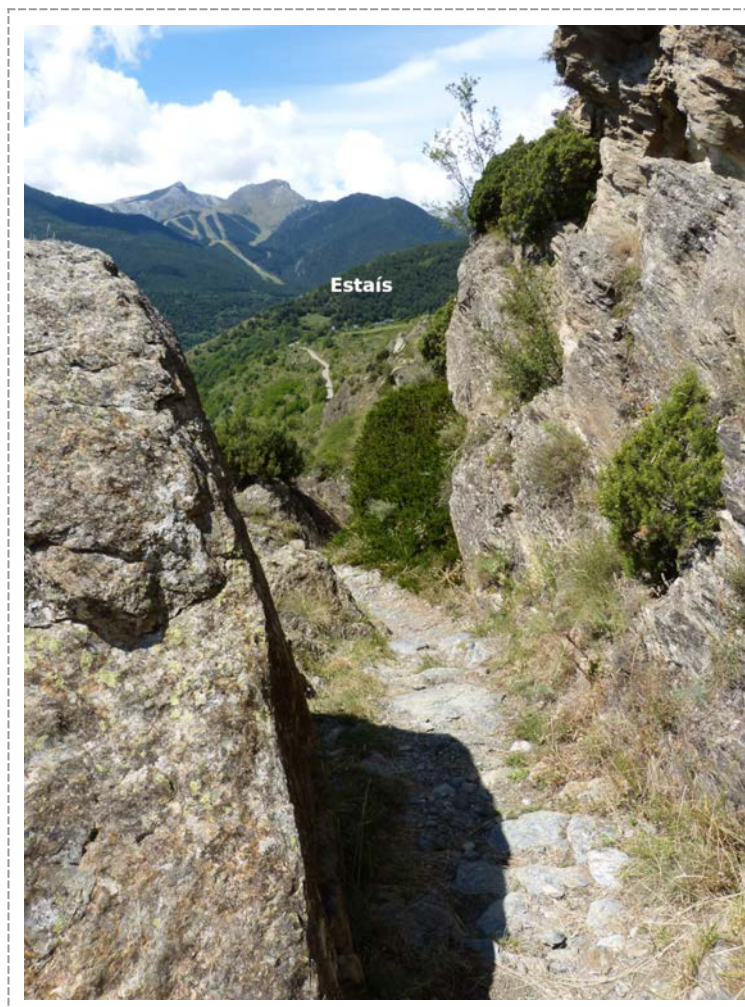
Fig. 93. Fotografia d'ESTAÍS des del castellot de Botiera (*Boliera* al mapa de l'ICGC). Font: NGQ.

Avalaria aquesta proposta, d'una banda, la importància d'ESTAÍS pel que fa a la transhumància, ja que era un punt de trobada de ramades. Segons Ernest Costa (1987: 60),

al caient dret de la vall de la Noguera Pallaresa trobem un important col·lector que es configura perfectament a partir del conjunt urbà d'Estaís (1.390 m), mercès a la confluència del camí provinent de Sorpe, Son i Jou, del procedent d'Esterrí d'Àneu i Jou i del que puja de la Guingueta. D'Estaís continuava fins al pont del mateix nom, canal dels Estanyets i collet de la creu d'Eixol (2.238 m).

Els entrevistats van comentar, també, que les ramades «puiaven de l'Aragó, de Lleida, d'Erinyà de la vall Fosca... i anaven cap a les muntanyes d'Isil». Per tant, «baixaven per Quatrepins, la Socarrada, pont de Barrader, baixaven per la Mata, pont d'Estaís, puiaven per la Roqueta pel pas estret (colletó de Santa Creu), Capserè, Vellendo i baixaven al Mall». D'altra banda avalaria la proposta etimològica un lloc anomenat *Estaoís*, a l'entrada

del congost de Collegats per Morrerres, que per la seva situació al damunt d'una àrea Qt0-1 (a tocar del riu Noguera Pallaresa) i de control del congost, podria haver tingut la mateixa etimologia: 'als aiguamolls, el guaita de l'estret rocós'

Fig. 94. Fotografia d'ESTAÍS des del pas de l'Escala Alta. Font: NGQ.

Fig. 95. Fotografia d'ESTAÍS amb teleobjectiu des del pas de l'Escala Alta. Font: NGQ.

Quant a BERRÓS Jussà, l'àrea lacustre o palustre seria la marcada al mapa (Fig. 96) amb la ug. Qco (color beix), formada per dipòsits col·luvials amb argiles i còdols angulosos

dispersos. Allà hi havia els camps més grans, a diferència de BERRÓS Sobirà en què, segons les persones entrevistades, «els trossos són molt dolents, era un poble molt pobre».

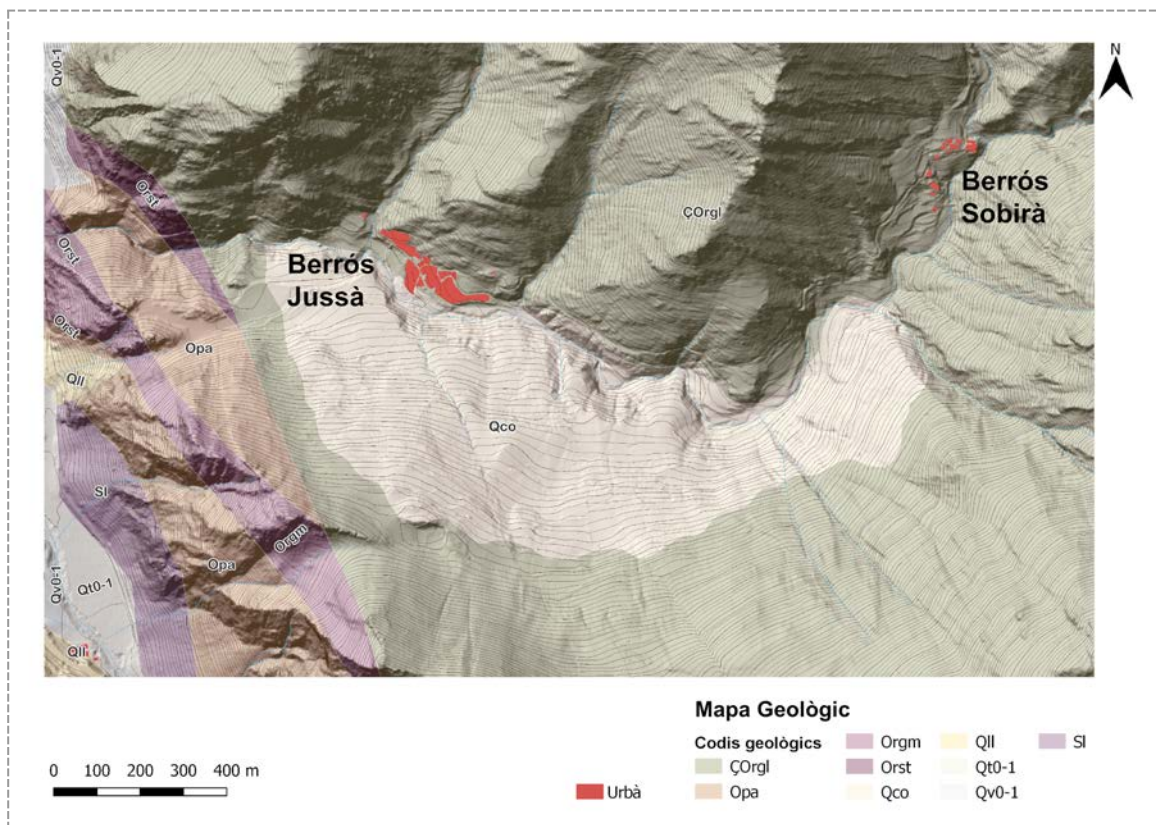

Fig. 96. Mapa amb les unitats geològiques de Berrós Jussà. Font: e.p.³⁹⁵

Des del punt de vista etimològic es pot aventurar que la semblança entre els topònims ARRÓS i BERRÓS no és banal. L'assimilació que hauria operat en -ÓS respecte a una vocal del sintagma anterior, i el fet que ambdós pobles tinguin ponts per anar a una part important dels seus camps (en BERRÓS, els dos ponts travessen el *torrent de Berrós*), fan pensar en una terminació similar. En BERRÓS, tanmateix, quedarà per estudiar-ne l'inici, i no és un fet menor perquè, per la configuració de les composicions toponímiques

395. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius i de construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>) i el Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000 (<https://www.icgc.cat/ca/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

observades, hauria de referir-se a un element important del paisatge. Prou important, si més no, per tal de situar el lloc:

**ARRÓS < ARR ÓS < *orte ‘lloc de pas’ *esta ‘aiguamolls’
‘pas dels aiguamolls’**

**BERRÓS < BERR ÓS < *¿? *orte ‘lloc de pas’ *esta ‘aiguamolls’
‘a ¿?, pas dels aiguamolls’**

6. De la unitat significativa provisional *ONE a la prototípica *one³⁹⁶

Al capítol anterior (§ cap. VI, 4.8) s'ha observat, d'una banda, que la *unitat significativa provisional* *ONE avui només es troba al mig i al final dels topònims:

- al mig en BONESTARRE, CARTANÍS (e.f.a. CARTONISE), EMBONUI, etc.
- al final en ALTRON, ESTAON, ESTARON, AULÓ (e.f.a. OLONE), SON, etc.

Antigament, però, també podria haver estat a l'inici. Seria el cas d'UNARRE, en què la vocal s'hauria tancat en /u/, i possiblement de NORÍS, grafiat amb /a/ inicial en citacions com ANORIS (a. 1162). Es dona la mateixa evolució en topònims com:

- *Nestui* (Aragó): a. 992 *Onestui*
- *Niula* (Cerdanya): a. 964 *Anivola*
- *Núria* (Ripollès): a. 1087 *Annuria*

En aquests exemples, primer hi hauria operat una *anteriorització i deslabialització* (§ 5.4) de la vocal (*ONE > ANE) i després una *afèresi* (ANE > NE) (§ 5.4). En posició medial l'*anteriorització i deslabialització* (§ 5.4) està documentada en CARTANÍS (e.f.a. CARTONISSE). En posició final en alguns casos s'hauria conservat la nasal final (ALTRON, ESTAON, ESTARON, etc.), però en d'altres s'hauria perdut: AULÓ (e.f.a. OLONE), MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANO ORTONE), RUBIÓ (e.f.a. RUBIONE), etc. (§ 5.9.5). En canvi, el que s'hauria perdut de manera generalitzada malgrat la seva presència regular en les primeres citacions antigues d'alguns topònims, seria la -E final. Només s'hauria conservat en un microtopònim del Pallars Sobirà: *Ortone*.

D'altra banda també s'ha observat que *ONE, sense la -E final, forma part del sintagma MONT, el qual es troba a l'inici dels topònims del corpus (MONTARDIT, MONTENARTRÓ, etc.) i en les primeres citacions medievals apareix desaglutinat respecte la resta del topònim (§ 5.3).

Finalment, *ONE en alguns casos precedeix el segment UI, que seria una realització de la *unitat significativa prototípica* *oil. Aquesta circumstància es manifesta,

- de manera evident en EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), SOMPONUI.

---

396. **Fonts de les citacions antigues:** es trobaran a l'Annex 14.

- amb canvis vocàlics en BENUI (BINNUI), BERANÍ (BERANUI) o RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI, RUUNUI).
- amb pèrdua vocàlica en BERNUI, PERNUI, SARNUI.

A continuació s'analitzaran les anàlisis estadístiques de la unitat significativa *ONE.

6.1 Interpretació de les anàlisis estadístiques

L'anàlisi estadística del segment ON a partir dels trets millor posicionats a partir del *filtre p*, marcats amb un fons gris, mostra que la meitat dels pobles que contenen el segment en els seus topònims tenen 4 pobles o més dins de la seva conca visual i, a més, es troben a prop d'un curs fluvial secundari:

Característica geogràfica	Característica geogràfica concreta	Núm. característica geogràfica concreta	Segment	Núm. segments	Núm. segments o topònims amb característica geogràfica concreta
ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	4 nuclis o més	35	ON	18	9
ID_CURS_FLUVIAL	a prop de curs fluvial secundari	43	ON	18	10
ID_INSOLACIO_ANUAL	De 3.501h a 3.775h	33	ON	18	7
ID_VALL_SECUNDARIA	estret de Vellàniga	9	ON	18	3
ID_DESNIVELL_FONS_VALL	Entre 161 m i 360 m	43	ON	18	8
ID_INSOLACIO_HIVERN	De 6h a 6,99h	38	ON	18	7
ID_ORIENTACIO	E	18	ON	18	4
ID_SUP_TERME	Entre 501 ha i 1000 ha	32	ON	18	6
ID_ORIENTACIO	O	12	ON	18	3
ID_MIDA_POBLE	Poble petit	17	ON	18	4
ID_INSOLACIO_ANUAL	De 3.226h a 3.500h	41	ON	18	7

Fig. 97. Taula amb les característiques geogràfiques del segment ON. Valor del *filtre p*: $\leq 0,2$ / Topònims seleccionats ≥ 3 . Font: e.p.

Els topònims que compleixen aquestes dues característiques són els següents:

- **Quatre pobles o més dins de la conca visual** (§ cap. V, 3.16): ALTRON, EMBONUÍ, ESTAON, MENCUI (e.f.a. MONTCUY), MONTARDIT, MONTESCLADO, RONÍ, SOMPONUI, AULÓ (e.f.a. OLONE).
- **A prop d'un curs fluvial secundari** (§ cap. V, 3.10), en ALTRON, ESTAON, ESTARON, MENTUI (e.f.a. MONTUI), MONTARDIT, MONTESCLADO, RONÍ, RUBIÓ (e.f.a. RUBION), SON, SOMPONUI, MONTCORTÈS.

Però, tal com es pot observar a la taula, ON també es troba representat en altres característiques geogràfiques. Per exemple, les dues següents són:

- **Insolació anual Alta** (de 3.501 h a 3.775 h) (§ cap. V, 3.18). Després del segment UI amb aquest nivell d'insolació, amb 10 topònims, ON en té 7: ALTRON, EMBONUI, MENTUI (e.f.a. MONTUI), MONTARDIT, MONTCORTÈS, RUBIÓ (e.f.a. RUBION) i SON. També són 7 els topònims que tenen una bona insolació durant el solstici d'hivern.
- **Vall secundària:** Estret de Vellànega (§ cap. V, 3.3), en els topònims RONÍ, SOMPONUI, VELLÀNEGA, AULÓ (e.f.a. OLONE).

Els valors numèrics també mostren que **al segment ON li agraden les altures**. Així, a part dels 9 pobles des dels quals se'n veuen 4 o més, 2 pobles gaudeixen d'una conca visual *Màxima*, 6 tenen conques visuals *Grans* i 7, *Mitjanes*. Aquesta àmplia panoràmica està relacionada amb les cotes en les quals es troben aquests pobles: 8 tenen un desnivell *Mig* en relació amb el fons de les seves valls, 5 un desnivell *Alt* i 2, *Màxim*. Per tant, en general són pobles que no es troben ni al fons de les valls, a la vora dels rius principals, ni a les seves capçaleres, sinó a mitja cota.

La unitat *ONE, doncs, sembla que podria tenir relació amb *oil 'guaita' i de fet, a la gràfica de la característica geogràfica '4 pobles o més en la seva conca visual' (§ cap. V, 3.16) es pot observar que UI és el segment més nombrós, i després ja ho són ON i EN:

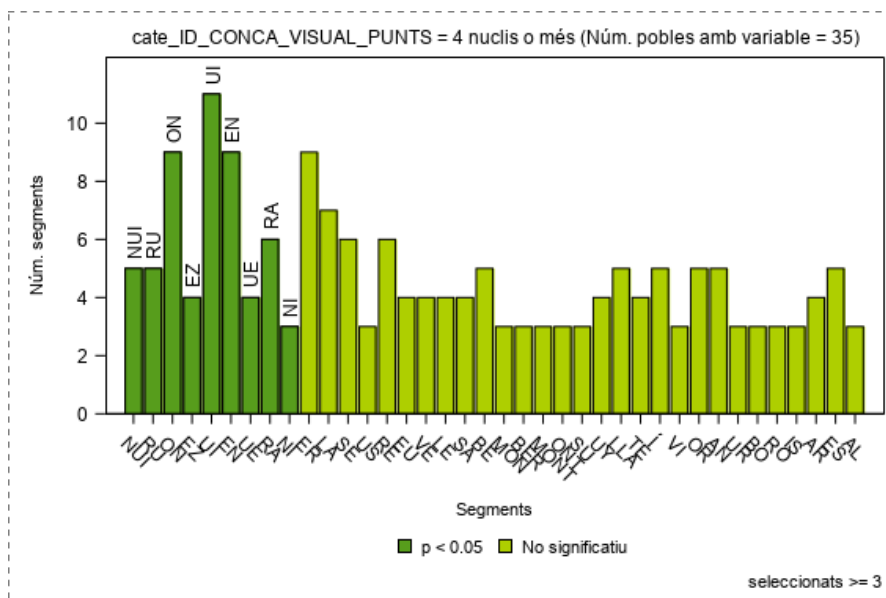

Fig. 98. Gràfica dels segments que representen 'abast visual de 4 pobles o més'. Font: e.p.

També és interessant posar de relleu que el segment més significatiu és NUI, el qual es troba en BERNUI, PERNUI, EMBONUI, SOMPNUI i RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI, RUUNUI). En BERNUI i PERNUI s'hauria perdut la vocal inicial de *ONE: BER(O)NUI i PER(O)NUI.

6.2 Proposta etimològica

La proposta etimològica de la *unitat significativa provisional* *ONE, per la seva relació amb les altures, però també per la manera com combina amb les altres unitats significatives estudiades fins ara, podria correspondre a una *unitat significativa prototípica* *one amb el sentit de 'damunt'. Fins a on s'ha pogut observar, depenent de la posició que *one ocupa a dins dels topònims funcionaria com a preposició (a l'inici i al mig dels topònims) o com a locució adverbial (al mig i al final). A continuació s'analitzaran els dos supòsits.

6.2.1 *one com a preposició 'damunt de'

La unitat significativa *one expressaria el concepte 'damunt de' quan es troba a l'inici i al mig dels topònims. Per exemple, tal com s'ha apuntat, podria ser el cas dels pobles d'ANÀS i BONESTARRE, situats al damunt de la mateixa àrea d'aiguamolls:

ANÀS < AN ÀS < *one 'damunt' *esta 'aiguamolls'
'damunt dels aiguamolls'

BONESTARRE < (B)ON EST ARRE < *one 'damunt' *esta 'aiguamolls' *orte 'lloc de pas'
'damunt dels aiguamolls, el pas'

A l'apartat 4.2.2 sobre *Els passos i les torres o castells* també s'ha observat que en CARTANÍS (e.f.a. CARTONISE) el segment ART podria haver estat la unitat *orte ja que, entre els castells de la roca de CARTANÍS i de la roca de BRESCA, hi havia el pas per creuar el riu Noguera Pallaresa (Fig. 69). Potser primer hi havia hagut un gual, però després va haver-hi un «palancó» i més tard el pont actual de la carretera de BAÉN. Per tant, la proposta a partir dels coneixements adquirits seria:

CARTANÍS < C ART ON ÍS < c ¿? *orte 'lloc de pas' *one 'damunt' *esca 'estret rocós'
'a ¿?, pas damunt de l'estret rocós'

En aquest cas l'estret rocós seria el Congost de Collegats.

També hi ha un poble amb la mateixa terminació de CARTANÍS i relacionat amb un altre congost: NORÍS (e.f.a ANORIS), a la Vall Ferrera. El poble és en una elevació del congost del riu Noguera de Tor, conegut com a *Forat de Tor*. Segons l'entrevistat del poble, des del punt on hi havia el castell de NORÍS es veia el camí antic que puja d'ALINS i el que baixa de TOR. En el camí que puja d'ALINS hi ha el *pont del Toll dels Deutes* i el *Portell*. Sudrià (2011: 533) observa que aquest pont és el primer dels set que es troben fins a TOR i que allà hi ha un toll i un salt d'aigua. Després descriu aquell punt com un «lloc molt estret i feréstec anomenat *el Portell*, entrada natural a la vall de Tor, excavat a la roca per la *Noguera de Tor* i franquejat pel pont de pedra d'un sol arc recolzat sobre dos grans rocs dels marges, a considerable alçada sobre les aigües». Aquest *Portell* podria estar relacionat amb la possible etimologia de NORÍS:

**NORÍS < ON OR ÍS < *one 'damunt' *orte 'lloc de pas' *esca 'estret rocós'
' damunt del pas de l'estret rocós'**

Aquí cal fer notar la similitud entre *Portell* i *orte i, també, el fet que aquesta unitat significativa, com s'ha observat a la Fig. 67, a la Vall Ferrera es manté sense el so vibrant de la ròtica. En canvi a les Valls d'Àneu sí que es conservaria la pronúncia de *orte amb la dental assimilada per la ròtica vibrant. UNARRE en seria un exemple. El poble és a la confluència del riu d'Unarre i el barranc de la Fenera, i també de diversos camins. Segons l'entrevistat d'aquest poble, UNARRE era un punt de pas obligat dels pobles veïns — ESTERRI, BURGO, LLAVORRE, AURÓS, GAVÀS i CERBI—, i això va comportar que hi hagués la taverna de casa Tonya. La combinació de cursos fluvials i de camins indica la presència de guals o ponts per accedir a aquests pobles de la vora. L'entrevistat va citar el pont d'Ausate per anar a ESCALARRE; el d'Engasse, direcció a CERBI; o el pont vell del camí de CERBI i GAVÀS. A la imatge de la Fig. 100 es pot veure l'església de Sant Julià d'Unarre i, a sota, el pont del riu d'Unarre amb unes vaques passant-hi pel damunt.

La proposta etimològica podria tenir relació amb aquest pas sobre el riu vertebrador de la vall:

**UNARRE < ON ARRE < *one 'damunt' *orte 'lloc de pas'
' damunt del pas'**

Observi's que l'etimologia proposada per UNARRE coincideix amb l'inici de NORÍS, malgrat que en ambdós topònims, amb el pas dels segles, hi han operat canvis i pèrdues

fòniques. Per exemple, només pel que fa a la vocal inicial, una *anteriorització*, *deslabialització* i *afèresi* en NORÍS i el tancament d'aquesta en UNARRE:

NORÍS <	ON OR ÍS	*one *orte *esca
UNARRE <	ON ARRE	*one *orte

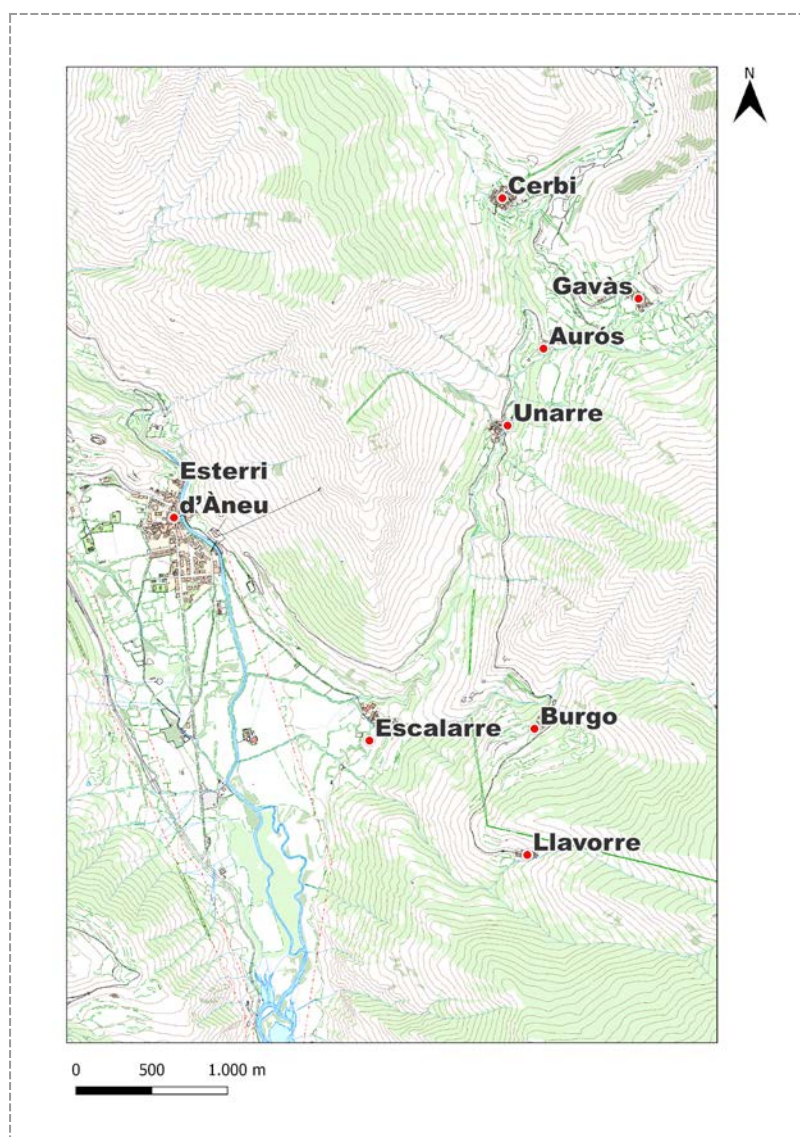
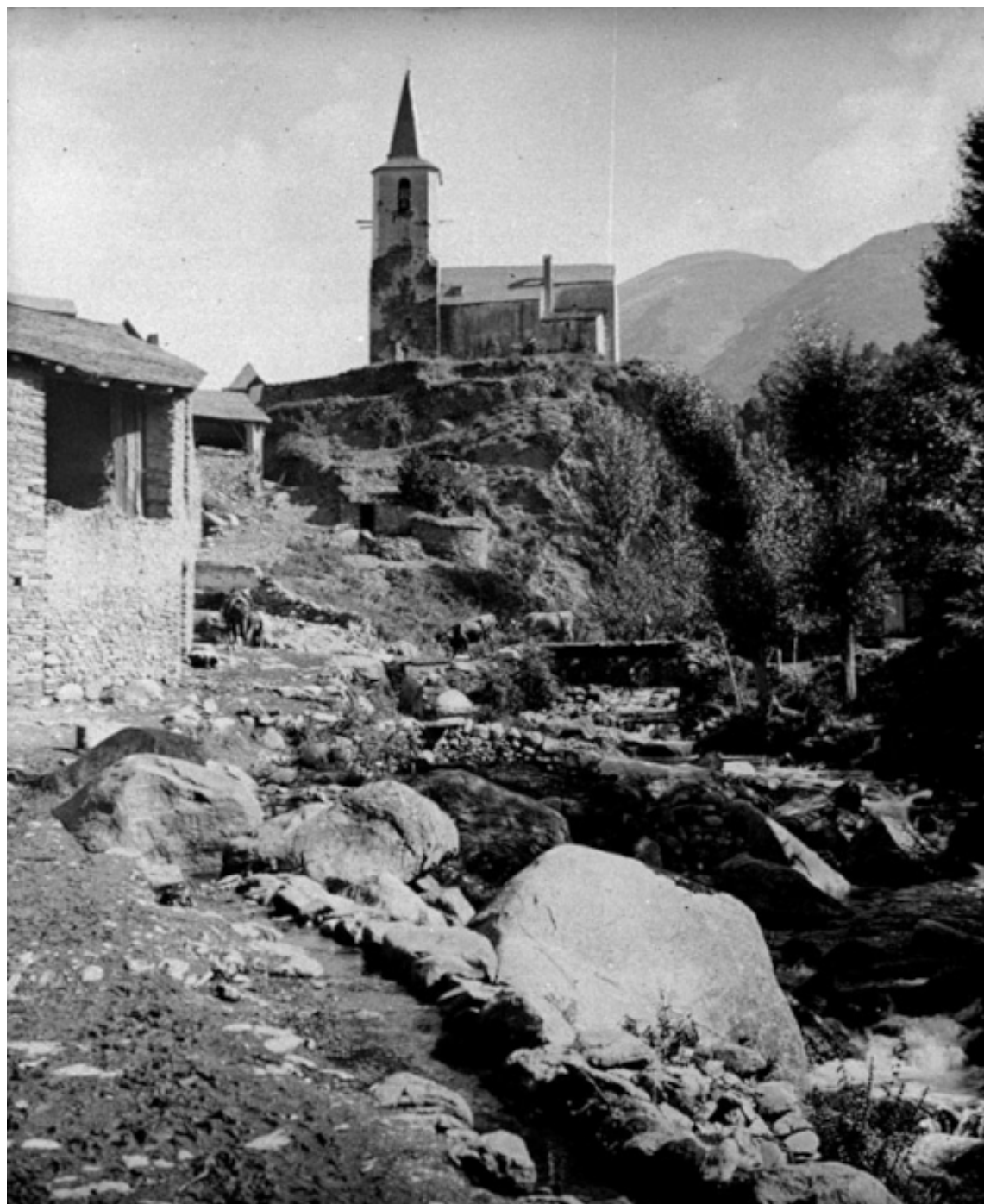

Fig. 99. Mapa topogràfic del punt neuràlgic d'UNARRE. Font: e.p.³⁹⁷

397. **Base cartogràfica:** en vectorial, capa de rius de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icg.cat/appdownloads/>) i capes de construccions, transports, cobertes del sol, relleu; construccions i relleu; i relleu de la Topografia Territorial-v1r0-2020 ICGC (<https://www.icgc.cat/ca/Descarregues/Cartografia-vectorial/Referencial-Topografic-Territorial>) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

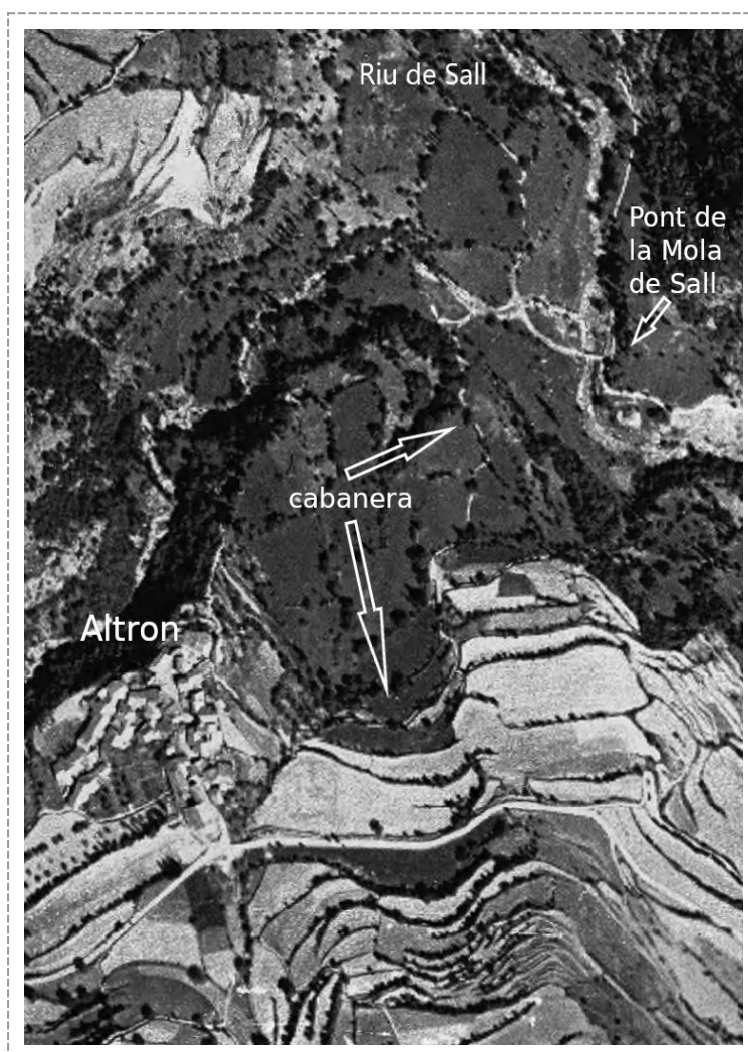

Fig. 100. Fotografia de l'església de Sant Julià d'Unarre i, a sota, el pont del riu d'Unarre. Font: Fons del Centre Excursionista de Catalunya. Autor: Joaquim Morelló Nart. Any aprox. 1904.

6.2.2 **one* com a locució adverbial ‘de damunt’

La unitat significativa **one* expressaria el concepte ‘de damunt’ quan es trobava al mig i al final dels topònims. Una combinació amb aquesta unitat seria **orte* + **one* ‘el pas de damunt’. Es trobaria en **ALTRON** i **MONTENARTRÓ** (e.f.a. MONTANO ORTONE) pel que fa al corpus i, a fora del corpus però al Pallars Sobirà, en *Ortone*. A l’estudi de la unitat **orte* (§ 4.3.4), s’ha comentat que els pobles d’ALTRON i MONTENARTRÓ estan situats al damunt d’un pont important: el de la Mola de Sall en el primer, i el que hi havia pocs metres més avall de l’actual Resclosa del Vallespir en el segon. Per tant, ambdós ponts serien els passos de davall del camí ramader, mentre que ALTRON i MONTENARTRÓ, **orte* i **one*, serien els passos del damunt. Els camins que connecten els pobles amb els passos fluvials es veuen molt bé a l’ortofotoimatge de l’any 1945:

Fig. 101. Ortofotoimatge del 1945 amb ALTRON, la cabanera i el pont de la Mola de Sall. Referencial Topogràfic Escala 1:5.000. Font: e.p. a partir d’una imatge de l’ICGC.

Fig. 102. Ortofotomatge de l'any 1945 amb ALTRON, la cabanera i el pont de la Mola de Sall. Referencial Topogràfic Esc. 1:5.000. Font: e.p. a partir d'imatge de l'ICGC.

La proposta etimològica, doncs, podria ser

ALTRON³⁹⁸ < *(AL) TR ON < *orte 'lloc de pas' *one 'damunt'

'el pas de damunt'

MONTENARTRÓ³⁹⁹ < *(MONTEN) ART(R) ON < *orte 'lloc de pas' *one 'damunt'

'el pas de damunt'

398. En **ALTRON** abans de la primera citació (a. 1096 OTRONE) ja hi hauria operat la metàtesi *ORTONE > **OTRONE** (§ cap. VI, 5.13.4). Després, a partir de la citació del 1314-1315 es va produir l'aglutinació de la contracció de la preposició *a* i de l'article *el* (§ cap. VI, 5.3.j).

399. En **MONTENARTRÓ**, a part de l'aglutinació de **MONTANO** a partir de la citació del 1034, es va donar una *anteriorització* i *deslabialització* de la vocal inicial, la pròtesi d'una segona ròtica i la caiguda de la nasal i la vocal final de *one en posició final de mot.

Com s'ha comentat (§ 4.3.4), avui hi ha un altre lloc anomenat *Ortone*. Es troba a 1.320 m, més amunt del poble de BESAN. Just allà s'uneixen el barranc de Besan i el d'Escalze, i hi ha les restes de la borda i la cabana d'*Ortone*. Hi passava el camí vell que pujava a les pastures de la Muntanya de Besan i també comunicava el poble de BESAN, a la Vall Ferrera, amb la vall de Cardós, pel Pla de Nequa. Encara hi ha un pont i, per tant, respecte el poble de BESAN seria, també, 'el pas de damunt'.

Una altra combinació amb la unitat significativa **one* seria **oil* + **one* 'el guaita de damunt'. Es trobaria en **ESCALÓ i AULÓ** (e.f.a. OLONE) pel que fa al corpus i, a fora del corpus, en *Arboló*. D'ESCALÓ se n'ha parlat a l'apartat sobre la unitat **oil* (§ 2) i a la Fig. 45b s'ha pogut resseguir la comunicació visual entre ESCALÓ i ESCART. L'etimologia proposada seria:

**ESCALÓ < ESC AL Ó < **esca* 'estret rocós' **oil* 'guaita' **one* 'damunt'
'a l'estret rocós, el guaita del damunt'**

El *guaita de davall* seria BURGAL, del qual avui només queden les restes del monestir de Sant Pere.

Pel que fa a AULÓ (e.f.a OLONE), avui conegut com les *Roques d'Auló*, havia estat un castell. Per la seva situació enlairada i estratègica, té la conca visual més gran de tots els topònims del corpus (11.930,565 ha.) i és el punt des del qual es veuen més pobles. Concretament, 15 (Fig. 103).

En el topònim d'AULÓ, com ja s'ha comentat (§ cap. VI, 5.7), hi hauria operat una *diftongació* posterior al s. XVI i, a més, s'hauria elidit la nasal i vocal final. L'etimologia coincidiria amb la darrera part d'ESCALÓ:

**ESCALÓ < ESC AL Ó   **esca* **oil* **one*
AULÓ < AUL Ó   **oil* **one***

Per tant, la proposta seria:

**AULÓ < AUL Ó < **oil* 'el guaita' **one* 'damunt'
'el guaita del damunt'**

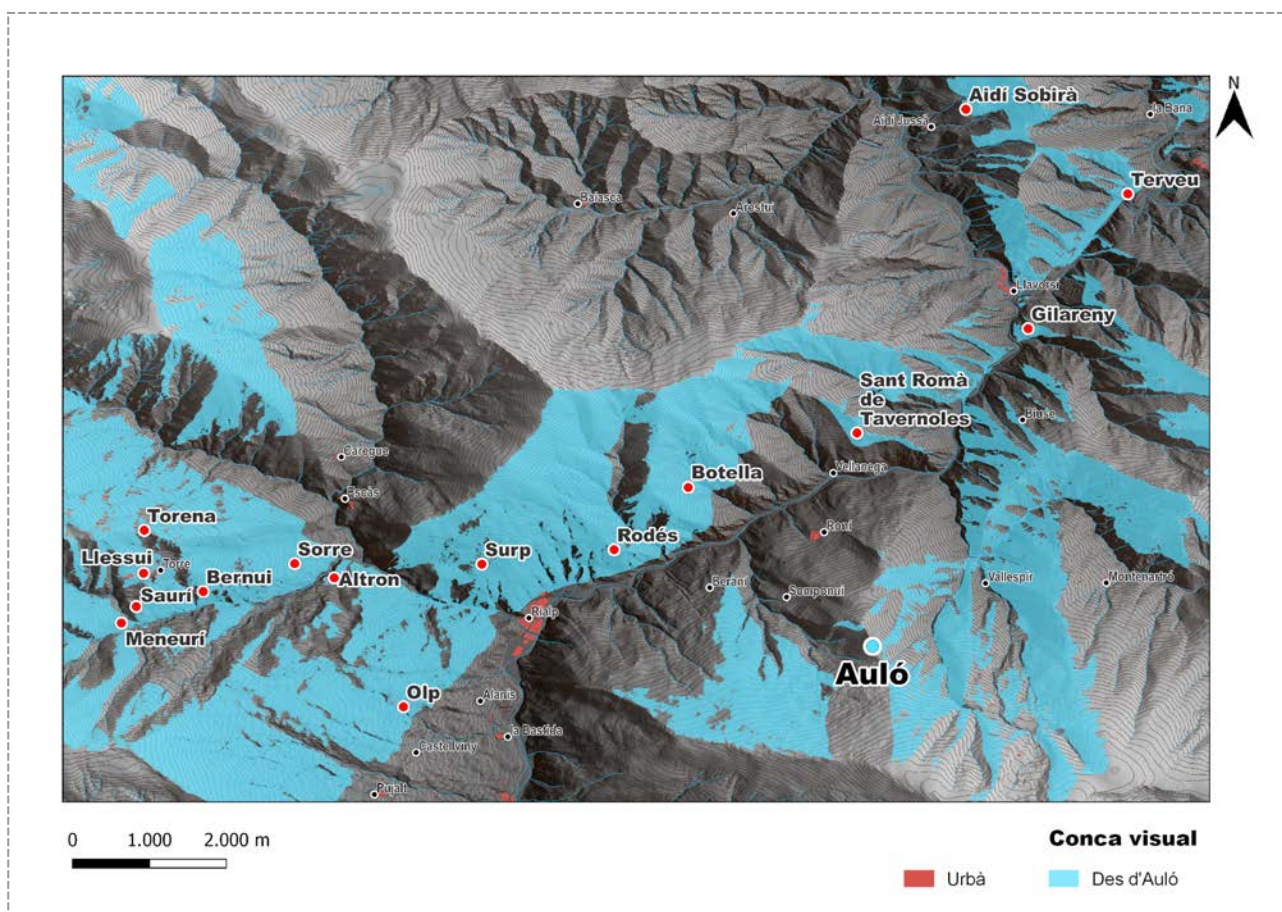

Fig. 103. Mapa de la conca visual d'Auló. Font: e.p.⁴⁰⁰

Finalment, d'*Arboló*, de la seva ermita, del seu castell i del seu *vadum anticum* se n'ha parlat a la secció sobre els topònims relacionats amb passos per travessar cursos fluvials (§ 4.2.3) i ja llavors s'ha esbossat la composició del topònim. Ara, a més, se sap la raó per la qual les citacions antigues d'*Arboló* i AULÓ comparteixen una part del nom: **olone**.

- **Arboló**: a. 920 *Erbolone*; a. (1033) 1035 *Orbolon*; a. 1049 *Erbolone*; a. 1075 *Sancta Maria de Bolo*; a. 1082 *Orbolon*; a. 1105 *Erbolone*; a. 1120 *Erbolo*; a. 1120 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*; a. 1164 *Erbolone*; a. 1180 *Erbolo*; a. 1204 *Erbolon*; a. 1314-1315 *Erbolo*.
- **AULÓ**: a. 1051/1081 **OLONE**; a. 1088 *OVELON / OVELO*; a. 1098-1112 *AVOLO, AVOLO*; a. 1129 **OLONE**; a. 1146 *AULEM*; a. 1189 **OLONE**; a. 1298 **OLONE**; a. 1298 **OLONE**; a. 1312 **OLONE**; a. 1518 rocha *DOLO*.

400. **Base cartogràfica**: en vectorial, la capa de rius i de construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. Les conques visuals s'han calculat a partir d'aquest MDT.

La proposta per aquest topònim seria:

**Arboló < Ar bol ó < *orte ‘lloc de pas’ *oil ‘el guaita’ *one ‘damunt’
‘al pas, el guaita del damunt’**

ESCALÓ, AULÓ i Arboló, doncs, compartirien dues unitats significatives, però entre els topònims del corpus també podrien haver-hi homònims que les compartirien totes⁴⁰¹. Alguns, com els dos AINET o els dos ESTERRI són molt clars perquè són idèntics, però n’hi ha d’altres en els quals haurien operat canvis fonètics que els han diferenciat. Per exemple, BERNUI, BERANÍ (e.f.a. BERANUI) i PERNUI. Tots mostren les bones conques visuals característiques dels segments ON i UI. També hi ha un BERANUI al Pallars Jussà i un a la Ribagorça aragonesa. Amb les anàlisis que s’han fet fins aquí, i l’observació dels patrons que segueixen els topònims, es pot proposar una etimologia però, com en el cas de BERRÓS, serà incompleta perquè quedarà per estudiar l’inici BER-. Un inici que seria important, perquè, com en altres topònims (ESCALÓ, ESTAÍS, ESTERRI, etc.), hauria de referir-se a un element significatiu i situacional del paisatge. La proposta seria la següent:

**BERANÍ < BER AN Í < *¿? *one ‘damunt’ *oil ‘guaita’
‘a ¿? del damunt, el guaita’**

Un altre possible tercet d’homònims serien **ESTAC (e.f.a. ESTAGO), ESTARON i ESTAON**. Pel que fa a la primera unitat significativa, **esta*, en els tres pobles l’àrea d’antics aiguamolls es troba a una cota inferior: a uns 380 m per sota d’**ESTAC** (on hi ha el poble d’**ESCÓS**), a uns 215 m per sota d’**ESTARON** i a uns 200 m per sota d’**ESTAON** (on hi ha **ANÀS** i **BONESTARRE**). Després de **esta* i abans de **one* sembla que podria haver-hi hagut una unitat significativa perquè apareix la grafia G en citacions antigues d’**ESTAC** i R en la forma actual d’**ESTARON**. En el cas d’**ESTAC** és força probable que la velar G de les nou primeres citacions⁴⁰² fos una estratègia per evitar el hiat que es dona, per exemple, en **ESTAON**. Els parlants inseririen la G intervocàlica epentètica perquè, segons Recasens (2017: 392, 393), «en posició intervocàlica, la inserció de velar en contacte amb vocal

401. *Homònim*. Que té el mateix nom que un altre. Font: DIEC2.

402. **ESTAC**: a. 1061–1098 **ESTAGO**; a. 1061–1108 **ESTAGO**; a. 1081–1098 **ESTAGO**; a. 1089 **ESTAGO**; a. 1092 **ESTAG**; a. 1105 **ESTAGO**; a. 1149 **ESTAG**; a. 1151 **ESTAG / STAG**; a. 1173 **ESTAG**; a. 1193 **ESTACH**; a. 1297 **ESTACH**; a. 1314–1315 **ESTACH**; a. 1337 **ESTACH**; a. 1338 **ESTACH**; a. 1344 **ESTACH**; a. 1423 **STACH**.

posterior labial s'adiu amb l'afinitat articulatòria existent entre la vocal contextual i la consonant afegida». I afegeix que «el procés és sobretot regressiu i actua preferentment davant de vocal tònica», fet que coincidiria amb ESTAON. Com a exemples de l'acció regressiva l'autor inclou algunes evolucions del llatí al català, com BIBITU > *beüda* > *beguda*, HABUTU > *haüt* > *hagut* i PROFUNDU *preon* > *pregon*, i alguns exemples del català dialectal, com ***agon (a on), bragó (braó), llagó (llavor), esgragó (graó), pagó (paó), pagor (por), ragó (raó) o sagó (saó)***.

En el cas d'ESTARON la R seria la reminiscència d'aquesta segona unitat significativa. Ara bé, quina podria ser, aquesta unitat medial? A l'apartat 5.5.3 sobre el clúster de lo Vallat s'apuntava que ESTAON, per la seva situació, podria haver tingut una unitat medial: o bé **oil*, amb la proposta 'als aiguamolls, el guaita del damunt', o bé **orte*, amb la proposta 'als aiguamolls, el pas de damunt'. Ara, tenint en compte que els altres homònims també són al damunt d'antics aiguamolls, que només ESTAC té una conca visual *Gran* mentre que els altres la tenen *Mitjana* i que, a diferència d'ESCALÓ, no s'ha identificat un 'guaita de davall' que justifiqués la combinació **oil + *one* 'el guaita del damunt', la unitat medial podria haver estat **orte* 'lloc de pas'. De **orte* hauria quedat la ròtica d'ESTARON:

ESTAC

ESTARON < **ESTA C/R/Ø ON** < **esta* 'aiguamolls' **orte* 'lloc de pas' **one* 'damunt'

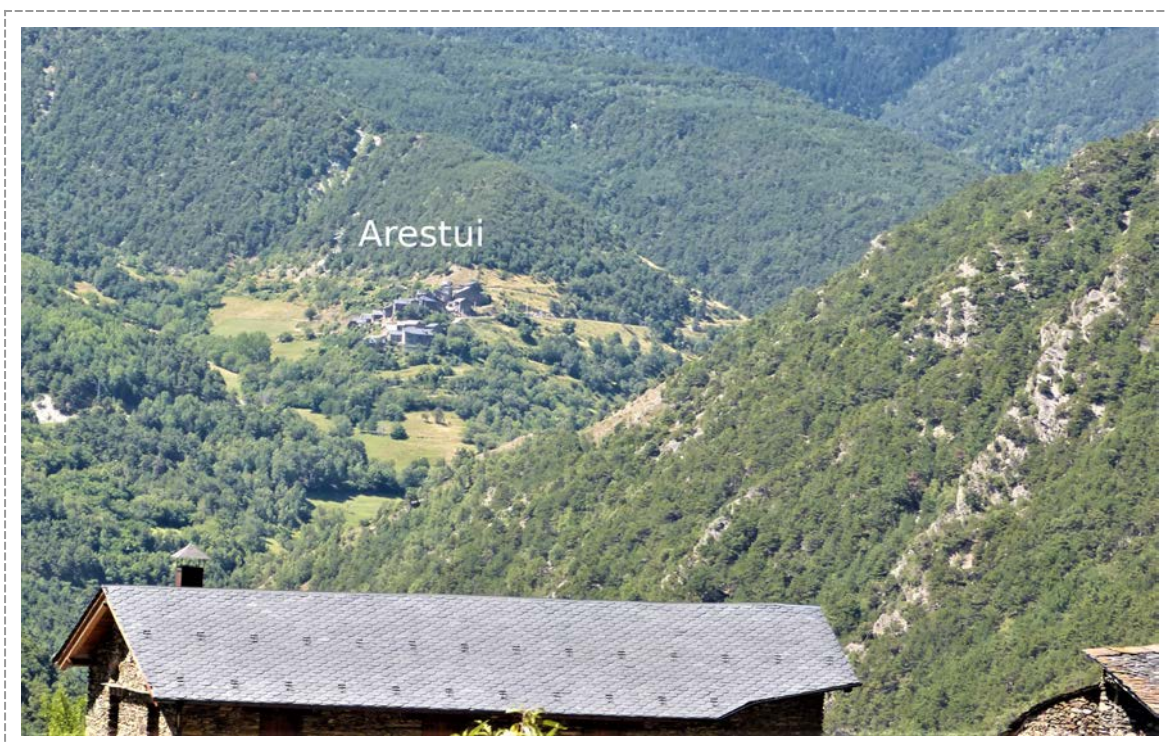
ESTAON

'als aiguamolls, el pas de damunt'

A part del que s'ha argumentat, avalaria aquesta mateixa etimologia per als tres pobles els clústers de cadascun. Els tres girarien entorn de l'element geogràfic citat en primer lloc, **esta*, 'els aiguamolls'. Com sigui que el clúster d'ESTAC es tractarà a l'apartat 7.5 i el d'ESTAON s'ha tractat abastament, aquí pot ser rellevant explicar el clúster d'ESTARON perquè tindria a veure amb la transhumància. Estaria format per ESTARON, ARESTUI i AIDÍ Sobirà. D'ESTARON s'acaba de presentar la proposta etimològica. Com es veurà, té relació geogràfica i toponímica amb ARESTUI, una de les poblacions que sorprenen per la seva ubicació ja que és dels pobles del corpus amb menys hores de sol durant l'hivern. Només hi toca quatre hores al dia, i això ja fa sospitar un enclavament gens arbitrari. De fet, segurament no hi ha cap assentament humà amb una ubicació arbitrària i en el cas d'ARESTUI els dubtes s'esvaeixen quan s'observa la seva conca visual. D'una banda, just al davant, però a l'altra banda del riu Noguera Pallaresa, té ESTARON (Fig. 104 i 105).

Fig. 104. Fotografia d'ESTARON des d'ARESTUI. Font: NGQ.

Fig. 105. Fotografia d'ARESTUI des d'ESTARON. Font: NGQ.

Amb aquesta dada ja es pot aventurar una etimologia d'ARESTUI perquè aquest topònim es referiria, justament, a ESTARON:

**ARESTUI < AR EST UI < *orte ‘lloc de pas’ *est ‘aiguamolls’ *oil ‘guaita’
‘del pas dels aiguamolls, el guaita’**

Observi's que els segments AR i EST es troben als dos topònims:

ARESTUI < **AR** EST UI
ESTARON < EST **AR** ON

Per tant, **AR EST**, *orte ‘lloc de pas’ *esta ‘aiguamolls’ ‘el pas dels aiguamolls’, es referiria a la primera part d’ESTARON, **ESTA R**, *est ‘aiguamolls’ *orte ‘lloc de pas’: ‘als aiguamolls, el pas de damunt’.

D'altra banda, ARESTUI comunica visualment amb l'ermita de Sant Jaume, situada al damunt de la penya del sud del poble i, al seu torn, l'ermita comunica amb el poble de BAIASCA, al fons de la vall.

Fig. 106. Fotografia de BAIASCA i ARESTUI des de Sant Jaume d'Arestui. Font: NGQ.

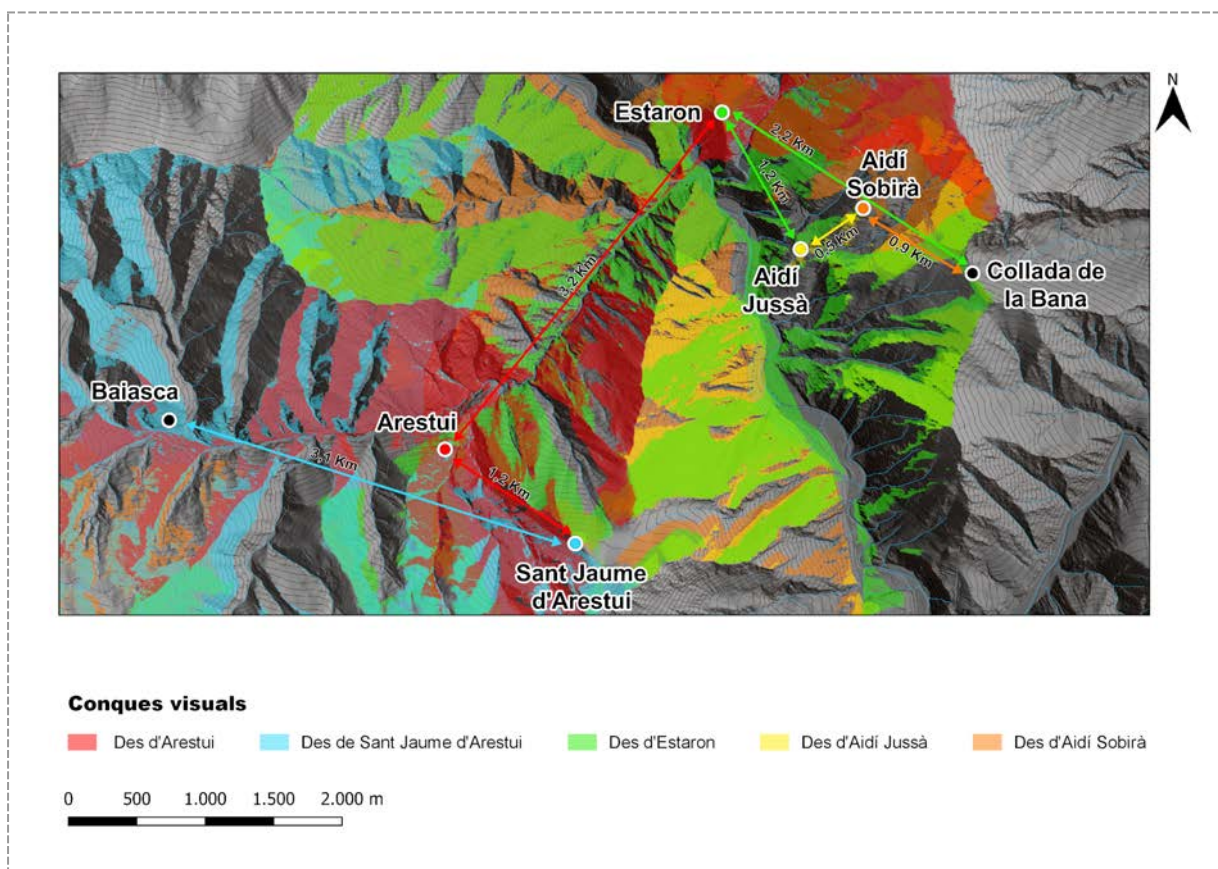

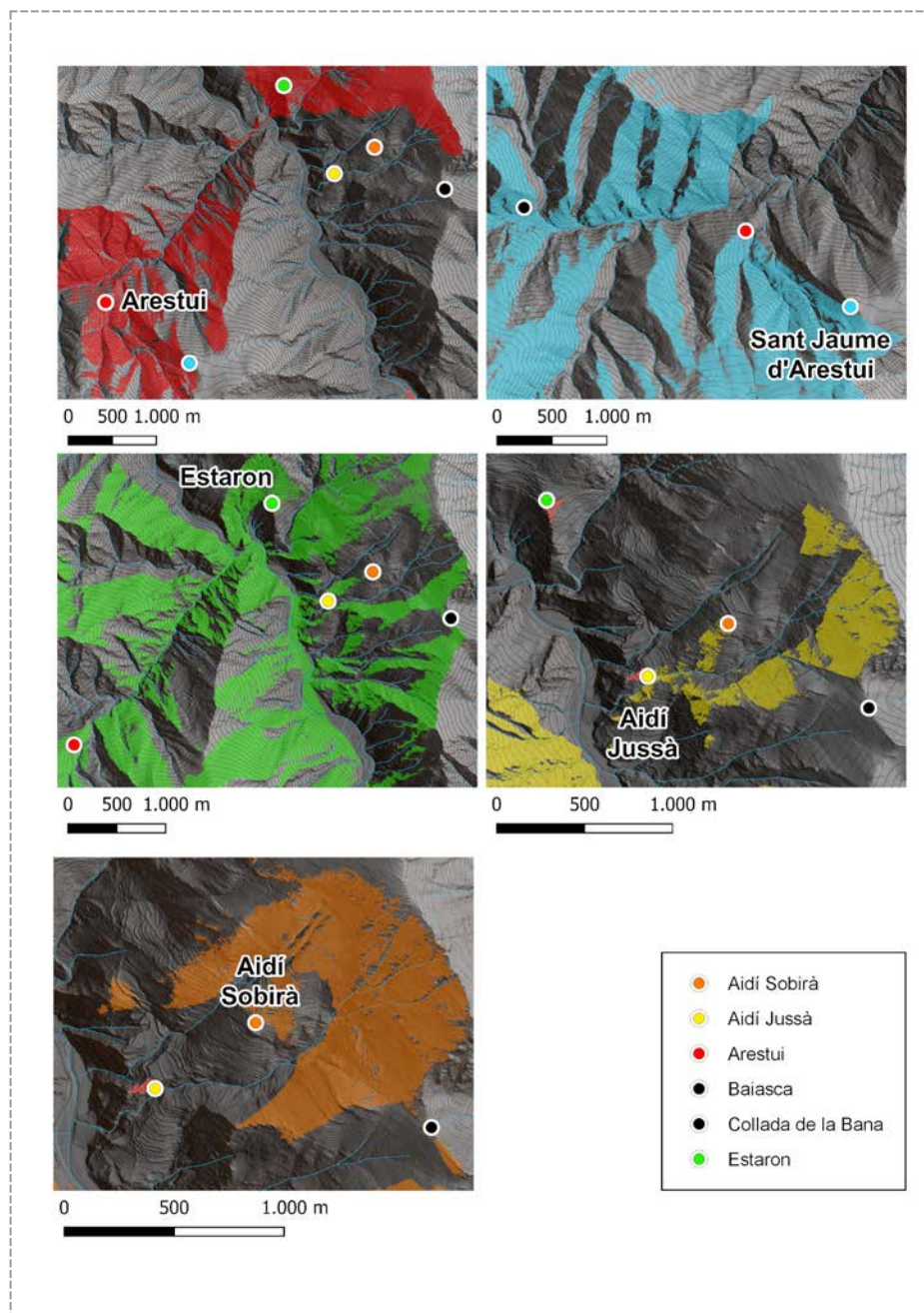
Fig. 107. Mapa amb l'estratègia comunicativa relacionada amb la Collada de la Bana. Font: e.p.⁴⁰³

Als mapes de les Fig. 107 i 108 es pot veure l'estratègia comunicativa en la qual hi participen ESTARON i ARESTUI, i tres punts més: l'ermita de Sant Jaume, el poble d'AIDÍ i la collada de la Bana. Eren llocs de pas d'una cabanera de la qual en van parlar els entrevistats d'ARESTUI i d'AIDÍ. Segons el seu testimoni, als anys cinquanta del segle XX per aquest camí ramader hi passaven més de 1.000 caps de bestiar a la primavera i a la tardor, tot i que al llarg de la història les dimensions dels ramats han canviat molt. A la primavera sortien de l'Aragó i anaven a passar l'estiu a les muntanyes de LLAVORRE i TAVASCAN. El camí que seguien quan arribaven a la vall d'Àssua passava per ALTRON i ESCÀS i, des d'aquest darrer poble, pujaven al serrat d'Arestui i carenejaven fins a Sant Jaume. Des d'allà perdien cota fins a la borda i els trossos de Privado, i després baixaven

403. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius i de relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. Les conques visuals s'han calculat a partir d'aquest MDT.

fins al pont del Noguera Pallaresa. Passat el pont, pujaven recte amunt fins a tocar d'AIDÍ i hi feien nit. Els pastors sopaven a casa Gregori i, a canvi, els deixaven munyir les ovelles.

Fig. 108. Mapes de les conques visuals dels pobles implicats en l'estratègia comunicativa relacionada amb la Collada de la Bana. Font: e.p.⁴⁰⁴

404. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius i de relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. Les conques visuals s'han calculat a partir d'aquest MDT.

L'endemà al matí pujaven fins al coll de la Bana —que uneix la conca fluvial de la Noguera Pallaresa amb les de la Vall de Cardós, la Vall Ferrera i la Coma de Tírvia— i després baixaven a la Bana cap a Ribera de Cardós.

Aquesta etapa era singular perquè, tenint en compte que les cabaneres quan arriben a la muntanya intenten transitar per les carenes, aquí s'havia de baixar al fons de la vall per travessar un riu. Potser no és casualitat que a la vora d'aquell pas fluvial hi hagués el que la gent de la zona coneix com l'*Abadia Vella*, avui en ruïnes i, a l'altra banda del riu, l'*Hostal d'Aidí*. Els entrevistats explicaven que, com a conseqüència d'haver de passar per llocs habitats, els pastors pagaven als pobles per si els ramats feien malbé parets de pedra seca, camins, camps, etc.

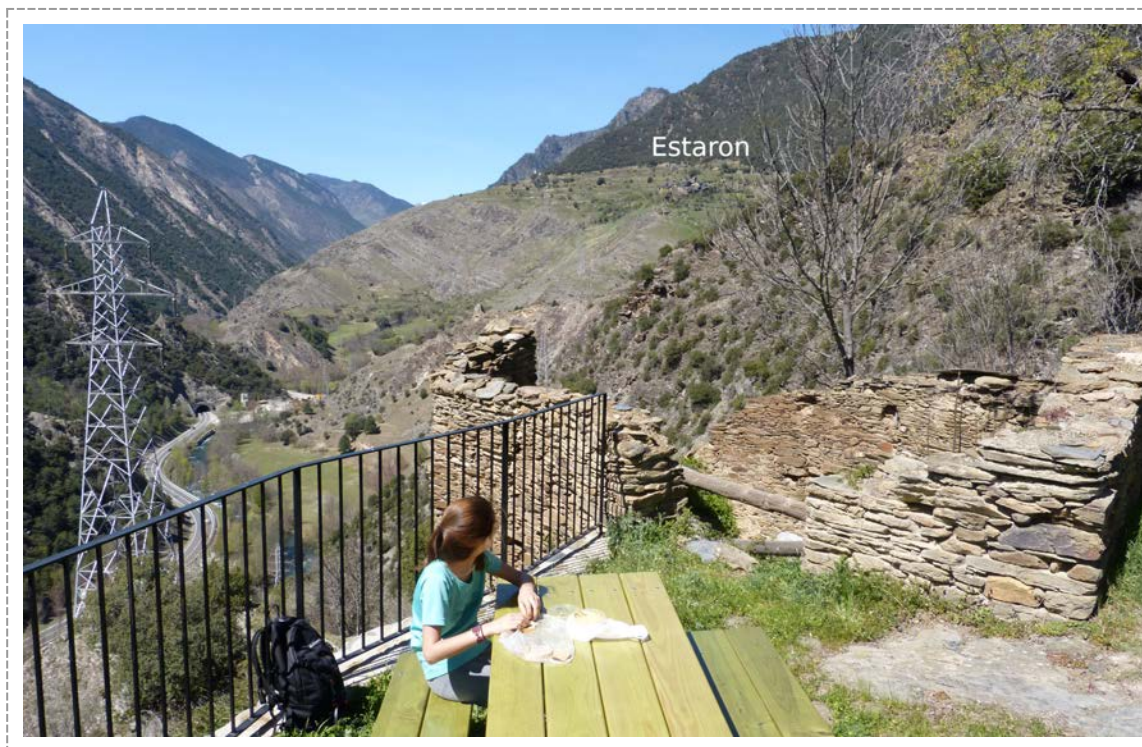
Abans d'acabar aquest apartat s'apuntaran algunes reflexions respecte al que s'acaba d'exposar. Les primeres tenen a veure amb la possible relació entre els llocs **esta* i els moviments dels ramats. I és que en un apartat anterior (§ 5.5.4) ja s'ha explicat que *ESTAÍS*, amb la seva àrea d'aiguamolls **esta*, era un punt de pas important per la transhumància perquè hi coincidien diversos camins ramaders. Ara s'evidencia que l'àrea **esta* de sota d'*ESTARON*, en aquest cas a tocar del riu Noguera Pallaresa, era important perquè s'hi refereixen els topònims dels pobles d'*ESTARON* i *ARESTUI*. A més, malgrat que les ramades del s. XX, segons els entrevistats, es limitaven a creuar el pont per passar la nit a *AIDÍ*, podria ser que quan hi havien els aiguamolls aquests constituïssin el que es coneix com les *abeurades de camí*, és a dir, punts on s'aturaven les ramades per hidratar-se. En aquest cas, a més, els aiguamolls amb herba fresca també els proporcionaria aliment. ¿Hi hauria la possibilitat, doncs, que els pobles amb topònims que inclouen **esta* 'aiguamolls' haguessin estat punts d'abeurada de camí, amb una estada més o menys perllongada?

L'altra reflexió es refereix a l'ermita de Sant Jaume. El fet que sigui un node tant del sistema de comunicació visual, com de la cabanera, indueix a pensar que potser aquest fet té relació amb la veneració del lloc i l'aplec que s'hi celebra cada 1 de maig. Hi acut el veïnat d'*ESTARON* i *AIDÍ* de l'est del riu Noguera Pallaresa, i *ARESTUI* i *BAIASCA* de l'oest. Antigament també hi acudia la gent de *SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES* i de *LLAVORSI*. El veïnat d'*ESTARON* i *AIDÍ*, abans que es generalitzés l'ús del cotxe i s'obrissin carreteres i pistes de muntanya, hi pujaven pel mateix camí per on passaven les

ramades. A l'entrevista de BAIASCA es va comentar que entre ESTARON i AIDÍ per un costat, i ARESTUI i BAIASCA per l'altre, hi havia molta relació. Com a mínim es trobaven l'1 de maig a l'aplec, però el vincle era gran perquè, com que ESTARON i AIDÍ no tenien muntanya, portaven a péixer els ramats a la muntanya d'ARESTUI i BAIASCA. Finalment, aquest apartat es clourà amb la proposta etimològica d'AIDÍ. El topònim podria estar format per dos sintagmes: **esta* 'aiguamolls' i **oil* 'guaita'. Tindria sentit perquè des d'AIDÍ Jussà es veu l'àrea dels antics aiguamolls i, a més, l'inici en AI- coincidiria amb el d'AINET i AINETO, també amb l'inici **esta* 'aiguamolls'. En aquests hi hauria operat una *vocalització* de [s]/[z] a [j] (§ cap. VI, 5.22.2) a partir d'ASNETO. La terminació -í, d'AIDÍ, seria el resultat de la *monoftongació* de -ui, de **oil* 'guaita'. També es va donar en BERANÍ, LLAVORSÍ, RONÍ, SEURÍ, etc. (§ cap. VI, 2.1; 4.1; 5.14.4). Per tant, la proposta seria:

AIDÍ < AID Í < **esta* 'aiguamolls' **oil* 'guaita'

'als aiguamolls, el guaita'⁴⁰⁵

Fig. 109. Fotografia d'ESTARON i l'antiga àrea d'aiguamolls al costat del riu Noguera Pallaresa des d'AIDÍ Jussà. Font: NGQ.

405. Es trobarà una síntesi d'aquest clúster a l'apartat 7.4.

6.3 Síntesi dels fenòmens fonètics

A continuació es presenten les principals evolucions fonètiques de la unitat significativa **one*. Després es tractarà, d'una banda, la possible relació de *bon* (apareix en BONESTARRE i EMBONUI) amb la unitat **one*, i, de l'altra, la possible relació de *Mont-* (apareix en MONTENARTRÓ, MONTCORTÈS, MONTARDIT, MONTESCLADO i en citacions medievals de MENTUI), també amb **one*.

<i>*one</i>		
vocal inicial	consonant medial	vocal final
<u>on- > on-</u> (tancament) UNARRE	<u>-ón > -ó</u> (pèrdua) AULÓ (e.f.a. OLONE) ESCALÓ	<u>-óne > -ón</u> (pèrdua) ALTRON (e.f.a. OTRONE) AULÓ (e.f.a. OLONE) ESCALÓ
<u>on- > an-</u> (assimilació o - í > a - i) BERANÍ CARTANÍS NORÍS (e.f.a. ANORIS)	ESTAC (e.f.a. ESTAGO) MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANO ORTONE) RUBIÓ (e.f.a. RUBIONE) TOLZÓ	ESTAC (e.f.a. ESTAGO) ESTAON ESTARON MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANO ORTONE) RUBIÓ (e.f.a. RUBIONE) SON (e.f.a. SONNE) TOLZÓ
<u>on- > an-</u> (anteriorització i deslabialització en posició inicial i medial) ANÀS ANCS (e.f.a. ANCHOS) VELLÀNEGA		
<u>on- > n-</u> (afèresi) NORÍS (e.f.a. ANORIS)		
<u>-on- > -n-</u> (elisió en posició pretònica medial) BERNUI PERNUI		
<u>-on > -o > Ø</u> (pèrdua en quedar en posició final) ESTAC (e.f.a. ESTAGO)		

6.3.1 Llistat dels fenòmens fonètics amb els topònims afectats

Tot seguit s'enumeren els fenòmens fonètics que haurien afectat la unitat **one* i s'adjunten els topònims involucrats. L'ordre segueix el del quadre de síntesi:

- **Tancament de la vocal posterior** (§ cap. VI, 5.20.3): **UNARRE**. Tot i que en les citacions de què disposem aquest poble sempre es troba grafiat amb UN- inicial⁴⁰⁶, la pronúncia local és amb la *diftongació* inicial palleresa que també fa *auvella* per *ovella* o *aubert* per *obert*, fet que podria indicar una antiga *o-* inicial.
- **Assimilació vocàlica o - í > a - í** (§ cap. VI, 5.5.1): **BERANÍ**, **CARTANÍS**, **NORÍS** (e.f.a. **ANORIS**).
- **Anteriorització i deslabialització** (§ cap. VI, 5.4): **ANÀS**, **ANCS**, **BERANÍ**, **CARTANÍS** (e.f.a. **CARTONISE**), **VELLÀNEGA**, **NORÍS** (e.f.a. **ANORIS**).
- **Afèresi** (§ cap. VI, 5.1): **NORÍS** (e.f.a. **ANORIS**).
- **Elisió de la vocal /o/ en posició pretònica medial** (§ cap. VI, 5.9.1): **BERNUI**, **PERNUI**.
- **Pèrdua de la /o/ en quedar en posició final** (§ cap. VI, 5.9.2): **ESTAC** (e.f.a. **ESTAGO**).
- **Pèrdua de la nasal** (§ cap. VI, 5.9.5): **AULÓ** (e.f.a. **OLONE**), **ESCALÓ**, **ESTAC** (e.f.a. **ESTAGO**), **MONTENARTRÓ** (**MONTANO ORTONE**), **RUBIÓ** (e.f.a. **RUBION**), **TOLZÓ**.
- **Pèrdua de la /e/ final** (§ cap. VI, 5.12.2): **ALTRON** (e.f.a. **OTRONE**), **AULÓ** (e.f.a. **OLONE**), **ESCALÓ**, **ESTAC** (e.f.a. **ESTAGO**), **ESTAON**, **ESTARON**, **MONTENARTRÓ** (**MONTANO ORTONE**), **RUBIÓ** (e.f.a. **RUBIONE**), **SON**, **TOLZÓ**.

6.3.2 Els topònims amb *bon* i la unitat **one*

Entre els topònims del corpus n'hi ha dos que inclouen *bon* —**BONESTARRE** i **EMBONUI** (a la primera citació, **ENBONUI**)— i, com sigui que aquest segment inclou *on*, és pertinent la valoració sobre si *bon* podria tenir quelcom a veure amb la unitat significativa **one*.

Després d'haver estudiat els dos casos, la conclusió a què s'arriba és que, en el cas de **BONESTARRE**, la bilabial de *b-on* es podria haver inclòs de manera intencionada al davant de la unitat significativa **one* per crear l'adjectiu *bon* al davant d'un substantiu. En aquest cas potser es va incloure en referència a la qualitat de les terres de la vall. En canvi, el cas d'**EMBONUI** seria diferent perquè, com s'ha explicat a l'apartat 2.2.1, el topònim podria ser la lexicalització de l'expressió *en bon ull*.

---

406. **UNARRE**: a. 1046 UNAR; a. 1081–1124 UNARR; a. 1090 UNARRE; a. 1090 UNARRI; ca. 1090 UNARI; a. 1112 UNARRE; a. 1203 UNARRE; a. 1213 UNARI; a. 1242 DUNARRI; a. 1281 UNARRE.

Aquestes conclusions podrien ser vàlides perquè les primeres citacions d'ambdós topònims són molt tardanes —1095-1122 BONESTARRE i 1110-1111 ENBONUI—, de manera que els parlants podrien haver inclòs aquests canvis per etimologia popular en BONESTARRE i per denominació diferencial en EMBONUI.

A més, hi ha una clara correspondència entre les propostes etimològiques i la situació geogràfica dels pobles. BONESTARRE perquè està situat al damunt de l'àrea geològica amb un passat lacustre o palustre, té terres amb bons sediments i orientació, i és l'entrada principal de lo Vallat des de Ribera de Cardós, 175 m més avall:

BONESTARRE < (B)ON EST ARRE < *one 'damunt' *esta 'aiguamolls' *orte 'lloc de pas' 'damunt dels aiguamolls, el pas' (§ 5.3.3)

EMBONUI, *en bon ull*, perquè, dels 164 pobles dels quals s'ha calculat l'abast de les seves conques visuals, és el segon des d'on se'n veuen més i, a part, connecta visualment amb 13 pobles. En conseqüència, EMBONUI no s'inclourà a la llista de topònims amb *one.

L'adjectiu *bon* al Pallars Sobirà també es troba en *Bonabé*, *Bona Mossa*, *Bonabassi*, *Bonaigua* o *Canalbona*. Podria ser que alguns d'aquests topònims fossin híbrids i s'hi hagués afegit l'adjectiu *bon/bona* posteriorment, tal com es va fer en el cas del topònim *Bonastre* del Baix Penedès, en què no apareix *bon* fins a un document de l'any 1694. Fins llavors als documents apareixia com *Alastro* (a. 1011), *Alastre* (a. 1023), *Salastri* (a. 1177), *Alastre* (a. 1178), etc.

6.3.3 Els inicis en *Mont-* i la unitat *one

Entre els topònims del corpus n'hi ha cinc que inclouen *Mont-* a l'inici: MENTUI (e.f.a. a. 1035 MONTUI; a. 1182-1199 MONTUI) MONTARDIT, MONTCORTÈS, MONTENARTRÓ i MONTESCLADO. Alguns d'aquests pobles comparteixen els trets geogràfics més significatius de la unitat significativa *one (§ 6.1). Per exemple:

- **4 pobles o més dins de la conca visual** (§ cap. V, 3.16): MONTARDIT, MONTESCLADO.
- **A prop d'un curs fluvial secundari** (§ cap. V, 3.10): MENTUI (e.f.a. MONTUI), MONTARDIT, MONTESCLADO.
- **Insolació anual *Alta*** (de 3.501 h a 3.775 h) (§ cap. V, 3.18): MENTUI (e.f.a. MONTUI), MONTARDIT, MONTCORTÈS.

Per tant, com que *mont* inclou el segment ON, és pertinent valorar si *mont* i **one* podrien estar relacionats. Amb aquest objectiu, el primer que s'ha de tenir en compte és que a les primeres citacions *mont* apareix desaglutinat de la resta del topònim (§ cap. VI, 5.3):

- **MONTARDIT.** Al primer document apareix citat com MONTE ARDIDO (1082-1088) i, fins a un document de l'any 1244, en 8 documents apareix desaglutinat i en 4 aglutinat. A partir de l'any 1244 sempre es troba aglutinat.
- **MONTCORTÈS.** La primera citació, dels anys 1066-1092, és MONTE CORTES. Apareix 2 vegades al mateix document, i en ambdós desaglutinat. En les 14 citacions posteriors fins a l'any 1290, MONTCORTÈS apareix tan aviat aglutinat com desaglutinat.
- **MONTENARTRÓ.** És el primer dels 8 pobles del qual se'n té notícia documental. Es troba desaglutinat tan sols en la primera citació de la desena de citacions de les quals es disposa i és precisament a l'Acta de Consagració de la catedral de la Seu d'Urgell: MONTANO ORTONE (a. 1016 i 1024).
- **MONTESCLADO.** El primer document, de l'any 1149, apareix aglutinat, i al segon també. En canvi al tercer document, del 1518, es troba desaglutinat una vegada i tres vegades aglutinat: MONT ESCLAT, MONTESCLAT, MONTUSCLAT, MUNTSCLAT.

MENTUI, en les úniques tres citacions disponibles, sempre apareix aglutinat: a. 1035 MONTUI; a. 1182-1199 MONTUI; a. 1297 MENTUY.

Aquests testimonis documentals semblen indicar, d'una banda, que els topònims del corpus que comencen en *mont-* serien híbrids en el sentit que podrien haver-se format en dos moments diferents: primer el sintagma posterior a *mont* i, després, *mont*. D'altra banda, sembla plausible suposar que els escriptors al principi escrivien *mont* separatament perquè, quan es pronunciaven els topònims, se separava *mont* de la resta del topònim. Amb tot, cal preguntar-se per què es va afegir aquest sintagma i quin era el seu significat.

La resposta la podrien oferir diverses citacions del poble actual de CORTSCASTELL i la relació toponímica i geogràfica entre aquest poble i **MONTCORTÈS**. De CORTSCASTELL, situat al Pla de Corts, se'n té notícia documental molt aviat i també apareix el topònim dividit en dos sintagmes: a. 834 CHASTRO CORTES. Poc més d'un segle més tard, la citació ja s'assembla a la forma actual: a. 949 CURTES CASTELLO. A partir d'aquest moment es troba: a. 1058-1081 castro de CORTES CASTELLO; a. 1058-1081 castrum CORTES CASTEL; a. 1083 CURTES CASTEL; a. 1133 kastro CORT CASTELL; a. 1164 Sancte Marie de CURTOCASTELLO; a. 1187 CORTZ CASTEL. A la

vista d'aquestes citacions es pot deduir, o bé que el lloc on hi havia el castell va prendre el nom del *territorio Cortetano* que apareix en un document de l'any 817 o del *pago Cortetano* d'un del 849⁴⁰⁷ o que, efectivament, aquell lloc s'anomenés CORTES.

Fig. 110. Fotografia de MONTCORTÈS des de CORTSCASTELL. Font: NGQ.

Provaria la darrera opció el fet que, com es pot apreciar a la fotografia, MONTCORTÈS queda just al damunt de CORTSCASTELL i comuniquen visualment. Per tant, les citacions MONTE CORTES, MONTE CHORTES, MUNTE CORTES, MONT CORTES, etc. podrien haver-se referit a 'damunt de Cortès'.

Si aquesta suposició fos certa, el mateix hauria succeït en **MONTARDIT**. El sintagma *Ardit* o l'inici *Ard-* es troba en passos com colls i seria el cas dels *Ardit* de la Conca de Barberà (*Coll de la Creu de l'Ardit*), del Baix Ebre (*Coll de l'Ardit*) o de l'Alt Urgell, en què el poble d'*Arduix* és a la connexió amb Andorra pel coll del Rep. Però *Ardit* també es troba en passos de rius, com ara *Vilardida* (Alt Camp), l'any 1009 *Villa Ardidam*, en què la segona part del topònim podria tenir relació amb el pont sobre el Gaià. Per tant, en MONTARDIT el sintagma ARDIT podria remetre a la situació geogràfica de l'actual MONTARDIT de Baix, és a dir, a un antic gual o pont. Seria el 'lloc de pas' d'una àrea d'antics 'aiguamolls':

***MONT 'damunt' + *ARDIT < ARD IT < *orte 'lloc de pas' *esta 'aiguamolls'
'del pas dels aiguamolls'**

---

407. A partir dels documents dels anys 817 (ABADAL, 1955. Doc. 3) i 849 (ABADAL, 1955. Doc. 16) es dedueix que el *territorio* o *pago* Cortetano arribava des del Pla de Corts fins a la zona de BUSEU, a l'altra banda del riu Noguera Pallaresa.

D'aquest *Ardit no en quedaria res perquè podria ser un antic poble enfonsat per una esllavissada. Ho provaria un testimoni de les persones entrevistades, que explica aquest esdeveniment, i un document medieval, que podria referir-s'hi. Pel que fa al testimoni, un entrevistat de MONTARDIT de Baix va explicar que un vell de LLARVÉN sempre li havia dit que

al darrere del Tussal hi havia estat Montarto, que era el poble antic de Montardit, i que en baixar tot va ser Montarté i que llavors es va fer Montardit a l'altre costat. Sempre ho dive tartamudejant: «**Aquí a Armenta nostra hi haví Montarto i, al enfonsar-se tota la muntanya, van fer Montardit a l'altre costat!**». Diu que es va enfonsar tot. I sí que hi ha un tapàs i la terra a sobre! Ho va fer a l'enfonsar-se la muntanya. Això és al darrere, allò es nota que ha baixat tota i està ple d'ascles i hasta els arbres s'obren i les raelés són aubertes. Perquè hi ha terra-gis. Aquell vell allò m'ho haví dit moltes hores! No veus ruïnes. Sempre m'ho diva «Allí hi haví Montarto, i d'allí va sortir lo nom de Montardit, perquè es va baixar tot!».

Pel que fa al document⁴⁰⁸, es pot llegir:

dono ecclesiam Sancti Petri de Palears qui est sitam super fluvium Nocharie et **subter ipsum puium quod dicunt Civitate Exposita**, et cum suis subjectis ecclesiis, scilicet ecclesiam sancti Mikaelis et sancti Cipriani qui sunt in villa Cassovalle, cum alodiis et decimis et primitiis et ciminteriis in perpetuum; et prescripta ecclesia sic dono cum alodis, cum decimis, cum primiciis, cum cimeteriis, cum lignare, pascuare, emere, et suis terminis qui sunt de castro Morone usque in rivo sive in ipsa losa de Invalle et vadit per ipsas fitas et per ipsa via que vadit ad Armenta usque in flumen Nochariae et ad rivo quan vocant Riardo, delinde pervenit ad Cornella qui est propre ipso ponte.

Segons el DCVB l'adjectiu i el participi passat d'*exposar*, *exposat-exposada*, és quelcom «perillós, que corre perill» i posa com a exemple «Aquesta excursió és molt exposada, perquè hi ha molt mal camí». Podria ser, doncs, que en aquell temps hi hagués perill d'esllavissada d'allà on es trobava la *Civitate Exposita*, que podria ser l'antic *Ardit. Segons el testimoni oral, el poble vell hauria estat a la dreta del barranc de Montardit i, en canvi, al document seria a l'esquerra. En tot cas, el que és rellevant es que un i altre remetrien a un poble antic a sota de l'actual MONTARDIT de Dalt.

---

408. PUIG, 1991. Doc. Interpolació de l'«auctoritas», pàg. 414. Les negretes són nostres.

En **MONTENARTRÓ** també s'hauria donat un cas similar d'un poble desaparegut. Segons un entrevistat, «diven que el poble vell era a Salineres, a 200 o 300 metres d'aquí, però s'havia cremat per falta d'aigua i llavors el van fer on és ara, que baixa un barranc a cada costat i així no tenim problemes d'aigua». A l'apartat 6.6.2 s'ha proposat l'etimologia

*ARTRÓ⁴⁰⁹ < ***ART(R) ON** < ***orte** 'lloc de pas' ***one** 'damunt'
'el pas de damunt'

Per tant, el *mont* afegit posteriorment també podria haver tingut el sentit de 'damunt': 'damunt d'*Ortone*'.

Quant a **MONTESCLADO**, a l'apartat 3.3.3 ja s'ha apuntat la possibilitat que aquest topònim fos el resultat de l'aglutinació de ***MONT ESCLADO** amb el sentit de 'al damunt d'*ESCLADO*', essent ***ESCLADO** el nom antic de *GLORIETA* quan el poble es trobava al *Roc de la Torre*⁴¹⁰. Ara, havent vist la possible semàntica de ***one** 'damunt' i la situació del poble de **MONTESCLADO** al damunt de *GLORIETA*, semblaria que **MONT** podria haver tingut, també, el sentit de 'damunt d'*Esclado*' (§ 4.5).

ESCLADO < **ESC L ADO** < ***esca** 'estret rocós' ***oil** 'guaita' ***orte** 'lloc de pas'
'a l'estret rocós, el guaita del pas'

Finalment, **MENTUI**, antigament **MONTUI**, tenint en compte que **UI** podria ser una realització de ***oil**, el topònim es podria referir a 'damunt del guaita', essent el guaita, o bé el desaparegut poble de Bellveí, o bé la *Roca del Quartà*, amb un forat al capdamunt on s'explica que durant les guerres carlines un sentinella vigilava el camí de la Pobleta⁴¹¹.

Així doncs, semblaria que força abans del s. XI *mont* es podria haver referit a 'damunt' (al Pallars pronunciat *demon*). Al s. XI *damont* ja es troba al *Jurament de pau i treva del comte Pere Ramon del Pallars Jussà al bisbe d'Urgell*, de l'any 1098–1112:

Juro ego, Pere Ramon comte, fil de Valença comtessa, che, d' achesta hora enant, treva et paz tenré et a mos òmens tener la mannaré, axí co lo bispe feta la à escriure; et si negú mon ome de Pallars la au[rà] franta ne la fran, a Déu et al bisbe per destrénner e per redérce[r], aitoris l' en seré; et acsí com **damont** és scrit [...].

409. En ***ARTRÓ** s'hauria donat una *anteriorització i deslabialització* de la vocal inicial, la pròtesi d'una segona ròtica i la caiguda de la nasal i de la vocal final de ***one**.

410. El *Roc de la Torre* apareix en unes coordenades equivocades als mapes de l'ICGC.

411. Una llegenda relaciona la Roca del Quartà amb el temps dels moros (Coll, 2015: 135).

I *amont*, gràcies a les catalanades que de vegades s'escapaven als escriptors, ja s'emprava l'any 1120 perquè en un document es troba «de **Erbolone en amont** in Paliarensi pago»⁴¹².

Sigui com sigui, diversos entrevistats van comentar que els noms d'alguns pobles amb el complement *de Dalt* o *de Baix*, o *Sobirà* i *Jussà*, els sonen forans. Els és més familiar *Damunt* i *Davall*. A les valls d'Àneu, per exemple, es va recollir un testimoni que assegurava que «sempre havia estat *Berrós de Demon* i *de Devall*. Per aquesta regla de tres el que era president de la Generalitat, lo *Puigdemont*, doncs que li diguin *Puigsobirà!*».

Malgrat el que s'ha exposat, els topònims amb els inicis en *Mont-* no s'inclouran a la llista dels topònims candidats a incloure la unitat significativa **one* perquè caldria un estudi més extens.

6.4 Possibles topònims del corpus amb **one*

ALTRON, ANÀS, ANCS, AULÓ (e.f.a. OLONE), BERNUI, BERANÍ, BONESTARRE, CARTANÍS (e.f.a. CARTONISE), ESCALÓ, ESTAC, ESTAON, ESTARON, MONTENARTRÓ, NORÍS (e.f.a. ANORIS), PERNUI, RONÍ, RUBIÓ (e.f.a. RUBION), SON, SOMPONUI, TOLZÓ, UNARRE, VELLÀNEGA.

---

412. PUIG, 1991. Doc.114.

Fig. 111. Mapa de distribució de la unitat significativa prototípica *one. Font: e.p.⁴¹³

413. **Base cartogràfica:** en vectorial, Límits comarcals. Divisions administratives. Comarques 1:5.000 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) i la capa de rius de la base topogràfica 1:25.000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>). En ràster, Model d'elevacions del terreny 5m 2020 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

6.5 Exemple extern al corpus

A les altres unitats significatives aquest apartat s'ha reservat a la presentació de clústers de pobles i topònims. Tanmateix, com que **one* 'damunt' no remet a un element rellevant del paisatge al qual es puguin referir diversos topònims, no se'n pot presentar cap. En canvi, pot ser interessant mostrar un exemple, extern al corpus, per tal de completar la informació sobre **one*. És el cas de *Nestui*. Ja se n'ha parlat perquè és l'únic topònim de què disposem amb una citació medieval que conserva la vocal inicial de **one*, inalterada, a l'inici del topònim: «Vindo vobis ipsa media terra in castro Arinio quod abeo ex alode parentum meorum in loco que dicitur **Onestui**»⁴¹⁴. La citació és de l'any 992, i es parla d'*Onestui* com una terra i alou dins del terme del castell d'Areny, situat uns 40 km més avall del riu Noguera Ribagorçana. Avui *Nestui* (en alguns documents contemporanis, *Lestui* o *Llestui*) continuen sent unes terres apreciades per la gent d'Aneto, el poble de sota. Es troben a 1650 m d'altura i, com es pot apreciar a les fotografies (Fig. 102 i 113), hi ha uns camps plans i, al costat, un tossalet amb un tancat de pedres i d'una borda. Doncs bé, al mapa geològic (Fig. 114) es veu que, el que avui són els camps, havia estat una llacuna d'origen glacial, avui reblerta.

Fig. 112. Fotografia de l'altiplà de Nestui (Ribagorça aragonesa). Font: NGQ.

414. ABADAL, 1955. DOC. 292.

Fig. 113. Fotografia dels camps de l'antiga llacuna de de Nestui des de la pleta. Al fons, el barranc de Malmarrui. Font: NGQ.

A partir de les unitats significatives que s'han pogut estudiar fins ara, és força probable que *Nestui* es referís al punt més elevat del tossalet, on es troba el tancat de pedres i una borda des d'on es domina, a sota, d'una banda l'antiga llacuna o aiguamolls i, de l'altra, el riu de Llauset i l'accés a l'altiplà. Per tant, la proposta etimològica seria la següent:

***Onestui* < *On est ui* < *one 'damunt' *esta 'aiguamolls' *oil 'guaita'
'damunt dels aiguamolls, el guaita'**

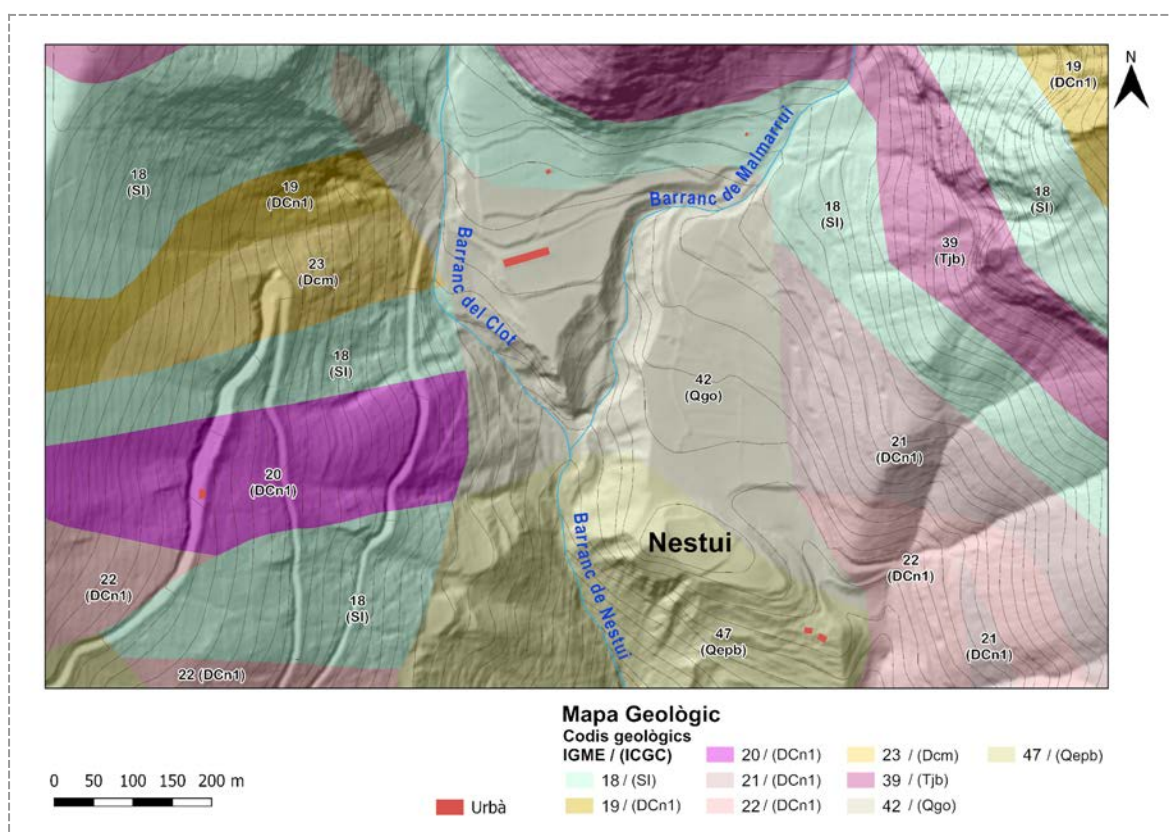

Fig. 114. Mapa amb les unitats geològiques de Nestui. Font: e.p.⁴¹⁵

A la taula següent (Fig. 115) es pot resseguir la correspondència entre els codis que utilitza l'Institut Geològic y Minero de España (IGME) i els que utilitza l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC). Des del punt de vista de l'etimologia toponímica, el que és interessant observar és, d'una banda, la unitat geològica en la qual hi haurien hagut les aigües més o menys estancades (núm. 42 o ug. *Qgo*: Dipòsits d'obturació glacial. Plistocè) i, de l'altra, el turó de *Nestui*, amb el núm. 47 i la ug. *Qepb* (Dipòsits de tarteres. Blocs, clasts angulosos i llims. Plistocè-Holocè) perquè, com es pot apreciar a la fotografia de la Fig. 116, a partir de l'erosió és probable que acabi desapareixent.

415. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius, edificacions i corbes de nivell de la base topogràfica 1:25,000 de l'IGN (BTN) (<https://centrodedescargas.cnig.es/CentroDescargas/index.jsp>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2021. Full 0180, de l'Institut Geològic Nacional (IGN) (MDT02) (<https://centrodedescargas.cnig.es/CentroDescargas/index.jsp>) i la Base Mapa Geològic Nacional (MAGNA) IGME. Servei WMS (<http://info.igme.es/cartografiadigital/geologica/Magna50Hoja.aspx?intranet=false&id=180>) [Enllaços vigents: 20/5/2023]. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

IGME	ICGC
18: Pizarras ampelíticas.	SI: Lutites negres amb graptòlits. Silurià
19: Alternancia de calizas y pizarras.	Dcn1: Pissarres i calcàries. Formació Rueda. Devonià inferior.
20: Indiferenciado: pizarras y calizas subordinadas.	Dcn1: Pissarres i calcàries. Formació Rueda. Devonià inferior.
21: Fm. Aneto, pizarras y pasadas de caliza	Dcn1: Pissarres i calcàries. Formació Rueda. Devonià inferior.
22: Fm. Gelada, calizas limosas y pizarras calcáreas.	Dcn1: Pissarres i calcàries. Formació Rueda. Devonià inferior.
23: Caliza “Dalle”	Dcm: Calcàries. Formació Castanesa. Devonià inferior
39: Facies brechificada - recristalizada.	Tjb: Bretxes carbonàtiques. Retià-Lias.
42: Depósitos de obturación glaciár.	Qgo: Dipòsits d’obturació glacial. Plistocè
47: Derrubios de ladera	Qepb: Dipòsits de tarteres. Blocs, clasts angulosos i llims. Plistocè-Holocè.

Fig. 115. Taula de correspondència entre els codis de les unitats geològiques de l’IGME i de l’ICGC. Font: e.p.

Fig. 116. Fotografia del turó de Nestui i la seva erosió. Font: NGQ.

7. Síntesi dels clústers toponímics que contenen les unitats significatives provisionals, amb les propostes etimològiques dels seus topònims

Als apartats precedents, a mesura que s'aconseguien aïllar, reconstruir i dotar de significat les cinc *unitats significatives prototípiques*, s'anaven presentant algunes propostes etimològiques dels seus topònims. A continuació s'inclou una síntesi dels clústers estudiats (ordenats de nord a sud), de les propostes etimològiques dels seus components i dels canvis fonètics que hi haurien operat. No es presentaran els topònims solts que també s'han analitzat⁴¹⁶ perquè faltaria estudiar els altres topònims dels seus clústers, de moment amb unitats significatives desconegudes.

Abans, però, cal aclarir, d'una banda, que **a partir d'ara s'escriuran els topònims del corpus analitzats en minúscules. És així perquè ja no es perceben com a continents de segments buits de significat, sinó com a lexicalitzacions (§ 10.1.3) d'unitats significatives**. D'altra banda, tot seguit s'informa sobre el funcionament dels clústers i el lèxic que s'utilitzarà per a referir-s'hi, a partir del que empen Terhi Ainiala et al. (2016):

- a) **Clúster toponímic**. Un *clúster toponímic* al·ludeix a dos o més pobles amb topònims que es refereixen al mateix *motiu denominatiu*. Cal entendre el *motiu* com aquell element del paisatge que, per la raó que sigui, indueix a *anomenar-lo* com a punt de referència espacial. Tindria a veure amb el que s'esmentava al capítol III, centrat en la proposta del mètode experimental, sobre el *principi de la negativitat relativa o d'excepcionalitat* (§ 3.1.3). Segons Joan Tort (2001: 16) aquest principi del toponimista rus F. P. Savarensky i recollit pels quebequesos Dorion i Poirier, recull la lògica segons la qual, de la mateixa manera que un esdeveniment excepcional excita més la memòria que un fet banal i quotidià, un element excepcional del paisatge s'esmentarà més que d'altres més banals. Per tant, seguint Tort, «enlloc com al Sàhara hom troba tants noms formats a partir de radicals que fan referència a l'aigua. Allò que és estrany i vital mereix ésser consignat, localitzat, posat en relleu, senyalitzat com ara marcat amb balises». En els topònims del corpus aquest *motiu* que singularitza o diferencia punts del paisatge podria ser un **esca* 'estret rocós', un **esta* 'aiguamolls', un **orte* 'lloc de pas' o un **oil* 'guaita'.

---

416. Altron, Auló, Escalarre, Montesclado, Estaís, Montenartró, Norís i Unarre, i també dos topònims externs al corpus, com Arboló (Pallars Sobirà) i Nestui (Ribagorça aragonesa).

- b) **Denominació annexada: topònims arrel i annexos.** El motiu denominatiu, doncs, seria un node geogràfic i, també, un nom. Aquest nom Ainiala et al. (2016: 76) l'anomenen *topònim arrel*, mentre que els topònims que l'inclouen són els *topònims annexos*. En el clúster de lo Vallat, per exemple, **esta* 'aiguamolls' seria el *topònim arrel* perquè ja existiria abans que s'anomenessin els tres assentaments del seu voltant, i apareixeria en els tres pobles del clúster: **Estaon**, **Bonestarre** i **Anàs**. Per Ainiala et al. aquest tipus de clúster conforma una *denominació annexada* ja que, a part del *topònim arrel*, hi ha els *topònims annexos*. Cal afegir que un *topònim annex* també pot tenir la funció de *topònim arrel* en un altre clúster. Per exemple **Anàs** seria l'*arrel* i els seus annexos serien el *Riu d'Anàs*, la *Selva d'Anàs*, la *Mola d'Anàs* o la *Borda Soca d'Anàs*.
- c) **Topònims annexos d'arrel complerta o parcial.** En el cas del clúster de lo Vallat, **Estaon**, **Bonestarre** i **Anàs** serien *topònims annexos d'arrel complerta* perquè, malgrat els canvis i pèrdues fòniques que podrien haver sofert **esta*, hi seria igualment. En canvi, si un *topònim arrel* estigués *compost* i un *topònim annex* només n'incloués una part, caldria referir-se a un *topònim annex d'arrel parcial*.
- d) **Topònims annexos de la part genèrica o de la part específica.** Si el *topònim arrel* és un *topònim compost*, els annexos també es poden classificar segons quina sigui la part del *topònim arrel* que utilitzen. Poden utilitzar la *part genèrica*, entesa com la part que informa sobre el que és més general i significatiu del lloc, o poden utilitzar la *part específica*, entesa com una part del lloc. A Finlàndia, que és on Ainiala et al. centren els seus estudis, primer acostuma a haver-hi l'*específica* i després la *genèrica*. Així, en el topònim *Saarijärvi* 'illa del llac', format per *saari* 'illa' i *järvi* 'llac', la part final informa sobre el que és més general i significatiu del lloc, 'el llac', i la part específica una part del llac: 'l'illa' (Ainiala et al., 2016: 67). Com es veurà (§ 9.2.2), en els topònims del corpus és diferent: primer hi ha la part *genèrica* i després l'*específica*. Això no obstant, al clúster de la collada de la Bana, en el poble d'Arestui, situat enfront d'Estaron amb el riu Noguera Pallaresa al mig, es podrien donar dues etimologies diferents:
- si la primera part del topònim d'Arestui, *Ar+est* 'pas dels aiguamolls', es referís a la primera part del topònim Estaron, però a la inversa, *Est+ar* 'als aiguamolls, el pas', Arestui seria un *topònim annex de la part específica* i, després, de la *part genèrica* del seu *topònim arrel*, que seria Estaron. Aquesta és l'etimologia proposada ja que Arestui, amb la terminació -UI **oil* 'guaita', és un nexa visual entre Estaron i Sant Jaume.
  - Ara bé, si *Ar-* es referís a una unitat significativa desconeguda seria un *topònim annex de la part genèrica* perquè d'Estaron s'estaria referint només a **esta* 'aiguamolls'.

7.1 Clúster de la vall d'Estერი de Cardós

Arrós, Ginestarre i Esterri de Cardós formarien part del clúster de la vall d'Estერი de Cardós (§ 5.5.2). El *motiu denominatiu* dels tres assentaments haurien estat els antics aiguamolls del ventall al·luvial de sota d'Estერი i Ginestarre, i al voltant d'Arrós (Fig. 87). Per tant, el *topònim arrel* dels tres *topònims annexos* seria **esta* 'aiguamolls'. Si Ginestarre estigués compost per **oil* + Esterri, seria el mateix que dir 'al guaita d'Estერი' o 'guaita del pas dels aiguamolls'. Per tant, Esterri, respecte Ginestarre, seria el *topònim arrel* i Ginestarre seria el seu *topònim annex d'arrel complerta*.

rrós 'pas dels aiguamolls'	
Unitats significatives	Canvis fonètics
<p>ARR ÓS <i>*orte</i> 'lloc de pas' <i>*esta</i> 'aiguamolls'</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>*orte</i>: assimilació vocàlica (§ cap. VI, 5.5) amb el resultat d'anteriorització i deslabialització (§ cap. VI, 5.4). • <i>*orte</i>: assimilació consonàntica amb possible sonorització de la dental i assimilació per part de la ròtica (§ cap. VI, 5.5.5). • <i>*orte</i>: elisió de la vocal final per fusió amb la primera vocal de <i>*esta</i> (§ cap. VI, 5.9.7). • <i>*esta</i>: assimilació de la primera vocal <i>esta>osta</i> (§ cap. VI, 5.5) • <i>*esta</i>: assimilació de dental sorda final per part de la sibilant (§ cap VI, 5.5.2) • <i>*esta</i>: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.9).
Ginestarre 'guaita d'Estერი' o 'guaita del pas dels aiguamolls'	
<p>GIN EST ARRE <i>*oil</i> 'guaita' <i>*esta</i> 'aiguamolls' <i>*orte</i> 'lloc de pas'</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>*oil</i>: possible africació d'una velar protètica (§ 2.3.4). • <i>*oil</i>: nasalització amb el canvi [il] > [in] (§ cap. VI, 5.15). • <i>*esta</i>: elisió de la vocal final per fusió amb la primera vocal de <i>*orte</i> (§ cap. VI, 5.9.7). • <i>*orte</i>: assimilació vocàlica (§ cap. VI, 5.5) amb el resultat d'anteriorització i deslabialització (§ cap. VI, 5.4). • <i>*orte</i>: assimilació consonàntica amb possible sonorització de la dental i assimilació per part de la ròtica (§ cap. VI, 5.5.5).
Esterri 'als aiguamolls, el pas'	
<p>EST ERRI <i>*esta</i> 'aiguamolls' <i>*orte</i> 'lloc de pas'</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>*esta</i>: elisió de la vocal final per fusió amb la primera vocal de <i>*orte</i> (§ cap. VI, 5.9.7). • <i>*orte</i>: assimilació vocàlica (§ cap. VI, 5.5) amb el resultat d'anteriorització i deslabialització (§ cap. VI, 5.4). • <i>*orte</i>: assimilació consonàntica amb possible sonorització de la dental i assimilació per part de la ròtica (§ cap. VI, 5.5.5). • <i>*orte</i>: tancament de /e/ en /i/ (§ cap. VI, 5.20.2).

Els topònims de *Ginestarre* i *Esterri*, així com *Escart* i *Escaló* (clúster 7.3), comparteixen segments i a més anomenen dos pobles propers, però en cotes diferents (§ cap. VI, 2.3.2). Ara, havent observat que els segments repetits són unitats significatives que es refereixen a

elements del paisatge compartits pels dos pobles ('aiguamolls' i 'lloc de pas' en el cas de *Ginestarre* i *Esterrí*, i 'congost' en el cas d'*Escart* i *Escaló*), es confirmen les tres hipòtesis de la tesi, és a dir, que els topònims poblacionals opacs del Pallars Sobirà són descripcions del paisatge, que els seus segments repetits estan relacionats amb elements del paisatge i que aquests topònims estan formats per composició i posterior lexicalització.

7.2 Clúster de lo Vallat

Anàs, Bonestarre i Estaon conformarien el clúster de lo Vallat, a la vall de Cardós (§ 5.5.3). El *motiu denominatiu* dels tres assentaments haurien estat els aiguamolls, situats a l'aiguabarreig dels rius d'Anàs i Estaon. Per tant, el *topònim arrel* que es trobaria en tots ells seria **esta* 'aiguamolls'.

Anàs 'damunt dels aiguamolls'	
Unitats significatives	Canvis fonètics
AN ÀS <i>*one</i> 'damunt' <i>*esta</i> 'aiguamolls'	<ul style="list-style-type: none"> <i>*one</i>: anteriorització i deslabialització de la vocal (§ cap. VI, 5.4). <i>*one</i>: elisió de la vocal final per fusió amb la primera vocal de <i>*esta</i> (§ cap. VI, 5.9.7). <i>*esta</i>: assimilació de la primera vocal a l'anterior <i>esta</i> > <i>asta</i> (§ cap. VI, 5.5). <i>*esta</i>: assimilació de dental sorda final per part de la sibilant (§ cap VI, 5.5.2). <i>*esta</i>: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.9).
Bonestarre 'damunt dels aiguamolls, el pas'	
(B)ON EST ARRE <i>*one</i> 'damunt' <i>*esta</i> 'aiguamolls' <i>*orte</i> 'lloc de pas'	<ul style="list-style-type: none"> <i>*one</i>: s'hi hauria afegit (b) per etimologia popular de «bones terres» (§ 5.5.3). <i>*one</i>: elisió de la vocal final per fusió amb la primera vocal de <i>*esta</i> (§ cap. VI, 5.9.7). <i>*esta</i>: elisió de la vocal final per fusió amb la primera vocal de <i>*orte</i> (§ cap. VI, 5.9.7). <i>*orte</i>: assimilació vocàlica (§ cap. VI, 5.5) amb el resultat d'anteriorització i deslabialització (§ cap. VI, 5.4). <i>*orte</i>: assimilació consonàntica amb possible sonorització de la dental i assimilació per part de la ròtica (§ cap. VI, 5.5.5).
Estaon 'als aiguamolls, el pas de damunt'	
ESTA ON <i>*esta</i> 'aiguamolls' <i>*orte</i> 'lloc de pas' <i>*one</i> 'damunt'	<ul style="list-style-type: none"> <i>*orte</i>: pèrdua de segment medial de més d'un fonema (§ cap. VI, 5.9.8). <i>*one</i>: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.12.2).

Com ja s'ha comentat a l'apartat 6.2.2 i, tal com es podrà comprovar als clústers 7.4 i 7.5, *Estaon*, *Estaron* i *Estac* són topònims molt similars que anomenen pobles de valls diferents (§ cap. VI, 2.3.3). L'explicació d'aquestes similituds entre els noms dels pobles, de

vegades absoluta (*Esterrí de Cardós* i *Esterrí d'Àneu*; *Ainet de Besan* i *Ainet de Cardós*), i d'altres amb lleus variacions (*Àreu* i *Àrreu*; *Arrós* i *Aurós*; *Baén* i *Baien*; *Bernui*, *Pernui* i *Beraní*; *Burg*, *Burgal* i *Burgo*; *Sorpe* i *Surp*; *Sorre* i *Surri*), és que són pobles situats en punts geogràfics iguals o molt semblants. En *Estaon*, *Estaron* i *Estac* la situació seria la mateixa: uns pobles de pas per accedir a unes àrees d'aiguamolls de més avall i d'aquí l'etimologia 'als aiguamolls, el pas de damunt'.

7.3 Clúster de la vall d'Escart

Escart, l'ermita de la Mare de Déu de la Roca, el monestir de Sant Pere del Burgal i Escaló integrarien el clúster de la vall d'Escart (§ 2.5, 3.5.1, 4.2.5, 6.2.2). El *motiu denominatiu* hauria estat el congost del riu d'Escart, situat entre Escart a la cota més alta, i Escaló a la més baixa. Per tant, el *topònim arrel* que es trobaria en Escart i Escaló seria **esca* 'estret rocós'. El topònim *Burgal*, malgrat que s'ha comentat que seria un guaita i contindria **oil>al*, que també es troba en Escaló, no s'ha analitzat més a fons perquè inclou segments que no es troben entre els seleccionats per l'estadística. Això no obstant, no és descartable que *-ga-* fos una reminiscència de **esca*. La presència de **oil* respon al fet que, tal com s'ha explicat (§ 2.5, 3.5.1, 4.2.5, 6.2.2), tots aquests llocs formarien part d'una estratègia comunicativa per connectar l'enlairat poble d'Escart amb Escaló, al fons de la vall principal del riu Noguera Pallaresa (Fig. 45b).

Escart 'a l'estret rocós, el pas'	
Unitats significatives	Canvis fonètics
<p>ESC ART <i>*esca</i> 'estret rocós' <i>*orte</i> 'lloc de pas'</p>	<ul style="list-style-type: none"> <i>*esca</i>: elisió de la vocal final per fusió amb la primera vocal de <i>*orte</i> (§ cap. VI, 5.9.7). <i>*orte</i>: assimilació vocàlica (§ cap. VI, 5.5) amb el resultat d'anteriorització i deslabialització (§ cap. VI, 5.4). <i>*orte</i>: pèrdua de la vibració de la ròtica. <i>*orte</i>: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.9).
Escaló 'a l'estret rocós, el guaita del damunt'	
<p>ESC AL Ó <i>*esca</i> 'estret rocós' <i>*oil</i> 'guaita' <i>*one</i> 'damunt'</p>	<ul style="list-style-type: none"> <i>*esca</i>: elisió de la vocal final per fusió amb la primera vocal de <i>*orte</i> (§ cap. VI, 5.9.7). <i>*oil</i>: dissimilació (§ cap. VI, 5.8) amb el resultat d'anteriorització i deslabialització (§ cap. VI, 5.4). <i>*oil</i>: pèrdua de la iod. <i>*one</i>: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.12.2). <i>*one</i>: pèrdua de la -n final (§ cap. VI, 5.9.5).

7.4 Clúster de la collada de la Bana

Aidí Jussà, Aidí Sobirà, Arestui i Estaron pertanyerien al clúster de la collada de la Bana (§ 6.2.2). El *motiu denominatiu* dels quatre assentaments hauria estat, d'una banda, els aiguamolls situats a sota d'Estaron i Aidí Jussà. De l'altra, el control visual de la collada de la Bana per part d'Estaron i Aidí Sobirà, el control dels aiguamolls per part d'Aidí Jussà, i l'estratègia de comunicació visual entre els assentaments (Fig. 103). Per tant, el *topònim arrel* que es troba en tots ells és **esta* 'aiguamolls'.

Aidí 'als aiguamolls, el guaita'	
Unitats significatives	Canvis fonètics
<p>AID Í *esta 'aiguamolls' *oil 'guaita'</p>	<ul style="list-style-type: none"> *esta: anteriorització i deslabialització de la primera vocal (§ cap. VI, 5.4). *esta: vocalització de [s]/[z] a [j] en un estadi *asdí > aidí (§ cap. VI, 5.22.2) *esta: sonorització de la dental (§ cap. VI, 5.19.1). *esta: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.9). *oil: pèrdua de la lateral (§ 2.1), tancament de la vocal posterior (§ cap. VI, 5.20.3) i monoftongació (§ cap. VI, 5.14).
Arestui 'del pas dels aiguamolls, el guaita'	
<p>AR EST UI *orte 'lloc de pas' *est 'aiguamolls' *oil 'guaita'</p>	<ul style="list-style-type: none"> *orte: assimilació vocàlica (§ cap. VI, 5.5) amb el resultat d'anteriorització i deslabialització (§ cap. VI, 5.4). *orte: pèrdua de la vibració de la ròtica. *orte: pèrdua de la dental (§ cap. VI, 5.9.3). *orte: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.9). *esta: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.9). *oil: pèrdua de la lateral (§ 2.1). *oil: tancament de la vocal posterior (§ cap. VI, 5.20.3).
Estaron 'als aiguamolls, el pas de damunt'	
<p>EST AR ON *esta 'aiguamolls' *orte 'lloc de pas' *one 'damunt'</p>	<ul style="list-style-type: none"> *esta: elisió de la vocal final per fusió amb la primera vocal de *orte (§ cap. VI, 5.9.7). *orte: assimilació vocàlica (§ cap. VI, 5.5) amb el resultat d'anteriorització i deslabialització (§ cap. VI, 5.4). *orte: pèrdua de la vibració de la ròtica. *orte: pèrdua de la dental (§ cap. VI, 5.9.3). *orte: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.9). *one: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.12.2).

És interessant apuntar que tant *Estaron* com *Aidí* són topònims que anomenen dos pobles de cotes diferents (§ cap. VI, 2.3.1). Hi hauria hagut l'*Estaron* i *Aidí* d'una cota més alta i l'*Estaron* i *Aidí* d'una cota més baixa. També seria el cas d'*Alés*, *Alós*, *Berrós*, *Boldís* i *Surp*. En tots els casos llevat de *Boldís*, en què els dos pobles encara estan habitats, en la resta el poble que sempre ha estat més gran i que avui continua habitat és el de baix. Als

pobles en cotes superiors d'*Estaron* i *Surp* hi havia hagut bordes (en *Estaron* estan en ruïnes), mentre que en els pobles de cotes superiors d'*Aidí*, *Alés* i *Alós* se sap de l'existència de torres o castells amb les seves ermites. En *Berrós* i *Boldís* ambdós pobles de dalt han arribat fins avui, però en el *Berrós* de la cota superior, molt més petit que el de baix, no s'hi viu tot l'any.

A la vista de la importància i pervivència dels pobles homònims de les cotes més baixes i, també, del fet que siguin *Estaron* i *Aidí* de davall els que, segons les propostes etimològiques, els seus topònims coincideixen amb la situació geogràfica, podria ser que els assentaments primigenis haguessin estat els de les cotes inferiors.

7.5 Clúster de la vall d'Escós

Escós i Estac conformarien un clúster (§ 6.2.2). El seu *motiu denominatiu* serien els antics aiguamolls que hi hauria hagut a Escós, situat en una fondalada on s'ajunten els barrancs de les Milleres i de Mencui. La unitat geològica d'aquesta fondalada és la Qve (blocs i graves. Vessant d'esbaldregalls). Per tant, el *topònim arrel* que es troba al final d'Escós i a l'inici d'Estac seria **esta* 'aiguamolls'.

Escós comença amb el que seria la unitat significativa **esca* però, com s'ha comentat (§ 3.1), el seu enclavament no és el dels típics pobles amb 'estrets rocosos' importants. D'una banda el poble està ubicat en un pla fèrtil que, tot i que té poca panoràmica, és bastant obert. D'altra banda, malgrat que els barrancs de les Milleres, de les Aigüeres (on hi ha un penya-segat) i la llau de Rodareny són molt abruptes, queden massa apartats del poble com per donar-li nom. I, pel que fa al riu d'Escós, si bé és cert que mostra algun tram estret, no seria de prou entitat com perquè fos el *motiu denominatiu* situacional. En canvi, sí que hi ha un element diferenciador i força interessant: la *Roca dels Cabanots*. Com es pot apreciar a les Fig. 119, 120 i 121, la Roca del Cabanots és una penya de pedra tosca a tocar del poble. Hi ha 6 o 7 forats oberts manualment, amb les boques amb forma d'arc, on segons la transmissió oral hi havia hagut un poble amb una església al damunt. A la vista del topònim del lloc, *Sant Julià*, devia estar dedicada a aquest sant, pronunciat pels locals, *Sant* amb masculí i *Júlia* amb femení. Segons els documents medievals era *Sant Julià* i se'n parla tant l'any 1099 —«capud maso de Arnallo Petro et de uxore sua Ermesen in villa Escose, in ipso

pugo de *Sancto Iuliano*»⁴¹⁷— com el 1099-1101: «valle Escose, in villa quae vocatur *Sancti Iuliani*»⁴¹⁸.

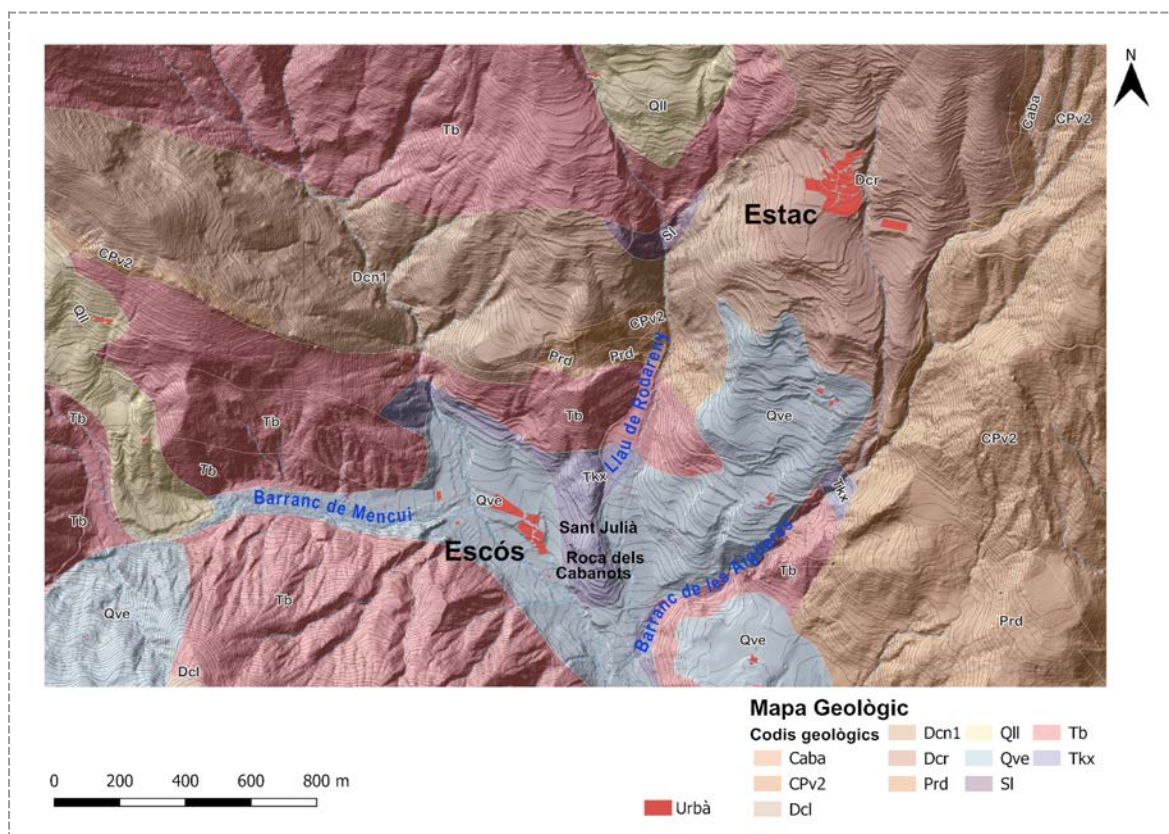

Fig. 117. Mapa amb les unitats geològiques de la vall d'Escós. Font: e.p.⁴¹⁹

Les persones entrevistades recorden que, en construir la carretera que passa entre la Roca dels Cabanots i el Tossal, van sortir molts esquelets a la part de sota del Tossal. També van comentar que els últims que van viure als forats van ser uns gitanos que feien cistells.

417. PUIG, 1991. Doc. 67.

418. PUIG, 1991. Doc. 84.

419. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius i de construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icg.cat/appdownloads/>) i el Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000 (<https://www.icgc.cat/ca/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023]. A l'Annex 15 es trobarà la correspondència entre les unitats cartogràfiques o geològiques (Q, Qco, Ql, Qmm, Qt0-1, Qt3, etc.) que apareixen a la tesi i la descripció geològica.

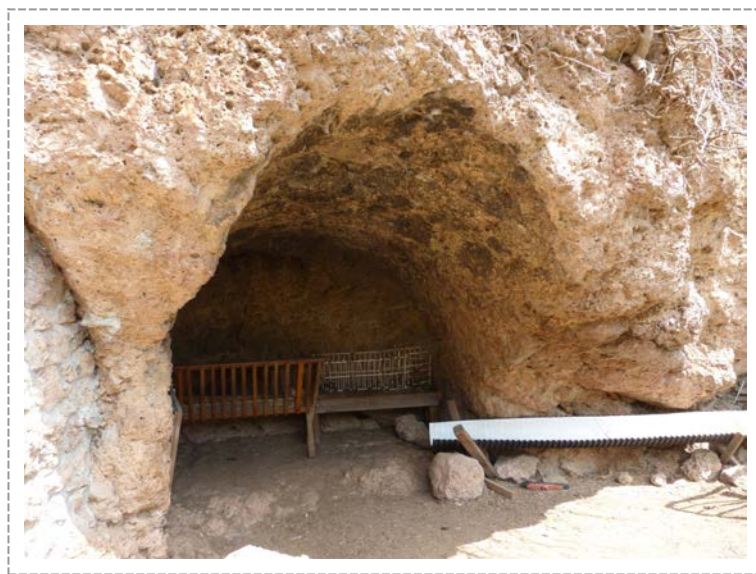

Fig. 118. Fotografia d'Estac i Escós. Font: NGQ.

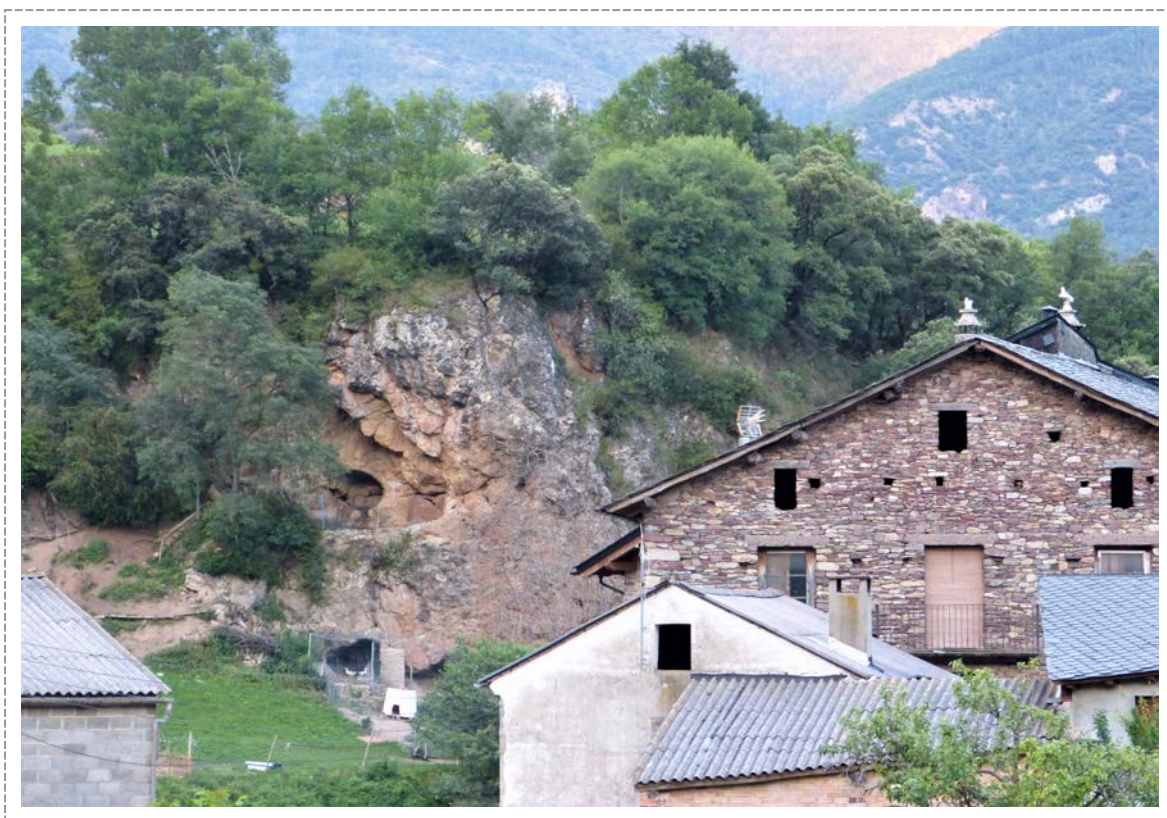

Fig. 119. Fotografia d'Escós i, al fons, la Roca dels Cabanots. Font: NGQ.

Fig. 120. Fotografia d'un dels cabanots. Font: NGQ.

Fig. 121. Fotografia de la Roca dels Cabanots, més a prop. Font: NGQ.

En tot cas, malgrat que **esca*, tal com s'ha vist, remetria a 'estret rocós', sembla força plausible que, en aquest cas, es referís a aquesta roca amb les coves excavades. La segona part d'Escós seria la unitat **esta*. Tanmateix, sembla que entre **esca* i **esta* hauria d'haver-

hi hagut una unitat medial que podria haver estat **oil*. L'argument que donaria suport a aquesta hipòtesi tindria a veure amb la situació del possible poble vell d'Escós al damunt de la Roca del Cabanots, un bon punt de guaita dels antics aiguamolls, així com l'estructura interna d'aquest topònim en comparació amb els altres del corpus. I és que, en primer lloc, la unió de **esca* i **esta* no compliria els criteris del *motiu denominatiu* perquè llavors n'hi hauria dos. I, en segon lloc, l'únic topònim del corpus que es troba en aquesta circumstància és Escàs, i tant aquest poble, com l'Escàs de la Cerdanya, de l'Alt Urgell i d'Andorra podrien quadrar amb la descripció **esca *oil *esta* 'a l'estret rocós, el guaita dels aiguamolls'. Pel que fa a Estac, després del *motiu denominatiu *esta*, la resta del topònim també tindria la mateixa etimologia que *Estaron* i *Estaon*, de manera que entre **esta* i **one* hi hauria hagut la unitat medial **orte*, però s'hauria perdut. Mentre que en *Estaon* no s'hi hauria inserit cap velar per trencar el hiat, en *Estac* sí. És el mateix fenomen que es dona en la pronúncia de *agon* per *a on*, *bragó* per *braó* o *llagó* per *llavor*. Finalment, com s'ha explicat (§ 6.2.2), la terminació d'Estac hauria estat **one*, ja que als primers documents apareix grafiat *Estago*⁴²⁰.

Escós 'a l'estret rocós, el guaita dels aiguamolls'

Unitats significatives	Canvis fonètics
<p>ESCÓS</p> <p><i>*esca</i> 'estret rocós' <i>*oil</i> 'guaita'</p> <p><i>*esta</i> 'aiguamolls'</p>	<ul style="list-style-type: none"> <i>*esca</i>: elisió de la vocal final per fusió amb la primera vocal de <i>*esta</i> (§ cap. VI, 5.9.7). <i>*oil</i>: pèrdua de segment medial de més d'un fonema (§ cap. VI, 5.9.8). <i>*esta</i>: assimilació de la primera vocal <i>esta>osta</i> (§ cap. VI, 5.5) <i>*esta</i>: assimilació de dental sorda final per part de la sibilant (§ cap VI, 5.5.2) <i>*esta</i>: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.9).

Estac 'als aiguamolls, el pas de damunt'

<p>EST AC</p> <p><i>*esta</i> 'aiguamolls' <i>*orte</i> 'lloc de pas'</p> <p><i>*one</i> 'damunt'</p>	<ul style="list-style-type: none"> <i>*esta</i>: elisió de la vocal final per fusió amb la primera vocal de <i>*orte</i> (§ cap. VI, 5.9.7). <i>*orte</i>: pèrdua de segment medial de més d'un fonema (§ cap. VI, 5.9.8) i inserció de velar per trencar el hiat. <i>*one</i>: pèrdua de la vocal final (§ cap. VI, 5.12.2). <i>*one</i>: pèrdua de la <i>-n</i> final (§ cap. VI, 5.9.5) abans de l'any 1061-1098 i de la vocal inicial entre l'any 1105 Estago i l'any 1149 Estag.
---	---

420. **Estac**: a. 1061–1098 Estago; a. 1061-1108 Estago; a. 1081-1098 Estago; a. 1089 Estago; a. 1092 Estag; a. 1105 Estago; a. 1149 Estag; a. 1151 Estag / Stag; a. 1173 Estag; a. 1193 Estach; a. 1297 Estach; a. 1314-1315 Estach; a. 1337 Estach; a. 1338 Estach; a. 1344 Estach; a. 1423 Stach

8. Temàtica i llengua de procedència dels topònims opacs del corpus

Al *Marc teòric* es presentaven 159 propostes etimològiques de Coromines per als topònims del corpus i, tot seguit, es classificaven segons la seva temàtica i el seu idioma (§ cap. II, 4.2, 4.3). D'entre les temàtiques, un 65,29% de topònims haurien estat descripcions geogràfiques (relacionades amb l'aigua, el relleu, fitònims o construccions); un 10,58% es referirien a activitats humanes ('lloc de cria d'ases', 'camí de la farina', 'camp conreat', 'cup de trepitjar raïm', etc.); un 8,82% serien antropònims (*Sabirik, fra Ot, Maounourí, Rubius, Tolbias*, etc.); un 15,82%, qualitats del lloc ('tornar-se fort', 'silenciós', 'benestar', 'coratjós', etc.); un 2,94%, zoònims ('camí de guineus', 'cabra', 'camí de cavalls', 'rata', etc.); 1,17%, teònims (déu *Jovis*, deesses *Matres Useae*); un 0,58%, un ésser sobrenatural ('home-llop'); i un 0,58%, un vent grecolatí ('boreas'). A partir del mètode experimental, pel que fa a la temàtica d'aquests topònims, després d'haver aconseguit aïllar, reconstruir i dotar de significat cinc hipotètiques unitats significatives, s'ha proposat l'etimologia de 23 topònims i totes serien descripcions geogràfiques. Per a diversos estudiosos aquest fet és ben natural. Segons Ainiala et al. (2016: 75),

The most typical thing about place names is that they are informative. In this case, there is a *direct meaning relationship* between a name and a place. We can also speak about *direct naming*. The names provide "direct" information about its referent, for example, location or characteristics⁴²¹.

La denominació directa, doncs, seria la norma i, de fet, en Coromines aquesta seria l'opció majoritària perquè, segons les seves propostes etimològiques, el 65,29% de topònims del corpus haurien estat descripcions geogràfiques, però, com es veurà al capítol sobre la discussió metodològica, es tracta de descripcions obtingudes amb un procés i uns resultats força diferents.

Pel que fa a l'idioma amb què s'haurien creat els topònims del corpus, segons Coromines la llengua majoritària seria de tipus bascoide (43,67%) i, després: llatí (23,56%); català (16,66%); llengües romàniques sense especificar (6,32%); germànic (2,87%); francès

---

421. **t. de l'a.:** El més típic dels topònims és que són informatius. En aquest cas, hi ha una relació directa de significat entre un nom i un lloc. També podem parlar de denominació directa. Els noms proporcionen informació "directa" sobre el seu referent, per exemple, la ubicació o les característiques.

(1,14%); una llengua preromana sense especificar (1,14%); aquità, que podria ser una llengua bascoide segons algunes hipòtesis (1,14%); sorotàptic (1,14%); celta (1,14%); grecollatí (0,57%) i iber (0,57%). En aquesta tesi, a partir dels coneixements adquirits, no s'està en condicions d'apuntar a una o altra llengua, de manera que aquest apartat es limitarà a mostrar la semblança entre les unitats significatives i les paraules de diversos idiomes amb el mateix significat.

8.1 *oil 'ull'

Fins ara, per facilitar la llegibilitat i no oferir un excés d'informació, *oil s'ha relacionat amb 'guaita', però recordi's que la proposta etimològica de *oil apunta a un estrat antic del mot català *ull*, l'òrgan visual dels éssers vius⁴²².

Al moment de buscar altres idiomes que podrien compartir la unitat significativa *oil és rellevant adonar-se que coincideix amb el mot actual francès d'*ull*, *oeil*. No es podria descartar, doncs, que aquest estrat anterior *oil del català *ull* hagués tingut un abast geogràfic més extens. Sense poder entrar-hi a fons i en termes generals, de fet **es podria dibuixar una isoglossa del mot *ull* que dividís l'est i l'oest d'Europa. A l'oest, els noms que inclouen una oclusiva velar.** Ordenats alfabèticament, alguns d'ells són:

<i>acs</i> (letó)	<i>ochju</i> (cors)
<i>akis</i> (lituà)	<i>ocūlus</i> (llatí)
<i>auga</i> (islandès)	<i>öga</i> (suec)
<i>auge</i> (alemany)	<i>oko</i> (bosnià, búlgar, croat, eslovac, eslovè, polonès, serbi, txec, ucraïnès)
<i>each</i> (frisó occidental)	<i>okoto</i> (macedoni)
<i>ghajn</i> (maltès)	<i>oog</i> (holandès)
<i>göz</i> (turc)	<i>вока voka</i> (bielorús)
<i>llygad</i> (gal·lès)	<i>глаз glaz</i> (rus)
<i>occhio</i> (italià)	
<i>ochi</i> (romanès)	

Inclourien l'oclusiva, tot i trobar-se a l'oest, *begi* (basc), *each* (islandès) i *llygad* (gal·lès).

---

422. A partir d'ara, quan aparegui la unitat significativa *oil, es relacionarà amb 'ull' i no amb el sentit metafòric de 'punt de guaita'.

En canvi, els mots de l'oest no inclourien la velar i, com es pot observar, malgrat que a alguns (anglès, noruec, gaèlic-escocès, irlandès) se'ls han atribuït afiliacions idiomàtiques diferents, mostren una certa semblança amb l'hipotètic estrat antic **oil*, sobretot el gaèlic-escocès i l'irlandès:

<i>aen</i> (luxemburguès)	<i>silmä</i> (finès)
<i>eye</i> (anglès)	<i>sy</i> (albanès)
<i>oeil</i> (francès)	<i>suil, sùil, sooill</i> (gaèlic-escocès)
<i>øje</i> (danès)	<i>súl</i> (irlandès)
<i>ojo</i> (castellà)	<i>uelh</i> (aranès)
<i>olho</i> (portuguès)	<i>uèlh</i> (llenguadocià)
<i>ollo</i> (gallec)	<i>uello</i> (aragonès occidental)
<i>øye</i> (noruec)	<i>ull</i> (català)
<i>silm</i> (estonià)	

Els noms i les llengües que no coincidirien amb cap dels dos grups són:

<i>μάτι máti</i> (grec)
<i>szem</i> (hongarès)

8.2 **esca* 'estret rocós'

La proposta etimològica de **esca* remet a 'estret rocós'. Estaria relacionada amb mots com *escala* o *osca* (§ 3.2). El primer, *escala* amb el sentit d' 'estret rocós', es troba en:

<i>escalà</i> (bearnès)	<i>escalar</i> (alt-aragonès)
<i>escala</i> (català)	<i>escala</i> (aranès)

El segon, *osca*, segons el DCVB (§ 3.2.1) i el DECat (VI, 135), es troba en:

<i>asca</i> (DCVB) i <i>òsca</i> (DECat) (gallec)	<i>osche</i> (francès antic)
<i>guesca</i> (DCVB) i <i>güesca</i> (DECat) (aragonès)	<i>osco</i> (bearnès)
<i>guezca</i> (DCVB) i <i>güesca</i> (DECat) (asturià)	<i>ozka</i> (DCVB), <i>ozca</i> (DECat), <i>koska</i>
<i>hoche</i> (francès)	(Elhuyar) (basc)

En castellà *muesca* és un 'tall', però no entre roques, sinó en un objecte. Per a un pas estret s'usa *portillo*, *desfiladero* o *garganta*.

8.3 *orte ‘lloc de pas’

La proposta etimològica de *orte està relacionada amb la idea de ‘lloc de pas’ (§ 4.2). Un pas com ara un *gual* per anar d’una riba del riu a l’altra o un *coll* o *port* per saltar d’una vall a una altra. També altres llocs de pas obligat, com les *cruïlles*, els *graus*, etc. Pel que fa als *guals*, a partir de la semblança formal, entre les llengües europees es troben 5 grups principals:

Grup 1: *brod*

brasta (lituà)

brod (croat, eslovac, eslovè, polonès, txec)

бpид *brid* (ucraïnès)

бpод *brod* (bielorús, búlgar, rus)

Brod és un topònim eslau comú, referit a ‘gual’, i es troba en pobles que es diuen així en països com Bòsnia, Bulgària, Croàcia, la República Txeca, Polònia, Eslovàquia o Eslovènia. De vegades també forma noms compostos com Trochenbrod (Ucraïna) o Kostinbrod (Bulgària)⁴²³.

Grup 2: *ford*

ford (anglès, bosnià, estonià, finès, letó, maltès, luxemburguès)

Furt (alemany)

фopд *ford* (serbi, macedoni)

furt (alt alemany antic)

forda (frisó antic)

voorde (baix alemany)

voorde, doorwaden (holandès)

A Europa diverses poblacions es van assentar a prop de guals i d’aquí els topònims amb aquesta terminació:

- Gran Bretanya, amb *ford*: *Oxford, Hertford, Ammanford, Staffort* o *Stratford*.
- Alemanya, amb *Furt*: *Frankfurt, Ochsenfurt, Schweinfurt* o *Klagenfurt*.
- Holanda, amb *voorde*: *Vilvoorde, Coevorden, Zandvoort* o *Amersfoort*.

Grup 3: *vad*

vad (romanès)

vaði (islandès)

vadested (danès, noruec)

uǎdum (llatí)

vadställe (suec)

vau (asturià, portuguès)

vado (castellà, gallec)

---

423. Font: <https://en.wikipedia.org/wiki/Brod>.

Grup 4: *guad*

gázlót (hongarès)

gudu (cors)

guado (italià)

gué (francès)

gual (català)

Grup 5. No encaixarien en cap dels quatre grups:

àth (gaèlic escocès, irlandès)

ibi, ubera (basc)

ryd (gal·lès)

A primer cop d'ull i des d'un punt de vista fonètic, la unitat **orte* és semblant al *ford* anglès o el *voorde* holandès i baix alemany. Però un examen més atent destaca la presència de tres fonemes en gairebé tots els grups: una labial inicial, una ròtica i una dental.

- La presència d'una **labial inicial** es troba en tots els grups amb l'excepció del grup 4 en què es podria haver donat /wa/ > /gua/. En el 2 i 3 és **la mateixa fricativa labiodental** amb la diferència que en el 2 és la sorda i en el 3 és la sonora llevat dels casos de *voorde* (baix alemany) i *voorde, doorwaden* (holandès).
- La presència d'una **ròtica** en els grups 1 i 2.
- la presència d'una **dental** en els quatre grups, elidida en alguns idiomes dels grups 3 i 4: *vao* (gallec), *vau* (asturià, portuguès), *gual* (català), *gué* (francès), *gudu* (cors).

Com en el cas de la unitat **oil*, es podria dibuixar una isoglossa del mot que dividís l'est i l'oest d'Europa. A l'est, els noms que inclouen els tres fonemes (la labial, la dental i la ròtica), i a l'oest, els que inclouen la labial i la dental, però no la ròtica.

Però el que és rellevant és que, a partir d'aquesta recerca, s'ha pogut observar que la fricativa labiodental inicial (/f/, /v/) apareix en algunes citacions antigues de diversos topònims que contindrien **orte*, tant sense l'*assimilació* de la dental per part de la ròtica, com amb l'*assimilació*. Sense l'*assimilació* serien **Llort** i **Sort**:

- **Llort**: a. 966 Leorte; a. ? Leoyorte; a. 1007 Liuorte; a. ? Leorte; a. ? Leorte; a. 1047/1081 Leort; a. 1064/1079 Leort; a. 1067 Leort; a. 1093 Leort; a. 1095 Leort; a. 1276 Leort; a. 1278 Del Ort; a. 1297 Leort; a. 1325 Leort; a. 1342 Slor; a. 1528 Lleort
- **Sort**: a. 947 Saorte; a. 981-985 Saort; a. 1038 Sauorte / Sayorte; a. 1047 / 1081 Saort; a. 1055 Sauort; a. 1069 Sayort; a. 1079 Sauorti; a. 1099 Saort; a. 1122 Saort; a. 1122 Saort; a. 1154-1159 Saort; a. 1164 Saorth; a. 1165 Saort; a. 1172 Saort; a. 1292 Sort; a. 1297 Sort;

Capítol VII. Aplicació del mètode. Estudi de les unitats significatives i el seu llenguatge

a. 1298 Sort; a. 1306 Sort; a. 1315 Saort; a. 1317 Saort; a. 1319 Saort; a. 1321 Sort; a. 1325 Saort; a. 1357 Ssort (2 vegades); a. 1368 Sort

En **Llavorsí** podria ser que el segment VOR, que apareix en diverses citacions antigues⁴²⁴ i també actualment, es referís al gual que, per la situació del poble just a la convergència de cursos fluvials, de ben segur devia haver-hi. En **Espot**, on avui encara es pot apreciar el seu pont romànic, tampoc no és descartable que l'oclusiva bilabial sorda tingués alguna relació amb aquesta fricativa.

Amb l'assimilació de la dental serien els topònims **Isayarre** i **Llayorre**, que encara conservarien la fricativa, i **Sorre**, que apareixeria a la primera citació:

- **Sorre: a. 1100 Sa~~u~~orre**; a. 1120 Asorre ; a.1164 Asorre; a. 1167, 1195, 1247 Saorre; a. 1247, 1248, 1269 Saore; a. 1232 Saurre; a. 1359 Sorre

Pel que fa als passos alts com els **ports** o els **colls**, sembla que *port* també tindria relació amb **orte*, tant per la forma com el significat. El mot *coll*, en canvi, caldria incloure'l en el fenomen de la corporització del llenguatge que també es troba en **oil* (§ 9.3.1).

El mot **port**, com a 'pas entre muntanyes', al Pallars Sobirà es troba, a part d'en els diversos *ports* (*Port Vell*, *Portiero*, *Port d'Aulà*, *de Boet*, *Port de Salau*, *Port de Ratera*, etc.), també en *la Portella*, *Portells*, *Portainé*, *Portarró* (en dos llocs diferents), *Portell*, *coll de la Portella* (en quatre llocs diferents), *colletó de la Portella*, *serrat de les Portes*, *Portiero*, *pic de Portavera*, etc. A més, **orte* com a pas entre muntanyes es troba sencer en topònims com el *coll de Baborte* i la *collada de Naorte* al Pallars Sobirà, o *Collmorter* al Pallars Jussà. Segons el DECat (VI, 718) el mot *port* amb aquests significats es troba només en català, castellà, mossàrab, basc i gascó. En altres llengües un 'pas entre muntanyes' acostuma a rebre el nom de *pas* (*pass* en anglès, *passo* en italià, *Pass* en alemany, etc.) o *coll* (*col* en francès i de vegades també en anglès).

---

424. **Llavorsí**: a. 1128 Leborci; a. 1518 Leborci / Liborci; a. 1574 Leborsi; a. 1604 Laborsi; a. 1645 Llevorsi.

8.4 *esta ‘aigües més o menys estancades’

La proposta etimològica de *esta apunta a ‘aigües més o menys estancades’, per bé que s’ha emprat ‘aiguamolls’ per simplificar (§ 5.2). Amb aquest sentit la unitat significativa es troba en diverses llengües:

estanque «Balsa construida para recoger el agua, con fines utilitarios, como proveer al riego, criar peces, etc., o meramente ornamentales»⁴²⁵ (castellà)

estany ‘massa d’aigua d’extensió reduïda en una depressió de terreny’ (català)

étang (francès antic, *estanchier*, *étancher*), «Étendue d’eau stagnante, naturelle ou artificielle, généralement de dimensions et de profondeur plus faibles qu’un lac»⁴²⁶ (francès)

ežeras ‘estany, llac’ (lituà)

istinga «cenagal, pantano, lodazal», istil «lodo, fango, barro, charco, charca, poza»⁴²⁷ (basc)

stagnant ‘aigües estancades’ (anglès)

stagno ‘estany, llac’ (italià)

stagnu ‘estany, llac’ (cors)

stark ‘terreny pantanós’ (alemany)

staw ‘estany, llac’ (polonès)

stramenes ‘prat fangós, pla’ (letó)

езепо ezero ‘estany, llac’ (búlgar, macedoni)

озеро ozero ‘estany, llac’ (rus, ucraïnès)

ставок stavok ‘estany’ (ucraïnès)

En els exemples següents es podria haver donat una afèresi de la sibilant inicial:

Teich ‘estany, llac’ (alemany)

tiik ‘estany, llac’ (estonià)

tjörn ‘estany, llac’ (islandès)

Al DECat (s. v. estany, III, 750b5) hi ha citacions que remetent a la idea d’*estanyat* ‘camp inundat’; «camps *estanyats* que l’aigua només cobreix arran de les més altes terrosses», «més val no passar-hi, que és un camp ben *estanyat*», «*estanyar* el cànem» ‘posar-lo en remull a la bassa’; «tal indret estava fet un *estanyat*».

---

425. **Font:** DRAE.

426. **Font:** Larousse.

427. **Font:** Diccionario Elhuyar.

En català **esta* també es troba en **estuari**, el nom que reben les desembocadures dels rius on hi ha presència de llacunes que apareixen i desapareixen segons factors ambientals com, per exemple, l'oscil·lació de les mareas. El sentit seria el d'aigües somes, poc profundes, el que avui terra endins es coneix com *aiguamolls*, *aigües-tortes*, *mulleres*, *llacunes*, *marjals*, *torberes*, *fangars*, *jancullers* (quan hi ha joncs) o zones *pantanoses*, i a prop del mar com a *marenys*, *maresmes* o *albuferes*. El mot *estuari* a troba en diversos idiomes:

aestuarium (llatí)	estuarium (holandès, frisó)
estuaar (estonià)	estuārs (letó)
estuaire (francès)	estuary (anglès, luxemburguès, serbi)
estuar (romanès)	estwarju (maltès)
estuari (català)	ústí (txec)
estuarij (bosnià, croat, eslovè)	ústie (eslovac)
estuarija (lituà)	устие <i>ustie</i> (búlgar)
estuario (basc, castellà, italià, portuguès)	ушћа <i>ušća</i> (serbi)
estuariu (cors)	эстуарний <i>zstuarinn</i> (rus)

Als deltes, al voltant dels rius, s'aprofiten aquestes àrees com a zones d'hortes i, també, en el cas del delta de l'Ebre, d'arrossars, que s'inunden amb aigua dolça.

En castellà un **estero** és, segons el *Diccionario de autoridades*⁴²⁸ (vol. III, pàg. 634), «lo mismo que Albufera» i *albufera* és una «laguna, o lago donde se recogen las aguas que por las continuadas lluvias descienden de los montes; y más propiamente se llaman así las que se originan de las crecientes del mar, u de los ríos que se difunden y derraman en tierras baxas y profundas» (vol. I, pàg. 173). Coromines a l'entrada *estero* del DECH afegeix les accepcions d'Hispanoamèrica, recollides per Carlos Jordán (1997: 439):

«laguna que forman en su desembocadura los afluentes de un gran río» (1626); «laguna que forma un arroyo en su desembocadura al mar» (California 1770); «canal que une dos ríos» (Humboldt, 1800); «marisma en un valle» (Nicaragua, 1874); «laguna alargada en forma de canal», «antiguo brazo de río o meandro desecado» (Guatemala y Tabasco, 1942); «sitio hondo en el cual van deteniéndose las aguas» (Venezuela); «terreno bajo y lagunoso» (Colombia);

---

428. *Diccionario de autoridades*, publicat entre 1726 i 1739 per la Real Academia Española. Es definia com el «*Diccionario de la lengua castellana, en que se explica el verdadero sentido de las voces, su naturaleza y calidad, con las frases o modos de hablar, los proverbios o refranes, y otras cosas convenientes al uso de la lengua*».

«laguna plena de vegetació acuàtica» (Argentina); «laguna formada por un río en las llanuras de suelo arcilloso» (Argentina); «riachuelo de márgenes inundadas» (Argentina); «remanso de un río» (Chile); «arroyo, riachuelo, torrente de alta montaña» (Chile).

Finalment, pel DRAE un **estero** és un «terreno bajo pantanoso, intransitable, que suele llenarse de agua por la lluvia o por la filtración de un río o laguna cercana, y que abunda en plantas acuáticas».

En francès els **estran**, característics per la riquesa d'hàbitats, s'aprofiten com a àrees de pastura en algunes costes de l'oceà atlàntic de França, el Regne Unit i els Països Baixos. La vegetació halòfila d'alta salinitat i contingut en iode fa que la carn del bestiar tingui un gust especial i s'aprecii la gastronomia de l'*agneau* o *mouton de prés salés*⁴²⁹.

8.5 *one 'damunt'

La proposta etimològica de *one remet a 'damunt' i els idiomes amb preposicions o adverbis amb formes i significats semblants són els següents:

aan (holandès)	na (bielorús, búlgar, macedoni, rus, serbi, ucraïnès)
an o auf (alemany)	na (bosnià, croat, eslovac, eslovè, polonès, portuguès, txec)
ana (avèstic)	nantu (cors)
πάνω <i>pano</i> (grec)	në (albanès)
ant (lituà)	on (anglès)

D'altres idiomes també contenen la nasal:

damunt (català)	enriba (gallec)
encima (castellà)	gain (basc)

No s'assemblen a la unitat *one:

ar (gal·lès, irlandès)	kohta (estonià)	pe (romanès)
air (gaèlic escocès)	ir (letó)	su (italià)
er (islandès)	op (holandès, frisó, luxemburguès)	sur (francès)
föle (hongarès)	på (danès, noruec, suec)	uz (lituà)
fuq (maltès)	päälle (finès)	

---

429. **t. de l'a.:** corder o ovella de prats salats.

8.6 Paral·lelismes entre les unitats significatives i mots de diversos idiomes

L'estudi sobre els paral·lelismes entre les unitats significatives i mots de diversos idiomes amb el mateix significat se sintetitza a la taula-resum següent:

Unitat significativa prototípica	Mots i conceptes	Llengües amb el mateix mot amb una forma similar a la unitat significativa
*oil	ull 'òrgan visual dels éssers vius'	albanès, anglès, aragonès occidental, aranès, castellà, català, danès, estonià, finès, francès, gaèlic-escocès, gallec, irlandès, llenguadocià, luxemburguès, noruec, portuguès
*esca	escala 'estret rocós'	alt-aragonès, aranès, bearnès, català
	osca 'estret rocós'	aragonès, asturià, basc, bearnès, català, francès, francès antic, gallec
*orte	gual 'pas natural d'un curs fluvial'	Grup brod (possible metàtesi <i>*borte</i> > <i>*brot</i>): bielorús, búlgar, croat, eslovac, eslovè, lituà, polonès, rus, txec, ucraïnès
		Grup ford : alemany, alt alemany antic, anglès, baix alemany, bosnià, estonià, finès, frisó antic, holandès, letó, maltès, luxemburguès, macedoni, serbi
		Grup vad : asturià, castellà, danès, gallec, islandès, llatí, noruec, portuguès, romanès, suec
	port (de muntanya) 'pas natural entre muntanyes'	basc, català, castellà, gascó, mossàrab
*esta	estany 'aigües més o menys estancades'	alemany, anglès, basc, búlgar, castellà, català, cors, estonià, francès, islandès, italià, letó, lituà, macedoni, polonès, rus, ucraïnès
	estuari 'aigües més o menys estancades'	anglès, basc, bosnià, búlgar, castellà, català, cors, croat, eslovac, eslovè, estonià, francès, frisó, holandès, italià, letó, lituà, luxemburguès, llatí, maltès, portuguès, romanès, rus, serbi, txec
*one	damunt 'situat en un punt més elevat respecte quelcom'	albanès, alemany, anglès, avèstic, bielorús, bosnià, búlgar, cors, croat, eslovac, eslovè, gòtic, grec, holandès, lituà, macedoni, polonès, portuguès, rus, serbi, txec, ucraïnès

Fig. 122. Taula-resum de la relació entre les unitats significatives i les paraules de diversos idiomes amb el mateix significat. Font: e.p.

Les llengües que apareixen més vegades a la taula anterior, ordenades de més a menys, són les següents:

- **6 vegades:** català
- **5** “ : anglès, castellà
- **4** “ : basc, búlgar, estonià, francès, lituà, portuguès, rus
- **3** “ : alemany, aragonès, bosnià, croat, eslovac, gallec, holandès, letó, polonès, serbi, txec, ucraïnès

Els resultats que es poden extraure d'aquesta incursió a la recerca de la llengua de procedència dels topònims opacs del corpus, bo i admetent que les llistes que s'han inclòs podrien ser més àmplies i de ben segur que poden contenir errors, són, en primer lloc, que no sembla que hi hagi cap llengua predominant. Sobresurt el català perquè els mots *escala* i *osca*, amb el sentit de 'estret rocós' en el marc geogràfic de la recerca, es troben en poques llengües, però en canvi sobta que les unitats **orte* i **one* siguin més semblants a llengües germàniques o bàltiques, que no pas romàniques. En segon lloc, sorprèn adonar-se de la relació formal i semàntica entre les unitats significatives i idiomes tan allunyats i diferents. I, en tercer lloc, no sembla que el basc, que s'ha repetit que seria la llengua de gestació de gran part dels topònims pirinencs, mostri una rellevància significativa.

9. Els topònims opacs del corpus: aproximació a alguns dels seus trets lingüístics

Els topònims són la fotografia d'una llengua i d'un paisatge en un moment determinat de la història. Tenen l'origen en els parlants d'un lloc i es creen a partir de la llengua i el lèxic de què disposen. Això no obstant, avui molts topònims es consideren opacs. La conseqüència del pas del temps i el fet d'haver sobreviscut durant la major part de la seva existència a partir de la transmissió oral ha comportat la seva incomprensió malgrat que antany eren intel·ligibles per emissors i receptors. La fotografia, doncs, ha arribat desgastada i incompleta però, com si d'un palimpsest⁴³⁰ es tractés, queden rastres d'allò que havia estat: els segments.

D'aquí la recerca d'aquesta tesi i l'interès de saber quina era la llengua o les llengües que van utilitzar els avantpassats del Pallars Sobirà per anomenar els llocs. Seria el basc, com s'ha anat repetint? De moment, a l'apartat anterior (§ 8) s'ha observat que la relació entre les cinc unitats significatives i paraules de diversos idiomes amb el mateix significat no apunta a cap idioma que destaquí per damunt dels altres, més enllà del català. També s'ha posat de manifest que les unitats significatives podrien tenir relació amb idiomes que es parlen en indrets molt allunyats dels Pirineus. Per tant, l'apartat present seguirà un altre enfocament: en comptes de buscar un idioma, se centrarà en buscar alguns trets lingüístics d'un possible llenguatge. Mentre que un idioma es refereix al «sistema de **signes orals**, reflectit sovint en un codi escrit, que serveix bàsicament per a la comunicació» (com la *llengua catalana*), el llenguatge és la «facultat humana de comunicar els propis pensaments o sentiments a un receptor mitjançant un **codi lingüístic** compartit» (DIEC2). La capacitat de comunicar-se mitjançant el llenguatge implica que aquesta comunicació pot ser a través de signes gestuals, de la música, del dibuix, de la dansa o de l'escultura, i, és clar, també a través de les llengües, que són els signes orals.

Per tant, amb aquest prisma més ampli, i sempre amb el punt de partida dels topònims opacs del corpus i de les cinc unitats significatives prototípiques, l'estudi d'aquest codi lingüístic es dividirà en tres seccions. La primera serà una anàlisi de la fonètica; la segona, dedicada a

---

430. **Palimpsest**: pergamí reutilitzat.

la morfosintaxi, se centrarà en l'observació de l'estructura interna de les unitats significatives a dins dels topònims; i la tercera tractarà la semàntica de les cinc unitats. Tot plegat amb el benentès que es considera una aproximació a les reminiscències del llenguatge que va crear els topònims opacs del corpus i que caldran molts altres estudis per arribar a extraure'n resultats consistents.

9.1 Fonètica

9.1.1 Tendència als mots plans

En l'estudi dels patrons accentuals dels topònims del corpus (§ cap. VI, 2.2) s'ha observat que:

- **un 56,20% són aguts**
- **un 41,17% són plans**
- un 2,61% són esdrúixols

També s'ha comentat que al Pallars Sobirà hi ha la tendència, sobretot per part de la gent gran, de desplaçar l'accent d'algunes paraules cap a l'esquerra i, per tant, mots aguts són pronunciats de manera plana:

- Sant Climent com Sant *Clémen*
- Sant Julià com Sant *Júlia*
- Sant Lliser com Sant *Llíse*
- Sant Romà de Tavèrnoles com Santa Roma de *Tavernóles*
- Sant Sadurní com Sant *Sérni*
- Sant Sebastià com Sant *Sebastía*

Pel que fa al lèxic, és normal la pronúncia de *pórro* en comptes de *porró*. Així, un entrevistat de 94 anys, en explicar la llegenda de les relíquies dels Màrtirs Sants de Peramea⁴³¹, feia mofa dels avantpassats de Peracalç, que les van deixar perdre. Pel que sembla les van vendre al veïnat de Peramea per un porró de vinagre quan, en un dinar a l'estany de Montcortès, es van adonar que no podien amanir l'enciam. «Són les Màrtirs Sants de Peramea per un *pórro* de vinagre!», va concloure el padrí. I va entonar la cançó popular sobre aquella anècdota pronunciant *pórro* amb l'accent pla:

---

431. **Màrtirs Sants de Peramea:** esquelets d'infants que teòricament van ser assassinats per ordre d'Herodes. Cada 28 de desembre, en una missa solemne, es mostren dins de la seva urna per tal que els feligresos els puguin venerar fent un petó al vidre que els protegeix.

*Màrtirs Sants de Peramea,
Cossos Sants de Peracalç,
per un pórrro de vi
vos vau vendre els Màrtirs Sants!*

Aquesta inclinació a la pronúncia plana de mots aguts podria ser la reminiscència d'una prosòdia diferent a l'actual, tant en el cas del català com dels topònims. Perquè, malgrat que avui la majoria d'aquests són aguts, si les unitats significatives que s'han trobat fossin les originàries, bo i tenint en compte que 4 de les 5 tindrien una accentuació plana, quan es trobaven a la terminació dels topònims haurien comportat que aquests fossin plans. Per exemple *Ainet* (e.f.a. **Asneto**), *Altron* (e.f.a. **Ortone**), *Arboló* (e.f.a. **Orbolone**), *Auló* (e.f.a. **Olone**), *Estac* (e.f.a. **Estago**), *Llort* (e.f.a. **Leorte**), *Montenartró* (e.f.a. **Montano Ortone**), *Sort* (e.f.a. **Sauorte**), etc. Així, només considerant els topònims que acaben en alguna de les 4 unitats, n'hi hauria 40 que avui són aguts i haurien estat plans:

- Topònims amb terminacions en **-ís (*esca)**: *Arcalís*, *Boldís*, *Cartanís*, *Norís*, etc.
- Topònims amb terminacions en **-ort, -ot, -art, -et (*orte)**: *Sort*, *Espot*, *Escart*, *Ainet*, etc.
- Topònims amb terminacions en **-às, -ós (*esta)**: *Anàs*, *Gavàs*, *Alós*, *Berrós*, *Escós*, etc.
- Topònims amb terminacions en **-ó, -on (*one)**: *Auló*, *Escaló*, *Altron*, *Estaon*, etc.

En aquest supòsit, els percentatges que s'han presentat a l'inici de l'apartat canviarien radicalment:

- **un 31,37% de topònims haurien estat aguts**
- **un 66,01% de topònims haurien estat plans**
- un 2,61% de topònims haurien estat esdrúixols

Podria ser que, a mesura que es descobreixin altres unitats significatives, aquests percentatges encara siguin més favorables als topònims plans.

El llenguatge amb què es van crear els topònims, doncs, mostraria un patró accentual amb més tendència als mots plans que no pas als aguts.

9.1.2 Sistema consonàntic: betacista i amb presència mínima de /p/, /f/, /d/ i /g/

L'estudi complert sobre el sistema consonàntic dels topònims actuals del corpus es troba al capítol VI (§ 2.1); aquí només s'enumera el més representatiu, bo i tenint en compte que el sistema consonàntic del llenguatge dels topònims de ben segur que va experimentar diversos canvis des que aquests es van crear:

- a) fonema no representat: /v/ (el Pallars és àrea betacista)

- b) fonemes amb una representació *mínima* (fins a un 10%) i sense presència en cap de les 5 unitats significatives estudiades:
- /p/ i /f/: majoritàriament en topònims transparents i, per tant, més recents.
  - /d/ i /g/: a partir de les citacions medievals s'ha observat que apareixen a partir del desgast de les oclusives sordes /t/ i /k/.
- c) fonemes amb representació *mitjana* (entre un 10% i un 20%): /k/, /m/, /l/. També /r/, /ʎ/ i /j/, inexistents en llatí clàssic.
- /k/ es troba a la unitat **esca*.
  - /r/ antigament podria haver estat la pronúncia vibrant de la ròtica en **orte*.
  - /j/ i /l/ (amb un cert grau de palatalització), a **oil*.
- d) fonemes amb representació *alta* (entre un 20% i un 30%): /b/, /n/.
- /n/ es troba a **one*.
- e) fonemes amb representació *màxima* (en més d'un 30% dels topònims): /t/, /s/, /t/.
- /t/ es troba a **orte* i **esta*
  - /s/ a **esca* i **esta*
  - /r/ a **orte*

És interessant tenir en compte que, entre els 180 topònims del corpus,

- només 8 comencen amb la ròtica vibrant i, almenys un, *Rose*, està documentat que va patir *afèresi*⁴³². La resta són *Rialp*, *Ribera de Cardós*, *Rocafort*, *Rodés*, *Romadriu*, *Roní* i *Rubió*, alguns dels quals són transparents. Aquesta especificitat remet al basc i al gascó, que tradicionalment no tindrien paraules que comencin en /r/.
- el fonema /f/ només apareix en topònims transparents com *Farrera*, *la Força*, *Freixa*, *Puiforniu* i *Tornafort*. Aquesta poca presència també remetria al basc i al gascó, així com al castellà o l'occità.

9.1.3 Possibilitat de l'absència de la pròtesi en els grups inicials /sk/, /sp/ i /st/

Els inicis en [sk] de topònims com *Escós*, *Escart* o *Escàs*, en [sp] com *Espot* i en [st] com *Esterri*, *Estaon* o *Estac*, al Pallars Sobirà es pronuncien amb la vocal inicial /e/ perquè el català necessita aquest suport fonètic, però no es pot descartar que en el llenguatge de creació dels topònims aquesta pròtesi no fos necessària i, per tant, no seria etimològica (§ cap. VI, 5.17).

---

432. **Rose**: a. 1337 Arrose; a. 1342 Arrosse a. 1403 Arrossea. 1586 Arrose / Rose.

9.1.4 Tendència a l'*afèresi* d'un fonema i/o d'una síl·laba

S'ha observat que l'*afèresi* d'un fonema és un fenomen actual, ja que durant les entrevistes es van recollir pronúncies com *Lendo* per *Alendo*, *Los* per *Alós*, *Nas* per *Anàs*, *Neto* per *Aineto* o *Ros* per *Arrós*. També s'ha vist que seria un fenomen que ja es donava en època medieval perquè s'han aplegat moltes citacions (§ cap. VI, 4.8) en què **one* a l'inici de mot hauria quedat reduït a *N-* (a. 1162 *Anoris* > *Norís*; a. 964 *Anàs* > *Nas* (Cerdanya); a. 992 *Onestui* > *Nestui* (Aragó); a. 1087 *Annuria* > *Núria* (Ripollès), etc.). I, encara més enrere en el temps, s'ha apuntat que l'*afèresi* hauria portat la unitat **oil* a l'inici dels topònims a quedar-se en *Il-* (§ 2.1.2; 4.2.2). En serien exemples topònims externs al corpus com *Ilerda* > *Lleida* (Segrià), *Illacorre* > *Llaugarres* (Alta Ribagorça aragonesa), *Iliocrice* > *Lorca* (Múrcia), etc.

Observi's, però, que en aquests topònims va acabar operant-hi l'*afèresi* d'una síl·laba perquè també es va elidir la iod. De **oil* es va passar a *Ll-* i el resultat haurien estat topònims del corpus com *Lladorre*, *Lladrós*, *Llaràs*, *Llarvén*, *Llavorre*, etc. L'*afèresi* sil·làbica tindria relació amb un fenomen que en els estudis sobre el protoindoeuropeu es coneix com *s-mòbil* (§ cap. VI, 5.1.2). Per exemple, el riu *Terri*, al Pla de l'Estany, durant segles hauria conservat la síl·laba *Es-* inicial, fins que va quedar reduït a *Terri*⁴³³: a. 844 fluvium *Sterriam*; a. 844 fluvium *Sterria*; a. 860 fluvium *Sterriam*; a. 879 *Sterriae*; a. 880 fluvium *Sterria*; a. 892 *Sterria*; a. 1029 *Esterria*; a. 1076 *Sterria*; a. 1167 *Sterria*; a. 1188 *Sterria*; 1359 *Sterria*, etc.

9.1.5 Tendència al tancament de la /e/ posttònica

La pronúncia detectada durant les entrevistes (*Sorri* per *Sorre*) o l'evolució observada en les desenes de citacions medievals de *Gerri*, mostra una tendència al tancament de la /e/ posttònica: *Gerre* > *Gerri* (§ cap. VI, 4.9). Però seria un fenomen encara més antic perquè, per exemple, aquest tancament ja es troba a la primera citació d'Esterrí d'Àneu de l'any 522 com *Sterri*. I potser es podria recular encara més perquè en toponímia ha quedat fixat en multitud de topònims. N'hi ha al Pallars Sobirà, com *Arati*, *Aurati*, *Auressi*, *Bogarri*, *Buixerri*, *Esterri*, *Ferri*, *Gerri*, *Juverri*, *Llurri*, *Punturri*, *Salibbarri*, *Semurri*, *Solati*, *Surri*,

---

433. S'adjunten les cites del riu *Terri* extretes de dues entrades de l'OnCat: de l'entrada d'ESTERRI (1995: vol. IV, 158) i de l'entrada de TERRI (1997: vol. VII, 268).

Toscarri, etc. I, només a partir d'una revisió superficial de topònims amb la terminació **orte*, també se'n troben a altres indrets com els següents:

- **Andorra:** *Bixessarri*, etc.
- **Pallars Jussà:** *Baiarri, Biscarri, Llastarri, Montibarri*, etc.
- **Alt Urgell:** *Sarri, Asnurri, Canturri*, etc.
- **Alta Ribagorça:** *Besiberri, Colldeberri, Montiberri, Igüerri*, etc.
- **Noguera:** *Algerri*, etc.
- **Aran:** *Mongarri*, etc.
- **Ripollès:** *Creixenturri*, etc.
- **Aragó:** *Benavarri, Bisaúrri, Loarri, Chavarri, Larri, Lasquarri, Llastarri, Navarri, Suerri, Ovarri, Bigüerri, Entierri, Laguerri, Viuerri, Zuferrri*, etc.
- **Navarra:** *Etxarri* (el mateix topònim a Pamplona, Cuenca de Pamplona i Larraun), *Etxeberri*, etc.

Aquest tret és una de les característiques del parlar xipella.

9.1.6 Tendència a la pronúncia vibrant de la ròtica després d'una vocal accentuada

Algunes citacions antigues demostren que les ròtiques, quan es trobaven al darrere d'una vocal accentuada, es pronunciaven de manera vibrant (Recasens, 1991: 326). En queda constància en citacions amb /r/ doble com *Scarr* (a. 1295) i *Descarr* (a. 1329) per *Escart* o *Perrameya* (a. 1314 i 1315) per *Petra Media*. Aquest fet d'una banda indicaria la intencionalitat de la pronúncia de la ròtica de manera forta i, de l'altra, hauria afavorit que la ròtica hagués assimilat la dental de **orte* i es donés la pronúncia vibrant en topònims com *Àrreu, Bonestarre, Escalarre, Esterri, Gerri, Ginestarre, Isavarre, Lladorre, Llavorre, Serra, Sorre, Surri* i *Unarre*. El fenomen, com s'ha explicat (§ cap. VI, 4.5; 4.9; 5.12.3), hauria estat molt més estès i seria força antic a la vista de la citació d'Esterri d'Àneu del s. VI (*Sterri*) i a l'abast geogràfic de topònims amb aquestes terminacions. Per exemple, en topònims de la Cerdanya i el Conflent, gràcies a les citacions medievals se sap que la ròtica era vibrant fins que va perdre la *-e* final i, en conseqüència, va esdevenir bategant: *Bor* (Cerdanya): a. 1016-1024 **Borre**; *Err* (Alta Cerdanya): a. 930 **Ezerre**; *Nyer* (Alt Conflent): ca. 800 **Agnerre**. Com s'ha vist al mapa de la Fig. 67, al Pallars Sobirà també hauria estat un fenomen més extens, del qual avui han quedat la major part de reminiscències a les valls d'Àneu i de Cardós (§ 4.1). És interessant apuntar que el so de la ròtica vibrant no existia en llatí (§ cap. VI, 3.2).

9.2 Morfosintaxi

A partir de l'obtenció de les 5 unitats significatives i d'observar com es relacionen entre elles a dins dels topònims, en aquest apartat s'intentaran respondre algunes qüestions que tenen a veure amb la seva morfosintaxi. Per a fer-ho es tindrà en compte la *neologia* ja que, com a disciplina que estudia els processos de formació de noves paraules o unitats lèxiques, se'n pot extraure informació sobre el procés de creació dels topònims. Servirà com a base el treball sobre la composició patrimonial d'Alba Coll, M. Amor Montané i Albert Morales (2015). Les seves consideracions, centrades en el lèxic, s'extrapolaran a la toponímia. També se citarà en algun moment el treball, més específic sobre neologia toponímica, d'Ainiala et al. (2016), ja esmentat en altres seccions.

9.2.1 Topònims formats per composició patrimonial i juxtaposició

Seguint la classificació d'Ainiala et al. (2016: 67), entre els topònims del corpus es poden distingir dos grups: els *simples* i els *compostos*. Com a *simples* hi hauria *Tor* (Vall Ferrera), possiblement referit al 'turó' o a la 'torre medieval' construïda al damunt del turó; *Torre* (vall d'Àssua), referit a la 'torre' medieval; o l'antic nom de Castellnou (vall de Buseu), *Vill*, segurament **oil* per la seva situació a dalt d'un turó, la seva conca visual i el fet que s'hi acabés construït un castell. Aquests topònims *simples* es refereixen a un aspecte de la geografia mentre que els *compostos* es refereixen a més d'un aspecte. Per exemple *Auló*, antigament *Olone*, **oil *one* *'ull del damunt', semblaria *simple*, però l'expressió *del damunt* significa que hi hauria almenys un 'ull' més avall. Probablement serien els assentaments de sota, amb la terminació *-ui* o *-í*: *Beraní*, *Somponui* i *Roní* (Fig. 123).

Els topònims *compostos* estarien formats a partir de la *composició patrimonial* perquè, per a crear-los, els parlants van utilitzar el lèxic que empraven normalment. A diferència de la *composició culta*, no van anar a buscar formants cultes d'origen grecollatí. A més, estarien creats per juxtaposició, és a dir, a partir de la unió de les unitats significatives sense cap partícula de subordinació (com la preposició *de*) o de coordinació (com la conjunció *i*). A part dels topònims opacs, també seria el cas de diversos topònims transparents del Pallars Sobirà:

Cabestany: *cap de l'estany*

Caplloc: *cap del lloc*

Castellarnau: *castell d'Arnau*

Comacastell: coma del castell

Matacabres: mata⁴³⁴ de les cabres

Portaran: porta d'Aran

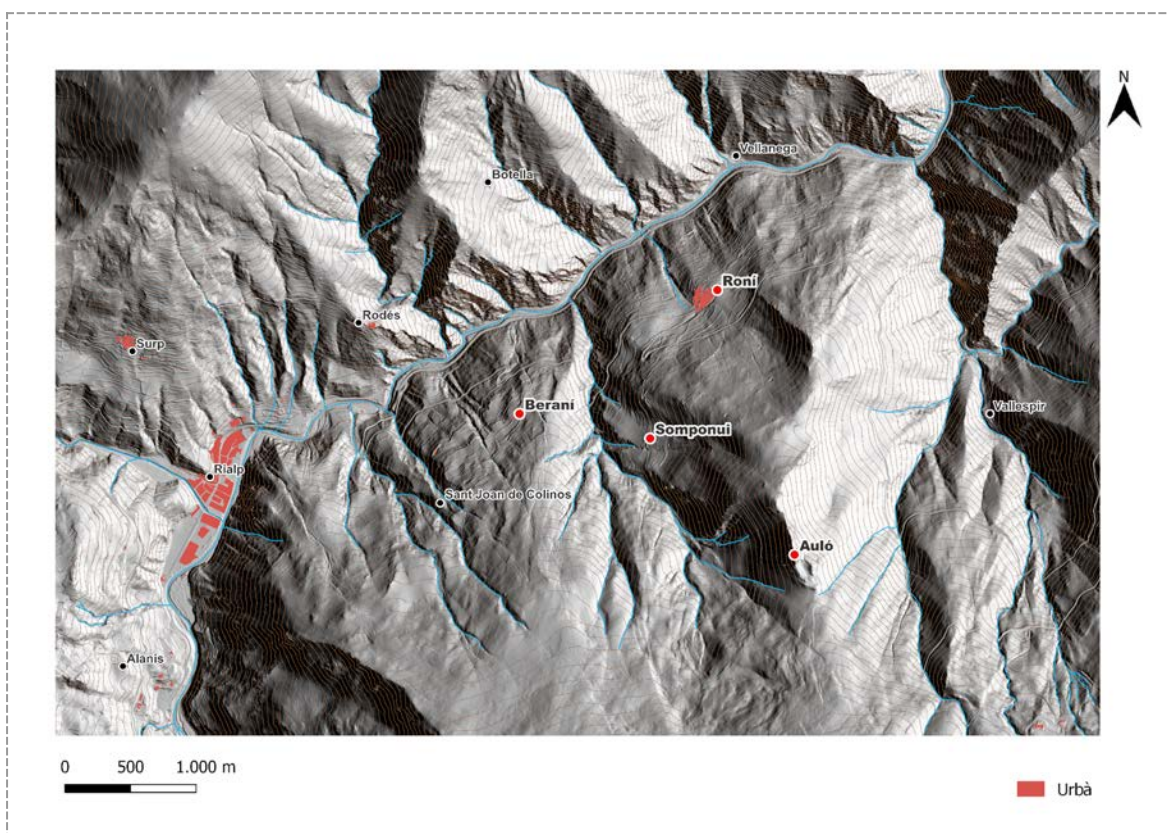
Pratfang: prat del fang

Rocamoros: roca dels moros

Rocastell: roca del castell

Terracasa: terra de casa

Tresserra: tras⁴³⁵ de la serra

Fig. 123. Mapa d'Auló i, a sota, els pobles de Beraní, Somponui i Roní. Font: e.p.⁴³⁶

La juxtaposició es produeix, també, en la denominació de la propietat de les cases. Al Pallars no es diu *casa del Tomàs*, sinó *casa Tomàs*, o *cas Tomàs* a l'àrea de les valls

434. **Mata:** sinònim de bosc.

435. **Tras:** forma antiga de 'darrere'.

436. **Base cartogràfica:** en vectorial, la capa de rius i de construccions i relleu de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icc.cat/appdownloads/>). En ràster, el Model d'elevacions del terreny 2m 2008-11 de l'ICGC (Connector Open ICGC v1.1.11 (QGIS)) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

d'Àneu. En resum, seria un sistema denominatiu diferent de topònims i cognoms com *Puigdemont, Puigdevall, Capdevila, Soldevila, Casademont, Pladavall*, etc.

9.2.2 Estructura interna dels topònims: nucli semàntic (part genèrica) i especificador

L'estructura interna de la *composició patrimonial* mostra diversos patrons. En base al lèxic⁴³⁷ i els topònims transparents del Pallars Sobirà, alguns d'aquests patrons serien:

- **nom+nom:**
  - **mots:** *capigual, herbacol, terrafem, torracollons, terraguix.*
  - **topònims:** *Comacastell, Pratfang, Rocamoros, Rocastell.*
- **verb+nom:**
  - **mots:** *cagaferro, cagastelles, cagasang, esgarrapacristos, filaborres, mastegatxex, palpalloques, rodafoc, tapaboques.*
  - **Topònims:** *Passavent, Cantallops.*
- **nom+adjectiu:**
  - **mots:** *carnestoltes, febrepera, gata maula, mestrefanguet, panxiblanc, porcmagre.*
  - **Topònims:** *Campollongs, Campsolans Matanegra, Peramulla, Plamaior, Puiolroi, Purrois, Puiolborí.*

A partir de l'estudi de Coll et al. (2015: 73-75), es detecta que l'estructura més utilitzada per a la creació de paraules compostes en llengua catalana és *nom+nom*: *alcalde-president, amor-odi, camió-escala, bancaassegurança, furgoneta bomba, gos policia, teatre-fòrum*, etc. Aquesta estructura representa més de la meitat dels neologismes del seu corpus sobre *composició patrimonial*. A més, l'estructura *nom+nom* és la més reticent, amb diferència, a grafiar-se amb els seus elements junts (*bancaassegurança*) o amb guionet (*teatre-fòrum*).

Ara bé, aquesta unió no té un ordre aleatori, ans tot el contrari. Segons recullen Coll et al. (2015: 75) a partir de diversos estudis, en l'estructura interna *nom+nom* el *nucli semàntic* és el primer element i el segon té un valor *especificador* del primer. Posen com a exemples *període vall, buc insígnia, cançó protesta, camió bomba* o *ciutat aparador*. Entre els topònims transparents del Pallars Sobirà el nucli semàntic seria la primera part, per exemple, de *Comacastell, Fontcaps, Portaran, Pratfang, Pui Tabaca, Rocamoros, Rocastell*

---

437. Paraules extretes majoritàriament de FEBRER i BRINGUÉ, Laura (2007) i, també, de RAMONEDA CARRERA, ROSA; ANGLADA BESPIN, ROSA M.; FO PINACHO, ELENA; GELATS COLLS, ASSUMPTA; ISUS BARADO, ESTER; JOVÉ VIÑES, CARME; MESTRE CAMPI, ANNA; MUR BARRABÉS, PILAR; ORTEU BIGORDÀ, GEMMA (2007).

o *Terracasa*. Aquest ordre és important perquè no és el mateix ‘el prat del fang’ que ‘el fang del prat’ o la ‘terra de la casa’ que ‘la casa de la terra’.

D’aquesta estratègia sintàctica denominativa ja se n’ha parlat (§ 7) en tractar el tema dels *topònims arrel i els topònims annexos*, però en comptes dels apel·latius *nucli semàntic i especificador*, s’ha emprat el qualificatiu de *part genèrica*, entesa com la part del topònim que informa sobre el que és més general i significatiu del lloc, i la *part específica*, entesa com una part del lloc. Com ja s’ha explicat, mentre que en català la *part genèrica* es troba en primer lloc, a Finlàndia primer acostuma a haver-hi l’*específica* i, després, la *genèrica*. Així, en el topònim *Saarijärvi* ‘illa del llac’, format per *saari* ‘illa’ i *järvi* ‘llac’, la part final informa sobre el que és més general i significatiu del lloc, ‘el llac’, i la part específica una part del llac: ‘l’illa’ (Ainiala et al., 2016: 67).

L’ordre de gran part dels topònims transparents del Pallars Sobirà, i també dels topònims opacs del corpus, coincideix amb el treball d’Aleh I. Kopach (2014) sobre l’aplicació de la teoria dels actes de parla en els noms propis. D’acord amb aquest autor, durant les activitats cognitives la persona passa de la idea menys detallada d’una entitat a la més detallada i, d’aquesta manera, durant el diàleg construeix les estructures categòriques típiques dels noms de lloc. El lloc general que s’esmenta al principi és el *fons* i el que s’esmenta després és el lloc concret, allò rellevant, diferenciador i restrictiu: la *figura*.

En resum, a partir dels topònims transparents que s’han anat citant, sembla que els avantpassats del Pallars Sobirà haurien tingut la tendència d’anomenar els llocs utilitzant la *composició patrimonial* per juxtaposició de dos o més noms, i l’ordre al·ludit. Però aquesta tendència podria venir d’antic i tenir relació amb els topònims opacs perquè en general podrien haver estat formats de la mateixa manera: per *composició patrimonial*, per juxtaposició, i amb el mateix ordre: del *nucli semàntic* a l’*especificador* o, si es vol, de la *part genèrica* a l’*específica*. Dels 23 topònims dels quals s’han proposat les etimologies, de moment s’ha pogut deduir que hi hauria 3 patrons amb aquest ordre, 1 patró amb l’ordre invers, i 4 topònims que no encaixarien en cap dels patrons. Primer se citen i després es presenten en forma de taules:

- a) nucli semàntic + especificador simple
- b) nucli semàntic + especificador compost
- d) nucli semàntic compost + especificador simple

d) especificador simple + nucli semàntic

c) Altres patrons

a) nucli semàntic + especificador simple

Topònim	Nucli semàntic	Especificador simple	Significat
Auló (e.f.a. Olone)	*oil 'ull'	*one 'damunt'	ull del damunt
Altron (e.f.a. Otrone)	*orte 'pas'	*one 'damunt'	pas del damunt
Montenartró (e.f.a. Montano Ortone)	*orte 'pas'	*one 'damunt'	pas del damunt
Escart	*esca 'estret rocós'	*orte 'pas'	a l'estret rocós, el pas
Esterri	*esta 'aiguamolls'	*orte 'pas'	als aiguamolls, el pas
Aidí	*esta 'aiguamolls'	*oil 'ull'	als aiguamolls, l'ull

Fig. 124. Taula de topònims opacs amb l'estructura: nucli semàntic + especificador simple. Font: e.p.

b) nucli semàntic + especificador compost

Topònim	Nucli semàntic	Especificador compost	Significat
Escaló	*esca 'estret rocós'	*oil 'ull' *one 'damunt'	a l'estret rocós, l'ull del damunt
Escallarre	*esca 'estret rocós'	*oil 'ull' *orte 'pas'	a l'estret rocós, l'ull del pas
Montesclado (e.f.a. Mont Esclat)	*esca 'estret rocós'	*oil 'ull' *orte 'pas'	a l'estret rocós, l'ull del pas
Escós	*esca 'estret rocós'	*oil 'ull' *esta 'aiguamolls'	a l'estret rocós, l'ull dels aiguamolls
Arboló⁴³⁸	*orte 'pas'	*oil 'ull' *one 'damunt'	al pas, l'ull del damunt
Estaís	*esta 'aiguamolls'	*oil 'ull' *esca 'estret rocós'	als aiguamolls, l'ull de l'estret rocós
Estaon	*esta 'aiguamolls'	*orte 'pas' *one 'damunt'	als aiguamolls, el pas del damunt
Estaron	*esta 'aiguamolls'	*orte 'pas' *one 'damunt'	als aiguamolls, el pas del damunt
Estac	*esta 'aiguamolls'	*orte 'pas' *one 'damunt'	als aiguamolls, el pas del damunt

Fig. 125. Taula de topònims opacs amb l'estructura: nucli semàntic + especificador compost. Font: e.p.

438. Topònim del Pallars Sobirà extern al corpus.

c) nucli semàntic compost + especificador simple

Topònim	Nucli semàntic compost	Especificador simple	Significat
Bonestarre	*one 'damunt' *esta 'aiguamolls'	*orte 'pas'	damunt dels aiguamolls, el pas
Nestui (e.f.a. Onestui) ⁴³⁹	*one 'damunt' *esta 'aiguamolls'	*oil 'ull'	damunt dels aiguamolls, l'ull

Fig. 126. Taula de topònims opacs amb l'estructura: nucli semàntic compost + especificador simple. Font: e.p.

d) especificador simple + nucli semàntic

Topònim	Especificador simple	Nucli semàntic	Significat
Unarre	*one 'damunt'	*orte 'pas'	damunt del pas
Anàs	*one 'damunt'	*esta 'aiguamolls'	damunt dels aiguamolls

Fig. 127. Taula de topònims opacs amb l'estructura: nucli semàntic + especificador simple. Font: e.p.

d) Altres patrons

Arestui: AR *orte 'pas' EST *esta 'aiguamolls' UI *oil 'ull' = 'del pas dels aiguamolls, l'ull'

Arrós: ARR *orte 'pas' ÓS *esta 'aiguamolls' = 'pas dels aiguamolls'

Ginestarre: GIN *oil 'ull' EST *esta 'aiguamolls' ARRE *orte 'pas' = 'ull d'Esterri'

Norís: ON *one 'damunt' OR *orte 'pas' ÍS *esca 'estret rocós' = 'damunt del pas de l'estret rocós'

Considerant que seran necessàries moltes altres anàlisis, sembla coherent que en el sistema denominatiu espacial d'entrada se situés l'interlocutor a partir d'anomenar un element rellevant del paisatge i que aquest nucli semàntic o part genèrica inclogués un especificador com, per exemple, *one 'damunt de':

- *one 'damunt' *esta 'aiguamolls' = 'damunt dels aiguamolls'.

Després, el segon component, la part específica, es referia a un element concret del nucli semàntic o la part genèrica, i també podia anar acompanyada d'un especificador:

- *oil 'ull' *one 'damunt' = 'ull del damunt'
- *oil 'ull' *orte 'pas' = 'ull del pas'

439. Topònim de la Ribagorça aragonesa extern al corpus.

- *oil ‘ull’ *esta ‘aiguamolls’ = ‘ull dels aiguamolls’
- *oil ‘ull’ *esca ‘estret rocós’ = ‘ull de l’estret rocós’

Per tant, l’ordre en què es formulaven les combinacions exposades era rellevant per a entendre el missatge. El parlant, al moment d’anomenar un punt de l’espai, de manera inconscient categoritzava a partir dels seus referents i llavors anomenava usant les paraules del seu lèxic. Cal entendre la *categorització* com un procés mental d’organització o classificació del pensament. Com que la realitat és diversa, un dels mecanismes cognitius dels humans és el que permet simplificar la realitat a partir de la *generalització* o de la *discriminació*. El fet de *generalitzar* serveix per agrupar entitats a partir de les similituds i *discriminar* és destacar allò que diferencia les entitats per no confondre-les.

Wilhelm Wundt (1832 – 1920) a *Elementos de psicología de los pueblos* (1926, traducció de l’obra publicada en alemany el 1911) ja es va adonar que

en la disposición morfológica y en la colocación de las palabras en la oración, refléjanse las formas del pensamiento mismo y este no puede experimentar variaciones intensas sin que se manifiesten al propio tiempo en las categorías gramaticales y en las leyes sintáxicas que estructuran el lenguaje (Wundt, 1926: 63).

El cognitivisme coincideix en aquest fet i, segons Salvador Climent i Jaume Mateu (2011: 41), existeix

un inventari d’unitats simbòliques que són «plantilles esquemàtiques» (o les contenen). Aquestes plantilles s’han format a causa d’un ús regular. Es considera que quan un parlant crea o interpreta estructures noves, no ho fa aplicant un conjunt de regles o principis, sinó mitjançant la comparació de l’estructura nova amb les plantilles existents i tenint en compte el context i els objectius comunicatius).

No ha d’estranyar, doncs, que els parlants seguissin sempre una mateixa estructura i potser les desviacions dels quatre patrons presentats (grup *d*) podrien indicar errors etimològics.

En definitiva, la qualitat dels humans de percebre la realitat d’una determinada manera i a partir d’unes imatges conceptuals, indica un ordre mental. Concebem diferent un vas mig ple o un vas mig buit i ho expressem diferent. Això porta a quelcom observat per la lingüística cognitiva: les diferències sintàctiques desencadenen diferències semàntiques. De moment s’ha pogut començar a percebre un ordre sintàctic que va del general al particular, però caldrà analitzar molts altres casos.

9.2.3 Un llenguatge de tendència aïllant?

Atenent a tot el que s'ha exposat, es podria fer una aproximació al tipus de llenguatge dels topònims del corpus. La sistematització que s'ha detectat en la formació dels topònims confirma el que estudis de lingüística cognitiva han detectat des de fa temps: els humans pensem per categories (§ 9.2.4) i, per tant, aquest pensament classificador no només es reflecteix en la denominació dels llocs, sinó en qualsevol denominació, sigui un objecte, una activitat o una idea abstracta. Els mateixos patrons cognitius que es van utilitzar per descriure un indret, s'utilitzaven per qualsevol altre acte comunicatiu. No podria ser d'altra manera. Kopach (2011: 127) ho descriu així mateix quan diu que

Man thinks by categories. Experience in cognizing the world, a special way of dealing with any object for applying human activity has developed in his thinking during the time of man's existence on the Earth. This experience makes him act stereotypically in most situations, by patterns fixed in his memory, which have become an integral part of his view of the world. When defining the place of an object in his cognitive activity, the name-giver relies on principles that have been applied with respect to the same realities before. The result of applying these principles is an opportunity to talk about systematic character in naming, including place naming⁴⁴⁰.

Així, mentre que les llengües romàniques es consideren predominantment flexionals o sintètiques, la llengua que va crear els topònims opacs del corpus funcionaria de manera prevalent com el que avui es coneix per una llengua *aïllant* o *analítica*. Són llengües que formen la major part de paraules noves amb paraules ja existents, sense afixos, i en què el procés morfològic és per composició. Com a exemple hi ha moltes paraules en basc:

---

440. **t. de l'a.**: L'home pensa per categories. L'experiència en el coneixement del món, una manera especial de tractar amb qualsevol objecte per aplicar a l'activitat humana s'ha desenvolupat en el seu pensament durant el temps de l'existència de l'home a la Terra. Aquesta experiència el fa actuar de manera estereotipada en la majoria de situacions, a partir de patrons fixats en la seva memòria, els quals han esdevingut part integrant de la seva visió del món. [...] Quan la persona anomena el lloc d'un objecte a partir de la seva activitat cognitiva, es basa en els principis que abans han estat aplicats en referència a les mateixes realitats. El resultat d'aplicar aquests principis és una oportunitat per parlar del caràcter sistemàtic de la denominació, inclosa la denominació de llocs.

Mot basc	Traducció literal	Significat
<i>begi</i>	ull	ull
<i>betazal</i>	ull pell	parpella
<i>betile</i>	ull pèl	pestanya
<i>betzulo</i>	ull forat	conca de l'ull
<i>betsare</i>	ull xarxa	retina

Fig. 128. Taula amb exemples de la formació de mots en basc. Font: e.p.

I el mateix pel que fa a l'anglès, en què la parpella és *eyelid* 'ull tapa' o la pestanya *eyelash* 'ull cop'. L'anglès és una llengua que també destaca per aquest tipus de denominació:

armpit 'braç forat' = aixella

backbone 'esquena os' = columna vertebral

headache 'cap mal' = mal de cap

tablecloth 'taula tela' = estovalles

Amb el verb *go* 'anar', per exemple, es poden crear més de quaranta *phrasal verbs*, una petita mostra dels quals són:

Mot anglès	Traducció literal	Significat
<i>go away</i>	anar lluny	anar-se'n
<i>go back</i>	anar esquena	tornar (cap allà)
<i>go down</i>	anar baix	baixar (cap allà)
<i>go for</i>	anar per	entusiasmar-se per
<i>go forward</i>	anar davant	avançar, anar endavant
<i>go in</i>	anar dins	entrar (cap allà)
<i>go on</i>	anar damunt	continuar endavant (cap allà)
<i>go out</i>	anar fora	sortir (cap allà)
<i>go up</i>	anar dalt	pujar (cap allà)

Fig. 129. Taula amb exemples de la formació de mots en anglès. Font: e.p.

L'ordre de tots aquests exemples sempre és el mateix: del general al particular. El genitiu saxó per a expressar el posseïdor fa el mateix, però amb un apòstrof seguit d'una /s/ entre els dos elements:

The girl's toy: *girls* 'nena' i *toy* 'joguina', seria *La juguina de la nena*.

My grandmother's song: *grandmother* 'àvia' i *song* 'cançó', seria *La cançó de la meva àvia*.

The team's performance: *team* 'equip' i *performance* 'actuació', seria *L'actuació de l'equip*.

I, com s'ha apuntat, l'ordre és essencial: *horse race* és un tipus de raça de cavall mentre que *race horse* és una cursa de cavalls, i no és el mateix *bookcase* 'prestatge' que *casebook* 'registre o diari utilitzat per a l'estudi'.

Això no obstant, cal tenir present que no existeixen llengües totalment aïllants, aglutinants, flexives o polisintètiques, sinó que, quan hom classifica el tipus de llengua segons la seva morfosintaxi, es refereix a llengües amb una *tendència dominant* aïllant, aglutinant, flexiva o polisintètica. Així, el xinès mandarí és una llengua aïllant, però té sufixos i, malgrat que el basc és una llengua de tendència aglutinant, per crear paraules utilitza prefixos i sufixos:

Mot basc	Traducció literal	Significat
- <i>etxe-a</i>	casa la	la casa
- <i>etxe-tik</i>	casa des de	des de casa
- <i>etxe-ak</i>	cases	cases
- <i>etxe-ko</i>	casa, de (pertinença)	de casa
- <i>etxe-ra</i>	casa, a (direcció)	(vaig direcció) a casa
- <i>etxe-rako</i>	casa, a (acció)	(vaig) a casa
- <i>etxe-raino</i>	casa, fins a	fins a casa

Fig. 130. Taula amb exemples de la formació de mots en basc. Font: e.p. a partir de <https://ja.cat/lyrvy>.

La discussió sobre la formació primigènica dels mots per composició ve de lluny. La mateixa definició d'*etimologia* segons el gramàtic Melampo (s. VII) porta a aquesta composicionalitat⁴⁴¹:

441. Comentaris de l'obra *Tékhne Grammatiké (Ars Grammatica)*, atribuïda a Dionís Trax o Dionisi de Tràcia, del s. II aC.

Etimología es la desmembración de las palabras, mediante la cual se aclara la verdad; ἔτυμον, en efecto, se llama lo verdadero [...] Luego etimología es como si se dijera ἀληθινολογία («estudio de la verdad»), pues las palabras griegas no fueron en su origen dispuestas a cada cosa al azar, sino que mediante el análisis del sentido descubrimos por qué tal cosa se llama de tal modo.

Mil dos-cents anys més tard Helmut Lüdtke (1998: 28) assegurava que «todas las unidades léxicas existentes en todas las lenguas del mundo provienen de la fusión de antiguos compuestos» i ho exemplificava comparant, d'una banda, les baules d'una cadena amb mots mínims i, de l'altra, la cadena amb un mot ja format per composició:

Según un concepto estático, los eslabones que componen una cadena preceden, lógicamente, a ella. Lo mismo valdría para un compuesto lingüístico en su primera fase, cuando está en vías de formación. Una vez se ha hecho habitual, la prioridad lógica de los elementos con respecto al compuesto se transforma, sincrónicamente hablando, en *ambivalencia*. En una perspectiva diacrónica, lo que acontece es que la ambivalencia lógica puede ceder paso a la identidad del compuesto, que de este modo deviene una nueva unidad lingüística. Consumido semejante cambio, sólo en el marco de un discurso metalingüístico que llamaremos “etimología” podemos seguir hablando de elementos constitutivos, como por ejemplo, los que “componen” la palabra *pezuña* (<PEDIS-UNGULA) (Ibíd.: 39).

9.3 Semàntica

En l'estudi de la semàntica de les cinc unitats significatives es podran observar alguns fenòmens detectats per la lingüística cognitiva, de manera que les obres més citades seran dues de les més clàssiques. D'una banda, de George Lakoff i Mark Johnson, *Metaphors We Live By* (1980), traduïda al castellà com *Metáforas de la vida cotidiana* (1986), i de l'altra, de Maria Josep Cuenca Ordinyana i Joseph Clarence Hilferty, *Introducción a la lingüística cognitiva* (1999). Així, en primer lloc el cas de la unitat *oil servirà per tractar la naturalesa metafòrica, la corporització, els dominis cognitius i la categorització del pensament i, per tant, del llenguatge; en segon lloc els casos de les unitats *orte, *esca i *esta per observar el concepte bàsic i primigeni de cadascuna i la seva polivalència; i, en tercer lloc, el cas de la unitat *on servirà per fer referència als universals semàntics. Finalment, a l'apartat 9.3.6 s'extrauran les conclusions dels diferents casos.

9.3.1 La unitat *oil: Teoria de la Metàfora Conceptual

Sanda Rapa (2016: 135) comença l'article «Some Semantic Universals in Latvian Toponymy» amb aquesta afirmació:

There is a general assumption in onomastics that investigation of place names should begin with semantic universals of toponymy (V. Toporov, L. Nevskaja, V. Ivanov), namely, with the investigation of metaphoric toponyms derived from appellatives of body parts or utilitarian objects⁴⁴².

El mètode experimentat en aquesta tesi no ha començat a partir del que Rapa i altres investigadors consideren els *universals semàntics de la toponímia*, és a dir, els topònims metafòrics derivats de parts del cos o objectes utilitaris, però ens hi hem trobat a partir de *oil 'ull' i, després, s'ha pogut contrastar que, efectivament, hi ha diversos estudis de l'est d'Europa que treballen en aquesta línia. La utilització de parts del cos o d'objectes utilitaris en la creació dels topònims es considera un procés indoeuropeu tractat per Burrill 1945, Nevskaja 1977, Kagami 2010, Murzaev 1974, Toporov 1971 o Wierzbicka 1996, entre d'altres. En l'estudi de Rapa sobre un corpus de topònims letons, per exemple, el 20% derivarien de paraules que denoten parts del cos i objectes utilitaris.

La unitat significativa *oil 'ull', doncs, cal analitzar-la a partir del que es coneix com el fenomen universal de l'*antropocentrisme del llenguatge*. La societat que per necessitat va anomenar els llocs del Pallars Sobirà, no només va utilitzar el lèxic de què disposava, sinó que a més, de manera inconscient es va servir dels tres principals factors de la **Teoria de la Metàfora Conceptual** (Lakoff i Johnson, 1986). Són: la naturalesa metafòrica del pensament; la base corporal de la cognició humana i, per tant, també del llenguatge; i la connexió entre l'estructura semàntica i l'estructura conceptual. Es desenvolupen a continuació.

---

442. **t. de l'a.:** En onomàstica hi ha un acord general sobre el fet que la investigació dels topònims hauria de començar amb els universals semàntics de la toponímia (V. Toporov, L. Nevskaja, V. Ivanov), és a dir, amb la investigació de topònims metafòrics derivats d'apel·latius de parts del cos o d'objectes utilitaris.

a) **Naturalesa metafòrica del pensament**

Per entendre perquè uns humans van decidir anomenar *ull* a un punt de les muntanyes des del qual es tenia una gran conca visual, cal entendre la naturalesa metafòrica del pensament. Per Lakoff i Johnson (1986: 39),

la metáfora impregna la vida cotidiana, no solamente el lenguaje, sino también el pensamiento y la acción. Nuestro sistema conceptual ordinario, en términos del cual pensamos y actuamos, es fundamentalmente de naturaleza metafórica.

Aquest mecanisme cognitiu es desenvolupa a partir d'una xarxa de connexions mentals amb la finalitat de poder processar informació abstracta a partir de conceptes concrets, simples i familiars o, dit d'una altra manera, de conceptualitzar nous conceptes a partir de conceptes coneguts. Per exemple, a partir del coneixement del treball incessant de les formigues, s'utilitza l'**expressió metafòrica** *és una formigueta*; a partir del moviment de les tortugues, *és més lent que una tortuga*. I el mateix amb *una memòria d'elefant* o *fort com un toro*. Aquestes expressions metafòriques constitueixen **la metàfora conceptual** de '*les persones són animals*'. En canvi, **expressions metafòriques** com *una ciutat animada*, *un lloc tranquil*, *un poble compromès* o *un barri deprimit* constitueixen **la metàfora conceptual** de '*un lloc és una persona*'.

Les **metàfores conceptuais** poden ser de diversos tipus. En el cas de **oil* 'ull' seria una metàfora **ontològica**, basada en el fet d'entendre les nostres experiències en termes d'objectes i de substàncies (ibíd.: 63). Així, d'entre les metàfores ontològiques hi ha les que l'objecte físic s'especifica com una persona: «consideramos algo que no es humano como humano» (ibíd.: 71) i, per aquests autors, una d'aquestes metàfores és '*una muntanya és una persona*' (ibíd.: 94). En anglès hi ha pocs exemples d'aquesta metàfora, però en català abunda. Sobretot al món rural, és usual referir-se al *cap*, al *coll*, al *llom*, a la *faldà* o als *peus* de la muntanya; a l'*ull*, a la *desembocadura*, a la *gorja*, als *braços* o al *colze* del riu; al *front* de la glacera, a la *boca* de la cova, etc. Les parts del cos formen part d'expressions locatives i serveixen per transmetre punts concrets de l'espai. Ja fora de l'àmbit del paisatge, expressions com les *potes de la cadira*, una *dent* o una *cabeça d'all*, els *braços de la butaca* o l'*ull de l'huracà* són força comunes. Per tant, els nostres avantpassats es van servir de la naturalesa metafòrica del pensament i, en el cas de **oil* 'ull', van descriure punts geogràfics emprant una part del cos dels éssers vius.

Això no obstant, en el context d'aquesta tesi es considera més encertada, inclusiva i exacta la coneguda metàfora '*el paisatge és un cos*' ('*landscape is a body*'), sigui de persona o d'animal, perquè, en primer lloc, en català, quan hom es refereix a *desembocadures*, *braços* o *colzes* de rius, aquests no han d'estar necessàriament relacionats amb *muntanyes*. I, en segon lloc, els *morros* com a promontoris i les *banyes* com a línies de terra dins del mar no es refereixen a *persones*, sinó a animals.

En '*el paisatge és un cos*' el *domini d'origen* són els cossos de persones o animals i, el de *destí*, el paisatge. Aquesta metàfora remet al concepte de la corporització i fa referència a l'estreta relació cognitiva entre la morfologia del cos i l'entorn. Es tracta a l'apartat següent.

b) Base corporal de la cognició humana i, per tant, també del llenguatge

Per Cuenca i Hilferty (1999: 15)

el pensamiento —es decir, las estructuras que constituyen nuestros sistemas conceptuales— surge de la experiencia corpórea y tienen sentido según dicha experiencia. Es lo que en inglés se denomina *embodiment* y que podríamos traducir como *carácter corpóreo* del lenguaje. El núcleo de nuestros sistemas conceptuales se basa directamente en la percepción, en el movimiento corporal y en la experiencia física y social.

Per tant, continuen els autors, el cos humà és imprescindible per a la «comprensió de los conceptos, de los más palpables a los más intangibles» (ibíd.: 17). En aquest sentit, la lingüística cognitiva estudia la interacció entre el cos, la ment i el llenguatge i, com s'ha vist a l'apartat anterior, en la representació lingüística de l'espai s'hauria tingut com a punt de referència, entre moltes altres parts del cos, l'*ull*.

Jordi Suïls (2021: 105) apunta la mateixa idea quan assenyala que la «lingüística espacial la podem concebre com una part de l'etnografia que s'ocupa de la nostra experiència de l'espai, de la nostra manera d'organitzar-lo mentalment, que en definitiva no és distingible de la nostra manera d'organitzar-los lingüísticament». I, quan reflexiona sobre la forma de les elevacions del relleu que serveixen com a punts de referència, es refereix a *cap*, *capcera*, que s'oposa a *sols*, i comenta que de vegades es parla de *caps*, en plural, per analogia amb *sols*, invariablement plural (ibíd: 109). Es refereix, també, a *crenxa*, que «remet tant a una cresta com a qualsevol altre tipus de carena» (ibíd: 109), o a *morro*, *morral*, una «clara prominència rocosa, amb projecció lateral» (ibíd: 109). Fins i tot a *galta*, tal com també ho va fer l'entrevistat d'Unarre, que es va referir a la *galta de penya* i,

en preguntar-li pel significat de *galta*, va especificar que «una galta és un penya-segat, com un baser». Per Suïls (ibíd: 109), una *galta* és un «pendent lateral prominent, però no si tendeix a ser enclotat o a formar un pla uniformement inclinat», ja que llavors es parla d'una *costa* o *costera*. Al mateix article, quan Suïls explica què és una llastra, «roca llisa inclinada, perillosa per al pas especialment en condicions d'humitat» (ibíd.: 111-112), afegeix que en alta muntanya la llastra és «pròpia dels vessants que formen *galtes* allisades pel pas de la glacera, amb una part superior força dreta i una part inferior vertical o fins i tot desplomada». Per tant, seguint Suïls (ibíd.: 106), «un fet interessant dels topònims és que ajuden a cristal·litzar coneixements col·lectius i personals, connecten les vivències amb el territori i al mateix temps amb el grup que en comparteix el coneixement».

Ara bé, en català no es tenia detectat l'ús d'*ull* per a referir-se a elements relacionats amb 'punts de guaita'. S'empra *ull* com a 'forat' (d'una mola, d'una agulla, del pany, etc.), com a 'taca circular' (ulls de la cua del paó, ull de poll, etc.), com a 'surgència' (ull de la font), etc., però l'ús com a 'punt de guaita' s'hauria perdut. Tal vegada, com s'ha explicat (§ 2.2), al segle XI encara es reconeixia *ull* com a 'punt de guaita' perquè hi hauria el cas d'*Embonui* (*'en bon ull'). I, després, als segles XIII-XIV les *Quatre grans cròniques* mencionen una torre o castell a prop de Jaca, anomenada *Ull* i grafiada *Huyl*, *Uyl* i *Ull*. A més, Jaume I, al *Llibre dels fets* (s. XIII) té el passatge simptomàtic sobre les torres de València que «son en semblança d'uyl d'ome, car aqueles torres guarden a València de pendre mal moltes vegades que.l pendria». En tot cas, es necessitarien altres documents antics que contribuïssin a la discussió sobre la pèrdua d'aquest ús metafòric d'*ull*. Avui al Pallars Sobirà el troba el *coll* o *Tossal de la Sentinella* (Besan), la *Roca Senyals* (Besan), la *Sentinella* a dos llocs diferents d'Alins o els *campes de Pirasoma* (Farrera), però cap lloc anomenat *ull*, de manera transparent, com a antic punt de guaita.

c) Connexió entre l'estructura semàntica i l'estructura conceptual

Per entendre la connexió entre l'estructura semàntica i l'estructura conceptual que es troba en el fet d'utilitzar *ull* com a *guaita* cal, en primer lloc, tenir clar què són els *dominis cognitius* i, en segon lloc, els conceptes de *base* i *perfil*.

Els *dominis cognitius* són representacions mentals de com s'organitza el món i la seva funció és ajudar a la comprensió de conceptes concrets, situant el significat en el seu entorn conceptual correcte. Cuenca i Hilferty (1999: 71) posen l'exemple de la paraula *dimarts*.

Per a algú que desconegui l'organització del mes en setmanes serà un mot buit, mentre que per als que sí que tinguin aquest coneixement la paraula *dimarts* de seguida s'emmarcarà dins del cicle de set dies de la setmana i, dins de la setmana, el segon dia. Per tant, els conceptes no existeixen enmig del no res, sinó en relació a coneixements generals. Els dominis cognitius, doncs «juegan un papel importante: contextualizan y, por lo tanto, ayudan a determinar la lectura pertinente de un término que admite diferentes interpretaciones» (ibíd.: 74).

Els *dominis cognitius* són un marc per a conèixer conceptes més específics, són el context, són el teló de fons sense el qual no es podria entendre el món i, per tant, són essencials per a entendre l'*estructura semàntica*. Per exemple, sense el coneixement i les anàlisis que s'han dut a terme sobre la geografia del Pallars Sobirà, i sense situar el lloc d'Auló en el seu context, no es podria entendre que Auló, antigament *Olone*, seria la unió de **oil* i **one*, 'ull' i 'damunt', i remetria a 'ull del damunt'. Cal el teló de fons que, en aquest cas, seria un mapa per situar, a sota de les Roques d'Auló, tres assentaments que també tindrien bones conques visuals i en els seus topònims inclourien, també, la unitat **oil* (Beraní, Somponui i Roní).

Ara bé, per la gramàtica cognitiva l'estructura semàntica s'entén com una estructura conceptual amb unes regles establertes. Per exemple, el seu contingut és asimètric i inclou la *base* i el *perfil*. Per als autors (ibíd.: 76) la base «se puede definir como la matriz subyacente de dominios cognitivos relevantes que se requiere o se evoca para comprender una expresión determinada», mentre que el perfil «es la subestructura destacada sobre la base que la expresión en cuestión designa conceptualmente». Aquesta asimetria seria anàloga a la que s'ha tractat en l'apartat dels clústers (§ 7) i a la seva composició formada per una *part genèrica*, entesa com la part del topònim que informa sobre el que és més general i significatiu del lloc, i la *part específica*, entesa com una part del lloc (§ 9.2.3). Anàloga, també, tal com expliquen Cuenca i Hilferty, a la noció de *fons* i *figura* de la psicologia de la forma.

Amb tots aquests aclariments ja es pot entendre la connexió entre l'estructura semàntica i l'estructura conceptual que es troba en el fet d'utilitzar *ull* com a guaita. Per a la societat que van anomenar els llocs del Pallars Sobirà la representació mental del paisatge comportava la metàfora '**el paisatge és un cos**'. I, com que és un cos, tenia parts d'aquest

cos (cap, galta, boca, braços, etc.) i, entre elles, els ulls. A partir d'aquest moment, però, ja no es pot parlar de *metàfora*, sinó de *metonímia*. La diferència entre una i altra és que la *metàfora* opera entre dos dominis diferents (per exemple *paisatge* i *cos*), mentre que la *metonímia* opera dins dels límits del mateix domini (per exemple, *cos* i *ull*). Estructuralment, una altra diferència és que la metonímia «es un mecanismo principalmente referencial, con el que remitimos a una estructura implícita por medio de otra de mayor preeminencia. La metáfora, en cambio, es un proceso de analogía, por el que concebimos un concepto de un dominio en términos de otro» (ibíd.: 114). *Ull*, doncs, seria una metonímia d'una part pel tot: *ull per persona que fa de guaita*.

Dins d'aquesta metonímia, '*ull per persona que fa de guaita*', però, n'hi hauria una altra relacionada amb *ull*. En aquest cas *ull* seria la base o el fons, i el perfil o la figura seria un dels diversos atributs de l'ull. No només la visió, sinó una visió alerta, vigilant i amb atenció. Carolina Julià Luna i Laura Romero Aguilera (2010: 545) observen que '*ull per l'acció d'atendre o controlar*' en el *Diccionario de Autoridades* és molt freqüent: *ojo a la margen, ojo alerta, ojo avizor, con el ojo tan largo, avivar el ojo, hacerse ojos, no quitar los ojos*, etc.

A pesar d'això, i tornant a *la corporització del llenguatge*, no sabem de cap treball que hagi detectat que els ulls, com a punt de guaita, es troben en els topònims, i és quelcom estrany per diversos motius. El primer és per la gran quantitat de topònims del nostre corpus que contenen **oil*. El segon perquè, segons la psicologia humanística, no seria estrany que hi haguessin molts guaites bo i tenint en compte la jerarquia de les necessitats humanes segons Maslow i la seva *Theory of Human Motivation* (1943).

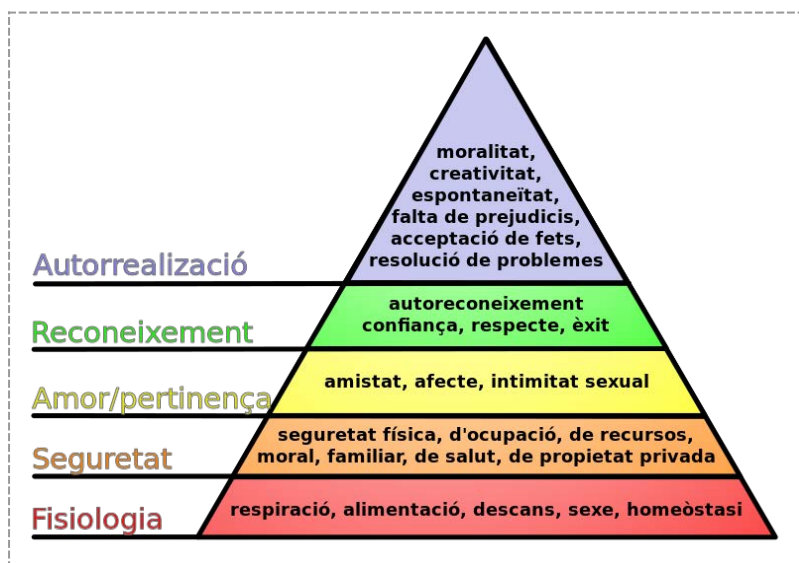

Fig. 131. Imatge de la piràmide de les necessitats humanes d'Abraham Maslow. Font: https://ja.cat/Piramide_Maslow.

Tot i que la piràmide de Maslow ha estat discutida perquè, depenent de les necessitats, interessos i diferències culturals dels individus, la jerarquia de les necessitats pot diferir, sí que hi ha consens en els dos nivells inferiors. El més baix serien les necessitats fisiològiques (respirar, alimentar-se, etc.) i després ja venen les relacionades amb la seguretat física i econòmica. Aquestes necessitats, amb més o menys simultaneïtat, complementarietat o rellevància, tindrien aquesta jerarquia des dels inicis de la humanitat, raó per la qual no és irrellevant que, dels 180 topònims estudiats (actuals i desapareguts), com a mínim un 29% contindrien la unitat significativa *oil, els guaites que aportarien la seguretat.

Dels guaites del Pallars Sobirà se'n parla, per exemple, a l'*Spill del vescomtat de Castellbó*. A l'apartat *Guayta e obra del castell de Arahos* (Tragó, 1518: 53), s'especifica que

los habitans del castell de Arahós e los habitans del lloch de Besan són tenguts fer guayta e obra al castell de Arahós. Los de Aynet fan la guayta e obra allí hon se recullen. Los de Àreu e de Elins a de Noris cascun fan la guayta e obra en ses fortalezes. Lo procurador fiscal pretén que tota la vall és tinguda a la guayta e ha la obra del dit castell de Arahós.

Més endavant (ibíd.: 83), sota el títol de *Servitut del castell de Rialp*. *Guayta*, s'informa que

los habitants dels llocs e masos de Surp e de Sobach an acostumat guaytar lo castell de Rialp e ells y són tenguts sens tota contredicció. Lo procurador fiscal pretén que tots los habitants de dits llocs e de tota la vall de Àssua són tenguts a la dita guayta

En canvi (ibíd.: 83),

los hòmens de la vila de Rialp són tenguts de guayta e obre en los murs de la vila enperò no al castell, són tenguts a host e cavalcada.⁴⁴³

Les mateixes servituds de «host y cavalcada, obre e carrey e jova e guayta per força al castell de Rialp» l'han de fer *los hòmens* de «Leçuy e Torre», els de la vall d'Àssua al castell de Torena, al castell de Malavilla i de Rialp (ibíd.: 94), etc.

---

443. S'ha respectat la grafia original en tots els textos.

El tercer motiu pel qual és estrany que cap treball hagués detectat els ulls com a punts de guaita, es que es troben sovint exactament amb la mateixa grafia actual: *Ulldecona*, *Ullastret*, *Ullastre*, *Caraüll*, *Montargull*, *Montull*, etc.

I el quart és perquè, de la mateixa manera que en toponímia es troba el mot *ull* o *ullal*⁴⁴⁴ com a surgència d'aigua, hagués pogut trobar-se com a visió. Potser si la lingüística cognitiva s'hagués tingut més en compte en l'àmbit de l'onomàstica i l'etimologia, s'hauria pogut apuntar '*ull per surgència d'aigua*', ja que dels ulls en sorgeix aigua salada en forma de llàgrimes. Amb aquest ús hidronímic Coromines⁴⁴⁵ aporta exemples en basc (*ur begi* 'aigua' + 'ull', 'ull d'aigua'), àrab, castellà, català, gallec, gascó, persa o portuguès. D'altra banda el llibre d'Eduard Murzaev, *Assajos de toponímia* (1974), escrit en rus, té un capítol titulat *Vocabulari anatòmic en terminologia popular geogràfica*, en el qual s'explica que és força freqüent emprar termes relacionats amb les parts del cos humà i animal com a topònims geogràfics i que

en aquest procés es veuen implicades paraules que apunten als òrgans interns com ara el cor, els intestins, el pulmó o el cervell. No obstant, les paraules més utilitzades en diferents idiomes són: cap, ull, boca, colze, genoll, espatlla, coll, banya, esquena, costella i altres paraules dels quals la seva semàntica està relacionada amb les parts externes dels humans i animals (1974: 127).⁴⁴⁶

Tot seguit, Murzaev exposa un recull de parts del cos que es fan servir com a topònims en diferents idiomes i dialectes orientals i siberians, tot adjuntant la seva traducció. Per exemple s'anomena *cella* a una 'línia torçada del vessant d'una muntanya', un *gep* a un 'turó suau', una *gola* a un 'estret', un *llavi* a la 'badia en la desembocadura d'un riu', les *venes* als 'fluxos d'aigua subterranis', les *dents* a les 'crestes afilades de les muntanyes', el *genoll* al 'viratge d'un riu', etc. (ibíd.: 127-129). El mot *ull* com a 'font' s'utilitza com a topònim en armeni (ԱԿՆ /akn/), en turcman o àzeri (Гез /guez/), i en persa o búlgar (Чешим /txeshim/) (ibíd.: 129-132).

---

444. Al País Valencià hi ha molts *ullals* amb el sentit hidronímic: Ullal de Beltran (Tavernes de la Valldigna), Ullal de Franc (Llucena), Ullal de la Carrera (Llucena), Ullal de la Cova de l'Ocre (Llucena), Ullal de la Fou (Vallibona), Ullal de la Mina (Llucena), Ullal de la Mula (Albalat de la Ribera), Ullal de la Peixera (Traiguera), etc.

445. OnCat, 1997: vol. VII, 378.

446. Traducció de Marcel Fayos.

Tornant a l'estranyesa sobre el fet que cap treball hagués detectat els ulls com a punts de guaita, és possible que la raó principal fos, en primer lloc, que no es va observar el lloc geogràfic dels topònims, per exemple, amb les terminacions *-ui*. I, en segon lloc, que es donava per suposat que aquestes terminacions havien de ser sufixos. Per tant, en un article anterior vam concloure que

la proposta del segment final *-ui* (amb variants fonètiques com *-ull*), relacionat amb el concepte ull, sembla tan òbvia com curiós és el fet que ningú no se n'hagués adonat. ¿Potser és perquè l'experiència i l'aprenentatge adquirit ens condiciona fins a tal punt que sempre veiem el que esperem veure i no el que és allà realment? (Garcia-Quera, 2022: 195)

La polivalència del mot *ull* —‘*ull per persona que fa de guaita*’, ‘*ull per l'acció d'atendre o controlar*’, ‘*ull per forat*’ (d'una mola, d'una agulla, del pany, etc.), ‘*ull per quelcom circular*’ (ulls de la cua del paó, ull de poll, etc.) o ‘*ull per surgència d'aigua*’— porta a l'apartat següent (§ 9.3.5).

9.3.2 La unitat **orte*: del concepte a l'objecte

A l'apartat 4.2 s'ha observat que la unitat significativa **orte*, amb el *concepte* de ‘lloc de pas’, serveix per a passos naturals que avui es coneixen amb noms diversos: ‘gual’, ‘port de muntanya’, ‘cruïlla’ o qualsevol altre ‘pas obligat’. Aquí cal entendre **concepte com ‘una representació mental’ i objecte com ‘allò percebut a través dels sentits’**. Els passos, siguin naturals o no, però sempre necessaris i percebuts a través dels nostres sentits, es considerarien *objectes*.

La polivalència de **orte* genera una sèrie de reflexions sobre alguns quatre que responen a aquest concepte, dos dels quals s'han llistat a l'apartat 8.3. Són el ‘gual’ i el ‘port de muntanya’, però també el ‘port de mar’ i la ‘porta’.

a) **orte* i el ‘gual’

- A partir d'algunes citacions antigues (*Savorte* per *Sort*) i de topònims actuals (*Llavorre*) s'ha observat que la unitat significativa per referir-se a ‘gual’ podria haver estat **borte*, **vorte* o **forte*.
- La unitat **orte* és gairebé idèntica a la paraula anglesa *ford* o l'holandesa *voorde* per referir-se a ‘gual’.

- Si la unitat *orte (o *borte, *vorte, *forte) del Pallars Sobirà tingués relació amb *ford* o *voorde*, significaria, d'una banda, que l'àrea d'aquesta unitat significativa abraçaria una gran extensió geogràfica i, de l'altra, que mentre que a Gran Bretanya, Alemanya o Holanda la unitat s'hauria mantingut gairebé inalterada en els seus topònims, al Pallars Sobirà hi haurien operat diversos canvis fonètics. Per exemple, la pèrdua de la labiodental inicial en la majoria de topònims, l'assimilació de la dental per part de la ròtica, etc.
- Una labial inicial, i una ròtica i dental medials es troben en la majoria dels 4 grups de la paraula *gual* en diversos idiomes, però en general, com més a l'oest, més pèrdua de fonemes es detecta.
- L'etimologia de les llengües romàniques per a 'gual' és que vindria **del llatí *uādum*, -i** (*uādus*, -i), amb idèntic significat (DLlat). Per la semblança amb el mot romanès (*vad*) i castellà o gallec (*vado*), semblaria que també haurien de compartir l'etimologia *vadested* (danès i noruec), *vadställe* (suec) i *vaði* (islandès). Les variants que comencen en velar, com la catalana *gual*, segons el DEBru (1996: 475) serien el resultat de la pronúncia *wadu* en llatí vulgar tardà per influx del germànic fràncic corresponent *wad*.
- L'etimologia de l'anglès, el frisó antic, l'alemany o l'holandès per a 'gual' és que vindria **del protogermànic *furdu** 'gual'. La mateixa arrel hauria donat la paraula escandinava *fiord* (*fjord* en escandinau), per a referir-se als braços de mar, llargs i estrets, que penetren terra endins⁴⁴⁷. Per la semblança amb *furdu, semblaria que també haurien de compartir l'etimologia *Ford* (letó, maltès) i *форд Ford* (serbi).
- L'etimologia de *brod*, en bielorús, búlgar, rus, croat, eslovac, eslovè, polonès i txec s'ha dit que vindria **del proto-balto-eslau *brádas, del protoindoeuropeu *b^hrod^h-o-s**, de *b^hred^h- ("vadejar"). Equivalent a *brestì + *-ъ.

b) *orte i el 'port de muntanya'

- Segons el DECat (VI, 718) *port* amb el significat de 'pas entre muntanyes' es troba només en català, castellà, mossàrab, basc i gascó. Provindria del **sorotàptic *PORTUS**, d'igual etimologia indoeuropea que el mot llatí, però amb un significat més semblant al dels seus germans pro-ètnics, avèstic *pərətuš* 'passatge, entrada, portell', grec *πόρος* 'pas, passatge', sànscrit *pārti* 'conduïx a l'altra banda', escandinau antic *fiörðr* 'pas de mar entre muntanyes', etc.

---

447. Font: [ford | Etymology, origin and meaning of ford by etymonline](#) [Enllaç vigent: 1/05/2023].

Capítol VII. Aplicació del mètode. Estudi de les unitats significatives i el seu llenguatge

Seguint amb el DECat (VI, 720), aquest *port* seria un mot «antiquíssim i universal» i ho demostraria el manlleu, per part dels Pirineus Occidentals, del basc *bortu*, «mot certament no euskèric; però que s'hagué d'incorporar des de molt antic en aquesta llengua ho prova la radical i multiforme alteració que hi ha sofert la consonant inicial: *bortu*, d'altres *gortu*, i en el suletí Oihenart [...] *mortuak*».

Així, **portus*, «amb el sentit fonamental de 'pas de muntanya', 'trànsit d'una vall a l'altra'», «fou enterament aliè a la resta de la Romània, al llatí i fins al ll. vulgar».

- Creiem que l'antiguitat de *port* com a 'pas entre muntanyes' potser explicaria de reduplicació del terme en topònims, freqüents a Catalunya, com *coll de Portell* o *coll de la Portella*.

c) **orte* i el 'port de mar'

- Segons el DEBru (1996: 738), ***port ve del llatí PŎRTUS, -US*** «'entrada d'un port, port de navegació'; en el sentit de 'coll o pas de muntanya o terra d'alts pasturatges' prové d'un altre **PORTUS*». Com apunta el DECat (VI, 722) **ambdós *portus*, però, provindrien d'una arrel protoindoeuropea *per-* amb el sentit de 'traspasar, travessar', «sovint aplicat a coses d'aigua», com en grec 'pas a gual pel mig de l'aigua'».** De l'arrel *per-* en derivaria el nom indoeuropeu *pr-tus, prt-*, base de noms semblants de diverses llengües, entre altres el mateix llatí *portus* 'port de mar' i el germànic *furdu* (al. *Furt*, angl. *Ford* 'gual', nor. *Fiord* 'pas de mar entre muntanyes').
- Verónica Vivanco (2003: 198-199), a partir de la consulta de *The Universal Dictionary of the English Language* afirma que la paraula anglesa *port* «ya existía en el inglés antiguo con la misma forma y el significado de *gate* o *entrance*». En anglès *port* és «un sitio al que arriban los barcos para recalar en la ciudad», és «el lado izquierdo de los barcos (babor) por el que se descargan las mercancías» i també és «el puerto de un ordenador que sirve para conectar a los diferentes componentes entre sí». Conclou que **tots els significats del *port* anglès «están relacionados con la palabra puerta, porque de ella proceden».**
- Observi's que tots els *ports* anglesos esmentats, el de mar, el de muntanya, el del costat del vaixell per descarregar les mercaderies o el port informàtic estan relacionat amb 'llocs de pas' necessaris per al desplaçament.

d) **orte* i la 'porta'

- Una *porta* és una via d'accés a un altre lloc i, per tant, és un 'lloc de pas necessari'. A més, té la capacitat d'estar oberta o tancada.

Capítol VII. Aplicació del mètode. Estudi de les unitats significatives i el seu llenguatge

- Segons el DEBru (1996: 738) **porta ve del llatí** PŎRTA «‘porta gran, portal de ciutat’, que acabà generalitzant-se i significant qualsevol porta, amb l’eliminació de OSTIUM, JANUA ‘porta d’una casa’ i FORES ‘porta d’una cambra’».
- Segons el DLlat, *porta*, -ae, tindria l’accepció de porta, portal, generalment d’una ciutat o d’un campament, amb una extensió de significats com a ‘pas, sortida, obertura’, ‘orifici’, ‘portes pas [d’accés a un país, generalment en un congost]’.
- Malgrat l’afiliació llatina, el mot *porta*, amb el mateix significat que té avui, es troba amb formes iguals o semblants en molts altres idiomes que no serien romànics, i sovint amb la labial inicial i la ròtica i dental medials:

<i>poartă</i> (romanès)	<i>puerta</i> (castellà)
<i>porta</i> (català, italià, gallec, llatí, búlgar, cors, portuguès)	<i>vartai</i> (lituà)
<i>portão</i> (portuguès)	<i>vārti</i> (letó)
<i>portë</i> (albanès)	<i>vrata</i> (bosnià, búlgar, croat, eslovè, serbi)
<i>porte</i> (francès)	вароты <i>varoty</i> (bioelorus)
<i>porth</i> (gal·lès)	ворота <i>vorota</i> (rus, ucraïnès)
<i>portti</i> (finès)	врата <i>vrata</i> (macedoni)

En els exemples següents s’haurien perdut alguns fonemes:

<i>ate</i> (basc)	<i>geata</i> (gaèlic-escocès, irlandès)
<i>gate</i> (anglès, luxemburguès)	<i>hurð</i> (islandès)

Per tot el que s’ha exposat, la conclusió és que la unitat significativa *orte podria haver tingut una labial inicial, potser amb les formes *borte o *vorte, remetria al concepte ‘lloc de pas’, i podria haver estat la base etimològica de mots com port (de mar o de muntanya), porta i qual, en idiomes d’afiliacions diverses.

9.3.3 La unitat *esca: de l’objecte al concepte

A l’apartat 3.2 s’ha proposat que *esca remetria a un ‘estret rocós’ i que aquest podria ser un ‘congost’, una ‘escala de muntanya’ o una ‘osca’. Després, a l’apartat 8.2 s’han recollit paraules de diferents idiomes assemblades a la unitat significativa i amb aquests significats. Però hi ha altres mots que inclouen els inicis *esca, amb més o menys variacions, que també remeten al concepte ‘estret rocós’. Per exemple *escletxa*, *esquerda*, *esqueix* (amb variants com *escretlla*, *esquetja*, *esquerd*, *esquerdall*, etc.) o *ascla*. Malgrat

que, de manera literal, aquestes formacions són estrets rocosos, és obvi que s'apropen més a l'accepció de 'fissura de roca' que no pas a la de 'estret rocós'.

Per Domingo (1997: 211) dos dels noms comuns més corrents per a referir-se a les fissures de roca són *escletxa* i *esquerda*. **Escletxa**, amb les variants *enclletxa*, *escretlla* i *esquetja*, ha donat nombrosos topònims que, simplement, són *l'Escletxa* o *les Escletxes*, o compostos com *Turó de l'Escletxa* o *Avenc de l'Escletxa*, entre d'altres. Suïls (2021: 112) apunta que a la Ribagorça les *escletxes* s'anomenen *escrefalles*. Més endavant, en parlar de les *tarteres* o *tarters*, afegeix que «les *escrefalles* entre pedres són indrets on els animals es poden atrapar les potes i, enmig de la tartera, un animal de llana és de mal localitzar» (ibíd.: 114). Observi's el mateix inici en *esc-*. Pel que fa a **esquerda**, amb les variants *esquerd*, *esquer*, *esquerdall*, *esquerdal*, *esquera* o *esqueders*, ha donat topònims de pobles com *l'Esquerd* o *l'Esquerda*, i també orogràfics com *l'Esquerda Grossa*, *les Esquerdes*, *la Roca Esquerdada* o *l'Esquerda de l'Infern*, només per citar-ne uns quants. Finalment, Domingo (ibíd.: 158) també es refereix al nom **esqueix**, amb les variants *esquei*, *esqueis*, *esqueixats* o *esqueixada*. Apunta que *esqueix*

al principi feia referència només a 'badall o escletxa en el rocam' (*Scipió e Aníbal*, NC. 33, "... cerca en qual esquex de rocha, o en qual cova, se porà miyls amagar"), potser més endavant, ja també 'angle o racó en roquers accidentats' (DECLC) (*Tirant lo Blanc*: Tirant pregà a Diaphebus"... que restàs detràs un esqueix de roca que allí havia"), i que en aquests sentits anava acompanyat pel determinatiu de *roca*; aviat hom va sentir com a sobrerera aquesta determinació, i *esqueix* va començar a ésser usat tot sol, el·lípticament, i alhora, ampliant-se'n el significat, per designar no sols l'entrant d'una roca, sinó aquest indret rocós amb aquest tret de tenir entrants –per tant, també sortints– i **ja, en general, amb tota mena de trencaments a la superfície.**

Esqueix ha donat topònims com *l'Esquei*, *l'Esquei Roig*, *Esqueis de Baix*, *Sot dels Esqueix*, *Esquei de l'Olivar*, *Esquei Blanc*, *Esquei Negre*, *Esquei del Llamp*, *Esquei de la Mosquera*, etc. Francisco Javier Terrado (2008: 344-345) va localitzar en un pergami del segle X (960-977) un topònim que avui és *l'Esquea*, a prop de Sant Esteve del Mall, al municipi d'Isàvena. Apareix tres vegades en una donació a l'església de Sant Esteve: «terra in ipsa *Escheia*», «in loco ubi dicitur in illa *Scheia*» i «una uinea ad illa *Schega*». Gràcies a Coromines i el seu DECat (III, 525b12), Terrado va deduir que aquest topònim es referia a «*esquei* 'roca agrietada' o *escletja* 'hendidura en una roca'. Y podría, a juzgar por algunos

testimonios, haber llegado a significar ‘roca desprendida de un peñasco’ o incluso ‘cornisa rocosa’». Afegeix, a més, que *esquei*

es palabra del viejo fondo románico, bien conocida por todos los dantistas, que recordarán el pasaje en que Virgilio saca a Dante de la sima de Malebolge, indicándole la «scheggia» a la cual se ha de agarrar en su ascensión: «Così, levando me su ver la cima / d’un ronchone, avvisava un’altra scheggia / diccendo –Sovvra quella poi t’aggrappa / ma tenta pria s’è tal ch’ella ti reggia» (Infierno, XXIV, 28).

Finalment, **ascla** en català també remet a ‘fissura’ a la roca, per bé que Roger Brunet (2016: 100) relaciona les *osques* franceses amb les *ascles*:

Ascle a le sens de fentes, fissure ou entaille, à l’origine des cols de l’Asclié (Notre Dame-de-Rouvière 30) voire du Clat 11 (P. Fenié). *Osque* est très proche, qui a longtemps désigné les entailles portées sur un bout de bois par le boulanger pour tenir le compte des dettes de ses clients, ou le cran gravé dans le fléau des anciennes balances; *osk* (*ask*) est aussi une entaille en breton. Le Pas de l’Osque est une vigoureuse entaille du relief pyrénéen à Lescun 64; ce nom est redondant, comme d’ailleurs le Col de l’Osquet à Antras 09, le Col de l’Osque à Orlu 09. Saint-Lary-Soulan 09 a l’Osque de la Coumasse (de la grande combe) et l’Osque du Couret, autre doublet, puisque le couret est un col. Le Col d’Osquich à Musculdy 64 peut être interprété de la même façon⁴⁴⁸.

A partir d’aquí, les etimologies proposades per a tots aquests mots, llistats per ordre alfabètic, són les següents:

- **ascla**. Segons el DECat (I, 444), *ascla* seria una ‘estella grossa’ i vindria **del llatí vulgar ASCLA**, «reducció fonètica del més antic ASSŪLA, que era diminutiu del clàssic ASSIS ‘post, llata’». S’assenyala que és un mot ben viu en zones de parla catalana, aragonesa, occitana, sarda i en «parlars del migdia d’Itàlia» i s’inclou una citació que Coromines va recollir al Pallars Sobirà l’any 1961, concretament al poble de RUBIÓ, *Roca Asclada*, així com una altra del Segre Mitjà: les *Ascles de Roca*.

---

448. **t. de l’a.**: *Ascle* té el significat d’esclertes, fissures o osques, a l’origen dels colls d’Asclié (Notre Dame-de-Rouvière 30) o fins i tot de Clat 11 (P. Fenié). *Osque* és molt semblant, un mot que durant molt de temps va designar les osques fetes pel forner en una peça de fusta per tal de fer el seguiment dels deutes dels clients, o l’osca gravada al travessar de les antigues balances; *osk* (*ask*) també és una osca en bretó. El Pas de l’Osque és un tall vigorós del relleu pirinenc a Lescun 64; aquest nom és redundant, igual que el Coll de l’Osquet a Antras 09, el Coll de l’Osque a Orlu 09. Saint-Lary-Soulan 09 té l’Osque de la Coumasse (de la gran coma) i l’Osque du Couret, un altre doublet, ja que el *couret* és un coll. El Coll d’Osquich a Musculdy 64 es pot interpretar de la mateixa manera.

Capítol VII. Aplicació del mètode. Estudi de les unitats significatives i el seu llenguatge

- **escala.** Vindria **del llatí** *scālae, -ārum*, ‘esglaó, escala’, derivat de *scandēre* ‘pujar’ (DLlat; DEBru, 1996: 328). Es desconeix si les escales de muntanya que es refereixen a ‘estret rocós’ tindrien la mateixa etimologia.
- **escltxa.** Segons el DEBru (1996: 333), *escltxa*, junt amb *encletxa, cleta, cletxa, creta, crètua, escretlla* i *esquetja* formen un grup de variants diversament localitzades, d'**origen poc clar**, però ben probablement resultat d'un encreuament de radicals diversos. Així, *creta*, que és la forma documentada més antigament, vindria del llatí *CREPITARE* ‘anar rebentant-se, esquerdant-se’, que pot haver estat la base d'algunes altres variants.
- **esqueix.** Segons el DEBru (1996: 349), *esqueix* derivaria d'*esqueixar*, probablement **del llatí vulgar** **EXCAPSIARE* ‘trencar una armadura o caixa de fusta’, derivat de *CAPSA* ‘caixa’ i *CAPSUS* ‘armadura, caixa d'un carruatge’.
- **esquerda.** Segons el DEBru (1996: 350), *esquerda* tindria l'origen en el **germànic fràncic** *SKĒRDA*.
- **osca.** Coromines (DECat VI, 135-136) creu que una *osca*, a part d'una *mossa*, ‘tall fet al costat d'una cosa’, també és un ‘pas o coll estret entre les serres o cingleres’ i afegeix que és un «derivat d'una base **ŌSCA* d'**origen incert**, probablement pre-romà». Assegura que és un mot ben documentat, que s'usa en frases fetes i locucions dels diversos dialectes catalans, i que, tot i que té una etimologia incerta, «l'etimologia basca és molt temptadora» perquè «en basc el mot és general en moltes accepcions, totes les quals presenten evident enllaç semàntic amb ‘mossa, osca’». A més, es troba en tots els dialectes llevat del biscaí occidental. Fins al punt de preguntar-se: «¿Ens caldrà pensar, doncs, que el mot es formaria en un substrat iberoides, comú a tot el territori gèl·lic i hispànic abans de l'arribada dels celtes?». I, a partir d'aquesta qüestió, entra en consideracions sobre si el mot tindria orígens cèltics o indoeuropeus, tal com defensaven Loth, Wartburg, sense arribar, però, a cap conclusió.

Per la compartició de l'inici **esca* als diferents mots al·ludits que remeten a ‘roques dividides, sigui per un congost o per una fissura’, és probable que en la seva gestació s'hagués emprat **esca* amb el concepte de ‘tall’. Ho provaria, en primer lloc, que tal com s'ha observat, **Escós** no té relació amb cap congost, però sí amb una penya de roca en la qual s'hi haurien *excavat* coves (la Roca dels Cabanots). Un altre topònim que no compleix amb la idea de ‘estret rocós’ o congost, és **Montesclado**. En tractar-lo com a component d'un clúster de la vall de Tírvia (§ 3.5.3) s'ha apuntat la possibilitat que **Esclat* es referís al poble vell de Glorieta, situat a dalt del Roc de la Torre. La unitat **esca* s'ha comentat

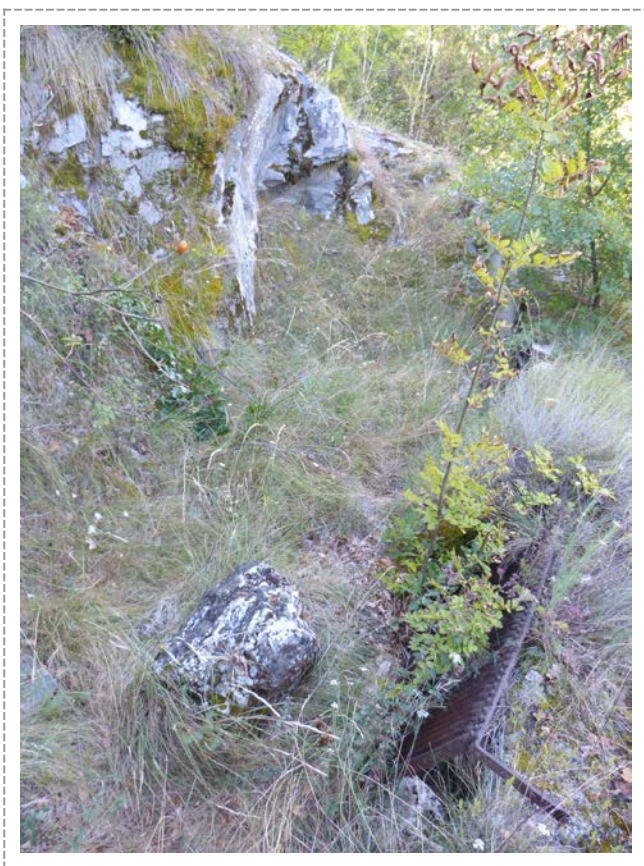

que podria ser l'estret entre la penya on hi havia hagut la vila closa amb la torre i la muntanya del Solà de Burg (Fig. 63). Entre les dues penyes hi passa el Torrent de Burg i hi ha menys de 100 m., però no és un 'tall' significatiu com serien els congostos d'Escalare i Escaló, o els Cabanots d'Escós. En canvi, al Roc de la Torre sí que es van veure roques tallades i un forat protegit amb una tanca de ferro. Tota l'àrea del Roc està embardissada i no es pot descartar que una prospecció acurada revelés una idea de 'tall' més significativa.

Fig. 132. Fotografia de roca tallada a la cara sud del Roc de la Torre de Glorieta, allà on sembla que hi hauria hagut la torre. Font: NGQ.

En segon lloc, una altra prova de la relació de la unitat *esca amb el concepte de 'tall' seria la divergència d'afiliacions proposades (llatí, llatí vulgar, origen incert, germànic fràncic) per paraules formalment i semànticament tan semblants com *ascla*, *escala*, *escltxa*, *esqueix*, *esquerda* o *osca*, fet que podria ser un símptoma d'una major antiguitat.

Fig. 133 i 134. Fotos d'un forat protegit a la cara oest del Roc de la Torre de Glorieta. Font: NGQ.

I, en tercer lloc, avalarien que els avantpassats percebrien un congost o una esclatxa com un ‘tall’ diverses arrels del diccionari de l’hipotètic protoindoeuropeu, escrit per Julius Pokorny, *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch* (1959). En totes, menys a la primera, s’hi produiria el fenomen de l’*afèresi* del fonema (s-) o de la síl·laba inicial en llengües que necessiten la pròtesi e- (es-), conegut com *s-mòbil* en els estudis sobre l’indoeuropeu (§ cap. VI, 5.1.2). Aquesta essa l’autor la representa entre parèntesis:

- ***skēi-** (1959: 919-922). Arrel núm. 1719: **‘tallar, separar’**. Hauria donat paraules gregues com *skhisma* ‘divisió’ o *skhizein* ‘tallar, partir, fendre, esberlar’, que donarien mots com *cisma*, *esquist* o *esquizofrènia*. També originaria paraules llatines com *scindo* ‘tallar, separar’, que donaria *abscissa*, *escissió*, *rescindir* o *prescindir*; *scire* ‘saber’ (perquè el saber significa dividir i entendre les parts), que donaria *ciència*, *consciència*, *omnisciència*, *neci* o *plebiscit*; i *scutum* ‘escut’, que donaria *escut*. Finalment, algunes paraules vindrien d’hipotètiques arrels germàniques: l’*esquina* castellà, *esquena* o *esquiar*.
- ***(s)kel-1** (ibíd.: 923-927). Arrel núm. 1722: **‘tallar’**. Formaria paraules gregues com *skalenós* ‘desigual’, que anomenaria el triangle *escalè*, però també un ‘camí escabrós, tortuós o accidentat’; i paraules llatines com *culter* o *sculpere*, que donarien el castellà *cuchillo*, o també *escoplo* o *esculpir*.
- ***(s)kēp-2, *(s)kōp-, *(s)kāp-; *(s)kēb(h)-, *skob(h)-, *skāb(h)-** (ibíd.: 930-933). Arrels núm. 1734: **‘treballar amb un instrument afilat’**. Es trobarien en paraules gregues com *skaphe* ‘vaixell, cistell’, esquif’ que donaria *escafandra* i d’altres mots; *koptein* ‘tallar, trencar’, que donaria *coma*, *apòcope* o *síncope*; o *skopelos* ‘roca, penya’, que donaria mots com *escull*. També hi serien en paraules llatines com *cappo*, *cappinis* ‘gall castrat’, que donaria *capar* o *capó*; *capulare* ‘tallar petit’, que donaria *capolar* ‘trossejar, tallar a trossos molt petits’; *scabere* ‘rascar’, que donaria *escarbar*, *escabrós*; *scabies* ‘sarna’, que donaria *escabiosi*; *scaber* ‘aspere, rugós, trencat, desigual’ que donaria *escabrós*; *scopa* ‘bri’, que donaria *escoba*; o *scapula*, que donaria *escàpula*. Moltes paraules germàniques, com *kappen* ‘tallar’, també s’haurien format amb aquestes arrels.
- ***(s)ker-4, *(s)kerə- i *(s)krē-** (ibíd.: 938-947). Arrels núm. 1738: **‘tallar’**. Produirien paraules llatines com *cordus* ‘producte tardà’, que donaria *corder*; *caro*, *carnis* ‘carn’, que donarien *carn*, *carnaval*, *carner* o *carnívor*; *corium* ‘cuir’, que donaria *cuir* o *cuirassa*; *cortex* ‘escorça’, que donaria *escorça*; *curtare* ‘tallar, abreujar, escurçar, amputar’, que donaria *escorç* o els castellans *cortar* i *corte*. També les hipotètiques arrels germàniques

com **skeran* ‘tallar’ que donaria *esquilar*; **skur* ‘tallar’, que donaria *escora*; **skirmjan* ‘protegir’ que donaria *esgrima*.

- ***(s)ker-**, ***skrībh-**, ***skreri-**, ***skrei-**, ***skri-** (ibíd.: 938-947). Arrels núm. 1738: ‘tallar’. Formarien paraules llatines com *scribere*, que donaria *escriure*, *descriure*, *subscriure*, etc.; i *scriptus*, que donaria *inscrit* o *prescripció*.

A part dels mots exposats (*escala*, *osca*, *escletxa*, etc.), en català hi hauria moltes altres paraules amb el concepte de ‘tall’ i la unitat **esca*: *escarpa*, *escull*, *esqueix*, *esquinç*, *llesca*, *resquill*, etc. Es trobarien desenes d'exemples en llengües tan diferents com el basc o l'anglès. Només com a mostra:

- **basc**: *aska* ‘canal, solc, rasa’; *ildaska* ‘solc, estria’; *eskail* ‘estella’; *puska* ‘tros’, etc.
- **anglès**: *crack* ‘esquerda’; *scar* ‘cicatriu’; *scarf* ‘tall’; *scrape* ‘rascada, esgarrapada’; *scratch* ‘esgarrapada, esgarrinxada, rascada’, etc.

Per tot el que s’ha exposat, la conclusió és que la unitat significativa **esca* remetria al concepte de ‘tall’, seria polivalent i podria haver estat la base etimològica de mots com *escala*, *osca*, *escletxa*, *esquerda*, *esqueix* i *ascla*, entre molts altres mots d’altres àmbits i en idiomes d’afiliacions diverses.

9.3.4 La unitat **esta*: la polivalència

A l’apartat 5.2 s’ha proposat que **esta* remetria a ‘aigües més o menys estancades’ i que aquestes podrien ser des d’estanys fins a aiguamolls o torberes i des d’aigües completament estancades a aigües amb un cert moviment. Després, a l’apartat 8.4 s’han detallat paraules d’altres idiomes assemblades a la unitat significativa i amb significats anàlegs com *estany*, *estuari*, *estero* (en castellà ‘llacuna litoral’) o *estran* (en francès, àrees de pastura arran de l’oceà atlàntic).

Entre aquestes paraules s’observa que la paraula anglesa *stagnant* ‘aigües estancades’, també té un sentit general de ‘estancat’ o ‘paralitzat’. En altres idiomes la paraula és força semblant:

estagnado (portuguès)

estancada (gallec)

estancado (castellà)

estancat (català)

stagnach (gaèlic escocès)

stagnant (francès, irlandès)

stagnantă (romanès)

stagnante (cors, italià)

stagnantibus (llatí)

stagnat (maltès)

<i>stagneert</i> (holandès)	<i>stillastående</i> (danès, noruec, suec)
<i>stagnéiert</i> (luxemburguès)	<i>stilsteand</i> (frisó)
<i>stagnējošs</i> (letó)	<i>stöðnun</i> (islandès)
<i>stagniert</i> (alemany)	<i>ustajala</i> (croat)
<i>Stagnira</i> (eslovè)	<i>στάσιμος stásimos</i> (grec)
<i>stagnirajući</i> (bosnià, serbi)	<i>застійний zastiynny</i> (ucraïnès)
<i>stagnující</i> (txec)	<i>стагнација stagnacija</i> (macedoni)
<i>Stagnujúci</i> (eslovac)	

Les etimologies proposades per als mots al·ludits i per ordre alfabètic, són les següents:

- *estanque* (castellà), «Del **lat. vulg. *extancāre**, y este del **celta *ektankō** 'fijar, sujetar'; cf. *tancar*» (DRAE).
- *estany* (català), *étang* (francès antic, *estanchier*); *stagno* (italià) **del llatí** *stagnum*, *-i* 'estany, llac, bassa' (DLlat).
- *estero*, **del llatí** *aestūāriūm* (DRAE)
- *estran*, de *strand*: 'shore, beach' Old English *strand* 'sea-shore' from Proto-Germanic **strandaz* (source also of Danish and Swedish *strand* 'beach, shore, strand' Old Norse *strönd* 'border, edge, shore' Old Frisian *strond*, Middle Dutch *strant*, Dutch *strand*, Middle Low German *strant*, German *Strand* 'beach'), of **uncertain origin**. Perhaps from PIE root **ster-* 'to stretch out' Strictly, the part of a shore that lies between the tide-marks.
- *estuari* (català), **del llatí** *aestūāriūm*, *-i*, 'llacuna, aiguamoll', derivat de *aestus* 'agitació de la mar, onades' (DEBru, 1996: 365)
- *istinga* (basc), «cenagal, pantano, lodazal», *istil* «lodo, fango, barro, charco, charca, poza»
- *stagnant* (anglès), «**from French** *stagnant* (early 17c.), **from Latin** *stagnantem* (nominative *stagnans*), present participle of *stagnare* 'to stagnate'»
- *estancar* (català), **del llatí vulgar** **EXTANCARE*, derivat de **TANCARE*, **d'origen segurament preromà**, **TANKO* 'subjectar, fixar' (DEBru, 1996: 877).

Com es pot observar, les etimologies serien diverses malgrat que el concepte i la forma dels mots serien similars i per això Brunet (2016: 22-23) relaciona els topònims que contenen *sta* (*Berstett*, *Brunstatt*, *Crastatt*, *Gunstett*, *Hattstatt*, *Hochstatt*, *Quieste*, *Staelbrouck*, *Staelen*, etc.) amb l'arrel indoeuropea **sta*, que té el sentit de 'quelcom que està en un lloc, que s'hi ha establert'. D'aquesta arrel, segueix Brunet, vindrien paraules com

l'**État**, le **stable** et le **stagnant**, la **station**, l'**établissement**, le **stade**, et jusqu'à l'**étable** et à l'**étang**, ce qui **stagne** là. Elle a fourni aux langues germaniques la désignation de la ville même : *Stadt, statt*. La toponymie en France ne l'a pourtant guère employée, sauf dans les régions qui ont directement reçu le germanique : quelques *stat, stett* ou *stede*, voire *stael* en Alsace et en Flandre⁴⁴⁹.

En efecte, al darrere de la unitat **esta* es detecta una imatge cognitiva o un concepte de 'immobilitat' que es troba a les següents arrels indoeuropees⁴⁵⁰. Com en el cas de **esca*, en algunes hi hauria operat l'*afèresi* del fonema s- o de la síl·laba inicial en llengües que necessiten la pròtesi e- (*es-*). El fenomen es coneix com *s-mòbil* en els estudis sobre l'indoeuropeu (§ cap. VI, 5.1.2) i representen la essa entre parèntesis:

- ***stā- i *stā-** (1959.: 1004-1010). Arrel núm. 1869: '**estar**'. Donaria paraules en grec, llatí i germànic. En grec *hístemi, statos, histos* o *stylos* produirien mots com *sistema, estàtic* o *metàstasi* entre molts altres; en llatí *stare, status, statuare* o *sistere* menarien a desenes de paraules diferents, i en germànic *standort* generaria també paraules com *estàndard* o *estandard*.
- ***stāk-, stek-** (ibíd.: 1011). Arrel núm. 1871: '**condensar, solidificar**'.
- ***steb(h)-** (ibíd.: 1011-1013). Arrel núm. 1874: '**recolzar, aguantar, post**'. Donaria *estampa, estafa* o *estrep*.
- ***(s)teg-2** (ibíd.: 1014). Arrel núm. 1876: '**pal, post**', menaria al germànic **stak* i, d'aquí, *estaca, estacada* o *bistec*.
- ***stegh-** (ibíd.: 1014-1015). Arrel núm. 1877: '**pal, post**'.
- ***stēib(h)-, stīb(h)-, stēip-, stīp-** (ibíd.: 1015-1016). Arrel núm. 1879: '**pal, rígid**'.
- ***steigh-** (ibíd.: 1018). Arrel núm. 1883: '**esperar pacientment**'.
- ***stel-3-** (ibíd.: 1019-1020). Arrel núm. 1886: '**posar, lloc**'. Generaria paraules en grec, llatí i germànic, d'on en resultarien *apòstol, epístola, estola, estela, instal·lar, pedestal*, etc.
- ***(s)ter-1, (s)terā-** (ibíd.: 1022-1027). Arrel núm. 1890: '**rígid, immòbil, sòlid**'. S'utilitzaria en paraules gregues i llatines, i paraules com *estèreo, estereotip, colesterol, postergar, tergiversar*, etc.
- ***ster-6** (ibíd.: 1031). Arrel núm. 1895: '**estèril**'.

---

449. Les lletres en negreta són nostres.

450. **Font:** Pokorny, *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch* (1959).

- ***(s)steu-1** (ibíd.: 1032-1034). Arrel núm. 1899: ‘**empènyer, pegar**’. Donaria paraules, gregues, llatines i germàniques, i d’aquestes, *arquètip, estereotip, estudiar, estupor, estoig, estuc*, etc.
- ***streig-1** (ibíd.: 1036). Arrel núm. 1905: ‘**aturar, immòbil**’. Donaria *estómac*.
- ***strenk-, streng-** (ibíd.: 1036-1937). Arrel núm. 1908: ‘**rígid, estret**’. Donaria *estrangular*.

Per tant, a part dels mots emprats en el marc del paisatge (*estany, estuari*, etc.), en català hi hauria moltes altres paraules amb el concepte cognitiu de ‘immobilitat’: *estable, establiment, estaca, estació, estaló, estança, estancar, estand, estant, estàtic, estàtua, estatut, estoig, estolledor*, etc. Aquesta polivalència es mostraria, també, en altres idiomes com

- **basc**: *eustaga* ‘estaca que, travessada sobre l’eix d’alguna roda, s’usa per impedir que es mogui el carro’; *ostatu* ‘hostal, fonda, allotjament, pensió, alberg’; *ustean* ‘esperant, a l’espera de’, etc.
- **anglès**: *standard* ‘estàndard’; *steady* ‘estable, constant’; *stick* ‘pal’; *still* ‘encara’; *stop* ‘aturar’; *stock* ‘estoc’; *stubborn* ‘tossut’; *stun* ‘atordir’; *stumble* ‘ensopegar’, etc.

Per tot el que s’ha exposat, la conclusió és que la unitat significativa **esta*, més enllà de remetre a ‘aigües més o menys estancades’, remetria al concepte cognitiu de ‘immobilitat’, seria polivalent i, per tant, es trobaria en paraules d’altres àmbits i en idiomes d’afiliacions diverses.

9.3.5 La unitat **one*: els universals lingüístics en la comunicació espacial

A l’apartat 6.2 s’ha proposat que **one* remetria a ‘damunt’ i, després, a l’apartat 8.5 s’han llistat paraules de diversos idiomes que s’hi assemblen o se’n distancien. Ara bé, a diferència de les altres unitats significatives, que funcionarien com a nuclis semàntics o parts genèriques, **one* funcionaria com a especificador (§ 9.2.3). Segons *Online Etymology Dictionary*⁴⁵¹, el mot *on* de l’anglès i d’altres idiomes semblants a **one*, vindrien de l’arrel protoindoeuropea **an-* (1):

Old English *on*, unstressed variant of *an* ‘in, on, into’, from Proto-Germanic **ana* ‘on’ (source also of Dutch *aan*, German *an*, Gothic *ana* ‘on, upon’), from PIE root **an-* (1) ‘on’ (source

---

451. Font: <https://www.etymonline.com/search?q=on> [Enllaç vigent: 5/05/2023].

also of Avestan *ana* ‘on’, Greek *ana* ‘on, upon’, Latin *an-*, Old Church Slavonic *na*, Lithuanian *nuo* ‘down from’).

En llatí la preposició *in* com a ‘punt de contacte’ també pot significar ‘damunt’. Per exemple, *in uentrem* ‘damunt la panxa’; *prolapsa in uolnus moribunda cecidit* ‘doblegant-se damunt la ferida, caigué moribunda’ (DLLat). I, en castellà, la preposició *en*, *em-* (davant de *b* o *p*), també té el significat de ‘damunt’: *empapelar*, *empastar* (DRAE).

Caldria un estudi monogràfic, però la unitat **one* i els diversos idiomes que tenen o han tingut formes semblants per a referir-se a ‘damunt’, podria tenir alguna relació cognitiva amb la preposició castellana *en-* i, també, amb el sufix *-on* que, a part d’altres usos menors, segons el DRAE «forma sustantivos y adjetivos, derivados de sustantivos, adjetivos y verbos, **de valor aumentativo, intensivo o expresivo**». Per exemple: *barracón*, *barrigón*, *cabezón*, *casón*, *inocentón*, *muchachón*, *narizón*, *nubarrón*, *sillón*, etc.

La relació entre la preposició castellana *en-* (que pot remetre a ‘damunt’), el sufix *-on* (que remet a tot allò més ‘gran’) i la unitat **one* (que remet a ‘damunt’), respondria a una de les metàfores estructurals que els humans usem de manera inconscient. Concretament la metàfora orientacional que ve a dir que ‘tot allò que és positiu, millor, més, etc., és a dalt i tot allò que és negatiu, pitjor, menys, etc., és a baix’. Lakoff i Johnson, a *Metáforas de la vida cotidiana* hi dediquen un capítol (1986: 50-58). Sense seguir al peu de la lletra els seus exemples, algunes de les metàfores serien:

- ‘*Més és a dalt; menys és a baix*’: el nombre de nenes escolaritzades segueix *a l’alça*, ha aconseguit una *nota alta*, m’han *apujat* el sou; ha *baixat* el poder adquisitiu, el nivell dels llacs és molt *baix*, ha comès *pocs errors*.
- ‘*Feliç és a dalt; trist és a baix*’. Es denota en expressions com *salto* d’alegria, tinc la moral *alta*; estic *baixa* de moral, tinc la moral *pel terra*.
- ‘*Salut i vida són a dalt; malaltia i mort són a baix*’: estic *remuntant*; he *recaigut*.
- ‘*Tenir control o força és a dalt; estar subjecte al control o a la força és a baix*’: estic *per sobre* d’aquesta situació, en una *posició superior*, ha arribat al *cim del poder*; està *sota control*, el seu poder està en *declivi*, té un *nivell inferior* al meu.
- ‘*Un estatus elevat és a dalt; un estatus baix és a baix*’: té una *posició elevada*, està al *cim* de la carrera; està al lloc més *baix* de la jerarquia social.
- ‘*Allò bo és a dalt; allò dolent és a baix*’: hem tingut un *pic* de feina; mai hi havia hagut tantes *baixes* laborals per malalties mentals.

- ‘*La virtut és a dalt; el vici és a baix*’: és *altruista*, té uns valors molt *alts*; va *caure* en el vici.

Tenint en compte que, a partir dels estudis cognitius, se sap que la metàfora està completament vinculada al pensament i al llenguatge, no es pot descartar que el nostre sistema conceptual en algun moment hagués relacionat la unitat **one* i les unitats castellanen *en* ‘damunt’ i *on*, amb un valor augmentatiu.

Aquesta associació portaria a plantejar-se si els afixos podrien haver estat, també, unitats significatives que, a partir del seu ús continuat i una posició preferent en diverses unitats lèxiques, haguessin perdut la consideració d’arrels. Aquest fet no seria estrany en tant que els afixos remeten a conceptes, conformen un mecanisme de la composició per enriquir un vocabulari cada vegada més especialitzat i tenen la capacitat de canviar les categories gramaticals. Per exemple *junt* (nom) > *conjunt* (adjectiu) > *conjuntament* (adverbi). A propòsit d’aquest tema, Luis Michelena (2011: 235) observa que «los sufijos vascos tienen, en la conciencia de quienes hablan la lengua, una personalidad mucho más acusada que, por ejemplo, los de las lenguas romances» i Lüdtke (1998: 46) apunta que «en las lengua aglutinantes, algunos sufijos se remontan –a través de preposiciones– a antiguos sustantivos; es de suponer que los restantes sufijos tengan el mismo origen, aunque el proceso ya no sea transparente».

Potser no es pot descartar, doncs, que hi hagués una antiga relació conceptual i formal entre *an*, *en*, *in*, *on*, *na* (§ 8.5) i, també, *mont*, el qual s’ha apuntat que es podria haver referit a ‘damunt’ (§ 6.3.3).

En tot cas, el mot *damunt*, segons el DEBru (1996: 620), seria una aglutinació de *d’amunt* (data documental més antiga: 1374), i *amunt* (data més antiga: s. XIII⁴⁵²) seria un derivat de *mont* ‘muntanya; pila de coses’, que vindria del llatí MONS MONTIS ‘muntanya’. D’altra banda, l’adverbi de lloc *on* en català vindria del llatí *unde* ‘d’on’ (DLlat) i és un locatiu que sovint es troba acompanyat d’altres preposicions locatives. Remet a ‘en quin lloc’, ‘a quin lloc’, ‘quin lloc’, ‘lloc en el qual’, etc., però no a ‘damunt’.

---

452. Al llarg de la recerca s’ha pogut localitzar *amunt* en documents amb dates anteriors al s. XIII. Per exemple, ca. 955-961 «et est ipsum alode in villa Biluba, in loco ubi dicitur Erta de Sasso, in **amonte** usque in Cervino et de Fatas usque in Orreto» (ABADAL, 1955. Doc. 185) i, també, a. 1120 «de Erbolone en **amont**» (PUIG, 1991. Doc. 114).

L'expressió 'damunt' seria una de les paraules que es coneixen com a *universals lingüístics*. D'acord amb Anna Wierzbicka (1996), hi ha uns mots que comparteixen totes les llengües i, entre els que es refereixen a l'espai, a part de *on*, *aquí*, *a prop*, *lluny*, *dins*, *fora* i *avall*, hi ha *damunt*. És interessant la distinció que fa l'autora entre els mots anglesos *above* i *on* a *Semantics Primes and Universals* (1996: 59), ja que mentre *above* 'damunt' no creu que sigui un primitiu semàntic sòlidament establert, *on* 'damunt' podria ser un primitiu conceptual junt amb les nocions de *up* 'dalt' i *down* 'baix':

'under' can be seen as a well-established semantic primitive, 'above' cannot; and also in a future research the notion of 'on' (as 'the box is on the table') should be scrutinized as a possible conceptual primitive (presumably, along with the notions 'up' and 'down').

9.3.6 Primer van ser els conceptes i, després, els objectes⁴⁵³

Pel que s'ha anat deduït a partir de l'anàlisi de les unitats significatives dels topònims del corpus, el llenguatge amb què es van crear s'hauria basat en un pensament simbòlic. En unes unitats referides a *conceptes cognitius* ('lloc de pas', 'tall', 'immòbil', etc.) que anomenaven *objectes* (gual, port, congost, estany, etc.) a partir de la composició. En aquesta tesi s'ha arribat a aquestes unitats significatives a partir de la dissecció dels topònims opacs, però s'ha vist que aquestes unitats serien polivalents i es podrien aplicar a diversos contextos. De fet, gràcies a la seva polivalència conceptual, generarien paraules *homònimes* i *polisèmiques*.

D'acord amb Verónica Vivanco Cervero (2003: 18), des d'un punt de vista etimològic el mot *homonímia* està format per 'igual nom' i *polisèmia* per 'molts senyals (significats)'. Un *homònim* pot ser *polisèmic* i la *polisèmia*, per Cuenca i Hilferty (1999: 128) entre molts altres estudiosos, representa una norma i no una excepció. La gran majoria de paraules, sobretot les més emprades, són *polisèmiques*.

Per Lüdtke (1998: 25), doncs,

en el primer plano del lenguaje, el punto de partida es un sistema consistente en unidades léxicas simples y breves que se ordenan linealmente en moldes sintácticos elementales. Sobre ellas actúa un principio dinámico de prolijidad infinita [...] que se manifiesta en forma de:

---

453. **Concepte:** 'representació mental'. **Objecte:** 'allò percebut a través dels sentits'.

- substitución de unidades breves por unidades de cuerpo más extenso,
- uso de derivados en lugar de unidades simples,
- amplificación de moldes sintácticos.

A continuació es constatarà, a partir d'alguns exemples relacionats amb les unitats significatives, que l'explicació que s'ofereix al diccionari d'aquestes paraules *polisèmiques* se centra en els *objectes* que designen, però no amb els seus *conceptes cognitius* de fons.

a) Exemples amb *orte (*borte o *vorte)

Del mot **port** com a *port de mar*, *port* de muntanya o *port* com una «via d'entrada i de sortida de les dades en un sistema informàtic» (DIEC2), però no se n'especifica el *concepte* de 'lloc de pas'. En el cas del *port* referit al *port de mar*, al diccionari es defineix com un «abric natural o artificial en una costa o a la riba d'un riu disposat per a servir de recés a les naus i per a les operacions de tràfic, d'armament, o d'embarcament i desembarcament de persones» (DIEC2). L'etimologia proposada és que vindria del llatí PŎRTUS. Però la motivació del mot, si s'hagués creat a partir de *orte (*vorte o *borte), hauria estat el *concepte* 'lloc de pas', ja que els ports són això: punts arrecerats per on passen els vaixells, hi atraquen i, després, continuen la navegació.

b) Exemple amb *esca

En **osca**, segons el DIEC2 les definicions són:

- el «buit en el tall d'un instrument. *Un ganivet ple d'osques*»
- la «incisió feta a l'alça d'una arma de foc, en funció de la distància, per la qual ha de passar la visual en apuntar»
- la «la regata en la punta del fus per a enganxar-hi el fil»
- el «tall que es fa en un bastó, en una barra de romana, etc., com a senyal»
- el «senyal fet en una orella del bestiar oví que consisteix en un tall en angle recte»
- un «pas estret i acinglerat en una serra»

A 5 de les 6 accepcions hi apareix el mot *tall*, *incisió* o *regata*, mentre que a la darrera hi apareix *pas estret i acinglerat*. Però el que 'veiem' són els *objectes* i no el *concepte* profund de tots els objectes descrits, que és un 'tall'.

c) Exemple amb **esta*

En el món dels pastors «quan una *craba* o ovella fa dies que no es muny, se li torna la llet dolenta, *estadissa*» (Costa, 1987: 68). *Estadissa* no es troba al DIEC2, però sí el seu sinònim *estantissa*. Les accepcions que es proposen per a aquest adjectiu són:

- Corromput per estagnació. *Aigües estantisses.*
- Que no és una cosa fresca, que comença a passar-se, a corrompre's. *Aquesta carn té un gust estrany: em sembla que és estantissa.*
- [sentit] per extensió. *Els polítics són cada cop més estantissos: no tenen idees noves.*

Els sinònims d'*estantissa* o *estadissa*, doncs, podrien ser *alterat*, *passat*, *ranci*, *podrit*, *pestífer*... perquè el que 'veiem' és quelcom que s'ha fet malbé, és la definició del diccionari referida a l'*objecte*, però no al *concepte* de fons que devien percebre els nostres avantpassats. Aquella llet de la cabra o ovella que 'no s'havia mogut', que estava 'estancada', es tornava *estadissa*. L'etimologia que s'ha proposat per *estantís*, *estantissa* és que vindria del llatí STARE 'estar dret, aguantar-se ferm' (DEBru: 354), que tampoc no va al *concepte* essencial, anterior al mot STARE llatí, que seria 'immòbil'.

Com aquests exemples, se'n trobarien desenes i en diversos idiomes. Però, què va passar, amb aquestes unitats significatives conceptuals? Per què es van anar desdibuixant fins a oblidar-se? Les raons caldrà estudiar-les més a fons, però podrien ser diverses. D'una banda per la necessitat de distingir objectes d'un mateix context, fet que potser va comportar l'afegit d'algun especificador. D'altra banda pels canvis fonètics. En tot cas, per Mar Garachana i Joseph Hilferty (2011: 93),

en l'actualitat s'accepta que el canvi semàntic circula dins d'un límits marcats per l'aparell conceptual dels éssers humans. De la mateixa manera que el nostre aparell fonador limita el desenvolupament de nous fonemes, la nostra estructura conceptual constreny l'evolució de nous significats. En altres paraules, l'estructura mental humana es projecta sobre l'estructura lingüística: el llenguatge és un reflex de la nostra capacitat de conceptualització i categorització.

Les unitats significatives conceptuals es van anar oblidant fins al punt que avui només 'veiem' l'*objecte* però no percebem el *concepte* bàsic i primigeni que hi ha al darrere. 'Veiem' un *ull de l'huracà*, del *pany*, d'una *agulla*, d'una *carbonera* o un *ull de bou*, però no el concepte inherent de 'forat on es troba l'ull'; 'veiem' una *estàtua*, un *estany*, una

estaca o una *estació* de metro, però no en percebem el seu concepte de ‘immobilitat’. En definitiva, ‘veiem’ les definicions dels diccionaris.

Per acabar, aquests conceptes bàsics i primigenis potser també es van anar desdibuixant perquè, malgrat que continuen bategant en els mots, es troben ‘disfressats’ de categories gramaticals. És per aquest motiu que, segons Maria Josep Cuenca Ordinyana (2011: 98-99), des del punt de vista cognitiu les categories gramaticals (noms, verbs, preposicions, adjectius, adverbis, etc.) es consideren ‘continents’ o ‘contenidors’ de *conceptes*. Simplement els donen una forma gramatical. L’autora posa com a exemple el concepte de ‘circularitat’, que pot «expressar-se gramaticalment sota diferents formes»:

- **nom:** *cercle*
- **verb:** *encerclar, envoltar*
- **preposició:** *al voltant de*
- **adjectiu:** *circular*
- **adverbi:** *circularment*

Si es posa a prova el concepte de ‘tall’, succeeix el mateix. Així, el concepte de ‘detall’ com a «part petita o subordinada d’un tot» (DIEC2) es pot expressar com:

- **nom:** *detall*
- **verb:** *detallar*
- **preposició:** *al detall*
- **adjectiu:** *detallat, detallista*
- **adverbi:** *detalladament*

Cuenca (ibíd.: 99) conclou que

el mateix concepte (la idea que té una persona sobre com és alguna cosa en el món) pot adoptar diferents formes gramaticals, que tenen unes propietats semàntiques determinades i unes característiques combinatòries (sintàctiques) que els possibiliten o els impedeixen d’aparèixer en certs contextos oracionals.

10. Els topònims opacs del corpus: aproximació cronològica

Els topònims són un fenomen universal. Existeixen en totes les llengües perquè són inherents a la necessitat de moure'ns, de situar-nos en l'espai i de comunicar-nos. És un fenomen tan antic com l'existència humana i, malgrat que són el vestigi d'un paisatge geogràfic i humà d'un valor incalculable, pel que fa als topònims opacs del corpus, no hi ha consens ni en les afiliacions lingüístiques, ni en el tipus de llenguatge, ni en les etimologies, ni tampoc en la datació.

A continuació es desenvoluparà un plantejament de quins podrien haver estat els estrats en la vida dels topònims opacs, una exposició de la simultaneïtat o asincronia dels canvis que s'han pogut observar en els topònims i, finalment, es duran a terme tres aproximacions cronològiques dels topònims opacs del corpus. La primera és a partir del grau de fossilització dels components toponímics; la segona a partir de la polivalència conceptual de les unitats significatives; i, la tercera, a partir de l'antropització de les valls del nord del Pallars Sobirà.

10.1 Els estrats en la vida dels topònims opacs

Els resultats obtinguts sobre les cinc unitats significatives permeten resseguir quins podrien haver estat els tres estrats més importants en la vida dels topònims opacs. Serien els següents.

10.1.1 Primer estrat: denominació del lloc

Les propostes etimològiques de 23 topònims del corpus, però també la relació dels segments de molts altres amb elements del paisatge, permeten deduir algunes idiosincràsies del context en què es van denominar els llocs. Per l'enfocament cognitiu d'aquesta tesi, es considera imprescindible tenir-los en compte perquè era el món en què vivien les persones coetànies a la creació dels topònims.

a) El paisatge

Gràcies a haver pogut relacionar la unitat **esta* (concepte cognitiu: 'immòbil') amb 'aigües més o menys estancades' sabem que, quan es van gestar alguns dels topònims opacs, el paisatge del Pallars Sobirà era molt més ric en paratges humits. Sobretot les valls del nord,

cobertes per glaceres durant centúries. Aquest marc fisiogràfic concorda amb els resultats que l'ONU va presentar a la Conferència sobre l'Aigua celebrada a Nova York el març del 2023, en la qual es va posar de manifest que el 85% dels aiguamolls del món ja s'havien perdut. D'altra banda, els cabals dels rius, possiblement amb un volum d'aigua més elevat, podria explicar la migradesa de guals per travessar els rius importants, com es desprèn de les diverses citacions medievals del gual antic d'Arboló i del fet que els topònims s'hi referissin (*orte o **v/borte*, concepte cognitiu: 'lloc de pas').

b) La societat

La societat que van anomenar els llocs estudiats tenien uns referents col·lectius i estava organitzada. Aquestes afirmacions responen, d'una banda, al fet que els topònims es refereixen a un paisatge conegut i compartit. Es refereixen *al congost*, *a l'estany*, *al gual*, etc. L'al·lusió als congostos es podria adduir, o bé a un argument situacional en tant que són indrets impressionants i basardosos del paisatge, o bé a un argument en relació a l'obstrucció, parcial o total, de la mobilitat (*esca, concepte cognitiu: 'tall'). L'al·lusió als llocs d'aigües més o menys estancades —avui majoritàriament reblertes— és transcendent perquè indicaria els punts d'aturada dels ramats. Avui encara hi ha *pletes* (tancats per al bestiar), que en els seus noms s'inclou la unitat *esta (concepte cognitiu: 'immòbil'): *Pleta Gran d'Areste*, *Pleta d'Estalavedra*, *Pleta d'Estallo*, *Pletiu d'Estanyardo*, etc. Els pobles amb aquestes aigües més o menys estancades i orientacions meridionals eren indrets que oferien aigua i herbatges la major part de l'any i, com s'ha comentat, alguns van ser punts d'aturada —Aidí, Estaron, Estaís— o de pas de la transhumància dels segles XIX i XX —Altron, Lladrós, Montenartró—, sense que de moment puguem saber des de quan es duia a terme aquesta pràctica i, antigament, de quin tipus de migració es tractava: d'un nomadisme o seminomadisme local i altitudinal?, d'una migració estacional de més envergadura geogràfica?

D'altra banda, era una societat organitzada perquè molts topònims es refereixen a uns punts de guaita (*oil, concepte cognitiu: 'ull'), imprescindibles per a la seguretat i la vigilància. Aquests punts havien d'estar intencionadament interconnectats i estratègicament situats.

c) **La denominació pragmàtica dels llocs**⁴⁵⁴

Avui, als camins de bast tradicionals que s'han recuperat els darrers anys, es troben senyalitzacions verticals i horitzontals. Les verticals són els pals amb les banderoles indicatives i, les horitzontals, les marques de pintura. A les banderoles s'hi llegeixen topònims com *Esterri*, *Arboló* o *Escart* i, al costat, el temps que es necessita per arribar-hi i, de vegades, els quilòmetres. Gràcies als vinils amb els topònims, no ens perdem. Però quan es van crear els topònims l'orientació espacial era més clara perquè els noms dels llocs descrivien el lloc geogràfic. És com si a les banderoles que indiquen la direcció per arribar a Esterri es llegís *A l'aiguamoll, el pas*; per arribar a Arboló, *Al gual, el guaita del damunt*; i a Escart, *Al congost, el pas*. El mateix nom indicava on hi havia un gual per passar el riu, quin era el poble de pas per arribar a un port, on eren els aiguamolls i quins eren els punts de vigilància que calia observar per si amenaçava algun perill. Quan s'arribava al pas del damunt del gran aiguamoll, se sabia que s'havia arribat *Esterri* i, quan es passava el gual, se sabia que *Arboló* era al damunt i allà hi havia un guaita. Per tant, la denominació d'un lloc era objectiva (congost, aiguamoll, al damunt) i, a més, es referia tant al lloc com a la seva funció (gual, guaita).

d) **La denominació lingüística dels llocs**. A tall de resum, la denominació es duia a terme de la manera següent:

- A partir de la disponibilitat fonètica (§ 9.1) i lèxica dels parlants.
- El lèxic al principi es referia a conceptes cognitius (§ 9.3.6).
- Els mots de la composició denominativa s'unien per juxtaposició (§ 9.2.1).
- En general l'estructura interna de la composició era nom+nom i s'anava de la situació general a la més concreta (§ 9.2.2).

En aquest primer estrat en la vida dels topònims es distingien nítidament les expressions denominatives i eren perfectament comprensibles per la societat que les va originar.

10.1.2 Segon estrat: estabilització d'una denominació i aglutinació fonètica

Durant el segon estrat en la vida dels topònims opacs les denominacions, malgrat que es basaven en unes descripcions objectives i en una estructura sintàctica concreta, devien

---

454. **Pragmàtica**: branca de la lingüística que estudia la llengua amb relació al seu ús i als usuaris, i se centra especialment en les característiques dels actes de parla, la dixi i les inferències (DIEC2).

passar per un període de petites variacions fins que es van anar uniformant i estabilitzant. Per exemple, si avui es preguntés a algú on viu, la resposta podria ser a *dalt del turó*, al *turó del damunt del gual*, al *turó del principi de la vall* o, simplement, al *turó*, entre moltes altres possibilitats. Però és cert que, per tal de comunicar-nos de la manera més curta i efectiva possible, es tendeix a anar repetint les mateixes composicions fins que aquestes s'estabilitzen. A les citacions de *Cortscastell* es pot apreciar aquest procés. L'any 834 s'escriu *chastro cortes* i, 115 anys més tard (a. 949), *curtes castello*. 109 anys després (a. 1058-1081), *castro de cortes castello* i, en documents de la mateixa època, (a. 1058-1081) *castrum cortes castel* o (a. 1083) *curtes castel*. Finalment la denominació va quedar solidificada com *cortscastell*, que per la seva condició de nom propi escrivim *Cortscastell*.

Les denominacions, ja estabilitzades, durant un temps encara devien ser reconeixibles, es distingien els seus components i el seu significat, però la reiteració va comportar que finalment es percebés la seqüència denominativa com un tot. Aquest procés s'ha pogut resseguir en el cas dels topònims que apareixen desaglutinats a les primeres citacions medievals i, després, aglutinats. Són dades que s'han de tractar tenint en compte la diferència entre la pronúncia dels topònims i la manera com s'interpretaven i com s'escrivien, sovint llatinitzant-los. A més, es desconeix el termini en què aquell topònim es percebia com un compost perquè només ens podem basar en la documentació escrita, bàsicament medieval. Així, a tenor de les citacions escrites, *Montardit* i *Montcortès* van tardar uns 200 anys a que finalment es grafiessin amb el *Mont-* aglutinat, i *Puiforniu* uns 150. En canvi entre l'única citació desaglutinada de *Montenartró* i la següent, ja aglutinada, només en van passar 18, i entre *Petra Medie* (a. 849) i *Petrameia* (a. 850) només un. Després, fins a l'any 1298, es van alternant *Petra Media* i *Petramedia*.

Per entendre aquest segon estrat es pot fer una analogia amb el que, en geologia i oceanografia, es coneix com a *diagènesi*. Són els processos que afecten al sediment en el seu pas cap a roca, mentre que en toponímia serien els processos que afecten les expressions lingüístiques per anomenar un lloc fins que se solidifiquen. Els processos posteriors, explicats a l'apartat següent, ja serien anàlegs a l'erosió.

10.1.3 Tercer estrat: pèrdua de la semàntica i desgast fònic

A mesura que les unitats significatives concorrien per a expressar quelcom, no només s'aglutinaven, sinó que també es *lexicalitzaven* i es *desgastaven*.

En l'àmbit de la lingüística, segons Elizabeth C. Traugott i Laurel J. Brinton (2005: 96) cal entendre la *lexicalització* com

the change whereby in certain linguistic contexts speakers use a syntactic construction or word formation as a new contentful form with formal and semantic properties that are not completely derivable or predictable from the constituents of the construction or the word formation pattern. Over time there may be further loss of internal constituency and the item may become more lexical⁴⁵⁵.

Per tant, la lexicalització i la pèrdua de la semàntica que comporta aquest procés va fer que s'acabessin denominant *objectes* i no *conceptes*: *pobles* i no la descripció de la situació dels pobles; *aiguamolls* i no la descripció de quelcom (en aquest cas, aigües) immòbil; *congostos* i no la descripció de quelcom (penya de roca) tallat. D'aquesta manera és com s'ha oblidat el concepte primari de cada mot, sigui comú o propi, i del més simple al més compost.

Si a la lexicalització s'hi afegeix el *desgast fònic*, és fàcil d'entendre l'opacitat de la majoria dels topònims del corpus i, també, dels mots. Aquest desgast respon al principi del mínim esforç, inherent en els parlants de totes les èpoques i de tot el món. Així, pel que fa a l'antiguitat del fenomen, se sap que les pèrdues fòniques es donaven en llatí clàssic perquè la dental final no apareix en grafits de Pompeia, anteriors a l'erupció del Vesuvi de l'any 79 (§ cap. VI, 4.6). Gràcies a les citacions medievals també se sap que sons i síl·labes van acabar desapareixent, i que la presència de consonants geminades sovint indicaven *assimilacions* de sons antics.

Aquest canvi és un fenomen universal. A les entrevistes, per exemple, se'ns va explicar que casa *Genxic* d'Alins no es va saber que venia de *Joan Xic* fins que es va trobar un document antic amb aquest apel·latiu. I es va observar que casa *Permallol* de Norís, pronunciat així, era casa *Pere Mallol*; i que casa *Jumpere* de Tornafort és casa *Joan Pere*.

---

455. **t. de l'a.:** cal entendre la lexicalització com «el canvi pel qual en determinats contextos lingüístics els parlants utilitzen una construcció sintàctica o formació de paraules com una nova forma de contingut amb propietats formals i semàntiques que no són completament derivables o previsibles dels components de la construcció o del patró de formació de paraules. Amb el pas del temps, pot haver-hi més pèrdua de circumscripció interna i l'element es pot tornar més lèxic».

Jean Aitchinson (1991: 229), per la seva banda, en un estudi sobre el pidgin de Papua-Nova Guinea escriu que

People for whom a pidgin is a second, subsidiary language speak it slowly, one word at a time. When Tok Pisin is learnt as a first language, the rate of speech speeds up remarkably. This in turn has a dramatic effect on the phonology. Words are telescoped, and endings omitted⁴⁵⁶.

Així, *man bilong mi* (literalment *home pertany mi*), ‘el meu marit’, es pronuncia [mamblomi]. I, *bel bilong mi i hat* (ventre/cor pertany mi està calent) ‘estic enfadat’ es redueix a [mi belhat]. D’acord amb l’autora, les formes plenes es redueixen a formes minvades a causa de la relaxació dels parlants, de la freqüència d’ús i, també, de la concurrència o coaparició regular de diverses unitats ja que, el que l’oient espera trobar combinat, li serà més fàcil d’identificar i, també, d’entendre malgrat el desgast. Ara bé, en quin moment la forma plena del pidgin deixa d’utilitzar-se i es comença a utilitzar la minvada? El procés s’explica pel salt generacional, tenint en compte que cada jove generació aprèn a parlar com ho fa la gent del seu entorn. Així, malgrat que en la parla espontània les formes fòniques plenes són gairebé inexistent, mentre als infants els arriben les formes minvades, però les formes plenes d’aquestes són majoria, ells reproduïen les plenes perquè hi ha el joc entre el parlant i l’oient: el parlant produeix la forma minvada, però l’oient sap que és una variant d’una forma plena. Tanmateix, quan arriba un moment en què les formes plenes són més rares que les minvades, són aquestes darreres les que es transmeten produint, així, el canvi generacional d’una forma a una altra. Unes formes que, com més temps passa, més opaques són i més difícil és destriar-ne els compostos fusionats sense conèixer les etapes anteriors.

Finalment, Rocío Caravedo explica el procés a partir dels *espais de variabilitat* (o *zones funcionals*). L’espai de variabilitat

pone el foco de atención en la percepción y la producción del hablante, diferenciándola de la percepción científica [...]. A diferencia del fonema, unidad rígida que no permite estudiar la variación de modo realista tal como ocurre en la producción del hablante, estos espacios

---

456. **t. de l’a.:** Els parlants per als quals el pidgin és una segona llengua, el parlen a poc a poc, pronunciant les paraules una per una. Quan el tok pisin és la llengua materna, la velocitat de la parla augmenta considerablement, cosa que té efectes molt importants per a la fonologia. Les paraules s’ajunten les unes amb les altres i es perden terminacions.

delimitan más que unidades, zonas o campos continuos de variabilidad dentro de los cuales se mueve normalmente la articulación del hablante sin transgredir determinados límites (Caravedo, 2014: 37).

Aquests espais de variabilitat, segons l'enfocament sociocognitiu i les investigacions de Caravedo, són producte de la *percepció*, ja que és en aquesta on rau el mecanisme principal de la cognició. En conseqüència, en les mostres toponímiques s'hi troba la variació lingüística que es produeix en les etapes successives d'*invariació*, *variació no funcional* (sense canvi de significat), *variació funcional* (amb canvi de significat) i *canvi*. Aquestes etapes Caravedo (2014: 27) les considera «un proceso universal de las lenguas en cuanto a recursos dinámicos manipulados por seres humanos». Son etapes que es poden mantenir estables durant llargs períodes cronològics, però són susceptibles de transformar-se.

La majoria dels topònims del corpus haurien superat les dues primeres fases —*invariació*, *variació no funcional* (sense canvi de significat)— i es trobarien en les dues últimes —*variació funcional* (amb canvi de significat) i *canvi*—, ja que en la majoria de mostres va arribar un moment en què els parlants ja no entenen el sentit suposadament descriptiu de les formacions lèxiques. La *variació funcional*, d'altra banda, pot ampliar o generar nous significats (polisèmia) o pot reduir significats primitius (neutralitzacions i indistincions).

D'acord amb Caravedo (2014: 56), els tres mecanismes que es desencadenarien per arribar a perdre el referent descriptiu haurien estat els de la naturalesa mimètica de la percepció: la *captació*, la *fixació* i la *(re)producció*. Primer el parlant, mitjançant la *captació* i, per tant, la percepció, té accés a la llengua, «esto es, en primer lugar, el acceso sensorial a un objeto que se presenta materialmente en el mundo del hablante a través de la sonoridad». Gràcies al recurs de l'atenció en el procés de captació d'una llengua, la qual permet seleccionar el que és pertinent, té lloc l'emmagatzematge en la memòria: la *fixació*. Finalment, després de l'etapa de captació i fixació, es reproduïx, a través del discurs, la modalitat que s'ha heretat dels antecessors, que mai serà idèntica perquè en la percepció sempre s'esdevé la distorsió.

10.2 La simultaneïtat o asincronia dels canvis

A l'apartat sobre els canvis dels topònims (§ cap. VI, 5) s'ha pogut apreciar que aquests no són ni simultanis, ni totalment sistemàtics. Per exemple, pel que a la simultaneïtat, només

cal resseguir la cronologia de les *monoftongacions* de la terminació *-ui* > *-í* que es van donar en *Beraní*, *Llavorsí*, *Meneurí*, *Roní*, *Saurí* i *Somponui* (§ cap. VI, 5.14.4). Per les citacions antigues se sap el moment en què un topònim apareix amb la terminació *-ui* i a partir del moment en què ja sempre es troba en *-í*. A continuació s'ordenen des del que sembla que hauria monoftongat abans fins al que ho hauria fet després:

Topònim	Any de l'última citació amb <i>-ui</i>	Any de la primera citació amb <i>-í</i>	Interval de la monoftongació
Somponui	1016-1024	1518	s. XI - XVI
Saurí	1100	1234	s. XII - XIII
Roní	1199	1298	s. XIII - XIII
Meneurí	1247	1314	s. XIII - XIV
Llavorsí	1375	1518	s. XIV - XVI
Beraní	1297	1518	s. XIV - XVI

Fig. 135. Taula amb els períodes de *monoftongació* de la terminació *-ui* en *-í*. Font: e.p.

Aquesta *monoftongació* no va ser sistemàtica, sinó més aviat una excepció, ja que al mateix corpus la majoria de topònims es troben sense monoftongar: *Arestui*, *Balestui*, *Bernui*, *Bressui*, *Bretui*, *Embonui*, *Llessui*, *Mentui*, *Mencui*, *Pernui* i *Sellui*. N'hi ha 4 més, que apareixen en documents antics, també sense la monoftongar: *Sarnui*, *Sersui*, *Sestui* i *Benui*. A més, un mateix topònim com *Beraní* va monoftongar al Pallars Sobirà, però no al Pallars Jussà o a la Ribagorça aragonesa, on encara existeix *Beranui*.

I el mateix succeeix amb les terminacions en *-on* (§ cap. VI, 5.9.5). Els topònims *Auló*, *Escaló*, *Montenartró*, *Rubió* i *Tolzó* haurien perdut la nasal final, però en moments diferents segons el que es desprèn de les citacions medievals:

Topònim	Any de l'última citació amb <i>-on</i>	Any de la primera citació amb <i>-ó</i>	Interval de la monoftongació
Montenartró	1016-1024	1034	s. XI
Rubió	1047/1081	1282	s. XI - XIII
Auló	1312	1518	s. XIV - XVI

Fig. 136. Taula amb els períodes de la pèrdua de la nasal en les terminacions en *-on*. Font: e.p.

En canvi, *Altron*, *Estaon*, *Estaron* i *Son* haurien conservat la nasal.

Aquesta diversitat cronològica es pot donar, com és lògic, entre topònims força més allunyats. Seria el cas del riu *Terri*, que sabem que va ser *Sterri* des de l'any 844 fins al

1359 com a mínim⁴⁵⁷, mentre que en *Esterra d'Àneu* s'han donat, almenys, 15 segles d'estabilitat des de la citació de l'any 522 fins ara.

10.3 Aproximació cronològica

Per dur a terme un treball sòlid sobre la cronologia dels topònims opacs del corpus caldria una tesi interdisciplinària sencera. Per tant, només com un tast del que s'ha pogut observar fins ara, a continuació es farà una aproximació cronològica a partir de grau de fossilització dels components toponímics amb el cas d'*Esterra d'Àneu*; a partir de la polivalència conceptual de les unitats significatives i, finalment, a partir de les dades disponibles sobre l'antropització de les valls del nord del Pallars Sobirà.

10.3.1 Grau de fossilització dels components toponímics: el cas d'*Esterra d'Àneu*

Coll et al. (2015: 71) es refereixen a les grafies actuals dels compostos patrimonials que, adaptant-les amb exemples de topònims transparents del Pallars Sobirà, serien:

- **unitats separades:** *Costa Solana, Pic Roi, Pla Serret, Port Vell, Serra Roia*, etc.
- **unitats enllaçades amb un guionet:** *Coma-sarrera, Mà-morta, Mont-roig, Plana-redona, Roca-roia, Roc-roi*, etc.
- **unitats juntes:** *Montmitger, Montoroio, Trespui, Vallalta, Vallespessa, Vallpeguera*, etc.

Segons els autors, les diferències en la grafia podrien respondre a diferents nivells de fossilització de les estructures:

- **nivell de fossilització més baix:** les unitats s'escriurien separatament
- **nivell de fossilització més alt:** les unitats s'escriurien juntes o amb guionet

Deixant de banda el guionet —que no es troba a les citacions antigues i actuals dels topònims del corpus—, al cap. VI (5.3) s'ha observat que 29 dels 180 topònims antigament es grafien desaglutinats i, després, fusionats. El primer sintagma és *castell, mont, petra, pui, riu, roca, vall, vila*, etc., i el segon acostuma a ser un adjectiu: *nou, salat, mig, forniu, fort*, etc. Es tracta de topònims transparents i semi-transparentes. Per exemple, serien semi-

---

457. S'adjunten les cites del riu *Terri* extretes de dues entrades de l'OnCat: de l'entrada d'ESTERRI (1995: vol. IV, 158) i de l'entrada de TERRI (1997: vol. VII, 268).

transparents —amb una part transparent i una opaca— *Mont Ardit, Mont Cortès, Montano Ortone*, etc. Aquests topònims també es coneixen per *híbrids*.

El procés d'aquests 29 topònims està relacionat amb la cronologia. Els topònims que entre els segles IX i XVI mostren dos elements separats, durant aquest interval es van aglutinant, i avui tots es troben aglutinats. Les velocitats divergeixen entre ells, però el que es dedueix és que els topònims opacs dels quals s'haurien aconseguit aïllar els seus components serien força més antics perquè als primers documents medievals ja estan fusionats.

Per aconseguir una primera aproximació sobre l'antiguitat d'aquests topònims opacs a partir de la fusió i fossilització dels seus components, el primer que es pot considerar és que el topònim del corpus amb una citació més antiga és Esterri d'Àneu i l'any 522 ja es grafia aglutinat: *Sterri*. A partir de la situació geogràfica dels dos Esterri i de l'obtenció de les cinc unitats significatives, la proposta etimològica seria 'als aiguamolls, el pas':

Topònim	Nucli semàntic	Especificador simple	Significat
Esterri	* <i>esta</i> 'aiguamolls'	* <i>orte</i> 'lloc de pas'	als aiguamolls, el pas

En *Sterri* les unitats apareixen aglutinades, o sigui que el nivell de fossilització es consideraria alt.

10.3.2 Polivalència conceptual de les unitats significatives

En aquest capítol han aparegut referències al protoindoeuropeu en diferents passatges. Per exemple, es consideren processos indoeuropeus:

- el fenomen de la s-mòbil (§ 9.1.4)
- la utilització de parts del cos o d'objectes utilitaris en la creació dels topònims (§ 9.3.1)
- l'etimologia indoeuropea del *PORTUS sorotàptic amb el sentit de 'pas entre muntanyes' i del PORTUS llatí com a 'refugi marítim', segons el DECat (VI, 718) (§ 9.3.2)
- la possible etimologia indoeuropea d'*osca* (§ 9.3.3)
- les arrels indoeuropees de Pokorny amb el concepte de 'tall' (§ 9.3.3), de 'immobilitat' (§ 9.3.4) o de 'damunt' (§ 9.3.4).

Fins ara en la reconstrucció del protoindoeuropeu s'ha emprat el mètode comparatiu a partir dels *objectes* de diversos idiomes (sobretot del sànscrit, el grec clàssic i el llatí) i, atenent a les seves semblances formals i a les respectives definicions de diccionari, s'han proposat les filiacions idiomàtiques, sempre subjectes a discussió. A més, com que es dona

per fet que el protoindoeuropeu seria una llengua sintètica, amb declinacions i sufixos, la recerca s'ha orientat cap a l'obtenció de centenars d'arrels.

Sense coneixements avançats sobre el protoindoeuropeu no podem saber si el llenguatge del qual s'han començat a obtenir alguns indicis hi tindria relació, però la metodologia emprada és diferent perquè no s'ha partit de cap apriorisme lingüístic (tipus de llengua, idioma, etc.) i durant la recerca s'ha anat del significat (relació entre segments i trets del paisatge) al significat (les unitats significatives). Per tant, fins a les anàlisis dels resultats no s'han anat perfilant uns topònims opacs que apunten més aviat a una llengua analítica i no pas sintètica.

Una llengua que, a més, es basaria en unes unitats significatives com a continents de conceptes cognitius bàsics i primigenis (§ 9.3.6) Per tant, serien polivalents, s'aplicarien en diferents contextos i es trobarien en mots similars de diversos idiomes europeus als quals s'han atribuït afiliacions diferents. Seria el cas d'*ull* (§ 8.1), *qual* (§ 8.3), *estany*, *estuari* (§ 8.4), *damunt* (§ 8.5), *porta* (§ 9.3.2) o *estancat* (§ 9.3.4). En aquestes paraules es trenquen els límits etimològics que els han dividit entre les llengües romàniques, celtes, germàniques, bàltiques o eslaves. Com s'ha observat, la possible forma antiga **oil*, per exemple, seria més propera als mots germànics *øje* (danès), *øye* (noruec) i celtes *suil*, *sùil*, *sooill* (gaèlic-escocès) i *súl* (irlandès), que no pas a l'*ōcūlus* llatí. Pel que fa a *qual* (**orte*, **borte* o **vorte*), també es trenquen aquests límits etimològics perquè el romanès *vad* i el castellà o gallec *vado*, semblaria que haurien de compartir l'etimologia amb *vadested* (danès i noruec), *vadställe* (suec) o *vaði* (islandès), i en canvi dels primers s'ha dit que vindrien del llatí VADUM i, dels altres, del protogermànic **wada*.

El llenguatge que es va delinear, doncs, tindria una manera de denominar simbòlica, conceptual i productiva, a la qual s'hi ha arribat a partir de l'aplicació que va tenir al moment d'anomenar uns llocs del paisatge. Aquesta manera d'anomenar, per *conceptes* i no per *objectes*, i l'abast geogràfic de les unitats significatives (pendent d'estudiar en el futur) serien proves d'una gran antiguitat. Molts dels topònims opacs del corpus, doncs, serien anteriors a la nostra era, sense que de moment puguem imaginar el grau del seu atavisme.

10.3.3 Antropització de les valls del nord

Al capítol IV sobre la construcció del corpus i les seves variables es justifica l'elecció dels topònims del Pallars Sobirà com a corpus d'estudi per les seves característiques geogràfiques, toponímiques, lingüístiques i, també, històriques i prehistòriques. Pel que fa a aquestes últimes (§ cap. IV, 2.1) és cabdal tenir en compte que fins al tardiglacial, fa uns 20.000 anys, la comarca va estar gairebé íntegrament coberta per enormes glaceres.

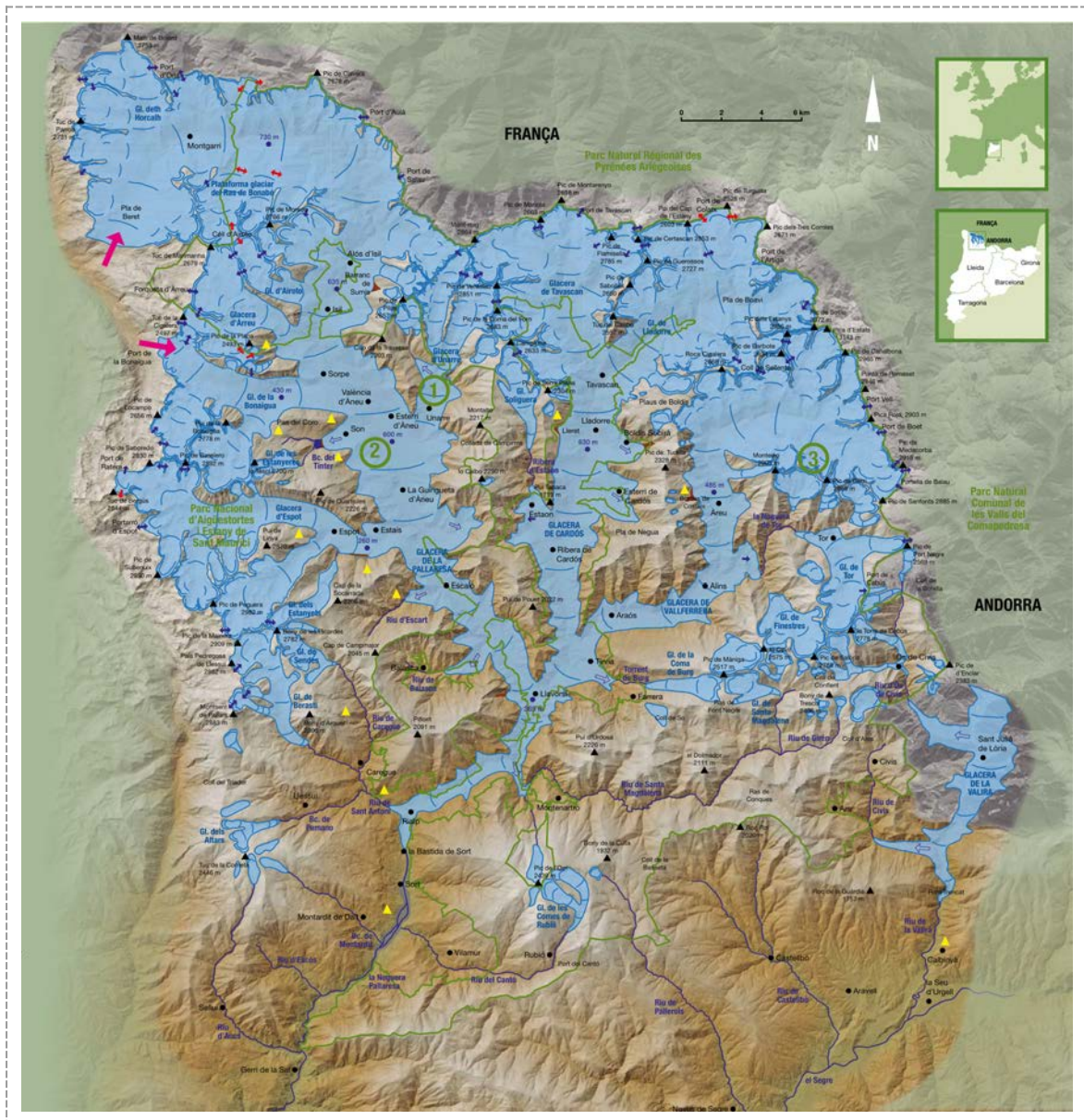

Fig. 143. Mapa a esc. 1:100.000 de la reconstrucció de l'ocupació glacial a la conca de la Noguera Pallaresa. Detall del pòster *El Parc Natural de l'Alt Pirineu fa 40.000 anys. El Darrer Màxim Glacial*. Font: Ventura (2021).

Aquest fet és transcendent perquè implica que la major part dels noms dels assentaments del nord del Pallars Sobirà es van anar consolidant a mesura que els fronts glacials retrocedien cap a les capçaleres de les muntanyes, un fet que va ocórrer entre fa 20.000 i 7.000 anys, que és quan comença el neolític i, per tant, es donarien els primers assentaments.

El paisatge d'estanys i aiguamolls que s'anava generant a mesura que s'enretirava el gel va comportar que els assentaments de la seva vora s'anomenessin fent-hi referència. És per aquest motiu que el 82,75% dels topònims amb la unitat significativa **esta* es troben al nord de la comarca (§ 5.5): Aidí, Ainet de Besan, Ainet de Cardós, Aineto, Alós Jussà, Alós Sobirà, Anàs, Araós, Arestui, Arrós, Aurós, Berrós Jussà, Bonestarre, Cassibrós, Espot, Estaís, Estaon, Estaron, Esterri d'Àneu, Esterri de Cardós, Gavàs, Ginestarre, Lladros i Virós. Només s'han localitzat 5 pobles lluny de les glaceres, però a prop d'aiguamolls i amb noms que s'hi refereixen: Balestui, Escàs, Escós, Estac i Llaràs (Fig. 85).

També és transcendent la colonització més tardana d'àrees antigament cobertes de gel perquè marca unes isoglosses fonètiques en la pronúncia de les unitats significatives **oil* i **orte*. En el cas de **oil*, si s'observa la Fig. 44 d'aquest mateix capítol, es podrà apreciar que a les valls del nord no hi ha ni un sol topònim amb la terminació *-ui*. Els primers que es troben en direcció sud són Aidí, Arestui i Llavorsí. En canvi, es troba Isil, que hauria conservat la *i* i la lateral final, i terminacions antigues en *-au*, que podrien indicar una *diftongació* de la *o-* inicial de **oil*: Àneu, antigament *Anau*, Àreu i Àreu. D'altra banda, es troben més topònims en què la unitat **oil* hauria anat a l'inici que no pas al final. A part d'Alós i Alins, en què no hi hauria operat l'*afèresi*, hi ha Lladorre, Llavorre, Lleret, Lladros i Llort, en què sí que hi hauria operat. En el cas de **orte*, l'observació de les Fig. 67 i 73 evidencia que al nord hi havia una tendència clara a pronunciar la ròtica de manera vibrant, fins al punt d'assimilar la dental.

Per tant, el que es pot inferir d'aquests assentaments i de les denominacions més tardanes, però amb les mateixes unitats significatives dels topònims del sud, és que els topònims del nord podrien haver arribat menys desgastats, amb una pronúncia més fidel a l'original, i potser amb alguns canvis pel que fa a l'estructura interna dels seus components.

Ara bé, de quines dades es disposa per tal conèixer la cronologia de la colonització? A partir de l'arqueologia se sap que els primers vestigis de **grups de caçadors recol·lectors** al Pallars Sobirà són de fa uns 10.700 anys. Per ordre dels més antics als més recents són:

- **a. 8746–8563 cal ANE⁴⁵⁸**: a la capçalera de la vall de Baiasca, a un estrat inferior del túmul del Dolmen de la Font dels Coms, a més de 1.840 m d'altitud (Gassiot *et al.*, 2017: 80).
- **a. 8000 - 5640 calANE**: a mitja cota de la vall del Riu de Ratera, a 2.320 m, a l'Abric d'Obagues de Ratera, ubicat sota grans blocs de granit (Gassiot *et al.*, 2021: 238).
- **a. 7001 - 6574 cal ANE**: a la capçalera de la vall de Peguera, a 2.430 m d'altitud, a l'Abric de l'Estany de la Coveta I, també aprofitant l'espai de sota de blocs de granit (Gassiot *et al.*, 2017: 82-83).

Aquestes primeres datacions són escasses, però indiquen que, almenys durant unes estacions de l'any, ja no hi havia gel en aquelles cotes. A més, encara que fos de manera puntual, els habitants que vivien a les cotes més baixes freqüentaven la zona, possiblement per caçar. Al Pròxim Orient ja s'havia iniciat el neolític i es començaven a domesticar cereals, llegums, porcs i ovicàprids (entre 10.000-9.000 cal ANE), però encara faltarien més de 1.200 anys perquè aquestes novetats arribessin al Pallars Sobirà.

Ho van fer entre els anys 5550 i 5000 cal ANE. Amb la ramaderia, l'agricultura, la ceràmica i les destrals de pedra potser ja no calien els assentaments de més altura per proveir-se de la carn de la caça (les evidències arqueològiques es redueixen exponencialment) i, en canvi, es van començar cremar els boscos de les cotes més altes per convertir-los en pastures per als ramats. És durant aquest període, amb l'establiment de les primeres poblacions, quan es troben processos d'assentaments humans. Gràcies a estudis en entorns d'alta muntanya que intenten reconstruir els paisatges culturals històrics utilitzant indicadors paleobotànics complementaris, com els diagrames de pol·len i les anàlisis de carbó vegetal sedimentari, s'han obtingut resultats d'indrets amb topònims com *Estanilles*, amb la unitat **esta* 'aigües més o menys estancades, 'immobilitat'. Se sap que, per dinàmica natural, durant l'Holocè i fins fa almenys 6000 anys aquestes àrees van ser llacs, després aiguamolls i avui encara s'hi abeura i s'hi apleta el bestiar. A la torbera d'Estanilles (a la capçalera de la vall dels

---

458. **cal ANE**: data, aconseguida per radiocarboni en valors calibrats, d'abans de la nostra era cristiana.

Boldissos), per exemple, amb la millora climàtica de l'Holocè mitjà hi apareixen els primers senyals d'activitat humana. Va ser entre 5000-4000 anys cal ANE (Pérez-Obiol, 2012).

A partir del 5000 cal ANE també és quan es tornen a ocupar els abrics d'alta muntanya, però ara, a part de terrasses artificials com les de la Cova del Sardo (Alta Ribagorça), les restes arqueològiques d'eines per dallar i les llavors de cereals indicarien una mobilitat entre les valls i l'alta muntanya, possiblement relacionada amb els cicles estacionals dels ramats: a l'hivern, en cotes més baixes i càlides, les ovelles pareixen els corders; a la primavera, es xollen per elaborar llana, es marquen els caps de bestiar, es despopen les ovelles per poder començar a elaborar formatge i es pugen a la muntanya per aprofitar la pastura de l'estiu i fer formatges allà on hi ha orris per munyir-les; finalment, a la tardor es baixen els ramats altra vegada a cotes més baixes i càlides.

Durant el IV mil·lenni es colonitzen de manera més intensa els espais d'alta muntanya, de manera que els jaciments arqueològics més nombrosos al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici són d'entre els anys 3400 i 2400-2350 cal ANE (Gassiot *et al.* 2016). Els assentaments acostumen a ser en coves i abrics. Entre d'altres, a la comarca es troben els abrics del Portarró (3006-2694 cal ANE) i també el d'Obagues de Ratera però ara amb ocupacions més tardanes (2879-2625 cal ANE).

D'una mica més tard són els registres de gràfic amb les corbes de pol·len de cereals i herbes de l'Estany de la Coma de Burg (Fig. 144). Es pot observar que el punt de partida del sistema agrícola i ramader modern d'aquella àrea va començar fa uns 4.250 anys, és a dir, cap al 2227 cal ANE (Pèlach *et al.* 2017), i que la corba de cereals va augmentant durant l'edat del Bronze i gran part de l'edat del Ferro, que segons la cronologia tradicional abracen el període d'entre el 2300 cal ANE i el 300 cal ANE. A partir de dades paleoambientals i paleoecològiques de diversos estudis se sap que l'activitat antròpica de llavors no només es manté, sinó que s'intensifica, i que el màxim poblacional prehistòric va tenir lloc en aquells segles. Estanilles n'és un exemple ja que entre 2500 i 1400 cal ANE baixa la biomassa forestal a causa del foc (possiblement per augmentar les pastures) i la intensificació humana es detecta a partir del 1500 cal ANE (Pérez-Obiol, 2012).

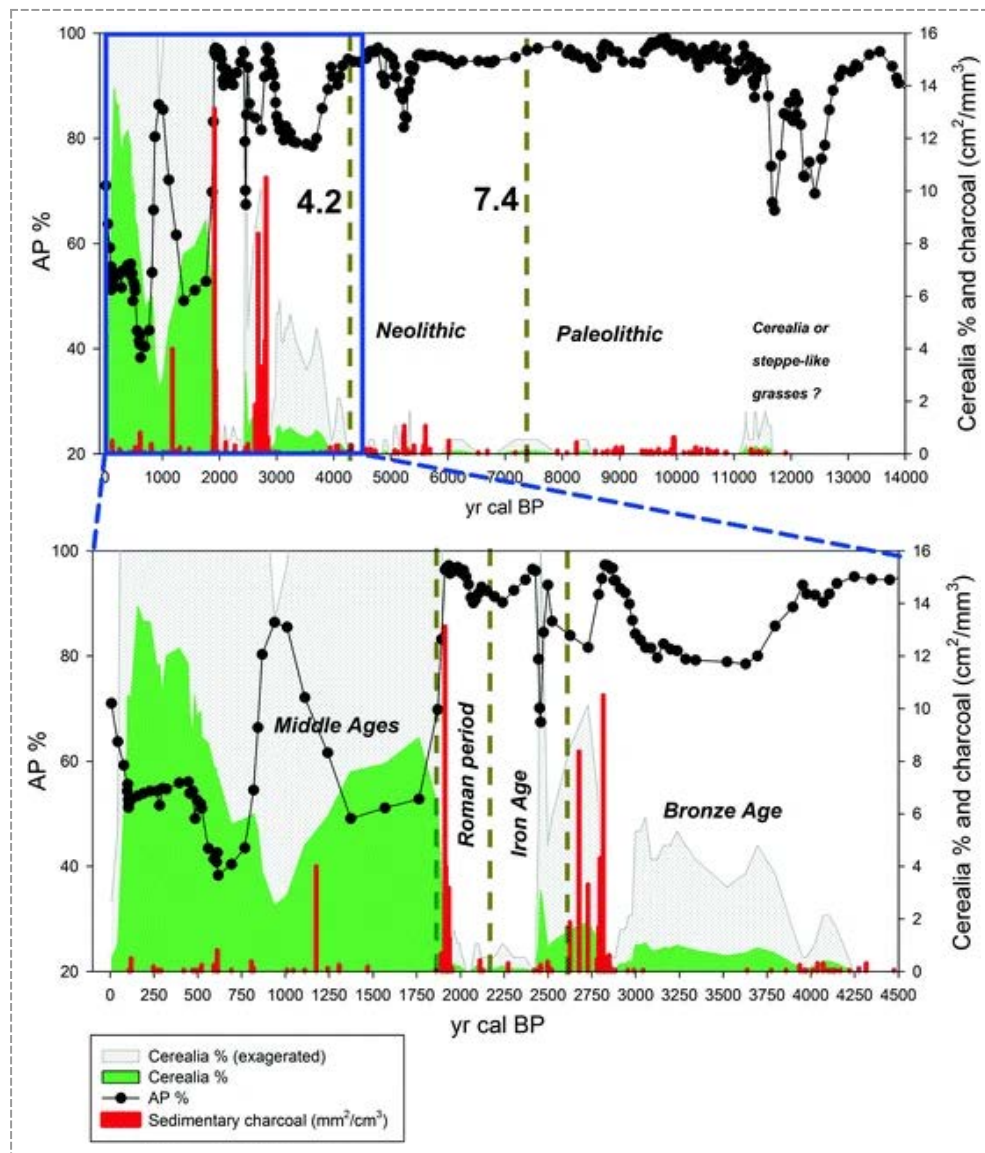

Fig. 144. Corbes de pol·len de l'Estany de la Coma de Burg amb una ampliació detallada del període 4500 cal ANE fins al present. Font: Pèlach et al. 2017.

Per tant, és possible que les societats que utilitzaven unes unitats significatives referides a conceptes i no a objectes, i anomenaven els llocs unint aquestes unitats per juxtaposició, fossin les que pujaven a l'alta muntanya per caçar tan bon punt marxava la neu i que, segles després, hi pujaven amb els seus ramats mentre en cotes més baixes hi havia feina a dallar l'herba i segar el cereal.

Capítol VIII. Discussió sobre metodologies

In comparison with **traditional** onomastics, which investigates proper names in the language and speech, **cognitive** onomastics has to deal with the black box of the human mind and its contents – the **mental lexicon**⁴⁵⁹. The latter may be understood as ‘a system, which reflects in the linguistic ability knowledge about words and their mental equivalents; besides, this system fulfils complex functions, connected not only with such linguistic units, but also with corresponding extra-linguistic knowledge representations’ (Кубрякова et al. 1997)⁴⁶⁰.

Olena Karpenko, 2016: 69.

1. Introducció

El mètode en etimologia toponímica emprat sistemàticament durant el s. XX fins avui, i detallat en el capítol sobre el marc teòric (§ cap. II, 3.3), segueix quatre fases principals:

- (1) **Recopilació de les formes documentals antigues del topònim a analitzar.**
- (2) **Decisió de l’idioma del topònim.** Tenint en compte **la història de la regió** on es troba el topònim i, també, **l’aspecte del topònim**, es busca quina de les llengües —que segons la història s’hi han parlat— podria haver-lo originat. Es consideren indicis de l’idioma les **terminacions iguals** de diversos topònims i la presència o absència de fonemes o de combinacions fonètiques.
- (3) **Cerca de paraules en la llengua escollida que s’assemblin al topònim.** Es poden buscar paraules relacionades amb el paisatge, però també noms de persona, d’animals, d’arbres, de déus, etc.
- (4) **Proposta etimològica.** En aquesta fase és important:
  - conèixer l’estructura gramatical de l’idioma del topònim
  - tenir en consideració que l’estudi diacrònic i els canvis s’han d’ajustar a les regles de la fonètica històrica
  - que si un element d’un topònim remet a una dada geogràfica, com ara aigua, cal sospitar que un altre element també tingui un sentit hidrogràfic
  - que topònims iguals de països diferents i llunyans justifiquen una mateixa etimologia semàntica

---

459. Les paraules en negreta són de l’Olena Karpenko.

460. **t. de l’a.:** En comparació amb l’onomàstica **tradicional**, que investiga els noms propis en la llengua i la parla, l’onomàstica cognitiva ha de bregar amb la caixa negra de la ment humana i els seus continguts: el **lèxic mental**. Aquest es pot entendre com «un sistema que reflecteix la capacitat lingüística del coneixement sobre les paraules i dels seus equivalents mentals; a més, aquest sistema compleix funcions complexes, connectades no només amb aquestes unitats lingüístiques, sinó també amb les corresponents representacions del coneixement extralingüístic» (Кубрякова et al. 1997).

- que, coneixent l'etimologia d'un cert nombre de noms de lloc, «formarem entre ells sèries de topònims que tinguin la mateixa terminació (o el mateix element inicial), i a tots els noms d'origen desconegut que tinguin el mateix element inicial o terminal provarem de cercar-los una etimologia semblant» (1965: vol. I, 13).

Aquesta tesi sorgeix de la necessitat d'experimentar un mètode, diferent al tradicional, a partir del convenciment que aquest mostra algunes febleses i irregularitats (cap. I, 1). Abans de començar a dissenyar el mètode experimental, el que es trobava desencertat era, en primer lloc, que la recerca partís d'una premissa tan feble com la decisió subjectiva de la llengua d'un topònim a partir del seu aspecte. En segon lloc, que es donés per suposat que els topònims havien de pertànyer a llengües flexives amb arrels i sufixos. En tercer lloc, que l'etimologia es basés en buscar paraules assemblades als topònims. I, finalment, es trobava anòmal el fet d'ignorar el lloc concret que anomenen els topònims, fins al punt que les discussions en etimologia toponímica versen sobre temes lingüístics i no sobre els enclavaments geogràfics. Per tant, en el disseny del mètode experimental es fer que complís amb els principis d'objectivitat i d'interdisciplinarietat, però també que tingués un enfocament cognitiu. L'objectivitat era per intentar no caure en apriorismes lingüístics o en l'etimologia popular i, per contra, basar-se en dades el més objectives possible. La interdisciplinarietat era imprescindible per tal que la geografia estigués al mateix nivell que la lingüística. I el fet de donar a la tesi un enfocament cognitiu naixia del convenciment que els topònims, com a producte de la ment humana, s'havien d'investigar com un fenomen cognitiu (§ cap. I, 3.2). Després, a mesura que s'anava dissenyant el nou mètode, es va posar de manifest que, per tal d'obtenir el màxim d'objectivitat calia recórrer a altres disciplines, com la lingüística del corpus o l'estadística, i a altres eines, com els SIG⁴⁶¹.

Ara, després dels resultats, és el moment d'observar, en primer lloc, quines són les propostes etimològiques que s'havien formulat per a les *unitats significaves prototípiques* que s'han aconseguit aïllar i reconstruir. En segon lloc, atenent a les propostes precedents i actuals, oferir una visió crítica del mètode tradicional per detectar quines són les fases que es podrien millorar. I, en tercer lloc, aportar una autocrítica del mètode experimental per tal que també es pugui millorar en el futur.

---

461. **SIG**: Sistemes d'Informació Geogràfica.

2. Antecedents de les propostes etimològiques de les unitats significatives prototípiques

No ha estat fins al final del mètode experimental que, en comparar les *unitats significatives prototípiques* trobades amb idiomes actuals o reconstruïts (protoindoeuropeu), i després fer-ne diversos estudis fonètics, morfosintàctics i semàntics, s’han presentat les seves propostes etimològiques. S’exposen com a recordatori, bo i destacant que són unitats cognitivament polivalents. Per tant,

- ***oil** = ‘ull’. En la denominació paisatgística s’anomenarien així els ‘punts de guaita’ (també les ‘surgències d’aigua’), però un *ull* en català també pot ser un ‘forat’, una ‘taca circular’, etc.
- ***esca** = ‘tall’. En la denominació paisatgística s’anomenarien així ‘congostos’, ‘osques’, ‘escletxes’, ‘escarpats’, ‘roques tallades’, etc., però en el lèxic general de diversos idiomes també es troben mots que remetrien a ‘tall’ i contindrien la unitat. Per exemple seria el cas de l’anglès i mots com cicatriu (*scar*), tall (*scarf*), rascada (*scrape*), esgarrapada (*scratch*), etc.
- ***orte** (***vorte**, ***borte**) = ‘lloc de pas’. En la denominació paisatgística s’anomenarien així ‘guals’, ‘ports de muntanya’, ‘cruïlles’, ‘llocs de pas obligats’, ‘ports de mar’, etc. En el lèxic general de diversos idiomes la unitat hauria servit, també, per anomenar els llocs de pas obligats més utilitzats: les **portes**. Una *porta* s’anomena *vorota* en rus i ucraïnès, *vartai* en lituà, *vārti* en letó, *porta* en català, italià, gallec, llatí, búlgar, cors, portuguès, etc.
- ***esta** = ‘immòbil’. En la denominació paisatgística s’anomenarien així les ‘aigües més o menys estancades’, siguin a muntanya, en terres de l’interior o a tocar del mar, però per exemple en català també remetrien al concepte de ‘immobilitat’ mots com **estable**, **establiment**, **estaca**, **estació**, **estaló**, **estança**, **estancar**, **estand**, **estant**, **estàtic**, **estàtua**, **estatut**, **estoig**, **estolledor**, etc.
- ***one** = ‘damunt’. Tant en les denominacions paisatgístiques com en altres usos, la unitat ***one** remetria al mateix concepte de ‘damunt’. En idiomes allunyats la unitat seria força similar. Per exemple *aan* (holandès), *ana* (avèstic), *на na* (bielorús, búlgar, macedoni, rus, serbi, ucraïnès, bosnià, croat, eslovac, eslovè, polonès, portuguès, txec), *on* (anglès), etc.

Aquestes unitats significatives són freqüents en la toponímia del Pallars Sobirà, però també en d’altres indrets, de manera que podrien haver generat diversos estudis i propostes etimològiques. La correspondència entre les unitats significatives trobades i els segments

toponímics que anteriorment havien generat propostes etimològiques i podrien estar-hi relacionats es pot observar en aquesta taula:

Unitats significatives prototípiques	Segments estudiats anteriorment
*oil	Inicis en <i>Ll-</i> , <i>Ol-</i> , <i>Ull-</i> . Terminacions en , <i>-ol</i> , <i>-ull</i> , <i>-ui</i>
*esca	Terminacions en <i>-asc</i> , <i>-osc</i>
*orte	Inicis en <i>Art-</i> . Terminacions en <i>-et</i> , <i>-arre</i> , <i>-erri</i>
*esta	Inicis en <i>Esta-</i>
*one	Terminacions en <i>-on</i>

Fig. 145. Taula de les unitats significatives prototípiques i els estudis que se n'haurien fet prèviament. Font: e.p.

Als apartats següents es presenten les propostes que han generat més discussió.

2.1 Unitat significativa prototípica ***oil**

La diversitat de posicions de **oil* a dins dels topònims (inicial, medial i final), i també el seu context fonètic, ha comportat que avui la unitat ens hagi arribat amb formes diverses. Per exemple al principi dels topònims hauria arribat amb la forma *Ll-* (*Lladorre*, *Lladrós*, *Llaràs*, *Lladurs*, *Llastarri*, *Llastres*, etc.), *Ol-* (*Olp*, *Olesa*, *Oliana*, *Olopte*, etc.) o *Ull-* (*Ulldemor*, *Ullà*, *Ullastre*, *Ulldecona*, etc.), entre d'altres. A les terminacions **oil* també hauria arribat amb la forma *-ol* (*Bunyol*, *Castellterçol*, *Claverol*, *Monistrol*, etc.) i *-ull* (*Meüll*, *Montargull*, *Talteüll*, etc.), així com *-ui* (*Bernui*, *Embonui*, *Llessui*, *Sellui*, etc.), entre d'altres. De totes aquestes realitzacions, l'única de la qual tenim constància que hagi generat literatura és la terminació *-ui*.

Per trobar bibliografia de recerques anteriors sobre aquesta terminació cal remuntar fins a una publicació de Ramón Menéndez Pidal (1918: 235-244). Ell va ser el primer defensor del seu origen basc. En un article de la *Revista de Filología Española* s'hi refereix en els apartats quart i cinquè. En el quart, titulat «EL SUFIJO *-toi*», relaciona *-ui* amb el sufix basc «*-toi*, *-doi*, que indica lugar donde se halla una cosa». Posa com a exemples «*ariztoi* 'robledal', *illardoi* 'sembrado de fréjoles', *izedoi* 'bosque de abetos', *sagardoi* 'manzanal',

gatzoi ‘salado’». Després d’enumerar que «en la toponímia de Guipúzcoa hay *Ameztoy*; en la de Vizcaya, *Albístuy*, *Aranduy*, *Astúy*, *Bustínduy* [...]»; en la de Navarra, *Idoy*, *Zuastoy*», posa com a exemples de la toponímia de «Lérida, *Arestúy*, nombre claramente vasco, ‘roble dal’, *Balastúy*, *Mentúy*, *Bretúy*» i remarca que «...todos estos nombres topográficos catalanes y altoaragoneses derivan de la forma *-toi* y no de *-tui*». L’apartat cinquè, titulat «EL SUFIJO *-oi*», Menéndez (1918: 239) el comença justificant que

por su estrecha relación fonética con *-toi*, debemos decir a continuación algo de otro sufijo: *-oi*. Es éste un sufijo corriente en vasco moderno; *-oi*, *-koi*, significa ‘tendencia, propensión’, y se aplica principalmente a personas: *ardanoi*, *ardankoi* ‘aficionado al vino’; también *suhoi* ‘inflamable’, *iragankoi* ‘transitorio’. En la toponimia vasca es muy escaso; hallo sólo *Garacoi* en Vizcaya.

La mancança de l’acabament *-oi* en topònims bascos creu que respon al fet que *-oi* hauria diftongat en *-uei* < *-ue* i, llavors sí, hauria donat, també, diversos topònims —*Echagüe*, *Azcue*, *Izcue*, *Gascué*, *Narcue*, *Antué*, *Unzué*, *Orúe*, *Ostatue*, *Arrúe*— i, també, «los abundantes nombres del Alto Aragón, *Binué*, *Allué*, *Larrué*, *Serué*, partido de Jaca, *Gillué*, partido de Boltaña». Aquesta diftongació quedaria provada en el cas de

Aquilue, en el partido de Jaca también. Se le llama en los documentos del siglo XI *Aquilue* y *Aquiluei*, forma esta última que revela evidente diftongación de *-oi*; también se le llama *Aquilui*, forma influida por el catalán y que nos ayudará a comprender los muchos *-uy* que en región catalana señalaremos en seguida. Hemos, pues, de ver en este nombre una formación híbrida del sustantivo latino *aquila*, más el sufijo ibérico *-oi* (ibíd.: 239)

Un altre exemple de la diftongació de *-oi* a *-ue* seria «Senegüé, en el mismo partido de Jaca, llamado en los diplomas del siglo XI *Senebue* y *Senebui*», i dos topònims d’Aragó que es mantenen sense diftongar, com *Berroy* i *Paternoy*, tot i que en documents del segle XI troba la forma *Paternue*. Per tant, Menéndez (ibíd.: 241) conclou que

en vista de las formas *Berroy*, *Paternoy*, *Paternue* y *Aquilué*, *Aquilui* y *Senebue*, *Senebui*, no cabe duda que una gran porción de nombres de pueblos acabados en *-uy*, situados al este de *Berroy*, remontan igualmente al sufijo *-oy*. En el oriente aragonés hallamos: *Ardanúy*, *Azanúy*, *Bafalúy*, *Berganúy*, *Montanúy*, *Denúy*, *Labazúy*, *Ralúy*, *Setnúy*, *Pedramúy* y *Beranúy*, ya llamado *Ueranúy* en el siglo XI. Después, en Lérida, en el partido de Sort, lindante con el Alto Aragón, hallamos también *Beranúy*, *Brenúy* y *Bernúy*, *Bresúy*, *Corroncúy*, *Mencúy*, *Sellúy* y *Amhonúy*; y en el inmediato partido de Tremp hay *Sensúy*, *Tendrúy*, *Tercúy*

Pel que fa a l'est de Berroy i concretament a Galícia, Menéndez (ibíd.: 242-243) apunta que abunden els topònims acabats en *-oy*, i cita *Ferroy, Meroy, Aboy, Bacoy, Beloy, Belecoy, Becerroy, Landoy, Bagoy, Magoy, Madroy, Barciroy, Papoy, Panacroy, Picoy...* i alguns de Portugal, com *Beloy, Guizoy*, «que aparecen así llamados en el siglo XIII, con *Cidoy, Cenoy, Uzoy*, nombres que no se conservan en la toponimia actual de pueblos». Finalment cita «el *Bretoy* antiguo portugués, análogo al *Bretúy* de Lérida», i troba estrany que

fuera de estos dos núcleos pirenaico y gallego, hallamos algunos nombres análogos difundidos por el centro de España. Los *Beranúy, Bernúy, Brenúy* de Lérida reaparecen extrañamente bajo la forma *Bernúy* en las provincias de Segovia (tres pueblos) y Avila (dos pueblos) [...]; además, con la forma original del sufijo hallamos también, a unos 25 kms. al sur de la misma Salamanca, el nombre *Bernoy*.

Com a conclusió, després de referir-se a l'extensió del basc «por toda España», resol que «hallamos ejemplos de los sufijos *-toi* (propio de la toponímica vasca) y *-oi* (poco usado en ésta) esparcidos por gran parte de España, sobre todo por Galicia, y muy especialmente frecuentes los hallamos en la región que comprende el Alto Aragón y noroeste de Lérida». De fet arriben fins a «la parte alta del río Noguera-Pallaresa, zona caracterizada por una gran abundancia de nombres topográficos de estructura enteramente vasca o análoga a la vasca» (ibíd.: 244).

A partir d'aquestes hipòtesis es va anar repetint el mateix, però amb variacions pel que fa al significat del sufix *-toi, -tui*, que, com s'ha comentat, per a aquest lingüista era el 'lloc on es troba una cosa'.

Anys més tard, Luis Michelena (1953⁴⁶²), també conegut per Mitxelena, al diccionari *Apellidos vascos* escrivia que *-ui* és una variant de «*-toi, -tui* var. de *-doi, -dui*: *Ayastuy, Aritztoy, Aritztoy (Haristoy)*, etc.». I, a l'entrada de *-doi, -dui* (1997: 79), especificava que és un «sufijo derivativo que denota muchedumbre (Azcue)». En toponímia es trobaria en «*Ezpelduia*, Nav. 1056 y 1093, actual *Ezpeldia*, top. *Hillardui*, Al. 1025, actual *Ilárduya*; *Arandoi, Landadoy, Sagardoy, Sardoy (Sarduy)*; *Elorduy, Gaztañaduy, Otaduy, Sagarduy*, etc» i seria una variant de «*-toi, -tui*».

---

462. Edició consultada de 1997, pàg. 152.

Plácido Mújica Berrondo (1965⁴⁶³), al *Diccionario Castellano-Vasco*, també creu que *-ui* ve de *-toi*, però defineix el sufix com a 'lloc o plantació de': «-TOI 1, sitio o plantación de: ariztoi = robledal, ameztoi = quejigal, sagardoi = manzanal. V. -doi, -toki, -doki, -oki, -tui». I la definició de *-tui* (1981: 1.807) és «-dui, -di = sitio de, conj. de: maastui = viñedo».

A part de Menéndez, Michelena i Mújica, també defensa l'origen basc de *-ui* Coromines (1970: vol. II, 62-63), que completa la llista amb altres topònims de la Ribagorça i el Pallars Jussà:

Semenestui (terme de Gavasa), Bafallui (t. de Puebla de Fontiva), Onestui (t. d'Areny, doc. de 992), Pedrui (t. de Sant Esteve del Mall), Parpallui (t. de Sant orenç), Fesqüé (t. de Sant Esteve del Mall), Villargüé, Llarqüé, Anyué i Batargüé (t. de les Paüls), Navarqüé (t. Bonansa), Cabarrui i Casternui (ibid.), Cambrenui (t. Montarnui), Nestui i Malmarrui (?) (t. Bono), Fenerui (t. Vilaller), Navarrui (t. Malpàs), Fonternui (t. Erta), Tardanui (t. Benés), Monevui i Marradui (t. Viu de Llevata), Cabui i Serenui (t. Sarroca de Bellera), Serbui (t. Serradell), Ballui (t. Gurrp de la Conca), Bascui (t. Eroles), Sarrui o Serrui (t. Espluga de Serra), Dellui (t. Barruera).

Anys més tard, a l'entrada *Balestui* de l'OnCat⁴⁶⁴ coincideix amb «l'encert de la teoria de Mz. Pi.» i escriu, seguint Michelena i Mújica, que «els estudis posteriors han demostrat que en la majoria de topònims en *-ui*, l'arrel és basca». Per tant, conclou que el sufix *-túi* tindria relació amb *-toi*, un sufix basc, i que *-toi* s'utilitza en basc actual amb valor col·lectiu per a plantes: roureda, lloc d'argelagues, plantació de pomeres...

Xavier Terrado (OnCat, 1996: vol. V, 329), col·laborador de Coromines a l'OnCat, proposa una altra etimologia. En analitzar *Montanui*, creu que aquest topònim vindria d'un basc ribagorçà, *MENDI-N-OBE 'la jaça de la muntanya', tot i que «res s'oposaria tampoc a una base etimològica *MENDI-N-OI, que hom podria traduir per 'el lloc de la muntanya'». Creu que «el sufix *-oi* ha estat tan poderós a la zona pirinenca que ha incorporat un mot com *obe* 'jaç', reduït successivament segons l'evolució *obe* > *oe* > *oi* > *ui*» i que «la consonant medial -N- apareix com a nexa fònic».

Però també hi ha els que no relacionen *-ui* amb el basc. Segons Coromines (1989-1997: vol. II, 136), Gerald Rohlfs «hi vol veure una terminació il·lírca o lígur» afegida als noms de persona. En efecte, per Rohlfs (1952: 129-152) *Beranui* vindria del cognom llatí *Veranus*, més *-ui*, que també seria un sufix preromà, però no basc.

463. Edició consultada de 1981, pàg. 1.786.

464. OnCat, 1994: vol. II, 325.

Per acabar, Julio Caro Baroja (1981: 7-30) no creu que a l'edat mitjana es parlés basc al Pallars i la Ribagorça i defensa que *-ui* podria ser una desinència llatina del genitiu singular o bé un diminutiu, i sovint aniria al darrere d'una base antroponímica.

Resumint, hi ha consens en què la terminació *-ui* seria un sufix o una desinència, però no en si seria basc, lígur o llatí.

2.2 Unitat significativa prototípica **esca*

No es té constància que la unitat **esca* hagi generat literatura quan es troba a l'inici o al mig dels topònims. En canvi, s'han tractat àmpliament (a finals del segle XIX i, sobretot, durant la primera meitat del segle XX) les terminacions en *-asc* o *-asque*, i *-osc* o *-osque*. Es troben a la Provença, a alguns indrets d'Itàlia i a diversos punts de la península ibèrica.

Paul Aebischer (2006 [1926]: 173-179) l'any 1926 a l'article *Les noms de lieu en -asc, -a et -osca*, fa un estat de la qüestió sobre els que defensen que els topònims de Catalunya amb aquestes terminacions eren lígurs i els que, com ell, creien que no, perquè consideraven que els lígurs mai no haurien arribat a Catalunya. Els que ho defensaven eren D'Arbois de Jubainville (1827-1910), Louis Camille Jullian (1859-1933), Adolf Schulten (1870-1960) i M. Bosch Gimpera (1891-1974), i els ho negaven eren ell i Édouard Philipon (1851-1926).

Els lígurs, segons alguns escrits clàssics, serien uns habitants de la regió de Ligúria, situada a la costa del nord-oest de la península Itàlica. Suposant que les terminacions *-asc*, *-asque*, *-osc* i *-osque* fossin lígurs, hi havia qui considerava inversemblant que els lígurs haguessin arribat a la península ibèrica, on es troben topònims amb terminacions similars: *Benasc*, *Balasc*, *Biescas*, *Biosca*, *Baiasca*, *Bresca*, etc.

Setanta anys més tard Coromines reprèn la discussió a l'entrada de *Biosca* (OnCat, 1995: vol. III, 18) i repeteix les dues teories per als sufixos, que ara ell anomena *-osco* i *-usco*. Els protagonistes són els mateixos: els topònims «del NO. d'Itàlia i del SE. de França», que són de «derivació sobretot antroponímica». Per Gimpera i Alcover aquests sufixos serien lígur, «cosa que es pot interpretar com probablement indoeuropeu, sigui presentant-ho com varietat sorotàptica, o para-cèltica o cèltica». De França cita *Magagnosc*, *Vilhosc*, *Aubignosc*, *Manosque* o *Cadarosca* (any 963, avui escrit *Cadarot*), *Cagnosc*, *Flaiosc*, *Artignosc*, *Vanóse* i *Gilhoc* [*Gilhoscho*, 1218], *Lantousco*, *Liouche*, *Vernous* (fr. *Vernoux* i

Vernosc), *Branous(c)* (fr. *Branoux*), *Bibost* (*Biboscho* en doc. de l'any 967). Fins aquí està d'acord amb els seus predecessors, però en canvi no creu adient incloure en aquest grup de topònims *Tarascon* i, encara menys, *Biosca*. Perquè *Biosca* tindria el sufix *-asc*, «del branc ibero-basc», ja que és on «pertanyen quasi tots els noms pre-romans de Segarra: *Ivorra* (immediata a *Biosca*), *Sanaiüja*, *les Oluges*, *Ardèvol*, *Sedó*, *Altes*, *Artesa*, *Ossó*, *Tàrrega* i el nom mateix de la comarca de *Segarra*». Tenint en compte que per Coromines aquest sufix acompanya noms de persones, el que li interessa d'*asc* és la relació amb el sufix privatiu *-ga*. Argumenta que aquest sufix

Azkue (*Morfol. Vca.* 156.10) el recollí en un [parlar local] de Biscaia amb el sentit de covard. I el verb derivat d'aquest substantiu, *biozkatu* resta molt estès en la major part del domini basc (Bise. Lab., BNav., Sul.) amb el significat de «descorazonar, afligir, entristecer-se» (diccionari *Azkue*); amb altres derivats encara: *biozkada* «pulsación» (suletí segons *Azkue*), i l'adverbi *biozkanpo* (bnav. i roncalés) «de mal grado». El sentit toponímic en *Biosca*, doncs, seria 'poble arrupit, arraulit, desemparat'.

Finalment, Coromines acaba l'entrada de *Biosca* assegurant que «dels autors que han estudiat aquesta qüestió són seriosos els treballs d'Arbois, Jullian, M-Lübke, Aebischer i Bosch Gimpera, però cal denunciar *Les Ibères* d'Ed. Philipon com obra feta a la lleugera, i amb una estupenda ignorància romanística».

Albert Dauzat (1877-1955), coetani a alguns d'aquests acadèmics, també dedica un article als sufixos *-asc*, *-ose*, *-use*, *-isc* (1931: 357). Creu que *-asc* és el més extens i probablement el més antic. Amb les seves variants *-osc*, *-usc*, es troba sobretot als Alps occidentals i es pot relacionar amb el lígur. A partir de la recerca en documents antics, afegeix altres topònims que antigament havien tingut aquestes terminacions: *Arnoux* (commune de Beaux), antigament *Arnosco*; *Brascou*, que era *Barasco*, etc. Observa que la *Grenoustie*, abans *Granoschia*, seria una tema en *-usc*, probablement d'*oscha*.

Cal dir que, de tota la literatura generada sobre aquests segments durant el s. XIX i XX, només Dauzat es refereix a una de les característiques geogràfiques d'un topònim: *Chavarot* (Saint-Jean-des-Ollières), segurament amb una forma precedent en *-osc*, *-usc*, que podria tenir el sentit de 'roca foradada' perquè es troba als peus d'un turó rocós. Brunet (2016: 100) també s'hi apropa molt, però finalment es deixa portar per la hipòtesis del poble lígur. És a l'apartat titulat *Échancrures*, que el català es podria traduir com *Osques*.

Justifica el títol dient que «tout un groupe de toponymes associés à des cols et des passages difficiles s'est fixé autour de l'image d'une *entaille* dans le relief»⁴⁶⁵. En referir-se al mot *osca* inclou alguns topònims com *Pas de l'Osque de Lescun*, el *Col de l'Osquet*, el *Col de l'Osque*, *l'Osque de la Coumasse*, *l'Osque du Couret* o el *Col d'Osquich à Musculdy* (§ cap. VII, 9.3.3). Noti's que fins i tot *Lescun* o *Musculdy* podrien incloure la unitat *esca i que ell mateix diu que en tot moment s'està parlant de 'tall'. Però després d'enumerar aquests topònims amb *osca*, influenciat per les disquisicions sobre el lígur i pel convenciment que els topònims han de provenir de llengües amb afixos, alerta que «on doit prendre garde toutefois qu'un risque de confusion existe avec *-osque* ou *-asque* comme suffixe locatif pour des lieux habités, réputé «ligure» et fréquent en Provence, comme à *Manosque*, *Lantosque*»⁴⁶⁶.

Per tant, tot i que mai s'ha arribat a cap consens sobre l'etimologia d'aquestes terminacions, l'associació amb el poble lígur va tenir tant d'èxit que avui encara es repeteix el mateix. El mateix Brunet (2016: 65) té un capítol dedicat a *La queue des noms* en el qual cita cinc topònims d'aquesta sèrie —*Gréasque*, *Venasque*, *Manosque*, *Artignosc* i *Magagnosc*— i apunta que són «réputées issues d'un ligure dont on sait peu de chose, et du moins paraissant préromanes»⁴⁶⁷. L'altre consens és que les terminacions en *-asc*, *-asque*, *-osc* i *-osque* serien sufixos o desinències.

2.3 Unitat significativa prototípica *orte

A la unitat *orte hi haurien operat canvis fonètics que van donar lloc a diverses realitzacions. Les que haurien generat més estudis, els quals es presenten a continuació, són:

2.3.1 Inicis en *Art-*

2.3.2 Terminacions en *-et*

2.3.3 Terminacions en *-arre*, *-erri*, *-orre*, etc.

---

465. **t. de l'a.:** Tot un grup de topònims associats a colls i passatges difícils giren entorn de la imatge d'un *tall* en el relleu.

466. **t. de l'a.:** Cal anar amb compte, però, amb el risc de confusió amb *-osque* o *-asque*, sufix locatiu de llocs habitats, provinent del "lígur" i freqüent a la Provença, com a *Manosque*, *Lantosque*.

467. **t. de l'a.:** es diu que provenen del lígur, del qual se sap poc, i almenys semblen preromànics.

2.3.1 Inicis en Art-

Michelena (1953: 47), en el seu estudi sobre els cognoms bascos, es refereix al segment *arte* a les entrades 95 i 96. A la 95 ofereix uns quants exemples en què *arte* sempre es troba a l'inici: *Artabe*, *Artadi*, *Artano*, *Artaza*, *Artazo*, *Artazu*, *Arteaga*, *Arteondo*... Creu que en els cognoms pot remetre a «encina», però que es fàcil confondre's amb els derivats de *arte* «espacio intermedio», *arto* «maiz» «mijo» o *ardi* «oveja». A l'entrada 96 apunta que *arte* tindria la variant *-tarte*. Posa com a exemples *Artaeche*, *Echarte*, *Mendarte* (*Menditarte*), *Olarte* i *Ugarte*.

Aquesta font la va consultar Coromines, tal com es palesa a l'entrada d'*Artana* de l'ONCat (1994: vol. II, 255), titulada *ARTANA i altres noms en ART-*. Allà hi anota que tots els topònims començats en *Art-*, siguin de Mallorca (*Artà*), de la Plana de Castelló (*Artana*), del pre-Pirineu (*Artesa de Segre*), o del Pirineu (*Arties*), tenen una mateixa situació geogràfica a la sortida d'una vall o conca, i apunta la possibilitat que els inicis en *Art-* tinguin relació amb el basc *arte* 'entremig':

la inicial ART- es va repetint en *Artesa*, *Artés*, *Arties* i els alt-arag. *Artaso* / *Artasona*. ¿Hi ha fets geogràfics que donin peu a sospitar-hi l'ibero-basc ARTE amb el significat de 'entremig'? podríem suposar, com a cosa de tots ells, la situació a la sortida d'una vall o conca entremig de grans brancs de serra o rengleres de serrats. *Artana* és a l'entrada de la gran vall [...] entre els dos grans brancs en què es bifurca, davallant cap a la Plana, la Serra d'Espadà. *Arties* [...], a l'eixida de la gran Valarties, que baixa a la Garona, emmarcada entre la gran serra que hi baixa des de Pujoalbo, i el gran massís que s'aboca en massa sobre la Garona, des del Tuc de Salana. *Artà* es troba en una gran vall entremig de la línia de serrats Capdepera-Moreia i la de Canyamel-Alpara. El terme d'*Artesa* coincideix amb una gran fondalada, oberta damunt el Segre, entre els serrats Montsonís-Salgar, per una banda, i els que, des de Tudela i Collderat, davallen al Segre cap al Pont d'Alentorn. *Artés* [...] és a la sortida de la Riera de Malrubí, que baixa entre la serra de Calders i la turonada que va vorejant la Gavarresa.

Tanmateix, després ho descarta:

no mancaria base geogràfica per a una teoria que tots aquests noms es derivin d'un ibero-basc ARTE 'entremig'. Però no la podem acceptar en ferm (ni sabem si es podrà prendre ben seriosament) tenint en compte que el base *-arte* és una postposició: *Iri-arte*, *Mendi-arte*, *Etx-arte*, *Anabi-t-arte*; no pas una preposició o prefix; que, per tant, mai no pot entrar com a primer membre en un compost.

I acaba postulant-se a favor, o bé de l'opció 'alzina', o bé del «nom de déu aquità, *Artahe/Artehe/Arteie*, documentat en moltes inscripcions de Comenge».

2.3.2 Terminacions en *-et*

Els topònims amb la terminació *-et* van generar diversos articles a partir que Balari (1899: 201-216) va dedicar un capítol de *Orígenes històrics de Catalunya* a topònims que ell va relacionar amb vegetals: *Sabadell* 'avet', *Ullastret* 'olivera borda', *Umatell* 'plantació d'oms', *Rovira* 'roure', *Olzinelles* 'alzina', etc.

Manuel de Montoliu (1917: 34-37), anys més tard, començava un article de tres pàgines assenyalant que «en llatí, el sufix *-ētum* era designatiu d'una col·lecció d'arbres o plantes, o, més ben dit, d'un lloc plantat de certs arbres o plantes; per exemple: *pometum*, *salicetum*, *fraxinetum*, etc». Però en català «els reflexos d'aquest sufix llatí» havien quedat «principalment representats pel femení *ēta*». Com a exemples cita *salzereda*, *albereda*, *arbreda* i, com a topònims i cognoms, *Junceda*, *Ginebreda*, *Castanyeda*, *Fageda*, *Roureda*, *Sureda*, *Timoneda*, etc. Com que és evident que «no és ben viu, en canvi, el reflex del sufix *-ētum* en català» amb valor de col·lectiu vegetal, el busca entre els topònims i arriba a la conclusió que «en un temps va ésser molt viu, si atenem als nombrosos noms de lloc en *-et* que s'hi troben». De fet, ho seria tant, que va estendre «la seva significació col·lectiva a altres accidents geogràfics, fent derivats, per exemple, de *marge*, *fontana*, *hort*, *coma*, etc». Com a exemples cita *Aulet*, *Boixet*, *Canet*, *Canyet*, *Casanet*, *Castanyet*, *Comet*, *Coscollet*, *Espinalbet*, *Falset*, *Fenollet*, etc. Creu que el fet que molts d'aquests topònims semblin diminutius és perquè el sufix diminutiu llatí *-ittum* també donà *-et* i la «major vitalitat de *-et* com a diminutiu acabà per esborrar en la consciència popular el sentit originari de l'altre *-et*». Llavors, quin va ser el sufix per denotar un col·lectiu? Montoliu creu que va prendre aquesta funció el sufix del llatí vulgar *-ĕllum*, el qual «sofrí una forta contaminació semàntica del col·lectiu *-ētum*», de manera que durant un període *-ell* va servir per formar col·lectius toponímics. Per això n'hi ha tants amb la terminació *-ell* o *-ella*: «*Balcells* (de *balç*)», *Canyelles*, «*Farguell* (de *farga*)», «*Sabadell* (de *seba*, *sebeda*)?», etc. Finalment, cita uns quants parells de noms de lloc amb les terminacions en *-ell* i *-et*: *Morell-Moret*, *Ortells-Hortet*, *Vendrell-Vernet*... Aquests dobles inspirarien Coromines (DECat, s. v. herbei, IV, 778a29-50), el qual va trobar que, a més, aquests topònims estaven geogràficament a prop. Per tant, un tindria un valor col·lectiu i l'altre diminutiu:

Els topònims catalans en *-ell* sovint es troben designant indrets, menys importants, a la vora d'un altre nom en *-et* < -ETUM: vora Lloret de Mar hi ha Llorell [...], no lluny d'Espinalbet [...] hi ha el llogaret pirinenc d'Espinalbell (< *Espinalbell* SPIN-ALB-ETULUM); hi ha *Pinet* i *Pinell*, *Cardet* i *Cardell*, *Pedret* i *Pedrell*, *Hortet* i *Hortells* [...]; i, en variant femenina, *Canyelles* vora *Canyet*, *Prunelles* no lluny de *Prunet*, *Cassanelles* junt amb *Cassanet*, *Perella* junt amb *Pereda*; MARTYRETUM 'cementiri' i *Martorell*, etc. Es tracta, doncs, del fet toponímic freqüent, del diminutiu aplicat a un indret comparable però menys important.

Uns anys abans, Coromines (1965-1970: vol. I, 13-14), precisament en un article en què es referia al mètode de l'etimologia toponímica, començava un paràgraf dient que «ja és ben sabut fa temps que molts noms en *-et* provenen de col·lectius de noms de planta llatins en *-ētum*» i després n'apuntava uns quants: *Freixenet* de *fraxinetum* 'bosc de freixes', *Lloret* de *lauretum* 'bosquet de llores', *Espinalbet* 'bosquet d'arços', *Lillet* 'estesa de lliris' (*lilium*), *Poblet* 'plantada de pollanques' (*pōpulus*), etc. Més endavant n'afegeix d'altres, com *Mentet* (França), que vindria del «col·lectiu MENTĒTU 'lloc plantat de menta' (OnCat, 1996: vol. V, 251).

Aquesta associació etimològica entre topònims i vegetals va ser la base de la tesi de Maria Reina Bastardas i Rufat (1992), *Formació dels col·lectius botànics en la toponímia catalana*. Entre d'altres sufixos amb valor col·lectiu, inclou *-et* i *-ell*. Pel que fa a la terminació *-et*, Bastardas (ibíd.: 118-238) relaciona diversos topònims amb col·lectius de vegetals. *Aranyonet* (Ripollès), per exemple, seria un 'lloc on creixen aranyons'. Altres topònims tindrien com a base altres vegetals: *Aulet* (Garrotxa, entre d'altres indrets) 'alzina'; *Avellanet* (Alt Urgell) 'avellana'; *Canet* (Garrotxa) 'canya'; *Cardet* (Alta Ribagorça) 'card'; *Castanyet* (la Selva) 'castanya'; *Ceret* (Vallespir) 'cirera'; *Fonollet* (Berguedà) 'fonoll', *Lloret* (la Selva i altres) 'llorer', etc. Arriba a la conclusió que «el sufix *-et -eda* havia estat el sufix per excel·lència per a formar col·lectius vegetals en una època antiga, pre-literària. El nombre i l'extensió de topònims derivats així ho demostra» (ibíd.: 238).

Després d'aquests treballs, Philip D. Rasico (2003: 151) va escriure un article força crític amb els precedents. D'una banda considera que l'explicació de Montoliu sobre «el motiu de l'assimilació semàntica d'*-ell* (< -ELLU) al sufix col·lectiu *-et* (< -ĒTU) resulta inversemblant» perquè «en català les oclusives sonores en posició final de paraula (/b d g/

< -P-, -T-, -C-) no van esdevenir sordes fins cap a mitjan segle XIII». D'altra banda, pel que fa a la hipòtesi de Coromines, i després d'estudiar citacions antigues dels topònims que li serveixen d'exemple, Rasico (2003: 160) creu, en primer lloc, que els topònims catalans en *-ell* no vindrien del sufix *-ĒTULU*. En segon lloc, que tal com també assenyala Bastardas (1992: 241-250), no és certa la proximitat geogràfica de les parelles toponímiques en *-et* / *-ell*. I, en tercer lloc, que

els topònims en *-ell* serien originàriament i en una època força antiga, probablement ja dins el llatí vulgar, diminutius formats amb el sufix *-ELLU* i sense cap sentit col·lectiu concomitant. Aquests noms de lloc designaven en principi un indret petit o un de menys importància en relació amb un altre (aquest a vegades un topònim en *-et* < *-ĒTU* situat no gaire lluny d'aquell), amb el qual existia una relació històrica o una semblança física (de vegetació, de topografia, etc.). Així *Lloret* / *Llorell*, *Cardet* / *Cardell*, *Espinalbet* / *Espina(l)bell*, etc. (2003: 162-163)

Per tant, el que aquí interessa subratllar és que per a tots aquests estudiosos el sufix de col·lectius *-et*, provinent del llatí *ĒTU*, es trobaria en força topònims. Però, i els topònims de zones que es consideraven poc romanitzades, com les àrees dels Pallars o l'Alta Ribagorça? Bastardas (1992: 126) s'hi troba, per exemple, en l'estudi d'*Aulet*, un topònim que es troba en diversos indrets i li remet a 'alzina', però li presenta un problema perquè hi ha un poble que també es diu *Aulet* i que es troba a l'Alta Ribagorça, «just al límit de la zona on viu l'alzina». Coromines (OnCat, 1994: vol. II, 276), a partir d'una única citació antiga, *Avoletto*, fa venir el topònim d'*EBULĒTUM*, el nom col·lectiu de l'*évol*, en llatí *EBULUS*. També troba etimologies llatines en altres topònims amb la terminació *-et*: *Ainet* i *Aineto*, del Pallars Sobirà, vindrien d'*ASINETUM* 'lloc destinat a criar ases' (OnCat, 1994: vol. II, 41), i el poble de *Cardet* de l'Alta Ribagorça, del llatí *CARDUETUM* 'camp de cards' (OnCat, 1995: vol. III, 270). Per acabar, un últim exemple, *Senet*, de l'Alta Ribagorça, i situat al davant d'*Aneto*. Segons Coromines (OnCat, 1997: vol. VII, 103), seria un diminutiu de *Sen*, dos pobles que hi ha 6 km més avall del riu Noguera Ribagorçana, però a l'altra banda: *Sen d'Amunt* i *Sen d'Avall*. Avui aquests pobles són *Seu de Baix* i *Seu de Dalt*, fet que Coromines devia tenir en compte perquè ho justifica apuntant que «altres escriuen *Seu*» en comptes de *Sen*. Com que creu que *Sen-* seria basc, amb el sentit de 'fill' o algun altre parentiu, entenem que es tractaria d'un topònim híbrid.

2.3.3 Terminacions en *-arre*, *-erri*, *-orre*, etc.

Les terminacions toponímiques *-arre*, *-erri*, *-orre*, etc. tradicionalment s'han relacionat amb el protobasc. La responsable d'aquesta afiliació és, sens dubte, la ròtica vibrant. Un dels primers en defensar aquesta relació lingüística va ser Salvador Sanpere (1880: 141) en referir-se als dos ESTERRI del Pallars Sobirà, als quals anomena *Esterri d'Ares* i *Esterri de Cardos*:

Agrupém junt abduás Esterri, com ja s'endevinará, per sonar en los dos noms un element de coneguda formació euskariense, *erri*.

Erri, que significa «poblet», «país», per cambi de *a* pot dir, com sabém, «pedra, *arri*-»; per cambi de *i* y ab supressió de una *r*, *iri*, «vila», lloch.» Dits cambis fonétichs, ab los quals, com ja havém demostrat, hi ha sempre que comptar, no fan mes qu'embullar la etimología dels noms dels pobles.

Esterri si no es un mot compost podríam explicar-lo per *Esteiari*, «miserable». Mes com á mot compost, *Este* es una variant d'*Esi* —*Van Eys pl.* 131, y *esi* significa *cercat*:— *Este-erri*, «poblet del Cercat.» Pera no extranyar cóm un poble pren nom de un cercat, recórdis que tal es lo nom acreditat de Cádiz, *Gadir*, «cercat» en fenici⁴⁶⁸.

L'al·lusió de Sanpere al coetani holandès, Willen Jan van Eys (1825-1908), és important ja que el seu *Dictionnaire basque-français* (París i Londres, 1873), entre d'altres estudis sobre el basc, seria una de les fonts més consultades per als que defensaven el protobasc com a la llengua de molts topònims pirinencs.

Anys més tard, Menéndez Pidal (1918: 225-255) tracta algunes terminacions que considera basques. La terminació *-berri* (*Iriberry*, *Aguirreberri*, *Lambarreberri*) el remet a l'adjectiu 'nou'; *-gorri* (*Echeberri*, *Alcubierre*) el remet a 'vermell'; i *-erre* a «'quemado'» (*Echerre*, *Zubi-erri* en Vizcaya), acaso como *Belsierre* en el partido de Boltaña y *Espierre* en el de Jaca, y en Lérida *Esterri*, *Gerri* en el partido de Sort, *Igüerri* en el de Tremp y *Algerry* en el de Balaguer».

Més tard, Rohlf (1951: 239), en un article dedicat a Menéndez Pidal en motiu del seu 80^è aniversari, fa un repàs a la toponímia espanyola i la seva etimologia i apunta que

---

468. S'ha respectat la grafia original.

tienen aspecto de fonetismo vasco los nombres del Norte *Isabarre* (Lérida), *Lascuarre* (Huesca), *Loarre* (Huesca), *Gerri* y *Algerri* (ambos en Lérida), *Benabarre* (Huesca), *Unarre* (Lérida), *Belsierre* (Huesca), *Igüerri* (Lérida), *Isuerre* (Zaragoza), *Alcubierre* (Huesca), *Ligüerre* (Huesca), *Iborra* (Logroño), *Bisaurri* (Huesca), *Cazurra* (Zamora), *Amurrio* (Álava), *Creixenturri* (Gerona).

Acaba l'enumeració amb un esment a la divulgada proposta de Menéndez Pidal sobre l'etimologia de *Jabier* amb les seves variables: «Sobrevive el tipo vasco *eche-berri* 'casa nueva' en las dos variantes *Jabier* y *Chavarri* en todo el Alto Aragón».

Hi hauria altres veus que insistirien en l'afiliació basca dels topònims amb aquestes terminacions, fins que, tal com s'ha explicat al capítol sobre el *Marc teòric* (§ cap. II, 4), Coromines va acabar afirmant que el protobasc s'havia parlat a les altes valls del Pallars i l'Alta Ribagorça fins als segles X i XI. Precisament Coromines (1965 i 1970: Vol. I, 87), pel que fa a la terminació *-erri*, va repetir el que ja havia escrit Sanpere, i que aquest, al seu torn, devia reproduir de la pàgina 123 del *Dictionnaire basque-français*, de Willen Jan van Eys, és a dir, que *erri* remetia a 'poble, país'. Coromines, referint-se al poble d'*Err*, de l'Alta Cerdanya (Catalunya Nord), escriu que «dit *Ezerre* en documents antics, *ecerri, compost de *eki* 'soleil' i *erri* 'village'» seria 'el poble del sol'. Tanmateix, segueix, com que «la vall ja és molt oberta i seria possible objectar que ja no té una solana i una obaga ben marcades, potser el primer component sigui un altre. El basc *ike* 'cuesta muy pendiente' (d'on *iketxe* 'ribazo') oferiria una altra bona base: *ikerri* 'poble del ribast'».

Fins aquí pel que fa a *-erri*. Quant a les terminacions *-arre*, *-arri*, Coromines (1965 i 1970: Vol. I, 138-139) va proposar que provindrien del segment *-ar*, del llatí *-are*, el qual hauria entrat a l'alt Pallars. Ara bé, com que creia que al Pallars es parlava el protobasc, es pronunciaria amb una «*rr* long en dérivation et en composition, et le résultat moderne, par conséquent, a été *-arre* (*-arri*)». Així *ginestar* hauria esdevingut *Ginestarre* 'vessant cobert de ginesta', *escalar Escalarre* 'pas estret dins de la muntanya', *bon estar Bonestarre* i l'espanyol *Tovar* donaria *Tovarres* (Tavascan); «*étendue de tuf*» donaria *Toscarri*; un lloc amb la planta *sisca* donaria *Siscarri*; un lloc amb la planta *llastó* donaria *Llastarri*; un lloc a guaret, en llatí *novale*, donaria *Noarre*; la planta en llatí *salix* donaria *Salisarre*, etc.

Coromines, però, s'adona que no troba una explicació per tots els *-arre* i ho justifica de la següent manera:

Je n'irai pas jusqu'a assurer que tous les noms en *arre* ont un modèle catalan ou latin en *-ar(e)*: por *Biscarri*, *Navarri* et *Unarre*, le modèle existe déjà formé en langue basque [...]. Mais lorsqu'il n'y a pas de modèle basque connu, *-arre* peut être l'indice que le mot primitif était un mot susceptible de former des collectifs⁴⁶⁹.

Aquesta proposta etimològica va sorprendre Michelena (1966: 288), que en una ressenya del *Boletín de la Sociedad Vascongada de Amigos del País* sobre el primer volum d'*Estudis de Toponímia Catalana*, va escriure que

uno de los detalles más ingeniosos es la explicación de la terminación *-arre*, *-arri*, por medio de nombres románicos en *-are* (y también, al parecer, en *-ale*), con refuerzo de tipo vasco de la *-r* final en romance (p. 138 s.); ejemplos como *Ginestarre*, *Escalarre*, *Llastarri*, *Noarre*, *Tovarres* (cf. cast. *Tovar*), etc., ganan la convicción del lector. Se podría pensar, sin embargo, alternativamente en vasc. *(h)erri*, que originariamente hace siempre referencia a la tierra, al país, no a su población, y que en la zona oriental es muy empleado como segundo miembro de compuesto, reducido casi a sufijo de derivación: así, con nombres de plantas, *aixkolerri*, *arterri*, *eruerri* ('campo sembrado de yeros'), *galterri* (de *gari* 'trigo'), *zalkerri*, etc., en *Ostériz*, *Esteribar*, según datos del padre E. de Echalar. Corominas, p. 113, nota 13, y p. 178 ss., piensa más bien en *(h)erri* 'village, poblé'».

La proposta sobre els topònims híbrids de Coromines tampoc no va deixar indiferent Caro Baroja (1981: 7), que en un article sobre la toponímia del Pirineu aragonès difereix de les opinions hegemòniques sobre les afiliacions basques. Comença així l'escrit:

Ha sido al desarrollar ciertas investigaciones lingüísticas cuando me parece que se han forzado, de modo más patente, los documentos históricos y geográficos. Se han constituido listas de elementos, sobre todo sufijos, que se encuentran en topónimos, de distintas épocas, en vastos territorios y se ha establecido, sobre ellas, la existencia de una unidad lingüística primitiva.

---

469. **t. de l'a.:** No arribaré a afirmar que tots els noms en *arre* tenen un model català o llatí en *-ar(e)*: per a *Biscarri*, *Navarri* i *Unarre* el model ja existeix format en llengua basca [...]. Però quan no es coneix un model basc, *-arre* pot ser un indicati que la paraula primitiva era una paraula capaç de formar col·lectius.

Més endavant Caro Baroja (1981: 12-13) aclareix que la *unitat lingüística primitiva* seria el protobasc i titlla irònicament les investigacions lingüístiques que defensen l'existència de topònims bascoïdes com una *tesis memorable*:

En el territorio de Sobrarbe, como en el de Aragón, se señaló un último reducto de los dialectos ibéricos, que llegaría a Ribagorza y Pallars, y que estaría representado por una serie de nombres de tipo vasco, los cuales sufrieron los efectos de una tardía influencia romance. Algunos de los hechos aducidos para defender esta tesis memorable, se discutirán luego. Pero, en principio, el vasquismo medieval que para una parte del territorio de los jacetanos podría ser probable, para el de las gentes de Sobrarbe, etc., me parece muy poco posible: pese a los ejemplos clásicos de *Benabarre*, *Isabarre* (= de *berri*, nuevo) (?), *Lagüerre*, etc. (de *gorri*) (?).

Després inclou a peu de pàgina gairebé 200 topònims per avalar que en aquestes zones, «allá por los siglos en que se fundaron [els topònims], el elemento romance imperaba de modo absoluto» i, després d'argumentar les discrepàncies sobre les propostes de Menéndez Pidal pel que fa a les afiliacions basques, Caro Baroja (1981: 24) arriba a la conclusió que la /e/ final de topònims com *Benasque* «parece una *e* paragógica, que creo se da también en *Benabarre* y en *Loarre*, lo mismo que en otros nombres de lugar: o una *e* surgida de *i* de genitivo». Inclou en aquest grup topònims com *Beleserri*, *Lababuerrri*, *Lovierre*, *Isorre*, *Isuarre*, *Isuerre*, etc. En canvi, sobre *Levarre* o *Lavarre*, *Libuer*, *Bisaurri* i *Navarri*, «en que los componentes parecen otros que *-erri* o *-berri*», Caro Baroja (1981: 27) creu que «pensar en *aurre*, o *arri* podría dar la solución vasca». I, pel que fa a *Alcubierre*,

ha de agruparse con topónimos que entran en un mundo más complejo que el vascónico, jacetano, aragonés o ilergete primitivo y también que el simplemente romano o romanizado: es decir, el árabe y arabizado, que, dentro del antiguo territorio de los ilergetes, tuvo plazas tan fuertes como las de Huesca, Barbastro y Lérida, reconquistadas por los cristianos relativamente tarde.

Finalment, Marcelino Cortés (2016: 11), a partir de la tesi que als Pirineus es va parlar el protobasc, l'aquità i l'iber, creu

que no hay una explicación única y universal para la terminación *-rr-* que aparece en la toponimia altoaragonesa, sino varias y multiformes explicaciones. Para nuestro estudio hemos seleccionado una de ellas: pretendemos demostrar que la terminación *-rr-* constituyó un sufijo que sirvió para derivar antropónimos y tuvo el mismo valor denominativo que otros sufijos detectados en la toponimia circumpirenaica.

Després de fer un estudi morfològic sobre les terminacions amb el *pilar consonántico -rr-*, Cortés (2016: 16) arriba a la conclusió que aquestes terminacions són un sufix protobasc associat a noms de persones i que, tal com va proposar Coromines, la vocal final és paragògica. Així, els topònims acabats en *-arre* vindrien dels noms propis GABO, GABIUS, que donarien el topònim *Gabarre*; ISUS > *Isarre*; LOUS > *Loarre*. Els topònims acabats en *or(re)* vindrien d'antropònims com ARASCUS i hauria tingut l'evolució *Arascorre > *Lascuarre*; BACO, BACCUS > *Bacorre > *Bagüer*; ESCUS > *Escorre > *Escuer*; ICA, ICUS > *Icorre > *Igüerre*; ISUS > *Isorre > *Isuerre*; LACO > *Lacorre > *Laguarres*, etc. En un altre article, Cortés (2020: 28), creu que *Gerri*, *Isabarre* i *Unarre* tindrien unes arrels que «se corresponden con las raíces identificadas en la hidronimia antiguoeuropea que aluden a características inherentes a cursos de agua».

Albert Turull (2020: 129), al treball sobre els topònims de les Valls d'Àneu, a les entrades d'*Escalarre*, *Bonestarre* i *Ginestarre*, repeteix la proposta de Coromines. Així, «la terminació d'origen plenament llatí *-ar*, corresponent a mots sense dubte romànics (doncs: *escalar*, *ginestar*, *benestar*...)», va adoptar «ja en temps remots un implement romànic /e/, amb aqueix resultat *-arre* (el qual certament, en els casos en què no respon a aquest fenomen, no sols té l'aire de basc sinó que en deu ser: cf. Mots comuns com *akelarre*, o també topònims com, a Àneu mateix, *Isavarre* o *Unarre*)». Quant a *Llavorre*, del basc *leor* o *legor* 'sec' o *labur* 'curt' (OnCat, 1996: vol. V, 53), com que Coromines no diu res de la vocal final /e/, Turull (2020: 200) apunta que «més que no pas alguna mena de sufix (ni tampoc morf de declinació eusquèrica), sembla que es tracta simplement d'un reforçament vocàlic, atribuïble a una tendència fortament arrelada en la toponímia de l'Alt Pallars, que opera sobre una /r/ final, romànica com *Ginestarre* < *Ginestar* o, sense haver de sortir de les Valls d'Àneu, el conegut cas de *Escalarre* < *Escalar* (cf. *supra*, s.v.) entre altres».

Resumint, per a alguns investigadors aquestes terminacions remetrien a noms o adjectius i, per a altres, a sufixos:

- Per Menéndez Pidal *-berri* seria l'adjectiu 'nou', *-gorri* 'vermell' i *-erre* 'cremat'.
- Per Sanpere i Coromines la terminació *-erri* seria 'poble'.
- Per Coromines i Turull *-arre* seria un sufix col·lectivitzador llatí: 'lloc on hi ha'.

- Michelena proposa que *-erri* podria venir del basc (*h*)*erri*, però en referència a la terra, al país, no als pobles.
- Per Caro Baroja la *-e* final seria un afegit paragògic o sorgida a partir del genitiu en *-i*.
- Per Cortés aquesta terminació plana amb la consonant *-rr-* com a protagonista seria un sufix protobasc (amb la vocal final paragògica) per marcar els antropònims o, en d'altres casos, noms de rius malgrat referir-se a poblacions.

2.4 Unitat significativa prototípica **esta*

La revisió de les propostes etimològiques de **esta* cal dividir-la en dues línies de recerca diferents. La primera és sobre *Est-* a l'inici dels topònims i la segona sobre les terminacions en *-ós*, *-oz* i *-ués*. Es revisen ambdues línies, mai relacionades entre elles, tot i que al llarg de la investigació s'ha plantejat que serien variables de la mateixa unitat.

2.4.1 Topònims començats en *Est-*

2.4.2 Topònims amb les terminacions en *-ós*, *-oz* i *-ués*

2.4.1 Topònims començats en *Est-*

Que en tinguem notícia, l'holandès Willen Jan van Eys (1873: 125-126) al *Dictionnaire basque-français* i, concretament, a l'entrada *es*, va ser el precursor atribuir el concepte de 'tanca, clos' als topònims començats en *Est-*. Per al lingüista, *es* «contient l'idée de serrer, enfermer»⁴⁷⁰ i seria una arrel que hauria donat diversos mots. El primer mot que apunta és *esi*, amb les variables dialectals *hesi*, *hessi*, *hersi* i el sentit de «clôture, haie»⁴⁷¹. Afegeix que «a Guéthary, surtout clôture pour parquer les animaux»⁴⁷². El segon mot que proposa és *heste*, amb el significat de «clôture»⁴⁷³. El tercer, *estu*, amb les variables *estutzen*, *hertstu*, *herstu* i *hertsten*, que remetrien a «serrer, p. ex. avec une corde»⁴⁷⁴. Després encara presenta catorze mots com *estuera* «compression»⁴⁷⁵, *hertstura* «détresse, angoisse»⁴⁷⁶,

---

470. **t. de l'a.:** conté la idea d'estrènyer, tancar

471. **t. de l'a.:** tanca, tanca d'arbusts o arbres

472. **t. de l'a.:** a Guéthary, especialment tanca per cloure els animals

473. **t. de l'a.:** tanca

474. **t. de l'a.:** tancar, per exemple amb una corda

475. **t. de l'a.:** compressió

476. **t. de l'a.:** desesperança, angoixa

esturasun «difficulté, embarras»⁴⁷⁷, *esteak* (variables: *hertzeak*, *herzeak*, *esgarri*) «intestins, boyaux»⁴⁷⁸, etc. A partir d'aquell moment, la seva proposta etimològica es va anar repetint i pocs anys després Sanpere (1880: 141), en referir-se a *Esterri d'Ares* i *Esterri de Cardos*, apunta que

Esterri si no es un mot compost podríam explicar-lo per *Esteiari*, «miserable». Mes com á mot compost, *Este* es una variant d'*Esi* —*Van Eys pl.* 131, y *esi* significa *cercat*:— *Este-erri*, «poblet del Cercat.» Pera no extranyar cóm un poble pren nom de un cercat, recórdis que tal es lo nom acreditat de Cádiz, *Gadir*, «cercat» en fenici⁴⁷⁹.

Noranta-dos anys després de la teoria apuntada per Jan van Eys i comentada per Sanpere, Coromines la reprèn. A l'article «Miscel·lània de toponímia bascoide a Catalunya» d'*Estudis de Toponímia Catalana*, (1965: vol. I, 162), defensa que els topònims començats en *est-* tindrien un origen en el basc *esto*:

En *Estavar* i *Estajuja* no és inversemblant que es tracti d'una variant del basc *esto* 'tanca, clos', majorment si tenim en compte que tots dos llocs són immediats al terme de Llivia, antiga capital romana de Cerdanya, que degué estar fortificada amb estacades, llices o barreres semblants d'altra mena.

Coromines detecta que «aquest mot basc [es refereix a *esto*] reapareix en d'altres noms de lloc catalans, com el dels dos Esterri, d'Estaís, Estet, i potser Estovarres, indret de la vall de Cardós», però, com que cap dels exemples que ofereix comença amb *esto-*, arriba a la conclusió que

escaurà més aviat d'admetre que el nostre bascoide oriental usava, en lloc d'*esto*, una variant **esta*, i això és el que ens donen a entendre diversos noms catalans certament derivats d'aquesta base basca: *Estaís*, els dos *Estamariu* [...], *Estavareny*, [...], *Estana*

Per tant, relaciona *esto* amb una mena de tancats defensius i a la zona catalana s'usaria la possible variant **esta*. Aquesta etimologia és l'hegemònica i que es continua trobant arreu. Turull la repeteix en *Esterri* (íbid.: 144), tot i que, seguint Coromines, l'etimologia d'*Estaron* (íbid.: 143), un poble que es troba a la mateixa zona, seria diferent. Vindria del llatí *STATIONEM* 'parada'.

---

477. **t. de l'a.:** dificultat, vergonya

478. **t. de l'a.:** budells

479. S'ha respectat la grafia original.

I és que no tots els topònims començats en *Est-* vindrien d'una llengua bascoide. Coromines, a l'OnCat, proposa les següents etimologies per als topònims començats en *Est-* del Pirineu:

Llengua	Topònim	Etimologia
llatí	<i>Estagell</i> (Rosselló)	STAGĪLLUM 'estany'
	<i>Estavill</i> (Pallars Jussà)	STABELLUM 'estables petits'
	<i>Estaron, Estaon</i> (Pallars Sobirà) i <i>Castell-estaó</i> (Pallars Jussà)	STATIO, -ONEM 'parada'
	<i>Estanya</i> (Pallars Jussà)	STAGNA, plural de STAGNUM 'estany'
	<i>Estarredono</i> (Alta Ribagorça)	STARE 'estar-se dret, estar-se ferm, estar immòbil'
nom propi germànic	<i>Estelareny</i> (Alt Urgell)	nom de persona *STILISIND
sorotàptic ⁴⁸⁰	<i>Estall</i> (a Andorra, Pallars Jussà, Pallars Sobirà, Alt Urgell, Ribagorça, entre d'altres)	'pleta petita, corralet muntanyenc'
català	<i>Estac</i> (Pallars Sobirà)	<i>estacar</i> 'fermar el bestiar'
	<i>Estorm</i> (Pallars Jussà)	article <i>es</i> aglutinat i <i>torm</i> 'penyal o roca isolada'
llengua bascoide	<i>Estana</i> (Cerdanya)	diminutiu paleo-basc de <i>esto-</i> 'la cledella, el petit clos'
	<i>Estamariu</i> (Alt Urgell)	<i>esta</i> 'tanca/clos' i <i>-maritz</i> 'roure', 'el tancat del roure'
	<i>Estavar</i> (Baixa Cerdanya)	<i>esta</i> 'tanca/clos' i <i>barre</i> 'baix', 'clos a la part baixa de la vall' ⁴⁸¹
	<i>Estaís</i> (Pallars Sobirà)	<i>esto</i> 'tanca/clos' i el sufix <i>-ís</i> , de significat incert
	<i>Esterri d'Àneu i de Cardós</i> (Pallars Sobirà)	<i>esto</i> 'tanca/clos' i <i>erri</i> 'lloc', 'el lloc de la tanca'
	<i>Estet</i> (Ribagorça)	*ASTOETU 'lloc d'ases'

Fig. 146. Taula de les etimologies de topònims pirinencs amb *Est-* inicial. Font: elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'OnCat.

480. **Sorotàptic:** En paraules de Coromines (DCECH, Vol. 3, 144), el sorotàptic és un «neologismo [...] que propuse adoptar como denominación del dialecto indoeuropeo arcaico propio de los Urnenfelder, invasores de España. A éstos llamo *sorotaptos*, y a los campos o cementerios de urnas, que constituían su característica, doy el nombre de *sorotafios* [...]. Lo único seguro que se sabe de estos invasores es que procedían del centro de Europa y que al entrar en España, por Cataluña y el bajo Aragón, en fecha muy antigua (hacia el s. VIII antes de J. C.), trajeron consigo una variedad antigua de indoeuropeo netamente distinta del celta, o por lo menos muy diferente de todos los dialectos célticos conocidos, y más arcaica».

481. Coromines també s'hi refereix a ETC (vol. I, 162): «*Estavar* i *Estajuja* [...] tots dos llocs són immediats al terme de Llivia, antiga capital romana de Cerdanya, que degué estar fortificada amb estacades, llices o barreres semblants».

A fora del Pirineu també hi ha altres topònims començats en *Est-* i les etimologies proposades a l'OnCat tornen a ser diverses, però amb la diferència que també n'hi ha de relacionades amb el mossàrab i amb altres noms propis de persona:

Llengua	Topònim	Etimologia
llatí	<i>Estanya</i> (Baixa Ribagorça)	STAGNA, plural de STAGNUM 'estany'
	<i>l'Estartit</i> (Baix Empordà)	AESTUARIUM TĪCĒRĪ, genitiu de l'ètimon pre-romà del riu Ter
llengua bascoide	<i>Estaràs</i> (la Segarra)	EST(U)-ARATZ 'closa neta, l'esplèndida cleda'
	<i>Estrac</i> (Maresme)	ASTARAKO 'per a la recerca religiosa'
mossàrab	<i>Estivella</i> (Camp de Morvedre)	<i>estiba</i> o <i>estipa</i> 'estepa, mata cistínia'
	<i>Estubeny</i> (Costera)	STIPPA, de la planta 'estepa'
noms propis	<i>Estoer</i> (Conflent)	dels noms masculins <i>Astorius</i> i <i>Asterius</i>
	<i>Estopanyà</i> (Baixa Ribagorça)	del nom femení <i>Stephania</i>

Fig. 147. Taula de les etimologies de topònims de fora del Pirineu amb *Est-* inicial. Font: elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'OnCat.

Observi's que no hi ha unitat, ni en les etimologies proposades per a aquests topònims, ni en la llengua que els va crear.

Dels *Estall* (Fig. 146) Coromines també en parla a *Estudis de Toponímia Catalana*, a l'article «Toponímia d'Andorra» (1970: vol. II, 22). Creu que

el bestiar es divideix en escamots o divisions, que es deuen dir *estalls* a Andorra, igual que al Maestrat i altres bandes, car una cabana de pastors sobre Ramio du el nom de *l'Estall*, i una altra situada més a muntanya en la mateixa vall, vora una jaça, és la *Cabana de l'Estall Serrer*, o sigui de les serres. A alguna divisió semblant del bestiar o d'altra cosa pot al·ludir el nom del Pic de Serrera, entre Ranspol, el Serrat i França (si p. ex. és abreviació de *Cabana Serrera*).

Més tard, l'any 1980 al DECat (s.v. *batre*, I, 732a2-4) assegura que «*-estau*, *-estal*: crec que es tracta del germanisme, o més aviat pre-romanisme, STALLO- 'lloc d'estada, establia' (oc. *estal*, *-au*, fr. *Estal* [...])» i l'any 1982, amb l'aparició del tercer volum del DECat, a l'entrada ESTALL (III, 734a57-735a30), inclou les dues accepcions:

ESTALL, 'pleta petita, corralet muntanyenc', 'escamot que cap en un corralet així', suposa una base STALL- que podria ser germànica (a-al. ant. i mod. *stall*, ags. *steall*, ang. *stall*, 'estatge', 'establa, quadra'), però més aviat serà sorotàptica (cf. lit. *staldas* 'corral', pruss. ant. *staldis* id., *stallit* 'estar, estar dret', letó *stulms* 'soca d'arbre', 'cama, braç, membre'), de la mateixa formació indoeuropea que aquell mot germànic.

Més recentment, a la tesi doctoral de Joan Maria Jaime Moya (2015: 261), *El lèxic d'origen germànic en el llatí medieval de Catalunya*, també hi apareix el terme *estall*. Després de citar uns quants exemples d'*stallum* que apareixen en documents medievals, així com les formes romàniques més properes, arriba a la conclusió que

El terme *stallum* 'estatge' és segurament la llatinització de la forma rom. *estal* 'lloc' (cf. occ.m. *estal* 'id.', fr.m. *estal* 'id.'), que, al seu torn, probablement procedeix del frc. **stal* 'posició, lloc, parador' i no pas del ll. *stabulum* 'establia', com proposa el MLLM⁴⁸², per bé, tal com veurem, ambdós termes, de significat anàleg, provenen de la mateixa arrel pie. **sth2-* 'col·locar-se, estar situat', per la qual cosa el significat del ll. *stablum* 'establia' deu haver influït en el d'*stallum* (de fet, el mot cat. *estall* significa 'estable petit').

Brunet (2016: 22) també té molt en compte les arrels proposades pels defensors de l'indoeuropeu. Com ja s'ha apuntat al capítol anterior sobre la polivalència de la unitat **esta* (§ cap. VII, 9.3.4), al primer capítol de *Trésor du terroir: les noms de lieux de la France* l'autor assenyala que

la racine *sta* tient une place immense dans l'espace géographique: celle dit ce qui est là, ce qui se tient en un lieu, ce qui, précisément, y est *établi* ---ce mot est de même racine. D'elle viennent l'État, le stable et le stagnant, la station, l'établissement, le stade, et jusqu'à l'étable et à l'étang, ce qui stagne là. Elle a fourni aux langues germaniques la désignation de la ville même: Stadt, statt. La toponymie en France ne l'a pourtant guère employée, sauf dans les régions qui ont directement reçu le germanique: quelques *stat*, *stett* ou *stede*, voire *stael* en Alsace et en Flandre. Citons les communes de Berstett 67, Brunstatt 68, Crastatt 67, Gunstett 67, Hattstatt 68, Hochstatt 68 et Hochstett 67, Pfastatt 68, Reichstett 67, ou Quiestède (Pas-de-Calais); peut-être Staelbrouck à Millam 59 et Staelen Brugge à Brouckerque 59.

En definitiva, per Coromines i Jaime Moia *Est-* a l'inici dels topònims formaria part d'un mot. Aquest mot, segons Coromines podria ser llatí, germànic, sorotàptic, català, mossàrab, d'una llengua bascoide o, fins i tot, noms propis. Es referirien als temes més diversos, per bé que majoritàriament a elements del paisatge: estany, estable, cleta, tanca, estepa, etc.

---

482. **MLLM**: Niermeyer, J. F., *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden, 1954-1976.

2.4.2 Topònims amb les terminacions en *-ós*, *-oz* i *-ués*

El primer en tractar les terminacions en *-ós*, *-oz* i *-ués* va ser Menéndez Pidal (1918: 232-234) a l'apartat *La terminación -otz -otze* de l'article *Sobre las vocales e y o en los nombres toponímicos*. L'autor dona per suposat que els topònims acabats en *-otz* es refereixen a 'fred', però només troba un exemple en *-oz*, derivat de *-otz*, que respondria a aquest adjectiu: *Araoz* (Guipúzcoa), '*llano frío*'. També troba un exemple amb el derivat *-ós*, el qual precisament pertany al nostre corpus d'estudi, «*Arahós*, situado "en un llanito circuido de elevadas montañas, clima muy frío por la excesiva duración de las nieves"» (a peu de pàgina aclareix que reproduïx «Palabras textuales del Diccionario geográfico de Madoz»). Finalment, després de dos exemples aragonesos amb el derivat *-ués* —*Aragües* i *Araguàs*—, presenta alguns doblats com «*Amoroz* en Vizcaya, *Amorós* en Lérida, y quizá *Amoroce* en Orense», *Arbués* de Huesca i *Arbós* de Tarragona, *Gallués*, *Navascués* i *Sagüés* de Navarra, però els bascos *Gallotze*, *Navascotze* i *Sagotze*.

Caro Baroja (1945: 102-113), en canvi, defensava que els topònims que es troben a la *Vasconia* acabats en *-oz* són patronímics i *-oz* seria un sufix de genitiu. Només presenta tres pobles de Navarra com a exemples, *Ilurdoz*, *Izanzoz* i *Uztarroz*, que derivarien respectivament dels noms propis *Ilurdo*, *Izani* i *Ahostar*. Anys més tard Caro Baroja (1981: 14) es reafirmava en la seva teoria: «Ahora quiero recordar que en los abundantes sufijos en *-ués* y *-ós* relacionados con *-otz*, yo me atreví a ver, a veces, un elemento de tipo patronímico, y Rohlf's vio, también, un sufijo *-ossus*, unido a nombres latinos, galorromanos, etc». Conclou que «el análisis de las desinencias —pienso— ha de hacerse, siempre, unido a la primera parte del nombre» (1981: 15).

En efecte, Rohlf's (1952: 131), com Caro Baroja, veia antropònims arreu i ho manifestava reiteradament:

Dans mon travail «Sur une couche préromane dans la toponymie de Gascogne et de l'Espagne du Nord» (Rev. de Fil. Esp., XXXVI, pp. 209-256) j'ai exposé les raisons qui m'ont porté à reconnaître des anthroponymes dans les radicaux des centaines de toponymes qui se terminent en *-ués* (Aragon) et *-ós* (Gascogne). C'est seulement la grande variété des bases anthroponymiques qui peut expliquer l'immense quantité des radicaux de ces toponymes. C'est par cette voie que je crois avoir porté le problème du suffixe *-ués*, *-ós* à une nouvelle solution (voir ici p. 149):

Andernós «propriété d'un Andernus»

Balirós «propriété d'un Valerius»

Chisagués «propriété d'un Gisacus»

Gaillagós «propriété d'un Galliacus»

Gallués «propriété d'un Gallus»

Sabalós «propriété d'un Sapalus»

Vidalós «propriété d'un Vitalis»

Rohlf s coincideix, doncs, amb Caro Baroja, en la teoria de l'antic sufix *-ossu*, anterior a la romanització i possiblement aquità, el qual serviria per a crear patronímics, sempre masculins.

Coromines (1965: vol. I, 177) va seguir la hipòtesi de Menéndez Pidal que relacionava les terminacions *-ós*, *-oz* i *-ués* amb *hotz*, 'fred' en basc. En analitzar el nom del poble andorrà d'Anyós, per exemple, escriu que

...tant *-ós* com *-osse* són terminacions pre-romanes conegudes, per bé que no puguin confondre's l'una amb l'altra, com ho fan Rohlf s i parcialment Mz. Pidal en els estudis respectius. En el cas d'Anyós no fóra impertinent de pensar en l'adjectiu basc *otz* 'fred', atesa la posició de l'indret.

Altres estudiosos també van seguir Menéndez Pidal. Michelena (1953: 96), a l'entrada 512 d'*Apellidos vascos* apunta que (*h*)*otz* «frío» explicaria l'etimologia d'alguns topònims com *Arraoz* o *Iturrioz*, però «sin duda no tiene este mismo valor la desinencia *-oz* frecuente en nombres de poblaciones navarras, empleados también como apellidos: *Almandoz*, *Azpiroz*, *Esnoz*, *Espoz*, *Imoz*». En un altre treball discuteix l'afiliació i l'antiguitat dels sufixos. Així, (1968: 481-482) «los nombres de población en *-oze*, *-otz*, [serien] del mismo origen sin duda que los aragoneses en *-ués* y los gascones en *-os* (*-osse*)». Més endavant, a *Sobre el pasado de la lengua vasca* (2011 [1964]: 86), apunta que «la expansión de los nombres en *-oz* y de los nombres en *-ain* tiene fecha muy distinta, mucho más antigua probablemente en el primer caso que en el segundo, que parece caer ya bien dentro de la Edad Media, aunque sea anterior a los primeros documentos». Malgrat que a la mateixa pàgina d'aquest treball afirmava que «la toponimia podría hacer bastante para aclarar, o al menos para plantear, ciertos problemas históricos, pero tendría que ser una toponimia estudiada con criterios geográficos más que etimológicos», al que es referia era a observar la distribució dels diversos sufixos.

L'afiliació basca d'aquests segments era tan convincent que Bernard i Ruffié, J. (1976: 667), a l'article *Hématologie et Culture. Le Peuplement de l'Europe de l'Oueste*, els relaciona amb el grup sanguini O (Fig. 148), tot i que els consideren desinències preindoeuropees:

Les données de la linguistique apportent aussi des indications étonnantes. Si l'on considère les noms de lieux à désinence sans doute pré-indo-européenne (-os, -osse, -ous, -ost, -oz avec, pour -os et -ost, leurs correspondants -ués et -ueste du versant espagnol), tous se localisent à l'intérieur de la courbe isogénique O égale à 0,70 (Fig. 3). Leur fréquence augmente avec la fréquence du gène.⁴⁸³

I afegeixen que

il s'agit le plus souvent de toponymes correspondant à des habitats très anciens ou présumés tels (Allières, Ravier). Ils culminent au Pays basque, des deux côtés des Pyrénées. Les linguistes estiment qu'il s'agit là de suffixes protobasques, appartenant au groupe des langues euskaroïdes que parlaient nos ancêtres de l'Europe occidentale bien avant l'arrivée des Indo-Européens, et dont le basque ne serait qu'une forme parvenue jusqu'à nous.⁴⁸⁴

---

483. **t. de l'a.:** Les dades lingüístiques també proporcionen indicacions sorprenents. Si considerem els noms de lloc sense cap mena de dubte de terminacions preindoeuropees (-os, -osse, -ous, -ost, -oz amb, per -os i -ost, els seus corresponents -ues i -ueste del costat espanyol), tots estan situats a dins de la corba isogènica O igual a 0,70 (Fig. 3). La seva freqüència augmenta amb la freqüència del gen.

484. **t. de l'a.:** es tracta sobretot de topònims corresponents a assentaments molt antics o presumptament molt antics (Allières, Ravier). Culminen al País Basc, a banda i banda dels Pirineus. Els lingüistes creuen que es tracta de sufixos proto-bascs, pertanyents al grup de llengües euskaroides que els nostres avantpassats d'Europa occidental parlaven molt abans de l'arribada dels indoeuropeus, i de les quals el basc només en seria una forma.

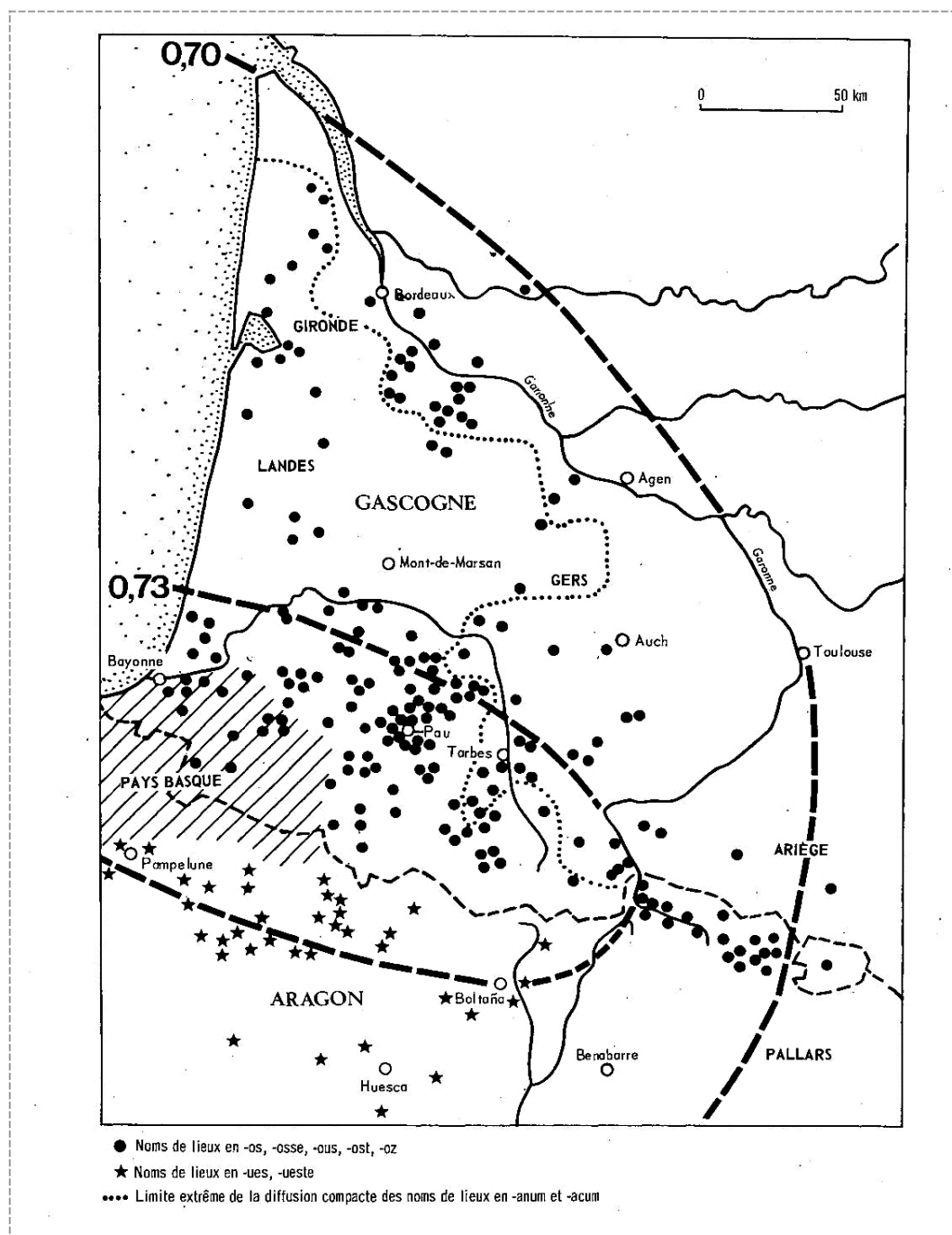

Fig. 148. Topònims de França amb terminacions -os, -osse, -ous, -ost, -oz i topònims d'Aragó i el País Basc amb terminacions -ués, -ueste. Font: Bernard i Ruffié, J. (1976: 668).

A partir de l'any 1992, en què Bastardas defensa la tesi, *Formació dels col·lectius botànics en la toponímia catalana*, algunes veus defensen el valor col·lectiu del sufix -os, -osa. Per exemple, Joseph Gulsoy (1996: 181), per avalar l'etimologia de *Querós* i *Querosa*, «penyalós, rocós», dit del lloc, vall o terreny ple de roques i penyes», apunta que «és ben sabut que el sufix -os, -osa < -OSUS, -OSA, originàriament d'adjectiu, ha pres valor de

col·lectiu en la toponímia, essent usat particularment amb noms de plantes i d'arbres, *Cercós*, *Cercosa* (derivats de QUERCUS), *Cardós*, *Espinosa*, etc», i remet al «recent llibre de Maria-Reina Bastardas, *La form. dels col·lectius bot.* 1994, p. 205ss».

Joaquín Gorrochategui i Joseba Andoni Lakarra (2001: 431) es limiten a repetir el que anteriorment havien dit altres lingüistes sobre la terminació -os. D'una banda, que la distribució geogràfica d'aquest sufix, per la seva freqüència, l'unien al Pirineu Occidental i Aquitània. D'altra banda, seguint Séguy y Rohlf, que -os era un sufix de bases antroponímiques. Un procés de creació toponímica, però, que «se acaba en la antigüedad» perquè «el vasco creado en época oscura, o vasco común, no cuenta ya con este sufijo como recurso para la formación de topónimos, desplazado por el emergente -aga, (también -eta, seguramente de origen románico)».

Finalment, Francisco Villar i Blanca M. Prósper (2005: 493-495), a *Vascos, celtas e indoeuropeos. Genes y lenguas*, presenten una nova teoria. El títol del capítol *Los topónimos modernos en -ós, -osse, -ost, -oust, -oz; -oz, -oze, -otz; -ués, etc.*, ja indica que, per començar, inclouen totes aquestes terminacions dins del mateix sac, fet que queda corroborat quan aviat es refereixen al «sufijo toponímico de -os y sus variantes». Després fan un repàs de les tesis de Menéndez Pidal, Rohlf i Gorrochategui, a partir del qual conclouen que «el sufijo -os(s)- no tiene una explicación lingüística dentro de lo que sabemos del euskera y el paleoeuskera». I ho reblen marcant en cursiva la frase clau que dona el tema per tancat: se «elimina cualquier fundamento para afirmar que era un *sufijo toponímico prerromano perteneciente al euskera*. Sea cual sea su verdadero origen, no hay base alguna para suponer que el sufijo -oss estuviera en uso en la toponimia prerromana de Hispania».

Brunet (2016: 65), però, pel que fa a les terminacions -ast, -est, -os, -ost, es limita a referir-se a la seva afiliació basca, ja que és aquesta hipòtesi la que ha arribat fins avui:

Il en est de même des -os, -osse qui terminent d'assez nombreux noms de lieux et de contrées en Aquitaine, tels Abidos, Auros, Cudos, Pissos, Tamos, Seignosse, Arengosse, Souprosse, Yzosse, Chalosse: ils releveraient d'un héritage vascon, comme les -ast, -est et -ost (Adast, Andrest, Gazost, Arbéost, Urost), les -un (Aucun, Jégun, Monlezun, Ossun, Suhescun); voire une partie des -eix (Orleix, Baudreix, Azereix).

En definitiva, s'apunten tres hipòtesis:

- -otz és el mot basc per referir-se a ‘fred’ (Menéndez Pidal, Coromines, Michelena)
- -oz és un sufix de genitiu, possiblement aquità, que acompanya antropònims (Caro Baroja Rohlfs, Michelena, Gorrochategui, Lakarra)
- -ós, -ossa són sufixos col·lectivitzadors (Bastardas, Gulsoy)
- les terminacions -ós, -osse, -ost, -oust, -oz; -oz, -oze, -otz; -ués, etc., són sufixos, però no bascos (Villar i Prósper)

Per tant, llevat de la teoria del mot basc per referir-se a ‘fred’, hi ha consens en què es tracta d’un sufix, per bé que no estaria clar que fos basc.

2.5 Unitat significativa prototípica *one

Malgrat que -on, però també -ona, es troba al final de topònims de diversos llocs del món, no hi ha consens sobre la seva etimologia, per bé que sí que hi ha unanimitat que es tracta d’una desinència, d’un sufix o una desinència convertida en sufix.

El darrer cas seria l’opinió de Coromines (DECat, s. v. avenc, I, 509a1-5), ja que considera que és una «terminació del genitiu plural indoeuropeu comú -ŌN, que com passa sovint en la nostra toponímia pre-romana es convertí heteroclíticament en una espècie de sufix derivatiu accentuat».

García Sánchez (2005) considera que

la forma en -ona que muestra el topónimo *tarraconense* y otros tantos [...], se debe a la adaptación final del topónimo en latín [...], que pasa de una declinación -o(n), -onis a un tema -ona, -onae(-a,-ae), a partir de un caso oblicuo (= distinto del nominativo) del primer tema, y quizás por el influjo de la variante griega (cf. Tarr̥kwn — *Atracón* —, Barkinèn — *Barcinon* —, Baitoulèn — *Baitulon* —... topónimos citados por Ptolomeo)⁴⁸⁵.

Turull (2011: 1086) creu que, entre «aquellos topónimos de cuyo origen puede afirmarse con cierta seguridad que corresponde a la cultura ibérica prerromana» precisament es troben «los topónimos que los romanos reutilizarían en latín añadiendo la terminación -ona (de carácter adjetivo, en el fondo), por lo que a nuestros ojos los nombres de conocidas

---

485. Font: https://cvc.cervantes.es/el_rinconete/antiores/agosto_05/08082005_01.htm [Enllaç vigent: 27/06/2023].

poblaciones como Barcelona, Badalona, Tarragona, Guissona, Solsona, Isona y Osona [...] constituyen algo muy parecido a una serie».

Carlos Benjamín Jordán (2012-2014) analitza 9 topònims de llegendes de monedes ibèriques: LAURO (indret encara no localitzat), ILTURO (Mataró), ESO (Isona), BAITOLO (Badalona), BARĀKENO (Barcelona), IEŠO (Guissona), KAIO (indret encara no localitzat), AUSO (Osona, avui Vic) i TARĀKON (Tarragona). Les monedes van ser encunyades entre el s. I i II ANE, tot i que la majoria són del s. II ANE, i les seques que es coneixen són poblacions de Catalunya. Jordán observa que de tots els topònims menys de KAIO, hi ha citacions posteriors —sovint són gentilicis— en les quals apareix la nasal -N després de la vocal O-. Per exemple, de LAURO, *Lauronem*, *Lauronensium*; de ILTURO, *Ilurone*; d'ESO, *Aessonenses*, *Iesson(ensi)*, *Aesonensis*; de BAITOLO, *Bae/tulone*, *Baetulonenses*; de BARKINO, *Barcino*, *Barcenone*; de IESO, *Iessonienses*, *Iessoniensi*; d'AUSO, *Ausetani*, *Ausetanum*. En el cas de TARAKO, la nasal apareix a la mateixa llegenda: TARĀKONŠALIR.

El fet que aquests topònims fossin adoptats per les fonts clàssiques com a temes en nasal i es produïssin paradigmes com *Laurō*, *-ōnis*; *Ilurō*, *-ōnis*; *Aesō*, *-ōnis*; *Baetulō*, *-ōnis*; *Barcinō*, *-ōnis* o *Iessō*, *-ōnis* (tot i que Ptolomeu tracta IEŠO com a tema en -o i AUSO com a tema en -a), porta a Jordán a considerar un hipotètic tema en nasal d'una llengua indoeuropea de substrat en què *-on* seria un locatiu. Per tant, conclou Jordán (2012-2014: 182),

lo máximo que nos atrevemos a afirmar es que la lengua en la que estarían flexionados originalmente estos topónimos es indoeuropea. Si estamos en lo cierto y la forma terminada en -o está reflejando un original *-ōn, nominativo singular de un tema en nasal, resulta que, en las leyendas, no aparece la consonante, hecho compatible con lo céltico, además de con otras lenguas indoeuropeas, evidentemente. La forma tarākonšalir [A.6.15] (y [CNH 4.56]) es la que nos induce a pensar que la falta de la nasal se debe a la lengua fuente y no a la receptora.

No li quadra, però, que *on* fos celtibèric, ja que la vocal de *on* s'hauria d'haver tancat en U:

En celtibèric, ya lo hemos adelantado, el cierre en una vocal -ū es general, tanto en antropónimos como en topónimos, entre los cuales, por ejemplo, burzau [A.48], oilaunu [A.56], tabaniu [A.90], tamaniu [A.79] y turiazu [A.51]. El cierre también se da en galo y quizá en lepóntico, si TEU [119] < *deiwōn. Parece lógico pensar que si la vocal hubiese sido

una u, el ibérico la hubiese adoptado tal cual, pues parece asegurada su existencia en esta lengua. La solución pasa por pensar en un celta de una variante diacrónica o diatópica en la que no se había cerrado la vocal o considerar otra lengua indoeuropea, cuyos hablantes estarían, seguramente, en la zona antes de la llegada de los iberos a ella (Jordán, 2012-2014: 183)

Jordán (2012-2014: 182) aporta altres topònims, a part de TARAKON, en què un element al darrere del topònim fa aparèixer la nasal:

Dentro de las leyendas monetales ibéricas, hay otras tres en las que podría aparecer esta nasal: ner**on**ken, sé**lon**ken, cecas localizables en el sur de Francia (zona de Narbona y al oeste del Herault), y, quizá, ósk**uñ**ken, bien de la zona costera catalana o de la zona de Ilerda.

Ramón Almela i Alicia López López (2013: 142) observen que el sufix *on* es troba en multitud de topònims:

Huesca: Altorricón, Antillón, Castejón de Monegros, Castejón de Sos, Castejón del Puente
Teruel: Aguatón, Castejón de Tornos, Cucalón, Moscardón, Pozondón
Zaragoza: Aguarón, Aguilón, Castejón de Alarba, Castejón de las Armas, Castejón de Valdejasa, Lechón, Manchones, Mesones de Isuela
Almería: Benizalón, Fondón, Instinción
Granada: Bubión, Lanjarón
Sevilla: Benacazón, Carrión de los Céspedes, Morón de la Frontera

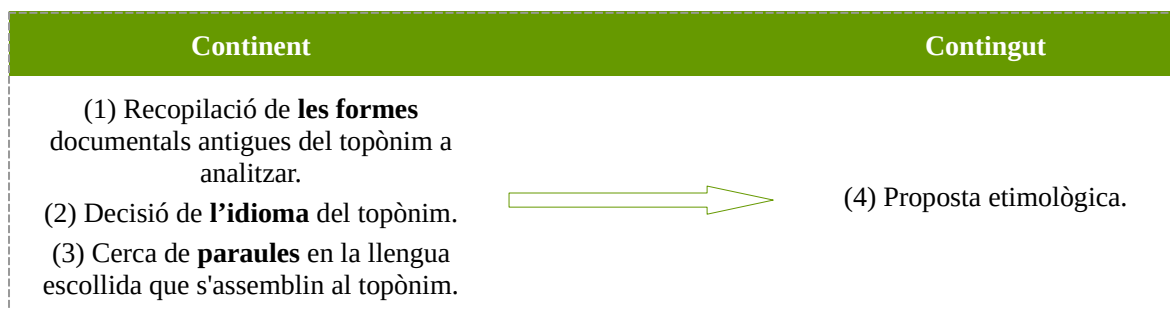
Repeteixen la hipòtesi canònica que és un sufix augmentatiu, malgrat que s'adonen que

en la toponimia a veces es difícil extraer ese valor de los términos puesto que el morfema puede añadirse a nombres propios que poco tienen de realidades que admitan un aumento. En algunos casos se observa muy claramente, como en Castejón, que aparece muy frecuentemente en topónimos de Aragón, o en Tronchón, Fondón, Moscardón, Manchones o Mesones, puesto que existe una correspondencia de estos términos con otros ajenos a la toponimia. En el resto de formas es quizás más difícil observar ese valor aumentativo, aunque claramente estamos ante un sufijo por su frecuencia de aparición, que en cada topónimo hay que comprobar.

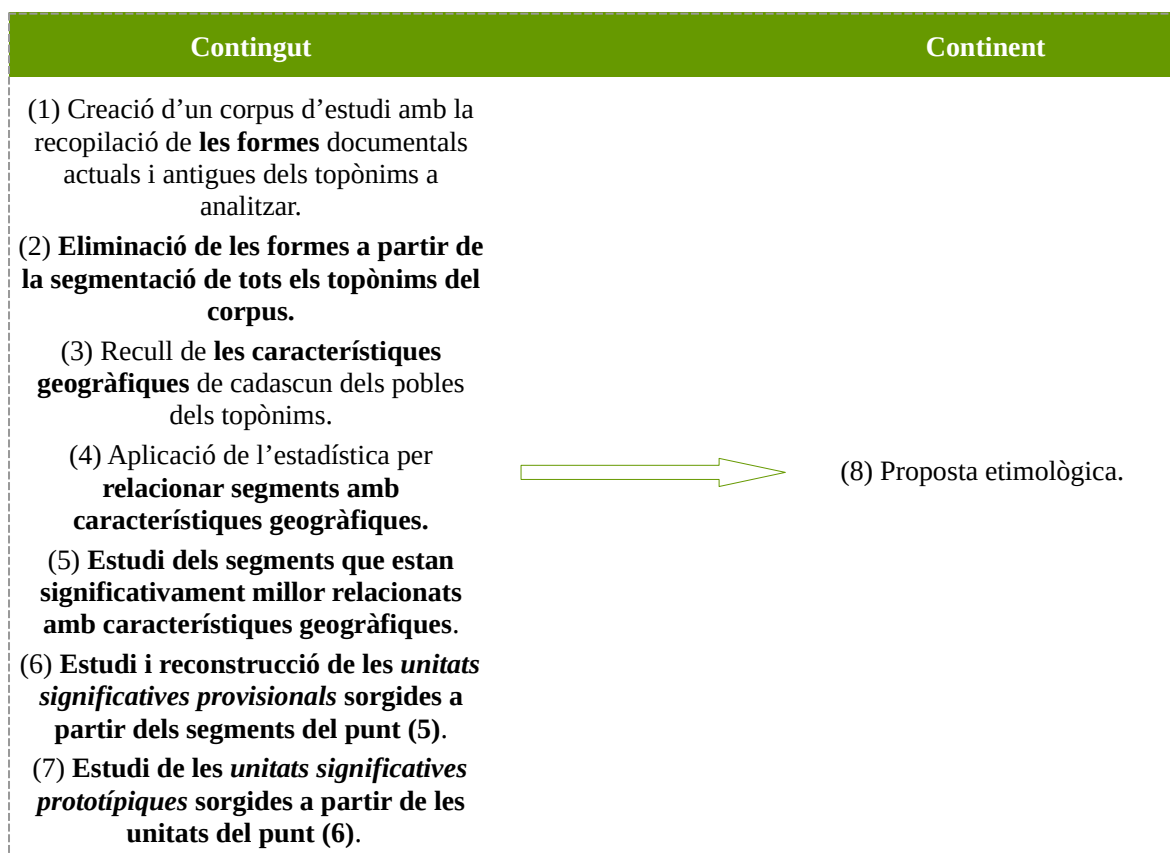
En definitiva, les terminacions toponímiques en *-on* per a uns seria una desinència que podria ser la terminació del genitiu plural indoeuropeu comú *-ŌN* (Coromines), l'adaptació dels topònims al llatí (García Sánchez, Turull) o un hipotètic tema en nasal d'una llengua indoeuropea de substrat en què *-on* seria un locatiu (Jordán). Per altres seria, ras i curt, el sufix augmentatiu *-ón*.

3. Visió crítica del mètode tradicional en etimologia toponímica

Si es revisen les etapes del mètode de l'etimologia tradicional que s'han presentat a la introducció d'aquest capítol, es pot observar que el procés que se segueix és des del continent al contingut, des de la forma dels topònims a la recerca de la seva motivació informativa:

En aquesta tesi s'ha seguit un mètode a la inversa. S'ha anat des del contingut al continent, des d'allò que anomenarien els topònims als topònims, de la cognició a la paraula:

Si no s'hagués partit d'aquest enfocament cognitiu amb la geografia com a protagonista, hauria estat molt difícil identificar que els inicis en *Ll-* i les terminacions en *-ui* es

referirien a ‘punts amb grans conques visuals’ i podrien tenir la mateixa unitat significativa *oil; o que els inicis en *Esta-* i els finals en *-ós* es referirien a ‘aigües més o menys estancades’ i podrien ser realitzacions de la mateixa unitat *esta. Tampoc no s’hauria detectat que la unitat *orte remetria tant a ‘lloc de pas d’un riu’ (gual) com a ‘lloc de pas d’una muntanya’ (port) o ‘del mar’ (port) i que tindria la variable *-orre, -arre*, etc. La dificultat vindria del fet que les unitats significatives, com que es poden trobar en diverses posicions de la seqüència descriptiva toponímica, depèn del seu context poden arribar a experimentar transformacions importants, fins al punt que costi detectar-ne la forma primigènia. Així, sense conèixer la semàntica de les unitats significatives, el seu referent geogràfic, mai s’hauria pogut descobrir quins podrien haver estat els canvis fonètics.

La clau del nou mètode, doncs, ha estat interpretar les dades estadístiques a partir del concepte al qual remeten els segments dels topònims: lloc des del qual s’abraça una gran conca visual, presència de prats plans, lloc de pas obligat, etc. Primer es busquen segments que remetin a característiques paisatgístiques reals i després es reconstrueixen aquests segments. I és en la fase final, quan ja es coneixen els conceptes a què remeten els segments reconstruïts, que es busquen mots, actuals o antics, en diverses llengües, que remetent als conceptes. La metodologia tradicional sovint s’oblida que els topònims es van generar per la necessitat d’anomenar llocs concrets i que la denominació la van dur a terme uns humans d’una manera determinada. Sembla que es menystingui la motivació i, per tant, se’n ressent el concepte.

Però, més enllà d’aquesta diferència general, hi ha altres pràctiques del mètode tradicional que es podrien replantejar. A continuació es presenta una taula comparativa dels dos mètodes en etimologia toponímica, el tradicional i l’experimental (Fig. 149), i després s’aniran comentant les pràctiques revisables en l’ordre següent:

- 3.1 Apriorismes idiomàtics
- 3.2 Apriorismes morfolingüístics
- 3.3 Etimologia associativa
- 3.4 Manca de sistematització del mètode comparatiu
- 3.5 Recerca monodisciplinària
- 3.6 Desatenció del lloc concret que anomenen els topònims
- 3.7 Oblit dels humans que van anomenar els llocs
- 3.8 Desinterès pels nous recursos bibliogràfics i tecnològics

ELS MÈTODES DE L'ETIMOLOGIA TOPONÍMICA	
Mètode tradicional	Mètode experimental
Analitza els topònims individualment . En general, també les citacions antigues dels topònims i la seva diacronia (§ 3.4).	Analitza els topònims a partir d'un corpus informatitzat en què s'hi inclouen les citacions antigues . Tot el corpus s'estudia estadísticament en relació a d'altres citacions i variables.
Segons l'aspecte del topònim (arrels, terminacions...), la regió on es troba i la història d'aquesta regió, es busca a quina llengua pertany (§ 3.1).	Es considera una etapa subjectiva del mètode tradicional.
Es busca una explicació etimològica que passi per la semblança entre el topònim i un nom comú de la llengua suposada . Si no es troba en aquella llengua, es prova amb altres (§ 3.3).	Es considera una etapa subjectiva del mètode tradicional.
Sovint es considera que els topònims han estat formats per llengües fusionals (o flexives) . Per tant, en general els segments repetits de l'inici dels topònims es consideren arrels i, els del final, sufixos (§ 3.2).	No es dona per suposat que els topònims hagin estat formats per llengües fusionals (o flexives) i s'obre la possibilitat a que siguin llengües de tendència analítica o aïllant . Per tant, es dona molta importància als segments repetits dels topònims , sigui quina sigui la seva posició dins del topònim, perquè poden ser mots antics.
Es treballa des de la lingüística i, dins d'aquesta, la lingüística comparativa i la gramàtica històrica (§ 3.5), (§ 3.8).	Es treballa de manera interdisciplinària des de la lingüística del corpus , la geografia de proximitat (amb l'ús de SIG), l' estadística i la lingüística cognitiva , entre d'altres.
No se solen tenir en compte els humans que van anomenar els llocs (§ 3.7).	Es considera que els topònims reflecteixen el coneixement i la percepció de l'entorn per part dels humans, de manera que l'estudi dels topònims passa per la lingüística cognitiva .
No sempre es té en compte el lloc concret que anomenen els topònims (§ 3.6).	El lloc concret que anomenen els topònims és el punt de partida de l'etimologia toponímica.

Fig. 149. Comparació entre el mètode tradicional i l'experimental. Font: e.p.

3.1 Apriorismes idiomàtics

3.1.1 Una pràctica antiga i sistèmica

La classificació i estudi dels topònims segons l'aparença idiomàtica ve de lluny. Sanpere, per exemple, divideix la recerca etimològica d'*Un estudi de toponomàstica catalana* (1880) en dos grans capítols: «Noms qual etimologia es, ó sembla catalana»⁴⁸⁶ —i cita *Alfar* (de *faro*), *Alforja* (d'*alforja*), *Altet* i *Altafulla* (d'*alt*), *Ametlla* (d'*ametlla*), *Arboli* (d'*arbreda*), *Arbos* (d'*arboç*), *Argensola*, *Argentona*, *Argentona* (d'*argent*), *Aygnafreda*, *Ayguaviva*, *Ayguamurcia* (d'*aigua*), *Avellanes* (d'*avellana*), etc.— i «Radicals toponimicas que no son catalanas, ó no ho semblan» —*Alpens*, *Avia*, *Alella*, *Abreira*, *Aguilar de Segarra*, *Artes*, *Avinyó*, *Avinyonet*, *Albons*, *Armentera*, *Alp*, *Albanyá*, *Amer*, *Anglés*, *Ager*, *Agramunt*, *Albesa*, *Alfarrás*, *Algèri*, *Alguaire*, *Alós de Balaguer*, *Anyà*, *Artesa de Segre*, etc.—. Després, a partir d'aquesta distinció i de l'anàlisi, conclou que «dels 1089 Ajuntaments de Catalunya, 670 tenen radical catalana y que 419 son estrangers á dita llengua», entre els quals troba noms bascos, semítics, llatins, àrabs, catalans, però no celtes, perquè no creu que aquest poble trepitgés Catalunya. I tampoc no creu que els grecs hi deixessin gran petja. Sanpere defensa la seva tesi amb tant d'èmfasi que el jurat que va atorgar el premi a la seva obra (1880: IV-V) li va retreure que en algun moment criticqués el *Diccionario geográfico de la España Antigua de D. Miguel Cortés*, «fent notar los errors que cometé y alguns descuyts ó distraccions, y encara que li reconeix autoritat, li sembla que gira dintre d'un cercle reduhit per haverse valgut com á medis d'interpretació solament de las llenguas hebrayca y grega». I, així és. Sanpere (1880: 4) creu que Cortés «bé hauria pogut aprofitarse dels treballs d'Astarloa, Larramendi, Erro y altres euskaristas; y si bé, d'haverlos seguit, hauria donat grans caygudas, algo hauria donat de nou y bo, que nosaltres portariam á son compte». I és que, segons Sanpere, Cortés cau en «errors fundamentáls dels que n'tenen exclusiva culpa las ideas preconcebudas» perquè

nostre compatrici no pot sentir parlar pera res del éuskar, llengua bárbara é inculta, de la que quasi no admet que s'puguin entendre los que la parlan. Cortés es Tubalista; Cortés no admet

---

486. En totes les citacions es respecta la grafia original.

que s'parles altra llengua per los primers homens que l'hebreu, puig fou per ell la llengua que parlá lo primer home en lo Paraís (Sanpere, 1880: 3-4).

Amb aquestes afirmacions, semblaria que Sanpere seguiria una línia diferent i no cauria en un apriorisme lingüístic. Però no. Ell creu que l'antropologia

li proporciona datos suficients pera afirmar la unitat de rassa en tota la península y Mitj-dia de Fransa, y son parentiu ab las rasses rossas y blancas del Nort del África, y que per la filología pot concloure que l'éuskar fou la llengua parlada per aqueixa rassa Billusgorri ó de cabell ros; ne treu com á conseqüèncias: 1.ª que á la península se parlá solament una llengua, lo vasch, segons se deduheix de la comparació dels noms geográfichs; 2.ª que deuria donarse á n'aquesta rassa lo nom d'éuskara y no lo d'ibérica, guardant aqueixa denominació pera'ls pobles que formaren lo regne d'Aragó ó sia la part d'ensá del Ebre (Sanpere, 1880: V).

És tanta la vehemència en defensar el basc com a llengua dels primers catalans que el jurat (§ cap. II, 3.1) no se'n pot estar de retreure-li que exposa

d'una manera tal vegada massa categòrica l'origen éuskar del poble catalá, la influencia dels semitas y demes pobles que conquistaren despres á Catalunya, exclohent d'aquesta encontrada tota influencia cèltica que no siga importada ó per la llengua llatina ó per las relacións, que lo poblé catalá degué mantenir ab los celtas, y oblidantse, sens dupte per descuyt, de parlar dels franchs, que vingueren en últim lloch (Sanpere, 1880: IX-X).

Coromines també es guiava per l'aspecte idiomàtic dels topònims abans d'analitzar-los. El primer, segon, tercer i novè pas del seu mètode etimològic per als topònims (§ cap. II, 3.3) és atribuir-los un idioma a partir de contextualitzar-los geogràficament —país, regió—, informar-se sobre la història i prehistòria del lloc i fixar-se en l'aspecte dels topònims, el qual ja comportaria una primera deducció d'algunes de les llengües que suposadament s'haurien parlat en aquell lloc.

Els títols d'alguns del seus articles també són il·lustratius d'aquesta manera de procedir: *Mots catalans d'origen aràbic*, *Noms de lloc catalans d'origen germànic*, *Sobre els elements preromans del domini català*, *Para el origen del algunos antiguos nombres castellanos de aspecto céltico*, etc. Per tant, si segons la història de la regió en la qual es troba el topònim per allà hi havien passat celtes, romans, àrabs, francs, etc, i el topònim té un aspecte que el remet a les llengües d'aquests pobles, busca entre aquestes algun mot que s'assembli a aquell topònim. I, és clar, si aquest mot pertany al camp semàntic dels orònims, fitònims, zoònims..., millor, però no és imprescindible. Per exemple, si considera que el

topònim prové del llatí, filtra les hipòtesis a partir d'aquesta llengua; si creu que l'origen és basc, exactament igual; i de la mateixa manera procedeixen els defensors de l'indoeuropeu com a substrat, del grec, de l'àrab, del celta, etc., fins al punt que el mateix Coromines (1989-1997: vol. IV, 320), a l'entrada del topònim *Garona* de l'OnCat, reconeix que:

hi ha natural tendència per part de cada un a acumular-lo [el topònim estudiat] a la seva especialitat. Inevitable sospitar-ho. I així no ens ve de nou que Zeuss, Hubschmid, Whatmough [...], el gal·lès Lloyd Jones i fins Holder (no inequívocament) el donin com a cèltic. I Hübner i Luchaire com ibèric o iberobasc. Arbois de Jubainville el creu indoeuropeu pre-cèltic, «lígur» (avui diríem «sorotàptic») [...] Perderson i Pokorny, no s'han pronunciat netament.

Aquesta pràctica és delicada. D'una banda perquè, per exemple, va comportar que els experts en etimologia toponímica que defensaven l'existència del protobasc com a substrat no van contemplar etimologies a partir d'arrels indoeuropees perquè consideraven el basc una llengua sense relació amb cap família lingüística coneguda, mentre que els indoeuropeistes tenien més en compte les llengües germàniques i no es van fixar en el basc. D'altra banda, perquè pot derivar en què, d'un mateix topònim, hi hagi etimologies tan diverses com en el cas de Llavorsí. Sanpere (1880: 97) creu que vindria del català *llavor*, Pere Balañà (1989: 176) «de l'àrab clàssic (al)-aurád “(els) abeuradors” + sufix adjectival -i» i Coromines del llatí *lupercius* 'home llop' (OnCat, 1989-1997: vol. V, 53).

Terrado (1994: 54) està tan convençut de la importància de la història dels llocs que assegura que:

per trobar quelcom cal saber on cercar-lo. Si volem cercar *ammonites*, podem fer excavacions en estrats del mesozoic, però si el que busquem és un *trilobites*, haurem d'acudir a terrenys del paleozoic. Els topònims són en certa manera fòssils lingüístics. El toponimista és un paleontòleg desitjós de trobar nous espècimens per afegir-los a la seva col·lecció. Coneixem bé quins són els estrats on hem de cercar els ètims dels nostres topònims? Afortunadament podem dir que sí.

Fins i tot en un apartat de l'article on apareix aquesta citació, quan es refereix a la importància que Enric Moreu-Rey donava a l'etiologia per arribar a l'etimologia, Terrado (1994: 60) ho relaciona amb la història:

L'etimologia intenta relligar el mot amb un altre d'una llengua anterior o amb una paraula que pertany a una fase ja superada de la mateixa llengua. L'etiologia vol esbrinar les causes que

han determinat el naixement del nom de lloc. Però l'estudi de les causes suposa el coneixement de la Història, escrita així amb majúscula.

I la història condiona tant que un mateix autor com Coromines, en tres entrades consecutives a l'OnCat (1995: vol. IV, 42), *Eixaders*, *Eixaga* i *Eixalà*, pot trobar que *Eixaders*, a l'Urgell, «té tot l'aspecte de ser un derivat del llatí EXIRE 'sortir'»; *Eixaga*, avui *Eisaga*, a la Baixa Ribagorça, «sembla un derivat del basc *etxe* 'casa'»; i *Eixalà* o *Eixalella*, a les Garrigues, la Noguera, la Ribera d'Ebre, etc. per la seva «àrea [...], amb llur inicial *Eix-*, indiquen un arabisme».

Reflecteixen molt bé aquesta pràctica uns paràgrafs de José Luis Ramírez (2002: 120), per bé que entre els treballs de filòlegs de tot Europa s'haurien pogut triar centenars d'exemples perquè aquesta manera de procedir en etimologia és sistèmica. En aquest cas, l'autor es refereix als topònims *Laredo* (Cantàbria) i *Rudopio* (Àlaba) assenyalant que «Tovar explicó *Laredo* [...] relacionándolo con el lexema **vasco** **l(eh)er* (= pino) y equivaldría al *Pinedo castellano*. Le corrigió Corominas [...] porque existe el apelativo 'laredo' (= conjunto de arrecifes cascajosos) procedente del 'glaretum' **latino**»⁴⁸⁷. I, més avall, sobre *Rudopio*, Ramírez (ibíd: 120) apunta que

Albertos [...] explicó el topónimo alavés *Rudopio* por un étimo **ilírico**. Lo puso en relación con el **británico** *Rutipiae* o *Rutupis*, que continene un sufijo *-upia* «que los **vénetos** e **ilirios** llevaron a toda Europa». El primer elemento reposaría en el **ide**. *reudh, *roudh 'rojo'. Y sin embargo, según Michelena [...] tiene etimología **latina**: es el efecto de la evolución **romance** de «*rivu de oppido*».

3.1.2 L'apriorisme bascoide dels topònims del corpus

El fet de guiar-se per l'aspecte lingüístic i el context històric ha portat a que tradicionalment s'hagin considerat àrabs els topònims començats per *Ben-* o *Al-* —Sanpere ja ho defensava el 1880 i considerava àrabs *Alcoletge*, *Aleixar*, *Alfarràs*, *Alfes*, *Algerri*, *Alguaire*, *Almacelles*, entre d'altres—, mossàrabs molts topònims del País Valencià, o bascos els que acaben en *-rre/-rri*: *Bonestarre*, *Escalarre*, *Esterri*, *Gerri*...

---

487. La negreta és de l'autora.

La predisposició cap a formes mossàrabs dels topònims valencians, per exemple, porta a Emili Casanova (2016: 48) a escriure que

l'obra de Coromines tant plena d'encerts i suggeriments ens demostra que s'ha de treballar l'onomàstica sense una passió ideologitzada (desconsideració envers l'aragonès, llengua constitutiva de València) o esclava del paradigma lingüístic de moda (en la seua època el substrat i el mossàrab), perquè en cas contrari es cometien molts errors.

I aquí és quan els apriorismes lingüístics entronquen amb el gran apriorisme dels topònims del corpus d'aquesta tesi: la creença generalitzada que defensa una parla basco-iberista vigent fins als s. X i XI a les altes valls del Pallars i l'Alta Ribagorça (§ cap. II, 4.2). Perquè, malgrat que va ser Coromines qui va afirmar aquest supòsit, no s'ha desenvolupat la teoria del substrat basc als Pirineus, i a hores d'ara ningú ha explicat quin dialecte bascoide s'hi parlava, com era la seva fonologia, morfologia o sintaxi, quina pervivència hi ha en el lèxic actual, etc. És l'aspecte dels topònims el que ha portat a aquest convenciment, fins al punt que avui ha esdevingut un paradigma, entenent per paradigma les idees, pensaments o creences que s'adopten com a veritables o falses sense sotmetre-les a noves anàlisis.

Com s'ha dit, al Pallars Sobirà van ajudar a crear aquest paradigma les terminacions de diversos topònims en *-rre/-rri*: *Bonestarre, Escalarre, Esterri, Gerri, Ginestarre, Isavarre, Lladorre, Llavorre, Sorre, Surri* i *Unarre*. Sanpere (1880: 141), per exemple, quan analitza l'etimologia d'Esterri, escriu:

Esterri d'Ares, Esterri de Cardos.— Agrupém junt abduás Esterris, com ja s'endevinará, per sonar en los dos noms un element de coneguda formació euskariense, *erri*. *Erri*, que significa «poblet», «país», per cambi de *a* pot dir, com sabém, «pedra, *arri*-»; per cambi de *i* y ab supressió de una *r*, *iri*, «vila», lloch.» Dits cambis fonétichs, ab los quals, com ja havém demostrat, hi ha sempre que comptar, no fan mes qu'embullar la etimología dels noms dels pobles.⁴⁸⁸

Coromines (1970: vol. II, 31), quan analitza *Bixessarri* (Andorra), escriu que

el que facilita la tasca quan es tracta d'Andorra i el Pallars, és que en aquestes comarques un nom que no pugui ésser romànic és quasi segur que serà ibero-basc. Per assegurar-nos-en hi ha un mètode utilíssim, que consisteix a *analitzar* els noms comparant-ne un bon nombre. Heus

---

488. S'ha respectat la grafia original.

ací un exemple de com es procedeix. Prenem el nom de *Bixesarri* [...] ens recorda d'una banda els noms pallaresos terminats en *-arri* o *-arre* (*Isavarri*, *Ginestarre*, *Bonestarre*, etc.), certament bascoïdes

És estrany que es defensés amb tanta convicció una parla ibero-basca perquè no s'ha demostrat i qui rebla el clau amb una evidència irrefutable que demostra que el basc no es parlava en aquesta zona durant els s. X i XI és Joan Anton Rabella (2007: 213). Perquè, si s'hi hagués parlat, als primers documents escrits en català —la major part dels quals són, precisament, d'aquesta zona i d'aquests segles—, hi apareixerien reminiscències d'aquesta llengua i, en canvi, la llengua que s'hi troba «presenta les mateixes característiques que els textos coetanis de l'Urgellet», és a dir, el català.

3.1.3 La repercussió dels apriorismes lingüístics en l'estudi de les unitats significatives

Les propostes que s'havien formulat per a topònims que inclourien les *unitats significatives prototípiques* demostren la pràctica dels apriorismes lingüístics. La unitat **oïl*, per exemple, que donaria els inicis en *Ol-*, s'ha pogut observar que en les propostes etimològiques es té en compte la regió on es troba el topònim per proposar orígens d'una o altra llengua. És evident quan s'arriba al recurs de buscar un antropònim quan no es troben noms comuns. Així, *Olià*, *Oliana* o *Oliola* vindrien del nom propi romà OLIUS en llocs que, segons la història, haurien estat romanitzats⁴⁸⁹; *Olocau* vindria d'un nom propi àrab perquè es troba al País Valencià⁴⁹⁰; i arreu es trobarien noms preromans sense especificar, com un altre *Olocau*, que vindria d'OLCADE, o de noms propis germànics, com *Olibencs*, que vindria de BOBILIN⁴⁹¹, i *Olivesa*, de HILDIWĪDA⁴⁹² (§ 2.1.1). Pel que fa a les terminacions en *-ui* de la unitat **oïl*, no hi ha acord sobre el fet que siguin basques, lígur o llatines, tot i que predomina el basc per la teoria bascoïde pirinenca (§ 2.1.5).

El mateix es troba en les propostes etimològiques dels inicis en *Est-* de la unitat **esta*, en què es busquen similituds amb paraules basques en zones sobretot pirinenques i mossàrabs al País Valencià (§ 2.4.1). En aquest cas els apriorismes lingüístics posen de manifest nombroses incongruències pel que fa a les afiliacions lingüístiques. Per exemple, segons

---

489. OnCat, 1996: vol. VI, 25.

490. OnCat, 1996: vol. VI, 32.

491. OnCat, 1996: vol. VI, 27.

492. OnCat, 1996: vol. VI, 30.

Coromines, els inicis en *Esta* tindrien el sentit de ‘tanca, clos’ i vindrien del basc, però *Estall*, que es troba en topònims propers i que respondria a un sentit tan similar com ‘lloc d’estada, establia’, vindria d’una llengua germànica o sorotàptica. Finalment, *estar* — entrada que es troba al mateix volum del DECat on hi ha *estall*—, amb el sentit de «‘estar dret’, ‘estar-se ferm’, ‘estar immòbil’», vindria del llatí *stare*. A l’entrada *estar* Coromines (III, 750a30-758a49) hi dedica nou pàgines en les quals inclou desenes de derivats: *estable*, *establir-se*, *establiment*, *estació*, *estada*, *estadi*, *estament*, *estantís*, *estança*, *estatge*, *estintolar*, *estàtua*, *estatut*, *estàtic*... Tots vindrien del llatí o del grec i en cap moment inclou *estall* malgrat que, com la resta, tindria un sentit similar. Inclou *estable*, que és un lloc d’estada dels ramats, però no el relaciona amb *estall*, que també seria un lloc d’estada dels ramats.

Brunet (2016: 22-23), per la seva banda, creu que topònims com *Staelbrouck*, *Staelen*, etc. contindrien l’arrel preindoeuropea **sta*, que remetria a ‘quelcom que està en un lloc, que s’hi ha establert’ i hauria donat mots germànics com *Stadt*, *statt* ‘ciutat’. A partir d’aquí, com que *Stadt*, *statt* serien mots germànics, conclou que «la toponymie en France ne l’a pourtant guère employée, sauf dans les régions qui ont directement reçu le germanique»⁴⁹³. En canvi, França és ple de topònims que porten l’arrel **sta* en zones occitanes —*Estanh* (*Estaing*), *Estampuras* (*Estampures*), *Estarvièla* (*Estarvielle*), *Estença* (*Estensan*), *Estèrra* (*Esterre*) o *Estirac* (*Estirac*)⁴⁹⁴—, però no els té en compte perquè ja s’ha tancat a trobar-los només en topònims de zones germàniques.

Però el cas més flagrant es troba amb la unitat **orte* i les seves terminacions en *-arre*, *-erri*, *-orre*, etc. (§ 2.3.3). L’aspecte del fonetisme basc és suficient per buscar paraules basques que s’assemblin als topònims. Així, seguint Coromines, *Isavarre* podria estar format pel basc *isil* ‘silenciós, amagat’, *il* ‘mort’ o *is-* ‘lloc aigualós o humit’, *més barre* ‘el lloc de més avall’ (OnCat, 1995: vol. IV, 449); *Unarre* vindria del basc *ur* ‘aigua’ i *arre* ‘tèrbol’, ‘aigua tèrbola’ i d’*Urarre* s’hauria passat a *Unarre* per dissimilació consonàntica (OnCat, 1997: vol. VII, 388); o *Esterri* vindria de la composició basca *esto-erri* ‘el lloc de la tanca, del clos’ (OnCat, 1995: vol. IV, 158).

---

493. **t. de l’a.:** per tant, la toponímia a França gairebé no l’ha utilitzat, excepte a les regions que han rebut directament el germànic.

494. Entre parèntesis, els noms oficials francesos.

El problema sorgeix quan a Coromines la primera part dels topònims li recorden paraules conegudes en català, com és el cas de *ginesta* de Ginestarre, *bonestar* de Bonestarre i *escala* d'Escalarre, ja que no li quadra que una part del topònim soni català i que la terminació soni bascoide. Llavors és quan presenta la teoria de la terminació *-ar*, del llatí *-are*, que al Pallars es pronunciaria amb una «*rr* long en dérivation et en composition, et le résultat moderne, par conséquent, a été *-arre (-arri)*»⁴⁹⁵ (§ 2.3.3).

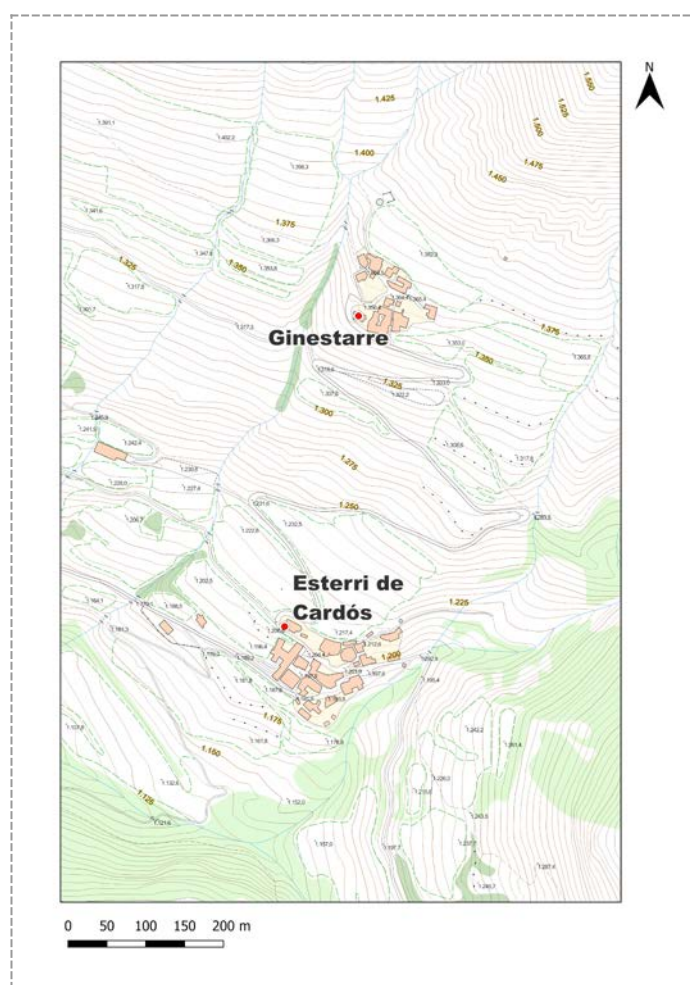

Fig. 150. Mapa de Ginestarre i Esterri de Cardós. Font: e.p.⁴⁹⁶

495. **t. de l'a.:** *rr* llarga en derivació i composició, i el resultat modern, per tant, ha estat *-arre (-arri)*

496. **Base cartogràfica:** en vectorial, capa de rius de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icg.cat/appdownloads/>) i capes de construccions, transports, cobertes del sol, relleu; construccions i relleu; i relleu de la Topografia Territorial-v1r0-2020 ICGC (<https://www.icgc.cat/ca/Descarregues/Cartografia-vectorial/Referencial-Topografic-Territorial>) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

Potser si Coromines no hagués relacionat la primera part d'aquests topònims amb paraules catalanes i, en canvi, s'hagués fixat en la ubicació dels pobles, s'hauria adonat que Ginestarre és al damunt i gairebé a tocar d'Esterrí de Cardós i comparteixen la major part dels topònims —GIN-ESTARRE, ESTERRI—, de manera que mostren una relació geogràfica que ha de tenir quelcom a veure amb els topònims. També s'hauria adonat que *Bonestarre* forma un triangle amb *Estaon* i *Anàs*, i té *Surri* a prop. Això no obstant, considera que *Bonestarre* és romànic, *Estaon* llatí, *Anàs* protobasc i *Surri*, basc.

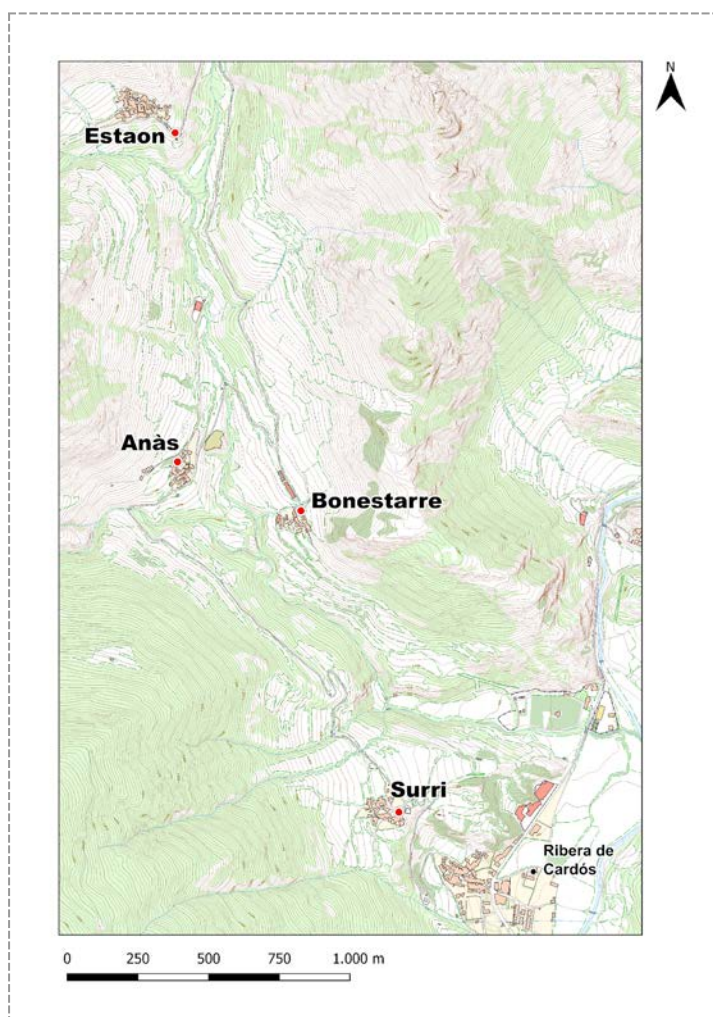

Fig. 151. Mapa dels pobles al voltant de Bonestarre. Font: e.p.⁴⁹⁷

497. **Base cartogràfica:** en vectorial, capa de rius de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icg.cat/appdownloads/>) i capes de construccions, transports, cobertes del sol, relleu; construccions i relleu; i relleu de la Topografia Territorial-v1r0-2020 ICGC (<https://www.icgc.cat/ca/Descarregues/Cartografia-vectorial/Referencial-Topografic-Territorial>) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

És el mateix cas que *Escalarre*, el qual té, just al damunt, el poble d'*Unarre*, gairebé a tocar *Esterri*, i no gaire lluny *Burgo* i *Llavorre*. Coromines els considera tots ibero-bascos menys *Escalarre*. No és quelcom estrany?

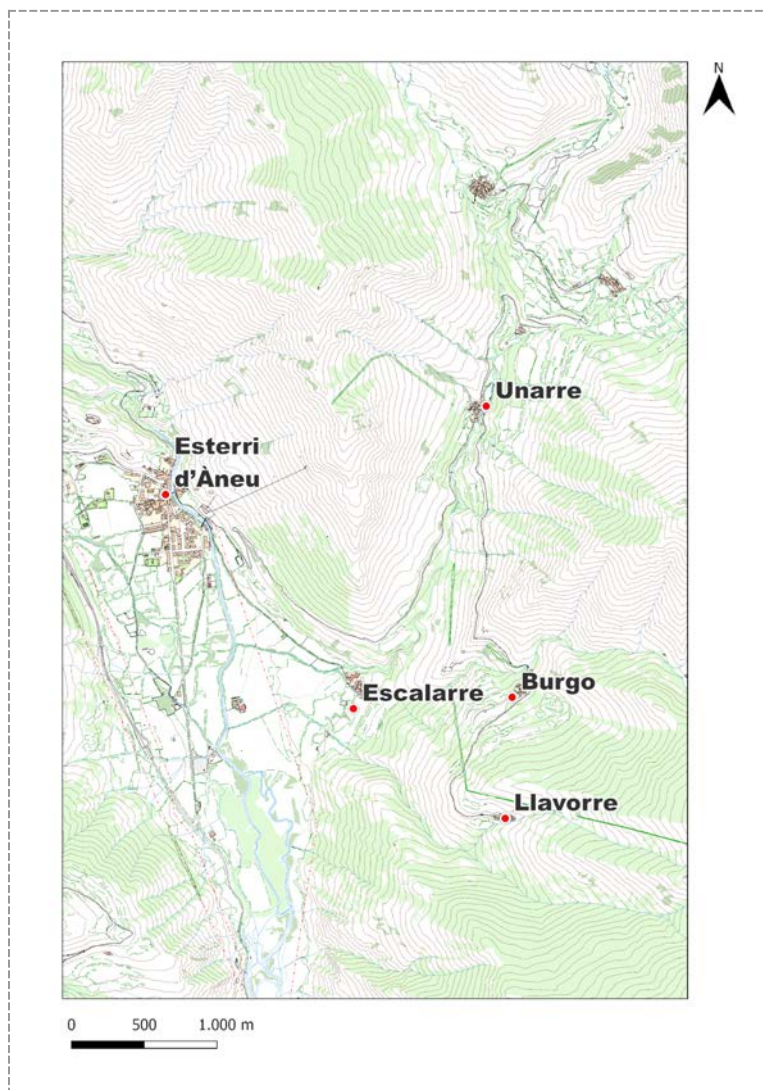

Fig. 152. Mapa dels pobles al voltant d'Escalarre. Font: e.p.⁴⁹⁸

En definitiva, la pràctica d'atribuir l'idioma dels topònims i la seva etimologia a partir del seu aspecte, la regió on es troben i la història d'aquesta regió, ha estat el mètode d'una època i, si es parla de Coromines, és perquè és el nostre referent i va bastir la gran obra de

---

498. **Base cartogràfica:** en vectorial, capa de rius de la base topogràfica 1:25,000 (2005-16) de l'ICGC (<http://www.icg.cat/appdownloads/>) i capes de construccions, transports, cobertes del sol, relleu; construccions i relleu; i relleu de la Topografia Territorial-v1r0-2020 ICGC (<https://www.icgc.cat/ca/Descarregues/Cartografia-vectorial/Referencial-Topografic-Territorial>) [Enllaços vigents: 4/4/2023].

L'OnCat on hi ha centenars d'etimologies seguint aquest mètode, però és una metodologia general i tindria a veure amb la *intuïció* que es reivindica al llibre *Introducció a l'etimologia* (2008), de Jordi Bruguera. Al *Marc teòric*, en descriure el mètode de l'etimologia lèxica de les llengües romàniques (§ cap. II, 2.2), s'inclouen unes citacions en què es valora la «intuïció (procediment legítim i vàlid de coneixement directe de les realitats, sense inferències o raonaments)» (2008: 63) i «el foment d'una certa imaginació, controlada per raons científiques» (ibíd.: 27). El mateix es troba quan s'estudia la gramàtica històrica. Mar Batlle (1996: 13), per exemple, observa que «en el camp de la gramàtica històrica es treballa en el terreny de la suposició i la intuïció». Una pràctica, doncs, que ha comportat, no només la discrepància constant en les propostes etimològiques, sinó també d'altres conseqüències, com la creença col·lectiva d'hipòtesis poc o gens contrastades. Per exemple, una parla bascoide en valls del Pallars Sobirà fins als segles X i XI. En conseqüència, en un estudi preliminar sobre els topònims amb la terminació *-ui* (Garcia-Quera, 2021: 230) es va concloure que

el qüestionament als apriorismes idiomàtics al moment d'analitzar un topònim ha comportat que, malgrat que fins avui es buscava un idioma antic com el basc (que suposadament es parlava al Pallars), el lligur o el llatí, el que ha aparegut és el català en un estrat antic, almenys pel que fa a la fonètica.

L'estrat antic de *-ui* seria la *unitat significativa prototípica *oil*.

3.2 Apriorismes morfolingüístics

Tant l'etimologia tradicional com l'experimental d'aquesta tesi donen importància als segments dels topònims que es van repetint en uns i altres. Però la diferència és que per la tradicional els segments finals es consideren sufixos, i en canvi en l'experimental no es dona per suposat que ho siguin i es tracten simplement com a segments susceptibles d'estar relacionats amb elements del paisatge.

3.2.1 Una pràctica eurocentrista i continuïsta

Una de les tres hipòtesis d'aquesta tesi és que la majoria de topònims del corpus estarien formats per composició i lexicalització. En canvi, potser per una visió inconscient reduccionista, actualista, eurocentrista i occidentalista, es pressuposa que el funcionament

actual de les llengües europees és el que existia en l'antiguitat i que en tot topònim ha d'haver-hi una arrel, que és el seu nucli primigeni, i la resta són afixos. Per tant, malgrat que, tal com s'ha mostrat a les hipòtesis (§ cap. I, 3.3), molts topònims transparents donen fe d'una fase de formació per composició i posterior aglutinació, per als opacs s'ha tendit en buscar una arrel i els seus afixos en la llengua que s'ha decidit a què pertany el topònim.

Aquesta manera de procedir sistèmica i generalitzada s'exemplifica en Sanpere, que titulava el capítol principal d'*Un estudi de toponomàstica catalana* (1880) com a *Radicals toponímicas* i després els classificava «per ordre alfabétich, y no per ordre ideològich». També s'exemplifica en la cerca d'arrels indoeuropees del mètode històric-comparatiu dels neogramàtics i en qualsevol anàlisi toponímica.

Així, com s'ha vist, totes les discussions sobre les unitats significatives prototípiques es van estudiar donant per fet que es tractaven de sufixos quan aquestes es trobaven al final:

- a) ***oil, com el suposat sufix -ui.** Els estudiosos consideren que és un sufix, una desinència o un diminutiu; ningú es planteja que podria ser un nom comú. Només Terrado creu que el sufix basc *-oi* podria haver incorporat el mot *obe* 'jaç', el qual hauria evolucionat fins a *-ui* (§ 2.1.5).
- b) ***esca, com els suposats sufixos -asc o -asque, i -osc o -osque.** A l'apartat sobre la unitat significativa prototípica **esca* (§ 2.2) s'ha vist que Brunet (2016: 100), al seu llibre *Trésor du terroir*, dedica una secció a «Tout un groupe de toponymes associés à des cols et des passages difficiles s'est fixé autour de l'image d'une entaille dans le relief»⁴⁹⁹. En referir-se al mot *osca* inclou alguns topònims com *Pas de l'Osque de Lescun*, el *Col de l'Osquet*, el *Col de l'Osque*, *l'Osque de la Coumasse*, *l'Osque du Couret* o el *Col d'Osquich à Musculdy*. Noti's que fins i tot *Lescun* o *Musculdy* inclouen la unitat **esca* i que ell mateix diu que en tot moment s'està parlant de 'tall'. Però després d'enumerar aquests topònims amb *osca*, influenciat per les disquisicions sobre el lígur i pel convenciment que els topònims han de venir de llengües amb afixos, alerta que «on doit prendre garde toutefois qu'un risque de confusion existe avec *-osque* ou *-asque* comme suffixe locatif pour des lieux habités, réputé «ligure» et fréquent en Provence, comme à Manosque, Lantosque»⁵⁰⁰.

---

499. **t. de l'a.:** Tot un conjunt de topònims associats a colls i passatges difícils s'han agrupat al voltant de la imatge d'un tall en el relleu.

500. **t. de l'a.:** Cal anar amb compte, però, amb el risc de confusió amb *-osque* o *-asque*, sufix locatiu de llocs habitats, provinent del "lígur" i freqüent a la Provença, com a Manosque, Lantosque.

- c) ***orte, com els suposats sufixos -et.** El cas de Brunet és molt semblant al de Coromines (1994: vol. II, 255), presentat a l'apartat sobre la unitat **orte* i els inicis en *Art-* (§ 2.3.1). Ell s'adona d'un seguit de poblacions que es troben a la sortida d'una vall o conca entremig de grans brancs de serra o rengleres de serrats: *Artana, Arties, Artà, Artesa* o *Artés*. Aquí s'obre un parèntesi per cridar l'atenció sobre el fet que un 'lloc de pas' és un lloc 'entremig' i, per tant, el mot basc *arte* podria tenir relació amb la unitat significativa **orte*. Però Coromines acaba reconeixent que, malgrat que «no mancaria base geogràfica per a una teoria que tots aquests noms es derivin d'un ibero-basc ARTE 'entremig'», creu que «no la podem acceptar en ferm (ni sabem si es podrà prendre ben seriosament) tenint en compte que el base *-arte* és una postposició: *Iri-arte, Mendi-arte, Etx-arte, Anabi-t-arte*; no pas una preposició o prefix; que, per tant, mai no pot entrar com a primer membre en un compost».
- d) ***esta, com els suposats sufixos -ós, -oz i -ués.** Les terminacions en *ós, -oz* i *-ués* (§ 2.4.2), de la unitat significativa prototípica **esta*, llevat de la teoria del mot basc per a referir-se a 'fred', hi ha consens en què es tracta d'un sufix, per bé que no estaria clar que fos basc.
- e) ***one, com el sufix -on, -ona,** que clou tants topònims arreu del món.

Els dubtes etimològics que van tenir Brunet i Coromines en relació als topònims acabats en *-osque* i els començats en *Art-* són molt significatius perquè mostren un mètode etimològic basat en una perspectiva actualista. Es dona per suposat que en el passat les llengües funcionaven com les actuals. Així, Coromines d'una banda veu clares les similituds geogràfiques dels topònims que comencen en *Art-*, li sembla adequada l'etimologia basca *arte* 'entremig', però com que està convençut que *-arte* només existeix com a posposició, descarta l'etimologia i es decanta pels vegetals o els déus. És estrany que no es plantegi que l'*arte* basc, a part de funcionar com a posposició, també és un mot independent, que potser en el passat *arte* podia tenir un altre funcionament sintàctic i que no tingui en compte que Michelena també presenta diversos exemples en què *Art-* va a l'inici.

Pel que fa al segment final *-et*, i sense entrar en les propostes etimològiques del que s'ha considerat una reminiscència del sufix col·lectiu llatí *ĒTUM*, el que es detecta en les discussions entre els estudiosos és una perspectiva continuista. En primer lloc, perquè es dona per certa l'etimologia proposada per Balari l'any 1899, basada en la similitud entre topònims i noms de vegetals, sense tenir en compte que no hi ha cap base científica. O és que hi ha alguna evidència per afirmar que *Cardet* ve de 'lloc de cards', *Lloret* de 'lloc de llorers' o *Avellanet* de 'lloc d'avellanes'? Què hi ha d'empíric, en aquestes etimologies? S'han estudiat les

condicions físiques i biogeogràfiques per saber si en aquests indrets podrien haver-hi tants cards, llorers o avellaners com per donar nom a un lloc? S'han trobat micro o macro restes en forma d'indicador biòtic per avalar-ho? En segon lloc, la base científica s'hauria trobat en la geografia, però en cap moment s'hi va recórrer. S'hauria trobat en la convergència entre els topònims acabats en *-et* i la similitud dels seus pobles, tal com va detectar Coromines en els inicis en *Art-*. En tercer lloc, com que la base sobre la que s'aixequen les propostes no és sòlida i presenta esquerdes, però l'actitud és continuista, es forcen les etimologies a conveniència. El procediment actualista o uniformista, que creu que el present és la clau del passat, o dit una altra manera, que porta a analitzar el passat des d'estructures del present, és insegur perquè els processos i el context del passat no són els mateixos del present.

3.2.2 Les repercussions d'analitzar només allò que s'està preparat per veure

En el mètode experimental, gràcies al fet d'obrir la mirada i de no donar per suposat que els segments repetits del final dels topònims siguin afixos, es detecta que els mateixos segments es troben a l'inici, al mig i al final dels topònims i, per tant, aquest fet ja demostra que s'està al davant d'una unitat significativa d'un altre caire. En l'estudi de la *unitat significativa prototípica *one* (§ 2.5), per exemple, no hi havia hagut cap recerca que intentés relacionar el segment ON amb el lloc físic on es troba el topònim que el porta, ja que es dona per fet que es tracta d'un sufix o d'una desinència i es busquen explicacions lingüístiques a partir d'aquesta premissa. Però s'ha pogut apreciar que aquest segment es troba a l'inici (*Onestui*, després *Nesui*), al mig (*Cartonís*, després *Cartanís*) i al final (*Olone*, després *Auló*) dels topònims.

També s'ha pogut observar que a la vall d'Esterri de Cardós en els topònims dels seus tres pobles coincideixen alguns segments: RRI, EST i ST en *Esterri* i *Ginestarre* (dos pobles a tocar l'un de l'altre) i ERR en *Arrós* (e.f.a. *Erross*) i en *Esterri*, també propers. I, també, que aquests segments remetent a uns trets geogràfics determinats i, a partir d'aquí, hi ha un ordre morfosintàctic en la disposició dels segments a dins dels topònims.

I el mateix a la vall d'Escart en què apareixen 5 segments amb presència cadascun d'ells en 2 topònims. D'una banda 4 segments es troben en *Escaló* i *Escart*, el primer poble situat als peus del congost de la vall i, el segon, a la capçalera: ESCA, SCA, ESC i CA. D'altra banda, el segment AL es troba en *Escaló* i *Burgal*, situats un poble al davant de l'altre i separats pel riu Noguera Pallaresa.

Es podria pensar que les realitzacions diverses que mostren les unitats significatives depenen de la seva posició i del seu context fonètic dins de la seqüència denominativa justificaria que abans no s'hagués detectat la composicionalitat dels topònims. Però no és així perquè, per exemple, la unitat *oil amb les formes *ull* a l'inici i al final són freqüents (*Ullastret, Montargull*). També és molt freqüent entre els topònims del corpus la forma *-ui*. Però cap treball havia detectat que aquests segments, ULL o UI, no només no eren sufixos, sinó que es referien a *ull* com a punt de guaita. Un estudi sobre el topònim *Talteüll*, present a la Segarra i al Rosselló (Garcia-Quera, 2022: 195), conclou que

la proposta del segment final *-ui* (amb variants fonètiques com *-ull*), relacionat amb el concepte *ull*, sembla tan òbvia com curiós és el fet que ningú no se n'hagués adonat. ¿Potser és perquè l'experiència i l'aprenentatge adquirit ens condiciona fins a tal punt que sempre veiem el que esperem veure i no el que és allà realment?

3.3 Etimologia associativa

3.3.1 L'associació, un mecanisme cognitiu innat

El primer punt del mètode de Coromines (§ cap. II, 3.3) apunta a que s'han de buscar noms entre les llengües que, segons la història, hi han hagut en aquell lloc. En efecte, l'etimologia tradicional, en trobar-se al davant d'un topònim, busca mots que s'assemblin a aquell topònim, sigui en les llengües actuals del lloc o en llengües foranes actuals o antigues. Aquesta manera de procedir es coneix com *etimologies populars*⁵⁰¹, *pseudoetimologia*, *falsa etimologia* o *etimologia associativa*, entre d'altres. Són associacions entre paraules similars que sorgeixen a partir del moment en què els humans perden el referent semàntic d'un topònim i aquest esdevé intel·ligible. És llavors quan entra en joc la imaginació per dotar-lo de sentit. Steven Pinker (1994), en un experiment en què els voluntaris descobrien paraules i frases de les seves llengües maternes en uns àudios que tan sols emetien sorolls, va demostrar que l'atorgament de paraules conegudes a seqüències fòniques estranyes és un mecanisme innat de la ment humana. Els humans associem visualment les formes dels

---

501. **Etimologia popular:** «els parlants, fonamentant-se en certes semblances formals, relacionen inconscientment o conscientment una forma lingüística amb una altra amb la qual no tenia cap parentiu originari» (Bruguera, 2008: 68).

grups d'estrelles, dels núvols, de les roques o del pòsit del cafè a formes que ens són familiars i el mateix ho fem sonorament.

Aquest mecanisme es diu que és *popular* quan sorgeix del poble. És tan freqüent que fins i tot s'han inventat històries relacionades amb l'etimologia. L'escriptor Pep Coll en recull algunes a les guies d'indrets mítics i llegendaris del Pallars Sobirà, Pallars Jussà i Alta Ribagorça. Al llibre dedicat al Pallars Sobirà (2010: 62-63), per exemple, explica les llegendes que han inspirat el topònim *Sort*. Hi ha des d'uns fenicis que en veure que hi havia moltes pedres de guix van dir «aquí farem *sort!*», passant per uns romans que van sobreviure a guerres i epidèmies —i, com que van tenir la *sort* de salvar la pell, així van batejar el nou poble—, fins a una gent que van baixar de l'antic poble de *Vilanflor* i van fer a *sorts* el lloc on construirien les cases. Avui el poble encara és conegut perquè el seu nom sembla que porta *sort* a aquells que compren números de loteria. Coll (2010: 96) també explica la història d'*Àreu*, que vindria de l'expressió «Ara!», quan uns francesos van trobar les grans pastures i van veure clar que es volien establir allà.

Al Pallars Jussà, Coll (2015) encara en troba més, d'etimologies populars. N'hi ha de força simples i d'altres més complicades. Entre les simples, una justifica el nom del poble d'*Aramunt*. Es diu que abans les cases eren a tocar del riu, però en emportar-se-les una riuada, un home va assenyalar un turó i va dir: «Ara amunt!», i allà es va aixecar el poble. O la de *Cabdella*, que seria *Cap d'ella*, essent *ella* la Vall Fosca i *Cabdella* el poble que es troba a la capçalera. O el nom de *Collmorter*, que vindria d'una gran mortaldat que va haver-hi al coll on després s'hi va aixecar el poble. O *Moror*, que era el poble més important de quan hi havia els moros. O *Figuerola*, on hi havia hagut una figuera borda... D'entre les més elaborades destaquen la d'*Orcau* i la d'*Aransís*. *Orcau* vindria de la situació del castell, enlairat al damunt del poble. Allà hi vivien uns senyors que durant segles van ser els més rics de la Conca Dellà, així que de tant en tant, en motiu d'alguna celebració, llençaven monedes d'or al poble dels seus peus. I la gent, que vivien en la misèria, s'afanyaven a arreplegar-les mentre deien: «or cau!, or cau!». Finalment, d'*Aransís* se n'expliquen dues històries. En una el poble el van fundar sis lladres aranesos que assaltaven els qui travessaven el coll de Comiols i el congost del Pas Nou. «D'*Aran* eren sis, vet aquí l'origen del nom». En l'altra història el poble tenia sis famílies que per

defensar-se de bandolers sempre baixaven junts al mercat de Tremp i anaven dient als pobles de pas: «*Ara ja som sis*».

Es troben aquestes llegendes i associacions etimològiques a tot arreu on hi ha topònims incomprensibles.

3.3.2 L'associació, tant de caràcter culte com popular

Galmés de Fuentes, en uns articles sobre etimologies associatives de les Illes Balears i d'Astúries, argumenta que *Gallocanta* o *Cantagallo* no tenen res a veure amb *galls*, *Palombar* o *Palombera* amb *coloms*, o els topònims que comencen en *Mor-* amb *moros*, *mores* o l'antropònim *Maurus*, etc. Aquests tipus d'associacions es coneixen per *etimologies populars*, però diu (1986: 31) al respecte que

tal término, sin duda, no es acertado, y con frecuencia resulta equívoco en cuanto la palabra *popular* encierra de matiz peyorativo. No es normalmente el pueblo quien más interviene en estas reinterpretaciones asociativas; con frecuencia son las personas cultas, y aún los mismos especialistas del lenguaje, a quienes corresponde mayor participación en ellas. Por eso prefiero, en estos casos, utilizar la inmatizada denominación *asociación etimológica*.

En efecte, l'etimologia acadèmica ha practicat massa sovint l'*associació etimològica* i després se n'ha fet un ús institucional que no ajuda a la disciplina. Perquè, per exemple, de les propostes etimològiques que relacionen topònims amb noms d'animals s'ha passat a que diversos ajuntaments els llueixin en els seus escuts. Així, com que s'ha proposat que *Corbera* ve de 'lloc de corbs' (OnCat, 1995: vol. III, 431), la figura central dels escuts municipals de *Corbera de la Ribera Baixa*, de *Corbera de Llobregat* i *Corbera d'Ebre* és un corb. A partir del mateix procediment etimològic, la figura central de l'escut de *Soriguera* és un xoriguer (OnCat, 1997: vol. VII, 163); d'*Arbeca*, el bec d'un ocell (OnCat, 1994: vol. II, 217); de *Cervera*, un cérvol (OnCat, 1995: vol. III, 364); de *Llagostera*, una llagosta de mar (OnCat, 1996: vol. V, 33); o d'*Abella de la Conca*, una abella.

Les propostes anteriors són de Coromines, mentre que per etimologia popular a l'escut de *Barberà del Vallès* hi ha dos barbs; al de *Mollet del Vallès*, un moll; al de *Sabadell*, una ceba; al de *Maials*, una mà; o al de *Riudecols*, un riu i tres cols.

A la vista d'aquests exemples és pertinent preguntar-se si l'únic que diferencia els estudis etimològics acadèmics i les etimologies que sorgeixen de la inventiva popular és que els primers, a part de mostrar un coneixement lingüístic i històric, busquen etimologies en diverses llengües mentre que els segons ho fan només en la seva. Les propostes de Coromines per als topònims dels pobles del Pallars Sobirà mostren aquesta diversitat idiomàtica (§ cap. II, 5.3). Topònims que li sonen catalans, com *Estac*, vindria d'*estaca* i *estacar*; *Montardit*, d'*ardit* 'coratjós', «sigui amb valor metafòric de turó o castell que no es rendeix, o com sobrenom del senyor del lloc»; *Vilanflor*, de «vila de Fra Ot»; *Cassovall*, «d'olla, cadolla, gorja' format amb cassola'» o *Sarret*, «de sarro o sarró, espècie d'espinaç silvestre que mengen els pastors a muntanya». També hi ha topònims que li sonen llatins, com *Ainet* i *Aineto*, que vindrien del llatí *asinetum* 'lloc destinat a criar ases'; *Estaon* i *Estaron* d'*statio*, *-onem* 'parada', 'lloc d'estatge' o *Calbera*, del llatí *calvaria* 'muntanya pelada'. I els bascos, com *Alendo*, que remetria al nom de *farina* en basc, *irin*, 'el camí de la farina'; *Cerbi*, d'*açeari* 'guineu' i *bide* 'camí', 'camí de guineus'; *Solduga*, de *çaldu* 'cavall' i *bide* 'camí', 'camí de cavalls'; *Son*, d'*isun* 'multa, penyora'; *Isavarre* i *Isil*, d'*isil*

‘silenciós, amagat’, o potser *il* ‘mort’; o *Buseu*, que tot i estar al cap d’un turó, el relaciona amb el basc *ibos-itze*, «riachuelo».

En definitiva, ¿fins a quin cert punt aquest tipus d’associacions podrien ser, tal com les defineix Terrado (2008: 344), «pseudoetimologies, sean estas de carácter culto o de carácter popular»?

3.4 Manca de sistematització del mètode comparatiu

L’etimologia sempre ha apel·lat al mètode comparatiu entre mots i topònims actuals, o entre topònims tant actuals com localitzats en documents antics. Coromines (1970: vol. II, 38) creu que cal «un coneixement total de la toponímia de la regió i dels països veïns, d’una banda perquè no s’arriba a la certitud sinó comparant molts noms, sovint moltes desenes [...], després perquè sovint és el nom d’un indret obscur i sense importància avui dia el que conté la clau de tota la qüestió». Terrado (1994: 64) ratifica que «un dels procediments comparatius més usuals és el que Joan Coromines anomena el procediment de les sèries. Quan dos o més sèries s’entrelliguen jo anomeno el resultat una xarxa toponímica».

Coromines i els seus col·laboradors, doncs, eren conscients de la similitud entre topònims i, també, de les sèries que formaven els seus segments, però no es va aplicar el mètode comparatiu amb rigor, basat en un corpus equilibrat i un treball sistemàtic, estructurat i estadístic. Aquesta manera de procedir és evident quan hom observa les 159 etimologies proposades per Coromines per als topònims dels pobles del Pallars Sobirà (§ cap. II, 5). El fet de no haver treballat amb un corpus informatitzat que compleixi els requisits de la lingüística del corpus comporta que, per més que s’intentin aplicar mètodes comparatius, no es detectin les regularitats formals i semàntiques dels topònims, no s’apliqui una sistematització en les anàlisis i, en conseqüència, es produeixin incongruències. Se n’inclouran tres exemples.

El primer és sobre la sèrie dels topònims acabats en *-ui* o *-í*, variants del mateix segment. De fet Coromines ja es va adonar que en la documentació antiga alguns topònims que havien acabat en *-ui*, després havien perdut el diftong. Doncs bé, malgrat que ell defensava que el segment *-ui* era basc, proposa etimologies que contenen aquesta terminació a partir de cinc idiomes diferents:

- basc: *Arestui, Balestui, Beraní, Bretui, Bernui, Llessui, Mencui, Mentui, Sellui, Roní*.
- germànic: *Bressui, Saurí*.
- aquitànic: *Embonui, Somponui*.
- francès: *Meneurí*.
- llatí: *Aidí, Llavorsí, Pernui*.

Aquesta filiació idiomàtica tan variada és il·lògica, però també ho són les etimologies: elements del paisatge, noms propis, cognoms, mitologia... Coneixent les fonts que va utilitzar Coromines, el seguit de confusions és possible que sorgís de Menéndez Pidal, que com s'ha explicat va ser el primer estudiós en defensar la filiació basca de *-tui* i *-ui*. La relació que va establir entre *-tui* i el sufix basc «*-toi, -doi*, que indica lugar donde se halla una cosa» (1918: 235-244) l'exemplifica amb «*ariztoi* 'roble dal', *illardoi* 'sembrado de fréjoles', *izedoi* 'bosque de abetos', *sagardoi* 'manzanal', *gatzoi* 'salado'». A més, inclou els topònims de «Lérida, *Arestúy*, nombre claramente vasco, 'roble dal', *Balastúy*, *Mentúy*, *Bretúy*» i remarca que «...todos estos nombres topográficos catalanes y altoaragoneses derivan de la forma *-toi* y no de *-tui*». A partir de la hipòtesis de Menéndez Pidal es va anar repetint el mateix, però amb variacions pel que fa al significat del sufix. En comptes de «lugar donde se halla una cosa», per Michelena (1953⁵⁰²) és un «sufijo derivativo que denota muchedumbre» i Plácido Mújica (1965⁵⁰³) «sitio o plantación de». Coromines recull aquestes propostes i així ho defensa en el cas d'*Arestui* i *Balestui* ('lloc de roures' i 'lloc d'herbes' respectivament), però el problema apareix en el cas de *Bretui*. Creu que vindria del basc *buru* 'cap' i del *toi* col·lectivitzador, però el resultat de 'lloc de caps' és estrany, i el mateix li succeeix amb *Mentui*, que acaba interpretant per 'el poble de muntanya'. Per a la resta d'etimologies dels topònims bascos no escriu res sobre el sufix *-ui*, com si no existís. Així, creu que *Llessui* vindria de *leçe* o *leize* 'caverna'; *Mencui*, de *mend-goi* 'el poble de dalt de les muntanyes'; *Sellui*, de *çulo* 'forat'; *Roní*, d'*erro-noi* 'barranc'; i *Beraní*, de *bera* 'bla', 'moll', 'tou'. Finalment, malgrat haver repetit que *-tui*, *-ui* serien sufixos bascos, Coromines considera que dos topònims que porten aquest sufix vindrien de noms propis germànics (*Bressui* de *Bergsuin*; *Saurí* de *Sabirik*), d'un nom propi que diu que és aquitànic (*Embonui* de *Seniponnis*), d'un cognom francès (*Meneurí* de *Maounourí*

---

502. Edició consultada de 1997, pàg. 152.

503. Edició consultada de 1981, pàg. 1.786.

amb el sentit de ‘maleducat’ o ‘malaltís’), d’un nom propi llatí (*Aidí* de *Desidirus*), d’una paraula llatina (*Pernui* de *pedró/peiró* ‘oratori’) i, fins i tot, que *Llavorsí* vindria de la base llatina *lupercioi*, del llatí *lupercius*, amb el sentit d’*home llop*.

El segon exemple és sobre la sèrie dels topònims amb l’inici *Esta-*, que, com en el cas d’*Esterri*, el remetien al basc *esto-erri* ‘el lloc de la tanca, del clos’ (OnCat, 1995: vol. IV, 158). En canvi, topònims amb el mateix inici i de pobles molt propers de la mateixa comarca, tindrien etimologies completament diferents: *Estac* vindria del català *estaca* i *estacar* (OnCat, 1995: vol. IV, 142); *Estaís* del sorotàptic **stallo-* ‘pleta petita, corralet muntanyenc’ (OnCat, 1995: vol. IV, 145 i 1997: vol. VII, 49); *Estaon* i *Estaron* del llatí *statio*, *-onem* ‘parada’, ‘lloc d’estatge’, lloc de parades dels ramats transhumants (OnCat, 1995: vol. IV, 151).

El darrer exemple per evidenciar les incongruències es troba a la sèrie de les terminacions -*ós*, *-oz* i *-ués*. Coromines, tot i defensar la hipòtesi semàntica de *-ós* = *hotz* ‘fred’, a l’OnCat només l’aplica a tres topònims dels vuit topònims del nostre corpus acabats en *-ós*. Són *Araós*, *Aurós* i *Escós*:

- *Araós*: format per *ara-* del preromà ‘riu’ i el basc *otz* ‘fred’: ‘riu fred’ (OnCat, 1994: vol. II, 214).
- *Aurós*: del basc *aur*, ‘aigua’ i *otz* ‘fred’: ‘aigua freda’ (OnCat, 1994: vol. II, 280).
- *Escós*: del basc *aska* ‘solc geliu’ i *otz* ‘fred’: ‘coma freda’ (OnCat, 1995: vol. IV, 106).

Les propostes per a la resta de topònims són diferents, per bé que la majoria amb afiliació basca:

- *Alós*: del basc *al-* *alha* ‘pastura’ i *-ós* *-utz* (que no s’explica) (OnCat, 1994: vol. II, 214).
- *Arrós*: del basc *árro* ‘agre, rònec, socarrat’, amb el sentit de ‘bosc’ (OnCat, 1994: vol. II, 251).
- *Berrós*: del basc *berra-untza*, *berro* ‘esbarzer, tanca o lloc humit o llaurat de nou...’ i *untze* ‘indret’: ‘lloc dels esbarzers’ (OnCat, 1994: vol. II, 474).
- *Virós*: del basc *berri* ‘nou’ i el sufix *-os* (que no s’explica) (OnCat, 1997: vol. VIII, 79).

Lladrós, en canvi, seria un nom romànic que provindria «del gran Bosc de Lladrós en el qual abunda la fusta d’arbre». Vindria de *lladre*, una variant del nom de l’*albeca* (capa blanquinosa de sota de l’escorça dels arbres), ja que en pallarès seria *llaire* i aranès *ladre* (OnCat, 1996: vol. V, 28).

Aquests exemples representen un mètode generalitzat i són de Coromines perquè és el gran referent d'una època; avui, amb l'avanç de la tecnologia, és infinitament més fàcil dur a terme estudis comparatius de manera més sistemàtica i fiable.

Com a reflexió final, tan sols un apunt sobre la lingüística del corpus. Des de la disciplina s'insisteix que la persona que emprèn una recerca etimològica ha de tenir una formació filològica, ha de dominar la lingüística històrica o diacrònica, i com més idiomes conegui, millor. Són bons consells ja que aquests coneixements constitueixen un cordó sanitari enfront de l'intrusisme sense base científica i procliu a buscar etimologies, però amb aquests requisits no n'hi ha prou. Perquè, en tant que la lingüística històrica ha treballat des del s. XIX amb la metodologia comparativa, i avui es disposa d'un major repositori documental i de més citacions antigues, seria interessant que es revisessin les etimologies proposades fins avui amb el suport de corpus digitalitzats, els quals també permetrien estudiar la diacronia fonètica i morfològica. La raó per a procedir d'aquesta manera és la que exposa Joan Torruella (2017: 38) a *Lingüística de corpus: génesis y bases metodológicas de los corpus (históricos) para la investigación en lingüística*:

Posiblemente trabajar con corpus es hoy la única manera que tenemos de poder obtener y organizar los datos que nos facilitan los textos de manera que nos permiten poder aplicar a nuestros estudios técnicas objetivas y científicas. Puesto que hoy podemos disponer de corpus, en nuestras investigaciones debemos abandonar el terreno de las impresiones subjetivas, más o menos apoyadas en datos dispersos, para pasar al terreno de lo empírico, de lo objetivamente demostrable. Un corpus informatizado permite trabajar con cantidades muy grandes de textos y esta cantidad, que se concreta en el aumento de las posibilidades de observación de los fenómenos lingüísticos, bien utilizada puede favorecer la calidad de la investigación al ofrecer más datos y más fiables para afirmar o negar las hipótesis de trabajo.

3.5 Recerca monodisciplinària

Sovint s'ha defensat la conveniència del treball interdisciplinari en etimologia toponímica. Al conegut i reeditat llibre de Moreu-Rey (1982: 11), *Els nostres noms de lloc*, el filòleg ja assegurava que

la toponímia pertany a les anomenades ciències humanes, com ho són les diferents branques de la història, la història de l'economia i de les institucions, la sociologia i l'antropologia cultural,

la geografia humana, la lingüística i la filologia [...]. La toponímia utilitza bàsicament els serveis de tres altres ciències: la història, la lingüística i la geografia, però ha de recórrer també sovint a auxilis suplementaris: l'epigrafia i l'arqueologia, l'arxivística i la paleografia, l'etnografia i el folklore, la psicologia social, la topografia, la botànica... Inversament, la toponímia ajuda i ajudarà cada dia més aquestes ciències. Ja és considerada com un dels molt útils auxiliars de la recerca humana.

Anys més tard, el llibre *Toponímia, paisatge i cultura. Els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història* (2006) recull la inquietud de Moreu-Rey i reproduïx les conferències que van tenir lloc en una jornada de l'any 2004, centrades en la relació entre aquestes tres disciplines i la toponímia. Va servir per evidenciar que la lingüística, la geografia i la història s'havien ignorat mútuament i, sobretot, que s'havien ignorat les metodologies que utilitzen unes i altres. Joan Tort (2001: 9-10), que també va participar en aquestes jornades, ja ho posava de relleu abans del 2004. Fent un repàs de la bibliografia actualment disponible sobre l'estudi científic de la toponímia, observa que

tant en el nostre context com a nivell internacional, la perspectiva lingüística o filològica ha predominat sobre totes les altres perspectives d'anàlisi. Els noms de lloc, per bé que d'una naturalesa reconeguda com a complexa i singular, i per bé que considerats com una matèria susceptible de ser estudiada per disciplines diverses, han estat abordats d'una manera prevalent des de l'òptica de la lingüística. I aquesta constatació la podem fer tant en relació amb el català com pel que fa a qualsevol altra llengua.

En efecte, un dels problemes que ha arrossegat l'etimologia toponímica des dels seus indicis és que bàsicament s'ha abordat des de la lingüística, deixant de banda altres disciplines. Tanmateix, tenint en compte que el mot *toponímia* té el segment *topo*, 'lloc', i *nímia*, 'nom', almenys caldria situar al mateix nivell metodològic la lingüística i la geografia. No es poden estudiar els topònims com un ens desvinculat del seu context geofísic i toponímic. Ja no es pot treballar més trepitjant rajoles i poca terra. En aquesta ciència és tan imprescindible conèixer el territori com en la ciència mèdica és imprescindible conèixer el cos humà. Però, a més, el fet que fossin els humans els que, en un moment determinat de la *història*, anomenessin uns *llocs* amb la seva *llengua*, ha d'incloure l'estudi d'aquest fenomen des d'un vessant antropològic, psicològic, arqueològic, etc., i, pel que fa al vessant lingüístic, emprendre'l, almenys, des de la lingüística cognitiva, tenint molt en compte el vessant

sociolingüístic. Per tant, per bé que la intenció ha estat treballar de manera interdisciplinària, fins avui no s'ha fet.

3.5.1 Més geografia i menys antropònims

El recurs d'atribuir els topònims opacs a antropònims es podria incloure, també, a l'apartat sobre l'etimologia associativa (§ 3.3). S'ha dit que *Bàrcino* vindria del cabdill cartaginès Amílcar *Barca*; *Maó* del general *Magó Barca*, germà d'Anníbal *Barca*; *Pirineus* de *Pyrene*; *París* del raptor d'Helena de Troia, anomenat *Paris*; *Roma* de *Ròmul*, etc.

Aebischer i Coromines (1965: vol. I, 13-14) van proposar etimologies antroponímiques relacionades amb el temps dels romans: *Cornellà* vindria del nom propi *Cornelianum*, *Romanyà* de *Romanianum*, *Lluçà* de *Lucianum*, *Tiurana* de *Tiberiana*, *Preixana* de *Prisciana*, etc. Aquests topònims, segons Coromines, derivarien de «noms de persona llatins [...], seguits de la terminació d'adjectiu *-anus*, *-a*, *-um*, i signifiquen 'poble (o *vil·la* o propietat)' de Cornèlius, de Romanus, etc.», de manera que «sempre que trobem un nom terminat en *-à* accentuada [...] o en *-ana*, [...] podem sospitar que té una derivació semblant».

Entre els topònims del corpus, Coromines, quan no troba una associació amb cap nom comú de cap llengua, recorre als antropònims. És el cas de 15 topònims del corpus, un 8,82%:

1. *Aidí* (Sobirà i Jussà): del nom **llatí** *Desidirus* (OnCat, 1994: vol. II, 33).
2. *Alanis*: del nom **germànic** *Nandi-Gis* (OnCat, 1994: vol. II, 56).
3. *Bressui*: del nom **germànic** *Bergsuin* (OnCat, 1995: vol. III, 118).
4. *Castellarnau*: de *castell de l'Arnau*.
5. *Embonui* i *Somponui*: d'un nom **aquitànic** semblant a *Seniponnis* (OnCat, 1995: vol. IV, 51).
6. *Gilareny*: del nom **germànic** *Wislasind* (OnCat, 1995: vol. IV, 400).
7. *Meneurí*: del cognom **francès** *Maounourí* amb el sentit de 'maleducat' o 'malaltís' (OnCat, 1996: vol. V, 250).
8. *Montardit*: del **català** *ardit* 'coratjós', «sigui amb valor metafòric de turó o castell que no es rendeix, o com sobrenom del senyor del lloc» (OnCat, 1996: vol. V, 330).
9. *Rubió*: del nom **llatí** *Rubius* i *Rubbius* (OnCat, 1996: vol. VI, 440).
10. *Saurí*: del nom **germànic** *Sabirik* (OnCat, 1996: vol. V, 155, 251; 1996: vol. VI, 419; OnCat, 1997: vol. VII, 65, 69).
11. *Tolzó*: d'un nom **ibèric** semblant a *Tolobias* (OnCat, 1997: vol. VII, 289).
12. *València*: nom de la comtessa València (OnCat, 1997: vol. VII, 393).

13. *Vilanflor*: de «vila de Fra Ot» (OnCat, 1997: vol. VIII, 50).

Un 8,82% d'antropònims és una xifra bastant elevada, però queda lluny de les d'estudiosos encara amb una tendència més pronunciada de trobar-ne arreu. Fins i tot hi ha especialistes que es dediquen a buscar noms propis llatins o àrabs, gairebé unànimement masculins, entre els topònims. Aquests noms la majoria de les vegades serien dels fundadors del lloc.

A la nostra recerca aparentment només es troba un antropònim, *Arnau* a *Castellarnau*. S'ha dit que el poble de *València* rep el nom a partir de la comtessa *Valença*, filla d'Arsenda i Arnau Mir de Tost, però aquesta comtessa es va casar precisament amb Ramon V del Pallars Jussà amb possessions a l'actual Pallars Jussà, no al Sobirà. No surt en cap document que Ramon V hagués tingut una possessió al nord de la comarca del Pallars Sobirà. Tampoc al document del 1079 en què el comte del Pallars Sobirà, Artau I, li restitueix les possessions que li havien estat arrabassades i signen la pau. Caldria comprovar la situació geogràfica dels pobles anomenats *València* abans de decidir-se per l'atribució a un antropònim.

3.6 Desatenció del lloc concret que anomenen els topònims

De la importància del lloc concret que anomenen els topònims se n'ha parlat al Capítol I perquè una de les tres hipòtesis de la recerca d'aquesta tesi és la relació de causa-efecte entre el lloc anomenat i el topònim (§ cap. I, 3.1). Cal recordar que l'expectativa d'un topònim, tant en el moment en què es va crear com actualment, és orientar, referir-se a un lloc. Té una naturalesa referencial. Per tant, no es pot estudiar la seva etimologia obviant el lloc que va motivar-lo. Aquesta observació coincideix amb la del moviment *Wörter und Sachen* 'paraules i coses' (§ cap. II, 2.1.4), en què es defensava que l'estudi etimològic dels mots no es podia desvincular d'allò que s'anomena perquè, entre la paraula i els objectes, hi ha la ment. Per tant, de l'emplaçament dels pobles se n'ha d'obtenir el màxim d'informació possible, pel màxim de vies possibles i amb les dades el màxim d'objectives. S'ha d'entendre la relació de l'assentament amb el seu context natural, geogràfic i cultural. Coromines va ser un gran excursionista i, per tant, trepitjava el territori del qual n'estudiava els topònims. Escrivia (1965: vol. II, 257) que

étant nous-même alpiniste et marcheur invétéré, nous avons parcouru à pied, plusieurs fois et en tous sens, presque toute la Catalogne espagnole et française et le Pays Valencien; au cours de ces randonnées nous interrogeons constamment les gens du pays [...] en général on préfère un paysan, parfois un chasseur, un guide, un garde forestier, avant tout un paysan ayant cultivé plusieurs parties de la commune [...]; un berger peut aussi être bon s'il n'est pas taciturne⁵⁰⁴.

L'objectiu de les caminades i les entrevistes de Coromines era el recull toponímic que donaria lloc a la seva obra magna, l'OnCat, i l'enregistrament de les pronuncies locals. Creia que era «indispensable de tenir un coneixement exacte de la pronúncia actual de cada nom, tal com la hi donen la gent del país, i encara millor la gent del poble, ignorant i sense prejudicis, car els erudits locals usen formes oficials» (Coromines, 1965-1970: vol. II, 38). Ara bé, malgrat que tenia clar que «sovint l'aspecte del lloc ens guiarà vers el significat» (1965-1970: vol. I, 17) i que tenia un gran coneixement geogràfic, el mètode de la seva època no li va permetre adonar-se de fins a quin punt tenia raó quan deia que l'aspecte del lloc ens guiarà vers el significat. El resultat és que, dels 170 topònims del corpus dels quals Coromines n'ofereix una etimologia (§ cap. II, 5.3), un 65,29% sembla que tinguin relació amb el lloc on estan ubicats els pobles —perquè es refereixen al paisatge, a fitònims o a construccions—, però, per poc que es conegui el territori, és evident que el percentatge d'etimologies que realment s'han fixat en l'indret és molt baix. Coromines va buscar elements del paisatge, fitònims o noms de construccions que en alguna llengua s'assemblassin al topònim, però no va observar el lloc concret on aquest s'ubica.

Per tant, les seves etimologies no compleixen el principi de la denominació directa a la qual es refereixen Terhi Ainiala et al. (2016: 75) quan asseguren que el més essencial dels topònims és que són informatius i, per tant, que hi ha una relació directa de significat entre un nom i un lloc. La denominació és *directa* perquè els noms proporcionen informació *directa* sobre el seu referent, per exemple, la ubicació o les característiques (§ cap. VII, 8). En canvi el mètode tradicional fa que Coromines relacioni *Alins* o *Alendo* amb un 'lloc abundant en farina' o 'el camí de la farina', quan són pobles d'alta muntanya que no podien

---

504. **t. de l'a.:** essent jo mateix un muntanyenc i un caminant inveterat, he recorregut a peu diverses vegades i en totes direccions quasi tota la Catalunya espanyola i francesa i el País Valencià; durant aquestes caminades entrevisto constantment la gent del país [...] en general prefereixo un pagès, a vegades un caçador, un guia, un guarda forestal, sobretot un pagès que ha conreat diverses parts del municipi [...]]; un pastor també pot ser bo si no és taciturn.

excel·lir en la producció de farina; *Arrós* amb un lloc ‘agre, ròneg, socarrat’, amb el sentit de ‘bosc’, quan precisament és el lloc més pla i amb els millors camps de la vall; *Benante* amb un ‘gran (bosc) de troncs’, quan no té bosc; *Escós* amb ‘coma freda’, quan es troba a la vall de Milleres, coneguda per ser un lloc reparat i càlid; *Llavorre* per lloc ‘sec’, quan precisament és humit, etc. En canvi, un lloc tan evident com *Rubió*, que és dels pocs pobles al Pallars situat en una falla de conglomerats, argiles i gresos vermells del Triàsic, creu que vindria del nom propi llatí *Rubius* i *Rubbius*, en comptes d’algun concepte relacionat amb el color vermell del seu sòl.

3.6.1 Algunes etimologies que van apropar-se a la denominació directa

En alguns casos algunes propostes etimològiques del mètode tradicional haurien estat a prop d’endevinar que la clau de l’etimologia toponímica era fixar-se en el lloc concret on es troben els topònims. A l’entrada de *Montanui* de l’OnCat, per exemple, Terrado (1996: vol. V, 328-330.) escriu que el poble es troba a mig aire de la Serra de Sant Aventí i que «constitueix un bon mirador, des d’on es pot contemplar gairebé tota la Vall de Barravés, del Tossal de Miravet fins al Port de Viella». Potser si s’hagués fixat en què, no només *Montanui*, sinó molts altres pobles amb topònims acabats en *-ui* tenen unes grans conques visuals, s’hauria adonat que aquest segment final remetia a punts de guaita. L’etimologia que va proposar, però, era que *Montanui* vindria «d’un basc ribagorçà *MENDI-N-OBE ‘el jaç de la muntanya’, on el basc *mendi* hauria estat substituït pel seu parònim i equivalent semàntic *montem*».

Coromines encara va estar més a prop de descobrir la denominació directa dels topònims quan s’adona de la relació d’alguns topònims que contenen **esta* amb ‘aigües més o menys estancades’. Així, comenta que

- quatre homònims d’*Estagell* —al Rosselló, l’Alta Cerdanya, a l’Alt Coserans i a l’Alt Empordà— «designen, amb curiosa insistència, un estanyol o lloc d’aigües o immediat» i que el del Rosselló «està a la ribera mateixa de l’Agli, i tocant a la seva confluència amb el riu Verdoble i el de Maurí: és evidentment un lloc on han d’abundar els bassals i estanyols». L’etimologia que proposa és que vindria del llatí *STAGĬLLUM* ‘estany’ (OnCat, 1995: vol. IV, 143).

- a *Estanya* (Baixa Ribagorça) «hi havia hagut a la vora els estanys Gran de Baix, Gran de Dalt i Petit». L'etimologia proposada passa pel llatí STAGNA, plural de STAGNUM 'estany' (OnCat, 1995: vol. IV, 149).
- l'*Estartit* (Baix Empordà) «és a l'estuari del Ter; doncs, el seu nom ha de venir d'AESTUARIUM TĪCĒRĪ, genitiu de l'ètimon pre-romà del nom del riu» (OnCat, vol. IV, 154).
- *Estaràs* «es troba a la vora del curs superior del riu Sió» i «prenent peu d'aquesta situació podríem suposar que és un augmentatiu d'*ester, del ll. AESTUARIUM 'espai per on s'escampen les aigües d'un riu', 'rierol divagant' etc., especialment a llur desembocadura» (OnCat, 1995: vol. IV, 153).

Aquests llocs podrien haver-li donat la clau de desenes de topònims que es troben —sobretot antigament— a tocar d'aiguamolls.

La metodologia que relega la geografia a quelcom secundari, doncs, al nostre parer és absolutament errònia. Primer s'ha de conèixer la semàntica del topònim i aquesta només es pot discernir estudiant detingudament allò que va motivar aquelles expressions humanes, que era l'espai geogràfic que es volia denominar.

3.6.2 Indiferència pels clústers toponímics

Un altre error és obviar els topònims propers. De fet, l'estudi dels topònims tenint en compte que poden formar part de clústers relacionats amb elements significatius del paisatge fins avui no s'havia tingut prou en compte, la qual cosa és una anomalia excepcional, sobretot si es contrasta amb el funcionament de la natura i dels fenòmens en general, en què tot està relacionat. Per això els topònims no es poden estudiar com un ens desvinculat al lloc on es troben, però tampoc no es poden tractar com ens independents dels topònims més propers.

El fet de treballar l'etimologia toponímica tenint en compte els clústers, a més, té molts avantatges. Per exemple, permet ratificar canvis fonètics, de manera que un argument que avalaria la pèrdua de la *-t* final en les esses geminades finals de les citacions antigues (§ cap VI, 5.5.2) seria el cas del poble d'Anàs i la relació amb els dos pobles de la vora: Estaon i Bonestarre. Com s'ha vist (§ cap. VII, 5.5.3 i 7.2), els tres són a una vall secundària de la vall de Cardós coneguda com *lo Vallat*. Al mapa de la Fig. 88 (exposat al cap. VII) es pot apreciar que Anàs té al damunt Estaon i, al davant, Bonestarre, i entre els

tres pobles hi ha una àrea amb unitats geològiques que remetent a ‘aigües més o menys estancades’. Tant Bonestarre com Estaon contenen la unitat *esta perquè es refereixen a aquesta àrea. Per tant, tindria lògica que Anàs també s’hi referís. D’aquí la ratificació de que les esses geminades finals amaguen una antiga dental final perquè, per la situació d’Anàs, la seva etimologia podria haver estat: *on esta ‘al damunt de les aigües estancades’. Per tant, a partir del clúster de lo Vallat es pot deduir que topònims amb la mateixa terminació d’Anàs i amb unitats geològiques iguals, podrien haver tingut la mateixa unitat significativa final. Seria el cas dels topònims del corpus *Escàs*, *Gavàs* i *Llaràs*.

3.7 Oblit dels humans que van anomenar els llocs

El capítol present s’inicia amb una citació de Olena Karpenko en què es contraposa l’onomàstica tradicional i l’onomàstica cognitiva, i la connotació d’aquesta darrera és que és més complicada perquè «ha de bregar amb la caixa negra de la ment humana i els seus continguts: el lèxic mental». Un lèxic relacionat amb els conceptes mentals i, també, amb el coneixement extralingüístic.

L’onomàstica tradicional en general ha estudiat l’etimologia toponímica sense tenir en compte que al darrere de cada mot i de cada topònim hi ha la ment humana. S’han obviat els humans que van anomenar les coses, els conceptes i els llocs, i la motivació que tenien per a fer-ho. Els estudis etimològics haurien d’estar vinculats a l’etiologia⁵⁰⁵, en el sentit que cal investigar sobre les causes i els orígens dels noms, siguin comuns o propis, posant el focus en la psicologia humanística i cognitiva. Per quina raó es van establir aquelles societats en un lloc i no en un altre? Com descriuen aquell lloc? En què es fixen? Per què tenen tan d’interès en repetir uns segments? Per què n’hi ha que es repeteixen sobretot al principi i d’altres al final? Quina necessitat hi ha al darrere? Quins recursos cognitius empraven els que van posar noms als llocs? El pensament i el llenguatge no es poden desvincular, i per això sorprèn que pocs estudiosos es refereixin a la motivació. Alguns lingüistes com Albert Dauzat (citats per Tort 2001: 9), almenys en el pla teòric han tingut en compte la psicologia

---

505. **Etiologia:** estudi de les causes i els orígens. Aquest terme s’utilitza, sobretot, en biologia, filosofia, física, medicina i psicologia.

social. Així, per Dauzat la toponímia «constitueix d'entrada un capítol preciós de psicologia social. Tot ensenyant-nos com s'han designat, seguint les èpoques i els medis, les viles i els pobles, les propietats i els camps, els rius i les muntanyes, ens fa comprendre millor l'ànima popular, les seves tendències místiques o realistes, els seus mitjans d'expressió». Encara en l'àmbit teòric, Casanova (2016: 43) creu que per estudiar un topònim no n'hi ha prou en posar-lo en un context geolingüístic, sinó que també s'ha de tenir en compte el context sociocultural i s'ha de fer una «recerca de la motivació o icònim del topònim, al costat de l'anàlisi de la forma i del significat i de l'etimologia originària. És l'element que permet entendre la gènesi del topònim en el context cultural o psicològic específic on ha nascut, i a quins altres elements ha eliminat». Això el porta a la «revaloració de la cultura material i etnogràfica (paraules i coses) per a estudiar el topònim». L'expressió que utilitza Casanova, «paraules i coses», traducció de l'alemany *Wörter und Sachen*, ja ha aparegut en algun moment de la tesi (§ 3.6; cap. II 2.1.4). Els seus promotors, Meringer, Meyer-Lübke o Schuchardt, van ser uns referents per als etnòlegs com Fritz Krüger, Peter H. Rokseth, Ramon Violant i Simorra i Antoni Griera. Defensaven que l'estudi etimològic dels mots no es podria desvincular d'allò que s'anomena.

Finalment, García Sánchez (2015: 10), també en el pla teòric, creu que

los topónimos no son arbitrarios; son todos signos motivados, que en muchos casos mantienen su transparencia motivadora de manera más o menos evidente –*Cuenca, Sierra Nevada, Torrehermosa, Valverde...*–, pero que en muchos otros esta ha quedado oscurecida y puede permanecer oculta, también a los ojos del investigador –así sucede con nombres tan representativos como los de *España, Cataluña o Barcelona*, aunque se hayan ofrecido distintas hipótesis para su explicación–. Sea como fuere, siempre hay una razón por la que surgen y también por la que acaban teniendo su forma en su lengua de origen y, en su caso, en las lenguas de adopción. La forma final de un topónimo es consecuencia, por tanto, de su motivación inicial, de su origen, pero también de un proceso posterior de evolución y/o transformación, que demuestra muchas veces cómo la designación –la función primordial del topónimo– es en él lo que más importa.

Mentre que no es tingui en compte que els topònims són el resultat d'un acte de parla per a transmetre uns punts espacials i es continuïn estudiant els topònims només des del continent (la forma del topònim), i ignorant el contingut (l'espai que anomenen els

topònims) i l'emissor (els humans que van anomenar un lloc), les propostes etimològiques es quedaran en l'àmbit de les *associacions entre paraules* (§ 3.3).

3.8 Desinterès pels nous recursos bibliogràfics i tecnològics

A la introducció d'*Un estudi de toponomàstica catalana*, Sanpere (1880: 1) es planyia que «los estudios toponomástichs, fins avuy, están en Espanya molt descuidáts; y á no esser per los numismátichs que han fet adelantar aqueix punt un tant, res hauríam avansat al treball mes serio que fins avuy tením, al *Diccionario geográfico de la España Antigua* de D. Miguel Cortés, Madrid, 1835»⁵⁰⁶. La causa d'aquest endarreriment l'atribuïa a que «las covas catalanas no han sigut exploradas; tasca es eixa que toca á nostras Excursionistas, y nosaltres tenim fé en lo resultat» (li interessava per saber si els avantpassats catalans i bascos eren els mateixos), a que «fins avuy la fonética catalana no ha sigut estudiada» i que, a part del diccionari de Labernia (1830-1840) —amb uns «defectes qu'en la nova edició corretjida no desaparesqueren del tot»—, no n'hi havia cap altre.

Coromines també es planyia de la manca d'inventaris toponímics i de transcripcions de documents medievals. A l'article *De toponomástica hispana* (1972: vol. I, 26-32) dedica set pàgines al tema perquè considerava que una sèrie de *repertorios* «de las formas antiguas sobre todo, y también de las formas modernas locales transmitidas por tradición oral» facilitarien «dar en un decenio un paso de gigante en la investigación etimológica» i «dedicarse a estos trabajos con un mínimo de seguridad». Proposava quin tipus d'organismes podien encarregar-se de contractar els lingüistes que podien elaborar-los, quins lingüistes podien encarregar-se de les diverses tasques en les diverses regions espanyoles, com haurien de ser els repertoris, en quins models estrangers es podrien basar i com els podien millorar.

Més endavant, quan Coromines va emprendre la redacció de l'OnCat la situació havia millorat molt, i ell mateix va contribuir enormement a superar l'endarreriment al qual es referia Sanpere. Però des que va sortir l'últim volum de l'OnCat han passat més de vint anys i durant aquest temps han continuat apareixent uns avenços científics i tecnològics que

---

506. S'ha respectat la grafia original.

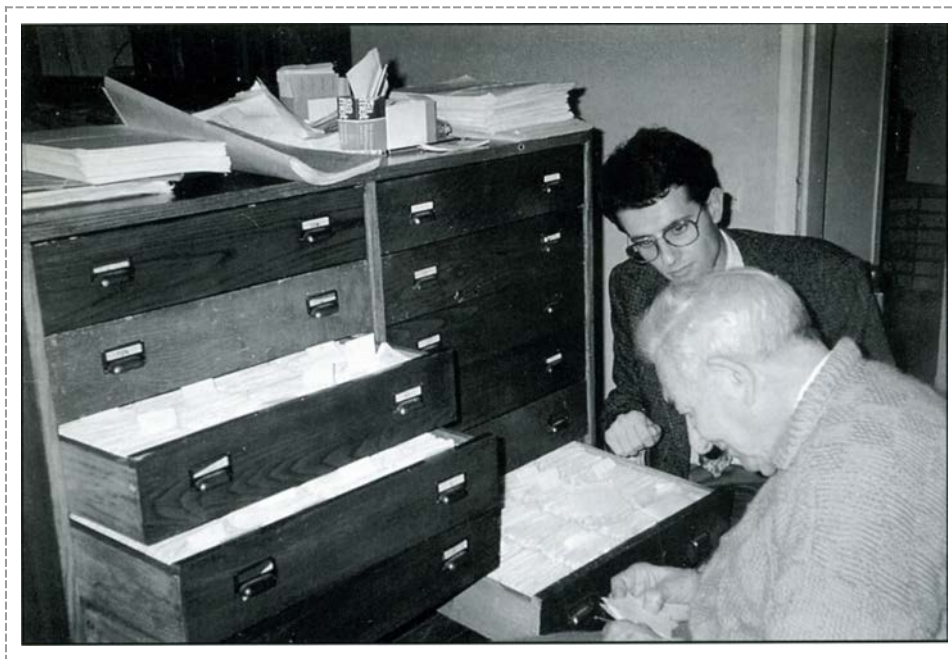
val la pena utilitzar. A Coromines no se li pot retreure que no fes ús de la informàtica perquè ell pertanyia a una generació prèvia al seu abast generalitzat. Només cal llegir aquests paràgrafs de la carta que Coromines va enviar a Casanova (2008: 113) per prendre consciència d'un dels grans avantatges actuals. Era el dia 8 de juny de 1988, Coromines tenia vuitanta-tres anys i estava endreçant les cèdules per poder començar la redacció de l'OnCat:

Tinc en marxa la gran revisió dels 32 calaixos ordenats alfabèticament de cèdules de l'Onom.Cat. En cosa d'un mes n'he refet només –és una tasca hercúlia!- 8: la A, la B i fins a CAL-. Ara deixo civilitzada aquesta massa ingent de cèdules on hi ha tots els NLL i NPP⁵⁰⁷ de tot el territori de la llengua, que presenten problemes, que presenten obscuritats o que ofereixen punts instructius per a d'altres. Amb “civilitzada” vull dir (no per ordenada alfabèticament que ja ho estava) incloses totes les cèdules d'un mateix nom (amb els homònims, sovint nombrosos) dins una camiseta i (ordenades a dins d'ella, amb una nova anàlisi històricoetimològica de cada un, provisional segons es dedueix ara, en ràpid examen, del conjunt de cèdules de cada un (moltes, i de vegades 15, 20, 40...). Si aquesta feina no m'esclafa la tindrè molt avançada –no crec acabada, però sí la major part dels 32 calaixos-- quan vingui vostè cap al 15 de juliol (els 32 s'hauran tornat cap a 40 amb les camisetes i algunes cèdules noves que afegeixo a cada plec). En Terrado pensa passar ací 10 o 15 dies des del 20 de juny –treballant ell la part d'aquests calaixos corresponent al català occidental, pirinenc i urgellenc. Ajudin-me vostès! Si no aquesta catedral d'immenses liases, quedarà a penes mig aixecada

Altres col·laboradors seus destaquen sovint aquest sistema de classificació de documents. Joan Ferrer (2002) es referia a la calaixera on Coromines desava les cèdules com a la *calaixera prodigiosa*. Recorda que quan l'any 1990 va entrar per primera vegada al seu despatx de Pineda de Mar, Coromines li va dir, mostrant-li la gran calaixera: «Mirin, l'*Onomasticon*!». Però també hauria pogut dir Mirin, el *Diccionari Etimològic i complementari de la llengua catalana*! Perquè, com el mateix Ferrer (2002: 24) subratlla «El DECat és el resultat de la redacció de les cèdules de la calaixera que Coromines començà a aplegar cap a l'any 1922» i que vuitanta anys més tard van donar lloc al «volum X i darrer que contindrà els índexs lexicogràfics catalans d'aquesta obra prodigiosa».

---

507. **NLL i NPP**: noms de lloc i noms de persona.

Fig. 153. Joan Coromines i Joan Ferrer, al costat de la calaixera. Pineda de Mar, abril 1990. Font: Arxiu Joan Ferrer.

Un altre escull per a la tasca de Coromines era la transcripció fonètica. Els limitats recursos gràfics de les màquines d'escriure obligava a que les transcripcions anessin acompanyades d'instruccions per relacionar els signes de les màquines amb aspectes fonètics.

Per tant, com que fins a finals del s. XX no s'han consolidat les eines que aporten les noves tecnologies i no ha estat fins al s. XXI quan hi ha hagut una eclosió en aquest àmbit, ara es pot emprendre una recerca etimològica utilitzant aquests mitjans. Es poden dur a terme consultes cartogràfiques per Internet, tant de mapes topogràfics com d'ortofotoimatges; es poden comparar ortofotoimatges amb fotografies aèries dels anys 1945 i 1956; es poden calcular paràmetres geogràfics gràcies a eines com els Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG); o es poden consultar documents medievals digitalitzats i tota mena de bibliografia sense sortir de casa.

Esteve Clua (1999: 11), pel que fa a la dialectologia, apunta que «amb la possibilitat de tractar informàticament les dades lingüístiques, han proliferat els estudis bàsicament quantitius, que, en principi, poden facilitar la delimitació dels dialectes a partir del tractament estadístic de les similituds o les diferències lingüístiques detectades en un conjunt ampli de dades». Defensa la idoneïtat dels estudis quantitius i de l'estadística multivariant per evitar l'arbitrarietat i subjectivitat per part de l'investigador, i assenyalava que «amb el terme anàlisi multivariant (*Multivariate Analysis*) hom fa referència a un

nombre considerable de tècniques de descripció i d'anàlisi d'un conjunt d'elements a partir de diverses variables observades, sense que, a priori, s'atorgui un estatus qualitatiu especial a cap d'elles» (ibíd.: 12). El conjunt de tots aquests mètodes quantitius s'anomenaven, ja als anys setanta del s. XX, *dialectometria*. Finalment, Clua (ibíd.: 13) reflexiona sobre el fet que «els estudis dialectomètrics s'han multiplicat darrerament arreu del món» gràcies a «la possibilitat generalitzada de disposar d'eines informàtiques cada cop més potents, que permeten el tractament de grans quantitats de dades i la realització de càlculs extensos».

Elena Martínez de Madina Salazar (2006), a l'article *Cuestiones metodológicas sobre la investigación en toponimia histórica: un modelo de base de datos*, explica com dissenyar un corpus toponímic amb l'ajuda d'una base de dades: els principals camps, l'organització dels fitxers, les presentacions diverses del corpus, etc.

Torruella (2017: 16), un dels precursors al nostre país en aplicar les noves tecnologies a la filologia, defensa que

el empleo de las *nuevas tecnologías* para el diseño y el análisis de corpus textuales representa una “revolución instrumental” importantísima, puesto que supone la apertura hacia nuevos recursos que potencian y agudizan nuestra capacidad de análisis y nos permite llegar más lejos y acceder a datos que hasta el momento estaban fuera del alcance de nuestras capacidades, lo que proporciona a nuestras investigaciones una nueva dimensión

Sembla, doncs, que el s. XXI, gràcies a la popularització de les eines informàtiques i als avanços en les ciències lingüístiques i cognitives, pot ser un bon moment per l'experimentació de nous mètodes en etimologia. Un testimoni d'aquest fet és l'aparició, l'any 2022, d'un monogràfic de la revista *Estudios de Lingüística del Español*. Amb el títol de *Metodologías lingüísticas: de los datos empíricos a la teoría del lenguaje*, les coordinadores Andrea Ariño-Bizarro i Natalia López-Cortés (2022: 5) inicien la revista amb un títol suggerent: *La metodología lingüística en el siglo XXI*. Les seves paraules encaixen de ple amb aquesta tesi quan assegurin que

en los últimos años, la metodología lingüística ha experimentado un cambio importante no solo porque se han ampliado las posibilidades de realizar experimentos con instrumentos metodológicos novedosos, sino también porque se han ampliado los campos de investigación lingüística. A todo ello se suma la imperiosa necesidad de aplicar nuevas estrategias metodológicas a los estudios considerados como humanísticos para, de una vez por todas,

conseguir erradicar la disyuntiva entre *ser de ciencias o de letras*. Gracias a este cambio de perspectiva, se ha conseguido difuminar progresivamente esta pregunta, tan recurrente años atrás, para dar paso a una única forma de ser: *ser científicos y científicas* (en este caso particular, interesados en el lenguaje y las lenguas) que trabajan con datos empíricos a través de diversas metodologías y herramientas de análisis.

També ressona en la nostra tesi el fet que, «pese a que esta revolución metodológica es innegable, no se ha visto acompañada por la aparición de las correspondientes obras explicativas, al menos en lo que al español se refiere» i és per aquest motiu que el propòsit del monogràfic és «mostrar esta variedad de técnicas y estrategias metodológicas». Els articles no són sobre mètodes en especialitats lingüístiques concretes, sinó que s'hi exposen mètodes i tècniques de recollida i anàlisi de dades empíriques que es poden utilitzar segons les necessitats de la recerca. En paraules de les coordinadores l'objectiu «es ofrecer una explicación general y comprensiva sobre metodologías lingüísticas en español que muestre cómo los datos empíricos y los métodos experimentales, que tanto han avanzado en la actualidad, ayudan a construir explicaciones sólidas de cómo funcionan el lenguaje y las lenguas». S'hi inclouen treballs sobre la dialectometria, la lingüística del corpus, l'anàlisi de documents històrics, el treball de camp, les tècniques de neuroimatge, els potencials evocats, el seguiment ocular, les anàlisis de *big-data*, etc.

Per acabar aquest apartat sobre els mètodes tradicionals en etimologia, i ja que Sanpere es referia a l'arqueologia, es podria fer un símil amb aquesta disciplina. Perquè, tal com va passar amb l'etimologia, no va ser fins a finals del s. XIX i les tres primeres dècades del s. XX que es van anar desenvolupant els estudis arqueològics a partir de l'excavació de jaciments. Tanmateix, la tecnologia i els coneixements de què es disposava limitaven l'obtenció de dades precises del passat. Avui, gràcies a noves eines tecnològiques, a la metodologia moderna, al treball interdisciplinari i a les prospeccions sistemàtiques s'ha avançat en una millor comprensió de la història. El mateix hauria de succeir amb l'etimologia.

3.9 Reflexió concloent sobre el mètode tradicional

Atenent a les propostes etimològiques sorgides del mètode tradicional (§ cap. II, 5), i tenint en compte els resultats del mètode experimental, es considera que en el tradicional (§ cap. II, 3.3) podrien estar-se produint algunes fases desencertades i, també, algunes mancances.

Les fases que es consideren desencertades són les que tenen a veure amb els apriorismes idiomàtics (§ 3.1), els apriorismes morfolingüístics (§ 3.2) i l'etimologia associativa (§ 3.3). Són les que fan que el mètode tradicional es pugui resumir en «Aquest topònim em sona a... (llatí, celta, basc, etc.) i s'assembla a... (alguna paraula en aquestes llengües)». La subjectivitat d'aquestes fases podria haver contribuït al desprestigi de la disciplina (no s'imparteix a cap universitat de Catalunya) perquè els apriorismes, siguin idiomàtics o morfolingüístics, i la pràctica associativa, comporten una tensió dels arguments per avalar les propostes etimològiques que acaba sent poc científica.

D'altra banda, pel que fa a les mancances metodològiques, es troba a faltar una sistematització del mètode comparatiu (§ 3.4), un treball interdisciplinari (§ 3.5), l'atenció al lloc concret que anomenen els topònims (§ 3.6), posar l'accent en els humans que van anomenar els llocs (§ 3.7) i aprofitar els nous recursos bibliogràfics i tecnològics (§ 3.8). Tots aquests punts s'han desenvolupat amb el benentès que en cap moment es pretén menystenir ni el mètode tradicional, ni les recerques que s'han fet anteriorment, ni tampoc les que s'estan duent a terme en aquests moments. Aquesta tesi no hauria estat possible sense totes les aportacions prèvies, resultat d'un gran bagatge i esforç humà. És tan sols la consciència científica i humanista la que empeny a obrir noves vies, bo i sabent que, en el millor dels casos, algun dia també rebran una visió crítica. De què es tracta, l'avenç en el coneixement, sinó d'això? L'únic poc lloable és la tendència a repetir d'una manera acrítica allò que s'ha dit anteriorment, fins al punt que l'anquilosament de la disciplina etimològica ha dificultat l'entrada de nous mètodes i propostes. És comprensible perquè, malgrat que els avanços científics són inherents a la humanitat, els canvis provoquen resistència. Sempre és més còmode i segur seguir els patrons establerts que no pas arriscar-se a emprendre camins desconeguts i incerts que poden conduir a equivocacions, al rebuig i al fracàs.

4. Revisió autocrítica del mètode experimental en etimologia toponímica

A les acaballes de la tesi, arriba el moment de l'autocrítica del mètode etimològic que s'hi ha experimentat per tal que en el futur es pugui millorar. Els principis metodològics (§ cap. III, 2) i les fases (§ cap. IV - VII) es consideren correctes i els resultats, que han superat totes les expectatives, ja es recolliran a les conclusions; aquí tan sols es posaran de relleu alguns detalls a corregir, els quals no poden haver implicat un esbiaix de la recerca, però sí que en algun moment puntual l'hauria facilitat. Aquesta anàlisi es durà a terme repassant el capítol IV, dedicat a l'aplicació del mètode, en l'ordre següent:

- 4.1 L'elecció del corpus i els seus límits
- 4.2 Recopilació de la variable morfològica: els segments dels topònims
- 4.3 Preparació de la variable geogràfica: els atributs paisatgístics de cada poble

4.1 L'elecció del corpus i els seus límits

L'elecció del corpus dels pobles del Pallars Sobirà com a objecte d'estudi va ser encertada. També ho va ser dedicar temps i esforços recopilant endreçadament el màxim de citacions antigues perquè després són de consulta constant. Sobretot les més antigues, però també les evolucions gràfiques fins que s'estabilitzen i es mantenen igual a les formes actuals. Gràcies a aquest recull s'han pogut entendre les evolucions fonètiques d'algunes combinacions i permetre extrapolar-les a d'altres topònims amb una forma actual similar. S'ha vist en les cinc unitats significatives que els canvis fonètics poden arribar a emascarar-les, fet que no hauria d'estranyar si es té en compte que com a mínim tindrien més de 2.000 anys d'antiguitat. Per tant, les anàlisis de les citacions antigues per reconstruir la pronúncia antiga poden ser de gran ajuda. A més, tenim la sort de disposar de documents antics que remunten fins al s. IX, i fins i tot abans, mentre que en altres llocs del món, com Finlàndia, els primers documents i mapes en general comencen al s. XVI (Ainiala, 2016: 86). En conseqüència, és quelcom a aprofitar i, de fet, la quantitat de citacions era tan elevada que es va decidir fer-ne una selecció per a l'estadística i, després, disposar de totes per a la resta d'anàlisis. Fins aquí, doncs, tot correcte, però entre les citacions antigues hi havia alguns pobles que en aquells moments no se sabia on eren i, per

tant, no estaven georeferenciats, que van comportar alguns problemes per a la interpretació estadística. No van ser les úniques mostres problemàtiques.

I és que, per tal de dissenyar un mètode el més objectiu possible (§ cap. III, 2.1) es va decidir confeccionar el corpus tal com es duu a terme en la *lingüística del corpus*, és a dir, seguint els paràmetres d'*exhaustivitat*, *representativitat* i *equilibri* (§ cap. III, 3.1.1; cap. IV, 2, 2.1 i 4.2). Aquesta decisió va comportar que, en aplegar tots (*exhaustivitat* i *representativitat*) els noms dels pobles del Pallars Sobirà, amb una selecció de les seves citacions antigues (*equilibri*), va sorgir un problema quan ja feia uns mesos que s'estava treballant amb la BD per a l'estadística (§ cap. IV, 7). Dels 584 topònims del corpus, n'hi havia que no permetien relacionar amb claredat els seus segments amb els trets geogràfics del lloc on s'ubiquen els seus pobles i es va decidir suprimir-los del corpus. Eren els següents grups:

- a) **topònims no geolocalitzats** (extrets de documents medievals): ARANSAL, ARANSALE, BENUI, BINNUI, CERCENT, CERCHO SANCTO, CERCHSENT, ESTEVAREN, etc.
- b) **hagiotopònims**: SANCTA CRUCE, SANCTI SEBASTIANI, SANCTO ROMANO, SANT PONÍ, SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES, etc.
- c) **topònims llatinitzats** (les terminacions aportaven soroll): ANASENSIS, CANALIBUS, CASTELL NOVO, CASTELLO SALATO, CURTES CASTELLO, TERVIENSIS, etc.
- d) **topònims transparents de factura recent**, alguns dels quals amb articles previs o noms comuns (CASTELL, PEDRA...), que també aportaven soroll: CABESTANY, ÇAROCHA, CASTELL SALAT, CASTELLARNAU, CASTELLNOU, EL COMTE, EL PUI, ESPLUGA DE CUBERES, FREIXA, etc.

Aquesta decisió va ser fàcil de prendre en el cas dels topònims no geolocalitzats (a) ja que no estaven vinculats a cap característica geogràfica i, com que l'objectiu de l'estadística era relacionar segments amb característiques geogràfiques, no tenia cap sentit que hi fossin. També va ser fàcil en el cas dels hagiotopònims (b), perquè són noms que van arribar amb la cristianització de l'alta edat mitjana. Però va costar molt de prendre en alguns topònims dels altres casos (c, d). D'una banda perquè algunes terminacions que semblaven llatinitzacions, potser no ho eren. D'altra banda perquè podia ser que topònims amb aparença transparent haguessin estat adaptacions de topònims opacs i, per tant, suprimint-los se suprimia la possibilitat que algun dels seus segments es relacionés de manera significativa amb elements del paisatge. Finalment, després d'estudiar els casos

individualment, es van suprimir 120 mostres, fet que va comportar que s'haguessin de tornar a fer les anàlisis estadístiques. Però va valer la pena perquè, certament, el cribratge va permetre veure més clarament quins eren els trets geogràfics als quals es referien els segments. Això no obstant, després es va constatar que 2 citacions antigues que s'havien suprimit pensant que eren topònims amb terminacions llatinitzades, possiblement no ho eren. És el cas d'*Olonge* (d'Auló) i *Otrone* (d'Altron) (§ cap. V, 4.8; 5.12.2). Per tant, aquest és un tema no resolt pel que fa als grups c i d. El cribratge pot treure soroll a les anàlisis estadístiques, però d'una banda fa aflorar la reticència a no complir al 100% el principi d'exhaustivitat de la lingüística del corpus i, de l'altra, comporta decisions subjectives que van en contra del mètode experimental.

4.2 Recopilació de la variable morfològica: els segments dels topònims

En la recopilació de la variable morfològica va passar el mateix que en el cas del cribratge de topònims del corpus. Dels 584 topònims (la segmentació es va dur terme abans de cribratge dels topònims) es van obtenir 16.748 segments, que van ser codificats (§ cap. IV, 5.2). Ara bé, al moment d'adequar la variable de la BD per a l'estadística (§ cap. IV, 5.3), es va procedir a un cribratge dels segments no productius perquè es va considerar que aportarien massa pes al programa, fent-lo menys àgil i ràpid, i també massa soroll quan es dugués a terme l'encreuament estadístic. A tal efecte es van suprimir els segments següents:

- a) **Segments amb espais entre mots:** LA G; NT RO; TA CR; A BAST... Aquests espais, a part de no aportar res, denotaven una formació més recent de topònims no opacs com LA GUINGUETA, SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES, SANTA CREU, LA BASTIDA, CASTELLO VILLICO, CAMP STAGNUM, etc.
- b) **Segments amb més de quatre fonemes:** ALENDO, ALEND, LENDO, ALTRO, LTRON, ARCAL, ARCALI, ARCALÍS, RCALÍ, RCALÍS, etc. Els dígrafs, les geminades de les citacions antigues i els grups GUE, GUI, QUE es van tractar com un sol so. D'altra banda, la H no es va considerar un so de manera que, per exemple, el segment ARAHO es va tractar com un grup de quatre fonemes i no cinc.
- c) **Segments de quatre fonemes que formaven topònims sencers, ja que aquests ja apareixien a la variable toponímica:** AIDÍ, ALÓS, ANÀS, ANCS, ÀREU, ÀRREU, ARRÓS, BAÉN, BARO, BURG, USEU, GERRI...

- d) **Segments d'un fonema:** A, B, C, D, etc. Es van suprimir totes les grafies llevat de les A-inicials (ja que es va considerar la possibilitat que haguessin estat una preposició), les -Í tòniques finals (perquè a la documentació antiga es va detectar que eren una diftongació de -UI), les -Ó tòniques finals (segons la documentació antiga, algunes podien ser una reducció de -ON) i algunes poques excepcions.
- e) **Segments de menys de quatre fonemes que es van considerar no productius:** GF, GFO, GFOR, GN, GNN, GNUM, LB, LBE, LC, LD, LLNO, MB, MP, MT, NB, NC, TSC, RB...

Doncs bé, en el cas que es tornés a repetir aquest procés segurament es faria el cribratge dels grups *a*, *b* i *c*, però el del grup *d* no es faria i el del grup *e* es faria diferent. El del grup *d*, els segments d'un fonema, no es faria ja que, en una fase posterior de l'experimentació del mètode, es va observar que aquests segments també podien aportar informació. Per exemple, es va trobar a faltar la relació entre les característiques geogràfiques i les grafies Z o Ç que es troben en documents medievals, o la grafia C, present també en les citacions antigues, i que després es transforma en S o U. El del grup *e*, els segments de menys de quatre fonemes, es faria diferent i segurament es conservarien els segments de dos fonemes. Per exemple hauria estat útil disposar del segment SC per a l'estudi dels segments id_332 ESC / id_333 ESCA / id_845 SCA, ja que hauria estat el més inclusiu. Escollint id_332 ESC quedaven exclosos els pobles de TAVASCAN i BAIASCA, i escollint id_845 SCA i id_333 ESCA quedaven exclosos ESCÓS, MONTESCLADO i ARESTUI amb la seva forma antiga ARESCUY.

4.3 Preparació de la variable geogràfica: els atributs paisatgístics de cada poble

Tal i com es preveia, per a la preparació de la variable geogràfica va ser absolutament pertinent el coneixement geogràfic profund de l'àrea del corpus objecte d'estudi, així com també el traçat de les vies de comunicació tradicionals, conegudes com a *camins vells* al Pallars Sobirà. Les societats que anomenaven els llocs i es desplaçaven pel territori ho feien per uns camins savis, molts dels quals ens han arribat fins avui. Sense desplaçar-se com elles ho feien, és a dir, a peu (els carros no van arribar a la comarca fins al s. XX), hauria estat molt més difícil entendre els resultats que apunten cap a un pensament conceptual.

També van ser pertinents les entrevistes. L'objectiu era que servissin per recopilar les característiques geogràfiques de cada poble, però després es va observar que no només eren interessants pel contingut, sinó també per admirar el coneixement de la natura per part de les persones entrevistades, així com la seva parla: la pronúncia, les expressions, les paraules, les dites populars, les llegendes sobre els possibles canvis de lloc dels pobles, etc. Això no obstant, al moment d'incloure les diverses característiques geogràfiques de cada poble, hauria estat útil incloure altres paràmetres calculats amb SIG⁵⁰⁸:

- **Potencialitat agronòmica del sòl de l'entorn dels assentaments.** La capacitat productiva del sòl s'acostuma a analitzar en els models de poblament de les societats prehistòriques, juntament amb la distribució d'assentaments per densitats espacials o la distància entre assentaments veïns, en referència a les altes pastures i als recursos fluvials. S'hauria pogut dur a terme a partir de les ortofotoimatges dels anys 1945 i 1946, i hauria estat un indicador de si l'assentament va respondre a necessitats estratègiques, al rendiment agrícola, a recursos propers, etc.
- **Unitats geològiques del l'àrea del poble que abraça l'àrea agrícola.** Al seu moment es va sospesar el volum de feina que comportava emmagatzemar aquesta dada en comparació amb la facilitat de fer consultes puntuals en cas que es necessités, a través del Mapa Geològic de Catalunya (MGC) a escala 1:50.000 i es va decidir no incloure-la perquè el MGC⁵⁰⁹ digital permet obtenir de manera ràpida la descripció de les diferents unitats geològiques tan sols desplaçant el punter sobre l'element a consultar. Després es va observar que haurien estat útils per a assenyalar les àrees **esta* d'antigues 'aigües més o menys estancades'.
- **Pendent on s'aixequen els pobles.** S'hauria pogut classificar amb valors de menys a més pendent a partir dels valors numèrics: *Pla, Suau, Moderat, Fort, Molt fort*, etc. En aquell moment va semblar que, en incloure l'atribut *Relleu*, amb les seves variables (a la part fonda de la vall, al pla; a la part fonda de la vall, en costa; no a la part fonda de la vall, en costa; no a la part fonda de la vall, dalt d'un turó...), no era necessària una precisió més acurada. A més, gairebé sempre els pobles

---

508. **SIG:** Sistemes d'Informació Geogràfica.

509. **MGC:** Mapa Geològic de Catalunya.

s'aixequen sobre penya per tenir bons fonaments i defenses, i a la vegada per no envair terres potencialment conreables. Però potser podria haver estat útil.

- **Ponts**, classificats entre cursos fluvials principals o secundaris.

És possible que, amb l'avenç constant dels SIG, de l'arqueologia, de l'antropologia i de ciències afins a aquesta temàtica, en el futur no només sigui més fàcil incloure aquests atributs, sinó que n'hi hagi d'altres, fet que comportaria valorar i repensar la decisió d'incloure'ls.

Capítol IX. Conclusions

Mai s'ha de deixar de dubtar sobre coses que es donen per sabudes.

Albert Pèlachs Mañosa (Forau d'Aigualluts, 26/09/2021)⁵¹⁰

Com espero haver posat de manifest en els capítols precedents, aquesta tesi aporta diversos recursos metodològics per millorar i discutir el mètode que s'ha utilitzat fins ara per a estudiar l'etimologia dels topònims opacs al Pallars Sobirà i, a la vegada, demostra que aquests topònims, com a fòssils lingüístics, poden aportar una informació molt valuosa sobre la llengua que els va crear. Per tant, a partir d'un bagatge acadèmic amb un vessant lingüístic i d'un bagatge vital i professional amb un vessant geogràfic, es plantegen els dos objectius de la tesi. El primer és experimentar un mètode, el més empíric possible, que permeti esbrinar l'etimologia dels topònims poblacionals del Pallars Sobirà, la majoria dels quals són opacs, i el segon és obtenir alguns coneixements de la llengua que els va crear.

Les tres hipòtesis sobre les quals es construeix el mètode parteixen d'imaginar-se un petit grup d'humans que arriben a un territori verge en què els llocs no tenen nom, i de qüestionar-se com anomenarien el lloc concret on es volen instal·lar. La primera hipòtesi és que l'anomenarien descrivint-lo. En conseqüència, hi hauria una relació de causa-efecte entre el lloc anomenat i el topònim. Per tant, aquí entra en joc la geografia. La segona hipòtesi és que, el fet de repetir els mateixos elements del paisatge per a descriure els llocs, provocaria els segments repetits que es troben, per exemple, en els noms dels pobles del Pallars Sobirà, i que permeten establir sèries dels que comencen igual (*Alendo, Alins, Alós, Altron...*; *Estaon, Estaron, Esterri...*; *Escaló, Escalarre, Escós...*; *Lladrós, Llarvén, Llavorre, Llavorsí...*) o que acaben amb les mateixes terminacions: *Baiasca, Bresca...*; *Alós, Araós, Arrós, Aurós...*; *Bonestarre, Escalarre, Ginestarre, Isavarre, Unarre...*; *Arestui, Balestui, Bernui, Bressui, Sellui...* Per tant, es tenen en compte els humans i la manera com anomenarien els llocs. La tercera hipòtesi és que, en contra de l'opinió general que considera que els topònims opacs estan formats per una arrel i afixos, la majoria s'haurien format per composició i posterior lexicalització.

---

510. Citació recollida durant una sortida de cinc dies amb l'alumnat de l'assignatura *Planificació d'Àrees Rurals i de Muntanya*, del grau en *Geografia, Medi Ambient i Planificació Territorial* (UAB).

El mètode experimental, dissenyat per tal que sigui empíric, interdisciplinari i amb un enfocament cognitiu, després d'un llarg procés de recull de dades geogràfiques de cada poble, i de relacionar-les estadísticament amb els segments dels topònims, permet aïllar i reconstruir cinc *unitats significatives*. Es consideren *prototípiques* perquè són un model a partir del qual poden haver-hi variacions. Són **oil*, **esca*, **orte*, **esta* i **one*.

La unitat **oil* seria un estrat antic del mot català *ull*, l'òrgan visual dels éssers vius, amb el sentit metonímic de 'visió atenta' i metafòric de 'punt de guaita'. Aquesta unitat significativa es trobaria en diferents posicions en les composicions toponímiques i s'hi generarien diversos canvis fonètics. Per exemple, a l'inici dels topònims perdria la iod (*Olp*, o forma antiga d'*Auló*, *Olone*); la vocal inicial experimentaria assimilacions o dissimilacions (*Alós*, *Alendo* o *Alins*); o es donarien afèresi dobles amb la palatalització de la lateral en topònims del corpus com *Lladorre*, *Lladrós*, *Llaràs*, *Llarvén*, *Llavorre*, *Llavorsí*, *Lleret*, *Llessui* o *Llort*. Quan **oil* es trobava al mig dels topònims, entre d'altres fenòmens fonètics hi operaria també la pèrdua de la iod (*Boldís*, *Mallolís*, *Solduga* o *Tolzó*); assimilacions o dissimilacions (*Arcalís*, *Escalarre*, *Escaló* o *Rialp*); i també rotacisme (en *Surp*, antigament *Suirb*, *Sorpe* o *Buiro*). Finalment, quan **oil* es trobava a la terminació dels topònims, algunes de les transformacions que hi haurien operat són també les assimilacions o dissimilacions amb pèrdua de la iod (*Burgal*), l'afèresi simple de la vocal /o/ (*Isil*); el tancament de la vocal i la pèrdua de la lateral en *Arestui*, *Balestui*, *Bernui*, *Bressui*, *Bretui*, etc.; i la monoftongació (*Aidí*, *Beraní*, *Llavorsí*, *Roní*, etc.). Els pobles amb la unitat **oil*, per les seves grans conques visuals, tindrien relació amb punts de guaita, de manera que s'estarien complint els tres principals factors de la *Teoria de la Metàfora Conceptual*. La unitat **oil* 'ull' per a referir-se a 'llocs de guaita' expressaria una naturalesa metafòrica del pensament a partir de la metàfora '*el paisatge és un cos*', sigui de persona o d'animal. Expressaria, junt amb altres mots del cos humà per anomenar llocs del paisatge (cap, galta, morro, coll, llom, braç, peus, etc.) una base corporal de la cognició humana i, per tant, també del llenguatge. I, finalment, expressaria una connexió entre l'estructura semàntica i l'estructura conceptual a partir de la metonímia d'una part pel tot: *ull per persona que fa de guaita*. D'altra banda, **oil* mostra semblança amb mots d'altres idiomes indoeuropeus per anomenar *ull*: *oeil* (francès), *øje* (danès), *olho* (portuguès), *ollo* (gallec), *øye* (noruec), *suil*, *sùil*, *sooill* (gaèlic-escocès), *súl* (irlandès), etc.

La *unitat significativa prototípica* *esca ‘tall’ va servir per anomenar llocs del paisatge com congostos, i podria haver donat noms comuns com **osca**, **escala**, **escletxa**, **esquerda**, **esqueix** o **ascla**. La vocal inicial de *esca podria ser una *pròtesi* perquè en català es necessita aquesta obertura vocàlica per a pronunciar paraules que comencen en [sk]. En altres àmbits *esca també va servir per anomenar conceptes i objectes de diverses llengües amb la idea de ‘tall’. En grec **skhisma** ‘divisió’ o **skhizein** ‘tallar, partir, fendre, esberlar’; en llatí **scindo** ‘tallar, separar’; en català **escarpa**, **escull**, **esquinç**, **llesca**; en basc **aska** ‘canal, solc, rasa’, **ildaska** ‘solc, estria’, **eskail** ‘estella’, **puska** ‘tros’; en anglès **scar** ‘cicatriu’, **scarf** ‘tall’, **scrape** ‘rascada, esgarrapada’, **scratch** ‘esgarrapada, esgarrinxada, rascada’. Aquesta unitat havia estat proposada com a diverses arrels en els estudis sobre el protoindoeuropeu.

La *unitat significativa prototípica* *orte (possiblement amb una labial inicial, *borte o *vorte) relacionada amb ‘llocs de pas’, hauria tingut una pronúncia de la ròtica de manera vibrant fins al punt que en alguns casos la ròtica va assimilar la dental. D’aquí les terminacions de 17 topònims del corpus que, llevat de dos (*Gerri* i *Sorre*), es troben a les valls d’Àneu i de Cardós. Aquesta pronúncia, que antigament s’estenia cap a l’oest i l’est del Pallars, vindria avalada pel fet que la realització de la ròtica vibrant és especialment freqüent al darrere d’una vocal accentuada (*ferro*, *carro*, *marro*, *berra*), com és el cas d’*Àrreu*, *Bonestarre*, *Escalarre*, *Esterri*, *Gerri*, *Ginestarre*, *Isavarre*, *Lladorre*, *Llavorre*, *Serra*, *Sorre*, *Surri* i *Unarre*. Aquesta unitat també podria haver sofert altres canvis o pèrdues fòniques. Per exemple, assimilacions o dissimilacions en *Aurós* (antigament *Ordaros*), *Montenartró* (abans *Montano Ortone*), o *Arboló* (*Orbolone*), *Cartanís*, *Escart*, *Gilareny*, *Llarvén*, *Montenartró* i *Montardit*; pèrdua de la dental en *Araós*, *Arestui*, *Àreu*, *Aurós* (*Ordaros*), *Gilareny* (*Gilardum*), *Meneuri*, *Arcalís*, *Cassibrós* (*Carcebros*), *Llarvén* (*Lertuen*, *Larduen*); pèrdua de la vocal final en *Llort* (antigament *Leorte*) i *Sort* (antigament *Saorte*), però pervivència en el *port de Broate* o la *serra de Niarte*, i també en *Bonestarre*, *Escalarre*, *Ginestarre*, etc.

La unitat *orte (*borte o *vorte), que al Pallars Sobirà s’ha conservat a la *collada de Naorte* o al *coll de Baborte*, serien passos naturals i necessaris per anar d’una riba del riu a l’altra, d’una vall a una altra o per accedir a qualsevol punt del paisatge. Així, *orte (*borte o *vorte) en cotes baixes anomenaria *quals* i en cotes altes, *colls* (o *collades*), *ports*

(al Pallars, sovint *Portell* o *Portella*), *graus*, etc. En qualsevol cota també anomenaria *cruïlles*. Serien els passos que han articulat des de sempre la mobilitat pel paisatge i de vegades en aquests passos s'hi troben les restes de torres o castells, construïts amb l'objectiu de vigilar-los. Per tant, les unitats **oil* i **orte* (**borte* o **vorte*), 'guaita del pas', sovint es troben juntes en topònims que tenen relació amb torres i/o castells. Aquesta unitat es pot trobar en llengües d'afiliacions diferents i en àmbits diversos. Per exemple, un *gual* s'anomena *ford* en anglès o *voorde* en holandès; una *porta* s'anomena *portë* (albanès), *porth* (gal·lès), *portti* (finès), *vartai* (lituà), *vārti* (letó) o *ворота vorota* (rus, ucraïnès), a part de *porta* en català, italià, gallec, llatí, búlgar, cors o portuguès, entre d'altres exemples. La unitat significativa prototípica **esta* té relació amb la idea de 'immobilitat'. Va servir per anomenar llocs del paisatge que avui són 'prats plans' però que, gràcies al coneixement de les seves unitats geològiques, sabem que antigament havien estat 'aigües més o menys estancades'. Al Pallars Sobirà el 82,75% de topònims que inclouen la unitat **esta* es troben a la vall de Cardós, les valls d'Àneu i de la Vall Ferrera, al nord de la comarca. Aquesta distribució no és casual ja que aquestes àrees durant el Darrer Màxim Glacial de fa 40.000 anys estaven cobertes per glaceres gegants i, a mesura que van anar retrocedint, el paisatge que en restava era, precisament, d'estanys i aiguamolls. Aquesta unitat podria haver donat noms comuns com *estany*, *estuari*, *estero* (castellà), *estran* (francès) o *stagnant* (anglès), tots amb el sentit de 'aigües més o menys estancades'. A més, un 81,25% dels pobles del corpus amb aquests aquífers i amb **esta*, estaven orientats al sud, sud-est i sud-oest, per la qual cosa tot sembla indicar que aquelles terres, irrigades tot l'any gràcies a l'orientació meridional i a una bona insolació, serien molt apreciades perquè comportarien herbatges, però també que la neu es fongués abans i l'herba creixés abans. Les circumstàncies mediambientals descrites indueixen a pensar que els emplaçaments anomenats amb la unitat significativa **esta* haurien convidat a assentar-s'hi de manera semipermanent o permanent, fet que corroboren recerques arqueològiques de diversos indrets. En altres àmbits, **esta* també va servir per anomenar conceptes o objectes amb la idea de 'immobilitat'. Per exemple el grec *statos* 'estàtic'; el llatí llatí *stare* 'estar'; el germànic *standort* 'estàndard' o 'estendard'; en català *estable*, *establiment*, *estaca*, *estació*, *estaló*, *estança*, *estancar*, *estand*, *estant*, *estàtua*, *estatut*, *estoig*, *estolledor*, etc.; en basc *eustaga* 'estaca que, travessada sobre l'eix d'alguna roda, s'usa per impedir que es mogui el carro', *ostatu*

‘hostal, fonda, allotjament, pensió, alberg’, *ustean* ‘esperant, a l’espera de’; en anglès *steady* ‘estable, constant’; *stick* ‘pal’; *still* ‘encara’; *stop* ‘aturar’; *stock* ‘estoc’; *stubborn* ‘tossut’; *stun* ‘atordir’. Aquesta unitat havia estat proposada com a diverses arrels en els estudis sobre el protoindoeuropeu.

*Esta, que es troba a l’inici, al mig o al final dels topònims, mostra una vocal inicial que podria ser una *pròtesi* ja que en català es necessita aquesta obertura vocàlica per pronunciar paraules que comencen en [st]. La unitat s’hauria mantingut gens o poc alterada a l’inici dels topònims (*Esterri*, *Estac*, *Estaon*, *Estaron*, *Estaís*), tot i que hi ha casos documentats d’una afèresi doble. Per exemple, el riu *Terri* (Pla de l’Estany) antigament es troba grafiat *Sterriam* i *Esterria*; al Pallars Sobirà hi ha la *pleta d’Estovarres*, també coneguda per *Tovarres* i *Estavill* (Pallars Jussà) es troba grafiat *Tavill*. En posició inicial també s’hauria donat una *vocalització* que hauria convertit la sibilant d’*Asnet* i *Asneto* en una iod pel fet de trobar-se en posició final de síl·laba i al davant d’una consonant sonora: *Ainet*, *Aineto*. En aquests exemples, a més, després de caure la vocal final, la dental, en trobar-se en grups triconsonàntics, també s’hauria perdut. En posició medial la unitat *esta és bastant estable (*Arestui*, *Balestui*, *Bonestarre*, *Ginestarre* i *Sestui*), però en canvi ha arribat més transformada a les terminacions, en què, a part del canvi de la primera vocal, la vocal final i la dental anterior s’haurien perdut en la majoria dels casos: *Alós*, *Araós*, *Arrós*, *Aurós*, *Berrós*, *Cassibrós*, *Escós*, *Lladrós*, *Virós*, *Anàs*, *Escàs*, *Gavàs*, *Llaràs* i *Servàs*.

Finalment, la *unitat significativa provisional* *one correspondria a la *unitat significativa prototípica* *one ‘damunt’. Fins a on s’ha pogut observar, depenent de la posició que *one ocupa a dins dels topònims funcionaria com a preposició (a l’inici i al mig dels topònims) o com a locució adverbial (al mig i al final). En *Norís* (antigament *Anoris*), *Bernui* (abans *Beranui*) o *Estac* (abans *Estago*) i altres exemples, la unitat pot experimentar una afèresi i/o anterioritzacions i deslabialitzacions de la vocal inicial. La consonant medial i la vocal final també es poden perdre: *Olone* va esdevenir *Auló* o *Montano Ortone*, *Montenartró*.

La unitat *one ‘damunt’ és semblant al mot de diversos idiomes indoeuropeus per a referir-se a aquest concepte: *an* o *auf* (alemany), *ana* (avèstic), *πάνω pano* (grec), *ant* (lituà), *na* (bielorús, búlgar, macedoni, rus, serbi, ucraïnès), *na* (bosnià, croat, eslovac, eslovè, polonès, portuguès, txec), *nantu* (cors), *në* (albanès), *on* (anglès), *aan* (holandès) o *gain* (basc). A més, podria tenir alguna relació cognitiva amb la preposició castellana *en-*, que

també té el significat de ‘damunt’ (*empapelar, empastar*) i el sufix *-on* que, a part d’altres usos menors, té un valor augmentatiu, intensiu o expressiu. Per exemple: *barracón, barrigón, cabezón, casón, inocentón, narizón, nubarrón, sillón*, etc.

El coneixement de la semàntica d’aquestes 5 *unitats significatives prototípiques* permet interpretar etimològicament els topònims que participen en alguns *clústers toponímics*, és a dir, ‘dos o més pobles amb topònims que es refereixen al mateix *motiu denominatiu*’. Cal entendre el *motiu* com aquell element del paisatge que, per la raó que sigui, indueix a *anomenar-lo* com a punt de referència espacial. Per exemple, el *motiu denominatiu* del *clúster* de lo Vallat (Vall de Cardós) —format per *Anàs, Bonestarre* i *Estaon*—, haurien estat els aiguamolls situats a l’aiguabarreig dels rius d’Anàs i Estaon. Les propostes etimològiques serien, per *Anàs*, la fusió o aglutinació de les dues unitats AN **one* ‘damunt’ i ÀS **esta* ‘aiguamolls’, per tant, ‘damunt dels aiguamolls’; per *Bonestarre*, la fusió de (B)ON **one* ‘damunt’, EST **esta* ‘aiguamolls’ i ARRE **orte* ‘lloc de pas’, per tant, ‘damunt dels aiguamolls, el pas’ (*Bonestarre* és l’entrada de lo Vallat des de la vall principal de la Noguera de Cardós); i per *Estaon*, la fusió de ESTA **esta* ‘aiguamolls’, **orte* ‘lloc de pas’ i ON **one* ‘damunt’, per tant, ‘als aiguamolls, el pas del damunt’ (*Estaon* és a la capçalera de la vall, a l’entrada per la cota superior). En canvi, el *motiu denominatiu* del *clúster* de la vall d’Escart (Valls d’Àneu) —format per *Escart, Escaló, Burgal* i la *Mare de Déu de la Roca*— seria el congost del riu d’Escart, situat entre *Escart* a la cota més alta, i *Escaló* a la més baixa. Les propostes etimològiques d’aquests dos pobles dels extrems serien, per *Escart*, la fusió o aglutinació de les dues unitats ESC **esca* ‘tall, estret rocós, congost’ i ART **orte* ‘lloc de pas’, per tant, ‘al congost, el lloc de pas’; i, per *Escaló*, la fusió de ESC **esca* ‘tall, estret rocós, congost’, AL **oil* ‘ull, guaita’ i Ó **one* ‘damunt’, per tant, ‘al congost, el guaita del damunt’.

Així doncs, l’estudi de les unitats significatives prototípiques i de diversos clústers en primer lloc confirma les tres hipòtesis de partida de la tesi, és a dir, que els topònims poblacionals opacs del Pallars Sobirà són descripcions del paisatge, que els seus segments repetits estan relacionats amb elements del paisatge i que aquests topònims estan formats per composició i posterior lexicalització. En segon lloc, permet explicar la similitud entre noms dels pobles, de vegades absoluta (*Esterri de Cardós* i *Esterri d’Àneu*; *Ainet de Besan* i *Ainet de Cardós*), i d’altres amb lleus variacions (*Àreu* i *Àrreu*; *Arrós* i *Aurós*;

Baén i Baien; Bernui, Pernui i Beraní; Burg, Burgal i Burgo; Sorpe i Surp; Sorre i Surri). Serien pobles situats en punts geogràfics iguals o molt semblants. En tercer lloc, permet explicar els pobles dobles, situats en cotes diferents: **Aidí Jussà i Sobirà, Alós Jussà i Sobirà, Berrós Jussà i Sobirà, Estaron Jussà i Sobirà, Surp Jussà i Sobirà**, etc. En quart lloc, permet conèixer com era el paisatge en el passat. Per exemple els diversos topònims amb **esta* ‘immobilitat, aigües més o menys estancades’, indiquen molts més aiguamolls que no pas en l’actualitat. En cinquè lloc, aquest estudi permet fer una aproximació a algunes característiques lingüístiques dels topònims del corpus. Per exemple, des del punt de vista semàntic és rellevant el fet que les unitats significatives que s’utilitzaven per a descriure llocs eren polivalents i s’utilitzaven també per a altres usos comunicatius. Es referirien a *conceptes* cognitius essencials: ‘tall’, ‘lloc de pas’, ‘immòbil’, etc. Era un llenguatge, doncs, basat en un pensament simbòlic. S’anava del *concepte* ‘representació mental’ a l’*objecte* ‘allò percebut a través dels sentits’. Avui només acostumem a ‘veure’ l’*objecte* i les seves accepcions de diccionari, però no percebem el *concepte cognitiu*, bàsic i primigeni, que hi ha al darrere.

Finalment, l’estudi de les unitats significatives prototípiques i de diversos clústers també permet ratificar que cal una revisió del mètode tradicional. El mètode experimental ha seguit algunes de les seves pràctiques —com la recopilació de citacions antigues dels topònims a estudiar, el fet de tenir en compte les sèries de topònims amb els mateixos inicis o terminacions o el consell de conèixer a fons la geografia de l’encontrada—, però també ha servit per corroborar que les fases que es consideren desencertades són les que tenen a veure amb els apriorismes idiomàtics, els apriorismes morfolingüístics i l’etimologia associativa, mentre que les mancances metodològiques són la poca sistematització del mètode comparatiu, l’absència d’un treball interdisciplinari, la desatenció al lloc concret que anomenen els topònims, l’oblidança dels humans que van anomenar els llocs i el desinterès per nous recursos bibliogràfics i tecnològics.

En definitiva, en aquesta tesi s’ha experimentat un mètode inèdit en etimologia toponímica, de ben segur millorable, però que de moment ha donat uns resultats diferents i prometedors. A més, s’obre una via que pot ser fructífera per tal d’identificar noves unitats significatives.

Altres aportacions del mètode són, en primer lloc, la possibilitat de dur a terme un buidatge exhaustiu de citacions toponímiques del Pallars Sobirà en documents antics gràcies al qual s'han pogut situar topònims que apareixen en documents medievals i dels quals no se'n coneixia la ubicació exacta, s'han pogut descobrir canvis de noms en alguns pobles, i s'han pogut detectar fenòmens fonètics generalitzats. En segon lloc, l'oportunitat de poder matisar la denominació dels topònims com a *fòssils lingüístics*. Ho són en el sentit que, sobretot els poblacionals, perduren en el temps i, per tant, són testimonis d'una parla en un moment del passat, però no pel que fa a la seva estabilitat fonètica, ja que hi ha pèrdua i transformació del material fònic. En tercer lloc, s'han proposat les etimologies d'alguns topònims opacs, de la majoria dels quals només hi havien les propostes de Coromines. En iniciar la investigació l'etimologia d'aquests topònims ens semblava enigmàtica i impossible de desxifrar, però ara, després d'haver-los sacsejat una mica i d'haver furgat quins elements del paisatge hi ha al seu darrere, comencen a semblar-nos més familiars. Faltava conèixer el seu codi però, en descobrir-lo, tot s'ha tornat una mica més transparent i facilitarà les recerques futures. En quart lloc, s'ha emmarcat la recerca en el que es podria denominar *arqueologia lingüística*. Perquè, a partir de l'estrat actual dels topònims, i amb l'ajuda del mètode experimental, s'ha pogut recular fins un estrat antic del llenguatge que es va utilitzar per denominar uns llocs i començar a dilucidar un sistema lingüístic d'un moment determinat de la història. Els resultats permeten començar a rastrejar l'empremta d'una societat i cultura antiga, no només en el paisatge, sinó també a nivell cognitiu. Per exemple, els punts de guaita interconnectats configuren una societat amb una estratègia planificada, la denominació d'aquests punts com a **oil* 'ull' mostren una visió antropomòrfica del paisatge, les propostes etimològiques dels topònims mostren un llenguatge perfectament estructurat i, finalment, la polivalència de les unitats significatives referides a conceptes que donen nom a objectes indiquen un llenguatge molt antic.

Però el més important del mètode experimental és, d'una banda, que obre la porta a treballar l'etimologia d'una manera interdisciplinària en què la geografia pren una rellevància absoluta i imprescindible, es destaca l'atenció als clústers toponímics i a eines com l'estadística o els SIG, i, finalment, es posa l'accent en un enfocament cognitiu. D'altra banda també és important la semblança entre les unitats significatives i les arrels i mots de llengües indoeuropees, ja que marca una hipòtesi diferent a la de l'afiliació

bascoide, sense que això impliqui una negació o defensa d'aquesta a la zona objecte d'estudi ja que de moment no es disposa de suficients dades empíriques per a posicionar-se. El que sí que es defensa és que basar la recerca etimològica en una pressuposició històrica i idiomàtica, que gairebé sempre es remunta a la prehistòria, pot desembocar a vies etimològiques equivocades i, a més, que cal posar en dubte els arguments que s'han esgrimit fins avui per defensar aquesta parla a les altes valls del Pallars Sobirà, Pallars Jussà, l'Aran i l'Alta Ribagorça durant els segles X i XI.

Més enllà del mètode experimental, seguim amb el convenciment que, en tant que els topònims perduren en el temps, l'aportació que pot fer l'etimologia toponímica és incommensurable. L'etimologia lèxica és atractiva perquè, com deia Joan Veny (2007: 5), «quan sabem el nom de les coses, les trobem més belles; quan en sabem l'origen, l'etimologia, les trobem més entranyables, més properes, més expressives». Però l'estudi etimològic dels topònims és important perquè el referent extralingüístic és tan directe que pot permetre saber com parlaven els nostres avantpassats i, sobretot, com pensaven. Coneixent com anomenaven els llocs es coneix com estructuraven el pensament, com conceptualitzaven l'espai, què consideraven rellevant o què els preocupava. L'arqueologia a poc a poc va oferint dades de com vivien els nostres avantpassats, com morien i com s'enterraven. Però fins ara eren avantpassats muts. Era una prehistòria silenciosa. Ens agrada pensar que, amb aquesta recerca que tot just s'inicia, els avantpassats comencen a tenir una mica més de veu.

Pel que fa a les recerques futures, s'obre un gran ventall de possibilitats, però de moment es podrien dividir en dos grans blocs. Unes recerques se centrarien en el Pallars Sobirà i les altres abraçarien un àmbit més externs. Les primeres recerques, d'una banda, a partir de les dades recopilades del Pallars Sobirà, poden continuar identificant altres unitats significatives i, a partir de clústers, seguir la investigació sobre la morfosintaxi i la semàntica dels topònims del corpus i del seu llenguatge. D'altra banda, tenint en compte el poblament tardà de les àrees dels Pirineus anteriorment cobertes de gel, es podria dur a terme una cerca interdisciplinària d'indicadors per a la datació de les unitats significatives. L'altre gran bloc es dedicaria a estudiar, d'una banda, si les unitats significatives prototípiques descobertes en aquesta tesi són extrapolables a topònims de fora del Pallars Sobirà i, per tant, als parlars d'altres àrees. Aquesta recerca permetria enregistrar les

variacions fonètiques, morfosintàctiques i semàntiques, comprovar si podria haver-hi hagut la mateixa herència cognitiva i qui sap si començar a deduir alguns fenòmens històrics com el camí d'expansió del Neolític. D'altra banda, també es podrien estudiar la presència de les unitats significatives trobades entre les llengües antigues.

La finalització d'aquesta tesi, doncs, no s'ha d'entendre com un final, sinó com l'inici de noves vies de recerca que començaran, això sí, amb l'avantatge d'una mica més de bagatge i seguretat de la que tenia quan vaig començar-la. Durant aquests anys m'han acompanyat les veus de les padrines i padrins que vaig entrevistar, la llum dels seus pobles i l'alè dels seus ramats, però també el zel dels antics guaites, el ressò dels congostos, el xipolleig dels guals, la ventada dels ports i el baf dels aiguamolls. La meva intenció es continuar arribant a altres racons del nostre paisatge geogràfic i cognitiu, però formant part d'un equip pluridisciplinari.

X. Referències bibliogràfiques

- ABADAL I DE VINYALS, Ramon (1955). *Catalunya Carolíngia, vol. III: Els comtats de Pallars i Ribagorça*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans
- ABADAL I DE VINYALS, Ramon (1962). «Balari y Jovany y sus “Orígenes históricos de Cataluña”». Dins de: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXIX (pàg. 3-15). Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres.
- ABADAL I DE VINYALS, Ramon (2009). *Efemèrides mil·lenàries 949-1949. El monestir de Sant Pere de Burgal*. Barcelona: Ploion Editors.
- ABOMO-MAURIN, Marie-Rose (2013). «Toponymie et onomastique en zone fang-boulou-beti du Sud Cameroun». Dins de: ABOMO-MAURIN, Marie-Rose i TCHAMENI, Rigobert (Dir.) *Toponymie et pluridisciplinarité* (pàg. 45-61). París: L'Harmattan.
- Actes del XXI Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques, a Uppsala (2002) [En línia: <https://www.isof.se/om-oss/publikationer/institutets-publikationer/personnamn-och-ovriga-namn/2016-09-15-icos---proceedings-of-the-21st-international-congress-of-onomastic-sciences/icos-som-pdf.html>. Consulta: 1-7/01/2020].
- Actes del XXIII Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques, a Toronto (2008) [En línia: <https://yorkspace.library.yorku.ca/xmlui/handle/10315/2901>. Consulta: 1-7/01/2020].
- Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques, a Barcelona (2011) [En línia: <http://www.gencat.cat/llengua/BTPL/ICOS2011/cercador.html>. Consulta: 1-7/01/2020].
- Actes del XXV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques, a Glasgow (2014) [En línia: https://www.gla.ac.uk/schools/critical/newsandevents/archivedconferences/headline_649145_en.html. Consulta: 1-7/01/2020].
- ADRADOS, Francisco Rodríguez; BERNABÉ PAJARES, Alberto; MENDOZA, Julia (1995). *Manual de Lingüística Indoeuropea, I. Prólogo, introducción, fonética*. Madrid: Ediciones Clásicas.
- AEBISCHER, Paul (1926). *Études de toponymie catalane*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans [Consultada l'edició de 2006].
- AITCHINSON, Jean (1991). *Language change: progress or decay?* Cambridge: Cambridge University Press .
- ALVAR, Manuel (1949). *Toponímia del Alto Valle del río Aragón*. Zaragoza: CSIC.
- AINIALA, Terhi; SAARELMA, Minna; SJÖBLOM, Paula (2016). *Names in focus. An Introduction to Finnish Onomastics*. Helsinki: Finnish Literatures Society.
- ALCOVER SUREDA, Antoni M.; MOLL CASASNOVAS, Francesc de Borja (1926-1968). *Diccionari català-valencià-balear* (10 vol.). Palma de Mallorca: Moll.
- ALTURO i PERUCHO, Jesús; ALAIX i GIMBERT, Tània (2023). *Lletres que parlen. Viatge als orígens del català*. Barcelona: La Magrana.
- ALMELA PÉREZ, Ramón; LÓPEZ LÓPEZ, Alicia (2013). «Morfología de los topónimos». Dins de: *Revista de Investigación Lingüística*, 16 (pàg. 137-164). Murcia: Universidad de Murcia.

- AMIGÓ ANGLÈS, Ramon (1999). *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ARASA i GIL, Ferran (1995). *Territori i poblament en època romana a les comarques septentrionals del litoral valencià*. Tesi doctoral. Universitat de València. Facultat de Geografia i Història. Departament de Prehistòria i d'arqueologia. [En línia: <https://roderic.uv.es/handle/10550/38498> . Consulta: 29/05/2023].
- ARILLA i OSUNA, Maite (2012). *El poblament prehistòric i tardoromà al paratge de Montcortès i Pla de Corts: una síntesi*. Projecte de Fi de Grau en Història inèdit. Universitat de Lleida.
- ARIÑO-BIZARRO, Andrea; LÓPEZ-CORTÉS, Natalia (2022). «La metodologia lingüística en el siglo XXI». Dins de: *Estudios de Lingüística del Español* 45. *Metodologías lingüísticas: de los datos empíricos a la teoría del lenguaje* (pàg. 5-9).
- BÁBA, Barbara (2014). «A study of two-part toponyms from a cognitive aspect». Dins de: *Els noms en la vida quotidiana. Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques. Annex. Secció 2* (pàg. 983-990). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- BAIGES, Ignasi J.; GASPAR, Feliu, SALRACH, Josep M. (2010). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*. Vol II. Barcelona: Fundació Noguera.
- BALAÑÀ ABADIA, Pere (1989). *Els noms de lloc de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- BALARI i JOVANY, Josep (1899). *Orígenes históricos de Cataluña*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Hijos de Jaime Jesús [En línia: <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcp26v4>. Consulta: 11/09/2019].
- BALLY, Charles. (1932). *Linguistique générale et linguistique française*. París: E. Leroux.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1978). «Les actes de consagracions d'esglésies del Bisbat d'Urgell (segles IX-XIII)». Dins de: *Urgellia I. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 11-182). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1979). «Els documents, dels segles IX i X, conservats a l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia II. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-145). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1980). «Els documents, dels anys 981 a 1010, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia III. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-166). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.

- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1981). «Els documents, dels anys 1010-1035, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia IV. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-186). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1982). «Els documents, dels anys 1036-1050, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia V. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-158). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1983). «Els documents, dels anys 1051-1075, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia VI. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-243). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1984-1985). «Els documents, dels anys 1076-1092, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia VII. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-218). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1986-1987). «Els documents, dels anys 1093-1100, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia VIII. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-149). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1988-1989). «Els documents, dels anys 1101-1150, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia IX. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-312). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell Col·lecció de Joan Lluís Pallarès.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1990-1991). «Els documents, dels anys 1151-1190, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia X. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-349). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1992-1993). «Els documents, dels anys 1191-1200, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell». Dins de: *Urgellia XI. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-160). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1994-1995). «Diplomatari del monestir de Sant Sadurní de Tavérnoles (segles IX-XIII)». Dins de: *Urgellia XII. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-414). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.

- BARAUT i OBIOLS, Cebrià (1998-2001). «Diplomatari del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles XIV-XVI)». Dins de: *Urgellia XIV. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 315-465). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- BASSEGODA NONELL, Joan (1981). «L'Hospitalet de l'Infant». Dins de: *Revista Tècnica de la Propiedad Urbana*, 31 (pàg. 33-54). Tarragona.
- BASTARDAS i RUFAT, Maria-Reina (1994). *La formació dels col·lectius botànics en la toponímia catalana*. Tesi doctoral. Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona [En línia: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/1734#page=131>. Consulta: 07/02/2023].
- BATLLE, Mar (1996). «L'evolució de les Ę i Ő + iod en català dins la Romània». Dins de: *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 20 (pàg. 13-32). València, Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV) i Publicacions de l'Abadia de Montserrat (PAM).
- BATLLE, Mar; MARTÍ i CASTELL, Joan; MORAN i OCERINJAUREGUI; RABELLA, Joan Anton (2016). *Gramàtica històrica de la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BATLLE, Mar; BAGUR, Oscar; NAVARRO, Pere (Ed.) (2021). *Manual per a l'elaboració de reculls onomàstics*. Barcelona: Societat d'Onomàstica.
- BATLLE BARÓ, Sabina (2015/2016). *Olient. L'evolució d'un territori de la Serra del Boumort (Pallars Jussà) durant els segles X i XI*. Treball Final de Grau d'arqueologia. Universitat de Barcelona.
- BEÀ PONS, Isaac (2015). *El lèxic del Pallars Sobirà i la Vall Fosca a través de la seua fonètica*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- BÉCUE BERTAUT, Mónica (1999). «Análisis estadístico de textos». Dins de: BLECUA, J.M.-CLAVERÍA, G.-SÁNCHEZ, C.- TORRUELLA, J. (Eds.) *Filología e informática. Nuevas tecnologías en los estudios filológicos* (pàg. 81-109). Barcelona: Seminario de Filología e Informática, Departamento de Filología Española, Universidad Autónoma de Barcelona - Editorial Milenio.
- BERNARD, J.; RUFFIÉ, J. (1976). «Hématologie et Culture. Le peuplement de l'Europe de l'Ouest». Dins de: *Annales. Economies, Sociétés, et Civilisations*, 31 année, núm. 4 (pàg. 661-676). París: Armand Colin.
- BERNAT i BALTRONS, Francesc; MASSANELL i MESSALLES, Mar; Coord.: MARTÍ i CASTELL, Joan (2000). *Gramàtica històrica catalana II: l'evolució del sistema. Fonètica*. Barcelona: Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya.
- BERTRAND, Georges (2000). «Le paysage et la géographie: un nouveau rendez-vous». Dins de: *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 50 (pàg. 57-93). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans [En línia: <https://www.raco.cat/index.php/TreballsSCGeografia/article/view/10068/315566>. Consulta: 07/02/2023].
- BERTRAN COMELLAS, Josep Maria (2013). *Toponímia a l'abast*. Autoedició.

- BOFARULL Y MASCARÓ, Próspero de (1856). *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón, publicada de Real orden por su cronista D. Próspero de Bofarull y Mascaró, Tomo XII, Censo de Cataluña ordenado en tiempo del rey Don Pedro el Ceremonioso*. Barcelona: Imprenta del Archivo [En línia: <https://archive.org/details/coleccindedocum15araggoog/mode/2up>. Consulta: 2016-2017].
- BÓLCSKEI, Andrea (2014). «Culture Dependent Toponym Types (The Concept of SETTLEMENT in Different Cultures)». Dins de: *Els noms en la vida quotidiana. Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques. Annex. Secció 6* (pàg. 1010-1018). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- BOLDÚ I PLA, Maurici (2001). *Toponímia de les valls d'Àneu als fons Pallars i Catalunya general de l'Arxiu Ducal de Medinaceli*. Treball en part inèdit. Consell Cultural de les Valls d'Àneu.
- BOLÒS I MASCLANS, Jordi; HURTADO CUEVAS, Víctor (2012). *Atles dels comtats de Pallars i Ribagorça (v806-v998)*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- BOLÒS I MASCLANS, Jordi; SÀNCHEZ-BOIRA, Imma (2018). «Séquies i comes a la riba esquerra del Cinca. La cartografia com a eina per a l'aprenentatge i el coneixement». Dins de: Enric Vicedo (ed.), *Recs històrics: pagesia, història i patrimoni. IX Congrés sobre Sistemes agraris, organització social i poder local* (pàg. 669-698). Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- BONET ALSINA, Eulàlia; LLORET ROMAÑACH, Maria-Rosa (1998). *Fonologia Catalana*. Barcelona: Ariel.
- BONET DONATO, Maria; SANMARTÍ I ROSET, Montserrat (2018). *Els hospitalers al Pallars i a l'Urgell (segles XII-XIII). Diplomataris. Comandes i societat*. Lleida, Tarragona: Universitat de Lleida. Universitat Rovira i Virgili.
- BORDONAU IBERN, Jaume (1992). *Els complexos glacio-lacustres relacionats amb el darrer cicle glacial als Pirineus*. Logroño: Geoforma.
- BOSCH I PONT, Josep Maria (2017). *Evolució dels nuclis de població petits del Pallars Sobirà. Del 1850 a inicis del segle XXI*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona. [En línia: <https://www.tdx.cat/handle/10803/525827> . Consulta: 29/05/2023].
- BRINTON, Laurel J.; TRAUOGOTT, Elizabeth Closs (2005). *Lexicalization and language change*. Cambridge University Press.
- BRUGUERA I TALLEDA, Jordi (1996). *Diccionari etimològic*. Barcelona: Diccionaris de l'Enciclopèdia.
- BRUGUERA I TALLEDA, Jordi (2008). *Introducció a l'etimologia*. Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura.
- BRUNET, Roger (2001). *Le Déchiffrement du Monde. Théorie et pratique de la géographie*. París: Belin.
- BRUNET, Roger (2016). *Trésor du terroir: les noms de lieux de la France*. París: CNRS Editions.

- BURNS, Alison; HOUGH, Carole; SIMMONS, David (2016). «An experiment in public engagement with the Cognitive Toponymy project». Dins de: Carole Hough & Daria Izdebska (eds.) *Names and Their Environment: Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences, Glasgow, 25-29 August 2014*. Vol. 1. *Keynote Lectures. Toponomastics I* (pàg. 120-129). Glasgow: University of Glasgow.
- CABESTANY i FORT, Joan F.; MATAS i BLANXART, M. Teresa; MESTRES i DOMÈNECH, Aida; PALAU i BADUCELL, Josep M (2008). *Les esglésies romàniques des de Sant Pere del Burgal a la Vall d'Àssua*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- CABRÉ i CASTELLVÍ, M. Teresa (1992). *La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona: Empúries.
- CABRÉ MONNÉ, Teresa (2002). «Altres sistemes de formació de mots». A: Solà, Joan; Lloret, Maria-Rosa; Mascaró, Joan; Pérez Saldanya, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1 (pàg. 889-932). Barcelona: Empúries.
- CABRÉ MONNÉ, Teresa (2009). «El sistema vocàlic del català central i l'adaptació de manlleus». A: Faluba, Kalman; Szijj, Ildikó (ed.). *Actes del Catorzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes: Universitat Eötvös Loránd de Budapest, 4-9 de setembre de 2006*, vol. 3 (pàg. 111-120). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CAMÓS, Narcís (1992) [1657]. *Jardín Plantado de María en el Principado de Catalunya. El Bisbat d'Urgell*. Tremp: Garsineu Edicions.
- CARAVEDO BARRIOS, Rocío Elena (2014). *Percepción y variación lingüística. Enfoque sociocognitivo*. Madrid/Frankfurt: Iberoamericana/Vervuert.
- CARO BAROJA, Julio (1945). *Materiales para una historia de la lengua vasca en su relación con la latina*. Salamanca: Universidad de Salamanca.
- CARO BAROJA, Julio (1981). «Sobre la toponímia del Pirineo Aragonés». Dins de: *Archivo de Filología Aragonesa*, Vol. 28-29 (pàg. 7-30). Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- CARRERAS Y CANDI, Francisco (1905). *Miscelanea histórica catalana*. Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de Caridad.
- CARRIAZO RUIZ, José Ramón. (2017). «Diccionarios etimológicos». Dins de: *Estudios de Lingüística del Español* (pàg. 7-33).
- CASANOVA HERRERO, Emili (2000). «Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana». Dins de: *Estudis Romànics* Vol. XXII (pàg. 249-260). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- CASANOVA HERRERO, Emili (2008). «L'Onomasticon Cataloniae i la Comunitat Valenciana». Dins de: *Actes del XXXII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica d'Algemesí* (pàg. 83- 115). València: Denes.

- CASANOVA HERRERO, Emili (2014). «La recepció de l'Onomasticon Cataloniae de Joan Coromines en la Romània». Dins de: Joan Tort & Montserrat Montagut (eds). *Els noms en la vida quotidiana. Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques*. Annex. Secció 12 (pàg. 2854-2870). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- CASANOVA HERRERO, Emili (2016). «Etimologia i toponímia: com establir ètims versemblants sense documentació medieval». Dins de: *Actes du XXVIIe Congrès international de linguistique et de philologie romanes (Nancy, 15-20 juillet 2013)* (2 vol.) (pàg. 41-50). Strasbourg: Éditions de Linguistique et de Philologie (ÉliPhi).
- CASTANYER TEIXIDOR, Laia (2009). «L'etimologia. Part de la lingüística o ciència autònoma? De Jordi Bruguera». Dins de: *Llengua & Literatura*, 20 (pàg. 505-508). Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura.
- CASTELLVÍ i MIRALLES, Ferran (2020). «Funcions i història». Dins de: *El Llastres. Un paisatge a defensar* (pàg. 15-18). Valls: Centre d'Estudis de l'Hospitalet de l'Infant; Cossetània Edicions.
- Catalunya romànica. Vol. XV. El Pallars* (1993). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- CINGOLANI, Stefano M. (2011). *Diplomatari de Pere el Gran 1. Cartes i Pergamins (1258-1285)*. Barcelona: Fundació Noguera, Pagès Editors SL.
- CLIMENT ROCA, Salvador; MATEU FONTANALS, Jaume (2011) «Teories lingüístiques contemporànies». Dins de: Climent S. i Mateu J. (coords.) *Gramàtica i cognició. Una aproximació cognitiva a l'anàlisi lingüística*. Barcelona: Editorial UOC.
- CLUA JULVE, Esteve (1999). «Distància lingüística i classificació de varietats dialectals». Dins de: *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 26 (pàg. 11-26). València, Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV) i Publicacions de l'Abadia de Montserrat (PAM).
- COLL MARTÍ, Pep (2010). *Guia dels indrets mítics i llegendaris del Pallars Sobirà*. Lleida: Mosaics.
- COLL MARTÍ, Pep (2015). *Guia dels indrets mítics i llegendaris del Pallars Jussà*. Valls: Cossetània.
- COLL PÉREZ, Alba; MONTANÉ MARCH, M. Amor; MORALES MORENO, Albert (2015) «La neologia per composició patrimonial». Dins de: FREIXA, Judit; BERNAL, Elisenda; CABRÉ, M. Teresa (ed.) *La Neologia lèxica catalana* (pàg. 71-82). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica.
- COROMINES VIGNEAUX, Joan (1955). «Toponímia d' Andorra». Dins de: *Recueil de Travaux offert à M. Clovis Brunel, membre de l'Institut, directeur honorari de l'École des Chartes, par ses amis, collègues et élèves*. Vol. I (pàg. 288-310). París: Société de l'École des Chartes (Mémoires et Documents; XII).
- COROMINES VIGNEAUX, Joan (1965). *Estudis de toponímia catalana* Vol. I. Barcelona: Barcino.
- «Introducció a l'estudi de la toponímia catalana» (pàg. 7-30)
- «Sobre els elements pre-romans del domini català» (pàg. 67-91)

- «La Survivance du Basque jusqu'au Bas Moyen Age. Phénomènes de bilinguisme dans les Pyrénées centrales» (pàg. 93-152)
- «Miscel·lània de toponímia bascoide a Catalunya» (pàg. 153-217)
- COROMINES VIGNEAUX, Joan (1970). *Estudis de toponímia catalana* Vol. II. Barcelona: Barcino.
- «Toponímia d' Andorra» (pàg. 5-42)
- «Els noms dels municipis de la Catalunya aragonesa» (pàg. 43-141)
- «L'Onomasticon Cataloniae» (pàg. 255-270)
- COROMINES VIGNEAUX, Joan (1972). *Tópica hespérica. Estudios sobre los antiguos dialectos, el substrato y la toponimia romances* (2 vol.). Madrid: Gredos.
- COROMINES VIGNEAUX, JOAN (1976). «Història de la confusió de dues parelles de consonants antigues: ç i ss; yl i ll». Dins de: *Entre dos llenguatges* (Vol. I, pàg. 13-51). Barcelona: Curial.
- COROMINES VIGNEAUX, Joan; col·laboradors: CAHNER, Max; GULSOY, Josep (1988-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (9 vol.). Barcelona: Curial / La Caixa.
- COROMINES VIGNEAUX, Joan (1994). *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*. Madrid: Gredos.
- COROMINES VIGNEAUX, Joan; col·laboradors: CAHNER, Max; FERRER COSTA, Joan; GINER, Josep; GULSOY, Josep; MASCARÓ, Josep; RASICO, Philip; TERRADO PABLO, Javier (1989-1997) *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana* (8 vol.). Barcelona: Curial / La Caixa.
- CORTÉS VALENCIANO, Marcelino (2016). «Notas sobre algunos topónimos con la terminación -rr- en el Alto Aragón». Dins de: *Alazet. Revista de Filología*, 28 (pàg. 9-79). Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses (Diputación Provincial de Huesca).
- CORTÉS VALENCIANO, Marcelino (2020). «Notas sobre algunos topónimos con la terminación -rr- en el Alto Aragón». Dins de: *Alazet. Revista de Filología*, 32 (pàg. 9-32). Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses (Diputación Provincial de Huesca).
- COY Y COTONAT, Agustín (1907). *Sort i la comarca de la Noguera Pallaresa*. Barcelona: Impr. la Vda. de José Cunill.
- COSTA i SAVOIA, Ernest (1987). *Viatges amb els pastors transhumants per les cabaneres de la Catalunya nord-occidental, entre l'Éssera i el Segre*. Barcelona: Editorial Montblanc Martín – Centre Excursionista de Catalunya.
- CUENCA ORDINYANA, M. Josep; HILFERTY, Joseph (1999). *Introducción a la lingüística cognitiva*. Barcelona: Ariel.
- CUENCA ORDINYANA, M. Josep (2011) «Sintaxi». Dins de: Climent S. i Mateu J. (coords.) *Gramàtica i cognició. Una aproximació cognitiva a l'anàlisi lingüística*. Barcelona: Editorial UOC.
- CHESE LAPEÑA, Ramon (2011). *Col·lecció diplomàtica de Sant Pere d'Àger fins 1198. Volum II*. Barcelona: Fundació Noguera.

- DALMAU ARGEMIR, Delfí; ORRIOLS SENDRA, Xavier; ROIG GALCERAN, Francesca (2014). *Entre el seny i la rauxa. Campanars i campanes al Pallars Sobirà*. Juneda: Editorial Fonoll.
- DAUZAT, Albert (1931). «La toponymie gauloise de l'Auvergne et du Velay». Dins de: *Revue des Études Anciennes* Vol. 33, núm. 4 (pàg. 357-388).
- DE VIC, Dom Claude; VAISSETE, Dom Joseph (1841). *Histoire Générale de Languedoc, avec des notes et les pièces justificatives*, Vol. III. Toulouse: J. B. Paya, Propriétaire - Éditeur.
- DÍAZ ALAYÓN, Carmen, i CASTILLO MARTÍN, Francisco Javier (1997). «Notas preliminares para un estudio de los materiales lingüísticos de la Gomera Prehispánica». Dins de: *Contribuciones al estudio de la Lingüística Hispánica. Homenaje a Profesor Ramón Trujillo* (vol. II, 81-118) La Laguna: Montesinos y Cabildo Insular de Tenerife.
- DOMINGO I FRANÇÀS, Carles (1997). *Els noms de les formes de relleu*. Barcelona: Societat d'Onomàstica, Institut Cartogràfic de Catalunya.
- DORION, Henri; POIRIER, Jean (1975). *Lexique des termes utiles à l'étude des noms de lieux*. Québec: Les Presses de l'Université Laval.
- DUPRÉ RAVENTÓS, Xavier (2006). *Ibers i grecs a l'Hospitalet de l'Infant*. Tarragona: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant.
- ESTORNÉS ZUBIZARRETA, Idoia (1992). «El fenómeno vascofilo en la Europa de la primera mitad del siglo XX (1900-1945)». Dins de: *XI Congreso de Estudios Vascos: Nuevas formulaciones culturales: Euskal Herria y Europa* (pàg. 324-336). Donostia: Eusko Ikaskuntza.
- EYS, Willen Jan van (1873). *Dictionnaire basque-français*. Paris, Londres: Maisonneuve / Williams & Norgate.
- FEBRER, Víctor; BRINGUÉ, Laura (2007). *Vallferrera. Lo parlar i molt més*. Esplugues de Llobregat: Col·lecció lo Tamarro.
- FELIU MONTFORT, Gaspar; SALRACH MARÈS, Josep M. (1999). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*. Vol III. Barcelona: Fundació Noguera.
- FERNÁNDEZ FERREIRO, Marcos; SÁNCHEZ PARDO, José Carlos (2018). «A toponimia galega e a Alta Idade Media. A utilización de bases de datos toponímicas no estudo e a xeolocalización do tempo histórico». Dins de: BOULLÓN, Ana Isabel (ed.). *Estudos de Onomástica Galega III. Os alcumes (Xornada de estudo: Pontevedra, 20 de outubro de 2018)*. La Coruña: Real Academia Galega.
- FERRAZ CASTÁN, Vicente (2013 [1934]). *Vocabulario del dialecto que se habla en la Alta Ribagorza*. Edición facsímil. Zaragoza: Aladrada Ediciones.
- FERRER i COSTA, Joan; FERRER i COSTA, Josep; PUJADAS i MARQUÈS, Joan (2000). «L'“Onomasticon Cataloniae” de Joan Coromines. Història i metodologia». Dins de: *Braçal*, 21-22, vol. I (pàg. 185-199). Sagunt: Centre d'estudis del Camp de Morvedre.

- FERRER i COSTA, Joan (2002a): «La calaixera prodigiosa (I)». Dins de: *Llengua Nacional* 39 (pàg. 24-28). Barcelona: Associació Llengua Nacional.
- FERRER i COSTA, Joan (2002b): «La calaixera prodigiosa (i II)». Dins de: *Llengua Nacional* 40 (pàg. 24-27). Barcelona: Associació Llengua Nacional.
- FUENTE CORNEJO, Toribio (2020). «Éva Buchi, Wolfgang Schweickard (eds.), *Dictionnaire étymologique Roman (DÉRom)*. Genèse, méthodes et resultats (2014) i Éva Buchi, Wolfgang Schweickard (eds.), *Dictionnaire étymologique Roman (DÉRom) 2. Pratique lexicographique et réflexions théoriques* (2016)». Dins de: *Lletres Asturianas*, 122 (pàg. 215-226). Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana.
- GALMÉS DE FUENTES, Álvaro (1986). «Toponimia asturiana y asociación etimológica». Dins de: *Lletres asturianas*, 19 (pàg. 31-39). Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana.
- GARACHANA CAMARERO, Mar; HILFERTY, Joseph (2011) «Semàntica». Dins de: Climent S. i Mateu J. (coords.) *Gramàtica i cognició. Una aproximació cognitiva a l'anàlisi lingüística*. Barcelona: Editorial UOC.
- GARCÍA SÁNCHEZ, Jairo Javier (2015). «La etimología y la motivación de las palabras, y su proyección cultural». Dins de: *Lingüística en la Red*, 13. *Anexo monográfico V Jornadas de Lengua y Comunicación: "Léxico: enseñanza e investigación"* (pàg. 1-22). Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá.
- GARCIA i QUERA, Núria; COLOM i PRIÓ, Josep; LLUVICH i SEGARRA, Eva (2000). *La vall d'Àssua. Porta del Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici*. Sort: Editorial Piolet.
- GARCIA-QUERA, Núria (2021). «El significat del segment final -UI en els topònims dels pobles del Pallars Sobirà». Dins de: *II Jornades de Recerca del Parc Natural de l'Alt Pirineu* (pàg. 223-231). Llavorsí: Parc Natural de l'Alt Pirineu – Departament de Territori i Sostenibilitat – Generalitat de Catalunya.
- GARCIA-QUERA, Núria (2022). «Proposta etimològica del segment -ull del topònim *Talteüll*». Dins de: *Llengua, dialecte i frontera al Nord del país. L'Estralla*, 9 (pàg. 179-197). Barcelona - Perpinyà: Societat d'Onomàstica.
- GASCÓN CHOPO, Carles; VERGÉS PONS, Oliver (2017). «L'acta de consagració de la catedral d'Urgell. Un fals del temps del bisbe Ermengol redactat entre 1016 i 1024». Dins de: *Afers: fulls de recerca i pensament*, vol. 32, núm. 86 (pàg. 191-220). Catarroja: Editorial Afers.
- GASSIOT BALLBÉ, Ermengol; RODRÍGUEZ ANTÓN, David.; PÈLACHS MAÑOSA, Albert.; PÉREZ OBIOL, Ramon; JULIÀ BRUGUÉS, Ramon; BAL-SERIN, Marie-Claude, MAZZUCCO, Niccolò (2014). «La alta montaña durante la Prehistoria: 10 años de investigación en el Pirineo catalán occidental». Dins de: *Trabajos de Prehistoria* 71 (pàg. 261-281). Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

- GASSIOT BALLBÈ, Ermengol; MAZZUCCO, Niccolò; CLEMENTE-CONTE, Ignacio (2017). «The Beginning of High Mountain Occupations in the Pyrenees. Human Settlements and Mobility from 18,000 cal BC to 2000 cal BC». Dins de: Ed. Catalán, Jordi; Ninot, Josep M.; Aniz, M. Mercè. *High Mountain Conservation in a Changing World* (pàg. 75–105). Switzerland: Springer International Publishing. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-55982-7_4
- GASSIOT BALLBÈ, Ermengol; CLEMENTE CONTE, Ignacio (2018). «Unes muntanyes amb gent, ramats i camps. Els Pirineus catalans al neolític». Dins de: REMOLINS ZAMORA, Gerard; GIBAJA BAO, Juan F. (eds.). *Monografies del MAC 2. Les Valls d'Andorra durant el Neolític: un encreuament de camins al centre dels Pirineus* (pàg. 63-75). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.
- GASSIOT BALLBÈ, Ermengol; MAZZUCCO, Niccolò; CLEMENTE-CONTE, Ignacio; DÍAZ BONILLA, Sara; OBEA GÓMEZ, Laura; GARCIA CASAS, David; RODRÍGUEZ-ANTÓN, David; SALVADOR BAIGES, Guillem; BARBA PÉREZ, MARCOS (2021). «Marxen els gels, arriben els humans. Les primeres ocupacions humanes al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici durant el Mesolític i Neolític». Dins de: *XII Jornades sobre recerca al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici* (pàg. 235-244). <https://ddd.uab.cat/record/273325>
- GASSIOT BALLBÈ, Ermengol; SÁNCHEZ BONASTRE, Xavier; DÍAZ BONILLA, Sara; CLEMENTE-CONTE, Ignacio; NAVARRETE BELDA, Vanessa; SAÑA SEGUI, Maria (2020). «Una cova sepulcral de l'edat del bronze: la cova de l'Home Mort de la vall de Siarb». Dins de: *II Jornades de Recerca del Parc Natural de l'Alt Pirineu* (pàg. 184-195). Llavorsí: Parc Natural de l'Alt Pirineu – Departament de Territori i Sostenibilitat – Generalitat de Catalunya.
- GIMENO BETÍ, Lluís (2005). *Aproximació lingüística als inicis de la llengua catalana (segles VIII al XIII)*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I.
- GORROCHATEGUI CHURRUCA, Joaquín (2002). «Las lenguas de los Pirineos en la antigüedad». Dins de: *Els substrats de la llengua catalana: Una visió actual* (pàg. 75-101). Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura.
- GORROCHATEGUI, Joaquín; LAKARRA, Joseba Andoni (2001). «Comparación lingüística, filología y reconstrucción del protovasco». Dins de: *Religión, Lengua y Cultura Prerromanas de Hispania* (pàg. 407-438). Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.
- GULSOY, Joseph (1970). «Recesioni: Vittore Pisani: L'etimologia: Storia, questioni, metodo (seconda edizione riveduta e accresciuta). Brescia, Paidea, 1967. Pp. 219». Dins de: *Forum Italicum*, Vol. 4 (pàg. 137-138). New York: Stony Brook University.
- GULSOY, Joseph (1996). «Quer 'roca, penyal' i la seva família en la toponímia catalana». Dins de: *Llengua & Literatura*, 7 (pàg. 167-208). Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura.
- GULSOY, Joseph (2000). «L'“Onomasticon Cataloniae” i la recerca futura». Dins de: *Braçal*, 21-22, vol. I (pàg. 247-271). Sagunt: Centre d'estudis del Camp de Morvedre.

- HAMILTON, Rachael; BRAMWELL, Ellen; HOUGH, O. Carole (2016). «Mapping Metaphor with the Historical Thesaurus: A New Resource for Investigating Metaphor in Names». Dins de: Hough, C. and Izdebska, D. (eds.) *Names and their Environment. Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences, Glasgow, 25-29 August 2014*. Vol. 4 (pàg. 33-40). Glasgow: University of Glasgow.
- HERNÁNDEZ SANAHUJA, Bonaventura ([1865] 2020). «Ruinas del antiguo pueblo de Oleastrum». Dins de: *El Llastres. Un paisatge a defensar* (pàg. 37-38). Valls: Centre d'Estudis de l'Hospitalet de l'Infant; Cossetània Edicions.
- IGLÉSIES, Josep (1991). *El Fogatge de 1497. Estudi i transcripció. II*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajoana.
- International Council of Onomastic Sciences (ICOS)* [En línia: <https://icosweb.net>. Consulta: 1-7/01/2020].
- JAIME MOYA, Joan Maria (2015). *El lèxic d'origen germànic en el llatí medieval de Catalunya*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Llatina [En línia: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/386397#page=1> . Consulta: 17/02/2022].
- JÁRREGA DOMÍNGUEZ, Ramón (2010). *El poblamiento en la Plana en la época romana*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I.
- KAGAMI, A. (2010). «Classification of Japanese Geographical Names Derived from Words Denoting Parts of the Human Body». Dins de: BRYLLA, E. (ed.) *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences, Uppsala, 19-24 August 2002*, vol. V (pàg. 353-356). Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- JÄKEL, Olaf (1996). Metonymy as a Cognitive Principle in Onomastics [En línia: <http://ccat.sas.upenn.edu/~haroldfs/drawing/indexical/metonymy.htm>. Consulta: 1-7/01/2020].
- JULIÀ LUNA, Carolina; ROMERO AGUILERA, Laura (2010). «Los somatismos que contienen la voz 'ojo' en el "Diccionario de Autoridades" análisis fraseográfico y semántico-cognitivo». Dins de: *Ars Longa*, Vol. 2 (pàg. 531-552). Buenos Aires (Argentina): Voces del Sur.
- KARPENKO, Olena (2016). «Cognitive Onomastics». Dins de: Hough, C. and Izdebska, D. (eds.) *Names and their Environment. Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences, Glasgow, 25-29 August 2014*. Vol. 4 (pàg. 61-66). Glasgow: University of Glasgow.
- KOPACH, Aleh I. (2011). «Onomasiological categories of attribute and substance and their reflection in the grammar of place names». Dins de: *Jazykovedné štúdie XXIX. Život medzi apelatívami a propriami* (pag. 127–132). Bratislava: Ed. M.Majtán.
- KOPACH, Aleh I. (2014). «The Resource of a Communicative and Functional Paradigm in Studying Place-names». Dins de: *Els noms en la vida quotidiana. Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques. Annex. Secció 2* (pàg. 159-166). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

- JORDÁN CÓLERA, Carlos (1997). «La raíz *eis- en la hidrotponimia de la Península Ibérica». Dins de: *Beiträge zur Namenforschung*, 32 (pàg. 417-455). Heidelberg: Universitätsverlag C Winter.
- JORDÁN CÓLERA, Carlos Benjamín (2012-2014). «Sobre los topónimos terminados en -o de algunas leyendas monetales ibéricas levantinas». Dins de: *Faventia*, Núm. 34-36, (pàg. 177-188). Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- JUNYENT FIGUERAS, Carme (1996). *Estudis africans*. Barcelona: Editorial Empúries.
- LAKOFF, George; JOHNSON, Mark. (1986). *Metáforas de la vida cotidiana*. Madrid: Cátedra.
- LANCETA PÉREZ, Albert; FERNÁNDEZ-GAITÁN MARQUÈS, Josep (2020). «Les partides veïnes». Dins de: *El Llastres. Un paisatge a defensar* (pàg. 25-36). Valls: Centre d'Estudis de l'Hospitalet de l'Infant; Cossetània Edicions.
- LÜDTKE, Helmut (1998). *El cambio lingüístico*. Barcelona: UAB.
- LLUÍS PALLARÈS, Joan (1961). *El meu Pallars. Vol. II*. Barcelona: Editorial Barcino.
- LLUÍS PALLARÈS, Joan. Col·lecció de documents particular
- MALLORQUÍ, Elvís (Coord.); AMIGÓ, Ramon; RABELLA, Joan Anton (2006). *Toponímia, paisatge i cultura. Els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona i Documenta Universitària.
- MALKIEL, Yakov (1996). *Etimología*. Madrid: Cátedra.
- MARQUÈS SALA, Benigne (2002-2005). «Els documents del monestir de Santa Cecília d'Elins (881-1198)». Dins de: *Urgellia XV. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 9-174). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- MARQUÈS SALA, Benigne (2006-2007). «Els documents del monestir de Santa Cecília d'Elins: segles XIII-XV». Dins de: *Urgellia XVI. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 7-169). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- MARQUÈS SALA, Benigne (2008-2010). «Els pergamins del convent dels dominics de la Seu d'Urgell (1257-1574)». Dins de: *Urgellia XVII. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 441-570). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.
- MARQUÈS SALA, Benigne (2011-2014). «Els pergamins del fons "Monestirs diversos" de l'Arxiu Capitular d'Urgell (950-1582)». Dins de: *Urgellia XVIII. Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (pàg. 305-400). La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana i Bisbat d'Urgell.

- MARTÍNEZ DE MADINA SALAZAR, Elena (2006). «Cuestiones metodológicas sobre la investigación en toponimia histórica: un modelo de base de datos». Dins de: *Oihenart* 21 (pàg. 345-355). Donostia: Eusko Ikaskuntza.
- MARTYNENKO, Irina (2020). «On the Term ‘Cognitive Toponymy’». Dins de: *Russian Linguistic Bulletin*, 2 (23) (pàg. 55-60). Russia: Marina Sokolova Publishings.
- MASLOW, Abraham. H. (1943). «A Theory of Human Motivation». Dins de: *Psychological Review*, 50 (pàg. 370- 396). United States: American Psychological Association.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón (1918). «Sobre las vocales e y o en los nombres toponímicos». Dins de: *Revista de Filología Española*, vol. V (pàg. 225-255). Madrid
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón; TOVAR, Antonio (1958). «Los sufijos con -rr- en España y fuera de ella, especialmente en la toponimia». Dins de: *Boletín de la Real Academia Española*, XXXVIII (pag. 161-214). Madrid: *Real Academia Española*.
- MICHELENA ELISSALT, LUIS (1953). *Apellidos vascos*. San Sebastián: Biblioteca Vascongada de los Amigos del País.
- MICHELENA ELISSALT, LUIS (2011). «Lat. s: el testimonio vasco» [1968]. Dins de: *Obras completas. Lingüística histórica*. Vol. I. Donostia, San Sebastián, Vitoria-Gasteiz: Universidad del País Vasco, Diputación Foral de Guipuzcoa.
- MICHELENA ELISSALT, LUIS (2011). «Sobre el pasado de la lengua vasca» [1964]. Dins de: *Obras completas. Historia y geografía de la lengua vasca*. Vol. V. Donostia, San Sebastián, Vitoria-Gasteiz: Universidad del País Vasco, Diputación Foral de Guipuzcoa.
- MICHELENA ELISSALT, LUIS (2011). *Obras completas. Lexicografía. Historia del léxico. Etimología*. Vol. VIII. Donostia, San Sebastián, Vitoria-Gasteiz: Universidad del País Vasco, Diputación Foral de Guipuzcoa.
- MIQUEL ROSELL, Pbro. Francisco (1945). *Liber Feudorum Maior. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- MIRET I SANS, J. (1911-1912) «La fundació del monestir de Mur». Dins de: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, VI (pag. 112-123). Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres.
- MOLINÉ COLL, Enric (1993). «El monestir de Gerri i el seu territori: una descripció de l'any 1777». Dins de: *Collegats 6. Anuari del Centre d'Estudis del Pallars 1992-1993* (pàg. 135-196). Tremp: Centre d'Estudis del Pallars.
- MONTOLIU I DE TOGORES, Manuel de (1917). «Notes sobre els sufixos -etum, -ellum, en la toponímia catalana». Dins de: *Butlletí de Dialectologia Catalana* V (pàg. 34-37). Barcelona: Diccionari General de la Llengua Catalana.
- MORAN OCERINJAUREGUI, Josep (2006). *L'etimologia i l'onomàstica*. Barcelona: Santillana.
- MORENO FERNÁNDEZ, Francisco. (2012). *Sociolingüística cognitiva. Propositiones, escolios y debates*. Madrid / Frankfurt: Iberoamericana / Vervuert.

- MORELLÓ I NART, Joaquim (1904). «La Vall d'Àneu». Dins de: *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 113 (pàg. 165-185) i 114 (pàg. 197-216). Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya [En línia: https://ddd.uab.cat/pub/butcenexccat/butcenexccat_a1904m6v14n113.pdf, https://ddd.uab.cat/pub/butcenexccat/butcenexccat_a1904m7v14n114.pdf. Consulta: 22/08/2019].
- MORET OLIVER, María Teresa; GIRALT LATORRE, Javier (2022). «“Sin documentos no hay historia”. Aprovechamiento del corpus de documentos aragoneses en lengua catalana». Dins de: *Estudios de Lingüística del Español* 45. *Metodologías lingüísticas: de los datos empíricos a la teoría del lenguaje* (pàg. 71-101).
- MOREU-REY, Enric (1992). «La Societat d'Onomàstica». Dins de: *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, 48 (pàg. 13-19). Barcelona: Societat d'Onomàstica.
- MOREU-REY, Enric (1982). *Els nostres noms de lloc*. Palma de Mallorca: Moll.
- MÚJICA BERRONDO, Plácido (1965). *Diccionario Castellano-Vasco*. Bilbo: El Mensajero.
- MAKAROVIC MURZAEV, Eduard (1974) *Ocherki toponimiki*. Moskva: Mysl'.
- Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya [En línia: <http://www.icgc.cat/Ciutada/Descarrega/Llibres/Toponimia/Nomenclator-oficial-de-toponimia-major-de-Catalunya/Pallars-Sobira>. Consulta: 18/12/2016].
- OLIVA LLINÀS, Salvador; SERRA LÓPEZ, Pep (2002). «Accent». Dins de: SOLÀ, Joan *et al.* (eds.) *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries.
- OLIVER BRUY, Jaume; Coord.: ESTEBAN, Agustí (2003). «Los paisajes del feudalismo». Dins de: *La humanización de las altas cuencas de la Garona y las Nogueras (4500 aC – 1955 dC)* (pàg. 143-266). Madrid: Servicio Nacional de Parques Nacionales.
- OLIVER BRUY, Jaume; Coord.: MARUGAN i VALLVÉ, Carme Maria; Lo Pi Negre (2003). «Els empius medievals pallaresos». Dins de: *Els béns comunals i la gestió del territori al Pirineu Català. Actes del seminari «Què en farem dels comunals?»*. Sort, maig de 2002 (pàg. 51-59). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- ORDEIG I MATA, Ramon (1993), *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, vol. I-1. Vic: EH.
- OSTOS SALCEDO, Pilar (1981). «Documentación del Vizcondado de Vilamur en el Archivo Ducal de Medinaceli (1126-1301). Estudio diplomático y edición». Dins de: *Historia. Instituciones. Documentos*, 8 (pàg. 267-384). Sevilla: Universidad de Sevilla. Departamento de Historia Medieval y CC.TT.HH.
- OSTOS SALCEDO, Pilar (1985). *Génesis, transición y formas del documento de los condes de Pallars (1286-1327)*. Tesi doctoral. Universidad de Sevilla.

- OSTOS SALCEDO, Pilar (1986). «Los notarios de los documentos de los condes de Pallars». Dins de: *Historia. Instituciones. Documentos*, 13 (pàg. 111-175). Sevilla: Universidad de Sevilla. Departamento de Historia Medieval y CC.TT.HH.
- OSTOS SALCEDO, Pilar (2003). «Prestaciones de homenaje y fidelidad en el condado de Pallars (1297)». Dins de: *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 25 (pàg. 179-200). Sevilla: Universidad de Sevilla. Departamento de Historia Medieval y Ciencias y Técnicas Historiográficas.
- PADILLA LAPUENTE, José Ignacio (1999). *L'esperit d'Àneu. Llibre dels costums i ordinacions de les valls d'Àneu*. Esterrí d'Àneu: Consell Cultural de les Valls d'Àneu.
- PASTOR CESTEROS, Susana (2001). «En busca de la lengua original: la teoría del vasco primitivo en Julio Cejador». Dins de: *Estudios de lingüística*, 15 (pag. 149-176). Alicante: Universidad de Alicante.
- PASTOR CESTEROS, Susana (2002). «Humboldt, Schuchardt y Menéndez Pidal: tres momentos del vascoiberismo». Dins de: VILLAYANDRE, Milka (ed.) (2004), *Actas del V Congreso de Lingüística General* vol. 3 (pàg. 2211-2224). Madrid: ArcoLibros.
- PALAU I BADUPELL, Josep M. (2009). *La moralitat dels clergues i laics als comtats de Pallars a través de les visites pastorals de 1314 i 1315*. TFM inèdit. Universitat de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres. [En línia: <https://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/68511> Consulta: 29/05/2023].
- PALAU I BADUPELL, Josep M. (2015). *El Bisbat d'Urgell a l'inici del segle XIV (a través de la visita pastoral de 1312 a 1315)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres. [En línia: <https://www.tdx.cat/handle/10803/390948> . Consulta: 29/05/2023].
- PARELLA CODINA, Miquel (2015). «La composició de la toponímia de Catalunya. Els genèrics dels topònims catalans i la seva distribució dialectal». Dins de: *Revista Catalana de Geografia. Revista digital de geografia, cartografia i ciències de la Terra*, 51 (pàg. 1-10). Barcelona: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.
- PARISSE, Michel (2002). Quod vulgo dicitur: la latinisation des noms communs dans les chartes. Dins de: *Médiévales*, núm. 42 (pàg. 45-53). Saint-Denis: Presses Universitaires de Vincennes.
- PÈLACHS MAÑOSA, Albert (2004) «Deu mil anys de geohistòria ambiental al Pirineu Central Català. Aplicació de tècniques paleogeogràfiques per a l'estudi del territori i el paisatge a la Coma de Burg i a la Vallferrera». Tesi doctoral. Departament de Geografia. Universitat Autònoma de Barcelona. [En línia: <https://www.tdx.cat/handle/10803/4958#page=1> . Consulta: 29/05/2023].
- PÈLACHS MAÑOSA, Albert; PÉREZ-OBIOL, Ramon; SORIANO LÓPEZ, Joan Manuel; BAL, Marie-Claude (2010). «El paisatge vegetal de les Planes de Son i la Mata de València: una aproximació als darrers mil·lennis de geohistòria ambiental». A: GERMAIN, Josep [cur.]. *Treballs de la Institució*

- Catalana d'Història Natural, núm. 16 (pàg. 751-783). Barcelona: Institució Catalana d'Història Natural.
- PÈLACHS, Albert; RODRÍGUEZ, J.M.; PÉREZ-OBÍOL, Ramon; JULIÀ BRUGUÉS, Ramon; BURJACHS, Francesc; EXPÓSITO, I.; CUNILL, Raquel; SORIANO, Joan Manuel; YLL AGUIRRE, Errikarta-Imanol (2012). «Dinámica del clima y del paisaje vegetal del Pirineo de Lleida durante la transición Tardiglaciario-Holoceno». Dins de: *Cuaternario y Geomorfología* 26 (3-4) (pàg. 79-96). Asociación Española para el Estudio del Cuaternario (AEQUA) y Sociedad Española de Geomorfología (SEG).
- PÈLACHS, Albert; PÉREZ-OBÍOL, Ramon; SORIANO, Joan Manuel; CUNILL ARTIGAS, Raquel; BAL, Marie-Claude; GARCÍA-CODRON, Juan Carlos (2017). «The Role of Environmental Geohistory in High-Mountain Landscape Conservation». Dins de: CATALÁN, Jordi; NINOT, Josep M.; ANIZ, M. Mercè (Eds.). *High Mountain Conservation in a Changing World* (pàg. 107–129). Switzerland: Springer International Publishing. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-55982-7_5
- PÉREZ-OBÍOL, Ramon; BAL, Marie-Claude; PÈLACHS, Albert; CUNILL ARTIGAS, Raquel; SORIANO, Joan Manuel (2012). «Vegetation dynamics and anthropogenically forced changes in the Estanilles peat bog (southern Pyrenees) during the last seven millennia». Dins de: *Veget Hist Archaeobot* 21 (pàg. 385–396). Switzerland: Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/s00334-012-0351-5>
- PEREA SABATER, Maria-Pilar (2018). «La presència del Diccionari català-valencià-balear en l'obra de Joan Coromines». Dins de: *eHumanista IVITRA*, 14 (pàg. 398-412). Santa Barbara: Department of Spanish and Portuguese, University of California Santa Barbara.
- PIERA TEIXIDÓ, Marc (2015). «El Pla de la Guineu (Gerri de la Sal): primeres evidències d'explotació de la sal en època del Bronze». Dins de: *Primeres jornades d'arqueologia i paleontologia del Pirineu i Aran* (pàg. 142-147). Lleida: Generalitat de Catalunya.
- PINKER, Steven (1994). *The Language Instinct*. New York: William Morrow & Company.
- POKORNY, Julius (1959). *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*. Tübingen: Francke Verlag Bern und München.
- POLGUÈRE, Alain (2003). *Lexicologie et sémantique lexicale. Notions fondamentales*. Montréal: Presses de l'Université de Montréal.
- PUIG I FERRETÉ, Ignasi M. (1984). *El cartoral de Santa Maria de Lavaix: el monestir durant els segles XI-XIII*. La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana.
- PUIG I FERRETÉ, Ignasi M. (1991). *Monestir de Santa Maria de Gerri (segles XI-XV)*. Col·lecció *diplomàtica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- RABELLA I RIBAS, Joan Anton (2002). «Introducció». Dins de: *Els substrats de la llengua catalana: una visió actual* (pàg. 7-10). Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura.

- RABELLA I RIBAS, Joan Anton (2006). «Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal». Dins de: *Seminari de metodologia en toponímia i normalització lingüística* (pàg. 29-51). Palma: Universitat de les Illes Balears.
- RABELLA I RIBAS, Joan Anton (2007). «Reflexions sobre el substrat preromà al Pallars i la Ribagorça». Dins de: CASANOVA, Emili i TERRADO, Xavier (Eds.) *Studia in honorem Joan Coromines. Centesimi anni post eum natum gratia, a sodalibus et discipulis oblata* (pàg. 201-216). Lleida: Pagès Editors.
- RAMÍREZ SÁDABA, José Luis (2002). «La onomástica de la antigüedad: antroponimia y toponimia. Su utilidad para la lingüística y para la historia». Dins de: *Els substrats de la llengua catalana: Una visió actual* (pàg. 103-129). Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura.
- RAMONEDA CARRERA, ROSA; ANGLADA BESPIN, ROSA M.; FO PINACHO, ELENA; GELATS COLLS, ASSUMPTA; ISUS BARADO, ESTER; JOVÉ VIÑES, CARME; MESTRE CAMPI, ANNA; MUR BARRABÉS, PILAR; ORTEU BIGORDÀ, GEMMA (2007). *Aïna. Vocabulari temàtic del dialecte Pallarès*. Lleida: Grup d'Estudis de Llengua i Literatura de Ponent.
- RAPA, Sanda (2016). «Some Semantic Universals in Latvian Toponymy ». Dins de: Hough, C. and Izdebska, D. (eds.) *Names and their Environment. Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences, Glasgow, 25-29 August 2014*. Vol. 4 (pàg. 135-143). Glasgow: University of Glasgow.
- RAPALINO NOTARIO, Verònica; MARUGAN I VALLVÉ, Carme Maria; FONT I BARRIS, Jordi; BRINGUÉ I PORTELLA, Josep Maria; CASES I LOSCOS, Maira Lluïsa; CAZENEUVE I DESCÀRREGA, Xavier; ADELL I GISBERT, Joan-Albert (2007). *Un passeig per la història de Llavorsí*. Lleida: Ajuntament de Llavorsí i Pagès Editors.
- RASICO, Philip D. (2003). «Els topònims catalans en -et / -ell: entorn d'una tesi de Joan Coromines». Dins: *Estudis romànics núm. 25* (pàg. 151-166). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- RASICO, Philip D. (2004) «Sobre l'evolució fonològica de la llengua catalana a l'època dels orígens». Dins de: *Aemilianense: revista internacional sobre la gènesis y los orígenes históricos de las lenguas romances n° 1* (pàg. 457-480). Logroño: Fundación San Millán de la Cogolla.
- RAVINA MARTÍN, Manuel (1972). *Documentación de Pallars en el Archivo Ducal de Medinaceli de Sevilla (974-1229)*. Tesi doctoral. Universidad de Sevilla. Facultad de Filología y Letras.
- RECASENS I VIVES, Daniel (1991). *Fonètica descriptiva del català: assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle XX*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- RECASENS I VIVES, Daniel; ESPINOSA, Aina (2004). «Estudi experimental de les consonants fricatives del mallorquí i valencià». Dins de: *Estudis Romànics*, 28, any 2006 (pàg. 125-150). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- RECASENS I VIVES, Daniel (2017). *Fonètica històrica del català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

- RODRÍGUEZ BERNAL, Francesc (2016). *Col·lecció diplomàtica de l'Archivo Ducal de Cardona (965-1230)*. Barcelona : Fundació Noguera, Pagès Editors.
- RODRÍGUEZ, D.; GASSIOT, E.; MAZZUCCO, N.; CLEMENTE, I.; OBEA, L.; GARCIA, D. (2016). «Del medio natural a los paisajes pastorales: ocupación de las zonas de alta montaña en los Pirineos centrales de Cataluña desde el Mesolítico a la Edad del Bronce (c. 9000-1000 cal ANE)». Dins de: *Munibe. Antropología-Arkeologia*, Núm. 67 (pàg. 325-337). Zorroagaina: Sociedad de Ciencias Aranzadi [En línia: <http://ddd.uab.cat/record/170577>. Consulta: 2/09/2017].
- ROHLFS, Gerhard (1951). «Aspectos de toponimia española». Dins de: *Boletim de Filologia*, Vol. XII (pàg. 229-265). Lisboa: Centro de Estudios Filológicos.
- ROHLFS, Gerhard (1952). «Le suffixe préroman -ué, -uy dans la toponyme aragonaise et catalane». Dins de: *Archivo de Filología Aragonesa*, Vol. IV (pàg. 129-152). Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- ROIG BUXÓ, Jordi (2003). «Santa Creu de Llagunes (Soriguera, Pallars Sobirà): un vilatge ramader d'època medieval al Pirineu». Dins de: *Actes II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya, Sant Cugat del Vallès, 18-21 d'abril de 2002*, Vol. II (pàg. 617-633). Sant Cugat del Vallès: Acram.
- ROMA CASANOVAS, Francesc (2006). «Els noms de lloc i la cultura popular: la toponímia en l'imaginari de la societat tradicional». Dins de: *Toponímia, paisatge i cultura. Els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història* (pàg. 127-144). Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona i Documenta Universitària.
- RULL, Xavier (2000): «Aspectes socials i lingüístics dels manlleus (I)». Dins de: *Llengua i Ús. Revista Tècnica de Política Lingüística*, núm. 18 (pàg. 18-26). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística.
- ROSSELLÓ VERGER, Vicenç M. (2001). «Tornant a Riudullastre». Dins de: *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior*, 84. *Homenatge a Ramon Amigó i Anglès* (pàg. 87-93). Barcelona: Societat d'Onomàstica.
- SALRACH MARÈS, Josep Maria; MONTAGUT ESTRAGUÉS, Tomàs de (Dir.) (2018) *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval: col·lecció diplomàtica segles IX-XI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- SÁNCHEZ PELLICER, Jesús (2000). *Memòria sobre recerca toponímica a la Vall d'Àssua (Sort-Rialp) Pallars Sobirà*. Treball inèdit. Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà.
- SÁNCHEZ PELLICER, Jesús (transcripció). *Pergamins del monestir de Gerri*. Treball inèdit. Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà.
- SANPERE i MIQUEL, Salvador (1880). *Un estudi de toponomàstica catalana*. Girona: Impremta i llibreria de Vicens Dorca.

- SANTANO MORENO, Julián (2017). *Estudios de etimología española y romance. El sustrato indoeuropeo*. Roma: Bagatto Libri.
- SERRA, Pep; OLIVA, Salvador (2002). «Accent». Dins: SOLÀ, Joan et al. (eds.) *Gramàtica del català contemporani*, vol. I. Barcelona: Empúries.
- SOLÀ CORTASSA, Joan (2004). «Joan Coromines, l'home, el científic, l'escriptor». Dins de: Montserrat Molas, Josep; Casanovas, Pompeu (eds.) *Pensament i filosofia a Catalunya, III (1940-1975)* (pàg. 73-110). Barcelona: INEHCA (Institut d'Estudis Humanístics Miquel Coll i Alentorn).
- SUDRIÀ i ANDREU, F. Xavier (2003). *La Vall de Cardós. Recull d'història, geografia i cultura. La Vall de Cardós i el municipi d'Esterrí de Cardós*, vol. 1. Tremp: Garsineu Edicions.
- SUDRIÀ i ANDREU, F. Xavier (2011). *La Vall Ferrera. Recull d'història, geografia i cultura*. Lleida: Pagès Editors.
- SUÏLS i SUBIRÀ, Jordi (2021). «Una lectura pastoral del paisatge de muntanya». Dins de: *Ripacurtia* II/3 (pàg. 105-124). Ribagorça: Centre d'Estudis Ribagorçans.
- TERRADO i PABLO, Xavier (1994). «Fonaments per a l'estudi etimològic de la toponímia catalana». Dins de: TURULL, Albert (Ed.) *Introducció a l'onomàstica. Toponímia i antroponímia catalana i general* (pàg. 53-72). Lleida: Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs.
- TERRADO PABLO, Javier (1999). *Metodología de la investigación en toponimia*. Zaragoza: INO Reproducciones.
- TERRADO PABLO, Francisco Javier (2008). «El proyecto corominiano de un onomástico hispanico». Dins de: SOLÀ, Joan; BADIA MARGARIT, Antoni Maria; RUSINÉS, Ernest (coord.) *Joan Coromines, vida y obra* (pàg. 333-367). Madrid: Gredos.
- TOMAS-FACI, Guillermo; MARTÍN-IGLESIAS, José Carlos (2017). «Cuatro documentos inéditos del monasterio visigodo de San Martín de Asán (522-586)». Dins de: *Mittellateinisches Jahrbuch*, 52 (Pàg. 261-286). Stuttgart: Anton Hiersemann, Verlag.
- TORT DONADA, Joan (2001): «La toponímia com a camp de coneixement interdisciplinari. Algunes bases teòriques i epistemològiques per a l'estudi dels noms de lloc». Dins de: *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y ciencias sociales*, 86 [En línia: <http://www.ub.edu/geocrit/sn-86.htm>. Consulta: 07/02/2023]. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- TORT DONADA, Joan (2003). «A propòsit de la relació entre toponímia i geografia: el principi de "significativitat territorial"». Dins de: *XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica, Teulada 2002* (pàg. 675-688). Barcelona: Butlletí Interior de la Societat Onomàstica.
- TORRUELLA CASAÑAS, Joan; LLISTERRI BOIX, Joaquim (1999). «Diseño de corpus textuales y orales». Dins de: BLECUA, J.M.- CLAVERÍA, G.- SÁNCHEZ, C.- TORRUELLA, J. (Eds.) *Filología e informática. Nuevas tecnologías en los estudios filológicos* (pàg. 45-77). Barcelona: Seminario de Filología e Informática, Departamento de Filología Española, Universidad Autónoma de Barcelona - Editorial Milenio.

- TORRUELLA CASANAS, Joan (2017). *Lingüística de corpus: génesis y bases metodológicas de los corpus (históricos) para la investigación en lingüística*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- TRAGÓ, Pere. Cebrià Baraut (edició) (1982). *Spill manifest de totes les coses del vescomtat de Castellbò 1518-1519*. La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana.
- TRAPERO TRAPERO, Maximiliano (1995). *Para una teoría lingüística de la toponímia (Estudios de toponímia canaria)*. Las Palmas de Gran Canaria: Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, Servicio de publicaciones.
- TRAPERO TRAPERO, Maximiliano (1997). «Para una teoría lingüística de la toponímia». Dins de: *Contribuciones al estudio de la Lingüística Hispánica. Homenaje a Profesor Ramón Trujillo* vol. II (pàg. 241-253). La Laguna: Montesinos y Cabildo Insular de Tenerife.
- TURU, Valentí; VENTURA, Josep; VISUS, Xavier; PÈLACHS, Albert; VIZCAINO, Alexis; SORIANO, Joan Manuel. (2011). «Geomorfologia glacial del tram final de la Noguera Pallaresa i riu Flamicell (els Pallars)». Dins de: TURU V. y CONSTANTE A. (Eds.) *Simposio de glaciario. El cuaternario en España y Áreas afines. Avances en 2011* (pàg. 37-43). Andorra la Vella: Asociación Española para el Estudio del Cuaternario (AEQUA).
- TURULL RUBINAT, Albert (2011). «Una caracterización de la toponímia pirenaica catalana». Dins de: SAGARNA, Andoni & LAKARRA, Joseba & SALABERRI, Patxi (eds.). *Pirinioetako hizkuntzak: lehena eta oraina / As luengas d'os Pirineus: passau y presén / Las lengas deus Pireneus: passat e present / Les llençues dels Pirineus: passat i present (XVI Congrès Internacional d'Euskaltzaindia, Iruña, 6-10 d'octubre de 2008)* (pàg. 1073-1106). Bilbao: Euskaltzaindia.
- TURULL RUBINAT, Albert (2020). *Pagus Anabiensis. Origen i significat dels noms de lloc de les Valls d'Àneu*. Guissona: Consell Cultural de les Valls d'Àneu.
- VALENZUELA VALDIVIESO, Ernesto (2010). «¿Es posible aprender Geografía a través de la toponímia?». Dins de: *Investigación Universitaria Multidisciplinaria. Revista de Investigación*, Año 9, N° 9 (pàg. 16-26). México: Universidad Simón Bolívar.
- VALLS i TABERNER, Ferran (1915). *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques. Volum 1: Vall d'Aran*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat.
- VALLS i TABERNER, Ferran (1915). *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques. Volum 3: Vall d'Andorra*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat.
- VALLS i TABERNER, Ferran (1917). *Privilegis i ordinacions de les valls pirinenques. Volum 2. Vall d'Àneu, Vallferrera i Vall de Querol*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat.
- VENTURA, Josep (2021). *El Parc Natural de l'Alt Pirineu fa 40.000 anys. El Darrer Màxim Glacial*. Pòster (70x100 cm). Generalitat de Catalunya, el Parc Natural de l'Alt Pirineu i el Parc Pirinenc de les Tres Nacions.
- VENY i CLAR, Joan (2007). *Petit atlas lingüístic del domini català*, Vol. 1. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

- VENY i CLAR, Joan (2007). «Coromines, colós de l'etimologia». Dins de: *Zeitschrift für Katalanistik*, 20 (pàg. 3-19). Freiburg / Tübingen: Deutsch - Katalanische Gesellschaft (Associació Germano-Catalana).
- VERDAGUER, Jacint (1884). «Excursió a l'Alt Pallars». Dins de: *Memorias de l'associació catalanista d'excursions científicas*, Vol. VIII (pàg. 50- 67). Barcelona: Associació Catalanista d'Excursions Científiques.
- VILLAR, FRANCISCO; PRÓSPER, Blanca M. (2005). *Vascos, celtas e indoeuropeos. Genes y lenguas*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.
- VIÑAS, Jordi; CATALÀ, Xavier; FAÑANÁS, Carles; MARUGAN, Carme Maria; BRINGUÉ, Josep Maria; BURGUEÑO, Jesús; MÒDOL, Josep Ramon; TREPAT, Eduard; BORRELL, Marc (2016). *Béns comunals. Un sistema d'organització del passat per gestionar el present*. Fundació del Món Rural i Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran.
- VIRGILI COLET, Antoni; ESCOLÀ TUSET, Josep Maria; PICA TORNÉ, Manel; ROVIRA RAFECAS, Montserrat (2018). *Diplomatari de la catedral de Tortosa. Episcopats de Ponç de Torrella (1212-1254) i Bernat d'Olivella (1254-1272)*, vol. I. Barcelona: Fundació Noguera, Pagès Editors.
- VIVANCO CERVERO, Vernónica (2003). *Homonimia y polisemia : teoría semántica y aplicación lexicográfica*. Buenos Aires: Ediciones del Sur.
- WIERZBICKA, Anna (1996). *Semantics Primes and Universals*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- WUNDT, Wilhelm (1926). *Elementos de la psicología de los pueblos. Bosquejo de una historia de la evolución psicológica de la humanidad*. Madrid: Daniel Jorro.
- ZAMBONI, Alberto (1988). *La etimología*. Madrid: Gredos.
- ZELINSKY, Wilbur (2002). «Slouching toward a Theory of Names: A Tentative Taxonomic Fix». Dins de: *Names* 50.4 (pàg. 243–262). USA: American Name Society.

XI. Annexos

Annex 1. Taules de la BD

De la llista de taules que configuren la base de dades, cal tenir en compte:

- La taula TOPONIM_LEMA és la principal. S’hi recullen els 180 topònims d’estudi amb els seus atributs bibliogràfics, fisiogràfics, culturals, etc.
- Quan està subratllat un atribut d’una taula és perquè és la clau primària.

TOPONIM_LEMA	
<u>ID_LEMA</u>	INTEGER
TOPONIM_LEMA	VARCHAR(20)
ID_ACCENT	INTEGER
AFI	VARCHAR(20)
PAG_ONOMASTICON	VARCHAR(20)
COORDENADA_EASTING	INTEGER
COORDENADA_NORTHING	INTEGER
ALTITUD	INTEGER
ID_ALTITUD	INTEGER
DIF_ALT_POBLE_FONS_VALL	INTEGER
ID_DIF_ALT_POBLE_FONS_VALL	INTEGER
CONCA_FLUVIAL_REF	VARCHAR(40)
ALTURA_CAMPANAR	INTEGER
CONCA_VISUAL_HA	INTEGER
ID_CONCA_VISUAL_HA	INTEGER
ID_CONCA_VISUAL_PUNTS	INTEGER
ID_VALL_PRINCIPAL	INTEGER
ID_VALL_SECUNDARIA	INTEGER
ID_POSICIO_VALL_1	INTEGER
ID_POSICIO_VALL_2	INTEGER
ID_RELLEU	INTEGER
ID_CONNEXIÓ_VALL	INTEGER
ID_MIDA_POBLE	INTEGER
ID_TIPUS_SOL	INTEGER
TERRA_ROJA	BOOLEÀ
ID_CABANERA	INTEGER
PASTURES	BOOLEÀ
PRATS_PLANS_VORA_NUCLIS	BOOLEÀ
INSOLACIO_HIVERN_HORES	INTEGER
ID_INSOLACIO_HIVERN	INTEGER
INSOLACIO_ANUAL_HORES	INTEGER
ID_INSOLACIO_ANUAL	INTEGER
SUP_TERME	INTEGER
ID_SUP_TERME	INTEGER
BOSCOS	BOOLEÀ
ID_ORIENTACIO	VARCHAR(2)
PARET_ROCA	BOOLEÀ
CONCA_FLUVIAL_ESTRETA	BOOLEÀ
TURO	BOOLEÀ
ESLLAVISSADA_ALLAU	BOOLEÀ
COVA_NATURAL	BOOLEÀ
COVA_ARTIFICIAL	BOOLEÀ
ID_CURS_FLUVIAL	INTEGER
ID_ESGLESIA	INTEGER

TORRE_CASTELL	BOOLEÀ
VILA_CLOSA	BOOLEÀ
CANVI_LLOC_POBLE	BOOLEÀ
OBSERVACIONS	TEXT
ACCENT	
<u>ID_ACCENT</u>	INTEGER
ACCENT	VARCHAR(20)
agut	
pla	
esdrúixol	
ALTITUD	
<u>ID_ALTITUD</u>	INTEGER
ALTITUD	VARCHAR(40)
Entre 590 m i 1000 m	
Entre 1001 m i 1300 m	
Entre 1301 m i 1500 m	
Entre 1501 m i 1860 m	
DIF_ALT_POBLE_FONS_VALL	
<u>ID_DIF_ALT_POBLE_FONS_VALL</u>	INTEGER
DIF_ALT_POBLE_FONS_VALL	VARCHAR(100)
Entre 0 m i 60 m	
Entre 61 m i 160 m	
Entre 161 m i 360 m	
Entre 361 m i 660 m	
Entre 661 m i 1060 m	
CONCA_VISUAL_HA	
<u>ID_CONCA_VISUAL_HA</u>	INTEGER
CONCA_VISUAL_HA	VARCHAR(100)
Entre 80 ha i 500 ha	
Entre 501 ha i 1.299 ha	
Entre 1.300 ha i 2.500 ha	
Entre 2.501 ha i 6.000 ha	
Entre 6.001 ha i 12.000 ha	
CONCA_VISUAL_PUNTS	
<u>ID_CONCA_VISUAL_PUNTS</u>	INTEGER
CONCA_VISUAL_PUNTS	INTEGER
0 pobles	
1 pobles	
2 pobles	
3 pobles	
4 pobles o més	
VALL_PRINCIPAL	
<u>ID_VALL_PRIN</u>	INTEGER
NOM_VALL	VARCHAR(100)
vall Noguera Pallaresa	
Vall Ferrera	
vall de Cardós	
valls d'Àneu	
VALL_SECUNDARIA	

ID_VALL_SECUN	INTEGER
ID_VALL_PRIN	INTEGER
NOM_VALL	VARCHAR(100)
vall de Solduga	
pla de Corts	
vall de Buseu	
vall de Baén	
vall d'Ancs	
vall d'Escós	
vall d'Arcalís	
vall de Siarb	
vall de Llarvén	
vall del barranc de Santa Anna	
Batlliu	
vall d'Àssua	
vall de Santa Magdalena	
vall de la Coma	
vall de Besan	
vall de Virós	
vall de Tor	
vall d'Estaon	
vall d'Esterri de Cardós	
vall dels Boldissos	
vall de Lleret	
vall de Baiasca	
vall d'Estaron	
vall d'Escart	
vall d'Espot	
vall dels Berrosos	
vall de Dorve	
vall de Jou	
vall de Burgo	
vall d'Unarre	
vall de Son	
vall d'Isil	
POSICIO_VALL_1	
ID_POSICIO_VALL_1	INTEGER
POSICIO_VALL_1	VARCHAR(30)
entrada vall cota inferior	
entrada vall cota superior	
al mig de la vall	
POSICIO_VALL_2	
ID_POSICIO_VALL_2	INTEGER
POSICIO_VALL_2	VARCHAR(30)
sortida cap a la capçalera de vall	
entre dues sortides de la vall principal	
porta inferior d'una vall secundària	
res a destacar	
RELLEU	
ID_RELLEU	INTEGER
DESCRIPCIO	VARCHAR(50)
a la part fonda de la vall, al pla	
a la part fonda de la vall, en costa	
no a la part fonda de la vall, en pla	

no a la part fonda de la vall, en costa
no a la part fonda de la vall, dalt d'un turó
no a la part fonda de la vall, als peus d'un turó
a la part fonda de la vall, dalt d'un turó/penyal
no a la part fonda de la vall, dins d'una cova
a la part fonda de la vall, als peus d'un turó

CONNEXIO_VALL

<u>ID_CONNEXIO_VALL</u>	INTEGER
TIPUS_CONNEXIO_VALL	VARCHAR(50)

nucli clau per passar a una altra vall important
nucli de pas per anar a un port, coll, important
no connexió
nucli clau per accedir a diverses valls

MIDA_POBLE

<u>ID_MIDA_POBLE</u>	INTEGER
MIDA_POBLE	VARCHAR(30)

1 sol habitatge
2-6 habitatges
7-12 habitatges
13-21 habitatges
22-31 habitatges
32-41 habitatges
42-60 habitatges
més de 61 habitatges

TIPUS_SOL

<u>ID_TIPUS_SOL</u>	INTEGER
TIPUS_SOL	VARCHAR(20)

Penya
Penya i terra
Terra
Molans
No se sap

CABANERES

<u>ID_CABANERA</u>	INTEGER
TIPUS	VARCHAR(20)

externa
local
no cabanera

INSOLACIO_HIVERN_HORES

<u>ID_INSOLACIO_HIVERN_HORES</u>	INTEGER
INSOLACIO_HIVERN_HORES	VARCHAR(20)

De 0h a 3,99h
De 4h a 4,99h
De 5h a 5,99h
De 6h a 6,99h
De 7h a 7,99h
De 8h a 8,99h

INSOLACIO_ANUAL_HORES

<u>ID_INSOLACIO_ANUAL_HORES</u>	INTEGER
INSOLACIO_ANUAL_HORES	VARCHAR(20)

De 2.400h a 2.675h
 De 2.676h a 2.950h
 De 2.951h a 3.225h
 De 3.226h a 3.500h
 De 3.501h a 3.775h
 De 3.776h a 4.050h

SUP_TERME

<u>ID_SUP_TERME</u>	INTEGER
SUP_TERME	VARCHAR(20)
0 ha	
Entre 1 ha i 500 ha	
Entre 501 ha i 1000 ha	
Entre 1001 ha i 2500 ha	
Entre 2501 i 10500 ha	

ORIENTACIO

<u>ID_ORIENTACIO</u>	INTEGER
ORIENTACIO	VARCHAR(2)
N	
NE	
NO	
S	
SE	
SO	
E	
O	

CURSOS_FLUVIALS

<u>ID_CURS_FLUVIAL</u>	INTEGER
DESCRIPCIO	VARCHAR(40)
a tocar de curs fluvial principal	
a tocar de curs fluvial secundari	
al mig de la V on s'ajunten dos cursos fluvials	
entre dos cursos fluvials paral·lels	
a la desembocadura d'un curs fluvial	
relacionat una volta d'un curs fluvial principal	
cap curs fluvial	
a prop de curs fluvial secundari	
a prop de curs fluvial principal	
a prop de la desembocadura d'un curs fluvial	

REL_LEMA_CURS_FLUVIAL

<u>ID_LEMA</u>	INTEGER
<u>ID_CURS_FLUVIAL</u>	INTEGER

ESGLÉSIA

<u>ID_ESGLÉSIA</u>	INTEGER
NOM_ESGLÉSIA	INTEGER
ID_LEMA	INTEGER
ID_ADVOCACIO	INTEGER

TIPUS_ADVOCACIO

<u>ID_ADVOCACIO</u>	INTEGER
ADVOCACIO	VARCHAR(20)

antiguitat
visigòtica
gà·lica
n/s

CITACIONS

<u>ID_CITA</u>	INTEGER
ID_LEMA	INTEGER
CITA	VARCHAR(20)
PRO-SEGMENT	VARCHAR(20)
ACTUAL	BOOLEÀ
MES_ANTIGA	BOOLEÀ
ID_DOCUMENT	INTEGER
NUM_GRAFIES	INTEGER
OBSERVACIONS	TEXT

DOCUMENTS

<u>ID_DOCUMENT</u>	INTEGER
ID_OBRA_DOCUMENT	INTEGER
NUM_DOC_EN_OBRA	VARCHAR(20)
ANY	VARCHAR(25)
ID_PERIODE	INTEGER
OBSERVACIONS	TEXT

OBRES DOCUMENTS

<u>ID_OBRA_DOCU</u>	INTEGER
OBSERVACIONS	TEXT
OBRES	VARCHAR(255)

PUIG I FERRETÉ, Ignasi M. (1991)
Cens de Catalunya, a: Colecció de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón,
Tomo XII
VALLS I TABERNER, Ferran (1917)Volum II
VALLS I TABERNER, Ferran (1915). Volum 1
VALLS I TABERNER, Ferran (1915). Volum 3
CARRERAS Y CANDI, Francisco (1905)
TRAGÓ, Pere. Cebrià Baraut (edició) (1982)
ABADAL I DE VINYALS, Ramon (1955). Catalunya Carolíngia, vol. III
OSTOS SALCEDO, Pilar (1981)
OSTOS SALCEDO, Pilar (1985)
OSTOS SALCEDO, Pilar (1986)
FELIU, Gaspar.; SALRACH, Josep Maria (dir.) (1999)
BARAUT, Cebrià (1983) Urgellia VI
BARAUT, Cebrià (1982) Urgellia V
BARAUT, Cebrià (1981) Urgellia IV.
BARAUT, Cebrià (1984-1985) Urgellia VII
SÁNCHEZ PELLICER, Jesús (transcripció). Pergamins del monestir de Gerri. Treball inèdit.
MIQUEL ROSELL, Pbro. Francisco (1945)
BARAUT, Cebrià (1992-1993) Urgellia XI
RAVINA, Manuel (1972)
BARAUT, Cebrià (1988-1989) Urgellia IX
BARAUT, Cebrià (1986-1987) Urgellia VIII
MARQUÈS, Benigne (2008-2010) Urgellia XVII
PADILLA, José L (1999)
Capbreu de Rialp (ONCat)
Col·lecció Moreau I (ONCat)
Col·lecció Moreau III (ONCat)
Col·lecció Moreau XLIV (ONCat)

OSTOS SALCEDO, Pilar (2003)
 Col·lecció Moreau II (ONCat)
 BARAUT, Cebrià (1990-1991) Urgellia X
 MARQUÈS, Benigne (2006-2007) Urgellia XVI
 BARAUT, Cebrià (1998-2001) Urgellia XIV
 BARAUT, Cebrià (1994-1995) Urgellia XII
 COY COTONAT, Agustín (1907)
 BARAUT, Cebrià (1978) Urgellia I
 Litigi de Bellera (ONCat)
 Cart. de la Grassa per Hist. Ldg. V, 1653 (ONCat)
 MIRET I SANZ, Joaquim, *BABL* VII, 178 (ONCat)
 Cart. Alart-Aragó I, 10 (ONCat)
 Hist. Lgd. V, 672, 673 (ONCat)
 Cartulari de Lavaix, 15.4 (ONCat)

PERIODE_DOCUMENT

<u>ID_PERIODE</u>	INTEGER
PERIODE	VARCHAR(50)
Primera meitat s. VIII (700-750)	
Segona meitat s. VIII (751-799)	
Primera meitat s. IX (800-850)	
Segona meitat s. IX (851-899)	
Primera meitat s. X (900-950)	
Segona meitat s. X (951-999)	
Primera meitat s. XI (1000-1050)	
Segona meitat s. XI (1051-1099)	
Primera meitat s. XII (1100-1150)	
Segona meitat s. XII (1151-1199)	
Primera meitat s. XIII (1200-1250)	
Segona meitat s. XIII (1251-1299)	
Primera meitat s. XIV (1300-1350)	
Segona meitat s. XIV (1351-1399)	
Primera meitat s. XV (1400-1450)	
Segona meitat s. XV (1451-1499)	
Primera meitat s. XVI (1500-1550)	
Segona meitat s. XVI (1551-1599)	
Primera meitat s. XVII (1600-1650)	

ETIMOLOGIA

<u>ID_ETIMOLOGIA</u>	INTEGER
ID_LEMA	INTEGER
DESCRIPCIO	TEXT
OBSERVACIONS	TEXT
ID_LLENG_PROCE	INTEGER
ID_CLASSIF_ETIMOL	INTEGER

CLASSIF_ETIMOL

<u>ID_CLASSIF_ETIMOL</u>	INTEGER
DESCRIPCIO	VARCHAR(20)
antropònim	
activitat humana	
fitònim	
fisiologia	
zoònim	
vent	
déus	

ésser sobrenatural
sentit abstracte
construcció
hagiònim

LLENGUES_PROCEDENCIA

ID LLENG_PROCE

LLENGUA

romànica
basc
llatí
sorotàptic
celto-basc
català
germànic
grec-llatí
aquitànic
francès
celta
ibèric
pre-romà

INTEGER

VARCHAR(15)

Annex 2. Corpus TOPONIM_LEMA

1. Aidí Jussà	24. Baien	47. Burgal	70. Enviny
2. Aidí Sobirà	25. Balestui	48. Burgo	71. Escalarre
3. Ainet de Besan	26. Bana, la	49. Buseu	72. Escaló
4. Ainet de Cardós	27. Baro	50. Cabestany	73. Escart
5. Aineto	28. Bastida de Sort, la	51. Calbera	74. Escàs
6. Alanis	29. Benante	52. Canals	75. Escós
7. Alendo	30. Benui	53. Caregue	76. Espluga de Cuberes, l'
8. Alins	31. Beraní	54. Cartanís	77. Espot
9. Alós d'Isil o Jussà	32. Bernui	55. Cassibrós	78. Estac
10. Alós Sobirà	33. Berrós Jussà	56. Cassovall	79. Estaís
11. Altron	34. Berrós Sobirà	57. Castellarnau	80. Estaon
12. Anàs	35. Besan	58. Castellnou	81. Estaron
13. Ancs	36. Biuse	59. Castellsalat	82. Esterrí d'Àneu
14. Aransal	37. Boldís Jussà	60. Castellviny	83. Esterrí de Cardós
15. Araós	38. Boldís Sobirà	61. Cerbi	84. Estevaren
16. Arcalís	39. Bonestarre	62. Cercho Santo	85. Farrera
17. Arestui	40. Borén	63. Colomers	86. Força, la
18. Àreu	41. Botella	64. Comte, el	87. Freixa
19. Àrreu	42. Bresca	65. Cortscastell	88. Gavàs
20. Arrós	43. Bressui	66. Cuberes	89. Gerri de la Sal
21. Aurós	44. Bretui	67. Dorve	90. Gilareny
22. Baén	45. Buiro	68. Embonui	91. Ginestarre
23. Baiasca	46. Burg	69. Enseu	92. Glorieta

93. Guingueta d'Àneu, la	115. Montardit de Dalt	138. Sant Romà de Tavernoles	159. Sort
94. Isavarre	116. Montcortès	139. Sant Sebastià de Buseu	160. Surp
95. Isil	117. Montenartró	140. Santa Creu	161. Surri
96. Jou	118. Montesclado	141. Sarnui	162. Tavascan
97. Lladorre	119. Norís	142. Sarret	163. Terveu
98. Lladrós	120. Olone	143. Sarroca	164. Tírvia
99. Llagunes	121. Olp	144. Saurí	165. Tolzó
100. Llaràs	122. Perabella	145. Savarneda	166. Tor
101. Llarvén	123. Peracalç	146. Seguis	167. Torena
102. Llavaners	124. Peramea	147. Sellui	168. Tornafort
103. Llavorre	125. Pernui	148. Serra	169. Torre
104. Llavorsí	126. Pui, el	149. Sersui	170. Unarre
105. Lleret	127. Puiforniu	150. Servas	171. Useu
106. Llessui	128. Pujalt	151. Sestui	172. València d'Àneu
107. Llord	129. Pujol	152. Sobac	173. Vallespir
108. Mallolís	130. Rialp	153. Solduga	174. Vellanega
109. Malmercat	131. Ribera de Cardós	154. Somponui	175. Vilamur
110. Mencui	132. Rocafort	155. Son	176. Vilanflor
111. Meneurí	133. Rodés	156. Soriguera	177. Vilanova
112. Mentui	134. Romadriu	157. Sorpe	178. Vilesa
113. Montanis	135. Roní	158. Sorre	179. Villa Furoris
114. Montardit de Baix	136. Rose		180. Virós
	137. Rubió		

Annex 3. Citacions antigues amb TOPONIM_LEMA

És el corpus de citacions antigues *selectiu i tancat* (§ cap. IV, 4.2). Hi apareix el topònim del corpus d'estudi, les seves citacions antigues i l'any del document en què s'ha localitzat cada citació.

TOPONIM_LEMA	CITA	ANY
Aidí Jussà	Idi Superior	1105
Aidí Jussà	Ydino Sotirano	1318
Aidí Jussà	Hidiror	1075-1092
Aidí Sobirà	Eydi Josà	1375
Aidí Sobirà	Aidí	1075-1092
Ainet de Besan	Asneto	839
Ainet de Besan	Asnet	1075
Ainet de Besan	Haynet	1280
Ainet de Cardós	Asnet	1120
Ainet de Cardós	Aineth	1196
Aineto	Asneto	1146

Alanis	Alannis	1070
Alanis	Alandis	1070
Alendo	Alende	839
Alendo	Alendis	1100
Alendo	Alendo	1076-1086
Alins	Helinsi	839
Alins	Elinse	1080
Alins	Elins	1120
Alins	Alinse	Fi del segle X
Alós d'Isil o Jussà	Olos	1076
Alós d'Isil o Jussà	Alos	1018-1026
Alós d'Isil o Jussà	Alose	1081-1124
Alós Sobirà	Alos Superiore	1090
Altron	Otrone	1096
Altron	Otron	1118
Altron	Torn	1359
Altron	Altron	1525
Anàs	Anas	1120
Anàs	Anasensis	1075-1092
Anàs	Nas	1095-1122
Ancs	Anchos	966
Ancs	Anchs	1118
Aransal	Aransale	1011
Aransal	Aransal	1090
Araós	Araos	1231
Araós	Arahos	1363
Arcalís	Arcalis	1080
Arcalís	Archalis	1042-1069
Arestui	Arestui	1199
Arestui	Arescuy	1359
Arestui	Arestuy	1645
Àreu	Harauo	839
Àreu	Arao	1120
Àreu	Areo	1126
Àreu	Hareu	1280
Àrreu	Arreu	1342
Arrós	Aros	1146
Arrós	Erross	1149
Arrós	Arros	1095-1122
Aurós	Auros	1337
Aurós	Oros	1342
Baén	Baienne	782
Baén	Bahen	807
Baén	Baien	1060-1075
Baiasca	Vayasca	1443
Baiasca	Bayasca	1645
Baien	Baien	839
Baien	Bagiene	960
Baien	Baya	1518
Balestui	Balastuy	850

Balestui	Valestui	949
Bana, la	Laban	1126
Bana, la	La Bana	1518
Benante	Venante	1015
Benante	Bennet	1146
Benui	Benui	1158
Benui	Binnui	Finals s. XI-principis s. XII
Beraní	Berenuy	860
Beraní	Beranuy	1297
Beraní	Bereni	1518
Bernui	Bernuy	893
Bernui	Bernui	1105
Berrós Jussà	Borroso	839
Berrós Jussà	Berres	1085
Berrós Jussà	Berros	1116
Berrós Sobirà	Berros Superiori	1180
Besan	Besan	1165
Biuse	Vissoe	903
Biuse	Bisue	1128
Biuse	Bisoue	1161
Biuse	Biusa	1289
Boldís Jussà	Buslis	839
Boldís Jussà	Boldis	1095-1122
Bonestarre	Bonestar	1136
Bonestarre	Benestarre	1281
Bonestarre	Bonestarre	1095-1122
Borén	Borehne	908
Borén	Buren	1090
Borén	Boren	1081-1124
Botella	Boteylla	1121
Botella	Botella	1174
Bresca	Brescha	1164
Bresca	Bresca	1060-1075
Bressui	Bracui	1071
Bretui	Bretuino	1128
Bretui	Bretuy	1129
Bretui	Bertuy	1281
Bretui	Bretui	Finals s. XI-principis s. XII
Burg	Burg	839
Burg	Burgo	1034
Burg	Burch	1190
Burgal	Burgal	945
Burgo	Burgi	839
Burgo	Burgo	1337
Buseu	Boisice	817
Buseu	Buisece	839
Buseu	Buseç	1089
Buseu	Buseu	1409

Cabestany	Camp Stagnum	1237
Calbera	Calvera	1164
Calbera	Calbera	Finals s. XI-principis s. XII
Canals	Canales	1083
Canals	Canalibus	1164
Canals	Canals	1197
Caregue	Karag	1050
Caregue	Caresgue	1164
Caregue	Carege	1199
Caregue	Caresec	1058-1081
Cartanís	Cartonise	782
Cartanís	Cartanís	1202
Cassibrós	Carcebros	1095-1122
Cassibrós	Carcibros	1120-1122
Cassovall	Cassovalle	849
Cassovall	Casoal	1164
Castellarnau	Castro Arnaldi	1040
Castellarnau	Castellarnau	1480
Castellnou	Castel Nou	1092
Castellnou	Kastronovo	1175
Castellnou	Castrinovi	1292
Castellnou	Castell Novo	1066-1092
Castellsalat	Castello Salado	1081
Castellsalat	Kastel Salad	1145
Castellsalat	Castrum Salat	1164
Castellsalat	Castello Salato	1176-1177
Castellviny	Castello Villico	1099
Castellviny	Casteluil	1176
Cerbi	Ceruo	839
Cerbi	Cervo	1090
Cerbi	Cerve	1337
Cercho Santo	Cercho Sancto	1046
Cercho Santo	Cerchsent	1126
Cercho Santo	Cercent	1175
Colomers	Colomers	1034
Cortscastell	Curtes Castello	949
Cortscastell	Curtes Castel	1083
Cortscastell	Curtocastello	1164
Cuberes	Cuberes	814
Cuberes	Cuberas	1066-1092
Dorve	Osue	1281
Dorve	Osoe	1081-1124
Embonui	Ebonui	1202
Embonui	Embonui	1235
Embonui	Enbonui	1110-1111
Enseu	Ensez	1187
Enseu	Enseu	1227
Enseu	Ensedez	Posterior al 807
Enviny	Invicinio	839

Enviny	Envecing	1066
Enviny	Envyn	1321
Enviny	Envecinio	1082-1088
Escalarre	Scalarre	981
Escalarre	Escalarr	1090
Escalarre	Escalarre	1281
Escalarre	Escalarri	1338
Escaló	Escalo	1109
Escaló	Eschalo	1231
Escaló	Scalo	1453
Escart	Escart	1081
Escart	Eschard	1188
Escart	Schard	1192
Escàs	Escasse	850
Escàs	Sescas	1164
Escàs	Escars	1359
Escàs	Scass	1058-1081
Escós	Escos	1077
Escós	Escose	1092
Escós	Escoss	1047-1081
Espluga de Cuberes, l'	Espluga de Zeldua	1298
Espot	Spotu	839
Espot	Spot	1061
Espot	Espot	1082
Estac	Estag	1092
Estac	Estach	1297
Estac	Estago	1061-1098
Estaís	Estais	1090
Estaon	Estaon	1062
Estaon	Staon	1174
Estaron	Staron	1199
Estaron	Estaron	Fi del segle X
Esterri d'Àneu	Stirri	839
Esterri d'Àneu	Esterri	1338
Esterri d'Àneu	Sterre	1368
Esterri d'Àneu	Esterr	1081-1124
Esterri de Cardós	Estirri	1146
Esterri de Cardós	Esterri	1095-1122
Estevaren	Estevaren	1060
Farrera	Farrera	839
Farrera	Farrera	1051-1081
Freixa	Fraxano	839
Freixa	Frexan	1089
Freixa	Frexa	1192
Gavàs	Gavas	1090
Gavàs	Guauas	1337
Gavàs	Gauasse	1081-1124
Gerri de la Sal	Ger	807
Gerri de la Sal	Gerre	1018
Gerri de la Sal	Gerri	1441

Gilareny	Gilaren	1051-1081
Ginestarre	Genestarri	1069
Ginestarre	Genestarre	1146
Glorieta	Glorieta	1177
Isavarre	Issavari	1064
Isavarre	Isavare	1146
Isavarre	Isauar	1081-1124
Isil	Isil	839
Isil	Esil	1064
Jou	Jouo	839
Jou	Iouo	1038
Jou	Iou	1116
Jou	Jou	1118
Lladorre	Ladorre	1120
Lladrós	Ladroso	839
Lladrós	Ladros	1095-1122
Llagunes	Lagunuas	839
Llagunes	Lacunulis	1010
Llagunes	Laqunuis	1010
Llagunes	Lagunulas	1045
Llaràs	Larsass	1070
Llaràs	Larsassi	1112
Llaràs	Laras	1164
Llarvén	Leruent	1094
Llarvén	Larduen	1126
Llarvén	Laruen	1129
Llarvén	Lertuen	1064-1079
Llavaners	Lavenes	1066
Llavaners	Leuenes	1202
Llavorre	Laborre	1176
Llavorre	Lavorre	1403
Llavorsí	Lobersui	903
Llavorsí	Leborci	1128
Llavorsí	Leberzuy	1281
Lleret	Leseret	1069
Lleret	Lesered	1196
Lleret	Leres	Segle XI
Llessui	Lezui	1061
Llessui	La Suy	1359
Llessui	Llaçuy	1518
Llessui	Llessui	1525
Llort	Leorte	866
Llort	Laborte	966
Llort	Leort	1047-1081
Mallolís	Mannolis	1064
Mallolís	Maiolis	1128
Mallolís	Mallolis	1518
Malmercat	Malmercad	1122
Malmercat	Malmercati	1126
Malmercat	Malo Merchato	1110-1111

Mencui	Mancuy	1280
Mencui	Montcuy	1281
Mencui	Mencui	1047-1081
Meneurí	Menensi	1194
Meneurí	Menauri	1518
Meneurí	Menori	1645
Meneurí	Benauri	1645
Mentui	Montui	1035
Mentui	Mentuy	1297
Montanis	Montanis	1129-1161
Montardit de Baix	Montardid	1122
Montardit de Baix	Monte Ardit	1164
Montardit de Baix	Mont Ardido	1092-1093
Montcortès	Montcortes	1076
Montcortès	Montecurtes	1164
Montcortès	Monte Cortes	1066-1092
Montenartró	Montano Ortone	839
Montenartró	Montanorto	1034
Montenartró	Montonarto	1241
Montesclado	Montusclat	1518
Montesclado	Mont Esclat	1518
Montesclado	Mutusclat	1390-1400
Norís	Anoriis	1162
Norís	Nuriz	1280
Olone	Olone	1129
Olp	Olve	977
Olp	Olbis	981
Olp	Olb	983
Perabella	Petra Apelie	849
Perabella	Petra Apilie	849
Peracalç	Peracalz	1033
Peracalç	Petracalce	1059
Peracalç	Petracalci	1059
Peramea	Petra Medie	849
Peramea	Petrameia	850
Peramea	Perameya	1387
Pernui	Pernui	966
Pui, el	Podio	1204
Pui, el	Puy	1519
Puiforniu	Puio Formice	1045
Puiforniu	Puig Formici	1067
Puiforniu	Pugformid	1195
Puiforniu	Puiformid	1202
Pujalt	Puial	1082
Pujalt	Pugalt	1195
Pujol	Puiolo	949
Pujol	Pugolo	1081
Pujol	Puiol	1158
Rialp	Rialb	1066
Rialp	Rivo Albo	1082

Rialp	Rialp	1359
Ribera de Cardós	Ribeira	839
Ribera de Cardós	Riparia	977
Ribera de Cardós	Ribera	1093
Rocafort	Rocafort	1086
Rocafort	Rochafort	1089
Rocafort	Rochaforte	1099
Rocafort	Rocha Fort	1175
Rodés	Rodez	1100
Rodés	Ruders	1058-1081
Rodés	Roders	1058-1081
Romadriu	Riomatrice	839
Romadriu	Riumadriz	1034
Romadriu	Rivo Madriz	1050
Romadriu	Rivimatrici	1087
Roní	Rabenui	1010
Roní	Roanui	1199
Roní	Runi	1298
Roní	Ruunui	1051-1081
Rose	Arrosse	1337
Rubió	Rubio	1195
Rubió	Rubione	1230
Rubió	Robio	1322
Rubió	Rubion	1047-1081
Sant Romà de Tavernoles	Sancto Romano	1050
Sant Romà de Tavernoles	Sant Roma	1266-1267
Sant Sebastià de Buseu	Sanctum Sebastianum	1049
Sant Sebastià de Buseu	Sancti Sebastiani	1164
Sant Sebastià de Buseu	Sancto Sebastiano	1175
Santa Creu	Sancta Cruce	1099
Santa Creu	Sancte Crucis	1105
Sarnui	Sarnui	949
Sarret	Sarred	1034
Sarroca	La Roca	1192
Sarroca	Laroca	1212
Sarroca	Çarrocha	1368
Saurí	Seuerui	1100
Saurí	Sauri	1297
Savarneda	Vernedam	1174
Savarneda	Verneda	1196
Seguis	Sequese	807
Seguis	Seguis	1092
Seguis	Seguix	1435
Sellui	Selui	1209
Sellui	Sellui	1248
Sellui	Seluy	1284
Serra	Serra	1145
Sersui	Seresui	969
Sersui	Sersuy	1098
Sersui	Sersui	mitjans s. XI

Servas	Serbasse	833
Servas	Sarbassi	1024
Sestui	Sestui	949
Sobac	Obag	1268
Sobac	Zobach	1298
Sobac	Obat	1266-1267
Solduga	Celdua	1192
Solduga	Ssaldua	1209
Solduga	Cellua	1245
Solduga	Zeldua	1298
Somponui	Somponui	834
Somponui	Samponí	1518
Somponui	Sant Poní	1645
Son	Sonne	839
Son	Son	1064
Soriguera	Soriguera	1241
Soriguera	Soregaria	1289
Soriguera	Suriguera	Segle XII
Sorpe	Assor	839
Sorpe	Sor	1076
Sorpe	Sorp	1164
Sorre	Sauorre	1100
Sorre	Asorre	1120
Sorre	Saorre	1195
Sorre	Saurre	1232
Sort	Saorte	947
Sort	Sauorte	1038
Sort	Savort	1069
Sort	Saort	1099
Surp	Suirb	1102
Surp	Surb	1058-1081
Surri	Surris	777
Surri	Surri	1095-1122
Tavascan	Tavascanni	839
Terveu	Teruez	1191
Terveu	Tervet	1199
Tírvia	Terviensis	835
Tírvia	Tirbia	839
Tírvia	Terbia	1161
Tolzó	Tolso	1248
Tor	Tor	1102
Tor	Thor	1110
Torena	Torena	1150
Tornafort	Tornastort	1067
Tornafort	Tornafort	1089
Tornafort	Torna Fortem	1066-1092
Torre	Torre	1098
Unarre	Unarre	1090
Unarre	Unarri	1242
Unarre	Unarr	1081-1124

Useu	Uses	807
Useu	Oseze	1099
Useu	Oseç	1109
Useu	Oseu	1359
València d'Àneu	Valencia	1064
Vallespir	Valle Aspera	1112
Vallespir	Vallespir	1112
Vellanega	Vellanega	969
Vilamur	Uillamuri	1126
Vilamur	Vilamur	1149
Vilamur	Uilamur	1108-1137
Vilanflor	Uilla Flore	1189
Vilanflor	Vilanflor	1378
Vilanova	Villanova	1070
Vilanova	Vilam Novam	1121
Vilanova	Vilanova	1233
Vilesa	Vilella	866
Vilesa	Vilela	1144
Vilesa	Vilellam	1197
Villa Furoris	Villa Furoris	839
Villa Furoris	Villa Enferorum	923
Virós	Viros	839

Annex 4. Topònims actuals i antics, preparats per a segmentar

És la base de dades *BD toponims_per_segmentar*.

AIDÍ	ALÓS	ARAO	ARRÓS
AIDI	ALÓS	ARAOS	ARROSSE
AIDÍ	ALOS	ARAÓS	ASNET
AINET	ALOSE	ARCALIS	ASNET
AINET	ALTRON	ARCALÍS	ASNETO
AINETH	ALTRON	ARCHALIS	ASNETO
AINETO	ANÀS	AREO	ASORRE
ALANDIS	ANAS	ARESCUY	ASSOR
ALANNIS	ANASENSIS	ARESTUI	AUROS
ALENDE	ANCHOS	ARESTUI	AURÓS
ALENDIS	ANCHS	ARESTUY	BAÉN
ALENDU	ANCS	ÀREU	BAGIENE
ALENDU	ANORIS	AROS	BAHEN
ALINS	ARAHOS	ARREU	BAIASCA
ALINSE	ARANSAL	ÀRREU	BAIEN
ALOS	ARANSAL	ARROS	BAIEN

BAIENNE	BRACUI	CASSOVALLE	ENVINY
BALASTUY	BRESCA	CASTEL NOU	ENVYN
BALESTUI	BRESCA	CASTELL NOVO	ERROSS
BARO	BRESCHA	CASTELLARNAU	ESCALARR
BAYA	BRESSUI	CASTELLNOU	ESCALARRE
BAYASCA	BRETUI	CASTELLO SALADO	ESCALARRE
BENANTE	BRETUI	CASTELLO SALATO	ESCALARRI
BENAURI	BREUINO	CASTELLO VILLICO	ESCALO
BENESTARRE	BRETUY	CASTELLVINY	ESCALÓ
BENNET	BUIRO	CASTELUIL	ESCARS
BENUI	BUISECE	CASTRINOVÍ	ESCART
BERANÍ	BURCH	CASTRO ARNALDI	ESCART
BERANUY	BUREN	CASTRUM SALAT	ESCÀS
BERENI	BURG	CEL DUA	ESCASSE
BERENUY	BURG	CELLUA	ESCHALO
BERNUI	BURGAL	CERBI	ESCHARD
BERNUI	BURGAL	CERCENT	ESCOS
BERNUY	BURGI	CERCHO SANCTO	ESCÓS
BERRES	BURGO	CERCHSENT	ESCOSE
BERROS	BURGO	CERUO	ESCOSS
BERROS	BURGO	CERVE	ESIL
BERRÓS	BUSEÇ	CERVO	ESPLUGA
BERRÓS	BUSEU	COLOMERS	ESPLUGA DE ZELDUA
BERTUY	BUSEU	CORTSCASTELL	ESPOT
BESAN	BUSLIS	CUBERAS	ESPOT
BESAN	CABESTANY	CUBERES	ESTAC
BINNUI	CALBERA	CUBERES	ESTACH
BISOUE	CALVERA	CURTES CASTEL	ESTAG
BISUE	CAMP STAGNUM	CURTES CASTELLO	ESTAGO
BIUSA	CANALES	CURTOCASTELLO	ESTAIS
BIUSE	CANALIBUS	DORVE	ESTAÍS
BOISICE	CANALS	EBONUI	ESTAON
BOLDIS	CANALS	EL COMTE	ESTAON
BOLDÍS	CARCEBROS	EL PUI	ESTARON
BOLDÍS	CARCIBROS	ELINS	ESTARON
BONESTAR	CAREGE	ELINSE	ESTERR
BONESTARRE	CAREGUE	EMBONUI	ESTERRI
BONESTARRE	CARESEC	EMBONUI	ESTERRI
BOREHNNE	CARESGUE	ENBONUI	ESTERRI
BOREN	ÇARROCHA	ENSEDEZ	ESTERRI
BORÉN	CARTANÍS	ENSEU	ESTEVAREN
BORROSO	CARTANÍS	ENSEU	ESTIRRI
BOTELLA	CARTONISE	ENSEZ	EYDI
BOTELLA	CASOAL	ENVECING	FARRERA
BOTEYLLA	CASSIBRÓS	ENVECINIO	FARRERA

FERRERA	LA GUINGUETA	LOBERSUI	OLONE
FRAIANO	LA ROCA	MAIOLIS	OLOS
FREIXA	LA SUY	MALLOLIS	OLP
FREXA	LABAN	MALLOLÍS	OLVE
FREXAN	LABORRE	MALMERCAD	OROS
GAUASSE	LABORTE	MALMERCAT	OSEÇ
GAVAS	LACUNULIS	MALMERCATI	OSEU
GAVÀS	LADORRE	MALO MERCHATO	OSEZE
GENESTARRE	LADROS	MANCUY	OSOE
GENESTARRI	LADROSO	MANNOLIS	OSUE
GER	LAGUNUAS	MENAUARI	OTRON
GERRE	LAGUNULAS	MENCUI	OTRONE
GERRI	LAQUNUIS	MENCUI	PERACALÇ
GERRI	LARAS	MENENSI	PERACALZ
GILAREN	LARDUEN	MENEURÍ	PERAMEA
GILARENY	LAROCA	MENORI	PERAMEYA
GINESTARRE	LARSASS	MENTUI	PERNUI
GLORIETA	LARSASSI	MENTUY	PERNUI
GLORIETA	LARUEN	MONT ARDIDO	PETRA APELIE
GUAUAS	LAVENES	MONT ESCLAT	PETRA APILIE
HARAUO	LAVORRE	MONTANIS	PETRA MEDIE
HAREU	LEBERZUY	MONTANO ORTONE	PETRACALCE
HAYNET	LEBORCI	MONTANORTO	PETRACALCI
HELINSI	LEORT	MONTARDID	PETRAMEIA
HIDIROR	LEORTE	MONTARDIT	PODIO
IDI	LERES	MONTARDIT	PUGALT
INVICINIO	LERTUEN	MONTCORTES	PUGFORMID
IOU	LERUENT	MONTCORTÈS	PUGOLO
IOUO	LESERED	MONTCUY	PUIAL
ISAUAR	LESERET	MONTE ARDIT	PUIFORMID
ISAVARE	LEUENES	MONTE CORTES	PUIFORNIU
ISAVARRE	LEZUI	MONTECURTES	PUIG FORMICI
ISIL	LLAÇUY	MONTENARTRÓ	PUIO FORMICE
ISIL	LLADORRE	MONTESCLADO	PUIOL
ISSAVARI	LLADRÓS	MONTONARTO	PUIOLO
JOU	LLAGUNES	MONTUI	PUJALT
JOU	LLARÀS	MONTUSCLAT	PUJOL
JOUO	LLARVÉN	MUTUSCLAT	PUY
KARAG	LLAVANERS	NAS	RABENUI
KASTEL SALAD	LLAVORRE	NORÍS	RIALB
KASTRONOVO	LLAVORSÍ	NURIZ	RIALP
LA BANA	LLERET	OBAG	RIALP
LA BANA	LLESSUI	OBAT	RIBEIRA
LA BASTIDA	LLESSUI	OLB	RIBERA
LA FORÇA	LLORT	OLBIS	RIBERA

RIOMATRICE	SAORTE	SORIGUERA	TORRE
RIPARIA	SARBASSI	SORIGUERA	TORRE
RIUMADRIZ	SARNUI	SORP	UILAMUR
RIVIMATRICI	SARRED	SORPE	UILLA FLORE
RIVO ALBO	SARROCA	SORRE	UILLAMURI
RIVO MADRIZ	SAUORRE	SORT	UNARR
ROANUI	SAUORTE	SPOT	UNARRE
ROBIO	SAURI	SPOTU	UNARRE
ROCAFORT	SAURÍ	SSALDUA	UNARRI
ROCHA FORT	SAURRE	STAON	USES
ROCHAFORT	SAVARISI	STARON	USEU
ROCHAFORTE	SAVARNEDA	STERRE	VALENCIA
RODERS	SAVORT	STIRRI	VALÈNCIA
RODÉS	SCALARRE	SUIRB	VALESTUI
RODEZ	SCALO	SURB	VALLE ASPERA
ROMADRIU	SCASS	SURIGUERA	VALLESPIR
RONÍ	SCHARD	SURP	VAYASCA
RUBIÓ	SEGUIS	SURRI	VELLANEGA
RUBIO	SEGUIX	SURRI	VELLANEGA
RUBION	SELLUI	SURRIS	VENANTE
RUBIONE	SELLUI	TAVASCAN	VERNEDA
RUDERS	SELUI	TAVASCANNI	VERNEDAM
RUNI	SELUY	TERBIA	VILAM NOVAM
RUUNUI	SEQUESE	TERUEZ	VILAMUR
SAMPONÍ	SERBASSE	TERVET	VILAMUR
SANCTA CRUCE	SERESUI	TERVEU	VILANFLOR
SANCTE CRUCIS	SERRA	TERVIENSIS	VILANOVA
SANCTI SEBASTIANI	SERRA	THOR	VILELA
SANCTO ROMANO	SERSUI	TIRBIA	VILELLA
SANCTO SEBASTIANO	SERSUY	TÍRVIA	VILELLAM
SANCTUM	SESCAS	TOLSO	VILESA
SEBASTIANUM	SESTUI	TOLZÓ	VILLA ENFERORUM
SANT PONÍ	SEUERUI	TOR	VILLA FURORIS
SANT ROMA	SOLDUGA	TOR	VILLANOVA
SANT ROMÀ	DESOMPONUI	TORENA	VIROS
TAVERNOLES	SOMPONUI	TORENA	VIRÓS
SANT SEBASTIÀ	DESON	TORN	VISSOE
BUSEU	SON	TORNA FORTEM	YDINO
SANTA CREU	SONNE	TORNAFORT	ZELDUA
SAORRE	SOR	TORNAFORT	ZOBACH
SAORT	SOREGARIA	TORNASTORT	

Annex 5. Algorisme en pseudocodi per fer les segmentacions

funció main ()

crear connexió a la Base de Dades (BD)

mentre hagi topònims o citacions fer

segments = obtenirSegments (pro_segment);

per (int i = 0; i < segments.size(); i++) fer

prefix = segments(i);

insertarSegment (prefix, i+1);

sufix = prefix;

per (int j=i+1; j < segments.size(); j++) fer

sufix = sufix + segments(j);

insertarSegment (sufix, i+1);

fi_per

fi_per

fi_mentre

tancar connexió BD

fi_funcio

//Donat un pro_segment ens retorna una llista dels possibles segments a combinar

funció Llista<String> obtenirSegments (String pro_segment)

Llista<String> segments = nova Llista();

String mot = nou String(pro_segment);

mentre (mot != null && mot.length() > 0) fer

String segment = getPartInicial (mot);

si (segment != null && segment.length() > 0) llavors

segments.add(segment);

mot = mot.substring(segment.length());

fi_si

fi_mentre

return segments;

fi_funcio

//Funció que retorna la part inicial del mot amb la que podem segmentar

funcio String getPartInicial (String mot) {

si (mot.startsWith("CH")) llavors

return ("CH");

sino si (mot .startsWith("LL")) llavors

return ("LL");

sino si (mot .startsWith("L·L")) llavors

return ("L·L");

sino si (mot .startsWith("NY")) llavors

return ("NY");

sino si (mot .startsWith("SS")) llavors

return ("SS");

sino si (mot .startsWith("RR")) llavors

return ("RR");

sino si (mot .startsWith("GUE")) llavors

return ("GUE");

sino si (mot .startsWith("GUI")) llavors

return ("GUI");

```

sino si (mot .startsWith("QUE")) llavors
    return ("QUE");
sino si (mot .startsWith("QUI")) llavors
    return ("QUI");
sino si (mot .startsWith("MM")) llavors
    return ("MM");
sino si (mot .startsWith("NN")) llavors
    return ("NN");
sino si (mot .startsWith("DD")) llavors
    return ("DD");
sino
    return lema.substring(0, 1);
fi si
fi funcio

//Guardar en la taula Segments el segment i la seva posició
funcio insertSegment (String segment, int posicio) {
    si (No existeix segment en la posicio) llavors
        insertar segment;
    fi si
fi funcio

```

Annex 6: Variable morfològica

Són 5.156 segments.

A	A	A	ACH	AG	AL	AL
A	A	A	ACH	AG	AL	AL
A	A	A	AD	AGO	AL	AL
A	A	A	AD	AHO	AL	AL
A	A	A	AD	AHOS	AL	AL
A	A	A	AD	AI	AL	AL
A	A	A	AD	AI	AL	AL
A	A	A	AD	AI	AL	AL
A	A	A	AD	AI	AL	AL
A	A	A	AD	AI	AL	AL
A	A	À	AD	AI	AL	AL
A	A	À	AD	AI	AL	AL
A	A	AB	AD	AI	AL	AL
A	A	AB	AD	AI	AL	AL
A	A	AB	ADO	AI	AL	AL
A	A	AB	ADO	AI	AL	AL
A	A	AB	AG	AI	AL	AL
A	A	ABA	AG	AI	AL	AL
A	A	ABE	AG	AIE	AL	AL
A	A	ABE	AG	AIE	AL	AL
A	A	AC	AG	AIE	AL	AL
A	A	AC	AG	AIS	AL	AL
A	A	AÇ	AG	AÍS	AL	AL

AL	AN	ANT	AR	ARÀS	ARON	ARTO
AL	AN	ANT	AR	ARAU	ARON	ARTO
AL	AN	ANT	AR	ARB	ARON	ARV
AL	AN	ANT	AR	ARBA	AROS	AS
AL	AN	ANT	AR	ARC	ARR	AS
AL	AN	ANTA	AR	ARCA	ARR	AS
AL	AN	ANTE	AR	ARCA	ARR	AS
AL	AN	ANTE	AR	ARCE	ARR	AS
AL	AN	ANUI	AR	ARCH	ARR	AS
AL	AN	ANUY	AR	ARCHA	ARR	AS
AL	AN	ANY	AR	ARCI	ARR	AS
AL	AN	AO	AR	ARD	ARR	AS
AL	AN	AO	AR	ARD	ARR	AS
AL	AN	AO	AR	ARD	ARR	AS
AL	AN	AO	AR	ARD	ARR	AS
AL	AN	AO	AR	ARD	ARR	AS
AL	AN	AO	AR	ARD	ARR	AS
AL	AN	AO	AR	ARD	ARR	AS
ALB	AN	AO	AR	ARD	ARR	AS
ALB	AN	AON	AR	ARDI	ARR	AS
ALB	AN	AON	AR	ARDI	ARR	AS
ALBO	AN	AON	AR	ARDI	ARR	AS
ALL	AN	AOR	AR	ARDI	ARR	AS
ALL	AN	AOR	AR	ARDI	ARR	AS
ALL	AN	AORR	AR	ARDU	ARR	AS
ALL	AN	AOS	AR	ARE	ARR	AS
ALL	AN	AÓS	AR	ARE	ARR	AS
ALP	AN	AP	AR	ARE	ARR	AS
ALP	AN	AP	AR	ARE	ARR	AS
ALS	AN	API	AR	ARE	ÀRR	AS
ALT	AN	AQ	AR	ARE	ARRE	AS
ALT	AN	AR	AR	ARE	ARRE	AS
ALT	AN	AR	AR	ARE	ARRE	AS
ALV	ANC	AR	AR	ARE	ARRE	AS
AN	ANCHO	AR	AR	ARE	ARRE	AS
AN	ANCHS	AR	AR	ARE	ARRE	AS
AN	ANEG	AR	AR	ARE	ARRE	AS
AN	ANEG	AR	AR	ARE	ARRE	AS
AN	ANER	AR	AR	AREG	ARRE	AS
AN	ANI	AR	AR	AREN	ARRE	AS
AN	ANÍ	AR	AR	AREN	ARRE	AS
AN	ANÍ	AR	ÀR	ARENY	ARRE	AS
AN	ANIS	AR	ARA	ARES	ARRE	AS
AN	ANÍS	AR	ARA	ARES	ARRE	AS
AN	ANÍS	AR	ARA	ARES	ARRI	AS
AN	ANN	AR	ARA	ARES	ARRI	AS
AN	ANN	AR	ARA	ARES	ARRI	AS
AN	ANN	AR	ARA	ARES	ART	AS
AN	ANNI	AR	ARA	ARIA	ART	AS
AN	ANNI	AR	ARA	ARIA	ART	AS
AN	ANNIS	AR	ARÀ	ARIS	ART	ÀS
AN	ANNO	AR	ARAG	ARN	ART	ÀS
AN	ANNOL	AR	ARAH	ARN	ART	ÀS
AN	ANOR	AR	ARAN	ARN	ART	ÀS
AN	ANT	AR	ARAN	ARN	ARTA	ASC
AN	ANT	AR	ARAS	ARO	ARTA	ASC

ASC	AU	AVAR	BAH	BE	BI	BOT
ASC	AU	AVARR	BAI	BE	BI	BOT
ASCA	AU	AVAS	BAI	BE	BI	BOT
ASCA	AU	AVAS	BAI	BE	BI	BOTE
ASCA	AU	AVAS	BAI	BE	BI	BOTE
ASCA	AU	AVÀS	BAL	BE	BI	BOTE
ASCA	AU	AVE	BAL	BE	BI	BR
ASS	AU	AVE	BALA	BEI	BI	BR
ASS	AU	AVEN	BALE	BEIR	BIA	BR
ASS	AU	AVER	BAN	BEN	BIA	BR
ASS	AU	AVOR	BAN	BEN	BINN	BR
ASS	AU	AVOR	BAN	BEN	BIS	BR
ASS	AU	AVORR	BANA	BEN	BIS	BR
ASS	AU	AVORR	BANA	BEN	BIS	BR
ASS	AUOR	AX	BAR	BENN	BIU	BR
ASS	AUORR	AXA	BAS	BER	BIU	BR
ASS	AUR	AXAN	BAS	BER	BO	BR
ASSI	AUR	AY	BAS	BER	BO	BR
ASSOR	AUR	AY	BAS	BER	BO	BRA
AST	AUR	AY	BAS	BER	BO	BRE
AST	AUR	AY	BASS	BER	BO	BRE
AST	AURI	AYA	BASS	BER	BO	BRE
AST	AURI	AYA	BAST	BER	BO	BRE
AST	AURI	AYA	BAST	BER	BO	BRE
AST	AURÍ	AYAS	BAST	BER	BO	BRE
AST	AURR	AYAS	BAST	BER	BO	BRE
AST	AURRE	AYN	BAST	BER	BO	BRE
AST	AV	AYNE	BAT	BER	BO	BRO
AST	AV	BA	BAY	BER	BO	BRO
AST	AV	BA	BAY	BER	BO	BRÓ
AST	AV	BA	BAYA	BER	BO	BU
AST	AV	BA	BAYA	BERA	BO	BU
AST	AV	BA	BE	BERA	BO	BU
AST	AV	BA	BE	BERA	BO	BU
AST	AV	BA	BE	BERA	BO	BU
AST	AV	BA	BE	BERA	BO	BU
AST	AV	BA	BE	BERA	BO	BU
AST	AV	BA	BE	BERE	BO	BU
AST	AV	BA	BE	BERE	BOI	BU
AST	AV	BA	BE	BERE	BOL	BU
AST	AV	BA	BE	BERN	BOL	BU
AST	AV	BA	BE	BERN	BOL	BU
AST	AV	BA	BE	BERR	BON	BU
AST	AVA	BA	BE	BERR	BON	BU
ASTO	AVA	BA	BE	BERR	BON	BU
AT	AVA	BA	BE	BERR	BON	BU
AT	AVA	BA	BE	BERR	BON	BU
AT	AVA	BA	BE	BES	BON	BU
AT	AVA	BA	BE	BES	BON	BUI
AT	AVA	BA	BE	BES	BON	BUI
AT	AVA	BA	BE	BI	BOR	BUR
AT	AVÀ	BA	BE	BI	BOR	BUR
AT	AVAN	BA	BE	BI	BOR	BUR
AT	AVAR	BACH	BE	BI	BOR	BUR
AT	AVAR	BAG	BE	BI	BORR	BUR
AT	AVAR	BAG	BE	BI	BORR	BUR

BUR	CA	CAN	CAST	CI	CU	DI
BUR	CA	CAN	CAST	CI	CU	DI
BUR	CA	CANN	CAST	CI	CU	DI
BUR	CA	CAR	CAST	CI	CU	DI
BURCH	CA	CAR	CAST	CI	CU	DI
BURG	CA	CAR	CAT	CI	CU	DI
BURG	CA	CAR	CAT	CI	CU	DI
BURG	CA	CAR	CE	CIA	CU	DI
BURG	CA	CAR	CE	CIA	CU	DI
BURG	CA	CAR	CE	CIN	CU	DÍ
BURG	CA	CAR	CE	CIN	CU	DÍ
BUS	CA	CAR	CE	CIN	CU	DÍ
BUS	CA	CAR	CE	CINI	CU	DÍ
BUS	CA	CAR	CE	CINI	ÇU	DIR
BUS	CA	CAR	CE	CIS	CUB	DIS
BUS	CA	ÇARR	CE	CL	CUB	DIS
BUS	CA	CARS	CE	CL	CUB	DIS
CA	CA	CART	CE	CL	CUI	DÍS
CA	CA	CART	CE	CL	CUI	DÍS
CA	CA	CART	CE	CLA	CUI	DIT
CA	CA	CART	CE	CLA	CUN	DIT
CA	CA	CAS	CE	CLA	CUR	DIT
CA	CA	CAS	CE	CLA	CUR	DO
CA	CA	CAS	CE	CLAD	CUR	DO
CA	CA	CAS	CEL	CLAT	CUR	DO
CA	CA	CAS	CELL	CLAT	CURT	DO
CA	CA	CAS	CEN	CLAT	CURT	DO
CA	CA	CAS	CER	CO	CURT	DO
CA	CA	CAS	CER	CO	CURT	DO
CA	CA	CAS	CER	CO	CUY	DO
CA	CA	CAS	CER	CO	CUY	DOR
CA	ÇA	CAS	CER	CO	CUY	DORR
CA	ÇA	CAS	CER	CO	ÇUY	DORR
CA	ÇA	CAS	CER	CO	DA	DR
CA	CAB	CAS	CHA	CO	DA	DR
CA	CAD	CAS	CHA	CO	DA	DR
CA	CAL	CAS	CHA	CO	DA	DR
CA	CAL	CAS	CHA	CÓ	DE	DR
CA	CAL	CAS	CHA	COL	DE	DR
CA	CAL	CÀS	CHA	COM	DE	DRIU
CA	CAL	CASS	CHA	COR	DE	DRIZ
CA	CAL	CASS	CHA	COR	DE	DRIZ
CA	CAL	CASS	CHA	COR	DE	DROS
CA	CAL	CASS	CHA	COR	DE	DROS
CA	CAL	CASSO	CHAL	CORT	DE	DRÓS
CA	CAL	CAST	CHAL	CORT	DÉ	DUA
CA	CAL	CAST	CHAR	CORT	DER	DUA
CA	CAL	CAST	CHAR	CORT	DER	DUA
CA	CAL	CAST	CHARD	COS	DÉS	DUA
CA	CAL	CAST	CHARD	COS	DEZ	DUEN
CA	CAL	CAST	CHAT	CÓS	DEZ	EB
CA	CAL	CAST	CHO	COSS	DI	EB
CA	CAM	CAST	CHO	CR	DI	EB
CA	CAN	CAST	CHOS	CR	DI	EB
CA	CAN	CAST	CHS	CR	DI	EB
CA	CAN	CAST	CHS	CU	DI	EB

EB	EL	EN	ENSI	ER	ERE	ES
EB	EL	EN	ENT	ER	ERE	ES
EBER	EL	EN	ENT	ER	ERED	ES
EBO	EL	EN	ENT	ER	EREN	ES
EBO	EL	EN	ENT	ER	EREN	ES
EBON	ELL	EN	ENT	ER	ERES	ES
EBOR	ELL	EN	ENUI	ER	ERES	ES
EC	ELL	EN	ENUI	ER	ERES	ES
EC	ELL	EN	ENUY	ER	ERES	ES
EC	ELL	EN	ENVY	ER	ERET	ES
EC	ELL	EN	ENVY	ER	ERET	ES
EC	ELL	EN	EO	ER	ERR	ES
EÇ	ELL	EN	EO	ER	ERR	ES
EÇ	ELL	EN	EO	ER	ERR	ES
ECIN	ELL	EN	EOR	ER	ERR	ES
ECIN	ELL	EN	EOR	ER	ERR	ES
ED	ELL	EN	ER	ER	ERR	ES
ED	ELL	EN	ER	ER	ERR	ES
ED	ELL	EN	ER	ER	ERR	ES
ED	ELL	EN	ER	ER	ERR	ES
ED	ELL	EN	ER	ER	ERR	ES
ED	ELL	EN	ER	ER	ERR	ES
ED	ELL	EN	ER	ER	ERR	ES
ED	ELL	EN	ER	ER	ERR	ES
ED	ELL	EN	ER	ER	ERR	ES
ED	ELL	EN	ER	ER	ERR	ES
EDA	ELL	EN	ER	ERA	ERR	ES
EDA	ELLA	EN	ER	ERA	ERR	ES
EDA	ELLA	EN	ER	ERA	ERR	ES
EDE	ELLA	EN	ER	ERA	ERR	ES
EDEZ	ELLA	EN	ER	ERA	ERR	ES
EDIE	ELLA	EN	ER	ERA	ERR	ES
EG	ELLA	EN	ER	ERA	ERRA	ES
EG	ELLA	EN	ER	ERA	ERRA	ES
EG	EM	EN	ER	ERA	ERRE	ES
EG	EM	ÉN	ER	ERA	ERRE	ES
EGA	EN	ÉN	ER	ERA	ERRE	ES
EGA	EN	ÉN	ER	ERA	ERRE	ES
EGA	EN	ÈN	ER	ERA	ERRES	ES
EGE	EN	ENA	ER	ERA	ERRI	ES
EGUE	EN	ENA	ER	ERA	ERRI	ES
EGUIS	EN	ENDE	ER	ERAS	ERRI	ES
EGUIX	EN	ENDI	ER	ERB	ERRI	ES
EHNN	EN	ENDO	ER	ERB	ERRI	ES
EI	EN	ENDO	ER	ERB	ERRI	ES
EI	EN	ENEN	ER	ERC	ERROS	ES
EI	EN	ENES	ER	ERC	ERROS	ES
EIA	EN	ENES	ER	ERC	ERROSS	ES
EIX	EN	ENES	ER	ERC	ERS	ES
EL	EN	ENES	ER	ERCH	ERS	ES
EL	EN	ENES	ER	ERCH	ERS	ES
EL	EN	ENEU	ER	ERCH	ERS	ES
EL	EN	ENI	ER	ERE	ERS	ES
EL	EN	ENN	ER	ERE	ERS	ES
EL	EN	ENN	ER	ERE	ERT	ES
EL	EN	ENNE	ER	ERE	ERT	ES
EL	EN	ENNET	ER	ERE	ES	ES
EL	EN	ENSI	ER	ERE	ES	ES
EL	EN	ENSI	ER	ERE	ES	ES

ES	ESCA	ESTA	EU	FORT	GUE	IA
ES	ESCA	ESTA	EU	FORT	GUE	IA
ES	ESCA	ESTA	EU	FORT	GUE	IA
ES	ESCA	ESTA	EU	FRA	GUE	IA
ES	ESCA	ESTA	EU	FRE	GUE	IA
ES	ESCA	ESTA	EU	FRE	GUE	IA
ES	ESCA	ESTA	EU	FRE	GUER	IA
ES	ESCA	ESTA	EU	FUR	GUER	IA
ES	ESCÀ	ESTA	EU	GA	GUER	IA
ES	ESCH	ESTA	EU	GA	GUERA	IA
ES	ESCH	ESTA	EU	GA	GUERA	IA
ES	ESCH	ESTA	EU	GA	GUERA	IA
ES	ESCHA	ESTA	EU	GA	GUETA	IA
ES	ESCHA	ESTA	EU	GA	GUI	IA
ES	ESCHA	ESTA	EV	GA	GUI	IA
ES	ESP	ESTA	EX	GA	GUI	IA
ES	ESP	ESTE	EX	GA	GUIN	IÀ
ES	ESP	ESTE	EXA	GA	GUIS	IAL
ES	ESP	ESTE	EXA	GA	GUIX	IAL
ES	ESP	ESTE	EY	GA	GUN	IAL
ES	ESS	ESTE	EY	GAL	GUN	IAL
ES	ESS	ESTE	EY	GAL	GUN	IB
ES	ESS	ESTI	EYA	GAL	HA	IB
ES	EST	ET	EYLL	GAR	HA	IB
ES	EST	ET	EYLLA	GAU	HA	IB
ÉS	EST	ET	EZ	GAV	HAR	IB
ÈS	EST	ET	EZ	GAV	HAR	IB
ESA	EST	ET	EZ	GAVA	HARA	IBE
ESAN	EST	ET	EZ	GAVÀ	HARE	IBE
ESAN	EST	ET	EZ	GEN	HAY	IBE
ESC	EST	ET	EZ	GEN	HEL	IBEI
ESC	EST	ET	EZUI	GER	HEN	IBER
ESC	EST	ET	FARR	GERR	HI	IBER
ESC	EST	ET	FARR	GERR	HID	IBUS
ESC	EST	ET	FER	GERR	HIDI	IC
ESC	EST	ET	FERO	GI	HIDIR	IC
ESC	EST	ET	FERR	GI	HOR	IC
ESC	EST	ET	FLOR	GIEN	HOS	IC
ESC	EST	ET	FLOR	GIL	Í	IC
ESC	EST	ET	FOR	GIL	Í	IC
ESC	EST	ET	FOR	GIN	Í	IC
ESC	EST	ET	FOR	GLO	Í	ICE
ESC	EST	ET	FOR	GLO	Í	ICE
ESC	EST	ET	FOR	GLOR	Í	ICE
ESC	EST	ET	FOR	GO	Í	ICI
ESC	EST	ET	FOR	GO	Í	ICI
ESC	EST	ET	FOR	GO	Í	ICI
ESC	EST	ET	FOR	GO	Í	ICIN
ESC	EST	ETA	FOR	GO	Í	ICO
ESC	EST	ETA	FOR	GOL	Í	ID
ESC	EST	ETH	FOR	GU	Í	ID
ESCA	EST	ETO	FOR	GU	Í	ID
ESCA	EST	ETO	FORT	GU	Í	ID
ESCA	EST	ETO	FORT	GU	Í	ID
ESCA	ESTA	EU	FORT	GUA	Í	ID
ESCA	ESTA	EU	FORT	GUAU	Í	ID

IDA	IOL	IS	LA	LADO	LE	LLA
IDI	IOL	IS	LA	LAG	LE	LLA
IDI	ION	IS	LA	LAG	LE	LLA
IDI	ION	IS	LA	LAGU	LE	LLA
IDO	IOU	IS	LA	LAGU	LE	LLA
IE	IOU	ÍS	LA	LAQ	LE	LLA
IE	IOUO	ÍS	LA	LAQU	LÈ	LLA
IE	IR	ÍS	LA	LAR	LEN	LLA
IE	IR	ÍS	LA	LAR	LEN	LLA
IE	IR	ÍS	LA	LAR	LEN	LLA
IE	IR	ÍS	LA	LAR	LEN	LLA
IE	IR	ÍS	LA	LAR	LÈN	LLA
IE	IR	ÍS	LA	LAR	LER	LLA
IE	IR	ISS	LA	LAR	LER	LLA
IEN	ÍR	ISS	LA	LAR	LER	LLA
IEN	IRA	IT	LA	LARA	LES	LLA
IEN	IRB	IT	LA	LARD	LES	LLA
IEN	IRB	IT	LA	LARE	LES	LLA
IEENN	IRO	IU	LA	LARE	LES	LLAÇ
IIS	IRO	IU	LA	LARO	LES	LLAD
IL	IRO	IU	LA	LARR	LES	LLAD
IL	IRÓ	IU	LA	LARR	LES	LLAG
IL	IROR	IU	LA	LARR	LESA	LLAR
IL	IROS	IUS	LA	LARR	LESE	LLAR
IN	IRÓS	IUS	LA	LARR	LESE	LLAR
IN	IRR	IV	LA	LAS	LEST	LLAV
IN	IRR	IV	LA	LAS	LEU	LLAV
IN	IRRI	IV	LA	LAT	LEUE	LLAV
IN	IRRI	IX	LA	LAT	LEZ	LLAVA
IN	IS	IZ	LA	LAT	LEZU	LLAVO
IN	IS	IZ	LA	LAT	LI	LLAVO
IN	IS	IZ	LA	LAT	LI	LLE
IN	IS	JO	LA	LATO	LI	LLE
IN	IS	JO	LA	LAV	LI	LLE
IN	IS	JO	LA	LAV	LI	LLE
IN	IS	JO	LA	LAVE	LI	LLE
IN	IS	JOL	LA	LAVO	LI	LLE
IN	IS	JOU	LA	LE	LI	LLER
IN	IS	JOU	LA	LE	LI	LLES
IN	IS	JOU	LA	LE	LI	LLESP
IN	IS	JOUO	LA	LE	LI	LLESS
INN	IS	KA	LAB	LE	LI	LLESS
INS	IS	KA	LAB	LE	LI	LLI
INS	IS	KA	LAB	LE	LIS	LLO
INS	IS	KAR	LABA	LE	LIS	LLO
INS	IS	KAS	LABO	LE	LIS	LLO
INS	IS	KAS	LABO	LE	LIS	LLO
INVI	IS	KAST	LAC	LE	LIS	LLO
INY	IS	KAST	LAD	LE	LIS	LLO
INY	IS	LA	LAD	LE	LIS	LLO
IO	IS	LA	LAD	LE	LÍS	LLO
IO	IS	LA	LAD	LE	LÍS	LLU
IO	IS	LA	LAD	LE	LLA	LLU
IO	IS	LA	LAD	LE	LLA	LLU
IO	IS	LA	LAD	LE	LLA	LO
IÓ	IS	LA	LADO	LE	LLA	LO
IOL	IS	LA	LADO	LE	LLA	LO

LO	MALLO	MONT	NARR	NEST	NO	NUY
LO	MALLO	MONT	NARR	NEST	NO	NUY
LO	MAN	MONT	NAS	NEST	NO	NVY
LO	MAN	MONT	NAS	NEST	NO	NVYN
LO	MANN	MONT	NAS	NET	NO	NY
LO	MAT	MONT	NAS	NET	NO	Ó
LO	MAT	MONT	NÀS	NET	NO	Ó
LO	ME	MONT	NAU	NET	NO	Ó
LO	ME	MONT	NAU	NET	NO	Ó
LO	ME	MUR	NAU	NET	NO	OAL
LO	ME	MUR	NE	NET	NOR	OB
LO	ME	MUR	NE	NET	NOR	OB
LO	ME	MUR	NE	NET	NOR	OB
LO	ME	MUT	NE	NETH	NOR	OB
LO	ME	N	NE	NETO	NORI	OB
LÓ	ME	N	NE	NETO	NORI	OC
LOB	ME	N	NE	NI	NORÍ	OC
LOR	ME	NA	NE	NI	NORII	OC
LOR	ME	NA	NE	NI	NOU	OC
LOR	ME	NA	NE	NI	NOU	OC
LOS	ME	NA	NE	NI	NOV	OCA
LOS	ME	NA	NE	NI	NOV	OCA
LOS	ME	NA	NE	NI	NOV	OCA
LOS	ME	NA	NE	NI	NOV	OCA
LÓS	MEN	NA	NE	NÍ	NOV	OCA
LU	MEN	NA	NE	NÍ	NOV	OCH
LU	MEN	NA	NE	NÍ	NOVA	OCH
LU	MEN	NA	NE	NÍ	NOVA	OCH
LU	MEN	NA	NE	NIO	NOVA	OCH
LUI	MEN	NA	NE	NIO	NOVI	OCHA
LUIL	MEN	NA	NE	NIS	NOVO	OCHA
LUY	MEN	NA	NE	NIS	NOVO	OCHA
MA	MER	NA	NE	NÍS	NUAS	OCHA
MA	MER	NA	NE	NÍS	NUI	OD
MA	MER	NA	NE	NIU	NUI	OD
MA	MER	NA	NE	NNE	NUI	OD
MA	MER	NA	NE	NNE	NUI	OD
MA	MERS	NA	NE	NNE	NUI	ODÉS
MA	MEY	NA	NE	NNE	NUI	ODEZ
MA	MEYA	NA	NE	NNET	NUI	OE
MA	MI	NA	NE	NNI	NUI	OE
MA	MI	NA	NE	NNI	NUI	OI
MA	MI	NA	NER	NNIS	NUI	OIS
MA	MI	NA	NERS	NNO	NUI	OL
MA	MID	NÀ	NES	NNOL	NUI	OL
MA	MID	NAL	NES	NNU	NUI	OL
MA	MONT	NAL	NES	NNUI	NUI	OL
MA	MONT	NAL	NES	NO	NUI	OL
MÀ	MONT	NAL	NES	NO	NUI	OL
MAI	MONT	NAL	NES	NO	NUIS	OL
MAL	MONT	NALS	NES	NO	NUL	OL
MAL	MONT	NALS	NES	NO	NUL	OL
MAL	MONT	NAR	NES	NO	NUM	OL
MAL	MONT	NAR	NES	NO	NUM	OL
MALL	MONT	NARR	NEST	NO	NUR	OL
MALL	MONT	NARR	NEST	NO	NUY	OL

OL	ON	ONTA	OR	ORMI	ORT	OSE
OL	ON	ONTA	OR	ORN	ORT	OSE
OL	ON	ONTA	OR	ORN	ORT	OSE
OL	ON	ONTA	OR	ORN	ORT	OSE
OL	ON	ONTE	OR	ORN	ORTE	OSEÇ
OL	ON	ONTE	OR	ORN	ORTE	OSEU
OL	ON	ONTE	OR	ORN	ORTE	SEZ
OL	ON	ONTE	OR	ORNA	ORTE	OSO
OL	ON	ONTE	OR	ORNA	ORTE	OSO
OLB	ON	ONTO	OR	ORNA	ORTE	OSO
OLB	ON	ONUI	OR	ORNA	ORTE	OSOE
OLBI	ON	ONUI	OR	ORR	ORTE	OSS
OLD	ON	ONUI	OR	ORR	ORTÈ	OSS
OLD	ON	ONUI	OR	ORR	ORTO	OSS
OLD	ON	ONUI	OR	ORR	ORTO	OSSE
OLD	ON	ONUI	OR	ORR	ORTS	OSU
OLIS	ON	OR	OR	ORR	ORU	OSUE
OLIS	ON	OR	OR	ORR	ORVE	OT
OLIS	ON	OR	OR	ORR	OS	OT
OLÍS	ON	OR	OR	ORR	OS	OT
OLO	ON	OR	OR	ORR	OS	OT
OLO	ON	OR	OR	ORR	OS	OT
OLO	ON	OR	OR	ORR	OS	OT
OLO	ON	OR	ORC	ORRE	OS	OT
OLO	ON	OR	ORE	ORRE	OS	OT
OM	ON	OR	ORE	ORRE	OS	OT
OM	ON	OR	ORE	ORRE	OS	OTR
OM	ON	OR	ORE	ORRE	OS	OTR
OM	ONI	OR	ORE	ORRE	OS	OTRO
OM	ONÍ	OR	ORE	ORRE	OS	OTRO
OM	ONÍ	OR	OREG	ORRE	OS	OTU
OM	ONÍ	OR	OREH	ORRE	OS	OU
OM	ONIS	OR	OREHNN	ORRE	OS	OU
OM	ONN	OR	OREN	ORRE	OS	OU
ON	ONO	OR	OREN	ORRO	OS	OU
ON	ONT	OR	OREN	ORROS	OS	OU
ON	ONT	OR	ORÉN	ORSÍ	OS	OU
ON	ONT	OR	ORI	ORT	OS	OU
ON	ONT	OR	ORI	ORT	OS	OU
ON	ONT	OR	ORI	ORT	OS	OUE
ON	ONT	OR	ORI	ORT	OS	OUE
ON	ONT	OR	ORI	ORT	OS	OUE
ON	ONT	OR	ORI	ORT	OS	PA
ON	ONT	OR	ORI	ORT	OS	PAR
ON	ONT	OR	ORÍ	ORT	ÓS	PE
ON	ONT	OR	ORII	ORT	ÓS	PE
ON	ONT	OR	ORIS	ORT	ÓS	PE
ON	ONT	OR	ORIS	ORT	ÓS	PE
ON	ONT	OR	ORÍS	ORT	ÓS	PE
ON	ONT	OR	ORM	ORT	ÓS	PE
ON	ONT	OR	ORM	ORT	ÓS	PE
ON	ONT	OR	ORM	ORT	ÓS	PE
ON	ONT	OR	ORM	ORT	ÓS	PE
ON	ONT	OR	ORM	ORT	ÓS	PE
ON	ONT	OR	ORMI	ORT	ÓS	PE
ON	ONT	OR	ORMI	ORT	ÓS	PE
ON	ONTA	OR	ORMI	ORT	ÓS	PE
ON	ONTA	OR	ORMI	ORT	OSE	PE

PE	POT	RA	RE	RES	RÍ	RO
PE	POT	RA	RE	RES	RÍ	RO
PE	POT	RA	RE	RES	RIA	RO
PEL	PU	RA	RE	RESC	RIA	RO
PER	PU	RA	RE	RESC	RIA	RO
PER	PU	RA	RE	RESCH	RIA	RO
PER	PU	RA	RE	RESE	RIA	ROC
PER	PU	RA	RE	RESS	RIAL	ROC
PER	PU	RA	RE	REST	RIAL	ROC
PER	PU	RA	RE	REST	RIAL	ROCA
PER	PU	RA	RE	RESU	RIB	ROCA
PERA	PU	RA	RE	RET	RIB	ROCA
PERA	PU	RA	RE	RET	RIB	ROCH
PERA	PU	RA	RE	RET	RIC	ROCH
PERA	PU	RA	RE	RET	RIC	ROCH
PERA	PU	RA	RE	RET	RICE	ROCHA
PET	PU	RA	RE	RET	RICI	ROCHA
PET	PUG	RA	RE	REU	RIE	ROCHA
PET	PUG	RA	RE	REU	RIE	ROD
PET	PUG	RA	RE	REU	RIET	ROD
PET	PUI	RÀ	RE	RI	RIET	ROD
PET	PUI	RAC	RE	RI	RIGUE	ROM
PETR	PUI	RAC	RE	RI	RIGUE	ROM
PETR	PUI	RAC	RE	RI	RIGUE	ROM
PETR	PUI	RAC	RED	RI	RII	ROM
PETR	PUI	RAC	REG	RI	RIIS	ROMA
PETR	PUI	RAG	REG	RI	RIO	ROMA
PETR	PUI	RAH	REGA	RI	RIS	ROMA
PI	PUIA	RAN	REGE	RI	RIS	ROMÀ
PI	PUIG	RAN	REGUE	RI	RÍS	RON
PIL	PUIO	RAN	REH	RI	RISI	RON
PIR	PUIO	RAN	REHNN	RI	RIU	RON
PL	PUIO	RAS	REHNE	RI	RIU	RON
PL	PUJ	RAS	REN	RI	RIV	RON
PLU	PUJ	RÀS	REN	RI	RIV	RON
PLU	PUJA	RAU	REN	RI	RIV	RON
PLUG	PUJO	RE	REN	RI	RIVI	RON
PLUG	PUY	RE	REN	RI	RIVO	ROR
PO	QUE	RE	REN	RI	RIVO	ROR
PO	RA	RE	REN	RI	RIZ	ROR
PO	RA	RE	REN	RI	RIZ	ROS
PO	RA	RE	RÉN	RI	RIZ	ROS
PO	RA	RE	RENA	RI	RO	ROS
PO	RA	RE	RENA	RI	RO	ROS
PO	RA	RE	RENI	RI	RO	ROS
PO	RA	RE	REO	RI	RO	ROS
PO	RA	RE	RES	RI	RO	ROS
POD	RA	RE	RES	RI	RO	ROS
PODI	RA	RE	RES	RI	RO	RÓS
PON	RA	RE	RES	RI	RO	RÓS
PON	RA	RE	RES	RI	RO	RÓS
PON	RA	RE	RES	RI	RO	RÓS
PON	RA	RE	RES	RI	RO	RRA
PONÍ	RA	RE	RES	RI	RO	RRA
PONÍ	RA	RE	RES	RI	RO	RRE
POT	RA	RE	RES	RÍ	RO	RRE

RRE	RRO	RT	SA	SAN	SCA	SE
RRE	RRO	RT	SA	SAN	SCA	SE
RRE	RRO	RTE	SA	SAN	SCA	SE
RRE	RRO	RTE	SA	SAN	SCA	SE
RRE	RRO	RTE	SA	SAN	SCA	SE
RRE	RRO	RTE	SA	SAO	SCA	SE
RRE	RRO	RTE	SA	SAO	SCA	SE
RRE	RRÓ	RTE	SA	SAO	SCA	SE
RRE	RRÓ	RTE	SA	SAOR	SCÀ	SE
RRE	RRÓ	RTE	SA	SAOR	SCAL	SE
RRE	RROC	RTE	SA	SAORR	SCAL	SE
RRE	RROCA	RTE	SA	SAR	SCAL	SE
RRE	RROCH	RTE	SA	SAR	SCAL	SE
RRE	RROCHA	RTÈ	SA	SARB	SCAL	SE
RRE	RROS	RU	SA	SARN	SCAL	SE
RRE	RROS	RU	SA	SARR	SCAL	SEB
RRE	RROS	RU	SA	SARR	SCAL	SEB
RRE	RROS	RU	SA	SARRE	SCAN	SEB
RRE	RRÓS	RU	SA	SARRO	SCANN	SEB
RRE	RRÓS	RU	SA	SASS	SCAR	SEBA
RRE	RROSS	RU	SA	SASS	SCAR	SEBA
RRE	RROSS	RU	SA	SASSI	SCAS	SEBA
RRE	RT	RU	SA	SAU	SCÀS	SEBA
RRE	RT	RU	SA	SAU	SCASS	SEC
RRE	RT	RU	SA	SAU	SCASS	SEC
RRE	RT	RU	SA	SAU	SE	SEÇ
RRE	RT	RUB	SA	SAU	SE	SEÇ
RRE	RT	RUB	SA	SAU	SE	SECE
RRE	RT	RUB	SA	SAUA	SE	SED
RRE	RT	RUB	SA	SAUO	SE	SEDE
RRED	RT	RUBI	SA	SAUO	SE	SEL
RRER	RT	RUBI	SA	SAUR	SE	SEL
RRER	RT	RUBI	SA	SAUR	SE	SELL
RRER	RT	RUBI	SA	SAURR	SE	SELL
RRERA	RT	RUD	SAL	SAV	SE	SEN
RRERA	RT	RUE	SAL	SAV	SE	SEN
RRERA	RT	RUE	SAL	SAV	SE	SENT
RRES	RT	RUE	SAL	SAV	SE	SEQUE
RREU	RT	RUEN	SAL	SAV	SE	SER
RREU	RT	RUEN	SAL	SAVA	SE	SER
RRI	RT	RUEZ	SALA	SAVA	SE	SER
RRI	RT	RUI	SALA	SAVA	SE	SER
RRI	RT	RUN	SALA	SAVA	SE	SER
RRI	RT	RUNI	SALA	SAVO	SE	SER
RRI	RT	RUO	SALE	SCA	SE	SERB
RRI	RT	RUU	SAM	SCA	SE	SERE
RRI	RT	RUUN	SAMP	SCA	SE	SERE
RRI	RT	SA	SAN	SCA	SE	SERE
RRI	RT	SA	SAN	SCA	SE	SERR
RRI	RT	SA	SAN	SCA	SE	SERR
RRI	RT	SA	SAN	SCA	SE	SERRA
RRI	RT	SA	SAN	SCA	SE	SERRA
RRI	RT	SA	SAN	SCA	SE	SERS
RRI	RT	SA	SAN	SCA	SE	SERS
RRIS	RT	SA	SAN	SCA	SE	SES
RRO	RT	SA	SAN	SCA	SE	SES

SES	SONN	ST	STA	STE	SUR	TAN
SESC	SONNE	ST	STA	STE	SURB	TAN
SEST	SOR	ST	STA	STE	SURI	TAN
SEU	SOR	ST	STA	STE	SURP	TAN
SEU	SOR	ST	STA	STEL	SURR	TAN
SEU	SOR	ST	STA	STEL	SURR	TANI
SEU	SOR	ST	STA	STEL	SURR	TANÍ
SEU	SOR	ST	STA	STEL	SUY	TANO
SEU	SOR	ST	STA	STELL	SUY	TANO
SEU	SORE	ST	STA	STELL	TA	TANY
SEU	SORI	ST	STA	STELL	TA	TAO
SEUE	SORI	ST	STA	STELL	TA	TAO
SEZ	SORP	ST	STA	STELL	TA	TAON
SEZ	SORP	ST	STA	STELL	TA	TAON
SEZE	SORR	ST	STA	STELL	TA	TAON
SI	SORR	ST	STA	STELL	TA	TAR
SI	SORRE	ST	STA	STELL	TA	TAR
SI	SORRE	ST	STA	STERR	TA	TAR
SI	SORT	ST	STA	STERR	TA	TAR
SI	SOU	ST	STAC	STERR	TA	TAR
SÍ	SOUE	ST	STACH	STERR	TA	TAR
SIL	SPO	ST	STAG	STERR	TA	TAR
SIL	SPO	ST	STAG	STERR	TA	TARD
SIL	SPO	ST	STAG	STEV	TA	TARD
SIS	SPO	ST	STAI	STIRR	TA	TARD
SIS	SPOT	ST	STANY	STIRR	TA	TARO
SO	SPOT	ST	STAO	STOR	TA	TARO
SO	SPOT	ST	STAO	STUI	TA	TARR
SO	SPOT	ST	STAO	STUI	TA	TARR
SO	SSA	ST	STAR	STUI	TA	TARR
SO	SSA	ST	STAR	STUI	TA	TARR
SO	SSAL	ST	STAR	STUY	TA	TARR
SO	SSAV	ST	STAR	STUY	TA	TARR
SO	SSAVA	ST	STARR	SU	TA	TARRE
SO	SSE	ST	STARR	SU	TA	TARRE
SO	SSE	ST	STARR	SU	TA	TARRE
SO	SSE	ST	STARR	SU	TA	TARRE
SO	SSE	ST	STARR	SU	TA	TARRI
SO	SSI	ST	STARR	SU	TA	TAV
SO	SSO	ST	STE	SU	TA	TAV
SO	SSO	ST	STE	SU	TA	TAV
SO	SSO	ST	STE	SU	TA	TAVA
SO	SSOE	ST	STE	SU	TA	TAVA
SO	SSOR	ST	STE	SU	TA	TAVE
SO	SSOV	ST	STE	SU	TA	TE
SO	SSOVA	ST	STE	SU	TA	TE
SO	SSUI	ST	STE	SU	TAC	TE
SOAL	SSUI	ST	STE	SUE	TACH	TE
SOE	SSUI	ST	STE	SUE	TAG	TE
SOL	ST	ST	STE	SUI	TAG	TE
SOM	ST	ST	STE	SUI	TAG	TE
SOM	ST	ST	STE	SUI	TAGO	TE
SOMP	ST	ST	STE	SUI	TAI	TE
SOMP	ST	ST	STE	SUIR	TAÍ	TE
SON	ST	STA	STE	SUR	TAIS	TE
SON	ST	STA	STE	SUR	TAÍS	TE

TE	TELLA	TIA	TORR	UA	UI	UJ
TE	TELLA	TIA	TORT	UAR	UI	UJ
TE	TELLN	TIÀ	TR	UAS	UI	UJAL
TE	TELLO	TIAN	TR	UAS	UI	UJOL
TE	TELLO	TIAN	TR	UASS	UI	UL
TE	TELLO	TIAN	TR	UASSE	UI	UL
TE	TELLO	TIR	TR	UE	UI	ULAS
TE	TELLO	TÍR	TR	UE	UI	ULIS
TE	TELU	TIRR	TR	UE	UI	UN
TE	TEM	TIRR	TR	UE	UI	UN
TE	TEN	TIRRI	TR	UE	UI	UN
TE	TENA	TIRRI	TR	UE	UI	UN
TE	TER	TO	TR	UE	UI	UN
TE	TER	TO	TR	UE	UI	UN
TE	TER	TO	TR	UE	UI	UN
TE	TER	TO	TR	UE	UI	UN
TE	TER	TO	TR	UEN	UI	UN
TE	TERB	TO	TR	UEN	UI	UN
TE	TERR	TO	TR	UEN	UI	UN
TE	TERR	TO	TRO	UEN	UI	UNA
TE	TERR	TO	TRO	UEN	UI	UNA
TE	TERR	TO	TRÓ	UENE	UI	UNA
TE	TERR	TO	TRON	UENT	UI	UNA
TE	TERR	TO	TRON	UER	UI	UNARR
TE	TERRE	TO	TRON	UEZ	UI	UNARR
TE	TERRI	TO	TRON	UG	UI	UNARR
TE	TERRI	TO	TU	UG	UI	UNARR
TE	TERU	TO	TU	UG	UI	UNES
TE	TERV	TO	TU	UG	UI	UNI
TE	TERV	TO	TU	UG	UI	UNUI
TE	TERV	TO	TUI	UGA	UI	UNUI
TE	TES	TO	TUI	UGA	UI	UO
TE	TES	TO	TUI	UGA	UI	UO
TE	TES	TO	TUI	UGA	UI	UO
TE	TES	TO	TUI	UGAL	UI	UO
TE	TES	TO	TUI	UGOL	UI	UO
TE	TES	TO	TUI	UI	UIAL	UO
TÈ	TÈS	TO	TUI	UI	UIG	UOR
TEC	TESC	TO	TUI	UI	UIL	UORR
TEL	TEV	TO	TUI	UI	UIL	UORRE
TEL	TEVA	TOL	TUS	UI	UILA	UORT
TEL	TEY	TOL	TUS	UI	UILL	UR
TEL	TEYLL	TON	TUY	UI	UILL	UR
TELL	THO	TON	TUY	UI	UILLA	UR
TELL	THOR	TON	TUY	UI	UILLA	UR
TELL	TI	TOR	TUY	UI	UIN	UR
TELL	TI	TOR	TUY	UI	UINO	UR
TELL	TI	TOR	UA	UI	UIO	UR
TELL	TI	TOR	UA	UI	UIO	UR
TELL	TI	TOR	UA	UI	UIO	UR
TELL	TI	TOR	UA	UI	UIOL	UR
TELL	TI	TOR	UA	UI	UIOL	UR
TELL	TI	TOR	UA	UI	UIOL	UR
TELL	TI	TOR	UA	UI	UIR	UR
TELL	TI	TOR	UA	UI	UIRB	UR
TELL	TÍ	TOR	UA	UI	UIS	UR
TELLA	TIA	TORR	UA	UI	UIS	UR

UR	URRI	UY	VAM	VEN	VIL	VORR
UR	URRIS	UY	VAN	VÉN	VIL	VORRE
UR	URT	UY	VANE	VENA	VIL	VORRE
UR	URT	UY	VAR	VERE	VIL	VORT
UR	URT	UY	VAR	VER	VIL	VY
UR	URT	UY	VAR	VER	VIL	VYN
UR	US	UY	VAR	VER	VIL	XA
UR	US	UY	VAR	VER	VILA	XA
UR	US	UY	VARE	VERA	VILA	XA
UR	US	UY	VARI	VERN	VILA	XA
UR	US	VA	VARI	VERN	VILA	XAN
URB	US	VA	VARN	VERN	VILA	XAN
URCH	US	VA	VARR	VET	VILE	XANO
UREN	US	VA	VAS	VEU	VILE	YA
URG	US	VA	VAS	VI	VILE	YA
URG	US	VA	VAS	VI	VILE	YA
URG	US	VA	VÀS	VI	VILL	YA
URG	USA	VA	VAY	VI	VILL	YAS
URG	USC	VA	VE	VI	VILL	YAS
URG	USC	VA	VE	VI	VILL	YD
URG	USE	VA	VE	VI	VILLA	YD
URGI	USE	VA	VE	VI	VILLA	YDI
URGO	USE	VA	VE	VI	VILLA	YDI
URGO	USE	VA	VE	VI	VILLI	YDIN
URGO	USE	VA	VE	VI	VIM	YLL
URI	USE	VA	VE	VI	VIMA	YLLA
URI	USEÇ	VA	VE	VI	VINY	YN
URI	USES	VA	VE	VI	VINY	YN
URI	USEU	VA	VE	VI	VIR	YNE
URI	USEU	VA	VE	VI	VIR	YNET
URÍ	USEU	VÀ	VE	VI	VISS	ZE
URÍ	USL	VAL	VE	VI	VO	ZE
URIGUE	USLI	VAL	VE	VI	VO	ZE
URIZ	UTUS	VAL	VÉ	VI	VO	ZEL
UROS	UUN	VALE	VEC	VI	VO	ZEL
URP	UUNUI	VALE	VEC	VI	VO	ZELD
URR	UY	VALÈ	VECI	VI	VO	ZELD
URR	UY	VALL	VECI	VIA	VO	ZO
URR	UY	VALL	VELL	VIC	VO	ZÓ
URR	UY	VALL	VELL	VICI	VO	ZOB
URRE	UY	VALLE	VELLA	VIEN	VOR	ZUI
URRI	UY	VALLE	VELLA	VIL	VOR	ZUY
URRI	UY	VALLE	VEN	VIL	VORR	

Annex 7. Persones entrevistades

Agustí Grau Prió	Fèlix Canut Coloma	Josefa Servent Peret
Albert Castellarnau Senpau	Fina (Maria) Carrera Tolzau	Josep Anton Picolo Queró
Amado Batalla Planxeria	Francesc Sala Basses	Josep Anton Planes Jové
Amàlia Bringueret Arnau	Francesc Vidal Baró	Josep Besolí Coll
Amàlia Navarri Trilla	Francisco Bruna Constança	Josep Bigordà Ponsico
Àngel Marquès Perot	Francisco Peiró Llervat	Josep Bringué Carboner
Àngel Marquès Ticó	Generosa Català Soliguè	Josep Colom Prió
Anna Servent Grau	Ignasi Blasi Vidal	Josep Farrer Senallé
Antònia Gasia Andorrà	Ignasi Sinfreu Canturri	Josep Fité Pujol
Antònia Ros Galí	Isabel Tomàs Feliu	Josep Font Jordana
António Font Batalla	Janina Berné Sanquirgo	Josep Forcada Farrer
António Tarragona Rutllan	Jaume Barbal Gasia	Josep Garcia Isus
Asunción Carrera Gassia	Jaume Baró Babot	Josep Gasà Golter
Benito Guillem Enjaume	Jaume Comas Ballester	Josep Lleset Ticó
Benito Mallol Bringué	Jaume Julià Picart	Josep Llor Montaña
Cinta Cortina Ampuy	Jaume Mansa Ros	Josep Lluís Picolo Cebrià
Cinto Casal Bringué	Jaume Montaner Capdevila	Josep Maurisa Diu
Cinto Ferrer Eplandiu	Javier Rodríguez Morín	Josep Morera Roig
Cisco Andorrà Campi	Jesús Blasi Ricart	Josep Orteu Camp
Cisco de Visa Carrera	Jesús Constanza Ticó	Josep Poch Carmaniu
Cisco Montané Aldosa	Jesús Marquès Solé	Josep Ramoneda Llahí
Concepció Blasi Fonts	Joan Bringué Ramon	Josep Roca Mateu
Conxita Colomer Faure	Joan Bruna Constança	Josep Ros Peau
Conxita Ramoneda Peret	Joan Carrera Cortina	Josep Simorra Giró
Conxita Torrent Català	Joan Lluvich Pedescoll	Josep Soldevila Garraber
Daniel Ortega Gol	Joan Marco Vidal	Josep Ticó Colomer
Dolors del Riu Roqué	Joan Montaña Noves	Josep Vicent Farrer
Dolors Noves Monrós	Joan Obiols Navarri	Juanita Català Garreta
Dolors Porta Ordi	Joan Orteu Peroy	Juanita Cónsol Sala
Dori Cuberes Delso	Joan Ros Vila	Juanita Gomà Castellà
Emili Castells Farrando	Joan Vives Noguera	Leonor Navarro Fondevilla
Enriqueta Queralt Fonte	Joana Gasset Pujol	Lluís Batalla Prió
Ester Ísus Barado	Joaquim Clop Cortina	Lluís Fort Peret
Eugeni Vidal Torrent	Jordi Canal Lliminyana	Lluís Gallart Benet
Eusebi Aubarell Roset	Jordi Isus Fierro	Lluís Giró Aixàs
Felip Ticó Ticó	Jordi Roig	Lluís Isanta Carrera

Lluís Malé Baro	Nati Berenguer Marrot	Ramon Bringué Sentenac
Lluís Montserrat Andorrà	Nati Mora Pomè	Ramon Cornellana Claramunt
Lluís Tomàs Baquena	Nativitat Caselles Gasset	Ramon Grau Prió
Lola Fort Peret	Nativitat Negre Canut	Ramon Nus Nus
Manel Bernacho Isus	Navidad Franc Castellarnau	Ramon Vidal Font
Manel Fondevila Gualter	Palmira Giralt Orteu	Rita Ramon Pedrico
Manel Orteu Forcada	Palmira Gomà Pedescoll	Rosa Barba Xuclà
Manel Vidal Roqué	Pepita Cuberes Gasa	Rosalia Campi Puials
Maria Àngels Planes Juvé	Pepita Marquès Solé	Rosario Ramon Ribó
Maria Campi Puials	Pepita Oliva Ribó	Rosendo Malgrat Badia
Maria Julià Rei	Pepita Rocafort Mitjana	Roser Moles Mariné
Maria Mora Pomè	Pepita Sabarich Sabaté	Roser Ros Ros
Maria Negre Canut	Pepita Segalàs Solè	Salvador Prat Mora
Maria Sabarich Font	Pepito Andorrà Castellà	Salvador Queró Solè
Maria Sastrada Roger	Pere Bringueret Picolo	Teresa Bernadí Bigatà
Maria Vigatà Planxeria	Pere Bringueret Picolo	Teresa Cantero Cortés
Marina Massa Pessa	Pere Colom Juanmartí	Teresa Llusà Capdevila
Martí Llahí Mitjana	Pere Lluís Font	Teresa Massa Carrera
Mercè Cuberes Delso	Pere Riu Sastrada	Teresa Villat Virós
Mercè Gallart Capdevila	Pere Torrent Nus	Vicenç Juvany Caselles
Miquel Sabarich Capdevila	Peret Fillet Borrut	Victòria Sanquirgo Berné
Miquel Santilari Porteu	Pilar Blasi Sanquirgo	Xavi Carrera Serra
Nando Caminal Gaspa	Pilar Tomàs Gabarra	Xavier de Moner Canut

Annex 8. Guió de les entrevistes

- Data:
- Lloc: Casa
- Nom i cognoms:
- Any i lloc naixement:
- Professió / aficions:
- Lloc on ha viscut la major part de la vida:
- Nom de la casa on ha viscut:
- Telèfon per si més endavant tinc algun dubte:

Quants germans eren?

Els pares, d'on eren?

El poble:

1. Com es diu el poble? (fonètica)
2. El poble s'ha dit sempre de la mateixa manera?
3. El poble ha estat sempre al mateix lloc?
4. Quantes cases hi havia hagut en temps antics?
5. El poble està construït sobre roca o sobre terra?
6. Li sona que abans les cases, en comptes de llosats, tenien terrats?
7. Tenien una llosera i teulera a prop?
8. Quin és el lloc des d'on es té una millor panoràmica?
9. Comunicació visual amb altres castells, pobles, ermites, torres?
10. Terra roja a prop?
11. Quins tipus de terra hi ha al terme?
12. Amb quins pobles trenquen, els trossos?
13. A quina vall o coma pertany?
14. A l'hivern, quantes hores de sol?
15. A la vora hi havia hagut:
  1. Algun poble antic, avui potser desaparegut? On era?
  2. Alguna ermita, avui potser enrunada? On era? Què es veia, des de l'ermita?
  3. Alguna torre, avui potser enrunada? On era? Què es veia des de la torre?
  4. Algun castell? On? On era? Què es veia des del castell?
  5. Algun element prehistòric, dels moros...: Dolmen?, roques en cercle?, Roca solitària?, Roca punxeguda?

L'església:

1. Patró o patrona?
2. Sempre la mateixa?
3. Església sempre al mateix lloc?
4. Comunicació visual amb altres campanars, pobles, torres?
5. Tenen els goigs?

Ermites:

1. Noms d'ermites properes?
2. Amb quines ermites comunica visualment?
3. Ermita on anaven a l'aplec? Quins altres pobles hi anaven?

Bordes:

1. Diferència entre cortal i borda
2. Quines hi ha?
3. Són en un lloc estratègic? Entrada de vall, bona panoràmica...?

Camins vells:

1. Quins eren els més importants? Com es diuen?
2. Poble de pas i punts més importants per saltar a les valls veïnes?

Cabaneres, carrerades:

1. Alguna a prop? Per on passava? D'on venia i on anava? Com es diu?
2. Pel poble s'hi passava per pujar a les pastures d'estiu?

Terres:

1. A prop del poble hi ha bones terres? És un poble conegut per les bones terres? Bona argenda?
2. Noms de terres o partides.
3. Tenen alguna devesa?, Què és?
4. I un ban?
5. I un vedat?
6. I un bedre?
7. Mallol, Malloles?
8. Vinyes?
9. Rengar? Hi havia olivers? Bancals?
10. Cultia?
11. Barrer, barreres? Hi passa algun camí vell pel costat?, té paret de pedra?, té una bassa o fonteta?
12. Colomina?
13. Trilla?

Comunals:

14. Hi havien hagut comunals? Quantes hectàrees tenien?
15. Conllogaven les pastures a gent de fora?
16. On pasturaven els ramats depèn de l'època de l'any?

Animals

1. Havien vist llops?

Boscós:

1. A prop del poble hi ha bons boscós? És un poble conegut pel seu bosc?
2. Com es diuen els boscós? On són? De quines espècies són? De quines espècies eren?

Plans:

1. El poble és en un lloc pla?
2. Altres plans importants a prop? Nom?

Fonts:

1. Quines fonts hi ha?
2. Sap què és una font bordonera? També en diuen fonts mentideres, fonts de Llevant, fonts allewantades.

Rius, barrancs, llaus...:

1. Quin és el més important?
2. Com es diuen els altres?
3. Salts d'aigua?
4. Volta del riu o del barranc?

Pont / palanca:

1. Algun important?

Desembocadura de cursos fluvials:

1. A sota? Al costat?

Sistema de reg:

1. Tenen algun antic sistema de reg dels trossos, alguna segla antiga? Com es diu? I els trossos regats per aquest sistema, com es diuen?

Antiga esllavissada, enfonsament o forat acanalat:

1. On? Com es diu? Sempre l'han vist? Alguna llegenda?

Roques destacades:

1. Com es diuen?
2. Des de dalt es té bona panoràmica?
3. A dalt hi ha algunes restes de construccions o quelcom?
4. Quin és el vostre rellotge natural?

Coves i/o avencs:

1. Com es diuen?

Cornassos, balmes?

1. Com es diuen?

Mines:

1. Com es diuen?

Faro

1. Sap si visualment comunicava amb algun lloc, el poble, per avisar-se si passava alguna cosa?

2. S'han baixat falles en l'antiguitat?
3. Nom del Faro?

Annex 9. Variable geogràfica

La BD d'aquesta variable, denominada *BD_Variable fisiografica.odt*, es presenta en un arxiu a part.

Annex 10. BD per a les anàlisis estadístiques

La BD per a les anàlisis estadístiques, etiquetada *BD_estadistica.xlsx*, inclou els topònims del corpus actuals i antics, els seus segments i les característiques geogràfiques dels pobles, llevat de les que es refereixen als cursos fluvials. S'utilitza durant la fase de les anàlisis estadístiques. Es presenta en un arxiu a part.

Annex 11. BD per a les anàlisis estadístiques dels cursos fluvials

Aquesta BD, etiquetada *BD_estadistica_cursos_fluvials.xlsx*, inclou els topònims del corpus actuals i antics, els seus segments i les característiques geogràfiques dels pobles que es refereixen als cursos fluvials. S'utilitza durant la fase de les anàlisis estadístiques. Es presenta en un arxiu a part.

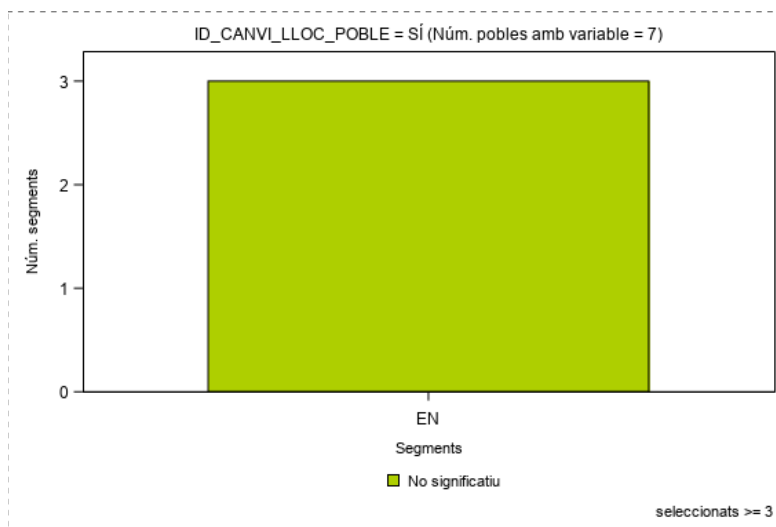
Annex 12. Gràfiques amb els resultats estadístics

1. Variable geogràfica: canvi de lloc del poble

(ID_CANVI_LLOC_POBLE)

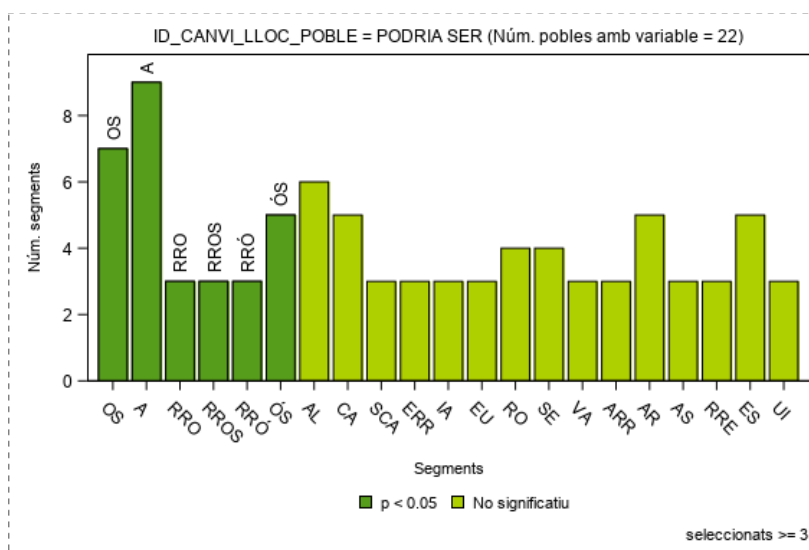
Nombre de pobles comptabilitzats: 135

Variable geogràfica concreta: Sí

7 pobles que, a partir de la memòria oral, es considera que **en algun moment de la història van canviar de lloc no presenten cap segment significatiu en els seus topònims**. Si el valor p s'amplia a $\leq 0,2$ apareix el segment id_289 EN de MENCUI, MONTENARTRÓ i VALÈNCIA.

Variable geogràfica concreta: Podria ser

Alguns dels 22 pobles que, a partir de la memòria oral, es considera que **en algun moment de la història potser van canviar de lloc**, en els seus topònims comparteixen 6 segments rellevants. Són: **id_668 OS**, **id_1 A**, **id_787 RRO**, **id_792 RROS**, **id_794 RRÓ** i **id_1191 ÓS**. De més a menys significatius són:

id_668 OS: 7. ANCS (e.f.a. ANCHOS), ARAÓS (e.f.a. ARAHOS, ARAOS), ARRÓS (e.f.a. AROS, ARROS), BERRÓS (e.f.a. BERROS, BORROSO), BERRÓS (e.f.a. BERROS), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), USEU (e.f.a. OSEU, OSEZE, OSEÇ)

id_1 A: 9. AIDÍ, ALINS (ALINSE), ANCS (ANCHOS, ANCHS), ALTRON, ÀREU (e.f.a. ARAO, AREO), ARAÓS (ARAHOS, ARAOS), ARCALÍS (ARCALIS, ARCHALIS), ÀRREU (ARREU), ARRÓS (AROS, ARROS)

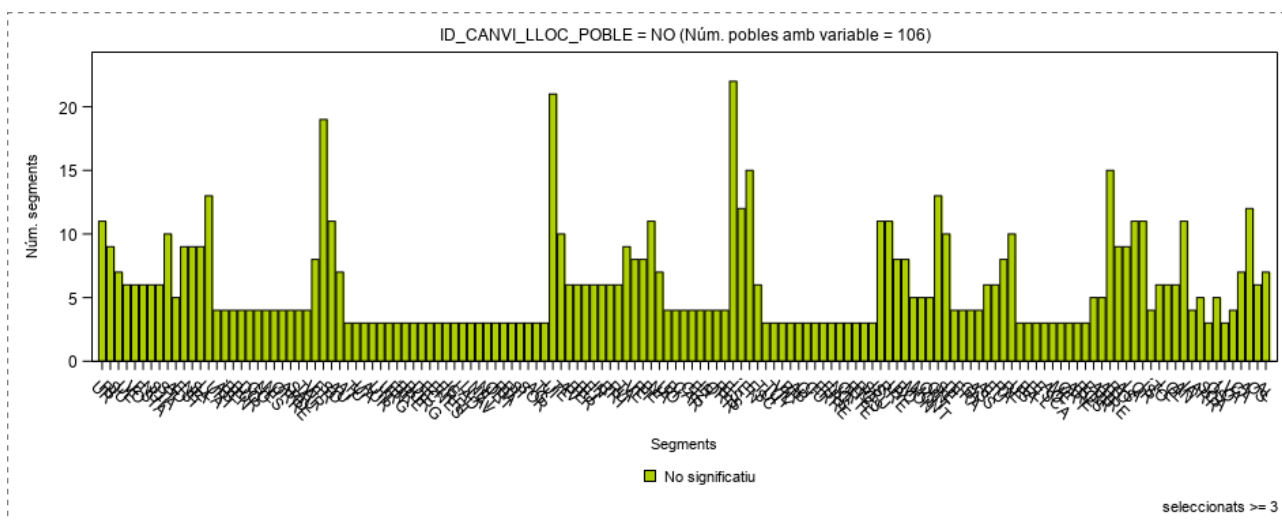
id_787 RRO: 3. ARRÓS (e.f.a. ARROS, ERROSS), BERRÓS (e.f.a. BERROS, BORROSO), BERRÓS (e.f.a. BERROS)

id_792 RROS: 3. ARRÓS (e.f.a. ARROS, ERROSS), BERRÓS (e.f.a. BERROS, BORROSO), BERRÓS (e.f.a. BERROS)

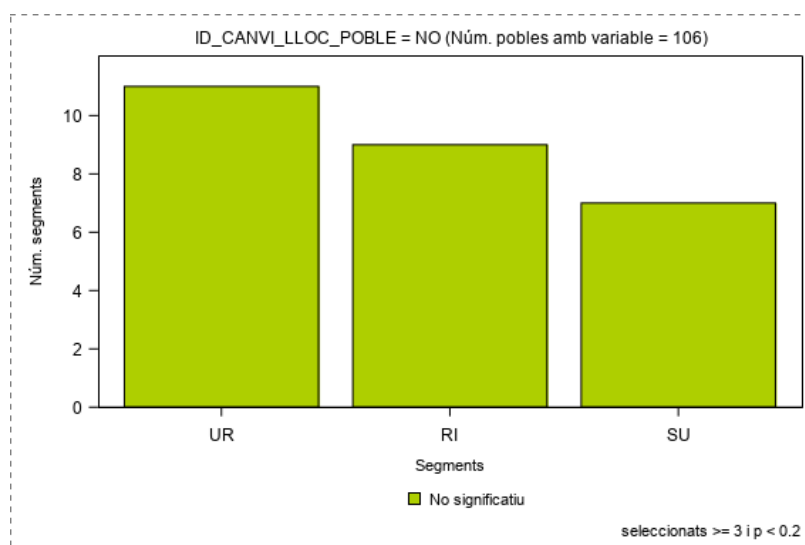
id_794 RRÓ: 3. ARRÓS, BERRÓS, BERRÓS

id_1191 ÓS: 5. ARAÓS, ARRÓS, BERRÓS, BERRÓS, CASSIBRÓS

Variable geogràfica concreta: No

106 pobles que, a partir de la memòria oral, es considera que **en cap moment de la història van canviar de lloc**, no presenten **cap segment significatiu en els seus topònims** amb l'aplicació del valor 0,05 al filtre p. Això no obstant, si el valor p s'amplia a $\leq 0,2$, apareixen 3 segments, un dels quals amb un valor lleugerament superior a 0,05 (0,06), l'**id_1067 UR**, amb presència en 11 topònims: AUROS, BORÉN (e.f.a. BUREN), BURG (BURCH, BURGO), BURGO (BURGI), MENEURÍ (MENAURÍ, BENAURI), NORÍS (e.f.a. NURIZ), SAURÍ, SORIGUERA (e.f.a. SURIGUERA), SURP (SURB), VILAMUR (UILAMUR, UILLAMURI), BURGAL.

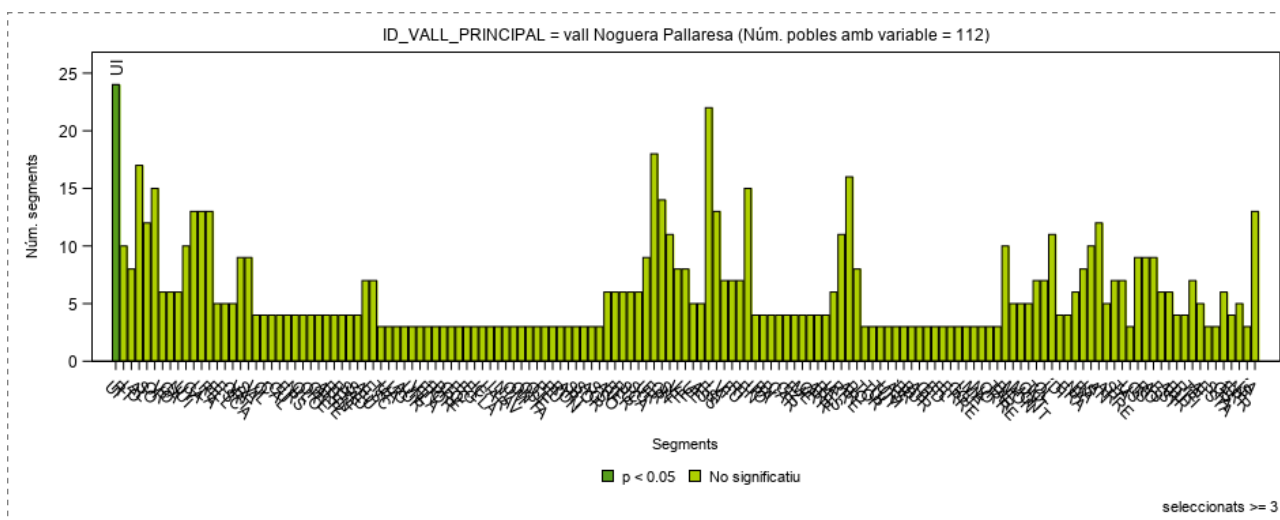

2. Variable geogràfica: vall principal on es troba el poble

(ID_VALL_PRINCIPAL)

Nombre de pobles comptabilitzats: 149. De les 5 valls o conques fluvials principals, la Vall del Segre i de la Vall del Flamisell no s'analitzen perquè en cadascuna només hi ha un poble, Freixa i Mentui respectivament.

Variable geogràfica concreta: Vall de la Noguera Pallaresa

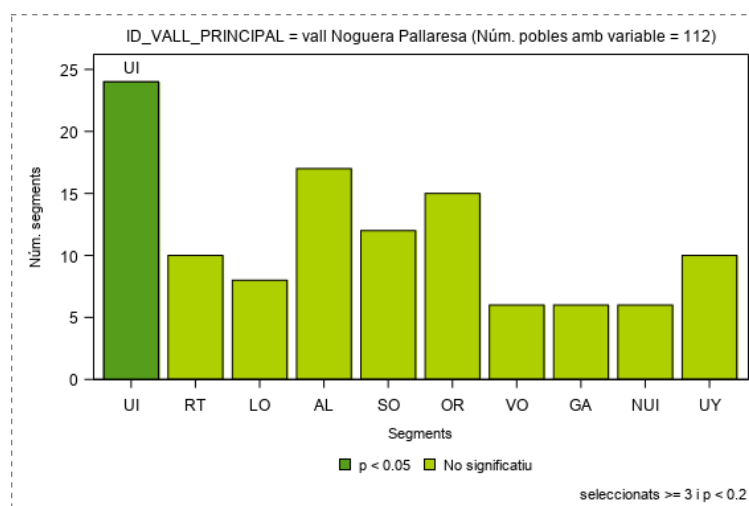

24 pobles de la conca fluvial de la **Vall de la Noguera Pallaresa** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_1036 UI**, amb presència en ARESTUI, BALESTUI (VALESTUI), BERNUI, BRESSUI (BRACUI), BRETUI (BRETUINO), BUSEU (e.f.a. BUISECE), CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS), LLAVORSÍ (e.f.a. LOBERSUI), LLESSUI (LEZUI), MENCUI, PERNUI, EL PUI, PUIFORNIU (PUIFORMID, PUIG FORMICI, PUIO FORMICE), PUJALT (e.f.a. PUIAL), PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO), RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI,

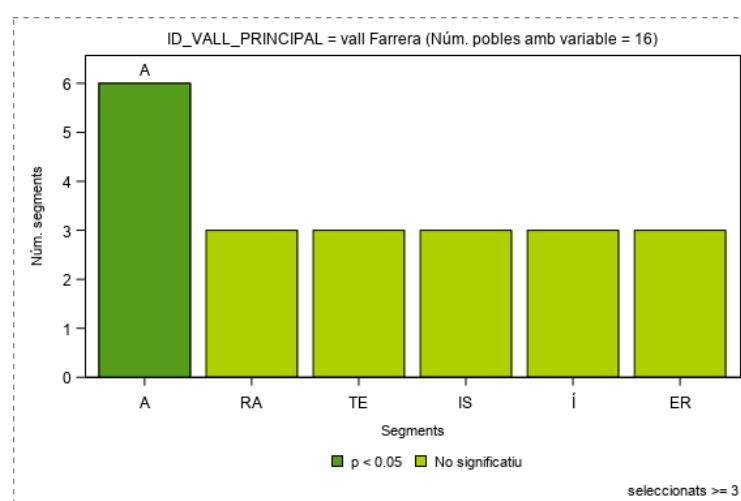

RUUNUI), SAURÍ (e.f.a. SEUERUI), SELLUI (SELUI), SURP (e.f.a. SUIRB), VILANFLOR (e.f.a. UILLA FLORE), VILAMUR (e.f.a. UILAMUR, UILLAMURI), SOMPONUI.

Amb l'ampliació del valor del filtre $p \leq 0,2$ destaca, a continuació del segment id_1036 UI, i amb una diferència ínfima respecte el valor 0,05, el segment **id_796 RT** ($p = 0,0518$). Es troba en 10 topònims: BRETUI (e.f.a. BERTUY), CORTSCASTELL (CURTES CASTEL, CURTES CASTELLO, CURTOCASTELLO), CARTANÍS (CARTONISE), ESCART, LLARVÉN (e.f.a. LERTUEN), MONTCORTÈS (MONTE CORTES, MONTECURTES), MONTENARTRÓ (MONTANO ORTONE, MONTANORTO, MONTONARTO), SORT (SAORT, SAORTE, SAORTE, SAVORT), TORNAFORT (TORNA FORTEM, TORNASTORT), LLORT (LABORTE, LEORT, LEORTE). La resta dels segments amb un valor de $< 0,2$ es poden veure a la gràfica següent:

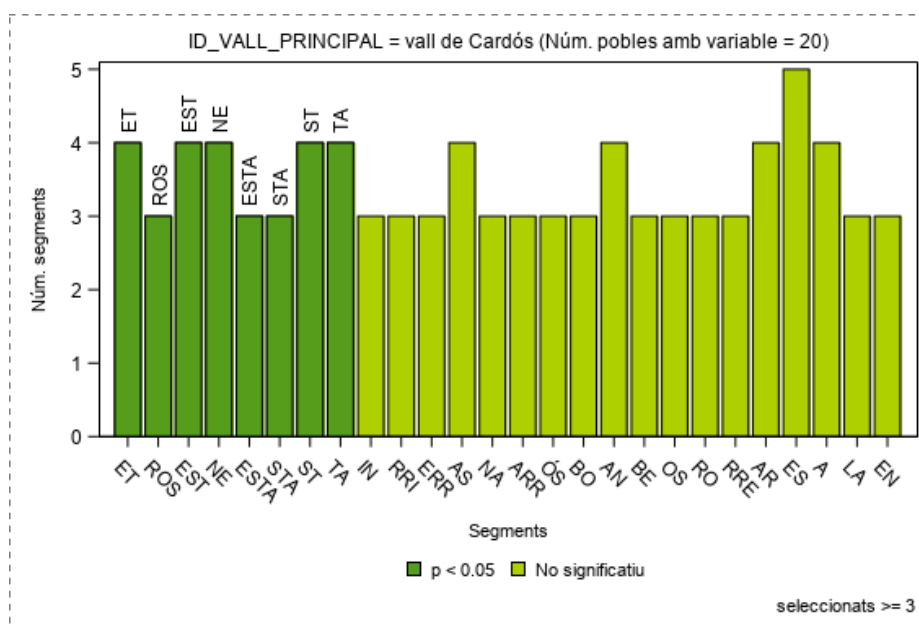

Variable geogràfica concreta: Vallferrera

6 pobles de la conca fluvial de la **Vallferrera** comparteixen 1 segment significatiu: **id_1 A**. Aquesta A- inicial és un tret característic: AINET (ASNET, ASNETO), ALENDO (ALENDE, ALENDIS), ALINS (ALINSE), ARAÓS (ARAHOS), ÀREU (ARAO, AREO), NORÍS (e.f.a. ANORIIS).

Variable geogràfica concreta: Vall de Cardós

Alguns pobles de la **Vall de Cardós** comparteixen 8 segments rellevants: **id_343 ET**, **id_777 ROS**, **id_339 EST**, **id_563 NE**, **id_340 ESTA**, **id_916 STA**, **id_915 ST** i **id_945 TA**. Els segments **id_339 EST**, **id_340 ESTA**, **id_916 STA** i **id_915 ST** podrien ser parts d'un mateix segment.

id_343 ET: 4. AINET (AINETH, ASNET), AINETO (ASNETO), BENANTE (e.f.a. BENNET), LLERET (LESERET)

id_777 ROS: 3. ARRÓS (e.f.a. AROS), CARCIBRÓS (CARCEBROS), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO)

id_339 EST: 4. BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAON, ESTERRI (ESTIRRI), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

id_563 NE: 4. AINET (AINETH, ASNET), AINETO (ASNETO), BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

id_340 ESTA: 3. BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAON, GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

id_916 STA: 3. BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAON (STAON), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

id_915 ST: 4. BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAON (STAON), ESTERRI (ESTIRRI), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

id_945 TA: 4. BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAON (STAON), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI), TAVASCAN (TAVASCANNI)

3. Variable geogràfica: vall secundària on es troba el poble

(ID_VALL_SECUNDARIA)

Nombre de pobles comptabilitzats: 149.

De les 42 valls secundàries, no s'analitzen les següents perquè en cadascuna només hi ha un poble en l'anàlisi geogràfica. En algun cas en què hi hagi més d'un poble, com és el cas de la *vall de Solduga*, se'n comptabilitza només un perquè l'altre, *Espluga de Cuberes*, es va descartar quan es van suprimir topònims que provocaven soroll. A part, de la vall de Solduga, doncs, també hi ha: vall d'Arcalís, vall del barranc de Santa Anna, vall de Besan, vall de Virós, vall de Lleret, vall de Dorve, vall de Jou, vall de Son, vall del riu de Castellàs, vall d'Aixerto i vall de Ruixou. A continuació es presenten les valls que no han donat cap resultat i, després, les que sí.

Variable geogràfica concreta: Vall dels Boldissos

4 pobles de la **vall dels Boldissos** no mostren segments rellevants en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**, més enllà dels que coincideixen en els 2 pobles amb el mateix nom: BOLDÍS de Dalt i de Baix.

Variable geogràfica concreta: Vall d'Unarre

2 pobles dels 4 de la **vall d'Unarre** no mostren segments rellevants en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**. Comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, l'id_101 AU, però es troba només en 2 topònims i per això no s'ha seleccionat: AURÓS i GAVÀS en formes antigues (e.f.a. GAUASSE, GUAUAS).

Variable geogràfica concreta: Vall d'Esterra de Cardós

4 pobles de la **vall d'Esterra de Cardós** no comparteixen cap segment significatiu ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2** si la cerca es fa per un mínim de 3 mostres. Si es fa per un mínim de 2, apareixen 6 segments significatius en 2 topònims cadascun: id_785 RRI, id_320 ERR, id_339 EST, id_83 ARR, id_915 ST i id_970 TE. Són interessants les concurrències de id_785 RRI, id_339 EST i id_915 ST en ESTERRI i GINESTARRE, ja que són dos pobles a tocar l'un de l'altre, i de id_320 ERR en la forma antiga d'ARRÓS (e.f.a. ERROSS) i en ESTERRI, també propers.

Variable geogràfica concreta: Vall de Santa Magdalena

5 pobles de la **vall de Santa Magdalena** no mostren cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**.

Variable geogràfica concreta: Vall principal de Cardós

6 pobles de la **vall principal de Cardós** no mostren cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**. CASSIBRÓS i LLADRÓS tenen la mateixa terminació en id_1191 ÓS, però no han estat seleccionats perquè només apareixen els resultats amb més o igual a 3 pobles (≥ 3).

Variable geogràfica concreta: Vall d'Ancs

3 pobles de la **vall d'Ancs** no mostren cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**. BALESTUI (e.f.a. BALASTUY) i SELLUI (e.f.a. SELUY) tenen la mateixa terminació en id_1036 UI, tant en la grafia antiga (id_1097 UY) com en l'actual, però no han estat seleccionats perquè només apareixen els resultats amb més o igual a 3 pobles (≥ 3).

Variable geogràfica concreta: Vall d'Escós

5 pobles de la **vall d'Escós** no mostren cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**.

Variable geogràfica concreta: Vall d'Estaon

5 pobles de la **vall d'Estaon** no mostren cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2** si la cerca es fa per un mínim de 3 mostres. Si es fa per un mínim de 2, apareix la sèrie id_340 ESTA, id_916 STA, id_339 EST i id_915 ST (en BONESTARRE i ESTAON) i el segment id_563 NE en AINET i BONESTARRE.

Variable geogràfica concreta: Vall de Baén

2 pobles de la **vall de Baén** no mostren segments rellevants en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2** si la cerca es fa per un mínim de 3 mostres. Si es fa per un mínim de 2, comparteixen l'id_289 EN, que es troba a BAÉN (BAHEN, BAIEN, BAIENNE) i ENSEU (ENSEDEZ, ENSEZ).

Variable geogràfica concreta: Vall d'Estaron

3 pobles de la **vall d'Estaron** no mostren cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**, més enllà dels que coincideixen en els 2 pobles amb el mateix nom: AIDÍ de Dalt i de Baix.

Variable geogràfica concreta: Vall d'Escart

3 pobles de la **vall d'Escart** no comparteixen cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2** si la cerca es fa per un mínim de 3 mostres. En canvi apareixen 5 segments amb presència cadascun d'ells en 2 topònims. D'una banda 4 segments formen una sèrie i es troben en ESCALÓ (SCALO) i ESCART, el primer poble situat als peus del congost de la vall i, el segon, a la capçalera: id_333 ESCA, id_845 SCA, id_332 ESC i id_185 CA. D'altra banda, el segment id_16 AL es troba en ESCALÓ (ESCHALO, SCALO) i BURGAL, situats un poble al davant de l'altre i separats pel riu Noguera Pallaresa.

Variable geogràfica concreta: Vall d'Espot

3 pobles de la **vall d'Espot** no comparteixen cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**.

Variable geogràfica concreta: Vall de Burgo

3 pobles de la **vall de Burgo** no comparteixen cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**, però n'hi ha 2 que es troben en 2 topònims cadascun: id_779 RRE i id_470 LA, en ESCALARRE (SCALARRE, ESCALARR, ESCALARRI), LLAVORRE (e.f.a. LABORRE, LAVORRE).

Variable geogràfica concreta: Vall de Tor

2 pobles de la **vall de Tor** no comparteixen cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2** si la cerca es fa per un mínim de 3 mostres. Si es fa per un mínim de 2, comparteixen l'id_638 OR, que es troba en NORÍS (ANORIIS) i TOR (THOR).

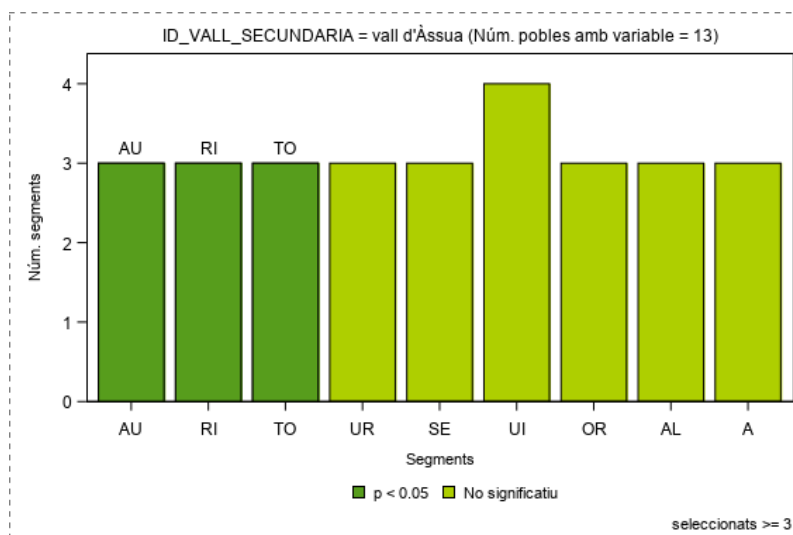
Variable geogràfica concreta: Vall de Baiasca

2 pobles de la **vall de Baiasca** no comparteixen cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**.

Variable geogràfica concreta: Vall dels Berossos

2 pobles de la **vall dels Berossos** no comparteixen cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**, més enllà dels que comparteixen el nom: BERRÓS de Dalt i de Baix.

Variable geogràfica concreta: Vall d'Àssua

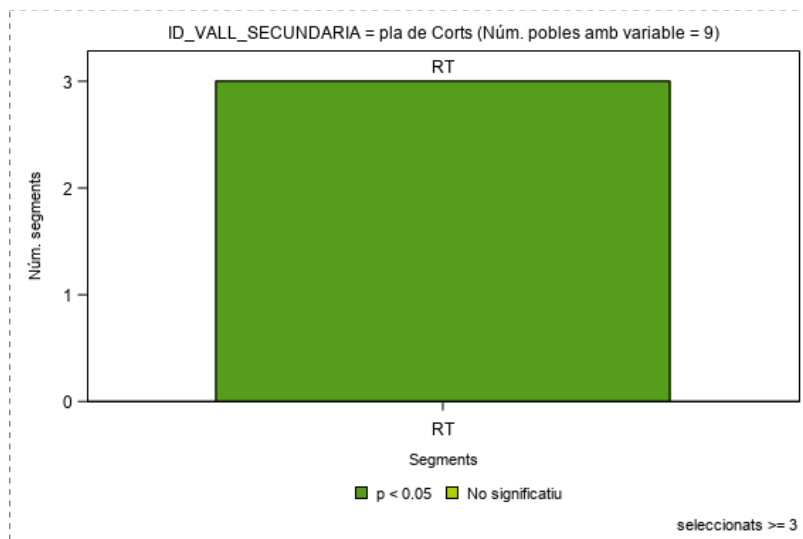
3 pobles de la **Vall d'Àssua** mostren 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_101 AU**, **id_746 RI** i **id_1003 TO**.

id_101 AU: 3. MENEURÍ (BENAURI, MENAURI), SAURI, SORRE (e.f.a. SAUORRE, SAURRE)

id_746 RI: 3. MENEURÍ (BENAURI, MENAURI, MENORI), RIALP (RIALB, RIVO ALBO), SAURI

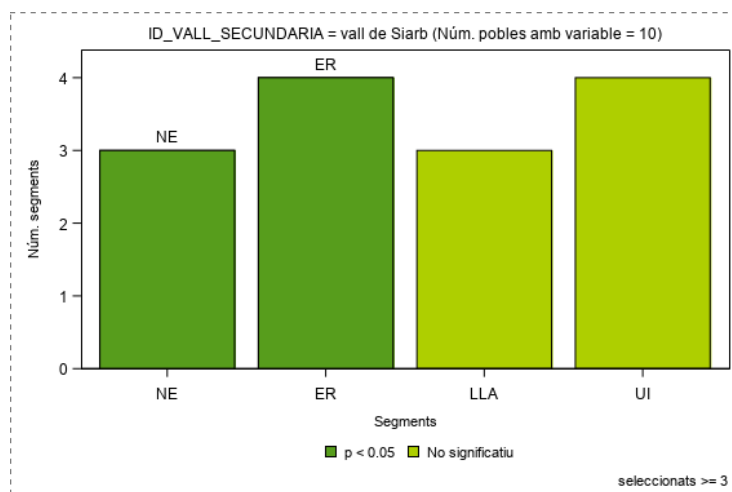
id_1003 TO: 3. ALTRON (e.f.a. TORN), TORENA, TORRE

Variable geogràfica concreta: Pla de Corts

3 pobles del **Pla de Corts** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_796 RT**, el qual es troba en BRETUI (e.f.a. BERTUY), CORTSCASTELL (CURTES CASTEL, CURTES CASTELLO, CURTOCASTELLO) i MONTCORTÈS (MONTE CORTES, MONTECURTES).

Variable geogràfica concreta: Vall de Siarb

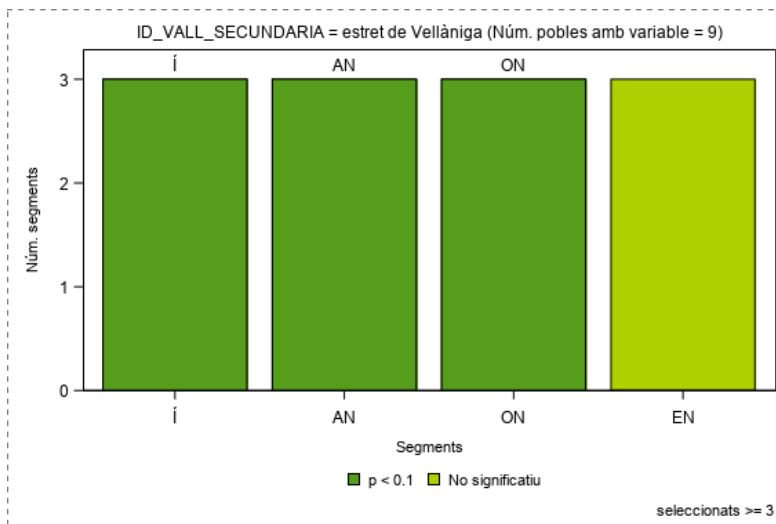

Alguns pobles de la **vall de Siarb** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_563 NE** i **id_309 ER**.

id_563 NE: 3. LLAGUNES, LLAVANERS (LAVENES, LEUENES), RUBIÓ (e.f.a. RUBIONE)

id_309 ER: 4. LLAVANERS, MALMERCAT (MALMERCAD), SAVARNEDA (e.f.a. VERNEDA, VERNEDAM), SORIGUERA

Variable geogràfica concreta: Estret de Vellàniga

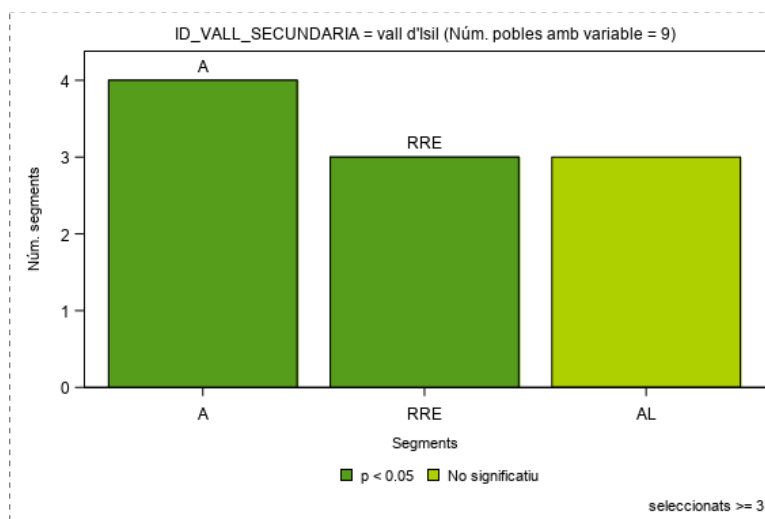
Amb l'aplicació del filtre $p < 0,1$, 3 pobles de l'Estret de Vellàniga comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_1187 Í**, **id_24 AN** i **id_627 ON**.

id_1187 Í: 3. BERANÍ, RONÍ, SOMPONUI (e.f.a. SAMPONÍ)

id_24 AN: 3. BERANÍ (BERANUY), RONÍ (e.f.a. ROANUI), VELLANEGA

id_627 ON: 3. RONÍ, SOMPONUI (e.f.a. SAMPONÍ), AULÓ (e.f.a. OLONE)

Variable geogràfica concreta: Vall d'Isil

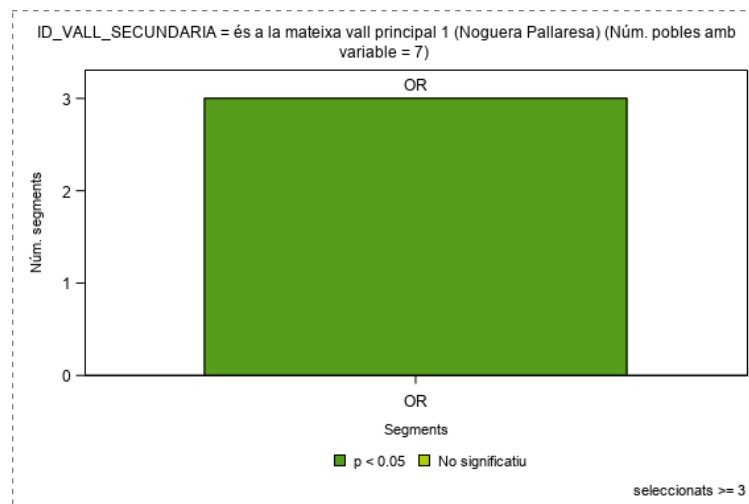

2 pobles de la **vall d'Isil** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims (es compten com a topònims diferents ALÓS Jussà i ALÓS Sobirà): **id_1 A**, a l'inici dels topònims, i **id_779 RRE**.

id_1 A: 4. ALÓS (ALOSE, ALOS), ALÓS (ALOS), ÀRREU (e.f.a. ARREU), SORPE (e.f.a. ASSOR)

id_779 RRE: 3. ÀRREU (ARREU), ESTERRI (e.f.a. STERRE), ISAVARRE

Variable geogràfica concreta: Vall principal del Noguera Pallaresa

3 pobles de **la mateixa vall del riu Noguera Pallaresa** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_638 OR**, el qual es troba en LLAVORSÍ (LEBORCI), SORT (SAORT, SAORTE, SAUORTE, SAVORT) i VILANFLOR (UILLA FLORE).

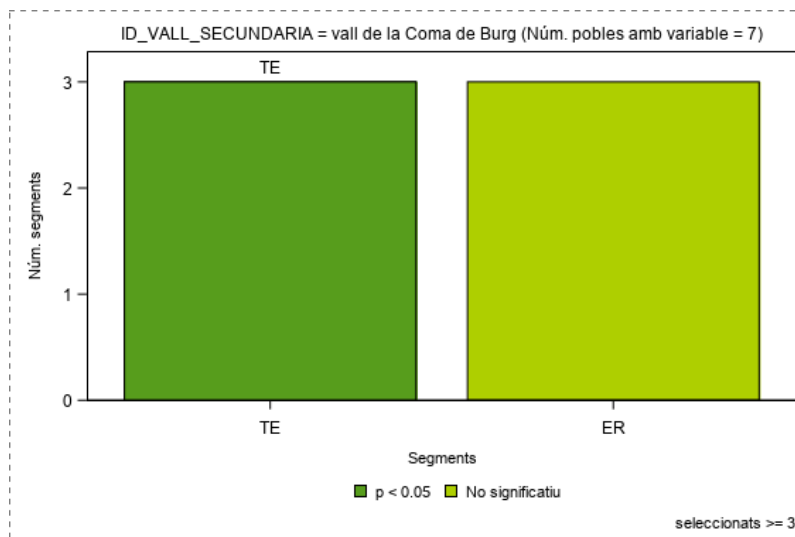
Variable geogràfica concreta: Vall de Buseu, «sobre Gerri»

4 pobles de la **vall de Buseu**, coneguts pels pobles de «sobre Gerri» als documents medievals, comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_329 ES**, el qual es troba en BRESKA (BRESCHA), CUBERES, USEU (e.f.a. USES) i VILESA.

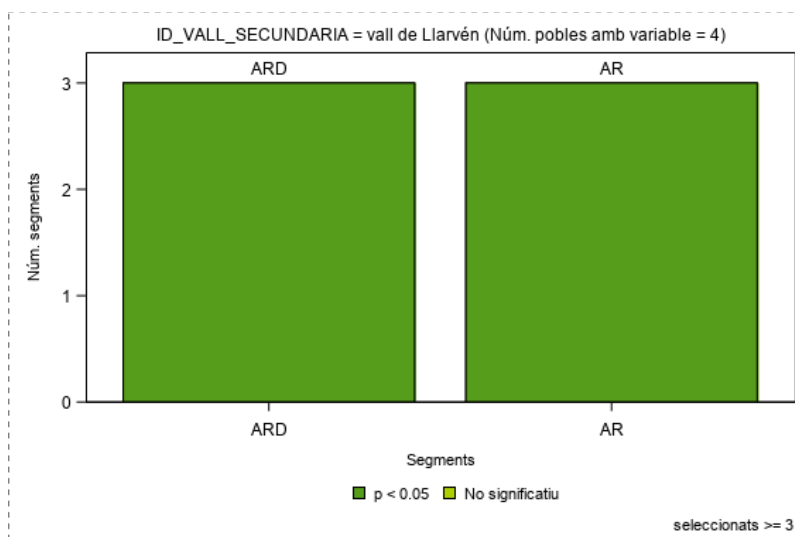

Variable geogràfica concreta: Coma de Burg

3 pobles de la **Coma de Burg** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_970 TE**, el qual es troba en MONTESCLADO, TERVEU (TERUEZ, TERVET) i TÍRVIA (e.f.a. TERBIA, TERVIENSIS). És interessant la concurrència de TER i TERV- en els dos topònims de pobles situats als peus de la Coma de Burg.

Variable geogràfica concreta: Vall de Llarvén

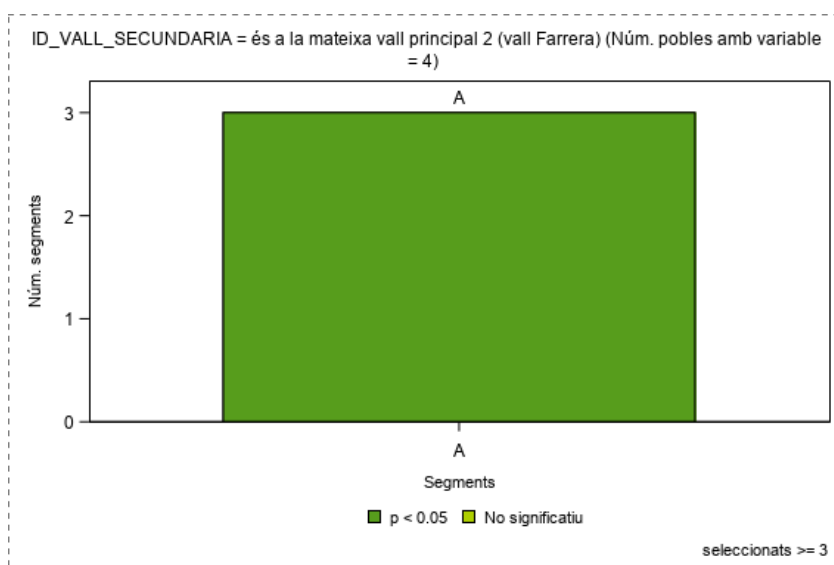
4 pobles de la **vall de Llarvén** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_69 ARD** i **id_54 AR**.

id_69 ARD: 3. LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN), MONTARDIT (MONT ARDIDO, MONTARDID, MONTE ARDIT), MONTARDIT

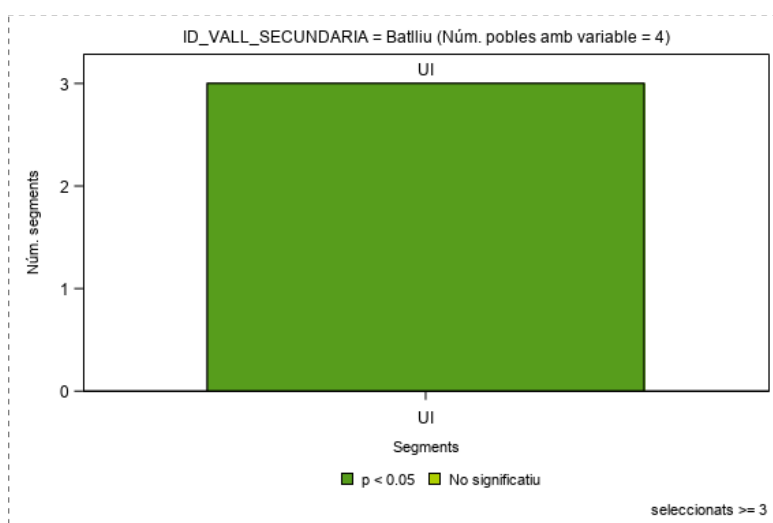
id_54 AR: 3. LLARVÉN (LARDUEN, LARUEN), MONTARDIT (MONT ARDIDO, MONTARDID, MONTE ARDIT), MONTARDIT

És significatiu que coincideixin aquests 2 segments en LLARVÉN i MONTARDIT (de Dalt), ja que són dos pobles propers. Cal tenir en compte, però, que la repetició de MONTARDIT respon al fet que avui hi ha dos pobles que es diuen de la mateixa manera, un més amunt que l'altre, fet que podria aportar soroll perquè fins al segle XX el poble de baix no es coneixia amb aquest nom.

Variable geogràfica concreta: Vall principal de Vallferrera

3 pobles de la **Vall Ferrera** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_1 A** a l'inici, el qual es troba en ALINS (ALINSE), ARAÓS (ARAHOS, ARAOS) i ÀREU (e.f.a. ARAO, AREO). És remarcable la coincidència dels inicis en ÀREU i ARAÓS, tant actualment com en les seves formes antigues.

Variable geogràfica concreta: Batlliu

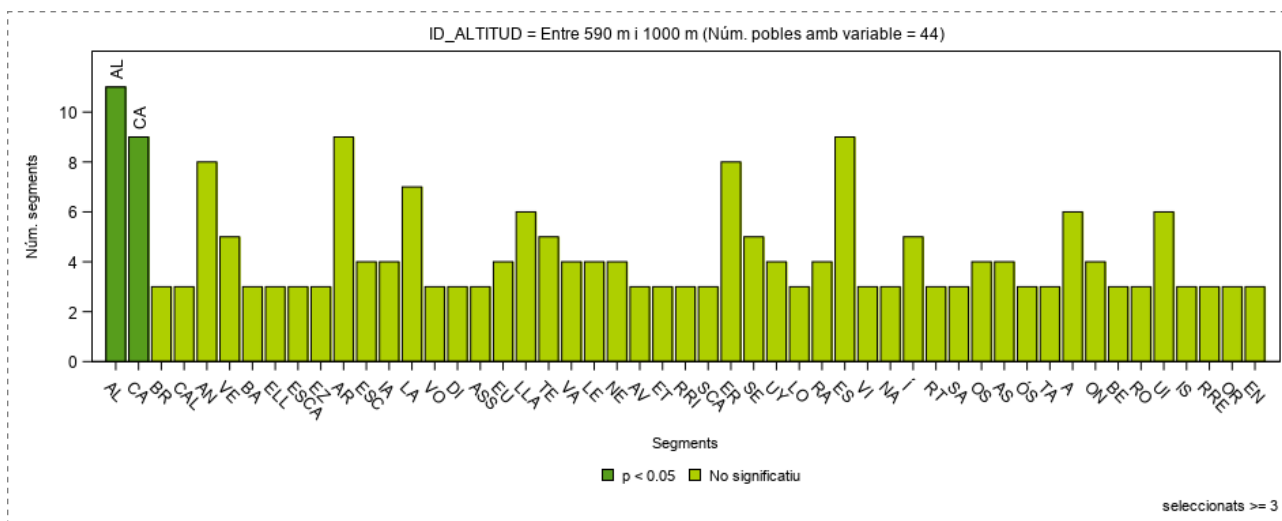
3 pobles del **Batlliu** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_1036 UI**, el qual es troba en BRESSUI (BRACUI), CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL) i PUJALT (e.f.a. PUIAL).

4. Variable geogràfica: altitud

(ID_ALTITUD)

Nombre de pobles comptabilitzats: 148

Variable geogràfica concreta: Entre els 590 m i els 1000 m.

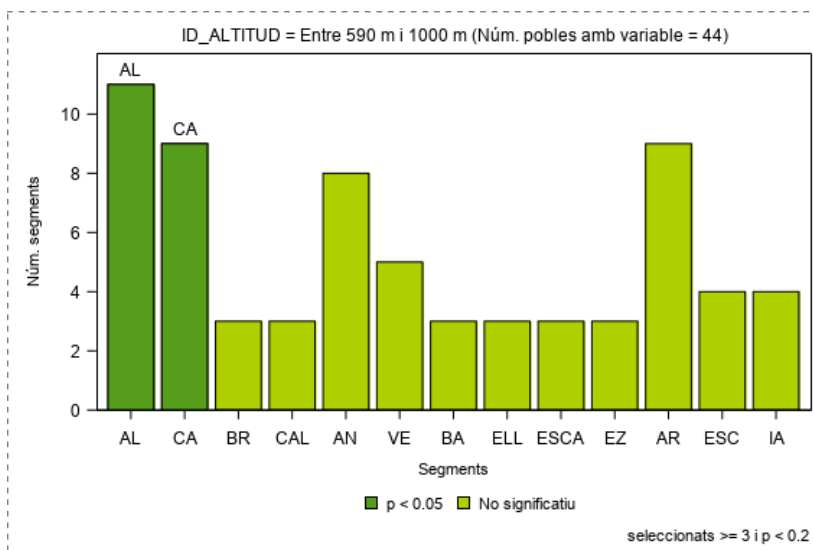

Alguns pobles situats **entre els 590 m i els 1000 m d'altitud** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_16 AL** i **id_185 CA**.

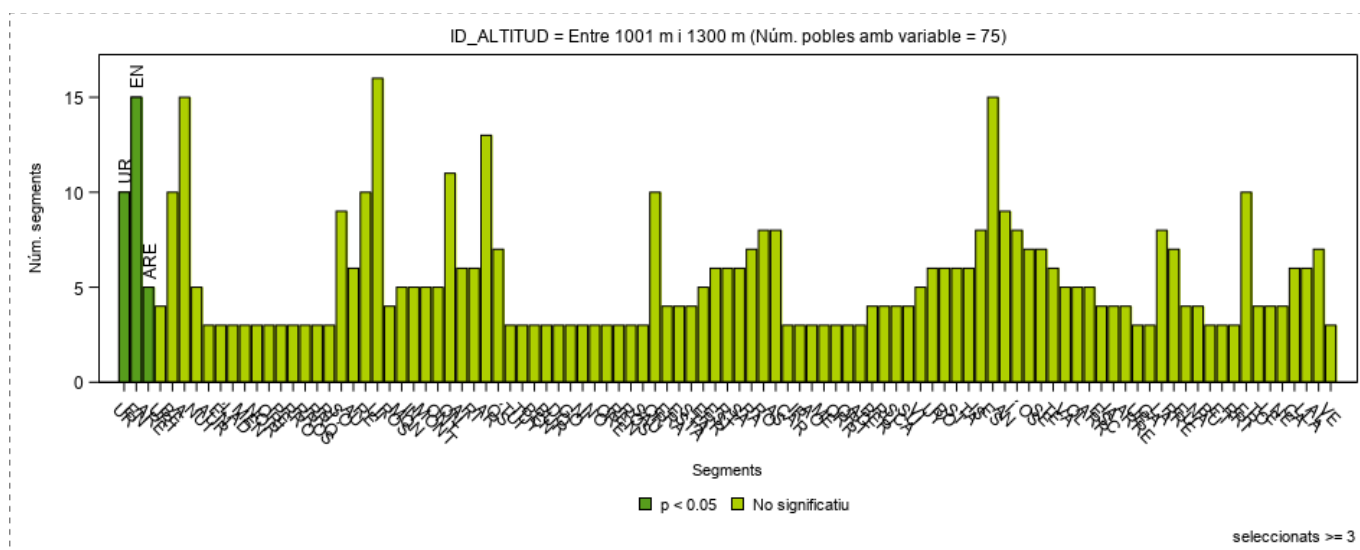
id_16 AL: 11. ALTRON, ARCALÍS (ARCHALIS), BALESTUI (BALASTUY, VALESTUI), CANALS (CANALES, CANALIBUS), ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI, SCALARRE), ESCALÓ (ESCHALO, SCALO), MALMERCAT (MALMERCAD, MALMERCATI, MALO MERCHATO), RIALP (RIALB, RIVO ALBO), CASSOVALL (e.f.a. CASOAL), ALANÍS (ALANDIS, ALANNIS), BURGAL

id_185 CA: 9. ARCALÍS, (ARCALIS), BRESCA, CANALS (CANALES, CANALIBUS), CARTANÍS (CARTONISE), CASSIBRÓS (CARCEBROS, CARCIBROS), ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI, SCALARRE), ESCALÓ (SCALO), MALMERCAT (MALMERCAD, MALMERCATI), CASSOVALL (CASOAL, CASSOVALLE)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Entre els 1001 m i els 1300 m

Alguns pobles situats **entre els 1001 m i els 1300 m d'altitud** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_1067 UR**, **id_289 EN** i **id_72 ARE**.

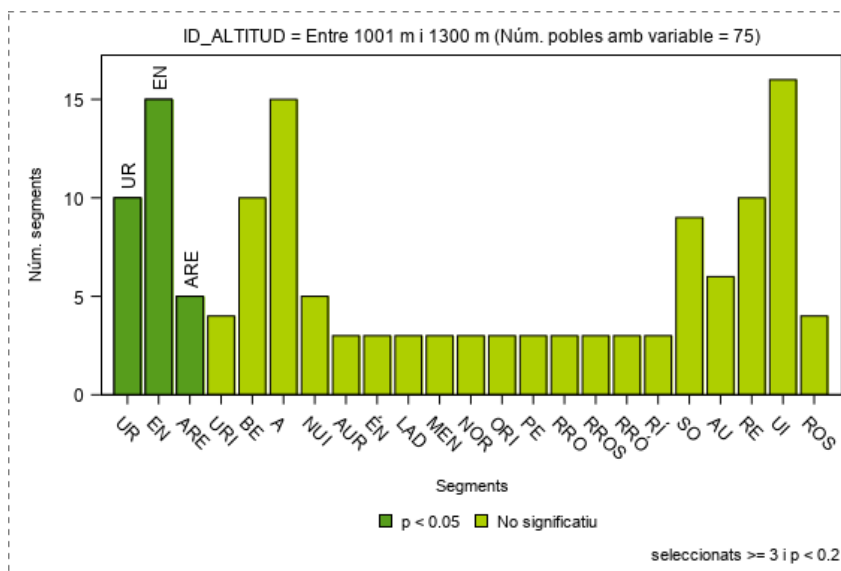
id_1067 UR: 10. AUROS, BORÉN (e.f.a. BUREN), BURG (BURCH, BURGO), BURGO (BURGI), MENEURÍ (MENAURÍ, BENAURI), NORÍS (e.f.a. NURIZ), SAURÍ, SORIGUERA (e.f.a. SURIGUERA), SURP (SURB), VILAMUR (UILAMUR, UILLAMURI).

id_289 EN: 15. ALENDO (ALENDE, ALENDIS), BAÉN (BAHEN, BAIEN, BAIENNE), BERANÍ (BERENI, BERENUY), BONESTARRE (e.f.a. BENESTARRE), BORÉN (e.f.a. BOREN, BUREN), EMBONUI (e.f.a. ENBONUI), ENVINY (ENVECING, ENVECINIO, ENVYN), LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN, LARUEN, LERTUEN, LERUENT), MENEURÍ (BENAURI,

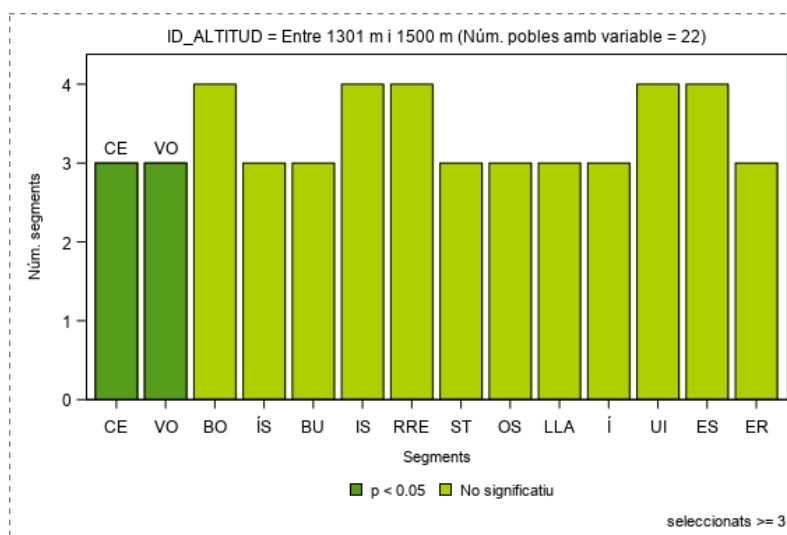
MENAURI, MENENSI, MENORI), MENCUI, MENTUI (MENTUY), MONTENARTRÓ, RONÍ (e.f.a. RABENUI), TORENA, VALENCIA, GILARENY (e.f.a. GILAREN)

id_72 ARE: 5. ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY), ÀREU (AREO, HAREU), CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE), ISAVARRE (e.f.a. ISAVARE), GILARENY (GILAREN)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Entre els 1301 m i els 1500 m

Alguns pobles situats **entre els 1301 m i els 1500 m d'altitud** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_200 CE** i **id_1143 VO**.

id_200 CE: 3. BUSEU (e.f.a. BOISICE, BUISECE), CERBI (CERUO, CERVE, CERVO), ROMADRIU (e.f.a. RIOMATRICE)

id_1143 VO: 3. CERBI (e.f.a. CERVO), LLAVORRE (LAVORRE), ROMADRIU (e.f.a. RIVO MADRIZ)

Variable geogràfica concreta: Entre els 1501 m i els 1860 m

Nombre dels pobles que tenen la variable geogràfica concreta: 7

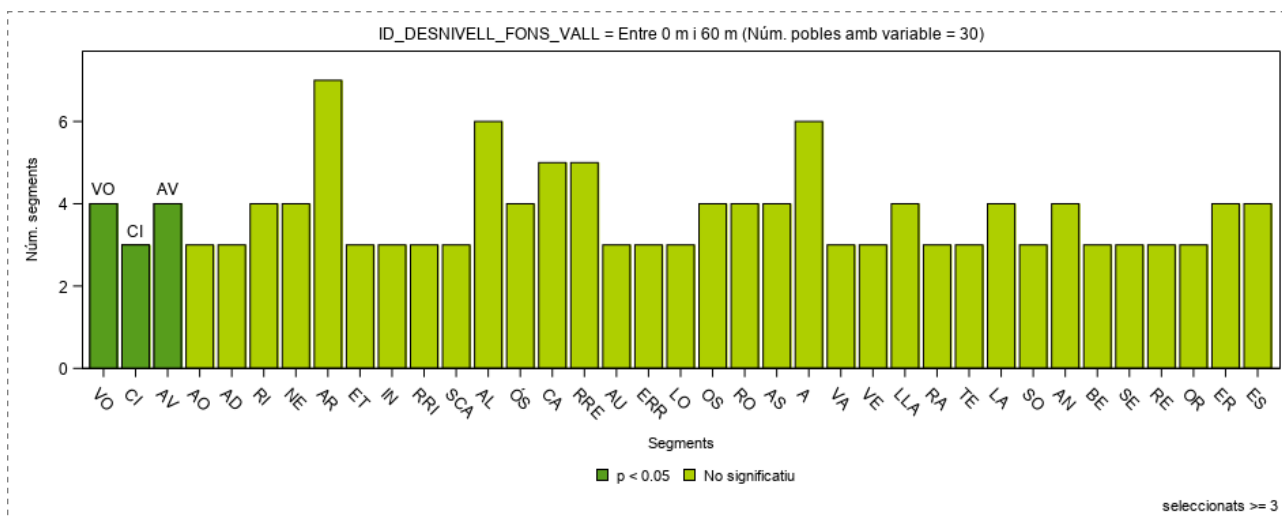
7 pobles situats **entre els 1501 m i els 1860 m d'altitud** no comparteixen cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.**

5. Variable geogràfica: desnivell entre el poble i el fons de vall

(ID_DESNIVELL_FONS_VALL)

Nombre de pobles comptabilitzats: 147

Variable geogràfica concreta: Pobles entre els 0 m i 60 m sobre el nivell del riu principal

Alguns pobles **a tocar del riu principal de la vall, entre els 0 m i 60 m sobre el seu nivell**, comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_1143 VO, id_213 CI i id_109 AV.**

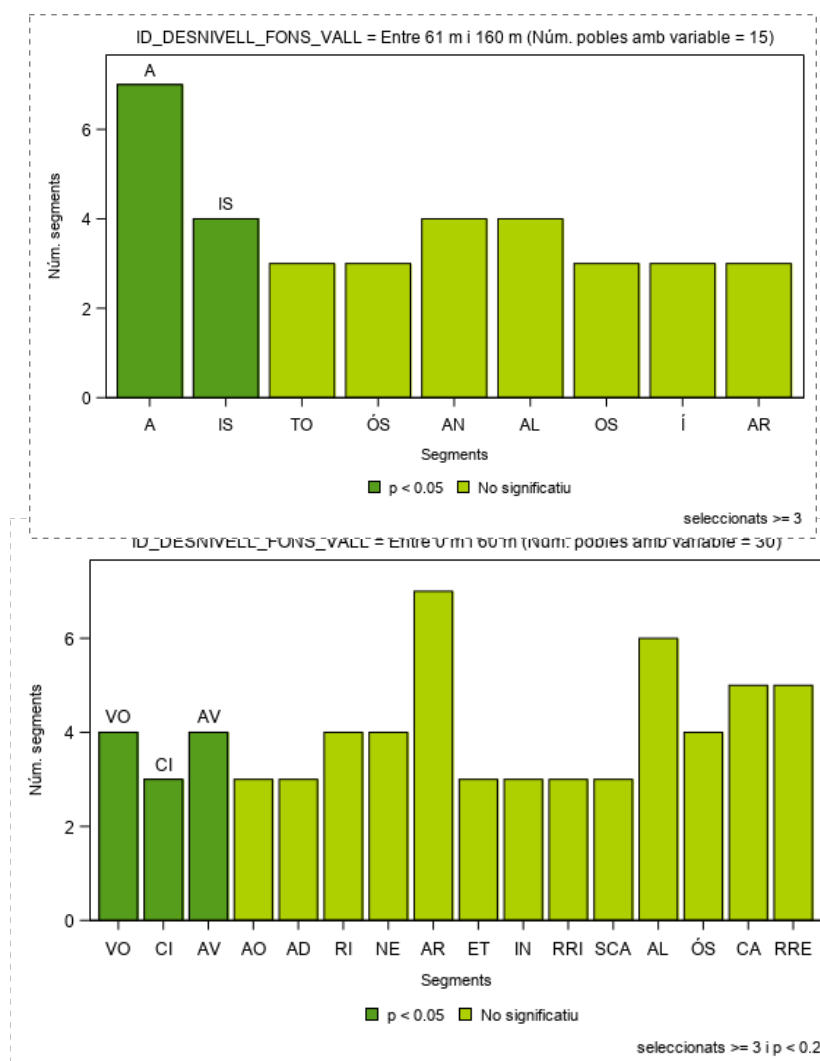
id_1143 VO: 4. LLAVORSÍ, RIALB (e.f.a. RIVO ALBO), ROMADRIU (e.f.a. RIVO MADRIZ), SORT (e.f.a. SAVORT)

id_213 CI: 3. CASSIBRÓS (e.f.a. CARCIBROS), LLAVORSÍ (e.f.a. LEBORCI), ROMADRIU (e.f.a. RIVIMATRICI)

id_109 AV: 5. ISAVARRE (ISAVARE, ISSAVARI), LLAVORSÍ, SAVARNEDA, SORT (e.f.a. SAVORT), TAVASCAN (TAVASCANNI)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Pobles entre els 61 m i els 160 m sobre el nivell del riu principal

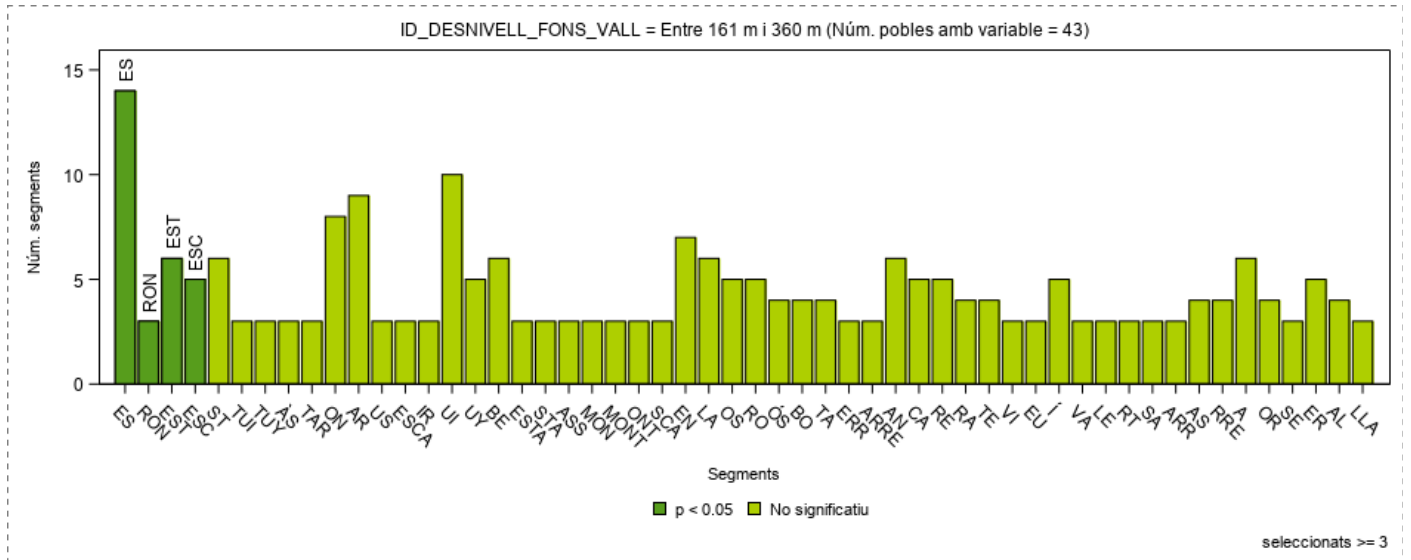

Alguns pobles **entre els 61 m i els 160 m sobre el nivell del riu principal** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_1 A** i **id_452 IS**.

id_1 A: 7. AIDÍ, AINETO (ASNETO), ALÓS, ÀRREU, ARRÓS (AROS), NORÍS (e.f.a. ANORIIS), ALANÍS (ALANDIS, ALANNIS)

id_452 IS: 4. CARTANÍS (e.f.a. CARTONISE), NORÍS (e.f.a. ANORIIS), SURRÍ (e.f.a. SURRIS), ALANIS (e.f.a. ALANDIS, ALANNIS)

Variable geogràfica concreta: Pobles entre els 161 m i els 360 m sobre el nivell del riu principal

Alguns pobles entre els **entre els 161 m i els 360 m d'altitud sobre el nivell del riu principal** comparteixen 4 segments rellevants en els seus topònims: **id_329 ES**, **id_775 RON**, **id_339 EST** i **id_332 ESC**.

id_329 ES: 14. ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY), BALESTUI (VALESTUI), BERRÓS (e.f.a. BERRES), BESAN, BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR, BRESCHA (BRESCHA), ESCART (ESCHARD), ESCÀS (ESCARS, ESCASSE, SESCAS), ESTAON, ESTARON, ESTERRI (ESTIRRI), LLAVANERS (e.f.a. LAVENES, LEUENES), MONTESCLADO (MONT ESCLAT), USEU (e.f.a. USES)

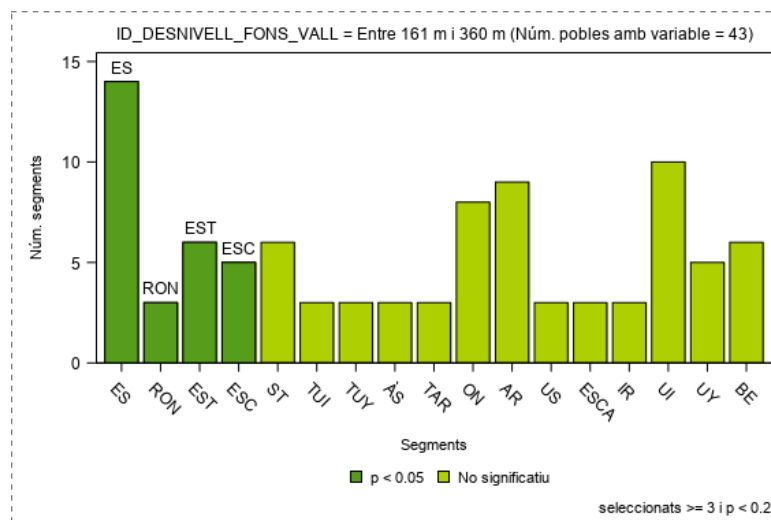
id_775 RON: 3. ALTRON (OTRON, OTRONE), ESTARON (STARON), RONÍ

id_339 EST: 6. ARESTUI (ARESTUY), BALESTUI (VALESTUI), BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAON, ESTARON, ESTERRI (ESTIRRI)

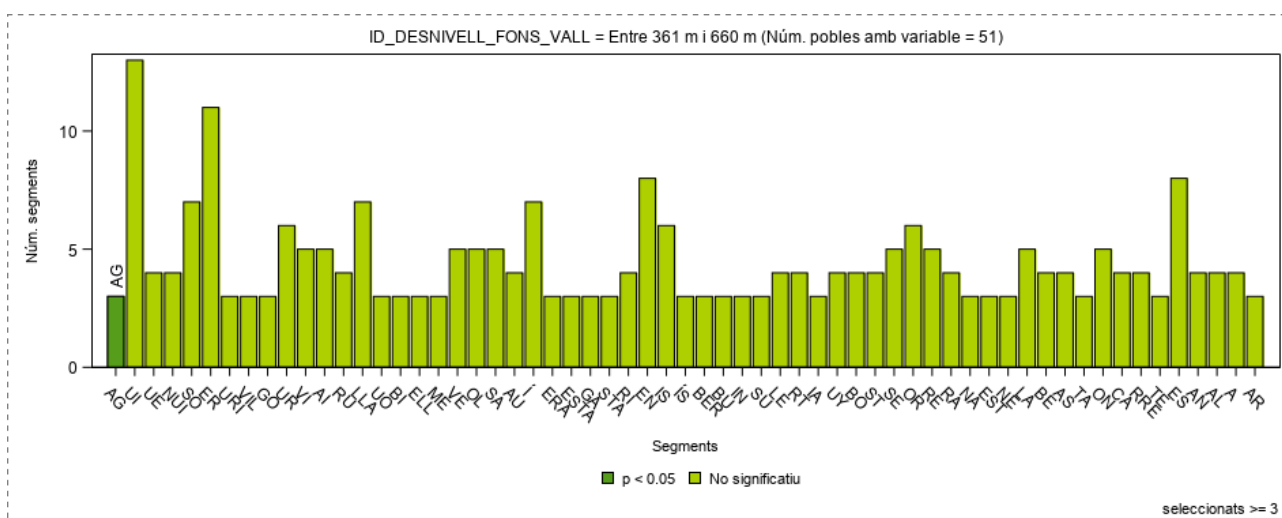
id_332 ESC: 5. ARESTUI (e.f.a. ARESCUY), BRESCHA, ESCART, ESCÀS (ESCARS, ESCASSE, SESCAS), MONTESCLADO (MONT ESCLAT)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

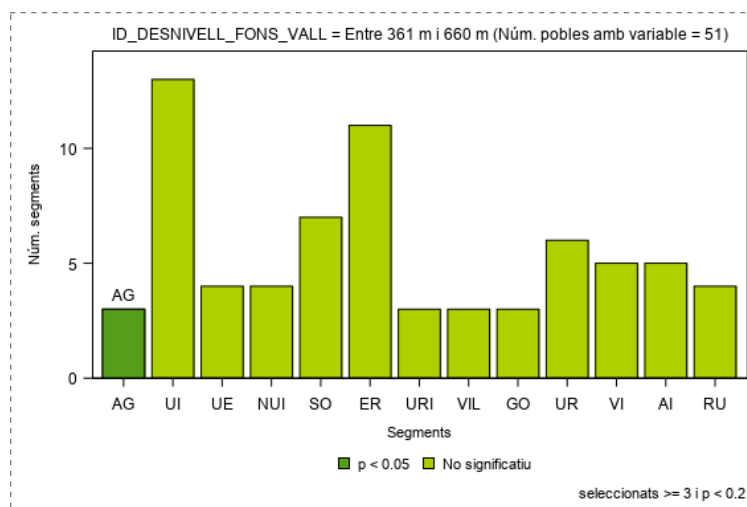
Variable geogràfica concreta: Pobles entre els 361 m i els 660 m sobre el nivell del riu principal

Alguns pobles entre els 361 m i els 660 m d'altitud sobre el nivell del riu principal comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims: **id_9 AG**. Cal destacar, també, el segment **id_1036 UI**, amb presència en 13 topònims, amb un valor del filtre p de gairebé 0,05 (0,058880402).

id_9 AG: 3. CAREGUE (e.f.a. KARAG), ESTAC (e.f.a. ESTAG, ESTAGO), LLAGUNES (LAGUNUAS, LAGUNULAS)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Pobles entre els 661 m i els 1060 m sobre el nivell del riu principal

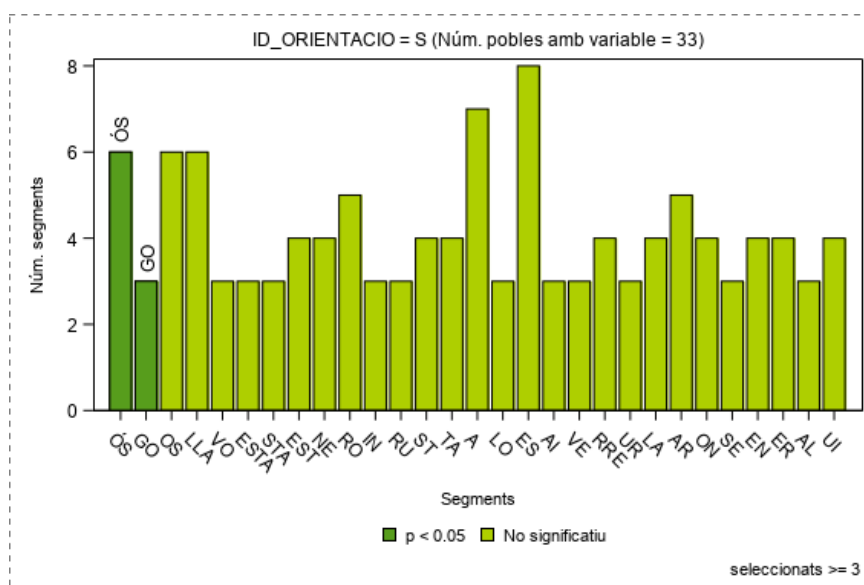
8 pobles entre els 661 m i els 1060 m d'altitud sobre el riu principal no comparteixen cap segment significatiu en els seus topònims ni amb un valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.

6. Variable geogràfica: orientació dels pobles

(ID_ORIENTACIO)

Nombre de pobles comptabilitzats: 148

Variable geogràfica concreta: Orientació sud

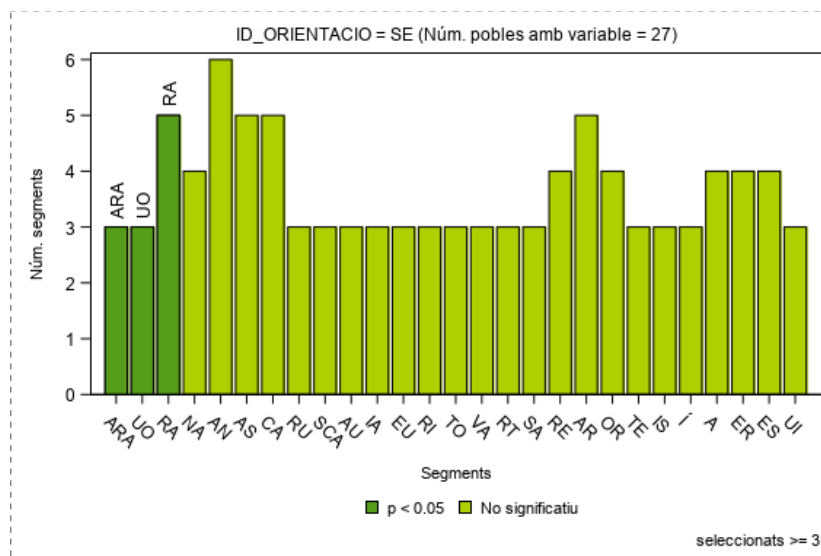
Alguns pobles orientats al sud comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_1191 Ós** i **id_384 GO**. Ben posicionats pel filtre p, tot i que sense arribar al valor de 0,05, també hi ha els segments

id_340 ESTA (0,1247867955) en 3 topònims, id_916 STA (0,1247867955) en 3, i id_339 EST (0,1574848946) en 4, amb la probabilitat que fossin parts d'un mateix segment. Són a ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAON, ESTARON i ESTERRI d'Àneu (ESTERR).

id_1191 ÓS: 6. ALÓS, ALÓS, ARAÓS, AURÓS, ESCÓS, LLADRÓS

id_384 GO: 3. BURGO, ESTAC (e.f.a. ESTAGO), PUJOL (e.f.a. PUGOLO)

Variable geogràfica concreta: Orientació sud-est

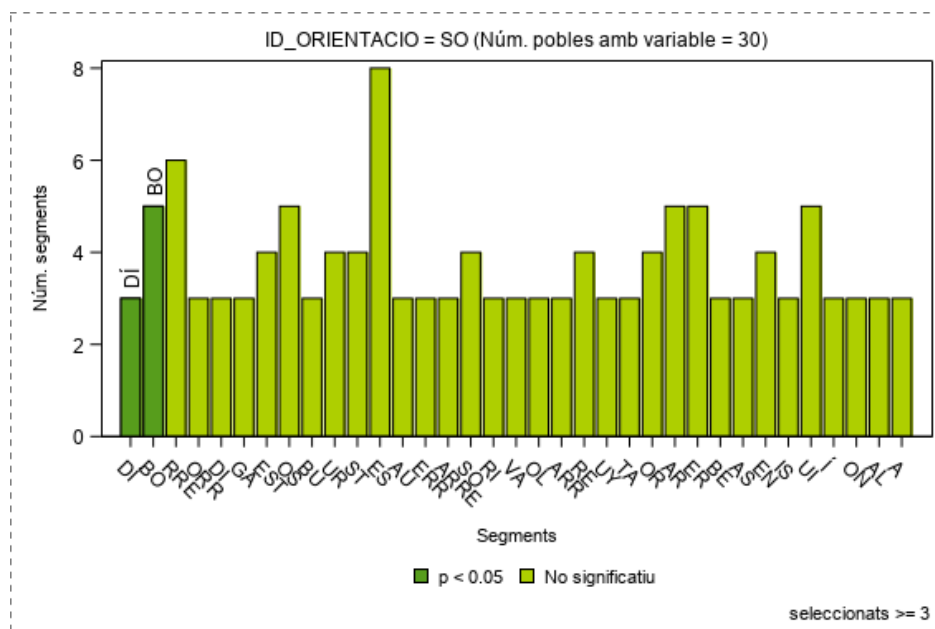
Alguns pobles **orientats al sud-est** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_55 ARA**, **id_1062 UO** i **id_717 RA**.

id_55 ARA: 3. ÀREU (e.f.a. HARAUO), CAREGUE (e.f.a. KARAG), LLARÀS (e.f.a. LARAS)

id_1062 UO: 3. ÀREU (e.f.a. HARAUO), JOU (e.f.a. IOUO, JOUO), SORT (e.f.a. SAORTE)

id_717 RA: 5. ÀREU (e.f.a. HARAUO, ARAO), BRESSUI (e.f.a. BRACUI), CAREGUE (e.f.a. KARAG), LLARÀS (e.f.a. LARAS), RIBERA (RIBEIRA)

Variable geogràfica concreta: Orientació sud-oest

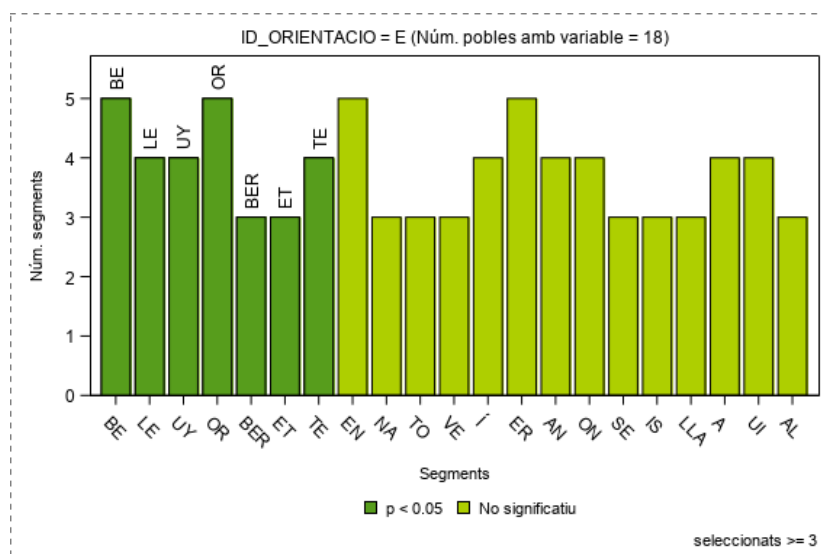

Alguns pobles **orientats al sud-oest** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_261 DÍ** i **id_166 BO**.

id_261 DÍ: 3. AIDÍ, BOLDÍS, BOLDÍS

id_166 BO: 5. BERRÓS (e.f.a. BORROSO), BOLDÍS (BOLDIS), BOLDÍS, BONESTARRE (BONESTAR), BORÉN (BOREHNNE, BOREN)

Variable geogràfica concreta: Orientació est

Alguns pobles **orientats a l'est** comparteixen 7 segments rellevants en els seus topònims: **id_150 BE**, **id_493 LE**, **id_1097 UY**, **id_638 OR**, **id_155 BER**, **id_343 ET** i **id_970 TE**.

id_150 BE: 5. BENANTE (BENNET), CUBERES (CUBERAS), LLAVORSÍ (e.f.a. LEBERZUY, LOBERSUI), MENEURÍ (e.f.a. BENAURI), CALBERA

id_493 LE: 4. ALENDO (ALENDE, ALENDIS), LLAVORSÍ (e.f.a. LEBERZUY, LEBORCI), LLERET (e.f.a. LERES, LESERED, LESERET), LLESSUI (e.f.a. LEZUI)

id_1097 UY: 4. LLAVORSÍ (e.f.a. LEBERZUY), LLESSUI (e.f.a. LA SUY, LLAÇUY), MENCUI (e.f.a. MANCUY, MONTCUY), SELLUI (e.f.a. SELUY)

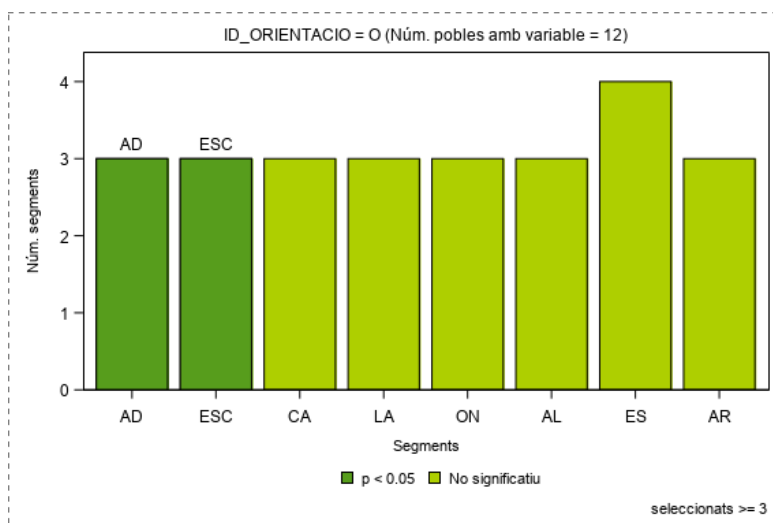
id_638 OR: 5. ALTRON (e.f.a. TORN), LLAVORSÍ (LEBORCI), MENEURÍ (e.f.a. MENORI), MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANO ORTONE, MONTANORTO), SORPE (ASSOR, SOR, SORP)

id_155 BER: 3. CUBERES (CUBERAS), LLAVORSÍ (e.f.a. LEBERZUY, LOBERSUI), CALBERA

id_343 ET: 3. AINET (AINETH, ASNET), BENANTE (e.f.a. BENNET), LLERET (LESERET)

id_970 TE: 4. BENANTE (VENANTE), MONTENARTRÓ, TÍRVIA (e.f.a. TERBIA, TERVIENSIS), BOTELLA (BOTEYLLA)

Variable geogràfica concreta: Orientació oest

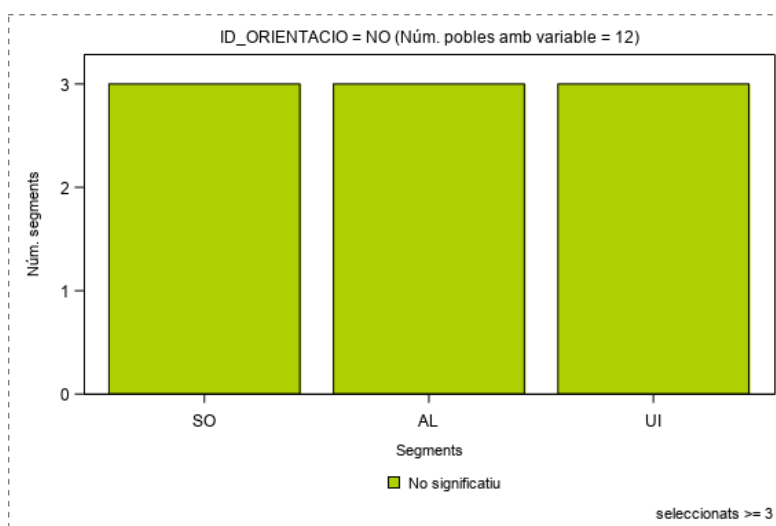

Alguns pobles **orientats a l'oest** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_7 AD** i **id_332 ESC**.

id_7 AD: 3. LLADORRE (LADORRE), MONTESCLADO, ROMADRIU (RIUMADRIZ, RIVO MADRIZ)

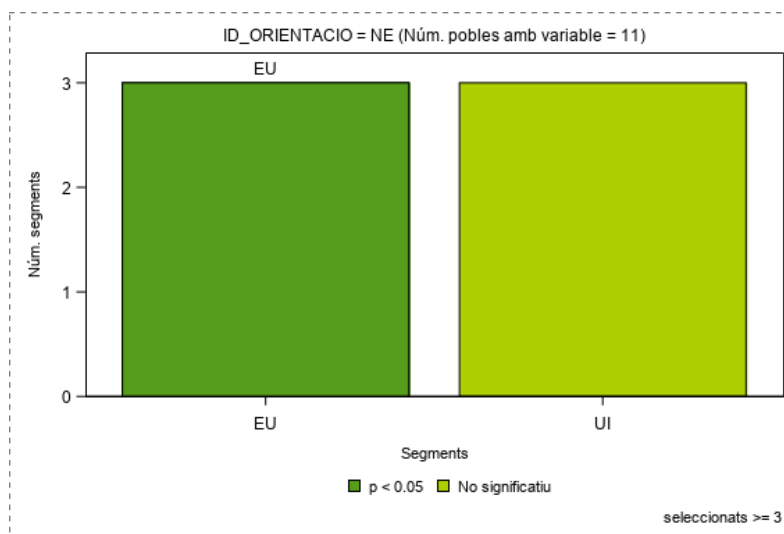
id_332 ESC: 3. ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI), ESCÀS (ESCARS, ESCASSE, SESCAS), MONTESCLADO (MONT ESCLAT)

Variable geogràfica concreta: Orientació nord-oest

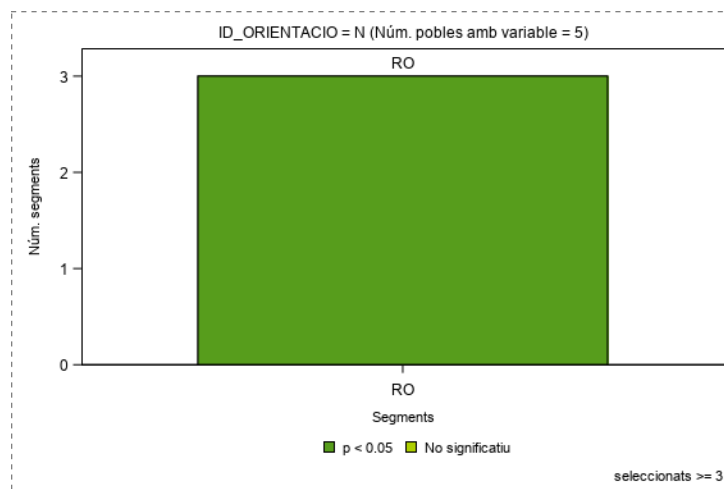
12 pobles **orientats al nord-oest** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.

Variable geogràfica concreta: Orientació nord-est

3 pobles **orientats al nord-est** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_347 EU**, el qual es troba en ÀRREU (ARREU), BUSEU i LLAVANERS (e.f.a. LEUENES).

Variable geogràfica concreta: Orientació nord

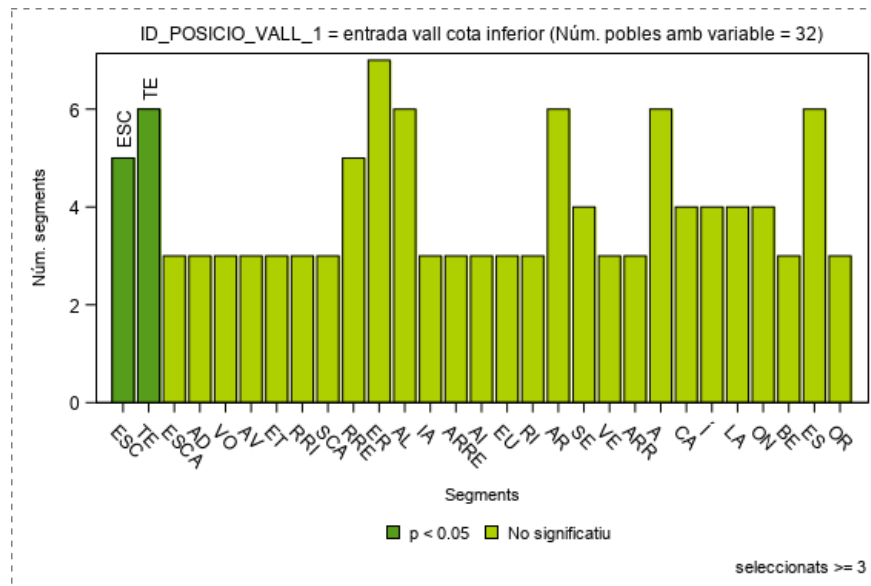
3 pobles **orientats al nord** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_766 RO**, el qual es troba en BUIRO, RONÍ (ROANUI) i VIRÓS (e.f.a. VIROS).

7. Variable geogràfica: situació dels pobles dins de la seva vall 1

(ID_POSICIO_VALL_1)

Nombre de pobles comptabilitzats: 146

Variable geogràfica concreta: Pobles situats a l'entrada de la vall per la cota inferior

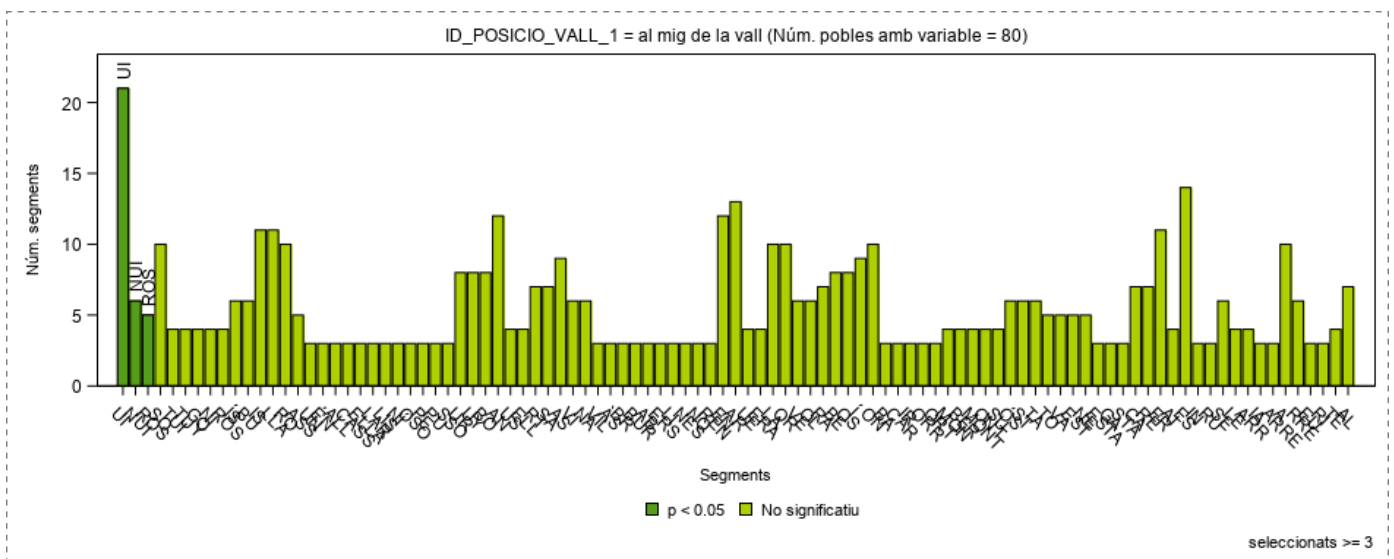

Alguns pobles **situats a l'entrada de la vall per la cota inferior** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_332 ESC** i **id_970 TE**.

id_332 ESC: 5. BRESKA, ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI), ESCALÓ (ESCALO), ESCÓS (ESCOS, ESCOSE, ESCOSS), MONTESCLADO (MONT ESCLAT)

id_970 TE: 6. BENANTE (VENANTE), MONTESCLADO, SORT (e.f.a. SAORTE, SAURTE), TERVEU (TERUEZ, TERVET), TÍRVIA (e.f.a. TERBIA, TERVIENSIS), LLORT (e.f.a. LABORTE, LEORTE)

Variable geogràfica concreta: Pobles situats al mig de la vall

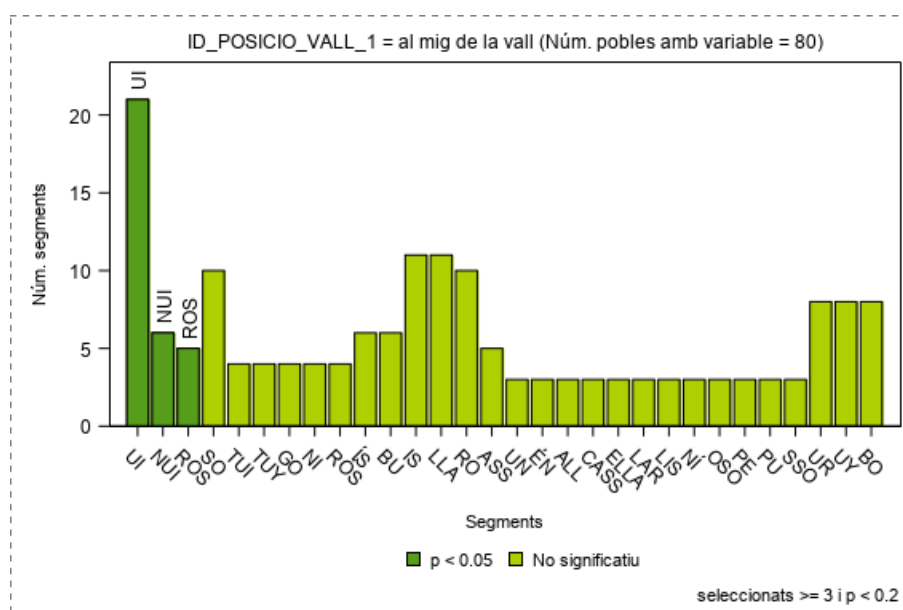
Alguns pobles **situats al mig de la vall** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_1036 UI**, **id_594 NUI** i **id_777 ROS**. Aquest darrer tan sols és en 5 topònims, però són el 100% de topònims de pobles amb el mateix segment i característica geogràfica.

id_1036 UI: 21. ARESTUI, BALESTUI (VALESTUI), BERNUI, BRESSUI (BRACUI), BRETUI (BRETUINO), BUIRO, BUSEU (e.f.a. BUISECE), CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS), MENTUI (MONTUI), PERNUI, EL PUI, PUIFORNIU (PUIFORMID, PUIG FORMICI, PUIO FORMICE), PUJALT (e.f.a. PUIAL), PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO), RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI, RUUNUI), SELLUI (SELUI), SURP (e.f.a. SUIRB), VILAMUR (e.f.a. UILAMUR, UILLAMURI), SOMPONUI

id_594 NUI: 6. BERNUI, EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS), PERNUI, RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI, RUUNUI), SOMPONUI

id_777 ROS: 5. ARRÓS (e.f.a. AROS), AURÓS (e.f.a. AUROS, OROS), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO), VIRÓS (e.f.a. VIROS)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

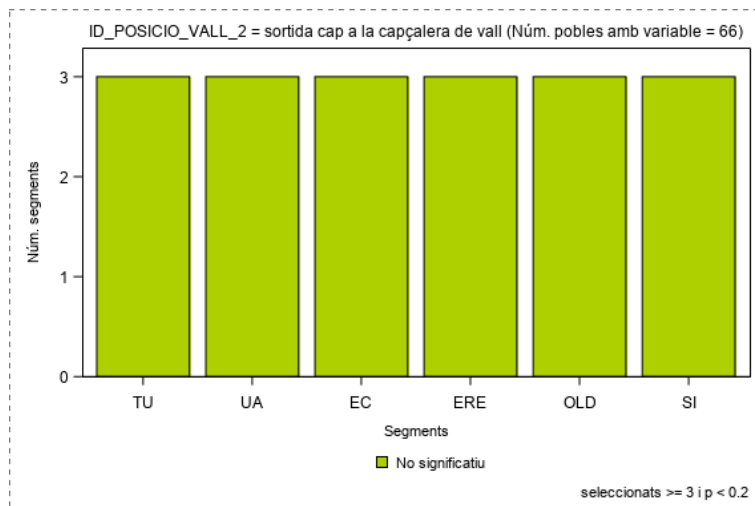
Variable geogràfica concreta: Pobles situats a l'entrada de la vall per la cota superior

34 pobles **situats a l'entrada de la vall per la cota superior** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**.

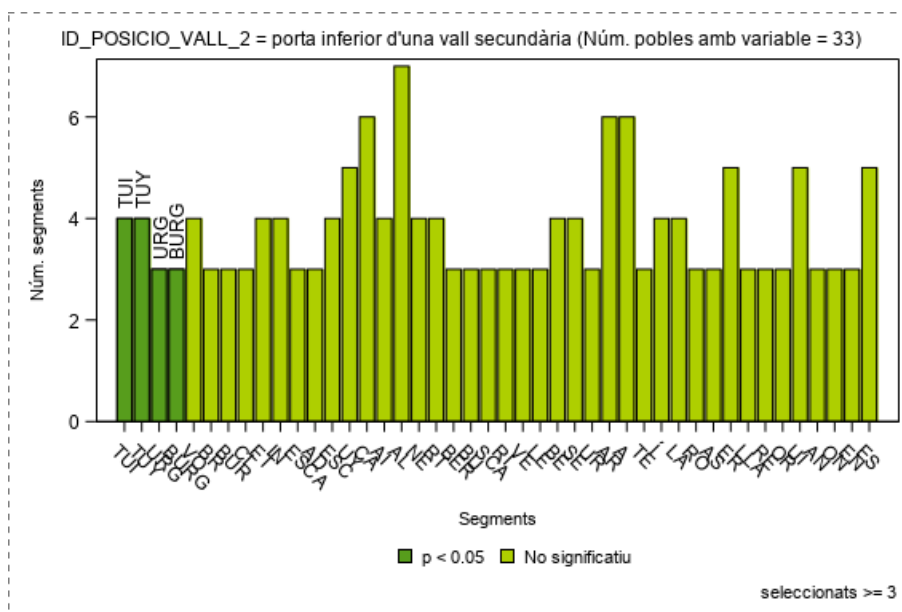

66 pobles **situats a la sortida cap a la capçalera de la vall** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims, però si el valor del filtre p s'amplia fins a 0,2 se seleccionen alguns segments que pot ser interessant tenir-los en compte.

Variable geogràfica concreta: Porta inferior d'una vall secundària

Alguns pobles **situats a la porta inferior d'una vall secundària** comparteixen 4 segments rellevants en els seus topònims: **id_1014 TUI**, **id_1016 TUY**, **id_1071 URG** i **id_183 BURG**. Els segments **id_1016 TUY** i **id_183 BURG** són interessants perquè, malgrat que la presència és tan sols en 4 i 3 topònims respectivament, són el 100% dels topònims que tenen aquests segments i la mateixa característica geogràfica.

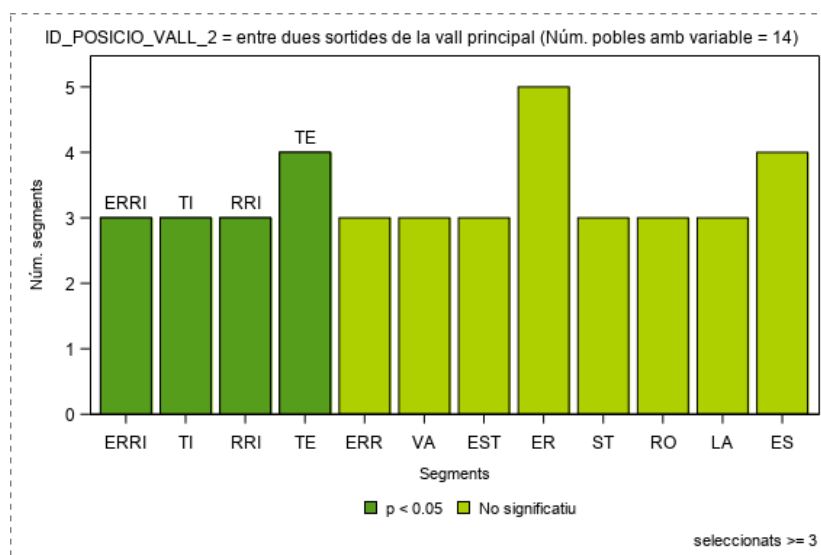
id_1014 TUI: 4. ARESTUI, BALESTUI (VALESTUI), BRETUI (BRETUINO), MENTUI (MONTUI)

id_1016 TUY: 4. ARESTUI (e.f.a. ARESTUY), BALESTUI (e.f.a. BALASTUY), BRETUI (e.f.a. BERTUY, BRETUY), MENTUI (e.f.a. MENTUY)

id_1071 URG: 3. BURG (BURGO), BURGO (BURGI), BURGAL

id_183 BURG: 3. BURG (BURGO), BURGO (BURGI), BURGAL

Variable geogràfica concreta: Entre dues sortides de la vall principal

Alguns pobles situats **entre dues sortides de la vall principal** comparteixen 4 segments rellevants en els seus topònims: **id_324 ERRI**, **id_996 TI**, **id_785 RRI** i **id_970 TE**. La repetició d'aquest darrer segment abans de R en TÍRVIA i TERVEU en les formes antigues (TER), i de RR en els dos ESTERRI (TERR) és interessant observar-la perquè hi hauria la possibilitat que fossin realitzacions d'un mateix segment.

id_324 ERRI: 3. ESTERRI, ESTERRI, GERRI

id_996 TI: 3. ESTERRI (e.f.a. STIRRI), ESTERRI (e.f.a. ESTIRRI), TÍRVIA (e.f.a. TIRBIA)

id_785 RRI: 3. ESTERRI (e.f.a. STIRRI), ESTERRI (e.f.a. ESTIRRI), GERRI

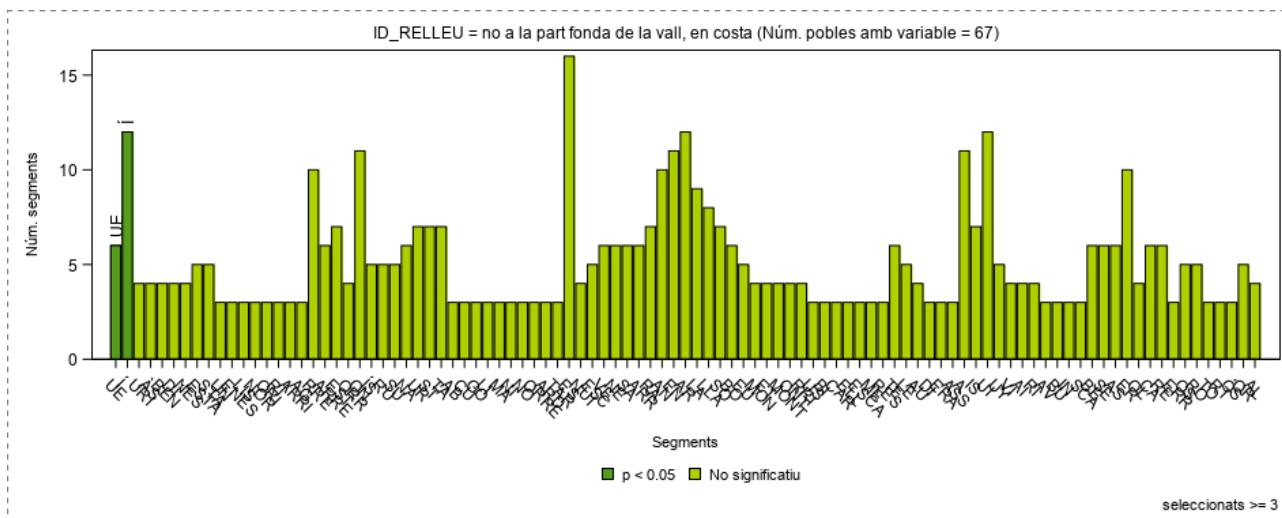
id_970 TE: 4. TERVEU (TERUEZ, TERVET), TÍRVIA (e.f.a. TERBIA, TERVIENSIS), ESTERRI (ESTERR, STERRE), ESTERRI

9. Variable geogràfica: situació dels pobles pel que fa al relleu

(ID_RELLEU)

Nombre de pobles comptabilitzats: 151. No s'analitzen les variables geogràfiques concretes *No a la part fonda de la vall, al peus d'un turó; No a la part fonda de la vall, dins d'una cova; i A la part fonda de la vall, als peus d'un turó*, perquè només tenen una mostra.

Variable geogràfica concreta: No a la part fonda de la vall, en costa

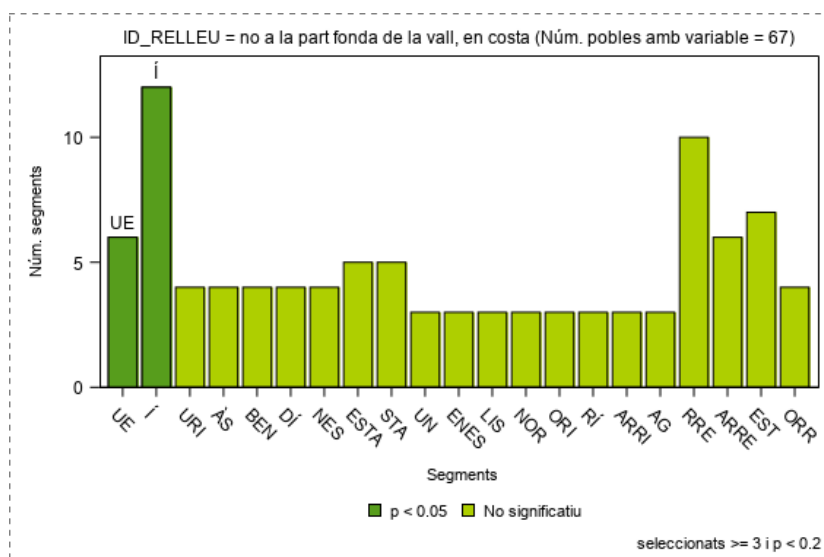

Alguns pobles situats **No a la part fonda de la vall, en costa**, comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_1026 UE** i **id_1187 Í**.

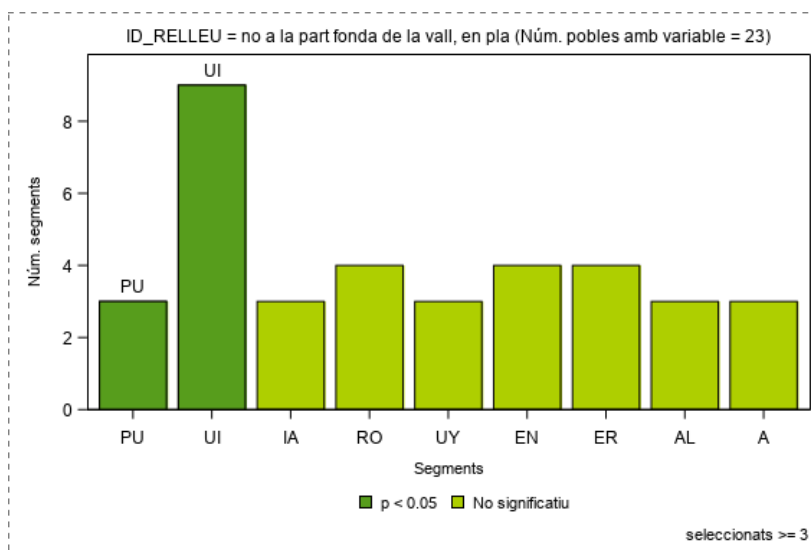
id_1026 UE: 6. BIUSE (e.f.a. BISOUE, BISUE), DORVE (e.f.a. OSUE), LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN, LARUEN, LERTUEN, LERUENT), LLAVANERS (e.f.a. LEUENES), SAURÍ (e.f.a. SEUERUI), TERVEU (e.f.a. TERUEZ)

id_1187 Í: 12. AIDÍ, AIDÍ, ARCALÍS, BERANÍ, BOLDÍS, BOLDÍS, MALLOLÍS, MENEURÍ, NORÍS, RONÍ, SAURÍ, SOMPONUI (e.f.a. SAMPONÍ)

Si el valor del filtre p s'amplia a $a = <0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: No a la part fonda de la vall, en pla

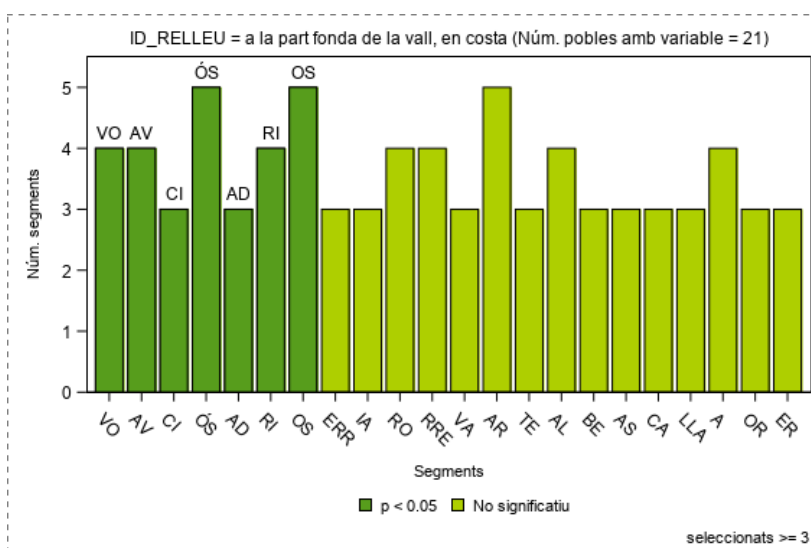

Alguns pobles situats **No a la part fonda de la vall, en pla** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_706 PU** i **id_1036 UI**.

id_706 PU: 3. EL PUI (PUY), PUJALT (PUGALT, PUIAL), PUJOL (PUGOLO, PUIOL, PUIOLO)

id_1036 UI: 9. BRETUI (BRETUINO), BUIRO, CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), MENTUI (MONTUI), EL PUI, PUJALT (e.f.a. PUIAL), PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO), VILAMUR (e.f.a. UILAMUR, UILLAMURI)

Variable geogràfica concreta: A la part fonda de la vall, en costa

Alguns pobles situats **A la part fonda de la vall, en costa** comparteixen 7 segments rellevants en els seus topònims: **id_1143 VO**, **id_109 AV**, **id_213 CI**, **id_1191 ÓS**, **id_7 AD**, **id_746 RI** i **id_668 OS**. Destaca **id_1191 ÓS**, amb la seva variable de citacions antigues, **id_1191 ÓS**, amb presència en 5 topònims.

id_1143 VO: 4. LLAVORSÍ, RIALP (e.f.a. RIVO ALBO), ROMADRIU (e.f.a. RIVO MADRIZ), SORT (e.f.a. SAVORT)

id_109 AV: 4. ISAVARRE (ISAVARE, ISSAVARI), LLAVORSÍ, SORT (e.f.a. SAVORT), TAVASCAN (TAVASCANNI)

id_213 CI: 3. CASSIBRÓS (e.f.a. CARCIBROS), LLAVORSÍ (e.f.a. LEBORCI), ROMADRIU (e.f.a. RIVIMATRICI)

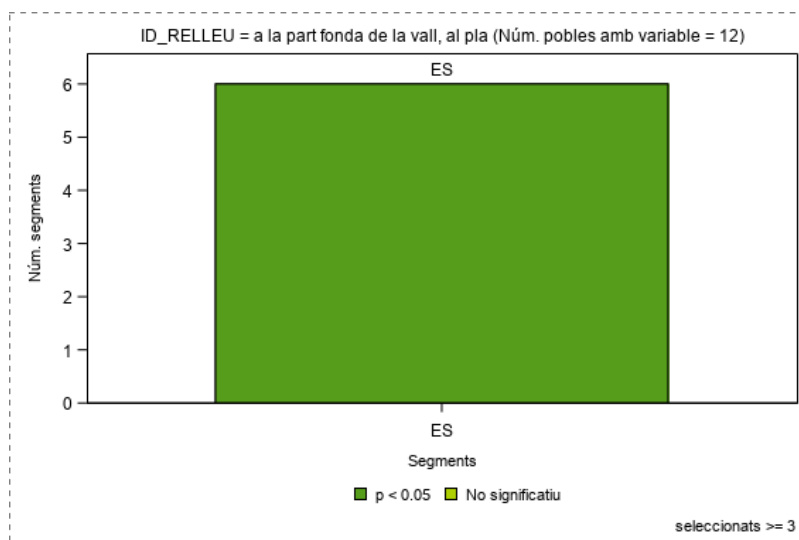
id_1191 ÓS: 5. ALÓS, ARAÓS, BERRÓS, CASSIBRÓS, LLADRÓS

id_7 AD: 3. LLADORRE (LADORRE), LLADRÓS (LADROS, LADROSO), ROMADRIU (RIUMADRIZ, RIVO MADRIZ)

id_746 RI: 4. ISAVARRE (e.f.a. ISSAVARI), RIALP (RIALB, RIVO ALBO), RIBERA (RIBEIRA, RIPARIA), ROMADRIU (e.f.a. RIOMATRICE, RIUMADRIZ, RIVIMATRICI, RIVO MADRIZ)

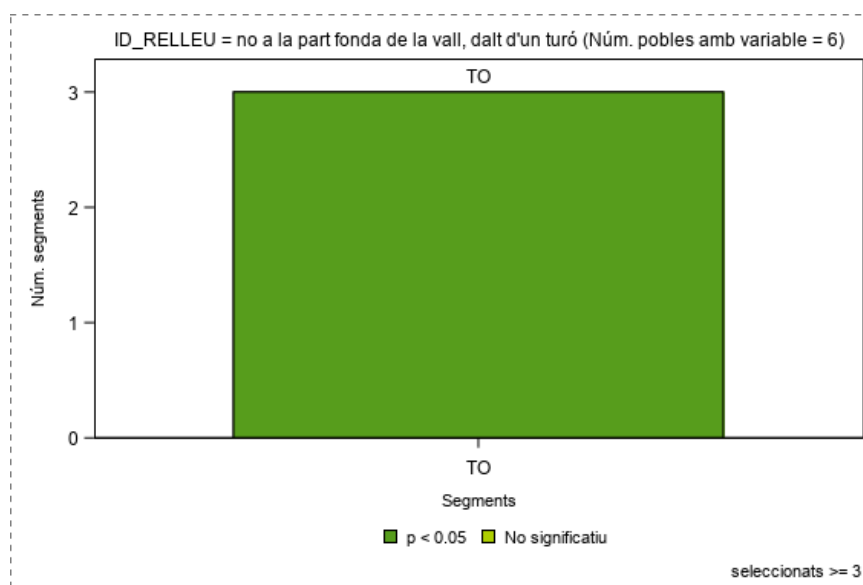
id_668 OS: 5. ALÓS (e.f.a. ALOS, ALOSE, OLOS), ARAÓS (e.f.a. ARAHOS, ARAOS), BERRÓS (e.f.a. BERROS), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO)

Variable geogràfica concreta: A la part fonda de la vall, al pla

6 pobles situats **A la part fonda de la vall, al pla** comparteixen el segment **id_329 ES** en els seus topònims: BALESTUI (VALESTUI), BESAN, ESCALÓ (ESCALO, ESCHALO), ESCÓS (ESCOS, ESCOSE, ESCOSS), ESPOT, ISIL (e.f.a. ESIL).

Variable geogràfica concreta: No a la part fonda de la vall, dalt d'un turó

3 pobles situats **no a la part fonda de la vall, dalt d'un turó**, comparteixen el segment **id_1003 TO** en els seus topònims: ALTRON (e.f.a. TORN), TORNAFORT (TORNA FORTEM, TORNASTORT), TOLZÓ (TOLSO).

Variable geogràfica concreta: A la part fonda de la vall, dalt d'un turó

3 pobles situats **a la part fonda de la vall, dalt d'un turó** no mostren segments rellevants en els seus topònims ni amb un valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.

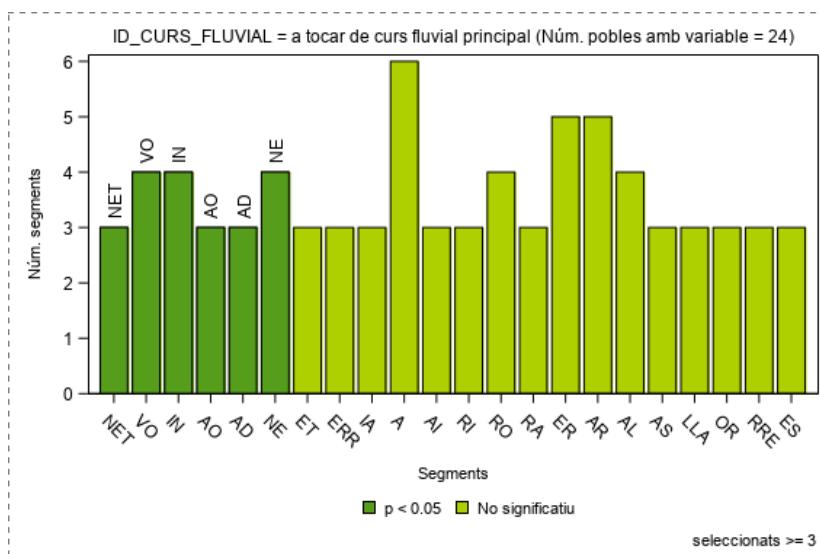
10. Variable geogràfica: situació dels pobles en relació a les conques fluvials

(ID_CURS_FLUVIAL)

Nombre de pobles comptabilitzats: 139

La variable geogràfica dels pobles en relació amb les conques fluvials s'analitza amb la BD *Recomptes_Curs_Fluviaal_NOU_NET_2022*. És una BD diferent a la de la resta de variables (etiquetada com *Recomptes_v3_NOU_NET_2022*) perquè, en el cas dels cursos fluvials, hi ha més d'una variable geogràfica concreta per a cada poble.

Variable geogràfica concreta: A tocar d'un curs fluvial principal

Alguns pobles situats **A tocar d'un curs fluvial principal** comparteixen 6 segments rellevants dels seus topònims: **id_568 NET**, **id_1143 VO**, **id_432 IN**, **id_46 AO**, **id_7 AD** i **id_563 NE**.

id_568 NET: 3. AINET (ASNET, ASNETO, HAYNET), AINET (AINETH, ASNET), AINETO (ASNETO)

id_1143 VO: 4. LLAVORSÍ, RIALB (e.f.a. RIVO ALBO), ROMADRIU (e.f.a. RIVO MADRIZ), SORT (e.f.a. SAVORT)

id_432 IN: 4. AINET, AINET (AINETH), AINETO, ALINS (ALINSE, ELINS, ELINSE, HELINSI)

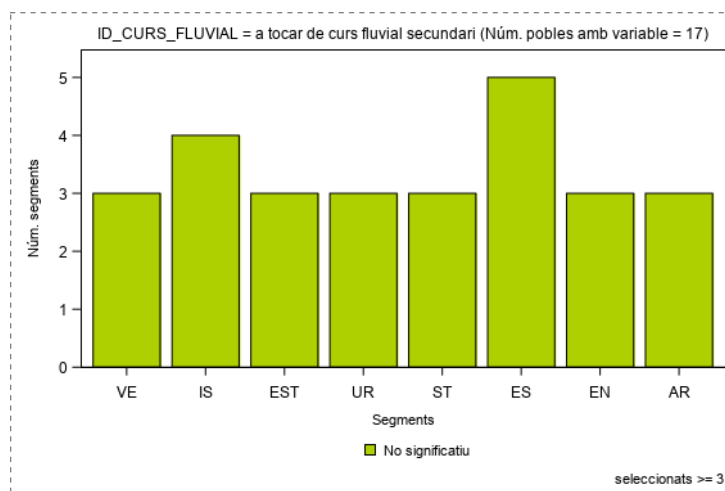
id_46 AO: 3. ARAÓS (e.f.a. ARAOS), ÀREU (e.f.a. ARAO), SORT (e.f.a. SAORT, SAORTE)

id_7 AD: 3. LLADORRE (LADORRE), LLADRÓS (LADROS, LADROSO), ROMADRIU (RIUMADRIZ, RIVO MADRIZ)

id_563 NE: 4. AINET (ASNET, ASNETO, HAYNET), AINET (AINETH, ASNET), AINETO (ASNETO), SAVARNEDA (VERNEDA, VERNEDAM)

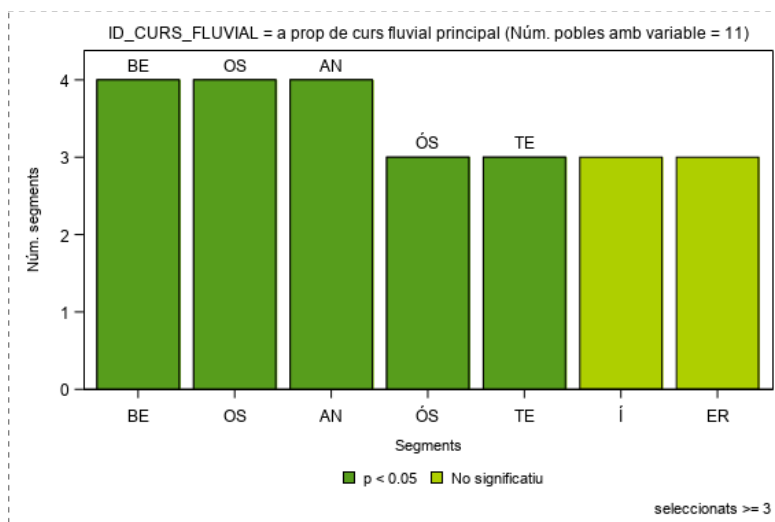

Variable geogràfica concreta: A tocar d'un curs fluvial secundari

17 pobles situats **A tocar d'un curs fluvial secundari** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.

Variable geogràfica concreta: A prop d'un curs fluvial principal

Alguns pobles **A prop d'un curs fluvial principal** comparteixen 5 segments rellevants en els seus topònims: **id_150 BE, id_668 OS, id_24 AN, id_1191 ÓS i id_970 TE.**

id_150 BE: 4. BENANTE (BENNET), BERNUI (BERNUY), BERRÓS (BERRES, BERROS), BERRÓS (BERROS)

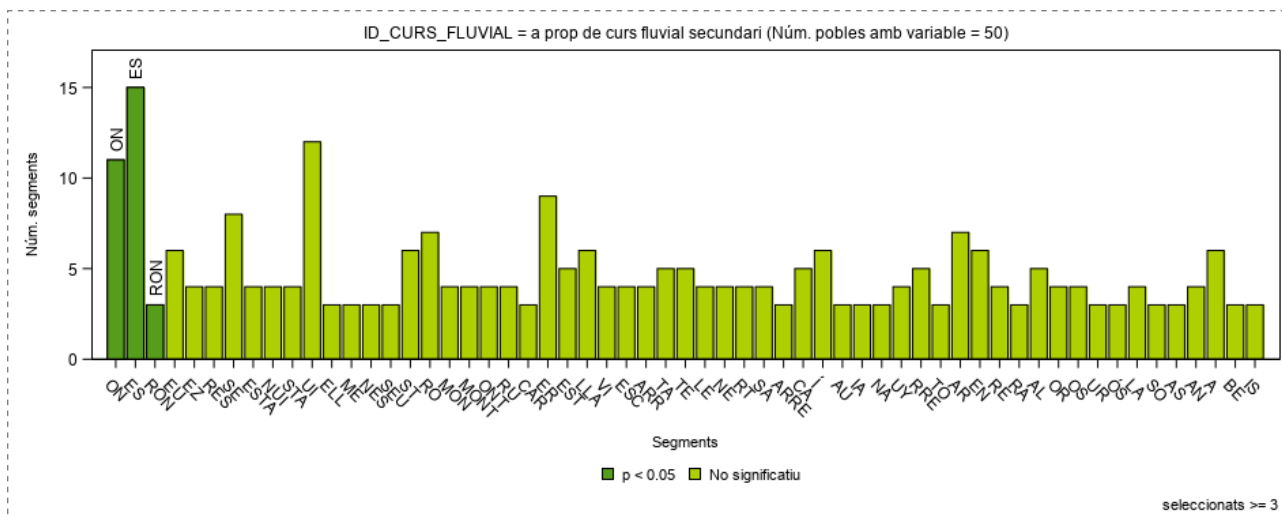
id_668 OS: 4. ANCS (e.f.a. ANCHOS), BERRÓS (e.f.a. BERROS, BORROSO), BERRÓS (e.f.a. BERROS), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS)

id_24 AN: 4. ANÀS (ANAS, ANASENSIS), ANCS (ANCHOS, ANCHS), BENANTE (VENANTE), CARTANÍS

id_1191 ÓS: 3. BERRÓS, BERRÓS, CASSIBRÓS

id_970 TE: 3. BENANTE (VENANTE), TERVEU (TERUEZ, TERVET), TÍRVIA (e.f.a. TERBIA, TERVIENSIS)

Variable geogràfica concreta: A prop d'un curs fluvial secundari

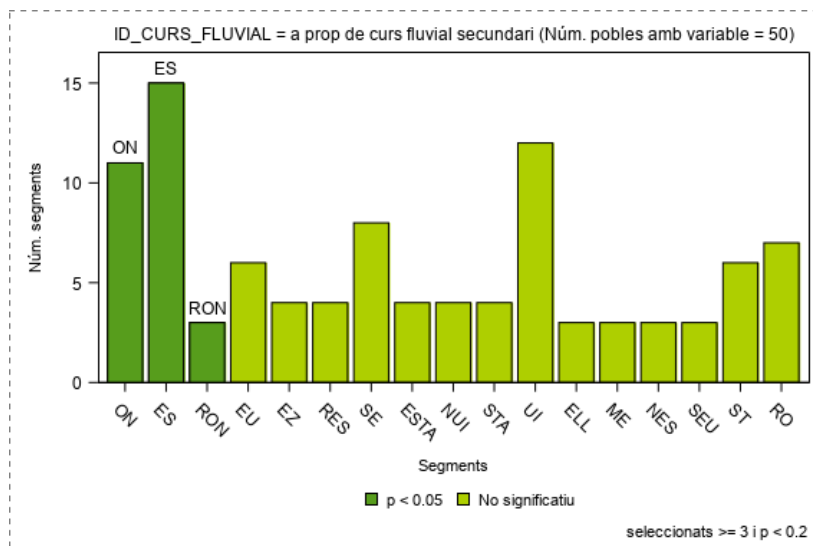
Alguns pobles **A prop d'un curs fluvial secundari** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_627 ON**, **id_329 ES** i **id_775 RON**.

id_627 ON: 11. ALTRON (OTRON, OTRONE), ESTAON (STAON), ESTARON (STARON), MENTUI (e.f.a. MONTUI), MONTARDIT, MONTESCLADO (MONT ESCLAT, MONTUSCLAT), RONÍ, RUBIÓ (RUBION, RUBIONE), SON, SOMPONUI (SAMPONÍ), MONTCORTÈS (MONTCORTES, MONTE CORTES, MONTECURTES)

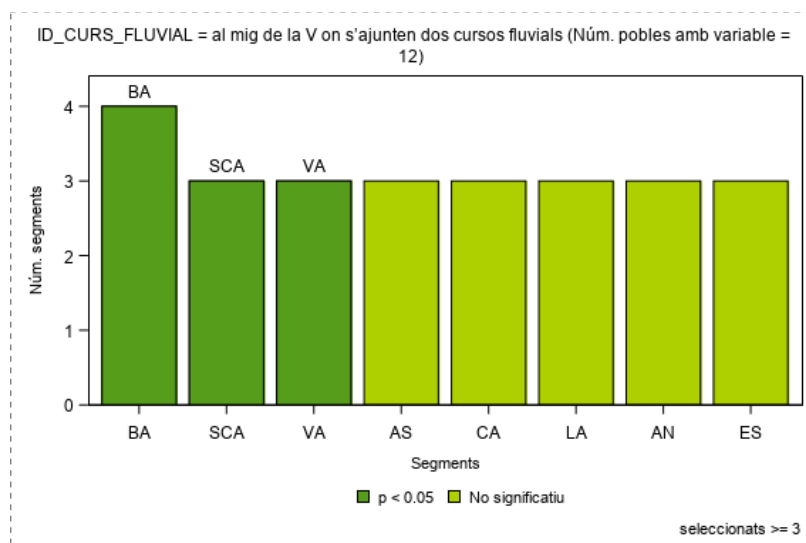
id_329 ES: 15. ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY), CAREGUE (e.f.a. CARESEC, CARESGUE), CUBERES, ESCÀS (ESCARS, ESCASSE, SESCAS), ESTAÍS (ESTAIS), ESCART (ESCHARD), ESTAON, ESTARON, LLAVANERS (e.f.a. LAVENES, LEUENES), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI), LLERET (LERES, LESERED, LESERET), MONTCORTÈS (MONTCORTES, MONTE CORTES, MONTECURTES), MONTESCLADO (MONT ESCLAT), USEU (e.f.a. USES), VILESA

id_775 RON: 3. ALTRON (OTRON, OTRONE), ESTARON (STARON), RONÍ

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Al mig de la V on s'ajunten dos cursos fluvials

Alguns pobles **Al mig de la V on s'ajunten dos cursos fluvials** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_133 BA**, **id_845 SCA** i **id_1098 VA**.

id_133 BA: 4. BAÉN (BAHEN, BAIEN, BAIENNE), BAIASCA (BAYASCA), BALESTUI (BALASTUY), LA BANA (LABAN)

id_845 SCA: 3. BAIASCA (BAYASCA, VAYASCA), ESCALARRE (e.f.a. ESCALARRI, ESCALARR, SCALARRE), TAVASCAN (TAVASCANNI)

id_1098 VA: 3. BAIASCA (e.f.a. VAYASCA), BALESTUI (e.f.a. VALESTUI), TAVASCAN (TAVASCANNI)

Variable geogràfica concreta: A la desembocadura d'un curs fluvial

6 pobles **A la desembocadura d'un curs fluvial** no comparteixen cap segments rellevant dels seus topònims ni amb un valor del filtre p de 0,05, ni 0,2. Ara bé, es tenen en compte resultats de 2 segments, n'hi ha 4 que compleixen el filtre p amb un valor menor de 0,05. Són:

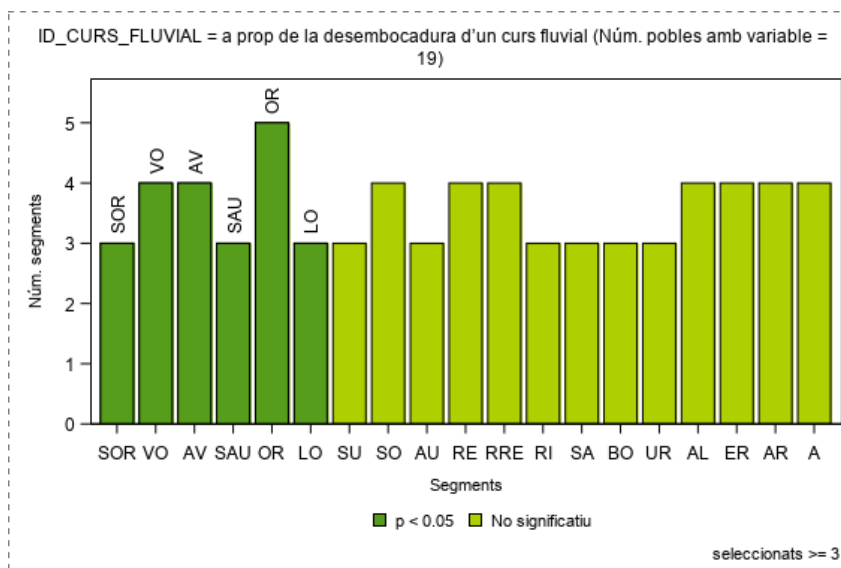
id_170 BOR: 2. BORÉN (BOREHNNE, BOREN), LLAVORSÍ (e.f.a. LEBORCI)

id_1143 VO: 2. LLAVORSÍ, RIALP (e.f.a. RIVO ALBO)

id_109 AV: 2. LLAVORSÍ, TAVASCAN (TAVASCANNI)

id_746 RI: 2. RIALP (e.f.a. RIALB, RIVO ALBO), SAURÍ (e.f.a. SAURI)

Variable geogràfica concreta: A prop de desembocadura d'un curs fluvial

Alguns pobles **A prop de desembocadura d'un curs fluvial** comparteixen 6 segments rellevants en els seus topònims: **id_892 SOR**, **id_1143 VO**, **id_109 AV**, **id_837 SAU**, **id_638 OR** i **id_522 LO**.

id_892 SOR: 3. SORIGUERA (SOREGARIA), SORPE (SOR, SORP), SORT

id_1143 VO: 4. LLAVORRE (LAVORRE), LLAVORSÍ, SORT (e.f.a. SAVORT), RIALP (e.f.a. RIVO ALBO)

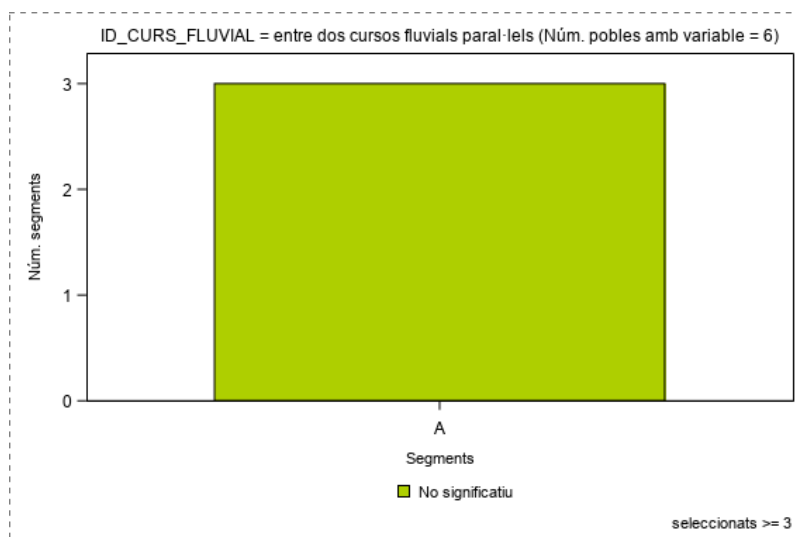
id_109 AV: 4. ISAVARRE (ISAVARE, ISSAVARI), LLAVORRE (LAVORRE), LLAVORSÍ, SORT (e.f.a. SAVORT)

id_837 SAU: 3. ISAVARRE (e.f.a. ISAUAR), SORRE (e.f.a. SAUORRE, SAURRE), SORT (e.f.a. SAUORTE)

id_638 OR: 5. BORÉN (BOREHNNE, BOREN), LLAVORSÍ (LEBORCI), SORIGUERA (SOREGARIA), SORPE (ASSOR, SOR, SORP), SORT (SAORT, SAORTE, SAUORTE, SAVORT),

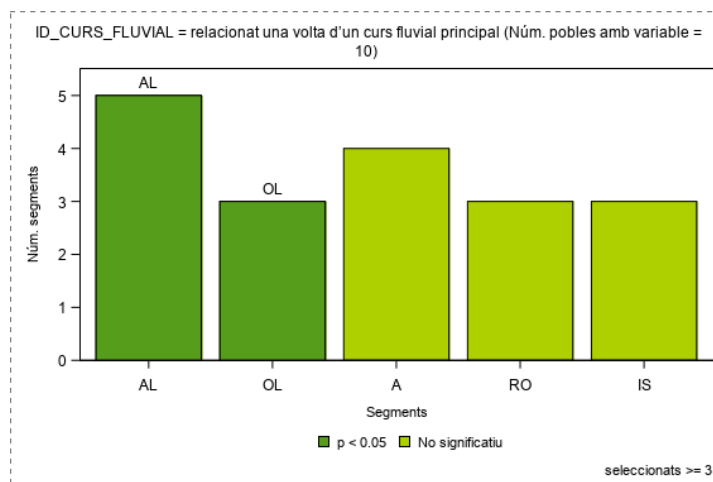
id_522 LO: 3. ALÓS (e.f.a. ALOS), ESCALÓ (e.f.a. ESCALO, ESCHALO, SCALO), LLAVORSÍ (e.f.a. LOBERSUI)

Variable geogràfica concreta: Entre dos cursos fluvials paral·lels

6 pobles situats **Entre dos cursos fluvials paral·lels** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.

Variable geogràfica concreta: Relacionat amb la volta d'un curs fluvial principal

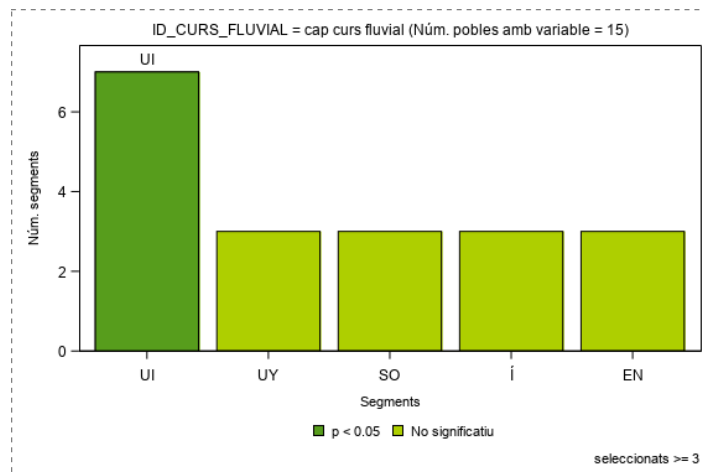

Alguns pobles situats en **relació amb la volta d'un curs fluvial principal** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_16 AL** i **id_619 OL**.

id_16 AL: 5. ALÓS (ALOS), ALTRON, ARCALÍS (ARCALIS, ARCHALIS), RIALP (RIALB, RIVO ALBO), ALANÍS (ALANDIS, ALANNIS)

id_619 OL: 3. ALÓS (e.f.a OLOS), OLP (OLB, OLBIS, OLVE), AULÓ (e.f.a. OLONE)

Variable geogràfica concreta: Cap curs fluvial

Alguns pobles situats on no hi ha **Cap curs fluvial** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims: **id_1036 UI**.

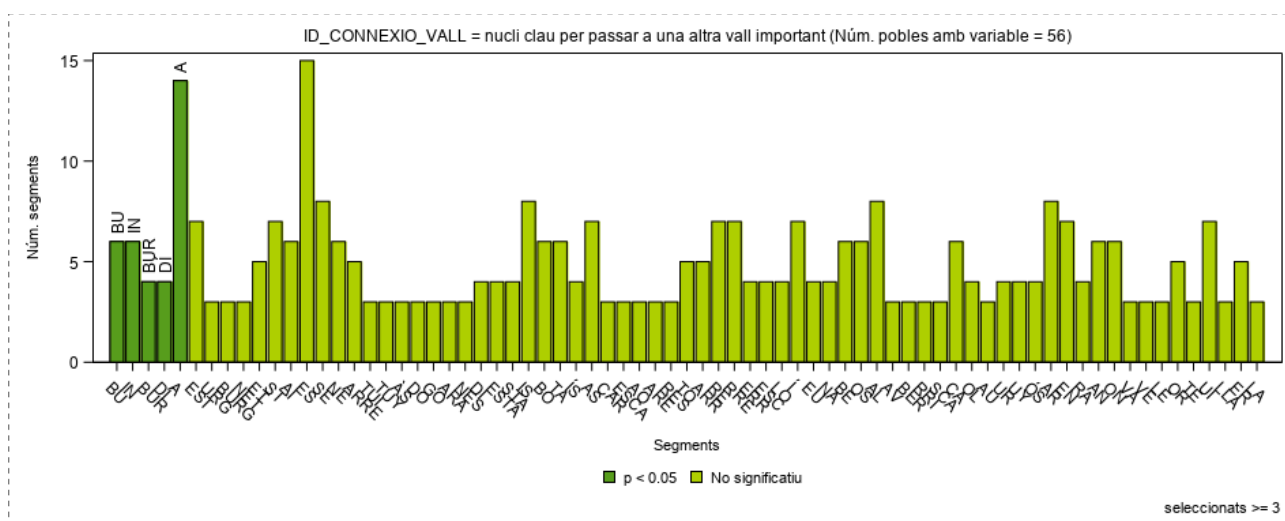
id_1036 UI: 7. BRETUI (BRETUINO), BUIRO, BUSEU (e.f.a. BUISECE), CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), EL PUI, SURP (e.f.a. SUIRB)

11. Variable geogràfica: connexió de valls

(ID_CONNEXIO_VALL)

Nombre de pobles comptabilitzats: 136

Variable geogràfica concreta: Poble clau per passar a una altra vall important

Alguns pobles **situats en un lloc clau per passar a una altra vall important** comparteixen 5 segments rellevants en els seus topònims: **id_179 BU, id_432 IN, id_181 BUR, id_261 DÍ i id_1 A**.

id_179 BU: 6. BOLDÍS (e.f.a. BUSLIS), BORÉN (e.f.a. BUREN), BURG (BURCH, BURGO), BURGO (BURGI), BUSEU (BUISECE, BUSEÇ), BURGAL

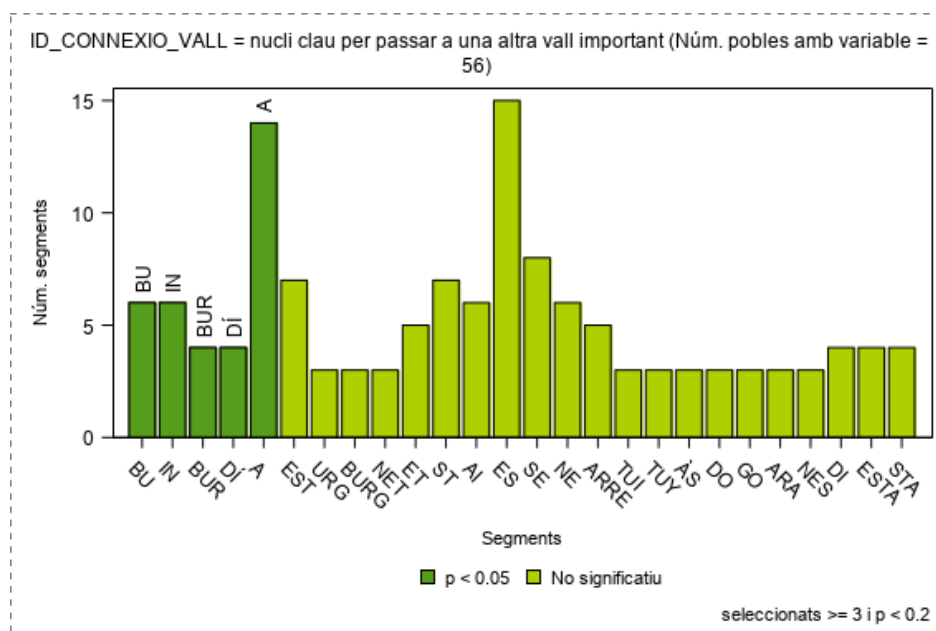
id_432 IN: 6. AIDÍ (e.f.a. YDINO), AINET, AINET (AINETH), AINETO, ALINS (ALINSE, ELINS, ELINSE, HELINSI), GINESTARRE

id_181 BUR: 4. BORÉN (e.f.a. BUREN), BURG (BURCH, BURGO), BURGO (BURGI), BURGAL

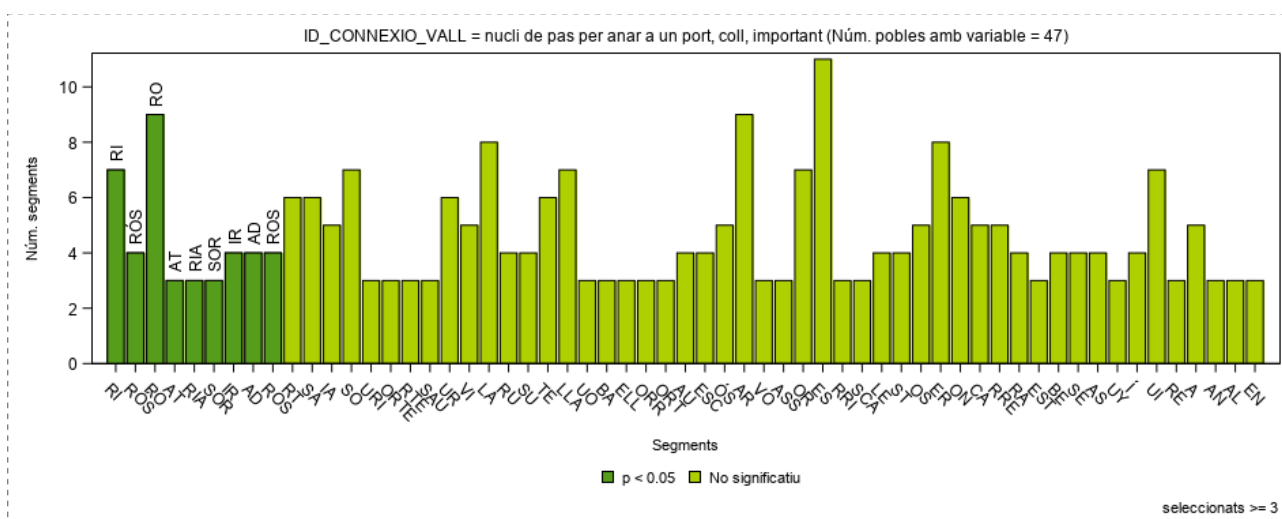
id_261 Dí: 4. AIDÍ, AIDÍ, BOLDÍS, BOLDÍS

id_1 A: 14. AIDÍ (AIDI), AIDÍ, AINET (ASNET, ASNETO), AINET (AINETH, ASNET), AINETO (ASNETO), ALENDO (e.f.a. ALENDE, ALENDIS), ALINS (ALINSE), ALÓS (ALOS, ALOSE), ALTRON, ANÀS (ANAS, ANASENSIS), ANCS (ANCHOS, ANCHS), ARAÓS (ARAHOS, ARAOS), ÀREU (e.f.a. ARAO, AREO), ÀRREU (e.f.a. ARREU)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius. El més rellevant és el segment id_339 EST perquè el filtre p el posiciona molt a prop del valor 0,05 (a 0,0568) i es troba en 7 topònims: BALESTUI (VALESTUI), BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTÀIS (ESTAIS), ESTAON, GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI), ESTERRI (ESTERR), ESTERRI.

Variable geogràfica concreta: Poble de pas per anar a un port, coll, important

Alguns pobles **situats en un lloc de pas per anar a un port, coll, important** comparteixen 9 segments rellevants en els seus topònims: **id_746 RI**, **id_818 RÓS**, **id_766 RO**, **id_100 AT**, **id_747 RIA**, **id_892 SOR**, **id_442 IR**, **id_7 AD** i **id_777 ROS**.

id_746 RI: 7. NORÍS (e.f.a. ANORIIS, NURIZ), RIALP (RIALB, RIVO ALBO), RIBERA (RIBEIRA, RIPARIA), ROMADRIU (RIOMATRICE, RIUMADRIZ, RIVIMATRICI, RIVO MADRIZ), SAURÍ (e.f.a. SAURI), SORIGUERA (SOREGARIA, SURIGUERA), VILAMUR (e.f.a. UILLAMURI)

id_818 RÓS: 4. AURÓS, CASSIBRÓS, LLADRÓS, VIRÓS

id_766 RO: 9. AURÓS (e.f.a. AUROS, OROS), BARO, CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), ESTARON (STARON), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO), ROMADRIU, RONÍ (ROANUI), RUBIÓ (e.f.a. ROBIO), VIRÓS (e.f.a. VIROS)

id_100 AT: 3. MALMERCAT, MONTESCLADO (e.f.a. MONT ESCLAT, MONTUSCLAT, MUTUSCLAT), ROMADRIU (e.f.a. RIOMATRICE, RIVIMATRICI)

id_747 RIA: 3. RIALP (RIALB), RIBERA (e.f.a. RIPARIA), SORIGUERA (e.f.a. SOREGARIA)

id_892 SOR: 3. SORIGUERA (SOREGARIA), SORPE (SOR, SORP), SORT

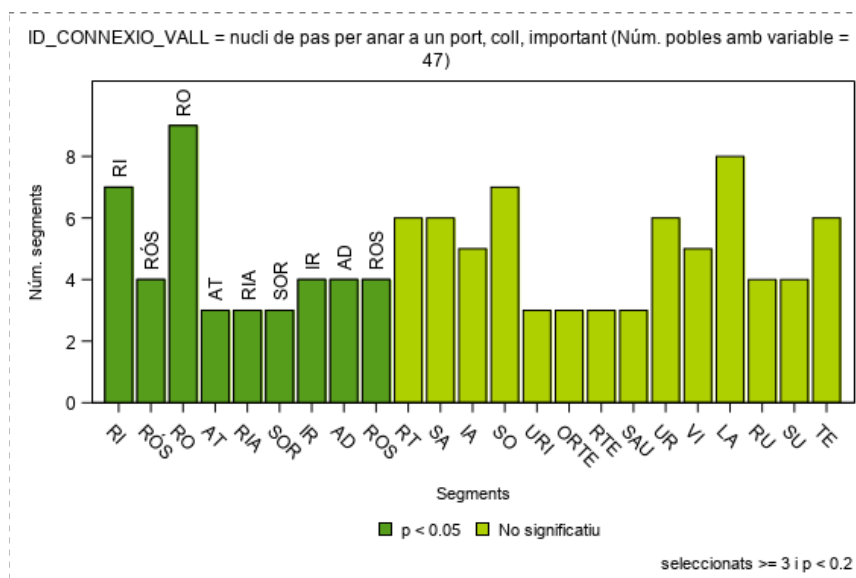
id_442 IR: 4. RIBERA (e.f.a. RIBEIRA), SURP (e.f.a. SUIRB), TÍRVIA (e.f.a. TIRBIA), VIRÓS (VIROS)

id_7 AD: 4. LLADRÓS (e.f.a. LADROSO, LADROS), MALMERCAT (MALMERCAD), MONTESCLADO, ROMADRIU (e.f.a. RIUMADRIZ, RIVO MADRIZ)

id_777 ROS: 4. AURÓS (e.f.a. AUROS, OROS), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO), VIRÓS (e.f.a. VIROS)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

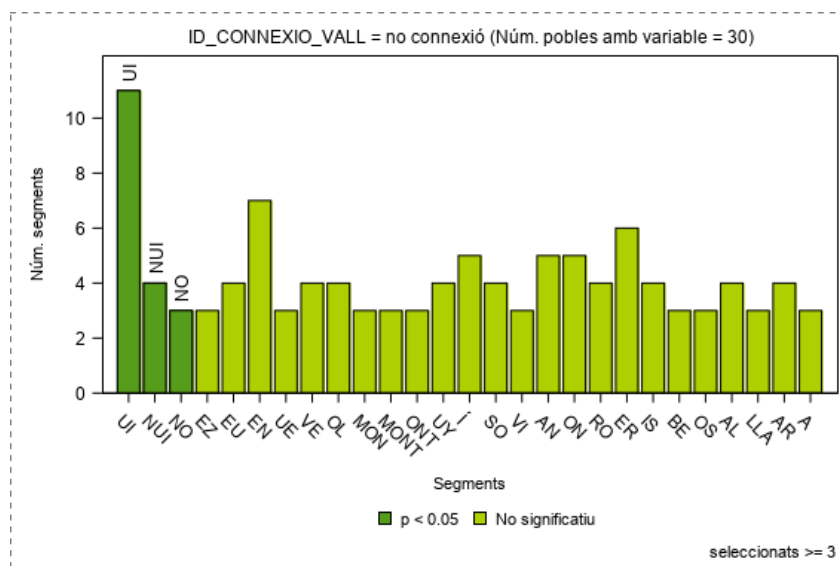

Variable geogràfica concreta: Poble clau per accedir a diverses valls

3 pobles situats en un lloc **clau per accedir a diverses valls** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2**.

Variable geogràfica concreta: No connexió

Alguns pobles **situats en un lloc de No connexió** comparteixen 3 segments rellevants en en els seus topònims: **id_1036 UI, id_594 NUI i id_583 NO**.

id_1036 UI: 11. BERNUI, BRESSUI (BRACUI), BUIRO, CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), MENCUI, PERNUI, EL PUI, PUIFORNIU (PUIFORMID, PUIG FORMICI, PUIO FORMICE), PUJALT (e.f.a. PUIAL), SOMPONUI

id_594 NUI: 4. BERNUI, EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), PERNUI, SOMPONUI

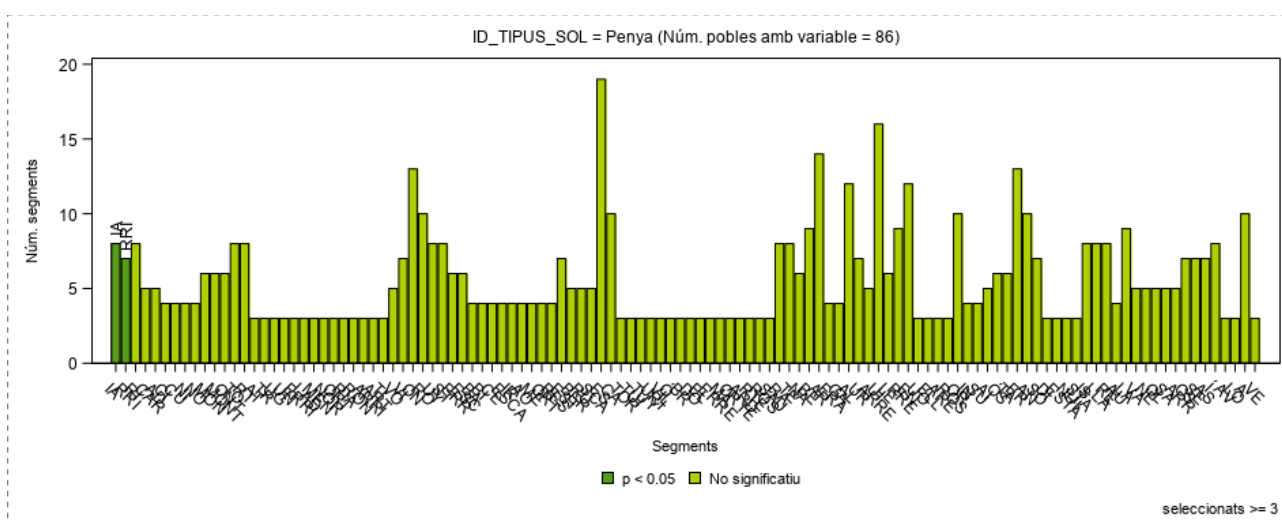
id_583 NO: 3. MENEURÍ (e.f.a. MENORI), MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANO ORTONE, MONTANORTO), VILANOVA (VILAM NOVAM, VILLANOVA)

12. Variable geogràfica: tipus de sòl on està construït el poble

(ID_TIPUS_SOL)

Nombre de pobles comptabilitzats: 134. El baix nombre de mostres fa que no surti cap resultat representatiu ni pel tipus de sòl *Penya i terra*, ni pel tipus de sòl *Molans*.

Variable geogràfica concreta: **Penya**

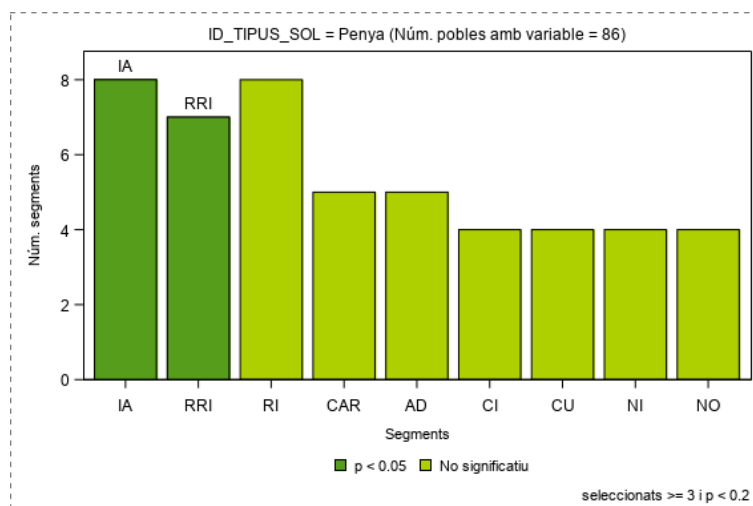

Alguns pobles **construïts sobre penya** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_411 IA** i **id_785 RRI**.

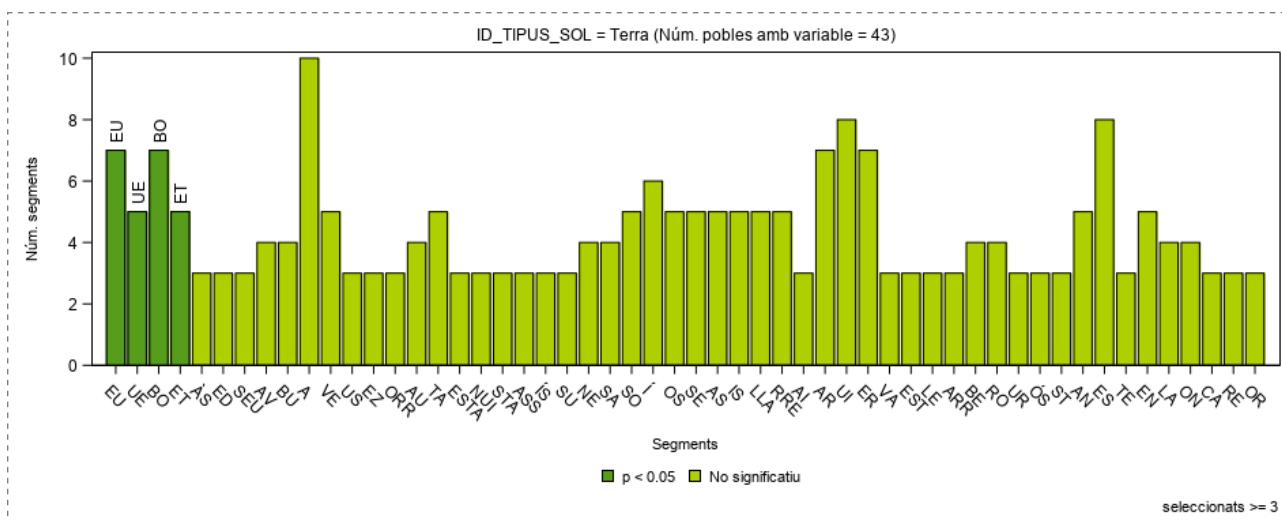
id_411 IA: 8. BAIASCA, PERAMEA (e.f.a. PETRAMEIA), PUJALT (e.f.a. PUIAL), RIALP (RIALB), RIBERA (e.f.a. RIPARIA), SORIGUERA (e.f.a. SOREGARIA), TÍRVIA (e.f.a. TERBIA, TIRBIA), VALÈNCIA (VALENCIA)

id_785 RRI: 7. ESCALARRE (e.f.a. ESCALARRI), ESTERRI (STIRRI), ESTERRI (ESTIRRI), GERRI, GINESTARRE (e.f.a. GENESTARRI), SURRI (SURRIS), UNARRE (e.f.a. UNARRI)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Terra

Alguns pobles **construïts sobre terra** comparteixen 4 segments rellevants en els seus topònims: **id_347 EU**, **id_1026 UE**, **id_166 BO** i **id_343 ET**.

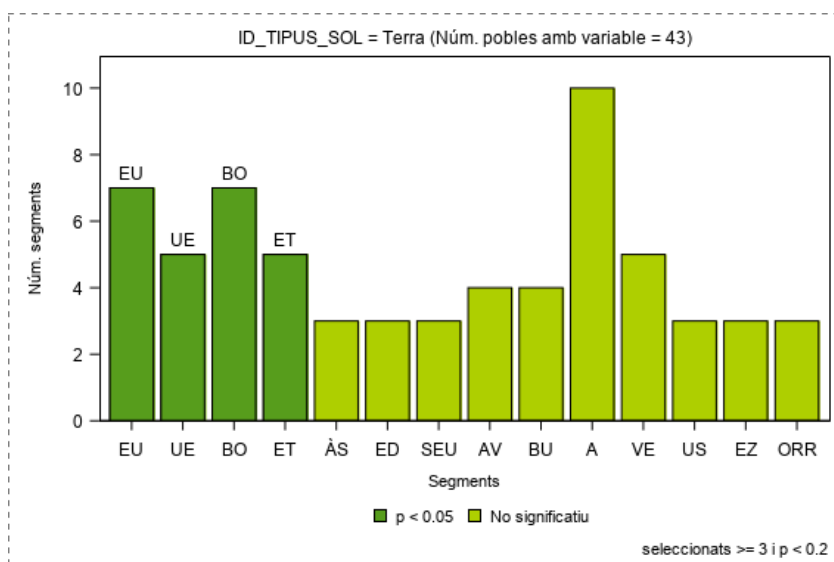
id_347 EU: 7. ÀREU (HAREU), ÀRREU (ARREU), BUSEU, ENSEU, LLAVANERS (LEUENES), SAURÍ (SEUERUI), TERVEU

id_1026 UE: 5. BIUSE (e.f.a. BISOUE, BISUE), DORVE (e.f.a. OSUE), LLAVANERS (e.f.a. LEUENES), SAURÍ (e.f.a. SEUERUI), TERVEU (e.f.a. TERUEZ)

id_166 BO: 7. BERRÓS (BORROSO), BOLDÍS (BOLDIS), BOLDÍS, BONESTARRE (BONESTAR), BUSEU (e.f.a. BOISICE), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), LLAVORRE (e.f.a. LABORRE), BOTELLA (BOTEYLLA)

id_343 ET: 5. AINET (AINETH, ASNET), BENANTE (e.f.a. BENNET), BRETUI (BRETUINO, BRETUY), LLERET (LESERET), TERVEU (e.f.a. TERVET)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

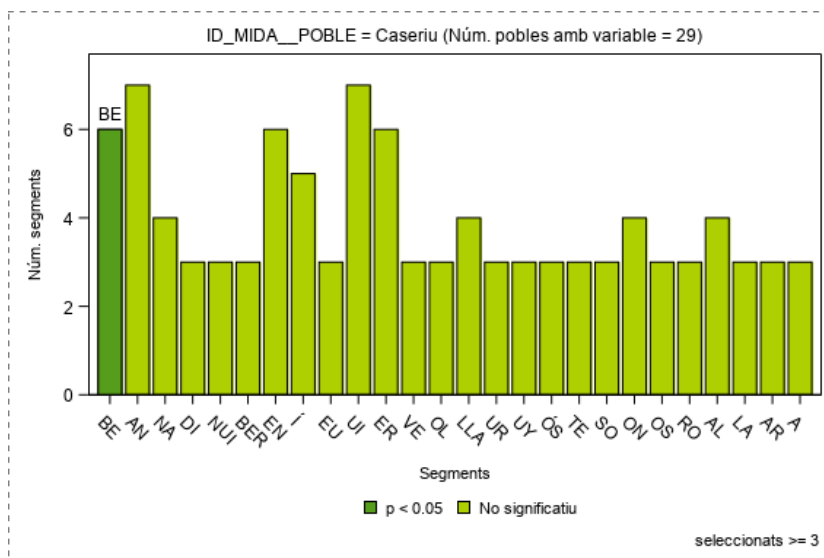

13. Variable geogràfica: mida actual del poble

(ID_MIDA_POBLE)

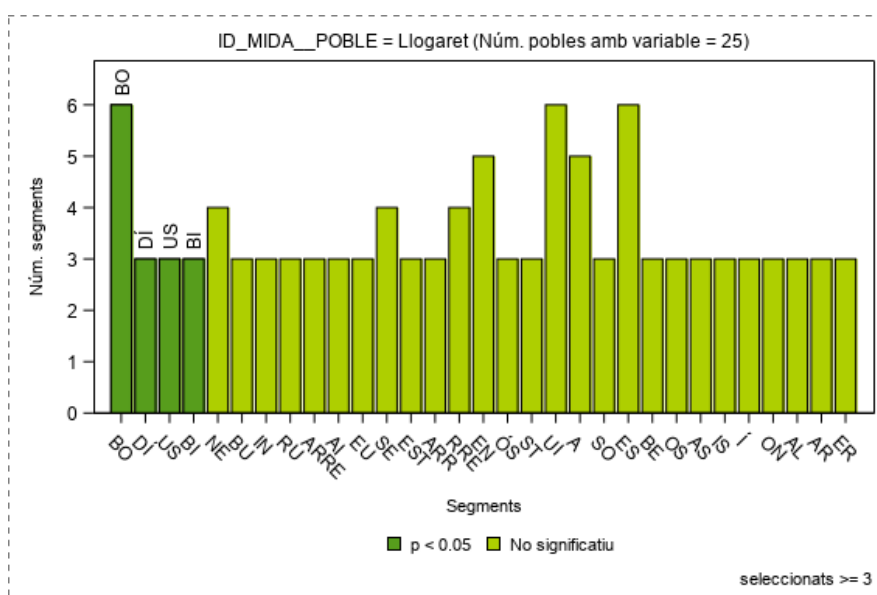
Nombre de pobles comptabilitzats: 136. El baix nombre de mostres (4) fa que no surti cap resultat representatiu per *Habitatge aïllat* (1 sol habitatge).

Variable geogràfica concreta: Caseriu (2-6 habitatges)

6 pobles considerats **Caseriu (2-6 habitatges)** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_150 BE**, el qual es troba en BENANTE (BENNET), BERANÍ (BERANUY, BERENUY), BERNUI (BERNUY), BERRÓS (BERRES, BERROS), CUBERES (CUBERAS), MENEURÍ (e.f.a. BENAURI).

Variable geogràfica concreta: Llogaret (7-12 habitatges)

Alguns pobles considerats **Llogaret (7-12 habitatges)** comparteixen 4 segments rellevants en els seus topònims: **id_166 BO**, **id_261 DÍ**, **id_1085 US** i **id_161 BI**.

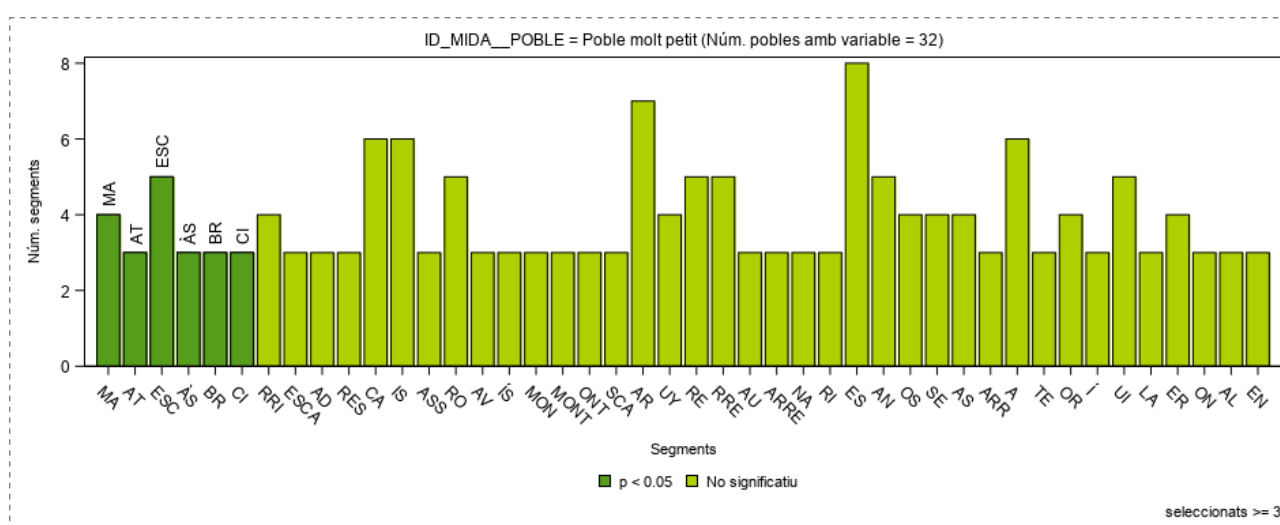
id_166 BO: 6. BERRÓS (BORROSO), BOLDÍS (BOLDIS), BOLDÍS, BONESTARRE (BONESTAR), BUSEU (e.f.a. BOISICE), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI)

id_261 DÍ: 3. AIDÍ, BOLDÍS, BOLDÍS

id_1085 US: 3. BIUSE (BIUSA), BOLDÍS (BUSLIS), BUSEU (BUSEÇ)

id_161 BI: 3. BIUSE (BISOUE, BISUE, BIUSA), CERBI, RUBIÓ (ROBIO, RUBIO, RUBION, RUBIONE)

Variable geogràfica concreta: Poble molt petit (13-21 habitatges)

Alguns pobles considerats **Poble molt petit (13-21 habitatges)** comparteixen 6 segments rellevants en els seus topònims: **id_535 MA**, **id_100 AT**, **id_332 ESC**, **id_1178 ÀS**, **id_174 BR** i **id_213 CI**.

id_535 MA: 4. MALLOLÍS (MAIOLIS, MALLOLIS, MANNOLIS), MALMERCAT (MALMERCAD, MALMERCATI, MALO MERCHATO), MENCUI (e.f.a. MANCUY), ROMADRIU (RIOMATRICE, RIUMADRIZ, RIVIMATRICI, RIVO MADRIZ)

id_100 AT: 3. MALMERCAT (MALMERCATI, MALO MERCHATO), MONTESCLADO (e.f.a. MONT ESCLAT, MONTUSCLAT, MUTUSCLAT), ROMADRIU (e.f.a. RIOMATRICE, RIVIMATRICI)

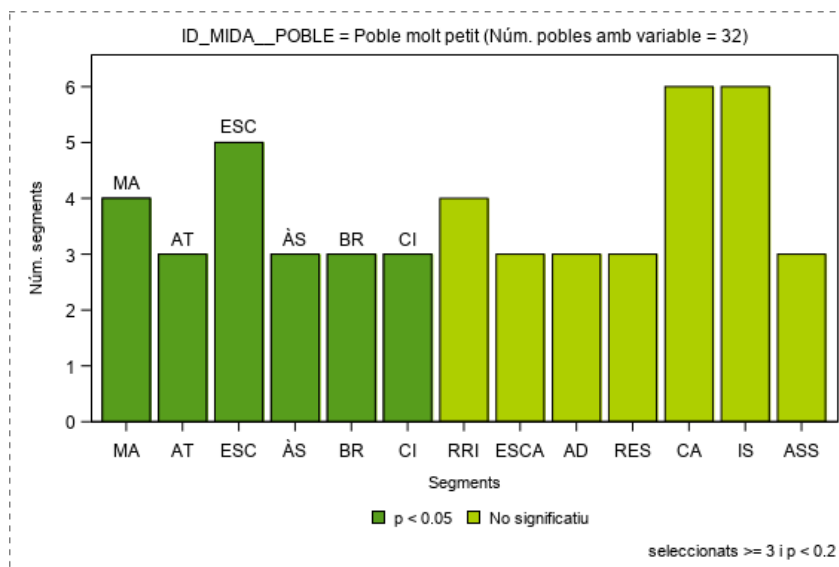
id_332 ESC: 5. ARESTUI (e.f.a. ARESUY), BRESCA, ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI), ESCÀS (ESCAR, ESCASSE, SESCAS), MONTESCLADO (MONT ESCLAT)

id_1178 ÀS: 3. ANÀS, ESCÀS, GAVÀS

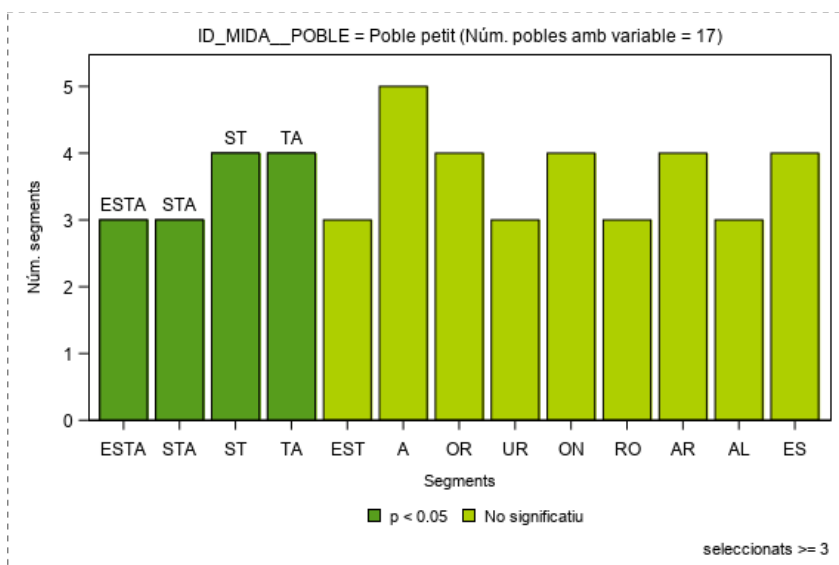
id_174 BR: 3. BRESCA (BRESCHA), BRETUI (BRETUINO, BRETUY), CASSIBRÓS (CARCEBROS, CARCIBROS)

id_213 CI: 3. CASSIBRÓS (CARCIBROS), ENVINY (e.f.a. ENVECING, ENVECINIO, INVICINIO), ROMADRIU (e.f.a. RIVIMATRICI)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Poble petit (22-31 habitatges)

Alguns pobles considerats **Poble petit (22-31 habitatges)** comparteixen 4 segments rellevants en els seus topònims: **id_340 ESTA**, **id_916 STA**, **id_915 ST** i **id_945 TA**.

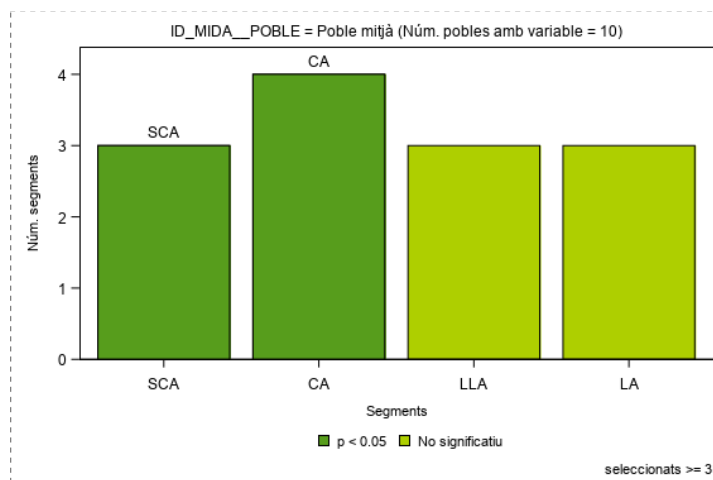
id_340 ESTA: 3. ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAÍS (ESTAIS), ESTARON

id_916 STA: 3. ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAÍS (ESTAIS), ESTARON (STARON)

id_915 ST: 4. ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAÍS (ESTAIS), ESTARON (STARON), TORNAFORT (e.f.a. TORNASTORT)

id_945 TA: 4. ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAÍS (ESTAIS), ESTARON (STARON), MONTARDIT

Variable geogràfica concreta: Poble mitjà (32-41 habitatges)

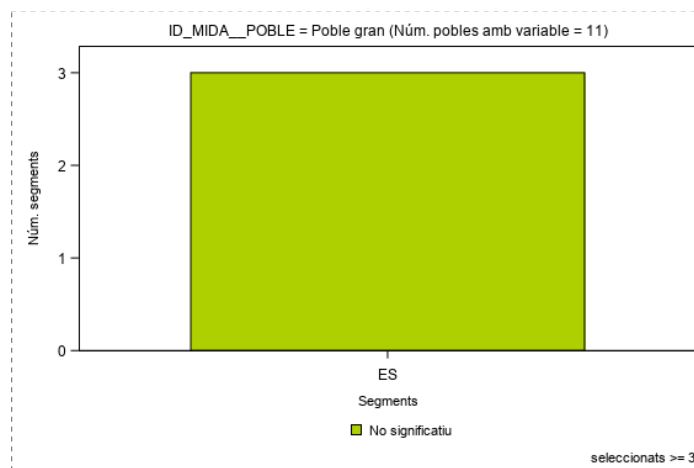

Alguns pobles considerats **Poble mitjà (32-41 habitatges)** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_845 SCA** i **id_185 CA**.

id_845 SCA: 3. BAIASCA (VAYASCA, BAYASCA), TAVASCAN (TAVASCANNI), ESCART

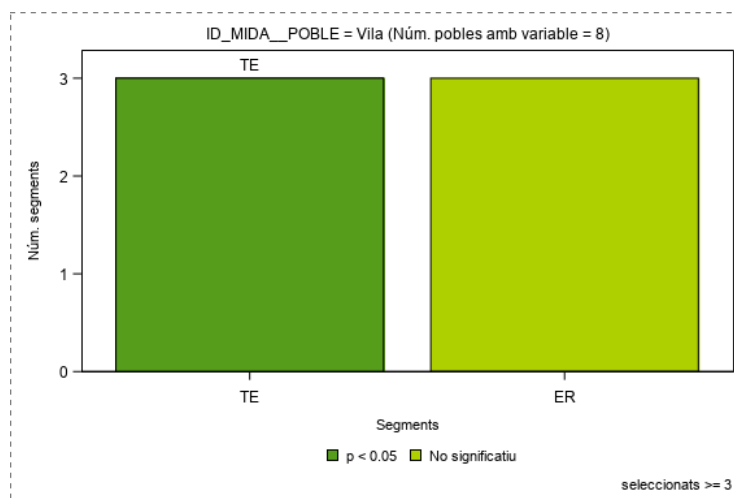
id_185 CA: 4. BAIASCA (BAYASCA, VAYASCA), CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE), ESCART, TAVASCAN (TAVASCANNI)

Variable geogràfica concreta: Poble gran (42-60 habitatges)

11 pobles considerats **Poble gran (42-60 habitatges)** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.

Variable geogràfica concreta: Vila (més de 61 habitatges)

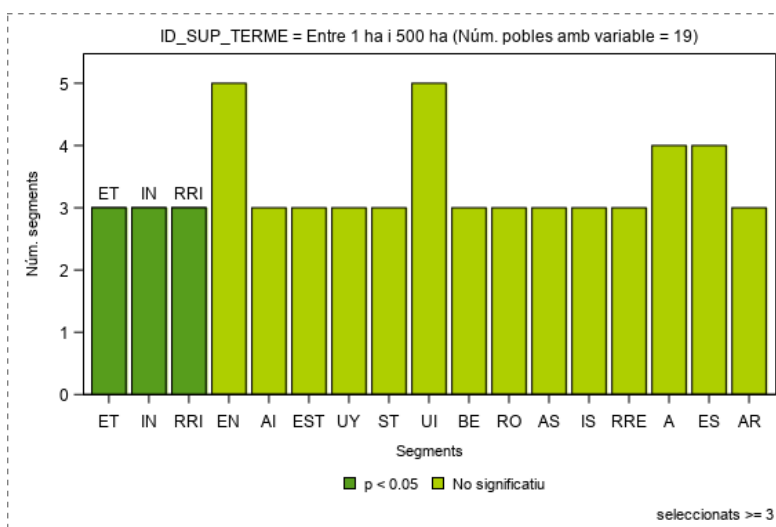

3 pobles considerats **Vila (més de 61 habitatges)** comparteixen el segment rellevant **id_970 TE** en els seus topònims: ESTERRI (ESTERR, STERRE), SORT (e.f.a. SAORTE, SAUORTE), TÍRVIA (e.f.a. TERBIA, TERVIENSIS).

14. Variable geogràfica: superfície del terme amb els béns comunals (ID_SUP_TERME)

Nombre de pobles comptabilitzats: 112

Variable geogràfica concreta: Terme amb comunal petit (Entre 1 ha i 500 ha)

Alguns pobles amb un **Terme amb comunal petit (Entre 1 ha i 500 ha)** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_343 ET**, **id_432 IN** i **id_785 RRI**.

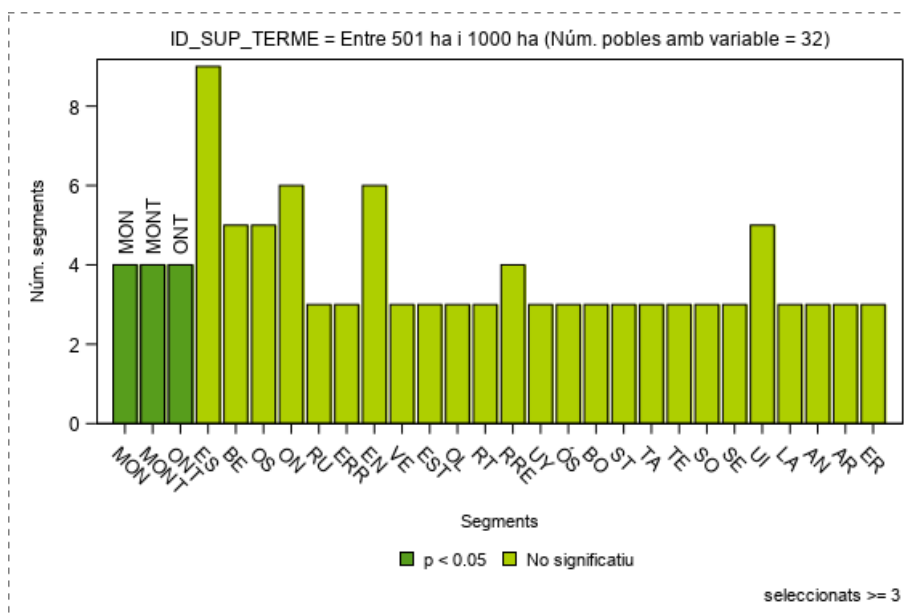

id_343 ET: 3. AINET (AINETH, ASNET), BENANTE (e.f.a. BENNET), BRETUI (BRETUINO, BRETUY)

id_432 IN: 3. AINET (AINETH), BRETUI (e.f.a. BRETUINO), GINESTARRE

id_785 RRI: 3. ESTERRI (STIRRI), GINESTARRE (GENESTARRI), SURRI (SURRIS)

Variable geogràfica concreta: Terme amb comunal mitjà (Entre 501 ha i 1000 ha)

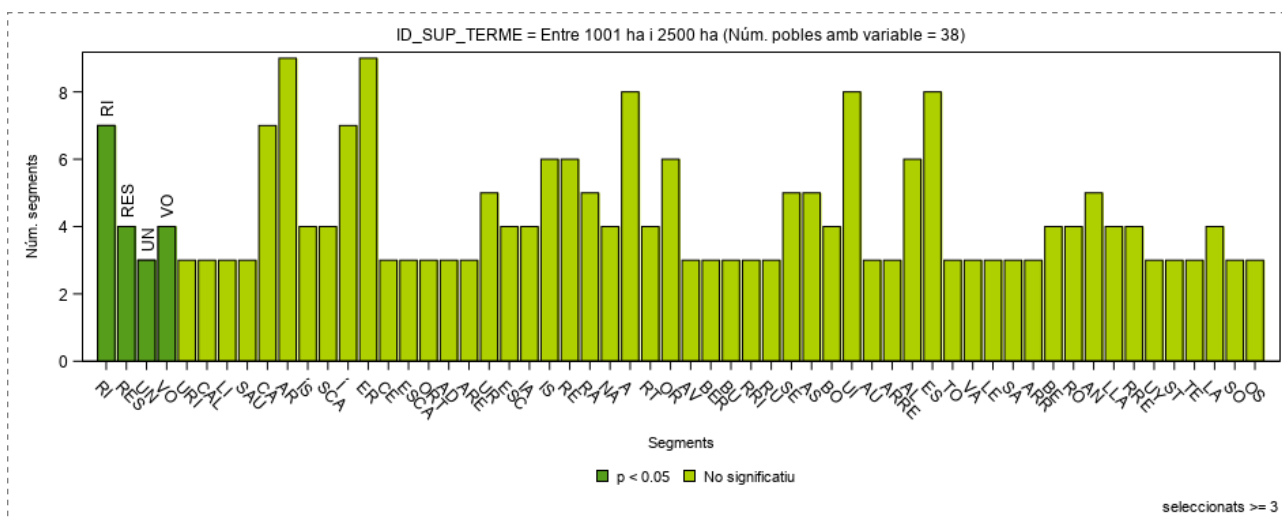
Alguns pobles amb un **Terme amb comunal mitjà (Entre 501 ha i 1000 ha)** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims i podrien formar part del pateix segment: **id_1193 MON**, **id_551 MONT** i **id_632 ONT**.

id_1193 MON: 4. MENCUI (e.f.a. MONTCUY), MONTARDIT, MONTCORTÈS (MONTCORTESES, MONTE CORTES, MONTECURTES), MONTESCLADO (MONT ESCLAT, MONTUSCLAT)

id_551 MONT: 4. MENCUI (e.f.a. MONTCUY), MONTARDIT, MONTCORTÈS (MONTCORTESES, MONTE CORTES, MONTECURTES), MONTESCLADO (MONT ESCLAT, MONTUSCLAT)

id_632 ONT: 4. MENCUI (e.f.a. MONTCUY), MONTARDIT, MONTCORTÈS (MONTCORTESES, MONTE CORTES, MONTECURTES), MONTESCLADO (MONT ESCLAT, MONTUSCLAT)

Variable geogràfica concreta: Terme amb comunal gran (Entre 1001 ha i 2500 ha)

Alguns pobles amb un **Terme amb comunal gran (Entre 1001 ha i 2500 ha)** comparteixen 4 segments rellevants en els seus topònims: **id_746 RI**, **id_737 RES**, **id_1056 UN** i **id_1143 VO**.

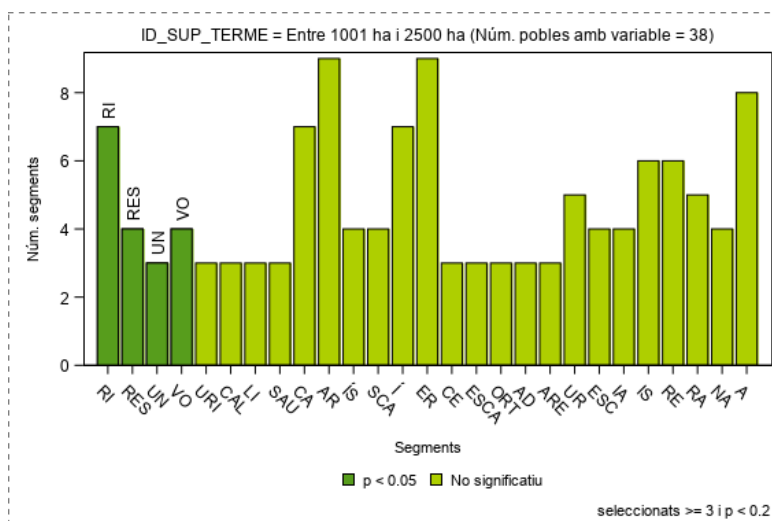
id_746 RI: 7. ISAVARRE (e.f.a. ISSAVARI), NORÍS (e.f.a. ANORIIS, NURIZ), RIBERA (RIBEIRA, RIPARIA), ROMADRIU (e.f.a. RIUMADRIZ, RIVO MADRIZ) SAURÍ (e.f.a. SAURI), SORIGUERA (SOREGARIA, SURIGUERA), VILAMUR (e.f.a. UILLAMURI)

id_737 RES: 4. ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY), CAREGUE (e.f.a. CARESEC, CARESGUE), LLERET (e.f.a. LERES), CUBERES

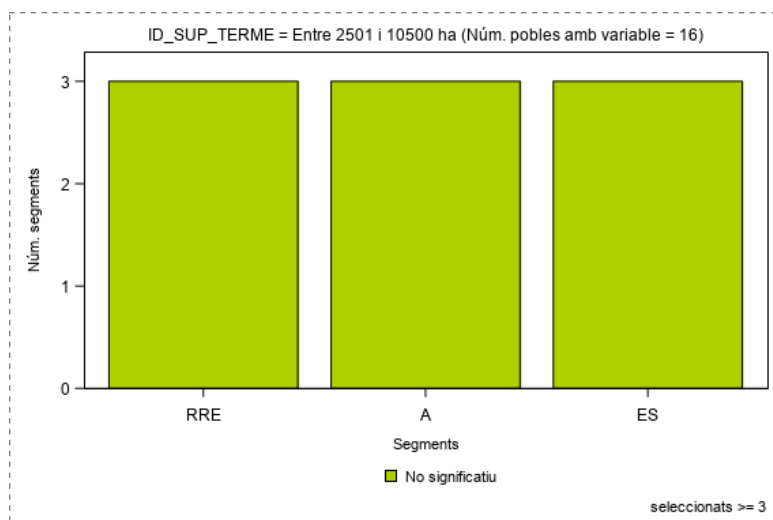
id_1056 UN: 3. LLAGUNES (LACUNULIS, LAGUNULAS, LAQUNUIS), RONÍ (e.f.a. RUNI, RUUNUI), UNARRE (UNARR, UNARRE, UNARRI)

id_1143 VO: 4. CERBI (e.f.a. CERVO), LLAVORSÍ, ROMADRIU (e.f.a. RIVO MADRIZ), SORT (e.f.a. SAVORT)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Terme amb comunal molt gran (Entre 2501 i 10500 ha)

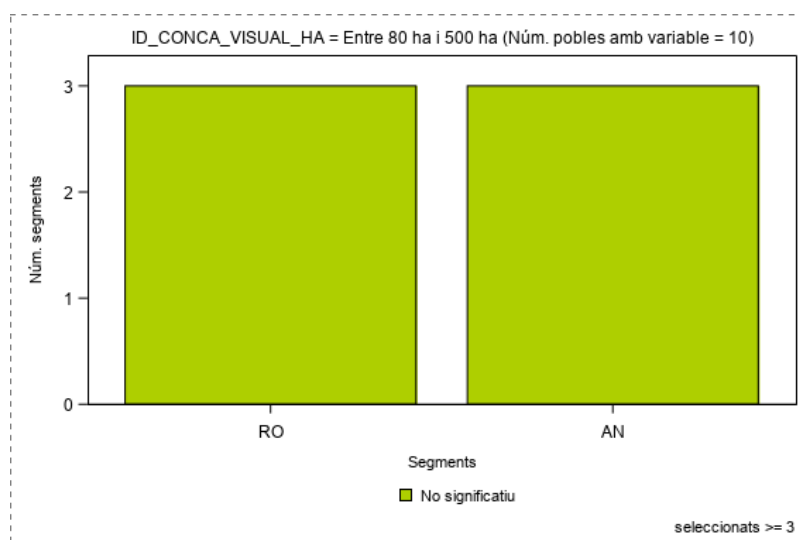
16 pobles amb un **Terme amb comunal molt gran (Entre 2501 i 10500 ha)** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.**

15. Variable geogràfica: conca visual del poble en hectàrees

(ID_CONCA_VISUAL_HA)

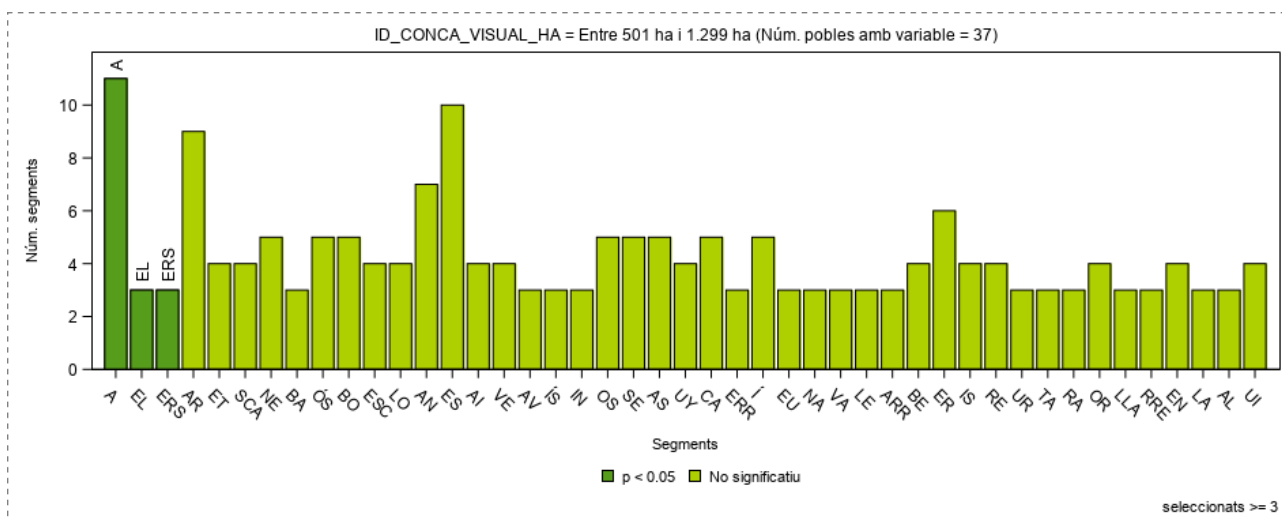
Nombre de pobles comptabilitzats: 148

Variable geogràfica concreta: Conca visual Mínima: entre 80 ha i 500 ha

10 pobles amb una **Conca visual Mínima: entre 80 ha i 500 ha** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.**

Variable geogràfica concreta: Conca visual Petita: entre 501 ha i 1.299 ha

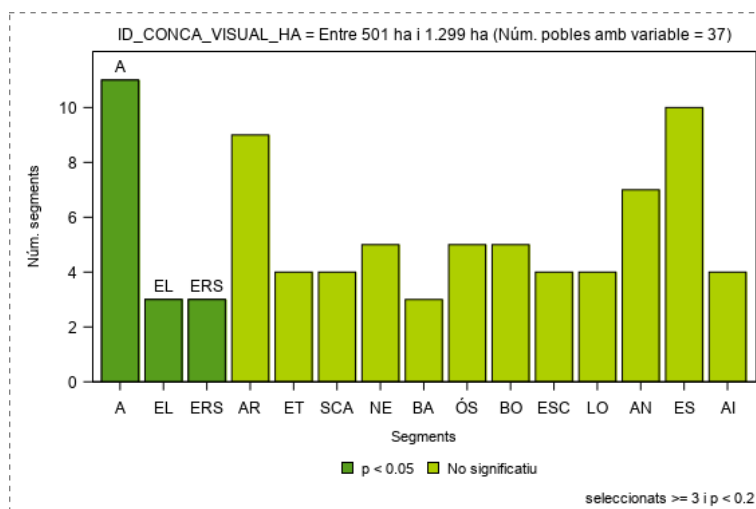
Alguns pobles amb una **Conca visual Petita: entre 501 ha i 1.299 ha** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_1 A**, **id_285 EL** i **id_327 ERS**.

id_1 A: 11. AIDÍ, AINET (ASNET, ASNETO), AINET (AINETH, ASNET), ALINS (ALINSE), ALÓS (ALOS), ANÀS (ANAS, ANASENSIS), ARAÓS (ARAHOS, ARAOS), ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY), ÀREU (e.f.a. ARAO, AREO), ARRÓS (AROS, ARROS), NORÍS (e.f.a. ANORIIS)

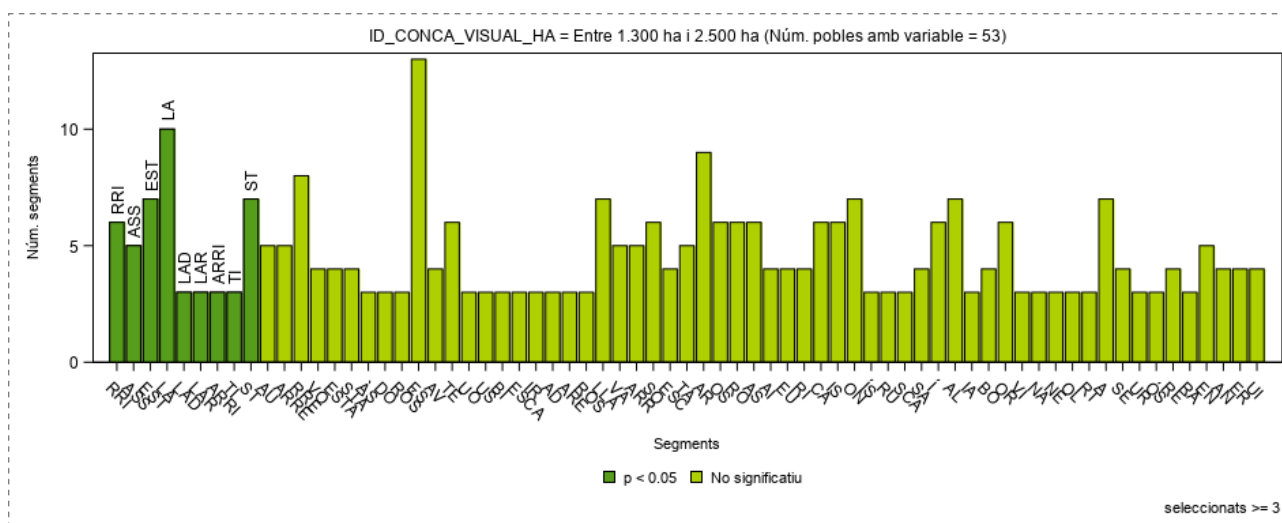
id_285 EL: 3. ALINS (e.f.a. ELINS, ELINSE, HELINSI), VILESA (e.f.a. VILELA), SELLUI (e.f.a. SELUI, SELUY)

id_327 ERS: 3. LLAVANERS, LLAVORSÍ (e.f.a. LOBERSUI), COLOMERS

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Conca visual Mitjana: entre 1.300 ha i 2.500 ha

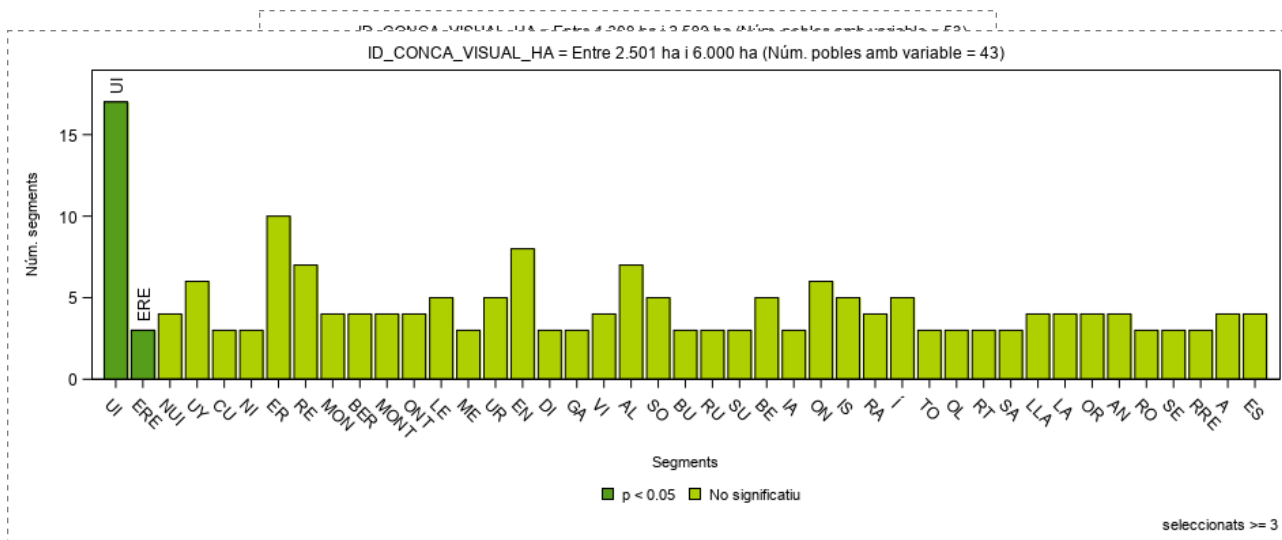

Alguns pobles amb una **Conca visual Mitjana: entre 1.300 ha i 2.500 ha** comparteixen 9 segments rellevants en els seus topònims: **id_785 RRI**, **id_95 ASS**, **id_339 EST**, **id_470 LA**, **id_475 LAD**, **id_481 LAR**, **id_85 ARRI**, **id_996 TI** i **id_915 ST**.

- id_785 RRI:** 6. ESCALARRE (e.f.a. ESCALARRI), ESTERRI (STIRRI), ESTERRI (ESTIRRI), GINESTARRE (e.f.a. GENESTARRI), SURRI (SURRIS), UNARRE (e.f.a. UNARRI)
- id_95 ASS:** 5. ESCÀS (e.f.a. ESCASSE, SCASS), LLARÀS (LARSASS, LARSASSI), GAVÀS (e.f.a. GAUASSE), SORPE (e.f.a. ASSOR), CASSOVALL (e.f.a. CASSOVALLE)
- id_339 EST:** 7. BALESTUI (VALESTUI), ESTAÍS (ESTAIS), ESTAON, ESTARON, ESTERRI (STIRRI), ESTERRI (ESTIRRI), GINESTARRE (e.f.a. GENESTARRI)
- id_470 LA:** 10. ALANÍS (e.f.a. ALANDIS, ALANNIS), ESCALARRE (SCALARRE, ESCALARR, ESCALARRI), GILARENY (GILAREN), LLAVORRE (e.f.a. LABORRE, LAVORRE), BALESTUI (e.f.a. BALASTUY), LLADORRE (e.f.a. LADORRE), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO), LLARÀS (e.f.a. LARAS, LARSASS, LARSASSI), LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN, LARUEN), MONTESCLADO (MONT ESCLAT, MONTUSCLAT, MUTUSCLAT)
- id_475 LAD:** 3. LLADORRE (e.f.a. LADORRE), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO), MONTESCLADO
- id_481 LAR:** 3. LLARÀS (e.f.a. LARAS, LARSASS, LARSASSI), LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN, LARUEN), GILARENY (GILAREN)
- id_85 ARRI:** 3. ESCALARRE (e.f.a. ESCALARRI), GINESTARRE (e.f.a. GENESTARRI), UNARRE (e.f.a. UNARRI)
- id_996 TI:** 3. ESTERRI (STIRRI), ESTERRI (ESTIRRI), TÍRVIA (e.f.a. TIRBIA)
- id_915 ST:** 7. BALESTUI (BALASTUY, VALESTUI), ESTAON (STAON), ESTAÍS (ESTAIS), ESTARON (STARON), ESTERRI (ESTIRRI), ESTERRI (ESTERR, STERR, STIRRI), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Conca visual Gran: entre 2.501 ha i 6.000 ha

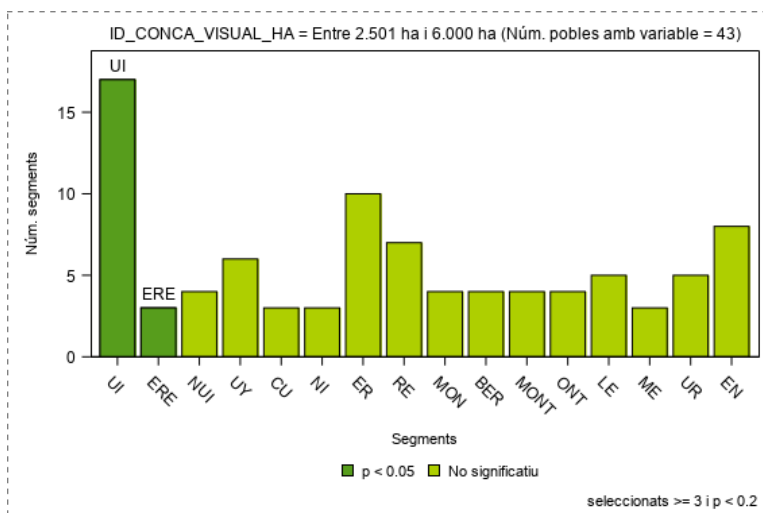

Alguns pobles amb una **Conca visual Gran: entre 2.501 ha i 6.000 ha** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_1036 UI** i **id_315 ERE**. El que destaca clarament és **id_1036 UI**, amb presència en 17 topònims i en primer lloc pel que fa al valor p.

id_1036 UI: 17. BERNUI, BRESSUI (BRACUI), BRETUI (BRETUINO), BUIRO, CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL), LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS), LLESSUI (LEZUI), MENCUI, MENTUI (MONTUI), PERNUI, PUIFORNIU (PUIFORMID, PUIG FORMICI, PUIO FORMICE), PUJALT (e.f.a. PUIAL), RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI, RUUNUI), SAURÍ (SEUERUI), SURP (e.f.a. SUIRB), VILAMFLOR (e.f.a. UILLA FLORE), VILAMUR (e.f.a. UILAMUR, UILLAMURI)

id_315 ERE: 3. BERANÍ (BERENI, BERENUY), CUBERES, LLERET (LERES, LESERED, LESERET)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Conca visual Màxima: entre 6.001 ha i 12.000 ha

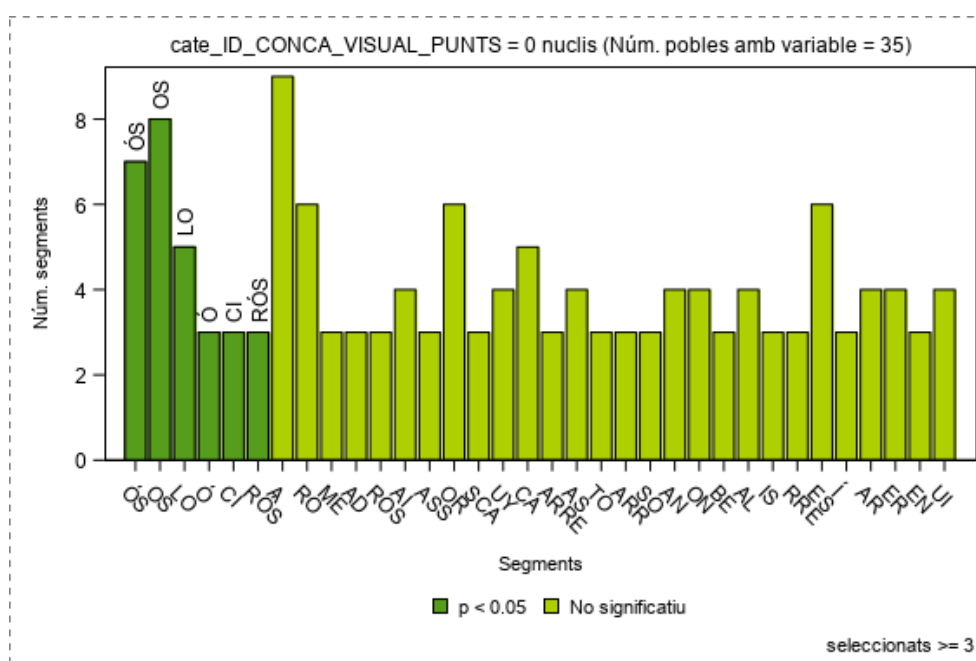
5 pobles amb una **Conca visual Màxima: entre 6.001 ha i 12.000 ha** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims si es té en compte que l'estadística selecciona a partir de 3 segments amb la variable geogràfica concreta. Si es comptabilitzessin a partir de 2 segments, tenint en compte que només hi ha 5 pobles, és pertinent esmentar que els segments rellevants són id_624 OLO, id_522 LO i id_619 OL, els quals es troben en les formes antigues d'ALÓS (OLOS) i AULÓ (OLONE).

16. Variable geogràfica: abast dels pobles inclosos en la conca visual

(ID_CONCA_VISUAL_PUNTS)

Nombre de pobles comptabilitzats: 148

Variable geogràfica concreta: 0 pobles visibles

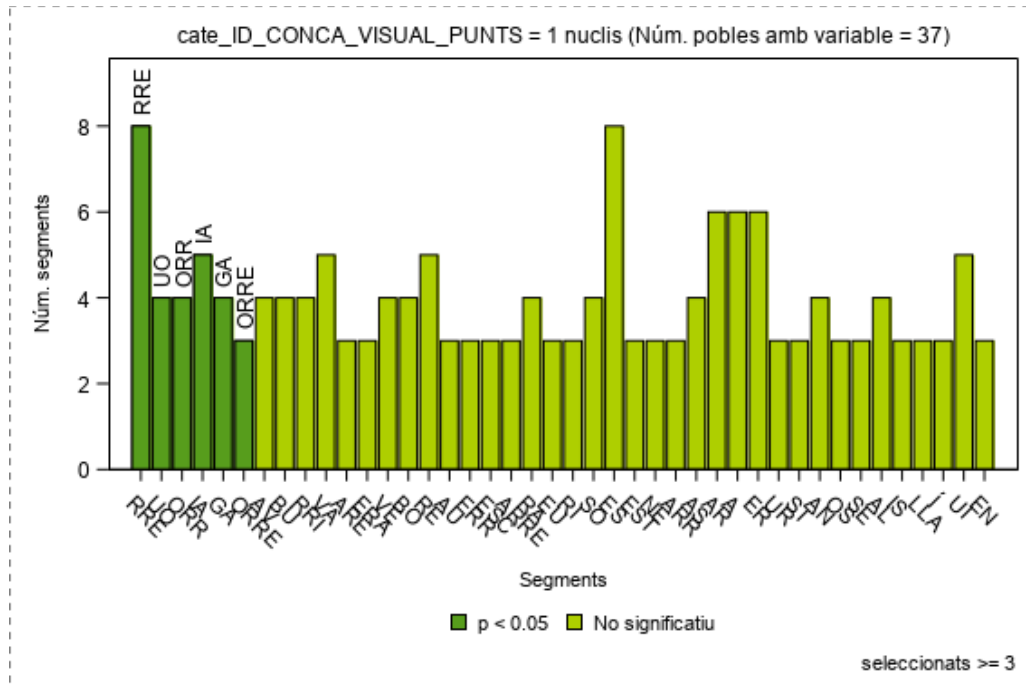
Alguns pobles amb un abast visual de **0 pobles visibles** comparteixen 6 segments rellevants en els seus topònims: **id_1191 ÓS**, **id_668 OS**, **id_522 LO**, **id_1190 Ó**, **id_213 CI** i **id_818 RÓS**.

- id_1191 ÓS:** 7. ALÓS, ALÓS, ARAÓS, BERRÓS, CASSIBRÓS, LLADRÓS, VIRÓS
- id_668 OS:** 8. ALÓS (e.f.a. ALOS, ALOSE, OLOS), ALÓS (e.f.a. ALOS), ANCS (e.f.a. ANCHOS), ARAÓS (e.f.a. ARAHOS, ARAOS), BERRÓS (e.f.a. BERROS), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO), VIRÓS (e.f.a. VIROS)
- id_522 LO:** 5. ALÓS (e.f.a. ALOS, ALOSE, OLOS), ALÓS (e.f.a. ALOS), ESCALÓ (e.f.a. ESCALO, ESCHALO, SCALO), LLAVORSÍ (e.f.a. LOBERSUI), COLOMERS
- id_1190 Ó:** 3. ESCALÓ, MONTENARTRÓ, RUBIÓ

id_213 CI: 3. CASSIBRÓS (e.f.a. CARCIBROS), LLAVORSÍ (e.f.a. LEBORCI), ROMADRIU (e.f.a. RIVIMATRICI)

id_818 RÓS: 3. CASSIBRÓS, LLADRÓS, VIRÓS

Variable geogràfica concreta: 1 poble visible

Alguns pobles amb un abast visual de **1 poble visible** comparteixen 6 segments rellevants en els seus topònims: **id_779 RRE**, **id_1062 UO**, **id_653 ORR**, **id_411 IA**, **id_368 GA** i **id_654 ORRE**. Pel fet de compartir els topònims seleccionats, podria ser que els segments **id_779 RRE**, **id_653 ORR**, i **id_654 ORRE** formessin part d'un mateix segment.

id_779 RRE: 8. BERRÓS (e.f.a. BERRES), BONESTARRE (BENESTARRE), GERRI (e.f.a. GERRE), ISAVARRE, LLAVORRE (LABORRE, LAVORRE), SORRE (ASORRE, SAORRE, SAUORRE, SAURRE), TORRE, UNARRE

id_1062 UO: 4. ÀREU (e.f.a. HARAUO), JOU (e.f.a. IOUO, JOUO), CERBI (e.f.a. CERUO), SORRE (e.f.a. SAUORRE)

id_653 ORR: 4. SORRE (ASORRE, SAORRE, SAUORRE), TORRE, BERRÓS (e.f.a. BORROSO), LLAVORRE (LABORRE, LAVORRE)

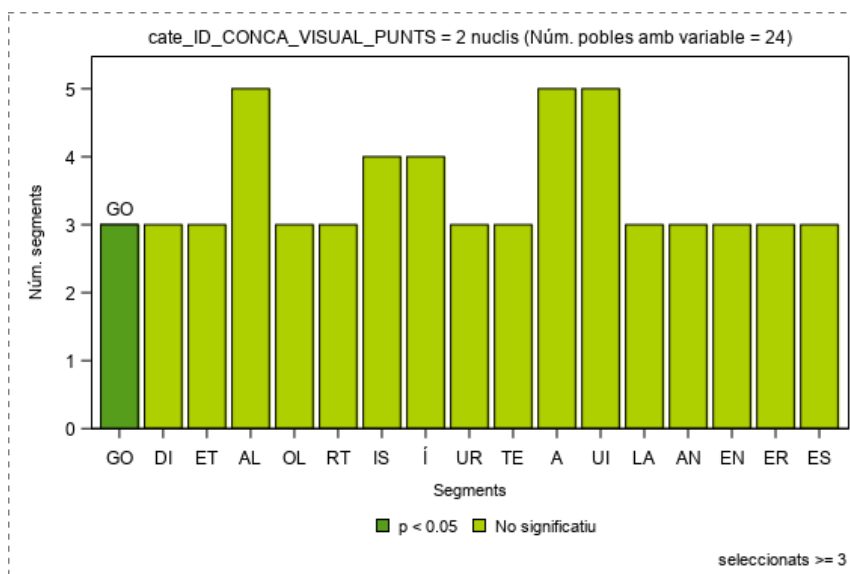
id_411 IA: 5. PERAMEA (e.f.a. PETRAMEIA), PUJALT (e.f.a. PUIAL), RIBERA (e.f.a. RIPARIA), VALÈNCIA (VALENCIA), SORIGUERA (e.f.a. SOREGARIA)

id_368 GA: 4. PUJALT (e.f.a. PUGALT), SORIGUERA (e.f.a. SOREGARIA), BURGAL, VELLÀNEGA (VELLANEGA)

id_654 ORRE: 3. LLAVORRE (LABORRE, LAVORRE), SORRE (ASORRE, SAORRE, SAUORRE), TORRE

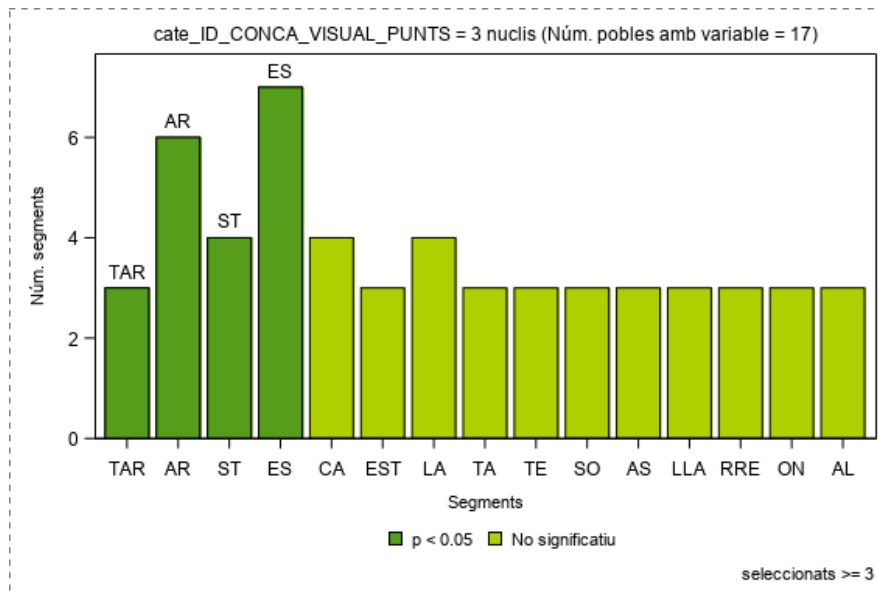

Variable geogràfica concreta: 2 pobles visibles

3 pobles amb un abast visual de **2 pobles visibles** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_384 GO**, el qual es troba en BURG (e.f.a. BURGO), ESTAC (e.f.a. ESTAGO) i PUJOL (e.f.a. PUGOLO).

Variable geogràfica concreta: 3 pobles visibles

Alguns pobles amb un abast visual de **3 pobles visibles** comparteixen 4 segments rellevants en els seus topònims: **id_959 TAR**, **id_54 AR**, **id_915 ST** i **id_329 ES**.

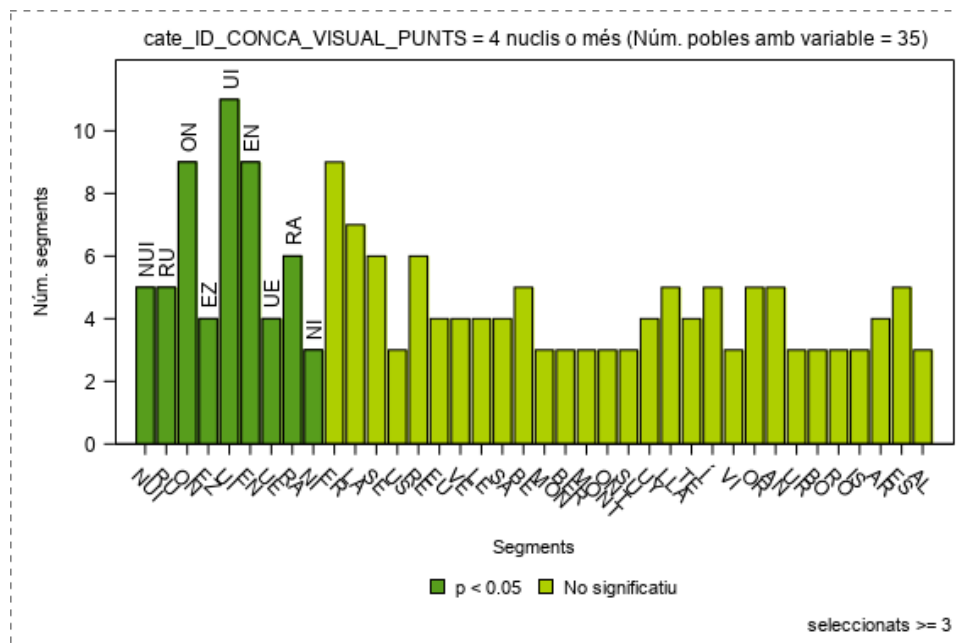
id_959 TAR: 3. BONESTARRE (e.f.a. BONESTAR), ESTARON (STARON), MONTARDIT

id_54 AR: 6. ARCALÍS (ARCALIS, ARCHALIS), BONESTARRE (e.f.a. BONESTAR), ESCÀS (e.f.a. ESCARS), ESTARON (STARON), MONTARDIT, GILARENY (GILAREN)

id_915 ST: 4. BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTARON (STARON), TORNAFORT (e.f.a. TORNASTORT), ESTERRI (ESTERR, STERRE, STIRRI)

id_329 ES: 7. BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), CUBERES, ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI), ESCÀS (ESCARS, ESCASSE, SESCAS), ESTARON, ESTERRI (ESTERR), VILESA

Variable geogràfica concreta: 4 pobles visibles o més

Alguns pobles amb un abast visual de **4 pobles visibles o més** comparteixen 9 segments rellevants en els seus topònims: **id_594 NUI**, **id_799 RU**, **id_627 ON**, **id_355 EZ**, **id_1036 UI**, **id_289 EN**, **id_1026 UE**, **id_717 RA** i **id_571 NI**. Pel fet de compartir els mateixos topònims, sembla que hi ha una connexió entre els segments que inclouen UI, com **id_594 NUI** i **id_1036 UI**, i els que inclouen la nasal: **id_627 ON**, **id_289 EN** i **id_571 NI**.

id_594 NUI: 5. BERNUI, EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), PERNUI, RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI, RUUNUI), SOMPONUI

id_799 RU: 5. LLARVÉN (e.f.a. LARUEN, LERUENT), RODÉS (e.f.a. RUDERS), SAURÍ (e.f.a. SEUERUI), RONÍ (e.f.a. RUNI, RUUNUI), TERVEU (e.f.a. TERUEZ)

id_627 ON: 9. ALTRON (OTRON, OTRONE), ESTAON (STAON), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), MONTUI, MONTARDIT, MONTESCLADO (MONT ESCLAT, MONTUSCLAT), RONÍ, SOMPONUI (SAMPONÍ, SANT PONÍ), OLONE

id_355 EZ: 4. LLESSUI (e.f.a. LEZUI), RODÉS (e.f.a. RODEZ), TERVEU (e.f.a. TERUEZ), USEU (e.f.a. OSEZE)

id_1036 UI: 11. BERNUI, BRESSUI (BRACUI), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), LLESSUI (LEZUI), MENCUI, PERNUI, RONÍ (e.f.a. RABENUI, ROANUI, RUUNUI), SURP (e.f.a. SUIRB), SOMPONUI, SAURÍ (SEUERUI), VILAMFLOR (e.f.a. UILLA FLORE)

id_289 EN: 9. BAÉN (BAHEN, BAIEN, BAIENNE), BERANÍ (BERENI, BERENUY), EMBONUI (e.f.a. ENBONUI), ENVINY (ENVECING, ENVECINIO, ENVYN), LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN, LARUEN, LERTUEN, LERUENT), MENEURÍ (BENAURI, MENAURI, MENENSI, MENORI), MENCUI, RONÍ (e.f.a. RABENUI), TORENA

id_1026 UE: 4. BIUSE (e.f.a. BISOUE, BISUE), LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN, LARUEN, LERTUEN, LERUENT), SAURÍ (e.f.a. SEUERUI), TERVEU (e.f.a. TERUEZ)

id_717 RA: 6. BERANÍ (BERANUY), BRESSUI (e.f.a. BRACUI), CAREGUE (e.f.a. KARAG), LLARÀS (e.f.a. LARAS), RONÍ (e.f.a. RABENUI), CALBERA (CALVERA)

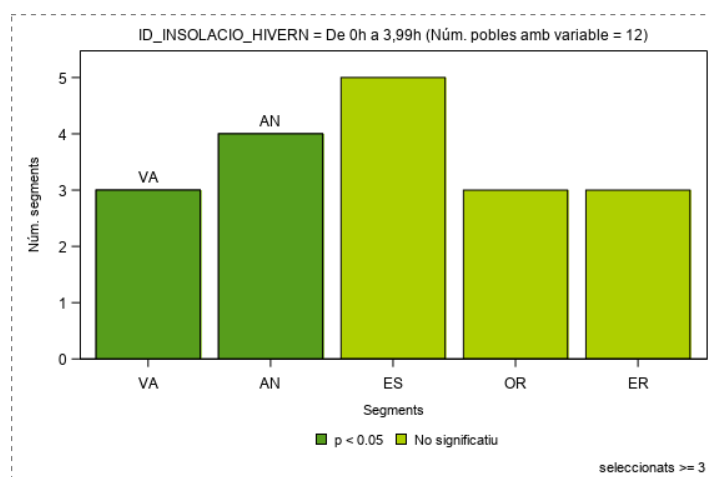
id_571 NI: 3. BERANÍ (e.f.a. BERENI), ENVINY (e.f.a. ENVECINIO, INVICINIO), RONÍ (e.f.a. RUNI)

17. Variable geogràfica: hores d'insolació durant el solstici d'hivern

(ID_INSOLACIO_HIVERN)

Nombre de pobles comptabilitzats: 148

Variable geogràfica concreta: Insolació mínima (de 0h a 3,99h)

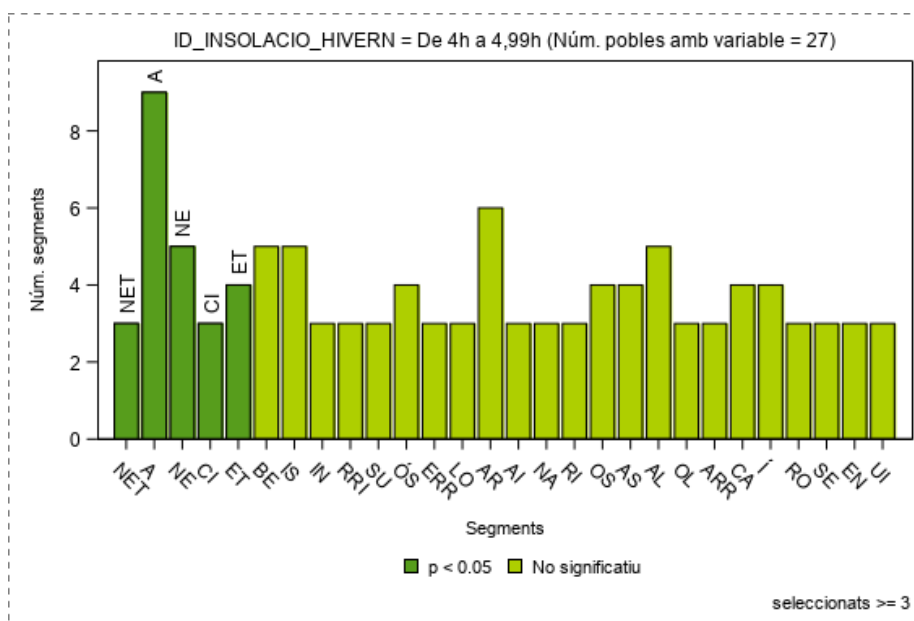

Alguns pobles amb una insolació durant el solstici d'hivern **mínima (de 0h a 3,99h)** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_1098 VA** i **id_24 AN**.

id_1098 VA: 3. LLAVANERS, TAVASCAN (TAVASCANNI), VALLESPER (VALLE ASPERA)

id_24 AN: 4. LLAVANERS, MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANO ORTONE, MONTANORTO), TAVASCAN, VILANFLOR

Variable geogràfica concreta: Insolació baixa (de 4h a 4,99h)

Alguns pobles amb una insolació durant el solstici d'hivern **baixa (de 4h a 4,99h)** comparteixen 5 segments rellevants en els seus topònims: **id_568 NET**, **id_1 A**, **id_563 NE**, **id_213 CI** i **id_343 ET**.

id_568 NET: 3. AINET (ASNET, ASNETO), AINET (HAYNET, AINETH, ASNET), AINETO (ASNETO)

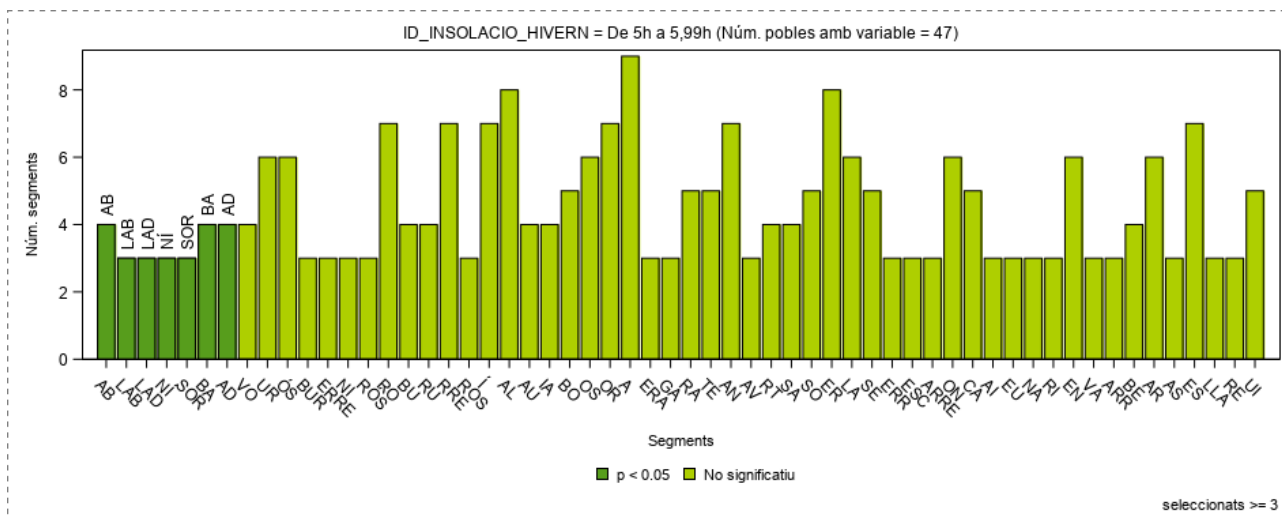
id_1 A: 9. AINET (ASNET, ASNETO), AINET (HAYNET, AINETH, ASNET), AINETO (ASNETO), ALENDO (ALENDE, ALENDIS), ALÓS (ALOS, ALOSE), ARCALÍS (ARCALIS, ARCHALIS), ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY), ÀREU (ARAO, AREO), ARRÓS (AROS, ARROS)

id_563 NE: 5. AINET (ASNET, ASNETO), AINET (HAYNET, AINETH, ASNET), AINETO (ASNETO), MENEURÍ (MENENSI), VELLANEGA

id_213 CI: 3. CASSIBRÓS (e.f.a. CARCIBROS), LLAVORSÍ (e.f.a. LEBORCI), ROMADRIU (e.f.a. RIVIMATRICI)

id_343 ET: 4. AINET (ASNET, ASNETO), AINET (HAYNET, ASNET), AINETO (ASNETO), BENANTE (e.f.a. BENNET)

Variable geogràfica concreta: Insolació mitjana-baixa (de 5h a 5,99h)

Alguns pobles amb una insolació durant el solstici d’hivern **mitjana-baixa (de 5h a 5,99h)** comparteixen 7 segments rellevants en els seus topònims: **id_2 AB**, **id_471 LAB**, **id_475 LAD**, **id_605 NÍ**, **id_892 SOR**, **id_133 BA** i **id_7 AD**.

id_2 AB: 4. LA BANA (e.f.a. LABAN), LLAVORRE (e.f.a. LABORRE), RONÍ (e.f.a. RABENUI), LLORT (e.f.a. LABORTE)

id_471 LAB: 3. LA BANA (e.f.a. LABAN), LLAVORRE (e.f.a. LABORRE), LLORT (e.f.a. LABORTE)

id_475 LAD: 3. LLADORRE (e.f.a. LADORRE), MONTESCLADO, LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO)

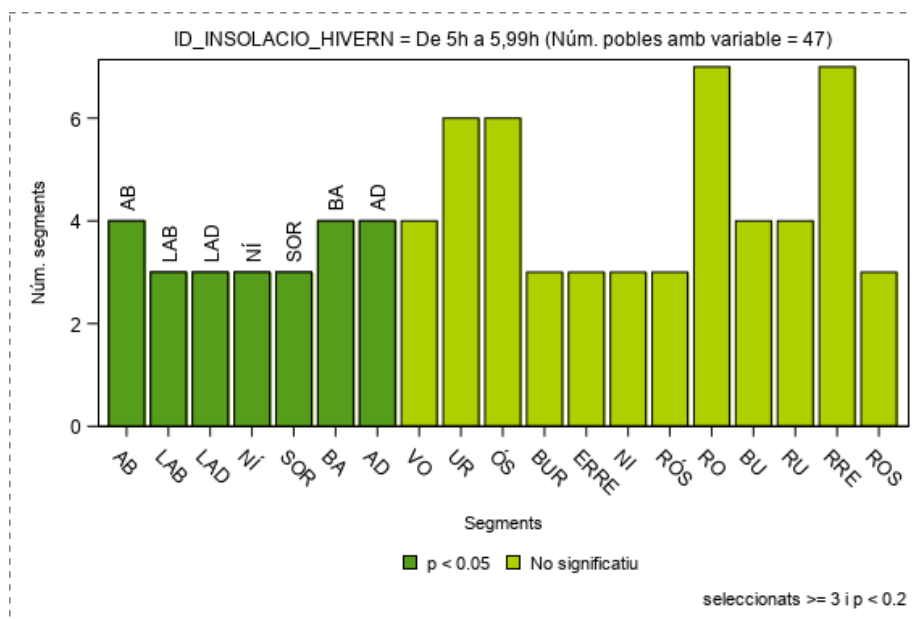
id_605 NÍ: 3. CARTANÍS, RONÍ, SOMPONUI (e.f.a. SAMPONÍ, SANT PONÍ)

id_892 SOR: 3. SORIGUERA (SOREGARIA), SORPE (SOR, SORP), SORT

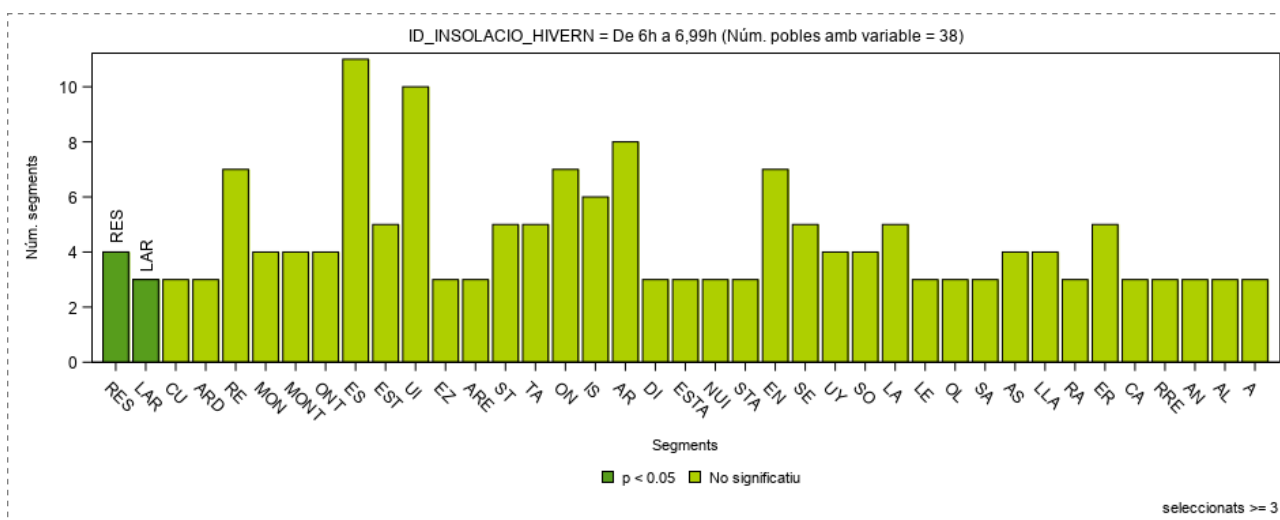
id_133 BA: 4. BAÉN (BAHEN, BAIEN, BAIENNE), BAIASCA (BAYASCA), LA BANA (LABAN), BARO

id_7 AD: 4. LLADORRE (LADORRE), LLADRÓS (LADROS, LADROSO), MONTESCLADO, MALMERCAT (e.f.a. MALMERCAD)

Si el valor del filtre p s’amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Insolació mitjana-alta (de 6h a 6,99h)

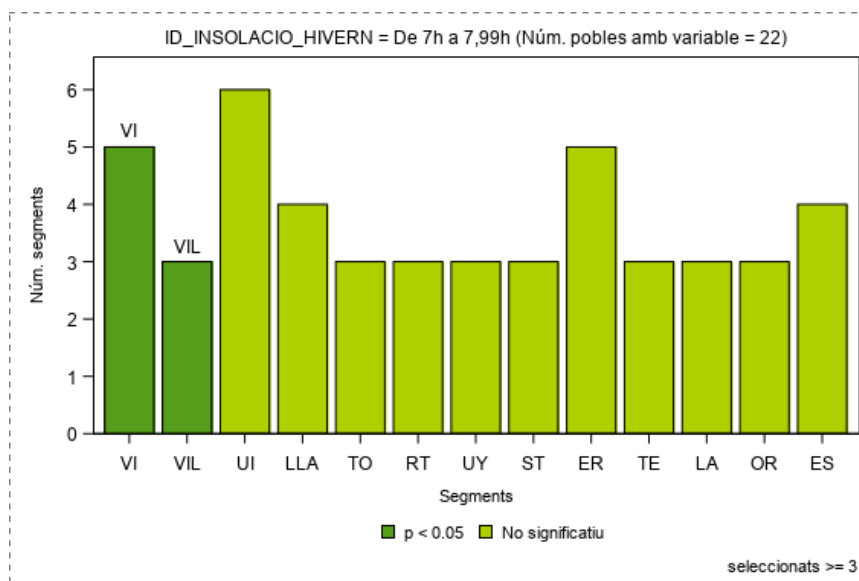
Alguns pobles amb una insolació durant el solstici d'hivern **mitjana-alta (de 6h a 6,99h)** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_737 RES** i **id_481 LAR**.

id_737 RES: 4. BRESKA (BRESCHA), CUBERES, CAREGUE (e.f.a. CARESEC, CARESGUE), LLARÀS (e.f.a. LERES)

id_481 LAR: 3. LLARÀS (e.f.a. LARAS, LARSASS, LARSASSI), LLARVÉN (e.f.a. LARDUEN, LARUEN), GILARENY (GILAREN)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

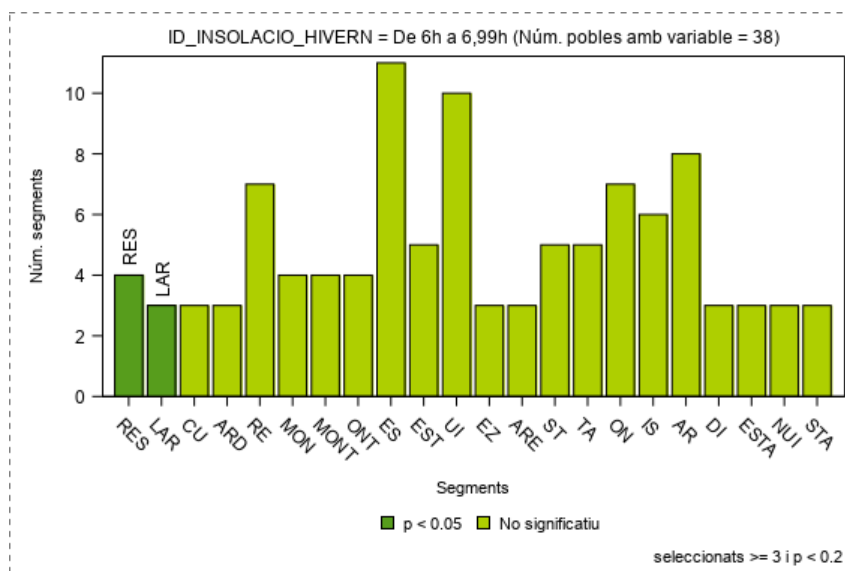
Variable geogràfica concreta: Insolació alta (de 7h a 7,99h)

Alguns pobles amb una insolació durant el solstici d'hivern **alta (de 7h a 7,99h)** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_1127 VI** i **id_1132 VIL**.

id_1127 VI: 5. ENVINY (INVICINIO), VILESA (VILELA, VILELLA, VILELLAM), TÍRVIA (TERVIENSIS), VILAMUR, VILANOVA (VILAM NOVAM, VILLANOVA)

id_1132 VIL: 3. VILAMUR, VILESA (VILELA, VILELLA, VILELLAM), VILANOVA (VILAM

NOVAM)

Variable geogràfica concreta: Insolació màxima (de 8h a 8,99h)

2 pobles amb una insolació durant el solstici d'hivern **màxima (de 8h a 8,99h)** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un **valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.**

18. Variable geogràfica: hores d'insolació anual

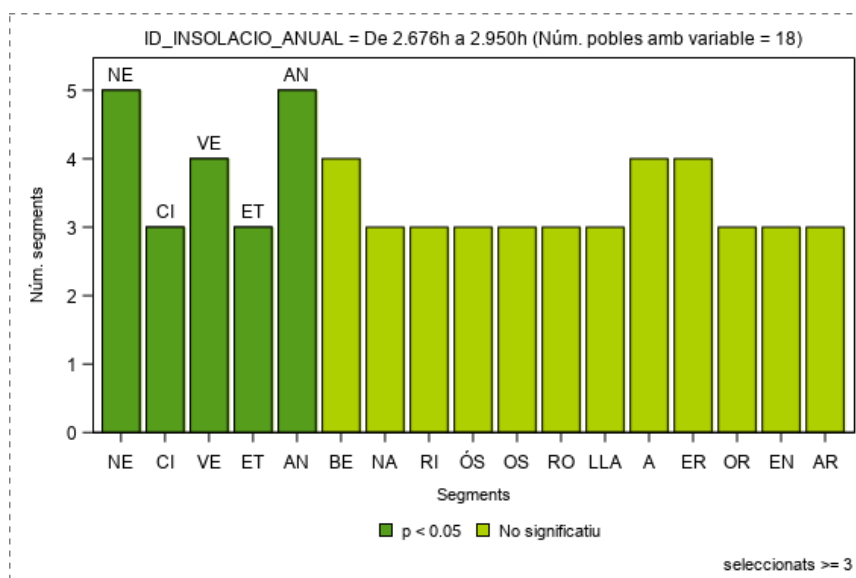
(ID_INSOLACIO_ANUAL)

Nombre de pobles comptabilitzats: 164

Variable geogràfica concreta: Insolació mínima (de 2.400h a 2.675h)

6 pobles amb una insolació anual **mínima (de 2.400h a 2.675h)** no comparteixen cap segment que es trobi en 3 o més topònims, però sí que en té un que es troba en 2: id_845 SCA. És pertinent fer-ne esment ja que compleix el requisit del valor del filtre p, però no apareix seleccionat per la restricció de 3 topònims com a mínim. En aquest cas els pobles que tenen una insolació mínima anual són ESCALÓ (ESCALO, SCALO) i TAVASCAN (TAVASCANNI).

Variable geogràfica concreta: Insolació baixa (de 2.676h a 2.950h)

Alguns pobles amb una insolació anual **baixa (de 2.676h a 2.950h)** comparteixen 5 segments rellevants en els seus topònims: **id_563 NE, id_213 CI, id_1114 VE, id_343 ET i id_24 AN.**

id_563 NE: 5. AINET (AINETH, ASNET), AINETO (ASNETO), LLAVANERS (LAVENES, LEUENES), SAVARNEDA (VERNEDA, VERNEDAM), VELLÀNEGA

id_213 CI: 3. CASSIBRÓS (e.f.a. CARCIBROS), LLAVORSÍ (e.f.a. LEBORCI), ROMADRIU (e.f.a. RIVIMATRICI)

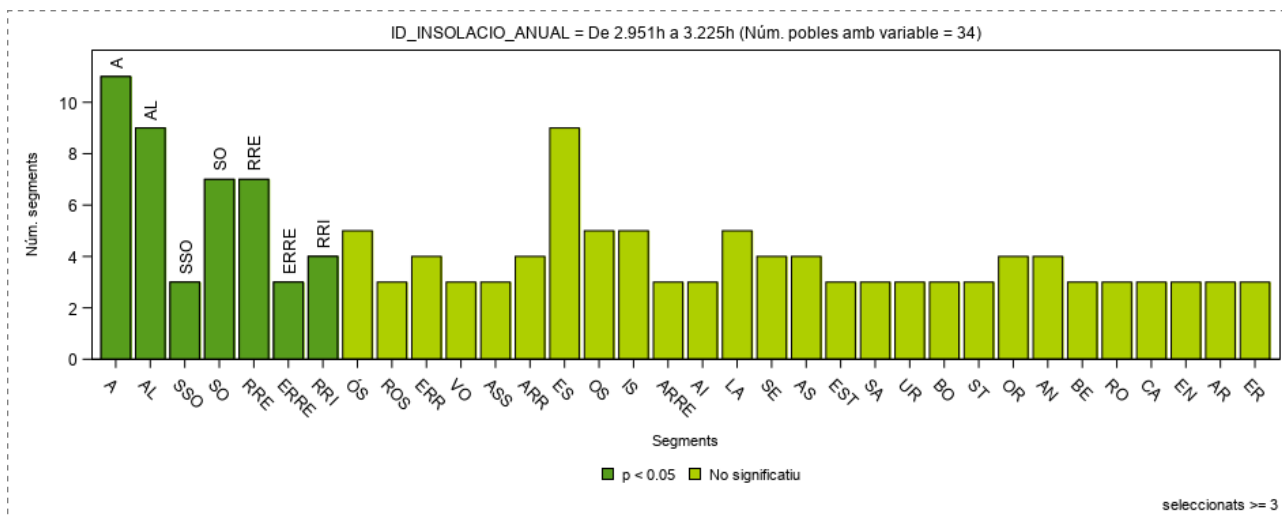

id_1114 VE: 4. BENANTE (e.f.a. VENANTE), LLAVANERS (e.f.a. LAVENES), SAVARNEDA (e.f.a. VERNEDA, VERNEDAM), VELLANEGA

id_343 ET: 3. AINET (AINETH, ASNET), AINETO (ASNETO), BENANTE (e.f.a. BENNET)

id_24 AN: 5. BENANTE (VENANTE), LLAVANERS, MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANO ORTONE, MONTANORTO), NORÍS (e.f.a. ANORIIS), VELLANEGA

Variable geogràfica concreta: Insolació mitjana-baixa (de 2.951h a 3.225h)

Alguns pobles amb una insolació anual **mitjana-baixa (de 2.951h a 3.225h)** comparteixen 7 segments rellevants en els seus topònims: **id_1 A**, **id_16 AL**, **id_909 SSO**, **id_883 SO**, **id_779 RRE**, **id_322 ERRE** i **id_785 RRI**. A part d'aquests, n'hi ha 3 més amb valors molt propers al de 0,05 del filtre p i amb més de 3 mostres. S'apunten per la seva rellevància. Són: id_1191 ÓS, en 5 topònims (ALÓS, ARRÓS, AURÓS, BERRÓS, LLADRÓS); id_777 ROS, en 3 formes antigues dels anteriors (LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO), ARRÓS (e.f.a. AROS), AURÓS (e.f.a. AUROS, OROS)); i id_320 ERR, en 4 topònims (ARRÓS (e.f.a. ERROSS), GERRI (GERRE), BERRÓS (BERRES, BERROS), ESTERRI (ESTERR, STERRE)).

id_1 A: 11. AIDÍ, AINET (ASNET, ASNETO), ALENDO (ALENDE, ALENDIS), ALINS (ALINSE), ALÓS (ALOS), ANÀS (ANAS, ANASENSIS), ÀRREU (ARREU), ARRÓS (AROS, ARROS), AURÓS (AUROS), SORPE (e.f.a. ASSOR), ALANIS (ALANDIS)

id_16 AL: 9. ALENDO (ALENDE, ALENDIS), ALINS (ALINSE), ALÓS (ALOS), ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI, SCALARRE), RIALP (RIALB, RIVO ALBO), SOLDUGA (e.f.a. SSALDUA), CASSOVALL (e.f.a. CASOAL), ALANÍS (ALANDIS, ALANNIS), BURGAL

id_909 SSO: 3. BIUSE (e.f.a. VISSOE), CASSOVALL (e.f.a. CASSOVALLE), SORPE (e.f.a. ASSOR)

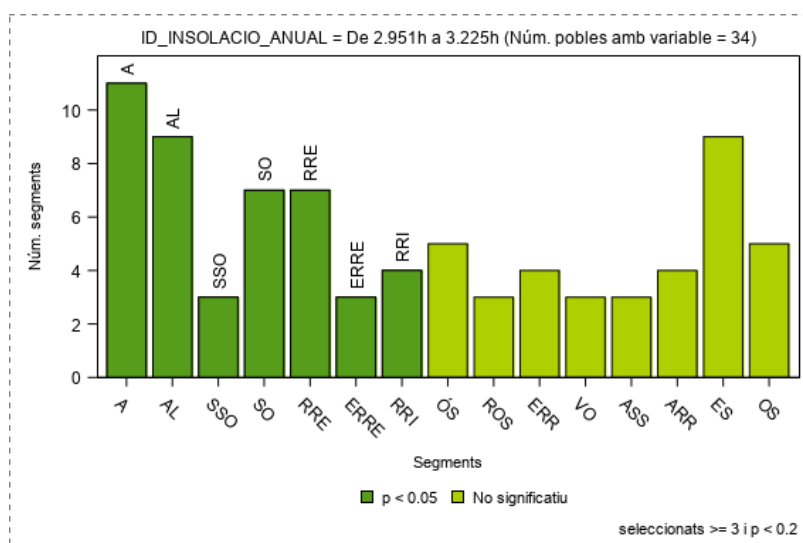
id_883 SO: 7. BERRÓS (e.f.a. BORROSO), BIUSE (e.f.a. BISOUE), LLADRÓS (e.f.a. LADROSO), SOLDUGA, SORPE (SOR, SORP), SORT, CASSOVALL (CASOAL)

id_779 RRE: 7. ÀRREU (ARREU), BERRÓS (e.f.a. BERRES), BONESTARRE (BENESTARRE), ESTERRI (e.f.a. STERRE), GERRI (e.f.a. GERRE), ESCALARRE (SCALARRE), LLADORRE (LADORRE)

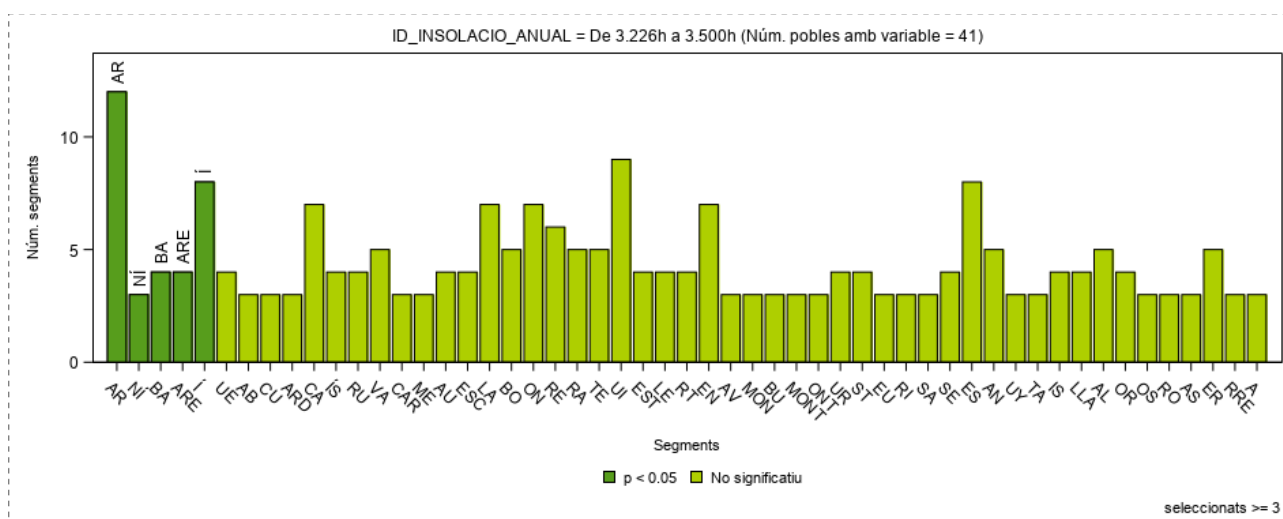
id_322 ERRE: 3. BERRÓS (e.f.a. BERRES), ESTERRI (e.f.a. STERRE), GERRI (e.f.a. GERRE)

id_785 RRI: 4. ESCALARRE (e.f.a. ESCALARRI), ESTERRI (STIRRI), GERRI, SURRI (SURRIS)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Insolació mitjana-alta (de 3.226h a 3.500h)

Alguns pobles amb una insolació anual **mitjana-alta (de 3.226h a 3.500h)** comparteixen 5 segments rellevants en els seus topònims: **id_54 AR**, **id_605 NÍ**, **id_133 BA**, **id_72 ARE** i **id_1187 Í**.

id_54 AR: 12. ARAÓS (ARAHOS, ARAOS), ARCALÍS (ARCALIS, ARCHALIS), ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY), CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE, KARAG), BARO,

CARTANÍS (CARTONISE), ESCART (ESCHARD, SCHARD), ISAVARRE (ISAUAR, ISAVARE, ISSAVARI), ESTARON (STARON), LLARVÉN (LARDUEN, LARUEN), MONTARDIT (MONTARDIDO, MONTARDID, MONTE ARDIT), GILARENY (GILAREN)

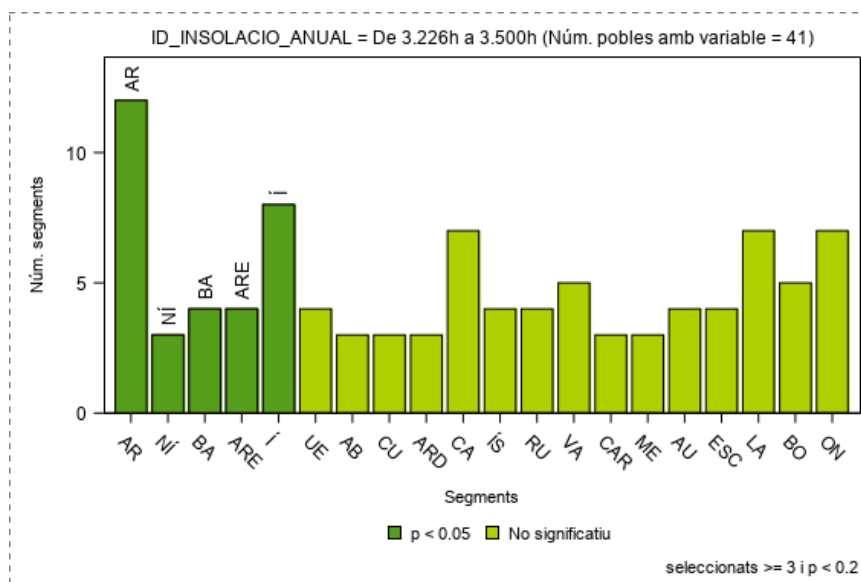
id_605 NÍ: 3. CARTANÍS, RONÍ, SOMPONUI (SAMPONÍ, SANT PONÍ)

id_133 BA: 4. BAÉN (BAHEN, BAIEN, BAIENNE), BAIASCA (BAYASCA), BALESTUI (BALASTUY), BARO

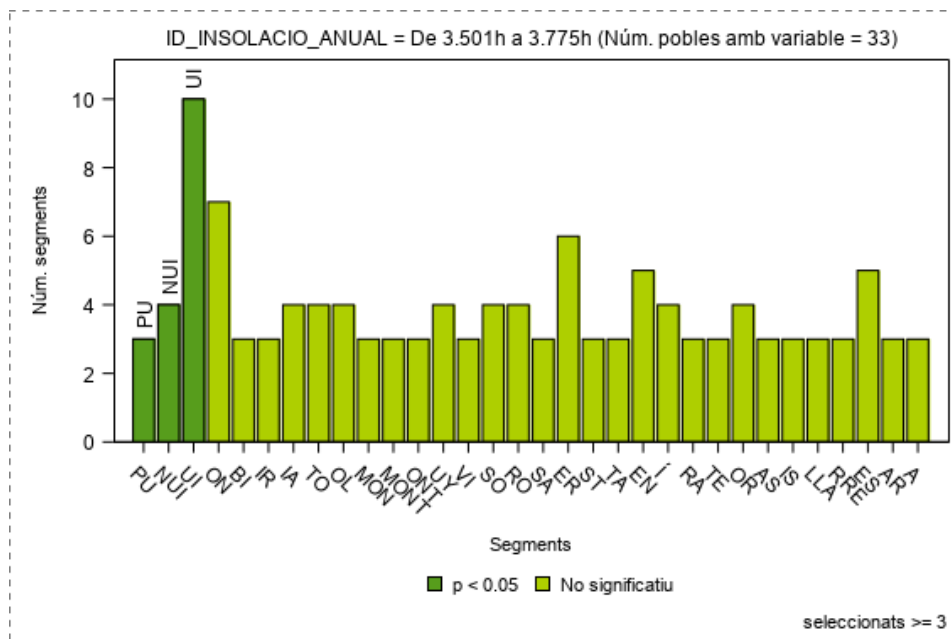
id_72 ARE: 4. ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY), CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE), ISAVARRE (e.f.a. ISAVARE), GILARENY (GILAREN)

id_1187 Í: 8. ARCALÍS, BOLDÍS, BOLDÍS, CARTANÍS, MENEURÍ, RONÍ, SAURÍ, SOMPONUI (SAMPONÍ)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: Insolació alta (de 3.501h a 3.775h)

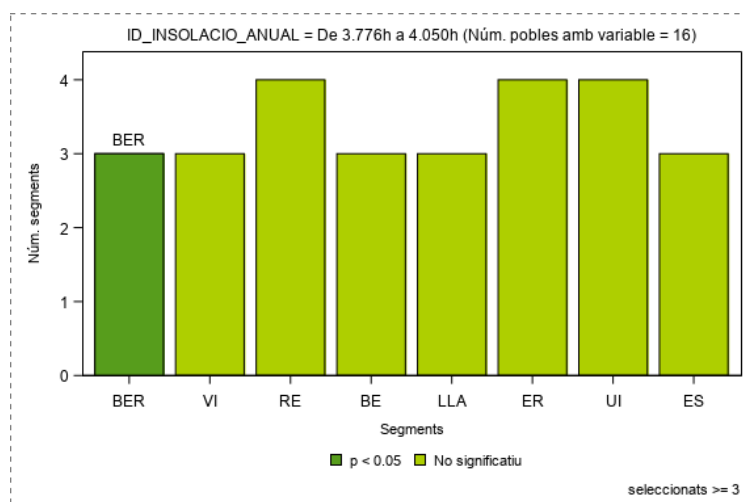
Alguns pobles amb una insolació anual **alta (de 3.501h a 3.775h)** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_706 PU**, **id_594 NUI** i **id_1036 UI**. Pel seu valor només lleugerament més alt al 0,05 del filtre p (0,0714279528) i pel nombre de mostres (7) es destaca, també, el segment id_627 ON.

id_706 PU: 3. EL PUI (PUY), PUJALT (PUGALT, PUIAL), PUJOL (PUGOLO, PUIOL, PUIOLO)

id_594 NUI: 4. BERNUI, EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS), PERNUI

id_1036 UI: 10. BERNUI, BUIRO, EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS), MENTUI (MONTUI), PERNUI, EL PUI, PUJALT (e.f.a. PUIAL), PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO), SURP (e.f.a. SUIRB)

Variable geogràfica concreta: Insolació màxima (de 3.776h a 4.050h)

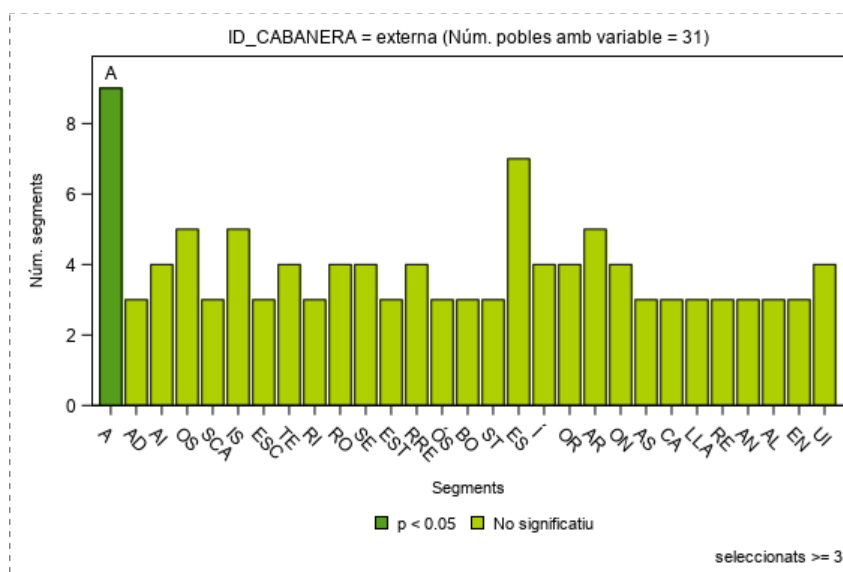

3 pobles amb una insolació anual **màxima (de 3.776h a 4.050h)** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_155 BER**, el qual es troba en BRETUI (e.f.a. BERTUY), CALBERA i CUBERES (CUBERAS).

19. Variable geogràfica: relació dels pobles amb els camins de transhumància (ID_CABANERA)

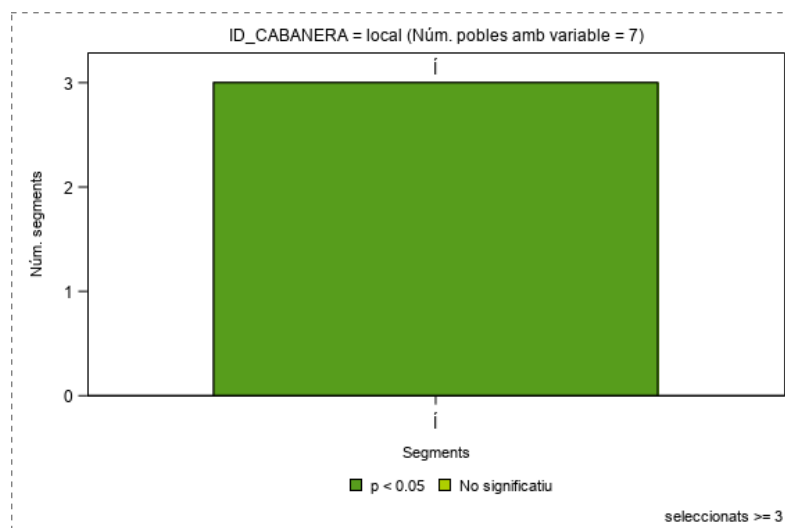
Nombre de pobles comptabilitzats: 135

Variable geogràfica concreta: Poble de pas de ramats de fora de la comarca

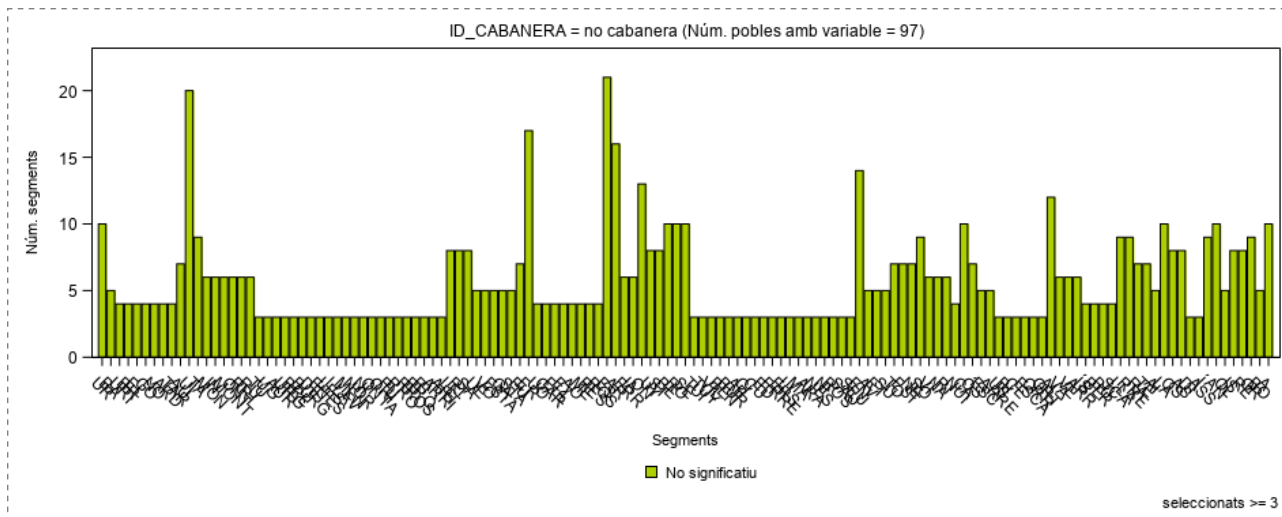
9 pobles situats en un **lloc de pas de ramats de fora de la comarca** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_1 A** inicial, el qual es troba en AIDÍ, AIDÍ, AINET (AINETH, ASNET), ALÓS (ALOS, ALOSE), ALTRON, ANCS (ANCHOS, ANCHS), ARAÓS (ARAHOS, ARAOS), ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY) i ÀRREU (ARREU).

Variable geogràfica concreta: Poble de pas de ramats de dins de la comarca

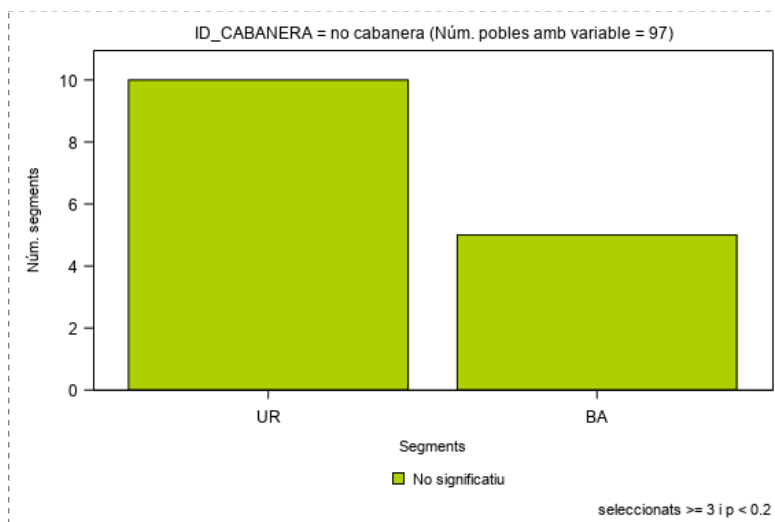

Alguns pobles situats en un **lloc de pas de ramats de dins de la comarca** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_1187 Í**, el qual es troba en BERANÍ, BOLDÍS i BOLDÍS.

Variable geogràfica concreta: No hi passa cap cabanera

97 pobles pels quals **no hi passa cap cabanera** no comparteixen cap segment amb un valor p de 0,05. Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

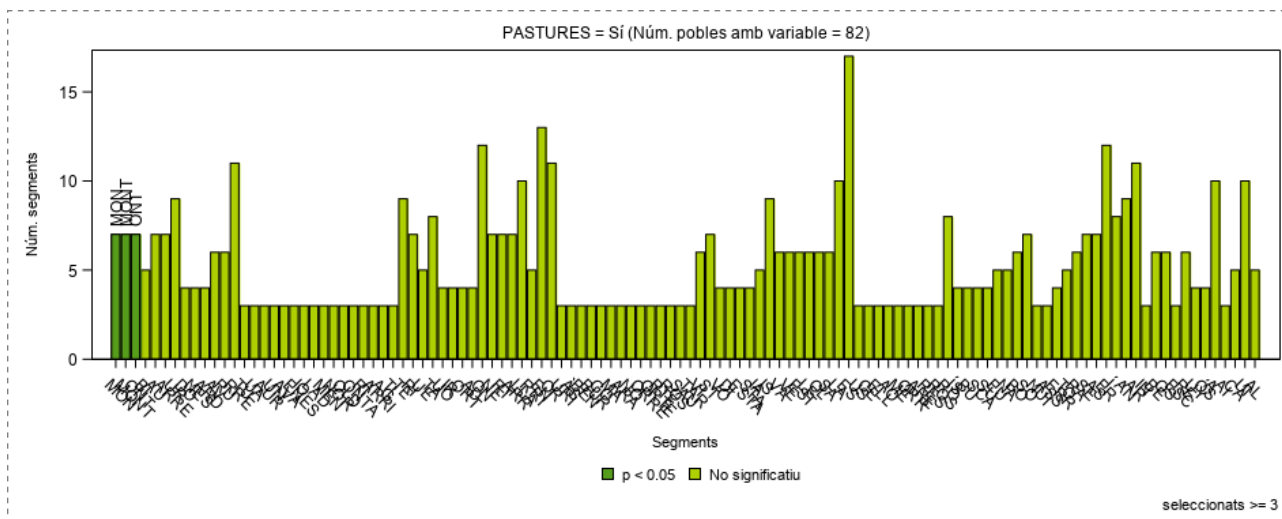

20. Variable geogràfica: altes pastures

(PASTURES)

Nombre de pobles comptabilitzats: 135

Variable geogràfica concreta: Sí

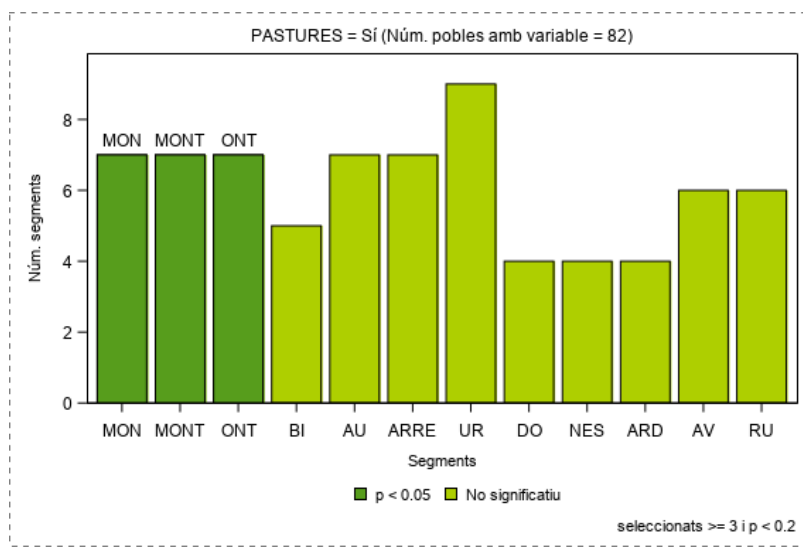

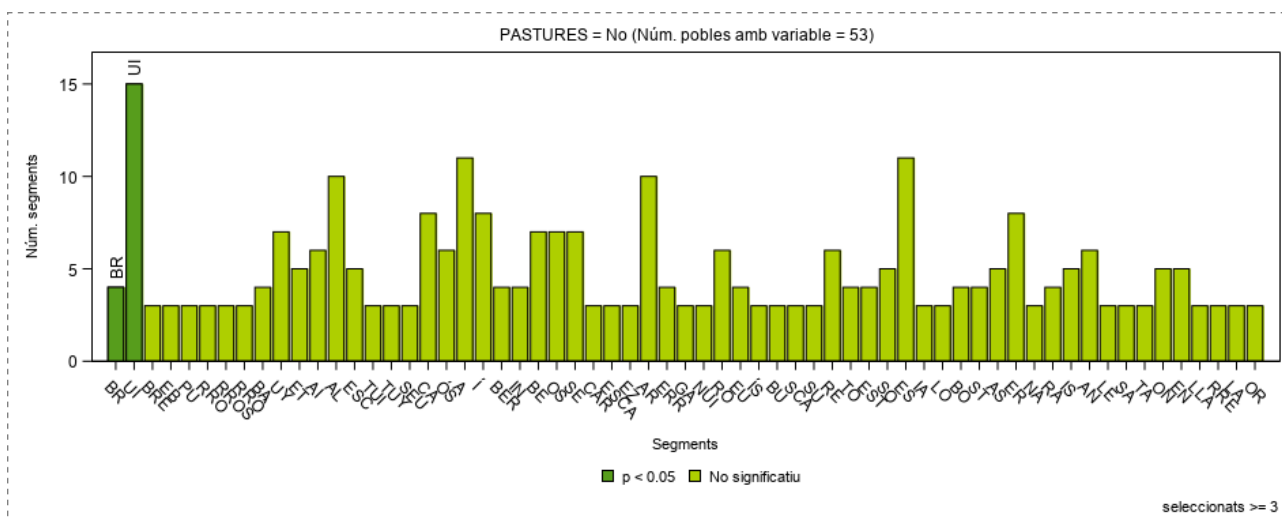
Alguns pobles que **són propietaris de pastures en cotes altes o tenen drets per pasturar els animals a la muntanya** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims, els quals podrien ser parts del mateix segment: **id_1193 MON**, **id_551 MONT** i **id_632 ONT**.

id_1193 MON: 7. MONTARDIT (MONT ARDIDO, MONTARDID, MONTE ARDIT), MONTARDIT, MENCUI (e.f.a. MONTCUY), MENTUI (e.f.a. MONTUI), MONTCORTÈS (MONTCORTEES, MONTE CORTEES, MONTECURTES), MONTESCLADO (MONT ESCLAT, MONTUSCLAT), MONTENARTRÓ (MONTANO ORTONE, MONTANORTO, MONTONARTO)

id_551 MONT: 7. MONTARDIT (MONT ARDIDO, MONTARDID, MONTE ARDIT), MONTARDIT, MENCUI (e.f.a. MONTCUY), MENTUI (e.f.a. MONTUI), MONTCORTÈS (MONTCORTEES, MONTE CORTEES, MONTECURTES), MONTESCLADO (MONT ESCLAT, MONTUSCLAT), MONTENARTRÓ (MONTANO ORTONE, MONTANORTO, MONTONARTO)

id_632 ONT: 7. MONTARDIT (MONT ARDIDO, MONTARDID, MONTE ARDIT), MONTARDIT, MENCUI (e.f.a. MONTCUY), MENTUI (e.f.a. MONTUI), MONTCORTÈS

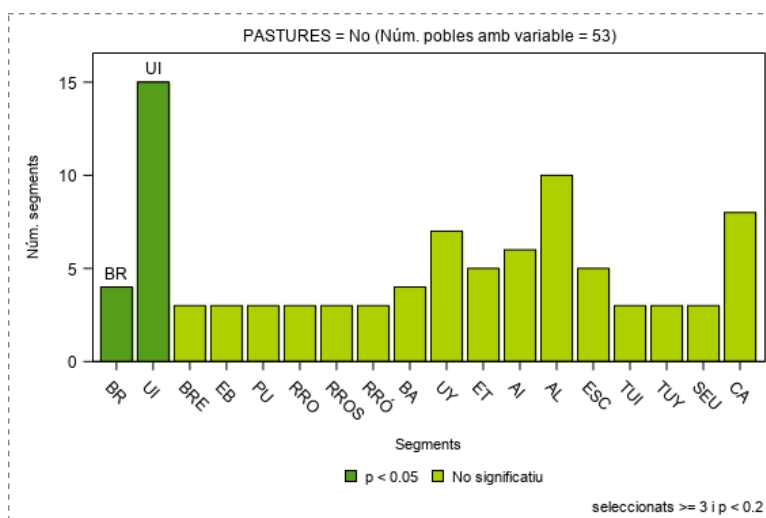

Alguns pobles que **no són propietaris d'altres pastures o no tenen drets per pasturar els animals a la muntanya** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_174 BR** i **id_1036 UI**. En **id_174 BR** es produeix una coincidència en el 100% pel que fa als topònims amb aquest segments i la característica geogràfica. Cal destacar la presència de **id_1036 UI** en 15 topònims.

id_174 BR: 4. BRESCA (BRESCHA), BRETUI (BRETUINO, BRETUY), BRESSUI (BRACUI), CASSIBRÓS (CARCEBROS, CARCIBROS)

id_1036 UI: 15. ARESTUI, BALESTUI (VALESTUI), BERNUI, BRESSUI (BRACUI), BRETUI (BRETUINO), BUIRO, BUSEU (e.f.a. BUISECE), CASTELLVINY (e.f.a. CASTELUIL), EMBONUI (EBONUI, ENBONUI), LLAVORSÍ (e.f.a. LOBERSUI), EL PUI, PUIFORMIU (PUIFORMID, PUIG FORMICI, PUIO FORMICE), PUJALT (e.f.a. PUIAL), PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO), SOMPONUI

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

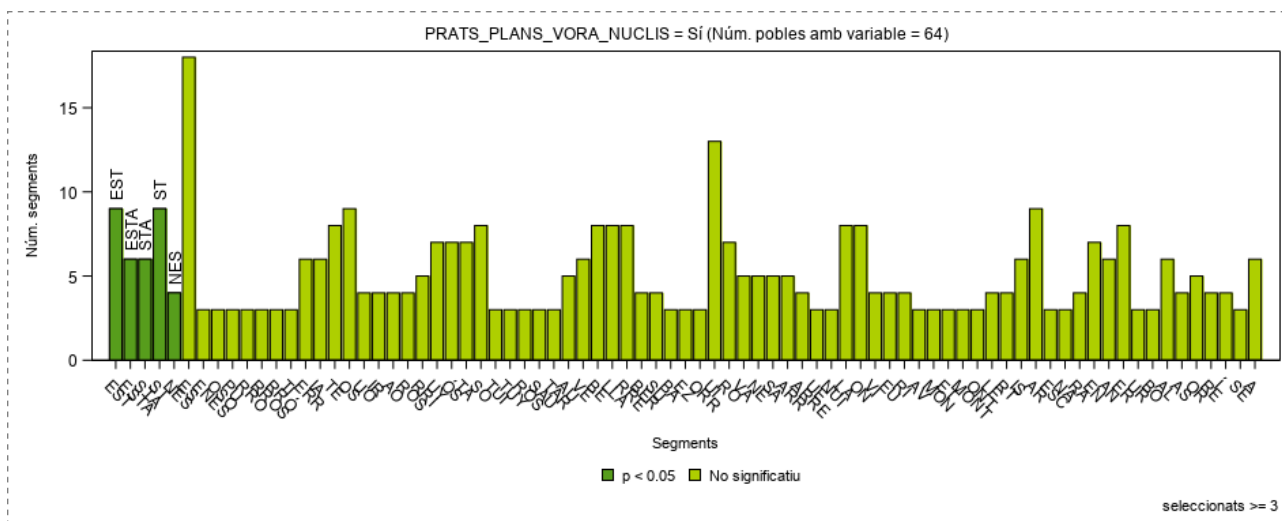

21. Variable geogràfica: prats plans a la vora dels pobles

(PRATS_PLANS_VORA_NUCLIS)

Nombre de pobles comptabilitzats: 135

Variable geogràfica concreta: Sí

Alguns pobles **amb prats plans a la vora del poble** comparteixen 5 segments rellevants en els seus topònims: **id_339 EST**, **id_340 ESTA**, **id_916 STA**, **id_915 ST** i **id_566 NES**.

id_339 EST: 9. BALESTUI (VALESTUI), BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAÍS (ESTAIS), ESTAON, ESTARON, ESTERRI (ESTERR), ESTERRI (ESTIRRI), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

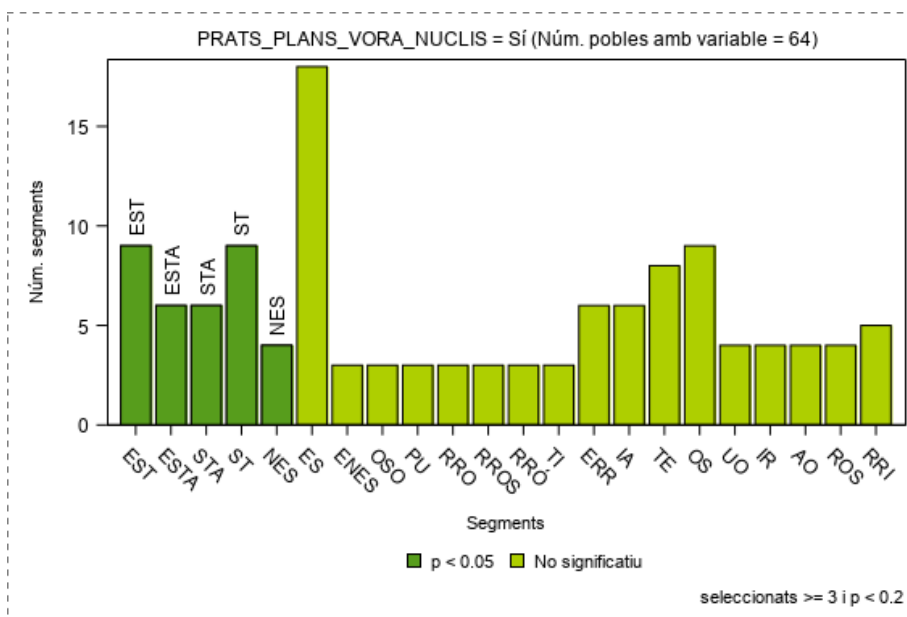
id_340 ESTA: 6. BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAÍS (ESTAIS), ESTAON, ESTARON, GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

id_916 STA: 6. BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAÍS (ESTAIS), ESTAON (STAON), ESTARON (STARON), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

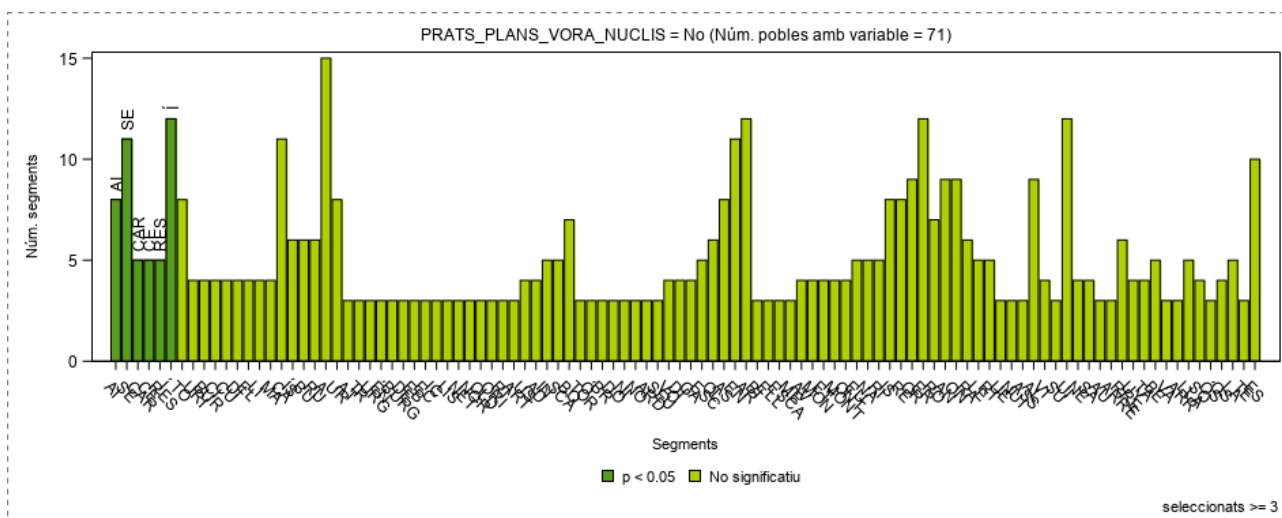
id_915 ST: 9. BALESTUI (BALASTUY, VALESTUI), BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAÍS (ESTAIS), ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAON (STAON), ESTARON (STARON), ESTERRI (ESTIRRI), ESTERRI (ESTERR, STERR, STIRRI), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

id_566 NES: 4. BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI), LLAGUNES, LLAVANERS (LAVENES, LEUENES)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: No

Alguns pobles que **no tenen prats plans a la vora del poble** comparteixen 6 segments rellevants en els seus topònims: **id_13 AI**, **id_854 SE**, **id_192 CAR**, **id_200 CE**, **id_737 RES** i **id_1187 Í**.

id_13 AI: 8. AIDÍ (AIDI), AIDÍ, AINET, AINET (AINETH), AINETO, MALLOLÍS (e.f.a. MAIOLIS), BAÉN (e.f.a. BAIEN, BAIENNE), BAIASCA

id_854 SE: 11. ALINS (ALINSE, ELINSE), ALÓS (ALOSE), BIUSE (BUISECE), BUSEU (BUSEÇ), CAREGUE (e.f.a. CARESEC), CARTANÍS (e.f.a. CARTONISE), ENSEU (ENSEDEZ, ENSEZ), ESCÀS (e.f.a. SESCAS), LLERET (e.f.a. LESERED, LESERET), SAURÍ (e.f.a. SEUERUI), SELLUI (SELUI, SELUY)

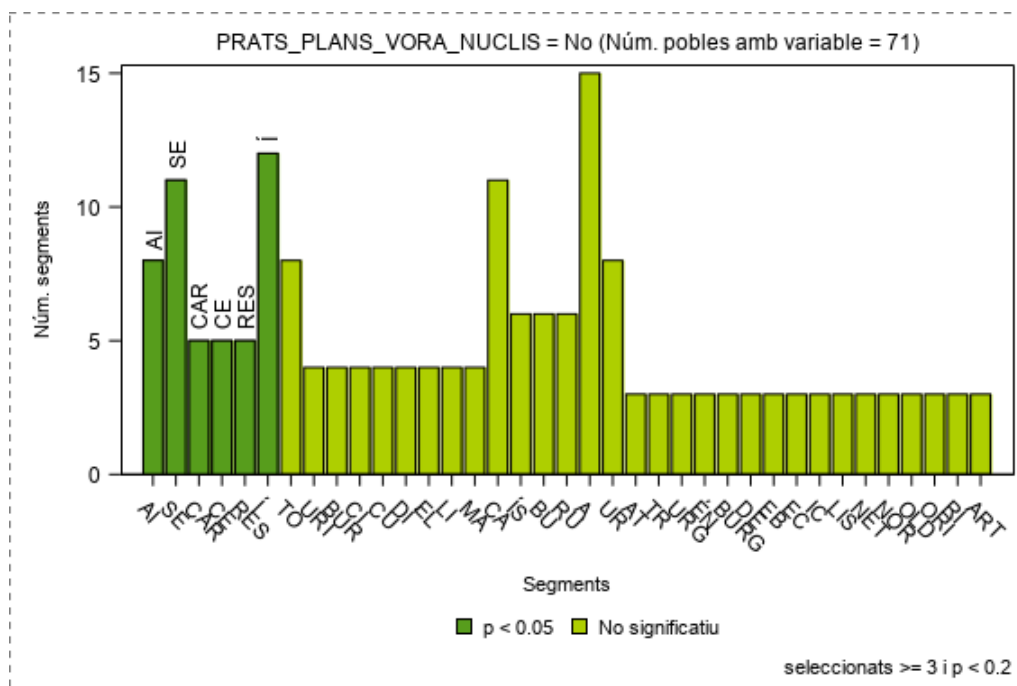
id_192 CAR: 5. CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE), CARTANÍS (CARTONISE), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), ESCART, ESCÀS (e.f.a. ESCARS)

id_200 CE: 5. BUSEU (e.f.a. BOISICE, BUISECE), CERBI (CERUO, CERVE, CERVO), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS), ROMADRIU (e.f.a. RIOMATRICE), SOLDUGA (e.f.a. CELDUA, CELLUA)

id_737 RES: 5. BRESCA (BRESCHA), CAREGUE (e.f.a. CARESEC, CARESGUE), LLARÀS (e.f.a. LERES), CUBERES

id_1187 Í: 12. AIDÍ, AIDÍ, ARCALÍS, BOLDÍS, BOLDÍS, CARTANÍS, LLAVORSÍ, MALLOLÍS, MENEURÍ, NORÍS, RONÍ, SAURÍ

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

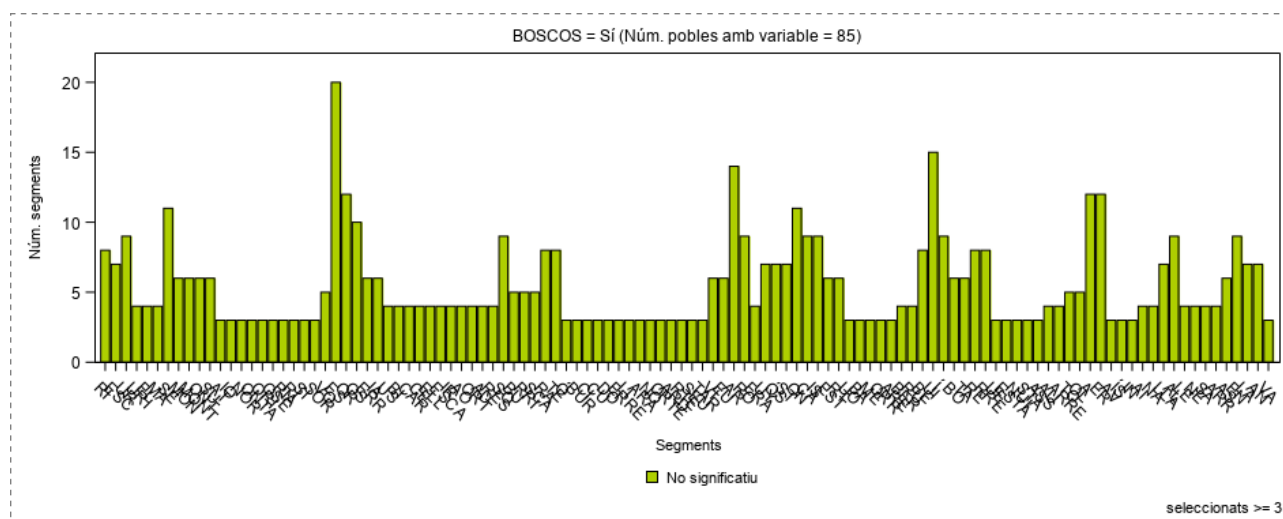

22. Variable geogràfica: boscos

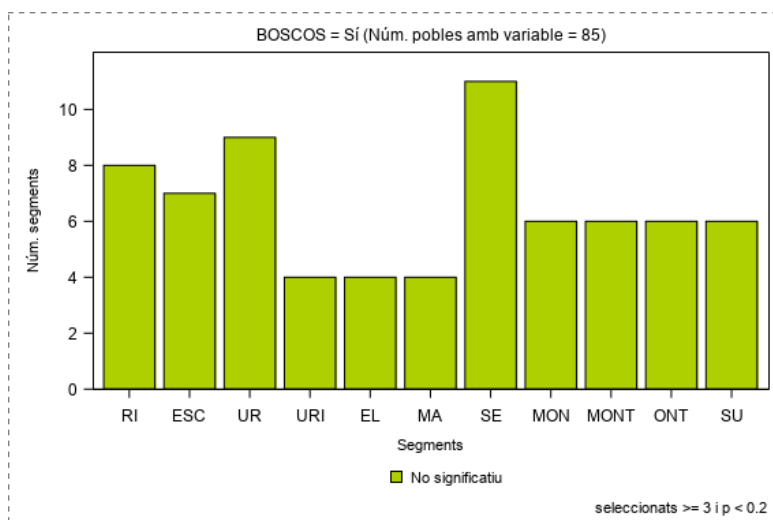
(BOSCOS)

Nombre de pobles comptabilitzats: 135

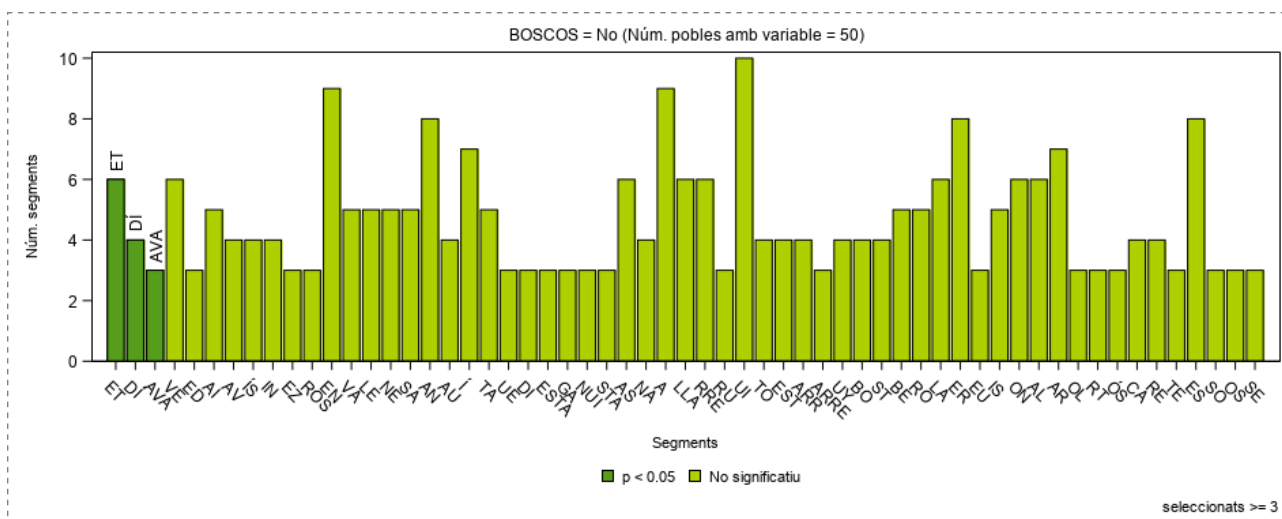
Variable geogràfica concreta: Sí

85 pobles que **tenen bosc** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims. Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: No

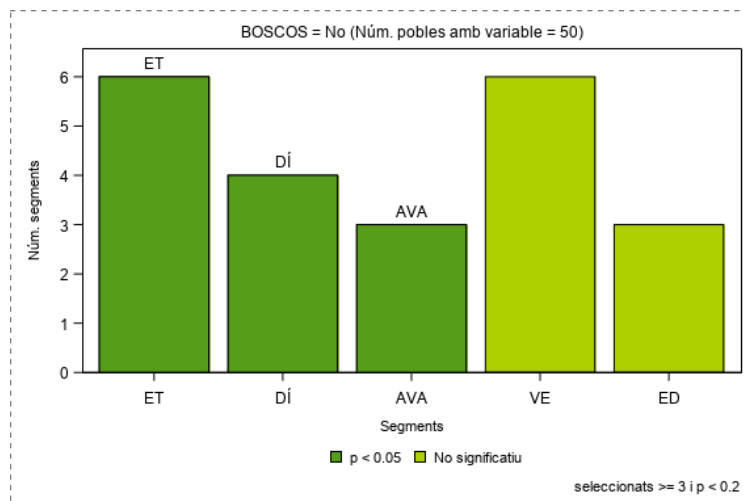
Alguns pobles que **no tenen bosc** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_343 ET**, **id_261 Dí** i **id_110 AVA**.

id_343 ET: 6. AINET (AINETH, ASNET), AINETO (ASNETO), BENANTE (e.f.a. BENNET), BRETUI (BRETUINO, BRETUY), LLERET (LESERET), TERVEU (e.f.a. TERVET)

id_261 Dí: 4. AIDÍ, AIDÍ, BOLDÍS, BOLDÍS

id_110 AVA: 3. GAVÀS (e.f.a. GAVAS), ISAVARRE (ISAVARE, ISSAVARI), TAVASCAN (TAVASCANNI)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

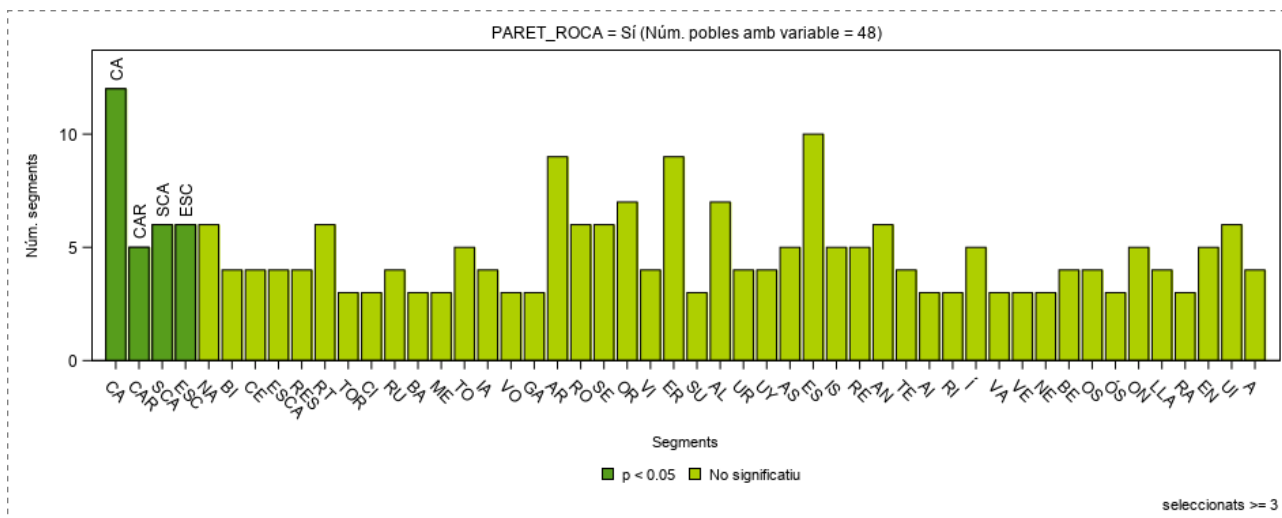

23. Variable geogràfica: grans parets de roca

(PARET_ROCA)

Nombre de pobles comptabilitzats: 135

Variable geogràfica concreta: Sí

Alguns pobles **amb grans parets de roca** comparteixen 4 segments rellevants en els seus topònims: **id_185 CA, id_192 CAR, id_845 SCA i id_332 ESC.**

id_185 CA: 12. ARCALIS, BAIASCA (BAYASCA, VAYASCA), BRESCA, CANALS (CANALES), CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE), CARTANÍS (CARTONISE), CASSIBRÓS (CARCEBROS, CARCIBROS), ESCALÓ (SCALO), ESCART, ESCÀS (ESCASSE,

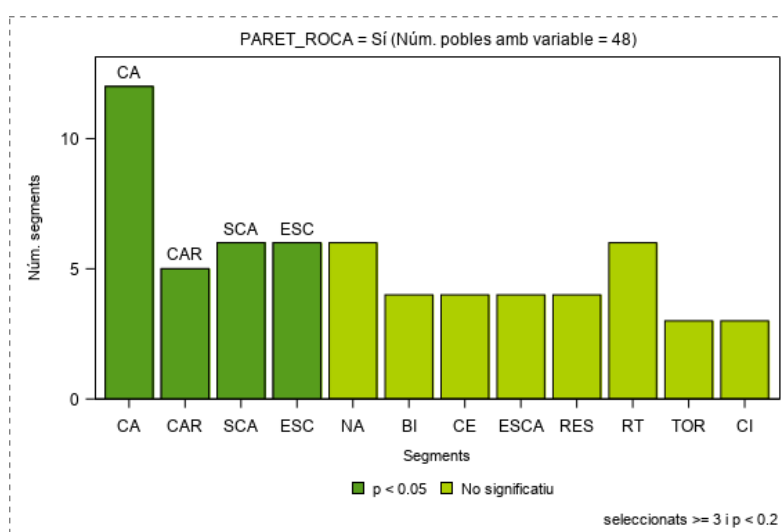
SCASS, SESCAS), MALMERCAT (MALMERCAD, MALMERCATI), TAVASCAN (TAVASCANNI)

id_192 CAR: 5. CAREGUE (CAREGE, CARESEC, CARESGUE), CARTANÍS (CARTONISE), CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), ESCART, ESCÀS (e.f.a. ESCARS).

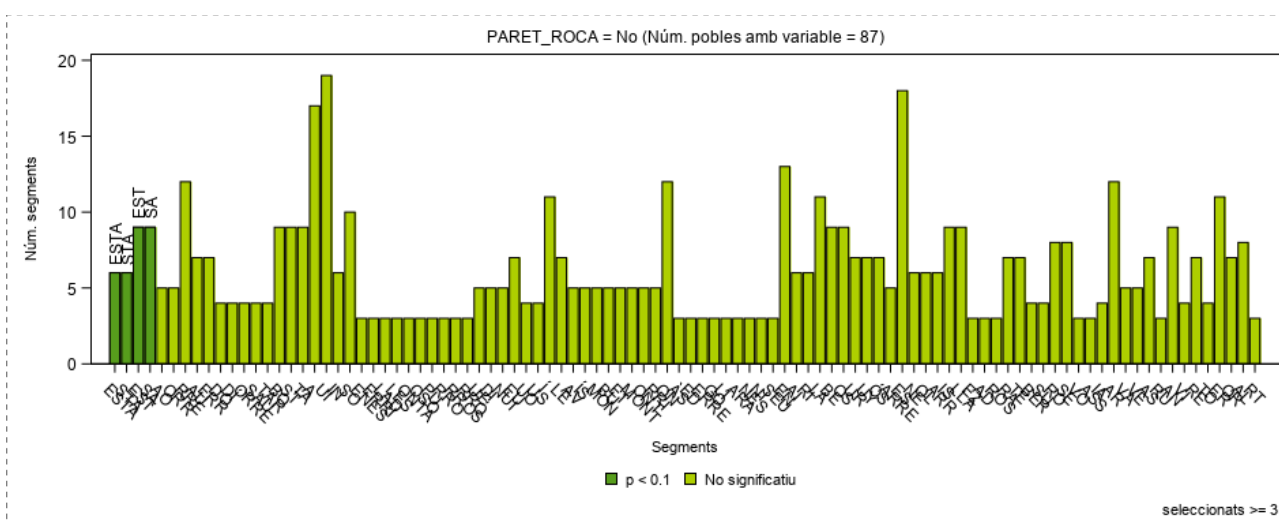
id_845 SCA: 6. BAIASCA (BAYASCA, VAYASCA), BRESCA, ESCALÓ (SCALO), ESCART, TAVASCAN (TAVASCANNI), ESCÀS (e.f.a. ESCARS, ESCASSE, SESCAS, SCASS)

id_332 ESC: 6. ESCALÓ, ESCART, BRESCA, ARESTUI (e.f.a. ARESCUY), ESCÓS (ESCOS, ESCOSE, ESCOSS), ESCÀS (ESCARS, ESCASSE, SESCAS)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: No

Amb l'aplicació del filtre $p < 0,1$, alguns pobles que **no tenen grans parets de roca** comparteixen 4 segments rellevants en els seus topònims: **id_340 ESTA**, **id_916 STA**, **id_339 EST** i **id_819 SA**.

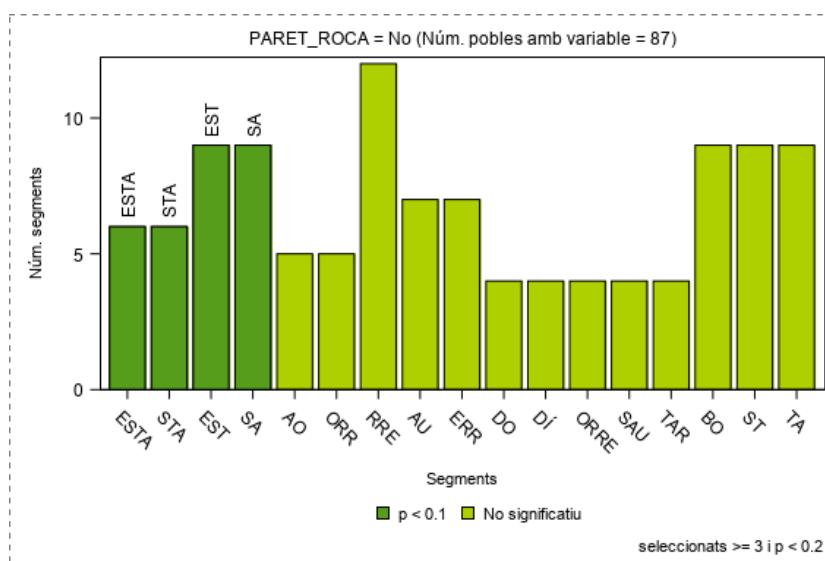
id_340 ESTA: 6. BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAON, ESTARON, ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAÍS (ESTAIS), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

id_916 STA: 6. ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAÍS (ESTAIS), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI), BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAON (STAON), ESTARON (STARON)

id_339 EST: 9. BALESTUI (VALESTUI), BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAÍS (ESTAIS), ESTAON, ESTARON, ESTERRI (ESTIRRI), ESTERRI (ESTERR), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

id_819 SA: 9. BESAN, BIUSE (e.f.a. BIUSA), ISAVARRE (ISAUAR, ISAVARE), LLARÀS (e.f.a. LARSASS, LARSASSI), SAURÍ (SAURI), SORRE (e.f.a. SAORRE, SAUORRE, SAURRE), SORT (SAORT, SAORTE, SAORTE, SAVORT), VILESA, SOMPONUI (e.f.a. SAMPONÍ)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

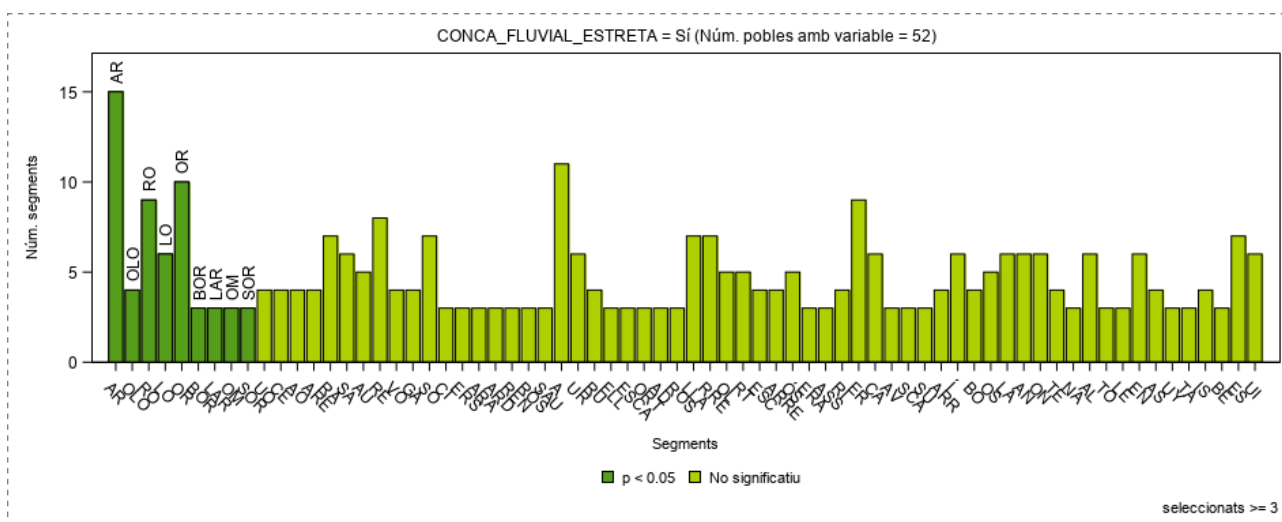

24. Variable geogràfica: conques fluvials estretes

(CONCA_FLUVIAL_ESTRETA)

Nombre de pobles comptabilitzats: 146

Variable geogràfica concreta: Sí

Alguns pobles que **tenen relació amb conques fluvials estretes** comparteixen 9 segments rellevants en els seus topònims: **id_54 AR**, **id_624 OLO**, **id_766 RO**, **id_522 LO**, **id_638 OR**, **id_170 BOR**, **id_481 LAR**, **id_626 OM** i **id_892 SOR**.

id_54 AR: 15. ARAÓS (ARAHOS, ARAOS), ARCALÍS (ARCALIS, ARCHALIS), ARESTUI (ARESCUY, ARESTUY), ÀREU (e.f.a. ARAO, AREO, HARAUO, HAREU), BARO, CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), ESCART (ESCHARD, SCHARD), ESTARON (STARON), ISAVARRE (ISAUAR, ISAVARE, ISSAVARI), LLARVÉN (LARDUEN, LARUEN), MONTARDIT, LLARÀS (LARAS, LARSASS, LARSASSI), MONTENARTRÓ (MONTONARTO), SORIGUERA (e.f.a. SOREGARIA), GILARENY (GILAREN)

id_624 OLO: 4. ALÓS (e.f.a. OLOS), PUJOL (e.f.a. PUGOLO, PUIOLO), OLONE, COLOMERS

id_766 RO: 9. AURÓS (e.f.a. OROS), BARO, CASSIBRÓS (e.f.a. CARCEBROS, CARCIBROS), ESTARON (STARON), LLADRÓS (e.f.a. LADROS, LADROSO), MONTENARTRÓ, RODÉS (RODEERS, RODEZ), RONÍ (ROANUI), ROMADRIU

id_522 LO: 6. ALÓS (e.f.a. ALOS, ALOSE, OLOS), LLAVORSÍ (e.f.a. LOBERSUI), ESCALÓ (e.f.a. ESCALO, ESCHALO, SCALO), PUJOL (e.f.a. PUGOLO, PUIOLO), OLONE, COLOMERS

id_638 OR: 10. AURÓS (e.f.a. OROS), BORÉN (BOREHNNE, BOREN), LLAVORSÍ (LEBORCI), MONTENARTRÓ (e.f.a. MONTANO ORTONE, MONTANORTO), NORÍS (ANORIIS), SORIGUERA (SOREGARIA), SORPE (ASSOR, SOR, SORP), SORT (SAORT, SAORTE, SAUORTE, SAVORT), TOR (THOR), LLORT (LABORTE, LEORT, LEORTE)

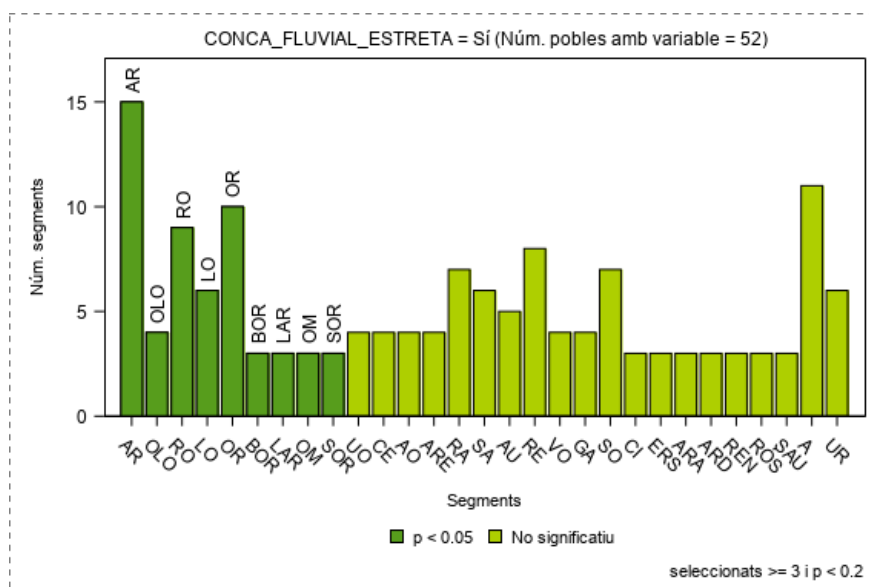
id_170 BOR: 3. BOREN (BOREHNNE, BOREN), LLAVORSÍ (e.f.a. LEBORCI), LLORT (e.f.a. LABORTE)

id_481 LAR: 3. LLARÀS (e.f.a. LARAS, LARSASS, LARSASSI), LLARVÉN (LARDUEN, LARUEN), GILARENY (GILAREN)

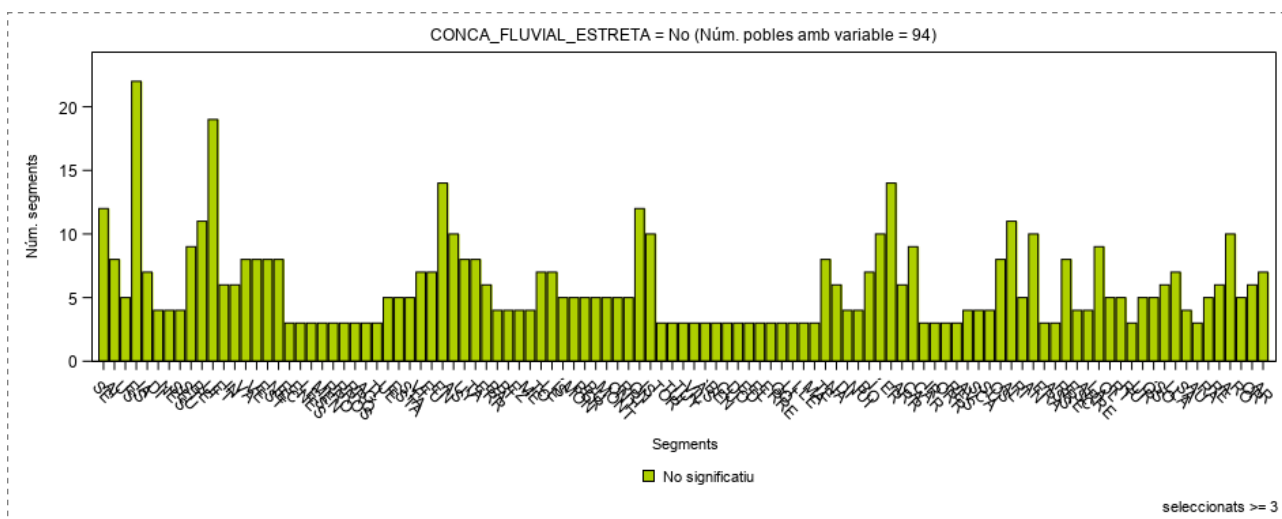
id_626 OM: 3. ROMADRIU (e.f.a. RIOMATRICE), COLOMERS, SOMPONUI

id_892 SOR: 3. SORIGUERA (SOREGARIA), SORPE (SOR, SORP), SORT

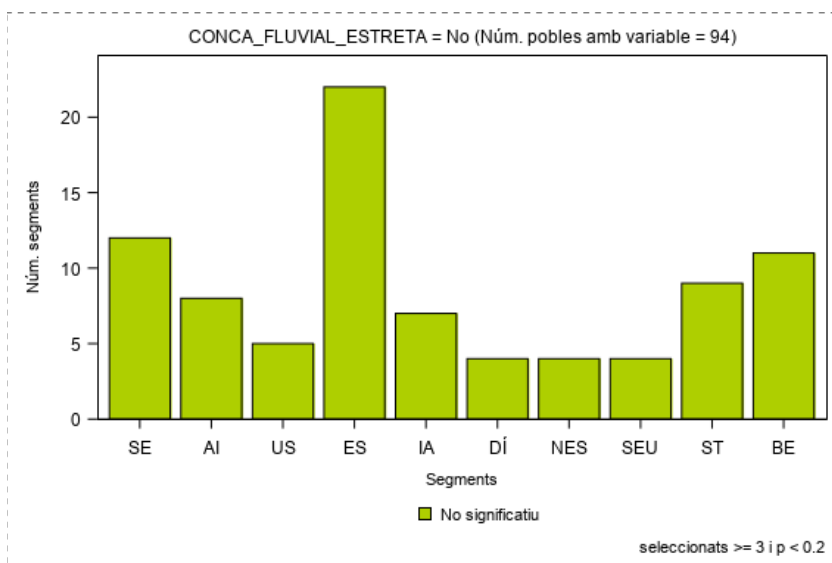
Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: No

94 pobles que **no tenen relació amb conques fluvials estretes** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims. Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

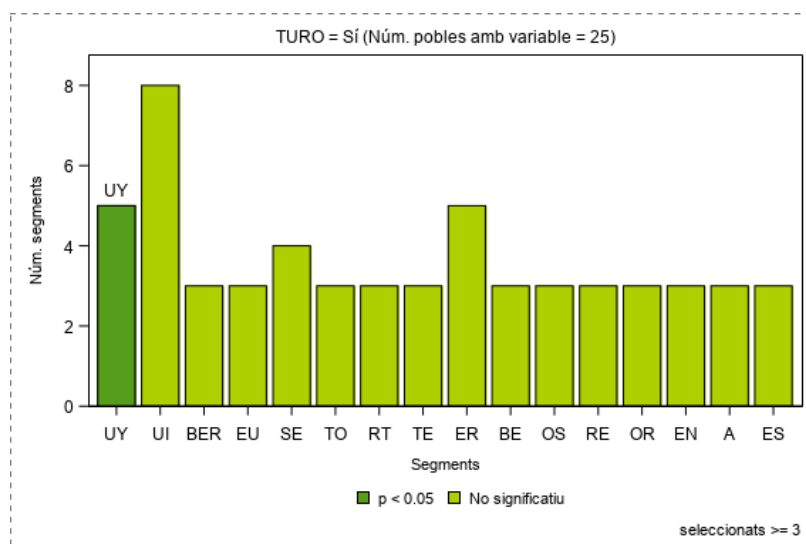

25. Variable geogràfica: turons

(TURO)

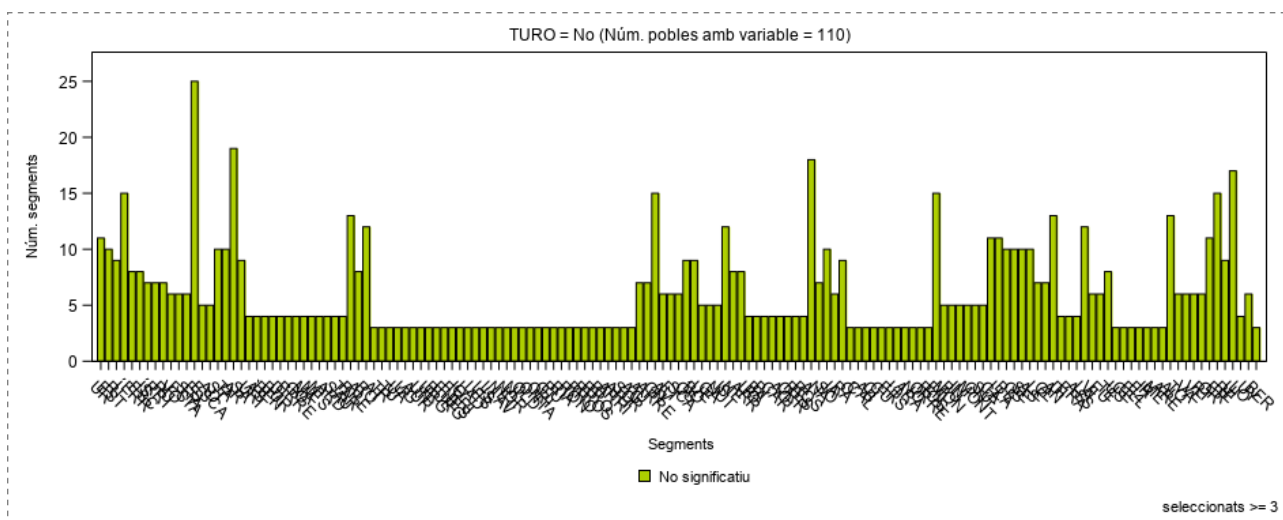
Nombre de pobles comptabilitzats: 135

Variable geogràfica concreta: Sí

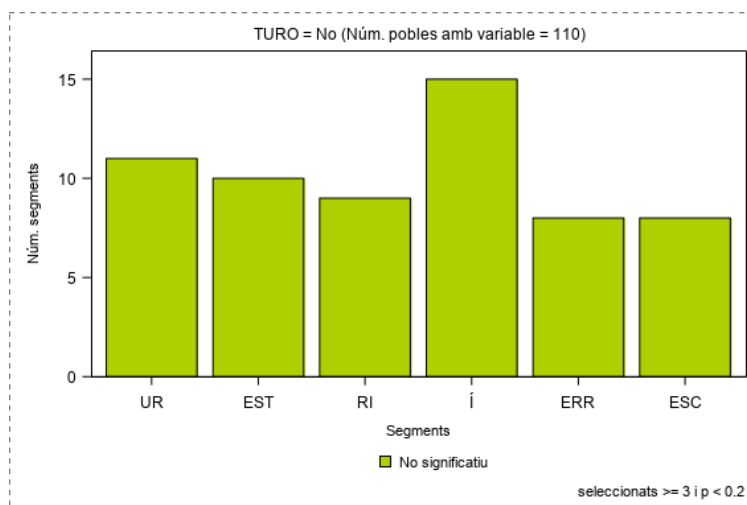

5 pobles que **tenen relació amb turons** comparteixen 1 segment rellevant en els seus topònims, **id_1097 UY**, el qual es troba en les formes antigues de BERNUI (e.f.a. BERNUY), BRETUI (e.f.a. BERTUY, BRETUY), LLESSUI (e.f.a. LA SUY, LLAÇUY), MENTUI (e.f.a. MENTUY) i SELLUI (e.f.a. SELUY).

Variable geogràfica concreta: No

110 pobles que **no tenen relació amb turons** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims. Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

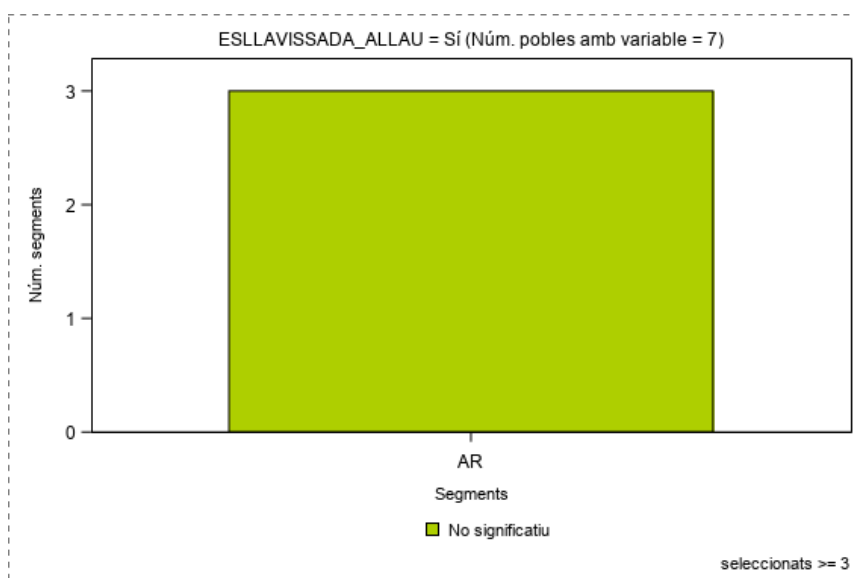

26. Variable geogràfica: esllavissades

(ESLLAVISSADA_ALLAU)

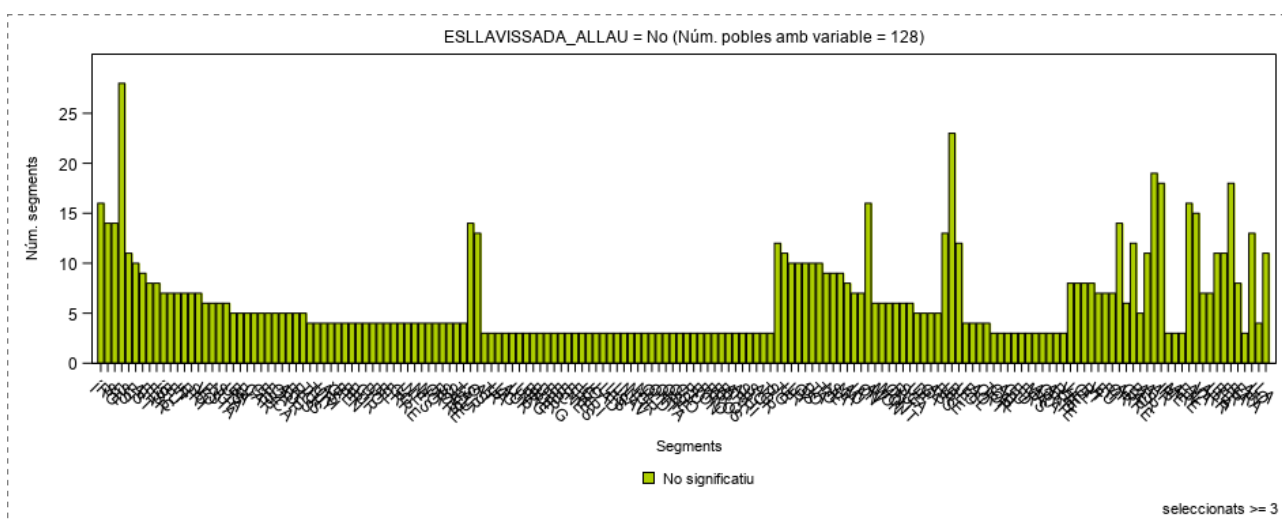
Nombre de pobles comptabilitzats: 135

Variable geogràfica concreta: Sí

7 pobles que **tenen relació amb esllavissades** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.

Variable geogràfica concreta: No

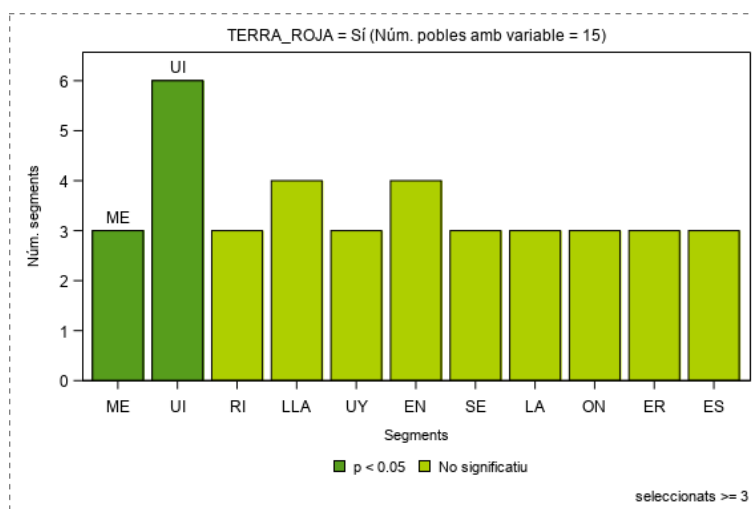
128 pobles que **no tenen relació amb esllavissades** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims ni amb un valor del filtre p de 0,05, ni 0,2.

27. Variable geogràfica: terra roja

(TERRA_ROJA)

Nombre de pobles comptabilitzats: 135

Variable geogràfica concreta: Sí

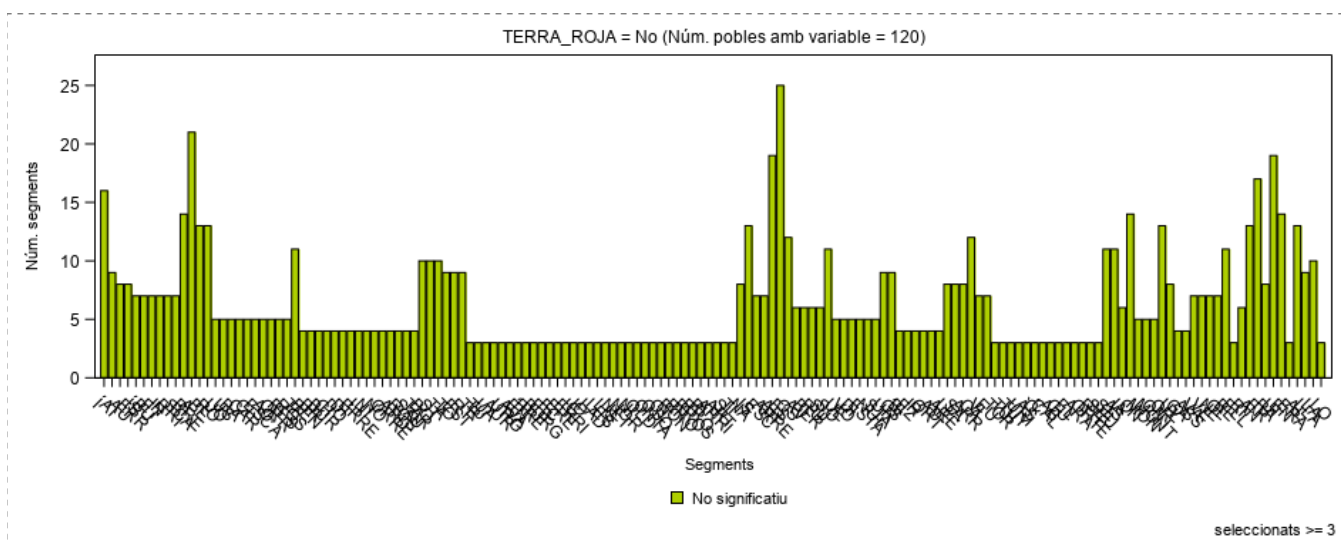

Alguns pobles que **tenen relació amb terra roja** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_543 ME** i **id_1036 UI**.

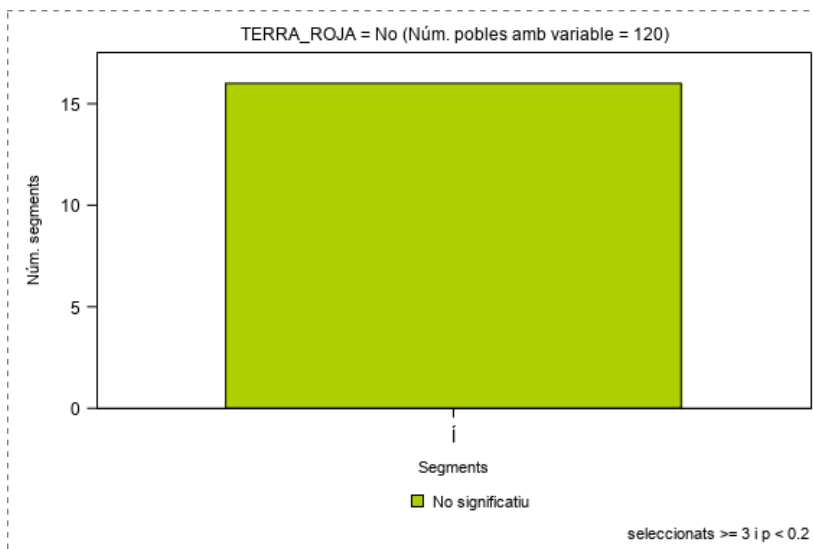
id_543 ME: 3. MALMERCAT (MALMERCAD, MALMERCATI, MALO MERCHATO), MENCUI, MENTUI (MENTUY)

id_1036 UI: 6. LLAGUNES (e.f.a. LAQUNUIS), MENTUI (MONTUI), MENCUI, PUJOL (e.f.a. PUIOL, PUIOLO), SELUI (SELUI), VILAMUR (e.f.a. UILAMUR, UILLAMURI)

Variable geogràfica concreta: No

120 pobles que **no tenen relació amb terra roja** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims. Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

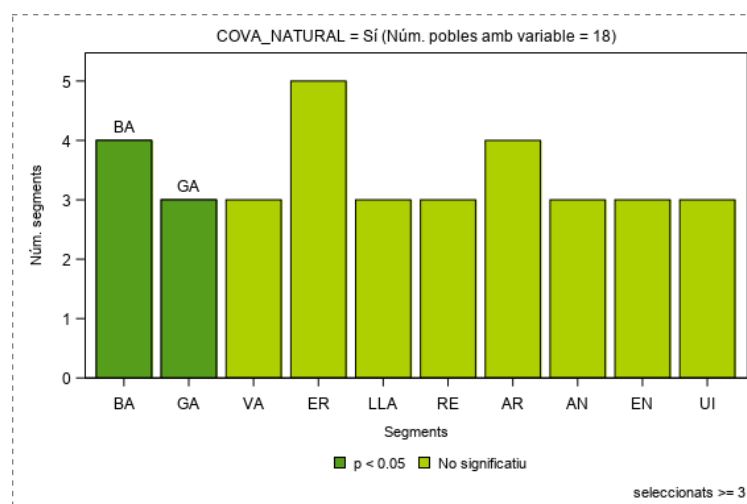

28. Variable geogràfica: coves naturals

(COVA_NATURAL)

Nombre de pobles comptabilitzats: 135

Variable geogràfica concreta: Sí

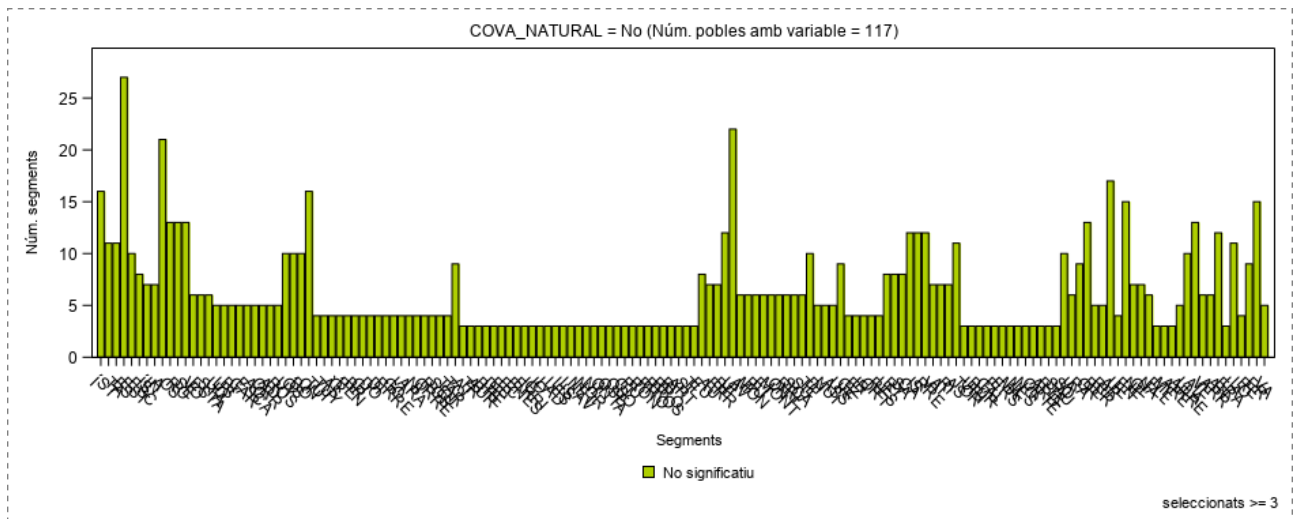

Alguns pobles que **tenen relació amb coves naturals** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_133 BA** i **id_368 GA**.

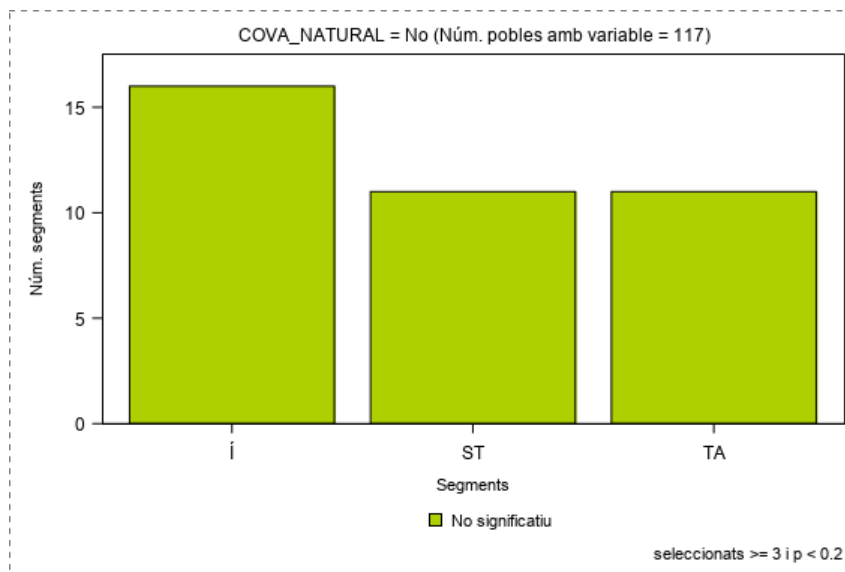
id_133 BA: 4. BAÉN (BAHEN, BAIEN), BAIASCA (BAYASCA), LA BANA (LABAN), BARO

id_368 GA: 3. SORIGUERA (e.f.a. SOREGARIA), BURGAL, SOLDUGA

Variable geogràfica concreta: No

117 pobles que **no tenen relació amb coves naturals** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims. Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

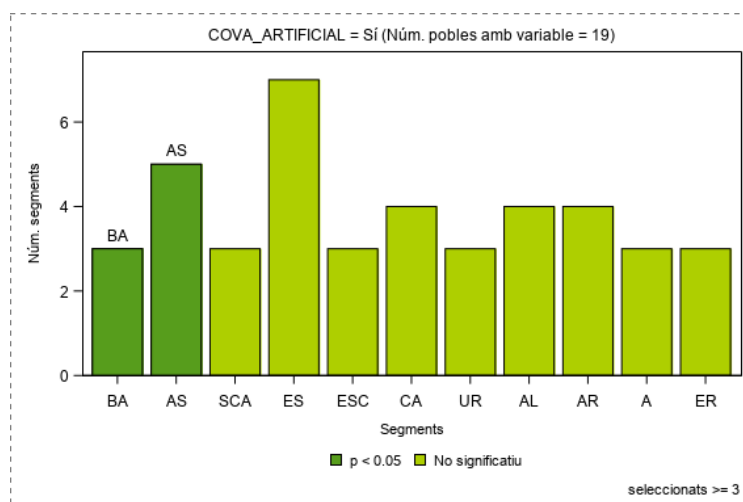

29. Variable geogràfica: coves excavades

(COVA_ARTIFICIAL)

Nombre de pobles comptabilitzats: 136

Variable geogràfica concreta: Sí

Alguns pobles que **tenen relació amb coves excavades** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims: **id_133 BA** i **id_92 AS**.

id_133 BA: 3. BAIASCA (BAYASCA), BALESTUI (e.f.a. BALASTUY), BARO

id_92 AS: 5. AINET (e.f.a. ASNET), ANÀS (e.f.a. ANAS, ANASENSIS, NAS), BAIASCA (BAYASCA, VAYASCA), BALESTUI (e.f.a. BALASTUY), LLARÀS (e.f.a. LARAS)

Variable geogràfica concreta: No

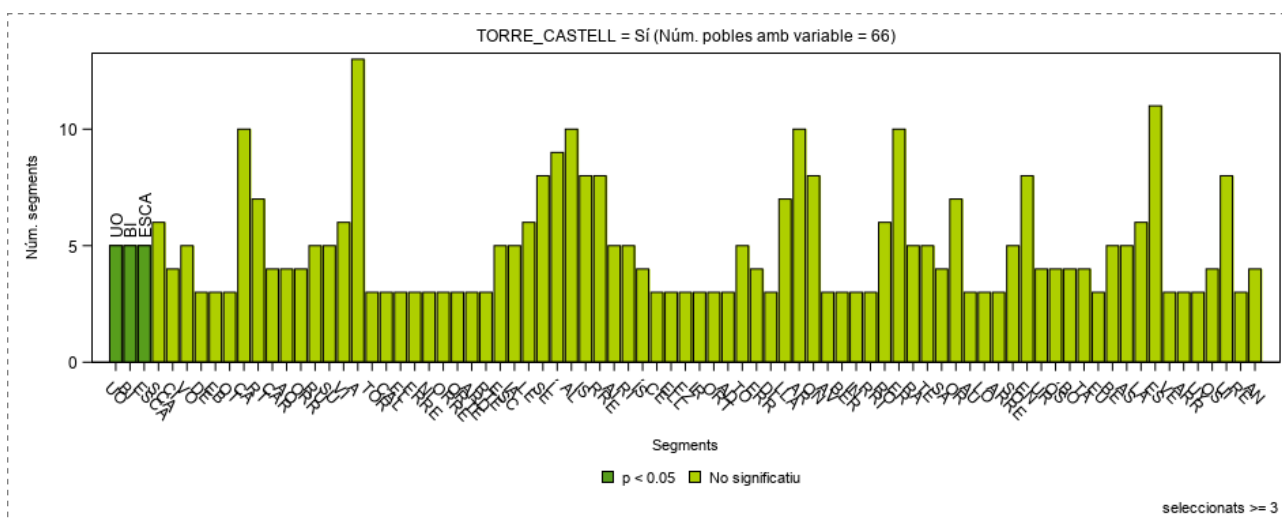
117 pobles que **no tenen relació amb coves excavades** no comparteixen cap segment rellevant en els seus topònims.

30. Variable geogràfica: torre o castell

(TORRE_CASTELL)

Nombre de pobles comptabilitzats: 135

Variable geogràfica concreta: Sí

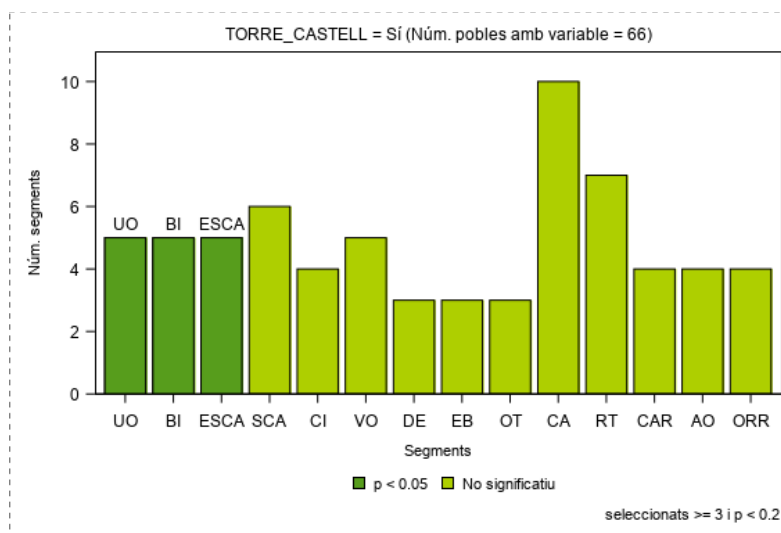
Alguns pobles que **tenen relació amb una torre o castell** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_1062 UO**, **id_161 BI** i **id_333 ESCA**.

id_1062 UO: 5. ÀREU (e.f.a. HARAUO), JOU (e.f.a. IOUO, JOUO), SORT (e.f.a. SAUORTE), CERBI (e.f.a. CERUO), SORRE (e.f.a. SAUORRE)

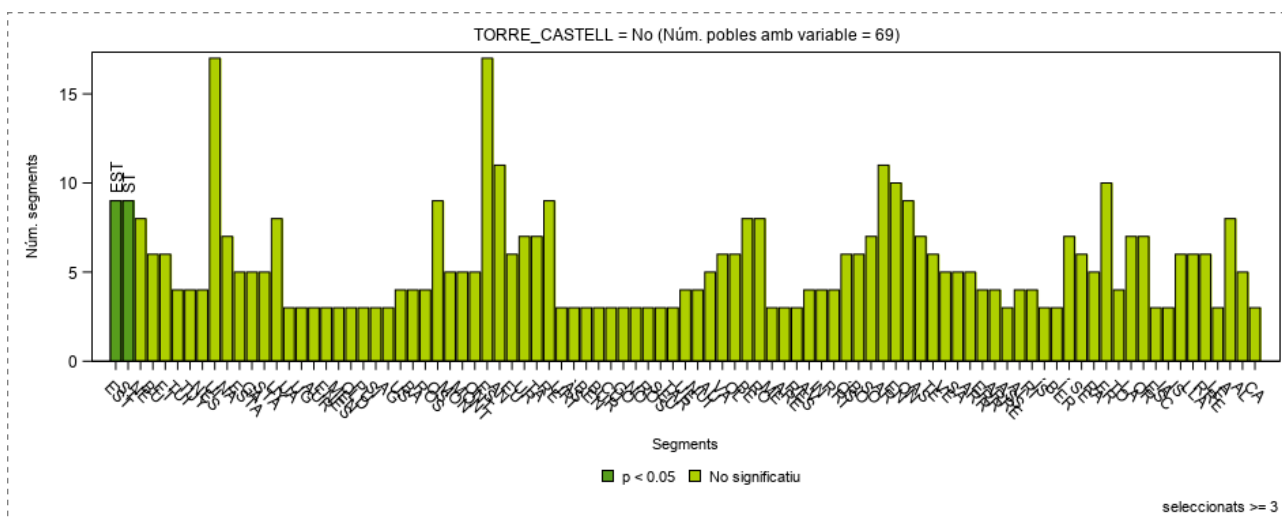
id_161 BI: 5. BIUSE (BISOUE, BISUE, BIUSA), CERBI, RUBIÓ (ROBIO, RUBIO, RUBION, RUBIONE), OLP (e.f.a. OLBIS), TÍRVIA (e.f.a. TERBIA, TIRBIA)

id_333 ESCA: 5. BRESCA, ESCALARRE (ESCALARR, ESCALARRI, SCALARRE), ESCALÓ (SCALO), ESCART, ESCÀS (e.f.a. ESCARS, ESCASSE, SESCAS)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

Variable geogràfica concreta: No

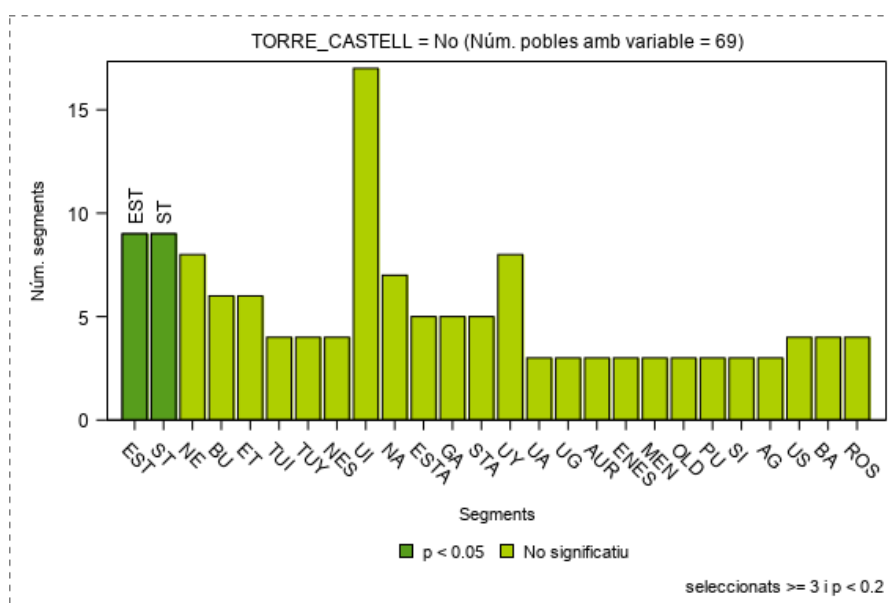

Alguns pobles que **no tenen relació amb una torre o castell** comparteixen 2 segments rellevants en els seus topònims, els quals formen part del mateix: **id_339 EST** i **id_915 ST**.

id_339 EST: 9. ARESTUI (ARESTUY), BALESTUI (VALESTUI), BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAON, ESTARON, ESTERRI (ESTIRRI), ESTERRI (ESTERR), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

id_915 ST: 9. ARESTUI (ARESTUY), BALESTUI (VALESTUI), BONESTARRE (BENESTARRE, BONESTAR), ESTAC (ESTACH, ESTAG, ESTAGO), ESTAON, ESTARON, ESTERRI (ESTIRRI), ESTERRI (ESTERR), GINESTARRE (GENESTARRE, GENESTARRI)

Si el valor del filtre p s'amplia a $\leq 0,2$, es veuen millor els segments més ben posicionats després dels que són significatius:

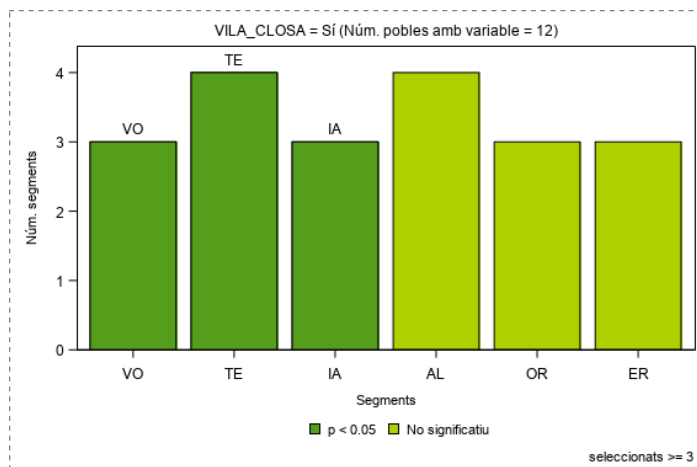

31. Variable geogràfica: vila closa

(VILA_CLOSA)

Nombre de pobles comptabilitzats: 136

Variable geogràfica concreta: Sí

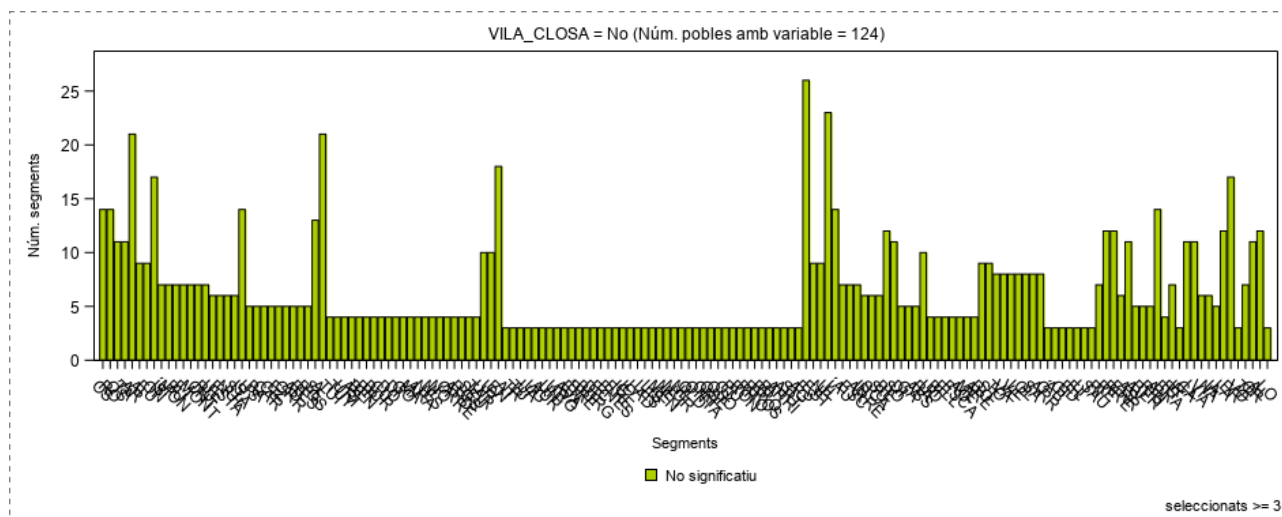
Alguns pobles que **tenen una vila closa** comparteixen 3 segments rellevants en els seus topònims: **id_1143 VO, id_970 TE i id_411 IA.**

id_1143 VO: 3. LLAVORSÍ, SORT (e.f.a. SAVORT), RIALP (e.f.a. RIVO ALBO)

id_970 TE: 4. ESTERRI (ESTERR, STERRE), SORT (e.f.a. SAORTE, SAUORTE), TÍRVIA (e.f.a. TERBIA, TERVIENSIS), TORNAFORT (e.f.a. TORNA FORTEM)

id_411 IA: 3. PERAMEA (e.f.a. PETRAMEIA), TÍRVIA (TERBIA, TIRBIA), RIALP (RIALB)

Variable geogràfica concreta: No

124 pobles que **no tenen una vila closa**, en els seus topònims no comparteixen cap segment rellevant.

Annex 13. Anàlisi comparativa dels caràcters gràfics dels topònims

La comparació estadística entre les grafies dels topònims actuals i els antics es desenvolupa amb l'ajuda del Servei d'Estadística Aplicada (SEA) de la UAB. S'utilitza el software SAS v9.4, SAS Institute Inc., Cary, NC, USA. És important destacar que aquesta anàlisi es duu a terme abans de fer el cribratge de topònims que aportaven distorsions en les anàlisis estadístiques (§ cap. V, 2).

13.1 Longitud dels topònims a partir dels caràcters gràfics

Per comparar la longitud dels topònims actuals i les seves citacions antigues s'han tingut en compte els 153 topònims actuals i els 431 antics del *corpus selectiu i tancat* (§ cap. IV, 4.2). En total, 584 mostres. En el cas dels topònims actuals, els topònims més curts tenen 3 **caràcters gràfics** (TOR, SON, JOU, OLP) i, el més llarg, 23 (tenint en compte que els espais en blanc es comptabilitzen): SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES. De fet n'hi ha un altre de 22 —SANT SEBASTIÀ DE BUSEU—, però un i altre són excepcions. **La majoria de topònims (un 24,18%) mostren 5 caràcters: AINET, ALINS, ARAÓS, AURÓS, BERRÓS, BESAN, BIUSE, BORÉN, BURGO, BUSEU, CERBI, DORVE, etc. És un percentatge similar als que en mostren 6 (un 23,53%): AINETO, ALENDO, ALTRON, BERANÍ, BERNUI, BOLDÍS, BRESCA, BRESSUI, BRETUI, CANALS, CAREGUE, ESCALÓ, ESCART, etc.** El gruix de topònims es troben entre els 3 i 8 caràcters gràfics (un 88,23%). Després hi ha un 10,46% que en tenen de 9 a 11, i queden els 2 excepcionals que s'han esmentat més amunt, i que sumen un 1,3%.

Nombre de caràcters	Nombre de topònims	Percentatge
3	4	2.61%
4	23	15.03%
5	37	24.18%
6	36	23.53%
7	19	12.42%
8	16	10.46%
9	10	6.54%
10	3	1.96%
11	3	1.96%
22	1	0.65%
23	1	0.65%

Fig. 154. Taula de la longitud dels topònims actuals segons els seus segments.
Font: e.p.

Pel que fa a les citacions antigues, les més curtes també tenen 3 caràcters gràfics (TOR, SON, NAS, GER, IDI, SOR, PUY...) i la més llarga 19 (tenint en compte que els espais en blanc es comptabilitzen): SANCTUM SEBASTIANUM. **La majoria (un 22,51%), però, són de 6 caràcters (ALENDE,**

ALINSE, ALTRON, ASNETO, BERENI, BERNUI, RUDERS, SAVORT, etc) i, després, de 5: ASNET, BAIEN, BENUI, BISUE, BURGI, CERVO, ELINS, etc. És representatiu, també, el percentatge de topònims amb 7 caràcters: un 17,17% en contrast al 12,42% dels topònims actuals. El gruix citacions antigues antigues també es troben entre els 3 i 8 caràcters (un 80,51%), però en un 7,72% menys que en el cas dels topònims actuals perquè entre aquestes n'hi ha més que en tenen entre 9 i 11 (un 12,99%) i, sobretot, n'hi ha moltes de més de llargues, amb 12, 13, 14, 17 i 19 caràcters (un 6,5%). Es pot apreciar a la taula següent:

Nombre de caràcters	Nombre de topònims	Percentatge
3	10	2.32%
4	46	10.67%
5	89	20.65%
6	97	22.51%
7	74	17.17%
8	31	7.19%
9	31	7.19%
10	14	3.25%
11	11	2.55%
12	13	3.02%
13	4	0.93%
14	7	1.62%
17	3	0.70%
19	1	0.23%

Fig. 155. Taula de la longitud dels topònims antics segons els seus segments.
Font: e.p.

El fet que les citacions antigues en general siguin més llargues podria respondre a diversos motius:

- als sufixos que s'afegien en llatinitzar els noms de lloc: ALOSE > ALÓS; BORROSO > BERRÓS; HELINSI > ALINS; OLONE > AULÓ; RUBIONE > RUBIÓ; TAVASCANNI > TAVASCAN, etc.
- a la presència de consonants geminades: BOREHNNE > BORÉN; ERROSS > ARRÓS; ESCASSE > ESCÀS; ESCOSS > ESCÓS, etc.
- al material fònic perdut en els topònims actuals com a conseqüència del desgast: LERTUEN > LLARVÉN; LESERET > LLERET; RUDERS > RODÉS; SAUORRE > SORRE; SAVORT > SORT; SEUERUI > SAURÍ, etc.
- als topònims amb més d'un sintagma, que després es lexicalitzarien en un procés durant el qual es produiria la pèrdua d'algun element: CURTES CASTELLO > CORTSCASTELL; MONTANO ORTONE > MONTENARTRÓ; MONTE ARDIT > MONTARDIT; PETRA MEDIE > PERAMEA; PUIO FORMICE > PUIFORNIU, etc.

A mesura que s'observin els canvis dels topònims es podran verificar o desmentir aquestes hipòtesis i constatar quina té més pes, en cas que se'n ratifiqui més d'una.

13.2 Comparació de les grafies

Per comparar les grafies de les citacions actuals i antigues també s'ha tingut en compte tota la mostra del corpus sense cap cribratge, és a dir, els 153 topònims actuals i els 431 antics del *corpus selectiu i tancat* (§ cap. IV, 4.2). A continuació s'analitzaran els aspectes següents dels topònims actuals i antics:

- **Freqüència.** Es comptabilitzen els caràcters gràfics de tota la mostra, tenint en compte que en un mateix topònim es pot trobar el mateix caràcter.
- **Presència.** Es comptabilitza la presència dels caràcters gràfics en els topònims, però sense comptabilitzar els caràcters repetits.
- **Presència inicial.** Es comptabilitzen els caràcters gràfics **al principi del topònim**.
- **Presència medial.** Es comptabilitzen els caràcters gràfics **a l'interior del topònim**.
- **Presència final.** Es comptabilitzen els caràcters gràfics **al final del topònim**.

Aquesta anàlisi estadística és tan sols dels caràcters gràfics, de manera que, com que calia fer la comparativa amb els topònims antics dels quals no se'n coneix la pronúncia, a les taules amb els resultats estadístics no s'han emprat els símbols de l'AFI per als topònims actuals, sinó que s'han agrupat algunes representacions gràfiques en fonemes:

- /b/ = S'han agrupat les grafies B i V perquè el Pallars Sobirà avui és una zona betacista. S'hi troben topònims com **BOLDÍS** o **VIRÓS**.
- /g/ = La representació gràfica és G. S'hi troben topònims com **GAVÀS** o **CAREGUE**.
- /k/ = Amb la representació gràfica C s'hi troben topònims com **CASSIBRÓS**.
- /z/ = S'han agrupat les grafies S i Z, que avui representen la fricativa alveolar sonora. S'hi troben topònims com **BESAN** i **TOLZÓ**.
- /s/ = S'han agrupat les grafies S, Ç, C i SS, que avui representen la fricativa alveolar sorda. S'hi troben topònims com **ESTERRI**, **PERACALÇ**, **CERBI** o **BRESSUI**.
- /ʒ/ = Les grafies G, J avui representen els sons africats i fricatius postalveolars sonors. S'hi troben topònims com **GERRI** i **JOU**.
- /r/ = La grafia R avui representa la ròtica bategant en topònims com **ÀREU**.
- /r̄/ = Les grafies R i RR avui representen la ròtica vibrant. S'hi troben topònims amb la ròtica a l'inici de mot, com **RIBERA**, i topònims amb la ròtica intervocàlica, com **GERRI**.

El símbol \$ s'ha emprat per representar un espai en blanc i, per tant, indica quan un topònim és sintagmàtic. Interessa tenir-lo en compte per a la comparació que es farà entre els topònims sintagmàtics i els topònims aglutinats (§ 6.3).

A continuació es presenta una taula amb l'inventari de caràcters gràfics. Malgrat l'ordre en què es mostren, no s'ha de suposar que els sons que representaven els caràcters medievals són els actuals. Com es veurà als següents apartats, per exemple la grafia G podria representar tant [g] com [ʒ], la grafia Z podia representar [ts] o la grafia L la palatal [ʎ].

Actuals	Antics
A	A
B, V	B
C	C
D	Ç
E	CH
F	D
G	E
G, J	F
I	G
L	GUE
LL	GUI
M	H
N	I
NY	J
O	K
P	L
R	LL
RR, R	M
S, Ç, C, SS	N
S, Z	NN
T	O
U	P
X	Q
\$	QUE
	R
	RR
	S
	SS
	T
	U
	V
	X
	Y
	Z
	\$

Fig. 156. Taula amb l'inventari de caràcters gràfics. Font: e.p.

13.2.1 Freqüència

Es comptabilitzen els caràcters gràfics de tota la mostra, tenint en compte que en un mateix topònim es pot trobar el mateix caràcter.

Actuals		Antics	
Fonemes	Percentatge	Caràcters gràfics	Percentatge
A	13.53%	A	12.56%
E	11.57%	E	11.50%
S, Ç, C, SS	8.88%	S	8.83%
O	7.54%	O	8.11%
I	7.13%	R	8.07%
R	7.13%	I	7.08%
T	5.99%	N	5.78%
N	5.79%	U	5.41%
B, V	5.58%	T	5.34%
U	4.96%	L	4.52%
L	3.82%	C	3.76%
C	3.00%	B	3.11%
RR, R	2.79%	M	2.09%
D	1.86%	V	1.74%
LL	1.86%	\$	1.54%
M	1.86%	D	1.51%
P	1.45%	RR	1.44%
\$	1.34%	P	1.20%
G	1.34%	G	1.09%
S, Z	0.93%	LL	0.89%
G, J	0.62%	Y	0.89%
F	0.52%	F	0.65%
NY	0.41%	CH	0.58%
X	0.10%	SS	0.55%
		Z	0.48%
		H	0.34%
		NN	0.27%
		X	0.14%
		Ç	0.14%
		GUE	0.10%
		K	0.10%
		GUI	0.07%
		J	0.07%
		Q	0.03%
		QUE	0.03%

Fig. 157. Taula amb la freqüència dels caràcters gràfics. Font: e.p.

La freqüència és semblant entre els caràcters actuals i els antics. Quan es detecten divergències importants és perquè dues o més grafies dels topònims antics, recomptades per separat, han estat recomptades conjuntament en els topònims actuals pel fet de correspondre a un mateix fonema: ‘B’, ‘V’, ‘RR’, ‘R’, ‘C’, ‘Ç’, ‘S’, ‘SS’, etc. Això no obstant, una anàlisi minuciosa mostra el següent:

- a) Tant en els topònims actuals com antics destaca la presència dels caràcters gràfics ‘A’ i ‘E’, seguits per ‘S’, ‘O’, ‘R’ i ‘T’.
- b) Mentre que en els topònims actuals ‘A’ té una freqüència un 0,97% superior, en els topònims antics ‘O’ té una freqüència 0,57% superior. Podria indicar un procés generalitzat d’anteriorització i deslabialització (cap. VI, 5.4).
- c) El percentatge de ‘U’ és un 0,45% més alt en els topònims antics. Una de les raons seria la representació antiga de ‘V’ per ‘U’.
- d) El percentatge de ‘R’ és un 0,94% més alt en els topònims antics, possiblement pel costum de grafiar amb una ‘R’ simple els sons tant bategants com vibrants de la ròtica. Ho avala el 1,35% més alt de ‘RR’ en els topònims actuals. D’altra banda, l’alt percentatge de ‘R’ en topònims antics també es pot explicar per l’elisió de la ròtica bategant en alguns contextos.
- e) Un cas similar al de la grafia ‘R’ és el de la grafia ‘L’, amb una freqüència un 0,70% més alta en els topònims antics. La raó podria ser el fet de grafiar el so lateral palatal en posició inicial de mot amb ‘L’, de manera que això també explicaria el 0,97% de la freqüència més alta de ‘LL’ en els topònims actuals.
- f) El percentatge de ‘T’ és un 0,65% més alt en els topònims antics, possiblement per elisió, tot i que també per un procés de sonorització en alguns contextos. De fet, sembla força probable que la grafia ‘D’ sorgís a partir del debilitament de ‘T’ perquè, al contrari de la freqüència de ‘T’, la dental sonora es troba un 0,35% menys en les citacions antigues.
- g) No arriben al 2%, o el sobrepassen molt, la freqüència tant en topònims antics com actuals de les grafies: ‘D’, ‘G’, ‘S Z’/‘Z’ (grafia actual i antiga), ‘M’ i ‘P’.
- h) Algunes d’aquestes grafies, com ara P, semblen estar associades majoritàriament a topònims amb una aparença transparent. Serien els marcats en negreta: **PERABELLA, PERAMEA, PERACALÇ, PERNUI, EL PUI, PUIFORNIU, PUJALT, PUJOL, VALLESPIR.**
- i) No arriben a l’1% els caràcters gràfics, tant actuals com antics, ‘F’, ‘G J’ / ‘J’ (segment actual i antic), ‘NY’ i ‘X’. Si s’observen els topònims actuals:
  - ‘F’ és en 5 topònims en posició inicial de mot (sigui d’un topònim simple o del segon component d’un topònim compost): FARRERA, FREIXA, TORNAFORT, ROCAFORT, VILANFLOR, LA FORÇA, PUIFORNIU, VILLA FURORIS. L’aparença és de topònims transparents.
  - ‘G J’ [3] en 6: GERRI, GILARENY, GINESTARRE, JOU (PUJALT, PUJOL).
  - ‘NY’ en 4: CASTELLVINY, ENVINY, CABESTANY, GILARENY.
  - ‘X’ en 1: FREIXA, d’aparença transparent.

La baixa freqüència d'altres segments antics respon a diversos motius: 'LL' al fet que durant segles el so lateral palatal en posició inicial de mot es representava amb 'L'; 'Y' perquè de vegades també es representava com en l'actualitat, amb 'I', de manera que el percentatge queda dividit; 'CH', 'K', 'Q' i 'QUE' per aquesta mateixa raó, és a dir, perquè eren diverses maneres com en l'antiguitat es representava el mateix so [k]; i el mateix amb 'SS' i 'Ç'; o amb 'GUE', 'GUI'.

13.2.2 Presència

En aquest apartat es comptabilitza la presència dels caràcters gràfics en els topònims, però sense tenir en compte que alguns caràcters estan repetits. Tal com es pot apreciar a la Fig. 158, s'observen algunes diferències entre els topònims actuals i els antics:

- a) És destacable que, tant en els topònims actuals com en els antics, 'A', 'E' i 'S, Ç, C, SS' / 'S' apareixen en més del 50% dels topònims. Aquesta grafies també són les majoritàries en comptabilitzar les freqüències (§ 13.2.1).
- b) També continuen amb una presència rellevant 'O' i 'I', amb un 43,14% i un 41,87% respectivament en el cas dels actuals, i un 43,62% i un 39,21% en el cas dels antics. La grafia 'O', doncs, continua essent més present en els documents antics. Pel que fa a 'I', els dos punts de diferència podrien respondre a l'ús antic de la doble grafia 'I' i 'Y' perquè, si se sumen, dona un resultat de 45,24% a favor del major nombre de topònims antics que tenen el fonema /i/. Aquest nombre elevat respondria a diversos factors:
  - a les formes llatines i llatinitzades: CANALIBUS (CANALS), SANCTE CRUCIS (SANTA CREU), RIPARIA (RIBERA), SANCTI SEBASTIANI (SANT SEBASTIÀ), UILLAMURI (VILAMUR), SARBASSI (SARBÀS?), SAVARISSI (SAURÍ), TAVASCANNI (TAVASCAN), etc.
  - als canvis fonètics que queden reflectits a les citacions antigues: RIOMATRICE, RIUMADRIZ, RIVIMATRICI o RIVO MADRIZ (ROMADRIU); SOREGARIA (SORIGUERA); SUIRB (SURP); STIRRI (ESTERRI), UNARRI (UNARRE), etc.
  - a citacions antigues que no corresponen a cap topònim actual perquè actualment no existeix cap poble amb aquell nom: SERESUI, SERSUI, SERSUY, SESTUI, etc.
  - a grafies antigues: BOTEYLLA (BOTELLA), PERAMEYA (PERAMEA), RIBEIRA (RIBERA), etc.
- c) És important constatar que 'R' / 'R' ([r]) apareix en un 42,48% dels topònims actuals, a menys de 8 punts per trobar-se a la meitat d'aquests (el 50%), i en un 48,96% dels topònims antics, a gairebé a 1 punt per trobar-se a la meitat d'aquests (el 50%), la qual cosa indica que és una grafia molt freqüent i, també, amb més presència en els topònims antics. L'explicació a aquest fenomen és la mateixa que s'ha ofert en la comptabilització de les freqüències (§ 13.2.1).

- d) La grafia dels topònims actuals ‘C’ amb el so [k], a la documentació antiga apareix com a ‘C’, ‘CH’, ‘K’, ‘Q’ i ‘QUE’. Si se sumen tots aquests segments té una presència de 27,15%, mentre que en el cas dels actuals és de 18,30%. Aquesta superioritat de la grafia en els topònims antics respon a diverses raons:
- al fet que, en desconèixer la pronúncia dels topònims antics, no s’han pogut separar els segments ‘C’ oclusius [k] dels segments ‘S, Ç, C, SS’ fricativus [s], de manera que se n’estan recomptant alguns que, de tenir la certesa del seu so, s’agruparien amb el segment de les fricatives [s]: BRACUI (BRESSUI), CARCEBROS i CARCIBROS (CASSIBRÓS), CELDUA i CELLUA (SOLDUGA), CERVO i CERVE (CERBI), LEBORCI (LLAVORÓS)
  - alguns topònims que antigament s’han trobat escrits amb l’oclusiva sorda, actualment s’escriuen amb la sonora: BURCH (BURGO), LACUNULIS (LLAGUNES)
  - llatinitzacions d’acabaments: BOISICE i BUISECE (BUSEU); ENVECING, ENVECINIO o INVICINIO (ENVINY); PETRACALCE i PETRACALCI (PERACALÇ); PUIG FORMICI i PUIO FORMICE (PUIGFORNIU); RIO MATRICE i RIVIMATRICI (ROMADRIU); SANCTA CRUCE i SANCTE CRUCIS (SANTA CREU)
  - l’existència de diversos topònims antics (inexistents entre els actuals) referits a castells: kastro, castellum, kastrum, castell...
- e) Els espais en blanc i, per tant, l’índex de topònims sintagmàtics, és gairebé el doble en el cas dels topònims antics: 10,21% enfront del 5,88%. Augmenten aquest percentatge els topònims antics que actualment apareixen aglutinats: CAMP STAGNUM (CABESTANY); CASTEL NOU i CASTELL NOVO (CASTELLNOU); CURTES CASTELL i CURTES CASTELLO (CORTSCASTELL); LA ROCA (SARROCA); LA SUY (LLESSUI); MALO MERCHATO (MALMERCAT); MONTE ARDIT i MONT ARDIDO (MONTARDIT); MONT ESCLAT (MONTESCLADO); MONTANO ORTONE (MONTENARTRÓ); MONTE CORTES (MONTCORTÉS); PETRA APELIE i PETRA APILIE (PERABELLA); PETRA MEDIE (PERAMEA); PUIG FORMICI i PUIO FORMICE (PUIGFORNIU); RIVO ALBO (RIALB); RIVO MADRIZ (ROMADRIU); TORNA FORTEM (TORNAFORT), etc.

Actuals		Antics	
Fonemes	Percentatge	Caràcters gràfics	Percentatge
A	62.75%	A	62.18%
E	60.78%	E	59.40%
S, Ç, C, SS	50.98%	S	52.44%
O	43.14%	R	48.96%
R	43.14%	O	43.62%
I	41.83%	I	39.21%
B, V	34.64%	N	35.03%
N	34.64%	U	33.41%
T	32.68%	T	30.86%
U	28.76%	L	29.00%
L	24.18%	C	22.04%
C	18.30%	B	21.11%
RR, R	17.65%	M	12.76%
D	11.76%	V	11.14%
LL	11.76%	\$	10.21%
M	11.11%	RR	9.74%
P	9.15%	D	9.51%
G	7.84%	P	7.66%
\$	5.88%	G	7.42%
S, Z	5.88%	Y	6.03%
G, J	3.92%	LL	5.80%
F	3.27%	F	4.41%
NY	2.61%	CH	3.94%
X	0.65%	SS	3.71%
		Z	3.25%
		H	2.32%
		NN	1.86%
		X	0.93%
		Ç	0.93%
		GUE	0.70%
		K	0.70%
		GUI	0.46%
		J	0.46%
		Q	0.23%
		QUE	0.23%

Fig. 158. Taula de la presència dels caràcters gràfics. Font: e.p.

13.2.3 Presència inicial

En aquest apartat es comptabilitza la presència dels caràcters gràfics a l'inici dels topònims. Tal com es pot apreciar a la Fig. 159, s'observen algunes diferències entre els topònims actuals i els antics:

Actuals			Antics		
Fonemes	Recompte	Percentatge	Caràcters gràfics	Recompte	Percentatge
B, V	29	18.95%	S	57	13.23%
A	19	12.42%	B	52	12.06%
E	18	11.76%	A	39	9.05%
S, Ç, C, SS	18	11.76%	C	39	9.05%
LL	11	7.19%	E	39	9.05%
M	10	6.54%	L	33	7.66%
C	9	5.88%	M	27	6.26%
T	8	5.23%	R	25	5.80%
P	6	3.92%	V	21	4.87%
RR, R	6	3.92%	P	20	4.64%
G, J	4	2.61%	O	15	3.48%
L	4	2.61%	T	15	3.48%
F	2	1.31%	G	10	2.32%
G	2	1.31%	I	8	1.86%
I	2	1.31%	U	7	1.62%
U	2	1.31%	F	5	1.16%
D	1	0.65%	H	5	1.16%
N	1	0.65%	K	3	0.70%
O	1	0.65%	J	2	0.46%
			LL	2	0.46%
			N	2	0.46%
			Z	2	0.46%
			SS	1	0.23%
			Y	1	0.23%
			Ç	1	0.23%

Fig. 159. Taula de la presència de grafies a l'inici dels topònims. Font: e.p.

- El nombre de caràcters gràfics diferents que es troben al principi dels topònims actuals és de 19. No encapçalen noms de lloc 'R' [r], 'S Z' [z], 'NY' [ɲ] i 'X' [ʃ].
- El nombre de grafies diferents que es troben al principi dels topònims antics és superior: 25. No encapçalen noms de lloc 'RR', 'D', 'CH', 'NN', 'X', 'GUE', 'GUI', 'Q' i 'QUE'. Aquesta diferència podria respondre al major nombre de grafies antigues.
- Les grafies que majoritàriament encapçalen els topònims actuals són B i V, les quals, en ser el Pallars Sobirà una àrea betacista, representen l'oclusiva bilabial sorda [b]. Es troben en un 18.95%. En el cas de les grafies antigues, si se suma el 12,06% de topònims que comencen en 'B' i el 4,87% que comencen en 'V', amb el resultat de 16,94%, també serien les grafies amb més presència inicial. La diferència del 2,01%, entre els topònims actuals i els antics podria tenir relació amb el fet que topònims com VILAMUR i VILANFLOR antigament es troben grafats amb 'U' inicial: UILAMUR o UILLAMURI (VILAMUR), i UILLA FLORE (VILANFLOR).

- d) Les grafies ‘A’ i ‘E’ són les següents amb més presència als inicis després de ‘B’ i ‘V’. Ara bé, mentre que actualment comencen en ‘A’ un 12,42% de topònims i en ‘E’ un 11,76%, antigament només començaven en ‘A’ i ‘E’ un 9,05% en ambdós casos. Aquest fet respon a diverses causes. Per exemple:
- topònims que actualment comencen en ‘A’ es troben escrits en ‘O’: OLONE > AULÓ; OLOS > ALÓS; OROS > AURÓS; OTRONE > ALTRON.
  - topònims que actualment comencen en ‘A’ es troben escrits en ‘E’: EYDI > AIDÍ; ELINS > ALINS; ERROSS > ARRÓS.
  - topònims que actualment comencen en ‘A’ es troben escrits en ‘I’/‘Y’: IDI, YDINO > AIDÍ.
  - topònims que actualment comencen en ‘E’, es troben escrits en ‘I’: INVICINIO.
  - topònims que actualment comencen en ‘E’, es troben escrits en ‘S’: SCALARRE, SCALO, SCASS, SCHARD, SPOT, SPOTU, STAON, STARON, STERRE i STIRRI. Per aquest motiu el nombre de topònims antics que comencen en ‘S’, si els sumem els que també comencen en ‘SS’ i ‘Ç’, és superior: un 13,69% enfront d’un 11,76% dels actuals.
- e) Que topònims que avui comencen en ‘A’ o ‘E’, antigament es trobin escrits en ‘I’, ‘Y’, contribueix a l’augment de topònims antics encapçalats per aquests dos caràcters gràfics. Sumats, són un 2,09% enfront un 0,65% d’actuals. Un fenomen que també respon al fet que un topònim que actualment comença en ‘J’ (JOU) es troba escrit antigament en ‘I’: IOU, IOUO.
- f) La davallada de topònims que antigament començaven en ‘O’ —un 3,48% enfront d’un 0,65% d’actuals—, a part del que s’ha exposat al punt d), també respon al fet que l’actual USEU té associades tres citacions antigues començades en ‘O’: OSEZE, OSEÇ i OSEU.
- g) El gran decalatge que s’observa entre el segment ‘L’ antic (7,66%) i modern (2,61%) respon al fet que, com ja s’ha comentat, en els escrits antics en posició inicial no s’emprava ‘LL’ per expressar el so palatal, sinó ‘L’: LA SUY > LLESSUI; LABORRE > LLAVORRE; LABORTE > LLORT; LACUNULIS > LLAGUNES; LADORRE > LLADORRE; LADROS > LLADRÓS; LARAS > LLARÀS; LARDUEN > LLARVÉN; LAVENES > LLAVANERS; LEBERZUY > LLAVORSÍ, etc. És per aquest motiu que ‘LL’ inicial es troba en un 7,19% en els topònims actuals i només en un 0,46% en els topònims antics.
- h) La diferència de ‘C’ a l’inici dels topònims pel que fa als topònims actuals (un 5,88%) en comparació amb els antics (un 9,05%) respon al següent:
- topònims que avui comencen en S-, antigament es grafien en C-: CELDUA, CELLUA > SOLDUGA.
  - topònims antics que avui no existeixen: CERCHO SANCTO, CERCENT, CERCHSENT.

- i) La diferència de 'T' inicial en un 5,23% en els topònims actuals i en un 3,48% dels topònims antics respon, simplement, a què dels 8 topònims que comencen avui en 'T' hi ha 15 citacions antigues. Succeeix el mateix amb els inicis en 'P' i 'R'.
- j) En els topònims actuals 'D', 'J', 'N' i 'O' tan sols encapçalen els topònims una vegada en DORVE, JOU, NORÍS i OLP respectivament. La grafia 'D' no encapçala cap topònim antic. La grafia 'N' encapçala 2 citacions antigues i 1 actual: NURIZ, avui NORÍS; i NAS, amb afèresi de la A- inicial ja que avui és ANÀS.
- k) En els topònims antics 'Ç', 'SS' i 'Y' tan sols encapçalen els topònims una vegada en ÇARROCHA (SARROCA), SSALDUA (SOLDUGA) i YDINO (AIDÍ) respectivament.

13.2.4 Presència medial

En aquest apartat es comptabilitza la presència dels caràcters gràfics al mig dels topònims. Tal com es pot apreciar a la Fig. 160, s'observen algunes diferències entre els topònims actuals i els antics. Són les següents:

- a) A l'interior dels topònims actuals s'hi troba una representació de totes les grafies: 23 de diferents (sense comptar l'espai en blanc representat per \$). A l'interior dels topònims antics, en canvi, la representació és de 32 grafies de les 34 de l'inventari (si no comptem l'espai en blanc). Així, 'J' i 'K' no tenen presència a l'interior de cap topònim antic.
- b) Destaca la presència de 'A' i 'E', però 'A' es troba en un percentatge més elevat en les citacions antigues (50,58%) que no pas en els topònims actuals (44,44%). En canvi en 'E' és a la inversa: el percentatge més alt és en els topònims actuals (45,10%) i no en els antics (43,85%).
- c) També destaca la rellevància de [r] 'R' (un 41,83%) o 'R' (un 43,62%) segons si es tracta dels topònims actuals o antics.
- d) Després d'aquests 3 caràcters gràfics majoritaris ('A', 'E', 'R'), mostren entre un 20% i un 40% de presència a l'interior dels topònims, tant actuals com antics, 'O', 'N', 'I', 'S', 'U', 'T' i 'L'.
- e) 'O', a diferència dels inicis, té una presència superior a l'interior dels topònims actuals: 37,91% enfront del 36,66% en els antics.
- f) 'S Ç C SS' es troba en un 22,22% en els topònims actuals enfront d'un 31,09% en els antics (si s'hi suma 'SS') perquè en aquests:
  - AINETO, AINET es troben escrits ASNETO, ASNET.
  - SORRE, SORPE es troben escrits ASORRE, ASSOR.
  - apareixen nuclis antics que porten la denominació CASTELL, CASTRO, KASTEL, etc., que en els topònims actuals no surten.

- s'hi troben llatinitzacions com GAUASSE, LARSASSI, SARBASSI, SAVARISI, SEQUESE, SERBASSE o TERVIENSIS.
- g) 'U' es troba en un 22,22% en els topònims actuals enfront d'un 30,16% en els antics perquè en aquests:
- en alguns casos encara existia el diftong UI/UY al final del topònim abans de monoftongar en -Í: BERANUY (avui BERANÍ), LEBERZUY o LOBERSUI (avui LLAVORSÍ), RABENUI, RUUNUI o ROANUI (avui RONÍ), SOMPONUI (més tard, SANT PONÍ).
  - la grafia 'U' representava el fonema (o el so) /v/: GAUASSE o GUAUAS (avui GAVÀS), ISAUAR (avui ISAVARRE), LARDUEN, LARUEN, LLERTUEN o LERUENT (avui LLARVÉN), LEUENES (avui LLAVENERS), TERVEZ (avui TERVEU), UILAMUR (avui VILAMUR), UILLA FLORE, etc.
  - s'emprava 'U' en topònims que avui es pronuncien amb /o/: BUREN per BORÉN; MONTUSCLAT o MUTUSCLAT per MONTESCLADO; NURIZ per NORÍS; RUDERS per RODÉS; RUNI o RUUNUI per RONÍ, etc.
  - es llatinitzaven topònims com CAMP STAGNUM per CABESTANY; CANALIBUS per CANALS; CASTRUM SALAT per CASTELLSALAT; CURTES CASTEL per CORTSCASTELL; MONTECURTES per MONTCORTÈS; SANCTA CRUCE o SANCTE CRUCIS per SANTA CREU; SANCTUM SEBASTIANUM per SANT SEBASTIÀ, etc.
- h) El nombre de la grafia 'C' és superior a les citacions antigues: 14,85% enfront de 12,42% en el cas dels topònims actuals. Les raons, a part d'un hàpax⁵¹¹ d'ARESTUI com ARESCUY, segurament tenen a veure amb processos d'africació en CARCEBROS > CASSIBRÓS; INVICINIO > ENVINY; LOBERCUI > LLAVORSÍ; BOISICE > BUSEU; PUIG FORMICI > PUIFORNIU; RIOMATRICE > ROMADRIU; PETRACALCE > PERACALÇ, etc.
- i) Entre 'D' i 'T' hi ha una relació inversa. Mentre que 'D' és una grafia majoritària en els topònims actuals (11,11%) enfront als antics (7,66%), amb 'T' succeeix a la inversa: es troba més sovint en els antics (23,43%) que en els actuals (21,57%). La raó, ja esmentada anteriorment, és d'una banda l'elisió de la dental sorda i, de l'altra, el seu procés de sonorització en /d/.
- j) Els caràcters gràfics 'O', 'N', 'I' i 'U', que en els topònims actuals tan sols encapçalen els topònims 1, 1, 2 i 2 vegades respectivament, es troben en nombroses ocasions a l'interior dels

---

511. *Hàpax*: forma lingüística que apareix documentada només en un exemple.

topònims tant en els actuals com en els antics. En els actuals, per exemple, dels 153 topònims, es troben 58, 43, 40 i 33 vegades respectivament.

Actuals			Antics		
Fonemes	Recompte	Percentatge	Caràcters gràfics	Recompte	Percentatge
E	69	45.10%	A	218	50.58%
A	68	44.44%	E	189	43.85%
R	64	41.83%	R	188	43.62%
O	58	37.91%	O	158	36.66%
N	43	28.10%	U	130	30.16%
I	40	26.14%	N	127	29.47%
S, Ç, C, SS	34	22.22%	S	123	28.54%
U	34	22.22%	I	112	25.99%
T	33	21.57%	T	101	23.43%
L	30	19.61%	L	86	19.95%
B, V	24	15.69%	C	64	14.85%
RR, R	21	13.73%	\$	44	10.21%
C	19	12.42%	RR	39	9.05%
D	17	11.11%	B	35	8.12%
\$	9	5.88%	D	33	7.66%
S, Z	9	5.88%	V	30	6.96%
G	8	5.23%	M	27	6.26%
M	8	5.23%	LL	23	5.34%
LL	6	3.92%	G	17	3.94%
P	5	3.27%	CH	14	3.25%
F	3	1.96%	F	14	3.25%
G, J	2	1.31%	P	13	3.02%
X	1	0.65%	SS	11	2.55%
			NN	8	1.86%
			Y	8	1.86%
			H	4	0.93%
			Z	4	0.93%
			X	3	0.70%
			GUE	2	0.46%
			GUI	2	0.46%
			Q	1	0.23%
			QUE	1	0.23%
			Ç	1	0.23%

Fig. 160. Taula de la presència de grafies a l'interior dels topònims. Font: e.p.

13.2.5 Presència final

En aquest apartat es comptabilitza la presència dels caràcters gràfics al final dels topònims. Tal com es pot observar a la Fig. 161, les diferències entre els actuals i els antics són les següents:

- El nombre de grafies diferents que es troben al final dels topònims actuals és de 15. No tanquen noms de lloc 'B V', 'R', 'D', 'M', 'G J', 'S Z', 'F' i 'X'. En canvi, el nombre de grafies que es troben al final dels topònims antics és de 24. No tanquen noms de lloc 'V', 'LL', 'F', 'NN', 'GUE', 'GUI', 'Q', 'QUE', 'K' i 'J'.

- b) Més de la meitat dels topònims actuals (52,29%) acaben en ‘S Ç C SS’ [s], ‘I’ o ‘A’:
- 32 topònims en ‘S Ç C SS’ (20,92%).
  - 25 topònims en ‘I’ (16,34%).
  - 23 topònims en ‘A’ (15,03%).
- c) Pel que fa als antics, si comptem com un segment igual ‘I’ i ‘Y’, gairebé la meitat dels topònims antics (49,19%) acaben en ‘I’/‘Y’, ‘S’ o ‘E’:
- 64 topònims en ‘I’ (14,85%) i 17 en ‘Y’ (3,94%). Per tant, 81 topònims (18,79%).
  - 67 topònims en ‘S’ (15,55%).
  - 64 topònims en ‘E’ (14,85%).
- d) El fet que hi hagi una diferència de quasi el 4% entre l’antic ‘S’ (als quals s’hi han sumat ‘Ç’ i ‘SS’) i l’actual ‘S Ç C SS’ respon als acabaments llatins d’alguns topònims: ALINSE, ALOSE, ARROSSE, BORROSO, ELINSE, ESCASSE, ESCOSE, GAUASSE, HELINSI, LADROSO, LARSASSI, SARBASSI, SEQUESE, SERBASSE... Per aquesta raó, doncs, hi ha molts més topònims antics acabats en ‘E’ (14,62%), ‘O’ (10,21%) i ‘I’/‘Y’ (18,79%), que no pas els actuals (9,80%), (6,54%) i (16,34%) respectivament.
- e) I el mateix succeeix amb la diferència del 4,82% entre l’antic i actual caràcter gràfic ‘A’. Es troben més topònims actuals amb la terminació ‘A’ perquè, per exemple, FREIXA es troba llatinitzat a les ocurrences antigues com FREXANO o FRAXANO; SANT ROMÀ en ROMANO; SANT SEBASTIÀ en SEBASTIANI, SEBASTIANO o SEBASTIANUM; PERABELLA en PETRA APILIE i PERAMEA en PETRA MEDIE, etc.
- f) En canvi la diferència de les terminacions en ‘U’, més altes en el cas dels topònims actuals (7,84%) que no pas els antics (2,32%), respon en gran part a un procés d’africació, de manera que BOISICE va donar BUSEU; PUIG FORMICI > PUIFORNIU; RIOMATRICE > ROMADRIU, etc.
- g) La diferència entre les terminacions en ‘P’, més baixes en els topònims antics (0,46%) que en els actuals (1,96%) pot estar relacionada amb el fet que topònims antics amb citacions en ‘B’ final, avui es troben en ‘P’. És el cas de OLB, avui OLP; RIALB, avui RIALP, SURB, avui SURP, etc.
- h) En els topònims actuals ‘C’, ‘G’, ‘GUE’ i ‘LL’ i ‘Ç’ tan sols clouen els topònim una vegada en ESTAC, BURG, CAREGUE, CORTSCASTELL i PERECALÇ respectivament. En els topònims antics són ‘C’, ‘GUE’, ‘H’ i ‘X’ en CARESEC (CAREGUE), CARESGUE (CAREGUE), AINETH (AINET) i SEGUIX (SEGUÍS).

Actuals			Antics		
Fonemes	Recompte	Percentatge	Caràcters gràfics	Recompte	Percentatge
S, Ç, C, SS	32	20.92%	S	67	15.55%
I	25	16.34%	I	64	14.85%
A	23	15.03%	E	63	14.62%
E	15	9.80%	A	44	10.21%
T	12	7.84%	O	44	10.21%
U	12	7.84%	T	27	6.26%
O	10	6.54%	N	23	5.34%
N	9	5.88%	Y	17	3.94%
NY	4	2.61%	R	12	2.78%
L	3	1.96%	U	10	2.32%
P	3	1.96%	D	9	2.09%
G	2	1.31%	L	9	2.09%
R	2	1.31%	Z	8	1.86%
C	1	0.65%	M	7	1.62%
LL	1	0.65%	G	5	1.16%
			B	4	0.93%
			SS	4	0.93%
			CH	3	0.70%
			RR	3	0.70%
			P	2	0.46%
			Ç	2	0.46%
			C	1	0.23%
			GUE	1	0.23%
			H	1	0.23%
			X	1	0.23%

Fig. 161. Taula de la presència de grafies al final dels topònims. Font: e.p.

13.3 Segments de tres i quatre caràcters gràfics

Per comparar els segments de 3 i 4 grafies (els dígrafs es consideren una grafia) que es troben a les citacions actuals i antigues es tenen en compte els 153 topònims actuals i els 431 antics del *corpus selectiu i tancat* (§ cap. IV, 4.2). No es comparen els segments de 2 grafies per tal de restringir la cerca, i tampoc de 5 grafies perquè en una prospecció prèvia es comprova que els resultats serien mínims. La comparació estadística es duu a terme amb l'ajuda del Servei d'Estadística Aplicada (SEA) de la UAB i s'utilitza el software SAS v9.4, SAS Institute Inc., Cary, NC, USA. S'analitzen els aspectes següents:

- **Presència.** Es comptabilitza la presència dels grups de 3 i 4 grafies en els topònims.
- **Presència inicial.** Es comptabilitza la presència dels grups de 3 i 4 grafies **al principi dels topònims.**
- **Presència medial.** Es comptabilitza la presència dels grups de 3 i 4 grafies **a l'interior dels topònims.**
- **Presència final.** Es comptabilitza la presència dels grups de 3 i 4 grafies **al final dels topònims.**

A les taules només es presentaran els 22 primers segments per ordre de més a menys nombrosos.

13.3.1 Presència de segments de tres grafies

En aquest apartat s'analitza la presència dels segments de tres grafies en els topònims actuals i antics.

Es comptabilitzen 658 segments de 3 grafies en els 153 topònims actuals. Els percentatges que apareixen a la taula (Fig. 162) són a partir d'aquest nombre de topònims. Pel que fa als topònims antics, es comptabilitzen 883 segments de 3 grafies i els percentatges són en referència als 431 topònims extrets de documents medievals. S'observa el següent:

- a) Topònims actuals: el segment de 3 grafies amb més presència és 'EST', en 11 topònims (7,19%). Després, 'ESC', 'SCA' i 'STA', en 7 topònims cadascun (4,58%); 'ARRE' en 6 (3,92%) i 'AST', 'ERA', 'MON', 'ONT', 'ORT', 'STE' en 5 cadascun (3,27%).
- b) Topònims antics: hi ha 20 topònims (4,64% cadascun) amb 'AST' i 'EST'; 'ORT' amb 18 (4,18%); 'STE' amb 16 (3,71%); i 'CAS' i 'SCA' amb 15 cadascun (3,48). Els propers 4 es troben en 14 topònims cadascun (3,25%): 'ESC', 'MON', 'ONT' i 'STA'. Es constata que 'CAS' i 'STE' formen part de *castell*; 'MON' i 'ONT' de *mont*; 'SAN' i 'ANT' de *sant*.
- c) La majoria dels 22 primers segments coincideixen en què es troben ben representats entre els topònims actuals i antics (marcats en negreta). La resta del actuals en general també es troben entre els topònims antics, però no s'han inclòs per no carregar el document. Per ordre de més a menys segments, són ORRE (en 7 topònims), AVA (5), SEU (4), ANT (3), LA\$ (3), INE (1) i RÓS (0), que no té cap representació perquè antigament no s'accentuaven les paraules.
- d) Atenent als resultats, sembla que, tal com s'ha vist en el cas dels segments que formen part de mots actuals (*castell*, *mont*, *sant*), podrien haver-hi alguns segments que formarien part dels mateixos segments. Són 'EST' i 'STA'; 'ESC' i 'SCA'; 'ARRE' i 'ORRE'. A més, podrien ser rellevants 'ORT', 'ERA', 'BER', 'CAL' i 'NUI'.

Actuals			Antics		
Segments	Recompte	Percentatge	Segments	Recompte	Percentatge
EST	11	7.19%	AST	20	4.64%
ESC	7	4.58%	EST	20	4.64%
SCA	7	4.58%	ORT	18	4.18%
STA	7	4.58%	STE	16	3.71%
ARRE	6	3.92%	CAS	15	3.48%
AST	5	3.27%	SCA	15	3.48%
ERA	5	3.27%	ESC	14	3.25%
MON	5	3.27%	MON	14	3.25%
ONT	5	3.27%	ONT	14	3.25%
ORT	5	3.27%	STA	14	3.25%
STE	5	3.27%	BER	12	2.78%
ANT	4	2.61%	CAL	12	2.78%
AVA	4	2.61%	NUI	12	2.78%
BER	4	2.61%	ALA	11	2.55%
CAL	4	2.61%	ARE	11	2.55%
INE	4	2.61%	RTE	11	2.55%
LA\$	4	2.61%	ERA	10	2.32%
NUI	4	2.61%	FOR	10	2.32%
ORRE	4	2.61%	RES	10	2.32%
RÓS	4	2.61%	SAN	10	2.32%
SAN	4	2.61%	ARRE	9	2.09%
SEU	4	2.61%	CAR	9	2.09%

Fig. 162. Taula de la presència dels segments de 3 grafies. Font: e.p.

13.3.2 Presència inicial de segments de tres grafies

En aquest apartat es presenta l'anàlisi dels segments de 3 grafies a l'inici dels topònims (Fig. 163).

- Topònims actuals: 6 comencen en 'EST' (3.92%) i 5 en 'ESC' i 'MON' (cadascun un 3.27%). Després, sense tenir en compte l'article LA amb l'espai en blanc \$, es troben en 3 topònims cadascun 'AIN', 'BRE', 'BUR', 'LLAV', 'MEN', 'PER', 'SAN', 'SOR' i 'TOR'.
- Topònims antics: 14 comencen en 'MON' (3.25%); 11 en 'CAS' i 'EST' (un 2.55% cadascun); 10 en 'ESC' (2.32%); 8 en 'SAN' (1,86%); 7 en 'BUR', 'CAR', 'VIL' (1,62% cadascun); i 6 en 'BER', 'CER', 'LAR', 'PET', 'PUI' i 'TOR' (1,39% cadascun).
- Els segments inicials 'CAS', 'MON', 'PET', 'PUI', 'SAN', 'TOR', 'VIL' formen part de mots transparents. Respectivament, *castell*, *mont*, *petra* (de *pedra* en llatí: PĚTRA), *puig*, *sant*, *torre* i *vila*.
- S'ha marcat en negreta els segments que coincideixen en la seva presència en topònims tant actuals com antics. Són la majoria.
- A la vista dels resultats, podrien ser segments consolidats: 'EST', 'ESC', 'BRE' o 'BER', 'BUR', 'MEN' (podria ser una variant de 'MON'), 'SOR' i 'CAR'.

Actuals			Antics		
Segments	Recompte	Percentatge	Segments	Recompte	Percentatge
EST	6	3.92%	MON	14	3.25%
ESC	5	3.27%	CAS	11	2.55%
MON	5	3.27%	EST	11	2.55%
LA\$	4	2.61%	ESC	10	2.32%
AIN	3	1.96%	SAN	8	1.86%
BRE	3	1.96%	BUR	7	1.62%
BUR	3	1.96%	CAR	7	1.62%
LLAV	3	1.96%	VIL	7	1.62%
MEN	3	1.96%	BER	6	1.39%
PER	3	1.96%	CER	6	1.39%
SAN	3	1.96%	LAR	6	1.39%
SOR	3	1.96%	PET	6	1.39%
TOR	3	1.96%	PUI	6	1.39%
AID	2	1.31%	TOR	6	1.39%
ALÓ	2	1.31%	ARA	5	1.16%
BER	2	1.31%	BRE	5	1.16%
BERR	2	1.31%	MEN	5	1.16%
BOL	2	1.31%	ARE	4	0.93%
CAR	2	1.31%	ASN	4	0.93%
CAS	2	1.31%	SAU	4	0.93%
EL\$	2	1.31%	SER	4	0.93%
ESP	2	1.31%	SOR	4	0.93%

Fig. 163. Taula de la presència dels segments de 3 grafies a l'inici dels topònims.
Font: e.p.

13.3.3 Presència medial de segments de tres grafies

En aquest apartat es presenta l'anàlisi dels segments de 3 grafies al mig dels topònims actuals i antics (Fig. 164).

- Topònims actuals: 7 tenen al mig 'STA' (4.58%); 5 'AST', 'EST', 'ONT', 'SCA' i 'STE' (3.27%); 4 'ANT', 'AVA', 'CAL' i 'INE' (2,91%).
- Topònims antics: 20 tenen al mig 'AST' (4.64%); 15 'STE' (3.48%); 14 'ONT' (3.25%); 12 'STA' (2,78%); 10 'CAL', 'FOR' i 'ORT' (2,32%); i 9 'ALA', 'EST' i 'SCA' (2,09%).
- Els segments medials 'AST', 'STE' i 'TELL'; 'ONT'; 'ETR'; 'ANT'; 'ILA'; i 'FOR' i 'ORT' formen part de mots transparents. Respectivament, *castell*, *mont*, *petra* (de *pedra* en llatí: PĚTRA), *sant*, *vila* i *fort*.
- Sembla, doncs, que podrien ser segments consolidats 'EST' i 'STA'; 'ESC' i 'SCA'; 'CAL'; 'ERA' i 'BER'.

Actuals			Antics		
Segments	Recompte	Percentatge	Segments	Recompte	Percentatge
STA	7	4.58%	AST	20	4.64%
AST	5	3.27%	STE	15	3.48%
EST	5	3.27%	ONT	14	3.25%
ONT	5	3.27%	STA	12	2.78%
SCA	5	3.27%	CAL	10	2.32%
STE	5	3.27%	FOR	10	2.32%
ANT	4	2.61%	ORT	10	2.32%
AVA	4	2.61%	ALA	9	2.09%
CAL	4	2.61%	EST	9	2.09%
INE	4	2.61%	SCA	9	2.09%
ERA	3	1.96%	ANC	8	1.86%
ERN	3	1.96%	RES	8	1.86%
FOR	3	1.96%	TELL	8	1.86%
NTA	3	1.96%	ERE	7	1.62%
OLD	3	1.96%	NCT	7	1.62%
TAR	3	1.96%	ARE	6	1.39%
TELL	3	1.96%	BER	6	1.39%
\$BA	2	1.31%	ENE	6	1.39%
\$DE	2	1.31%	ETR	6	1.39%
A\$B	2	1.31%	ILA	6	1.39%
ADR	2	1.31%	NOV	6	1.39%
ANE	2	1.31%	RTE	6	1.39%

Fig. 164. Taula de la presència dels segments de 3 grafies a l'interior dels topònims.
Font: e.p.

13.3.4 Presència final de segments de tres grafies

En aquest apartat es presenta l'anàlisi dels segments de 3 grafies a al final dels topònims actuals i antics (Fig. 165).

- Topònims actuals: 5 acaben en 'ARRE' (3.27%); 4 en 'NUI', 'ORRE', 'RÓS', 'SEU', 'TUI' (2.61%); i 3 en 'ERRI', 'ORT' i 'RRÓS' (1,96%).
- Topònims antics: 11 acaben en 'NUI' (2.55%); 8 en 'ORT' (1,86%); 7 en 'LIS', 'ORRE', 'ROS' (1,62% cadascun); 6 en 'ARRE', 'ERA' (1,39%); i 5 en 'RTE', 'TUI', 'TUY' (1,16%).
- Podrien ser segments que formessin part d'un segment consolidat 'ARRE', 'ERRI' i 'ORRE'; i 'RÓS' i 'RRÓS'. A més, podrien ser rellevants 'NUI', 'SEU', 'TUI', 'ORT' i 'ERA'.

Actuals			Antics		
Segments	Recompte	Percentatge	Segments	Recompte	Percentatge
ARRE	5	3.27%	NUI	11	2.55%
NUI	4	2.61%	ORT	8	1.86%
ORRE	4	2.61%	LIS	7	1.62%
RÓS	4	2.61%	ORRE	7	1.62%
SEU	4	2.61%	ROS	7	1.62%
TUI	4	2.61%	ARRE	6	1.39%
ERRI	3	1.96%	ERA	6	1.39%
ORT	3	1.96%	RTE	5	1.16%
RRÓS	3	1.96%	TUI	5	1.16%
DIT	2	1.31%	TUY	5	1.16%
DÍS	2	1.31%	DUA	4	0.93%
ERA	2	1.31%	LAT	4	0.93%
IDÍ	2	1.31%	ONE	4	0.93%
LÍS	2	1.31%	REN	4	0.93%
LÓS	2	1.31%	RON	4	0.93%
NET	2	1.31%	URI	4	0.93%
REU	2	1.31%	ALO	3	0.70%
RON	2	1.31%	ANO	3	0.70%
SCA	2	1.31%	ARRI	3	0.70%
SSUI	2	1.31%	ASSE	3	0.70%
UGA	2	1.31%	CUY	3	0.70%
URÍ	2	1.31%	DIS	3	0.70%

Fig. 165. Taula de la presència dels segments de 3 grafies al final dels topònims.
Font: e.p.

13.3.5 Presència de segments de quatre grafies

En aquest apartat s'analitza la presència dels segments de quatre grafies en els topònims actuals i antics. Es comptabilitzen 505 segments de 4 grafies en els 153 topònims actuals. Els percentatges que apareixen a la taula (Fig. 166) són a partir d'aquest nombre de topònims. Pel que fa als topònims antics, es comptabilitzen 1.630 segments de 4 grafies i els percentatges són en referència als 431 topònims extrets de documents medievals. S'observa el següent:

- Topònims actuals: hi ha 7 topònims amb el segment 'ESTA' (4,58%); 5 amb 'MONT' (3,27%); 4 amb 'ESCA' (2,61%); 3 amb 'AINE', 'ASTE', 'BURG', 'CAST', 'INET', 'SANT', 'STELL', 'USEU' (1,96%).
- Topònims antics: hi ha 14 topònims amb 'MONT' (3,25%); 13 amb 'CAST' (3,02%); 11 amb 'ASTE' i amb 'ESTA' (2,55% cadascun); 9 amb 'ESCA' (2,09%); 8 amb 'ORTE' (1,86%); 7 amb 'ANCT', 'SANC', 'STELL' (1,62%).
- Els segments 'CAST', 'ASTE', 'STELL'; 'MONT'; 'PETR', 'ETRA'; 'FORT', 'ORTE'; 'SANT', 'ANCT' formen part dels mots transparents *castell*, *mont*, *petra* (de *pedra* en llatí: *PĚTRA*), *forte* (de *fort*) i *sant* (amb la forma antiga *sanct*).

- d) Apareixen topònims sencers com BURG, USEU, AIDÍ, ALÒS.
- e) Amb el precedent de les anàlisis de 3 segments, podrien ser segments consolidats 'ESTA'; 'MONT'; 'ESCA' i 'ASCA'; 'BURG'.

Actuals			Antics		
Segments	Recompte	Percentatge	Segments	Recompte	Percentatge
ESTA	7	4.58%	MONT	14	3.25%
MONT	5	3.27%	CAST	13	3.02%
ESCA	4	2.61%	ASTE	11	2.55%
AINE	3	1.96%	ESTA	11	2.55%
ASTE	3	1.96%	ESCA	9	2.09%
BURG	3	1.96%	ORTE	8	1.86%
CAST	3	1.96%	ANCT	7	1.62%
INET	3	1.96%	SANC	7	1.62%
SANT	3	1.96%	STELL	7	1.62%
STELL	3	1.96%	ETRA	6	1.62%
USEU	3	1.96%	FORT	6	1.62%
\$DE\$	2	1.31%	PETR	6	1.62%
A\$BA	2	1.31%	SCAL	6	1.62%
AIDÍ	2	1.31%	ARES	5	1.16%
ALÒS	2	1.31%	BURG	5	1.16%
ANT\$	2	1.31%	ENES	5	1.16%
ARDI	2	1.31%	NEST	5	1.16%
ASCA	2	1.31%	RTES	5	1.16%
ASTI	2	1.31%	TELLO	5	1.16%
BAST	2	1.31%	\$FOR	4	0.93%
BERA	2	1.31%	\$SAL	4	0.93%
BERRÓ	2	1.31%	AFOR	4	0.93%

Fig. 166. Taula de la presència dels segments de 4 grafies. Font: e.p.

13.3.6 Presència inicial de segments de quatre grafies

En aquest apartat es presenta l'anàlisi dels segments de 4 grafies a l'inici dels topònims (Fig. 167).

- a) Topònims actuals: 5 topònims comencen en 'MONT' (3.27%); 4 en 'ESTA' (2.61%); 3 en 'AINE', 'BURG', 'ESCA', 'SANT' (1,96%).
- a) Topònims antics: 14 topònims comencen en 'MONT' (3.25%); 10 en 'CAST' (2.32%); 7 en 'ESCA' (1,62%); 6 en 'ESTA', 'PETR', 'SANC' (1,39%); 5 en 'BURG' (1,16%).
- b) Els segments 'CAST'; 'MONT'; 'PETR', 'PERA'; 'SANT', 'SANC', 'VILA' formen part dels mots transparents *castell*, *mont*, *petra* o *pera* (de *pedra* en llatí: PĒTRA), *sant* (amb la forma antiga *sanct*) i *vila*.
- c) Apareixen topònims sencers com BURG, AIDÍ, ALÒS, ANCS, ANÀS.
- d) Podrien ser segments consolidats 'MONT'; 'ESTA'; 'BURG' i 'ESCA'.

Actuals			Antics		
Segments	Recompte	Percentatge	Segments	Recompte	Percentatge
MONT	5	3.27%	MONT	14	3.25%
ESTA	4	2.61%	CAST	10	2.32%
AINE	3	1.96%	ESCA	7	1.62%
BURG	3	1.96%	ESTA	6	1.39%
ESCA	3	1.96%	PETR	6	1.39%
SANT	3	1.96%	SANC	6	1.39%
AIDÍ	2	1.31%	BURG	5	1.16%
ALÓS	2	1.31%	ASNE	4	0.93%
BERRÓ	2	1.31%	ESTE	4	0.93%
BOLD	2	1.31%	TORN	4	0.93%
CAST	2	1.31%	VILA	4	0.93%
ESTE	2	1.31%	ALEN	3	0.70%
LA\$B	2	1.31%	ALOS	3	0.70%
LLAVO	2	1.31%	ARES	3	0.70%
PERA	2	1.31%	BAIE	3	0.70%
ALEN	1	0.65%	BRET	3	0.70%
ALIN	1	0.65%	CANA	3	0.70%
ALTR	1	0.65%	CARE	3	0.70%
ANCS	1	0.65%	CURT	3	0.70%
ANÀS	1	0.65%	ENSE	3	0.70%
ARAÓ	1	0.65%	ESCO	3	0.70%
ARCA	1	0.65%	PUIO	3	0.70%

Fig. 167. Taula de la presència dels segments de 4 grafies a l'inici dels topònims.

Font: e.p.

13.3.7 Presència medial de segments de quatre grafies

En aquest apartat es presenta l'anàlisi dels segments de 4 grafies a al mig dels topònims actuals i antics (Fig. 168).

- a) Topònims actuals: 3 topònims tenen al mig 'ASTE' i 'ESTA' (1.96% cadascun).
- a) Topònims antics: 11 topònims tenen al mig 'ASTE' (2.55%); 7 'ANCT' i 'STELL' (1.62%); 6 'ETRA' (1.39%); 5 'ESTA' i 'NEST' (1,16%).
- b) Els segments 'ASTE', 'STELL'; 'ETRA'; 'ANCT' formen part dels mots transparents *castell*, *petra* (de *pedra* en llatí: PĔTRA) i *sant* (amb la forma antiga *sanct*).
- c) odrien ser segments consolidats 'ESTA'; 'SCAL' i 'STARR'.

Actuals			Antics		
Segments	Recompte	Percentatge	Segments	Recompte	Percentatge
ASTE	3	1.96%	ASTE	11	2.55%
ESTA	3	1.96%	ANCT	7	1.62%
\$DE\$	2	1.31%	STELL	7	1.62%
A\$BA	2	1.31%	ETRA	6	1.39%
ANT\$	2	1.31%	ESTA	5	1.16%
ARDI	2	1.31%	NEST	5	1.16%
ASTI	2	1.31%	\$FOR	4	0.93%
BAST	2	1.31%	\$SAL	4	0.93%
ERNU	2	1.31%	AFOR	4	0.93%
ESTU	2	1.31%	ASTR	4	0.93%
NEST	2	1.31%	CALA	4	0.93%
NTAR	2	1.31%	ESTU	4	0.93%
OLDÍ	2	1.31%	FORM	4	0.93%
ONTA	2	1.31%	ONTA	4	0.93%
ONTE	2	1.31%	ORMI	4	0.93%
SCAL	2	1.31%	SALA	4	0.93%
STARR	2	1.31%	SCAL	4	0.93%
STELL	2	1.31%	STARR	4	0.93%
STERR	2	1.31%	\$SEB	3	0.70%
TARD	2	1.31%	ACAL	3	0.70%
À\$DE	2	1.31%	ALARR	3	0.70%
\$BAN	1	0.65%	ANAL	3	0.70%

Fig. 168. Taula de la presència dels segments de 4 grafies a l'interior dels topònims.
Font: e.p.

13.3.8 Presència final de segments de quatre grafies

En aquest apartat es presenta l'anàlisi dels segments de 4 grafies a al final dels topònims actuals i antics (Fig. 169).

- a) Topònims actuals: 3 acaben en 'USEU' (1.96%), que és el nom d'un poble del corpus. Les 2 següents terminacions també són noms de pobles, AIDÍ, ALÓS, i encara s'hi ha d'afegir PUI, ANCS i ANÀS.
- a) Topònims antics: 5 acaben en 'ORTE' (1.16%); 4 en 'FORT', 'Ldua' i 'ONUI' (0.93%); 3 en 'AURI', 'CLAT', 'OLIS', 'RNUI', 'RTES', 'STUI', 'TARRE' (0,70% cadascun).
- b) Podrien ser segments consolidats 'ORTE' i 'ONUI'.

Actuals			Antics		
Segments	Recompte	Percentatge	Segments	Recompte	Percentatge
USEU	3	1.96%	ORTE	5	1.16%
AIDÍ	2	1.31%	FORT	4	0.93%
ALÓS	2	1.31%	LDDA	4	0.93%
ERRÓS	2	1.31%	ONUI	4	0.93%
ESSUI	2	1.31%	AURI	3	0.70%
INET	2	1.31%	CLAT	3	0.70%
LDÍS	2	1.31%	OLIS	3	0.70%
ONUI	2	1.31%	RNUI	3	0.70%
RDIT	2	1.31%	RTES	3	0.70%
RNUI	2	1.31%	STUI	3	0.70%
STUI	2	1.31%	TARRE	3	0.70%
TARRE	2	1.31%	AIEN	2	0.46%
TERRI	2	1.31%	ALIS	2	0.46%
\$PUI	1	0.65%	ALOS	2	0.46%
ALÍS	1	0.65%	AMUR	2	0.46%
AMEA	1	0.65%	ANIS	2	0.46%
AMUR	1	0.65%	AREN	2	0.46%
ANCS	1	0.65%	ARIA	2	0.46%
ANTE	1	0.65%	ARON	2	0.46%
ANÀS	1	0.65%	ASCA	2	0.46%
ANÍS	1	0.65%	BERA	2	0.46%
AREGUE	1	0.65%	BROS	2	0.46%

Fig. 169. Taula de la presència dels segments de 4 grafies al final dels topònims.

Font: e.p.

13.4 Segments de tota la mostra amb més presència

Dels 1.179 segments dels topònims del corpus, aquí es mostren els 52 amb més presència ordenats de més a menys. Observi's que els únics amb tres caràcters gràfics (RR és un dígraf) són 'ARRE', 'ESC' i 'EST' i que, malgrat que la gran majoria tenen dos caràcters gràfics, també n'hi ha dos amb un: 'A' i 'Í'.

Segments	Núm. segments
ES	29
UI	26
A	23
ER	23
AR	22
EN	20
AL	19
AN	18
ON	18
LA	17
OR	17
Í	16
CA	15
IS	15
LLA	15
RE	15
RRE	15
AS	14
BE	14
OS	14
RO	14
SE	14
SO	13
RA	12
TE	12
BO	11
ÓS	11
ST	11
TA	11
UR	11
UY	11
ARR	10
EST	10
LE	10
NE	10
OL	10
RT	10
SA	10
TO	10
VA	10
VE	10
AI	9
EU	9
NA	9
RI	9
VI	9
ARRE	8
AU	8
ERR	8
ESC	8
IA	8
LO	8

Fig. 170. Taula dels segments amb més presència en els topònims. Font: e.p.

Annex 14. Fonts de les citacions medievals del corpus *exhaustiu*

Corpus de citacions medievals *exhaustiu i obert*, format per totes les citacions dels 180 topònims, és a dir, al voltant de 1.600. És el recull més important que existeix dels topònims poblacionals del Pallars Sobirà. Per tal que tothom pugui consultar-lo i es pugui utilitzar en estudis futurs, de cadascuna de les citacions s'especifica la font d'on s'ha extret. Es relacionen els topònims del corpus, però també alguns de fora del corpus als quals ens hem referit en algun capítol: *Ales*, *Arboló*, *Mollet*, *Orest* i *Orient*. Aquests s'escriuen en minúscules i cursives. La font d'on s'ha extret cadascun dels topònims es trobarà a les *Referències Bibliogràfiques*⁵¹².

AIDÍ: a. 1105 IDI SUPERIOR (PUIG, 1991. Doc. 69); a. 1317 YDI (OSTOS, 1985. Doc. 116); a. 1317 YDINO SOTIRANO (OSTOS, 1985. Doc. 120); a. 1318 YDINO SOTIRANO (OSTOS, 1986. Doc. 11); a. 1319 YDINO SOTIRANO (OSTOS, 1986. Doc. 12); a. 1346 EYDI (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 154); a. 1357 EYDI (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 155); a. 1375 EYDI JOSÀ (OnCat, 1994: vol. II, 33); a. 1391 EYDI (CABESTANY, 2008. Pàg. 263); a. 1535 AYDÍ (OnCat, 1994: vol. II, 33); a. 1575 AYDI (CABESTANY, 2008. Pàg. 263)

AINET de Besan: a. 1016 – 1024 ASNETO (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1075 ASNET / ASNET / ASNET (BARAUT, 1983. Doc. 884); a. 1120 ASNETO (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1324); a. 1164 ASNET (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1165 ASNET (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1602); a. 1193 ASNET (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1862); a. 1231 ASNETO (PUIG, 1991. Doc. 221); a. 1280 HAYNET (VALLS, 1917. Pàg. 21, 149); a. 1314 i 1315 AYNET (PALAU, 2009. Pàg. 149); a. 1518 AYNET (TRAGÓ, 1982. Pàg. 52)

AINET de Cardós: a. 1095-1122 ASNET (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1340); a. 1120 ASNET (VALLS, 1917. Doc. 289); a. 1146 ASNET / ASNETO (PUIG, 1991. Doc. 134); a. 1196 AINETH (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1878); a. 1196 AINETH (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1879); a. 1281 AYNET (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 52 i 53); a. 1314 i 1315 AYNET (PALAU, 2009. Pàg. 109, 153)

AINETO: a. 1146 ANIET (PUIG, 1991. Doc. 134); a. 1314 i 1315 AYET (PALAU, 2009. Pàg. 112)

ALANIS: a. 1070 ALANNIS / ALANDIS / ALANDIS (BARAUT, 1983. Doc. 825); a. 1070-1075 ALANNIS / ALANNIS (BARAUT, 1983. Doc. 887); a. 1111 ALANIS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1265); a. 1184 ALANIS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1781); a. 1194 ALANIS / ALANIS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1872); a. 1317 ALANIS (PUIG, 1991. Doc. 316); a. 1375 LANIS (OnCat, 1994: vol. II, 56); a. 1518 ALANIS (TRAGÓ, 1982. Pàg. 84-85)

ALENDO: a. 1016-1024 ALENDE (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1073 ALENDE (BARAUT, 1983. Doc. 856); a. 1076-1086 ALENDE (RAVINA, 1972. Doc. 64); a. 1076-1086 ALENDO (RAVINA, 1972. Doc. 65); a. 1093 ALENDE (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1107); a. 1096 ALENDE (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1141); a. 1100 ALENDIS (RAVINA, 1972. Doc. 15); a. 1177 ALENDE (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1734); a. 1190 ALENDE (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1846); a. 1191 ALENDE (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1855); a. 1493 ALENDO (OnCat, 1994: vol. II, 116); a. 1518 ALENDO (TRAGÓ, 1982. Pàg. 45)

Alés: a. 1075 Ales superiore, Ales subteriore, Alest subteriore (MIRET, 1911-1912. Pàg. 122.); a. 1058-1081 Ales (RAVINA, 1972. Doc. 9); a. 1314 Aless (PALAU, 2009. Pàg. 102, 104, 140); a. 1662 Ales (PALAU, 2015. Pàg. 126)

---

512. La data que s'ha tingut en compte per a l'acta de consagració de la catedral d'Urgell és 1016-1024, d'acord amb l'estudi de Carles Gascón Chopo i d'Oliver Vergés Pons (2017).

ALINS: a. 1016 – 1024 HELINSI (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1080 ELINSE (BARAUT, 1984-1985. Doc. 941); a. 1090 HELINSI (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1090); fi del s. X ALINSE (ABADAL, 1955. Doc. 320); a. 1120 ELINS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1324); a. 1163 ELINS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1571); a. 1164 ELINS (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1165 ELINS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1602); a. 1176 ELINS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1711); a. 1193 HELINS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1863); a. 1314 i 1315 ALINS (PALAU, 2009. Pàg. 150); a. 1333 ELINS (VALLS, 1917. Pàg. 24); a. 1518 ALINS / ELINS (TRAGÓ, 1982. Pàg. 46)

ALÓS: a. 1016-1024 ALOS (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1018-1026 ALOS (castell) (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 158-162); a. 1076 OLOS (castell) (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 526); a. 1081 – 1124 ALOSE (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1088 ALOS (VALLS, 1917. Doc. 168); a. 1090 ALOS SUBTERIOR / ALOS SUPERIORE (PUIG, 1991. Doc. 47); a. 1090 ALOSE (SALRACH, 2018. Doc. 485); a. 1094 ALOS (vila de) (MIQUEL ROSELL, 1945. Doc. 49); a. 1098-1113 ALOS (castell) (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 135); a. 1164 (villam de) ALOS (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1278 ALOS (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 206. Doc. 224/2. Foli 34); a. 1325 ALOS (OSTOS, 1985. Doc. 158); a. 1356 ALOS JOSA I SOBIRA (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 124. Doc. 118); a. 1444 cap de la torre del castell de ALOS (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 615)

ALTRON: a. 1096 OTRONE (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1143); a. 1118 OTRON (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1310); a. 1164 OTRON (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1195 OTRON (OSTOS, 1981. Doc. 8); a. 1222 OTRON (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1314 i 1315 ALTRON / ELTRON (PALAU, 2009. Pàg. 101, 103); a. 1359 LOCH DEL TORN (BOFARULL, 1856); a. 1518 TRON / LO TRON (TRAGÓ, 1982. Pàg. 86); a. 1525 ALTRON (LLUÍS. Doc. 13)

ANÀS: a. 1075-1092 ANASENSIS (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1096); a. 1095-1122 NAS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1120 ANAS (VALLS, 1917. Doc. 289); a. 1145 ANNAS (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1314 i 1315 ENASS / ANASS (PALAU, 2009. Pàg. 108); s. XII-XIII ANAS (BARAUT, 1992-1993. Ap. 73)

ANCS: a. 966 ANCHOS (ABADAL, 1955. Doc. 199); a. 966 PANCHOS (ABADAL, 1955. Doc. 200); 2ª meitat s. XI HANCOS (PUIG, 1991. Doc. 71); a. 1118 ANCHS (PUIG, 1991. Doc. 112); a. 1118 ANCHS (PUIG, 1991. Doc. 248); a. 1118 ANCHS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1304); a. 1132 ANCHOS (PUIG, 1991. Doc. 131); a. 1154 ANCHS (PUIG, 1991. Doc. 145); a. 1164 HANCHS (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1248 ANCHS (3 cops) ANCS (1 cop) (PUIG, 1991. Doc. 248); a. 1293 ANCS (PUIG, 1991. Doc. 279); a. 1314 i 1315 ANX (PALAU, 2009. Pàg. 102); a. 1368 ANCHS (PUIG, 1991. Doc. 401); post. a. 1368 ANCHS (PUIG, 1991. Doc. 403); a. 1426 ANCHS (PUIG, 1991. Doc. 459); a. 1427 ANCHS (PUIG, 1991. Doc. 469); a. 1427 ANCHS (PUIG, 1991. Doc. 470); a. 1519 ANCHS (3 cops) (PUIG, 1991. Doc. 543)

Àneu: a. 522 ANAUITANO (TOMAS-FACI i MARTÍN-IGLESIAS, 2017. Pàg. 278); a. 824 ANABIENSIM (OnCat, 1994: vol. II, 192); a. 1016 – 1024 ANABIENSIS (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1067 ANAUI (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 700); a. 1072 ANAVO (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 851); a. 1064 / 1079 ANAUI (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 917); a. 1064 ANAVI (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 61); a. 1047 / 1081 ANAVU (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 918); a. 1055 - 1098 ANAUI (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 945); a. 1081 – 1124 ANAUI (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1086 ANAUI (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1027); a. 1090 ANAUI, ANAVI (SALRACH, 2018. Doc. 485); a. 1093 ANAUI (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1106); a. 1094 ANAVI (MIQUEL ROSELL, 1945. Doc. 49); a. 1095 ANAVI (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 63-65); a. 1164 ANAU (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1584); a. 1164 ANAU (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1587); a. 1175 ANAU (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1706); a. 1177 ANAU (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1734); a. 1191 ANNEO (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1850); a. 1196 ANAO (OnCat, 1994: vol. II, 192); a. 1324 ANEO (OnCat, 1994: vol. II, 192); a. 1343 ANAU (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 124. Núm. doc. 90)

ARANSAL: a. 1011 ARANSAL (PUIG, 1991. Doc. 1); a. 1092 ARANSAL (4 vegades igual) (PUIG, 1991. Doc. 51); a. 1105 ARANSAL (PUIG, 1991. Doc. 90)

ARAÓS: a. 1231 ARAOS (VALLS, 1917. Pàg. 20); ARAHOS a. 1314 i 1315 ARAHOS (PALAU, 2009. Pàg. 149, 151); a. 1363 ARAHOS (MARQUÈS, 2011-2014. Doc. 24); a. 1518 ARAHÓS (TRAGÓ, 1982. Pàg. 50, 51)

Arboló: a. 920 ERBOLONE (ABADAL, 1955. Doc. 132); a. ? ERBOLONE (PUIG, 1991. Doc. Fals I); a. ? ERBOLONE (PUIG, 1991. Doc. Fals V); a. ? ERBOLO (PUIG, 1991. Doc. Fals VII); a. ? ERBOLONE (PUIG, 1991. Doc. Fals IX); a. (1033) 1035 ORBOLON (PUIG, 1991. Doc. 6); a. 1049 ERBOLONE (BARAUT, 1982. Doc. 627); a. 1075 Sancta Maria de BOLO (BARAUT, 1983. Doc. 882); a. 1082 ORBOLON (PUIG, 1991. Doc. 30); a. 1105 ERBOLONE (PUIG, 1991. Doc. 90); a. 1120 ERBOLO (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1324); a. 1120 ERBOLONE (PUIG, 1991. Doc. 114); a. 1164 ERBOLONE (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1164 ERBOLONE (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1590); a. 1180 ERBOLO (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1757); a. 1204 ERBOLON

(PUIG, 1991. Doc. 192); a. 1314 i 1315 ERBOLO (PALAU, 2009. Pàg. 99, 133); 1423 ERBOLO (PUIG, 1991. Doc. 451)

ARCALÍS: a. 1060 ARCHILIS (BARAUT, 1986-1987. Doc. ap. 23); a. 1094 ARCHALIS (MIQUEL ROSELL, 1945. Doc. 49); a. 1099 ARCHALIS (PUIG, 1991. Doc. 64); a. 1105 ARCHALIS (PUIG, 1991. Doc. 89); a. 1105 ARCHALIS (PUIG, 1991. Doc. 90); a. 1130 ARCHELIS (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 529); a. 1149 (PUIG, 1991. Doc. 138); ; a. 1150 (PUIG, 1991. Doc. 139); a. 1176 ARCHALIS (PUIG, 1991. Doc. 163); a. 1289 ARCALIS (OSTOS, 1981. Doc. 34); a. 1326 ARCHALIS (MARQUÈS, 2011-2014. Doc. 144); a. 1337 ARCALIS (PUIG, 1991. Doc. 334); a. 1365 ARCALÍS (PUIG, 1991. Doc. 395)

ARESTUI: a. 1199 ARESTUI (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); a. 1359 ARESCUY (BOFARULL, 1856. Pàg. 76); a. 1645 ARESTUY (OnCat, 1994: vol. II, 232)

ÀREU: a. 1016-1024 HARAUO (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1120 ARAO (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1324); a. 1126 ARAU (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1381); a. 1159 ARAU (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1543); a. 1159 ARAU (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1544); a. 1164 AREO (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1165 ARAU (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1862); a. 1193 ARAU (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1863); a. 1193 ARAU (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1863); a. 1280 HAREU (VALLS, 1917. Pàg. 21); a. 1314 i 1315 AREU (PALAU, 2009. Pàg. 151); a. 1518 AREU (TRAGÓ, 1982. Pàg. 50, 58)

ÀRREU: a. 1342 ARREU (VALLS, 1917. Pàg. 213); a. 1342 ARRIU (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Núm. de doc. 613); a. 1510 ARRIU (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 141. Núm. de doc. 717); a. 1536-37 ARREO (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 142. Núm. de doc. 772/1)

ARRÓS: a. 1095-1122 ARROS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1120 ARROS (VALLS, 1917. Pàg. 289); a. 1145 AROS (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1149 ERROSS (PUIG, 1991. Doc. 138); a. 1314 i 1315 AROSS / ARROSS (PALAU, 2009. Pàg. 109)

AULÓ: a. 1051/1081 OLONE (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 923); a. 1088 OVELON / OVELO (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 61); a. 1098-1112 AVOLO, AVOLO (BAIGES, 2010. Doc. 435); a. 1129 OLONE (RAVINA, 1972. Doc. 26); a. 1146 AULEM (RAVINA, 1972. Doc. 30); a. 1189 OLONE (RAVINA, 1972. Doc. 52); a. 1298 OLONE (OSTOS, 1985. Doc. 47); a. 1298 OLONE (OSTOS, 1985. Doc. 48); a. 1312 OLONE (OSTOS, 1985. Doc. 95); a. 1518 rocha DOLO (TRAGÓ, 1982. Pàg. 100)

AURÓS: a. 981-985 ORDAROS (ABADAL, 1955. Doc. 269); a. 1049-1081 ORDAO (SALRACH, 2018. Doc. 436); a. 1064 ORDAO (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 61); a. 1094 ORDAO (MIQUEL ROSELL, 1945. Doc. 49); a. 1342 OROS (PADILLA, 1999. Pàg. 106); a. 1356 AUROS (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 124. Núm. de doc. 118); a. 1408 AUROS (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1586 Sant Joan DAUROS (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Núm. de doc. 618)

BAÉN (a sobre de Gerri): a. ? BAIENNE (PUIG, 1991. Doc. Fals I); a. ? BAIEN (PUIG, 1991. Doc. Fals IV); a. ? BEAEM (PUIG, 1991. Doc. Fals XI); a. ? BAIEN (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació a la donació fundacional); a. 1060-1075 BAIEN (BARAUT, 1986-1987. Doc. ap. 22); a. 1075 BAIEN (6 vegades igual) (PUIG, 1991. Doc. 17); a. 1076 BAIEN (PUIG, 1991. Doc. 18); a. 1077 BAEN (PUIG, 1991. Doc. 19); a. 1086 BAIEN (PUIG, 1991. Doc. 38); a. 1087 BAIEN (PUIG, 1991. Doc. 41); a. 1118 BAIEN (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1303); a. 1133 BAEN (PUIG, 1991. Doc. 122); a. 1149 BAIEN (PUIG, 1991. Doc. 136); a. 1156 BAEN (PUIG, 1991. Doc. 146); a. 1162 BAEN (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1559); a. 1164 BAIEN (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1170 BAEN (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1650); s. XII BAEN (BARAUT, 1992-1993. Doc. ap. 66); a. 1355 BAIEN (PUIG, 1991. Doc. 351); a. 1368 BAEN (PUIG, 1991. Doc. 400); a. 1368 BAEN (PUIG, 1991. Doc. 401); a. després de 1368 BAEN (PUIG, 1991. Doc. 403); a. 1426 BAEN (PUIG, 1991. Doc. 459); a. 1427 BAEN (PUIG, 1991. Doc. 469); a. 1427 BAEN (PUIG, 1991. Doc. 470); a. 1439 BAEN (PUIG, 1991. Doc. 511); a. 1518 BAEN (TRAGÓ, 1982. Pàg. 102)

BAIASCA: a. 1181 (original copiat l'any 1377) VALLQUASCAR o VALLCASCAR (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 146 doc. 16/944); a. 1372 VALLCASCAR (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 146 doc. 16/929); a. 1443 VAYASCA (PUIG, 1991. Doc. 515); a. 1518 VAYASCA / VAYASCHA (TRAGÓ, 1982. Pàg. 100); a. 1533 BAIASCA (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 138 doc. 579/1); a. 1575 VAYASCHA (Cabestany, 2008. Pàg. 106); a. 1645 BAYASCA (OnCat, 1994: vol. II, 310); a. 1734 BAIASCA (Cabestany. Pàg. 2008: 106)

BAIEN (vall de Tírvia): a. 960 BAGIENE (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1016-1024 BAIEN (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1051-1081 BAIEN (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 923); a. 1060 BAIEN (BARAUT, 1983. Doc. 723); a. 1073 BAIEN (BARAUT, 1983. Doc. 856); a. 1105 BAIEM (PUIG, 1991. Doc. 90)

BALESTUI: a. 949 VALESTUI (ABADAL, 1955. Doc. 160); a. ? BALLASTUI (PUIG, 1991. Doc. Fals XI); a. 1070 BALASTUY (PUIG, 1991. Doc. 12); darrer quart del s. XI BALESTUI (PUIG, 1991. Doc. 73); a. 1137 BALASTUI (PUIG, 1991. Doc. 125); a. 1164 BALASTUI (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1174 BALASTUI (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1175 BALASTUI (SÁNCHEZ. Treball inèdit)

BANA, la: a. 1126 collo de LABAN (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1381); a. 1518 la BANA (TRAGÓ, 1982. Pàg. 44)

BARO: no s'ha localitzat cap citació.

BASTIDA de Sort, la: a. 1518 LA BASTIDA (TRAGÓ, 1982. Pàg. 84); a. 1662 LA BASTIDA (visita pastoral); 1679 LA BASTIDA (visita pastoral)

BENANTE: a. 1015 VENANTE (BARAUT, 1981. Doc. 332); a. 1146 BENNET (PUIG, 1991. Doc. 134); a. 1314 i 1315 BENANT (PALAU, 2009. Pàg. 109, 113)

BENUI: Finals s. XI- principis s. XII BINNUI (PUIG, 1991. Doc. 78); a. 1158 BENUI (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1164 BENUI (PUIG, 1991. Doc. 153)

BERANÍ: a. 860 BERENUY (ABADAL, 1955. Doc. 60); a. 1010-1011 BENARUI (VALLS, 1917. Pàg. 38); a. 1010-1011 BENARUI (VALLS, 1917. Pàg. 39); a. 1016-1024 BERENUI (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1297 BERANUY (OSTOS, 1985. Doc. 43); a. 1518 BERENI (TRAGÓ, 1982. Pàg. 99); a. 1587 BERANI (Cabestany 2008. Pàg. 160)

BERNUI: a. ? BERNUI (PUIG, 1991. Doc. Fals VI, VIII, IX); a. 1105 BERNUI (PUIG, 1991. Doc. 91); a. 1146 BERNUI (PUIG, 1991. Doc. 135); a. 1302 BERNUI (PUIG, 1991. Doc. 289); a. 1359 BARNUY (BOFARULL, 1856); a. 1477 BERNUI (PUIG, 1991. Doc. 538); a. 1510 BERNUI (BARAUT, 1998-2001. Doc. 361); a. 1518 BERNUY (TRAGÓ, 1982. Pàg. 95)

BERRÓS: a. 1016 – 1024 BORROSO (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1085 BERRES (OnCat, 1994: vol. II, 474); a. 1116 BERROS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1285); a. 1151 BERROS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1510); a. 1180 BERROS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1757); a. 1193 BERROS (OnCat, 1994: vol. II, 474)

BESAN: a. 1165 BESAN (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1602); a. 1193 BESAN (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1863); a. 1224 BESAN (OSTOS, 1981. Doc. 12); a. 1226 EBESAN (PUIG, 1991. Doc. 208); a. 1280 BESAN (VALLS, 1917. Pàg. 21); a. 1314 i 1315 BESANT (PALAU, 2009. Pàg. 152); a. 1333 BESAN (VALLS, 1917. Pàg. 24); a. 1518 BESAN (TRAGÓ, 1982. Pàg. 50)

BIUSE: a. 903 VISSOE (OnCat, 1995: vol. III, 30); a. 1128 BISUE (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1396); a. 1129 BISUE (RAVINA, 1972. Doc. 26); a. 1146 BISUE (RAVINA, 1972. Doc. 30); a. 1161 BISOUE (RAVINA, 1972. Doc. 35); a. 1164 BISUE (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1199 BISUE (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); s. XII-XIII BISUA (BARAUT, 1992-1993. Doc. ap. 73); a. 1281 BIUSA (CINGOLANI, 2011. Doc. 254); a. 1289 BIUSA (PUIG, 1991. Doc. 271); a. 1314 i 1315 BIUSE (PALAU, 2009. Pàg. 146); a. 1318 BIUSE (OSTOS, 1986. Doc. 11); a. 1518 BIUSE / BUIUZE / BIUZE (TRAGÓ, 1982. Pàg. 84, 86, 100, 101); a. 1657 BUISE (CAMÓS, 1657. Pàg. 153); a. 1662 BIUSE (CABESTANY, 2008. Pàg. 139); a. 1698 BIUSE (CABESTANY, 2008. Pàg. 140); a. 1734 VIUSE (CABESTANY, 2008. Pàg. 141)

BOLDÍS: a. 1016 – 1024 BUSLIS (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1115 BULLIZS (OLIVER, 2003. Pàg. 193); a. 1095-1122 BOLDIS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1120 BOLDIS (VALLS, 1917. Doc. 289); a. 1145 BOLDIS (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1314 i 1315 BULDIS (PALAU, 2009. Pàg. 110); a. 1314 i 1315 BULDIS INFFERIOR (PALAU, 2009. Pàg. 110); a. 1363 BOLDIS (MARQUÈS, 2008-2010. Doc. 24)

BONESTARRE: a. 1095-1122 BONESTARRE (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1108 – 1137 BONESTARRE (RODRÍGUEZ, 2016. Doc. 379); a. 1120 BONESTARRE (VALLS, 1917. Doc. 289); a. 1136 BONESTAR (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1453); a. 1145 BONESTARRE (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1281 BENESTARRE (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 52 i 53); a. 1314 i 1315 BONESTARRI (PALAU, 2009. Pàg. 108)

BORÉN: a. 908 BOREHNNE (ABADAL, 1955. Doc. 340); a. 1081 – 1124 BOREN (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1090 BOREN (SALRACH, 2018. Doc. 485); cap a. 1090 BOREN (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 612/2); a. 1090 BUREN (PUIG, 1991. Doc. 47); a. 1278 BOREN (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 206. Doc. 224/2. Foli 34); a. 1281 BOREN (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 54); a. 1337 VOREN (PADILLA, 1999. Pàg. 127)

BOTELLA: a. 1121 BOTEYLLA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 128); a. 1174 BOTELLA (RAVINA, 1972. Doc. 46); a. 1193 BOTELA (RAVINA, 1972. Doc. 58); a. 1266-1267 LOTOLIA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 260); a. 1268 BOTEILA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 265); a. 1315 BOTEYLLA (OSTOS, 1985. Doc. 102); a. 1325 BOTEYLLA (OSTOS, 1985. Doc. 156)

BRESCA: a. 1060-1075 BRESCA (BARAUT, 1986-1987. Doc. ap. 22); a. 1076 BRESCA (PUIG, 1991. Doc. 18); a. 1163 BRESCA (PUIG, 1991. Doc. 151); a. 1164 BRESCHA (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1518 BRESCHA (TRAGÓ, 1982. Pàg. 102)

BRESSUI: a. 1071 BRACUI (PUIG, 1991. Doc. 15); darrer quart s. XI BRACUI (PUIG, 1991. Doc. 74)

BRETUI: Finals XI- principis XII BRETUI (PUIG, 1991. Doc. 78); a. 1128 BRETUINO (PUIG, 1991. Doc. 119); a. 1129 BRETUY (PUIG, 1991. Doc. 120); a. 1164 BRETUI (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1217 BRETUI (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1231 BRETUY (PUIG, 1991. Doc. 222); a. 1281 BERTUY (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 54); a. 1301 BRETUY (PUIG, 1991. Doc. 287); a. 1304 BRETUY (PUIG, 1991. Doc. 295); a. 1427 BRETUY (PUIG, 1991. Doc. 466)

BUIRO: no s'ha localitzat cap citació.

BURG: a. 1016 – 1024 BURG (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1034 BURGO (BARAUT, 1981. Doc. 471); a. 1051/1081 BURG (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 923); a. 1073 BURG (BARAUT, 1983. Doc. 856); a. 1076-1086 BURG (RAVINA, 1972. Doc. 64); a. BURO (RAVINA, 1972. Doc. 65); a. 1093 BURGO (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1107); a. 1096 BURGO (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1141); a. 1129 BURGO (RAVINA, 1972. Doc. 26); a. 1146 BURG (RAVINA, 1972. Doc. 30); a. 1161 BURG (RAVINA, 1972. Doc. 35); a. 1175 BURG (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1693); a. 1189 BURGO (RAVINA, 1972. Doc. 52); a. 1190 BURCH (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1846); a. 1199 BURG (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); a. 1298 BURCH (OSTOS, 1986. Doc. 5); a. 1298 BURCH (OSTOS, 1985. Doc. 47); a. 1314 i 1315 BURCH (PALAU, 2009. Pàg. 147, 148); a. 1518 BURCH (TRAGÓ, 1982. Pàg. 60)

BURGAL: a. 859-866 VOCABULO (ABADAL, 1955. Doc. 55); a. 908 BURGALI (ABADAL, 1955. Doc. 108); a. ? BURGALI (PUIG, 1991. Doc. Fals I de Burgal); a. ? BURGALI (PUIG, 1991. Doc. Fals II de Burgal); a. ? BURGALI (PUIG, 1991. Doc. Fals VI); a. 966 BURGAVI (ABADAL, 1955. Doc. 200); a. 1006 BURGALI (PARISSE, 2002. Pàg. 46-47); a. 1061-1108 BURGAL (MARQUÈS, 2011-2014. Doc. 11); a. 1064/1079 BURGAL (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 917); a. 1094 BURGAL (MIQUEL ROSELL, 1945. Doc. 49); a. 1112 BURGALI (PUIG, 1991. Doc. 106); a. 1164 BURGALI (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1199 BURGAL (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); a. 1321 BURGALE (OSTOS, 1985. Doc. 134)

BURGO. a. 1016 – 1024 BURGI (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1337 BURGO (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1342 BURGO (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 613)

BUSEU: a. 817 BOISICE (OnCat, 1995: vol. III, 151); a. 839 BUISEZE (OnCat, 1995: vol. III, 151); a. 1011 BUSECE (Catalunya romànica. Vol. XV. Pàg. 220); a. 1089 BUSEÇ (PUIG, 1991. Doc. 46); a. 1099 BUSECE / BUISECE (PUIG, 1991. Doc. 62); a. 1139 BUSEZ (PUIG, 1991. Doc. 127); a. ? BUISEDE (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació de l'«auctoritas»); a. 1409 BUSEU (MARQUÈS, 2008-2010. Doc. 45); a. 1518 BUSEU (TRAGÓ, 1982. Pàg. 102)

CABESTANY: a. 1237 CAMP STAGNUM (OnCat, 1995: vol. III, 161); a. 1777 CAPESTANY (MOLINÉ, 1993. Pàg. 176)

CALBERA: Finals XI-principis XII CALBERA (PUIG, 1991. Doc. 78); a. ? CALVARIAM (PUIG, 1991. Doc. Fals XI); a. 1164 CALVERA (PUIG, 1991. Doc. 153)

CANALS: a. 1083 CANALES (PUIG, 1991. Doc. 29); a. 1164 CANALIBUS (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1197 CANALS (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1359 CANALS (BOFARULL, 1856); a. 1426 CANALS (PUIG, 1991. Doc. 459)

CAREGUE: a. 1058-1081 CARESEC (RAVINA, 1972. Doc. 9); darrer quart s. XI CARESEG (PUIG, 1991. Doc. 72); a. 1081–1124 CARESC (RAVINA, 1972. Doc. 24); a. 1102 CARESG (PUIG, 1991. Doc. 83); a. 1164 CARESGUE (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1176 CARESGUE (RAVINA, 1972. Doc. 47); a. 1193 CAREGUE (RAVINA, 1972. Doc. 58); a. 1199 CAREGE (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); a. 1226 CARESERGUE (PUIG, 1991. Doc. 208); a. 1314 i 1315 CAREGA, CARECGA (PALAU, 2009. Pàg. 103, 138); a. 1319 CARESGE (OSTOS, 1985. Doc. 127); a. 1321 CAREGE (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 138); a. 1427 CAREGUE (PUIG, 1991. Doc. 468); a. 1497 CARREGUE (IGLÉSIES, 1991. Pàg. 138)

CARTANÍS: a. 807 CARTONISE (ABADAL, 1955. Doc. 1); a. ? CARTONISE / CARTENISE / CARTONISE (PUIG, 1991. Doc. Fals I); a. 1202 CARTANIS (PUIG, 1991. Doc. 189); a. 1342 CARTANIS (PUIG, 1991. Doc. 344)

CASSIBRÓS: a. 1095-1122 CARCEBROS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1120 CARCEBROS (VALLS, 1917. Doc. 289); a. 1120-1122 CARCIBROS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1342); a. 1146 CARCIBROS (PUIG,

1991. Doc. 134); a. 1174 CARCIBROS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1685); a. 1193 CARCIBROS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1863); a. 1314 i 1315 CARCIBROS, CALCIBROS (PALAU, 2009. Pàg. 113, 152)

CASSOVALL: a. 1089 CASSOVALLE (PUIG, 1991. Doc. 42); a. 1092 CASSOVALLE (PUIG, 1991. Doc. 48); a. 1164 CASOAL (PUIG, 1991. Doc. 153); a. ? CASSOVALLE (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació de l'«auctoritas»)

CASTELLARNAU: a. 1040 CASTRO ARNALDI (BARAUT, 1994-1995. Doc. 59); a. 1087 ARNALLI CASTELLUM (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1033); a. 1093 CASTRUM ARNALLI (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1107); a. 1099 CASTRUM ARNALLI / ARNALL CASTRUM (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1170); a. 1107 CHASTELLO ARNALLI (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1242); a. 1133 CASTELLO ARNALL (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1433); a. 1154-1159 CASTRUM ARNAL (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1523); a. 1165 CASTRUM ARNAL (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1599); a. 1175, 1176, 1177, 1181 CASTELLARNALL (BARAUT, 1990-1991); a. 1178 CASTRO DE CASTEL ARNALL (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1742); a. 1181 KASTELLO ARNALLO (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1763); a. 1184 CASTEL ARNALL (BARAUT, 1994-1995. Doc. 197); a. 1186 CASTRO ARNALDO (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1805); a. 1186 CASTELARNALD (BARAUT, 1994-1995. Doc. 202); a. 1187 CASTRO ARNALDO (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1810); a. 1292 CASTRO ARNALDI (OSTOS, 1986. Doc. 1); a. 1434 CASTRO ARNALDO (BARAUT, 1998-2001. Doc. 325); a. 1480 CASTELLARNAU (BARAUT, 1998-2001. Doc. 346); a. 1488 CASTELLARNAU (BARAUT, 1998-2001. Doc. 352); a. 1518 CASTELLARNAU / CASTELLARNAU (TRAGÓ, 1982. Pàg. 61)

CASTELLNOU: a. 1066-1092 CASTELL NOVO (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 925); a. 1092 CASTEL NOUVO / CHASTEL NOU / CASTEL NOU (PUIG, 1991. Doc. 51); a. 1113 CASTEL NOVO (PUIG, 1991. Doc. 107); a. 1175 KASTRONOVO (PUIG, 1991. Doc. 162); a. 1180 KASTRONOVO (PUIG, 1991. Doc. 168); a. 1188 KASTELNOU / KASTELNOVI (PUIG, 1991. Doc. 174); a. 1204 CASTRO NOVO (PUIG, 1991. Doc. 195); a. 1204 CASTRONOVO (OSTOS, 1981. Doc. 10); a. 1239 CASTRONOVO / CASTRONOVO (PUIG, 1991. Doc. 234); a. 1292 CASTRINOVI / CASTRUMNOVUM (PUIG, 1991. Doc. 276); a. 1368 CASTRINOVI (PUIG, 1991. Doc. 401); a. 1428 CASTELNOU (PUIG, 1991. Doc. 474)

CASTELLSALAT: a. 1081 CASTELLO SALADO (PUIG, 1991. Doc. 22); a. 1145 KASTEL SALAD (PUIG, 1991. Doc. 132); a. 1164 CASTRUM SALAT (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1173 KASTELLSALAD (PUIG, 1991. Doc. 159); a. 1176-1177 CASTELLO SALATO (PUIG, 1991. Doc. 164)

CASTELLVINY: a. 1099 CASTELLO VILLICO (PUIG, 1991. Doc. 334); a. 1176 CASTELUIL (RAVINA, 1972. Doc. 47); a. 1187 CASTELUIL (RAVINA, 1972. Doc. 51)

CERBI: a. 1016-1024 CERUO (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1090 CERVO (PUIG, 1991. Doc. 47); a. 1090 CERB (SALRACH, 2018. Doc. 485); a. 1081 – 1124 CORB (RAVINA, 1972. Doc. 23); cap a a. 1090 CERBI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 612/2); a. 1281 CERP (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 54); a. 1337 CERVE (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1356 CERBE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 124. Doc. 118); a. 1373 CERUI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 154. Doc. 1289); a. 1403 SCERBE (VALLS, 1917. Doc. 250, 251); a. 1529 SERVI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 141. Doc. 677)

CERCHO SANCTO: a. 1046 CERCHO SANCTO (BARAUT, 1982. Doc. 598); a. 1126 CERCHSENT (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1380); a. 1175 CERCENT (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1705); s. XII CERCO SANCTO (BARAUT, 1992-1993. Doc. ap. 66)

COLOMERS: a. 1034 COLOMERS (BARAUT, 1981. Doc. 471); a. 1050 COLOMERS (BARAUT, 1982. Doc. 630); a. 1060 COLOMEROS (BARAUT, 1983. Doc. 718); a. 1087 COLOMBARII (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1033); a. 1093 COLUMBARII (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1107); a. 1096 COLUMBARII (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1141); a. 1099 COLOMERS (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1170); a. 1107 COLOMERS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1242); a. 1123-1141 COLUMBERS (BARAUT, 1992-1993. Doc. ap. 15); a. 1133 COLUMBERS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1433); a. 1154-1159 COLOMERS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1523); a. 1165 COLOMERS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1599); a. 1178 COLOMERS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1742); a. 1186 COLOMERS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1805); a. 1187 COLOMERS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1810); a. 1197, 1199 i 1200 COLOMERS (BARAUT, 1992-1993); a. 1383 COLUMBARIIS (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 161); a. 1518 COLOMERS (TRAGÓ, 1982. Pàg. 61)

COMTE, EL: no s'ha localitzat cap citació.

CORTSCASTELL: a. 834 CHASTRO CORTES (ABADAL, 1955. Doc. 10); a. 949 CURTES CASTELLO (ABADAL, 1955. Doc. 160); a. 1058-1081 CORTES CASTELLO (RAVINA, 1972. Doc. 7); a. 1058-1081 CORTES CASTEL (RAVINA, 1972. Doc. 8); a. 1083 CURTES CASTEL (PUIG, 1991. Doc. 29); a. 1133 CORT

CASTELL (RAVINA, 1972. Doc. 28); a. 1164 CURTOCASTELLO (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1187 CORTZ CASTEL (SÁNCHEZ. Treball inèdit)

CUBERES: a. 814 CUBERES (OnCat, 1995: vol. III, 477); a. 1048/1050 CUBERES (PUIG, 1991. Doc. 8); a. 1056 CUBERES (RAVINA, 1972. Doc. 4); a. 1066-1092 CUBERAS (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 925); a. 1097 CUBERAS (PUIG, 1991. Doc. 57); a. 1105 CUBERAS (PUIG, 1991. Doc. 91); a. 1111 CUBERAS (PUIG, 1991. Doc. 98); a. 1115 CUBERES (PUIG, 1991. Doc. 108); a. 1135 CUBERES (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1445); a. 1164 CUBERES (PUIG, 1991. Doc. 153); a. ? CUBERES (PUIG, 1991. Doc. Fals. III); a. 1359 CUBERES (BOFARULL, 1856); a. 1377 CUBERIS (BARAUT, 1998-2001. Doc. 314); a. 1377-1383, 1383, 1384 CUBERES (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 159, 163, 165)

DORVE: a. 1521 torre de DORBEN (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 141 doc. 672); a. 1553 DORBE (Fogatge)

EMBONUI: a. 1110-1111 ENBONUI (PUIG, 1991. Doc. 101); a. 1202 [E]BONUI / D'EBONUI (OSTOS, 1981. Doc. 9); a. 1235 EMBONUI (OSTOS, 1981. Doc. 20)

ENSEU: ca. 807 ENSEDEZ (OnCat, 1995: vol. IV, 69); a. 1104 ENSEHET (PUIG, 1991. Doc. 87); a. 1105 ENSEEZ (PUIG, 1991. Doc. 92); a. 1112 ENSEDEZ (PUIG, 1991. Doc. 104); a. ? ENSEDEGH (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació a la donació fundacional); a. 1187 ENSEZ (PUIG, 1991. Doc. 173); a. 1197 ENSED (PUIG, 1991. Doc. 185); a. 1227 ENSEU (PUIG, 1991. Doc. 209); a. 1233 DENSED (PUIG, 1991. Doc. 225); a. 1237 ENSSEU (PUIG, 1991. Doc. 232); a. 1240 ENSETZ (PUIG, 1991. Doc. 236); a. 1245 ENSSEVO / ENSEU / ENSEU / ENSEVO (PUIG, 1991. Doc. 240); a. 1261 ENSEU (PUIG, 1991. Doc. 260); a. 1270 ENSEU (PUIG, 1991. Doc. 262); a. 1305 ENSEU (PUIG, 1991. Doc. 298)

ENVINY: a. 1016-1024 INVICINIO (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1015 INBICINIO (BARAUT, 1981. Doc. 332); a. 1038 ENBIZINNO (RAVINA, 1972. Doc. 2); a. 1047/1081 EVENZINIO (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 918); a. 1066 ENVECING (VALLS, 1917. Doc. 9); a. 1071 ENVECINIO (PUIG, 1991. Doc. 15); a. 1081 ENVECINIO (PUIG, 1991. Doc. 23); a. 1082 ENVEZIN (PUIG, 1991. Doc. 25); a. 1082-1088 ENVECINIO (PUIG, 1991. Doc. 43); a. 1089 INVICINIO (PUIG, 1991. Doc. 44); a. 1164 ENVEZIN (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1173 ENVEZINO (PUIG, 1991. Doc. 158); ; a. 1243 ENVEICIO (PUIG, 1991. Doc. 237), a. 1244 ENVEZI (PUIG, 1991. Doc. 238); a. 1247 ENVESINO / ENVESIN (PUIG, 1991. Doc. 243); a. 1290 ENVEZI (PUIG, 1991. Doc. 273); a. 1297 ENVEY (OSTOS, 1985. Doc. 43); a. 1314 i 1315 ENVEY (PALAU, 2009. Pàg. 101, 135); a. 1321 ENVYN (OSTOS, 1986. Doc. 13)

ESCALARRE: a. 981-985 SCHALARRE (ABADAL, 1955. Doc. 269); a. 1081-1124 ESCHALARR (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1090 ESCALARR (PUIG, 1991. Doc. 47); a. 1090 ESCALARRI (SALRACH, 2018. Doc. 485); ca. 1090 ESCALARI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 612/1); ca. 1090 ESCHALARR (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 612/2); a. 1118 SCALARRE (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1310); a. 1176 ESCALARRE (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1717); a. 1228 ASCALARI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 142. Doc. 735); a. 1278 ESCALARRE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 206. Doc. 224/2. Foli 34); a. 1281 ESCALARRE (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 52 i 53); a. 1338 ESCALARRI (PUIG, 1991. Doc. 338); a. 1373 SCALARRI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 154. Doc. 1289); a. 1533 SCALARRI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 138. Doc. 579/1)

ESCALÓ: a. 1112 ESCALO (PUIG, 1991. Doc. 106); a. 1231 ESCHALO (PUIG, 1991. Doc. 222); a. 1242 ESCALO (OSTOS, 1981. Doc. 24); a. 1254 ESCALO (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 123. Doc. 26); a. 1295 SCALO (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 138. Doc. 573); a. 1321 ESCALO (OSTOS, 1985. Doc. 134); a. 1372 SQUALO (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 124. Doc. 133); a. 1453 SCALO (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 172); a. 1454 SCALO (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 173); a. 1518 SCALO (TRAGÓ, 1982. Pàg. 103)

ESCART: a. 908 SCARDO (ABADAL, 1955. Doc. 108); a. 1081 ESCART (OnCat, 1995: vol. IV, 101); a. 1082 ESCARD (PUIG, 1991. Doc. 28); a. 1144 ESCART (PUIG, 1991. Doc. 131); a. 1182-1199 SCAHARD (PUIG, 1991. Doc. 186); a. 1188, 1190, 1192 Martinus d.ESCHARD (en tots ESCHARD) (PUIG, 1991. Doc. 175, 177, 179); a. 1192 Martinus de SCHARD (PUIG, 1991. Doc. 180); a. 1194 ESCHARD (RAVINA, 1972. Doc. 60); a. 1197 ESCHARD (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1201, 1202, 1203, 1202 Martinus d.ESCHARD (PUIG, 1991. Doc. 188, 189, 191, 192); a. 1295 SCARR (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 138. Doc. 573); a. 1329 ESCART (PUIG, 1991. Doc. 326); a. 1329 DESCARR (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 149. Doc. 1163); a. 1337 ESCART (PUIG, 1991. Doc. 335); a. 1338 ESCART

(PUIG, 1991. Doc. 338); a. 1368 SCART (PUIG, 1991. Doc. 400); a. 1518 SCART (TRAGÓ, 1982. Pàg. 102, 103); a. 1549 SCART (MARQUÈS, 2011-2014. Doc. 36)

ESCÀS : a. 1058-1081 SCASS (RAVINA, 1972. Doc. 9); a. 1124 ESCASS (RAVINA, 1972. Doc. 24); a. 1164 SESCAS (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1193 ESCASSO (RAVINA, 1972. Doc. 58); a. 1359 ESCARS (BOFARULL, 1856); a. 1518 SCAS (TRAGÓ, 1982. Pàg. 98)

ESCÓS: a. ? ESCOSSE (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació de l'«auctoritas»); a. 908 ESCOSSE (ABADAL, 1955. Doc. 108); a. 981-985 SCOSS(IS) (ABADAL, 1955. Doc. 269); a. 1047-1081 ESCOSS (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 435); a. 1077 ESCOS (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 92); a. 1092 ESCOSE (PUIG, 1991. Doc. 50); a. 1094 ESCHOS (RAVINA, 1972. Doc. 12); a. 1094 ESCOSS (MIQUEL ROSELL, 1945. Doc. 49); a. 1094 ESCHOS (SALRACH, 2018. Doc. 512); a. 1099 ESCOSE (PUIG, 1991. Doc. 67); a. 1099-1101 ESCOSE (PUIG, 1991. Doc. 84); a. 1111 ESCOS (PUIG, 1991. Doc. 102); a. 1122 ESCOSS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1337); a. 1164 ESCOS (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1209 ESCOS (SANCHEZ. Treball inèdit)

ESTAC: a. 1061-1098 ESTAGO (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 947); a. 1061-1108 ESTAGO (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 135); a. 1081-1098 ESTAGO (SALRACH, 2018. Doc. 532); a. 1089 ESTAGO (PUIG, 1991. Doc. 45); a. 1092 ESTAG (PUIG, 1991. Doc. 50); a. 1105 ESTAGO (PUIG, 1991. Doc. 88); a. 1149 ESTAG (PUIG, 1991. Doc. 138); a. 1151 ESTAG / STAG (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1510); a. 1173 ESTAG (PUIG, 1991. Doc. 158); a. 1193 ESTACH (PUIG, 1991. Doc. 182); a. 1297 ESTACH (OSTOS, 1985. Doc. 43); a. 1314 i 1315 ESTACH (PALAU, 2009. Pàg. 99, 134); a. 1337 ESTACH (PUIG, 1991. Doc. 335); a. 1338 ESTACH (PUIG, 1991. Doc. 338); a. 1344 ESTACH (PUIG, 1991. Doc. 348); a. 1423 STACH (PUIG, 1991. Doc. 451)

ESPLUGA DE CUBERES, L': a. 1298 ESPLUGA DE ZELDUA (OSTOS, 1985. Doc. 45)

ESPOT: a. 1016 – 1024 SPOTU (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1061 SPOT (VALLS, 1917. Pàg. 8); a. 1067 SPOT (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 700); a. 1082 ESPOT (PUIG, 1991. Doc. 25); a. 1203 ESPOT (PUIG, 1991. Doc. 191); a. 1297 ESPOT (OSTOS, 1986. Doc. 2); a. 1304 ESPOT (PUIG, 1991. Doc. 295); a. 1325 ESPOT (OSTOS, 1985. Doc. 158); a. 1518 SPOT (TRAGÓ, 1982. Pàg. 87)

ESTAÍS: a. 1081 – 1124 ESTAIS (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1082 STAIS (PUIG, 1991. Doc. 25); a. 1090 ESTAIS (PUIG, 1991. Doc. 47); a. 1090 ESTAIS (SALRACH, 2018. Doc. 485); cap a 1090 ESTAIS (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 139 doc. 612/2); a. 1195 ESTAIS (OSTOS, 1981. Doc. 6); a. 1203 ESTAIS (PUIG, 1991. Doc. 191); a. 1213 STAHIS (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 149 doc. 1129); a. 1278 ESTAYS (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 206 doc. 224/2. Foli 34); a. 1337 STAHIS (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1338 ESTAIS (PUIG, 1991. Doc. 338); a. 1529 mola DESTAUYS / pont DESTAUIS (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 141 doc. 677)

ESTAON: a. 1062 ESTAON (BARAUT, 1983. Doc. 740); a. 1095-1122 ESTAON (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1108 – 1137 ESTAON (RODRÍGUEZ, 2016. Doc. 379); a. 1120 ESTAON (VALLS, 1917. Doc. 289); a. 1126 – 1164 STAON (RODRÍGUEZ, 2016. Doc. 403); a. 1136 ESTAON (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1453); a. 1145 ESTAON (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1164 STAO (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1584); a. 1174 STAON (OSTOS, 1981. Doc. 4); a. 1174 STAON (PUIG, 1991. Doc. 161); a. 1241 STAON (OSTOS, 1981. Doc. 23); a. 1314 i 1315 ESTAHON, ASTAHON (PALAU, 2009. Pàg. 108); a. 1317 ESTAHON (OSTOS, 1985. Doc. 117); a. 1326 ESTAHÓ (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 144)

ESTARON: a. 947-995 ESTARON (ABADAL, 1955. Doc. 320); a. 1199 STARON (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); a. 1321 ESTARON (OSTOS, 1985. Doc. 134); a. 1491 torre DESTARON (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 129 doc. 251); a. 1533 mola de STARON (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 138 doc. 579/1)

ESTERRI d'Àneu: a. 522 STERRI (TOMAS-FACI i MARTÍN-IGLESIAS, 2017. Pàg. 278); a. 1016 – 1024 STIRRI (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1081-1124 ESTERR (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1090 ESTIRRI (SALRACH, 2018. Doc. 485); ca. 1090 ESTIRRI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 612/1); a. 1164 ESTIRRI (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1584); a. 1278 ESTERRI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 206 doc. 224/2. Foli 34); a. 1337 ESTERRE (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1338 ESTERRI (PUIG, 1991. Doc. 338); a. 1368 STERRE (PUIG, 1991. Doc. 400); a. 1347 a. STERRE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 153 doc. 1259); a. 1414 STERRE (PUIG, 1991. Doc. 440)

ESTERRI de Cardós: a. 1095-1122 ESTERRI (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1120-1122 ESTIRRE (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1342); a. 1145 ESTURI (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1146 ESTIRRI (PUIG, 1991. Doc. 134); a. 1177 ESTERRII (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1734); a. 1190 ESTERRI (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1846); a. 1196 ESTIRRI (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1879); a. 1314 i 1315 ESTERRI (PALAU, 2009. Pàg. 109, 113)

ESTAVARENY: a. 1060 ESTEVAREN (BARAUT, 1983. Doc. 723); a. 1093 ESTAVAREN (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1106); a. 1278 ESTAVARENY (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 206 doc. 224/2. Foli 34); a. 1281 STAVAREYN / ESTAVARENY (OnCat, 1995: vol. IV, 156)

FARRERA: a. 908 FERRARIA (Catalunya romànica. Vol. XV. Pàg. 186); a. 1016 – 1024 FERRERA (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. ? FARERAS (PUIG, 1991. Doc. Fals XI); a. 1051-1081 FARRERA (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 923); a. 1076-1086 FERRERA (RAVINA, 1972. Doc. 64); a. 1076-1086 FERRERA (RAVINA, 1972. Doc. 65); a. 1105 FERRARIA (PUIG, 1991. Doc. 90); a. 1129 FERRERA (RAVINA, 1972. Doc. 26); a. 1146 FERRERA (RAVINA, 1972. Doc. 30); a. 1161 FERRERA (RAVINA, 1972. Doc. 35); a. 1163 FARRERA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1571); a. 1165 FARRERA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1602); a. 1171 FERRERA / FARRERA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1656); a. 1177 FERRERA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1733); a. 1177 FERRERA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1734); a. 1191 FERRERA (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1855); a. 1191 FERRERA (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1849); a. 1199 FERRERA (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); a. 1281 FERRARIA (CINGOLANI, 2011. Doc. 254); a. 1313 FERRARIA (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 139 doc. 614); a. 1314 i 1315 FARRERA (PALAU, 2009. Pàg. 147); a. 1518 FARRERA (TRAGÓ, 1982. Pàg. 45)

FORÇA, LA: no s'ha localitzat cap citació.

FREIXA: a. 1016 – 1024 FRAXANO (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1024 (1026) FREXANO (BARAUT, 1981. Doc. 392); a. 1045 FREXANO (BARAUT, 1982. Doc. 585); a. 1089 FREXAN (PUIG, 1991. Doc. 48); a. 1192 FREXA (PUIG, 1991. Doc. 178); s. XII FREXANO (BARAUT, 1992-1993. Doc. ap. 66); a. 1261 FREXA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 254); a. 1271 FREXA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 268); a. 1314 i 1315 FRAXINO (PALAU, 2009. Pàg. 143); a. 1359 FREXA (BOFARULL, 1856)

GAVÀS: a. 1081–1124 GAUASSE (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1090 GAVAS (PUIG, 1991. Doc. 47); a. 1090 GAVASSOR (SALRACH, 2018. Doc. 485); ca. 1090 GAUASI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 612/2); a. 1289 GAVASIO (PUIG, 1991. Doc. 271); a. 1337 GUAUAS (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1408 GAUAS (OnCat, 1995: vol. IV, 338)

GERRI⁵¹³: a. 807 GERR (ABADAL, 1955. Doc. 1); a. 834 GER (ABADAL, 1955. Doc. 10); a. 839 IERRE (BARAUT, 1986-1987. Doc. ap. 1); a. 839 GERRE (ABADAL, 1955. Doc. 16); a. 849 GERR (ABADAL, 1955. Doc. 41); a. 908 GERRE (ABADAL, 1955. Doc. 108); a. 910 GER (ABADAL, 1955. Doc. 113); a. 923 GERR (ABADAL, 1955. Doc. 133); a. 966 GERR / GERRE (ABADAL, 1955. Doc. 199); a. 966 GERRE (ABADAL, 1955. Doc. 200)

GILARENY. a. ? GELARENEM / GILARDUM (PUIG, 1991. Doc. Fals I de Bungal); a. 966 GELARENDE (ABADAL, 1955. Doc. 200); a. 1007 GILAREN (PARISSE, 2002. Pàg. 46-47); a. 1051/1081 GILAREN (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 923); 1055/1098 GILAREN (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 945); a. 1076 GILARENNO (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 103); a. 1076-1086 GILAREN (RAVINA, 1972. Doc. 64); a. 1076-1086 GILAREN (RAVINA, 1972. Doc. 65); a. 1095-1122 GILAREN (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1120-1122 GILAREN (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1342); a. 1129 AGILARENNO (RAVINA, 1972. Doc. 26); a. 1129-1161 GILAREM (RAVINA, 1972. Doc. 27); a. 1146 GELAREN (RAVINA, 1972. Doc. 30); a. 1189 GILLA[REN] (RAVINA, 1972. Doc. 52); a. 1298 GUILARENY (OSTOS, 1986. Doc. 5); a. 1298 GUILARENY (OSTOS, 1985. Doc. 47); a. 1518 GUILLARENY / GUILARENY / GUILAREMII (TRAGÓ, 1982. Pàg. 43)

GINESTARRE. a. 1069 GENESTARRI (BARAUT, 1983. Doc. 820); a. 1145 GENESTARRE (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1281 GENESTARRI (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 52 i 53); a. 1314 i 1315 GENESTARRI (PALAU, 2009. Pàg. 110); a. 1632 GENESTARRE (SUDRIÀ, 2003. Vol. I. Pàg. 178)

GLORIETA: a. 1164 GLORIETA (CHESÉ, 2011. Vol II. Doc. 375); a. 1177 GLORIETA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1733); a. 1177 GLORIETA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1734); a. 1190 GLORIETA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1846); a. 1197 GLORIETA (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1886, 1887, 1888); a. 1242 GLORIETA (OLIVER, 2003. Pàg. 56); a. 1281 GLORIETA (CINGOLANI, 2011. Doc. 254); a. 1315 GLORIETA (OSTOS, 1985. Doc. 103); a. 1518 GLORIETA (TRAGÓ, 1982. Pàg. 45)

GUINGUETA D'ÀNEU, LA: no s'ha localitzat cap citació.

---

513. GERRI apareix en centenars de documents: des del més antic (a. 807) fins a un del 1150 en gairebé 90 documents es troba grafiat gairebé sempre GERR o GER, amb una vintena de casos com GERRE. Des de llavors gairebé sempre es troba GERRE, amb 5 casos com GERRI (a. 1159, a. 1163, a. 1337, a. 1338, a. 1361). A partir de finals del s. XV ja es troba GERRI. Aquí es presenten només les primeres 10 citacions.

ISAVARRE: a. 1064 ISSAVARI (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 61); a. 1081–1124 ISAUAR (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1090 ISAVARE (PUIG, 1991. Doc. 47); ca. 1090 ISAUARR (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 612/1); a. 1094 ISVARRE (MIQUEL ROSELL, 1945. Doc. 49); a. 1278 ISAUARRE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 206. Doc. 224/2. Foli 34); a. 1281 ISAVARRE (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 52); a. 1337 ISAVARI (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1338 ISABARRE (PUIG, 1991. Doc. 338); a. 1342 ISAVARII (VALLS, 1917. Doc. 214); a. 1368 YSAVARRE (PUIG, 1991. Doc. 401); a. 1449 ISAUARRA (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 133. Doc. 364. Foli 44); a. 1510 ISSAUAR (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 141. Doc. 717)

ISIL: a. 1016-1024 ISIL (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1064 ESIL (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 61); a. 1081–1124 ISIL (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1090 ISIL (PUIG, 1991. Doc. 47); a. 1090 ISIL (SALRACH, 2018. Doc. 485); a. 1094 ESIL (MIQUEL ROSELL, 1945. Doc. 49); a. 1213 ESIL (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 149. Doc. 1129); a. 1278 ESIL (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 206. Doc. 224/2. Foli 34); a. 1281 ESIL (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 52); a. 1313 ISILL (PUIG, 1991. Doc. 312); a. 1337 ESILL / ESIL (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1338 ISIL (PUIG, 1991. Doc. 338); a. 1387 ESIL (OnCat, 1995: vol. IV, 448); a. 1408 ISIL (OnCat, 1995: vol. IV, 448); a. 1449 SIL (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 133. Doc. 364. Foli 44); a. 1491 ASSILL (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 129. Doc. 251); a. 1497 ESILL, ESIL (IGLÉSIES, 1991. Pàg. 141, 142); a. 1515 ASIL (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 141. Doc. 710); a. 1553 ESILL (Fogatge); a. 1625 ISIL (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 168. Doc. 28. Foli 186)

JOU: a. 1016-1024 JOUO (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1038 IOUO (RAVINA, 1972. Doc. 2); a. 1116 IOU (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1285); a. 1118 JOU (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1310); a. 1155 IOU (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 153. Doc. 1257); a. 1167 IOU (RAVINA, 1972. Doc. 42); a. 1289 IOU (PUIG, 1991. Doc. 271); a. 1337 JOU (PADILLA, 1999. Pàg. 127)

LLADORRE: a. 1095-1122 LADORRE (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1340); a. 1145 LADORRE (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1168-1169 LADORRE (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1630); a. 1174 LADORRE (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1685); a. 1193 LADORRE (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1863); a. 1196 LADORRE (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1878); a. 1196 LADORRE (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1879); a. 1314 i 1315 RIBERA AYGUA (PALAU, 2009. Pàg. 111)

LLADRÓS: a. 1016 – 1024 LADROSO (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1087 LADROSO (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1034); a. 1095-1122 LADROS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1099 LADROS (RODRÍGUEZ, 2016. Doc. 295); a. 1120 LADROS (VALLS, 1917. Doc. 289); a. 1120-1122 LADROS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1342); a. 1145 LADROS (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1164 LADROS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1584); a. 1196 LADROS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1878); a. 1314 i 1315 LADRONS (PALAU, 2009. Pàg. 110, 112); a. 1337 LADROSIO (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 153)

LLAGUNES: a. 1010 LACUNULIS (BARAUT, 1981. Doc. 315); a. 1010 LAQUNUIS (BARAUT, 1981. Doc. 480); 1016 – 1024 LAGUNUAS (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1024 (1026) LAGUNUAS (BARAUT, 1981. Doc. 392); a. 1042 LAGUNUAS / LAGUNA (BARAUT, 1981. Doc. 551); a. 1045 LAGUNULAS (BARAUT, 1982. Doc. 585); a. 1049 LAGUNUAS (BARAUT, 1981. Doc. 628); a. 1096 LAGUNUES (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1143); a. 1110-1111 LAGUNVES (PUIG, 1991. Doc. 101); a. 1118 LAGUNOVES (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1310); a. 1126 LAGUNUES (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1380); a. 1136 LAGUNOES (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1453); a. 1154-1159 LAGUNEEES (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1523); a. 1164 LACUNOSAS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1564); a. 1165 LAGUNEEES (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1599); a. 1175 LAGUNEEES (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1705); a. 1181 LAGUNES (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1763); s. XII LAGUNES (BARAUT, 1992-1993. Doc. ap. 66); a. 1204 LACCUNAM (PUIG, 1991. Doc. 194); a. 1359 LES LACUNES (BOFARULL, 1856); a. 1497 LEGUNES (IGLÉSIES, 1991. Pàg. 136)

LLARÀS: a. ? LARASSE (PUIG, 1991. Doc. Fals XI); a. 1070 LARAS (PUIG, 1991. Doc. 12); a. 1104 LARSASS (PUIG, 1991. Doc. 87); a. 1112 LARSASSI (PUIG, 1991. Doc. 103); a. 1137 LARAS (PUIG, 1991. Doc. 125); a. 1164 LARAS (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1202 LARAS (PUIG, 1991. Doc. 189); a. 1230 LARAS (PUIG, 1991. Doc. 218)

LLARVÉN: a. 1064 /1079 LERTUEN (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 919); a. 1080 LERTUEN (VALLS, 1917. Pàg. 13); a. 1082-1088 LERTVEN (PUIG, 1991. Doc. 43); a. 1094 LERUENT (VALLS, 1917. Pàg. 13); a. 1094 LERTVEN (MIQUEL ROSELL, 1945. Doc. 49); a. 1095 LERTVEN (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 64); a. 1126 LARDUEN (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1384); a. 1129 LARUEN (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1402); a. 1281 LARTUEN (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 54); a. 1297 LARUEN (OSTOS, 1985. Doc. 43); a. 1314 i 1315 LARTVEN (PALAU, 2009. Pàg. 100, 135, 136)

LLAVANERS: a. 1066 LAVENES (VALLS, 1917. Pàg. 8); a. 1067 LEVENES (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 700); a. 1202 LEUENES (OSTOS, 1981. Doc. 9)

LLAVORRE: a. 1176 LABORRE (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1717); a. 1342 LA BORRE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 613); a. 1356 LABORRE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 124. Doc. 118); a. 1403 LAVORRE (VALLS, 1917. Pàg. 250, 251)

LLAVORSÍ: a. 903 LOBERSUI (OnCat, 1996: vol. V, 52); a. 1128 LEBORCI (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1396); a. 1129-1161 LOBERCUI (RAVINA, 1972. Doc. 27); a. 1149 LOBERZIU / LOBERZUY (PUIG, 1991. Doc. 138); a. 1163 LOBERÇUI (OnCat, 1996: vol. V, 52); a. 1164 LOBERCIN (OnCat, 1996: vol. V, 53); a. 1164 LOBERCIA (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1242 LEBERZUI (OSTOS, 1981. Doc. 24); a. 1281 LEBERZUY (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 52); a. 1281 LOBERTZUY (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 53); a. 1297 LEBERZUY (OSTOS, 2003. Doc. 8); a. 1319 LOBERÇUY (OSTOS, 1985. Doc. 125); s. XIII LOBERÇUI (OnCat, 1996: vol. V, 53); a. 1375 LOBERCUI (OnCat, 1996: vol. V, 53); a. 1497 LABORCI (IGLÉSIES, 1991. Pàg. 137); a. 1518 LEBORCI / LIBORCI (TRAGÓ, 1982. Pàg. 84); a. 1574 LEBORSI (OnCat, 1996: vol. V, 53); a. 1604 LABORSI (OnCat, 1996: vol. V, 53); a. 1645 LLEVORSÍ (OnCat, 1996: vol. V, 53); a. 1766 LLAVORCI (OnCat, 1996: vol. V, 53)

LLERET: a. 1069 LESERET (BARAUT, 1983. Doc. 820); a. 1086 LASERETUM (OnCat, 1996: vol. V, 64); a. 1086 LESERETI / LESERET (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1027); a. 1087 LESERETI (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1034); a. 1095-1122 LESERET (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1120 LESERET (VALLS, 1917. Pàg. 289); a. 1145 LESERET (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1196 LESERETH (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1878); a. 1196 LESERETH (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1879); a. 1196 LESERED (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1881); XI LERES (PUIG, 1991. Doc. 76); a. 1314 i 1315 LESERET (PALAU, 2009. Pàg. 113)

LLESSUI: a. 1061 LEZUI (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1184 LEZUI (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1781); s. XII - XIII LEZUI (BARAUT, 1992-1993. Doc. ap. 72); a. 1314 i 1315 LAÇUY (PALAU, 2009. Pàg. 103); a. 1342 LASSUY / LASSUY (PUIG, 1991. Doc. 343 / 344); a. 1359 LA SUY (BOFARULL, 1856); a. 1518 LAÇUI / LLAÇUY / LESUY / LAÇUYL / LAÇUY (TRAGÓ, 1982. Pàg. 84, 86, 87, 137, 138)

LLORT: a. ? LEOVORTE (PUIG, 1991. Doc. Fals I de Burgal); a. 966 LEORTE (ABADAL, 1955. Doc. 200); a. 1007 LIUORTE (PARISSE, 2002. Pàg. 46-47); a. ? LEORTE (ABADAL, 1955. Doc. 162); a. 1047/1081 LEORT (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 918); a. 1064/1079 LEORT (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 917); a. 1067 LEORT (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 700); a. 1093 LEORT (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1106); a. 1095 LEORT (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 64); a. 1276 LEORT (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 149. Doc. 1203); a. 1278 DEL ORT (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 206. Doc. 224/2. Foli 34); a. 1297 LEORT (OSTOS, 1986. Doc. 2); a. 1325 LEORT (OSTOS, 1985. Doc. 158); a. 1342 SLOR (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 613); a. 1528 LLEORT (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 141. Núm. Doc. 676)

MALLOLÍS: a. 1064 MANNOLIS (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 61); a. 1128 MAIOLIS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1396); a. 1143 MANOLIS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1485); a. 1177 MANIOLIS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1733); a. 1177 MAIOLIS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1734); a. 1190 MAIOLIS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1846); a. 1191 MAIOLINS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1855); a. 1191 MAILONIS / MAIOLINS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1849); a. 1314 i 1315 MAYOLINS (PALAU, 2009. Pàg. 114, 148); s. XII-XIII MANNOLIS (BARAUT, 1992-1993. Doc. ap. 73); a. 1518 MALLOLIS (TRAGÓ, 1982. Pàg. 43)

MALMERCAT: a. 1045 VALLATO MALO (BARAUT, 1982. Doc. 585); a. 1089 PUGOLO MERCATARIO (PUIG, 1991. Doc. 44); a. 1110-1111 MALO MERCHATO (PUIG, 1991. Doc. 101); a. 1115 MALMERCAD (PUIG, 1991. Doc. 108); a. 1108 - 1137 MALMERCHAD (RODRÍGUEZ, 2016. Doc. 379); a. 1122 MALMERCAD (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1337); a. 1124-1167 MAL MERCHAD (RAVINA, 1972. Doc. 40); a. 1126 MALMERCATI (OSTOS, 1981. Doc. 1); a. 1129 MALMERCAD (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1402); a. 1156 MALMERCAT (OnCat, 1996: vol. V, 143); a. 1174 MALMERCAD (OSTOS, 1981. Doc. 4); a. 1178 MALOMERCATO (PUIG, 1991. Doc. 165); a. 1192 MALMERCHAD (RAVINA, 1972. Doc. 55); a. 1193 MALO MERCHATO / MALMERCAD (RAVINA, 1972. Doc. 58); a. 1194 MALO MERCHATO (RAVINA, 1972. Doc. 60); a. 1195 MALMERCHAD (OSTOS, 1981. Doc. 6); a. 1204 MALOMERCHATO / MALUMMERCHATUM / MALMERCHATO / MALOMERCATO (PUIG, 1991. Doc. 194); a. 1297 MALMERCATO (OSTOS, 2003. Doc. 8); a. 1319 MALMERCAT (OSTOS, 1985. Doc. 125); a. 1337 MALMERCAT (PADILLA, 1999. Pàg. 127)

MENCUI: a. 1047-1081 MENCUI (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 918); a. 1280 MANCUY (VALLS, 1917. Pàg. 21); a. 1281 MONTCUY (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 54); a. 1314 i 1315 MUNTCUY / MUNTCUYL (PALAU, 2009. Pàg. 100, 102, 134)

MENEURÍ: a. 1247 MENERHUI (BONET i SANMARTÍ, 2018. Doc. 159); a. 1314 i 1315 MENORI (PALAU, 2009. Pàg. 137); a. 1518 MENAURI (TRAGÓ, 1982. Pàg. 86, 89, 95, 96); a. 1645 MENORI / BENAURI (OnCat, 1996: vol. V, 250)

MENTUI: a. 1035 MONTUI (PUIG, 1991. Doc. 6); a. 1182-1199 MONTUI (PUIG, 1991. Doc. 186); a. 1297 MENTUY (OSTOS, 2003. Doc. 8); a. 1497 MENTUY (IGLÉSIES, 1991. Pàg. 124)

Mollet: a. ? MOLLETO (PUIG, 1991. Doc. Fals I); a. ? MOLLETO (PUIG, 1991. Doc. Fals III); a. ? MOLLETO (PUIG, 1991. Doc. Fals V); a. 1076 MOLLETO (PUIG, 1991. Doc. 18); a. 1092 MOLED (PUIG, 1991. Doc. 51); a. 1164 MOLLETUM?, MOLLETO (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1204 MOLLETO (PUIG, 1991. Doc. 192); a. 1245 MOLLETO (PUIG, 1991. Doc. 240); a. 1428 MOLET (PUIG, 1991. Doc. 474)

MONTANIS: a. 1129-1161 MONTANIS (RAVINA, 1972. Doc. 27); a. 1164 MONTANIS (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1298 MONTANIS (OSTOS, 1985. Doc. 47)

MONTARDIT: a. 1082-1088 MONTE ARDIDO (PUIG, 1991. Doc. 43); a. 1092-1093 MONT ARDIDO (PUIG, 1991. Doc. 53); a. 1095 MONTE ARDIDO / MONTE ARDIDO (PUIG, 1991. Doc. 54); a. 1095-1098 MONTE ARDIDO (PUIG, 1991. Doc. 60); segona meitat segle XI MONTARDIT / MONTARDIT / MONTARDIT (PUIG, 1991. Doc. 70); darrer quart segle XI MONTARDIT (PUIG, 1991. Doc. 72); a. 1122 MONTARDID (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1337); a. 1163 MONTE ARDIT (OnCat, 1996: vol. V, 330); a. 1164 MONTEARDIT (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1180 MONTE ARDITO (RAVINA, 1972. Doc. 48); a. 1187 MONT ARDID (RAVINA, 1972. Doc. 51); a. 1244 MONTE ARDITO / MONTE ARDITO / MONTE ARDITO (PUIG, 1991. Doc. 238); a. 1244 MONTARDID (OSTOS, 1981. Doc. 26); a. 1297 MUNTARDIT (OSTOS, 1985. Doc. 43); a. 1314 i 1315 MUNTARDIT (PALAU, 2009. Pàg. 100, 135, 136); a. 1337 MONTARDIT (PADILLA, 1999. Pàg. 127)

MONTCORTÈS: a. 1066-1092 MONTE CORTES (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 925); a. 1076 MONCORTES / MONCORTES (PUIG, 1991. Doc. 18); a. 1111 MONTE CHORTES / MONTE CORTES (OnCat, 1995: vol. III, 445); Finals s. XI- principis s. XII MONTCORTES (PUIG, 1991. Doc. 78); a. 1120 MONTCORTES (PUIG, 1991. Doc. 114); a. 1120 MONTCORTES (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1324); a. 1128 MONTE CORTETANO / MONTEM CORTESO (PUIG, 1991. Doc. 119); a. 1133 MONT CORTES (RAVINA, 1972. Doc. 28); a. 1149 MONTCORTES (PUIG, 1991. Doc. 138); a. 1158 MONT CORTES (PUIG, 1991. Doc. 148); a. 1164 MONTECURTES (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1217 MONT CORTES (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1290 MONTCORTES (PUIG, 1991. Doc. 273); a. 1247 MONTCORTES (PUIG, 1991. Doc. 243)

MONTENARTRÓ: a. 1016 – 1024 MONTANO ORTONE (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1034 MONTANORTO (BARAUT, 1981. Doc. 471); a. 1060 MONTANORTONE (BARAUT, 1984-1985. Doc. 718); a. 1087 MONTANORTONI (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1033); a. 1241 MONTONARTO (OSTOS, 1981. Doc. 23); a. 1244 MONTANORTÓ (OnCat, 1995: vol. IV, 425); a. 1257-69 MONTONORTO (OnCat, 1995: vol. IV, 425); a. 1314 i 1315 MUNTANARTO (PALAU, 2009. Pàg. 145, 146); a. 1518 MONTANARTO (TRAGÓ, 1982. Pàg. 101); a. 1645 MONTENARTÓ (OnCat, 1995: vol. IV, 425)

MONTESCLADO: a. 1149 MONTEUSCLAD (PUIG, 1991. Doc. 138); a. 1390 – 1400 MUTUSCLAT (OnCat, 1996: vol. V, 346); a. 1518 MONTESCLAT / MONTUSCLAT / MONT ESCLAT / MUNTSCCLAT (TRAGÓ, 1982. Pàg. 60-62); a. 1645 MONTSCCLADO (OnCat, 1996: vol. V, 346); a. 1673 i 1688 MONTISCLADO (OnCat, 1996: vol. V, 346)

NORÍS: a. 1162 ANORIS (OnCat, 1996: vol. V, 485); a. 1165 ANORIS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1602); a. 1224 ANORIS (OnCat, 1996: vol. V, 485); a. 1280 NURIZ (OnCat, 1996: vol. V, 485); a. 1314 i 1315 ANORIS (PALAU, 2009. Pàg. 150); a. 1518 NORIS / NURIS (TRAGÓ, 1982. Pàg. 50, 56, 57)

OLP: a. ? OLB (PUIG, 1991. Doc. Fals VIII); a. ? OLBE (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació de l'«auctoritas»); a. 977 OLVE (OnCat, 1996: vol. VI, 41); a. 981-985 OLBIS (ABADAL, 1955. Doc. 269); a. 983 OLB (OnCat, 1996: vol. VI, 41); a. 1047/1081 OLB (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 918); a. 1058-1081 ADOLB (RAVINA, 1972. Doc. 9); a. 1075 OLBE (MIRET, 1911-1912. Pàg. 122); a. 1076 OLBE (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 104); a. abans de 1094 OLB (SALRACH, 2018. Doc. 511); a. 1095 OLBE (PUIG, 1991. Doc. 54); a. 1110-1111 OLB (PUIG, 1991. Doc. 101); a. 1241 OLB (OSTOS, 1981. Doc. 22); a. 1244 OLB (OSTOS, 1981. Doc. 26); a. 1244 OLB (OSTOS, 1981. Doc. 28); a. 1315 OLPI (OSTOS, 1985. Doc. 103); a. 1317 OLB (OSTOS, 1985. Doc. 110); a. 1317 OLP (PUIG, 1991. Doc. 316); a. 1321 OLPI (OSTOS, 1986. Doc. 13); a. 1518 OLP (TRAGÓ, 1982. Pàg. 84, 87); a. 1572 OLP (BARAUT, 1998-2001. Doc. 389)

Orest: a. ? Hurrexte (PUIG, 1991. Doc. Fals I de Burgal); a. 1007 Ureste (PARISSE, 2002. Pàg. 46-47); a. 1082 Orast (PUIG, 1991. Doc. 25); a. 1090 Orest (PUIG, 1991. Doc. 47)

Orient: s. XI turre de *Ulienne* (BATLLE, 2015/2016. Doc. 1); s. XI turre de *Ulien* (BATLLE, 2015/2016. Doc. 1); a. 1071 castro de *Ulien* (BARAUT, 1983. Doc. 837); a. 1081 Turre *Dulien* (PUIG, 1991. Doc. 21); a. [1081-1098] torre de *Ulien* (BATLLE, 2015/2016. Doc. 3); a. 1097 torre de *Ulien* (PUIG, 1991. Doc. 56); a. 1101 Turris de *Ulien* (PUIG, 1991. Doc. 81); a. 1209 terra d.*Ulien* (PUIG, 1991. Doc. 198); a. 1282 torre d'*Olien* (OSTOS, 1981. Doc. 31)

OSOE: a. 1081-1124 OSOE (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1090 OSVE (SALRACH, 2018. Doc. 485); ca. 1090 OSOE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 612/2); a. 1278 OSUE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 206. Doc. 224/2. Foli 34); a. 1281 OSUE (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 72); a. 1337 OSUE (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1356 OSUE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 124. Doc. 118); a. 1449 OSE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 133. Doc. 364. Foli 85)

PERABELLA⁵¹⁴: a. 845-846 PETRA APILIA (ABADAL, 1955. Doc. 33); a. ? PETRE APELIE / PETRA APILIE (PUIG, 1991. Doc. Fals III); a. 966 PETRA APILIE (ABADAL, 1955. Doc. 200); darrer quart s. XI PETRA APILIA (PUIG, 1991. Doc. 73)

PERACALÇ: a. 1033 PERACALZ (BARAUT, 1994-1995. Doc. 52); a. 1059 PETRACALCE / PETRACALCI (PUIG, 1991. Doc. 10); a. 1071 PETRA CALCZ (BARAUT, 1983. Doc. 837); a. 1071 PETRA CALZ (BARAUT, 1983. Doc. 838); a. 1118 PETRACALZ (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1310); a. 1135 PERACALZ (RAVINA, 1972. Doc. 29); a. 1235 PERACUALS (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 103)

PERAMEA: a. 849 PETRA MEDIE (ABADAL, 1955. Doc. 41); a. 850 PETRAMEIA (OnCat, 1996: vol. VI, 198); a. 908 PEDRAMEI (ABADAL, 1955. Doc. 108); a. 949 PERMEDI (ABADAL, 1955. Doc. 160); a. 981-985 PETRAMEDIA (ABADAL, 1955. Doc. 269); fi s. X PETRAMEDIA (ABADAL, 1955. Doc. 320); a. ? PETRAMEDIA (PUIG, 1991. Doc. Fals XI); a. 1060 PETRA MEDIA (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 42-54); a. 1060-1075 PERAMEDIA (BARAUT, 1986-1987. Doc. ap. 22); a. 1081 PETRA MEDIA (OnCat, 1996: vol. VI, 198); a. 1118 PETREMEDIE (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1304); a. 1120 PETRAMEDIA (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1324); a. 1133 PETRA MEDIA (RAVINA, 1972. Doc. 28); a. 1163 PETRA MEDIA (OnCat, 1996: vol. VI, 198); a. 1164 PETRAMEDIA (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1235 PETRAMEDIA (OSTOS, 1981. Doc. 20); a. 1297 PETRAMEDIA (OSTOS, 1986. Doc. 3); a. 1298 PETRAMEDIA (OSTOS, 1985. Doc. 45); a. 1314 i 1315 PERRAMEYA (PALAU, 2009. Pàg. 106); a. 1387 PERAMEYA (OnCat, 1996: vol. VI, 198); a. 1497 PEREMEYA (IGLÉSIES, 1991. Pàg. 135)

PERNUI: a. 966 PERNUI (ABADAL, 1955. Doc. 200); a. 1075-1092 PERNUI (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1096); a. 1192 PERNUI (RAVINA, 1972. Doc. 55)

PUI, EL: a. 1197 ALPOZ (PUIG, 1991. Doc. 185); a. 1204 PODIO (PUIG, 1991. Doc. 193); a. ? PUIO (PUIG, 1991. Doc. Fals IV); a. 1518 PUY (TRAGÓ, 1982. Pàg. 102)

PUIFORNIU: a. 1045 PUIO FORMICE (BARAUT, 1982. Doc. 585); a. 1067 PUIG FORMICI (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 700); a. 1195 PUGFORMID (OSTOS, 1981. Doc. 6); a. 1202 PUIFORMID (OSTOS, 1981. Doc. 9)

PUJALT: a. 1082 PUIAL (PUIG, 1991. Doc. 26); a. 1195 PUGALT (OSTOS, 1981. Doc. 6); a. 1314 i 1315 PUG ALT/ PUGALT (PALAU, 2009. Pàg. 102, 136)

PUJOL: a. 949 PUIOLO (ABADAL, 1955. Doc. 160); a. 1033-1035 PUIOL / PUGOLO / PUIOLO (PUIG, 1991. Doc. 6); a. 1081 PUGOLO (PUIG, 1991. Doc. 22); final s XI - principis s XII PUGOLO (PUIG, 1991. Doc. 78); a. 1158 PUIOL (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1164 PUIOL (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1337 PUJOL (PUIG, 1991. Doc. 335); a. 1338 PUJOL (PUIG, 1991. Doc. 338); a. 1549 PUYOL (MARQUÈS, 2011-2014. Doc. 36)

RIALP: a. 1066 RIALB (BARAUT, 1983. Doc. 795); a. 1082 RIVO ALBO (PUIG, 1991. Doc. 30); a. 1194 RIVO ALBO (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1872); a. 1284 RIALB (PUIG, 1991. Doc. 269); a. 1359 RIALP (BOFARULL, 1856); a. 1443 RIALP (PUIG, 1991. Doc. 515)

RIBERA DE CARDÓS: a. ? RIPARIA (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació de l'«auctoritas»); a. 893 RIBERA (OnCat, 1996: vol. VI, 385); a. 977 RIPARIA (OnCat, 1996: vol. VI, 385); a. 981-985 RIPARIA (ABADAL, 1955. Doc. 269); a. 1016 – 1024 RIBEIRA (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1093 RIBERA (BARAUT, 1986-

---

514. PERABELLA és una denominació que trobem només a l'índex d'Abadal, 1955. Pàg. 522.

1987. Doc. 1106); a. 1093 RIBERA (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1107); a. 1096 RIBERA (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1141); a. 1098-1112 RIBERA (BAIGES, 2010. Doc. 435); a. 1099 RIBERIA (RODRÍGUEZ, 2016. Doc. 468); a. 1105 RIBERA (PUIG, 1991. Doc. 90); a. 1109 RIBERA (OnCat, 1996: vol. VI, 385); a. 1112 RIBERA (PUIG, 1991. Doc. 106); a. 1124-1167 RIBERA (RAVINA, 1972. Doc. 40); a. 1145 RIBERA (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1146 RIBERA (PUIG, 1991. Doc. 134); a. 1267-69 RIBERA (OnCat, 1996: vol. VI, 385); a. 1314 i 1315 RIBERA (PALAU, 2009. Pàg. 107); a. 1325 RIBERA (OnCat, 1996: vol. VI, 385)

ROCAFORT: a. 1086 ROCAFORT (PUIG, 1991. Doc. 37); a. 1089 ROCHAFORT (PUIG, 1991. Doc. 46); a. 1099 ROCHAFORTE / ROCAFORT / ROCAFORT (PUIG, 1991. Doc. 62); a. 1099 ROCHAFORT (PUIG, 1991. Doc. 63); a. 1118 ROKAFORT (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1303); a. 1164 ROCAFORT (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1164 ROCAFORT (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1588); a. 1174 ROCHAFORT (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1175 ROCHA FORT (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1193 ROCHAFORTI / ROCHAFORT (RAVINA, 1972. Doc. 58); a. 1235 ROCHAFORT (OSTOS, 1981. Doc. 20); a. 1246 ROCHAFORT (PUIG, 1991. Doc. 242); a. 1268 ROCAFORTI (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 121); a. 1290 ROCAFORT (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 129); a. 1322 ROCHAFORTI (OSTOS, 1986. Doc. 14)

RODÉS: a. 1058-1081 RUDERS / RODERS (RAVINA, 1972. Doc. 9); a. 1100 RODEZ (PUIG, 1991. Doc. 79); a. 1100 RODERS (RAVINA, 1972. Doc. 17); a. 1100 RODERS (RAVINA, 1972. Doc. 18); a. 1124 RODERS (RAVINA, 1972. Doc. 24); a. 1176 RUDERS (RAVINA, 1972. Doc. 47); a. 1183 RUDERS / RODERS (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1777); a. 1193 RODERS (RAVINA, 1972. Doc. 58); a. 1281 RODES (CARRERAS, 1905. Vol II, doc. 54); a. 1319 RODES (OSTOS, 1985. Doc. 127); a. 1359 RODES (BOFARULL, 1856); a. 1518 RODERS (TRAGÓ, 1982. Pàg. 98)

ROMADRIU: a. 1016-1024 RIOMATRICE (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1034 RIUMADRIZ (BARAUT, 1981. Doc. 471); a. 1050 RIVO MADRIZ (BARAUT, 1982. Doc. 630); a. 1051 / 1081 RIVO MATRICCE (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 923); a. 1060 RIVO MADRIZ (BARAUT, 1983. Doc. 718); a. 1087 RIVIMATRICI (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1033); a. 1093 RIVIMATRICI (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1107); a. 1096 RIVIMATRICI (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1141); a. 1099 RIVIMATRICI (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1170); a. 1107 RIUMADRIZ (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1242); a. 1119 RIVOMADRIZ (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1313); a. 1123-1141 RIUMADRIZ (BARAUT, 1992-1993. Doc. ap. 15); a. 1133 RIUMADRIZ (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1433); a. 1154-1159 RIVIMATRICII (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1523); a. 1162 RIVOMATRICIO (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1559); a. 1165 RIVIMATRICI (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1599); a. 1178 RIVI MADRIT (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1742); a. 1186 RIVOMADRIDE (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1805); a. 1187 RIVO MADRID (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1810); a. 1197 RIUMADRID (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1888); a. 1199 RIUMADRIT (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1894); a. 1200 RIVOMADRID (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1905); a. 1314 i 1315 RIUMADRIU (PALAU, 2009. Pàg. 145); a. 1518 RIUMADRIU (TRAGÓ, 1982. Pàg. 43, 61)

RONÍ: a. 1010 RABENUI (ABADAL, 1955. Doc. 11); a. 1051/1081 RUUNUI (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 923); a. 1199 ROANUI (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); a. 1298 RONI / RUNI (OSTOS, 1985. Doc. 47); a. 1298 RONI (OSTOS, 1986. Doc. 5); a. 1312 RONI (OSTOS, 1985. Doc. 95); a. 1338 RONI (PUIG, 1991. Doc. 338); a. 1375 RONI (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 157); a. 1518 RONY, RONI (TRAGÓ, 1982. Pàg. 43, 99)

ROSE: a. 1337 ARROSE (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1342 ARROSSE (TURULL, 2020. Pàg. 325); a. 1373 ROSE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 154 doc. 1289); a. 1403 ARROSSE (TURULL, 2020. Pàg. 325); a. 1474 ROSE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 140 doc. 636); a. 1586 ARROSE / ROSE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 139 doc. 618); a. 1627 ROSE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo 168 doc. 29. Foli 141)

RUBIÓ: a. 1047-1081 RUBION (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 918); a. 1195 RUBIO (OSTOS, 1981. Doc. 6); a. 1202 RUBION (OSTOS, 1981. Doc. 9); a. 1230 RUBIONE (OSTOS, 1981. Doc. 17); a. 1282 RUBIO (OSTOS, 1981. Doc. 31); a. 1314 i 1315 RUBIO (PALAU, 2009 Pàg. 106); a. 1322 ROBIO (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 141); a. 1326 ROBIO (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 144); a. 1330 ROBIO (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 148); a. 1346 RUBIONE (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 154); a. 1359 ROBIO (BOFARULL, 1856); a. 1362 ROBIO (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 143); a. 1518 ROBIÓ (TRAGÓ, 1982. Pàg. 25)

SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES: a. 1050 SANCTO ROMANO (RAVINA, 1972. Doc. 3); a. 1099 SANCTI ROMANI (BARAUT, 1994-1995. Doc. 109); a. 1099 SANCTI ROMANI (BARAUT, 1994-1995. Doc. 111); a. 1266-1267 SANT ROMA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 260); a. 1518 SENT ROMÀ (TRAGÓ, 1982. Pàg. 100)

SANT SEBASTIÀ DE BUSEU: a. ? SANCTI SEBASTIANI (PUIG, 1991. Doc. Fals III); a. ? SANCTUM SEBASTIANUM (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació de l'«auctoritas»); a. 1049 SANCTUM

SEBASTIANUM (BARAUT, 1982. Doc. 627); a. 1054 SANCTUM SEBASTIANUM (BARAUT, 1983. Doc. 673); a. 1164 SANCTI SEBASTIANI (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1175 SANCTO SEBASTIANO (PUIG, 1991. Doc. 162); a. 1179 SANCTI SEBASTIANI / SANCTI SEBASTIANE / SANCTI SEBASTIANI (PUIG, 1991. Doc. 166); a. 1180 SANCTI SEBASTIANI (PUIG, 1991. Doc. 168); a. 1188 SANCTI SEBASTIANI / SANCTUM SEBASTIANUM (PUIG, 1991. Doc. 174); a. 1239 SANCTO SEBASTIANO (PUIG, 1991. Doc. 234); a. 1292 SANCTO SEBASTIANO (PUIG, 1991. Doc. 276); a. 1300 SANCTO SEBASTIANO (PUIG, 1991. Doc. 284); a. 1359 SENT SEBASTIÀ (BOFARULL, 1856); a. 1518 SANCT SEBASTIA (TRAGÓ, 1982. Pàg. 102)

SANTA CREU: a. ? SANCTA CRUCIS (PUIG, 1991. Doc. Fals III); a. ? SANCTE CRUCIS (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació de l'«auctoritas»); a. 1099 SANCTA CRUCE (PUIG, 1991. Doc. 62); a. 1105 SANCTE CRUCIS (PUIG, 1991. Doc. 90); a. 1284 SANCTA CRUCE (PUIG, 1991. Doc. 269); a. 1301 SANCTA CRUCE (PUIG, 1991. Doc. 287)

SARNUI: a. 949 SARNUI (ABADAL, 1955. Doc. 160)

SARRET: a. 1034 SARRED (BARAUT, 1981. Doc. 471); a. 1045 SARRED (BARAUT, 1994-1995. Doc. 65); a. 1050 SARRED (BARAUT, 1982. Doc. 630); a. 1087 SARRETI (BARAUT, 1984-1985. Doc. 1033); a. 1093 SERRED (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1107); a. 1096 SERRED (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1141); a. 1099 SARRED (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1170); a. 1107 SARRED (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1242); a. 1148 SARRED (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1501); a. 1154-1159 SARRED (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1523); a. 1165 SARRED (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1599); a. 1181 SERRETO (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1763); a. 1198 SARRET (BARAUT, 1994-1995. Doc. 212); a. 1314 i 1315 SERRET (PALAU, 2009. Pàg. 146); a. 1518 ÇERRET / SARRET (TRAGÓ, 1982. Pàg. 61)

SARROCA: a. 1105 ROCA (PUIG, 1991. Doc. 90); a. 1164 ROCA (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1192 LA ROCHA (PUIG, 1991. Doc. 180); a. 1212 LAROCA / LARROCHA / LA ROCA (PUIG, 1991. Doc. 199); a. 1301 ÇAROQUETA (4 vegades) (PUIG, 1991. Doc. 287); a. 1359 LA ROQUETA (BOFARULL, 1856); a. 1368 ÇARROCHA (PUIG, 1991. Doc. 400); a. 1368 ÇARROCHA (PUIG, 1991. Doc. 401); a. 1426 SARROCA (PUIG, 1991. Doc. 459); a. 1427 ÇAR[R]OQUA (PUIG, 1991. Doc. 469); a. 1427 SAR[R]OCHA (PUIG, 1991. Doc. 470)

SAURÍ: a. 1100 SEUERUI (RAVINA, 1972. Doc. 17); a. 1100 SEUERUI (RAVINA, 1972. Doc. 18); a. 1234 SEURII (BONET i SANMARTÍ, 2018. Doc. 148); a. 1297 SAURI (OSTOS, 1985. Doc. 43); a. 1314 i 1315 SAURI (PALAU, 2009. Pàg. 25, 96, 102, 103, 106, 131, 137); a. 1359 SAURI (BOFARULL, 1856. Pàg. 76.); a. 1515 SEURI (IGLÉSIES i FELIU, 1998. Pàg. 76); a. 1518 SAURI (TRAGÓ, 1982. Pàg. 86, 87, 89, 95, 96); a. 1566 SEURI (OnCat, 1997: vol. VIII, 65); a. 1645 SAURI (OnCat, 1997: vol. VIII, 65)

SAVERNEDA: a. 1174 VERNEDAM (OSTOS, 1981. Doc. 4); a. 1196 VERNEDA (PUIG, 1991. Doc. 183); a. 1235 VERNEDA (OSTOS, 1981. Doc. 20); a. 1314 i 1315 ÇAVERNEDA (PALAU, 2009. Pàg. 144); a. 1359 SAVERNEDA (BOFARULL, 1856)

SEGUÍS: a. 807 SEQUESE (ABADAL, 1955. Doc. 1); a. 910 SEQUESE (ABADAL, 1955. Doc. 113); a. ? SEGUS (PUIG, 1991. Doc. Fals XI); a. ? SEGUIS (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació a la donació fundacional); a. 1092 SEGUIS (PUIG, 1991. Doc. 49); a. 1104 SEGUIS (PUIG, 1991. Doc. 85); a. 1109 SEGUIS (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1139 SEGUIS (PUIG, 1991. Doc. 127); a. 1150 SEGUIS (PUIG, 1991. Doc. 140); a. 1197 SEGUIS (PUIG, 1991. Doc. 185); a. 1204 SEGUIS (PUIG, 1991. Doc. 193); a. 1435 SEGUIX / SEGUIX (PUIG, 1991. Doc. 499)

SELLUI: a. 1209 SELUI (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1226 SELUI (PUIG, 1991. Doc. 206); a. 1237 SELUI (PUIG, 1991. Doc. 232); a. 1248 SELLUI (PUIG, 1991. Doc. 247); a. 1258 SELLUI (PUIG, 1991. Doc. 256); a. 1284 SELUY (PUIG, 1991. Doc. 269); a. 1454 CELLUY (PUIG, 1991. Doc. 525); a. 1777 SELLUY (MOLINÉ, 1993. Pàg. 181)

SERSUI: a. ? SERESUI (PUIG, 1991. Doc. Fals IX); mitjan segle XI SERSUI (PUIG, 1991. Doc. 9); a. 1098 SERSUY (PUIG, 1991. Doc. 59); a. 1105 SERSUI (PUIG, 1991. Doc. 91); a. 1109 SERSUI (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1110-1111 SERSUI (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1118 SERSUI (PUIG, 1991. Doc. 112); a. 1119 SERSUI (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1315); a. 1119-1122 SERSUI (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1350); a. 1128 SERSUI (PUIG, 1991. Doc. 119); a. 1164 SERSUI (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1164 SERSUI (PUIG, 1991. Doc. 154); a. 1164 SEDSUI / SERSUI (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1588)

SERVAS: a. 833 SERBASSE (ABADAL, 1955. Doc. 9); a. 966 SERVASSE (ABADAL, 1955. Doc. 200); a. 1024 SARBASSI (PUIG, 1984. Doc. 15); finals XI-principis del XII SERVASSI (PUIG, 1991. Doc. 78)

SERRA: a. 1145 SERRA (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1177 SERRA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1733); a. 1177 SERRA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1734); a. 1191 SERRA (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1849); a. 1196 SERRA (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1878); a. 1196 SERRA (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1879); a. 1314 i 1315 SERRA (PALAU, 2009. Pàg. 111, 148)

SESTUI: a. 833 CETUI (ABADAL, 1955. Doc. 9); a. 949 SESTUI (ABADAL, 1955. Doc. 160); a. 969 SESTUI (ABADAL, 1955. Doc. 200); a. ? SESTUI (PUIG, 1991. Doc. Fals IX)

SOBAC: a. 1016 – 1024 OBAGO (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1266-1267 OBAT (BARAUT, 1994-1995. Doc. 260); a. 1268 OBAG (BARAUT, 1994-1995. Doc. 265); a. 1298 ZOBACH / ZOBAC (OSTOS, 1985. Doc. 47); a. 1298 ZOBAC (OSTOS, 1985. Doc. 48); a. 1312 SUBACH (OSTOS, 1985. Doc. 95); a. 1315 ÇOBACH (OSTOS, 1985. Doc. 103); 1518 SOBACH (TRAGÓ, 1982. Pàg. 43, 99, 100)

SOLDUGA: a. 1192 CELDUA (PUIG, 1991. Doc. 180); a. 1209 SSALDUA (PUIG, 1991. Doc. 198); a. 1245 CELLUA (PUIG, 1991. Doc. 241); a. ? CELLUA (PUIG, 1991. Doc. Fals VII); a. 1290 CALDUA (PUIG, 1991. Doc. 272); a. 1298 ZELDUA (OSTOS, 1985. Doc. 45); a. 1314 i 1315 ÇALDUA (PALAU, 2009. Pàg. 99, 134)

SOMPONUI: a. ? SOMPONUI (ABADAL, 1955. Doc. 11); a. 1010 SOMPONUI (ABADAL, 1955. Pàg. 230); a. 1016-1024 SOMPONUI (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1518 SANCT PONI / SAMPONÍ (TRAGÓ, 1982. Pàg. 92, 99); a. 1645 SANT PONÍ (OnCat, 1995: vol. IV, 51)

SON: a. 1016 – 1024 SONNE (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1049-1081 SON (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 436); a. 1064 SON (MIQUEL ROSELL, 1945. Pàg. 61); a. 1076 SOR (BARAUT, 1984-1985. Doc. 908); a. 1081 – 1124 SON (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1084 SON (OnCat, 1997: vol. VII, 158); a. 1090 SON (PUIG, 1991. Doc. 47); a. 1090 SON (SALRACH, 2018. Doc. 485); cap a 1090 SON (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 612/1); a. 1094 SON (MIQUEL ROSELL, 1945. Doc. 49); a. 1189 SON (RAVINA, 1972. Doc. 53); a. 1278 SON (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 206. Doc. 224/2. Foli 34); a. 1337 SONN (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1338 SON (PUIG, 1991. Doc. 338)

SORIGUERA: s. XII SURIGUERA (BARAUT, 1992-1993. Doc. ap. 66); s. XII SURIGRIERA (MARQUÈS, 2002-2005. Doc. 93); a. 1202 SURIGUERA (OSTOS, 1981. Doc. 9); a. 1241 SORIGUERA (OSTOS, 1981. Doc. 23); a. 1268 SORIGUERA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 265); a. 1289 SOREGARIA (OSTOS, 1981. Doc. 34); a. 1314 i 1315 SURIGERA (PALAU, 2009. Pàg. 141); a. 1359 SORIGUERA (BOFARULL, 1856)

SORPE: a. 1016-1024 ASSOR (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1164 SORP (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1584); a. 1278 SORP (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 206. Doc. 224/2. Foli 34); a. 1281 SORB (OnCat, 1997: vol. VII, 167); a. 1337 SORPE (PADILLA, 1999. Pàg. 127); a. 1342 SORPE (OnCat, 1997: vol. VII, 167); a. 1582 SURPE (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 628)

SORRE: a. 1100 SAUORRE (RAVINA, 1972. Doc. 17); a. 1100 SAUORRE (RAVINA, 1972. Doc. 18); a. 1120 ASORRE (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1324); a. 1164 ASORRE (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1584); a. 1167 SAORRE (BONET i SANMARTÍ, 2018. Doc. 36); 1195 SAORRE (OSTOS, 1981. Doc. 6); a. 1232 SAURRE (OSTOS, 1981. Doc. 18); 1247 SAORRE (BONET i SANMARTÍ, 2018. Doc. 159); a. 1247 SAORE (BONET i SANMARTÍ, 2018. Doc. 160); 1248 SAORE (BONET i SANMARTÍ, 2018. Doc. 161); 1269 SAORE (BONET i SANMARTÍ, 2018. Doc. 177); a. 1314 i 1315 SORRA (PALAU, 2009. Pàg. 104, 137); a. 1359 SORRE (BOFARULL, 1856); a. 1518 SORRE (TRAGÓ, 1982. Pàg. 86, 87, 98, 99)

SORT: a. 947 SAORTE (ABADAL, 1955. Doc. 155); a. 981-985 SAORT (ABADAL, 1955. Doc. 269); a. 1038 SAUORTE / SAVORTE (BARAUT, 1982. Doc. 511); a. 1047 / 1081 SAORT (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 918); a. 1055 SAUORT (BARAUT, 1983. Doc. 682); a. 1069 SAVORT (BARAUT, 1983. Doc. 823); a. 1079 SAUORTI (BARAUT, 1984-1985. Doc. 926); a. 1099 SAORT (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1170); a. 1122 SAORT (PUIG, 1991. Doc. 118); a. 1122 SAORT (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1337); a. 1154-1159 SAORT (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1523); a. 1164 SAORTH (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1165 SAORT (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1599); a. 1172 SAORT (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1292 SORT (OSTOS, 1986. Doc. 1); a. 1297 SORT (OSTOS, 2003. Doc. 8); a. 1298 SORT (OSTOS, 1985. Doc. 47); a. 1306 SORT (OSTOS, 1986. Doc. 4); a. 1315 SAORT (OSTOS, 1985. Doc. 102); a. 1317 SAORT (PUIG, 1991. Doc. 316); a. 1319 SAORT (OSTOS, 1985. Doc. 127); a. 1321 SORT (OSTOS, 1986. Doc. 13); a. 1325 SAORT (OSTOS, 1985. Doc. 158); a. 1357 SSORT (2 vegades) (PUIG, 1991. Doc. 367); a. 1368 SORT (PUIG, 1991. Doc. 400)

SURP: a. 1058-1081 SURB SUPERIORE (RAVINA, 1972. Doc. 9); a. 1100-1109 SURB (OnCat, 1997: vol. VII, 167); a. 1102 SUORB (PUIG, 1991. Doc. 58); a. 1112 SURO (PUIG, 1991. Doc. 106); a. 1124 SURB (RAVINA, 1972. Doc. 24); a. 1164 SURB (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1176 SURB (RAVINA, 1972. Doc. 47); a. 1183 SURB (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1777); a. 1189 SURB (RAVINA, 1972. Doc. 53); a. 1194 SURB (RAVINA, 1972. Doc. 60); a. 1199 SURB (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); a. 1204 SURB (PUIG, 1991. Doc. 194); a.

1314 i 1315 SURP (PALAU, 2009. Pàg. 104, 138); a. 1359 SURP (BOFARULL, 1856); a. 1518 SURP (TRAGÓ, 1982. Pàg. 83, 91, 98, 99)

SURRI: a. 777 SURRIS (OnCat, 1997: vol. VII, 167); a. ? SURRIS (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació de l'«auctoritas»); a. 1095-1122 SURRI (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1120 SURRI (OnCat, 1997: vol. VII, 167); a. 1145 SURRI (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1314 i 1315 SURRI (PALAU, 2009. Pàg. 107, 111, 113)

TAVASCAN: a. 1016 – 1024 TAVASCANNI (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1095-1122 TAVASCAN (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1120 TAVASCAN (VALLS, 1917. Doc. 289); a. 1120-1122 TABASCAN / TAVASCAN (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1342); a. 1145 TAVASCAN (BARAUT, 1978. Doc. 81); a. 1149 TABASCAN (PUIG, 1991. Doc. 138); a. 1297 TAVASCANO (BARAUT, 1994-1995. Doc. 286); a. 1314 i 1315 TAVASCHAN / TAVESCHAN (PALAU, 2009. Pàg. 109, 112); a. 1322 TAVASCANO (BARAUT, 1998-2001. Doc. 303); a. 1340 TAVASCHANNO (BARAUT, 1998-2001. Doc. 310); a. 1346 TAVESCAN (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 154)

TERVEU: a. 1191 TERUEZ (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1849); a. 1199 TERVET (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893)

TÍRVIA: a. 835 TERVIENSIS (ABADAL, 1955. Doc. 279); a. 1016-1024 TIRBIA /TIRBIENSE (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1024 TERBIENSIS (MARQUÈS, 2002-2005. Doc. 33); a. 1051/1081 TIRVIA (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 923); a. 1060 TIRVIA (BARAUT, 1983. Doc. 723); a. 1079 / 1080 TIRBIA / TERBITANUS (BARAUT, 1984-1985. Doc. 929); a. 1093 TYRBIA (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1107); a. 1093 TIRVIA (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1106); a. 1095-1122 TIRBIA (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1340); a. 1096 TYRBIA (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1141); a. 1161 TERBIA (RAVINA, 1972. Doc. 35); a. 1189 TIRUIA (RAVINA, 1972. Doc. 52); a. 1199 TIRVIA (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); a. 1235, 1238, 1245, 1253, 1258 TIRVIA (MARQUÈS, 2006-2007. Doc. 103, 104, 108, 114, 116); a. 1237 TIRVIA (PUIG, 1991. Doc. 232); a. 1314 i 1315 TIRVIA (PALAU, 2009. Pàg. 114); a. 1321 TIRUIA (OSTOS, 1985. Doc. 134)

TOLZÓ: a. 1092 TOLSAN (PUIG, 1991. Doc. 50); a. 1248 TOLSO (PUIG, 1991. Doc. 248)

TOR: a. 1102 TOR (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1199); a. 1104 TOR (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1215); a. 1110 THOR (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1262); a. 1129 TOR (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1402); a. 1154 TOR (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1520); a. 1156 THOR (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1528); a. 1159, 1159, 1162, 1163, 1170, 1176, 1186 TOR (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1543, 1544, 1562, 1571, 1642, 1713, 1800); a. 1314 i 1315 TOR (PALAU, 2009. Pàg. 151); a. 1518 TOR/ THOR (TRAGÓ, 1982. Pàg. 43/ 45)

TORENA: a. 1150 TORENA (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1507); a. 1159 TORENA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1545); a. 1164 TORENA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1584); a. 1183 TORENA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1777); a. 1184 TORENA (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1781); a. 1199 TORENA (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); a. 1314 i 1315 TORENA (PALAU, 2009. Pàg. 144); a. 1321 TORENA (OSTOS, 1986. Doc. 13); a. 1518 TORENA (TRAGÓ, 1982. Pàg. 86)

TORNAFORT: a. 1067 TORNASTORT (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 700); a. 1066/1092 TORNA FORTEM (FELIU i SALRACH, 1999. Doc. 925); a. 1089 TORNAFORT (PUIG, 1991. Doc. 46); a. 1109 TORNAFORT (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1251); a. 1195 TORNAFORT (OSTOS, 1981. Doc. 6); a. 1202 TORNAFORT (OSTOS, 1981. Doc. 9); a. 1235 TORNAFORT (OSTOS, 1981. Doc. 20); a. 1242 TORNAFORT (OSTOS, 1981. Doc. 24); a. 1282 TORNAFORT (OSTOS, 1981. Doc. 31); a. 1314 i 1315 TORNAFORT (PALAU, 2009. Pàg. 134, 143, 147); a. 1359 TORNAFORT (BOFARULL, 1856)

TORRE: a. 1047-1098 TORRE (BAIGES, 2010. Doc. 310); a. 1096 TORRE (PUIG, 1991. Doc. 58); a. 1135 TORRE (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1445); a. 1184 TORRE (BARAUT, 1990-1991. Doc. 1781); s. XII - XIII TORRE (BARAUT, 1992-1993. Doc. ap. 72); a. 1359 LA TORRA (BOFARULL, 1856); a. 1518 TORRE (TRAGÓ, 1982. Pàg. 86); a. 1575 TORRE (CABESTANY 2008: 209)

UNARRE: a. 1046 UNAR (OnCat, 1997: vol. VII, 388); a. 1081–1124 UNARR (RAVINA, 1972. Doc. 23); a. 1090 UNARRE (PUIG, 1991. Doc. 47); a. 1090 UNARRI (SALRACH, 2018. Doc. 485); ca. 1090 UNARI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 139. Doc. 612/2); a. 1112 UNARRE (PUIG, 1991. Doc. 106); a. 1203 UNARRE (PUIG, 1991. Doc. 191); a. 1213 UNARI (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 149. Doc. 1129); a. 1242 DUNARRI (OSTOS, 1981. Doc. 24); a. 1281 UNARRE (OnCat, 1997: vol. VII, 388)

USEU: a. ? OZEDE (PUIG, 1991. Doc. Fals I); a. ? OSEZ (PUIG, 1991. Doc. Fals II); a. ? OSEZT (PUIG, 1991. Doc. Fals IV); a. ? OSEGH (PUIG, 1991. Doc. Fals XI Interpolació a la donació fundacional); a. 1099 OSEZE (PUIG, 1991. Doc. 68); a. 1109 OSEÇ (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1110 OSEZ (PUIG, 1991. Doc. 97); a. 1150 HOSEZ (PUIG, 1991. Doc. 143); a. 1150 OSEZ (PUIG, 1991. Doc. 142); a. 1164 a. OSEZ (PUIG, 1991. Doc.

153); a. 1174 OSEZT / OSEZ (PUIG, 1991. Doc. 160); a. 1180 OSEZ (PUIG, 1991. Doc. 169); a. 1201 OSEZ (PUIG, 1991. Doc. 188); a. 1203 OSEZ (PUIG, 1991. Doc. 191); a. 1204 OSETH (PUIG, 1991. Doc. 193); a. 1293 OSEU (PUIG, 1991. Doc. 279); a. 1359 OSEU (BOFARULL, 1856); a. 1368 OSEU (PUIG, 1991. Doc. 400); a. 1368 OSEU (PUIG, 1991. Doc. 401); post a. 1368 OSEU (PUIG, 1991. Doc. 403); a. 1398 USEU (MARQUÈS, 2008-2010. Doc. 38); a. 1427 OSEU (PUIG, 1991. Doc. 469); a. 1427 OSEU (PUIG, 1991. Doc. 470); a. 1518 USEU (TRAGÓ, 1982. Pàg. 102)

VALÈNCIA D'ÀNEU: a. 1278 VALENCIA (BOLDÚ, 2001. Fons Medinacelli Rotllo microfilm 206. Doc. 224/2. Foli 34); a. 1414 VALENCIA (PUIG, 1991. Doc. 440); a. 1497 VALENCIA (IGLÉSIES, 1991. Pàg. 141)

VALLESPÍR: a. 1112 VALLE ASPERA / VALLESPÍR (BARAUT, 1994-1995. Doc. 121); a. 1195 UALLESPIR (RAVINA, 1972. Doc. 61); a. 1266-1267 VALLESPRE (BARAUT, 1994-1995. Doc. 260); a. 1268 VALESPIR (BARAUT, 1994-1995. Doc. 265); a. 1359 VALL ESPÍR (BOFARULL, 1856); a. 1518 VALLSPIR (TRAGÓ, 1982. Pàg. 43)

VELLÀNEGA: a. 969 VELLANEGA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 20); a. 978 VELLANEGA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 25); (finals s. X) VILLA NECHA (ABADAL, 1955. Doc. 320); a. 1011 (o 1021) VISLLANICHA (CABESTANY 2008: 237); a. 1011 (o 1021) VILLANICA (CABESTANY 2008: 236); a. 1023 (1093) VILANEGA / VILANEGES (BARAUT, 1994-1995. Doc. 102); a. 1053 BISLANICA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 69); a. 1099 VELLANICA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 109); a. 1099 VILLANEGA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 111); a. 1112 VILLANICA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 121); a. 1161 UILANEGA (RAVINA, 1972. Doc. 35); a. 1195 UILANICA / UILANEGA (RAVINA, 1972. Doc. 61); a. 1199 VILANEGA (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1893); a. 1232 VILLANICE (BARAUT, 1994-1995. Doc. 237); a. 1259 VILANIGA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 252); a. 1266-1267 VILLANICA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 260); a. 1268 VILANICA (BARAUT, 1994-1995. Doc. 266); a. 1314 i 1315 VILANEGA (PALAU, 2009. Pàg. 107, 145); a. 1391 VEYLLANEGA (CABESTANY, 2008: 239); a. 1512 AVELANEGA (BARAUT, 1998-2001. Doc. 363); a. 1518 VALLENEGA / AVELLANEGA / VALLENEGA (TRAGÓ, 1982. Pàg. 86, 100)

VILAMUR: 1108-1137 UILAMUR (OSTOS, 1981. Doc. 2); a. 1108 – 1137 VILLAMUR (RODRÍGUEZ, 2016. Doc. 379); a. 1126 UILLAMURI (OSTOS, 1981. Doc. 1); a. 1149 VILAMUR (PUIG, 1991. Doc. 138); a. 1146 UILAMUR (RAVINA, 1972. Doc. 30); a. 1167 UILAMUR (RAVINA, 1972. Doc. 42); a. 1192 UILLAMUR (RAVINA, 1972. Doc. 55); 1298 VILAMURO (OSTOS, 1985. Doc. 47)

VILANFLOR: a. 1189 UILLA FLORE (RAVINA, 1972. Doc. 52); a. 1192 UILLAFLOR / UILLA FLOR / UILLA FLORE (RAVINA, 1972. Doc. 55); a. 1281 VILAN FLOR (OnCat, 1997: vol. VIII, 49); a. 1314 i 1315 VILAMFLOR (PALAU, 2009. Pàg. 102, 144); a. 1378 VILANFLOR (PUIG, 1991. Doc. 419); a. 1518 VILAMFLOR (TRAGÓ, 1982. Pàg. 99); a. 1519 VILAFLOR (OnCat, 1997: vol. VIII, 49); a. 1645 VILAR FLOR (OnCat, 1997: vol. VIII, 49)

VILANOVA: a. 1070 VILLANOVA (PUIG, 1991. Doc. 12); a. 1121 VILAM NOVAM (PUIG, 1991. Doc. 116); a. 1137 VILLANOVA (PUIG, 1991. Doc. 125); a. 1164 VILLANOVA (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1233 VILANOVA (PUIG, 1991. Doc. 227); a. 1272 VILANOVA (SÁNCHEZ. Treball inèdit); a. 1427 VILANOVA (PUIG, 1991. Doc. 466)

VILESA: 1144 VILELA (PUIG, 1991. Doc. 131); 1149 VILELLA (PUIG, 1991. Doc. 138); a. 1164 VILELLAM (PUIG, 1991. Doc. 153); a. 1187 VILELA (PUIG, 1991. Doc. 173); a. 1197 VILELLAM (PUIG, 1991. Doc. 185); a. 1226 VILELLA (PUIG, 1991. Doc. 206); a. 1237 VILELA (PUIG, 1991. Doc. 163); a. 1237 VILELA (PUIG, 1991. Doc. 232)

VILLA ENFERORUM: a. 923 VILLA ENFERORUM (ABADAL, 1955. Doc. 133); a. 1016-1024 VILLA FURORIS (ORDEIG, 1993. Pàg. 6)

VIROS: a. 1016 – 1024 VIROS (ORDEIG, 1993. Pàg. 6); a. 1075 VIROS (BARAUT, 1983. Doc. 884); a. 1093 VIROS (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1107); a. 1096 VIROS (BARAUT, 1986-1987. Doc. 1141); a. 1126 VIROS (BARAUT, 1988-1989. Doc. 1381); a. 1199 VIROS (BARAUT, 1992-1993. Doc. 1896); a. 1518 VIROS (TRAGÓ, 1982. Pàg. 51, 52)

Annex 15. Unitats cartogràfiques o geològiques amb la descripció geològica

A continuació s'adjunten les unitats cartogràfiques o geològiques que apareixen a la tesi amb les respectives descripcions geològiques, extretes del Geoíndex de l'ICGC.

- ÇOrgl.** Alternança centimètrica de gresos i lutites. Formació Jújols. Cambroordovicà.
- Dcm.** Calcàries. Formació Castanesa. Devonià inferior
- Dcn1.** Pissarres i calcàries. Formació Rueda. Devonià inferior.
- E_Qt1.** Terrassa de l'Ebre. Es troba a uns 2-10 metres sobre el nivell del riu. Sorres, graves i llims a sostre. Holocè.
- F_Qt2.** Terrassa del Fluvià i afluents. Es troba a uns 10-15 metres sobre el nivell del riu. Plistocè.
- F_Qt3.** Terrassa del Fluvià i afluents. Es troba entre 35 i 40 m sobre el nivell del riu. Plistocè superior.
- Pemp.** Margues. Bartonianà mitjà
- PEOlg-m.** Lutites de coloracions variades, gresos, conglomerats i guixos de la Depressió de Móra. Eocè superior - Oligocè inferior.
- Q.** Sediments recents de fons de valls, rieres i peu de mont. Holocè
- Qa.** Dipòsits al·luvials no diferenciats. Holocè.
- Qa3.** Dipòsits fluviotorrentials i de fons de vall correlacionables amb la Terrassa 3. Llims, sorres i graves. Plistocè superior.
- Qac.** Dipòsits al·luvials-col·luvials. Graves amb matriu sorrenca i argilosa. Holocè.
- Qac1.** Dipòsits al·luvials-col·luvials correlacionables amb les terrasses fluvials Qt1. Holocè.
- Qac2.** Dipòsits al·luvials-col·luvials. Graves amb matriu sorrenca i argilosa correlacionables amb la Terrassa 2. Plistocè terminal - Holocè basal.
- Qac3.** Dipòsits al·luvials-col·luvials correlacionables amb les terrasses Qt3. Bretxes i llims amb graves anguloses disperses. Plistocè superior.
- Qca.** Dipòsits al·luvials-col·luvials. Llims i llims sorrencs amb graveta i lletillons de grava. Plistocè-Holocè.
- Qco.** Dipòsits col·luvials. Argiles amb còdols angulosos dispersos. Holocè.
- Qcoo.** Dipòsits col·luvials. Plistocè-Holocè.
- Qep.** Tarteres o esbaldregalls de pendent recents o actuals. Holocè actual.
- Qepb.** Dipòsits de tarteres. Blocs, clasts angulosos i llims. Plistocè-Holocè.
- Qg.** Peu de mont (enderrocs de pendent i fàcies proximals de ventalls al·luvials). Plistocè.
- Qga.** Glacis d'acumulació. Argiles amb còdols. Plistocè-Holocè.
- Qga3.** Glacis d'acumulació. Correlacionables amb la Terrassa 3. Argiles englobant clasts dispersos. Plistocè superior.
- Qgl.** Llims lacustres. Holocè
- Qgm.** Restes de dipòsits morènics. Dipòsits caòtics d'argiles, llims, sorres, clasts i blocs. Plistocè-Holocè.
- Qgo.** Dipòsits d'obturació glacial. Plistocè
- Qgp.** Dipòsits periglacials. Clasts angulosos, sorres i lutites. Plistocè - Holocè antic.
- Qgpd.** Dipòsits periglacials degradats. Clasts angulosos, sorres i lutites. Plistocè-Holocè.
- Qgr.** Dipòsits glacials i periglacials. Clasts i blocs angulosos amb poca matriu. Plistocè - Holocè antic.
- Ql.** Dipòsits lacustres. Argiles i torbes. Holocè.
- Ql1.** Dipòsits lacustres coetanis amb les terrasses fluvials Qt1. Argiles i torbes. Holocè.
- Qlg.** Llims i sorres. Dipòsits glaciolacustres. Plistocè.

- Qm.** Maresmes. Llims, sorres, matèria orgànica i sal. Holocè.
- Qma.** Meandres abandonats. Graves, sorres i lutites. Holocè.
- Qmm.** Moviments de massa. Bretxes, blocs i argiles. Plistocè-Holocè.
- Qp.** Sediments de platja. Holocè superior.
- Qpa.** Plana al·luvial. Graves, sorres i lutites. Holocè superior.
- Qpm.** Blocs, amb sorres i llims. Dipòsits de morenes. Plistocè.
- Qr.** Dipòsits dels llits actuals de les rieres i dels torrents. Holocè.
- Qt0.** Terrassa fluvial actual. Holocè recent.
- Qt0-1.** Llit actual, plana d'inundació ordinària i terrassa més baixa (0-2 m). Holocè recent
- Qt1.** Terrassa fluvial. Graves, sorres i lutites. Holocè.
- Qt2.** Terrassa fluvial. Graves, sorres i lutites. Plistocè terminal.
- Qt3.** Terrassa fluvial. Graves, sorres i lutites. Plistocè superior.
- Qt4.** Graves, sorres i lutites. Terrassa fluvial. Plistocè.
- Qta.** Graves subarrodonides amb matriu sorrenca. Terrasses altes. Plistocè.
- Qtd.** Lutites i graves. Terrassa fluvial degradada. Plistocè superior - Holocè.
- Qtr2.** Travertins. Dipòsit correlacionable amb la terrassa 2. Plistocè
- Qtr4.** Travertins. Dipòsit correlacionable amb la terrassa 4. Plistocè.
- Qtrd.** Calcàries travertíniques detrítiques. Plistocè-Holocè
- Qv.** Ventalls al·luvials antics. Plistocè.
- Qv0-1.** Clasts angulosos, sorres o llims. Ventalls al·luvials. Relacionats amb les terrasses 0 i 1. Holocè.
- Qv2.** Blocs, graves, sorres i argiles. Ventalls al·luvials correlacionables amb les terrasses fluvials Qt2. Plistocè superior.
- Qv3.** Ventall al·luvial correlacionable amb Qt3. Plistocè superior
- Qv4.** Graves anguloses, sorres i llims. Dipòsits de ventall al·luvial antic correlacionables amb les terrasses 4 i 5. Plistocè.
- Qv4-1.** Graves amb matriu sorrenca. Plistocè.
- Qv5.** Lutites, graves i sorres. Dipòsits de ventall al·luvial. Són correlacionables amb la terrassa 5. Plistocè
- Qva1-3.** Ventalls i plana al·luvial de la Riera de les Arenes. Plistocè.
- Qve.** Blocs i graves. Vessant d'esbaldregalls. Holocè.
- Qvl.** Clasts angulosos, sorres i llims. Ventalls al·luvials antics degradats. Plistocè-Holocè
- Qv0-1.** Clasts angulosos, sorres o llims. Ventalls al·luvials. Relacionats amb les terrasses 0 i 1. Holocè.
- Qvpu.** Graves amb matriu lutítica i llentillons sorrencs. Plistocè.
- Qvrv1.** Graves i sorres. Holocè.
- Qvrv2.** Graves, conglomerats, sorres i crostes carbonatades. Plistocè.
- Qvrv3.** Graves i sorres. Plistocè.
- S_Qt1.** Graves i llims. Holocè.
- S_Qt2.** Terrassa del Segre i afluents. Es troba a uns 20 metres sobre el nivell del riu. Plistocè.
- S_Qt3.** Terrassa del Segre i afluents. Es troba a uns 40 metres sobre el nivell del riu. Plistocè.
- S_Qt4.** Terrassa del Segre i afluents. Es troba a uns 60 m sobre el nivell del riu. Plistocè.
- SI.** Lutites negres amb graptòlits. Silurià
- T_Qt2.** Terrassa del Ter i afluents. Es troba entre 5 i 10 m sobre el nivell del riu. Plistocè terminal.
- T_Qt3.** Terrassa del Ter i afluents. Es troba entre 30 i 40 m sobre el nivell del riu. Plistocè.
- Tjb.** Bretxes carbonàtiques. Retià-Lias.

Els Drs. Francesc Bernat Baltrons i Albert Pèlach Mañosa, de la Universitat de Barcelona i de la Universitat Autònoma de Barcelona respectivament, DECLAREM que el treball titulat *Els topònims del Pallars Sobirà i la seva etimologia. Una proposta metodològica interdisciplinària*, que presenta la Núria Garcia Quera per a l'obtenció del títol de doctora, ha estat realitzat sota la nostra direcció. I, perquè així consti i tingui els efectes oportuns, signem aquest document.

Bellaterra, 11 de juliol de 2023

Francesc Bernat Baltrons

Albert Pèlach Mañosa